This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Hungarian
STANFORD UNIVERSITY LIBRARIES
STACKS
OCT 29 1970

NUMENTA HUNGARIAE HISTORICA.

MAGYAR
RTÉNELMI EMLÉKEK.

KIADJA

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA

TÖRTÉNELMI BIZOTTMÁNYA.

ELSŐ OSZTÁLY: OKMÁNYTÁRAK.

NEGYEDIK KÖTET.

1. Ferdinánd király hasonmázolt levelével.

PEST, 1859.
...ERDEM FERDINÁND AKADEMIAI, ÜGY GEIBEL, HARTLEBEN, KILIAN ...MI, LAMPEL, LAUFFER ÉS STOLP, OSTERLAMM, PFEIFER, RÁTH PESTI, HAAS BÉCSI KÖNYVÁRUSOKNÁL.

MONUMENTA

HUNGARIAE HISTORICA.

DIPLOMATARIA.

IV.

MONUMENTA HUNGARIAE HISTORICA.

MAGYAR
TÖRTÉNELMI EMLÉKEK.

KIADJA

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA

TÖRTÉNELMI BIZOTTMÁNYA.

ELSŐ OSZTÁLY: OKMÁNYTÁRAK.

NEGYEDIK KÖTET.

PEST, 1859.

EGGENBERGER FERDINÁND AKADEMIAI, ÜGY GEIBEL, HARTLEBEN, KILIAN EGYETEMI, LAMPEL, LAUFFER ÉS STOLP, OSTERLAMM, PFEIFER, RÁTH PESTI, HAAS BÉCSI KÖNYVÁRUSOKNÁL

MAGYAR TÖRTÉNELMI

OKMÁNYTÁR,

A

BRÜSSELI ORSZÁGOS LEVÉLTÁRBÓL ÉS A BURGUNDI KÖNYVTÁRBÓL.

ÖSSZESZEDTE S LEMÁSOLTA

HATVANI MIHÁLY.

NEGYEDIK KÖTET.

1608—1652.

PEST, 1859.

EGGENBERGER FERDINÁND AKADEMIAI, ÚGY GEIBEL, HARTLEBEN, KILIÁN EGYETEMI, LAMPEL, LAUFFER ÉS STOLP, OSTERLAMM, PFEIFER, RÁTH PESTI HAAS BÉCSI KÖNYVÁRUSOKNÁL.

				Lap
421	— máj.	15.	Mátyás Daróczy és Lassota követekhez . .	78
422	— „	„	Ugyanaz Forgách Zsigmondhoz	81
423	— „	„	Ugyanaz Dóczy Andráshoz	83
424	— „	„	Ugyanaz Negronihoz	84
425	— „	„	Ugyanaz Thurzó nádorhoz	85
426	— „	16.	Ugyanaz Albert főherczeghez	88
427	— „	31.	Ugyanaz ugyanahhoz	102
428	— jun.	14.	Ugyanaz ugyanahhoz	104
429	— dec.	29.	Ugyanaz ugyanahhoz	111
			1615.	
430	— jun.	12.	Mátyás Albert főherczeghez	113
431	— jul.	27.	Ugyanaz ugyanahhoz	123
432	— sept.	29.	Ugyanaz ugyanahhoz	125
			1616.	
433	— sept.	8.	Mátyás Albert főherczeghez	138
434	— „	30.	Ugyanaz ugyanahhoz	140
435	— oct.	29.	Ugyanaz ugyanahhoz	141
436	— nov.	19.	Ugyanaz ugyanahhoz	142
			1618.	
437	— —	—	Miksa főherczeg lemondása a magyar. trónról	143
438	— máj.	2.	Ugyanaz Albert főherczeghez	145
439	— aug.	19.	Ugyanaz ugyanahhoz	147
			1619.	
440	— sept.	15.	III. Zsigmond lengyel kir. Bethlen Gáborhoz .	148
441	— „	23.	II. Ferdinánd Albert főherczeghez	150
442	— oct.	7.	Bethlen Gábor a lengyel királyhoz	154
443	— „	25.	II. Ferdinánd Albert főherczeghez	159
444	— nov.	22.	Ugyanaz ugyanahhoz	162
445	— dec.	10.	Ugyanaz ugyanahhoz	166
446	— „	16.	Ugyanaz ugyanahhoz	168
447	— „	30.	Ugyanaz ugyanahhoz	175
448	— „	30.	A lengyel király Magyarország rendeihez . .	182
			1620.	
449	— jan.	2.	Bethlen Gábor a király biztosaihoz . . .	185
450	— „	8.	II. Ferdinánd Albert főherczeghez	187
451	— „	20.	Ugyanaz ugyanahhoz	188
452	— febr.	8.	Ugyanaz ugyanahhoz	191
453	— „	12.	Ugyanaz ugyanahhoz	206
454	— „	18.	Ugyanaz ugyanahhoz	210
455	— mart.	18.	Ugyanaz ugyanahhoz	212
456	— „	25.	Zsigmond lengyel király II. Ferdinándhoz . .	214
457	— april.	8.	II. Ferdinánd Albert főherczeghez	215
458	— jun.	8.	Ugyanaz ugyanahhoz	223

TARTALOM.

1608.

Lap

395 — máj. 24. Vischer Péter Fleckhammerhez 3
396 — „ 31. Ugyanaz ugyanahhoz 7
397 — jun. 7. Ugyanaz ugyanahhoz 12
398 — „ 14. Ugyanaz ugyanahhoz 18
399 — „ 21. Ugyanaz ugyanahhoz 23
400 — „ 28. Ugyanaz ugyanahhoz 29
401 — „ 29. Mátyás főherczeg Albert főherczeghez . . . 33
402 — jul. 5. Vischer Fleckhammerhez 34
403 — dec. 18. Ugyanaz Albert főherczeghez 35

1609.

404 — jan. 10. Ugyanaz Fleckhammerhez 38
405 — „ 3. Ugyanaz Albert főherczeghez 38
406 — febr. 16. Ugyanaz ugyanahhoz 39
407 — jul. 11. Ugyanaz ugyanahhoz 39
408 — sept. 2. Ugyanaz ugyanahhoz 40
409 — „ 30. Ugyanaz ugyanahhoz 40
410 — dec. 5. Ugyanaz ugyanahhoz 41

1611.

411 — jul. 14. Névtelen tudósítása 43
412 — aug. 28. Mátyás király Albert főherczeghez 45

1612.

413 — jan. 21. Napló 58
414 — mart. 24. Napló 59
415 — máj. 14. Albert főherczeg Mátyás királyhoz 60
416 — jun. 5. Mátyás Albert főherczeghez 63

1613.

417 — dec. 24. Mátyás Albert főherczeghez 65

1614.

418 — febr. 5. Mátyás Albert főherczeghez 66
419 — „ 6. Ugyanaz ugyanahhoz 72
420 — april. 10. Ugyanaz ugyanahhoz 74

488 — febr. 27. Draskovics János III. Ferdinándhoz . . .
489 — aug. 1. Lippay György érsek, ugyanahhoz . . . .

1652.

490 — febr. 5. III. Ferdinánd Lipót-Vilmos főherczeghez . .

Toldalék.

Töredék Bertrandon de la Broquierenek keleten 1432-ben tett utazása leirásából . . . . . .

BRÜSSELI MAGYAR
OKMÁNYTÁR.
IV.

395.

Vischer ***Péter Fleckhammer titkárhoz. Mátyás főherczeg a szász és brandenburgi követeknek, kik nála a császár ügyében közbenjártak, erre nézve igen sértő választ adott. A főherczeg Colinból Brodba nyomúlt előre táborával, melynek előhada csak másfél mérföldre van Prágától. A császár újabb válasza a főherczeg követeléseire. Prága előtt 14 ezer cseh szállott táborba; a főherczeg e miatt kikelt a császár ellen, s ennek újabb válaszával sem elégszik meg, hanem sürgeti, hogy maga cseh királylyá is választassék, a császár pedig Tirolba menjen. A főherczeg követeket küld a cseh országgyülésbe, melyet Rudolf személyesen megnyitott. Prága, 1608. máj. 24.***

Edler stb. Sein Schreiben von 10ten diess ist mir wohl zukommen, darauss ich, das der Conte Octavio Visconti von vnsern gnedigsten Hern hergeschickt wirdt, gar gern vernommen, ob es aber in disen Sachen so zwischen Ihr Mt. vnd Erzherzogen Matthiam fürgehn, etwas operiren wirdt, gibt die Zeit, dan Ihre Dhlt es berait zimlich weit gebracht. Warumb ich noch sonst bis dato hie bliben, wirdt der Her aus meinem vorigen genugsam vernommen vnd vnserm gnedigsten Hern berichtet haben *). Itz erwarte ich des Hern

*) Vischer, Albert főherczeg deputatuma végetti tárgyalásokra volt küldve Prágába, s már távozni akart, de a császár őt letartóztatá, hogy legyen jelen a viszály végeig az e miatt Albert főherczeg képviselője gyanánt Prágába küldött Visconti oldala mellett.

Graffen mit verlangen, zu vernemen, was Ihrer Dhlt weiter befehlich sey, dem ich mich in allen gemesss verhalten werde. Mein letstes schreiben an Hern ist gewesen den 17ten diss, — seider seyn die Chur Sax vnd Brandeburgische abgesandten den 18ten diess von Ihrer Dhlt wider alher gelangt, vnd haben ein schrifftlichen sehr ehrnrürigen jnjuriosen beschaidt vnd andtwort wider Ihre Mt. an Ihre Hern zuruck mitbracht. Ich habe, so vil mir jmmer möglich, wehren vnd hindern helffen, das die Apologia so Ihre Dhlt willens gewest wider Ihre Mt. in Truck verfertigen zu lassen, zuruckbliben vnd nicht ausgangen, damit nicht ein bruder des andern schand endecke, welchs, wan es einmahl publicirt ist, nicht revocirt werden kan, versteh aber das dise schreiben ebendess inhalts als die Apologia gewesen sein solte. Gott verzeih' es denen so dazu gerathen.

Den 19ten nachmittag seyn der Her Cardinal von Didrichstain, Nuntius vnd behmische abgeordnete officirer vom Erzherzogen Matthia widerkommen, berichten, das Ihre Dhlt auch wider vorigen tages zu sage von Colin gen Behmischen Brödt, so nur vier kleine meil von hier, mit seinem gantzen leger gerückt vnd sey derselben vortrab nur auff anderhalb meil von Prage. Ihrer Dhlt replica auff die letste Instruction ist, das Ihre Mt. die Hungrische Cron nicht den Stenden in Hungern, sonder Ihrer Dhlt selbst bloss vnd ledig zu schicken vnd vberliffern lassen.

2tens Die Cron Behemb belangend wöllen sie Ihre Mt. die Regirung vnd possession des Königreichs auff Ihr leben lassen, wie auch die Titulen der andern Königreich vnd länder: begern aber das die Stend vnd landofficirer in Behmen sie der succession nach Ihrer Mt. tödtlichen abgang versichern, verschreiben vnd dorauff huldigen vnd schwehren.

3tens Wofern aber Ihre Mt. Ihre Dhlt vberleben soln, wöllen die Hungrische Österreichische vnd Mährische Stend keineswegs, das die länder Ihrer Mt. wider haimbfallen sollen.

4tens Mähren belangend, wöllen die Stend daselbst gar nit bey Ihrer Mt. lebzeit vnter die Behmische Regirung vnd Canzley gebirt seyn, sonder diselbe bey sich im lande vnd bey Ihrer Dhlt haben: jdoch wohl ein Revers von sich geben, das sie [illegible] von der Cron Behemb nicht separiren,

sowohl nach Ihrer Mt. absterben wider wie vor, der Behmischen Canzley zugewandt annex vnd vnterworffen bleiben.

5tens Erbieten sie sich auff den itzigen Behmischen landtag ettliche zu deputirten, so dises letsten puncts halber sich mit den Mährern vergleichen sollen, jedoch auff solche caution vnd versicherung, das ettliche fürnehme Behmische officirer hergegen zu geissel hinaus ins leger geschickt werden.

Den 20ten diess seyn der her Cardinal vnd die Behmische officirer mit beygefügter Instruction gegen abendt wider zu Ihrer Dhlt verrayset.

Den 21ten ist vile volcks bey hoffe versamblet gewest, vermainend, das der landtag den tag angehn, vnd Ihre Mt. in der persohn bey der proposition erscheinen werde, ist aber, weil die landofficirer noch nicht wider zurugk kommen eingestelt worden.

Denselben tag ist ein zimliche Vnainigkeit zwischen den Graffen von Sultz vnd Hern Obristen von Althaim entstanden, weil Ihre Mt. den von Althaim zum Lieutenant General erklärt haben, ist aber hernach durch den obristen von Schönenburg vnd Obristen Rama beygelegt worden.

Den tag seyn auch vmb Prag vber 14m wohl gerüsteter Behmen zu Ross vnd Fuess aus den Satzischer vnd Pragischer Kraisen ankommen, welche sich vor Prag in Zellten logirt haben.

Den 22ten hat der junger Graff von Turn hern Tieska Ihrer Mt. Cammerern herein geschriben, das Ihrer Mt. Commissarij den 21ten Vormittag bey Ihrer Dhlt audientz gehabt, nach welcher Ihre Dhlt durch hern Carln von Lichtensteyn, Zerotyn vnd Breiner sehr wider sie expostulirt, das Ihre Mt. das Landauffbott nicht einstellen sonder noch vorthgehn liessen, vnd sich auch sonst starck bewerbten, muessen derhalben auch auff andere wege zu Ihrer Versicherung bedacht seyn. Dorauff her Cardinal geandtwortet, das solchs landtauffbott, weil Ihre Dhlt so nahe auff Prag geruckt, nicht hette eingestelt werden können, sonder zu Ihrer Mt. der Hern vnd Adelstandts persohnen (welche sonst auff den landtag nicht erschienen) versicherung geschehn musste. Denselben abendt

seyn der her Cardinal vnd die abgeordnete Landtofficirer wider kommen, bringen beschaidt, das Ihre Dhlt mit Ihrer Mt. praesentation durchauss nicht zufriden seyn: wöllen erwehlter König in Behmen erklärt vnd gehuldigt seyn, vnd Ihre Mt. sollen sich in Tirol retiriren, sie sehn sonst ohne Behmen die Cron Hungern wider den Erbfeindt nicht zu vertheidigen. Sie wöllen den Revers de non amplius offendendo, vnd das sie Ihre Kriegsvolck abdanken wöllen, sobald sie die hungrische Cron haben, nicht herein schicken, deshalben auch Ihre Mt. die hungrische Cron noch behalten. Sonst wöllen Ihre Dhlt wegen Ihrer praetension auff Behmen vnd Mähren Gesandten bey wehrenden landtag hereinschicken auff Ihrer Mt. glaid, ohne Geissel, aus den Hungrischen Stenden den Bischoff von Vesprim vnd Graffen Georg Tursso, aus Österreich Hern Gundacker von Liechtenstain, Caen vnd Zernemel, aus Mähren Hern Carln von Zerotyn vnd Zaradetsky, so mit den Behmischen Stenden dessetwegen handlen sollen.

Den 23ten seyn Ihre Mt. auff vnterschidlicher Ihrer Rätt erinnern vnd amannung nachdem sie in beyseyn der Behmischen Landofficirer messe gehört des morgens zwischen acht vnd neun mit grossen Comitif selbst auff den Landtag, den eingang vnd anfang zu machen, erschienen. Auffm Gang hat man auff Ihrer Mt. befehlich alle hültzene fenster offen gemacht vnd nidergelassen, damit die leutt so auffm platz gestanden, (dan der Saul vul gewest) Ihre Mt. auch haben sehen künnen. Her Adam von Waldenstain, Ihrer Mt. Obrister Stallmeister hat des Erbmarschals seines Stieffbruders Stell vertreten vnd das Schwerdt für Ihre Mt. getragen, vnd seyn alle hoffdiener, Rätt vnd Gesandten vor Ihre Mt. hergangen, der Cardinal von Didrichstain ist Ihr Mt. auffn Fuess gevolgt vnd nach Ihr hochfürstl. gnaden die Behmische officirer. Als Ihre Mt. and die landtstube kommen, vnd sich in Ihren Tron gesetzt, haben sie Ihr Barret abgenommen vnd nachdem sie sich wider gedeckt, den Obristen Behmischen Cantzler Teuttsch, vnd er den Stenden widerumb auff Behmisch volgendes Inhalts zugeredt: Sie bedanken sich gegen die Stend, das sie in solcher anzahl auff Ihr erforderen erschienen, dorauss spüreten sie Ihre Trew, bey welcher sie sich versehen, das sie vorthin continuiren vnd beharlich bleiben würden,

verhoffen auch, das sie sich auff das jenig, so Ihnen proponirt vnd fürgetragen werden sollt also erzaigen vnd erklären würden, als es Ihre pflicht vnd schuldikeit erfodert; so wolten sie hergegen auch Ihr gnedigster Kayser. Kunig, her vnd vatter bleiben. Damit seyn Ihre Mt. nachdem sie sich gleichwohl das sie bey verlesung der proposition wegen Ihrer itzigen leibes schwacheyt nicht bleiben kunten, enschuldigt, wider auffgestanden vnd sich in Ihr Zimmer retirirt. Diser Actus hat menniglich erfrewt vnd vilen wie sie Ihrer grawe haren vnd bekummernuss gesehn die Zäher ausgetriben. — —

Itz gleich, wie ich diss schreiben zumachen wöllen, vmb acht des abendts kommen die Erzherzogische Gesandten ausserhalb Her Gundacker von Lichtenstain mit 200 hussaren vnd heyducken herein, was für handlung weiter dorauff volgen wirdt, gibt die Zeit. —

Prag de 24ten May 1608.

Peter de Visscher.

(Corresp. des Agens diplom. Cart. 163. Eredeti).

396.

Vischer Péter Fleckhammer Jakabhoz. A magyar és osztrák híztosok a cseh rendek gyülésében. Kívánják, hogy Rudolf a cseh koronáról is lemondjon és Tirolba vonúljon, évenkénti 300 ezer tallér nyugdíjjal. E kívánat a császár elébe vitetik; míg ott tanácskoznak, nagy zaj támad a rendek közt, kik kijelentik, hogy e fölött addig nem végeznek, míg a császár sérelmeiket nem orvosolja. E végett in corpore a császárhoz mennek; kívánataikat gróf Schlick adja elő, s rögtön kíván orvoslatot. Más nap a császár minden kívánataikat teljesité, kivéve a vallásügyieket, mik iránt bővebb értekezést határozott. Mátyás hadi ereje. Cseh-Brod, 1608. máj. 31.

Edler stb. — — Den 26ten (May) nachmittag haben die hungrischen, österreichischen vnd mährischen Stend ab-

geordnete in der Behmischen Landtstuben bey der Cron Stend offen audientz in folgender Ordnung gehabt: gedachte Commissarij seyn oben auff an ein zu solchem actibus verordnetes Ortt, ehrst der Bischoff von Vesprim, folgendts Her Carl von Zerotyn, den Caen, Nicola *) Turzo Zernemel vnd der Zaradersky gestanden: haben vnter andern articlen vnd puncten Ihrer proposition vnd anbringens begert, das Ihre Mt. auch die Cron Behmen Ihrer Dhlt cediren vnd abtretten, sich in Tirol retiriren vnd weil sie fast alt vnd schwach, auch so gestalter Ihrer person beschaffenheyt halber die Regierung Ihrer Mt. beschwährlich, derhalben sich deren entschlagen vnd zu ruhe geben solten: vnd vmb die Stend desto mehr zu bewegen Ihre Mt. dahin zu bereden, haben sie den wienerischen zwischen Brüder vnd Vettern auffgerichten vnd von Erzh. Albrecht approbirten vertrag producirt vnd vbergeben welcher offentlich in vuller Versamblung verlesen worden. Wan diese Cession von Ihrer Mt. geschicht, praesentiren Ihre Dhlt derselben aus disen Erbländern zu Ihr vnterhalt 3000 Thaller jährlichs zu raichen.

Hierauff haben die Stend durch den Landhoffmeister die Commissarios abtretten, vnd als sie wider eingefodert anzeigen lassen, das die angebrachte punct der Wichtigkeit, das sie sich alsbald drauff nicht erklären kündten, begerten derhalben, die abgeordnete wolten sich nicht verdriessen lassen, biss sie diese sachen reifflich berahtschlagt, solches alles Ihr Mt. referirt vnd sich eines schluss vnd Resolution verglichen, bey Ihnen zu Prag abzuwartten; sollen dessethalben nicht lang auffgehalten, sonder auffs bäldigst möglich wider abgeferttigt werden. Hierauff seyn die Commissarij dimittirt vnd die Stend von einander gangen.

Den 27ten — — vormittag haben die Landofficirer der Cron Behmen bey Ihrer Mt. audientz gehabt, vnd vorigen tages von den vnijrten Stenden fürgetragene puncten referirt.

Den 28ten — — — Midler weil wir diss mit den Gehaimen Rätten berahtschlagen, kumbt ein junger her von Sternberg Ihrer Mt. Camerer, des Landkamerers sohn, auss der Landtstuben herauff in di anticamera, berichtet das ein

*) György, nem Miklós.

gantzer aufflauff zwischen den Landstenden vnd Landtofficirer sey; die stend wöllen keines wegs auff die in Ihr Mt. gegenwarth gethane Landtags proposition ainige berahtschlagung halten, vil weniger schliessen ehe Ihre vbergebene puncta grauaminum abgeholffen vnd richtig gemacht seyn, begeren vnd wöllen auch dessethalben alle mit den ander von Ihrer Mt. persöhnlich gehört vnd fürgelassen zu werden. Als Ihr Mt. solchs angezaigt, haben Sie befohlen, das die Landtofficirer neben ein ausschuss von 12 der Landtstend fürkommen solten vnd Ihr begeren anbringen. Solchs haben aber die Stend gar nit gewöllt, sonder alle mit den ander zugleich auch ohne die Landtofficirer, welche sie neben Ihnen nicht leiden wölten, fürgelassen zu werden. Ist endlich durch vnterhandlung Hern Tierska, Ihrer Mt. Camerern ainen, so ein fürnehmer Behmischer Landher, hern Graffen von Hohenloh, der sich an einer fürnehmen Behmischen Landfrawen verheuratet vnd andren der protestirenden Religion so weit vnterhandlet worden, das sie sich, weil es schon nach elffen, bis nachmittag zu ruhe geben. Vmb ains nachmittag seyn sie wider kommen vnd abermahl mit aller vngestüm angehalten alle mit den ander für Ihre Mt. zu kommen, welchs sie endlich vmb zwe consentirt, vnd haben Ihnen allen mit offner Thür audientz geben; da hat ein Graff Schlick, so vor disem itzigen Churfürsten zue Saxen, als er noch minderjährig, Hoffmeyster gewest, das wortt geführt, der vnter ander begert, das Ihre Mt. die Religion belangend Ihnen wie im Reiche frey lassen, die praelaturen mit landsassen versehn, die ämpter vnd Rätstell mit baider Religion taugliche persohnen ersetzen wolten, mit andren neben puncten mehr, die Ihre Mt. alle mit gedult angehört, vnd hernach gefragt, wer der sey, der so das wort gethan, vnd als er selbst geandtwortet, das er ein graff von Schlick haben Ihre Mt. begert, er solte die Stend dahin vermoegen, das sie die vngelegenheyt diser Zeit betrachten vnd biss die vor der thüer schwebende Vnruhe vnd gefahr etwas gestilt vnd gemiltert, in gedult stehn; alsdan wolten Ihre Mt. Ihnen in allen mögliche satisfaction vnd genueg thuen. Der Graff aber hat Ihrer Mt. geandtwortet, dass sie so lang gedult gehabt, dass die beschwärnuss vnd schwirigkeiten je lenger je grösser gewor-

den; begerten, Ihre Mt. geruhten sich einmahl wilfährig vnd endtlich hierauff zu erklären, damit sie auch derselben hernach desto freudiger beystehn, oder sonst Ihre sachen in acht haben künnten, dan sie gentzlich entschlossen einen endtlichen beschaidt hierauff zu haben. Als Ihre Mt. hierauff, weil die puncten wichtig, sie die mit Ihren Rätten berathschlagen, vnd ob sie nicht Ihr gewissen oder Jurament zu wider lauffen betrachten müessen, 14 tage, hernach 8, drey, ja zwe tage frist begert, vnd Ihr alles abgeschlagen, haben sie zuletzt gefragt, ob der Graff solches vor sich, oder in Ihrer aller namen redet, haben sie alle zugleich geschrien: es sey also Ihrer aller meinung. So haben Ihre Mt. endtlich willigen vnd zusagen müessen, das sie Ihnen volgenden tag vmb Siben des morgens andtworten vnd Ihre Resolution wissen lassen wolten.

Denselben Abendt nach essens ist her Tierska zu Hannewaldt kommen, Ihm geklagt, als er, sein Schwihervatter her Lasla Poppel vnd andere beraits die sachen mit den Stend so weit bearbaitet, das sie auff guetten Ihrer Mt. annemlichen weg gebracht, das entzwischen Zeittung kommen das Erzherzog Matthias einen Casal genant, so ein gefreyter auff Ihrer Mt. seitten, gefangen, welcher ausgesagt, das er vom Graffen von Sultz erkaüfft vnd behandlet, die Wallonen, deren 500 so Ihrer Dhlt dienen, abspennig zu machen vnd Ihrer Mt. vberzuführen; darüber er von den Capiteynen, mit denen er gehandlet, gefenglich zu Ihrer Dhlt geführt worden vnd Ihre Dhlt. hiedurch bewogen, Ihrer Mt. solchs durch schreiben zu verweisen, den Graffen von Sultz gestrafft vnd Ihre Commissarios wider zurugk begert, welchs die Stend widerunb schwirig gemacht vnd zu vnwillen gebracht, weil sie sich besorgt, das hiedurch die Fridtshandlung gar zurugk gesetzt werden möchte.

29ten haben Ihre Mt. den Behmischen Stenden alle puncten so sie vorgeschlagen, ausser den Religionspunct plane gewilligt: die Religion belangend, wollen sie Ihnen Kaysers Ferdinandi Concession vnd Zulassung, die so sie sub utraque nennen, welche von Kayser Maximilian confirmirt, auch bestettigen vnd ernewern; die Declaration aber, so sie darvber begeren, belangend, wöllen Ihre Mt. Commissarios verordnen, so disfals mit Ihnen handlen sollen. Damit seyn

die Stend also dissmahl zufriden gewest. Hernach haben Ihre Mt. denselben vormittag mit aller Landofficirer Stim vnd Raht, den gewesenen Obristen Landtcammerern Adam von Sternberg zum Obristen Burggrafen in Behmen, den gewesenen Landtrichter zum Landtcamerern vnd Hern Adam von Waldensteyn obristen Stallmeister zum Landtrichter bestellt, vnd alsbaldt selbst sie in aidt genommen.

(Elbeszélvén azután, hogy még az napon Octavio Visconti gróffal, Albert főherczeg fökövetével, Mátyás főherczeg táborába Czeh-Brodba utazott, ekként zárja be levelét):

Von Zeittungen waiss ich sonst dem herrn nichts zu schreiben, als das die herrn diser seits Ihr Kriegsvolck ettliche 20^{m}, ettliche 15^{m} ettliche 10^{m} starck machen, vnter denen sollen ohngefähr 6^{m} Hungern $15^{C.}$ *(compagnien)* Teuttsche vnd 10 freye Fehndell, jedes von 300 man sich befinden. Auff die Mährische vnd Österreichische *(grainitzen)* halten sich vnter Iliashazy vber 30^{m}, vnd auff die Schlesische grainitzen in Oberhungern ohngefähr 20^{m} man vnter den Obristen Seifrid Colonitsch gebiet, welche alle verlangen herein zu kommen. Auff Ihr Mt. seiten seyn schon in Behmen vor vnser verraysen von Prag auff Comothaw 3^{m} pferdt vnd 5^{m} zu fuess, so der Churfürst von Saxen schickt ankommen. In Slesien halten sich in Siben tausendt pferd fertig, so Ihrer Mt. auffbot erwarten. Es scheint das ettliche protestirende Fürsten zu enervirung des Hauses Österreich dise Vneinikeit vnter praetext Ihre Mt. zu assistiren gern fomentiren wolten. — —

Behmisch Brodt den 31ten May 1608.

Peter de Visscher.

(*Corresp.* des Agens diplom. Cart. 163. Eredeti).

397.

Vischer követ Fleckhammer titkárhoz. A császár Himmelreich magyar titkár által kéz alatt ügyekezett elvonni a főherczegtől az urakat, ígérvén nekik általa, hogy nem sokára országgyűlést tartand, melyen sérelmeiket orvoslandja s a trónöröklést elintézendi. Válaszúl kapta tőlök, hogy mind ez későn jö: sérelmeik már orvosolva a főherczeg által, s az öröködés is el van intézve; s mihelyt a császár és főherczeg közti viszály ki lesz egyenlítve, önként haza mennek. Mátyás a császár e változékonysága miatt igen boszús, újabb hadakat rendelt magához Lichtenstein Miksa alatt. Mátyás biztosai azon válaszszal mennek vissza Prágából a táborba, hogy a császár előbb nem adja ki a koronát és lemondását Magyarországról és Ausztriáról, míg a főherczeg reversalist nem küld hozzá, hogy őt többé nem sértendi, és seregét el nem bocsátja. A titkos tanács némely tagja Albert főherczeget akarta a császár örököséül kineveztetni. A főherczeg biztosai újabban Prágába jöttek az öröködés elintézése végett. Prága, 1608. jun. 7.

Edler vnd gestrenger stb. — Den 31. May als vnsere brieff auf die post vorthgeschickt worden hat her Gundacker von Lichtensteyn nach mir geschickt, vnd mich biss nach mitternacht bey sich behalten vnd allerhandt, wie sein Bruder her Carl vorigen tages mit mir geredt, darob ich zu meiner (geliebts Gott) hineinkunfft aussführliche Relation thuen werde. Sie erklöhren sich bayde sehr geneigt vnd trew gegen Ihre Mt. zu Hispanien vnd vnsern gnedigsten Herrn: beruefen sich auf den Wienerischen Contract, das sie darauff gebawt vnd getrawt vermeinend dem Hause Österreich ein sondern angenehmen Dienst hiemit zu thuen, dan sie sonst Erzherzogen Matthiae zu liebe allayn diss Werck nie angefangen, noch sich vnternommen hetten.

Den 1ten Juny seyn der her Graff Octavio vnd ich des morgens frühe zu her Carl von Lichtensteyn gangen, der vo-

rigen tages rede mit vns geführt, vnd hat vns ein Revers vnd versicherungsbrieff, so Ihre Dhlt. Erzher. Matthias vnter Ihr handt vnd pettschafft Ihm wegen diser händell geben, sehn vnd lesen lassen, wohrin sie Ihm versprochen vnd geloben, vermöge gedachten Contracts bey allen andren Hern des hausses Österreich zu vertretten vnd vertheidigen. Hernach haben wir bey Ihm messe gehört; nach der messe haben Ihre Dhlt dem hern Graffen wie zuvor durch den Graff Colalto zu der audientz vmb sein abschied für das mahl zu nemen, holen vnd führen lassen. Nach der Audientz hat her Carl von Lichtensteyn den Hern Graffen vnd mich in Geselschafft des Graffen Georgen Tursso, hern Gundackers von Lichtensteyn vnd her Carln von Harrach zum frühemahl bey sich eingeladen, vnd hat mir vor Essens ein lateinisch schreiben lesen lassen, so der Bischoff von Vesprim vnd der Nicola Tursso aus Prag an Ihre Dhlt geschrieben, darin sie berichten, das der hungerischer Secretarj Tiburtius Himmelreich vnd ein Coutzyn zue Ihnen kommen, als sie sich zuvor angeben, das Sie etwas wegen Ihrer Mt. alleyn mit Ihnen reden wolten, darauff sie alsbald ohne andtwort zu erwarten gevolgt vnd gesagt, si wollen von sich nur mit Ihnen etwas conferiren. Haben hernach mit vilen reden sich bemühet vnd vnterstanden sie von den andern der Stend vnd Ihrer Dhlt. abgeordneten abzusondern, vnd das sie mit solchen petitionibus wegen der hungerischen Cron weiter nicht in Ihre Mt. dringen solten, zu persuadiren, Ihre Mt. wolten mit dem ehisten einen Landtag in Hungern ausschreiben vnd alle ihre grauamina abhelffen; alsdan auch wegen der succession mit Ihnen tractiren vnd berathschlagen lassen. Solten derhalben bis solang sich gedulden, wider heym zihen vnd die hungerische Herrn vnd Edelen, so sich bey Ihr Dhlt auffhielten, vnd derselben mit Kriegsmacht zu Ross vnd fuess zugezogen abmanen, das würde Ihre Mt. mit aller danckbarkeyt vnd sonderhand gegen sie wider erkennen. Darauff sie geandtwortet, das sie sich neben der anderer Stend abgeordnete zu diser Commission hetten gebrauchen lassen, geschehe aus Krafft der Verbündtnüss, so sie mit den andern auffgerichtet, vnd weil die Österreichische vnd Mährische Stend sie in Ihren nötten geassistirt, kuntten sie die auch itz nicht verlassen,

vnd sich von Ihnen absondern: die hungerische Cron vnd succession zu derselben belangend hatten sich Ihre Mt. beraits gnädigst erklärt, das sie in Ihren brudern, Erzherzogen Matthiae cediren vnd abtreten wolten, derhalben desswegen weiterer Tractation vnd eines landtages nicht vonnötten; Ihre grauamina seyn schon durch die mit Ihrer Dhlt auffgerichte Concordata vnd Capitulationes abgeschafft; währe guet gewest, das Ihre Mt. sich von lengst zu abschaffung dessen sowohl vortsetzung des Türckischen Fridens resoluirt hetten, ehe es zu diser weitleuffikeit kummen. Die Herrn, Edelen vnd andre hungerische Kriegsvolck, so sich bey Ihrer Dhlt befinden, seyen aus freyen willen zu Ihrer Dhlt kommen, diselbe zu assistiren, solchs küntten sie noch niemandt Ihnen hinderen noch wehren: wan die sachen zwischen Ihre Mt. vnd Dhlt componirt vnd verglichen, würden sie sich alsbaldt selbst wohl wider retiriren vnd haym begeben.

Diss schreiben vnd solche Tractation als vorgedachte mit disen abgeordneten gepflogen, hat Ihre Dhlt, vnd alle die, so bey Ihr seyn, sehr widerumb offendirt vnd geergert, haben es für ein schelm vnd vnredlich stück gehalten, das Ihre Mt. den einen Tag was zusagen, (auff die hungerische Cron vnd cession des Erzherzogthumbs Österreich deutend) vnd den andern wider vmbzustossen vnd retractiren suchen, auff die weise hetten Sie auff Ihr Mt. handt vnd Siegl nicht zu trawen. Her Carl hat auch alsbald in vnser gegenwardt befohlen, das man seinen Brudern Hern Maximilian von Lichtensteyn in Ihrer Dhlt namen schreiben solt, das er alsbald mit sein Regiment vnd ettlichen stücken geschütz so er bey sich hatt, heranrücken sollt.

Als wir nachmittag wider auff Prag verraisen wöllen hat her Carl von Lichtenstain von mir begert, wan ich Ihrer Dhlt meinem gnedigsten Hern schribe, solt ich sie seinetwegen berichten, was er vnd seine Brüder bey disem Wercke thäten, geschehe alleyn vmb die succession in den Erbländern vnd im Römischen Reich beym Hause Österreich zu erhalten vnd versichern, auch zu conservation der Catholischen Religion, si wolten in dem fal Ihren Vorfahren, die von Kaysers Rudolphi des ehrsten Zeitten an stetts beym Hause

Österreich wider alle benachbarte Königen vnd potentaten trewgebliben, nicht nachgeben noch weichen.

Den Abendt seyn wir ohne ainigen anstoss oder verhinderung wider zu Prag ankommen.

Den 2ten diess hat der Her Graff des morgens frühe in gehaimen Raht Relation seiner verrichtung gethan: die haben vnnöttig geachtet, weil Ihre Dhlt sich näher nicht als zuvor durch den herrn Cardinal vnd die andre abgeordnete erklärt, das er dessetwegen bey Ihre Mt. audientz suchen solte: Er hat aber her Haimwaldt Ihrer Mt. alles was sie draussen sowohl mit dem Hern Graffen vor, bey vnd nach der audientz, als mir geredet, referirt, welches Ihr sehr wohl gefallen, vnd haben gerühmet das vnser gnedigster Her mehr als des Hauses Österreich jemandt sich so eifferich Ihrer Mt. vnd diser Sachen annemen, erklärten sich auch das sie es, wen Gott der her sie wider zu ruhe hielffen, gebührlich gegen Ihre Dhlt. erkennen wolten.

Denselben Abendt seyn der Erzherzogischen abgeordnet ettliche wider zuruck gereyset vnd die andere dem volgenden morgen nachgezogen mit der Resolution, das Ihre Mt. alsbald Ihre Dhlt den revers de non amplius offendendo, vnd das sie Ihr Kriegsvolck abdancken vnd dimittiren wöllen, die hungerische Cron sampt den Documentis vnd Schrifften, so wegen abtrettung desselben Königreichs vnd Erzherzogthumbs Österreich vonnötten, heraus zu schicken, aber ehe nicht, bedacht; die Stend in Böhmen erklären sich, das sie das Markgraffthumb Mähren durchaus von der Cron Behem nicht separiren lassen können, sonder muesse der Incorporation vnd dem herkomen gemess dabey bleiben; Ihrer Mt. person belangend, befinden sie die vile anders als sie fürgeben, behoffen, sein mit derselben vnd Ihrer Regierung wohl zu friden, wofern Ihre Dhlt anige weitere Tractation mit Ihnen zu pflegen gemaint, sollen sie sich biss auff die Behmische grainitzen mit Ihr Kriegsvolck retiriren vnd von dan aus handlen, auch Ihnen alle schäden, so sie dem Lande in Böhmen zuegefüegt vermöge einer lyste, so sie dessethalben Ihrer Dhlt zuschicken werden erstatten.

Denselben 3ten diess haben die Behmen ohngefähr 10 tausent zu Ross vnd Fuess von jhrem Landvolck gemustert,

vber denen sowohl die so noch kommen werden, soll der Graff von Hohenloh anstatt des Burggraffen (weil der das Kriegswesen nicht versteht) Veldtobrister, der Graff von Turn General lieutenant, ein her von Fels Veldtmarschall, ein Obrister so keines geschlechts ein Ruppa general vber die Artilleria seyn. Den Obristen von Althaym haben Ihre Mt. zum General lieutenant vber Ihre Kriegsvolck gemacht, jedoch mit dem beding, das er den Graffen von Sultz als Kriegspraesidenten cediren vnd respectiren soll.

Den 4ten diess haben sich der Herr Cardinal vnd die andre Herrn gehaime Rätt bey den Capucinern versamblet, vnd den Nuntium sampt der Spanischen Bottschafft Hern Don Guillen dorth zu sich beruefften, mit Ihnen sich beredet, vnd berathschlagt, das guet sey den Legatum Cardinalem Meli num entgegen zuschicken damit er nit vorth- herein ziehe, sowohl auch Ihrer Mt. in Hispanien zu schreiben, damit die keinen extraordinarium gesandten herschicken, dan solches bey den protestirenden ein argwohn vnd nachdencken verursachen möchte, weil sie doch beraits aussgeben, diss werck sey nur eine Collusion vnd gemacht wesen zwischen Ihrer Mt. vnd Dhltgen Erzherzog Matthiam, als wan das Haus Österreich etwas newes wider sie mit dem Bapst vnd andren Catholischen Fürsten schmideten; derhalben von Ihnen allen guet gefunden den Bäpstlichen Camerern Matthaeum Rentz, so dem Cardinal Forgatz den Cardinals huet gebracht, dem legato entgegen zuschicken.

Denselben hat Haimwaldt mir in ventrawen gesagt das die Landtofficirer in Behmen entschlossen (wie Ihn der Obrister Canzler berichtet) Ihre Dhlt *) herein zu vermögen, vnd dieselbe zum successoren zu erwehlen, auch Ihre Mt. volentem nolentem dorthin zu bereden, vnd bewegen, das sie drein bewilligen dan sie, Erzherzog Matthias durchauss nicht haben wöllen.

Den 5ten seyn den Obristen Cantzler Zeittungen kommen, das die Erzherzogische auff sein guet gefallen, ihm ein Stettlein, Chlumnitz gehaissen, auch die Kirche gar aussgeplündert vnd hernach auff den hohen altar Ihre vnrainicheyt

*) Értetik Albert főherczeg, németalföldi kormányzó.

geworffen haben. Denselben morgen hat der Behmische Landtschreiber hern Haimwaldt berichtet, das sie in erfahrung kommen das ein her von Roseneck mit 70 andern Herrn vnd von Adel dess Erzherzogs Mathiae bündtnüss mit vnterzeichnet, die wöllen sie auff leib, ehr vnd guet besprechen vnd anklagen.

Denselben tag hat Erzherzogs Maximiliani Agent ein Schreiben von seinem Herrn entpfangen, darin sie berichten, das sie die zwehn Churfürsten Maintz vnd Pfaltz zu Mergenthaim erwarten, verhoffen, sie zu vermögen, das sie baide in der persohn sich zu Ihre Mt. auff Prag begeben; welchs aber hie schwerlich geglaubt wirdt, vermainen der Churfürst Pfalzgraff mochte den Fürsten Christian von Anhalt schicken, vnd der Churfürst zu Maintz vileicht selbst herkomen.

Disen tag seyn die Slesische vnd Lausitzsche hilffen auch auffgemahnt worden: ettliche zweifflen, ob die Slesier kommen werden, weil Ihre Dhlt die durch vnterschidliche beschickungen abmahnen lassen.

Graff Symon zur Lippe Reuterey so er hat sollen herführen, bleibt zurugk, praesentirt Ihrer Mt. ein oder zwe tausent Westphälischer Reutter auff deren Costen wan sie die begeren werden herzuführen. —

Den 6ten seyn die vorige der vnijrten Stend abgeordnete wider von Ihrer Dhlt alherkommen, vnd alsbald in die Behmische Landstube weil die Stend Ihrer beysamen gewartet, geführt vnd fürgelassen worden. Sie begeren noch das Ihre Mt. sich der Regierung, weil sie schwach vnd vast numehr vntauglich dazu seyn, gantz begeben, vnd Ihrer Dhlt abtretten sollen, oder do sie jhe nicht auss Behmen weichen wöllen, begeren sie Slesien Lausitz vnd Mähren, so mögen sie hernach in Behmen bleiben: wöllen aber kaines wegs zugeben wan Ihre Mt. sich verheuraten vnd eheliche Leibes Erben bekommen solten, das die in denen Ländern succediren, sonder die bey Ihrer Dhlt vnd deren Leibes Erben oder do deren keine fürhanden, auf die andre brüder deuolviren vnd bleiben sollen. Die Schäden zu recompensiren seyn sie durchaus nicht bedacht, sonder begeren; das die Böhmen, weil sie Ihnen zu guetten herkommen, Ihnen zu den auffgewandten Vncosten zu hilff komen. — —

Haimwaldt berichtet mich das Ihre Maytt. haimlich den Türckischen Kayser avisirt haben, der von Hermstain so Ihre Dhlt hineingeschickt, sey ein falscher Gesandter, habe keine Commission von Ihr, solle derhalben wohl zuschawen, was er mit Ihm tractire, dan sie es nit genehm haben noch approbiren wollen. —

Die Landtofficirer vnd Gehaime Rätt sein bis neun zu nacht beysamen gewest vnd haben der Erzherzogische Commissarien anbringen berathschlagt, haben nichts gewisses geschlossen, sollen morgen frühe vmb siben wider in Raht, was Ihre Mt. resolviren vnd sich entschliessen werden schreib ich hernach. Die abgeordnete haben bey Ihrer Mt. audientz begert, die ist Ihnen aber abgeschlagen worden; sollen morgen bey den Gehaimen Rätten vnd Landtofficirer audientz haben.

Prag den 7ten Junij 1608.

Peter de Wisscher.

(Corresp. des Agens. dipl. Cart. 163. Eredeti).

398.

Vischer követ Fleckhammer titkárnak. A szövetséges rendek s Mátyás főherczeg követei a császártól személyes kihallgatást kérnek, mit ez boszankodva tagad meg, tanácsosaihoz útasítván őket. A biztosok másnap végzés nélkül visszamennek a táborba. A császár ezután a külköveteket akarta a főherczeghez küldeni; de ezt a tanács nem javasolta s elmaradt, és ismét Ditrichstein cardinál küldetett ki a táborba; ki azonban oly válaszszal tért meg, hogy a főherczeg nem enged s táborát Prága alá indítja. Ezután a cseh országgyülés biztosai küldettek a főherczeghez. Az értekezlet közeledésre vezetett, de egyességre még nem. A császár Miksa és Ferdinánd főherczegeket, Miksa és Albert bajor herczegeket magához hívja. Mátyás hadai Prága kapuinál száguldoznak. Prága, 1608. jun. 14-kén.

Seider mein letstes von 7ten diess ist bey mehren der Tractation mit Ihr Dhlt Erzherzog Matthia fürgangen was

folgt. Weil mir vnmöglich alle stück der Handlungen so vor ehest zwischen Ihre Dhlt vnd die vnijrten Stend in Hungern, hernach in Österreich vnd Mährern, vnd volgendts zwischen Ihre Dhlt. vnd vnijrte Stend ains, vnd Ihre Mt. vnd Bohmische Stendt andern tails, biss dato tractirt vnd künfftig geschehn mag, ohne hilff ainiges führnemen Officirn oder Secretarij nicht habe zu wege bringen künnen, weil alle stück bey der Behmischen Canzley sehr gnaw verwahret worden, auch auss dem Behmischen auff teutsch transferirt werden müessen, so hab' ich den Secretarium Ihrer Mt. Appellation Raht, den ich von Regenspurg aus zum Agenten Ihrer Dhlt fürgeschlagen vermogt, das er mit zusage ainiger verehrungen wegen des transferirens vnd abschreibens, auch sonst das er mir die freundschaff thutt die Behmischen Registratoren hiezu willig gemacht hat, der aus den Originalibus alles abschreiben vnd transferirn lässt vnd wirdt mir das gantze werck vom Hungrischen vnd Presspurgischen Landtag ab complet liffern.

Die Stück so itz hibey gehn seyn:

1. Ein latainisch Schreiben der Hungarischen Stend an die Behmen, datirt den ehrsten februarij 1608 in Presspurg.

2. Die ehrste Instruction der Behmischen abgesandten an Ihre Dhlt Erzh. Matthiam von 19. Aprilis.

3. Erzh. Matthiae Schreiben an Saxen vnd Brandenburg 26. apr.

4. Zweyte Instruction der Vnyrten an die Behmische Stend.

5. Der Behmischen Stendt antwort darauff.

Den 8ten (Juni) haben der vnijrten abgesandte bey Ihre Mt. persöhnliche audientz gesuecht, welches Ihr Mt. gahr befrembdlich fürkommen vnd haben solchs zum högsten empfunden, das nemblich sie, die Ihre Mt. in summo gradu Ihrer Ehren vnd Reputation angegriffen vnd belaidigt auch sie aus Ihren Thron gar zu stossen vnd tringen sich vnterstunden, den scham so weit vergässen, das sie auch sich vnter Ihr angesicht vermessener weise noch zu praesentiren nicht scheweten noch schämeten. Haben Ihnen solchs rundt abgeschlagen vnd den Gehaimen Rätten auch Landofficiren in Behem be-

Was die Bottschaffter vnd der H. Graff geandtwortet, berichten sie selbst, darauff ich mich referire.

Gestern frühe vmb zehen, seyn die vorige Commissarij, vnter innen widerumb die lutherische, der Her Steffan von Sterenberg Graff von Schlick vnd Graff von Thurn zu Ihre Dhlt. so nur $1^1/_2$ meil von Prag liegt hinaus gerayset.

Gestern nachmittag als ich mich bey dem von Stralendorff wegen des hern Grafen vnd meiner beschwärt wahrumb man vns nicht ausszihen liesse, vnd versuchen, ob man was guets Ihr Mt. vnd dem gantzen wesen zum besten verrichten künne, weil wir zu keinem andern end hie währen, hat er mir geandwortet, das Ihre Mt. Ihm vorigen tags gesagt, vnd befohlen, vns anzaigen zu lassen, das wir jhe ehe jhe besser hinaus zihen solten, damit wir noch tentiren künnten was guets zu verrichten ehe die Behmische Commissarij dort ankämen, wisse nicht warumb es gehindert sey. Als ich noch bey Ihm gestanden, ist ein Curir von Ihrer Dhlt. Erzh. Maximilian ankommen, der sie zu Regenspurg gelassen, vnd berichtet das Ihre Dhlt auch Erzh. Ferdinand, vnd Herzog Maximilian in Bayern künfftigen sontag, (is der 15to diess) zu Straubingen beysamen seyn werden. Diser Curir hat ein handtbrieffl an Erzh. Matthiam gehabt; vnd selben morgen war ein ander Curir von Ihrer Dhlt mit ein handtbrieffl an Ihre Mt. ankommen, darin Sie Ihre beysamenkunfft berichten, vnd das sie bey Erzh. Maximilian, Churfürsten Maintz vnd Pfaltz hinunter gewest mit Ihnen dieser sachen halber zu reden: wollen zu Straubingen erwarten, was Ihre Mt. weitter befehlen würden. Darauff Hern Haimwaldt von Ihrer Mt. angeschafft worden drey handtbrieffl an sie, die Fürsten, so zu Straubingen beysamen seyn werden zu verfertigen, vnd herein zu vermöegen, welches den nachmittag wider eingestelt worden. —

Gester abendt vmb neun seyn die Behmische Commissarij von Ihr Dhlt widerkomen, vnd weil die Commissarij befehligt Ihrer Commission wegen der letsten haubpuncten nit zu eröffnen, ehe Ihre Dhlt die neben punct so sie noch praetendiren, anzaigen, damit man einmahl gantz abgethan habe, haben sie auch dieselbe vor eröffnung Ihrer Commis-

ren, vnd das sie sich mit dem Erzherzog nicht einlassen, zu verhindern. —

Denselben tag in gehaimen Raht beschlossen worden, das man den anwesenden Bottschafftern vnd abgesandten, so diser sach sich vor disem angenommen, anzaigen (jedoch Ihnen heym stellen solte, was sie darauff zu thuen sich entschlissen werden) das Ihre Mt. für rahtsam vnd guet achten, das sie zu Ihrer Dhlt hinauss sich verfüegen vnd ob sie ainige guette officia praestiren vnd verrichten kunnten, versuechen solten. Darauff hat der Graff vnd ich die volgende zwehn tage vns fertig gehalten, aber endtlich von den Herrn Gehaimen wider abgerathen vnd also eingestelt worden.

Den 11ten seyn des morgens frühe die Chur Brandeburgische abgesandte wider wegkgerayset.

Zwischen den 10ten vnd 11ten in der nacht ist der Her Cardinal wider von Ihrer Mt. zum Erzherzog hinaus geschickt worden, welcher den abendt hernach vmb zehn widerkummen, berichtet, das Ihre Dhlt. von Ihren letsten praetensionibus nicht weichen vnd den volgenden tag mit Ihr gantz leger auff zwo meil an Prag rucken vnd daselbe im Felde campiren wöllen.

Den 12. Diess seyn auff des Königswisen 48 Fehndell Fuessvolcks vnd 7 Cornetten Reutter vom lande gemustert vnd vom stund an auff die päss gegen den Erzherzog hinaus geschickt worden.

Selben Vormittag haben Ihre Mt. den Behmisch landtofficiren die Hungrische Cron, damit sie Erzherzogen Matthiae deren desto mehr versichern möegen, zuegestellt, welche sie in St. Wenceslaj Capel mit gewöhnlichen Ceremonien candelis ardentibus mit Sti Wenceslaj Sigel versiglet haben. —

Denselben abendt her Cardinal sich zu den Bäpstlichen Spanischen Bottschafftern vnd Graffen Octavio Visconti in Hern von Guillems losament kommen, vnd nach vilen reden endtlich in namen Ihrer Mt. gesagt, sie hielten Ihre rayse zum Erzherzogen für vnnöttig biss man sehe, was endtlich die Behmische Commissarij verrichtet, weil sie volgendes tages hinaus soln, wehre guet, das sie noch so lang warteten.

Visconte zum Erzhertzog Matthia so nur eine grosse meil von hier mit Ihr gantzen leger, gezogen. Als wir nur ohngefähr ein Büxenschuss vom leger kommen, seyn zwe Esquadronen Hungrische Hussaren vnd Cosacken, deren ein der Tursso, den andern der Palffj geführt, in schlachtordnung gestanden vnd hernach für vns fürvber gezogen, seyn in allen ohngefähr 20 fehndl gewest. Als wir hernach ins leger kommen, hat man vns alsbald in Ihr Dhlt. Zelt geführet, welcher aus ins Feldt geritten wahr, aber baldt hernach mit vnterschidlichen Hungrischen Österreichischen vnd Mährischen Herrn ins Zelt kommen vnd Bottschafften empfangen, auch gleich darauff ehest dem Nuncio, darnach dem Hern Don Guillem vnd Hern Graffen einen jeden absonderlich audientz geben. Sie sowohl die andre Herrn so vmb Ihr seyn, persistirten hart auff die vorigen tags eingeschickte articull, nemblich das Ihre Mt. vnd die Stend in Behmen, weil sie Ihre Dhlt zum Expectanten der Cron annemen, auch dessethalben noch bey Ihr Mt. leben ein Titul geben sollen.

2tens Das sie die verainigte Stend stets wan schon die Sachen verglichen seyn den Titul von Vnijrten Stenden behalten wöllen.

3tens Wan Ihre Dhlt. mit oder ohne eheliche leibes Erben solt vor Ihre Mt. komen zu sterben, das die Länder nit wider auff Ihre Mt. zurugk, sonder auff die Brüder fallen sollen.

4tens Wöllen Ihre Dhlt. das Ihre Mt. alsbald einen Reichstag ausschreiben, sie zum Commissarien gebrauchen vnd an die Chur- vnd Fürsten im Reich zum Römisch König recommandiren.

5tens Wöllen das die Cron *(Behem)* vnd jncorporirte länder sich verschreiben sollen jahrlichs ein genants, wie sie sich dessen vergleichen werden, zu vnterhaltung der Grainitzen zu contribuiren: das auch Ihre Mt. solchs beym Reich suechen, vnd zu wege bringen wölle. Vnd andere articull mehr, die aus beygefüegtem Memorial so den 14ten diess herein geschickt verner zu sehn. Ich hab hernach mit her Carln, Her Gundackern, her Maximilian von Lichtenstain (so mit sein gantz Regiment auch ins leger) vnd hern praesidenten Breiner vile absonderlich geredet, aber nicht das sie hievon

ettwas nachgeben woln, erhalten kunnen, gleichwohl sie ettwas schmaidiger als vor disem gefunden. Den abendt seyn wir vmb vünf wider vnsern leger nach Prag gefahren. —

Den mittag (16ten Juny) als ich in geselschafft hern Graffn vom Cardinal zum frühemahl geladen, hat er mir vor Essens ein Votum so er den morgen gestellt, lesen lassen, darin er in namen des gantzen gehaimen Raths alle Ihrer Mt. Instructiones (weil Ihre Mt. die retractiren wöllen) so Ihm zum Erzherzogen bey wehrender handlung mitgeben, recapitulirt, vnd was der Erzherczog vnd die vnijrte Stend jedesmahl darauff geandtwortet, repetirt, vnd endtlich Ihre Mt. rahten, was sie einmahl Ihrer Dhlt concediret vnd nachgeben, zu halten, lieber als das vbrige nemblich Behmen, Slesien Ober vnd Niderlausitz, Tirol, die Vorlender sampt dem gantzen Reich vnd also die Kayserlich Crone, weil si wider solche des Erzherzogs macht nit genugsam gefasst, in die Wage setzen.

Disen nachmittag sein acht Behmische pawern vorm Thor von den Hungern jammerlich nidergehawt, vnd andre verwundt worden.

Denselben tag haben Ihre Mt. 16 stücken geschütz auss Ihr Zeughauss in die Newstatt an die Thorn führen lassen.

Den 17ten seyn die landt. Stend in Behmen vom morgen frühe biss nachmittag vmb vünff beysamen gewest, vnd vber die Resolution, welche sie dem Erzherzog hinauss schicken wöllen, deliberirt: hat aber diselbe, weil sie Behmisch vnd zuvor transferirt werden muess noch nit haben künnen. Die Teuttsche erklärung aber Ihrer Mt. so im Ghaimen Rath beschlossen worden, geht hienebens. Mit deren ist der her Cardinal sampt den andren officiren vmb vünff des abendts wider hinauss gefahren. —

Den 18ten des morgens frühe bin ich widerumb in Geselschafft Hern Nuncij, Ambasciatorn aus Spania vnd Hern Graffn Octavio zum Erzherzog Matthiae hinaus gefahren; als wir nahendt zu Ihr Dhlt Zelt kommen, ist der Obrister Camerer der von Meckaw den gesandten ausser der Zelt entgegen kommen, vnd hat sie hinein geführt. Im vorder Zelt haben wir gefunden, das die Herrn von Lichtensteyn, Zero-

tyn, Breiner, Zernemel, Hoffkirchen, Cuen, Losesteyn vnd andere beysamen gewest vnd Raht gehalten haben: sobald die von einander gangen, haben Ihre Dhlt wie vor disem einem nach den andern audientz geben. Nach gehabter audientz hat man ir Ihr Dhlt vorder Zelt für die Bottschaffter vnd Ihre geselschafft zum frühemahl gedeckt vnd angerichtet. Vnter des seyn die Kayserliche Commissarij ohngefähr vmb ains ankommen, zu denen Ihr Dhlt Rähte alle in Zwehn Zelten so zu solchem end, so weit man mit ein zimlich stück raichen kan aussm leger verordnet gefahren. Vnd seyn biss nach sechs des Abendts beysamen gebliben, vnd meister Streit wegen folgende punct gewesen: 1) Das Ihre Dhlt dem Kayser keine Recognition vnd jährliches Deputat auss den abgetrettenen ländern geben wöllen, weil sie vber ein million schulden auff sich nemen. 2) Das die Länder nicht wider auff Ihre Mt. fallen sollen, wan Ihre Dhlt. vor diselbe Todts verfähren. 3.) Das sie bey auffsuchung der Registratur wegen dem Volumen, so zum Erzherzogthumb Österreich hören vnd in 4 Wochen geschehen soll zwehn Ihrer leutt haben wöllen. Zum 4ten) das sie 400m Thaller zu bezahl- vnd abdanckung des Kriegsvolks, vnd zu solchem end die Herrschafften Crumaw oder Bordowitz zum vnterpfand haben wöllen. 5) Die Straff vnd Process wider hern Lassla Berka, Schönkirchen vnd den alten Coutzyn wöllen sie Ihr vorbehalten vnd die nicht in der Amnistia, so wenig auch den Hern Obristen von Althaim begriffen haben. 6) So bald sie mit Ihr Kriegsvolck auff die Behmische grainitz gerückt, sollen Ihre Mt. das Ihrige abdanken. 7) Ihre Dhlt. wöllen Electi Regis titulum haben. 8) Die Mährern begern ein Revers, das sie mit Ihrer Mt. willen ainen andren herrn genommen, vnd Ihnen ohnverweisslich seyn soll. 9) Wöllen das der Vertrag, wan er geschlossen, zwischen diss vnd Michaelis von den Churfürsten im Reich, dem König zu Hispanien vnd allen Erzherzogen confirmirt vnd bestettigt werden soll.

Hiemit seyn die Kays. Commissarij von vns vnd wir nach wider auff Prag gefahren. Im Schaiden aber von Hern Gundacker vernommen, das sie, di Catholisch vnter Ihnen sehr genaigt, weil die Protestirende im Reich sich so armirten ein end zu machen vnd zu accordiren. Bey disem actuj

(igy) haben die von Losensteyn vnd Cuen sehr injuriose wortt wider Ihre Mt. aussgossen, diselbe vnter andern einen Narren vnd vnsinnigen gehaissen, also das die Kayserliche Commissarij Ihnen ausstrücklich gesagt, wofern sie mit solchen reden nicht einhalten würden, wolten sie auffstehn vnd davon gehn, dan Ihnen nicht gebühre solche schendt wortt wider Ihren hern anzuhören. Daher auch her Carl von Lichtensteyn bewogen worden Ihnen, den zwehn einzureden vnd zu straffen sie daneben erinnerend, das sie Ihrer Dhlt keinen gefallen dran theten.

Midlerweil das diser actus gewehrt bin ich mit ainem Ihrer Dhlt Hauptleutt durch das gantze leger gangen, vnd befunden, das Ihr gantzes leger ohngefähr 15^{m} starck ist, so vnter volgenden Obersten ausgetailt ist:

Her Maximilian von Lichtensteyn zehn fehndel, macht ein Teutsches Regiment jedes fehndel von (300 man), seyn — — —	3000 man
Sechs freyfehndel jhedes 300 starck — —	1800 „
Thomas Nadasdy 8 fehndel Hayducken —	0900 „
macht fuess Volck	5700
Reutter haben sie vnter der Obristen von Buchaim 5 Compag. Teutschen, 4 Comp. Wallonen, vnd 8 Comp. Rätzen — — — —	1800
Der Obrist Günter von der Gollsch — —	0500
Der von Teuffenbach 5 Comp. — — —	0500
Der Graff Georg Tursso, Graff von Zeryn, vnd Palffy an hussaren vnd Cosacken, darundter sich auch Tartarn, ja wie etliche mainen, Türcken befinden, ohgefähr — — —	5000
Vber disen haben die Landherrn vnd Ritterschafft aus Österreich vnd Mährern, wie man sagt pferden — — — — — — — —	1000
Seyn in allen	14,000

19ten Haben der Her Cardinal vnd die andre Commissarij bey Ihrer Mt. audientz gehabt zwischen 9 vnd 10, vnd Relation gethan, welche biss nach zehn gewehrt. Als Ihre

Mt. vnter ander vernommen, das jnsonderheyt die Österreicher, wann Ihre Dhlt. vor Ihr Mt. ohne Leibes Erben Todts verfahren solten, nicht vnter Ihrer Mt. gebiet zu seyn begeren, sonder das die Länder auff die Brüder vnd so vorth successive ad lineam descendentem deuoluiren vnd fallen soll, haben sie mit ein Seufftzer dazu gesagt, so höre ich wohl, meine Österreicher wöllen mich auch gahr verlassen vnd von mir abfallen.

Den 20ten seyn die Herrn Commissarij des morgens frühe vmb sechse wider zum Erzherzog hinaus gezogen, vnd beygefügten Revers wegen abführung Ihrer Dhlt. Kriegsvolcks mit genommen, welchen Ihre Dhlt also angenommen. Den Abendt vmb vünffe seyn die Commissarij wider herkommen; berichten das sie neben vorigen puncten dem Hern Cardinal von Didrichstein wegen seines Stiffts Olmütz, so bisher jmediate vnter der Cron Behem jurisdiction gehört, vnter dem Marchgraffthumb Mährern sampt allen dazu gehörigen lehn güettern, daran diss Stifft vile vnd stattliche vnter sich hat, haben wöllen, vnd das die Appellationes nicht mehr nach Prag am Kayserlichen, sonder auff Wien an Ihrer Dhlt hoff deuoluiren sollen. Alle so zum Hernstandt von Ihrer Mt. erhebt seyn, wöllen sie degradiren vnd nit passiren lassen, vnd sonst persistiren sie noch hart auff ettliche andre puncten. Die hungrische Cron wöllen sie auff obgedachten künfftigen montag, wirdt seyn der 23te diss, herauss haben. Hirüber seyn die Hungern vnd Österreicher streittig, die willen sie zu Presspurg, vnd diese zu Wien haben. Man besorgt sich sehr, dass die Hungern im herauss zihen noch grossen schaden thuen werden vnd vileicht die Cron mit gewalt wegkführen, vnd einen vnter sich oder Ihres mittels damit crönen. Sie thuen täglich hie vmbher grossen schaden mit Rauben vnd brennen; ins leger wirdt ein Schaff vmb 9 kreutzer, ein pferd, ohse oder kühe vmb 1 vnd 1½ Thaller verkaufft.

Heut vormittag gewisse Zeittung kommen, das der Türck mit dem Persianer ein anstandt gemacht. Die praesenten von Herrn Stain nicht annemen wöllen, auch Ihm kain pass statten, also dass er von Comorren wider zurügk auff Wien kommen. Diss seyn die früchten der Brüderlichen vn-

einikeit (laider). Der Türck soll schon im anzuge auff Hungern seyn.

Disen Abendt vmb vier seyn die Kais. Commissarij wider hinauss; bringen Ihr Dhlt. Titulum Designati in futurum Regem. Der Vnijrten Stend titul lässt man Ihnen auch bleiben Die Behmen begeben sich der Jurisdiction vber Olomütsch. Den Markgraffen (von Brandenburg) wollen sie mit Jägersdorff gar nit belehnen. Die priuilegia des hauses Österreich bleiben originaliter hie, dem Erzhertzog aber werden vidimirte Copeyen gevolgt. Die Erbländer befinden sich mit 17 millionen Thallern beschwärt an schulden, Österreich vnd Behmen nemen Ihr Tail vnd schulden auff sich alleyn zu bezahlen, Hungern vnd Mährern aber begern hilff. Die Hungern sollen durch drey päss wider hinaus zihen, Hohenaw Leitemissel vnd Zaslaw. Man zweiffelt noch sehr ob sie disen abendt schliessen werden.

Prag den 21ten Junij 1608.

Peter de Vischer.

(Corresp. des Agens dipl. Cart. 163. Eredeti).

400.

Vischer Péter Fleckhammer Jakabnak. Lichtenstein Károly és testvérei czélja az osztrák háznak és kath. vallásnak javára lenni. Az egyesség a császár és Mátyás főherczeg közt jun. 26-kán megköttetett. Miksa főherczeg Mátyástól a császárhoz jött. Mátyás biztosai a cseh országgyülésen megjelentek, ennek határzatát megérteni Cseh- és Morvaország iránt. A magyar korona és egyéb ékszerek a főherczeg táborába vitettek. A Prága előtti táborból. 1608. jun. 28.

Edler stb. — — Ich bin disen morgen mit H. Graffen Octavio Visconti heraus ins leger gefahren, vmb Ihr Gn. geselschafft zu leysten, vnd do nöttig zu assistiren. Und als H. Carl von Lichtenstein mich angetroffen, hat er mich in seyn

zelt geführt, vnd allerhandt mit mir wegen verlauffs der zwischen Ihre Mt. vnd fürstl. Durchlaucht eingefallenen sachen conferirt; wie solchs so lang gewehrt, das Her Graff weil es schreibtag ist, mehr nit warten künnen, hat Her Carl, von Hern Graffen Octavio begert, er möchte mich bey ihn heraus lassen, damit er desto ausführlicher von allen mit mir reden, vnd vnser Gnedigster Herr aus meiner künfftigen Relation desto bessern grundt vnd bericht bekommen, vnd Ihre Intention bey disem gantzen werke vernemen möchten. Solchs hat Herr Carl vber zweh stund continuirt, davon ich aber dissmahl nit vil schreiben darff, sonder muss es sparen, biss ich entweder wider zu Prag oder gar ins Niederlandt anlangen werde. Aber sovil mag ich vnd darff affirmiren das sein vnd seiner Brüder Ziel vnd schopus noch biss so weit dem hochlöblichen Hause Österreich vnd der Catholischen Religion zum besten gemeint ist, haben mir dabey allerhandt disegnos (dessein) offenbahrt, die Ihre Dhlt zu seiner Zeit vernemen werden. — —

Seider mein letstes vom 21ten diess hat man zwischen Ihre Mt. vnd fürstl. Dhlt. Erzh. Matthiae soweit gehandlet, das endtlich die Sachen den 26ten diess in Prag beschlossen vnd accordirt seyn. Denselben tag seyn Ihre Dhlt. Erzh. Maximilian, als sie den mittag das frühe mahl bey Erzh. Matthiae ins leger gehalten nach Essens zwischen drey vnd vier zu Prag ankommen, vnd alsbald zu Ihrer Mt. die Ihr biss in die Ante Camera thüer begegnet, hinauff gangen; als man sie in Ihr Anticamera begleitet haben, si allen so drin gewest, auch mir die Handt gebotten, vnd hernach der Cardinal von Didrichstein, mit dem sie ein Zeit lang conferirt, zu Ihr hinein gefodert. Zwo Stund nach Ihre Dhlt seyn Erzh. Matthiae Consiliarij vnter denen Her Carl von Lichtensteyn Her Seyfridt Breiner, Losenstein vnd andere vber die vorige gewest ankommen vnd alsbald in die Landstube gangen, den Behmischen Landtagschluss wegen der Cession in Mähren vnd succession in Behmen anzuhören. — Ihre Dhlt haben erhalten, das man Ihr schreiben soll Designatus Bohemiae Rex, vel Designatus in Bohemiae Regem, mit andrem mehr, das Markgrafthumb Mähren betreffend, wie der aus beygefügten stücken abnemen wirdt. —

Ihrer Dhlt Erzh. Matthiae Commissarij seyn disen tag von dem morgen frühe bis nachmittag vmb drey auff die Landstube beysamen gewest. Vnd vmb die Zeit die Commissarij vom Erzherzogen vor, hernach der Her Cardinal von Didrichsteyn mit des Hungrischen Königs Cleinotten, nemblich Cron, Schepter, Apffel, Casul oder Mantel, Schuch vnd Sigell alleyn vor vnd die Behmischen Landofficirer daneben acht Hernstandes vnd acht von adel gevolgt, so die documenta vnd Instrumenta wegen vorgedachter abtrettung Mährens, vnd Böhmischer succession mitgebracht. Ihnen haben Ihre Dhlt die Herrn Breyner vnd Zerotyn neben andere als sie in des legers gesicht kommen entgegen geschickt. Ihr Dhlt leger ist in vuller Schlachtordnung gestanden, so in 12 esquadronen ausgethailet. Ihr Dhlt seyn ohngefähr ein halbe Stund vor die Kayserliche abgesandte ankommen mit Ihren Hoff vnd Kenfahne: seyn vor ein grünes Zelt so hiezu verordnet, abgestigen; dorth haben sie die gesandte entpfangen. Vmb den actum recht zu sehn bin ich auch zum Zelt gangen, aber also, das Ihre Dhlt mich nicht sehn künnen. Die Hungrische Cleinotter seyn in ein Cipressen truhel gewest, so mit ein gulden stück vberdeckt. Als der Her Cardinal solchs vberliffert, hat er läteinisch mit wenig wortten dazue geredt, nemblich: Sacram Cae^{am} Mattem Suae Ser^{ti} mittere coronam Regni Hungariae cum Clenodijs ad id spectantibus, jam dudum Suae Serenitati destinatis, optare se ex animo pacatum et gloriosum in isto Regno regimen, et post hoc *(hanc)* temperaneam, coronam aeterni regni. Drauff hat ehest Her Graff Georg Turso wegen der hungrischen Hern Standtspersonen, vnd hernach der Bischoff von Vesprim wegen des gantzen Königreichs, bayde lateinisch geandtwortet, Ihrer Dhlt merita, victorias, dempfung vnterschidlichen factionen vnd auffstandes in Hungern, vnd das sie endtlich bey letsten zu Presspurg gehaltenen Landtag was noch in Hungern vbrig mit der vnion vnd verbundtnuss mit der andren ländern so löblich salvirt vnd erhalten, sehr gerühmet, vnd derhalben gewisse Vertröstung vnd Hoffnung geben auff next künfftig hungrischen landtag ihr bestes zu thuen, damit Ihrer Dhlt die Crönung für allen andren vergünnet vnd gestattet werde. Entzwischen künnen sie wol leiden das Ihre Dhlt die Crone

402.

Vischer Péter Fleckhammer Jakabnak. Breiner a fejedelmi ház javára válandónak állítja, ha Rudolf Csehországról lemond s Tirolba vonúl. Mátyásnak már királyi czím adatik. Ez kéziratában megköszönte a császárnak kegyelmeit. Prága, 1608. jul. 5.

Edler stb. Mein letstes an Hern wahr den 28ten passé in eil aussm Erzherzogischen leger. Im selben hab' ich summarie, was die vorige woche fürgangen, berichtet. Weiss zum selben itzigen Zeit nichts zu thuen als was ich mir zur mündlichen relation reservire auss dem gespräch so ich mit Her Carln von Lichtenstayn vnd Preynern damals gehalten.

Den Abendt nach abfertigung meiner brieff hab ich bey Her Carln von Lichtenstayn in Geselschafft des Herrn Caens, Carln von Harrach vnd Praesidenten Breiners collation gehalten. Vnd haben sowohl Her Caen als die vbrigen mit den injurijs vnd calumnijs wider Ihre Mt. sehr eingehalten vnd beschaidner geredt. Nach der Collation haben Ihre Dhlt in der anticamera Ihrer Zelten eine Concert von Englischen so auss Prag dorthin kommen, halten lassen, welche biss zehn in der nacht gewehrt.

Den 29ten Vormittag nach gehörter mess hat her Seifrid Breiner vnter ander mit vilen rationibus erstreitten wöllen, das es dem Hause Österreich nütz- vnd dienlich sey, Ihre Mt. cedire Erzherzogen Matthiae die Regirung der Cron Behem gar, damit sie desto besser zu der succession im Reich kommen moege: künten sich in Tirol retiriren, so wolte Erzh. Matthias Ihrer Dhlt Erzh. Maximilian das Guberno von Österreich vnd Hungern vberlassen, mit mehrem. Als ich den mittag mit den Brudern von Lichtenstain, Breinern, Carln von Harrach vnd Caen bey her Carln von Lichtensteyn g'essen, haben sie alle Ihrer Dhlt Erzh. Matthiae königlichen Titul geben. — —

Den 1ten abendt hat Erzh. Matthias ein handtbrieffl an Ihre Mt. zurugk geschickt, darin Sie Ihrer Mt. wegen der Ihr erzaigten gnad brüderlichen dank sagen vnd hergegen

ins künfftig zu aller brüderlichen Correspondentz vnd trewen diensten sich offriren, auch anzeigen was sie gethan, sey durchaus nit wider Ihre Mt. persohn, sonder den samentlichen Erbländern vnd dem Hause Österreich zum besten gemaint. — — Prag den 5ten Julij.

Peter de Visscher.

(U. o. Eredeti).

403.

Vischer Péter, Albert főherczeghez. Mátyás kir. betegsége csak színlett, meg akarja várni, mit végeznek a kassai rendek. Illésházy a papoknak sok bajt csinál; Kolonicsot az országkapitányságból letette. A pápai követ véleménye a fejedelmi ház tagjainak egyessége s a trónöröködés fölött. A császár alchymistáival dolgozik; senkit mást nem akar látni; titkos tanácsosai mind el akarják hagyni, ha az öröködést a birodalomban Mátyásra át nem ruházza. Rudolf vágyai Ausztriát visszanyerni. Az osztrák protestansok, látván, hogy vallásuknak a remélt szabadságot meg nem nyerték, ismét Rudolf felé tekintenek. Prága, 1608. dec. 13.

Denselben morgen (decemb. 8-kán) hat mir ain fürnemer Cavallero gesagt, das man vermaint, Ihr Kunigl. Mt. Mathiae krankheyt sey nur ein simulat werck, begern vnter den praetext zu Prespurg zu verharren, biss sie sehn, wie der Landtag zu Cassaw, auff welchen der Humanay allerhandt practiciert, ablauffe. Der Iliashazj stiffte auch vil böses wider die Catholischen vnd jnsonderheyt die Geistlichen, den Herrn Sigismund Collonitsch hat er von Craisobristen ampt (weil er kein geborner Hungar) deponirt, der drauff, weil er von Ihr K. Mt. nit dabey gehandthabt vnd geschützt worden, alsbald alle seine andere ämpter auch resignirt hat; für dem der Ertzhertzog Maximilian intercediret, wie aus der Beylage zusehen.

Als den Mittag (9-kén) auff einladung beym Herrn Bapstlichen Bottschaffter gessen, hat er vile mit mir von Catholi-

schen Verbindungen im Reich, auch von der Brüderlichen verainigung geredet. Das ehrste belangend vermainet er, noch muesse man jhr anbringen erwarten, vnd alsdan sich bedenckhen, wie man sich resoluiren vnd erklären wölle. Wegen der brüderlichen Vergleichung künne wenig vom Bapst oder Künig zu Hispanien geschehn, müesse vom Kayser selbst vnd Ihrer Mt. Rätten herkommen, dan wan der Kayser nit wil, künnen sie nit vorthkommen. Klaget das er all die Zeit, die er hie gewest nur aine audientz vnd die noch kaum gantz gehabt; wan Ihre Mt. die Ordinarj Bottschaffter vnd jnsonderheyt die so sich Ihr zum besten gebrauchen lassen, nit hören wihl, wie Ihr dan zu helfen sey. Sagte mir weiter, das der accordo, so zwischen Ihre Mt. vnd Königl. Mt. getroffen, gar nit künte retractirt vnd vffgehoben werden, dan ehe das geschehe, wurde alles in mal'hora gehn vnd das gantze Hauss Österreich, sowohl auch die Religion, mehr als itz leiden müessen; derhalben auff all mögliche mittell zu gedenken wie die gemüetter zu reconcilijren, damit ain Jeder was er itz besitzt solches also ruhig behalte. Darnach künne man desto besser wie die *succession im Reich*, entweder auff *Ihr Königl. Mt.* respectu der Erbländer gegen den Erbfeyndt, oder auff *Erhertzog Albrechten* wegen der Niederlanden, vmb die wider in ain Corpus zusamen zu bringen, vnd durch das mittel beyde, die Religion vnd Succession auff ein jungen Stammen des Hauses Österreich zu deriuiren vnd versichern, deliberiren vnd handlen. Dan es Ihr Bäpstlichayt gleich gülde, ob ainer oder der ander aussn Hause Österreich succediret, wan er nur Catholisch ist, vnd die Religion kain abbruch leidet. — —

11ten vnd 12ten diss, wie auch heut haben *Ihre Mt.* niemandt auch der Rätten kainen fürgelassen, befinden sich mit Ihren *Alchimisten vnd andern Laboranten* zu sehr occupirt. Mir ist in vertrawen gesagt, wofern *Ihr Mt.* die Regirung nit gahr abtretten vnd Ertzhertzog Mathiae oder andern vbertragen werden, das die *gehaime Rätte* alle von Hoffe wegk zihen wöllen. Ettliche sagen das *Ihr Mt.* dem *Erzhertzog Leopold* das praesident ampt im geheimen Rath auffzutragen gesinnet sey, welches die Zeit geben wirdt. Disen frühe bin ich berichtet worden, das *Ihre Mt.* den Behmischen Landtag

noch lenger als auff Paulj Bekehrung verschoben vnd prolongirt begeren, darüber die Behmische Landtofficirer sehr offendirt vnd alterirt seyn, weil *Ihre Mt.* mit höchster betheurung, so wahr sie Gott helffen soll, zugesagt, das sie den lenger nit auszustellen begerten; daher allerhand veränderung vnd vngelegenheyt zu besorgen.

Bin auch von guetten Orth berichtet worden, das die Commission so *Erzhertzog Leopoldus* vnd adjunctj haben, fürnemlich auff ain schreiben, so der von *Althaim* herein gethan, fundirt sey; darin er *Ihr Mt.* versichert, das *Ertzhertzog Mathias* nit allain ein *abbith* thuen, sonder auch das *Ertzhertzogthumb Österreich* wider abtretten vnd cediren wihl; ja das er *Ihr Drhlht* laide sey, das er diss werk jhe wurde angefangen, wolle das er wider in vorigen, wan es auch slimmern standt seyn solte, währe, vnd das er solches aus *Erzhertzog Maximilian* Mundt gehöret vnd vernommen, der selbst vast eben das widerspil schreibet, das nemlich *Erzhertzog Mathias* ein *abbith* thuen vnd sich mit *Ihr Mt.* recht reconcilijren wolle, begehrt aber hergegen versichert zu seyn, das *Ihr Mt.* bei den itz einhabenden länderen manuteniren vnd schützen auch zu der succession im Reich helffen wöllen. Welches *Ihr Mt.* nit, sonder wihl, das *Ertzhertzog Mathias* Hungern alleyn behalte vnd die andre länder alle *Ihr Mt.* wider abtrette, darauss er Ihm ein ansehnliches Deputat zu geben sich obligiren wölle. Das solle *Ertzhertzog Mathias* auch widerrueffen vnd revociren, was er von *Ihr Mt.* an vnterschidlichen Örttern spargiert vnd geschriben, nemblich, das er *jnhabilis zue der Regierung* sey. Welches angesehn, wie man muetmasset, vmb *Ertzherzog Mathias* vberal zu confundiren, et quasi per retorsionem selbst in dem praejudicament (?) zu stellen, das er *Ihr Mt.* ein hat setzen wöllen. Die protestirende Österreicher lassen widerumb stark mit Ihrer Mt. handlen vmb wider vnter Ihre protection zu seyn, weil sie sehn, das es Ihnen mit der Religion wie sie vermaint, nit angehn wihl. — — *)

Prage den 13. Decembris 1608.

Peter de Visscher.

(Corresp. des Agens dipl. Cart. 163. Eredeti).

---

*) Az aláhúzott szavak titkos jegyekkel vannak írva.

Vischer Péter Prágából 1609. jan. 10-kén írja egyebek közt Fleckhammer Jakabnak:

Das der Iliasházi Catholisch worden, oder sich der Religion conformiren wölle, continuirt sich nicht: sonder vilemehr, das er grosse zelosios vnter die fürnembste Hungrische Hern verursache vnd operire. Sonst hat der Türckischer Sultan die praesent, so der von Hermelstain hinein gebracht angenommen vnd den friden auch seines tails bestettigt, allain wihl er nit das dem Gabor Batthory Sibenbürgen entzogen vnd Ihrer Königl. Würde vntergeben werde.

405.

Vischer, Albert főherczeg követe a prágai udvarnál, írja 1609. jan. 3-kán:

Berichten auch es sey gahr kein geldt zu Wien fürhanden den Hoffstatt zu erhalten, vil weniger die Teutsche knecht, so noch in die Hungrische Festungen ligen zu contentiren vnd bezahlen; welche noch alle des Kaysers Fahnen fliegen lassen, vnd wöllen nit aus den Festungen ehe sie bezahlt seyn. — Ihre Königl. Mt. Matthias gehen gahr auff hungrisch; haben ain hungrisch huettlein mit ein Reigerbusch auff, vnd die haar auff hungerisch accomodirt.

406.

Vischer tanácsos és Albert főherczeg németalföldi kormányzó követe a prágai udvarnál a főherczeghez írt tudósításaiban egyebek közt a következőket írja a főherczegnek:

Prága, 1609. febr. 16. Den Abend ist der Bischoff von Vesprin so vergangen Sommer der Veldthandlung beygewohnt, aus Hungarn mit dreissig pferdt alher khommen, hat einen andern jungen Herrn bey sich, so ettliche sagen, des Iliaschhazi Vetter sey. Der begern in Nahmen der Hungerischen Stend von Ihrer Mt. vnd der Cron Behem, das sie zu vnterhaltung der besatzungen auff granitz Heusern mit contribuiren vnd Ihnen zu hilff kommen wöllen. Sie haben aber Ihre Werbung noch nit ordentlich angebracht, also das man nit wais, was noch drauff resolvirt werden vnd erfolgen mochte.

407.

Ugyanaz 1609. jul. 11. írja Albert főherczegnek:

Denselben morgen (7. jul.) hat der Alessandro Rudolphj so vorigen Abents als König Mathiae abgesantter alher kommen, beim Erzherczog Leopoldo audientz gehabt, hat aber noch kaine bey Ihrer Mt. gesucht. Der berichtet, das Türkischer fürnehmer abgesantter sich auff die Grainitz befinde, so Commission sowohl an Ihre Kays. Mt. als den König Mathiam hat, vmb wegen des Fridens ratification zu tractiren, vnd einige presenten zu offerirern; ersuchet derhalben der König, Ihre Kays. Mt. wölle denselben herein komen lassen, vnd seine werbung anhören, vnd den vor disem gemachten Friden ratificirn.

408.

Ugyanaz Bécsből 1609. sept. 2-kán írja:

Graff Trauttson saget mir auch, das der König den Hungrischen Cantzler neben andre Gesantte hinein auff Prag schicke sich zu beschwähren, das sie solche praejudicirliche Verbündtnüssen vnter sich vnd mit den Slesiern auffgerichtet haben, dawider zu protestiren; hie erwartet man des Graffn von Turn, so von den protestirenden stenden in Böhem hergeschickt wirdt.

In Sibenbürgen ist alles wider still; der Bathory lässt den Titul Serenissimj, so er praetendirt hat, fallen.

409.

Ugyanaz Bécsből 1609. sept. 30-kán Albert főherczeghez írja, hogy Ahmet Bassa követségben érkezett meg, és sept 24-kén nyert kihallgattatást. Ajándékúl hozott: ein Reigerbusch, ein persianischer Teppich, zwe verguldene Püsikonen zweh Sättel, zweh Studerdecke (?) zweh pahr Steigreiffe Sechs büntte (?) vnd zwehn Ross, welche in allem auff drey Tausent Thaller ohngefähr geschätzt werden.

Miként sept. 23-kai levelében írja, a török követség 20-kán jött Bécsbe, mit ohngefähr 150 seiner aignen, darunter 22 haupt Ross gewesen, den haben 200 türgen zu pferd vnd zwischen zwe vnd drey hundert verschidener nationen Reuterey begleitet, ist im Hasen haus losirt worden.

(404—409. ugyanott. Eredeti).

410.

Fischer Péter Albert főherczeghez. A válasz a török követnek megvitetett; de ez nyílt másolatot kívánt a maga számára. Ajándékok a követ részére. — Készületek a császár kibékítésére Mátyás és Miksa testvéreivel. Prága, 1609. decemb. 5.

Durchleuchtigister stb. Midler weil ich den 28ten diess meine letste relation an E. Fürstl. Dhlt. gehorsamist verfertigt, haben der Landtgraff von Leuchtenberg, Graff von Sultz vnd der Barbitius accompagnirt mit ettlichen Archieren vnd zwehn Guttschen dem Türckischen Gesandten seine Expedition vnd beschaidt ins losament gebracht vnd verschlossen zuegestellt, den Inhalt aber mündtlich communicirt; damit er aber gar vbel zufriden gewest, vnd hat instendig seines beschaidts ein abschrifft begert, dan er sich also nit weghweisen lassen künne. Die abgeordnete haben solches Ihrer Mt. gehorsamist zu referiren angenommen. — – –

Den 30ten nachmittag hat man der Türckischen Bottschafft ettliche schöne praesenten, ainen wagen so gahr mit Sammet ausgefietert, mit sechs pferdt, etliche schöne Vhr vnd ander Silber geschirr, so sich zusammen auff ettliche Tausent werth erstreckt, zugestellt vnd verehrt, vnd daneben angezaigt, weil er numehr gahr abgefertigt, möchte er seinen wegk wohl wider zurucknemen. Drauff er geandwortet, er verhoffe nicht das man Ihn so abweisen wolte, ehe er seinen ordentlichen abschid vom Kayser genommen, der Kayserlicher beschaidt Ihm recht durch aine abschrifft communiciret, vnd die Bottschafft, so diser Kayser zu seinem der zusag nach zuschicken bedacht, auch zugleich abgefertigt oder jhe Ihm praesentirt würde. Zu welchem endt er denselben tag Ihrer Mt. dolmettschen an alle gehaime Rätt geschickt.

Den 1ten Decembris hat der gewesene Veldtmarschal Monsr de Tilly mir gesagt, das der Graff von Turn gewesener Lieutenant general der Behmischen Stend von hie (wie Ihm in vertrawen von einem der es sehr wohl waiss angezaigt wor-

den) zum Hern von Rosenberg, hernach in Mähren, Österreich vnd Steyermarck diser Tag verraiset sey, haimliche consultationes wegen der Behmischen Stend mit denen der Örter zu halten vnd die Vnion aller Erbländer zu maturiren: vnd das zu selbigem end die Österreicher vnd Mährer Ihre Gesandten auch in Schlesien geschickt haben.

Den mittag hab ich dem Spanischen Oratoren des von Lichtenstein Zettel, *) vnd was ich von Monsr de Tilly vernommen auch communiciret, ingleichen was Barbitio mit den 27ten passé wegen des Convents in namen Ihrer Mt. angezaigt. Der hat gantz vngern vernommen was der von Lichtenstein vom Klösel schreibt, will demselben dessetwegen ernstlich zu schreiben, vnd ich solte den von Lichtenstein ad vigilantiam et constantiam ermanen, wie geschehn; der widersacher practiken (sagt er) könne nicht recht begegnet noch fürgebawt werden; ehe das sich das Haus Österreich aines gewissen modj endtlich vnd aigentlich bey nextem conventum entschlossen, dan des Kaysers Irresolutiones alles verhindern. Er haltet für hoch nöttig das E. Dhlt (do immer möglich) nicht durch gesandten, sonder in der persohn zum wenigsten auff ein kleine Zeit erscheine viler wichtigen Vrsachen halber. — — — Ihr Churfürstliche gnaden (a kölni érsek, ki decemb. 1-jén érkezett meg) sagen der Kayser habe sich bey der ersten audientz zu der brüderlichen versöhnung zimlich wohl angelassen, auch sehr modeste von König Mathias geredet; verhoffen, wan Ihre Mt. sich reconcilijren vnd accomodiren wöllen, das den sachen noch wohl geholfen künne werden. Vermainet, Ihre Mt. zu diser Tractation den König von Hispanien, Eur Dhlt, vnd kainen andern vom Hauss von Österreich, vnd dan Chürfürst von Maintz, Churfürst von Cöln, auch villeicht Herzog Maximilian jn Bayern zihen werden, dan sie den König Mathias vnd Erzherzog Ma-

*) Ebben az állt, hogy a Morvák a magok országkapitányát Prágába e cseh rendekhez, az osztrák rendek pedig követöket Sléziába küldték a „Fürstentag"-ra Boroszlóba, „vnd man trage sorg, sey alles zu ainer generalen Verbundtnuss vnd Vnion der Länder angesehn vnd gemaint."

miliian hie noch nit wissen wöllen. — Der Churfurst vermainet auch den Kayser zue der succession im Reich vnd Reichstag zue praepariren. Besorget sich aber sehr, das Ihre Mt. nit bestendig bey Ihren Resolutionibus (wie vor diesem mehr geschehn) bleiben.
— — Prag den 5ten Decembris 1609.

E. F. Dhlt.

vntertänigister gehorsamister
diener
Peter de Visscher.

(Corresp. des Agens diplom. Cart. 163. Eredeti).

411.

Kivonat egy névtelen tudósitásából Kassáról, az erdélyi ügyekről.

Auss Caschaw 14. Julij 1611.

Andreas Nagi hat drey nahendt bei Gross Wardein gelegene Castell Jaka, Szeresteg vnd Kereki für Ir Kün. Mt. eingenomben, vnd stehet in guetter hoffnung vber ein kurtzes auch Gross Wardein zuüberkhomben. Vnd weilln der Radul Wayda mit einer grossen Kriegsmacht vnd hilff zu Poln, Sibenbürgen starckh zuenahet, damit von demselben oder den Türcken nicht etwa die prouintz occupiert vnnd von dem Khünigreich Hungern abgeschnitten würde, habe er den Graff Forgach Oberhungerischen Veldt-Obristen mit Instruction nach Siebenbürgen die gegenwertige gelegenhait in acht zu nhemen, hineingeschickht; deme wolle er der Spanschafft, Stätt vnd marckht geworbenes Kriegsvolckh, sowoll auch die Gräniczen ehist nachschicken, damit die zu dem Kunigreich Hungern gehörige Spanschafften vnd Vestungen

bej jetziger occasion vnd guetten gelegenheit in Ihrer Kun. Mt. gehorsamb vnnd protection vbernommen werden khöndten.

Die Sibenbürger, Sachsen vnnd Zäkhl habe er in Irer Mt. namen ermanet, sich zu derselben deuotion zu begeben vnd von dem Bathori, der Ihme fast menniglichen zue feindt gemacht hette, abzusondern, damit Sy nicht etwa vnder der Türckhen, Polaggen oder Walachen, so dieser Prouintz standt nachstellen, joch vnd seruitut gebracht werden.

Andreas Soci Szathmariensis supremus Capitaneus
11. Julij ex Castris ad Kalmand positis.

Jetzo gleich kombt einer auss Siebenbürgen vnd bericht mich das die Cronstat von dem Bathori abgefallen sej, vnd das er, Bathorj mit dem Joanne Imreffi vbel ist zufriden, vnnd Ihme den Todt anthun zu lassen gedrohet; auch habe er Bathori sich also khümmert, das er das hinfallen darüber erlangt.

Der Radul Wayda ligt mit seinem läger an der Sibenbürgischen Granicz so nahendt, das sich der Bathori mit seinem Läger retirirn müessen, dan er all Päss eingenomen. Graff Forgach, so mit Clausenburg berait ainen Verstandt hat reist mit der gantzen Kriegsmacht auf Siebenbürgen zue.

(Chancell. Allem. Másolat).

412.

Mátyás király Albert főherczeghez. Előadván neki, mily viszonyban létezett rég óta Magyarország irányában Erdély, Moldva- és Oláhország, elbeszéli Báthory Gábor fondorlatait s békeszegéseit, melyek által kényszerittetett légyen őt megtámadni; minek következtében Erdély nagyobb részét már kezére is kerítette. Prága, 1611. aug. 28.

(Egy melléklettel).

Durchleuchtiger Fürst stb. Wie von alters Sibenbürgen, Wallachey vnd Moldaw zu dem Künigreich Hungern gehört, demselben incorporiert, solche mehrmalen mit grossen schaden des Khünigreichs Hungern abgefallen, vnd mit grossen vncosten, mühe vnd arbait von vnsern vorfahren den Khünigen von Hungern recuperirt worden, geben die Historien, Acten vnd Constitutiones Regni mit mehrerm vnd dieses zu vernemen, dass ausser solcher angebornen vnbestendigkheit, täglichen abfall vnd des Türken grosse macht, practiken vnd attentaten, welcher sich Sibenbürgen vnd berüerte Länder, dardurch jhr vermainte Freyheit zubekhomen vnd von dem Khünigreich Hungern zu eximieren, gebraucht, bemelte vnsere gottselige Vorfahren Khünigen in Hungern gottseligister gedechtnus bewegt worden, weil Sy nicht genuegsamb sich dieses gewalts zu widersezen, sich mit denen Vaiuodis in Transaction einzulassen, damit Sy auff das wenigist dem Khünigreich Hungern nicht zuwider seyn, auch guetter nachbarschafft gebrauchen, vnd derowegen jhnen frey gelassen ainen Vaiuodam ohne Verhinderung des Khünigs in Hungern zuerwehlen vnnd jhre statuta unnd Judicia frey zu habenn. Auff welches Sibenbürgen vnnd Wallachey hernach mit dem Türggen ad partem sich gleichfals verglichen, doch alles zu grossen praeiudicio der Christenheit, auch vorigen ihren erbieten zuwider, Crafft welches der Türgg, durch allerley Kriegsmitteln, welche Sy jhme ex pacto geben, auch vber diselben mit gewallt raichen müessen, wider die Christenhait von Tag

starckh affectiert, vnd solchs sein böses intentum soviel leichter inns werkh zu setzen sich allermaist dahin beflissen, wie Er zwischen der Cron Hungern vnd Poln, so von alters hero jhre pacta vnd foedera standhafftig gehallten, in missverstandt bringen, in einander verbittern, vnd zu ainem offenen Krieg bewegen, vnd jnmittelst Er mit den Türggen vnd Tartern an ainem oder andern Ort, da Er die gelegenheit ersähe, gewaltthättig einfallen, vnd weiln Sy miteinander, als feindt zu thuen, vergewälltigen möchte.

Zu welchem ende Er noch vor anderhalben Jaren, ohne alles vnser wissen, willen vnd erinnerung ainen starckhen hauffen vnversehens durch vnser in das Khünigreich Poln eingefüert, vnd darjnn mit mord, Raub vnd brandt jämerlichen zu verfahren angefangen, vnd solches fortgesezt hette, da nicht die Poln herwider zu den Waffen griffen, vnd wir dessen erjnnert, dieselben durch Schreiben vnd auch durch vnsere Abgesandten zu friedlichem Standt vnd zu erhalltung der alten compactaten ersuecht, vnd vns anerboten, de Bathorj zu gebüerlicher satisfaction des Ihnen zuegefüegten Schadens zubringen.

Vnd wiewol wir hierüber auch gemeltem Báthorj zuegeschriben, vnd dergleichen sich zu enthalten, auch denen Polakhen gebüerliche satisfaction zugeben vermahnet: so hat er doch solches ganz liderlichen in windt geschlagen vnd ist darmit anders nichts ausgerichtet worden, als das vnns seine Heyduggen selbsten in das Landt gefallen, vnsere getreüe Vndterthanen in Ihren Schlössern, heüssern vnd wohnungen feindtlichen angegriffen, dieselben beraubet, geblündert, gebrandtgeschäzt, geschendet, erwürget, vmb jhre glieder, gesundt*(heit)* vnd leben durch grosse vnerhörte Peinigung vnd Marter gebracht, vnd darunter weder Gaist- noch weltliche, Mann- oder Weibspersonen, was Standts, alter, Condition vnd Würden, auch Religion dieselben gewesen im wenigisten verschonet.

Vnd obwol Er Bathorj hierüber einkhomen, sich dessen entschuldigen wöllen; vnd derowegen die durch weilandt Stephan Illieshazy gewesenen Palatinum angefangene, vnnd durch yezigen vnnsern Palatinum auf sein anhalten continuirte handlungen zu prosequieren, auch das was darinnen ge-

schlossen worden, aufrecht vnd erbar sub juramento zuhalten zuegesagt vnd versprochen; dess wir vnns auch gegen Ihme soviel mehr versehen, weiln wir vnter dessen auch mit dem Khünigreich Poln, mit den Prouinzen Moldaw vnd Wallachey die alten pactata glücklichen vnd wol zu gemainer Christenheit wolfart erneüert vnd confirmiert haben; diese Sibenbürgische Prouinz aber vor andern yeder Zeit der Cron Hungern coniungiert gewesen: so haben wir doch mit sonderm missfallen vernomen, das Bathorj in gemeldten, von Ihme angenomenen, verfertigten vnd geschwornen compactaten, an vndterschiedlichen Ortten nicht allain an den Haubtwörtern, sondern auch an der Substantz gar viel verändert, etliche Puncten ganz vnd gar Ausgelassen, andere aber neue hinzugesezt; welches wir seinen Abgesandten, als Sy bey vnns, vmb confirmierung derselben angehalten, ernstlichen zuuerweisen für nothwendig befunden, die auch hierauf selbst endtlichen, solche errores wahr sein, bekhennen müessen.

Was er nun hierüber vnd nach diesem weitter verübet, das haben E. L. aus beygelegtem vnserm aussgangenen Patent *), welches wir kürcz halben einlegen, zuersehen; khünnen aber beynebens auch diess anzuzaigen nit vmbgehen, nachdem Er zu fortsezung solches seines bösen jntents gar in Moskhaw zu practiciern nicht vnterlassen, das Er dahin absonderliche legatos geordnet vnd daselbst die Moskowiter wider den Khünig in Poln bestandthafftig sich zu erzaigen auch vest vnd steiff zu hallten, vnd dem Khünig sich zu opponiern vermahnet, Ihnen auch weiter diese zuesagen gethan; demnach der Khünig heraussen mit seinem Khünigreich, dessgleichen auch Moldaw vnd Wallachey mit Ihnen selbsten gnuegsamb zuthuen, vnd also ainer dem andern wenig succurs zuerzaigen hette, dass Er in kürze mit ainem grossen hauffen der Turggen vnd Tartern, auch seiner Leutt Ihnen zu hülff khomen entschlossen; welches Er allain zu diesem endt gethan, damit Er desto sicherer sein Intent zu

*) Ez egy nagy ívalakban nyomtatott nyíltlevél, melynek kezdő szavai: Quod cum nobis stb. Kelt „in Ciuitate nostra Regia Pragensi 1ª die mens. Augusti Anno 1611.“

des Türggischen Kaysers versprochenen nuz, der Christenheit aber zu höchstem schaden, mit Hungern, Poln, Moldaw vnd Walachey zu werckh sezen khöndte. Weilln aber es nicht allain vnnsern confoederirten, nechsten bluetsfreundt vnd Schwagern, sondern auch vnnsere coniungierte Länder vnd per consequens das h. Römisch Reich vnd ganze Christenheit angangen; vnd da Ihme solche Practikhen fortgangen, ganz Teutschlandt hernach in höchste gefahr vnd eusseristes Verterben gesezt werden khünnen, als haben wir solches nicht vnbillichen in grosse obacht genomen.

Wie schandtlichen aber Er in Sibenbürgen gehauset, wie vbl Er mit denen Stätten vnd andern Landtleutten hoch vnd nidern Standts vmbgangen, in was desolation, armuet vnd entliches verterben Er diese ansehenliche Prouinz, sonderlichen aber die Teutschen vnd Sachsen durch seinen vnausleschlichen Geiz, wollust vnd Tyranney gebracht, das beweist derselbigen yeziger erbärmlicher verwüesster vnd ganz elender Standt mit mehrerm. Derowegen nicht allain die Stätt vnd das Landvolckh seines bösen, vblen vnd tyrannischen gefüerten Lebens vnd gubernaments halben ganz vberdrüssig, vnd von Ihme sich auf vnser seitten nach vnd nach freywillig selbsten ergeben vnd vndterthenig machen, sondern auch seine beste militia der Heyduggen, darauf sich derselbig yederzeit verlassen, ganz vnd gar von Ihme gewichen ist; wie dann E. L. aus beygelegter cläglichen Oration vnnd lamentation, der Abgesandten aus der Statt Cibinio, sonnsten Hermanstatt genant, welche aus denen vornemen Stätten allain noch vbrig, mit mehrerm, vnd zwar christ- vnd mitleidenlich zuuernemen, wie hoch Sy vnser protection, hülff vnd Schutz bey vnserm General Obristen Sigismunden Forgach vnnd andern bey sich habenden Proceribus gesuchet, auch darüber gar solenniter Gott den Allmechtigen contestiert haben.

Wann dan seithero gemelter Bathorj in ainem, an vnserm Palatinum gethanen vnd andern aufgefangenen Schreiben sich nunmehr lauter dahin erklärt, das Er sich vnd gemelte Prouinz Sibenbürgen dem Türggen ganz vnd gar ergeben, auch von demselben ansehenliche hülffen zugewarten habe: sehen E. L. selbst, wie lang, offt vnd mehrmaln wir dieses vnmen-

schens fürgeloffene schwere vnd friedbrüchige attentata dissimuliert, ehe wir zu dieser vnser Resolution khomen; jn welcher Zeit wir ehe den frieden mit grossem vnuerwindtlichem schaden vnd verterben vnsers Khünigreichs Hungern erhalten, als diesen vnruewigen Menschen Anlass vnd Vrsachen geben wöllen, seine böse, vnchristliche Natur wider vns auch der benachbarten vnsern Khünigreich vnd Lande offentlich zuuervben, vnd den mit dem Türggen mit so grosser mühe vnd arbait geschlossenen zwainzig järigen frieden zu brechen. Wie dann E. L. aus beygelegtem von der Ottomannischen Porten vns zuekhomenen gewissen glaubwürdigen Memorial *) clärlichen zuuermerckhen, das noch ehe vnd zuuor wir ainiches volckh auf den fuess vnd in das Feldt gebracht, der Bathorj schon lengst zuuor bey dem Türckhen, wie Er vnsers vnd des Khünigreichs Poln mechtig werden khündte, sehr starckh vmb hülffe practiciert, vnd von dannen auch grosse promiss vnd zuesagen erlanget; haben wir in diesem fall, da wir nicht ganz vnd gar zu grund gehen wöllen, ganz genöttigter vnd gedrungener, des wir vor des allerhöchsten Richterstuel bezeügen khünnen, anders nicht, als auf aine vonn Gott, der Natur vnd der ganzen Wellt zugelassene gegendefension vnd Nothweer, so viel wir in solcher eyl thuen khünen, mit vorhergehendem Rath vnserer Stendt des Khünigreichs Hungern, auch wider vnsern willen zugedenkhen, gar nicht zu dem ende, das dardurch der, mit dem Türggen aufgerichte zwainzig järige Frieden vmbgestossen oder violirt; sondernn viel mehr hierdurch des Bathorj attentaten begegnet, vnd aus diesem klainen feüer nicht jrgend ain grösseres entstehen, oder die sach zu ainem offenem Friedbruch, darzue sich der Bathorj, als ain jnstrument, treulichen gebrauchen lassen, geriethe, das vbl so dardurch von vnsern Khünigreichen vnnd connectirten vnd incorporierten Ländern entstehen möchte, von grundt abgelegt, abgewendt, vnd divertiert, vnd die mit dem Türckhen geschlossene Capitulation in allen seinen Clauseln vnd Puncten treulich gehalten, nicht weniger auch die andern Nationen vnd Prouinzen, so vnnserm Khünigreich confoederiert vnd verbunden, in allen jhren würden, vnd bey solchem lang gewünschten Frieden erhalten, vnd

*) Lásd a mellékletben.

eben diese Sibenbürgische Prouinz, welche jure coniunctionis von der Cron Hungern jhr dependentz, defension vnd protection hat, von dem vnleidenlichen Bathorjschen Joch ainsmals erlediget, vnnd entlichen Er der Bathorj, als vnser vndterthan vmb seiner vngebüerlichen obvernomenen groben Excess, darain Er nicht allain die Cron Hungern, sondern auch ex dominandj libidine die ganze Christenheit sezen wöllen, sein von Gott aufgesezte gebüerliche straffen empfinde; jnmassen wir vnsern jntent vnd was vns zu dergleichen Process wider den Bathorj vervrsachet, mit beyligendem vnserm gedruckten, offenen General, darjnnen obmellte seine verbrechen nach lengs begriffen mit mehrerm mennigklich an Tag geben; solches auch nunmehr denen Türckhen mit guetem grundt nottürftiglich zuegeschriben; auch gar nicht zweiflen, wann anderst vnser jntent recht eingenomen es werden die Türckhen in sich selber gehen, auf diesen vnsern wahrhafftigen bericht dem Bathorj ferrer ainichen glauben nicht sezen, vielweniger ainiche hülffen zueschickhen, sondern auch diejenigen, so Sy berait aus mangl satten berichts dahin verordnet, widerumben abfordern vnd zuruckh hallten; vnd Ihme Bathorj als ain ainige privat Person, welcher durch solche seine aigennützige Practikhen allain den hailsamen gemachten frieden zu interturbieren vermaint, dem gemainen wesen nicht vorsezen, auch zu verhüettung alles oberzelten vbels Ihne selbsten zu persequieren nit vnterlassen; wie sy Ihne dann vnd auch andern turbatoribus Pacis et tranquillitatis publicae hoc in casu ainichen vndterschlaiff oder fomentum zugeben oder hülff zuerzaigen, jnnhallt besagter Türggischen Capitulation, in quinta vnd sexta Conditione khaines wegs befuegt sein.

Weiln wir aber solches alles Eur L. derhalben erjnnern, damit Sy wissen, was es hierjnn für aine beschaffenheit, vnd sich anderst nicht als die warheit an jhr selbst, informiern lassen, vnns auch nicht dahin verdenkhen, als were vnns mit vnfriedt, gefärlichen Kriegen oder Friedbruch gedient; seitemal wir viel lieber guete ruhe vnd correspondentz auf alle müegliche weeg suechen wollten; auf dergleichen fall aber höchlichen gedrungen sein vns zu defendiern, vnd diese schöne gelegenheit, welche der Christenheit aine rechte Vor-

mauer kann genennt werden, nicht aus den handen zu lassen, vnd zuezusehen, das auf ainer seitten wir in vnnserm Khunigreich mit raub, mord vnd brand täglich angriffen, auf der andern den Türckhen selbst dieses schöne Clainoth, durch welches Er die ganze Christenheit turbieren khündte, in sein tyrannische hende also muetwillig khäme, damit vnns vnser Khünigreich vnd die ganze Christenheit desto besser zuversichern. Wie dann der Allmechtig Gott, als ein straffer dergleichen vnchristlichen vnd vnmenschlichen vbelthaten, vnd beschützer der ganzen Christenheit vnns diese grosse gnaden vnd victorien ohne alles bluetvergiessen bishero verlihen, das wir nunmehr der fürnembsten Stätt vnd Örter in Sibenbürgen mechtig vnd von Tag zu Tag mehrere hoffnung bekhomen, vermittelst Göttlicher gnaden in kurz solche Prouinz in vnser vnd der Christenheit handen völlig zubekhomen. Also, vnd da solchem zuwider was von Ihnen attentiret wurde, wollten wir nicht zweiflen, weiln diess werckh nicht allain vnsere, vnd die benachbarte coniungierte Khünigreich vnnd Länder, sonder zuvorderist die ganze Christenheit angehet, E. L. werden auch Ihres thails auf ainem solchen fall vnns vnd vnnsere getreue Khünigreich vnd Länder nit lassen, sondern vns mit deroselben Rath vnd würckliehen hülffen beystandt erzaigen, damit wir bey dem ainmahln aufgerichten Friedensschluess bleiben; dagegen aber des Bathorj hoffart vnd Tyranney soviel mehr gedempft werde; sintemal, wie oben vermeldt, wir ohne das nunmehr die fürnemsten Stätt vnd den grössten thail des Landts, so sich guetwilliglich alsbaldt, auch ohne ainiche scherff oder bluetvergiessen in vnser Devotion sich ergeben, in vnsern handen, vnd das vbrige auch mit der vns angebornen Clemenz vnd Sanfftmüettigkheit zuerlangen vns getrauen, vnd nichts weniger die eusseristen mittl fürzunemen entschlossen, damit auch die Türckhen diess orts, so viel thuelichen, vnd ohne abbruch der Christenheit beschehen khan, güetlichen vnd gebüerlichen contentiert werden.

Wir zwar, da wir nicht in diesen Landen occupiert, von welchen wir der Zeit khaines wegs ab sein khünnen, hetten nit vndterlassen, vns in aigner Person bey dieser occasion zu finden; weiln es aber der Zeit vnmüglich, wöllen wir dasje-

nige suechen vnd appraehendieren, was dies Orts die Zeit, der sachen vmbständt vnd vorfallende gelegenheiten erfordern. Bleiben E. Lieb stb. Geben auf vnserm Khünigklichen Schloss zu Prag den achten vnd zwaintzigisten Augustj Anno jm Sechzehenhundert vnd ailfften, vnserer Reiche etc.

Eur Lieb

Guetwilliger Brueder

Matthias.

Melléklet.

Wie sich der Bathory vber den Schorban Constantin vnd die Polagkhen khurz vor dem aufstandt in der Walachey alhierbeclagt, khunen Eur Gn. aus jnnligundter abschrifft seines brieffs mit mehrern vernehmen, vnd wolle Gott genediglich verhüetten, das der Stephanus Despota mit hülff des Báthory in die Moldau khomben solt, dan derselb ein Erzfeundt der Polln, vnd weilln Sy seinen Vatter, als derselb aus der Moldau entwichen vnnd durch Polln zichen wollen, das haubt abgeschlagen, all desselben haab vnd guet vndter sich getheillet, den Stephanum sambt all seinen geschwistern vnd Muetter ins gefencknuss geworffen; also der Bathory vnd Stephanus, laut jrer verbindtnuss, so sy vndter ainander aufgericht, gewiss wass gegen Polln tentiern würden, wie dan der Stephan Despota dem Bathory grosse Vertröstung von der Polnischen Cron, so er nur in die Moldau khummen mechte, thuet, als das er dieselbe, weilln der König weit ausser Landts, mit seiner vnd der Türggen hülff, wie dan derselb in gesundt*(heit)* des Bathory, als sein jüngster gesandter hie gewest, getrunkhen, das Gott der almechtig gnad verleühen mechte, das Er vber ain Jahr is seinen gesundt als Pollnischen Künigs trinkhen mechte, vnd so Er von Gott nur so lang das Leben haben solt, alsdan gern sterben wolt. Doch bildt der Stephan dem Bathory ein, dass so lang der Constantin in . . . . , nit im geringsten dergleüchen inss werkh werde sezen khönnen; derowegen der Bathory in so villen schreiben den Constantinum abgesezt zu werden hie

anhelt vnd so dem Báthory mit dergleichen furschlägen gar woll; wie auch glaubwürdig berichtet, das der Kaimekam den Sibenbürgischen Agenten, seinem Herrn zue zuschreiben, vnd seine sachen im landt woll zubestellen, damit Er sich von jnhaimischen feundten nichts besorgen dörffe, ermahnen soll öffters beuelhe wegen seines herrn vbrige praetensionen, soll derselb kleine gedult haben, weren all seine sachen dem Murath bassa zu seiner berathschlagung zuegeschickht worden, darauf man täglich antwort erwarte; vnnd sey man denselben noch mehrers zubefürdern, hie mehr als der Bathory glaub, auf Ihne bedacht, vnnd sein leit der meinung, das so aus Persien guette Zeittung hiè ankhomben, auf das die Raüber die Heyduggen zum teil von den Türggischen Gränizen mechten abgefüehrt, der Khönig in Polln in der Moskau auch was verhindert würde, man dem Báthory einen einfall in Polln mit denselben zuthuen, noch sehen mecht, auf das so Ihme seine anschläg gelingen, die Türggen einen khönig in Polln nach ihren wuntsch bekhomen würden; so es aber demselben missrathen, die heyduggen zum teil erschlagen, vnd sich die Türggen, dass es ohne Ier wissen vnd willen beschehen, demnach entschuldigen mechten. Wass für ein böse bluetgüerige vnchristliche Practikhen das vergangene Jahr vnd Winter vber durch den Báthory hie wider Hungern, Polln, Walachey, Moldau gefüerth, aller seiner Nachbarn vnglückh begehrt, der Teutschen hochlöblichen namen vnd Imperium schimpflichen tractiert, auch wie Er sich zu befürderung der Türggischen Reichs erhaltung, desselben hocheit sich vnd seine Räuber die Heyduggen, dargeboten Ihme das einen sondern rhumb zu sein vermaint, vnd sich schrifftlichen dessen hochrüembt, das sein geschlecht, vndter allen khöniglichen (also er sein geschlecht selbst intituliert) vnd fürstlichen christlichen geschlechtern die einichen wären, welche offters zu wollfart des Sulthans vnd musulmannischen glaubens hocheit zu erhalten, Ier leib vnd leben dargestreckht vnd darüber Ier bluet vergossen hetten, wie aus meinem gehorsamen schreiben vnd abschrifften seiner etlichen hieher gethanen brieff genuegsamb E. Gn. bewüsst sein wierdt, deren Copia ich noch bey handen habe; auch wie er weiss vnd weeg den Christen abbruch zu thuen, den Türggen zeügt mit

32m mahn von dannen in ewiger besoldung angenommen zu werden, vnd zu dessen Commando alle zeit willigist wohin man zu gebrauchen wirdt, ohne alle Exception gebrauchen zu lassen erbötten, vnd solches durch seinen jüngsten Legaten alhie anbringen lassen; darüber sich die Türggen selbst höchlich verwundert, mit vermelden, das Sy nit glauben, das derselb dem Sulthan zu gefallen in Persien, sonder nur wider die Christen vnd seine Nachbarn mit souil Volckh vom Sulthan besoldt zu werden begern müest. Auch wie er seiner Nachbarn vngelegenheit will vnd mit Vnwarhait hieher bericht, dieselben an Irer wollfart zuuerhindern sich bemüehet, ist mehr als zuuil an Tag; wie dann Er mit seinen brieffen vnd sein Confoederat der Stephanus den Türggen stattigs in ohren liegt, man sollte den Polln nicht souil lufft lassen, dann so sy jhre sach in der Moskau zu glücklichem Endt bringen, jhnen woll zu bedenkhen stehe, was für einen mechtigen Nachbarn Sy an den khönig in Polln bekhommen; doch demselben Abbruch zu thuen noch Zeit, so die Polln yezo von dieser seitten mit absetzung des Constantini in der Moldau selbst angefochten, dardurch die Moskowiter wider werden gesterckht werden; auch die sachen so weit gebracht, das jch verstehe, man wölle einen Czaus in die Moskau von hinnen abfertigen, diselben, dass sy sich nicht leuchtlich ergeben, zuermahnen, den die Polln bald auf einer andern seitten solten angefochten werden.

Ob nun dergleichen einen christlichen Khüniglichen vnd fürstlichen geschlecht, darfür er will gehalten sein, woll anstehet, gib ich andern mit mehrern zu bedenckhen, vnd bin dessen versichert, dass so der meisten Chur- vnd Reichsfürsten glauben khönten, wie spöttlich der Teutschen namen durch die Sybenbürger alhie tractiert werde, khein geborner Teutscher sich in seinem hauss enthalten, sondern einmüettiglich diesen ärgsten feundt derselben zu vertilgen sich vndterstehen würden, wie Sy sich auch samment diss gegen Ihme verstehen mügen, dass so es Ihme nur müglich, deroselben landt vnd leuth zu nuz vnd wollgefallen, der Türggen vnuerschaut vnd vnnerbarmbter viller Thausent armer Seelen mit Raub vnd brandt zuuerhören vnd zuuerzehren, Ihme khein gewissen machen würdt, wie er dann, wellicher gestallt er

die armen Teutschen in Sybenbürgen zu vntertruckhen, auch in der Walachey, da es Ihme zu thuen müglich gewest, vnverschambt so vill vnschuldiges Christen bluet, sein gemüeth gegen die Christenhait genuegsamb erzaigt, vnd mag er sich hierauf gegen Ihrer Khön. Mt. schriftlichen oder durch seine Pottschaffter freundtlich stellen, auch alles liebs vnd guets erbietten, gehet Ihme doch solliches nicht von herzen; vnd sollen E. Gn. diess gewiss versichert sein, das so es demselben nur müglich gewest wäre, sich lengst als ein Khünig in Hungern vnd Polln impatroniert hette. Es hat der Bathory mit dem Stephano diese anschläg, nach deme er souill Thausent heyduggen so lang in bestallung halten müessen, dieselben verrers zuerhalten, Ime nit woll müglich, auch von den Türggischen, als Temeswarischen vnd Jullischen Gränizen mechten abgefüert, den Radul in der Walachey etliche Tausent, gleichsfalls Ihme dem Stephano etliche Thausent (so derselb in der Moldau eingesezt wirt) zu vnterhalten sollten zugeschickht werden, mit wellichen Sy zu dess Bathory Commando alzeit berait sein sollen; vnd vermeint der Bathory, als Türggischer Khünig, darfür er sich helt, auch alhie der Sibenbürgisch Khönig genent wirt, welcher sein lineam seines Khönigreichs von Khönig Johan, so von dem Sultan Soliman als ein Khönig in Hungern vnd Sibenbürgen sei gecrönt worden, biss auf den Bochkay deduciert, vnd des Bochkay Türggischen Cron Successor nent, also sein neues Khönigreich, so Ihme seine anschläg gegen selben nit angehen mechten, zu stabiliern, auch beedes, Hungern vnd Polln, auch mechtig genueg zu sein vermeint. Es verwundert sich meniglich, was bedeuten muess, das noch khein einicher mensch nach dem der Radul Waiuoda aus der Walachey entflohen, hie von dem Bathory geschickht worden, ob Ihme die Pass jrgendt alle verlegt sein müssen. Es vermeint der Stephanus der Bathorischen Gesandten seines Herrn noth gross alhie zu machen, stättigs helt sich aber derselb, weilln Ihme auch kheine schreiben von seinen Herrn zuekommen, jnnen.

(Chancell. Allem. Eredeti).

413.

Napló. Hírek Erdélyből. 1612. jan. 21.

Auss Wien vom 21. Januarij Anno 1612.

Mann tractiert noch starckh denn friedenn zwischenn Ir König. Mt. vnd Báthory zuschliessen; vnnd haben Ir Mt. den Pallatinum hieher eruordert; er habe sich kranckh macht, weil die schuldt des vergangenenn Tumults mit dem Báthori die Hungern auff ihn werffen, fürgebent, er aber mit Sibenburgenn den Krieg angefangenn, damit er seinen Sohn einenn daselbst zum Fürsten einseczen khonnte, dahero er sich dan mit der Kranckheit entschuldigt; eczliche sagen, er werde in 3 oder 4 tagen gewiss allhier sein. Ir König. Mt. habenn dem Herrn Maximilian von Trautmersdorff gewesenn Reichshoffrath zu Prag dero Cammer gemacht, welcher gestern angefangen zum erstenn mahl zu dienenn vnd Ir Mt. die Speisn aufgetragenn. — — — — — — — — — — —
Der Radul wayda hatt heutt eczlichen Italienischen vnd wallonischen Rittmeistern ein gutt Herez gemacht. mit vermelten, er wolle in kurcz 5000 mann werben, widerumb in die Wallachey zu ziehenn. — — — — —

Dijenigen Ziengiesser welche verschiennen tag die kirchen Ceremonien aussgelacht, seint auff 5 Jahr mit Ketten an füessen im graben zu arbeitten gestrafft worden.

Diesen Abenndt sein 2 Kinder, so das Spill Adam vnnd Eua gespielt, vmbgebracht worden, vnnd weiss man noch, nicht wer die tädter gewesenn.

(Chancell. Allem. Másolat).

414.

Napló. Hírek az udvarból, Báthory Gáborról, Erdélyből. 1612. mart. 24.

Aus Wien von 24. Martij 1612.

Herr Graff Turzo Palatinus sambt anderer täglich alhier kommenden fürnembe vngerische Räth vnnd Spanschafften erwartten Ihrer König. Mt. täglich mit grossem verlangen. — — Ir Fürstl. DD. Erczherczog Ferdinandi vnnd Caroli zu Österreich hat man schon 2 tag hero alhier einquartiert. Gemeiner sag vnd vernunfft nach, derselben Erczherczogen einer in Absentia des Königs, wann die auff den Wahltag verreisen, alhie guberniern solle. Vor 4 Tagen ist ein Zausch von Ofen mit einer Entschuldigung kommen, demnach von Ihrer Mt. wegen hinein geschriben, klagt vnd protestirt worden, das die Canischer Türggen auf denselben vngerischen gränzen Herrn Graffen von Senitt vnd Budianische güetter gestraifft vnd grossen schaden gethan, es abstellen sollen. Der bringt ihrem alten Türkisch gebrauch nach mehrer clagen für, als es halb vnd gar nit wahr ist. Zu ihrer Mt. ankunfft wirdt er sein beschaidt bekhommen.

Auss Caschaw vom 9. Martij 1612.

Neues der Zeit von hier anderst nichts, als das der Báthory Gábor wieder lebent worden; aber dies ist gewis das der Türch den frommen Fürsten aus der Moldaw vnd denselben ganczen Landt vertrieben; das Landt Moldaw mit Raub, Mordt vnd Brandt vnd hinwegführung des Volcks vnd Vieh nit allein verwüstet, sondern auch in Polenn in 20 meil wegs hinein gestraifft. — — — — — — — —

Auss Saggmar ist alhero geschrieben worden, das die Cronstetter noch hart von den Zägeln belägert sein; vnd hetten die guetten leuth nettlich einen aussfall auss der Stadt gethan, Veldstuck mit ihnen hinauss genommen; die sein

aber mit zimblichen schaden wider zuruckh herein getrieben worden, darüber ein Pixenmaister von Sagmar, welcher bey vnsern stückhen darinnen gelassen worden, sambt einen Polackhen vnd einem Vngern gefangen vnd zu dem Bathori in die Hermenstat gebracht worden. Als er ihre aussag vernommen, hat er erstlich den Vngern nemben vnd zu todt prügeln, den Polackhen aber auff ein hohen Kirchen Thurn führen vnd herab stürczen, den Püxenmaister auff ein feüer mörser seczen vnnd hinauss schiessen lassen. Es zaigt sich also noch immer tirannisch. Den Nagi Andrásch, welchen mann lengst todt gesagt, hat der Teuffl wiederumb erwegt, vnd ist gwis das er zu einem Türcken worden. Ist derowegen grosse vorcht vnter dem armen Volckh.

(Chancell. Allem. Másolat).

415.

*Albert főherczeg *) Mátyás királyhoz. A pápai nuncius megkeresésére inti őt, hogy a kath. vallás iránt, a maga igényei tekintetében is a császári méltóságra, nagyobb buzgalmat tanúsítson. Mariemont, 1612. máj. 14.*

Durchleuchtigister Khünig etc. Die auffrechte brüderliche Affection vnd liebe, dämit E. Kün. Mt. vnd L. Ich beständiglich zuegedhan bin vnd verbleib, vnd die eyfferige begierd, so Ich, meiner Pflicht vnd schuldigkait gegen E. Mt. in allem, nach eüsseristen vermügen, als ein getreuester wolaffectionirter Brueder ein genügen zue laisten in mir befinde, dringt vnd verobligirt mich, E. K. Mt. hiemit freundt- bruederlich zue gemuet zu führen, welcher gestalt jn nammen vnd auff ausdrücklichen befelch Irer Bapstlichen Haylich-

*) Mint tudatik, a főherczeg pap s cardinál volt s csak 1598-ban Izabella infansnéval történt egybekelésekor tette le a bíbornokruhát.

khait mir deroselben bej meinem alhieigen Hoffleger residierender Nuntius dieser tag mit mehrerm erklärt, es weren Ire Babst. Hayl. berichtet, alss solten E. Mt. in dero Actiones vnd Handlungen (fürnemlich bey gegenwerttigen occasionen) mehrere affection vnd naigung zue den Protestierenden vnd Irem anhang erzaigen, dan es billich, vnd man von E. Mt. (die bej vnserer wahren allain seeligmachenden Catholischen Religion erzogen vnd herkhommen, auch nunmehr ains von den fürnembsten membris vnsers hochlöblichen Hausses, so die Religion von vndencklichen Jaren hero ye vnd allweg gegen dero Feynde vnd widersächere mit höchstem rhüem vnd lob standthafftiglich defendiert vnnd verthädigt, vnd yetzt vast deroselben aindzige fulcrum vnd auffenthaltung in der gantzen Christenhait ist) verhofft. Vnd ohne dass solches dess allgemainen Wohlstandts der betrüebten Christenhait vnd der Catholischen Religion conseruation vnd erhaltung, auch E. Mt. selbst halber allerhandt erhebliche wichtige bedenckhen geberete: also verursachte es auch bej E. Mt. habenden Pretensionen im Reich nicht geringe Inconuenientzien vndt nachdencken. Dan einmahl notwendiglich die Gaistliche Churfürsten vnd alle andere Catholische Stende auf dergleichen E. Mt. bezaigung ein aug vnd verdacht gewinnen vnd haben, vnd also consequenter auff mittl vnd weg, wie sy sich gegen allen vnuerhoffenden Zuestanndt zeitlich genuegsamb assecuriern vnd versichern mögen, bedacht sein müessen. Vnd ausserhalb derjenigen jnconuenientzien so angedeuter massen auss dergleichen principijs E. Mt. besagten dero particular pretensionen begegnen möchten, würden derer vermütlich auch nicht weniger dahero enstehen, wan wohlgedachte Catholische Churfürsten vnd Stende im Reich die Hoffnung der ansehenlichen assistentz vnd hülff, derer Sy sich billich von E. Mt. zu Irer sicherchait vnnd rettung bej gegenwerttigen ye lenger ye mehr, laider, eraugenden gefharlichkhaiten versehn vnd vergwissen solten, verlieren würden. Welches alles Ire Haylichkhait begereten, das E. Mt. Ich also in brüederlichen vertrauen zeitlich zu gemüet führen, vnd dieselbe ferner wolmainentlich ermahnen vnd dahin bewegen wolte, damit sy alles bej sich selbst reifflich considerirn vnd erwögen, vnd sich in Iren actionen vnd Hand-

lungen khünfftig yederzeit also verhalten vnd erzaigen wöllen, damit alle weldt spüren vnd erkhennen möge, dass E. Mt. nicht weniger als alle vnsere in Gott rhuende geehrte Vorfahren vnsers löblichen Hausses die Catholische one dass aller end periclitirende Religion vnd derselben conseruation vnd erbraitung Iro eifferig angelegen sein, vnd zue hertzen gehen lassen.

Vnd obwollen Ich besagtem Nuntio auf solche gethane erinder- vnd zumuetung, die gebüer, vnd in specie geantwortet, dass Ich mich E. Mt. zu der cathol. Religion tragenden getreuesten euffers, vnd dass Sy zu deroselben conseruation vnd erhaltung nach menschlicher vnd eusserister müglichkhait yeder Zeit Ire schuldigkait erstatten würden, gentzlichen versichern thede, vnd diejenige suspiciones vnd geschraj, so in contrarium etwa erschollen, mit nichten auch villeicht auff einiche particular passiones vnd affecten fundirt sein müessen.

So hab Ich demnach E. Mt. solches alles, weiln es Ire Babst. Haylichkait also vmb mich begern lassen, hiemit auss freundt-brüderlichen wohlmainung vnd mit aller gebüerenden synceritet vertreulich zu eröffnen nicht vmbgehen wöllen, stb. stb.

Datum in Mariemont den 14. Maij 1612.

(Chancell. Allem. Fogalmazat).

416.

II. Mátyás válasza Albert főherczeg németalföldi kormányzó azon levelére, melyben ez őt figyelmezteti, hogy az udvaránál levő pápai követ oly módon nyilatkozott, miképen Mátyásnak, hogy a császári méltóságot bizton elnyerje, kevesebb kedvezést kellene mutatnia a protestansok iránt; mert a kath. rendek, kivált az egyházi választó fejedelmek, iránta gyanúval viseltetnek. Mátyás annálinkább csodálkozik, hogy a pápai követ a főherczeg előtt így mer nyilatkozni, minthogy a pápa maga is teljesen meg van elégedve e tárgybani viseletével, s pártfogását a császári korona elnyerése iránt neki megígérte.

Frankfurt, 1612. jun. 5.

Durchleuchtigister Fürst stb. Freundtlicher geliebter Herr Bruder. Ausz E. Lieb von Mariemont ohne dato an mich abgegangenes freundtliches Handtschreiben, hab ich dero bruederliche affection vnd Lieb clärlichen verstandten, jn dem Sy mir nit verhaldten, sondern wolmainent communicirn, wessen khurtz verwichener tagen Ihrer Bäbstlichen Heyligkeit an Euer L. Hofflager residirende Nuncius gegen deroselben meiner Persohn halber sich mit mehrern vernemben lassen. Dasz fürnemblich höchstgedachte Ir Bäbstl. Heyl. berichtet worden, alsz solten meine Actiones vnd Handlungen, sonderlich bey gegenwerttigen Occasionen mehrere Affection vnd naigung zu den protestirenden, vnd Ihrem Anhang erzaigen, dan es billich, vnd man von mir verhofft hette; welches nit geringe jnconuenientien vnd Nachdenckhen meiner im Reich habenden praetensionen halber verursachet, vnd daher die Geistlichen Churfürsten vnd alle andere Catholische Ständt auff dergleichen mein Bezeugung ein Aug werffen, vnd consequenter auff mittl vnd wege, wie Sy gegen allen vnverhoffenden Zustandt in Zeiten genuegsamb sich assecurirn vnd versichern mögen, bedacht sein müesten, vnd mich also E. L. auf obbemelts Nunty vermelden vnd Begehrn, ganz freundt- vnd bruederlichen vermahnen vnd bitten, disz alles bey mir relfflichen zu considerirn vnd zuerwegen, vnd auff den Fall biszhero

wider verhoffen was fürübergangen, dadurch zu dergleichen schödtlichen vnnd hoch nachthailigen verdacht vrsach gegeben worden wär, zeitliches einsehen zuthuen, damit solches khünfftig allerdings euitirt werde.

Wie mir nun Euer L. für mich dits orths eingewendte Entschuldigung, welche sich dan in der warheit anderst nit befindt, zu sondern Danckh nemben brüederlichen gefallen geraichen thuet; alsz will mir entgegen frembt fallen, dasz sich der Bäbstliche Nuntius ein solches bey Euer L. zu tractirn vnterfangen darff, weil die Bäbstliche Heyligkheit vil ein anders vertrauen zu mir tragen, jn dem Sy, sowol schrifftalsz mündtlich durch Ihre Nuntios mein Befürderung bei den Catholischen Churfürsten, gar vätterlich vnd eifferig biszhero getriben vnnd treiben, auch zu Ihren fürnembsten Argument, mein in der Religion Sinceritet vnnd auffrechtes procedirn gebrauchen lassen, vnd destwegen Ir selbst aigent Authoritet vnd Persohn interponirt, vnd so wenig mein procediren mit denen Uncatholischen vngleich verstandten, das sy auch solches gerüembt vnnd approbirt haben; weil Ihro gar wol bewust, das man mit dergleichen Persohnen, will man anderst die Catholische Religion nit gar ruinirn, Crafft des Religions friden, haben vnd legen muesz, wie dan vnser Herr Vetter der Khönig in Hispanien, Euer L. vnnd andern, welche allerlaj Compactata vnd Pacificationes gemacht, die beste Erfahrung (*haben*). Destwegen aber gar nicht der Religion halben vbel khünnen verdacht werden. Woldten wir E. L. nit pergen, vnd bleiben deroselben zu erzaigung aller angenemben Brüederlichen Lieb vnd trew ieder Zeit vorderist wolbeygethan. Datum Franckhfort am Maijn den 5. Juny A° 1612. Euer L. guetwilliger bruder Mathias.

(Chancell. Allem. Eredeti).

417.

II. Mátyás, Albert főherczeg németalföldi kormányzóhoz. Kéri őt, hogy gróf Buquoy-t, kit hadi szolgálatába fogadott, minélelőbb küldené ki. Lintz, 1613. dec. 24.

Durchleuchtiger stb. Euer L. werden sich zweifels ohne nochl wohl zuerindern haben, wessen Sy sich auf mein freündt- und brüederliches ersuchen, wegen desz Conte Buquoy noch vor diesem erclärt, dasz nemblich Euer L. denselben zu mir herausz alszpaldt abfertigen wolten, zu welchem endt sich beraith des Khünigs zu Hispanien L. an meinem Kay. Hoff residirenden Orator seiner bestallung halber sich an meiner statt mit Ime verglichen. Wann ich mich dann darauff gänczlichen verlassen, vnd sein, Grafens, biszdaher erwartet, auch die vorhabende Sibenbürgerische Impresa allain derentwegen zu meiner Khünigreich vnd Länder, auch vnsers Hausz groszen Schaden einstellen müessen. Solliche aber wegen desz Türggen ansehentlichen mit Sibenbürgen erlangten Vortlsz auch seines Volcks Winterung herauszen khaines wegs lenger zuverschieben.

Allsz ersuch Ich Euer L. hiemit nochmallen freündt- vnd brüederlichen, die wollen obgedachten Conte Buquoy one allen weitern verzug herausz abfertigen, damit Ich mich seiner Person in allen fürfallenden occurrenzien bedienen möge. Hiran erzaigen mir E. L. sonders angenembes Gefallen, bleib benebens stb. Datum Lintz den 24. Decembris A. 1613. E. Lieb guetwilliger Brueder Mathias.

(Chancell. Allem. Eredeti).

418.

II. Mátyás, Albert főherczeghez. Tudósítja őt, miképen Erdélyből követek érkeztek hozzá Bethlen Gábornak a fejedelemség birtokában való megerősítése végett. Közli vele a szóbeli választ, mely a titkos tanácsban a követeknek adatott, valamint az írott választ is, melylyel elbocsáttattak. Budweiss, 1614. febr. 5.

(Két melléklettel).

Durchleuchtiger stb. Wir mögen E. L. hiebey verwartth in vertrewlicher wolmainung nicht pergen, dasz seider desz jenigen, wasz wir E. L. von yezigem standt vnd beschaffenhait in Siebenbürgen communiciert newlicher Zeit an vnsern Kay. Hoflager zu Lyntz, von wegen erstbemelts Landts Siebenbürgen, etliche Gesandten angelangt, denen haben wir nach Irer angeherten Werbung, ainen Vorhalt thun, Sy auch hernach schrifftlich beschaiden lassen, wie E. L. hiebey sub literis A. vnd B. mit mehrerm zuvernehmen hat.

Dasz füegen wir E. L. darumben ahn, damit Sy sehen möge, dasz wir derselben in diesen vnd andern hochwichtig- vnd weit ausz sehenden sachen darauf vnsers geliebten Vätterlandts vnd der ganczen wehrten Christenhait notturfft ins gemain hafft: vnd beruhet, nicht gerne etwas bergen, oder verhalten wolten. Und wir sein E. L. mit Brüederlichen Hulden stb. Geben in der Statt Budweisz, in vnserm Königreich Behaim den fünfften Februarij Anno Sechzehenhunder viertzehenden, vnserer Reiche, des Römischen im andern des Hungarischen im Sechsten stb. Euer Lieb Guetwilliger Brueder Mathias.

Első melléklet.

A. Quid legatis Transiluanicis in consilio secreto responsum.

Intellexerit Sacra Caesarea ac Regia Maiestas, Domi-

nus noster clementissimus, tam ex litteris, quam ex ijs quae Domini Legati exposuerunt.

1. Inprimis causas, euentus et excusationes mutationum in Transiluania subsecutarum.

2. Denunciationem Electionis Vaiuodae in personam Gabrielis Bethlem factae, eiusdemque rationes.

3. Humiles eorundem petitiones, vt sua M^as^ electioni ex pactis antehac confirmatis, inueteratis et ab electo iuratis sua M^tas^ clementer annuere, eosque vniuersos in suam protectionem suscipere dignetur.

Sacra M^tas^ sua iustas haberet causas, quare legationem istam Transiluanicam ad Aulam et audientiam suam Caesaream admittere recusaret.

Primo quod Posoniensem Transactionem neque Bathoreus nuper cum vita Principatu defunctus, neque Prouincia ipsa obseruaverit et adimpleuerit.

Gabriel uero Bethlem, per impia Turcarum arma magno cum Patriae et Reipublicae Christianae detrimento introductus fuerit, et non solum exercitus Turcarum (qui etiam num confinia christianorum hostiliter infestat) euocauerit, sed etiam suae Ma^ti^ eam necessitatem imposuerit, vt necessariae defensionis causa sese contra eos armare cogatur.

In quibus autem Bathoreus atque adeo ipsa Prouincia Pactis Posoniensibus non steterint, imo directe contrauenerint, ex sequentibus patet.

1. Et quidem quod ad Bathoreum adtinet, cum de pactis Posoniensibus in effectum deducendis ageretur, non expectata Commissione Suae Ma^tis^, quae iam ordinata et in procinctu erat, non solum non Cibinium Saxonibus et exulibus alijsque spoliatis ablata, contra spem factam non restituit, id quod maximopere sua Ma^tas^ urserat, sed contraria cum Turcis pacta tractavit.

2. Promiserat idem se Prouinciam et partes annexas in suis Juribus, priuilegijs et libertatibus conseruaturum; per continuationem vero suarum violentiarum libidinum et tyrannidis causam Saxonibus ad desperationem, Turcis vero ad inuasionem Prouinciae dedit.

3. Vigore pactorum tenebatur ingruente necessitate (maxime a Turca) suae Ma^tis^ praesidia admittere.

Atqui cum ab ipsa de Turcarum aduentu et machinationibus in tempore praemonitus atque requisitus fuisset, vt sua praesidia admitteret, per Julaffi domino Dozi renunciauit non sese illis indigere; imo auxilia, licet tardius postmodum implorata, transmissa tamen eaque nominatim ex gente Hungara Ductore Abaffi quibus Varadinum contra pergrassantes passim Turcas et Tartaros defensaretur, pertinaciter recusauit, et nisi morte praeuentus fuisset, iam in procinctu erat, vt Turcis Varadinum aliaque vicina loca traderet, seque hac insigni perfidia reconciliaret.

4. Statim post confirmatos articulos Posonienses, idem Bathoreus per Legatos suos Balassi Ferenz et Borsos Thomam Constantinopolim missos, Transiluaniam ipsam et in specie quidem Lippam et Geneam Turcis, seque in fidele mancipium protectioni illorum obtulit.

Juxta articulos Constantinopoli 11. Junij A. 1613, a praedictis Legatis suis supremo Vezirio exhibitos, vt se magis obligaret, articulos contra Sacr. Cae^{m} Ma^{tem} in summam christianitatis praeiudicium, secundum quos nova Capitulatio, priori pacificationi solenniter initae, et utrinque sacrosancte confirmatae, contraria formaretur, Turcis subministrauit.

5. Decreto Caesareo de Amnistia fidelium suae Caes. M^{tis} et libero eorundem per totam Transiluaniam iuxta viennensia pacta Religionis exercitio Posonij ante Resolutionem finalem legatis suis dato acceptatoque, licet per legatum Caesareum Franciscum Namihali (quem vti et Kohari Petrum indignis modis tractauit) desuper requisitus fuisset, non satisfecit. Haec ex multis pauca Bathoreum concernentia.

Quoad Prouinciam ipsam Transiluaniae.

1. Etsi Posoniensis Tractatio eo maxime collimauerit, vt Transiluania praecipuum antemurale apud Regnum Hungariae (quo pertinet) atque adeo apud Christianitatem conseruaretur, funestus tamen exitus toti orbi contrarium ostendit.

2. Debebat Prouincia cum S. Caes. Ma^{tc} in tantis rerum turbationibus merito correspondere, quod non tantum non fecit, sed neque illud ad quod vigore pactorum tenebatur praestitit, vt scilicet Turcarum irruptiones et insidias suae

Ma^ti caesareae significaret, cuiusque adeo contrauenit, vt indubitatissima securitate magna cum asseueratione multorum animis instillata non solum Hungariae sed etiam aliarum provinciarum status a ferendis suppetijs in ipsis Comitijs diuerteret. Et vt ipsimet Prouinciales vel saltem potior illorum pars, non expectata commissione, quam iuxta articulos expectare tenebantur, per legatos Constantinopolim missos Turcam euocauerint, illius patrocinio se submiserint, et per ignotos limitum anfractus adhibitis suis ducibus introduxerint.

3. Quod se totamque Provinciam inscia Caes. Ma^te contra fidem datam Turcarum libidini faedaeque tyrannidi prostituerint.

4. Quod ad Comitia a Scender bassa publicis patentibus indicta non tantum comparuerint, sed Turcis authoribus suasoribusque deuinctissimum illorum mancipium (vti se ipsum in litteris ad Nassuf Bassam scriptis nominauit) elegerint, Turcisque simul cum ipso (iuxta communem famam Homagium praestiterint. Cum tamen praeterita sua Ma^te Caes. nouas confoederationes, pacta electiones et juramenta inire minime debuissent.

Quoad Gabrielis Bethlem personam.

1. Notorium est, quod ante complures annos, etiam ante Bathorei quinquennium aliquoties ad hostem christiani nominis transfugerit, fidem fregerit, Turcicis consultationibus frequenter interfuerit, et expeditiones eorundem in Christianos, quae cruentissimae fuerunt, duxerit.

2. Primus ille Turcis author suasorque fuit, vt a veris subscriptis atque iuratis in viginti annos Pacificationis tabulis discederent, falsas subtruderent, atque Pacem juratam in perniciem christianitatis infringerent.

3. Quid sub ingressum Transiluaniae in ipsam patriam atque in maximum suae Ma^tis totiusque Reipublicae Christianae praeiudicium molitus fuerit et quomodo se Turcarum perpetuo seruitio ac fidelitati addixerit ac deuouerit, pluribus literae illius apud portam Ferream 29. septembris anno praeterito ad Nassuf Bassam datae declarant.

4. Quantam ille causam praebuerit, vt tanta strages per introductos Turcas in ipsam patriam inferretur, et vt tot

millia Christianorum in perpetuam seruitutem abriperentur, ipsaemet literae tam in se quam statibus et ordinibus transscriptae testantur.

5. Qualis autem libertas electionis suae fuerit, cum ipse dudum regimen Prouinciae ambiuerit, illudque sub impijs conditionibus a Turcis in promissis habuerit (id quod a porta Ottomanica multo ante passim diuulgabatur) demum etiam tot millibus Turcarum atque Tartarorum stipatus, Patriam inuaserit, indicentibus ac dirigentibus Turcis electionis suae Diaetam celebrarit, constat.

6. Cum Bethlehem Gábor Turcis publice homagium praestiterit, in illorum fidem iurauerit atque etiamnum Sacrae Caes. Ma^{ti} qui sua extra Transiluaniam iuste repetit, arma Turcica minetur, minime dubitandum clandestina pacta, antequam auxilia obtineret atque introduceret, in suae Ma^{tis} atque vniuersi orbis christiani praeiudicium secreto intercessisse. Id quod hoc ipso magis comperitur, quod illum in hodiernum usque diem consilijs actionibusque suis Turcas adhibere dicitur.

Ex quibus omnibus satis constat, quam multis modis ex parte Transiluaniae Posoniensis illa Transactio fracta, violata atque in nihilum plane redacta fuerit.

Et quomodo sua Ma^{tas} in praesentia nisi alijs modis atque rationibus se totamque Christianitatem assecurent, tuto confidere possit. Cum supradicta omnia directe contra Posonienses articulos attentata fuerint, et dni Legati de secretis Bathorei Reuersalibus Sac. Ma^{ti} suae datis hoc periculoso rerum statu cum Turcicus excercitus ab illis euocatus etiamnum ad limites hibernet, et in omnes occasiones excubet, nullam penitus mentionem, quod fieri debebat, faciant. Vnde Ma^{tas} sua gravissimas causas habet vt sibi et Reipublicae Christianae de certioribus ac firmioribus assecurationis modis prospiciat. In quem finem (si tamen dni Legati super his sese apertius declarauerint, et solidiores assecurationis modos obtulerint) sua Caes. Ma^{tas} ad vlteriorem tractatum publicae pacis causa, vt Regna ditionesque conseruentur, et christiano sanguini parcatur benigne se flecti patietur.

Második melléklet.

B. Decretum Legatis Transiluaniae datum.

Sacra Caesarea, Hungariaeque et Bohemiae Regia Maiestas, Dnus noster Clem^mus^ intellectis ijs quae dni Legati ex Transilvania huc missi de calamitatibus ac rerum vicissitudinibus, quibus provincia illa ab aliquo iam tempore afflictata et in quem modo statum perducta fuerit, attulerunt et exposuerunt, benigne respondet, nihil se magis in intimis curis habuisse, quam ut certa Transiluaniae securitas ac tranquillitas, unde scilicet vicinorum Regnorum ditionumque salus et conseruatio dependeat procuraretur. Quod eo magis necessarium iudicauit, cum Moldauiam ac Walachiam in Turcarum potestatem omnino redactam esse intellexisset, atque ideo Gabrielis Bathorei legationem proxime superiori anno ad se missam libentius ac facilius admittere et in certa cum eo pacta descendere dignata fuit, vt nihil in se desiderari, quod ad immanem christiani nominis hostem auertendum opportunum esset pateretur. Quorum pactorum violatio cum diuinam vindictam prouocarit et aliam ex alia mutationem secum attulerit, vnde nova nasci pericula et grauissima in inclytum Hungariae regnum, vicinasque christianorum ditiones redundare incommoda ac damna possint, iustissimas habet Sac. Ma^tas^ sua causas, cur quid pro praesenti rerum ac temporum statu statuendum sit, maturius deliberandum censeat, et quidem maxime quod dni Legati neque mandatis neque plenipotentijs pro negotij grauissimi necessitate satis sese instructos fatentur. Quamobrem S. Ma^tas^ sua benigne annuit, atque permittit vt vnus et alter legatorum tertio hic relicto ad eos a quibus missi fuerunt revertantur ac maiorem certioremque realis assecurationis facultatem ac potestatem procurent atque reportent. Ad quod sacra sua Ma^tas^ suos etiam ipsis Commissarios qui mentem suam optimam apud quoscunque opus et apportunum sit, locupletius testentur, est adiunctura. Qui si tale responsum quale vtrique parti ad maiorem fiduciam et securitatem stabiliendam expediat ac desideretur, retulerint, clementer ostensura est S. Ma^tas^ sua pro

singulari ac summa animi integritate, quam in actionibus et consilijs suis omnibus adhibet, quam nihil hic proprij nihil privati, sed quod tam uni quam alteri parti et quidem inprimis ipsi Transiluaniae adeoque vniuersae Reipublicae Christianae salutare sit, spectet, quam etiam innoxio christianorum sanguini parcitum cupiat. Confidit itaque S. Ma^{tas} sua futurum, quod et a dnis Legatis benigne requirit ac postulat, vt in hoc arduo et maximi momenti negotio viros se christianos praebeant, animoque sincero et recto opportuna officia praestent, idque imprimis curent, ut dum vtrinque tractatur atque agitur ab excursionibus hostilibus et infestationibus Turcae, qui ad limites hibernant, arceantur, ne S. Ma^{tas} sua vim vi, ad quod merito sese armat repellere cogatur. Quae gratiam interea suam Caesaream et Regiam et ijs a quibus expediti fuerunt, et legatis ipsis propenso et inclinato animi affectu offert. Lincij 20. Januarij 1614.

(Chancell. Allem. Eredeti).

419.

Mátyás császár és király, Albert főherczeggel némi híreket közöl a töröknek Bethlen Gáborhoz küldött követségéről s a jövő tavaszra várható hadjáratáról. Budweiss, 1614. febr. 6.

(Egy melléklettel).

Durchleuchtiger stb. Uber dasz ihenige, was wir E. L. gestrigs Tags wegen desz gegen denen an unsern Kayserlichen Hof angewesenen Siebenbürgischen Gesandten, gethanen fürhalts und gegebenen Abschiedts, in gueter wolmainung zu Communiziren und zu überschiekhen bevohlen, Sein uns aus Ober Hungarn von gewissen und bestendigen orten abermal bei verwarte Zeitungen zukommen.

Wann dann E. L. und sonst meniglich unzweiffelich zu erachten, wie gar unser biszher gemainer Christenhait Erbfeidt des Türckhen Tyrannischen und friedtbrüchigen Vor-

ıbens halben gethane mehrfaltige gutherzige Erinnerungen nd vermahnungen nicht umbsonst und vergebens gewesen, ie noch, auch weszen sich gegen erstgenantem Erbfeindt, egen herbey nahenden Früeling laider mehr als gewisz zu-ersehen, Als verhoffen wir und begern an E. L. hiemit eundt- Brüeder- und genediglich, Sy wölle Ir diese yé len-er ye mehr antrohende und under Augen stossende Feindts-efahr tieff zu herzen und gemüeth gehen, und allem dem ras zu zeitlicher Abwendung und Rettung Immer dienstlich, res thails nichts ermanglen lassen.

Geben in unserer Königlichen Statt Budtweisz den Sechsten Februarij Anno Sechzenhundert Vierzehendten, Unserer Reiche stb. Euer Lieb guetwilliger Bruder Matthias mp.

Melléklet.

Extract aus undterschiedlicher Ir Mayestät ausz Oberhungern einkhommen schreiben.

Andreas Doczy Obrister zu Saggmar vom 17. January Anno D. 1614.

Er sei von einer vertrauten Persohn aus Siebenbürgen auisirt worden, das des Türggischen Kaysers anschlag auf künfftigen Früeling auf Raab und Comorn gestellt sey, und das ein Bassa sich in Siebenbürgen Losiern, mit den Wallachen, Moldauern und Siebenbürgern der Oberhungerischen dition sich zu impatroniren.

Idem Doczy vom 18. Jan. 1614.

Diese Tag sei ein Türggische Pottschafft in Siebenbürgen bei dem Bethlem Gábor mit geschanckhnuszen und Iren gebraichigen Ceremonien ankhomben, die verehrungen sein gewesen ein Pusikhan (buzogány) Säbl, Fanne und etliche Rosz, es solle auch was von Geldt Ime Bethlem durch den Skender Bassa zu beczahlung der Haiduggen geben sey worden.

Graff Forgách von 20. January aus Hertnek überschickht Kundschafft aus Erla deren Er sich hiezuvor offt gebraucht und gemainiglich zuetroffen.

Es sey ein Curir von der Portten ankhomben welcher referirt das Sultanus dem Skender Bassa bei verlust seines Kopfs bevohlen, das er das Kriegsvolkh nit abziehen lasse sondern umb Temeswar quartiren solle damit Er auf künfftigen Früeling zeitlichen für Lippa und Jöenöe folgendts für Grosz-Wardeyn ruckhen und dieselb Vestung einnemben möge, Inmittels sollen die Tarttarn ain straiff auf Hungern fürnehmen. Dem Bassa zu Erla ernstlich bevohlen worden das er in beeden Sandsagthumben Hatwan und Solnok das Traidt auf Erla zusamben führen solle, damit zu des Sultans anzueg das Kriegsvolkh an der Proviandt nit mangel laide, dann das Traidt hineinwerths nit wol gerathen, die Aga von der Portten sein am herausziehen, und zu Grichischen Weiszenburg angelangt, die werden gnueg auisa mit sich bringen.

(Chancell. Allem. Eredeti).

420.

Mátyás levele Albert főherczeghez, melyben közli vele a szultánnak az erdélyi szászokhoz Hussain Chausz által küldött, Bethlen Gábor újdon kinevezett fejedelem iránt engedelmességet parancsoló iratát. Lincz, 1614. april. 10.

(Egy melléklettel).

Durchleüchtiger stb. Wie wir seider unserer angetretnen Kayserlichen Regierung ein gebrauch gehabt, und nicht underlassen all das Jenige aus angelegener treuer und vätterlicher Sorgfeltigkait zu communicirn, welches Wir erachten und befünden mögen, das daran des H. Reichs unsers geliebten Vatterlandts Teutscher Nation und der allgemainen Wehrden Christenhait Hail. Ruhe und Wolstandt, Sonderlich gemainer Christenhait Erbfeindts des Türgkhen halben am meisten gelegen seyn, zumassen unsere bishero in ainem und Andern überschickhte auisi zuerkennen gegeben, Also mögen

wir solche communication zu continuiren nicht umbgehen, Ja halten dieselbe umb so viel mehr rathsamb, nöthig und allerdings unumbgenglich, umb so viel mehr durch neben verwahrte Abschrifft, Aines von der Ottomanischen Porten, an die Sächszische Nation in Siebenbürgen durch ainen aignen Chaus übersendten Schreibens gnugsamb an Tag gegeben würdet, wie hoch es nunmehr, ohn alles ansehen dieser Orten umb unser Löbliche Teutsche Nation ins gemain und ohne underschidt zuthuen und danenhero leicht zu erachten ist, Ob von besagtem Erbfeindt bey so gestalten Sachen und begönnen, mehrere gefahr als ettwas anders zugewarttenseye.

Versehen es demnach zu E. L. stb. Geben auf unserm Schlosz zu Lynz den Zehenden Tag des Monats Aprilis Anno Sechzehenhundert Vierzehenden. Unserer Reiche stb. E. L. Guetwilliger Bruder Matthias mp.

Melléklet.

Fürnehme und löbliche der Nation so an Jesum glaubt, fürnehme Ständt, vorsteher und wohnente in Siebenbürgen der Sächsischen Nation, Gott wölle Euch in unser Trew erhalten, Nachdem Euch disz unser groszmechtig und gnedigist schreiben überantwortet, solt Ir wissen, Dasz Ier von der Zeit an unsern in Gott ruhenden Eltern unser Durchleuchtigen Porten gehorsam gelaistet und under unserm Durchleuchtigen Schatten allezeit geruhet gehabt, und da Ier von Iergent ainem frain (Feind?) seit überzogen worden, und noth geliten habt, seit Ier komen solches durch unser Groszmacht abzutreiben, wie zuvor die Teutsche Nation auch mit allerley Plag tribuliert, seint zuvertreibung derselben dem Bottschkhay unsere genugsame, mechtige Kriegs Hör zuegeben worden, also das Ier von Teutschen Joch durch unsere Groszmechtige starke Kayserliche Handt befreyet worden und etlich Jar under dem Botschkay in fridlicher Rhue gelebet, Nach Ableben aber des Bottschkhay und der Bathori Eur Fürst worden hat er nach seinem fleischlichen wollusten anfangen zu leben, unsern gebotten nicht gefolgt und über die Teutsche Tyranney, das Joch über Euch schwerer gemacht, solches nun Uns zuverstendigen habt Ier jetzigen Eurn Fürsten des

Wolgebornnen Betlehem Gabor zu unser Durchleuchtig Porten abgefertigt, Nachdem derselben ankommen, hat Er nach notturfft eurn Zustand uns zuverstehen geben. Damit Ier nun von selbigen Tyranen befreyet wurdet, haben wir von zwayen Ortten unser starke Kriegs Macht abgeordnet, und seit Ir also durch Gottes gnadt in glückliche zeit wider khumen, und wie Eure tag wegen des bösen menschen eittel finstere nacht gewesen, seit Ier jetzt entledigt, und ist der Bathori leucht und fein verfolgt worden, Obbemelter Betlehem Gabor aber als er zuvor an unsern Durchleuchtigen Porten kumen und sich zu unsern Füeszen gedemüettigt, hat er für verstendig und erfahren angestehen zu sein, demselben gemesz haben Wir durch unsern groszmechtigen bevelch In des Fürstenthumbs würdig geacht, zu diesem Endt, das Ir sambtlich Ime entgegenziehent, Euch underwerffet, seinen wortten gehorchet und seinen Räthen folget, wie auch vorigen gehorsamb und Trew fortsetzet, damit Ir zu unsern hellen tagen stiller und fridlicher Rhue pflegen köndtet.

An Jeczo aber das Sibenbürgen wider von Teutschen soll angefochten werden, hat Eur Fürst unser getreuer Betlehem Gabor an unser Durchl. Porten uns erindert, derowegen weil obbemelt Landt neben andern Lendern under unser schutz, und Euch derselbe gnedigist auch nit mangle ist unser Grosz Fürstenthumb und Kayserliche wirdigkait verpflicht, haben demnach den Bassen von Temesuar und Erlaw denen Begken so vor einem Jar in Sibenbürgen gewesen und allen Kriegsvolekh, wie auch denen Veiuoden in der moldaw und wallachey mandata geschiekt, das sie in beraittschafft seyen Inen ernstlich bevehlendt solches nit zu übergehen, So solt Ir derowegen auch unsern getrewen Betlehem Gabor gehorchen und trew sein und nit eines Fuesstapfen auszer seines willens wandlen, seinen Wortten gehorchen und seinen Rath folgen, Dessen zu einen gewissen Kenzeichen haben wir Euch unser groszmechtig versigelten Brief zueschicken wöllen, Bevehlen und gebiethen Euch Ernstlichen, dasz sobaldt unser Chaus, der Mannhaffte Hussaim Chaus mit unserm Briff zu Euch angelangt, disem unsern bevelch folg zu leisten, und da die Teutsche Nation durch haimbliche oder offentliche Practicken Euch würde infestiern und durch

Eur hülff und Freyhait in Sibenbürgen zu nisten sich understehen würde, so sollt Ir der uns gelaisten völligen Trew und schuldigen gehorsam gemesz Euch hüeten und iren begierenden in keinerley weg indulgieren umb deszwillen Ir künfftig elendt und verwiessung leiden würdet, Underdessen bis zu Abtretung der Teutschen die von uns geordneten Bassen, Beggen und allerlay andere Kriegs macht angelangt, solt Ir tag und nacht guete starke wacht halten, Neben unsern getrewen Betlehem Gabor trewen beistandt laisten und was derselbig zu erhaltung und schützung des Landts würdt für rathsam erachten, trewlich dienen, und wie Ir anfangs Eur Trew und standhafftigkait erzaigt, Demselben noch, Euch gemesz verhalten, und diesen durch unsere gnadt Euch fürgesetzten Fürsten unsern getrewen Betlehem Gabor für Eurn Rechten Fürsten erkennen und was er zu abwendung der Teutschen fürnehmen, und unser Groszmacht und unser Herschafft angehende sachen würdet anfangen, an Ime Obbemelten Eurn Fürsten allen gehorsamb leisten, Damit Ir nit ursach gebt unser Zorn auf Eurn Halsz zuladen, und da dermal Eur dienst zu unser Durchl. Porten erfordert würdet, sollet Ir einhellig dasselb leisten und nit zuruckhstehen, Under Euch aber last einicherlay an der Volkh nit einkomen, da Euch schwere und nöttige sachen würden fürfallen, sollet Irs mit diesz Eurs Fürsten unsers getrewen Betlehems willen an die Porten berichten, hüetet Euch das Ir auf keinerlay andere theil euch nit wanket, dem eurs keineswegs gedulden, derowegen so lang ir in Eurer Trew und uns gehorsamb verbleibet, so sollet Ir an unser Kayserlichen macht Euch zubeschuczen kain mangl tragen, noch in unsern Tagen und wirdiger Regierung Euch oder Eurm Landt niemandts schaffen dörffen, und under unsern genedigisten Flügeln in ruhiger und Stiller wollfart Leben, Ir aber disz nit würdet bedenkhen nach unserm bevelch nachkomen, so sollet Ir vor unserm Rach lebenden Zorn schmelczen, In Summa, Sibenbürgen ist eines derer Lender, es werde von wem es wolle angefochten oder überzogen so leiden wir er keines wegs nit, Derowegen so gibt auf disz also acht, damit Ir unserer bevelch nach khomling erfunden werdet, Und so viel Euch zur Nachrichtung und unsern versiegelten Brieff genczlichen glauben ge-

bent, Datum Adrinopl den 3. February anno des Propheten Marhomets 1023.

Kivül: Translation Türckischen Kaysers Schreiben an die Sächsen in Sibenbürgen aus Adrianopl vom 3. february durch den Hassaim Chaus geschickt.

(Chancell. Allem. Eredeti).

421.

Mátyás császár és király levele Daroczy Ferencz és Lassota Imre, Erdélybe küldött követeihez, melyben magok miheztartása végett Bethlen Gábor több ellenséges szándékait, különösen a Lippa, Jenö és Arad váraknak török kézre engedéséről szállongó híreket adja tudtokra. Lincz, 1614. máj. 15.

Matthias stb. Magnifice et Egregje, fideles nobis dilectj. Etiam illas, quas postero die postquam Claudiopolim appulissetis, ad nos 17ª dederatis literas, recepimus. Requiritur ut in proposito Transactionis habendae progrediaminj, ac quauspiam (igy) diligenti et sagaci cum solertia fierj potest, cuncta agantur, juxta quod de quibusuis singulariter documenta et modum procedendj scripto a nobis accepistis; Cuperemus quidem nos quantocyus cognoscere, ut post factam propositionem et inchoatum actum Commissionis judicia animorum et affectuum istorum hominum perspicerentur: Intelligere siquidem est, certioribusque relationibus talia habentur noua, Gabrielem Bettlen quaquauersum in Comitatibus Transyluaniae insurrectionem indicere, edictumque dedisse ut iam statim Provinciales universj a singulis decem domibus singulum equitem et sclopetarium peditem bene armatum instruant, Claudiopolimque expediant, ulteriorem eiusdem ordinationem inibj expectare debentes: quo fine et subito haec armorum et militaris gentis expeditio suscipiatur non satis perspicj potest.

Illud quidem certum est, laborare eum in eo, ut coniia Lyppa, Jeneo et Arad iuxtam promissionem Turcis fa:tam paucos intra dies assignentur: Et jam praeludia ad hoc entandum facta. Capitaneum namque Lyppensem auersirj ecerat, ut coram de cessione Arcis mandaret, Andream Kapj subordinans, ut ex insidijs adortum interimeret: Quingentos pedites suos Lyppam versus expediuit ut ij in Lyppam immissj resignationem absque subleuatione et resistentia populi secure facerent, Imo etiam aliquas Turmas dictorum Confiniorum cum Turcis et Tartaris manus conseruisse pro certo habeter. Quae res insignis facinoris notam praesefert, ut perennibus Christianj nominis hostibus sponte praesidia cedantur, ea quae tanto tempore summo cum Transyluaniae partium tum etiam Hungariae commodo possessa fuere: Causaque praebeatur Christicolis inibj degentibus, quorum aliquot millena sedes proprias deserere, aut certe perfidiam Turcarum sensim acceptare.

Nobisque sane non exiguam parit admirationem, quod stante praesente Commissaria transactione talia pertententur: quo nempe tempore nos nihil hostilis metuendum existimabamus; neque vero conveniat armorum tractationem tunc suscipj, dum ea quae pacis sunt inuicem peraguntur: De eo itaque tam apud Bettlemum, quam Prouinciae Status graviter queraminj, ut indigna haec et hostilia clancularío conatu non pertentent, futurum siquidem exinde est, ut et miseriam jugj hostilis ipsimet experiantur, et posteritas eorum perpetuo luctum ignominiosam hanc et dedecore plenam seruilem conditionem Turcarum per majores suos acceptam nunquam satis defleant.

A conventu quoque et congregatione militum ad Claudiopolim ut abstineatur, tam ipsum Bettlemum, quam etiam Provinciales, sj nimirum horum quoque consilio et voluntate id fiat, dehorteminj, modisque omnibus prohibere coneminj: nam ut alia inconuenientia exinde emergere posse quis suspicarj potest, occasionemque praebent nobis pariter eadem suscipere volendj.

Monet hic actus, ut conditio illa, Commissioni vobis delegata de Varadino inserta urgeatur: siquidem ipsemet Re-

dey Jenensibus et Aradiensibus post acceptam cladem a Turcis et Tartaris nunciavit, monuitque eos, ne cum ijs colluctentur, cum alioquin etiam in futurum ipsis Turcis memorata loca tradj debebunt: Intendebat praeterea Gabriel Bettlen quingentos Janicheros in dictum Praesidium Varadiense inducere, quae omnia indicium praebent priuata ipsum et secreta cum Turcis pacta et consilia habere.

Haec itaque vobis suggerere voluimus, ut tractatum, quem agitis, commodius instituere in eoque ad commune bonum promouendum atque iuxta benignam nostram intentionem obtinendum validioribus et pluribus rationibus fulciendi habeatis medium: Agendumque est cumprimis et strenue, monendaque natio Saxonica; ne et ipsa cum dedecore nationis suae hactenus semper commendatae, jugo barbarico sua submittat colla, neque a Christianitate tam facile ac cum ignominia nominis suj coram toto orbe Christiano semper audienda diuellj patiantur. Ex praemissis rationibus majorem occasionem habetis ut eo fortius realem illam securitatem pro christianitate praestanda urgeatis et sollicitetis, neque ab ea facile dimoveaminj; Volumus siquidem ut non ficta et simulata pacis species prout hactenus ita in posterum, sed syncera et firma pax fideliter colatur. Vobisque in reliquo benigne propensi manemus. Datum in Arce nostra Lyncz Austriae superioris die 15ª Mensis May Anno Dominj 1614.

Kivüll: Dnis Francisco Daroczj et Emêrico Lassotta Ablegatis Suae Mattis in Transylvaniam. Ex Lyncz 15ª May 1614.

(Chancell. Allem. Másolat).

422.

Mátyás császár és király levele gróf Forgách Zsigmondhoz. Tudósítja őt a Bethlenhez küldött követek megbízatásáról. Lincz, 1614. máj. 15.

Matthias Dei gratia stb. Spectabilis ac Magnifice fidelis nobis dilecte. Ad suam Dilectionem Archiducem Ferdinandum fratruelem et filium nostrum charissimum 2ª die mensis labentis in castro Herttnek datas tuas literas nos quoque uidimus et contenta earum benigne jntelleximus. Apparet sane quorum studiorum et cuiusnam animi fuisse iudicari debeatur ipsum Bettlemum, qui hactenus semper simulata duntaxat specie piae inclinationis et boni affectus, quae non tantum erga extraneos sed etiam Prouinciam Transilvaniae Statusque Transilvaniae sese declarare praeseferebat, dum haud dubie ex collusione cum Turca habita tantisper mutuo convenissent differendam huiusmodi Transiluaniae Confiniorum resignationem, donec Turcarum subsidio Prouinciae Gubernamina suscepta robore se vallauerit et radices altiores Dominatus in Provincia egerit; jam autem licentia et authoritate acquisita liberius ac impune adminiculo Turcarum haec iniqua facinora efficere se statuens, iniquo mercatu et inaudito plane exemplo Christianitatis ditiones jugo miserabili Turcarum subdere non exhorret, ubi non solum tam opimum et venustum tractum terrae revellit, verum etiam clausuras ad Partes Transilvaniae et Hungariae pandit, iterque perrumpendi in utramque partem hostibus patefacit. Dedimus nos notitiam eius rei Ablegatis nostris Commissarijs in Transilvaniam, commisimusque ut sine ulla procrastinatione apud Bethlemum et etiam Provinciae Status (si forte eorum quoque voluntate et consensu idipsum fieret) expostulent, argumentorum materiam, copiosius coram explicandorum, in litteris comprehensam, transmittentes: Summarie tamen quod contra fidem Christianam et conscientiam virj integrj innuitj (?) erga concives suos eiusdemque nationis commembra adeoque contra Christianitatem haec committantur: Ad haec quod publi-

424.

Mátyás császár és király levele Negronihoz, melyben neki meghagyja, hogy miután a török követekkel Budára érkezett, mind ezek, mind a budai basa előtt panaszt tegyen a miatt, hogy a törökök a béke ellenére Aradot, Jenőt és Lippát elfoglalni akarják. Lincz, 1614. máj. 15.

Matthias stb. Egregie fidelis nobis dilecte. Redditae sunt nobis literae scriptae die 21ª elapsi mensis aprilis. Intelligimus ex iis te una cum Ablegatis ex Porta venientibus Budam appulisse. Non caret admiratione illud, quod ex intimatione tua intelligimus Legatos hosce a Sultano expeditos omnj penitus honorario carere, cum tamen in tractatu initio habito et tempore capitulationum erectarum singulariter eius rei mentionem factam fuisse nos benigne recordamur, Illud porro tibi significandum voluimus certiori relatione nobis exponi Gabrielem Bettlen subitam militarium copiarum conscriptionem instituisse armaque capienda toti Provinciae Transyluaniae mandasse: Turcas praeterea confinia ante Hungariam et Transyluaniam constituta veluti Lyppa, Jenecö et Arad occupare velle: quod ipsum aperte contra pacis capitulationes ipse Turca facit: Ea de causa tam apud Legatum Sultanj venientem, quam ipsum Bassam Budensem querelam facere debebis quotocyus, contra Capitulationes hocce per ipsos fierj ut durante foedere secum inito occupationem Confiniorum pertentet hisque indicijs prodi eos non esse intentos ut pax colatur. Ratio quam praetendere possent ob Castellorum Huszt, Keöwar resignatorum apprehensionem id se facere, stare nullatenus potest, siquidem Legatj nostrj in Transiluaniam expeditj de eo informationem et documentum habent: Differentiam ratione resignationis dictorum Castrorum componj et controuersiam ea de causa dirimi debere: nullatenus tamen hanc apprehensionem Arcium Turcae causam praetendere posse quod ditiones Hungariae et Transyluaniae occupare et hostilia mouere nitatur siquidem a pagis iugo deditionis sibi subdendis inde ab initio minime destitit et

423.

Mátyás császár és király levele Dóczy Andráshoz, melyben meghagyja neki, hogy Huszt és Kővár kapitányait kitartásra lelkesítse, s az erdélyi ügyek mozzanataira gondosan ügyelvén, őt annak idején mindenről tudósítsa. Lincz, 1614. máj. 15.

Matthias stb. Magnifice fidelis nobis dilecte. Tuas de 23ª aprilis in Arce nostra Zattmariensi datas litteras una cum Ablegatorum Commissariorum nostrorum in Transyluaniam scriptis, accepimus, communicatamque temporis et negotiorum conditionem benigne et sufficienter intelleximus: De Huszt et Keöwar jam antea in proximis quoque literis nostris ad te datis intellexistj hactenus haud dubie, quidnam in eo fierj demandauerimus, Distantia tamen locorum causat subinde ut mora interlabatur necessario: Jam ut Capitanej Arcium Huszt et Keöwar patienter ferant bonis medijs hortandj animandique interim, ut talem quantulamcunque moram, quam tempus ipsum secum deferre solet aequiorj tolerent animo: ad constantiamque hortandj maxime praesenti tempore, ubi juxta perscriptum quoque vestrum milites Claudiopolim congregantur: quo vero consilio et intentó non satis constare potuit hactenus, uerendumque est, ne clancularío et per dolum in Christianitatis malum quippiam suscipiatur: Tuum vero erit prouide attendere, ut Conventus huiusmodi intentum per media opportuna explorata habens nobis quantocyus rescribas, eamque notifices. Quem et in reliquo gratia et clementia nostra semper benigne complectimur. Datum in Arce nostra Lyncz Austriae superioris de 15ª mensis May Anno Domini 1614.

Kivül: Dno Andreae Doczy. Ex Lyncz 15ª May 1614.

(Chancell. Allem. Másolat).

horribilj plane et inaudito exemplo Arces Jenő, Lyppa et Arad cum adjacenti districtu propediem hostibus Turcis traditurum, certa relatione nos accepisse, practicasque suas, quas cum Turca colludendo composuerat et ipse eas usque dum rerum agendarum commodam opportunitatem adesse perspiceret in sinu hos conatus fouit, jam per hoc manifestarj et in lucem venire: Quae Confiniorum resignatio ut minus impediatur, neue forte Incolae et Praesidiarij indignitate rei permotj sese opponant, quingentos ex peditatu suo praemisit ut in Lyppam immittantur, hostibusque sine tumultu et strepitu resignent; siquidem militia dictorum confiniorum hostibus Turcis et Tartaris ad occupationem Arcium advenientibus se opposuerunt quibuscum etiam conflixerunt; Ad haec certa relatione exponitur ipsum Bettlenum districto mandato apud universos Transiluaniae Comitatus edixisse, ut citra omnem omnino procrastinationem a singulis decem domibus bini milites alter eques alter pedes sclopetarius armis bene instructi Claudiopolim expediantur, qui ulteriorem eiusdem ordinationem et Commissionem inibj praestolarj deberent: Qui ipsius processus et actus nihil omnino aliud praeseferre neque alterius rei indices esse possunt, quam ipsum animo tali, qui a dupplicitate et aduersa quaevis moliendi alienus esset haud quaquam agere, maxime cum resignationes illae Arcium hostibus per ipsum iam plane destinatae esse confirmentur: Delectusque militum subitaneus et insurrectio provincialium committatur eo potissimum tempore, dum commissione durante non sine laesione fidej publicae id attentetur, stante siquidem et progrediente tractatu hostilia molimina quaevis vel ad suspicionem quamvis tandem evitandam, similia suscipi neutiquam deberent, semper namque et apud quosuis mutuo tractantes illud asseruari solet, ut pari passu procedant, eaque quae una partium agit, in praeiudicium secum tractantis ne in minimo quippiam committatur: potissimum cum nulla declaratio et resolutio habita sit hactenus; nam alioquin, adversum si ex hoc suspicari deberet, non minus ad assecurandas de inopinato aliquo hostili incursu res nostras intenderemus (itt a másolat értelmetlen, hibás): Et licet nos per fideles nostros in Transyluaniam Ablegatos Commissarios serio iam statim commisimus ut apud Bettlenum

et Provinciales (si ij etiam conscij essent horum et ad hoc annuissent) serio et diligenter admonerent et dehortarentur: Attendendum tamen est per fidelitatem quoque vestram ut si clancularijs consilijs habitis cum Turca aduersus fidem pub licam Bettlemum conarj inaudieritis Nobis quoque quantocyus communicare non intermittatis ut pro necessitate ad obsistendum adversarijs quibusuis tempestiue expeditiones instituere possimus: Dehortatique simul admonere eundem ut ab hoc pernicioso et coram uniuerso orbe christiano in dedecus sibi vergentj conatu desistat, neque perpetuam nominj suo ignominiae notam inurat et maledicta imprecationesque infortunij a tota posteritate cum improperio etiam cineribus eius obicienda causet.

Cautos uero esse necesse est, neque facilius bonis verbis et pollicitationibus nimium fidendum, et accuratius promissae oblationes expendendae, talibus siquidem modis antea quoque fraudem a Bettlemo et Transyluanis factam fuisse experientia testatum redditur: atque ob id quod universam Provinciam jugum Barbarorum perferre debere videamus; ne priores errores denuo eveniant declinandum. Vobis vero in reliquo gratia nostra Caes. et Regia semper benigne propensi manemus. Datum in Arce nostra Lyncz Austriae superioris die 15ª mensis May Anno Domini 1614º.

Kivül: Domino Palatino.

(Chancell. Allem. Másolat).

426.

Mátyás császár és király levele Albert főherczeg belgiumi kormányzóhoz, melyben tőle tanácsot kér a török követnek adandó válasz iránt Erdélyt illetőleg, melyet a török szultán a maga védurulma alá vetett tartománynak nyilatkoztatott. Egy melléklettel Erdély ügyeiről Rudolf császár és király ideje óta. Lincz, 1614. máj. 16.

(Egy melléklettel).

Matthias von Gottes Gnaden stb. Durchleuchtiger stb. Wasz uns durch den von der Türggischen Portten allher abgefertigten Mehemet Chausen verschinen Sambstag sowohl von dem Sulthan als Bassa zu Ofen für schreiben überantwortet worden, Haben E. L. aus translation derselben zuvernemben so wir Iro zu dem endt hiemit communiciern wollen, Demnach in beriertem des Sulthani schreiben des geschlossenen Fridens mit vil schönen und auszführlichen Worten gedacht wierdt, Dadurch unsere Kunigreich und Länder in noch grössere sicherheit gebracht werden möchten, Hergegen aber die Prowintz Sibenbürgen ausztrueklich der Türgg, zuwider der fridens Capitulation auch unserm Khunigreich Hungern höchsten pracjudicio Ime zuaignet, dasz es derselben Schutzherr sey fürgibt, wie anderer seiner güetter sich anmaszet und zu seinem Tyrannischen gewalt ziehen will, welches alles unser Hochlöbliche Haus und desselben Khünigreich und Erbländer betrifft E. L. um Dero wohlmainend Brüederlich guetachten zu ersuchen, wie und was gestalt der Sulthan hirauf weilen so wohl im schreiben als durch obgemelten Chausen starkh umb autwort angehalten wiert, zubeantworten, wie wir dan auch aus allen unsern Khunigreichen und Landen Auszschüsz für uns zu erfordern und denselben diesz fürzutragen entschloszen sein, freund- und brüederlichen begehrent, zumalen khain alienation so auszer desz Haus, wissen und einwilligung fürgenomben wiert, nit gültig, weniger wir solches für unsere Person zuthuen gedacht sein, Euer

L. wöllen uns Ir guetachten hierüber fürderlichen, damit wir den Chaussen nit lang aufhalten und mit solcher antwort abfertigen khünden, dasz der Sulthan nit iergend ehe wir gefaszt auszreisze und unsere Länder zu überfallen Ursach nembe.

Hiebey übersenden wir auch Euer L. zu dero beszern nachrichtung einen kurtzen bericht des ganzen verlaufs von villen Jaren hero mit Sibenbürgen, darausz Sy befinden werden was an dieser Prowintz der Christenheit gelegen und für groszes unheil man zugewartten, Damit in Zeiten demselben begegnet werden solle; wie wir auch in diesem negotio bishero procediert, welchen wir hin und wider zu communiciern auch gar zu unserer künftigen entschuldigung ausgehen zu lassen vorhabens sein. Bleiben benebens Euer L. mit freundtbrüederlichen Hulden stb. Geben auf unserm Schlosz zu Lintz den Sechzehenden Maij Anno Sechzehenhundert und vierzehen, unserer Reiche stb. Euer L. Guetwilliger Brueder Matthias mp.

A melléklet következő:

Kurzer Bericht des ganzen Sibenbürgischen wesens, wie es sich damit von vielen Jahren hero bis auf dato verloffen und wie sich zuwider der Fridens Capitulation der Türgische Sulthan berürtter Provintz so er für sein Eigenthumb halttet und berait gewalttätig bemechtigt, Allermassen solchesaus beyliegendem seinem bey aigenem Chaussen der Kayserlichen Majestät herausgeschickten Schreiben mit mehrerm zuvernehmen.

Es findet sich aus allen fürgeloffenen Guetachten, noch bey yetziger Kay. Mayestät herrn Ähn, Vatter und Brueder, Kayser Rudolffen seeligster gedechtnusz in dieser materia geben worden, allezeit disz, Dasz Sibenbürgen kaines weegs dem Türckhen zulassen sey, dann durch die Provinz, kan er allezeit, wann es Ihm gefelt, Ober Ungern bemechtigen und durch etliche offne freye päsz bis an die Oder straiffen, und das ganze Reich turbiern, darzue er kaines Kriegshörs, von Constantinopel aus bedürfftig, sondern aus denen dreyen Pro-

vinzen, Sibenbürgen, Wallachey, Moldaw, Bosnisch- und Ungrische Gränitzen alle Augenpliekh genugsam gefaszt sein künde.

Im fahl er aber einen rechten exercitum formirn wollte, wie er ohne dieser Provinz beystandt, alle Prophiant, Geschütz, Rosz, Zeug, Sail, und Strickh, Wägen und Kharen und dergleichen zum Kriegsnotwendigkaiten mit groszen mechtigen unkosten von Constantinopel heraus bringen musz und deszwegen vor dem September niemalsz ins Veldt kommen können, wurde er bey eroberung Siebenbürgen, in dieser Provinz bey diesen gelegenhaiten überwinttern den ganzen Winter hinumb straiffen, und im Maio allezeit anziehen also bisz auf den December in Veldt verpleiben, wie man zuvor mit einem exercitu 30 oder 40^{m} Mann, gar wohl gleckhen können, würde man bey diesem standt, allezeit zwen: in Ober Ungern ainen, den Andern Unter Ungern nothwendig halten müessen, Welches Ir Mayestät alles in diesem 18 Järigen Kriegen, also wahr sein, befunden, selbst gesehen und practicirt haben, wie es dann die erfahrung geben, da Siebenbürgen, Wallachey und Moldaw auf unserer seitten gestanden, der Sina Bassa mit seinem ganzen Volckh daselbst geschlagen worden, Der Michael wallachische Weyda bis gar auf Adrianopl gestraifft und also alle Märckth, Dörffer und gelegenheit verderbt und verprendt hat, dasz der Türckh auf der Raisz von Constantinopel ausz naher Ungern nichts gefunden und sein ganzes Landt unsicher gemacht, letzlich auch ganz und gar solches destruirt worden, Dasz Ir Kays. Maycstät also im Veldt, alsz die diesen Kriegen beygewohnet desto besser und mit wenigerm Volckh auch gröszern glegenhaiten und uncosten bey solchem standt Kriege, und die Mauer oder Porten der ganzen Christenhait saluiren können und also würcklich practiciert, wasz von obgedachten Räthen noch vor 60 und mehr Jaren gerathen worden.

Dasz also von denen ansehnlichen Kriegs Obristen, sowohl der alten, alsz Castaldo, Losanzkj, Balassa Melchior, Batthori Andreas, Cazianer, Schwendj, Rueber, Rockendorff, Deuffel Erasm, Basta, und andern unmüglich gehalten worden, und wirdt, dasz ohne Sibenbürgen die Christenhait kan versichert sein, oder dieser grosser Feindt bekriegt werden.

Wann aber beynebens berührte Consolenten auch erweckth, und aus denen Historien befunden, dasz noch die alten Kunig in Ungarn, weil Siebenbürgen Inen etwas zu weit entlegen, auch das Volckh in derselben Prowinz vor andern ain sehr unbestendige Nation, wie auch der situs loci also beschaffen ist, dasz sie vihlmahlen Iren König rebelliert, welche und andere ungelegenheiten Irer Kayserlichen Mayestet herr Bruder Kayser Ruedolff, der Zeit hoch in acht genommen, Alsz Sigismundus Batthori Irer Mayestät diese Prowinz frey abtretten und davon ziehen wollen, Ime zu persuadiern, alda zuverharren, in bedenckhung offt berührte Landt schwär zu erhalten, Die Gräniczen erweittert und gestärckth werden müssen und villeicht der Türckh nie würde rhue haben, weil Ir Mayestät diese prouintz würcklich besitzen und dirigiern sollen, Derowegen Rathsamer, von allen vorigen Consolenten, und Kayserlichen Mayestäten allezeit befunden worden, dasz allerbeste Mittl zu sein, wann man diese Prowintz neutral erhalten, derselben freye Wahl lassen, und solchen Weywoda mit allerley Titul und Priuilegijs, die man Ime von Irer Kayserlichen Majestet ausz, wie bereit beschehen, geben mochte, verobligiern, danebens gleichsfalsz dissimulirt werden möchte dasz er Järlich dem Türckh sein Verehrung raichde, und auch von Ime Weywoda dieselbe empfangen könnde, Welches Ir Mayestet gleichsfalsz für das allerbeste remedium ye und allerwegen gehalten und dahero mit dem Pockhskay, hernach aber ins 3te mahl mit dem erschlagenen Batthori pacta aufgericht, dieselben gefertigt und gar im Druckh publiciern lassen.

Ir Kayserliche Mayestät hetten zwar bey dem erschlagenen Batthori wegen seiner unbeständt- und Mainaidigkeit, weil Er eben zur selben Zeit, da Er auf negst verschinnen Landtag mit Irer Mayestät zu Preszpurg, denouo compactiert, zu Constantinopel, dasz Widerspill gehandelt, Ihne zu überziehen, zustraffen, oder sich besser zuversichern guet, fueg, und recht gehabt, Es habens aber Ir Mayestet derhalben dissimuliert, damit sie nur im schein diese Neutralitet und Ime dem Batthori bey der Christenhait, weil Er sich niemalen also, wie vom Betlehem Gabor beschehen, bey dem Türckhen finden lassen, und also würklich Mainaidig worden wäre erhalten künden.

Wie Ire Mayestet Ihme dann unangesehen, verstandner unbillicher Process alsz er negstmals von dem Türckhen überzogen und veriagt worden gern alszbaldt zu hülff kommen, da nicht er selbst und der Ungrische Palatinus alsz der von Batthori anderst mit informirt worden, Ir Mayestät versichert, dasz sich alda kainer gefahr zubesorgen, Er keiner hülff bedörffte, bis letstlich da der Türckh im Augenpliekh, maistenthailsz Siebenbürgen eingenommen, den Batthori verjagt und Er nach Wardein in der Flucht gewesen, Ir Mayestät eben umb dieselbe Zeit dem Reichstag in der Persohn beygewohnt und derhalben sobaldt, wie es die nott erfordert auch mit den ungrischen negsten Zuezug, nit aufkommen mögen, Er von den seinen selbst (weil Er ex desperatione dem Türggen, gleich negsten Tags hernach, als es den Tag zuvor sein Endt genommen, Wardein überanttworten wöllen) ausz sondern Urtl Gottes nidergehauen worden, Ir Mayestät haben zwar sich dieser Prouinz zu bemechtigen bey 3ten Jahrenherv grosze gelegenheit gehabt, in dem die sächszische Nation daszelbst umb Hülff und beystandt, wider den Batthori, wie auch hernach Chur und Fürsten des heiligen Reichs anhebig und embszig ersuecht, und destwegen mehrmahl aigne Gesandte zu Ihrer Mayestät geschiekht, Weil sie aber den Türckhen kein gelegenhait geben, denselben irridiren, dem Batthori so damaln alle Vestungen und päsz in henden gehabt zu desperation bringen, und verursachen, sondern Neutral sambt der Prouinz erhalten, haben sie als vermeldt, die letzte Capitulation mit dem Batthori aufrichten und darinnen die Sächszische Nation zu ainer mit dem Batthori güetlichen tractation, die sie zu dirigiern, über sich genommen, vorbehalten wöllen.

Da sich nun die Sächszische Nation also verlassen befunden, hat solche, ex desperatione, die Zueflucht zum Türckhen gesuecht, und denselben umb Hülff und beystandt gebeten, welcher alszbaldt zu diesem Werkh berait und willig gewesen, und den Bethlehem Gabor zum Mittl gebraucht und fürgenommen, welcher ohne Mittel hierauff vom Türkkhen in Siebenbürgen eingesetzt Ihme das homagium praestiert, Der Türckh, welches zuvor nie erhört, den Landtag ausgeschrieben, denselben praesidiert und dirigiert, mit dem

Bethlehem Gabor, seine haimbliche pacta gemacht, welcher Gábor etliche mahl sowohl an Ier Kays. Mayestät alsz auch an den Bathori mainaidig worden und noch vor 12 Jahren sich zu dem Türckhen begeben, daselbst gewohnet, mit Ihnen in Räthen gesäszen, wider die Christen auf den straiff ausgezogen, dieselben niederhauen, gefangen, und verkauffen helffen, zu Constantinopel guete Zeit residiert, allerley Räth und Anschleg wider die Christenhait geben, Letstlich seinem aignen Weib pesuadiren wöllen Ihme in die Türckgey zueraisen, wie er dann mit dieser letzten Türckhischen impresa schuldig, dasz über die 40 Christen nidergehauet, die Andern in die Ewige seruitut verkaufft und gebracht worden, Und dergleichen noch vihlmehr, sein Persohn betreffend. Dessen aber ungeachtet sobald er nach solcher seiner Türkhischen introduction, seine Gesandte, gleichw(ol) ohne Patent, Glaidt, vorwissen und willen, plenipotenz, oder ainige instruction, blosz die negsten mit dem Bathori geschlosszne compactata zu fertigen, an Ire Kayserliche Majestät hof geschickht, haben sie doch auch diese spätliche schickhung hindtangesetzt, Zuerhalt- und befürdung solcher Neutralitet, unangesehen, sie noch über diesz alles ausz Siebenbürgen gar guette und gewisse Kundschafft gehabt, dasz diese sein vermainte Legation mit verwilligung des Türckhens auf sondere List und Betrug, damit der Türckh mit gewinnung der Zeit seine sachen und intentiones fundiern und sunderlich sich Siebenbürgen assecuriren könne, Ungesehen mit denen Abgesandten tractiren auch letstlich für Ire Kayserliche Person selbst solche Gesandte gelassen, den fürnembsten unter Ihnen, so dero würcklicher diener, an Irem Kayserlichen hof, derhalben aufgehalten, damit die Siebenbürger Ursach hetten diese angefangene tractation zu continuiren, und sich widerumb bey derselben alsz dann cum plenipotentia einzustellen, Deszwegen Ir Mayestät Ihnen Ire aigne Gesandten gleichsfalsz zugeordnet und dieselben mit instruction versehen, auch in Siebenbürgen mit Ihnen zu ziehen verordnet: Und haben Ir Mayestät hieriber sich noch so weit erklärt, dasz sie die pacta verneuern, Auch den Bethlehem Gabor zu Gnaden annemen wöllen, Doch weil Er sich also

Türckhisch vil Jar erzaigt, auch mit solcher manier aldo eingesetzt worden, so soll Er derselben hingegen genugsame und würckliche Versicherung thuen, Damit sie und die ganze Christenhait, seiner trew halben kündten zu genügen versichert sein; Entgegen wolten sie Iro nit zuwider sein laszen, dasz Er auch den Türckhen, Crafft der aufgerichten compactaten und nicht anderst contentiren möchte.

Der von Irer Mayestät erhandleten und zuegehörigen in Ober Hungern, alsz Huszt, Köwar und anderer Märkth halber, hatten sie sich dahin erclärt, solche Tractation auf künfftigen Ungrischen Landtag zuverschieben, darin wasz recht ist, zuerkennen, oder hederseits Commissarien zuerkiesen, Auch hierin den Ausspruch zuthun, oder zuvergleichen lassen, Und sein Ir Mayestät Ires thails genuegsamb mit Irem hierzuhabenden Jus gefasst.

Da nun Ir Mayestät vermainen die sachen, sey, wie billich an gueten ortten, und suspendiert, Schreibt Bethlehem Gabor an ettliche Spanschafften in Ungern und den ungrischen Palatino, böse und aufwiglerische Schreiben vergniegt sich auch nit an dem, Sunder berichtet den Türckhischen Kayser fälschlich, Dieweil Ir Mayestät mit groszem Höre der Teutschen alberait im Veldt an der Siebenbürgischen Gränicz, welche Prouinz Er, furm Jahr (wie seine formalia lauten) für den Türekhischen Kayser erhalten, auch in einem andern schreiben vom 15ten february 1614. an Bathiani Sibenbürgen des Türggen peculium nennet, So wolte Er Ihme an Türckhen und Tartarn, schreiben erthailen, dern Er sich in der noth gebrauchen köndte, Darein der Türckhische Kayser alszbalden verwilligt, Auch solche verordnung, diesem zu Ir Mayestät verschieckhten Chaussen mitgethaillet, welcher solche in Moldaw Wallachey, Bosna, und aller Ortten an den Ungrischen Gränicz Heusern auszthaillen solle, Des Inhalts dasz auf begeren des Bethlehem Gabors, alszbaldt meniglich von Türckhen und Tartarn zuziehen solle, welches dann dieser Chaus also verrichtet.

Dasz diesem nach Bethlehem Gabor seiner bekandtnusz, für den Türckhischen Kayser die Prouinz Siebenbürgen eingenommen, auch bekennet, dasz eben der Türckh, diese

Prouintz nuhnmehr für sein peculium halte, und also Ihne Gabor hilfflosz nit lassen werde.

Aus welchem Verlauf allen, fundamentaliter zusehen, wie Ier Mayestät bishero procedirt und sich befliszen, alle ungelegenhait zu dissimuliren, damit sie diese Prouinz in der alten Neutralitet gleichwol erhalten, beynebens aber das Hailige Reich und Ire Königreich und Lande vor betrug und gehligem überfallen, bey solcher des Bethlehemb Gabors beschaffenhait würcklich versichern kündten.

Dann Ier Mayestet gar wol bekandt, dasz so wenig die Türckhen ohne würckliche Inhabung dieser Prouinz, wider die Christenhait, in Ungern, Kriegen und Ire Gränizen versichern kündten, Also wenig wurden Ir Mayestät bey dieser des Türckhen und Gabors würcklichen Inhaben Siebenbürgens sicher und vermüglich sein künftig wider den Türckhen zu kriegen, eben so wenig dasz Königreich Ungern bei der Christenhait bestendig zu erhalten, wie solches alle Kriegsverstendige, welche der ortten gewesen, die beste Zeugnusz geben können.

Ir Kayserliche Mayestät haben aber dasz fundament, dieser Türckhischen impresa mit Siebenbürgen dahin niemalen verstanden, alsz sey den Türckhen Ernst den gemachten und hochbeteyerten Friden, welcher mit aller Irer Königreich und Länder, solchen zu halten, als Zeugen becröfftiget worden, in substantia zu erhalten, Weil derselb alszbaldt im Anfang, noch vor 3^{en} Jahren, nachdem Ir Mayestät dise Friedts Capitulation durch Iren aignen Kayserlichen ansehnlichen Gesandten, den von Herberstain hineingeschickth, welcher Hauptfriden auch von des Türckhens plenipotentiarijs unterschriben gewesen, solchen verfelscht und sonderlich Siebenbürgen, so im Hauptfriden Neutral gelassen worden, ausgelescht, auch also vorthailischer weisz und unfürstlicher List und betrug, im Angesicht und unvermerckht des Pottschaffters, die von Ime an unterschidtlichen Örttern verfelschte transaction, demselben in die handt gebracht, auch gleicht, alsz were es die rechte, Ir Mayestät von solchem Iren Pottschaffter alsdann angehendigt worden; Sobald sie aber solche ungepürlich grobe ferfelschung wahrgenommen, haben Ir Mayestät Curriers weisz den Nigroni und Bonhomo damal

hineingeschickht welche den Türckhischen Sultan offentlich überwiesen, und dahin vermögt haben, dasz er die rechte authentische und geschloszne Transaction verfertigt und also Ir Mayestät zuegeschickht hat, dasz es noch daszelbmahl den Türckhen gereyet, dasz er diese Capitulation mit Irer Mayestät eingangen, und solche widerumb gerne cassiert hette.

Weil aber der Türckh bey den ungrischen Persianischen und seiner Rebellen Kriegen an macht und Volckh gar abkommen, hat Er sich nit geschämbt, die von Ime verfelschte Capitulation wider zusich zu nehmen und damit der ganzen Weldt sein Untrew, List und betrug ahn tag zugeben,

Alszbaldt Er aber ein Jahr hernach mit dem König aus Persien den Friden geschloszen, seine Rebellen gedempfft, Ihme die glegenhait von etlichen Siebenbürgern angetragen. und durch diesen Gabor, wie auch Gechy, so damal des Bathori Gesandter an der Porten gewesen, practiciert und dirigiert worden, hat Ihne diese sein mit seiner handt unterschribene, wahre und authentische Fridts Capitulation gereyet, Irer Mayestät damal zu Constantinopel residierende Pottschafft, den Nigroni für den Nassuff Bassa und andere Obriste Vezir, dabey sich auch der Mufti befunden, erfordern, und desz Türckischen Sultan gemessene und lautere Resolution anzaigen lassen, dasz Er nemblich kain andere Fridts Capitulation annehmen, oder sich darzue bekennen wölle, Als zu der Ersten, die Er den von Herberstain listiger weisz in die handt gebracht und verfelscht, darinnen Er Siebenbürgen ausgelassen hat; Und obwohl Nigroni starkh damalen sich widersetzt und zugenüegen Ir Mayestät Recht auszgefüert, hat Er doch im gringsten, weder wissen, hören, noch sich weiters einlassen wöllen, Sundern alszbaldt darauf die arma praepariert nach Adrianopel der Türckhische Sultan selbst mit groszer Kriegs praeparation gezogen, und unerwartet Irer Mayestät Antwort, auch dasz bemelte Transaction lauter vermag (wann künfftig in derselben, wasz disputierlich oder zweiflich fürfiele, solches durch baiderseits Commissarien solle hingelegt und niemahlen ainiche arma gebraucht werden) die Provinz Siebenbürgen armata manu eingenommen.

Dasz also sein ganzes intent dahin gestellet, dasz Er den Friden generaliter nit halten, und solche Provinz würck-

lich in seinen Gewaldt bringen, dieselb von Irer Mayestät dem Königreich Hungern und ganzer Christenhait also entziehen, und in Summa einen haupt Krieg in Ungern einführen wölle; Wie Ire Mayestät dann deszen von unterschiedlich ansehenlichen Örttern durch unterschiedtliche weeg und Personen einhellig noch furm Jahr anisirt worden, Dasz der Türckhische Sultan auch noch damalen, Alsz Siebenbürgen noch aufrecht gestanden ainen Krieg in Ungern wider fürzunemmen endtlich entschlossen, dahin Er dann seine ganze disposition praeparation Anschlag und was dazue gehörig gemacht hat;

Welches auch ausz dem abzunemmen, dasz eh Er Siebenbürgen eingenommen, wider die Capitulation allenthalben gestraifft, Irer Mayestät aigne Underthanen zur Huldigung genöthigt, und auch auf diese griffen, so von Menschen gedenkhen dem Türckhen nie gehuldigt, dasz Er sich also nur in diesem Jahr über die Zwey tausend Märckh, Dörfer und Feckhen, in Ungern bemechtigt, welches Er also auf den heutigen Tag continuirt.

Es ist auch diese seine Intention an deme abzunemmen, dasz der Türckhische Kayser ein sehr grosze mechtige Anzahl Traidt und Prophiant vil Tausendt Muth disz Jahr in Ungern erkauffen, alle Gräniczheuszer versehen, alle Prophiant heuszer Kästen und Böden fillen, und endtlich den armen Underthanen, wasz noch übrig mit gewalt nemmen lassen.

Zu dem gibt es der Anschlag und tractation mit sich, welchen der Türckh bey allen seinen undtergebenen gemacht wie vihl Jedweder Rosz, wie vihl Wägen geben, und sich künfftig gefaszt machen solle.

Dasz Er also im Fahl Er Siebenbürgen gar nit erobert nichts destoweniger die gschlossene Capitulation nicht gehalten, Sundern den Krig in Ungern geführet hette, Geschweigendt dasz Er Siebenbürgen nunmehr würcklich zu seiner devotion und vortail hat, welches für sich selbst alle Zeit ein solcher Ortt und pasz, der wohl würdig ist, Im fahl man die Neutralitet nicht erhalten kann, durch Kriegsmacht denselben zuerhalten, und zu defendiren. Wie dann zu diesem

endt, dasz heilige Römische Reich anno 32. 48 m Mann zu Rosz und Fuesz, dann Anno 1551. den gemainen Pfenning guetherzig bewilligt.

Ir Mayestät haben gleichwol stätigs Irer Pottschafft an der Porten, solches auisirt, beschwärt und Abstellung gesucht, protestirt und trohet, wie auch den Bassen zu Ofen und Erlau zueschreiben lassen, anderst aber nichts als suspension, guete und Siesze wordt und vergebene vertröstungen empfangen; Undter dessen ist der Türckh dreyer ansehenlicher Länder Patron worden.

Aus welchem allen meniglich abnemmen kan, dasz wann dem Türckhen ernst wär den Friden zu halten, und nit seinen nutz und glegenhait denselben auf alle mügliche weeg zubrechen, Er würde disz, was von Ihme beschehen, nicht attentirt haben, Darbey aber gar nicht zuvermuthen, dasz Er wegen Bethlehem Gabors Person, so Ime nichts befreundt, kaines Fr: herkommens, unverdient ist, eben so wenig wegen Hust Köber (Kövár), und dergleichen 3 oder 4 Schlöszern, welche dem Türckhen zuvor nie zuegehört, die arma moviren und derentwegen sovil milionen aufwenden, also seine Königreich und Länder in neue gefahr setzen, Ihme Unrhue machen, Auch dem glüekh und unglückh vertrauen wolte, wann nicht sein ganze Intention dahin angesehen, Die Christenhait de nouo zuebekriegen, den Frieden zu brechen, oder wans gar zum pessten hinausgehet wie mit Moldaw und Wallachey geschehen, also auch Siebenbürgen zu erhalten, ain neue Fridts Capitulation zu tractiren und Aufzurichten, in welcher er die Christenhait zu noch vil grösserer seruitut, als yemahlen geschehen bringen khundte.

Zwar haben Ir Mayestät disz alles vor guetter Zeit wohl fürgesehen und bedacht, und sich derhalben bey dem Heyligen Reich, auch maisten Christlichen Königen, Fürsten und Potentaten, wie auch Iren Königreichen und Landen, umb eylende hülff beworben, Ob sie dadurch zu ainem bestendigen Friden gelangen, oder die Neutralitet desto besser zeittigen, oder doch ain Schwerdt dasz Ander in der schaiden erhalten oder letstlich sovil vortail in diesem Winter bekommen möchten, dasz der Türckh ein ganzes Jar zu-

schaffen, Ir Mayestät auch sich underdessen desto besser erholen möchte.

Es sein aber Ir Kayserliche Mayestät auszer thailsz, des Heyligen Reichs wider alles verhoffen ganz und gar verlassen worden, und ist meniglich in dieser persuasion gepliben, Alsz werde man den Türckhen dardurch mehrers irridiren, der Türckh content sein, wann Bethlehem Gabor Neutralis verpleibe und die obbenanten Vestungen und Örtter Ihme widerumb yerlassen würden, Mit weiterm fürgeben: das man die Arma destwegen unnothwendig sueche, und also, villeicht andere Intentiones fürhabe etc. Darzue dann des Bethlehem Gabors listige, falsche guete wordt, erbieten, spargierte Schreiben, und sunderlich was an Ungern wider die Teutsche Nation geschehen, nicht wenig geholffen, Auch niemandts schier dieses achten wöllen, dasz Bethlehem Gabor die Türckhen nie von sich gelassen, alle Zeit etliche zu seinen Räthen, ad partem bey sich behalten, wochentlich dem Nassuff Bassa relationirt, mit andern Bassen und Beegen täglich seine Sachen communicirt, den Spanschafften in Ungern mit Türckhen und Tartarn getrohet, und gleich wie der Türckhen sclau, und ärger alsz ain Türckh selbst worden; Weil man sich mehr vor ainem Türckhen versehen, alsz dergleichen falschen Christen, versichern kann.

Wie dann seine haimbliche mit dem Türckhen aufgerichte pacta nuhnmehr an den Tag kommen, in dem Er sein gethone Zuesag zu effectuiren, die zuvoriger Kayserliche Mayestät hochlöblicher angedenkhens Zeitten vom Türckhen mit groszem unkosten eroberte Gränitzheuser Lippa, Jenoe und Arad zu der Provinz Siebenbürgen, der Vestung Wardein Oberhungerischen Craisz eüszeristen schaden und gefahr dem Türckhen zu übergeben sich bemühet und wie Er gegen die Christenhait gesinnet, Ist aus neben liegendem Schreiben, des Obristen zu Kallo weitleuffig zuvernemmen.

Da nun Ir Mayestät disz werkh mit allen umbständen betrachtet, haben sie es billich für ein sondere straff Gottes: auch für ein grosze Plindtheit gehalten, und demselben befehlen müessen, Weil sie für Ir Person niemalsz zu ungleichen gedankhen ursach geben, Sondern dieses Türckhischen geschloszenen Fridens author, instrument und Director sein;

Ja da vorige Kayserliche Mayestät durch unruehige dahin persuadirt worden, dasz sie diesen Friden rescindirn und nit halten wöllen, haben sie nit allain bey Ir Mayestät, sondern auch damalen zu Regenspurg auf dem Reichstag, und andern absonderlichen Chur- und Fürsten protestiert, dieselben vermahnen und ersuechen lassen, damit Ir Mayestät zu haltung desz Fridens kündten persuadirt werden.

Geschweigendt, dasz Ir Mayestät allerhandt groszen ungelegenheiten, die sie in Persöhnlicher beywohnung und dirigirung 18 Järigen geführten Kriegen halben, darbey auszgestandner unrhue, gefahr und allerley zuestendt erfahren, darzue grosze unainigkait und unbestendigkait im H. Reich, auch Iren erschopften Königreichen und Landen unvermöglichait, wissen und sehen, dasz auch die auszlendischen hülffen, bey weittem nicht gleekhen, oder genuegsamb wären, deszwegen ainen Krieg zu suechen, oder etwas bestendigs darauf zu fundirn und also aller vernunfft und Natur nach, gar nicht zum Krieg, sondern vilmehr auch mit Irem schaden und nachthail den Frieden suechen, stabiliren, befördern und sovil an Ier erhalten helffen wolten; Welches alles verstehentlich, ausz dem wasz kürzlich, wie oben deducirt worden, leichtlich yederman abnemmen kan.

Dasz aber alsz der Türckh diesen Process wahrgenommen und Ir Mayestät dasz sie gueten Thails verlassen, gesehen, und aller Ortten die strackhe diffidenzen verspüert, leicht dadurch herz gefaszt, sich versichert, der Zeit, glegenhait und umbständt gebrauchen wöllen, geben seine Process ahn tag, und bringen es sowohl des Nigroni, Irer Mayestät Pottschafters, als auch anderer aus Constantinopel Relationen mit sich, wasz für Correspondenzen der Türckhische Sutan habe, wie hoch Er sich auf diese unainigkait und Misszverständt vertröszte und verlasse, und wie Ihme sogar niemandts beygeschaffener Sachen, disz benennen kan, dasz Er sich dieser Zeit umbstenden und glegenhaiten wider die Christenhait, welche Er in denen 100 Jahren wie Nassuff Bassa discuriert, noch auch seine antecessores gehabt, der Zeit nit gebrauchen solle; Dasz Ir Mayestät aber, sowol als andere Römische Kayser, unangesehen Irer etlszeristen ungelegenheiten disz alles dissimuliren, dem Türckhen Thier und Thor eröffnen,

schädliche und der ganzen Christenhait praeiudicirliche conditiones eingehen, ainen schein friden, bisz dasz sie, wie mit Siebenbürgen Wallachey und Moldaw geschehen, alsdann gahlingen überfallen, ganz Ungern verliern und die Christenhait in gefahr setzen, mit dem Bethlehem Gabor, so mehr ein Türckh als Christ, und Solau des Türckhen ist, auch Ihme kein gewissen nimbt, mit Türckhen und Tartarn die Christenhait zu verfolgen, ohne gnugsame würckliche versicherung contrahiren ain neue Capitulation mit den Türckhen aufrichten, Siebenbürgen Ir Mayestät sich auf Ewig verschreiben, und disz alles, wie noch mehrers derhalben eingehe und die löbliche Teutsche Nation so verzagt und verworffen erzeigen sollen, damit sie aufs wenigst die übrige Zeit Ihres lebens Zu Irem Contento in rhue und friden zubringen khünden, wie es auch andere nach Ir machen wollten, Köndten sie Aydts, Pflüchten und gewissens halben, bey Ihr nicht befinden, werden es auch mit Irem willen, in Ewigkait nit thuen wöllen, sie würden darzue getrungen, und also ohne hülff verlassen, dasz sie es wie bishero beschehen und gehn müszten lassen, wie es möchte und thun müszten, was sie khündten; Dieses sich getröszten, weil sie ordenliche und mügliche Mittel, wie sie schuldig, nit unterlassen, dieselben ersuecht, die noth zum genügen fürgebracht, und alles dasz gethan haben, war Iro gebürdt, und nuhr thun mögen, damit sie also vor Gott und der Weldt auf allen fahl, desto besser kündten entschuldigt seyn, dasz Ir Mayestät ja endtlich auf die letzt dasz thun müszten, wasz sie sunsten nit verantworten hetten können.

Wann aber Ir Mayestät nuhn mehr zu diesen extremis kommen, dasz sie den Chaussen lenger nit aufhalten: sondern sich gegen den Türckhischen Kayser cathegorice beantworten müssen, der Türckh allenthalben zusammenziehet, sich gefaszt machet, und da Er befindet dasz sie dasz werkh nur suspendiren, und auf tractation stellen wollten, gewiszlichen sein gelegenheit nit versaumen, sondern sich derselben, zu seinem Vortail gebrauchen wirdet, wie sie dann eben diese Schickung des Chaussen billich dahin gericht zu sein vermuethen müssen, dasz solche von dem Türckhen zu dem betrug angesehen damit er nur eine schein und vergebene

hoffnung mache, Alsz sey Ihme ernst zu tractiren, dasz werckh zu suspendieren, Den Friden zu halten, mit Siebenbürgen zu accordieren und also Ir Mayestät und die Ierigen desto sicherer wie vor ainem Jahr in Siebenbürgen beschehen, überfallen künden; zu welchem endt Er auch sein Pottschafft, so dieses Chausen Antwort zu Ofen erwarten soll, Wie sie verstehn, ohne ainige praesent wider die Fridts Capitulation abgeordnet, alles dahin, wie vorgemelt angesehen, undter dessen erwartet des Türckhen Pottschafft, auf des Chaussen Antwort, Ir Mayestät aber derhalben nit geben künnen, Weil dieses ain gemaines werckh so kainen verzug leidet, aus welchen man abzunemmen, dasz erhebliche Ursachen und bedenkhen verhanden vor dem Schlaff aufzuwachen, und solchen Unhail, welches hieraus erwachsen musz in Zeit für zukommen.

(Chancell. Allem. Eredeti).

427.

Mátyás császár és király Albert főherczegnek tudtára adja, hogy jul. 27-kére közönséges gyűlést hirdetett minden országai bizottmányainak a török háborúra szükséges készületek végett; s mivel nem csak az országok, hanem maga az osztrák ház java is fenforog, őt is személyesen meghívja az egybegyűllendő bizottmányokkal tanácskozni. Lincz, 1614. máj. 31.

Matthias stb. Demnach ain geraumbe Zeit hero alle unsere Khünigreich und Länder auf ein general Zusambenkunfft starck getrungen, Wie Sy dann die von Uns zu widerstandt desz Erbfeindts begerte Hülffen yederzeit auf dieselb verschoben, won welchen wir aber bisdaher underschidlicher fürgefallner Verhinderungen halben abgehalten worden.

Weilen aber die feindtsgefahr, allermaszen E. L. ausz desz Türggischen Suthan schreiben, und andern nach und nach communicirten Zeittungen freundt- und brüderlich vernomben ye lenger ye grösser wirdt, Daher die unumbgengli-

che notturff erfordert, denen Khünigreichen und Landen solche euszeriste gefahr alszpaldt fürzutragen und zuermahnen in reyffe berathschlagung zu ziehen, wie der Türggische Sulthan auf obberiert sein Schreiben, so fast ainem Absagbrieff gleich sicht zubeantworten und auf was mittel und weeg Er bey der rechten beschloszenen und bey dem Negroni herauszgeschickten confirmierten friedens Capitulation zuerhalten oder im Fall der noth bey Ime nichts verhangen, sondern er den Frieden seiner unhaltigen Natnr nach per forza uioliern und brechen wollte, wie alszdann die Khünigreich und Länder vor seiner Kriegsmacht und einfall durch uns versichert und demselben begegnet werden khundte. Alls haben wir uns dahin gnädigst resoluirt und aus allen unsern Khünigreichen und Landen auf den Siben und Zwantzigisten kommenden Monats Julij gevollmechtigte Auszschüsz allher beschriben.

Wann dann disz so bey gedachtem Conuent zu tractiern und zu berathschlagen ain solches Hochwichtiges werckh, welches nitt allain unsere Khünigreich und Länder, sondern fürnemblich unsers gantzen Hochlöblichen Hausz Österreich erhaltung betrifft, Daher wir E. L. neben anderer unsers Haus Interessirten assistenz dabey unentberlich bedürfftig: Allsz ersuechen wir E. L. hiemit freundt- und brüderlich, Sy wöllen auf obbestimpten Termin, uns zu ehren und gefallen sich allhier in Person bey uns einstellen, und neben beeden Ertzhertzogen Maximilian und Ferdinandj LL^{den} bey diesem Convent assistirn, unsers löblichen Haus wohlstandt und erhaltung allermaszen esz die unumbgengliche notturfft erfordert, Bedencken helffen, Darauff wir uns dann gäntzlichen verlassen.

Auf den Fall aber E. L. ehnhaffter Ursachen halber von persönlicher erscheinung abgehalten werden sollten, welches wir zwar ungern sehen würden, alszdann wöllen E. L. an Ihrer statt aintweder den Conte Boquoy alls welcher ohne das an unserm Hoff anwesendt ist, oder yemandt andern verordnet und vollmechtigen. Hieran erzaigen stb. Geben in unsern Schlosz zu Lintz den letzten May, Anno Sechzehenhundert vierzehen, unserer Reiche stb. E. L. guetwilliger Brueder Matthias mp.

(Chancell. Allem. Eredeti).

428.

Mátyás császár és király Albert főherczegnek megküldi a szultán levelét s arra adott válaszát; egyszersmind újra inti, hogy a julius 27-re kihirdetett gyűlésre, melyben minden országai s tartományainak bizottmányai meg fognak jelenni, ha személyesen nem jő, képviselőt küldjön. Linez, 1614-ki junius 14-kén.

(Két melléklettel).

Matthias stb. Durchleuchtiger stb. Euer Liebden Antwort von Dreysigisten verwichenen Monats May auf den Deroselben communicirten Verlauff mit der Prowintz Siebenbürgen, derentwegen uns von Türggischen Sulthan durch aignen allher abgefertigten Chausen, Schreiben, so ainem Absagbrieff nit gar ungleich übersendet worden, haben wir freündt- und brüederlichen empfangen.

Weilen aber ermelter Chaus noch ehe und zuvor uns obangeregt E. L. antwort schreiben zukomben, umb dasz er sein abfertigung so innstendig getriben mit ainem Vorbeschaidt widerumben von uns fortbefürdert worden, haben wir nit unterlassen wöllen E. L. hiemit denselben gleichsfahls zu dero nachrichtung neben der translation des Sulthan schreiben freund und brüderlichen zu communiciern.

Und weilen disem unhaltigen Erbfeindt bey so starkhen verfassungen und versehung seiner Gränitzer mit Proviant und munition kaines weegs zutrauen, sondern villmehr darfür zu halten, dasz er die mit Siebenbürgen, Moldaw und Wallachey erlangte gewünschte gelegenheit sein reich zu erweittern, nit versaumben werde, Allsz wöllen wir E. L. brüederlichen, wohlmainenden andeuten nach, bey dem auf den Sieben und Zwantzigisten Julij angestelten Convent unserer Khünigreich und Länder Auszschusz, Darzu wir neben andern unsers löblichen Haus interessirten beraith beschehen Brüederlichen ersuchen, und zu derselben tragenden hochen vertrauen nach, E. L. wo nit in der Person, doch yemandt

mit Vollmacht an Dero statt erwartent sein, in reife Berathschlagung ziehen und bedencken, was zu abwendung des Erbfeindts antrohenden gefahr und erhaltung unserer Christlichen Khünigreich und Länder von nöthen auch nutz- und erspriesz-lich sein mag.

Wollen wir E. L. pro recepisse nit verhalten, Bleiben benebens stb. Geben auf unserm Schlosz zu Lintz den vierzehendten tag desz Monats Juny, Anno Sechzehenhundert und vierzehen, unserer Reiche stb. E. L. Guetwilliger Brueder Matthias mp.

Első melléklet. A szultán levele Mátyáshoz:

Ausz denen Potentaten Jesu der vornembsten, und zwischen dem Geschlecht Jesu Erwöllter fürnembster Herr, aller christlichen Volkern ain versorger, ain administrator der gerechtigkheit und Güettigkheit, unser nachbar und guetter freundt Matthias Caesar, den der Allmechtige Gott alle seine fürnemben zu guetten Ende khomen lassen.

Weilen wir mit unserm schreiben oder Name Hemajum Eur Römisch-Kayserliche Mayestät ersuchen, khönnen sich Eur Mayestät erindern dasz zwischen uns durch grosze müehe dieser heilige fridt und freundschafft ist geschlossen worden, Angesehen dasz er zwanzig Jahr bstendig verblibe dem Schlusz nach.

Damit aber solcher heiliger fridt wie billich bständig erhalten werde, habe ich in Acht genomben, meinen guetten Namen, Zuesag, Ehr und reputation wider dieses zu handeln, haben wir nie bevelch ausgeben, sondern villmehr an Alle unsere Gränitzen, hoch und niedern Standten ernstlich bvelch geschiekht, das sie diesen heiligen friden schutzen und defendiren sollen, Also damit E. Mayestät und Ire Länder in dem wenigisten nicht sollen offendiert werden, welches alles bis dato geschehen ist.

Weilen aber E. Röm. Kayserliche Mayestät sich in diesem heiligen Fridt mehrers beschlissen haben, dasz solcher fridt zum Ende khomen ist, were notturfft geweszt, dasz Eur

Mayestät Iren Granitzen hetten ernstlich bevelch zuegeschickht, damit unser beder schwur und zusagen wäre in Acht genomben worden, welchem bevelch sie nachkhomen hetten sollen.

Nun aber in dieser Zeit seint unser Almechtigkheit etliche Zeitungen Zuekhomben, und das nemblich von Euer Mayestät Partheien widerwertige unbilliche sachen sollen geschehen sein.

Alsz nemblich, dasz landt Siebenbürgen welches von unsern voreltern verlassen ist, denen Gott gnedig seye, ist uns alzeit gehuldigt, underthenig gewest, auch ihre Obrigkheit und Vaiuoda seint allezeit von unserer portten Erwelt, und Ihnen füergesetzt worden, dazue seint sie von uns geschutzt worden wider Ihre feindt und anfechtungen wie unsere andere Länder unserm glauben und herlichkhait nach.

Vor diesem der Tyran Batorj Gabrj, so in Landt aller widerwertigkhait angefangen, hat grosze Tyranney gethan.

Solchen zu straffen, auszurotten, haben wir etwasz wenig volckh hineingeschickht, Nun hat der Almechtig Gott bewilliget, dasz solcher ist gestrafft worden.

Seint also die Armen underthanen von seiner Thyranney erledigt worden.

An statt seiner aber haben wir gesetzt den verstendigen, wolerfahrnen und guetten Kriegsmahn, welcher denen zwischen Siebenbürgerischen Herrnen der verstendigiste ist, alsz Bethlehem Gabor, dasz Landt zu regiren Erwelt, wie gebreuchig von unser mechtigkhait mit Berat Germajum oder Statutio installiert und Confirmiert, damit er dasz Landt Regiere und den friden schutze.

In dem aber dasz er sich unsern bevelch nachzukhommen bevlissen hat, So ist von E. Kayserlichen Mayestet seiten ein grosse widerwertigkhait wider disen frid entstanden, so von uralter her Siebenbürgen hat zuegehört, an Gränizen ligent, beede Schlösser Hust, Cowar, zwen Märckht Nach Bania Tasnad seint mit gewalt eingezogen worden.

Unangesehen, dasz Eur Mayestät abgesander noch hiebey uns ist, haben olberaith schon unsere Namey Gemajum schreiben lassen, damit wir ainen fürnemben Chaussen mit E. Mayestät Abgesandten zubestättigen den geschlosse-

nen friden unsern beeden Ratification und Eur Mayestät Comissarj schreiben noch zu Eur Mayestät haben abfertigen wöllen, Nemblichen, dasz der fridt bisz auf zwanzig Jahr solle geschutzt und bestendig sol erhalten werden.

Und wann etwo grosze widerwertigkhait entstundte zwischen uns, ehe dasz man zur wehr greifft, solle mahn solches freundtlich mit guetheit verrichten von beeden thailen, alsz ist der schlusz, und nicht billich, dasz wider diesen schlusz dieser widerwertigkhait entstanden ist.

Dan Euer Mayestät sollen versichert sein und nit zweiflen, dasz wir von dem Land Siebenbürgen geschweigen ein schlosz, nicht ein span Erdte wellen abtrennen oder belaidigen lassen, nimmermehr.

Und welches solches Land beleidigen, seint wir beraith vor allen andern sachen, unserer Mechtigkhait und Crafft nach wider die Jenigen widerstandt zu thuen und dasz Landt zu defendiern.

Begern den Euer Röm. Kays. Mayestät, dasz der fridt zwischen uns verbleibe, so lassen Euer Mayestät solche Erdter welche es possediern aus Ihren Henden, und dem Gubernator in Siebenbürgen yberantworten.

Ist aber solches aus bevelch Euer Mayestät geschehen, nach Empfahung dieses unseres schreibens Name Hemajum von unsern Mehme Chaus, wellen sich Eur Mayestät resoluiern, und alles wasz Eur Mayestät im gemüeth oder im willen haben, so erkhläre sich E. Mayestät gegen uns schrüfftlichen, ohne allen aufzug durch Chaussen. Und weillen wir Eur Mayestät so freundtlich ersuchen mit unsern schreiben, so khünnen Eur Mayestät judiciern, dasz unser Gemüeth ist dahin gesezt, dasz zwischen uns dieser friedt, freundtschafft und guette nachbarschafft soll erhalten werden.

Wann nun Eur Mayestät solches auch begehren zuerhalten, so lassen Eur Mayestät gemelte Schlöszer und Märckht dem Gubernator in Siebenbürgen yberantworten, und lassen solche widerwertige sachen nicht mehr geschehen.

Seint aber Eur Mayestät anderst gesinnet, wasz Eur Mayestät zu nuz ist und Ihren ländern solches zu thuen, haben sy in Handen.

Gott sey lob der fridt ist erstlichen nich
worden, sondern Eur Mayestät ist ursacher
wir erkhennen für ain Göttliche Gnad uns
Mechtigkhait.

So haben wir nun Eur Mayestät von
mohnet Erwidtert, wie es gebreuchig ist uns
Herrlichkheit und grossen Namen.

Dieses alles mügen Eur Mayestät w
und bedenckhen, und ob Eur Mayestät Sie
gehöriges Landt nicht begern, ybl ansuche
widerwertigkheit gethan haben ernstlich-
sen und werden auch die gemelten Sch
unsern Gubernator in Siebenbürgen ein
unsre freundtschafft wie geschlossen mi
mit Ernst erhalten werden.

Begern aber Eur Mayestät ander
khennet werden, der seinem Zuesagen
und was der Almechtige Gott besc
zum effect khomen, Derwegen olles w
lens ist, dasz wollen Eur Mayestät un

Diesenn Ursachen halben, den C
Mayestät zuegeschickht, den wöllen I
aufhalten, wie sie solches der Zeit g
Mayestät Antwort auf unser schreib
ohne allen verzug auffhallten zueru
schrüfftlicher Antworth.

Wann nun diese widerwerti
schehen ist nit alspaldt gestilt wir
Märckht uns nicht werden zue
Chaus mit Antwort alspaldt ni
so wiert der Zweifel, den wir in
grosser cresciren, die freundtsch
bey uns Caliern, dieses wirt ver

Werden also Eur Mayestät
verständig freundlich wissen zu
contentiert werden. Datum A
schein Moharem oder februarj

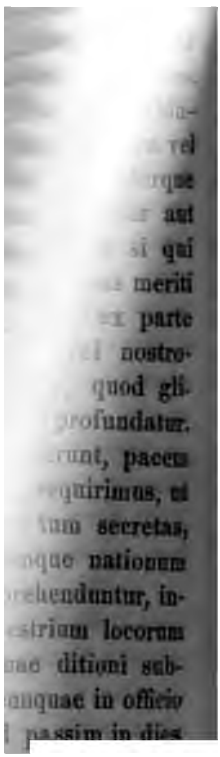

Második melléklet. Mátyás válasza a szultánhoz.

Matthias etc. Serenissime etc. Accepimus Serenitatis Vrae literas nobis per peculiarem Chiausium missas, queque ijs significata voluit, intelleximus. Ad eam praesenti respondemus. Meminisse nos quidem, ut Anno millesimo sexcentesimo sexto pax in castris inter Danubium et fluvium Sitwan positis utrinque inita, constituta, et scriptis, signatisque literis comprehensa, a fratre itidem nostro gloriosae Recordationis Rudolpho Secundo Caesare, Nobisque ipsis et a Serenitate Vestra juxta posteriorem pactorum formulam ad nos per Andream Nigronium missam solenniter confirmata fuerit. Atque ideo nihil nobis magis curae fuisse, Deum testamur, quam ut quod autheritatis, dignitatisque nostrae ratio, et iurisiurandi utrinque praestiti fides postularet, sincere atque integre in omnibus absque mutatione ulla vel fraude praestaremus. Eamque ob causam celebres ac solennes Legationes cum muneribus, quae alter alteri mittere tenebatur, ad Serenitatem vestram misimus, nihilque plane quod hostile aut paci contrarium esset, tentari aut suscipi voluimus qui militibus limitaneis tam in inferiore quam in superiore Hungaria pacem firmiter ac sancte seruandam grauiter ac severe sub poena capitis imperauimus, qui uero eam siue apertis siue clandestinis machinationibus violasse deprehenderentur in eos seuerissime animaduertendum iussimus. In maiorem etiam ac pleniorem pactionum et eorum quae ijs comprehenduntur obseruationem supranominatum Nigronium duobus abhinc annis iterum Constantinapolim, ut ea quae complenda restarent, per illum integre complerentur, expediuimus, nihil nobis certius promittentes, et expectantes, quam ut ex parte Serenitatis Vrae secundum initae pacis leges conditionesque eiusdem Orator quod in biennium usque dilatum fuit, ad nos vicissim uti fieri debebat, mutuaque stipulatione conuenerat, expediretur, Quod cum praestitum non fuerit, sed quaedam interea dissessiones atque offensiones occasione Transiluaniae vicinorumque locorum inciderint, aliaeque multiplices actiones hostiles ex finitimis Serenitatis Vrae ditionibus in nostris Regnis et Provincijs sese manifestarint, ut eae perhiberentur

et castigarentur, postulauimus, nostrasque eo nomine querelas Constantinapolim misimus. Cum uero tales, tamque arduae difficultates ad confinia excitarentur, quae nisi ab utroque Imperatore, decidi ac componi non possent. Nos eas ad Serenitatem Vram per supradictum Nigronium deferri, deque ijs istic tractari voluimus, Sed quandoquidem in hodiernum usque diem ille in Ser^tis Vrae ditione quominus ad nos de omnibus ut istic acta et tractata referri possit, tenetur et impeditur, neque satis compertum habemus, quo haec ardua negotia in cardine vertantur, difficile nobis est ad omnia Literarum Ser^tis Vestrae Capita in praesenti quemadmodum requiratur, respondere. Ubi autem ad nos una cum nostro Ser^tis Vrae Orator aduenerit, cui plenam in omnibus potestatem ac tractandi facultatem concessam et iniunctam esse nobis persuademus, Nos adhibito quorundam ex Regnis ditionibusque nostris primariorum consilio plenius responsuri sumus. Interea sicut nos Ser^tem Vram securam ac certam esse volumus, nullam nos animo cogitationem concipere ut nostra vel iussione vel conniuentia pactiones adeo sancte, solleniterque stabilitae a quoquam nostrorum vel in nimimo violentur aut profanentur, quin vero magis hoc sollicite curare, ut si qui forte ex nostris ausu temerario contrauenerint, quas meriti sint, poenas dent et castigentur (non enim nostra ex parte ullam dari occasionem velimus, ut innoxius vel nostrorum, vel Serenitatis Vrae subditorum sanguis, quod gliscente bello accidere solet, crudeliter et impie profundatur. Ita a Ser^te Vestra, si, quod literae eius praeseferunt, pacem constanter cultam et continuatam serio cupit, requirimus, ut hostiles armorum apparatus, ac machinationes tum secretas, tum publicas Turcarum, Tartarorum, aliarumque nationum ubique locorum, quae supradictis pactis comprehenduntur, inhibeat et sistat, violentas invasiones, et capestrium locorum deuastationes ijs serio interdicat, quosque suae ditioni subiectos habet milites limitaneos et alios quoscunquae in officio contineat, eosque ne subditos nostros, quod passim in dies et quidem Bassae Budensis, aliorumque iussu fieri, magis magisque comperitur, ad deditionem cogant, arceat per pacta conuenta mutua, quae nos, uti Christianorum Imperatorem decet, hactenus (quod et Serenitatis V^rae Chiausius in Regno-

rum nostrorum transitu obseruare potuit;) accurate seruauimus, merito urgemus et postulamus, ne scilicet justa nobis causa vindictae praebeatur, quam diutius, uti hactenus toties pronocati, differre aut dissimulare nequaquam possemus, sed quibuscunque viribus, potentiaque suscipere ac prosequi cogeremur. Hac scilicet ratione, et amico agendi modo Serenitas Vra testatum redditura est, ex animo, quod profitetur, proficisci, pacemque se illaesam cupere, bonaeque vicinitatis studium nobiscum colendum anticipi, et quod varijs plerumque periculis incertoque rerum eventui obnoxium est, bello praeferre.

De Transiluania vicinisque Castris ac arcibus, quas Serenitas Vra literis usque adeo suis urget, ubi Commissarij nostri, qui ad negotia illa tractanda eo missi sunt, et Andreas Negronius una cum Ser^{tis} Vrae oratore redierint, Nobisque quem eae Tractationes in omnibus successum sortitae exposuerint, maturo, et quod aequitati congruum sit, ulteriori responso mentem nostram aperturi sumus. Qui Ser^{ti} Vestrae longissima vitae tempora optamus. Datum Lincij 27^{a} Maij Anno 1614.

(Chancell. Allem. Eredeti).

429.

II. Mátyás császár és király jelenti Albert főherczegnek hogy a török és erdélyi ügyek miatt a Regensburgban kihirdetett birodalmi gyülést elhalasztja. Bécs, 1614. decemb. 29.

Matthias stb. Durchleuchtiger stb. Es sein zwar unser gedankhen genzlich dahin gericht gewesen, Damit der, dasz jüngstere mahl verschobene Reichstag auf den ausgeschribenen Termin des 1ten Febr. 1615ten Jahres in unserer und des H. Reichs Statt Regenspurg vortgesetzt werden mögen: Wir khönnen aber Euer Liebden nicht unangefüegt lassen, dasz über das Jenige was in unsern jüngsten prorogation Schreiben von gemainer Christenhait Erbfeindts des Türg-

khen vorhabenden Anschlag, Practicen und besorgenden Fridebruch mit mehrerem angezogen und vermeldt worden, Die continuirende Khundschafften, von ainer Zeit zur andern genugsamb und vast handgreifflich zu erkhennen gegeben, Dasz erstgenandter Erbvheindt ainmahl nicht zutrauen und sich auf den mit Ihme verwichener Jahren gemachten Fridensz anstandt yetziger beschaffenhait des Röm. Reichs je lenger je weniger zu verlassen seye, Inmassen Er dann ann der Siebenbürgischen Prouintz nicht benügig ist, sondern mit Hülff und fürschub vnruehiger leüth gänzlich dahin trachte, damit auch andere zu unserer Cron Hungern und der Christenhait von Alters unzereisslich gehörig fürneme Ortt, Vestungen und Heuser als Wardein Lippa, Jeneö undter den Türgkhischen gewalt gebracht werden mügen, Dahero wir aus getreu Eyfriger Lieb und Sorgfeltigkhait so wir zur erhaltung der allgemeiner Christenhait und unsers geliebten Vatterlandts Teutscher Nation, auch zeitlicher abwendt- und vorhaltung aller gefahr, schadensz, und ungelegenhait, haben und tragen, verursacht worden, nach unserer ankhunfft von Regenspurg in unserer Statt Lyncz allerhandt nottwendige berathschlagungen anzustöllen und zu halten; Und als wir volgendts im Monath Octobris dieses zu Endt lauffendten Jahrs mit unserm Kayserlichen Hoffläger widerumb in diese unsere haubtstatt Wien angelangt, haben wir allda gleichermassen allerhandt sehr wüchtige unumbgengliche genöttige geschefft daran dem Heyligen Reich auch obgemelten unsern Khönigreich und Erblanden nach gestaldt gegenwertiger schwieriger Zeith und leüffen nicht weniger merklich gelegen, also geschaffen befunden dasz wir ain und andern Ortts auf fürderliche haltung Landtäg in unseren Khönigreichen und Erblanden nottrungentlich gedacht sein müessen; Wie wier dann derselben ainsz Thails beraith ausgeschrieben Thails aber nochmallen auszuschreiben und zu halten vorhabensz und im Werkh sein, Über dises und nach beschaffenhait dessen worinnern sich dasz Türgkhisch und Siebenbürgische Wesen der Zeith befindet, sein wier gleich an yetzo da der obberürte angestimbte Reichstags Termin vor der Thüre, und ain Neuer Bassa welcher mit uns wegen des geschlossenen fridens mit Siebenbürgen und anderer Eingefallenen Un-

gelegenhaiten halben zu tractieren von dem Türgkhischen Sulthan im Bevelch hat, heraus khommet, im Werkh mit unsern fürnemen Räthen unseres Khvnigreichs Hungern nottwendige und Eyllende Deliberation (darzue von Uns Sye alberaith vertagt) vor unserem Abraisen zu pflegen, welche dann zuverstehen geben wirdt, ob gegen negst khommenden Früeling und Sommer man angeregtes friden Anstandts vergwist sein, oder ob villeicht derselbige gahr ausbrechen und wasz füer Defension darwider füer handten zunemmen, die unumgengliche Notturft erhaischen mochte.

Ezen okoknál fogva a birodalmi gyülést végetlen sok szóval a következő évi sept. 1-sö napjára halasztja.

Geben in unserer Statt Wienn den Neun und Zwainzigisten Tag des Monaths Decembris Anno Sechzehenhundert und im Vierzehendten, unserer Reiche stb. Euer L. Guetwilliger Brueder Matthias mp.

(Chancell. Allem. Eredeti).

430.

Mátyás császár és király levele Albert főherczeg, belgiumi kormányzóhoz, melyben közli vele intézkedéseit a törökkel és Erdélylyeli béke iránt, hozzá csatolván megbízottainak a Bethlen Gábor és erdélyi rendek követeivel Nagyszombatban kötött egyességét. Prága, 1615. jun. 12.

(Két melléklettel).

Matthias stb. Durchleuchtiger stb. Wie wir mit Euer L. die wichtigist und schwäristen zuständt unserer Kayserlichen Regierung bisher zu unterschiedlichen fählen und Zeitten communiciern lassen, also berichten wir dieselben hiemit, dasz wir noch in unserm Anwesen in Wien nit ohne grosze Müehe und angewendten Unkosten den Tractat wegen der Provincz Siebenbürgen mit dem Betthlem Gábor und den Stenden desselbsten auf solche Mitel und weeg accomodiert,

wie E. L. aus beyverwarter Abschrifft mit mehrem zuvernemmen.

Wiwol Wir nun dabey von unsern Rechten nicht wenig nachsehen, auch im angedeutem Vertrag nichts begriffen, darauf man so gewisz pauen, oder dardurch die Christenheit auf diesem fürnemmen Pasz (wie gern es Wir auch dahin zu bringen uns bemühet) versichert bleiben möge; Weil wir aber an allen andern Assistenz verlassen, haben wir den Einkhommenen Guetachten zu folg auf dasz Peste, so nützlich gewesen, diesen Sachen Rath schaffen lassen.

Auf solches hat zu uns der Türkische Sulthan seinen Gesandten den Kyhaya mit Credentz abgefertigt, welcher etlich wenig Tag vor unserm Aufbruch zu Wien angelangt, dessen Abringen und Werbung aigentlich dahin gestellt ist, dasz gedachter Sulthan, den im Jahr Sechzehenhundert sechsten zu Sitwachthorock mit der Christenhait eingegangen, und aufgerichteten zwanzig Jährigen Fridens Anstandt in allen seinen Punkten und Artikuln festiglich und bestendig zu halten gesinnet seye, Inmassen uns dann vorgerürter Türkischer Gesandte, vermög erst angedeuts friden Anstandts nicht allein gebürliche praesent mitgebracht, Sondern auch bey obgehörter seiner Werbung, weiter angedeutet, dasz Er, Gesandte und der Aly Bassa, der sich an jetzo zu Ofen befindt, von mehrbesagten Sulthan plenipotentz bekhommen, all dasz Jenige, wasz er die Zeit her obberürten fridens Anstandt zuwider fürgegangen und verhandelt worden, abzustellen und künfftig zu verhüeten, auch neben uns und unsern Commissarien die befundenen Thätter und Verbrecher in gebürende Straff zu nemmen.

Ob wol wir nun vorters gern gesehen, dasz dieses ganze Werckh, seiner hohen Wichtigkait, und erhaischender Notturfft nach, noch in unserm selbs Kayserlichen Beysein und gegenwertigkeit zu Wien an ain volligs Ortt gebracht, und mehr genante Türkische Gesandt widerumben abgefertigt werden mögen, Weil sich aber unsere berait praeparirte unumbgengliche Raisz in diesz unser Khunigreich Behaim füglich lenger nicht aufziehen und verschieben lassen wöllen, So haben wir von unsern fürnemmen Gehaim und andern Räthen und Landt Ständen, nachfolgende Personen, nemblich die hoch-

wirdigen in Gott Vatter, auch Ehrwirdigen, herrn Franzen Forgach von Ghymes, der hailigen Römischen Kirchen Pristern Cardinaln und Erzbischoven zu Gran, desselben Stuel Legaten, Primaten in unserm Khunigreich Hungern, auch Obristen und Gehaimen Canzler, unsern Rath und besonders lieben getreuen Melchior Klesel, Bischoven zu Wien und Neustatt, unsern Gehaimen Rath, und desselben Mitels Directoren auch die Wolgeborn und Edln, unser und des Reichs liebe Getreuen Hannsen von Molart Freyherrn zu Rheinegg und Drohendorff, auch unsern Gehaimben Rath, Camerer, Hofkriegs Raths Praesidenten und Statt Guardi Obristen zu Wien, Adolphen Graven von Althan, zu der Goldburg und Murstetten, Freyherrn Obristen Philipsen Graven zu Solms und Herrn zu Münzenberg, unsern bestelten Obristen Ladislawen Pette de Hettes unsern Rath und Hungerischen Camer Praesidenten und Paulen Appony de Nagy zu unsern Commissarien deputirt und zu Wien hinterlassen und vermittels derselben die Sach zu endtlichem Schlusz zu bringen. Daneben auch ferner verordnet, dasz man sich, so vil immer möglich, bemühen solle, die obbestimbte Zwanczig Jährige fridens Anstandts Zeit, (weil an derselbigen nicht mehr als ungefehr noch Ailff Jahr übrig) auf ain engere Zeit hinausz zuerstreckhen, Was nun darüber in ainem und anderm weiter erfolgen wirdt wollen Wir Dr L. gleichfals nicht unerinnert lassen, und sein Dero mit bruederlichen Hulden stb. Geben auf unserm Königlichen Schlosz zu Prag den Zwölfften Tag des Monats Juny, Anno Sechzehenhundert fünfczehenden, unserer Reiche stb. Euer Lieb Guetwilliger Brueder Matthias mp.

Első melléklet. A császári s királyi követeknek a Bethlen Gábor és az erdélyi rendek követeivel Nagyszombatban kötött egyességről szóló oklevele.

Nos Sacrae Caesareae Regiaeque Ma^tis Domini nostri Clementissimi secretiores, alyque consiliarij et ad tractandum ab eadem Ma^te Sacr^ma cum Dominis Legatis Illustrissimi Dni

Gabrielis Betlen Statuumque et Ordinum Transyluaniae delegati Commissarij (ponatur titulus Dñorum Commissariorum Caes.) Damus pro memoria tenore praesentium, significantes quibus expedit universis. Quod cum proxime praeteritis disturbijs Transiluanicis, ac novis mutationibus, nonnullae difficultates, ob rumorum quorundam circumductiones, inter Sacr^mam Caes. Regiamque Ma^tem et Transiluanos fuerint emersae, ex quibus tandem grauiores subsecutae sint differentiae, ut ex parte suae Ma^tis tractus terrarum cum Arcibus Hust et Kŏwar in Comitatu Marosiensi a partibus Transiluanorum in manus Suae Ma^tis deuenerant. Qua de re cum multis, ijsque solennibus Legationibus humiliter ac demisse sua Ma^tas Caes^a atque Regia ab ipso Dno Gabriele Betlen, tum vero Statibus et Ordinibus identidem fuisset requisita, Sua Ma^tas Caes^a Regiaque publicae quieti Regnorum et tranquillitati clementer et gratiose consultum volens, nos tanquam certos suos legatos et Commissarios designavit, locumque, hanc nempe liberam Ciuitatem Suae Ma^tis Tirnauiensem, quo ex parte etiam Domini Gabrielis Betlen Statuumque et ordinum trium Nationum Transyluaniae Legati, Magnifici, Generosi, Egregii, Prudentes et Circumspecti Simon Bethey (Titulus Commissariorum Transyluaniae) Consiliarij Dni Gabrielis Betlen cum literis plenipotentionalibus sufficienter instructi, ex utraque parte comparentes, in hisce punctis modis et rationibus in unionem deuenimus.

Quod Transyluaniae Status et Ordines maneant in libera electione eorum Domini, et idem electus et provincia ad obseruationem Tirnaviensium Articulorum astringantur.

Transyluaniam aut partes ditioni eius subiectas, praesidiaque et confinia in eisdem habita nunquam a Corona Regni Hungariae abalienabunt sed omnia et singula toto studio, facultate et conatu conseruabunt et retinebunt, neque contra suam Ma^tem ciusque legitimos successores Reges Ungariae et Regnum Augustamque Domum Austriacam, Regna et provincias cum quibus Suae Ma^tes singularia pacta habent, nullo unquam tempore auersam vel hostilem practensionem habebunt, aut contra Regni Ungariae libertates et priuilegia, quietem et tranquillitatem palam vel occulte quicquam molientur aut per alios fieri patientur, aut ad ditiones, Decimas Trice-

simas aliosque proventus Regios, et alia ad Regnum Hungariae pertinentia nullum Jus praetendent, aut se in haec per se uel alios sine praevio Suarum Ma^tum^ Clementissimo assensu immiscebunt, partesque Regni Vngariae, quarum Dnus Bethlem Dominus nuncupatur eo et non ampliori Jure possideat, quam a praedecessoribus S. Ma^tis^ Hungariae Regibus concessae fuerunt.

Quod Sacra Caesarea Regiaque Majestas vicissim pro se et suis successoribus legitimis Regibus Vngariae et Regnum in necessitatibus requirentibus supradicto modo electis, necnon Transyluaniae similiter contra omnes hostes, saluo articulo praecedenti auxiliaturos esse obligantur, atque Transyluaniam in antiquis Juribus, Priuilegijs et alijs ad eadem spectantibus conseruabunt, nihilque palam vel occulte in contrarium facient aut per alios fieri patientur.

Omnium Statuum et Ordinum tam Hungarorum quam siculorum et saxonum a Diuis quondam Regibus et Imperatoribus atque Principibus ipsis collata Priuilegia, antiquae consuetudines et libertates, saluae, integrae et inuiolatae conseruabuntur nec ullo modo turbabuntur, et si quae collapsae fuerint, restituentur.

Quod idem Dnus Bethlem et successores sui legitime electi una cum Statibus et Ordinibus Provinciae et partium Vngariae Suae Ma^ti^ suisque successoribus legitimis, Regno Hungariae quandocunque necessum fuerit, contra omnes eorum hostes, excepto Turca, omni ope, auxilio viribus et fidelitate aderunt, et ubi opus, et tempestive requisiuerint, exercitum Suae Ma^tis^ et successorum in Transyluaniam et partes Hungariae intromittent et disponent.

Quod Viennensem pacificationem in omnibus suis punctis et clausulis, quatenus liberae electioni non praejudicat, obseruabunt et iuxta illam liber Religionis usus relinquetur; suaeque Ma^tis^ fidelibus Arces, Jura possessionaria, aliaque praeter viam Juris aut reditus in Provincia habentibus in exilium actis adempta, iure revideantur, et legitima Executio fiat.

Profugi et Coloni in Transyluaniam et partes annexas ob damna et maleficia illata et commissa sese recipientes ad

requisitionem Suae Ma^tis eiusdemque successorum, et Regnicolarum officialium et Capitaneorum, comperta rei veritate, absque omni difficultate remittentur, eisque nullam securitatem in illis locis commorandj, utrinque in posterum a tempore huius tractatus et Confirmationis subministrabunt.

Quod Commercia, transitus, legationes et missiones ultro citroque tam hinc in Transyluaniam, quam illinc in has partes sine ullo impedimento et controuersia, secundum antiquum obseruatum usum libere permittantur, stipendiarijs autem militibus liber transitus utrobique cum praevio Suae Ma^tis consensu ad stipendia merenda concedatur.

Arrestationes tam in Hungaria, Austria et alijs Suae Ma^tis Regnis et Provincijs, quam in Transyluania et partibus sibi concessis omnino prohibeantur; sed quaelibet illarum partium arrestationum loco sua iura coram suo competente Judice jure mediante prosequatur. Suae Ma^tis fideles aut in Hungaria aut Transylvania possessionati vel Capitanei vel privati quicunque, qui tempore harum disturbiarum penes suam Ma^tem manentes in receptione Arcium et bonorum operam suam impendissent, utrobique parcatur, et adempta ipsis bona, quae apud manus Vayuodae sunt, mox restituantur, si autem alijs collata essent jure requirantur.

Vt Arces Hust et Keöwár, cum omnibus suis tormentis bellicis, armamentarijs, rebusque quibuslibet in eisdem habitis ac bonis etiam possessionarijs ad Arcem pertinentibus, et quibusuis utilitatibus cum Comitatu salisque fodina Maramarosiensi manibus praedictorum Commissariorum Transyluaniensium assignentur.

Ratione Nogi Baniae Sua M^tas suis Juribus insistit. Domini Georgij Druget de Homonna et aliorum, quorum interierit ius et praetensio ed arcem Huszt intra anni spatium ascitis horsum penes Provinciae Transyluaniae Jurisconsultis et Judicibus ordinarijs tribus Suae Ma^tis Commissarijs et Prothonotario, omnibus appellationibus, alijsque juridicis remedijs et prorogationibus seclusis, in Vrbe Claudiopoli intra annum jure revideantur, solutio vero Adiudicati intra subsequens triennium et inclusive quatuor annorum spatio plenarie fiat. Liberum porro relinquitur etiam ante exactum praedeclaratum

Judiciorum terminum utrinque praetensionum harum causa inita via amicabili utrinque convenire. Identidem circa relictae quondam Principis Gabrielis Bathorj Annae Paloczaj praetensionem obseruetur, cui interea usque totalem finalemque decisionem et contentationem de residentia competentj Dnus Bethlen et Provincia providere teneantur. Super bonis Episcopatus Varadiensis semper libere possessis iam distractis etiam sub hoc Commissionis termino in oppido Carol cum caeteris querelis sub peculiari consignatione compraehensis ad Festum Natiuitatis Sti Joannis Baptistae, et alijs subsequentibus diebus ex qualibet partium sex et in uniuersum duodecim ascitis et admissis horsum Commissarijs decidetur. Interea temporis utraque pars attestationes suas et comprobationes, quibus locus dandus erit procurent et producant. Litterae quaevis testimoniales et aliae Causales Capitulorum, Judicum Ordinariorum et Magistrorum Prothonotariorum Regni Hungariae, in Transyluania similiter Transyluaniensium partiumque ei annexarum in Hungaria coram quibusuis Judicibus et Justitiarijs in vigore conseruentur et acceptentur ubique.

Confirmatio Articulorum Tirnauiae nunc conclusorum Sua Majestas (ut) in primitus celebranda Hungariae Diaeta fiat, curatura est.

Nationis Saxonicae aliorumque Suae Ma^{tis} obligatorias habentium debitum, Dnis Commissarijs Sacr. Caes. Regiaeque Ma^{tis} in parata pecunia mutuo datum, iuxta articulos Viennenses Sua Majestas persolui mandabit. Quodsi posthac Hungariae et Transyluaniae Haydones contra publicam Regnorum tranquillitatem et Tirnavienses articulos aliquid molirentur, aut violentias exercere praesumerent, Dnus Bethlen, successores sui et Provincia obstricti sunt aduersus illos consurgere, arma sumere, eos opprimere et pro delictis suis, tanquam publicae pacis turbatores, vigore tractatus, condignis poenis punire, et satisfactionem convenientem ab eis exigere. Sua Majestas etiam requisita, mandabit, ut comperta rei veritate, tales per Capitaneos et officiales compescantur et puniantur, et si necessum fuerit, etiam coniunctis viribus sopiantur et deleantur.

Similiter publicos praedones et latrones hincinde com-

meantes officiales ac uiarum custodes punire teneantur seuerissime, rebus tamen furto ablatis et depraedatis semper et ubique ad quos pertinere compertum fuerit, restitutis.

Ad intercessionem Dnorum Commissariorum offerunt se Dni Legati, quod Dnus Stephanus Kendj secure Transyluaniam ingredi possit, Dnum Bethlen requirat debite, et sic in Transyluania bona sua patrimonialia omnia recipiat, quae autem hac ratione consequi non posset, et quae extra patrimonialia essent jure quaerat.

Possessio Cziernafalva, in Districtu Kőváriensi existens, apud Dnum Michaelem Vnkreütter saluo jure alieno relinquatur.

Bona fidelium Ma^tis^ Suae ob fidelitatem suis Majestatibus praestitam, utpote Magnifici Dni Francisci Daróczy Zekelhidiana violenter a Bochkayo adempta, quorum restitutio in Viennensibus quoque articulis conclusa fuerat, ut absque aliquo Juridico processu, spoliato simpliciter restituantur, dignum censetur, offerunt se Dni Legati apud Dnum Bethlen et Regnicolas intercessuros, ut siue per modum compositionis mox sub ingressum Dominorum Commissariorum, qua non succedente, in breuiori termino de lege concesso, siue celebrentur octavae, sive non, sub Comitijs causa determinetur.

Bona Conjugis Magnifici Dni Thomae Bosniak Baioniensia violenter ablata, itidem in breui termino jure reviuantur et restituantur.

Sunt Bona in Comitatu Maramaros praecise Suam Ma^tem^ Caesaream et Regiam concernentia, ante etiam ad rationem Suae Ma^tis^ possessa, quae ut de caeteris etiam iuxta immunitates consuetas ad rationem Suae Ma^tis^ libere possideantur, tempore Arcium restitutionis in effectum deducendum.

Arx Hunyad, et ad eandem pertinentia Bona, a Mgfco Dno Stephano Torok non ita pridem adempta, ut per amicabilem initam superinde compositionem restituantur, aut vero in breui termino revideantur, Dnus Bethlen et Provincia curabunt.

In cuius rei fidem et certitudinem a principio statim huius tractatus nominati Domini Commissarij et Legati utrimque partis communi consilio statuerunt ut pro recognitione et Confirmatione Suae Caesareae Majestatis praescripti articuli

quam citissime offerentur, qua de causa etiam Illustrissimus Dnus Bethlen et Provincia Legatos suos quamprimum fieri poterit ad Sacram Caesaream Ma^tem ablegabunt, ut praenotati Articuli omnes certis indubitatisque literis, sigillis, partiumque Suae Ma^tis Dni Bethleni et Provinciae subscriptionibus et Juramentis muniantur et confirmentur. Actum in libera Ciuitate Tirnauiensi, Sexta die mensis Maij Anno Millesimo sexcentesimo decimo quinto.

Második melléklet.

Ratione differentiarum et quaerelarum statutum est, ut per certos Commissarios utrinque ad id destinatos in oppido Karol ad festum Nativitatis B. Joannis Baptistae proxime venturum conuenientibus, per publicas attestationes et sufficientes comprobationes, post factam limitationem inter partes ad Hungariam et Transyluaniam pertinentes, atque in ijsdem terminis permanendo quod aequum et justum fuerit determinetur et realiter decidatur ut sopitis quibusvis partium differentijs, suum cuique restituendo et satisfaciendo, occasiones quaerelarum et semina quaevis discordiarum inter vicinos tollantur, ac pristina concordia et tranquillitas, bonaque vicinitas mutuo conseruetur.

1mo) Decimae processus Nadudvar ad rationem Suae Ma^tis ab antiquo libere perceptae a Capitaneo Varadiensi non impediantur, nam licet in Legatione Transyluanica anno proxime elapso habita ablegatis Suae Ma^tis responsum sit, eas Capitaneum Varadiensem non impediturum in posterum; nihilominus tamen eodem elapso anno, postquam ad rationem Suae Ma^tis collectae fuissent idem Capitaneus Varadiensis ex pagis decimatis secundo decimas extorsit.

2) Praeterea postulat Capitaneus Varadiensis ex pagis in Comitatu Zobolcs existentibus tricesimam boum sibi dependi, hac forma, ut de singulis bobus quotannis Tricesimam Varadiensibus soluant, licet ij pagi ad unum in Comitatu Zabolcsiensi in ditione nimirum Suae M^tis habeantur. Insuper ex Vj-Varos etiam censum ad Arcem Varadiensem imperant,

ob quem a longo iam tempore duo eiusdem pagi Ciuium Varadiui captiui tenentur, cum etiam ille pagus in Comitatu Zabolcsiensi habeatur.

3) Requiritur ut Periana (Perenyiana?) bona et aliae possessiones et portiones possessionariae quondam a Francisco Dobo possessae, a Bochkayo, Rakoczyo et Gabriele Bathory per violentiam ablatae, ijs, ad quos pertinent, restituantur.

4) Quod census villarum Szent Marton et Uj Varos ab antiquo ad arcem Varadiensem perceptos Dnus Andreas Loniai Capitaneus Kallouiensis, qui iure impignoraticio nunc eas villas possidet, contribui prohibet.

5) Pertinentiarum quarundam Castri Baion et pagi Vduari cum nonnullis alijs pagis decimae tam ad partem Regni Vngariae, quam ad ditionem Transyluanicam aequaliter percipiuntur, in grauem injuriam eorum pagorum et futuram etiam desolationem.

6) Imo et Pagos Blasij Camuthi, Emerici Balogh, Leonardi Cziuleat ac relictae viduae Gregorij Nemethy ad partem Regni Vngariae Suae Ma^{tis} iam occuparunt potentia mediante.

7) Possessiones Achiod, Nagimihalfalua, Hosszupali Abrahamfalua, Martonfalua, Monostor Pali a memoria hominum ad arcem Varadiensem fuerunt decimatae; anno autem proxime praeterito Dnus Andreas Loniai cepit ab eis decimas extorquere in praeiudicium Transyluanorum.

8) Conqueritur relicta Joannis Bodogh, quod ex Callo Joannes Agardi in praeiudicium ipsius Viduae Seruitores miserit, ac iumenta Rusticorum illinc abigi curauit, neque sine praecio ea restituere ipsis voluerit.

9) Leonardus Cziulat quaeritur se anno elapso per seruitores Dni Petri Melit in proprijs suis bonis potentiose spoliatum esse, neque res ablatas restituisse, Dominus Melith Petrus *) quoque Fekete portionem eiusdem quaerulantis possessionariam in possessione Ladan violenter occupauit et possidet.

10) Pupilli Francisci Zechini conqueruntur sese ab Heydonibus Zobozloiensibus in portione possessionaria in

*) Itt valami kimaradt a másolatban, melyről én másoltam.

Zobozló contra viam Juris spoliatos esse, cupiuntque eandem portionem ipsis restitui.

Oppidum Mako cuius ditioni subiacere debeat, remideatur et determinetur.

(Következnek az aláírások)

Cardinalis Strigoniensis.
Joannes a Molarth.
Franciscus Daróczy de deegnio.
Simon Pechi.
Sigismundus Sarmaghi.
Franciscus Balassi.
Thomas Borsos.
Paulus Werres.

(Chancell. Allem. Eredeti).

431.

Mátyás császár és király jelenti Albert főherczegnek a török és erdélyi viszályok szerencsés elintézését s a békének újabb húsz évre meghosszabbítását. Prága, 1615. jul. 27.

Matthias von Gottes Gnaden stb. Durchleuchtiger stb. Auf unser widerholte Reichstags Prorogation Schreiben, so wir an Churfürsten, Fürsten und Stendt des Reichs am dato den Neun und Zwainczigisten Decembris nechstverwichenen Sechczehenhundert Vierzehenden Jahres abgehen lassen, haben Wir die darinnen angedeutte Siebenbürgisch und Türckische Tractation so viel zu des heiligen Reichs, als unserer Königreich und Erblanden Hail, Ruhe, Wolstandt und Versicherung zwar also zu befürdern Uns bemühet, damit angeregter Reichstag zu dem bestimbten Termin des Ersten Septembris dieses noch laufenden Sechczehen Hundert Fünfczehenden Jahres seinen gewissen Vortgang hette erraichen mögen.

Es hat aber angedeutte Siebenbürgische Tractation, wie auch der in unserm Erczherczogthumb Österreich gehalt-

ne Landtag von dem in obberürtem Jüngsten Prorogation Schreiben begriffen dato, wider all verhoffen noch in Unserer Persönlicher Gegenwertigkait zu Wienn abermalen ain guete Zeitt aus Handen genommen, Und als Wir gleich im Aufpruch der in unser Königreich Behaim angestellten Raisz, welche unumbgenglicher Notturfft nach lenger nicht wol verschoben oder eingestelt werden kündten, gewesen, seindt bey Uns des Türckischen Sulthans gesandte, der Mechemet Kyhaia, und Caspar Gratiano mit Credentz und Plenipotenz abgeferttigt ankommen, welche Wir noch in Unserm Wienerischen Annwesen zwar mündtlich angehört, Ire Anbringen und Werbung aber solcher Wichtigkait zu sein befunden, Dasz Wir zu mehrer anhör- vleisziger erweg- und gewisser abhandlung derselbigen ain ansehenliche Commission von Unsern fürnem- gehaimen, auch andern Räthen und sowol Teutschen als Hungerischen Landt Stendten zu Wien hinterlassen, Inmittelst haben Wir den Behaimischen General Landtag alhier nit allain eröffnet, Sondern auch mit den Proponierten Puncten um derselbigen Wichtigkait willen, die ganze Zeitt seider unserer Prägerischen Ankunfft zuegebracht, mit dessen Beschlusz und Vollendung man in ungewissen termini begriffen.

Inmittelst und bey Handel- und Vortsetzung Vorberürtes Unsers Behaimischen General Landtags, und demselbigen obligenden wichtigen geschäfften, ist die obverstandener massen, zu Wien hinterlaszne Tractation mit obbesagten Türkischen Gesandten vermittelst gemelter unserer fürtrefflicher Räth und Commissarien angewendten unvertrossenen, getreuen Vleisz, bemühung, sorgfeltigkait und Dexteritet, kurcz verwichener Tagen zu solcher Endtschafft gelangt, darob Wir und meniglich, nach gestalt des allenthalben ermangletes Beysprungs und Hilff sich zu erfreuen, indeme neben andern Wichtigen Punkten und Articuln auch verglichen, das der im Jahr Sechczehenhundert Sechsten mit vornen genanntes Türckischen Sulthan auf zwainczig Jahr gemachte Fridens Anstandt zu dessen ausgang nicht mehr als Ailff Jahr vast vollkomlich übrich gewesen, auf andere zwainczig Jahr vom dato yetzigen Tractatsschlusz anzurechnen widerumben erstreckt und verlengert, dabey auch unser und des Heiligen

Reichs Authoritet und Interesse zu bentiegen bedacht und verordnet worden, Das die von baiden thailen verordnete Commissarien zu bestraffung der Fridens Zustörer, auch etlicher richtigmachung der gehuldigten Dörffer auf die Gränicz, und unser fürneme Pottschafft zu bestättigung des erstreckten Friden Anstandts nacher Constantinopel abraisen sollen. stb. stb. (a levél többi részei a birodalmat illetik) Geben auf unserm Küniglichen Schlosz zu Prag den Sieben und zwainczigisten Julij Anno Sechzehenhundert Fünffczehenden stb. E. L. Guetwilliger Brueder Matthias mp.

(Chancell. Allem. Eredeti).

432.

Mátyás császár és király tudósítja Albert főherczeget a töröktől küldött követségről, mely egyebek közt azt kivánd, hogy a végházak, miszerint a hatalmaskodásoknak vége szakadjon s a magyarok mezei munkáikat elvégezhessék, német örökkel láttassanak el. Írja Mátyás, hogy ezt örömmel teljesité, mert azontúl mindigre ben fogja hagyni az egyszer beküldött német őrséget, az által mind Erdélyt biztositandó, mind a nyugtalankodó magyarokat féken tartandó. Prága, 1615. sept. 29.

(Két melléklettel).

Matthias stb. Durchleuchtiger stb. Wir haben des Türgischen Sulthani aine Zeithero sich alhier auffhaltenden Pottschaffter den Ahmet Chiaia den Fünfczehenden dieses Monats Septembris für uns vorlassen und demselben in denen Sachen, so Er aus seines Sulthani Bevelch bey Uns anzubringen gehabt audiens geben, Der uns sowoll mundt- als zugleich auch schrifftlichen, Wie Euer Lieb daszelb hiebey abschrifftlichen zuvernemben, underschiedtliche grauamina und puncta anbracht, darüber uns umb abhelffung und resolution gebetten und hoch ermahnt. In deme nun in denen andern vorigen

Puncten leichter Rath zuschaffen und des Legaten so mit Ihme hinein zuschiekhen und die Straiffer und Rauber zu bestraffen begehrt würdet, die notturfft beraith bedacht und auszgeferttigt worden. Da aber Ihrer, der Türggen seits anstatt der Hungarn an die hungarischen Gräniczen Teutsche hinzuordnen, die hungarn aber zu Ihrem ackherbau und Veldtarbeit wider zuverschaffen, so hoch urgiert würdet, und dasz auszer dessen unmöglich seye den geschloszenen Friden zu erhalten, Dieser Punct seiner obtragenden wichtigkait, zumalln hiedurch eine gancze Nation offendiert würdet, vor den andern etwas schwärer und nachdencklicher zu sein sich gleichsamb veranlasset, dahero Wir verursacht worden E. L. Ihro Guetachten und wollmaynung unsz hierüber zueroffnen freündtlich zu ersuchen. Je lenger Wir zwar dieser sachen nachsinnen, ye mehrers Uns fürkhombt, und anderst nicht befinden khönnen, dann dasz allein aus Göttlicher verhengnusz justo Dei judicio, da der Türgk die Jenige zu dess Bochkay Zeitten (da Er Ihme wider die Christen assistiert) gemachte pacta und Leges selbst abrogiert, und wie Er zur selben Zeitt wider Uns gewösen yeczo den Hungarn zu wider sich erklärt und dieselben angibt, Diese der Türggen praetension aigentlich und gewisz heerflieszet, Zumalln das Jenige so darüber so viele langwürige und mühsälige tractationes bey denen freündten und unsern mit Christen den hungern nicht erlangt, weeder erhandelt werden khönnen, anyetzo der Vheindt selbsten ungeacht seiner aignen hierunder steckhenden verborgenen Verderben und groszen schadens nicht allain zugibt, sondern für sich selbsten begehrt und ins werckh zurichten so stark und eyferig urgiert, wie dann bey dieser so gewüntschten uns zueylenden occasion die Teudsche nation so bey den Hungarn, ungeacht Ihres so ritterlich und manlichen Verhaltens so ansehentlicher vieller Fürsten und Herrn von Ihrer der Hungarn wögen Blutvergiessens, so starckher geldt- munition, Proviandt und volckhülffen dargaab, deren Caemiterium und friedthoff Ihre der Hungern Vaterlandt, so viell erlittner niederlagen den namben erlangt, dennochter so gering und verachtlichen gehaltten, und dieselben in Hungarn zu Ihrer selbst aignen defension nicht geduldet werden wöllen, anyeczo wider erhöbe und zu vöri-

ger Ihr gebüerenden dignitet zu restitution schöne Mittel so kaines weegs auszuschlagen, weder zuversaumben an die Handt geben werden. Alsz vormals zu Preszpurg auf den Hungarischen Landtag, auch ad partem durch unsere gehaimben Rath und Hoff-Kriegs-Raths-Presidenten Hansen von Molarth Freyherrn und sonsten underschiedtliche an Sy ausgeferttigte schreiben wegen einführung der Teudschen auff die Graniczen mit denen Hungern lang und schwäre handlungen gepflogen und Sy durch viellerhandt persuasiones und argumenta das dieses unser suechen Ihnen und den Vatterlandt nur zum Besten gemaint were informiert, under andern ganz schimpflichisten fürgeschlagenen Conditionihus auch diese begehrt da Sy ja Teudsche einlassen, dasz allweeg dennoch den Hungarn die Schlüszell der Gräniczheuszer anvertraut, die Teudsche mehr auff die blosze Wacht und denfension bestellt sein soltten, anyeczo zu ainer auff solche undankbar- und untrausambkait gehörige straff Ihnen von den Vheindten das völlige directorium, Schlüszel und defension der Gräniczen über sich zu nemben zugemuettet und begehrt würdet. Zu deme wan wir in consideration ziehen, dasz das Khönigreich Hungern unsers hochgeehrten Hauses erbthail ist und uns dasselb von recht und billigkait weegen zusteht, da benebens bedenckhen was für und nach, durch Sy die Hungarn für selczambe schädliche Practiggen gefüehrt werden und liberam electionem zu erlangen sich aller ortten in- und auszer Landts bearbaitten, so befinden wir abermalls, das kain Bessers mittl zu ergreiffen seye, als mit dieser gesuechten erseczung fortzufahren und zueylen; Zumalln durch dieses Mittl die Bösen allweeg in officio gehaltten, die exorbitatores gestrafft, und consequenter desto leichterer das Khönigreich Hungern bei unsers hochgeehrten Hausses erbthail gehalten werden kündte. So nun dann der Hungarn yäcziger conditio und status in acht genomben wirdet, so befindet sich und ist gewisz, dasz die Hungarn arm und unvermüglich sein, haben von denen Khönigreich und Landern, welche so hart nach dem friden verlangt kaine hülffen sich unserer intention und den Türggischen frieden angehörigen conditionibus zu opponiern, zugewartten, Dahero aller hierausz entstehenden Kriegsrüstungs fvrcht sich genczlichen zu entschlagen, velint nolint,

müssen sich unsern Bevelch und Willen accomodiern un schuldige parition thuen, Zumalln zum fall Ihrer verwaige rung Sy auszer der ainen den Türggen, der andern seitte uns zu fürchten, gestaldt sich ainicher der Hungarn seits ent stehenden schädlichen ungelegenhait nicht zu befahren.

Euer L. haben noch in frischer gedechtnusz, was massen zur Zeit des Bathori sowoll auch des yeczigen Bethlems in Siebenbürgen so widerwörttigen erzaigenden, und an der Porten so schädlichen in gehaimb füehrenden Practiggen, da die Provincz Siebenbürggen destwögen in höchster verlusts gefahr gestanden, wir uns nichts angelegners sein lassen, und dahin uns zum höfftigisten bearbeittet, damit Euer L. und aller anderer Chur- und Fürsten uns überschickter Guettachten gemäsz, so alle dahin gangen Siebenbürggen kaines weegs auszzulassen, ermelte Provincz bei der Cron Hungarn und consequenter der Christenhait erhalten, was darbey ausgefüehrt, worineben Siebenbürggen durchausz nicht gelassen werden kündte, was uns bei dessen verlust und hinüberlassung für ansehentliche defensions mittl abgeschnitten werden, dem Vheindt aber uns zu attacchiren und sein Volckh in starkher anzahl daselbsten zu überwindtern, dannenheer sich zu proviandtiern und zubestörckhen schöne und Ihme gewündschte occasion zuwachszet, ist Euer L. unabgefallner. Bei dieser yeczigen aber sich praesentirenden so lang gesuchter occasion, da die Gräniczen mit Teudschen beseczt zu werden gesuecht würdet, sich zugleich auch ein Mittl erzaigt die Prowinz Siebenbürggen zuerhalten, so ohne der Teudschen einfüehrung sonsten kainesweegs hette beschehen khönnen, zumalln Siebenbürggen der Ober-Hungarn und dieselbe der Siebenburgger Succurs bedürfftig, so bishero beiderseits mit ainander in Correspondenz gestanden und einander in die haar nicht fallen: lieber wie voriger Jahren verlauff in Siebenbürggen an Tag geben, die Türggen zulassen und derselben Regiment sich underwerffen und gehorsamben wöllen Dieses alles wann die einführung der Teudschen in die Gräniczheuszer beschiecht, den Hungarn abgeschnitten die Gränicz defendiert, die an der Portten und sonsten wider uns und unser Haus practicierende bestrafft, und Siebenbürggen (so sonsten in hochster gefahr stehet) bei Hungern erhalten und

sonsten hundertfältiger nucz mehrers so ad longum zuerzölen zu lang fallen würde, hierdurch geschafft würdet. Verbleiben beinebens E. L. stb. Geben auff unserm Königlichen Schlosz zu Praag den Neunundzwanczigisten September Anno Im Sechzehenhundert und funfzehenden unserer Reich stb. Euer Lieb Guetwilliger Brueder Matthias mp.

Postscriptum. Hiebey haben E. L. aus unsers gehaimben Raths Directoris Melchiorn Klesels zu der Türggischen friedens tractation durch uns geordneter principal Commissarien relation mit mehrern zu vernemben, wie Er sambt seinen mit Commissarien mit denen Türggen tractiert und bei wehe schlieszlichen alles verblieben und beederseits verglichen.

Első melléklet. A török követség által a császár és király ellen elmondott s írásban is benyújtott sérelmek, melyeket a magyarok a hódoltságban a béke ellenére elkövettek.

Nach der Reuerencz gegen Euer Röm. Khay. Mayestät. Wir wünschen Euer Röm. Khay. Mayestät, dasz dieser Fridt glückseelig seye wie wir gschlossen haben solle Er nicht allein Zwainzig Jahr verbleiben, sondern so lang baider Kayser Ihr hausz stehet auf der Weldt, so wolle der Allmechtige Gott den Fridt vorfalschen Leutten zwischen Ihnen schützen.

Unser Mechtigister Khayser hat dem Aly Bassa und uns gegebener plenipotentia nach Ihr Röm. Kay. Matt. Ihren Obristen Veziern und andern herrn Commissarij auch gegebner plenipotentia nach, haben wir geschloszen wofehr dasz wer wider den Fridt handlen wierdt, so sollen baide Khayser ein ander berüchten die Jhenigen straffen.

Der Allmechtige Gott der Himmel und Erden erschaffen hat, der wolle baiden Khaysern ein langes Leben verleichen, Ihre feündt zu schanden machen.

Unser Khayser so woll der grosz Vezier und andere Veziern und Muffty haben dem Aly Bassa und uns anbevol-

chen, dasz wir sollen berichten, Ihr Mayestät und Ihren Obristen Veziern vor andern Landtherrn, warumb dieser heiliger Fridt bisz dato nit hat khünen ernstlichen erhalten werden, die Ursachen sollen wir anzaigen, damit Ihre Mayestät wissen khönnen, wasz wir für schaden gelitten haben.

Damit wir khünfftig khein schaden mehr leiden, wollen solches Euer Mayestät remediern sonst wird unser müche umbsonst sein ob solches nicht remediert wierdt.

Damit wir aber Euer Mayestät Haubt nicht beschwären übergeben wir auch schrifftlichen.

Damit wir in diesem geschlossenen Friedt khein schaden leiden sollen, und Erlittene unsere schäden sollen erkhendt werden, seindt darzue Commissarij von Teutsch- und Bohembischen herrn deputiert worden nicht Hungern, dann in diesen Acht Jahren haben wir unserer schäden wegen den Hungerischen Capitanen gnuegsamb zugeschrieben und anbracht, aber haben Uns bis dato khein auszrichtung gethan.

Dann die hungerischen Capitanen khönnen solches Volckh nicht straffen, und wann Sy es gleich straffen khönnen, so thuen Sy es doch nicht, sondern schutzen Sie, Interim khomben die Unsern umbs Leben und verursacht dasz die baide Khayser ein ander nicht freundt wüerden.

Zue vorausz halten etliche hungerische Landtherrn solches übels Volckh auf, damit wann Sy etwasz böses stifften wöllen, dasz Sy es an der Handt, welche ain Toppeltes angesicht haben, instigirn unsere Bassa durch Ihre Pottschafften und schreiben hülff begehrn, dasz Sy solches wider thun khöndten was der Bottskay hat gethan, Es ist aber solches zue Constantinopl consuliert worden, haben woll erfahren Ihre Unbestendigkheit, sindt nicht erhort worden, Ihr zusage ist nicht angenomben worden, dan Sy verführen die baiderseits hetten gehrn gesehen dasz baide Khayser zu der wehr griffen hetten.

Damit aber solches alles abgestelt wirdt und Eur Mayestät trauen khönnen, so wollen Euer Mayestät auf Caschau und andere fürnembe Örtter Teutsche und Bohembische fürnembe Capitanen seczen mit Reuttercy und Fuesz Volckh.

Und Ihnen anbevelchen, dasz Sie uns guette Ausrichtung thuen und die bossen straffen, solches gesündt Ihr Leuth

neben den Aekhern und Hawen gewinnen lassen, nicht mit stehlen und Rauben wie dieser Zeit, und wann dasz nicht geschiecht, so ist der Fridt umbsonst, unser Müehe darzue, die armben khönnen nichts genüessen, baide Khayser khönnen ein ander nicht trawen, werden allezeit in Zweiffel stehen, dan von solcher widerwertigkheit sehen die so Toppeltes gesicht haben diebische sachen wüerden gewisz den fridt zertrennen.

Nach dem yeczt geschlossenen Fridt, die von Wazen und Giarmath haben die Segedinischen Dörffer viermall beraubt, in die Zwey Tausendt Stuckh Vich weckhgetriben, denen von Pest, haben Sy zweymall Ihr Vich weckhgetriben, neben Ofen bey des Mesih Beg dorff fünff Personen nidergehaut, von Vezur ain Aga ain Oda Bassy mit Iren Personen nidergehaut, bey Batthian vier Personen nidergehaut.

Die von Wesprin haben von Stuelweissenburg fünff Personen nidergehaut, straiffen gar offentlich.

Damit dieser Fridt mit aller freundtschafft erhalten werde, so bitten wir Euer Mayestät wöllen mit ehist dasz sein khan Teutsch und Bohembische fuernembe Capitanen in die Heüsser seczen, welche Gott förchten, Euer Mayestät schwur und zusagen, Tag und Nacht vor Augen haben, wann wir in unsern Landten ain schaden leiden uns Ausrichtung thun, und die Jhenigen straffen.

Dennach hat der Vezier und Sardar von unsern Khayser auch gewalt und bewelch die Jhenigen zu straffen, welche wider den Fridt gehandlet haben.

Und die Heüszer solle Er zue Regiern Verstandige hern einseczen damit Sie denen so Toppeltes gesicht haben nicht trauen, die Nachbaarschafft woll erhalten, die yetzige Freündschafft wol in Acht nemben, die bössen straffen.

Verhoffen, dasz Euer Khayserliche Mayestät werden solche bösse Leuth, welche alles übels stifften, zwischen uns auszwerffen, welche den Fridt brechen wolten.

Bitten auch von Euer Röm. Kay. Mayestät Sie wollen mit uns ein fürnembe Pod schafft auf dasz allerehist es nur sein khann zue unserm mechtigisten Khayser hinein schickhen aus aller und viller freundtschafft, wie wir soliches von un-

sern Khayser gegen Euer Mayestät erzaigt haben, und noch thuen, denselben gleich.

Der Allmechtige Gott wölle Euer Mayestät ein langes Leben verleichen und mit einem Jungen Kayser erfreyen.

Ahmet Cihaia.

Ausz dem Türggischen Transferiert Horvat Caspar.

Második melléklet. Clesel Menyhért titkos tanácsi igazgató tudósítása a törökkeli egyezkedésről a császárhoz. Prága, 1615. aug. 13-ról.

Allergnedigister Khayser und Herr etc. Dasz Euer Khay. Mayestät auf dero Raisz nach Praag von Trebicz aus auf so starckhes der Türggischen Podtschafft anhalten und begehren auch E. Kay. Mayestät so erheblich wichtiger bedenckhen halben mich widerumb zurueckh nach Wien solcher Türggischen tractation bisz zum Endt beyzuwohnen und dieselb neben andern darzue deputierten Commissarien zue glicklichem Ende zue dirigiern allergenedigist verschickht, wissen Eur Mayestät sich allergenedigist noch woll zuerinnern.

Da ich nun den 24ten May daselb ankomben, habe ich allszbaldt, weil die Commissarien nit alle zue stöll gewesen, den 10. Juny hernach die Türggisch Tractation in Gottes Namen fürgenomben, undter dessen aber nit undterlassen die Türggische Podtschafft ad partem, so viel müglich zu praeoccupiern und zu gemainer Christenhait wolfahrt zu disponiern.

Bey welcher ganczen Tractation ich mir diese drey Puncten mit und neben den andern mir zugeordneten herrn Commissarien durch Gottlichen beystandt zuerhalten fürgenomben.

Erstlichen die Ehr Gottes und Pflanczung desz heiligen christlichen Glaubens.

Füers Andere Euer Khayserliche Mayestät alsz Röm-

schen Khaysers und des ganczen heiligen Reichs authoritet und Interesse.

Leczlichen aber Eüer Khayserlichen Mayestät Khönigreich und Ländter Löblichen Hausz Österreichs und ganczen Christenheit Interesse.

Zu welchen dreyen haubt Puncten diese gancze Tractation gestöllet ist.

Sovil nun den Ersten Puncten betrifft, haben wir undterschiedlicher Religionsz Commissarien auf die generalitet des christlichen Glaubens allein gesehen, auch denselben Articul also formirt, dasz der christliche Glaub und heilige Tauff bey und undter den Türggen solte frey und unverhindert sein, auch daselbst geschüczt werden.

Esz hat aber gegenwerttige Türggische Podtschafft derhalben in diese generalitet nit verwilligen wollen, weil Ihrem füergeben nach, vill die sich Christen nennen, undterschiedlicher Religion bey Ihnen in Türggey wären, von etlichen Arianer, Ebioniter, Nestorianer und mit andern Namen genennet werden, dahero Er Ihme nit getraute solche generalitet bey seinem groszmechtigisten Khayser richtig zu machen, sondern wir solten es bey dieser Particularitet verbleiben lassen, dasz der Christliche Glaub Passiert würde, darzue die Kirchen und Klöster anfangs von den Christen derer Orten erbaut und gestifft worden. Destwegen der Ahmet und Gratiano uns diesen Articul, da wir Commissarien collegialiter versamblet gewesen selbst also insinuirt, darauf getrungen, und verfaszterweisz haben wollen, Welchen wir undterschidlicher Religion zugethane Commissarien derhalben nit difficultirn oder in Zweiffel zicchen wollen, damit wir alle Ärgernusz verhüeten, und also die heilige Tauff und christlichen Glauben per pacta einfüehren mochten, Allermassen Euer Mayestät aus vorigen unsern Particular Relation, welche wir von Tag zu Tag nach derselben zugethan genedigist werden verstandten haben.

Den Andern Puncten anlangent, Euer Khayserliche Mayestät und des heiligen Römischen Reichs authoritet erhaltung haben wir in deme bedacht, dasz Niemandts mehr hinforthan, weder zu Wasser noch Landt aus dem ganczen heiligen Römischen Reich Teutscher Nation und derselben und-

Khayserliche Mayestät ohnne gehorsambesz maszgeben dasz Ihrige in tempore zu thun nicht undterlassen, welches in diesen Puncten stehet, dasz alszbaldt Euer Khayserliche Mayestät Ihren Oratorn mit praesenten die affection und Confirmation des Friedens dadurch zu befürdern hinein schiekhen, (welches entgegen der Türggische Khayser zue Euer Khayserlichen Mayestät zu schiekhen gleiches verhaisen) denselben Hoff woll in Euer Mayestät devotion bringen, des Türggischen Khaysers officiales in derselben zue halten, weil am selben Hoff erstlich der Aly Bassa, Ahmet Cihaia Habile Vendi, auch andere Bassen und Begen, so Euer Mayestät sachen und den zue Zittuatorock geschloszenen Frieden fauorisiert, durch den strangulirten Nassuff Bassa in etüszeristes Verderben destwegen geseczt und durch Ihne der Türggische Khayser persuadirt worden, dasz solche alle dem Türggischen Khayser untreulich gehandelt, welche in voriger Friedens Tractation Ihrerseits interessiert gewesen, die suechen nun alle ein recompens desz alten und obligation des khünfftigen, Geschweigendt dasz man den residierenden Euer Mayestät ahn der Portten Agenten allein über 22 m fl. restiert, welche er hin und wider verwendet, dasz Nassuf Bassa sein Intention wider diese Landter nicht ins werckh richten khönnen, sondern leczlich selbsten das Leben darüber lassen müeszen.

Über disz alles ist auf yeczige geschloszene Articul wol zu gedenckhen, darinnen fürgesehen, dasz auf den 1. Septembris an undterschiedliche Ortter in Hungern Teutscher und Hungerischer Nation zugethanne ansehenliche Commissarien müessen verordnet werden, welche die executiones gegen denen Friedbrechern fürzunemben, und wasz unbillicherweisz durch den Frieden genomben worden zu restituiren verschaffen, wie auch die Fines derer Ortten allen khünfftigen straitigkheiten fürzukhomben, vergleichen mochten ih bevelch haben und wasz diesen mehr anhenig sein mag. Sonderlich ist auf dieses nit wenig achtung zu geben, weil die gegenwerttige Türggische Podtschafft nit wenig, sondern vil bey der sachen gethan, damit dieselb nit allein wol undterhalten, sondern [illegible]ertigt werde.

Auf welches alles ein groszer mercklicher Uncosten auflauffet, so unserm der Commissarien anschlag nach, welchen wir gesambt Euer Mayestät noch von Wien ausz communicirt, auf Ain Viermahlhundert und Funffczig Tausendt Taller sich erströckhen möchte.

Ob nun woll dasz Landt Österreich undter der Ennsz $\overline{100}^{m}$ fl. dasz Landt ob der Ensz pro portione $\overline{50}^{m}$ fl. zu diesem endt, wie auch Schlesien etwas verwilligt, so ist doch bey weithem solches nicht erkhlöglich, weil alberaith $\overline{32}^{m}$ und etliche hundert fl. allein auf die Türggische undterhaltung bishero geloffen, und noch bisz die Podtschafft abgeferttigt wirdt sovil und mehr darauf gehen mocht.

Wann aber alles an der Celeritet gelegen, damit nit bey der Portten böse und unruchige Leuth (wie vor diesem beschehen) feindseelige und unfriedliche officia bei lenngerm Aufczug erczaigen, und dasz wasz durch Gottes Gnad der Christenheit zum bösten also glicklich erhalten worden, auf ain Neues in Mangel des Uncostes und verliehrung der Zeit confundiren und in Unrichtigkheit bringen, Destwegen dann solche Friedthessige Unchristen, so dem Hausz Österreich zuwider, kheinen Uncosten gesparth, sondern denselben reichlich dem Türggen geben, und darzue allerley gelegenheiten fürgeschlagen, auch sich selbst demselben beystandt zu laisten anerbotten, welches zuvor von Christen wenig erhört worden.

Wasz aber, weil es noch Warmb ist, Jeczundt geschechen khan, werden Euer Mayestät hernach wasz Sy die Zeit versaumben und sich umb die mittl nicht bewerben, auch alszbaldt dieselben gebrauchen mit vilen millionen nicht erhalten khönnen, Leuth und Landt in gefahr seczen, dieselben der stündlichen Einföll halber verderben und verhörn lassen müessen, Geschweigendt dasz Sy darbey Ihr authoritet, so mit grossen Uncosten nit wider zu bringen verliehren, und bey disen Angelegenheiten alsz dan Erst zu Constantinopl mit noch vil groszerm Uncosten und gfahr seines gefallens fürschreiben würde, dasz alles Jeczundt mit diesem Wenigen Uncosten khan verhüettet, Euer Khayserliche Mayestät mit

Ihren Khönigreichen und Länndtern alsz die Vormauer versichert werden.

Welches ich Pflicht und Gewissensz halber destwegen undterthenigist vermelden sollen, damit wan khünfftig der mangl wegen des Uncostens soll erscheinen, darausz dergleichen schädliche consequenzen volgen, nit mir und meinen mit Collegen alsz Commissarien alszdan die schuldt zugelegt würde, dasz wir in unserer Tractation etwas versaumbt, oder die Nothwendigkheiten Euer Mayestät verhalten hetten. Doch stehet dieses alles zue Euer Khayserlichen Mayestät allergenedigisten gfallen, Und würde ich sambt meinen mit Collegis Gott dankhen, Im fahl wir Euer Majestät genedigisten Satisfaction die uns aufgetragene Commission verrichtet hetten. Euer Khayserlichen Mayestät mich aller undterthenigist bewelchent. Datum Praag den 13. Augusty Anno 1615. M. Clesel.

(Chancell. Allem. Eredeti).

433.

Mátyás császár és király kéri Albert főherczeget, hogy tábornokát, Bouquoy grófot minélelőbb küldje vissza, mert a velenczei sereg a magyar végházakat, különösen Carlopagot háborgatja, s Felső-Magyarországban is zajlongástól lehet tartani az öröködés miatt. Prága, 1616. sept. 8.

Durchleuchtiger stb. Obwohln Ich E. L. zu unterschiedlichen mahlen gantz beweglich zuegeschrieben und Brüederlich ersucht meinen Veltmarschalchen den Grafen von Bouquoj widerumben ehist heraus zubefürdern, damit ich mich desselben bey yetzigen gefährlichen leuffen und Zeiten wirckhlich bedienen khündte; So vernimb Ich doch ausz deroselben den 20. verwichenen Monats Augusti datirten Antwortschreiben so vill, dasz E. L. ermeltens Grafen heraus Raisz yetziger Zeit höchst nachthailig, und villen guetten Vorhaben verhinderlich halten thuet, Mich daher brüederlich

bitten, Ine Grafen für dieszmahl entschuldigt zu halten und deszwegen zu ungnaden nichts aufzumessen.

Wann esz dann mit der Venetianischen Unruhe, ye lenger ye mehr, ain gefährliches auszsehen gewinnet, und berait so weit khommen, dasz hierunter auch desz Khönigreich Hungern angehörige Heüszer, von der herrschafft Venedig Kriegs Volck feindtlich angriffen, beschloszen und darunter Carlwag (Carlopago) gantz und gar Zurschlaifft worden, auch in Ober Hungern sich alles zum Aufstandt erzaiget, Der correspondirenden im Reich vorhabenden bösen Practicken, zu verhinderung der höchst heilsamen Succession (érti II. Ferdinánd öröködését) und in denen Künigreich und Landen allerhandt schwirigkeiten und erregenden heimblichen Intentionen, geschweigend, Also dasz Ich unsers Hausz und der Catholischen Religion Interesse wegen, sein Grafens Person kaines weegs enthrathen khan, auch solchen magel, mit seines gleichen qualificirten andern Person, so disz, allsz Er Graff praestiern und meinen Künigreich und Landen allermassen von Ihme beschehen, annehmliche Satisfaction geben kundte, und welcher auf solche weisz unserm Hausz obligiert und Zugethan ohne groszen Nachtl und schaden deszelben und der Religion nit zuersetzen waisz, Hierumben Ich mich zu E. L. freundt- und brüederlichen versehen und gäntz versichern will, weil Ich waisz, dasz Sy mich und unser Haus viell zu lieb haben, alsz dasz Sy mir diesen Mann, fürnehmlich bey oberzehlten, höchstgefährlichen dieser heraustigen Länder Zuestandt, Darunter E. L. selbst auch intercessiert, benehmen wolten, Sondern mich villmehr unzweiflichen getrösten, E. L. werden ohne lengern Verzug denselben heraus zu befürdern, und sich Seinetwegen bey des Königs in Hispanien L. dahin zu bemühen genaigt sein, dasz Er nichts weniger bei seinen drinnigen diensten, wie es dann allezeit diese Mainung gehabt, gelassen werde, Dabey ich neben E. L. das Mainig nach müglichkait auch thuen will, damit also Er Graf heraussten mir mit mehrerm eyffer und lieb dienen möge.

Hieran befürdern Eur L. unsers Hausz unumgengliche notturfft und erzaigen Mir benebens sonders angenehmes gefallen in dergleichen und mehrern zuerwidern. Dero Ich stb.

Datum Praag den 8. Septembris Anno 1616. Eur L. Guetwilliger Brueder Matthias mp.

Chancell. Allem. Eredeti).

434.

Mátyás császár és király levele Albert főherczeghez, II. Ferdinánd öröködését illetőleg. Prága, 1616. sept. 30.

Matthias stb. Durchleuchtiger stb. Dasz Eur L. nach unser Resolution im Succession werck eyfferiges verlangen tragen allermassen wir aus Dero brüederlichen Schreiben von Ailfften dits vernommen, kompt uns derhalben frembt für, umb willen wir uns disz höchstnötige werckh der Succession, der sowohl unsern Hochlöblichen Hausz, alsz catholischer Religion darauf beruhenden untergang, selbst euszerist angelegen sein und sollicitiern lassen. Wie esz dann bisz daher allain an unsers Herrn Vettern, des Künigs in Hispanien L. Resolution, weillen die andern requisita alle nunmehr zu werckh gericht, erwunden hat. Im fall nun E. L. von widerwertigen Leuthen anderst informiert werden: Ersuchen Wir Sy hiemit freundt- und brüederlichen, die geruhen denselben kainen glauben zu setzen, Denn die Lieb, so wir vorderist zu unserer Catholischen allain seeligmachenden Religion, auch auffrecht erhaltung unsers Hausz, und gemainer Christenhait tragen, und also unser wissen und gewissen vill anderst beschaffen, allsz dasz wir ainigen Augenblick in dieser Successions Sachen versaumen sollen, Wie Wir dann gancz billich die, welche uns anderst rathen wollten, für unser und desz Hausz höchste feindt halten und bestraffen würden, Darauf sich Eur L. sicherlich zuverlassen.

Welches Wir Eur L. auf obberirt Schreiben in antwort nit verhalten wollen, Deroselben mit brüederlichen Hulden stb. Geben auf unserm Königlichen Schlosz zu Prag den letzten Septemb. Anno Sechzehenhundert und Sechzehen unserer Reiche stb. E. L. Guetwilliger Brueder Matthias mp.

435.

Ugyanaz ugyanannak szintazon tárgyban. Prága, 1616-ki october 29-kén.

Durchleuchtiger stb. Ich habe dem yenigen, so Ich Eur L. vom letzten abgewichenen Monats Septembris in puncto Successionis freundt- und brüederlichen zuegeschrieben, seithero weiters nachgedacht, und befunden, dasz unsers Hausz widerwerttige nit feyern, die brüederliche Lieb und ainigkeit zuverstören, und dadurch disz heilsame Werkh zuverhintern, welches Ich doch unsers Hausz euszeristen noturft nach die Künigreich und Länder bey demselben zuerhalten, nach allem meinem Vermögen zubefürdern und hierinn nichts zu unterlassen genaigt bin.

Wie nun Eur L. yeder Zeit Ihr brüederliche wohlmainende Lieb und Affection gegen Mir erzaigt, Allsz will ich mich zu derselben versehen, Sy werden noch hinfürters allszo darin continuiren und da Ir was ungleiches von widerwerttigen zuekommen würde, demselben kainen Glauben geben, sondern mich dessen unverlengs berichten, und sich versichern, dasz Ichs mit E. L. und unserm gantzen Hausz aufrecht und brüederlich vermaine, auch nochmaln, sobaldt nur die Spanische Resolution ankommen wirdt, dits Orths kainen Augenblick versaumen will. Verbleib also E. L. stb. Datum Prag den 29ten octobris Anno 1616. Eur L. Guetwilliger Brueder Matthias mp.

436.

Mátyás császár és király Albert főherczegnek az öröködés tárgyában. Prága, 1616. nov. 19.

Durchleuchtiger stb. Wie hoch ich mier von dem Augenplick meiner Kayserlichen Regierung die Succession hab angelegen sein lassen, und wasz ich füer mühe, arbaith, gefahr und Uncosten noch zulebzeiten unsers Herrn Brueders Rudolff L. seeligen, allsz wellicher diesem Succession Werkh vonn Natur zuwider, solliche Inn und bey unserm Hausz zuerhalten, angewendt, und endtlich gar wider meinen willen die Extrema versuchen müessen. Daher ich gewissens halbén zu der catholischen Religion und unsers Hausz erhaltung wegen schuldig, khainen Augenblick in diesem Werkh weitters zu versaumen, wie ich dann dasselb meines Thaills bishero zu thuen nit unterlassen, und noch gern thuen wollte, damit nichts unsres freundtlichen geliebten Herrn Vetters des Kinigs In Hispanien L. erclärung verhindert. Ob ich nun woll mehrmahlen dem Kinig selbst und unsrer geliebten Schwestern Margaretha darunder geschrieben, bin ich doch allezeit mit guetten Wortten vertröstet und aufgehalten worden.

Dieweil Ich aber ye lenger ye Elter, danebens die Umbständt im H. Römischen Reich sowoll allsz in denen Kinigreichen und Ländern nur reger und gefährlicher werden, unser aller Leben in der Handt Gottes stehet, und da in meinem Leben solliche Succession nit soll stabiliert werden, unser Hausz groszen Schaden, gefahr und verderben leiden mechte: Also hab Ich hiebey dem König nochmahlen selbst geschryben und S. L. vermahnt, diese Sachen wegen desz Conte de Agnates langsamben ankunfft, Iro erclärung lenger nit zuverziehen, sondern bey dag und nacht zubefüerdern, weill nunmehr khain Augenblick zu versaumben ist.

Diesemnach ersuche Ich Eur L. ganz freundt- und brüederlichen, die wöllen diese meine Schreiben dem Kinig und unserer geliebten Schwester bey dag und nacht zuschie-

ken, Ir auch disz werckh wie Ir aigen leben und Sachen angelegen sein lassen. Dann solle unserm Hausz ausz diesem Verzug ungelegenhaiten geschehen, würde Ich vor Gott und der Welt billich entschuldiget sein. Bleib benebens Eur L. stb. Geben Prag den Neunzehenden dag Monaths Novembris Ao 1616. Eur L. Guetwilliger Brueder Matthias mp.

(Chancell. Allem. Eredeti).

437.

Miksa főherczegnek, a németrend nagymesterének lemondása a magyar trón öröködéséről a maga és testvére, Albert főherczeg, nevében. 1618.

Maximilianus stb. Ad perpetuam rei memoriam agnoscimus et notum facimus tenore praesentium vniuersis. Postquam Ser^mus et Pot^mus Princeps et Dominus D. Mathias electus Romanorum Imperator, semper Augustus, ac Germaniae Hungariae Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae Sclauoniae etc. Rex, Archidux Austriae stb. stb. Dominus ac frater noster obseruandissimus consideratis temporum vicissitudinibus et interregnorum periculis pro paterna cura et sollicitudine sua erga inclytum Hungariae regnum eidem de futuro rege atque successore, qui in eventum, quo Ma^tas sua Caesarea, sine liberis masculis legitimis et naturalibus in fata concederet, fasces et gubernacula capessat, clementer prouidere, nostramque personam iuxta laudabilem Regni consuetudinem circa regium sanguinem et ex singulari atque fraterno suo erga nos amore pro successore et rege futuro nominare cogitasset.

Nos collatis coram cum Ser^mo Principe Dno Alberto Archiduce Austriae etc. Dno fratre nro charissimo consilijs ad nominis diuini gloriam et Religionis reiquepublicae incrementum directis in eam sententiam descendimus, extremas Regni illius afflictissimi necessitates talem aliquando successorem et futurum Regem postulare, qui per aetatem virentem, corporisque vires et firmam valetudinem ipsemet rebus prae-

esse, Regiaeque sobolis pater, diuturni eoque minus periculosis mutationibus subiecti regiminis spem inclyti illius regni statibus et ordinibus praebere possit. Ac proinde cum aetas ingrauescens tam Nos, quam supradictum serenissimum Dnum Fratrem nrum Archiducem Albertum, qui et ipse liberis caret, a prouincijs populisque Dominio nro subiectis longius abesse haud quamquam sinat. Ex certa scientia, animo bene deliberato, sano atque maturo adhibito consilio, in eum euentum, quo Ma^{tas} sua Caesarea Ser^{mum} Principem Dnum Ferdinandum Regem Bohemiae, Archiducem Austriae, Dnum patruelem nrum charissimum pro futuro successore et Rege Hungariae proponere, nominare ac declarare dignata fuerit, omnibus juribus quae vel Nobis, vel dicto Ser^{mo} Dno Fratri nro Archiduci Alberto ad consequendam Regni Hungariae Coronam competerent, aut futuro etiam tempore ulla ratione vel modo competere possent et nostro nomine et dilectionis suae, a qua sufficiente ad hunc actum mandato instructi sumus, vigore praesentium libere, sponte, plene et absolute cedimus atque renunciamus. Idque literis hisce manu nostra subscriptis et sigilli nri archiducalis impressione munitis, testatum reddere voluimus. Datum etc.

(Chancell. Allem. Másolat).

438.

Miksa főherczeg Albert főherczeghez. A magyar ügyek nem a legjobb módon állnak. Ferdinánd megkoronáztatása elhatároztatott ugyan, de nem kevés sérelmére a kir. méltóságnak, miután annak végrehajtása előtt minden országos sérelmeket orvosolnia s némi föltételeket, mik azonban még nem ismertetnek, elfogadnia kellend. Bécs, 1618. máj. 2.

Durchleuchtiger Fürst stb. (Miután némi birodalmi ügyekről szólott volna, a magyar dolgokról így nyilatkozik).

Sunsten aber stehen die Hungarischen sachen noch zur Zeit inn beschwerlichen terminis, vnndt seindt selbige tractationen erstens anfangs wider alle Vernunft von demjenigen,*) welcher vnnserm Hauss souihl annders böses vervrsacht, wo nit zuefleiss, doch ganncz vnfürsichtig also praecipitiert worden, dass die Crönung ainmal decerniert worden, aber nit ohne sonderbares praeiuditium der posteritet; Vnndt sollen zuuor alle grauamina complaniert vnd exequiert, nit weniger von Irer Khün. Würde vnndt L. mehr anndere conditiones, so man noch in spetie nit waiss, eingewilligt werden, dass es also noch vngewiess, wan ainmall die Crönung wurcklich erfolgen werde. So vnderlest man auch nit eben an denselben orth alle mögliche hinderungen der raiss inss Reich mit vn-

*) Itt, igen valószínű, Klesel bíbornokot érti, kiről más leveleiben mint rosz indulatú emberről nyilatkozik. Egyebek közt így ír Ferdinándhoz Bécsből 1618. máj. 31.:

„Pin auch der mainung man werde E. Khün. Würde vnd L. die hungarischen grauamina, vnd was die Crönung noch mehr difficultiern möchte, zue fleiss von einer Zeit zur anndern leicht machen, damit man Sy allain in vergebener hoffnung auffhalte, dies orths die Zeit vnnd occasionen verlühre, vnd denen boss jntentionen geraumbe weill vndt gelegenheit an die Handt gebe, Ihre gefährliche jntentionen zue genügen zu maturieren.

säglich verschlagnen practicis einzuwerffen, daruider Ich, souihl Ich jmmer kan, mich bemühe; vnd was in ain- unndt dem anndern entlich erfolgen wirdt E. L. in gewöhnlichem Vertrauen berichten wil. Dero Ich stb. Wien den 2. May 1618.

E. L.

Guetwilliger Brueder

Maximilian.

(Chancell. Allem. Eredeti).

Von dessen alles wegen so ist mir ja die abschickhung obristen Khuens jnn Behemb mehr dann alles anders suspect; weil Ich wohl waiss, dass zue vnderdrückhung vnnsers löbl. Hauss, denen vermessenen Thaten wirdt mehr recht gegeben werden, alss den ehrlichen leuthen, so darunder geliethen, dieselben auch mit mehrern gewalt, ehren, vnndt ansehen fürsehen werden, vnd dieser faction die gelegenheit gewiesslich gewündtscht sein diese böse leuth auff alle fähl jn jrem fauor zuegewünnen.

So versplüre ich auch auss all demjenigen was der Cardinal Khlesel mit dem von Eggenberg meinet halben geredt vndt auss beuelch E. Khün. Würde vnndt L. mir communiciert worden, dass er gewisslich solches auss kainer forcht oder sorg gethan, weill er vnnser aller güete vihl zuuermessen misszuebrauchen bey sich gar zue sicher ist; sondern vnfählbarlich ain new- böses stückh Zuuerrichten jm sinn hat. Auff diese weiss aber E. Khün. Würde vnndt L. vnndt mich zugleich zuentschläffen gedenkhet, jnmittelst seine bosshait zeitigen wirdt, dannenhero E. Khün. Würde vnnd. L. wohl achtung zuegeben haben.

(Miksától Alberthez küldött másolat).

439.

Miksa főherczeg Albert főherczeghez. Okát adja Khlesel cardinál elfogatásának, mit utóbb neki még bővebben megírni ígér. Neustadt, 1618. aug. 19.

Durchleuchtiger Fürst stb. Mir zweifelt nit es werden E. L. seithero von den zu Hungern vnnd Behemb Khönig. Würde vnd L. vnd mir ain gesambte relation empfangen haben von demjenigen, was mit des Cardinaln Khlesely Person verüber gangen, dessen notwendig- nucz- vnd fruchtbarkheit täglich mehrers erkhennet vnnd approbiert wirdt. Wan man aber dazumaln gleichsamb zweifeln wollen, ob solches von vnserm gesambten Hauss ain gemainsames Werckh oder von vnns beeden allein hergeflossen sey, vnd dan Ihre Khön. Würde vnd L. zugleich mit mir gesinnet, zu dessen ferrer vnnd nüczlicher nachsezung der Röm. Khays. Mt. vnnserm gnedigisten auch freundlichen geliebten Herrn vnd Bruedern dasjenige alles in schuldigem gehorsamb vnnd threwen für augen zustellen, was zu besserer versicher- vnd anstellung ihrer Khays. Mt. ganzen Regiments auch conseruation der heyligen Religion vnnd vnsers löblichen Hauss von vnns für nothwendig gehalten wirdt; so auch als lang gesagter Cardinal zur Stell gewesst, auss notwendiger fürsorg der durch Ihne anderemahl gebrauchten gefährlich vnd schedlichen propalation vnnd hindterschlagung nit füeglich beschehen khünden, vnnd darvon E. L. ordenliche Communication volgen solle, sobaldt nur Ihr Khön. Würde vnd L. von dem Mährischen Landtag zurukh khomben sein vnd wür vnns darundter endtlich verglichen haben werden.

So hab Ich zu gewinnung der Zeit, nit vmbgehen mögen, E. L. hiemit freundt bruederlich zuersuchen, Sy geruehen zu bezeugung ihrer diss orts vnns vnd dem gannzen Hauss erhaltender ainigkait, an höchstgedachte Ihre Khays. Mt. ain absonderliches Schreiben vngefehrlich des Innhalts, wie aus der Beylag ohne Massgebung zu sehen (welche Sy nach ihrem belieben ändern mögen) abgehen, vnnd mir fürderlich

durch diesen meinen Corrier zuekhomben zulassen, wie mir nit zweiffelt, das E. L. ain solliches für ain sondere nottursft halten werden. Dero mich stb. Geben zur Newstatt den 19. tag Monats Augusti Anno 1618.

E. L.

Guetwilliger Brueder.

(Chancell. Allem. Eredeti).

440.

III. Zsigmond lengyel király Bethlen Gáborhoz. Inti őt, ne keverje bele magát a cseh mozgalmakba. Krakó, 1619. sept. 15.

Illustris Princeps etc. Superioribus diebus perlatum est ad nos Ill^tem^ V^ram^ magnam militum multitudinem in Hungaria collegisse, et spreta legitimi Principis auctoritate Regni Hungariae sceptra paucis et obscuris suffragantibus per vim velle arripere, novamque plane et inopinatam in eo Regno tempestatem concitare. Exercitum autem suum prope fines Regni nostri ita collocasse, vt in tanta vicinitate loci retineri milites difficulter possint, quin subditos nostros multis damnis magnisque identidem afficiant. Quod quidem vti praeter Opinionem nostram penitus accidit, ita difficile profecto de Ill^te^ V^ra^ statim credi potuit. Cum enim studium Ill^tis^ Vr^ae^ tantum erga nos fuerit vt consilia sua maxime recondita et per internuncios suos et per literas saepe nobiscum communicarit, adduci in eam opinionem plane non potuimus, vt commutata subito voluntate existimaremus Ill^tem^ V^ram^ aut contra Ser^mum^ Regem Ferdinandum quidquam moliri, cui nos multis necessitudinibus, antiquisque et nouis foederibus conuinctissimos esse non ignorat; aut Regno nostro aliquid incommodi inopinato velle inferre, cui se amicissimam esse semper testata est. Verum cum ex diuersis locis, haec eadem nobis non varia sed constanti voce a multis Senatoribus Regni n^ri^ afferrentur, Ill^tem^

V^ram Hungariae Regis titulum sibi iam vsurpare, et Cassouia occupata latius arma circumferre velle; sane non potuimus fidem ijs prorsus denegare. Propterea cum hisce literis ad Ill^tem Vram mittendum esse censuimus, quibus amanter eam hortaremur, vt sedulo secum expenderet, non esse eorum vestigijs insistendum, qui pacis osores cuperent nefando bello omnia ardere, sacrilegisque armis circumtonare. Id enim cum ab omni iure abhorreat et ad conturbandum totum Orbem Christianum spectet, finem nisi miserrimum sortiri non potest, debitas Deo ipso poenas exigente: cuius vicem in terris legitimus gerit magistratus. Huc accedit, quod de Ser^mo Rege Ferdinando non obscuris nuncijs affertur, et imperatoriam dignitatem certa spe eum adepturum, et contra rebelles suos Deo adiuuante aliquoties foeliciter pugnavisse. Illud etiam Secum Ill^tas V^ra considerabit, pro nostra Regnique nostri cum Ser^ma Domo Austriaca cuniunctione, et pro pactis foederibusque quae inter nos Regnumque nostrum et Regnum Hungariae intercedunt, nihil aut Ser^mae Domui Austriacae aut Regno Hungariae posse accidere, quod non ad nos etiam aeque pertinere videatur. Quare, si quid eiusmodi Ill^tas V^ra in his Bohemicis motibus ceperat cogitare, nihil facere poterit vtilius, si a proposito suo quamprimum desistat, et suis terminis contenta, legitimo Principi integrum ius relinquat, neque seipsam Regnum Hungariae in multa, variaque pericula praecipitet. Quod quidem Ill^tas V^ra faciendum sibi putabit, si studium suum erga nos tueri, et iustitiae atque adeo Deo ipsi, cuius nutu Regna gubernantur, parere voluerit, qua quidem de re non dubitamus, quin Ill^tas V^ra pro suo iudicio prudentiaque secum sit accuratius cogitatura. Nos partium nostrarum esse arbitramur haec ad Ill^tem V^ram breuiter perscribere, illius autem erit, a beneuolo animo profectam monitionem aequo animo accipere. Quod reliquum est, Ill^ti V^rae pacata quaeque praecamur, eique diuturnam valetudinem exoptamus. Datum Varsauiae die 15^a Septembris Anno Dni M. DCXIX.

(Corresp. des Agens dipl. Cart. 165. Másolat).

441.

II. Ferdinánd Albert főherczeghez. Közölvén vele Leopold főherczeg egy levelének kivonata szerint Bethlen Gábornak felső Magyarországba betörését, s az ottani magyar rendek felkelését, több várak és városoknak részint megtörtént elfoglaltatását, részint ostromát: sürgeti öt, hogy az örök tartományok és az egyház védelmére a lehető leggyorsabban segedelmet küldjön, s azt a spanyol királynál is eszközölni igyekezzék. Würtzburg, 1619. sept. 23.

(Egy melléklettel).

Durchleuchtig Hochgeborner, freundtlicher lieber Vetter, Bruder vnd Fürst. In was beschwerlichen vnd hochstgefahrlichen Zustandt vnser Cron Hungarn aniezo stecke, haben E. L. ausz beyligendem Extract vnsers freundtlichen gelibten Bruders Erzherzog Leopolden L. erst vor zweyen Tagen, wie wir vns berait auf der raysen befunden ahn uns gelangten Schreibens auszführlich vnd mit mehrern vmbstenden zuvernehmen. Welches wir alsobald mit des Churfürsten zu Maincz L. nicht allein mündtlich communiciert, sondern auch ahn der andern Churfürsten Liebden sampt vnd sonders, theils durch Schreiben, theils durch gesandten gelangen, vnd Sie neben ausführung der eusseristen gefahr, so dem heyl. Röm. Reich, weiln hierdurch der Erbfeindt in vnser Erblandt heimblich eingeführt wurde (welcher seinem fuesz weither zu setzen keine gelegenheit versaumet) nit weniger anwachsen kan, vmb ehiste würckliche Hülff vnd assistenz beweglichster ersuchen lassen. Ebenfals vnterlassen wir nit in vnsern durchzug bey Würzburg, Bayern, vnd andern des Heyl. Reichs Fürsten vnd Ständen diese für augen schwebende eusseriste noth vnd gefahr selbsten fürzutragen, vnd vns allerseits zu abwendung derselbigen vmb eylende volergäbige Geldt vnd Volckhülffen zubewerben, den Palatinum in Ungarn zur bestendigkeit ahnzumahnen, vnd vnsere sorgfältige gedanckhen dahin zu erstrecken, damit die Gräniez vnd

Pergheuser in Ungarn der notturfft nach mit Profiant verse-
hen, vnd mehr Teutsches Volck nach vnd nach dahin befür-
dert werden möge. Nun ist gleichwol E. L. nicht vnbewust
wie im Heyl. Römischen Reich wegen fast aller orth einge-
rissenen vnd layder gar zu tief eingewurzelten Misztrawensz,
wan gleich die vnvermeidliche noth vnd endtlich algemeine
Verderben für der thür, dannoch die hülffen so schwer, vn-
erkleklich vnd gar langsamb zu erfolgen pflegen, dasz sich
diszfals nicht höchlich darauf zuverlassen. Da doch diesem
weitauszsehendem fewer ehe vnd zuvor dessen flammen wei-
ter in die benachbarte Königreich vnd Länder, welche ohne
das an iezo die Waffen ergriffen, auszschlage, vnd vmb sich
greiffe, eylendist zubegegnen vnd zudempfen die euszeriste
notturfft erfordert. Derowegen wir E. L. vnserm innerlichsten
zu derselben gesetzt vnd in viel weeg wohlbewehrten ver-
trawen nach freundt- vetter- vnd bruderlich ersuchen, Sie
wolle insonderheit zu beschütz- vnd rettung ihrer erst erblich
abngefallener Österreichischen Länder, so dieser Brunst am
negsten vnd damit dieselbe bey vnserm hochlöblichen Hausz
erhalten werden, sich euszerister möglichkeit nach, hindan-
gesetzt alles verzugs, abngriffen, vnd vns, iha viel mehr ge-
meinem Vatterlandt mit rhat vnd that, macht, gewaldt, geldt
vnd Volck vnverlengst vnd aufs aller ehist, wie obgemeldt,
die hilffliche Handt biethen, auch bey der Kön. Mt. in Hispa-
nien, dern wir gleichfals deszwegen zugeschriben, alle mög-
lichste befürderung thun vnd erweisen. Dan auf den vnver-
hofften widrigen fall versichern wir E. L. dasz vns allein kein
möglichkeit disen schweren vnd täglich zunemmenden Last
bey erschöpfften vnd fast aller orth ermanglenden mitteln
lenger zuertragen, vnd würden durch vnserer feindt gewaldt-
thätigs vorbrechen, wan deme nit mit mehrerm gewaldt ge-
stewret werden solte, die von etlich hundert iahren hero bey
vnserm hochlöblichsten Hause erhaltene Erblandt, mit gänez-
licher auszrott- vnd vertilgung vnserer alleinseligmachender
Catholischen Religion der Ketzer vnd Türcken ioch mit der
Zeit sich ergeben müssen; welches der Almechtig gütige Gott
genedigist verhütten wölle. Für vnsere Person sind wir berait
vnd willig das euszerist daran zu setzen, vnd zweifeln im ge-
ringsten nit E. L. werden, wie Sie biszanhero in allen occa-

sionibus zu dero vnsterblichen Lob rühmlich gethan, also auch anieczo der ganczen Welt im wert zuerzaigen, dasz Iro nichts höhers dan die erhaltung obgemelter vnserer wahren Religion vnd rettung vnserer Prouincz Landt vnd Leuth vor verderblichem vntergang angelegen seye. Und verbleiben E. L. mit freündt- vetter- vnd bruderlichen Hulden vnd trewen fürders gancz wol zugethan. Datum in der Bischoffli-chen Statt Wurczburg den drey vnd zwanczigsten Septemb. Anno 1619.

E. L.

Guetwilliger Vetter

vnd Brueder

Ferdinandt.

Melléklet.

Extract ausz Erczherzogs Leopoldj Schreiben de dat. Wien. den 11. Septembris Anno 1619.

Das nemblich der vnrhuewige Bethlen Gabor, welcher als ein Vasal der Türggen, wie er sich selbst offentlich genennet vnd geschriben, alles das so Ihme dorthero anbefohlen wirdt bey verlust seines Kopfs effectuiren musz, vnd mit den Rebellischen Bohemen, Mährern vnd andern bisdahero in guter correspondenz gestanden, vnd vnangesehen Er sich zum offtern anerbotten E. Kay. Mt. vnd L. in aigner person mit etlich tausent Man zu Hülffe zu khommen, doch von denselben dahin angetriben wirdt ein newes höchstgefährliches vnd weit aussehendes fewer in Ober Hungarn mit zu sich ziehung etlicher der Ortt gesessenen Magnaten vnd Spanschafften anzuzunden. Wie Ich dan durch den Vice Span Francisco Sturcz ausz Fileck vom achten disz, Georgio Ragoczy sich die Statt Caschaw beraith ergeben, vnd man nit wissen könne wo der her Veld Obriste Doczi, alsz welcher sich dazumahln in der Statt befunden, hinkhomen seye. Ist auch gemeltem Ra-

goczy mehrers nit angelegen alsz das er alszbald die Vöstung Zondreo belägere; zu welchem ende Er dan zu Regecz wider den Alaghy, zu Torna wider den Moricz, vnder Szaduar wider den Pethe, iedes orths ein gute anzahl Kriegsvolck Ine daran nit zuverhindern gelegt, auch einen thail seines Kriegsvolcks wider den Homonay geschickt, welcher wie fürgeben wirdt, sich in Polen begeben haben, oder zu Jesseneo befinden solle. Wollen sich auch vmb Munkach annemben; wie dan für gewisz auisirt wirdt, dasz der Bethlehem Gabor mit thails seinem Volck berait im herausz zug seye; der ander thail aber mit der munition vnd groben Geschucz beraith durch den Portum Leaniwar passiert, Jasso, alda das Capitulum Agriense seinen sedem gehabt, veindtlich angegriffen, zwar kainen ausz den Capitularibus vmbgebracht, aber gancz spolijrt, veriagt, den Maithini, Sirmiensem Episcopum haben Sie gefangen, aber hernach gegen fünfzehen hundert Tallern ranzion widerumben loszgelassen. In gleichem ist den Erihtag zuvor das Capitulum zu Zips geplundert, vnd desselben tags hat Georgius Szechy die Teutschen ausz dem Schlosz Muran herauszgestossen, vnd nach Josnae (igy) verschafft, vnd das Guet Rosnyo für sich eingenomben. Des andern tags darauf der Spanschafft Geömör, bey poen (poena) einhundert Taller zusamen zukhomen anbefohlen, keiner andern vrsach, dan dasz Sie wider andere insurgiren vnd zu Ime stossen sollen: vnd weiln sich die Oberhungarischen Spanschafften zu dem Ragoczi mit Irem Volck begeben, seind sie vorhabens, sobaldt sie Zöndreö eröbert, Fileck zubelägern.

(Chancell. Allem. Eredeti).

442.

Bethlen Gábor III. Zsigmond lengyel királyhoz. Válaszol annak sept. 15-röl kelt fenyegető levelére, s okait adja, miért támadt fel Ferdinánd ellen. Váry, 1619. oct. 7.

Serenissime etc. Minaces sane et multa indignatione plenissimas praeter omne meritum et expectationem ab Internuncio Vrae Reae Matis literas accepi, quarum importunitas nulla apud me ratione excusatur, quam rerum initij ac finis, quo motus isti tendere debeant, (si tantum Regem iuste poterit excusare) ignorantia. Nam quod sceptra Hungariae a paucis et obscuris excitus per vim mihi rapere vellem scribiti Nunquam me tam vecordem Rea Matas esse sciat, qui in Regnis liberis contra ius ac libertatem Ordinum violentum mih. dominatum quaeram, hoc praesentim tempore, quo in exemplum omnis aeui Bohemia simul et Hungaria tota ob violentam inter ipsos Reae dignitatis vsurpationem Serm Ferdinandum armis prosequatur infensissimis. An vero pauci et obscuri me ad compositionem talium motuum tam ex Bohemis quam Hungaris sede mea principali euocauerint, palam est omnibus, quando necdum pedem ex finibus Transyluaniae efferenti arces fortissimae, liberae regiaeque ciuitates omnes manus mihi porrexerunt, Magnatesque patricij contra eos, qui semper inter Hungariam et Transyluaniam insidiatores et ruptores foederum reperti sunt, alios vinculis coercere, alios in exilium agere non sint veriti. Jamque Cis Danubium nulla arx praeter Posoniensem (siquidem ciuitas etiam illa nostra est) nullus Comitatus, ne ullus Magnas aut Nobilis sese a tali Regnicolarum consensu alienum praestare videtur. Vnde non tam meo aduentu, quam proprijs ipsorum studijs liberrimis ac voluntatibus, qua scilicet pollicitatione me in ipsorum inuitarunt auxilium, Hungari sese aeque in religionis, aliarumque immunitatum amissarum recuperatione vindicare reperientur. An igitur is, qui subditorum animis quocunque modo a se alienatis et violenter nolentibus et inuitis imperet, externo inducto milite, iam ab annis duobus nullo crudelitatis genere

praetermisso, Bohemiam vastat, ac depraedatur, bellum iustius cum causa aequiore gerere a V^ra^ Ma^te^ judicabitur, quam qui ad complanationem tantarum differentiarum, pacato exercitu, cum applausu consensuque omni ordinum ad locum complanationis commodum per vrbes oppidaque absque caede et sanguine deducitur, adeo vt in Ferdinandi proposito nihil praeter priuatam personae suae dignitatem vrgeri. In mea vero profectione hactenus nihil priuatum, totum quidquid est publicum Regnorum negotium, et publica multis modis violata libertas acquiritur., Vt autem in isto itinere a meis militibus V^rae^ Re^ae^ Ma^tl^ finibus metuatur, ne in mentem quidem vlli Hungarorum hactenus venisse sciuerim; nec enim in ista causa, vti paulo post dicturus sum, ulla ratione statum inclyti Regni Poloniae attingit; et quod e re mea non est, libenter in suo statu relinquo. Quamquam non exiguas ex vicinitatibus minas circumferri audio et profugum Homonnaium pecunijs militem, quibus Regni Hungariae fines violet, conducere, et aliis, quibus curae nostra haec non esset intentio, iniurias nobis inferendas spirare. Quorum ineptis conatibus vt auctoritate sua Re^a^, Ma^tas^ V^ra^ resistat, quamprimum oportebit. Nam cum praeter voluntarios, eosque omnes stipendiarios mecum ex Transyluania et Hungaria in istam expeditionem non adduxerim, nemo me tam inuigilem, negligentemque putet, vt fines Hungariae nudatas praesidijs reliquerim. Sed et libertinos heydones et gentes Comitatuum ac praecipuam nobilitatis partem domi ad insurrectionem generalem bene praeparatas et instructas commisi, vt si quid inopinati ab aliquibus contingat, pares sint ad offensiue et defensiue patriae pericula propulsare. Praeterea cum mea isthaec profectio non sine tali Turcarum Imperatoris annuentia facta est, vt meam, gentisque Hungaricae offensionem pro propria laesione habeat; rem sciatis cum potentioribus illis etiam habituram, quicunque infestis armis lacessere non erit veritus. Vbi autem V^ra^ Re^a^ Ma^tas^ arctissimam cum inclyta Domo Austriaca Sermoque Ferdinando necessitudinem suam proponit, sane ea mihi non est ignota; sed meminisse V^ra^ Re^a^ M^tas^ debet, priuatam eiusmodi affectionem publicis Regnorum Commodis et tranquillitatibus postponi, vicissim publica foedera priuatis affectionibus longe praeferri debere. Jam vero V^ra^ Ma^tas^ R^ia^

a SS. et OO^bus Regni Hungariae per solennem legationem edocta est, Hungariam contra Regnum Ma^tis V^rae Re^ae nihil moliri, nec in eam violenta inuasione venisse aut occupare velle, sed ad complanationes earum differentiarum, quae inter Ser^m Ferdinandum, officialesque interuenerunt, multis precibus et obtestationibus euocatum. Quorum vt origines puramque V^ra Re^a Ma^tas teneat veritatem, ea sic se habet.

Pacificationem Viennensem ab Hungaris tempore Ser^mi Stephani Bocskay confirmatam nonnisi fideiussione septem Regnorum et Prouinciarum penes Domum Austriacam concredidisse, cum ea fideiussione foedus antiquum Hungarorum cum fideiubentibus arctissime esse roboratum. Nunc a Ser^mo Ferdinando Regna et Prouinciae pro illa pacificatione spondentia bello infestissimo tam crudeliter premuntur, vt nisi auxiliatricibus copijs illis subueniatur, vbi de illis triumphatum fuerit, de Hungaris longe crudelius agere velle, conclusum apud eum esse teneamus. In quibus autem Bohemi, Silesij, Morani et Austriaci sese offensos a Ser^ma Domo Austriaca conqueruntur, nimirum destructionibus et ademptionibus templorum, pastorum deturbationibus, prouentuum eorum compilationibus, de similibus eiusmodi Hungari longe pluribus conqueruntur. Constat siquidem templis longe plus quam centum Pastores in Hungaria expulsos, et in vltimis Comitijs Posoniensibus ab Archiepiscopo Strigoniensi et personali Re^ae Ma^tis, per Vallonum, Italorum, Hispanorum in Regnum introductionem, solenni protestatione vltima extirpatio religionis Orthodoxae palam fuit promulgata, asserentes, malle eos fertilissimum Hungariae solum ferarum tantum agminibus relinqui, quam vt Lutheranis Caluinianisque haereticis accolatur. Deinde quod Magnates Patricios Orthodoxae Religionis nullis officijs admissos, nullis dignitatibus ornatos, sed Jesuitarum clancularijs delationibus ita vexatos, vt prae metu nimio vitam in patria non secus ac in exilio agerent. Sed super omnia ista apud Turcas totius gentis Hungaricae excidium miris modis agitasse, ita vt extirpata gente nostra, soloque patriae in aeternam vastitatem redacto, foedus aeternum cum Turca, cuius terminus ac verus scilicet custos ea vastitas foret, pangendum; haec cum literarum ad invicem scriptarum et interceptarum testimonijs, partim in locis publicis et authenticis

viceuersaria protestatione luce meridiana clariora sunt. Gentes igitur istae, Regna et Prouinciae in tantum exacerbatae, metuque vltimi excidij et religionis extinctione perculsae, alij ad alios, quo sibi permansionis modum quaererent, confugerunt. Me vero gens mea Hungarica potissimum ob sanguinis iunctionem, ob religionis vnitatem, iure strictissimae confoederationis et gratitudinis illius, quae me contra aemulos meos annis superioribus armis ex Hungaria pulsos tutando, debitorem, obnoxiumque vt in similibus casibus ipsis adessem, perricerunt. Tali ergo proposito vocatus, inuitatusque veni armatus, quia qui et fideiussores Hungarorum iam iam opprimere conantur, et Hungaricam gentem in libero religionis exercitio perturbant, extremumque excidium armis propriis et alienis ipsis nobisque omnibus minantur, iam dudum in armis sunt; de regia dignitate, de inuasione occupationeque regnorum, nullus sermo, nullaque mentio apud nos est; publica salus gentium et Regnorum, praesertim gentis Hungaricae quaeritur, violata multis modis oppressaque religionis libertas, non vt vlla ex illis extirpetur aut violetur, sed vt aequalis libertas, pari facultate et authoritate, absque oppressione alterutrius restituatur, hoc solum agitur et quaeritur, nec vltra quoquam haec nostra profectio atque expeditio extenditur. Quibus V^ra^ Re^a^ Ma^tas^ in animo diligenter perpensis et reuolutis, licebit sapienter discernere, vtrum causa priuatae affectionis suae, seu in religionem Romano Catholicam, quae a me non impugnatur, sed nostrae tantum aequalis libertas acquiritur, seu erga Domum Austriacam, quae *(nec)* prioribus pactis et promissis stare, *(nec)* regnorum tranquillitatem propriae affectioni praeferre patitur, — vtrum, inquam, talibus in casibus qui nulla sui parte vel se vel regnum suum attingunt, vltro se absque omni causa immisceat, suamque Re^am^ authoritatem, facultates, tranquillumque inclyti regni sui statum ancipiti rerum discrimini exponat. *) De me fateor ingenue ab initio absque vlla ambitione meique insinuatione, tantum tot Regnorum, Provinciarum, gentisque propriae Hungaricae precibus et obtestationibus deuictum, in hanc arenam descendisse. Et posteaquam tam salutari complanationi ma-

*) Itt az értelem hiányos.

num semel admouerim, nequaquam ab incepto minis aut territationibus quorumcunque desistere, sed implorato diuino auxilio, praemissisque monitis salutaribus, communem et aequalem religionis nostrae libertatem, cum ademptorum seu templorum seu prouentuum restitutione recuperare animo imperterrito pergam. Quod vtinam absque vlla sanguinis effusione efficere valeam, Deum Opt. Max. supplex orabo. Ad quae omnia, de prolixitate scripti veniam precatus, responsum, si mereri arbitrabitur, a V^ra Re^a Ma^te libenter accipiam. Seruet Deus Ser^mam Re^am Ma^tem V^ram ad annos quam plurimos faeliciter imperantem. Datum in Possessione Vary die 7^a Obtobr. Anno 1619.

Zsigmond király erre october 21-kén válaszol, de levelébõl, melyben Bethlen Gábor fegyverre kelésének okait szóval, kevés erövel czáfolja, csak a következő pont érdemes kiemeltetésre: „Illud mirari satis non possumus, cum antea Ill^tus V^ra de bello Turcis inferendo magnopere nos sollicitauerit, eiusque gerendi rationes abditissimas quasque proposuerit, quomodo nunc tantum praesidij positum sibi esse in eo confidat. Inti végre, hogy ne fegyverrel, hanem más módokkal védje a vallást, ha azt megsértve látja.

Hasonló értelemben válaszoltak Bethlennek a lengyel senatorok october 22-kén. A fentebbi pontról még világosabban írják: Studiosam antea pacis Ill^tem V^ram fuisse, eiusque causa consilia aduersus Turcam (quo florente res Christianorum pacatas esse non posse censebat) suscipienda sibi anno superiori putasse, ac de ijs cum Re^a Ma^te communicasse non sumus penitus ignari.

(Corresp. des Agens dipl. Cart. 165. Másolat).

443.

II. Ferdinánd Albert főherczeghez. Közli vele Tieffenbach Rudolf császári vezérnek Leopold főherczeghez írt levelét a magyarországi legújabb eseményekről Pozsony körül. El van határozva Németújhelybe útazni, hogy az ügyeket közelebbről jobban intézhesse s a nádortól az ő nevében kihirdetett országgyűlést elökészíthesse. Gratz, 1619. octob. 25.

(Egy melléklettel).

Durchleuchtig hochgeborner freundtlicher Vetter vnd Brueder. Wie gefährlich es in Hungern stehe, dasz nemblich der Bethlehem Gabor, heutt acht tag, vier Tausendt starkh zu Preszburg auf der Burger daselbsten gegebnen anlaitung einczogen, vnd dahero mit zeitlichem vorgehabten Rath, baide den Grafen von Buquoij vnd Dampier Vndergebene Veldleger sich zu der Statt Wienn herzue genähert, an ieczo aber zu versicherung der Päsz, gegen Behaim, Mährern vnd Ungern sich in drey thaill auszgethailt vnd gelegert worden, auch allein in terminis defensionis bisz mehrer Volckh zusammenkombt, verbleiben muesz, damit die Vngrische Granicz vnd disseits *(der)* Thonaw in schuldiger trew annoch verharend Spanschafften zu schützen vnd zuerhalten, hab Ich Euer L. hiemit zuerinnern ain notturfft erachtet, welche zugleich ob dem einschlusz den zuvor erlittenen schaden meines Kriegsvolckhs bey Preszburg, mit mehrerm vernemmen werden. Ich bin entschlossen biss künfftig andern tag Nouembris mich von hinnen nach der Newstatt zuerhöben, thails damit Ich mich der Statt Wien etwasz nächer befinde, thails auch auf dasz Ich diesem beschwär- vnd gefährlichen Vnwesen, so viel möglich remediren, vnd auf die vorbereittung des Vngerischen Landtags, so auf schierist kommenden Martinj durch den Palatinum in meinem Namen ausgeschriben, die gezimmende notturfft erwögen könne.

Im gleichen thue ich auch Eur L. hieneben ligendt abschrifftlichen communiciren wasz Chur Pfaltz an des Chur-

fürsten zu Maincz wie auch herczog Maximilians in Bayern L. B. der Behaimbischen Wahl gelangen, daselbsten hero für Antwort empfangen, wasz auch ich dem von Maincz zu begerten guettachten zuegeschriben habe, ausz welchen allen E. L. vermerken werden, wie gefährlich sich die sachen schier aller Ortten ansehen lassen, der liebe Gott wende es alles zu bessern vnd fridlichen Weesen. Verbleibe daneben stb. Geben in der Statt Grätz den fünfvndzwainczigisten tag Octobris Anno Sechczehenhundert Neunczehen.

E. L.

Guetwilliger Vetter vnd brueder

Ferdinand.

Melléklet. Tieffenbach Rudolf vezér levele Leopold főherczeghez, mélyben őt tudósítja a Pozsonynál szenvedett veszteségéről.

Hochwürdigister stb. Euer Hochw. Durchl. berichte ich vnderthenigst, das heut frue gegen den Tag der Bethlehem Gabor mit $\overset{m}{8}$ Man zu Rosz vnd Fusz in die Vorstatt zu Presburg gefallen, vnd hat sich Ihme Ihrer Kay. Mt. Kriegsvolck tapfer gewehrt aber endtlich mit verlust beimgleichen bey 400, auszer was sich verloffen. Was ich noch bey mir, möcht sich noch auf 800 Man erstrecken. Er liegt mit seinem ganzen Leger auszer des Galgens auf der rechten Handt an der Thonaw, dem ansehen nach 12 oder $\overset{m}{15}$ starck, hat 18 Stück bey sich. Nicht so groszen Schaden het ich gelitten wan die meinedigen Bürger aus der Statt mich vnd die ehrliche Leut nicht schandtlicher weis dem Feind verrathen hetten; haben auch nicht ein einiges Schusz ausz der Statt auf den Feindt gethan: vnd wie von Anfang also bis zu dem Ende hat man kein Teutsche Besatzung in das Schlosz nehmen wollen. Haben sonsten an Ihnen nichts erwiedern lassen sondern mit Stücken vnd Doppelhacken fewr auf den Feindt geben. Endlich

aber hat der Bethlehem selbst, nachdem wir einander wohl abkampelt haben, ein Anstandt begert, haben Gösel an einander geschickt; der Bethlehem aber Ihme das Schiessen als von Vngern zue vnd gegen Vngern ernstlich verhebt, auch das Er vnder der vertrösten tractation die Teutschen ankommen lassen. Herr Palatinus aber hat Ihme auch verhebt das Er vnder der tractation den Einfall gethan. Morgen aber soll sich der Palatinus mit kurzen Wortten resoluiren, was er thuen wölle; dem ist angst vnd bang. Ich glaub gewisz dasz Sy das Schlosz morgen übergeben werden. Der Palatinus hat den ganzen Tag begert, das ich mit dem Teutschen Volck hinüber ziehen solle, habs aber nie einwilligen wollen, bis ich endtlich berichtet worden, das mir wider ein neue vnd andere Practig bestelt gewesen; auch das ich besorgt, weilln Sy morgen mit einander schlieszen vnd tractiren sollen; dasz ich auch etwas wegen derselbigen tractation mit Spot das ist mit hinderlassung der Fendel vnd vberwehren hette abziehen müssen. Auch anderer Vrsachen halber die Eur Hochw. Fürst. Durchlaucht mit mehrerem von meinem Diener vernemen werden, wie nicht weniger, was sich bey dem Einfall verloffen. Die Stück hab Ich in der Eyl nit aus dem Schiff ziehen können lassen, habs also, damit sy dem Feindt nicht in die hendt khemen, sambt den Petarden in die Thonaw sencken lassen; das Pulffer vnd die Lunden hab ich das meiste alles in das Schlosz gebracht. Ich nim meinen weg von hinnen nach Prugg, dorten E. Hochfürstliche Durchl. gnedigsten beuelch ich erwarten will. E. H. D. vnderthenigist gehorsamster

Rudolff von Tieffenbach.

(Chancell. Allem. Eredeti).

444.

II. Ferdinánd, Albert főherczeghez. Mivel a felkelt magyarok Óvár felé vonúltak, útját Németújhelyre kissé elhalasztotta. Bár őket Buquoy Petronellánál megverte, újabb hírek szerint Steyerbe törni szándékoznak. A nádor meghagyta magát ijesztetni Bethlen által, s az ő tudta nélkül országgyűlést hirdetett, mit ő magyar tanácsosai javaslatára leparancsolt. A nádor még tartja magát Pozsonyvárban; de segedelmet nem várhatván, félni lehet, hogy magát a koronával együtt megadja. Pénze nincs, katonáit nem fizetheti, miért ezek nyugtalankodnak. Az osztrák rendek a csehekkel szövetséget kötöttek; a rajnai fejedelem cseh királylyá választatását elfogadta; a würtembergi herczeg nyugtalankodik; csak isten és a kath. rendek összetartása segítheti őt ki a veszélyből. Sürgeti a Frankfurtban megajánlott segély megindítását. Schottwien, 1619. november 22.

Durchleuchtiger stb. Damit E. L. den gegenwertigen Standt meines Böhaimbischen vnd Vngerischen Kriegswesens auf die Iren biszhero gegebne schriftliche Communicationes fernere Wissenschafft haben, bericht Ich Sy hiemit, dasz ich mich den zechenden disz von Gracz erhebt vnd mein Raisz herausz in Österreich fürgenommen willens, weil es zue Wien der daselbsten eingerisznen Erbsäuch halber nit sicher. Mein Khayserl. Hofleger ein Zeit lang zur Newstatt zuhalten, vnd anzustellen. Nachdeme aber hiezwischen sich die Böhaimb vnd Mähren mit Iren jenseit der Donaw in Österreich gehabten Legern hinab geen Preszburg begeben, und mit dem Bethlem Gabor vnd den widerwertigen Ungern verainiget, auch aines thails herüber vber die Donaw gesetzt vnd sich vngefähr in die 4000 Vngern zu Rosz vnd Fusz heraufwerts vmb Altenburg, vnd der Enden herumb gelegert, auch angefangen heraufwerts zu straiffen, vnd das Landt vnsicher zu machen. Zumahl man aus allerhandt anzaigungen vnd kundschafften vermuethen müssen, Sy möchten gar herauf

gegen Newstatt, oder doch dieselbige reuier herumb wasz feindtthätliches fürnemmen mögen, hat meines Brueders Erzherzogen Leopoldj L. der Graff von Buquoj, vnd andere darfür halten wöllen, dasz dieser Zeit vnd bei disem des feindts fürnemmen, Meine Person nit allerdings sicher sein, mich derhalben durch aigen mir entgegen geschickten Currier vermanet, meine Person nit in gefahr zueseczen vnd mein Raisz nacher Newstatt ein etlich tag vnd bis man des feindts intention gewisser vermerkhen möchte auf zuhalten; wie beschehen, vnd ich mich etlich tag thails an andern Orthen vnder weegs thails allhie aufgehalten. Underdessen hat der Graff Buquoj mit meinem Kriegsvolckh die obgemelter massen herüber gerückhte Vngern bey Petronella angegriffen, deren in die 1000 erlegt. Jeczo haben Sy bey Preszburg ein Schiffbruggen geschlagen, vnd sein widerumb etliche Compagnie zue Rosz vnd Fuesz herüber gerückht vnd lassen sich ermelte Vngern Böhaimb vnd Mähren vnder ainander verlauthen, als ob Sie ein einfahl in mein Fürstenthumb Steyer fürzunemmen vorhabens seyen. Dawider ich sowohl herausssen durch mein Leger alsz in Steyer selbsten alle nothwendtige vnd möglichiste fürsehung zuthuen beraith verordnet habe.

So hat sich auch mein Palatinus in Vngern durch den Bethlen Gabor vnd die Zeit anhengige Vngern bereden vnd schreckhen lassen, dasz er ohne mein Beuelch ein Landtag in Vngern auf den 11. disz auszgeschriben, deme habe ich aber mit Rath meiner vngerischen Räthen vnd noch getreuen Stenden, diser Vrsachen halber abgeschriben, weil nit allain einem Palatino ohne Wissen vnd Beuelch eines regierenden Khönigs, Landtäg auszuschreiben vnd anzuestellen nit gebürth; sonder auch die Statt Preszburg vnd vast das gancz Landt mit des Bethlem Gabors vnd seiner anhenger alsz nunmehr feinden vnd Rebellen Kriegs Volckh eingenommen, vnd man weder sicher hin vnd wider raisen noch ohne gewisse besorgende Betrangnusz vnd Vbergwältigung der Rebellen alsz diser Zeit der sterckhern gegen den gethrewen dem Landtag beywohnen vnd abwarten khönden, zuemahl auch vast vnzweifenliche gefahr, dasz wo die mir noch getrewen in des gegenthails vnziembliche postulata vnd schlusz nit einwilligen, oder sich darzue versehen würden, Sy anders nichts

dan gefahr Ires Lebens Haab vnd Güetter (Inmassen die Böhaimb diesen Processe auch gebraucht) zugewarten heten. Vnderdessen vnderlasse Ich nit durch meine noch getrewe vngerische Stende, so vil möglich ad partem zue vnderbawen, ob dasz weesen noch in der güete accomodiert, die abgefallene widerumb herumb, vnd die Böhaimb vnd Mährer ausz dem Landt gebracht, auch die gehorsame dabey standthafftig erhalten werden möchten; wie sich dan das Schlosz zue Preszburg vnd darinnen der Palatinus sambt zwayen Conseruatoribus Coronae noch in meiner deuotion halten: weil Sie aber auszer der Ordinari Besatzung mit kheinem Kriegs Volckh versehen, die Statt vnd Landt des feindts Voll vnd in desselben gewalt ist, möchte es sich in die har nit halten, sondern sambt der Cron dem feindt ergeben müessen.

Dargegen nimbt mein hör ab vnd befinde ich mich in groszen mangel gelts, die Soldaten zu bezahlen vnd dahero ein durchgehende meutination zubefürchten.

Die österreichische Stend ob der Ensz verharren in Irer widersetzlichkheit, haben die Pündtnusz mit den Böhaimb vnd andern widerwertigen von newem stabiliert vnd zu Lincz auf dem Rathhausz mit einem gesungnen Te Deum laudamus becrefftigt; wiewol ich vnderdessen nit vnderlasse, Sy zu der gebür zuvermahnen, vnd ad partem mit Inen zu handlen, darauf Sie zwar guete Wort geben, der effect aber ist bisshero schlecht gewesen.

Dasz auch schlieszlichen Pfalcz Haidelberg die vermeinte nichtige Wahl in Böhaimb angenommen, auch alberaith nacher Prag gezogen, dasz haben E. L. hievor vernommen; jeczt will verlauten, sambt die Crönung auch nunmehr geschehen seye.

Nit weniger vndersteet sich auch der Herczog zue Wierttemberg sein in Schwaben habendes Kriegs Volckh zue Ross vnd Fuesz in des Heil. Reichs Clöster vnd Gottshäuszer in Schwaben, an dem Donaustrom, dem ein guetter thail vnder vnsers Hausz hochen vnd Landtsfr. Obrigkheit in der Landvogtey Schwaben vnd Marggraffschafft Burgaw gelegen, demselben auch mit Schürmbs gerechtigkheit zugethan sein, mit gewalt vnd ohne ainiche vorgehende begrieszung allen Reichs Saczungen zuwider, einzuelegen, auch mit ranzioniern der

Vnderthanen, vnd andern gewaltthaten zubelestigen, mit dem bedroen, dasz Sy der Enden ier Winter Leger haben wöllen; alles zue dem Ende mir vnd meinem Kriegsvolckh die Pasz an allen Orthen zu Wasser vnd Landt zuespören. In dieszem ieczt in ainer Summa erzehlten widerwertigen Standt vnd Beschaffenheit befindet sich das weesen hieoben zu Landt, Ausz welchem E. L. die darausz vorstehende gefahr leichtlichen abnemmen vnd ermessen khonden, dasz da nit andere fürsehung beschicht, deren Ich allein zu schwach, nit allein unser Hausz, sonder zuemahl das ganze catholische weesen in euszeriste noth vnd Abfahl gesteckht werden möchte. Welches dan vmb sovil eher zufürchten, weil dasz zusammensetzen vnd der eyfer der catholischen schlecht, alsz sehr langsamb vnd khaltmüetig von statten geet. Wan dan durch disz alles das gancze Röm. Reich in ein sehr gefährliche Zerrittung, beuerderst aber vnser Hausz vnd die Catholischen Stendt sambtlichen in euszeriste gefahr geseczt werden: so ersuch Ich E. L. abermalen ganz freundt- vnd Vetterlich, Sie gruchen auch Ires thailsz, an Iren möglichen zuethuen nichts erwinden zu lassen, vnd sonderlich die 1000 Pferdt, daruon der Conte de Ognate E. L. in newlichheit zugeschriben, vnd darauf man hieoben ein grosze Hoffnung machet, dem gemainen weesen zu Trost vnd besten zu verwilligen; wie auch des Chur Fürsten zue Maincz L. vnd andere Cathol. Chur- vnd Fürsten animirn, vnd Sy zu befürderung ihrer habenden defensions verfassung vnd deren zu Franckfort veranlaszten 6000 zue Fuesz vnd 600 Pferdt beweglichen zuvermahnen. So sollen auch E. L. von mir durch den ermelten Conte de Ognate oder Iren bey mir habenden Agenten zu jeder Zeit aller schrifftwürdigen verloffenheit berichtet werden. Deren ich darneben mit freundt- vetter- vnd bruederlichen Threwen bestendtig beygethan verbleibe. Schottwien den 22. Nouemb. Anno 1619.

E. L.

Guetwilliger brueder
bisz in Tott
Ferdinand.

(Chancell. Allem. Eredeti).

445.

II. Ferdinánd, Albert főherczeghez. A felkelt magyarok és csehek mind előbbre s beljebb hatnak Bécs felé; Sopronyt megvették s úgy látszék, Bécset akarják ostromolni, de utóbb Pozsonyba visszatértek; minek fő oka az, hogy Homonnay 15 ezer kozákkal felsö Magyarországba jött. Helyzete mind e mellett is igen veszélyes, serege pedig fogy. Kéri öt gyors segély küldésére. Bécs, 1619. dec. 10.

Durchleuchtiger stb. Seithero meinem jungsten an E. L. abgangnen schreiben hat der feindt, dass ist die Rebellischen Behaimb Mährer vnd Vngern, vmb diese Statt vnd fast dem ganzen Landt herumb starckh gestraifft, mit Mordt, Prandt, vnd Raub auch hinführung vill vnschuldiger Seelen von Weibs Persohnnen vnd Khindern grossen Muetwillen vnd Tiranney vervbet, vill armer Leuth gemacht, auch Edenburg eingenomben, vnd ob es gleichwoll das Ansehen gehabt, als wolte Er ain Belegerung diser Statt fürnemmen, so hat er sich iedoch bej wenig tagen, widerumb hinab gegen Pressburg vnd daselbsten vber die Thonaw ritiriert; darzue sonderlich der Bethlen Gabor vnd die Vngarn vrsach mechten gewunnen haben, dass der Homanay ain fürnemer Vngarischer Catholischer Herr, deme die Rebellen seine Güetter gegen Sibenbürgen abgetrungen, mit funfczehentausend Pollnischer Cassaggen in Ober Vngern gefallen sein solle. Diweil aber die Böhaimb vnd Mährer sich auch hinüber der Thonau begeben, vnd der Enden die Nider Österreichische Stenndt ir Kriegsvolckh haben, auch ains theils der Ober Enserischen mit dem ihrigen auch herab ruckhen; so muess ich in sorgen stehen, sie möchten zusammen stossen, vnd wo nit wider dise Statt, iedoch andere an der Thonaw gelegne fürnemmen, wie dann ermelte Österreicher, deren etliche alberaith in iren gewalt gebracht vnd zur huldigung bezwungen, vnd also etliche Peasse an disem vndern Thonaw stromb bekhommen haben. Dennen hab ich gleichwol vermög der beilag zugeschriben, dato aber von Innen kain Antwort empfangen, hiezwischen

fahren sy mit angedeut Irer sterckhung vnd feindtlichen fürnemmen furt; vnd wiewol Ich an meinem Orth dass eusseriste thue, jedoch weil mein Kriegshör täglichen abnimbt, auch hin vnd wider an vndterschidlichen Orthen zerstreuter vnd zu derselben verwahrung stilligen muesz, eruolget daraus, dass dem Feinde . . notwendige widerstandt vnd abbruch nit geschehen kan. Hiraus nun E. L. vermerckhen, wie gefehrlich es diser Enden steeth, jnmassen es auch daroben im Reich nit wol stehet; indeme die protestirende vnirte Stenndte mit starckhen Kriegsvolckh gefast, den Catholischen, vorab den geistlichen, nit allain bedrohlich sein, sonnder alberaith dern Gefell vnd Einkhemmen, so vill deren in Irer der protestierenden Territorijs gelegen, vorhalten, thails auch ihres Khriegsvolckhs in die Klöster vnd derselben Dörffer mit gewalt einlosiert; vorab an dem Thonaw stromb, damit mir vnd Innen Catholischen, derselbige gespert vnd mir desto weniger könde hilff vnd anndere Khriegsnotturfft zugefuert werden. Wan es dann allenthalben in dieser gefährlihait stehet, vnd sich diese widerwertige Stendte vndterstehen, vnnser Hauss zu vndterdruckhen; so will Ich zu Eur L. die veranlässliche Hoffnung sezen, Sie werde an ihrem orth Ire bisshero villfaltig erwissne mithilffliche handt scheinen lassen, vnd dassjenige fürnemmen, was sowol zu Rettung des gemainen wolweesens, als erhaltung vnnsres ganzen hausses notwendig vnd verträglich ist. Auch die andern catholischen vorab die Geistlichen animiren vnd zu gemainen zusamensezen beweglichen erinnern helffen; darumben Ich dann Eur L. hiemit ganz freundt- vetterlich ersueche, vnd Iren mit beharrlicher freundt- bruederlicher affection wol beigethon verbleibe. Datum Vienn den Zehenden Decembris Anno Sechzehenhundert Neunzehenden.

Eur L.

Guetwilliger Vetter
vnd brueder

Ferdinand.

(Chancell. Allem. Eredeti).

446.

II. Ferdinánd, Albert főherczeghez. Előbbi levele óta a körülmények csak abban változtak, hogy a magyarok Ausztriából Pozsony felé hátráltak, s hogy Bethlen, értesülvén miként Homonnay egy kozák sereggel tört be a felvidékre s Kassa külvárosait leégette, Pozsonytól is visszahúzódik. Közli vele a Forgách Zsigmond nádorral folytatott levelezését a magyarokkali békealkut illetőleg. Bécs, 1619. dec. 16.

(Három melléklettel).

Durchleuchtiger stb. Die nechste Ordinari hab ich E. L. freundlichen berichtet, in wass standt sich dass allhiesige Kriegsweesen damahlen befunden habe; jetzo zu continuirung vnnsrer Correspondenz, solle ich derselben nit verhalten, dass es sich seithero nit vill vnd allein in deme geendert dass das Vngerische Rebellische Kriegsvolckh nunmehr fast alles widerumb auss diesem Lanndt Österreich sich hinüber nacher Pressburg rittiriert, vnd weil der Bethlen Gabor erfahren dass der Homanay mit etlich tausendt Pollnischer Cassaggen in Ober Vngern gefallen, vnd zu Cassaw die Vorstett abgebrendt, auch weiter herauff gerüeckht, thuet er sich auch nunmehr von Pressburg hinweckh begeben vnd wie die Kundschaffter lauten, dem ermelten Humonay entgegen ziehen; die Böhaimb vnd Mährer aber ligen noch maisten thails, vnd etlich tausent starckh, dieserseits der Thonaw vngeuehr acht meill weegs von hier; die nemmen aber durch Krankhaiten vnd andere Gebrechlichhaiten, täglich starckh ab, darauff ich mich nun entschlossen, etlich tausent meines herumb ligenden Volckhs demselben entgegen zuschicken, vnd da möglichen, sie in jren Vortheil anzugreiffen vnd wechzuschlegen.

Gleicher Gestalt haben auch die Ober vnd Vnter Ennser jr herunden an der Thonaw gehabtes Kriegs Volckh nach deme sie dass auss Italia in Passaw angelangten Hispanischen Volckhs vernomben widerumb zurugkh gefordert; denen hab Ich ebenfahls heut dato etlich tausent nachgeschickht,

etwas gegen Sie fürzunemmen, wie Ich dassjenige so durch göttlichen beistandt an ainem vnd dem andern Orth eruolgen möchte, mit nechsten berichten will.

Sonsten haben die Vnder Österreichische Stendte der Augspurgischen Confession, auf die E. L. mit nechsten Copeilich communicirte schreiben kain andere dann dem beischluss Lit. A. gemess; die Ober Ennser aber gar kain Antwort gegeben, vnd stehe Ich der Vnder Emserischen vertrösten Abgesandten in Wartschafft, dern fürbringen E. L. hernacher ebenfals vnderhalten bleiben solle.

In wass Veranlassung Ich auch mit den Vngerischen Rebellen vnd den Bethlen Gabor seithero meinem jüngsten schreiben gestanden geruehen E. L. auss hiebei ligenden Abschrifften B. C. D. zunernemen, darauff nun heut dato jr erclärung ervolgt, dass sie meiner Abgesandten erwarten wollen, wie sie auch die Gaissl benambset, vnd die Verbündtsbrieff geferttigter mir herauff geschickt haben. Dess weitern Verlauffs will Ich E. L. mit nechsten verstendigen.

Wie Sie auch auss den Einlagen E. F. G. H. mehrers Inhalts zusehen haben, wass beeder Churfursten von Sachsen vnnd Brandenburg LL. meinen bej denselben gehabten Gesandten Gundtackern von Lichtenstain meinem Gehaimben Rath vnd Camerern fur beschaidt vnd Antwortt geben, auch Chur-Sachsen dem Pfalzgrauen, der Böhemischen Wahl vnd Crönung halber zugeschriben haben. Darauff bin Ich nun in werckh, an Ire LL. wie auch andere Fürsten des Ober vnd Nider sächsischen Craisses, vnd dem Khönig in Dennenmarckh ein andere Pottschafft abzuferttigen, denselben den jetzigen standt souol diser Lannden alss dess Reichs, mit gründtlicher ausführung zuentdekhen, vnd anndere in der Brandenburgischen Anwortt eingeführte vngleiche fürgeben zuwiderlegen. Welches als Ich E. L. zu dero wissenschafft nit verhalten mögen. Vnd verbleibe stb. Geben zu Wien den Sechzehenden Decembris Anno Sechczehenhundert Neunzehen.

E. L.

Guetwilliger Vetter
und Brueder
Ferdinand.

Első melléklet. B.

Ferdinandus etc. Spectabilis ac Magnifice fidelis nobis dilecte. Literas vestras quarta labentis mensis decembris Posonij datas accepimus, ex quibus benigne et grata cum satisfactione nostra intelligimus Fidelitatis Vrae consilia et desideria non alio esse directa, quam vt salutaria pacis et tranquillitatis restituendae media prae furore armorum, vnde nonnisi exitium et vastitas Regnis et Nationibus imminet assumantur. Et quod memores nos maiorum nostrorum diuorum Augustae domus nrae Austriacae Imperatorum, Sacri Romanj Imperij, adeoque Orbis Christiani Monarcharum clementiae ac pietatis, quae in Gubernatione Regnorum et populorum eos exercuisse testatissimum est, veluti exemplar et normam nos quoque nobis semper proposuimus, et neque ab eo latum quidem vnguem declinandum nobis statuimus. Quem animum pium concordiaeque et quietis studiosum affectum, ad quae sponte ferimur, cupientes etiam num declarare intentione vra ex literis et relatione fidelis nri Mgfci Thomae Nadasdi Cons. nri etc. perspecta in Commissione pro salutari pace restituenda, seponendisque belli incommodis suscipienda. Tametsi constet nos ne in minima quidem parte ad concitationem animorum ansam et occasionem praebuisse, vt tamen benigna nra propensio ad pacem habendam promptissimos et cupidos nos accedere apud Orbem Christianum testatum fiat, annuimus, vt ea quantocyus assumatur. Et quod nos personas pro ea re iam destinauimus. Necessarium vero est, vt pro temporis moderni ratione securitas vndequaque praestetur. Ne quid vero a partibus istis desit, sex primariae Conditionis personae (totidem siquidem nos quoque pro Commissarijs nostris delegaturi sumus) in obsides dentur, et alia requisita circa sufficientem saluum conductum, caeteraque necessaria prout ex literis praefati Thomae Nadasdy ulterius cognoscetis absque mora expediantur. Interim et nos demandaturi sumus, vt ea quae ad hanc pacis tractationem requiruntur, tempestiue appromptentur. Benigne sperantes pro justitiae et aequitatis regulis, diuinarumque et humanarum legum reuerentia, id quamvis secuturum, ut et statui quisque

suo respondisse, et saluti publicae consultum voluisse manifeste appareat. Non dubitamus vero vos quoque Synceritatis Vrae studia et conatus impense huc collocaturos, de quo nos certa quaeuis vti hactenus sperare (?) ita deinceps quoque praesumere et firmiter nobis proponere non disinimus. Gratia nra Caes. et Regia in reliquo bene propensi manentes. Datum in Ciuitate Viennae die 7ª mensis decembris Anno Dni M. D.C. XIX.

Második melléklet. C.

Sacratissima Caes. et Regia Maiestas Domine, domine mihi Clementissime. Fidelium obsequiorum meorum in gratiam Ma^tis Vrae humillimam subiectionem. Quas ad me Ser^ma Ma^tas Vra ante triduum benigne rescripsit, hodie sunt mihi redditae. Ex ijs vero non mediocri cum animi solatio cognoui, quod intelligere unice optabam, nempe Ma^ti Vrae et grata fuisse mea in hac tanta laborantis hungarorum perturbatione, de suscipiendis pacis tractatibus intimata consilia, et ijs pro innata pietate sua permotam clementer annuisse, quatenus sepositis Martis conatibus eae rationes ineantur, quae ad constituendum pacis tranquillitatisque bonum, cum primis accomodatissimum videbatur. Quae Sacrae M^tis a vindictae cupiditate aliena, ad capessenda porro salutaria quietis conseruationisque Regnorum ac populorum diuinitus curae suae commissorum studia, excitata voluntas, equidem anceps non sum, famam nomenque Ma^tis vrae gloriae conseruabit aeternae. Cum etenim in Confesso sit, nullo citius grauiusque malo perijse regna, plurimo sudore pariter atque sanguine parta, quam bellis ciuilibus, ea benignitate pacisque consilijs conseruare, summae virtutis laudisque est. Quod cum M^tas V. postpositis armorum Vindicijs clementer annuerit, ut destinatos huc Commissarios non differat transmittere, hancque piam intentionem benigne continuare pergat, res ipsa postulat. Quibus vt ne saluus conductus, obsidesque primarij viri, nec Vrae desint Commoditates, et in summa honeste decen-

terque tractentur, dabitur quemadmodum benigne requirit, opera sedula. Verum quod eos qui ex Hungaris pro Commissarijs designati esse significantur, concernit, latere omnino nolui Ma^tem vram, Regnicolas eos nequaquam velle non solum pro Commissarijs agnoscere (quod praeiudiciosum fore libertatibus Regni, quarum causa hi motus quoque excitati, sentiant) quemquam alium indigenam praeter Palatinum, quippe mediatorem ex officio inter Ma^tem Regiam et Regnicolas, Commissarium agnoscere, sed neque in medio sui pro tempore sustinere, excepto Mgfico Thoma Nadasdi, cui aditum vtique non ut Commissario, sed ut illi, cuius opera sit adminiculo in progressu tractationis futura, concedunt.

In quo est mea syncera opinio, non refragandum hoc in genere esse Regnicolis, neque occasionem ullo modo porrigendam, quo Consilia salutariter instituta dissipentur, quibus et alioqui non adimpletas conditiones laesas patriae leges allegare in promptu est. Veniant igitur nominatae per Ma^tem Vram ex Aula Illustres illae personae, et si quam terciam illis adiungere libuerit, quibus mea Palatini (siquidem eo me honore dignata est Ma^tas Vra) accedet et praesentia. Nec quicquam in me erit ingenij aut industriae, quod non ad hoc pium salutareque opus summa fide et alacritate conferatur. Caeterum erit Ma^tis Vrae partium providere clementer e diuerso, vt saluus conductus ceteraque necessaria illic quoque in promptu sint, et ad locum praescriptum personis isthuc missis obviam deferantur, ac simul qua cum instructione suos huc ablegatura sit Commissarios quos et eam et plenae potestatis facultatem prout usu receptum est habere erit necesse. Quae ad S. Ma^tis Vrae literas praefatas demisse rescribenda habui. In reliquo stb. Datum Posonij 9ª die mensis decembris anno dni M. DC. XIX. Sacrae M. V. humilis et fidelis subditus et seruitor

Comes Sigismundus Forgách.

Harmadik melléklet. D.

Ferdinandus etc. Spectabilis ac Mgfice stb. Ea quae ad benignas literas nras nuper fidelitati Vrae in negotio tractatus per Commissarios instituendj Fidelitas vra 9ª die mensis decembris perscripsit sufficienter intelleximus simul et illa quae Mfcus Simon Pechy ad fidelem nrum Mgfcum Thomam Nadasdj etc. Consiliarium nrum hoc idem negotium tractatus concernentia intimauit cognovimus. Hanc vero rem nolentes nos per moras ad delationum plures terminos dilabi de difficultatibus quae nobis ex praefatis scriptionibus denuo suggeruntur, vos quantocius requirere voluimus. Primo quidem quoniam nos Commissarios quos pro tractandis illis negotijs publicis quae tempore tractatus in forum venire debent, tanquam subiecta idonea et eo numero necessarios existimauerimus, non videmus quamnam ob causam ex praescripto alieno numerus ille imminui vel etiam personas alias alijs substituendo variari deberet, certam siquidem ex praescripto et benigno mandato nro informationem qualiter ad salutare hoc nostrum intentum ad quod animos quoque fidelium nostrorum Regnicolarum adducere contendimus accepturi sunt. Caeterum Fidelitati Vrae per huiusmodi Commissariorum tractatus, cuiuscunque tandem conditionis ij sint, siue indigenae siue vero alienae nationis ex officio suo, quod interpositionis est, decedere potest, illudque nos haud quaquam imminutum esse volumus, nihilominus siquidem ea que interpositionis esse debebunt, interueniente, hoc licet Commissariorum tractatu partibus ijs fidelitas Vra perfungi poterit, de quo etiam non diffidemus, Vos pro alacritate et promptitudine, quam pollicerinj summa fide et industria Operam Vram huc collocaturos. Ne itaque hac de causa salutaris hic conatus, et consiliorum salubrium suscepta ratio defectu laboret, cum et alioquin notum sit vobis ex legum Regni et Reuersalium nostrorum dictamine quaeuis Hungarica per Hungaros potissimum tractanda esse, proindeque saluis constitutionibus secus nobis faciendum proponere nequimus. His itaque Commissariorum nostrorum numero et destinatis personis stantibus, ob quorum forte variationem et imminutum numerum paucioreq

isthinc pro obsidibus nominatae fuerant personae, conandum erit vobis quoque, ut pares non solum numero Commissariorum nrorum, sed etiam conditione et statu potiores deputentur, pro obsidibus, de quibus ex benigno mandato nro fideli nro Mgfco Thomae Nadasdj praescriptum extitit vnaque cum hisce literis tales Posonium transmissae.

Quoniam vero ipse Simon Pechy ad praefatum Thomam Nadasdj scribit, etsi primo sine scitu et consensu Regnicolarum fuisset incoata haec tractatio, postmodum tamen accedente etiam Regnicolarum illic congregatorum consensu, literae salui conductus pro Commissarijs per Principem transmissae sunt. Quocirca necessarium est, vt nomine publicae fidei et salui conductus assecurationales literae exarentur, quatenus ipsis Commissarijs nris sufficiens pro descensu, agendique et tractandj talia negotia ad publicum bonum spectantia cautio praestetur. Praeterea etiam loca illa per que transitus fieri debent et alia circumvicina externarum nationum militaribus copijs obsidentur, ab ijsque nulla nota data visitur per quam literis illis fidej seu salui conductus quas Princeps Transyluaniae transmisit de securitate sufficienti praestanda assensum praebuisse, aut sese ad hoc idem obligasse constaret; de hoc tamen non minus ipsos Commissarios nros tutos et securos esse conueniret. Ne itaque in ulla parte obex aut impedimentum ingruat, quod negotij cursum et effectus optati consecutionem impediat, huic quoque defectui remedium adhibendum, tali quidem pacto, ut tam vos conjunctim cum statibus er ordinibus pro vobis, sicut et ipse Princeps Transiluaniae separatim pro se sufficientem sucuritatem a Ducibus et antesignanis militiae in gentium quarumuis expeditionis Bohemiae Morauiae Silesiae, ac reliquarum qui cum copijs militaribus exercituantes adessent, publico scripto acciperent, qui per omnia salui conductus literas per vos et fideles nros status sicut et alias ipsius Bethlenij eiusdem tenoris huc transmittendas bona fide sese obseruaturos sponderent et sese obligarent. Non dubitamus veros vos sincera fidelitatis studia, quae nobis sacroque regni nostri diademati grata cum satisfactione hactenus exhibuistis, deinceps quoque et praesertim hac occasione in emolumentum communis patriae et studio salutis publicae constanti et indefesso animo prae-

stituros. Porro nos nihil de clementi et paterna nostra ad hanc rem promouendam cura et sollicitudine remissuri sumus, et sufficientibus ac necessarijs cautelis tam salui conductus literas pro obsidibus venturis, sicut et alia quae cum omnibus requisitis instruendos Commissarios nostros pertinebunt, tempestiue expedituri sumus, nullis incommoditatibus parcentes tametsi nonnihil affectu podagrae vterque fidelium Commissariorum nostrorum tam videlicet Princeps a Lichtenstain sicut et Baro ab Eggenberg nonnihil molestentur, spes tamen recuperandae pristinae firmioris valetudinis indies accedit. Vobis vero in reliquo gracia nostra benigne propensi manemus. Datum Viennae duodecimo Decembris Anno 1619.

(Chancell. Allem. Eredeti).

447.

II. Ferdinánd Albert főherczeghez. Előrebocsátván az osztrák hadi zavargásokat, melyekről már fentebb is volt szó, s hogy Buquoyt ellenök küldötte, tudósítja őt, hogy biztosait az alkudozás végett Pozsonyba küldte; mielőtt azonban az megkezdetnék, Dampier által Sopronyt visszavétette. A fegyverek azóta mind a két részen pihennek. Kevés magyar is van most e vidéken; mert Homonnay ellen indúltak. Közöl vele Sopron megvételére s az alkudozásra vonatkozó okmányokat.

Bécs, 1619. decemb 30.

(Két melléklettel).

Durchleuchtiger stb. Zu forsezung der angefangnen, vn gegen Eur L. gezimmenden Correspondenz, von dem alhielendigen weesen berichte Ich sie hiemit freundlichen, dass die Steendte ob der Enns stb. — — — — — —

— — — — — — — — — — — —

Vngarn belangent, hab Ich den Graff Tompier gegen Edenburg, so der Bethlen Gabor vnlegst in sein gewalt bekhomen, geschickht, dasselbig zu recuperirn, wass Er nun

daselbsten aussgericht, vernemmen E. L. auss seiner mir gethonnen schrifftlichen Relation sub Lit. I. mit mehrerm. Undter dessen sein zu Volg der jungst angedeuten Veranlassung, meine Commissarien nacher Praessburg abgeordert worden, welche 26. diss, gedachten orths angelangt, dato aber anders nichts herauff berichtet haben, dann was sub Lit. K. beigefüegt. Hiezwischen ist zu baiden thaillen, alles feindtliches fürnemmen eingestelt; wie auch der Bethlen Gabor vnd widerwertige Vngarn wenig Khriegsvolckh bej sich haben. Sonnder weil der Homonay mit seinem Pollnischen Khriegsvolckh noch sighafft in Ober Hungarn fortfert, haben sich die Rebellen maisten thails Ime entgegen rittiriert, wie auch die Böhaimb vnd Mährer von Innen begeben. Vnd wie die Zeittungen lautten, gegen Böhaimb vnd dem Lanndt ob der Enns ziehen. Diss alles hab Ich dissenvalss neben den anndern so von den Reichsachen vnd Nürnbergischen Conventiculum an Sie absonderlich geschriben wierdet, freundlichen nit verhalten mögen, Deren ich mit Khayserlichen hulden, Vetter vnd bruederlichen Threwen wolbeigethan verbleibe. Geben zu Wien den 30. Decembris Anno 1619.

Eur L. Guetwilliger Vetter

Ferdinand.

Első melléklet. Lit. I.

S. C. M^{tà}.

Iho riceuuto con la riuenza che deuo dal Capit$_o$ de Ler commandamento di V. M. C. essendo ritornato da Edenburg, doue io ho fatto giocar vn petardo a la porta del borgo. I Cittadini m'haueuano promesso di non uoler lasciar entrar gli Vngari nella Citta si hanno scusato, che uolendo ritirare alcuni borghesi che sono entrati perlamella quelli che non hanno potuto entrare sono stati amazzati Et i soldati Tedeschi che erano alla porta e a una chiesa uicino alla porta che

m'hanno impedito di seguitar gli Vngari, tutti sono stati ammazzati opresi; e dal Luogotenente che commandaua, che io mando per il Capⁿᵒ de Ler essendo seruito V. M. C. potra hauer ampla informatione.

Io mi confermato un giorno e due notte dentro i Borghi che sono grandissimi sono piu di 9. Cento case. I Cittadini lo uoleuano, ma gli Vngari non l'hanno uolsuto.

Il magistrato m'ha fatto iuramento di far il loro possibile per far uscire li Vngari e restar in fedelta di V. M. Cesª, pur che io non abrusci i borghi e che lei li assecuri con una lettera di non mettere presidio dentro e non turbarli nei loro priuilegij per l'error fatto d'hauer lasciato entrare il Betthlem, iurando che sono stati sforzati al cudetto Betthlen non hanno fatto altro iuramento si no di uenir alla dieta che a conuocata il Palatino doue iurano di far tutti i migliori officij che potranno, e che particolarmente mi auiseranno di tutto quello, che si trattara e che sarebbe, grandissima gratia a hauer un presidio Tedesco, ma che non e possibile di impedire l'incendio dei Borghi; et che essendo presidio Tedesco che i Vngari subito metterebbono il fuoco e che sarebbe la loro total ruina. Io li ho risposto che anco io certo le abbrusciaro si non danno cegno manifesto della loro fidelta. E un Dottor dentro chiamato Lakner, il quale fu loro imbasciatore verso V. M. C. parlaua per loro e in particolar m'ha fatto mille iuramenti di fidelta a V. M. C. Et humilmente la supplica della gratia del titulo di Comite Palatino. Il sudetto luogo e di grandissima importanza per seruitio di V. M. C. io l'ho recognosciuto bene. E io lo posso attaccare rensa trinciere con quatro cononi due mila fanti e questa Cauallaria ch'io ho. In tre giorno prometto a V. M. C. di pigliar il sudetto luoco e credo che aedendo il Canon in batteria che subito si renderanno. Io haueua mandato a Neustat per alcuni pezzi duoi mi conduce il colonello de Valnstain ma le ruole erano cosi catiue che io non le ho potuto condurre, il sudetto luogo si puo fortificare benissimo e mantener tutto il paeso circonuicino in fidelta. Il Sʳ Esterhasy era meco e m'assicura ch'il Sʳ Paulo Nadasti e fidele a V. M. C. del Badiani dubita, mi uien auisato che se V. M. C. li dosse i beni dei luohi uicini ai suoi che sarebbe il modo di guadagnarlo. Io ho man-

dato per ricognoscer a V. M. C. alla quale prego da Dio supremo contento. 24 di Decembre.

Második melléklet. Lit. K.

Sacratissima Caes. Regiaque Ma^tas stb.

De progressu itineris nri Ma^tem Vram informare cupientes, significandum esse duximus: nos iuxta mandatum Ma^tis vrae, ipso die Natiuitatis Domini, hoc est 25^a Decembris hora secunda pomeridiana Vienna discedentes ad crepusculum uespertinum peruenisse in oppidum Fischa, ubi dum ad suburbia peruenissemus, Mgfcus dnus Paulus Palffi de Erdeöd in occursum nobis ueniens, retulit dnos obsides paratos et expeditos esse, ut iuxta conuentionem factam, permutatione facta, ipsi quidem Viennam concederent, nos uero Posonium pergeremus. Quia uero ab noctem ingruentem neutra partium iter ingredi et continuare poterat, contentos se esse nunciarunt, ut in sequenti die permutatio fieret, nos itaque ob angustiam loci et incommoditatem hospitandj in praefato loco in pagum vicinum Schuadorff perreximus. Altero die sequenti, hoc est 26, qui est D. Stephano Prothomartiri sacer, rursum iter ingressi ad Fischa peruenimus, hora circiter septima cum dimidia; vbi dnos obsides in publica area oppidi repertos tam nomine Vrae Ma^tis benigne allocuti sumus, et nos quoque honorificis salutationum titulis excepimus, eo congressu peracto, illico profectio ab vtraque parte continuata fuit, nobis quidem huc Posonium tendentibus, ipsis uero Viennam abeuntibus, quos illo ipso die satis tempestiue peruenisse non dubitamus. In itineris continuatione Dnum Palatinum de aduentu nostro certificauimus, de trajectus commoditate praeparanda requirentes. Fecerunt autem Illmus Princeps quam Dnus Palatinus eas ordinationes, ut in traijciendo non solum mora nulla interponeretur, verum etiam decenti Procerum et Regni Statuum Corona ad littus Danubij expedita, conuenienti et solenni cum actu excepti fuerimus. Vbi habita per ablegatos salutationis et faustarum compre-

cationum votis in Vrae Ma^tis totius item Christianitatis adeoque Regni et gentis Hungaricae, ut coeptum hoc tractationis negotium (pace et tranquillitate secuta) uergere debeat comprecati fuere. Nos uicissim beneuolis significationibus uota et desideria eorundem dilaudando et commendando ut faustis successibus res ferantur, debitis honorum terminis correspondimus, eo quidem ordine obseruato, ut quemadmodum in excipiendo, primo Principis, tunc Palatinj, demum Statuum et Ordinum nomine referebantur, nos uicissim eodem ordine, mentione illorum facta, responsa fecerimus. Dehinc peractis complendis honorificis inuitati fuimus ut curru Illmi Principis in Ciuitatem veheremur, nobis vero renitentibus Vrae Ma^tis ad usum hunc destinato curru uti posse et debere insinuauimus. Tandem tamen honorifica instantia ipsorum ablegatorum inducti, ut beneuolae inuitationi Principis responderemus, morem gessimus, atque in hospitium decenti comitiua deducti sumus. Circa uictus rationem ea ordinatione facta ut commeatus prouisio, Mgfco Dno Caspari Horwatth de Vegra committeretur: ea intentione ut expensae ipsae in sustentationem necessariam erogandae gratuito praeberentur: quorum exemplo Vra que S. Ma^tas quid erga obsides isthuc dimissos, in sustentationis negocio ordinari velit, clementer ordinare poterit.

Vltimo tandem hodierno die (facta per nos die praecedenti ex hospicio nro ipsius Principis, dni Palatini eiusque medio SS. et OO. visitatione) Illmus princeps per ablegatos Mgfcos Simonem Pechy et Michaelem Karolij nos requisiuit et mutua reuerentia in congressu habita, intelligere cupiebat, ad hocque paratum se offerebat et tractandi modo tam publici quam seorsim prouti quidem nobis visum foret, ad arbitrium nostrum deferendo. Ad hanc itaque summam rei ut iuxta benignam Ma^tis vrae voluntatem cuncta dirigamus, respondimus, aliquid impedimenti et remorae esse, absentiam nimirum Illmi ac R^mi Dnj Archieppi Colocensis, qui nondum Jaurino aduenit (tametsi ipsum de maturando aduentu iterato per Splem ac Mgfcum D. Thomam de Nadast requisitum intellexerimus: et nos etiam hodierna die summo mane per seruitorem eiusdem hic praesentem admonueramus et ad accelerandum aduentum sedulo cohortati sumus). Haeremus

itaque quid interim de tractatus inchoatione secuturum sit. Impensius siquidem tam ipsum Illmum Principem, quam ceteros id ipsum perurgere uidemus. Hodierna porro die a meridie Illmum dnum Regni Palatinum conuenturi sumus et iuxta praescriptum Ma^tis Vrae de singulis punctis tractatum hunc respicientibus diligenter conferemus, ac demum quae in specie rescribenda nobis fuerint confestim de ijs Ma^tem Vram certificaturi sumus. Nobis quidem in hoc primo accessu omnium animi ad pacis et compositionis media bene inclinati esse repraesentantur. Tractatus uero prosecutio ostensura est deinceps, quisnam rerum gerendarum successus et euentus sperari debeat. De electionis aut coronationis rumoribus ex certiori aliquo loco hactenus breui hoc temporis spatio nihil certi habuimus, neque animos ac intenta hominum penetrare potuimus. In reliquo autem de occurentibus identidem Ma^tem vram deinceps quoque informaturi sumus. Seruet Deus S. C. Regiamque Ma^tem vram saluam victoriosam et triumphantem. Datum Posonij die 27. mensis decembris Anno 1619.

Leonhart Hellffrich Comes
a Meggau.

Se. L. Greiner.

P. S. Illud quod Ma^tl vrae significandum esse duximus, nos iuxta benignam Ma^tis vrae ordinationem ac mandatum intendisse ut cum dno Palatino tanquam mediatore atque interpositore ad facilitandum hocce tractatus negotium conferremus, et ad optimam directionem instituendam de rerum conditione deliberaremus. Quod cum per Mfcum dnum Thomam Nadasti apud D. Regni Palatinum (uti in literis insinuabamus) hodierna die post meridiem alloquium habere voluerimus, ex eiusmodi deliberatione resolutionem factam esse non posse concedj ut Commissarij legationis negotium priuatim cum particularibus tractetur sed ut in communi omnium conuentu peragatur. Aliud etiam erat, quod vrgebatur, ut post longam moram expectationis interlapsam, taedio et alijs incommodis plenam, non expectata praesentia Dni Cancellarij die Crastina, negotium tractationis proponeretur. Nos vero

Vrae Ma^{tis} Commissarij, habita super nunciatis deliberatione, renunciandum per eundem D. Nadasti detulimus. Primum quidem punctum non essè in arbitrio nro, neque posse aut velle cum aliquo tractare, nisi voluntate eorundem accedente. Circa secundum autem ex substantia legationis et totius huius actus esse ut pleniori numero ablegatorum Ma^{tis} vrae praesentibus tractatus negotium dirigeretur; absente vero Regni Dno Cancellario illud praestari non posse. Proinde officiosa et diligenti petitione ad exiguam moram vnius vel alterius diei patienter tolerandam requisiuimus. Ad quam quidem instantiam nostram in eam itum esse sententiam D. Thomas Nadasti retulit, die crastina SS. et OObus per Dnum Palatinum hocce negotium pro deliberatione Regnicolis proponendum esse.

Necessitas summa requirit ut veredarij et Postae consuetis in locis collocanda a M^{te} vra ordinentur ut in arduo hoc negotio ad salutare propositum et finem consequendum directo tanto festinatius actorum negotia huc illucque transferri valeant. Id quod hic quoque loci maximopere opportunum et expediens judicatum fuit. Datum ut in literis 27 Decembris A° 1619.

(Chancell. Allem. Eredeti).

448.

III. Zsigmond király Magyarország rendeihez. Válaszol a magyar rendek azon panaszára, hogy az országot kozák haddal pusztíttatta; ennek okát Bethlen Gáborra veti. Tagadja, hogy ő küldte volna azon hadat Magyarországra, állítván, hogy azt maga a császár szedette. Igéri azonban, hogy azon hadakat, ha még ben volnának, visszahívja; s közbenjárását ajánlja a béke helyreállítására. Varsó, 1619. dec. 30.

Illustres, Reverendissimi, Magnifici ac Spectabiles grate nobis dilecti. Postquam Dei beneficio ad gubernacula Regni n^ri^ Poloniae faeliciter consedimus, nihil nobis aliud domi forisque maiori curae vnquam fuit, quam vt communis pax et tranquillitas, non solum inter subditos n^ros^ floreret, sed etiam cum vicinis n^ris^ studiosissime sarta tectaque conservaretur atque augeretur. Quod nostrum studium (stb. stb. hosszan, nagy szóárral irja, hogy ezt Magyarország irányában is tenni ügyekezett). Quod vel nuper literis nostris, quas ad Principem Transyluaniae perscripsimus non obscure testati sumus, cuius praecipitem ausum cum vicino illo Regno multas et varias calamitates illaturum esse, tamquam e speculo perspiceremus, facere non potuimus, quin e vestigio cum hortaremur, vt suis contentus terminis, legitime coronato et electo Regi Hungariae ius integrum relinqueret, neque sine vlla necessitate res Hungariae perturbaret. Scriptae etiam erant eodem consilio ad eiusdem asseclas litterae, ne se patriamque suam ultro magnis involverent difficultatibus et periculis. — — Quod vero militem Polonum regnum Hungariae hostiliter inuasisse, illudque caedibus, populationibusque vastare querantur, id consilio nostro non fieri satis inde planum est, quod exercitum n^rum^, licet e Podolia versus fines Hungariae deduxerimus, eundem tamen intra ipsos regni nostri fines collacauimus. Deducendi vero exercitus nostri versus eam partem ea sola causa fuit, vt ad omnem hominum inquietorum calliditatem non omnino imparati essemus. Cum enim is ipse Princeps Transyluaniae Turcico Imperio subiecturum se esse Regna Principatusque aperte

iactitaret, armaque in Hungaria longe lateque, datis etiam minacibus ad nos literis circumferret, et quod longe majus est, quodque nos merito commouere debuit, cum mandatis suis, quorum exempla habemus, Ciuitatibus nostris Scepusien sibus, regiam sibi in eas vsurpans authoritatem, commeatum imperasset, mature nobis cogitandum erat, ne qua nostra incuria ansa illi aliquid contra Regnum nostrum moliendi daretur. — Illud dissimulare non possumus (csaknem ugyanazon szavakkal írja nekik, mint Bethlennek, hogy Ferdinándnak megengedte a maga országában hadat szedni; miáltal azonban a békét Magyarország irányában nem véli megszegettnek). Quapropter si quid in Hungaria recenter actum est ab ijs militibus actum id esse suspicamur, quos hic Cae^{a} Ma^{tas} per administros suos concessu nostro collegerat. Vt tamen in eo quoque nostram erga eas beneuolentiam prolixius declaremus, dabimus operam, vt si qui isthic illecti stipendijs Cae^{ae} Ma^{tis} adhuc versentur, quamprimum inde iussu nostro decedant. Sed quidquid ibi turbarum et tempestatum ortum est, non dubitamus Ill^{tes} et Gratias V^{ras} cognoscere, ab isto omnia duxisse originem, qui relicto Principatu suo, has vt excitaret tragoedias, in Hungariam sese contulit, nihilque aliud pensi iam habet, nisi vt specie cuiusdam libertatis Turcarum laqueis Provincias illas implicet, eisque horrendum seruitutis iugum imponat. Quae eius literae hac de re ad Skander Bassam scriptae, nuper interceptae sint, Gnosus Stephanus Akkay fusius coram referet, earumque literarum exemplum, quarum autographum ipse vidit, cum ijs communicabit. Vnde perspicere poterunt, quod sit hominis istius inquieti propositum et quae fides, quam nos quidem abunde in eo perspeximus, quod cum antea sponte sua sollicitissime nos ad arma contra Imperatorem Turcicum vocaret, rationesque gerendi belli exquisite nobis proponeret, idem nunc mutato subito nulla de causa animo armis eius terrorem nobis incutere conatur. Quae vt tanto planiora fiant, mittimus ad eas literarum quoque nostrarum itidemque responsorum eius paria, quae publice in conuentu lecta non dubitamus, quia et conatum ipsius et nostram Synceritatem satis sunt oculis hominum apertura. Quae eadem habiturus est etiam Gnosus Stanislaus Zadorsky Secretarius noster, quem consulto ad Ill^{tes} et Grat. V^{ras} una cum nuncio earum, Gnoso Stephano Akkay ablegan-

dum putauimus. Ac quamquam non mediocriter miremur, quid sit, quod Cae^ae Ma^tis Regis sui legitimi in suis literis nullam faciant mentionem; nihilominus haud difficile patimur nobis persuaderi Ill^tes et Grat. V^ras pro suâ fide, datoque iureiurando sequi, vti par est, et tueri partes Cae^ae Ma^tis. Verum tamen si qui forte sint, qui hominis istius pollicitis et argute in rebus alienis vigilantiae acquiescant, eos serio monendos censemus, ne se facile seduci patiantur, potiusque solida pacis fundamenta quaerant, quam eiusdem coloratis simulachris innitantur. Quam ad rem nos quoque operam nostram libenter offerimus, vt haec omnia, quae intercedunt, si quo modo fieri possit, amica compositione potius quam armis finiantur. — Quod autem vina in locis depositionum ablata attinet, de quibus supplex negotiatorum libellus adiunctus est, ne nihil plane de ijs certi habemus; si quid autem a quopiam damni cuiquam illatum est, priuati cum priuatis, vti par est, iure experiantur. — Caeterum addendum illud existimamus, quas se dedisse ad nos Cassouia commemorant, nullas nos praeter eas, quae ab asseclis Principis Transyluaniae allatae erant, accepisse. Nihil igitur restat, nisi vt Ill^tes V^rae ad pacem toto animo incumbant stb. Datum Varsauiae XXX^a Decembris 1619.

Zadorsky utasítása egészen e levél értelmében volt fogalmazva. Ő Pozsonyba küldetett „vbi SS. et OO. Regni Hungariae conventum agere dicuntur".

(Secret. d'Etat Allem. Corresp. des Agens dipl. Cart. 165. Másolat).

449.

Bethlen Gábornak az ország nevében adott válasza II. Ferdinánd biztosainak 1620. január 2-kán tett előterjesztésére.

Ez mostani irasa es Propositumia eő Felseghenek Chaszar Vrunknak igen keseő, es nem mostani tüdöre s allapatra ualo, ex istis rationibus

1. Hogij eő Felseghe iol tutta megh Mathias Chaszar eltebennis az Orszagh grauaminait, azokat eő Felseghenek, statim suscepto regimine tollalni kellett volna.

2. Jollehett eő Felseghe iuxta conditionem secundam hat holnap alatt gitlest hirdetett, de abannis az grauaminakat nem tollalta, seőt az minemő plenipotentiat adott Palatinus Vrunknak eő Nganak azis limitatina, et non absoluta plenipotentia volt. Mert concludendi et effectuandi nullam dedit authoritatem, seőt contrarijs mandatis impedialta Palatinus Vrunk éő Nga authoritasat in negotio Confiniorum, Montanarum Ciuitatum, et alijs etc.

3. Hogi ez tüdő alattis eő Felseghe az tizenkettődik conditiot nem obserualta, de Confoederationibus, hanem contra solennem protestationem, obtestationem et reclamationem Regnicolarum az Confoederatus Orszagokra hadakatt uitt ki eő Felseghe, mind az veghazakbol, s mind penigh az orszagbol.

4. Hogi az Magiar Nemzetett, kikett eő Felseghe ki uitt az idegen orszagokra nagi gialazatos halallal öltek es uagtak az eő Felsege nepei.

5. Hogi minden Legatusok es irasok ualamelliek az Confoederatus Orszagokbol az Magiar Nemzethez expedialtattanak, azok mind supprimaltattanak, es az orszagtol el titkoltattanak.

6. Az minemő ött Articulussok ez el mult Orszag Gitleseben uegeztettenek, azok contra protestationem et reclamationem potiorum Comitatuum et Magnatum Nunciorum, feőkeppen chiak Clerus altal mentenek ueghez, es azokis mind ez ideighis az Varmegieken nem publicaltattanak.

7. Erre nezue az Magiar Nemzettnek gondott kellet magara uiselni és az Erdeli Feiedelmet eő Felseghet segitsegre hinni, mint Confoederatus Feiedelmet.

8. Hogi immar az egesz veghazak az eő Felseghe kezetöl ki költenek, mert az nagi fizetettlensegett es az niomorusagott touab nem szenuedhettek, seőtt nagiob reszet az veghazaknak chak nem puztan hadtak, ki uiuen belöle az Praesidiumott.

9. Akaruan haláado lenni az orszagh eő Felsegehez az Erdeli Feiedelemhez, es magara gondott uiselni eo Felsegenek conditiokatis attanak be, kiben immar nem lehet regressus.

10. Hogi Cseh Orszagal es az töb Prouinciakal Confoederaltanak, ezek mellöl sem alhattnak el.

11. Hogi mostanis az eő Felseghe penze es ezköze altal, nem kichin romlasa történt hazanknak, az Lengielektöl, kik magoktol megh sem merték uolna inditani, ha Chaszar eő Felseghe azt nem promouealta uolna.

Azert ez ratiokbol keseő Chaszar Vrunk eo Felseghe neueuel be adott propositio, hanem ha uagion ualami Instructioiok es authoritasok az Commissarius Vraknak eő Ngoknak bekeseghre nezendő es a kerezteni uerontasnak eltauoztatasara, azt ielenchiek megh eő Ngok. 1620.

G. Bethlen mp.

Kivül: Anno 1620. Rationes Dominorum Regnicolarum ad propositum Dom. Commissariorum 2ª Januarij exhibitorum.

(Rahlenbeck Károly úr gyüjteményéből Brüsselben. Eredeti).

450.

II. Ferdinánd, Albert főherczeghez. Tudósítja öt, hogy az esztergami érseket, Meggau grófot, Preiner Kristófot és Nádasdy Tamást a békealkura Pozsonyba küldötte. Pécsi, Bethlen cancellárja egynémi pontokra nézve Ferdinánd elöleges megegyezését sürgette, mi iránt küldött ugyan le határzatot; de azt vele bővebben csak akkor közlendi, ha majd meglesz az egyesség. Bécs, 1620. január 8.

Durchleuchtiger stb. Die negst abgeloffne Wochen hab Ich Eur L. freundt- vetterlich verstendiget in wass beschaffenhait sich damalen das hungerische vnd Österreichische weesen befunden habe; dabej auch berichtet, dass ich auf des Bethlem Gabors mir gegebne anlaittung zu einer fridlichen Tractation meine Commissarios, alss den Erczbischouen zue Raab *), Grauen von Meggaw, Christoff Seyfridt Preinern, vnd Thomas Nadasdj nacher Pressburg abgefertiget habe. Dise haben nun seithero dieselbige Tractation für die handt genommen; vnd seien Inen durch des Bethlem Canczlern dem Betschi etliche vnderschidliche Begeren vorgetragen, vnd mein einwilligung begert worden. Darüber ich meine Resolution noch gestern hinab geschickht, vnd der weitern Tractation darüber erwartten. Die Communication aber der berüerten begeren, weil noch derzeit hierüber nichts geschlossen, mit negster Ordinarj Eur L. zueschickhen will; vnd wiewol es Conditiones sein, welche allerhandt bedenkhen auf sich tragen, so halt ich doch dafür, dass es meinem Vorschlag gemess erlangt werden khan, dass es nach beschaffenheit der jeczigen leuffen vnd Zeitten noch zugedulden, vnd wenigist die Hungern dadurch zuegewinnen sein.

Die Österreicher vnder vnd ob der Enss geben guete wort verbleiben aber mit der Thatt, in der negst berichten

*) Esztergam a török kezén lévén, az esztergami érsek ez időben Győrött székelt.

widerseczlichheit, allein erwarthe Ich wass die Ober Ensser bey Irer den 13. diss angestelten zusammenkhunfft schliessen vnd mir antwortten werden.

Dass viertel ob dem Wiener Waldt jst jungst angedeuther massen nicht zusammenkhomen, also von demselben ainiche weitere erclärung nit eruolgt. Hierzwischen verbleibt Graff von Buquoy mit seinem Khriegsvolckh in derselbigen refier vnd wierdet sein Hail an Yps versuechen. Anders mir dissmahls Eur L. communiciern nit vorgefallen. Vnd verbleibe Ich biss zur Endtung der Pressburgischen Handlung noch alhie; nach endtung aber derselben bin ich entschlossen mich meiner in Steyr, Khärndten vnd Crain hievor ausgeschribner Landtägen halber auf ein kleine Zeit nacher Gracz zubegeben. Welches alles Ich Eur L. in freundt- vetterlichen Vertrauen nit verhalten mögen, vnd verbleibe stb. Geben zue Wien den Achten Januarij Anno 1620.

Eur Lieb

Guetwilliger Vetter
vnnd brueder

Ferdinandt.

(Chancell. Allem. Eredeti).

451.

II. Ferdinánd, Albert főherczeghez. Bár követei által oly feltételeket adott elő, melyekből békekivánata világosan kitünik; Bethlen mindazáltal olyakat kiván, mik cs. kir. méltóságát és lelkiismeretét sértik. A vallás és szabadság sérelmei, melyeket Bethlen s követői hirdetnek, csak ürügy; valóban pedig a török alá akarják hajtani az országot, mire Bethlen legújabban ajándékokkal is ösztönöztetik. Bécs, 1620. január 20.

Durchleuchtiger stb. Seider vnnserm jungsten auisatios schreiben von gegenwertigen betrübt- vnd verwüreten standt

haben wir nicht vndterlassen die vor etlich wochen angefangene Tractation mit dem Bethlen Gabor vnd den Hungern vermitlst vnnserer Kays. vnd Khönigl. Abgesandten fortzuseczen, dabej wir dann solche erbietten vnd Einwilligung gethonn, welche von kainem, der dieselbe mit rechter Information vnd vnpassionierten Gemüeth ansicht vnnd erwiget, anderst dann fridliebendt aufrecht vnd wolgemaint aussgelegt vnd gedeut werden kunden.

Es hat aber vorgenannter Bethlen Gabor wider angeregte vnnsere erbietten vnd Einwilligung solche Vorschlag vnd Anmuettungen gethan, welche wir ohne merckhlichen Abbruch, Schmeler- vnd verleczung vnnserer gebürenden Khays. vnd Khonigl. Hocheit, Ehren vnd Christlichen Gewissen nicht eingehen mögen vmb desswillen wir vorgestern obgemelt vnnsern Khays. vnd Khönigl. Gesandten anndere vnd solche Conditiones zu enndtlichem S *) ... der sachen vberschickht wie wir vermaint, dass dieses ... sich selber rathsamb vnd thuenlich auch vnnserm obligenden ..... vnd Khönigl. Ambt bej Gott der Welt vnd werthen ... teritet werden verantwortlich sein mögen.

Wass darauf endtlich eruolgen vnd geschlossen sein wirdt, wellen wir Eur L. ehist wo möglich bej nechster Ordinarj verhoffentlich ebenmässig anfüegen vnd zuuerstehen geben.

Hierczwischen mügen wir Eur L. ferrner in hergebrachtem vertrauen beigeschlossen sub Lit. A. nicht vncommuniciert lassen. Wass in Namen vnd von wegen vnnsers Khönigreichs Böhaimb vngehorsamb vnd widerwertigen an obgesagten Bethlen Gabor vndterm Schein vnd Deckhmantel der angedeuten Verpüntnus, vnd derselben endtlichen Schluss vnd vollendung geschriben vnd gelangt worden ist.

Auf dass aber Eur L. vnd menigelich augenscheinlich sehen vnd greiffen möge, dass von Anfang der entstandenen Vnrhue vnd empärung die angezogene Landtfreihaiten, Mayestett Brieff vnd die Religion ainig zum praetext gefüehrt vnd aller orthen vorgebildet worden; in effectu aber gemainer Christenhait Erbfeindt, der Turgkh auch der Riss vnd

*) A kipontozott helyeken az okmány megsérült.

Pruch des verschiner Zeit mit ihme gemacht vnd geschlossnen kostbaren Fridens aigentlich darunter verporgen lige, vnd per indirectum mit eingemischet werde, dass ist in der Beylag Litera B. nunmehr offenbar vnd an Tag liecht in deme man nemblich die gancze Cron Hungern nicht weniger als zuuor Sibenbürgen Ime dem Turggen zuzuaignen vnd vnndterthenig zumachen sich vngescheucht verlautten lasset, zu welchem Enndt dann mehrbesagter Bethlen Gabor mit neuen Pusican. Pallosch, schönnen Klaidern vnd andern mehr geschenckhen starckh animirt wirdet.

Ob welchem so jeczt erczelt, wir Eur L. vnd der ganczen Welt zuerkhennen geben, ob dises vnweesen (man bescheinige dasselbige gleich so wol vnd guet alss man jmmer wolle) weiter für ain Priuat werckh zuachten; sonndern dass demselbigen von allen Gott liebend recht christlich vnd guetherczigen Gemüetten mit ainträchtigen Rath vnd beisprung zubegegnen die hechst äusserist androendt vnd gleichsamb vast beraith vor Augen ligende Noth vnd Gefahr erfordern würde. Vnd wir sein vnd bleiben Eur L. mit Khays. Hulden stb. Geben in der Statt Wienn, den zwainczigisten Januarij Anno Sechczehenhundert zwainczig, vnnserer Reiche stb.

Eur L.

Guetwilliger brueder
biss in Tott

Ferdinand.

Az idézett mellékletek hiányzanak.

(Chancell. Allem. Eredeti).

452.

II. Ferdinánd, Albert főherczeghez. Elbeszélvén, miként Bethlen Gábor és számos magyar vármegye a fellázadt csehekkel egyesülit, Pozsonyt, Sopronyt stb. elfoglalta s Ausztriába tört: tudósítja őt, hogy a veszély által arra biratott, miszerint Bethlennel békealkut kezdjen, és sz. Mihály napig tartandó fegyverszünetet kössön. Az ezt illető okmány homályos lévén, kivánta légyen, hogy az akként módosíttassék, hogy a csehek a fegyverszünetbe befoglalva nincsenek. Mivel azonban Bethlen s a rendek Pozsonyból már eltávoztak volt, Bethlen cancellárja az okmányt megváltoztatni nem akarta; de mind ő, mind némely magyar urak külön iratban bizonyították, hogy az okmány Ferd. értelme szerint magyarázandó. Ennek következtében az okmányt ő is aláírta; mit azon kijelentéssel ad tudtára, hogy ezt csak a magyar végházak, mint a birodalom védelmének bástyái, biztosítása végett tette légyen. Bécs, 1620. február 8.

(Hét melléklettel).

Ferdinand der Ander, von Gottes gnaden stb. Durchleüchtiger stb. E. L. hat auss vnnsern an Sie ain Zeithero gethanen vnderschidtlichen schreiben vernommen, was gestalt vnnsere Rebellische Behaimb vnd Ire Anhänger, mit Ihren Practickhen auch letstlichen den Bethlehem Gabor Sibenbürgischen Fürsten vnd durch mitel desselben ainen gueten thail vnnsers Khönigreichs Vngern Spanschafften vnd Stenden zu ainem Aufstandt gebracht; auf welches dann ernolgt, das erstgenenter Bethlehem Gabor sambt denen Ihme adhaerierenden Hungern nach eroberung etlicher Vestungen vnd Gränicz Hetüssern in Ober Hungern herüber in Vnder Vngern gezogen, vnnsers Königreichs Palatinum zu auschreibung ainer Zusammenkhunfft im negst abgeloffnen Monat Nouembris in vnnser Khön. Haubt Statt Pressburg bewögt, zu welcher nit allein Er Bethlehem Gabor mit starckher Anczahl seines wie auch des Böhaim vnd Mährischen Kriegsvolckhs khomen, sich sowol vorberürter Haubt Statt Pressburg auch thails des

Schloss vnd der Khun. Cron; alss auch derselbigen Enden disseits der Thonaw nit weit abgelegnen Ortten Altenburg vnd Odenburg bemächtiget, vas sich auch neben anderer vnserer Rebellen mit ainss thailss der Hungern Kriegssvolckhs beschehenen heraufrückhung in dieses vnser Erzherczogthumb Österreich vnter der Enns anderwerter Vheindtlichen benäherung vnnserer Haupt Statt Wienn verwüst vnnd verderbung des Landts mit Fewr vnd Schwerdt auch andern Vheindtseelig- vnd tyrannischen Verfahrungen, Angriff- vnd bemächtigung etlicher hin vnd wider am Thonaw strom ligenden Stett, Clöster vnd Schlösser, weiter nach vnd nach von ainer Zeit zur andern zugetragen vnd verlauffen, das haben Wir in obberüert vnnsern vorigen Schreiben ebenmässig zuuerstehen gegeben, vmb welches willen Wir solches alles hieher der lenge nach zuerhohlen für vnnöthig vnd zu weitleuffig achten. Mit welchen vorangeregten Anschlag vnd vorhaben es dann (wie wir nicht vngewisse nachrichtung gehabt) so weit ausgebrochen vnd herfür khommen, dass man ainen starckhen Einfall vnd straiff auch in Vnnser Herczogthumb Steyr furcznehmen entschlossen vnd berait im werckh gestanden.

Demnach wir dann die Sachen yecztgehörtermassen beschaffen, darbey auch fürnemblich noch ferner befunden, das das in Behaim im Anfang zwar entstandne vnd in andere incorporierte Landt aussgerissne, auch leczlich in Hungern ebenmässig aufgegangne Fewr ye mehr vnd mehr zu grössrer gefährlicher weitleuffigkeit sich aussbreitten wöllen, vnd Vnns darbey auss obligenden Kay. vnd Khön. Pflichten erinnert, was Schaden vnd nott vnnserm geliebten Vatterlandt Teutscher Nation vnd der Christenhait bey mehrgemelt vnnserm Königreich Hungern, alss des H. Röm. Reiche Vormawren durch gemainer Christenhait Erbvheindt dem Türckhen in vnfälbarer gewissheit entstehen vnd zuwachsen künden, van derselbe zumahl hierbey, wie es gleichsam vor augen gestanden, mit in das Spiel khommen, seine Vires vnd Kriegsmacht darczustreckhen, vnd es so weit bringen sollen, das die Vestungen vnd Gränicz Heuser Raab vnd Comorn bey obbertertem Aufstandt wo nicht gar eingenohmen, doch wenigist der Thonaw stromb also gespert werden mögen, das man denselben weder mit Profiant noch entsaczung zu Hülff kommen künden.

Alss haben wir vnns zu verhüettung desselben vnd zumahl auf die an vnns geschehene Erinnerung- vnd Ersuchungen auss guetherczig friedtliebenden gemüeth ain güethige handlung, wie diesem in Hungern aussgesprochnen vnnsern vnd erregten Aufstandt zubegegnen vnd zu remediren, auch alles wider in fridtlichen vnd vorigen standt zuseczen seye, nicht zuwider sein lassen; zu welchem Endt Wir zween von Vnnsern Gehaimen sambt souil von vnsern Hungerischen Räthen zu endt des Monats Decemb. jungstlich verflossnen 1619. Jahrs mit gewisser Instruction vnd beuelch nacher Pressburg abgefertigt haben.

Welcher gestalt vnd mit was Conditionen aber nun erst genennt vnnsere gehaime vnd andere Räth auch ainen Anstandt biss auf Michaelis dies iüngs eingegangenen 1620-ten Jahrs mit mehrbesagtem Bethlehem Gabor vnd den Ständen in Hungern abgeredt vnd geschlossen haben, das ist aus Inligenden Articuln mit Lit. A. zuvernehmen.

Dises yeczt angeregten Tractats sein wir durch obbesagt Vnsere Commissarien erinnert von denselbigen Vnns auch darneben die zu Pressburg aufgerichtete Instrumenta zu vnserer fertigung vberschickht worden.

Weil Vnns aber obangedeuteter Tractat, vnd die darüber aufgerichte Instrumenta in etlichen Puncten etwas dunckhel vnd dem Buechstaben nach also gestelt fürkhommen, das dieselbige in ainen vngleichen vnd vnnserer seits bedenckhlichen verstandt mögen gedeutet vnd geczogen werden: so haben wir darüber vnnser erleütterung vermög beylag lit. B. verfassen, darneben auch vnnsers Königreichs Palatino vnd des Bethlehem Gabors zu Pressburg hinterlassnen Canczler den aigentlichen Sinn vnd mainung, darinnen Wir den aufgerichteten Vergleich zuverstehen gedacht, alssgleich vnd noch eher dan Wir die Instrumenta vnterschrieben haben, anfüegen vnd zuwissen machen lassen.

Auf solches hat zwar so wohl yecztbesagter Palatinus vnd Bethlehemische Canczler selber bekhendt, dass obbestimbt vnser Erleütterung der rechte verstandt des Instrumenti, wie zumahl der ganczen Tractation seye, darneben ist von Ime Bethlemischen hochbetetüret worden weil nicht allein der

Bethlehem, sondern auch die Ime anhengende Stende beraits von Pressburg verrückht gewesen, das er von seinem herrn allain zu dem ende, vnd mit kainem weitern Gewaldt hindterlassen, alss das Er die von vnnsern Commissarien geschlossene vnd vnns zum verferttigen zuegeschickhte Instrumenta erwartten vnd Ime nachführen solle, Ihme auch bey verluest Leibs vnd Lebens verbotten seye in denen Anfangs zu Pressburg verfassten verschreibungen nach alberait dissoluiertem Conuent etwas im wenigsten ändern zu lassen.

Es haben aber so wol offtbemelter Bethlenische Canczler alss auch die Hungern von vnnsern Commissarien sich nit allain rundt vnd mündtlich erclärt, sondern auch laut der Abschrifften lra C. vnd D. vnter jren Hanndt vnd Pettschafften beczeügt das des Bethlehem Gabors Intention bey diser ganczen Tractation vnnserer Declaration vnd Erleütterung allerdings gemäss vnd gleichförmig seye.

Demnach vnd bey so geschaffenen sachen vnd aus vorangeczognen Vrsachen, so haben Wir nach anderwertter reiffer erwegung offt angeczogne Pressburgische Anstandts Conditionen mit Vnsern darüber beschechenen Declarationen vnd erleütterungen angenohmen auch gleiches falls bestettiget vnd vnderschriben, Vnns auch noch vber dises gegen dem Bethlehem Gabor vnd seinem hinterlassnem Canczler wie auch vnsers Königreichs Palatino in schrifften erclärt wie die Copien E. F. vnd G. zuverstehen geben.

Welches alles Wir E. L. zu dem ende hiemit freundt-Vetterlich communiciern wöllen, damit Sie des ganczen Verrlaufs nicht allain wissenschafft vnd nachrichtung sondern auch weitter zuuernehmen habe, dass Wir diss Orths mit niemandt anderm dan den Hungarn den Anstandt mit obgeschriebenen Conditionen vnd erleütterungen gemacht, dissfahlss auss Vätterlicher Trew vnd sorgfältigkeit ainig vnd allein auf die lengere erhaltung der Hungrischen Gräniczen, alss des H. Reichs vnnsers geliebten Vatterlandts Teutscher Nation Vormawer vnd Verhüettung der beim verluest derselben vngezweiffelt gewartenden grossen gefahr vnd inconuenientien gesehen v . . . gegeben, vnd alsso auf das gewahrsambiste alss es sei . . . . procediert haben. Vnd verbleiben

E. L. stb. Geben in vnserer Statt Wienn den achten februarij Anno Sechczenhundert Zwainczig, Vnserer Reiche stb.

Eur L.

Guetwilliger Vetter vnd brueder
Ferdinand.

Elsö melléklet. A.

Nos Comes Sigismundus Forgach de Ghymes Regni Hungariae Palatinus et Judex Cumanorum necnon Cottuum Neogradiensis Saaros et de Zabolch supremus Comes etc. Vniuersi denique Status et Ordines dicti Regni Hungariae in generali nostra Diaeta in hac Regia et libera Ciuitate Posoniensi constituti: recognoscimus tenore praesentium significantes quibus expedit vniuersis, quod posteaquam paucis abhinc mensibus concitatis et exortis quibusdam in hoc regno motibus tristissimas calamitates diuersorumque periculorum somnia (?) secum trahentibus Sacr^ma^ Rom. Imperatoria et Regia M^tas^ pro pacis publicae studio paternaque erga eandem cura medio mutui potius tractatus quam per alia quaeuis contrariantia media eosdem motus sopitos et compositos volens certos suos Commissarios R^mum^ nempe D. Valentinum Leepes Archiepp̃um Colocensem Administr. Eppatus Jauriensis locorumque eorundem Comitem perpetuum per Regnum Hungariae Aulae Cancellarium et Consiliarium; Spectabiles item et Mfcos Leonhardum Helfridum Comitem et Liberum Baronem a Meggau et in Creuzen Intimum Consiliarium et Camerarium ac Capitaneum Dominiorum Forchtenstain et Eysenstat; Sigefridum Christophorum Prayner Liberum Baronem in Stubingh Zladnitz et Rabenstain, Dnum in Stacz et Aspern Intimum Consil. et Camerar. nec non Thomam Nadasdy de Pethenied itidem Suae Ma^tis^ Consil. huc Posonium cum sufficienti plenipotentia et authoritate nobiscum tractandi et concludendi expedire dignata fuisset ex tunc nos quoque in pacis et tranquillitatis publicae restitutionem Christianis vti par est animo propendentes cum praetactis dnis Commissarijs de

et super certis inducijs infra tempus praefixum vtrinque sancte et firmiter obseruandis hasce subsequentes conditiones et articulos vnanimi voto paribusque suffragijs tractauimus iniuimus et conclusimus in hunc modum.

Prima. Quod vtrinque et vbique in Regno Hungariae etiam in partibus Poloniae fiat suspensio armorum (de qua per Sacr. Caes. Regiamque Ma^{tem} Ser^{mus} Rex Poloniae requirendus erit), pactaeque induciae durent vsque ad Festum S. Michaelis diem videlicet futuri mensis septembris vigesimum nonum anni praesentis.

Secunda. Quod easdem inducias similiter post requisitionem sua Ma^{tas} Caes. ac Reg. Bohemis etiam et alijs incorporatis provincijs sicut et secundum statum eorum vtrique Austriae iustis et aequis conditionibus concedere dignabitur. Atque hunc tractatum Ser^{mus} Princeps melioribus quibus poterit studijs tam apud suam Ma^{tem} C. et R. praefata item Regna et provincias ac Christianos Principes promovere conabitur, ita vt armis depositis secundum Communem vtriusque partis aequitatem motus isti pace optata terminentur.

Tertia. Sub hoc induciarum termino Regni administratio maneat in hoc quo nunc est statu, scilicet vt quaecunque nunc prae manibus et in potestate Suae Ma^{tis} reperiuntur, maneant sub regimine suae Ma^{tis}; quae vero prae manibus Ser^{mi} Principis reperiuntur, ea omnia absque praeiudicio partis vtriusque maneant, teneantur et ab Ser^{mo} Principe absolute gubernentur.

Quarta. Arces itaque Comitatus Confinia Ciuitates omnes quaecunque tam in Superioribus quam in his cis et vltra Danubianis Regni Hungariae Partibus nunc in potestate Ser^{mi} Principis existunt, ad terminum vsque induciarum sub eiusdem maneant absoluta potestate et gubernatione.

Quinta. Intra vero Induciarum terminos Regni Hungariae diaeta generalis ex praesenti Suae Ma^{tis} Confirmatione promulgetur ad Dominicam Exaudi, vltimum videlicet diem May in liberam et Regiam montanam Ciuitatem Nouizoliensem, vbi etiam Ser^{mus} Princeps et Ill^{mus} Dnus Comes Regni Hungariae Palatinus propria in persona compareant reliqui autem SS. et OO. vniversi inclyti Regni Hungariae absque vlla exceptione et tergiuersatione in proprijs personis, Comi-

tatus et liberae Ciuitates, Regnoque Hungariae annexae partes per legatos cum sufficienti instructione comparere sint obligati sub poena.

Sexta. In Comitijs autem illis diaetalibus omnes et difficultates et grauamina conditionesque acceptatae quae vel inter suam Ma^tem ordinem ecclesiasticum reliquosque regni status intercedunt, modis quibuslibet fieri poterit salutiferis penitus tollantur et diluantur, complanentur et effectuentur.

Septima. Commercia, negociationes et passus vbique in Regno libera sint.

Octava. Polonus autem miles in partes aliquas Regni Hungariae superiores per Dnum Georgium Homonnay et alios inductus primo quoque tempore educatur; aut si excedere nolit aut ipsos quorum interierit, removere negligerent, principales, eo in casu absque laesione aliqua harum induciarum liceat Regnicolis providere vt illi omnibus vijs et modis remoueantur.

Nona. Tempus autem hoc Induciarum vtpote parti vtrique sacrosanctum, vt ab omni hostilitate inimicitijs occultis aeque ac manifestis militum excursionibus, arcium locorumque interceptionibus, occupationibus, cunctis denique tam priuatis quam publicis offensionibus vtrique parti sit vbique immune, ad cuius obseruationem sub vinculo bonae fidei vtrinque partes sese compromittunt et obstringunt.

Nos itaque praelibatos Induciarum antefatarum conditiones et articulos praesentibus literis nris de verbo ad verbum insertos et inscriptos ac omnia et singula in eis contenta, ratos gratos et accepta habentes, praelibatam suam Ma^tem Caeam Regiamque ac omnes et singulos eos quos praesentes induciae concernere et in se comprehendere posse dinoscuntur, bona fide sancta et intemerata assecuramus et affidamus, spondentes firmiter, quod praemissa omnia in omnibus punctis, clausulis et articulis tam nos ipsi inuiolabiliter obseruabimus, quam per alios omnes, quorum vnquam istud interfuerit, cuiuscunque status, officij, dignitatis et conditionis existant, signanter vero generales exercituum nostrorum Duces, Capitaneos et quibuscunque officijs bellicis quocunque nominis vocabulo nuncupatis fungentes, firmiter et sancte obseruari faciemus: imo assecuramus, affidamus et spondemus,

harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum in libera et Regia Ciuitate Posoniensi 16. Januarij Aº 1620.

Második melléklet. B.

Ferdinandus etc. Nos itaque praescriptas antefatarum induciarum, medio dictorum Commissariorum nostrorum modo praemisso cum Illmo Principe et SS. saepefati Regni Hungariae initarum et conclusarum conditiones et articulos praesentibus literis nris de verbo ad verbum insertos et inscriptos ac omnia et singula in eis contenta ratos gratos et accepta non secus ac si nos ipsi praesentes eos tractassemus et conclusissemus habentes, acceptauimus approbauimus, roborauimus, ratificauimus et confirmauimus, cum illa tamen annexa declaratione ad tollendas et euitandas vtrobique ambiguitates et obscuritates, quod tam Princeps quam SS. et OO. Hungariae et Transiluaniae sub hoc induciarum termino aduersarijs nostris quibuscunque a ferendis suppetijs abstineant, quod sub inducijs praescriptis soli Hungari sint compraehensi, quod si vero a Bohemis et alijs itidem Provincijs requisiti fuerimus nos desuper benigne et ita resoluturi sumus quatenus toti mundo, palam sit, pace et concordia nobis nihil charius aut antiquius; quod sub termino harum induciarum fideles nostri in ipsorum bonis nullo modo turbentur vel impediantur, quod demum omnibus et singulis ad diaetam proximam comparentibus saluus veniendi, immorandi ac pro lubitu redeundi conductus conferetur. Assecurantes praefatum principem statusque Regni nostri Hungariae sub verbo nro Caco et Regio, bonaque et sancta fide, quod praemissa omnia in omnibus punctis clausulis et articulis iuxta declarationem nram, tam nos ipsi inuiolabiliter obseruabimus, quam per alios omnes quorum vnquam istud interfuerit cuiuscunque status, officij dignitatis et conditionis existant, signanter vero generales exercituum nostrorum Duces, Capitaneos et quibuscunque officijs bellicis quouis nominis vocabulo nuncupatis fungentes, firmiter et sancte obseruari faciemus; imo acceptamus, ap-

probamus, ratificamus, confirmamus et assecuramus, harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum in Ciuitate nra Viennensi 16. Januarij A° 1620.

Harmadik mellékl. C.

Sacratissima Caesarea et Regia Maiestas stb. Humillimorum seruitiorum meorum in graciam Ma^tis^ Vrae demissam oblationem. Literas Ma^tis^ Vrae C. ac R. summa cum obseruantia accepi et nunciata eiusdem per Splem et Mgcum D. Maximilianum Trautmanstorff' L. B. demisse ac luculenter intellexi cui omnes huius tractatus rationes quanta cum fide optima cum Illmis Ma^tis^ Vrae Sacr^ae^ Dnis Commissarijs egerimus et concluserimus uberius oretenus explicando scio eundem pro sua fidelitate Vrae Ma^ti^ Caes^ae^ Regiaeque relaturum. Mens eadem nobis omnibus atque intentio fuit, vt Ser^mus^ Princeps et Dnus Dnus meus clem^mus^ tractatum Bohemicum studijs quibusque melioribus, armis depositis (non concitandis) promoveat, pro inducijs vero Bohemicis et suspensione armorum menstrua, cur Sua Serenitas peculiaribus suis literis apud Ma^tem^ Vram intercederet, si istas cum Bohemis inducias Hungariae communes esse putaret, super qua quidem intercessione sua Serenitas responsionem a Ma^te^ vra Caea Regiaque adhuc praestolatur atque expectat.

Quod fideles Vrae Ma^tis^ Ceąe ac Reae bona sua absque impedimento possideant in diplomate peculiari et maiore aperte est positum. Diaeta vero Regni publica quod omnibus ad eam venire volentibus libera sit atque salua antiquissima Regni lege seuerissime cautum est, et nunc quoque, si quos accusare voluerint citatione legitima, ordinarioque juris processu contra eosdem procedere statuerunt, quos itidem lex ipsa et ordo juris in causa eorum justa tutos securosque facit omnino.

Jam vero prioribus etiam literis meis Vrae Ma^ti^ C. Rque satis clare perspicueque ostenderam, in neutris istis diplomatibus me vel iota vnum aut apicem posse mutare, nisi velim vita simul et honore coram meo Principe statibusque periclitari.

Interea vero quantum Vra Ma^tas C. Reaque tribuere debeat conclusionibus iam penes literas eiusdem plenipotentiales ab Illmis Dnis suis Commissarijs et Consiliarijs transactis atque more consueto plena fiducia per totum Regnum promulgatis, dispersis, et quanti pacem publicam, quanti respectum Principis, semel in fauorem Vrae Ma^tis multum sese dimittentis aestimat et vtrum inclytum Hungariae Regnum vna cum sacra eius corona a sua Serenitate compendiosiore modo sibi recuperare vel incertam belli aleam multo regnorum suorumque dispendio reijcere sapienti eiusdem clementique arbitrio humillime committo.

Tantum nunc quoque testor protestorque in omnibus istis tractatibus et conclusionibus et me et quantum consequi ratione potui etiam Vrae Ma^tis adhunc tractatum ablegatos fide optima absque ulla fraude simultateque (talán simulationeque) processisse, ita vt nequaquam nos tam rigido examini aut censurae strictissimae merito subijciendos fore putassemus. Sed vt vt nobiscum actum sit sane diffiteri nolo, vel moram hanc et procrastinationem confirmationis variasque et subtiles disputationes non pauca hactenus nec exigua in animis hominum diffidenciarum semina concitasse, si tamen integram plenamque (vt spero) tam a Vra Ma^te confirmationem obtinuerimus, daturum me operam, omneque studium offero, vt iuxta factas conclusiones (nisi ex parte Ma^tis Vrae impedita fuerint) omnia syncere fine optato terminentur. Cum quibus me Vrae Ma^tis Ceae ac Reae gratiae et Clementiae humillime commendans, eidem vitam felicem precor. Datum Posonij die 3. Februarij A° 1620.

Eiusdem S. C. ac R. Ma^tis Vrae

Seruus subiectissimus et humillimus
Simon Pechy.

Negyedik melléklet. D.

Sacratissima Caes. R. Ma^tas^ stb. Benignas Ma^tis^ Vrae literas reddidit mihi eiusdem Consiliarius intimus et Cubicularius Illustris ac Mgcus D. Maximilianus a Trautmansdorf L. B. et quae in Commissis habuit eaquoque fideliter retulit. Ambiguitates itaque quae in punctis et conditionibus inducianum iuxta correcturam Ma^tis^ Vrae nos quoque intelligimus et non aliter quemadmodum oretenus fusius Illmo D. a Trautmansdorf coram exposuimus, mentemque ac sensum nostrum abunde declarauimus et in ipso textu correcturae satis clare appositae habentur. Supplico itaque Ma^ti^ Vrae S. Dno meo clementissimo, dignetur debita vti par est, consideratione habita tam authoritatis suae, quam commodi in commune totius Christianitatis bonum redundaturi, ac ne vel Ill^mi^ Principis vel Regnicolarum etiam magis exasperentur animi conclusionibus per DD. Commissarios suos vigore plenae potestatis eisdem datae factis acquiescere, ne creditum fidesque tractandorum in perpetuam controuersiam (quod quanti aestimandum sit, pro altissima sua prudentia facile intelligit) adducatur permittere. Nam nobis quidem vt quod toties hactenus repetitum est, in vnum concludamus et semel pro semper dicamus rationes istae pacificandarum harum perturbationum omnibus alijs consilijs anteferendae adhuc videntur et omnino persuasimus nobis fore vt his medijs pacificationis longe facilius et maiori cum dignitate Ma^tis^ Vrae ingentes non in hoc solum Vngariae sed in alijs quoque perturbatis Regnis atque Ditionibus motus tranquilitentur, auersique animi Dei beneficio in Ma^tem^ V. debitum obsequium reuocentur. Speratum ergo et finale a Ma^te^ Vra responsum expectamus etc. Posonij 3a Februarij 1620. S. Ma^tis^ Vrae humillimus ac fidelis seruitor Comes Sigismundus Forgách.

Ötödik melléklet. E.

Ferdinandus etc. Illustrissime Princeps nobis honorande. Peracto tractatu nupero, qui superioribus diebus cum D. V. medio certorum Commissariorum nrorum Posonij habitus fuerat, diplomata quoque et literaria documenta quae expedienda erant confici mandauimus. Ea tametsi aliquot dierum spatio interlapso, cum mora aliqua expedita videantur, negotij tamen ipsius conditio, quae accuratam considerationem et deliberationem exposcebat, e multarum etiam particularium rerum exactiores informationes, quae ad vitanda omnia ea (quae in publicis et solennibus huiusmodi Tractatuum actibus ambiguitatum scrupulositatumque impedimenta irrepere possent, longe abesse conuenit) a fideli nro Regni palatino et D. V. Cancellario Simone Pechy, qui etiam eidem praefatas Diplomatum literas praesentaturus est iteratis vicibus expetitae fuerant, hanc qualemcunque dilationem causauerunt. Quoniam vero in toto hoc decursu Tractationis nos quidem quaeuis bona nonnisi fide et summa cum integritate tractata et concluss esse reputamus, ita vicissim ex illa parte nullo praeiudicio ut laboret intentionem quoque D. V. esse ambigere nolumus; ita quidem, vt quemadmodum in diplomate de induciarum Conditionibus positis habentur, articulo primo, vt vtrinque et vbique etiam in partibus Poloniae fiat suspensio armorum, et quidem quod Ser^mus^ Rex Poloniae super eo per nos requiri debeat. Scribimus itaque Ser^mo^ Regi, quas etiam literas praefato D. V. Cancellario assignari facimus, quemadmodum in ipsa conditione prima nos clementer obtulimus, vti etiam Comiti Georgio Homonay et reliquis resolutionem nostram notificamus et eiusdem obseruationem injungimus. Non secus tamen etiam per D. V. quam SS. et OO. Hungariae et Transiluaniae sub hoc induciarum termino aduersarijs nostris quibuscunque a ferendis suppetijs abstineri debebit. Et quod sub inducijs praescriptis soli Hungari comprachensi intelligantur. Nam quod ad inducias pro Bohemis, alijs item provincijs spectat, et in secunda inducialium literarum conditione eius rei mentio fit, si a Bohemis et alijs itidem Provincijs requisiti fuerimus, nos desuper benigne et ita resoluturi sumus, quate-

nus palam sit, pace et concordia nobis nihil charius aut antiquius esse. Praeterea ordinaria et consueta induciarum lege id exigente ut sub terminum huiusmodi induciarum fideles nri in ipsorum bonis nullo modo turbentur, vel impediantur. Demum vero vt omnibus et singulis ad proximam diaetam comparentibus vltra illam generalem et de lege regni consuetam salui Conductus immunitatem, specialis quoque veniendi, immorandi, ac redeundi saluus conductus concedatur. Et hoc quidem quoad diploma inducialium Conditionum; quo vero ad diploma pro D. V. emanatum: quandoquidem certum reputari debet, nos nihil penitus agere aut admittere velle aut debere, quod contra juramentum nrum praestitum vel vero leges et statuta regni aliqua ratione vergeret, ita etiam omnes penitus concessiones per nos factas taliter conditionatas locum habere volumus, si fidelium nostrorum SS. et OO. regni istius nri Hungariae consensus accesserit, legesque Regni id non prohibuerint. Item ut assensu Regnicolarum modo praemisso secuto, introductio quoque in ea quae per nos concessa fuissent per fidelem nrum regni Palatinum perageretur, dum labore studio et opera D. V. de qua nos minime dubitamus, motibus sopitis, et Regni nri Hungariae debita obedientia nobis restituta, regno et incolis optata pax et alma quies securaque permansio recuperaretur et conseruaretur.

Caeterum quae pro multiplici et bona D. V. oblatione hactenus facta fuerunt, vt reipsa et in effectu per eandem praestentur superest, eaque vt citra procrastinationem longiorem bonis dispositionibus ordinentur, tametsi in persona eiusdem nullum dubium aut difficultatem nos ponamus: nihilominus tamen communis boni procurandi ergo eandem porro commonere voluimus. Et uti nos pro uberioris gratiae nrae significatione in posterum etiam erga D. V. exhibenda clementer disponimur, ita etiam de sinceritatis eiusdem studijs, quibus nobis corresponsuros vos loculenter testamini, bene confidere non desinimus. Cui in reliquo firmam valetudinem et prospera quaeque comprecamur. Datum in Ciuitate nra Vienna 4ª februarij. 1620.

Hatodik melléklet. F.

Ferdinandus etc. Magnifice nobis sincere dilecte. Ex rescripto tuo, sicut et relatione fidelis nri nobis dilecti Sp. ac Magn. Maxim. L. B. a Trautmansdorf circa negociationes expeditionis diplomatum quae explicata fuerunt lucidius benigne intelleximus quorum conditione perspecta, plenam eorundem expeditionem differre noluimus. Recepturus itaque es talia diplomata pro requisito expedita manibus fidelium nrorum Commissariorum isthic Posonij existentium ad Illmum Principem transferenda, cuius tenorem et sensum eo quo bona fide et summa cum integritate inter Illmum Principem, Regni item nri Palatinum, Commissarios nros ac temetipsum omnia acta fuere et non aliter accipiendum vel a nobis acceptatum et confirmatum haberi et censeri debet, in reliquo pro Candore tuo, quae de te hactenus polliciti sumus nobis et agnouimus, conditioque negotij istius publici exposcit, vt in posterum quoque arbitrio officij apud ipsum Principem praestes, requiritur, ac de eo, quo per Commissarios nros nomine nro requisitus fueris apud Principem efficere contendas, et benigne hortamur, et de euentu nihil dubitantes, certa quaeuis nobis pollicemur. In reliquo stb. Datum in nra Ciuitate Viennensi die 3ª februarij A° 1620.

Simoni Pechy.

Hetedik melléklet. G.

Ferdinandus secundus etc. Ex relatione fidelis nri Splis ac Mgci Maximilianj L. B. a Trautmansdorff etc. de tractatus ac diplomatum expeditione difficultatum et dubiorum rationibus, quorum causa eum nuper Posonium ablegaueramus, sufficienter intellectis, noluimus vt amplius diuturniori mora interjecta negotium prorogetur. Confecta itaque diplomata transmittimus, quorum permutatione facta, ut iuxta interpraetationes et intellectum, quemadmodum quidem et non aliter nos quoque intellecta esse voluimus et vos etiam vna cum Simone Péchy, prouti semper ita et nunc declarastis, benigne cupi-

mus vt de sensu et interpraetatione simili ipse princeps etiam ad nos scribat; neque existimamus habiturum ipsum aliquam difficultatem aut renitentiam cum et publicam fidem agentis sui, vestraque et Commissariorum nrorum summa cum integritate bona fide intercedentes Tractatus ullam ob considerationem aliqua in parte dispendio ullo laborare velit. Expectaturj itaque eiusmodi Principis scriptum, ab eodem Principe, uti a Commissarijs nris intelligetis procurandum, quod ipsum etiam per vos apud Principem medio praefati Pechy diligenti instantia et commendatione iuvandum erit.

Facto itaque fine huiusce tractatus et expeditis plene Diplomatibus quid iam statim pro vlteriori negotiorum publicorum promotione aggrediendum sit, de singulis a fidelitate Vra informationem et opinionem expectaturj sumus, ut dispositis quibusvis negotijs, accedenteque benigna resolutione nra id quod susceptum et inchoatum iam existit debito modo dirigantur et iuxta oblationes factas facilitatio omnium negotiorum tempestive praeordinetur eaque in effectu et reipsa praestari nos animadvertamus, et fidelitati tuae conandum erit et apud Principem tam per ipsum Pechium quam etiam per literas vel occasione ferente coram, absque procrastinatione efficere debebitis: illud praecipue curando, vt animis Regnicolarum (sine vlla nostra culpa alienatis) reconciliatis, et ad fidelitatem deuotionemque nram reductis, statui pacifico et pristino cuncta restituantur, quiesque et tranquillitas regno et regnicolis affulgeat. Ab innovationibus vero (de quibus sicut et alijs negotys fidelitati vrae medio Commissariorum nrorum fusius communicandis nuntiauimus) vt penitus omnino abstineatur, sedulo fidelitati Vrae Curandum erit. De cuius quidem sollicitudine et syncero erga nos dignitatisque nostrae fideli studio nihil dubitamus. Atque in reliquo ad Commissariorum nostrorum in ijs quae cum fidelitate Vra communicanda et tractanda habebunt, nos remittentes gratia et clementia nra Caes. et Regia Vobis propensi manemus. Datum in Ciuitate nra Vienna die 5ª Febr. Anno 1620.

(Chancell. Allem. Eredeti).

453.

II. Ferdinánd, Albert főherczeghez. Tudósítja öt az okokról, melyeknél fogva Bethlennel s a magyarokkal fegyverszünetre lépett. Bethlen az ország nagyobb részét, magát a koronát is elfoglalta s készülleteket tön magát megkoronáztatni. Ehhez járúlt a törökök segítsége s a magyarok hajlama velök szorosabban szövetkezni és Stiriára útni; miszerint félhető volt, hogy a török még a birodalomban is megfészkeli magát. A fellázadt cseheknek is a magyarokban volt fő reményök; s míg ezek a fegyvert le nem teszik, addig amazokat legyőzni alig lehetett volna: holott most a cseheket, kik a fegyverszünetbe befoglalva nincsenek, egész erejével megtámadván, hamar legyőzni reményli. Különben a magyarokkal is csak ideiglen köttetett meg a fegyverszünet; nehogy azonban a fenyegetett keresztény vallás tovább is veszélyeztessék, ügyekezni fog a békét állandóvá tenni. Bécs, 1620. febr. 12.

Durchleuchtiger stb. Ich thue E. L. zwar meinem nähern vertrösten nach den verlauff der Hungerischen Handlung in ainem andern Schreiben mit seinen vnderschidlichen beylagen zimlichermassen anfüegen vnd zuuerstehen geben; hab aber doch in sonderbarer vertrawlichait vnd wolmainung, beyneben auch für rathsam ermessen E. L. die aigentliche Vrsachen vnd Vmständt angeregter Tractation sambt der bey meinem Künigreich Hungern vorgestandenen Gefahr vnd angetroheten Noth, auch wie vnd welchergestalt dieselbige für diszmahl verhüetet werden mögen, vnd warumben Ich zur approbation vnd verfertigung berüerter Handlung bewegt worden bin auszfürlicher zueröffnen. Vnd ist die Sach fürnemblich in deme bestanden, dasz Ich die merkliche Gefahr, welche die starkhe Verpündtnus, so der maiste Thail der Hungerischen Ständen vnd Spanschafften mit dem Bethlehem Gabor vnd Sy sambtlich mit den Behaimen vnd den incorporirten Landen gemacht, auf sich getragen, gleichsam vor Augen gesehen, in deme die geptirende Trew vnd gehorsam bey meinen Vnderthanen vaszt gar darnider gelegen; wie

dann ermelter Bethlehem Gabor baides dasz maiste Landt in Hungern vnd die Kön: Cron selbst allerdings in Handen gehabt, vnd die anderwerte newe Crönung mit hindansetzung vnserer Kün. Persohn schon in beraitschafft gewesen, dahero dann angeregte Cron von Preszburg vnd die teutschen Granicz hinweg kommen; jha das gantze Königreich vnd Landt in genczlichen verlust gerathen vnd geseczt werden mögen, in sonderbarer betrachtung, dasz der Türggisch angeweszne Beehh dem Bethlehem vnd den Hungerischen Ständen, zu Ihrem gefährlichem weit aussehenden Vorhaben mit Profiant Geld vnd anderm Notturft beyzuspringen offentlich vernemmen lassen, die ehiste befürderung auch solches Werckhs starckh getriben hatt, vnd ist berait darauf gestanden, das Er Bethlehem sambt den Verpundtnen Landen Ihre Gesandten zum Türggen an die Ottomanische Porten schicken sollen; woraus vnter andern auch dises in vnfälbarer gewiszheit entsprungen wäre, dasz in meinem Kunigreich Hungern die wahr vhralt Catholische seeligmachende Religion die zumahl sich in der Kün. Hauptstatt Preszburg in der höchsten Gefahr Anfecht- vnd Betrangnus befunden, wo nicht zugleich alszbaldt vnter ainsten, doch nach vnd nach vnd algemach genczlich auszgerottet vnd vertilgt worden wäre. In was Noth vnd Vnsicherhait auch durch obgemeltes vorhaben die negst angränczend vnd benachparte getrew gehorsame Landt vnd vnderthonen geseczt, hat ein yetwederer bey sich selbs leichtlich abzunemmen vnd zuschliessen, vnd hat Ihme zumahl gleich gesehen, das dises vralt edle Künigreich auch des Heyl. Röm. Reichs vnd der werden Christenhait Vormaur mehrgenandtem Erbvheint gleichsam zum Raub kommen vnd auszgethailt worden wäre. Inmassen sich dan thails von der Hungerischen Nation sich rundt vnd vngescheucht hören lassen, dasz Sie ihre Vires mit ime dem Türggen zusammenseczen vnd also baider Hungern vnd Türggen mit starkher macht in mein Herczogthumb Steyr vnd andere angelegne Landt vnd Prouinzen fallen vnd darinnen alles verhören vnd verderben wöllen.

Da nuhn die Sach yetzgehörter gestalt abgelauffen, wie es dann in Wahrheit anderst nicht eruolgt sein würde: so wären meine Vesstungen vnd Gräniczen vnd fürnämblich

Raab vnd Comorren, welche pillich für ainen Schlüssel des Heyl. Röm. Reichs genennet vnd gehalten werden, mit den Pasz allerdings gespörrt vnd in die euszerste Gefahr vnd besorgenden verlust, das Sie sich dem gleichergestalt heten ergeben müssen, gerathen, vnd hete also vilbesagter Türgg sein lang gezihltes Intent nach seinem Wunsch bekommen mit der Zeit gar ainen Fuesz ins Reich geseczt, vihl Christen Bluet vergiessen auch vihl Volckh vnter sein Tyrannisch Joch vnd ewige dienstbarkeit pringen mögen. Vnd dieses sein also die gefährlichaiten vnd Inconuenientien (anderer noch mehr zugeschweigen) welche aus vnterlassung obbestimbter Handlung hergeflossen wären.

Hergegen vnd mit Vortseczung vnd approbation erstgemelter Tractation volget dieses, dasz die Ständt vnd Vnderthonen meines Königreichs widerumben in meinen gehorsamb vnd Trew gepracht werden mögen, dasz Künigreich pleibt in seinem weesen wie auch die Cron vnverruckht vnd vnverändert an ihrem Ortt, der entstandne Krieg, welcher sich sonsten, wie sichs augenscheinlich ansehen lassen, weit vnd breit ferner an andere Orth auszgegossen haben würde, wird gedempfft vnd gestillet, des Türggen gefährlich weit aussehendes Vorhaben, sowohl wider mein Königreich Hungern, alsz auch andere anrainende Länder vnd Prouinzen, jha die ganze werde Christenheit abgewendet vnd verhüet, vnd also auch nachuolglich das Heyl. Reich verhoffentlich in Versicherung gestellet.

Demnach auch obgeschriben gepflogne Handlung mit dem Bethlehem Gabor vnd den Hungern ainig vnd allain abgeredt vnd geschlossen vnd die andere Länder vnd zumahl meine vngehorsame vnd widerseczigen Behaimen (wie stark man sich auch eines vnd andern ortts durch abordnung der jhenigen vnd sonsten bemüehet) darinnen gar nicht begriffen werden; so pleibt meine wider gedachte Behaimen vnd die incorporirte Landt angestelte Kriegsberaitschafft in jhrem gang vnd würdet dardurch Ihnen den Rebellischen Behaimen vnd Ihren Anhängern bey den Hungern die Hilff vnd Succurss auf welche Sie sonsten vast Ihr fürnembstes Fundament geseczt vnd Ihnen gewiszlich nicht vbel gedienet vnd zustatten kommen sein wurden abgeschniten.

Vber dieses, so oberzehlet, so ist diese fürvbergegan-

gene Tractation allein ain Anstandt auf ain gewisse Zeit vnd bisz zu des obgeredten künftigen Landtags, bey welchen zusehen sein wirdt, ob sich die Sachen in Hungern etwa auf leidliche, meiner Künigl. Hochait thunlich vnd verantwortliche weg hinlegen vnd vergleichen lassen wöllen; vnter dessen steht mir frey vnd beuor, meine Kriegsverfassungen wider oft besagte Behaimen vnd Ihre Adhaerenten vnd wohin es etwo noch ferner vonnöten sein möchte, so gut Ich kan, vortzusezen auch mit mehrerer Werb- vnd Versicherung, zu desto pesserer facilitierung vorbertert nechstkünfftigen Landtags die Zeit vnd glegenheit in acht zu haben vnd zugewinnen, welches sich sonsten bey der noch wehrenden Vnrueh vnd widerwertigkait in Hungern schwärlich hette thun lassen wöllen.

So hat vilbestimbte Handlung vnter anderm auch diesen effect dasz der Bethlehem Gabor, welcher sonsten, wie oben verstanden, das Landt vnd die Cron Hungern, jha die Crönung selbst in Handen gehabt, sich erpoten, alle diese glegenheit auszzuschlagen, vnd hindan zu seczen, sich des Regiments nicht zu vnternemmen, vnd vermüg seiner aigentlich vnd deütlichen worten, zu meinen Füeszen zu nidrigen, alles in seinen vorigen alten Standt zurichten vnd zuseczen, vnd beuorab bey obgenantem Landtag gute officia zu praestiern.

Was auch sonsten Zuerhaltung meiner geptierenden Kay. vnd Kün. Hochait vnd obangeregter Vhralt Catholischen Religion zum pesten bey der Handlung fürgegangen, dasz ist absonderlich in Schrifften verfaszt vnd endlich stipulata manu abgered worden. Vnd Ich bin vnd verbleibe E. L. mit Vetter vnd Brüederlichen Hulden vnd allem gueten vorterist wohl beygethon. Geben in meiner Statt Wienn den 12. Februarij Ao 1620.

Guetwilliger Vetter
vnd Brueder

Ferdinand.

(Chancell. Allem. Eredeti).

454.

II. Ferdinánd, Albert főherczeghez. Tudósítja őt, hogy miután, miként előbb jelenté, Bethlennel s a magyarokkal fegyverszünetre lépett, ebben pedig a cseh fölkeltek benfoglalva nem volnának, vezérét gróf Boucquoyt azonnal ellenök küldte légyen, ki a cseh hadat Langenloissnál meg is verte. Közli vele a vezér tudósítását a csatáról. Bécs, 1620. febr. 18.

(Egy melléklettel).

Ferdinand der Ander stb. Durchleuchtiger stb. E. L. werden vnsere vor Acht tagen abgegangne Schreiben vnd darinnen verleibte Communication vnsers mit dem Bethlehem Gabor vnd thails Hungern geschlosznen Anstandts vngezweifelt berait empfangen vnd vernommen haben.

Demnach dann erstberürter Anstandt die Hungern allain betrifft, vnd vnsere vngehorsam widerwertige Behaim, vnd demselben incorporierte vnd andere vnsere Erblandt nichts berürt noch angehet: so haben wir vnserm Obersten Veldtmarschalch dem Grauen von Bucquoj Beuelch gegeben mit seinem vntergebnen Kriegsvolckh die Zeit zugewinnen vnd wohl auszulegen; wie dann derselbe darauf mit ainem guten thail bemelten Kriegsvolckhs gleich die nechstgenolgte Täg vortgerückht den Vheindt bey Langenloysz so vngefär zwölff Meil von hinnen gelegen, angegriffen. Was nun disz Orts für ain Treffen geschehen vnd fürüber gegangen, geben wir E. L. in beyligender Abschrifft zuuernemen.

So sein wir auch im Werckh die Vns aus Polen vnd selbiger Landen zuhilff angelangte vnd noch weiter gewartende Cosacken gleichsfals vort zuschickhen, vnd vns deren an Ortt vnd Enden, wo es die Notturfft eruordern würdt, so gut Wir künden, zugepraucheu vnd zubedienen.

Den fernern Verlauff vnd Eruolg wöllen wir E. L. in hergebrachter vertrawlichen Wohlmainung, ebenmäszig an-

fügen vnd zuuerstehen geben. Dero Wir stb. Geben in Vnserer Statt Wienn den 18. Februarij A° 1620.

E. L. Guetwilliger Vetter
und Brueder

Ferdinand.

Melléklet.

Allerdurchleutigister etc. Eur Kay. Mt. allergnedigisten Beuelch gemesz bin ich den 10ten disz alhero nach Wauttern ankomen den 11. hernacher zwischen 10 vnd 11 Vhr vormittag mit E. Kay. Mt. Kriegsvolckh, welches ich meistenthailsz zu meiner dahin ankunfft alszbaldt vber die Thonaw ziehen lassen, an den Vheindt geseczt, vnd ob zwar desselbigen Tags alles das jehnige, wie ich gern gewolt nit geschehen: so thue doch E. Kay. Mt. ich gehorsamist zuwissen dasz der Vheindt ausz dem Quartier, so er zu Langen Loysz gehabt auszgeschlagen, wie ich vermain 1200 Mann nidergehaut, 6 Fahnen vnd zway Cornet, darunter ains des Ob: von Stadl gehörig ist vnd zway Stück, deren yedes ain Kugl von 10 Pfundt Eysen schieszen bekommen worden. Wievil der Gefangenen sein möchten, kan ich dennoch die Knecht vnd Reutter deren vil in ir quartier gefuhrt, aigentlichen nit wissen. Dieses aber solle E. Kay. Mt. ich gehorsamlich auisirn, das allein die Vahnen zu Stein 111 gefangen bey sich haben, vnd disc ist der effect ainer so pillichen Vrsach so Eur Kay. Mt. wider dero widerwerttige haben.

(Chancell. Allem. Eredeti).

455.

II. Ferdinánd, Albert főherczeghez. Tudósítja őt, hogy a napokban Bethlen Gábortól követ érkezett hozzá, ki által ez őt kérte, hogy a felkelt cseheknek fegyverszünetet engedjen, vele, Bethlennel békealkut kezdjen, s a csehekkel szabad közlekedést engedjen, különben nem akadályozhatná, hogy magyar pártfelei a cseheknek segedelmet ne küldjenek. Ferdinánd erre viszont követet küldött Bethlenhez, izenvén általa, miképen hiszi, hogy a vele kötött fegyverszünet feltételeit szigorúan megtartandja. Bécs, 1620. mart. 18.

Ferdinand der Ander stb. Durchleuchtiger stb. Vber dasz yänige was mir E. L. auch andern gehorsamb wohlgemaint vnd friedliebenden Chur- vnd Fürsten des Reichs die verschienener Wochen her von dem mit dem Bethlehem Gabor vnd thails Hungern gepflognen Anstandts Tractat communiciert vnd vberschicket, mögen wir E. L. in ebenmäszigem vertrauen nicht vnuermeldt lassen: dasz zu Vnsz erstgenanter Bethlem Gabor dieser Tagen ainen aignen Gesandten abgeferttigt, vnd vermittels desselben angebrachter Werbung begern lassen, für Vnnsers Königreichs Böhaimb vnd demselbigen incorporirten Landen Vngehorsamb vnd widerwertigen ain Suspension armorum einzuwilligen, darneben auch Ime Bethlehem ain güetige Tractation einzuraumen, auch sonsten für ehegemelte Böhaim vnd incorporirte Landt vnd die Irigen zu sicherer hinn- vnd wider Raisung freyes Glait zuerthailen, mit dem Anhang vnd Zusacz, da hierüeber nicht veranläszige Wilfahrung eruolgen solt vnd wurde, dasz Er Bethlehem gedachten Hungern die Hilff vnd Zuezug für mehrbesagte Böhaimb vnd ire Anhänger nicht wurde verwehren künden. Mehrers Innhalts obgedachtes Sybenbürgischen Gesandten Anpringens vnnd Werbung.

Darauf haben wir rathsamb vnnd ain notturfft zu sein befunden zu vorgedachtem Bethlehem Gabor gleichfals Vnsern Gesandten abzuordnen. Obwohl wir nun nicht zweifeln

es werde Er Bethlehem seiner hohen Zusag vnnd Versprechnus nach nicht anderst gemaint sein, dann den mit Ime getroffnen Anstandt vnuerpruchlich zu halten: so manglet es doch in Vnnserm Königreich Hungern an vnruehig fridthazigen Leuthen nicht, welche erstgemeltem Anstandt zugegen, sich wider Vnns vnnd für Vnnsers Königreichs Böhaimb vnnd demselben incorporirten Landen, Rebellen mit Kriegs Werbung vnnd Verfassungen bemühen, vnd in beraitschafft stellen.

Sonsten vnd vber dieses communiciern vnd vberschicken wir E. L. in beyverwehrter Abschrifft in hergebrachten Vertrawen, wasz vnns von vnnserm Veldtmarschalck, dem Grauen von Bucquoi ausz dem Läger bey vnd vmb Egeburgk dieser Tagen zugeschrieben worden, daraus E. L. in substantia zuuernemen haben, dasz zwar ernanter Graf Bucquoj mit seinem vntergebnen Kriegsvolckh mit dem Vheindt sin treffen zuthuen Ime angelegen sein lassen, darzu Er aber Ine den feindt noch bisz dato nicht bringen kündten. Vnd wir sein vnd pleiben stb. Geben in Vnnser Statt Wienn den den 18. Marty Anno 1620. Vnnserer Reiche stb.

E. L. Guetwilliger Vetter
vnd Brueder

Ferdinand.

(Chancell. Allem. Eredeti).

456.

III. Zsigmond lengyel király II. Ferdinándhoz. Állandóan ügyekszik védeni a császár méltóságát. Mivel Bethlen Gábor a törököt ellene felingerelte, Fuchs Péterrel semmit sem végezhetett; de kedvezőbb körülmények közt ajánlja jó akaratát a császárnak. Varsó, 1620. mart. 25.

Sacratissime et Excellentissime Princeps etc. In praesenti rerum perturbatione, qua per latus Sermae Domus Austriacae Sancta Romana Ecclesia in perniciem vocatur, et pro rei ipsius atrocitate et pro nostro in Ma^tem^ Vr^am^ propensissimo studio quemadmodum affecti fuerimus, non dubitamus quin Ma^tas^ Vra luculentis hactenus indicijs perspexerit. Pro statu enim Regni nostri et pro Reipublicae rationibus significare plurimum studuimus existimationem et dignitatem Ma^tis^ Vrae charissimam nobis esse. Caeterum nunc praeter omnem spem nostram et opinionem accidit, vt Turcarum Imperator, quo cum ante menses aliquot per Magnum Oratorem nostrum Constantinopolim missum pacem constitueramus, foedus rumpere, et contra fidem iusque iurandum armis Regnum vltro lacessere meditetur. Quae quidem fama apud exteras etiam nationes ita percrebuit vt multorum ad nos literis nuncijsque perferatur, bellum iam aduersus Regnum nostrum Constantinopoli publice indictum esse. Vnde autem hoc totum ductum atque conflatum sit, pene cognitum exploratumque habemus. Gaborius *) nimirum veritus, ne consilijs eius obsisteremus, aduersus nos Turcas concitauit, et Regnum Hungariae subiecturum se illis, si nos bello distraherent, certo promisit. Facile igitur Ma^tas^ V^ra^ ipsa per se intelligit, hoc periurio et perfidia gentis Turcicae nobis nunc omnem operam omnemque curam in eo consumendam esse, vt vi vim illatam defendamus, neque inermes aut imparati Christiani nominis hosti obuiam simus. Quamquam accepisse nos non ita pridem Ma^tis^ Vr^ae^ literis a tabellario Gabory meminimus, quibus

*) Bethlen Gábor.

Ma^tas V^ra a nobis amanter requirit, vt neque armis, neque praesidijs quibuscunque Ma^tis V^rae adversarijs subditi notsri negotium facessant, idque ad sedandos praesentes tumultus et ad subditorum erga se animos magno fore incitamento ostendit. Proinde tam propter rumorem istum belli Turcici, quam propter hanc Ma^tis V^rae requisitionem cum Egregio quoque Petro Fuchs neque agi quidquam, neque tractari potuit. Quod si faciliores rerum nostrarum rationes imposterum fuerint, et Ma^tas V^ra quid a nobis fieri cupiat declararit, non dubitabit Ma^tas V^ra quod ante saepius ad eam perscripsimus, nobis neque zelum erga Dei Ecclesiam, neque erga Ma^tem V^ram, quacum arctissimis vinculis coniuncti sumus, propensissimam deesse voluntatem. Quod reliquum, Deum Opt. Max. precamur vt Ma^tem V^ram diutissime conseruet stb. Datum Varssauiae die 25a Martij Anno 1620.

(Secretairie Allem. Corresp. des Agens dipl. Cart. 165. Másolat).

457.

II. Ferdinánd, Albert főherczeghez. Közöl vele két tudósítást Konstantinápolyból Bethlen s a magyarok ott járt követségéről. Bár ezek egyike, úgymond, kissé régi s a körülmények azóta a megkötött fegyverszünet következtében megváltoztak, fontossá válik mégis az által, hogy ama követek nem átaltak olyakat beszélni Konstantinápolyban, mintha ő, Ferdinánd, az arany bulla ellenére, s csak két pap által választatott volna meg császárnak stb. Ez ugyan csak kétségbeestökből ered; mutatja mégis, mily veszélyben forog Magyarország, a mint a levél mondja, a német birodalom által felállított s eddigelé védett elöbástyája a kereszténységnek stb. Bécs, 1620. april 8-kán.

(Két melléklettel).

Ferdinand der Ander stb. Durchleüchtiger stb. Zu weitterer continuirung des hergebrachten vertrawens vn^d

gueten Correspondenz communicirn vnd vberschicken Wir E. L. in beyverwahrten Abschrifften was vom Hungarischen vnd demselben anhängigen wesen von ainem vertrewlichen Orth ausz Constantinopl von datis den 3. Januarij vnd 6. Februarij nächsthin geschriben werden. Obwol nun berürtes aine Schreiben am dato etwas alt, vnd villeicht darfür gehalten werden möchte, das dasselbe desto weniger so hoch zu achten, weil es mit angedeuttem Hungarischen wesen, durch den erst hernach mit dem Bethlem Gabor vnd thailsz Hungarn gemachten bewusten Anstandt auf andere sichere Terminos kommen vnd gerathen, vnd der gancze effect an dem auf den leczten nächstkommenden Monaths May angeseczten Hungarischen Landtag haffte vnd gelegen seye: so will doch vnsers ermessens bey obangeregtem Auisation Schreiben vnd desselben Innhalt fürnemblich dises wol zubedenken sein, das die von den Hungarn an die Ottomanische Porten Abgeordnete, der Carlati vnd Balassi vnnsere Kayserliche Person, Hochait vnd Würde, alsz wäre dieselbe dem alten herkommen nach vnd vermög der Guldenen Bulla nicht mit aller des Heyl. Reichs Churfürsten ainstimbigen wahl vnd einwilligung, sondern wie darvon auf das schimpf- vnd schmächlichste geredet würdet, allain vnd blosz von zweyen Pfaffen herkommen vnd eruolgt, ganz verächtlich anczugeben vnd zuuerunglimpfen, quaestionem status zu mouiren vnd also dasz Haubt anzugreiffen vnd disputirlich, souil auch an Inen ist bey vnglaubigen Nationen vnd Volckern, verdächtig vnd verhaszt zu machen, sich vngescheücht vnd vnchristlich angemaszet vnd gelüsten lassen. Inmassen dann neben diesem auch vorbesagte Abgeordnete bey dem Türckischen Sulthano vnd dessen obristen Vezieren vnd Bassen die angeczogne vermainte allerdings auf die desperation gestellete vnchristliche Bündtnus mit groszen vnzimlichen verhaiszung vnd versprechungen vnter allerhandt falschen Schein vnd vorgeben, alsz wäre der gemachte Türckische Friden Anstand *nicht gehalten*, sondern in vnterschidlichen fählen geprochen worden, nicht allain für sich selber, vnd thailsz derselben mit coniurirten Hungarn ganz vngestimm suechen; sondern sich auch zu solchem Endt auf vnnsere vngehorsamb vnd Rebellische Behaimb vnd der incorporirten auch anderer vnnserer Länder

gleichmessige begierliche suchung vnd deszwegen vorhabende Schickhung starckh referiern vnd berueffen, auch sonsten im vbrigen ins gemain Ihre wider vnns alsz Irem von Gott vnd der Natur auch ordenlich angenommenen vnd gecrönten Kunig vnd Herrn vnnd vnnser löblich Haus, ohn ainige Verursachung anstatt schuldiger erkandtnus für das so vielfältig zu Irer vnd des Künigreichs Rhue vnd erhaltung aufgeseczte vnczehlich costbare Guet vnd Bluet, thailsz selber gefaszt, thailsz von andern eingebildete vble Intention also an Tag geben, das allen anzaigungen vnd fürprechenden vmständen nach wohl zubesorgen: es gehe vnd schlage der Schlusz obgemelten Hungerischen Landtags gleich so guet hinausz, wie er wölle, das sich doch bey dem maisten thail der vngehorsamb vnd practicierenden Hungarn darauf wenig zuverlassen, ja Sie die Hungern villeicht gegen vnd vmb die Zeit auf welche obgehörter Landtag gehalten vnd volnczogen werden solle, Ihr böses gefährliche Intent, mit brechung der hochbetewrten Inducien berait verricht haben möchten, welches vmb souil mehr zuvermutthen, das Ihre der Hungern vorgebne vertröstungen vnd Erpieten, zu Constantinopel bey thails fürnehmen Türckischen Officieren gleichsamb mit Frohlockhen angenommen werden. Auch darüber ausz den jüngeren auisen ausz Constantinopel erscheindt, das vom Erbfeindt vnderm Schein das Königreich Polen zu vberfallen sehr mächtige praeparationes geschehen, sich bey diesen laidigen Rebellionen in Hungarn vnd benachbarten Österreichischen Landen der christlichen Vormauren vnd Haupt Vestungen bey welchen Intentionen auf den Auszschlag hieländischer factionen gesehen wird zubemächtigen.

Wann dann E. L. herausz vernünfftig abczunehmen, das das Heyl. Römisch Reich vnnser geliebtes Vatterlandt Teutscher Nation vnd die gancz werde christenheit von anbegin vnd dem ersten Vrsprung an, souil obgenentes Künigreich Hungern, alsz die vom Röm. Reich aufgerichte vnd bis dahero defendirte Vormaur vnd Gränicz betrifft mit solcher gefahr niemahlen begriffen vnd verhafft gewesen, da zumahl diejenige, welche sich des christlichen Namens vnd der rainen Lehr vor andern rhümen, zu Ihrer geehrten Vorfahren Schimpf, die obbestimte eusserste desperation mittel, zu

veracht- vnd aufhebung des Oberkeitlichen Gewaldts vnd alles schuldigen gehorsambs angreiffen vnd für die Handt nehmen.

Hierumben so gesinnen vnd begehrn Wir an E. L. hiemit gancz freundt- vetter- brüeder- vnd gnediglich, Sie wölle die hierinnen so wohl auch in vnnsern vorgegangnen andern Schreiben angeczaigt vnd zu gemüeth geführte erheblich vnd bewegende Vrsachen vnd Vmbständt reifflich betrachten vnd disz Ortts bey vnns, als des Heyl. Reichs mit allen requisiten, wie offenlich am Tag angenommen erwöhlt vnd gecrönt auch numehr regierenden vngezweivelten, aber wie obverstanden so hart vnd schimpflich angetasten vnd belaidigten Oberhaupt dasyenige in Acht nehmen, was zu vnnserer vnd E. L. auch aines yeden andern getrew, gehorsamb fridtliebenden Churfürsten, Ständ vnd Mitglidern auch recht christlich aufrichtigen Gemüetern vnd vnnsers ganczen lieben Vatterlandts Teutscher Nation lengerer erhaltung diensam vnd vonnötten ist. Wolten Wir E. L. der erheischender vnumbgenglicher eyl vnd Notturfft zu dern wissenschafft vnd Nachrichtung nicht vnvermeldet lassen. Vnd bleiben dero stb. Geben in vnnserer Statt Wienn den Achten Aprilis Anno Sechczehenhundert vnd Zwanczig Vnnserer Reiche stb.

E. L. Guetwilliger Vetter
vnd Brueder

Ferdinand.

Első melléklet.

Aus Constantinopl von 3. Januarij 1620.

Anlangend den hiesigen Zustand hab ich noch vor disem Ihr Kay. Mayt allergehorsamist berichtet, das nachdem ich zwar noch vor zway Monaten vernommen, das neben ainem Sibenbürgischen von Bethlen Gabor an die Portten abgeferttigten Abgesandten, Namens Balassy Ferencz auch ainer von denen Rebellischen Vngerischen Stenden namens Corlati der Vestung St. Andrea in Ober Vngern obrister mitkomen.

Alsz hat der Balassi beim Sulthan den 24. bassato audienz gehabt; derselbe, wie aller ankommender Potentaten Pottschaften, in Diuano publico bancediert, vnd hat derselbe ainen Jahrs Tribut von Prouinz Sibenbürgen wegen in Diuano gebracht, den Sulthano Fahnen vnd 7. Credenz Pecher praesentirt. Dann letzten dito ist Cortali (igy) zum ersten mall beim Neuen Obristen Vezir Hogga Mufftj vorgelassen worden; was vnwahrhafftige grobe Vnglaübige Zeuttungen beeder der Hunger vnd Sibenbürger von Ihr Kay. Mt. zustandt spargirn, hett ich vil zu schreiben. Lasz meinen Gnädigen herrn selbst nachdenkhen, was dergleichen Vögl für gesang singen. Vnter anderm bemühen Sie sich, Irer Kay. May. Erwölung zum Röm. Kayser in ainen Zweifel zu bringen, Deroselben Person hiedurch bey denen Türken zu verkleinern. Das nemblich dieselben ausser Einwilligung der weltlichen Churfürsten, wider die Reichs Ordnung betrüeglicher weisz von zwayen Pfaffen, wie Sie es nennen, were fürgenommen worden. Die Substanz des Corlatj Anbringen ist, das die Cron Vngern, Behaim, Österreich, Schlesien, Mähren sich auf ewig verbunden, zu welchem sich auch die maisten Protestierenden Reichs-Fürsten vnd vnterschidliche andere Potentaten, so man die Vnion nante auch zu begeben begerten. Das hochlöbl. Erzhaus Österreich auf ewig reijciert, die Behaim beraith, ain andern König, den Pfalzgrauen am Rhein, erwölet vnd gecrönt, denen die Hungern auch nachvolgen, vnter dessen den Bethlen Gabor, welchen Sy mit grossen

Ehrn, Titln honoriern zu dero General Directorn vnd Veltherrn aller Vnirten Länder angenommen. Begerten also, das Ime Sulthan dasselbe auch wolte gefallen lassen, mit dem Erpieten, das die Länder sich mit demselben auch in Bundtnus vnd freundtschafft, nicht als vor disem die Kay. May. auf 20 Jahr; sondern ewig einlassen; mehrers alsz vor alter der Portten in paren gelt jährlich zu bezallen, vnd die Vestung Villegkh, Setschin, Nouigrad, Wazen, dem Sulthan zu anzaigung Irer schuldigkheit willigklich cediern wolten. Hierein zu willigen sich Sulthan den Aydt, so Er dem Röm Kayser gethan, nichts solte hindern lassen; sintemallen Er, Corlati mit 40 Vberweisungen, dasz die Kay. May. den Friden mit der Portten gebrochen, beweisen könne; zu welchem Ende der Balassi etliche der verstorbenen hochmiltister vnd seligster gedechtnusz, so woll diser Kay. May. Brief in Originali anbracht, auch das Ir May. berait von denen Vnierten Prouinzen sowoll des Bethlems Kriegs Volckh hefftig geschlagen, Irer wenig verbliben, auch das die Cron Vngern weiln Sie sich der Portten hoch obligirt zu sein befunden, dero trew zuerzaigen, von der Teutschen vnd des Hausz Österreich Tyranney von vielen Jaren hero, wovon abgehalten worden, also Sy es yzo hereinbringen vnd dem Sulthan den weg zu vilen andern ime hessigen Lendern, welche meines erachtens Italia vnd Polonia müssen sein, öffnen wolten; auf das sobaldt Corlati vnd Balassi von hinnen mit gueter Antwortt expedirt vnd hinausz komen, von gedachten Landtschafften absonderliche Abgesandten an die Porten komen. Wo dann Corlati von gedachten Landtschafften versiglete Credentionalia bey sich haben solle, oder derselbe in namen der Hungern hülff begert, waisz ich meinem gn. herrn nichts gewisses zuberichten. Etliche geben vor, das Er kaine hülff, sintemalln die Länder Irer Kay. May. mechtig genuegsam; andere das Er 10 m Janitscharen vnd 20 *(Tausend)* Spahia Graniczer begert, vnd ist das lezte eher, das dasz andere zuglauben.

Mir gibt man allenthalben guete wort vnd Vertröstungen, den Friden mit Ihr Kay. May. stätt vnd vest zu halten, weil man aber zu wider der Capitulation mit denen Rebellen

tractiert, die offerter so grosz, also ich mich besorge, das disz, wo es nicht alberait beschehen, doch gewisz mit Ihr Kay. May. Rebellen in Puntnus sich einzulassen resoluiren werden, hierzu etlicher hie anwesender Irer May. hessiger nationen Pottschafften trewlich halffen.

So verstehe ich das man beraith Ordnung auf den Gräniczen, das das Volkh zusammen ziehen, in beraithschafft stehen solt, beuelch auszgeschickt. Wie dann des abgesezten obristen Vezir Kyhaia gegen den Starzer vnuerholen vermelt, das Sy weniger nicht thuen, auch armiern müssen zu versicherung des Sulthans Länder, doch nichts wider den Friden vorgenommen werden solt, dann Sy den Vngern vnd andern Nationen so sich wider Ir May. aufgelaint, vnd sich aus den Gehorsam begeben, dieselben sich iezo so stark in armis befunden nicht trewen können. Ich verstehe das der Mufftì des Corlati Propositiones mit grossen freuden angehört vnd demselben mit groszer Benediction von sich gelassen, das ich also gewisser mainung, Sy werden dero Alcoran vnd alter Gewohnheit nach diese guete gewohnheit (— Gelegenheit?) Irer glauben vnd Länder zuerweittern gewisz nit ausschlagen.

Der Bethlen hat aus Preszburg hieher bericht das er die Khay. Armada gar in die Enng getriben vnd zu zwaymallen, sonderlich das lezte mahl gar auf das Haubt geschlagen vnd aus den todten Körpern ainen grossen Berg zu ewiger gedechtnus machen lassen. Dann beschwert er sich vber Skender Bassa vnd den fürsten Gratiani das die Prouinz Sibenbürgen wider Ine erregten, den Gratiani als ainen des Sulthans Verräther starkh angibt, welche den Pabst Irer Kay. May. vnd König in Hispanien mit Aidt verbunden; dan beschwert Er sich vber den Carzacas Mehmet Bassa von Ofen, das er Wazen vheindlich angegriffen. Doch kann woll sein das er diese beschwerungen pro forma gethan; sintemallen man vernimbt das gedachter Caracas vnd Bethlen in gueter Correspondenz stehen, dieser von Jehnen ansehlichs Present empfangen auch gedachter Bassa Irer Kay. May. Curier aufhelt wie er dann dem Bassa zu Canischa kaine Currier ohn sein willen vnd wissen hinauf zubefürdern lassen.

Második melléklet.

Di Constantinopoli 8. February 1620.

Sotto li 22. del passato scriuisse li apparecchi die guerra, e lo giudicio che se ne fa, adesso io le dico che le cose par che caminino con manco feruore che nel principio, e se bene Polonia e in apparenza il soggetto di questi mouimenti hauer osseruato chil rumore va crescendo ò scemando secondo che li negotij del Imp.re hanno qui reputatione di meglio o di peggior successo. Il che fa credere, che li loro dissegni non hanno altra mira che l'Vngaria, caso che li rebelli habbino vantaggio et il mio giudicio ha il suo fundamento sopra l'assistenza che sotto mano danno al Principe Transiluano per far guerra in quelle parti delle quali si potranno impadronire, se le cose succederanno felicemjse per lui, per che dipende da questa Porta.

Il gran Vizir continua tuttavia le sue violenze, le quali egli ha fatto prouare in pieno Diuano al primo Dragomano del Bailo hauendolo contro ogni sorte di ragione diuina et humana fatto strangulare et impiccare, per hauer risposto vn poco piu gagliardamente di quello chel suo patrone gli ordinaua, e questo in presenza del detto Bailo, qual era venuto per scusarsi di pagare le mercantie chel Duca d'Ossuna prese gia in Golffo, di ragione d'alcuni Turchi, ma la sua presenza non ha impedito d'esser condannato in $\overset{m}{300}\ \triangle^{di}$ pagabili tra sei giorni del che volendo diffendersi, e cercando di far andar il negotio al lungo, per hauer tempo di darne auiso a suo Padrone riceuette mille indignita e minaccie et ogni sorte d'infamia, cosi nella sua persona, come nella Rep.a istessa : cosi questo furioso fa le vendette delle sue inimicitie priuate, senza risguardo del iure delle genti, e con tutto cio, che sia qua fauorito, non e possibile che duri s'egli ha da continuar cosi.

(Chancell. Allem. Eredeti).

458.

II. Ferdinánd egy 1620. jun. 8. kelt s Albert főherczeghez intézett levelében, (mely maga semmi adatot nem foglal magában) következő melléklet áll:

Den 1. Juny dits 1620 Jahrs ist der Wej János, des Bethlehems diener als Haubtman zu Damasdj mit einem beheimischen herrn vnd etlichen Kapotzien von Constantinopl zehn Ofen in grossen frewden ankommen; haben von Türkischen Kaiser ain Credenz Schreiben bracht, das alle Länder vnd Geschlecht, so sich dem Bethlehem vntergeben vnd zu Ime geschworen haben, die sollen mit dem Türkischen Kaiser ebenmäszig verbunden sein, wie dann solcher Frid zwischen Ime denouo becrefftigt worden ist. So hat sich auch der Türk. Kaiser mit den Tartarn wider verglichen vnd Ihnen grosze geschenckh zugesagt. Darauf er dem Bethlehem 40 m Tartarn zur Hulff versprochen, wann er es bedurffen wird. Hat sich auch offerirt, wo er nicht mit dem Persianer also in Zwitracht stünde, wolte er in aigner Person dem Bethlehem zuziehen vnd sein Bluet neben Ime vergieszen; dardurch zu erzaigen, das er sein vnd deren Ime anhengigen Länder trewer Freund vnd Brueder sey; wie er dann Tag vnd Nacht sich beuleiszen will sich mit dem Persianer zuuerainigen vnd auffs Jahr herausz zu kommen.

Obbesagte Gesandten bringen dem Bethlehem vberausz statliche Praesent vnd werden von Ofen alsbalds zum Bethlehem auf Newsol auf den Hungrischen Landtag. Der Türkische Kaiser hat dem Bassa zu Ofen bey seinem Kopff beuohlen, alles was der Bethlehem begern würde zuuolziehen vnd Ime in nichts zuwider sein, dessen sich alle Türken hoch erfreuen. Vnd sein kurz hievor auch Pottschafften bey dem Bassa gewesen, vnd mit Ime tractirt, er solle sich dem Teutschen Kayser mit ainicherlej geschenckhen nicht lassen einnemen. Mehr obbesagten yezt ankommenden Gesandten sein zu Ofen alle Ritters Leuth zu Rosz vnd Fuesz entgegen

gezogen. Da auch Sy, Gesandte, ansehentliche Türkische Klaider vnd Guldene Kaffan so Inen der Türkische Kaiser verehrt hat, angelegt, vnd also zum Bassa ankommen sein, denen man grosze freuden mit starkhen schieszen vnd andern erzaigt hatt, vnd der Bassa Sy gar stattlich tractirn thuet; Sy aber erpietten sich in Namen der Confoederirten Lander dem Türkischen Kaiser mit Volckh vnd Geldt beyzustehen; hergegen der Kaiser sich gleichsfalls mit Inen zu leben vnd zu sterben.

Auf Sibenbürgen hat der Türggisch Kaiser dem Bassa beuohlen gute obacht zuhaben vnd es gegen allen vnd yeden Vheinden zu schüczen.

(Chancell. Allem. Másolat).

459.

III. Zsigmond lengyel király utasítása a Beszterczén összegyűlt magyarországi rendekhez követül küldött Firley Miklós számára. 1620. jun. 15.

Instructio Mag^co Nicolao Firley de Dambrouica, Castellano Voynicensi ad SS. et OO. Regni Hungariae S. Re^ae Ma^tis legato data.

Legatus Re^ae Ma^tis postquam Bistricam, ad Comitia Regni Hungariae peruenerit, dato sibi a Statibus illius Regni expediendae suae legationis opportuno tempore et loco, inprimis usitata vtetur salutatione, quam cum studiorum Re^ae Ma^tis; propensique animi declaratione et cum foelicitatis atque tranquillitatis comprecatione coniunget. Deinde literis fidei Re^ae Ma^tis redditis lectisque, his aut similibus verbis SS. OOque compellabit.

Ser^mus Rex Poloniae et Sueciae, Dnus meus Clem^mus tam pro sua in Regnum Hungariae eximia voluntate et pro studio quod triginta et trium annorum decursu constantissime probauit, quam pro ea amicitia, foederibusque atque pa-

ctis quibus Regnum Poloniae cum hoc inclyto Regno ita arctissime coniunctum est, vt et communi sceptro foeliciter quondam regeretur, et mutuae amicitiae officia certatim inter se conferre nunquam desisterent, eandemque consuetudinem, inde vsque a priscis temporibus hucusque conseruaret, simul atque superiori anno inaudijt scintillas perturbationis nonnullas in hoc Regno subito ac derepente excitari, quae successu temporis in apertum erumpere incendium, et nihil aliud nisi summa pericula cum caedibus et vastitate coniuncta ex sese possent parere, non potuit nisi magnopere anxius et sollicitus esse, de uicini et sibi coniunctissimi Regni tranquillitate. Statim idcirco ipsis in principijs, quantopere haec eum afficeret perturbatio, literis suis luculenter est contestatus, et cum Regnum quoque suum vicino Regno tumultuante naturali instinctu non posse nisi ad arma spectare, pro virili studuit exacerbatos animos mitigare, et omnia ad pacem concordiamque, qua nihil est optabilius, reuocare.

Cuius quidem concordiae et pacis, quoniam inducijs praesentibus non exigua iacta esse videt, iustam sibi causam oblatam esse existimat cur, quemadmodum antea, perturbatiorem statum huius inclyti Regni dolebat, ita nunc recidere omnia ex periculis ad salutem et ad tranquillitatem ex belli calamitatibus gaudeat et laetetur. Ut vero firma perpetuaque pax cum Ser^mo^ Ferdinando Imperatore et legitimo Hungariae Rege altiores in posterum agat radices, subditique pulsa discordiae peste ad officium redeant, et salute patriae suae ignem superiorem restinguant, ex animo optat, illudque accurate secum Illustritates et Gratias Vestras expendere confidit, omnia quidem bella misera, bellum vero intestinum longe esse miserrimum, in quo post sumptus prope infinitos, post insolentiam militum vix tolerandam, post agrorum denique vastitatem, tetramque rerum omnium confusionem et vincere non admodum fructuosum et vinci seruituti sit proximum, planeque in hoc genere nihil esse praeclarius, nihilque utilius, quam dubio sese et incerto euentui non committere, sed ponendorum armorum honestissimam quamque amplecti occasionem.

Non dubitat autem Rea Ma^tas^ Ser. Imperatorem et Regem Ferdinandum uti in praesentibus sanciendis inducijs ita in posterum quoque a concordia paceque non fore alienum...

que conditionibus pacem expetant, sine mora missis literis edocebit, quod ut fiat expeditius mittitur vna Gnosus Bartholomaeus Obatkonski Re^ae Ma^tis Cubicularius, qui de his omnibus mature Re^am Ma^tem possit certiorem facere.

Ad extremum Legatus Re^ae Ma^tis, si res et occasio exposcere videbitur Ill^mum quoque Principem Transiluaniae compellabit eumque redditis fidei literis cum significatione studij Re^ae Ma^tis salutabit; deinde eadem fere de pace communi quae cum SS. aget; ante omnia vero vt syncere cum Re^a Ma^te amicitiam colat, praesentique pacificationi studeat, propositis laudis et gloriae praemijs totiusque Christiani Orbis commodis hortabitur.

Quae quidem omnia prudentiae Legati Re^ae Ma^tis in rebusque gerendis perspectae antea industriae ac solerti iudicio committuntur.

Kivül: Instructio data a R. M. Poloniae Mag^co D. Nicolao Firley ad Comitia Hungarica 15^a Junij celebranda 1620.

(Corresp. des Agens diplom. Cart. 165. Másolat).

460.

A lengyel király válasza Albert főherczeg követéhez Vischer Péterhez. Megengedte a császárnak, hogy Bethlen Gábor ellen Lengyelországban hadat szedjen; e hadban Homonnay mellé a maga részéről Lipskyt rendelte biztosúl. De mivel a sereg nem fizettetett, haza tért. Midőn a magyar rendek e miatt panaszkodtak, Zadorskyt követül küldé hozzájok, a dolgot úgy kimenteni, hogy a hadat a császár fogadta. Azon haszna mégis volt, hogy Bethlen Bécstől visszatért. Ígéri, hogy valamint eddig, úgy ezután is mindent teend az osztrák ház javára. Varsó, 1620. jun. 15.

Responsum Sacr. Regiae Ma^tis Polonorum et Suecorum Egregio et Nobili Petro de Vischere a Chempis et Sanfleit Consiliario Ser^mi Principis D. Alberti Dei gratia Archiducis Austriae, Ducis Burgundiae stb. Datum Varssauiae die XV mensis Junij Anno Dni M. D. C. XX.

Ill^tes et Gratiae V^rae vt quod pro sua commoditate fiat in dando mihi responso non longam moram interponant, quo et Re^a Ma^tas de voluntate earum certior quam primum fiat, et si quid sibi vlterius in hoc pacificationis negotio agendum sit, mature cognoscat.

Haec aut his similia Legatus Re^ae Ma^tis in Conuentu OO. SSque Regni Hungariae proponet. Si vero inaudiuerit Re^am Ma^tem ob hostilem militum in Hungariam incursionem adhuc publice insimulari, dabit operam, etiamsi iterum petenda sibi esset dicendi in publico OO. consessu facultas, vt Re^am Ma^tem quam diligentissime excuset; idque accommodata oratione ad temporis opportunitatem et ad animos hominum hoc aut simili verborum contextu praestabit. (Itt ismét egy hosszú szónoklati példány áll arról, hogy a lengyel király mindig barátságos indulattal viseltetett az ország iránt) Qua vota de re cum per Gnosum Stephanum Akkay copiosissime ad Ill^tes Vras perscriptum et postea per Gnosum Stanislaum Zadorski Secretarium Regium coram in Comitijs Posoniensibus luculenter actum sit, prope videtur superuacaneum velle de ea fusius agere. Illud solummodo animis Ill^tum et Grat. V^rum stabile fixumque maneat, milites hosce Lissouianos stipendijs Cae^ae Ma^tis ad arma vocatos ijsque ducibus in Hungariam ingressos esse, quos Cae^a Ma^tas auctoritate sua eam ad rem constituerat. --- — (Nem is sértettek meg a szerződések, úgymond tovább) a paucis istis hominibus, quorum tanta fuit insolentia, vt iussu Regiae Ma^tis propter magna in tractu Cracouiensi illata damna vi et armis persequi eos necesse fuerit. — — Dissimulare quidem Re^a Ma^tas nullo modo potest, colligendi se militis in Regno suo Cae^ae Ma^ti liberam facultatem concessisse, non tamen eo animo vt vicini laederentur, sed vt pactis foederibusque satisfieret, quae cum Ser^mo Mathia Imperatore Posonij 23^a martij, Anno 1613. sunt confirmata et renouata. —

Quod si in publico nulla huius incursionis militis Lissouiani mentio fiat, Legatus quoque eam orationis partem omittet, verum id priuatim apud Magnates tantum illius Regni, si id necessitas exigat, excusabit.

Caeterum, quorsum animi OO. spectabunt, et num Re^ae Ma^tis opera in vlteriori pacificatione vti volent, quibus-

aliqua de nouis stipendiis soluendis oborta fuisset, quae tantum potuit, vt exercitus ille longius progredi noluerit, sed deserta militia, ex Hungaria in Poloniam redierit. Quamquam accedebant etiam malevolorum conatus, qui vlteriorem progressum, inuidia stimulante, magnopere impediebant, et pessime Ser^mae Domui Austriacae cupientes, excitatis consulto in exercitu factionibus, rem bene coeptam disturbabant.

De hac clade nobilitatis Hungaricae cum ad Gaborium reliquosque Hungariae Proceres perlatum esset, missae sunt SS. OOque Hungariae nomine ad Re^am Ma^tem literae, quibus humiliter petebatur, vt pacate se Re^a Ma^tas gereret, neque contra pacta ingredi milites Polonos in Hungariam amplius pateretur. Ad eos cum Posonii conuentum suum agerent, misit Re^a Ma^tas Legatum suum Gnosum Stanislaum Zadorski secretarium, qui milites nuper in Hungariam ingressos stipendiis Caes^ae Ma^tis conductos fuisse, Re^am vero Ma^tem colligendi militis facultatem Caes^ae Ma^ti denegare in suo Regno non potuisse, ex pactis ostenderet, et ad pacem, cui ante omnia consulendum est, ardenter cohortaretur. Itaque factum est, vt Gaborius Princeps Transyluaniae, metuens ne quid simile a Polonis accideret, in Hungariam redire maluerit, et Vienna relicta, quam obsidione cinxerat, cum Caes^a Ma^te inducias ad proximum S. Michaelis festum constituerit, ea inter alias conditione, ut id Cae^a Ma^tas apud Ream Ma^tem efficeret, ne durantibus induciis fines Regni Hungariae a Polonis infestarentur.

Sic igitur in Hungaria rebus constitutis, illi ipsi milites qui inde prodierant, et armis assueti, pacate in Regno vivere non potuerant, recte per Silesiam, vastatis ibidem multis villis et oppidis, ad exercitum Caesareae Ma^tis peruenerunt, cumque eo nunc conjuncti sunt. Quod vero non ignavam operam Cae^ae Ma^ti nauent, ipsa suis literis ad Re^am Ma^tem datis ostendit.

Horum exemplum secuti alii, pro die Paschatis in Silesiam sunt ingressi, ac licet a Silesiorum exercitu, quem totum in finibus, Poloniam versus collocarunt, nonnulli ex illis, sola multitudine oppressi sint, nihilominus non contemnenda eorum pars salua incolumisque ad exercitum Cae^ae Ma^tis euasit, non mediocri strage in Silesiorum exercitu edita.

Neque vero Re^a Ma^tas nunc quoque in suo cessat officio, sed pro studio suo in Ser^mam Domum Austriacam propensissimo, quibuscunque rebus potest, declarat, de rebus praesentibus communem sibi esse cum Cae^a Ma^te curam et sollicitudinem. Legatum suum Mag^cum Melchiorem Weyher, Senatorem Regni miserat nuper ad Ill^mum Electorem Saxoniae ut ad partes Cae^ae Ma^tis sollicitaretur, quae quidem Legatio tantum apud ipsum valuit, vt publice etiam libellus editus sit, omnes Lutheranos in his motibus potius cum Catholicis, quam cum Caluinistis stare debere.

In altera Legatione ad Comitia, quae Hungari ad vltimam Maii Bistricae celebraturi erant, misit quoque Mag^cum Nicolaum Firley Regni itidem Senatorem, si quo modo ad pacem flecti, et in officium redigi possent. Silesios quoque ita distinet, vt quascunque habent copias, eas securitatis suae causa, in finibus versus Poloniam collocauerint, neque ulla ratione Exercitui Bohemico subsidium ferre possint, quod sine dubio facerent, si ab hac parte tutos se et securos viderent. Sed cum huiusmodi incursionibus exagitentur, quae etiam nunc impendere illis nouae videntur, satis sibi esse ducunt, se ipsos si defendant, Bohemos vero neque milite, neque pecunia, neque commeatu iuvandi facultatem habent.

Praeterea seuerissimis edictis Re^a Ma^tas prohibuit, ne quisquam in Regno suo aut militem pro parte rebellium conscribere, aut pulueren pyrium, plumbum, arma, aliaque idgenus ad apparatum belli pertinentia exportare auderet, quae non aliunde maiori copia, quam ex Polonia exportari antea solebant. Contra quae edicta cum quidam e Bohemorum asseclis insolentius peccarent, partim confiscatione eiusmodi mercium, partim detentione mulctati sunt. Nihil in summa, Rea Ma^tas intermittit, quod quoquo modo usui esse posse Ca^ae Ma^ti intelligit, quo suo in instituto illud sibi perincommode accidisse videt, quod Turcarum Imperator, ruptis, quae nouissime constituerat, foederibus, numerosum exercitum, Tartaris Turcisque mixtum ad fines Regni adducat, cui ut resistatur omnis erit in eo cura et cogitatio Re^ac Ma^ti figenda et locanda.

Caeterum non est dubium quin ad hoc contra Regnum Poloniae bellum Turcarum Imperator ab hac ipsa rebellione

sit concitatus, quod Re^{a} Ma^{tas} ex scriptis quibusdam, quae sunt Constantinopoli allata, luculente animaduertit. Ita enim peruersa Rebellium temeritas ruit in periculum, vt iugum etiam Turcicum non refugiat, modo improba conata sua perficiat.

Nihilominus Regia Ma^{tas} in his quoque Reipublicae suae, quae oboriuntur difficultatibus, pro ratione Regni sui ea omnia praestituram se pollicetur, quae in rem Caes^{ae} Ma^{tis}, totiusque Ser^{ae} Domus Austriacae cedere posse uidebuntur. Sentit enim hoc et videt Re^{a} Ma^{tas} nullum alium esse effrenatae Rebellium audaciae propositum, quam ut Sanctam Dei Ecclesiam, communem matrem deprimat et non solum Ser^{m} Domum Austriacam sed omnem legitimorum Principum Auctoritatem labefactet, aut si fieri possit, ab ipsis fundamentis conuellat.

Quare non dubitabit Ser$_{s}$ Archidux Albertus de optimo Re^{ae} Ma^{tis} in praesenti perturbatione studio atque voluntate, planeque sibi persuadebit, ita esse Re^{am} Ma^{tem} Ser^{mae} Domui Austriacae affectum, ut nihil illi utramque in partem accidere possit, quod non pariter ad se pertinere Re$_{a}$ Ma^{tas} arbitretur.

Atque haec sunt, quae Sacra Re^{a} Ma^{tas} Dnus noster clem^{s} in praesentia Egregio et Nobili Petro de Vischere a Chempis et Saufleit Consiliario Ser^{mi} Archiducis Alberti respondenda duxit, cui de caetero suam quoque Re^{am} gratiam defert.

(P. H.

Ex commissione Sacrae Re^{ae} Ma^{tis} propria.

Petrus Biskupski Wierb.
Secr. R.

(Secret. Allem. Corresp. des Agens dipl. Cart. 165. Eredeti).

461.

Töredék az Albert főherczeg németalföldi kormányzó által a lengyel királyhoz 1620. april 18-kán utasított Vischer Péter tanácsosnak 1620. julius 17-kén Brüsselben benyújtott követeljárási tudósításából. (A követ utasítása oda irányozott, hogy a lengyel királyt a spanyol király nevében is megkeresse, hogy Ferdinánd császárnak Sléziában és Cseh- valamint Magyarországban is, hol a körülmények leginkább kivánják, segedelmére legyen. A követi tudósításból csak a Magyarországra vonatkozó pontokat közöljük). Ugyanazon időben Ferdinánd részéről Fuchs Péter tanácsos járt követségben a krakói udvarnál.

Den 29ten (May) hat mich der Kays. Mt. Raht vnd abgeordneter am Kuniglichen Pollnischen Hoffe, Petrus Fuchss, (so vor diesem wegen Saxen hir gewesen) heymgesucht, der mir unter andern gesagt, das der Kayser in gewissen schreiben an Gabor Bethlehem sich wegen der Cosacken einfal in Hungarn entschuldigt, vnd das solches wider desselben willen geschehen, berichtet, da doch solches durch Ihr Matet leutt, den von Althaym vnd andern beym Kunig in Polen zuvor erhandlet worden. Daher der Hungarn Hass vnd Vnwillen wider die Polen vmbso vile mehr erweckt, vnd Sie dessetwegen den Türcken wider die Cron Polen anzuhetzen verursacht worden.

Als ich mich denselben tag beschwährt das der Vicecanzler mich so lang auffhielt, ehe ich mit Ihm reden vnd von den angebrachten sachen conferiren kuntte, vnd dadurch verhindert wurde andre Herrn Reichs Senatoren zuevisitiren, weil ich gern vor allen andren zuefoderst mit Ihm draus tractiren vnd handlen woltte, hat er denselben abent sich durch ainen von adel bey mir deswegen entschuldigen, vnd bis folgendes tags vmb zwe (?) noch gedult zuehaben, von mir begeren lassen.

Den 30ten bin ich vmb diselbe Zeit zue Ihm gangen, vnd meine angebrachte werbung zue ainer ersprieslichen wilfährigen Resolution mit so vilen wol gegründeten reden

vnd argumenten als ich gekunt, recomendirt. Darauf er mir weitleuffig erzehlt, was für ansehenliche Hilff vnd guette officia der Kunnig Ihr Kays. M^{t} zue vnterschiedlichen mahlen gelaistet, welches, weil es in dem Recess, so mir in nahmen der Kuniglichen Canzley zum abschiedt mitgeben, vnd hir begefüegt weitleuffig begriffen, ich zue widerholen vberflüssig erachte. Vnd sagte weitter, das Ihre Kunigl. M^{t} nit vnterlassen würden sowol der gantzen Christenheit vnd der Cathol. Religion, als dem hochlöblichen Hause Österreich zum besten, solches noch zue continuiren, war nit eben itz derselben so laidige Zeittungen aus Constantinopel von Ihrem Agenten am Türckischen Hoff zukommen, das nemblich der Türck, auf anreitzen des Bethlehem Gabors vnd der Rebellirenden von den in Böhem entschlossen den ehest newlich mit der Cron Polen auffgerichten vnd bestettigten friden zubrechen vnd etliche Tausent Türcken vnd Tartaren wider diselbe zueschicken; vnd weil dise Zeittungen ain sonders schrecken vnter den Stenden in Polen (ohne deren Consens Ihre M^{t} nichts thuen künnen) verursachte, ratte er, das ich nit so starck auff aine Resolution vnd andtwort tringen, sondern ettwas temporisiren soltte, zue sehn, ob nit vileicht bessere vnd milttere Zeittungen nach kommen, vnd ich mit bestendiger vnd annehmlicher erklärung abgefertigt werden mochte ..... Nacher berichtet er mich, das vorgedachter Fuchs in nahmen der Kays. M^{t} dem Kunig vortragen lassen, wan er Ihrer M^{t} mit ainer ansehnlichen Hilff an Volk beyspringen vnd die Slesier vberzihen würde, Sie dem Kunig alle der vncatholischen Fürstliche Lehn in Slesien ebnermassen wie die von den itzigen einhabern possedirt werden, zue lehn aufftragen woltten. Weil aber dieser Vorschlag nur von der Kayserlichen Canzeley vnd nit von Ihrer M^{t} selbst vnterschriben vnd versiglet, haben Ihre Kunigl. M^{t} darauff nit fuessen noch trawen künnen, wan aber solches von derselben immediate herquäme, vnd der Kunig dessen in ainem Kayserlichen diplomate versichert werden mochte, so wol auch wegen anderer geringerer adelichen Lehn, so von Calvinisschen vnd Luttherisschen besessen werden, damit die Herrn vnd vom Adel in Polen gleichfals ettwas davon erwartten, vnd hirdurch desto williger gemacht werden mochten, würden sie

solh eine condition nit ausschlagen, sonder diselbe gern annehmen. Habe hiebey so vil vermerckt, das der Kunig alsdan gern seiner jungen Princen einen in Slesien setzen, vnd solche lehn vbertragen woltten.

Er saget mir auch, das der von Althaym den Kunig bey auffbringung des Volks, so in Ober Hungarn gebraucht worden, schendig verführt vnd betrogen, dan er Ihre Kunigl. M^{t} persvadirt, wan das Volck nur in Hungarn seyn würde, soltt es von der Kays. M^{t} richtig bezahlt werden, dan der vorrath an gelde dazu schon von derselben verordnet: daran man grossen mangel vnd des von Althayms betrug ehest befunden, als dis Volck jhren anschlag wider den feyndt glücklich effectuirt, vnd sie jhre versprochene bezahlung habung ehe sie nach nider Hungarn vorthrucken wollen; weil aber kain geld fürhanden, seyn sie wider zuruck in Polen, auff des Homonna, des Gros Marschalln der Cron Polen vnd anderer Pollnisschen Herrn guetter gefallen, denen sie grossen schaden zuegefüegt, also das daraus schir ain algemainer auffstand zue besorgen gewesen, welches Ihre Mt mit sonders dexteritet vnd dapfferkeyt verhuetet; vnd sey dises alles dem Kunig desto härtter vnd schmerzlicher ankommen, weil der Kayser oder die Kayserisschen sich gegen den Gábor der vngelegenhayt halber, so den Hungarn hiedurch widerfahren, entschuldigen, vnd die Vrsachen dessen allain auff die Polen schieben vnd legen wöllen. Berichtete mich auch, das gedachter von Althaym dem Kunig *(zur)* Zeit seines anwesens in Polen vber 30^{m} Thallern, so er mehrentails vnnützlich verschwendet, vnd daneben nichts dan grosse Vnruhe im Lande gestifftet habe, darüber das Volck dermassen wider jhn verbittert worden, das sie jhm nach dem Leben getrachtet, vnd wen er sich nit wegk gemacht, wol ettwas selzames widerfahren wehre.

Hab auch von Ihm verstanden, wan Ihr *(der Kays. Mt)* der Kunnig in Polen weitter ausserhalb landes helffen soltte, so künn es doch nit wol als mit Volck geschehen, dan sie kain Vorrath an gelde haben die Polen ausserhalb jhres Kunigreichs zue haltten. Wan aber Ihre Kunnigl. Mt zue Hispanien ain hundert Tausent Kronen oder Reichs Thaller dem Kunnig in Polen vbermachen woltte, so trawen sie damit ain

Exercitum von 15 in 20 tausent pferden auf die bain zue bringen, vnd an welchen Orth in den Erbländern man woltte, diselbe zue gebrauchen; vnd das auff folgende weise: den Hussaren, so mehrentails von Adel, gibt man vierzig gulden für ain quartal (seyn drey monatt) besoldung auff ain pferd, wan sie ausserhalb landes zihen, diselbe seyn wie cathaphractj milites vnd mit vünffderhand waffen, als Copay (von der grössesten) zwehn Carrabiner, ain pallasch, Sabel vnd pusikan versehen, vnd bis vber Ihre gurttel gewaffnet, deren Jheder hat auffs wenigst 3 bisweiln vier oder vünff Cosacken vnd Towarsen vnter sich, so bisweiln jhre Herrn an Tapferkeyt vbertreffen vnd nur blos vom Raub leben; also würde man obgedachten Exercitum formiren künnen. — — —

Den 4. dies *(juni)* bin ich von ainer vertrawten glaubwürdigen persohn, des Künnigs Cammerern ainen, berichtet worden, das die Ketzer der Cron Polen dem Pfalzgraffen vnd Stenden in Böhem bey wehrendem Tumult vnd Rebellion vber 600^{m} Gulden vorgestreckt haben, vnd das solche pfenning mehrenthails durch des Radzevils, so des Churfürsten von Brandeburg Schwester hat, vnd sich itz zue Dantzig mit der Wohnung nidergelassen, practiquen auffgetriben vnd zuewegen bracht worden. — — — — — — — — —

Den 10ten Hat ain Curir, der an der Türckischen Porten residirender Kays. Orator, H. Ludwigh von Molaert von dannen mit brieff von 6. May an Ihre Kays. Mt abgeferttigt, bey mir zue mittage gessen, welcher mir eben die Zeittungen so ich den 6. Juny von Warsaw aus auisirt, confirmiret, das nemblich der Türckischer Kayser den grossen Chan dahin vermocht das er 40 tausent Tartaren nach Polen schicken, denen er 8000 Türken beyfügen woltte, vmb ain streyff in Polen zue thuen, vorhabens nextkünfftigen Sommer mit ainen gantzen hör vnd leger in der Person heraus zukommen. Den Bassen in Hungarn von Buda, Lippa, Agria vnd Gran hab er befohlen vnd auch dem Gratiano Fürsten in Moldaw, dem Bethlehem Gabor zusammen auff sein Begeren mit 50 tausent man zue hilff zu kommen, damit er zue seinem jntent in Hungarn gelangen vnd die hungrissche Cron erhalten moege. Vber dem berichtet er mich, das der Pollnisscher abgeordneter gahr vbel vnd schlecht vom Türcken gehaltten, gar nit

wie vor disem ander, tractiret werde ; habe dem von Molart auch von seiner Tractation der 12m aspren des tags den dritten tail abgebrochen, daher er jhm allerhandt Vngelegenheyt besorget, vnd sey solches alles auff fleissiges anhalten des derendts residirenden hollendisschen Agenten, mit Zuthuung des Bethlehem Gabors vnd der Böhmen abgeordnet, den Rebellen vnd Ihren adhaerenten zum besten erpracticirt worden. Der von Molart habe seine beste Correspondentz mit dem französisschen ambassiatoren zue Constantinopel. — — —

Brüssel den 17. Julij 1620.

E. Fürstl. Durchlaucht

vnderthänigster gehorsamister Diner
Peter de Wisscher.

(Secr. Allem. Corresp. des Agens dipl. Cart. 165. Eredeti).

462.

II. Ferdinánd, Albert főherczeghez. Bár követei által mindent megkisértett a béke helyreállítására: Bethlen mindazáltal s követői csak időt akartak nyerni az alkudozások által, s mihelyt a fegyverszünet letelt, azonnal Ausztriába törtek, Haimburgot ostromolták, de onnan visszaverettek. Dampier ezután Huszár Istvánt Lackenbuchnál megvervén, Pozsony alá szállott; midőn azonban azt ostromlandó megszemlélné, a várból egy lövés által megöletett. Bécs 1620. octob. 8.

(Két melléklettel).

Ferdinand der Ander stb. Durchleuchtiger stb. Wir haben E. L. auch andern getrew, gehorsam, aufrichtig vnd wohl affectionirten Chur vnd Fürsten des Reichs seider zu eingang dieses noch wehrenden 1620. Jahrs von ainer Zeit zur andern in gewöhnlichem Vertrawen Communiciert was sich mit dem Bethlehem Gabor vnd dem maisten thails vnsers Königreichs Hungern verkerten boszhafftig vnd Mainaydigen Rebellen zugetragen vnd verlauffen.

Demnach nun vnlengst die Zeit des geschlosznen Friden Anstandts, nemblich das Fest des H. Erzengels Michaelis herzu genahet, vnd Wir zwar zeitlich wahrnemen künden, das vnnsere mit vorgenentem Bethlehem vermittelst vnterschidlicher Abordnung vnserer vornemen Gesandten, thails gar in vorberürt vnser Kunigreich Hungern, thails an die negst gelegne Gränicz allerdings vergeblich vnd vmbsonst, auch ainig vnd allein zu gewinnung irer der Hungern vnd entgegen benem- vnd entziehung vnseren Zeit vnd erlangung sowohl Ihrer, alsz auch der halstarrig vnd verstockten Behaim, derselben Anhänger vnd auffgeworffnen vnrechtmäszigen, für null vnd nichtig erclärten Haupts, vnd sonst anderer Confoederanten vorthails gemaint vnd angesehen gewesen. Inmassen dann mehrgedachter Bethlehem Gabor vnd die Ihme zugethone meinaydige Hungern sowohl noch vor alsz auch den nechsten nach verfloszner obberürten Zeit in dieses vnser Erzherzogthumb Österreich Vnter der Ensz abermahln ganz vheindtlich gefallen, nahet für vnsere Haupt vnd Residentz Statt Wienn vnd gleichsam in vnser Angesicht gerückht vnd an etlich vnterschidlichen Ortten mit Rauben, Prennen, Plündern vnd Wegführung vihler vnschuldiger Persohnen Weib vnd Kindern groszen vnuerwindtlichen Schaden zugefügt. Alsz hatt ausz vnnserm empfangnen gnedigisten Beuelch vnd Verordnung vnser Hungerische Veldt General, der Graf von Dampier sein noch wenig habendes Kriegsvolckh zu Rosz vnd Fuesz sambt dem yehnigen, was wir von vnsern andern Armaden widerumben ab- vnd zuruckh fordern lassen, zusammengefürth vnd in geprürende Ordnung gestellet, in willens vihlbesagten Bethlehem vnd seinem Anhang würcklichen Abruch vnd widerstand zu thuen.

Was sich nuhn darauff dieser Tagen vngezweifelt aus sonderbarer schickh- vnd vorsehung Gottes zwischen vorgemelten Grafen von Dampier vnd Ihme Bethlehem für ain Treffen vnd Niderlag zugetragen; welchermassen zugleich auch vnd vast vnter ainisten der Vheindt von angemaszter Vheindtlichen Belägerung der Gränicz Statt Hainburg gegen Hungern nicht ohne sondern verlust der seinigen, manhafft vnd ritterlich abgetriben worden: das geben wir E. L. aus beygefügten Abschrifften aigentlich vnd mit mehrern zu ver-

nemen. Vnd wir sein stb. Geben in vnser Statt Wienn den 8. Octobr. Anno 1620.

E. L.

Guetwilliger Vetter vnd Brueder

Ferdinand.

P. S. Nach ferttigung dieses Schreibens mögen wir E. L. mit Laidt nit verhalten, dasz der Graf von Dampier, deme wir kurz zuuor wider den Bethlehem Gabor vnd vnd vnnsere mainnaydig vnd trewlose Hungerische Rebellen den Commendo vertraut vnd auffgetragen, den achten disz auff vnser Schlosz vnd Königliche Cron wie auch die Hauptstatt Preszburg ainen geheimen eilenden Anschlag gehabt, in Mainung sich berührter Ortten vnversehens zu bemächtigen, zu welchem Ende er sich mit ainer gewissen Anzahl zu Rosz vnd Fuesz auf angeregten Achten disz, von hinnen hinweg begeben.

Demnach aber der glückhs Lauff ye zuweilen wandelbar vnd bey obbesagtem Grafen von Dampier nicht, wie etwan andere mahl secundiern wollen. Alsz hat darauf Er Graf den Neunden disz durch ainen ausz obgemelten Schlosz Preszburg auf Ihn gegangenen Schusz, dauon Er alszbaldt vnd vast im Augenblickh thodt geblieben, sein zeitliches Leben dapffer vnd ritterlich geendet.

Zu was merklichem Schaden, gefahr vnglegenheit vnd verhinderung vns vnd dem gemainen Wesen nun dieser vnzeittige Vnglückhsfahl geraichet, geben wir E. L. vernünfftig zu ermessen.

Wir haben gleichwohl alszbaldt darauff den obangedeuten Commendo dem Wolgebornen vnsern lieben getrewen Hannsen Breiner, Freyherrn zu Stübing, Fladincz vnd Rabenstain, Vnsern Hofkriegsrath und Obristen zu Raab anbefohlen, welcher sich von hinnen den nechsten aufgemacht vnd das Kriegsvolckh wider zusammen führet vnd in beraitschafft seczet, mit Intention mehrgedachtem Bethlehem Gabor vnd Trewlosen Hungern nach aller möglichkheit abbru

vnd widerstandt zu thuen. Vnd Wir sein vn
Geben zu Wien den 12. Octobris A° 1620.

Fer

Elsö melléklet.

Allerdurchleuchtigister stb. Alsz Ich verschi
tag, wie sich Tag und Nacht geschäden, zu de
hieraus ainen des Nachts mit auisa der alhieigen
heit halber abgefertigt ist hernach der Vheindt
nacht zwischen 11 vnd 12 Vhrn abgezogen; hab
nit vnterlassen wöllen E. M. solches allergehors
richten. Weiln ich aber nicht sicher, ob Er mich
attagiren würdt, bitte E. M. ich, wie vormahls, Sy
von 200 Muszgeten auch gnugsamb Kraut vnd Lo
satzung befürderlich, zuschickhen; vnd weiln nich
alhie, der mit den Stuckhen köndt vmbgehen,
Püchsenmeister hoch vonnöthen; darumben auch
Burgerschafft vnterthenigist bittet. Nach des Vhein
hab Ich Kundtschaffter auszgeschickt, die bringe
hellig auisa, das in den 4 Stürmen dem Vheindt
guten Leuthen geschädigt vnd todt gebliben bisz
Mann. Auf Preszburg haban Sy zway Schiff voll ge
Teutschen Altenburg mit Wägen auf 1. tag bisz 1
dasz Er zimblich schaden müsz gelitten haben. Es
auch ainer vnter andern das der Gamber dem Beth
sprochen, Er wolle nit vier Mann daruor verlieb
wolle die Statt haben. Vber disz scy der Gabor vi
sehr erzürnt vnd das Er gar auf Ihn solte geschlage
hat auch allen Credit bey den Hungerischen Heyduge
lohren, das Ers so schändtlich verfüehrt, Er Gamb
zwar selbst ain Kürisz angelegt, die Hungern starkh n
Säbel angetriben, bis an den Graben, aber es hat nit
wöllen. Sy seint zwar auf ainer Posta schon auf der Ma
weszt, das Sy mit Säbeln zusammen gehaut, aber habe
wider hinab gemüeszt wegen des erschröcklichen W

stainen vnd Streichen. Wir haben Ihnen genommen bis in 50 Sturmleittern vnd darüber die auf dem Plaz hierinn ligen, 14 Köpff haben wir auf die Maurn gebracht, vnd ainen noch lebendig vber die Maurn herein gebracht, hatt gestert catholisch beicht vnd communicirt; heut ist Er gestorben; den hab ich begraben lassen. Ich hab Ihnn wöllen verbinden lassen; aber Er hat nit gewölt, sundern ist lieber resoluirt gewesen zu sterben. Wir haben auch bekommen ain Duzet Säbel, vnd 15 hackhen, vil Kleider vnd röhr. Es haben ihr vil Hungarische Zischma gehabt, daran Sporen vnd Peutschen vnter dem Gürtel, daraus abzunemmen, das Sy von Pferden abgestigen, vnd zu Sturmb geloffen. Wenig Duggaten vnd Thaler haben wir gefunden, aber zimblich feine Kleider; die hab ich halben thail der Burgerschafft, den andern thail meinen Soldaten zur beuth auszgethailt, die ganze Burgerschafft hat mich angesprochen, Ich solte E. M. in disem Schreiben vermeldten, das Sy deroselben noch allezeit standthafftig wöllen treu vnd redlich, wie es fromme undterthonnen gebürt, bis in Todt verbleiben. Disz hab E. Mt. aus vntherthenig vnd pflichtschuldigisten gehorsamb auisiren.

P. S. Alsz ich gleich das schreiben verpetschiren wollen, kumbt ainer mit seinen gesellen ain Kundtschaffter, der vermelt das der Gamber *) sein Armb in der schlingen trag vnd sey am Arnib geschädigt, vermelden dan auch das die Hungern sambt Ihme den alten Listium von Prelenkirchen wöllen niderhauen, dasz Sy zwen Sturmb das Volckh also verführt, desz Listij von Prelenkirchen Sohn ist vor dem Sturmb auf den Sattel geschossen worden, sagt mir der Baur, er hab die Haubtleuth vmb Gottes willen gebeten sy solten Ihme nit an Sturmb mehr treiben sagen auch, das ain Turso soll geschädigt sein, schreibs aber E. M. nit für gewisz, dan dem Kundschaffter ist nit in allen zutraun. Aber gestert haben sy 20 Wägen gesehen durchführen mit Todt vnd geschädigten Heyduckhen zu Kitsee etc. Haimburg den 3. October 1620. Dawid Peckh Haubtman.

*) Úgy látszik, a német iró Bethlen Gábor két nevét két külön személyre ruházta, s bár egy ízben tisztán kiírta a Gábor nevet, másutt mindazáltal azt Gamber-nak írja.

Második melléklet.

Allergenedigster Herr. Wäre ich gestern ein wenig später kommen zum Herrn Esterhasy, so hette Er sich dem Veundt ergeben, dann sie schon in volliger tractation gestanden vnd von beeden thailen Pfandtschilling geschicket. Alsz aber der Herr Esterhasy mich gestern zwischen 7 vnd 8 Vhren auff einem Perge ersehen, hat er mit dem Veundt nicht weiter tractiren wöllen, welcher es auch gemercket, vnd sich in ein Schlachtordnung vor des Herrn Esterhasy Schlosz Laggenbach in die Sechsthalb Tausendt Mann starck geseczet. Der sie commendirt, ist des Bethlens General, Namens Husar Istuuan gewesen. Neun Compagnien Teutscher Reyter hab Ich, alsz die meine, des Herrn Aldobrandin zwo, (dann seiner andern zwo, Ich aine zu Prugg vnd die andere zur Eysenstatt hindterlassen). Item vier, des Obristen des Fours, des Scharffenberg vnd Isolano, auch etliche von des von Sachsen Compagnia gehabt, vnd die vbrigen zu Ebenfurth hindterlassen. Welche alle zusammen bey 700 Pfärdten gewesen. 400 Cosäggen, 300 Muszquetierer vnd 40 kurcze Wehren, von desz von Schwendj vnnd Traun Regiment, mit welchen Ich neben einen Waldt bisz nahendt an dasz gemelte Schlosz Laggenbach marchiert. Der Veundt rosoluirte sich, mich anzugreifen, Ich erwartete seiner in meinem Vorthail vnnd thäte Ime zimblichen Schaden mit der Muszqueteria. Wie ich aber gemerkt, das ein Confusion vndter Inen worden ist, habe Ich vndter Sie getroffen, Sie in die Flucht geschlagen, vnd wie Ich vermaine, auf das wenigiste bey 1200 Mann von Inen gebliben seindt. Vil beuelchshaber, deren Namen sambt denen eroberten Fahnen zu Rosz vnd Fuesz, sowol die specification, was vndter mir verbliben vnd geschädiget worden ist, E. K. M. Ich chistens hinnach schicke. Vermaine zwar, dasz ich vber 30 Mann nicht vnd kainen Beuelchshaber verlohren habe. Die Obristen Beuelchshaber vnd Soldaten haben sich wol vnd ritterlich gehalten; insonderhait aber der Don Piero Aldobrandino welcher vndter der Teutschen Reyterey zum ersten angegriffen worden vnd gleichesfalsz der Herr Obriste von Traun auf der andern sait-

ten. Der Herr Esterhasy hat sich mit grosser Freuden von gedachtem Schlosz Laggenbach (welches Er aber wol beseczen lassen) nach Landsee begeben; aldorten vermaint Er E. K. Mt. vil guete Dienst zuthuen vnd die Spanschafften in Derselben Deuotion zuerhalten. Die von Gyams haben mich am hinab zuehen (igy) vndter wegs angetroffen vnd da der Veundt sie attaquiren wolte, vmb succurs gebeten, welche Ich mit mir geführet, die haben dasz treffen gesehen, vnd selbst vber Tausendt Mann vom Veundt auff der Wahlstatt geczelet; diese werden sagen können wie es zuegangen ist. Denen habe ich dasz Schlosz zubewahren 50 Muszquetierer mit geben, die sie mir wider zuruckh geschickt. Gleich wie ich wider zuruckkomme, empfange ich ainen Zettel vom Haubtman zu Haimburg, vnd ainen Brieff von Haubtman zu Prugg, ausz welchen E. Mt. hiebey ligendt vernemmen, wasz Sie mir schreiben. Wann die Regimenter, so E. Mt. von derselben Läger Lincz erwartten zu Wienn ankommen; wäre mein gehorsamiste mainung, die Impresa, wie ich vorgestern dem Herrn Kriegs Praesidenten E. Mt. zu referiren geschriben vorzunemmen. Oder wann selbige nicht geschehen kündte, sich mit den obgemelten Regimentern in ein Vandauous *) zu coniungiern, vnd den Bethlen entgegen zucztiehen. So halte Ich für gewisz, dasz wir Ine schlagen, wo wir Ine antreffen. Newstatt den 4ten octobr. 1620.

(A levél alatt: Comes Dampirus ad Suam Mattem).

(Chancell. Allem. Másolat).

*) Hihetőleg: rendezvous.

463.

II. Ferdinánd, Albert főherczeghez. A franczia király követe közbenjárólag lépett fel közte és Bethlen s a magyarok közt. A követnek e végett benyújtott jegyzéke; Ferdinánd kettős válasza. A tárgy az egész uralkodó házat illetvén, felszólítja a főherczeget, hogy, ha az alkut elfogadhatónak tartja, küldjön arra valakit tanácsosai közül; egyébiránt tanácsoljon arra nézve is, ki volna még a császár részéről az alkuba bevonandó a birodalom fejedelmei közöl. Bécs 1620. nov. 18.

(Három melléklettel).

Ferdinand der Ander stb. Duchleuchtiger stb. Was an Vns des Königs in Frankreich L. jeztmahls an vnserm Kays. Hoff anwesende Pottschafft, der Herzog von Angoulesme Graf von Bethune vnd Herr von Preaux wegen bewilligung ainer Fridens tractation zwischen Vnns vnd dem Bethlem Gabor, sambt dessen Adhaerenten (vnter welchen er, Gabor, beede Königreich Hungern vnd Behaim, sambt dessen incorporirten Landen wie es in gleichem vnser Erzherzogthumb Österreich Vnder vnd Ob der Ennsz, sambt den Churfürst Pfalczgranen verstehen thuet) gelangen lassen, vnd Wir vnns darüber zu zwayen mahlen vnuergreiflich erilert (?); das haben E. L. aus hieneben verwarten Abschrifften A. B. vnd C. mit mehrern Vmbständ zuuernemmen. Darbey Wir E. L. zu dero Nachrichtung anfüegen: als wir obgemelter des Königs in Frankreich L. Potschafft die erste resolution sub lit. B. anhendigen lassen, das dieselbige Vnns vmb ain andere des Inhalts wie sub lit. C. zusehen, ersucht haben, damit Sy dieselbige dem Bethlem Gabor fürweisen khündten, seytemahlen Sy fürsorg getragen, es mochten etliche in berüerter ersten Antwort begriffene Passus, welche in volgenden andern concept auszgelassen worden, bey Ime Gabor thails vnangenähme replicas, thails auch allerhandt scrupulos gebähren; darinnen wir besagten Gesandten desto lieber willfarth haben, dieweiln sy sich darneben erclärt das es ainen Weeg, als den andern in

allem bey vnserer in der ersten Antwort Lit B. begriffenen, auch von Ihnen genuegsamb eingenommener mainung vnd intention (insonderlich wegen Auszschliszung von dieser Tractation der Jhenigen Länder welche alberait widerumb in vnnsern Gehorsamb gebracht worden, oder hierzwischen nochmals darein gebracht werden möchten, so dann des zu endt angehengten reservats halber) billich verbleiben, solches auch in khünfftig, da es bey dem Gábor ain andern Verstandt gewinnen sollte, von Inen selbsten bezeugt werden solle; gestalt wir Inen dann zu solchem Endt vnd vmb mehrern sicherhait willen vnnseres Gemüets vnd Willens angeregte erste Antwort Lit B. ebenmäszig in Handen gelassen haben.

Wenn wir dann sowohl in ainer als der andern berüerter vnnserer Antworten dahin vnns resoluirt, das wir ohne vorgehende Communication vnd gepflogenen Rath den Jhenigen, welche vnns bis dahero mit Rath vnd That (Inmassen von E. L. ganz rhümlich beschehen) trewlich beygestanden, ainige tractation einzuraumen nit gemaint seyen; also haben wir solches E. L. aus sonderbarem zu derselben tragenden freundt- Vetter- vnd bruederlichen Vertrawen, hiemit fürderlich gelangen zu lassen, nicht vmbgehen wöllen, zumaln dieweil solch werckh vnser gesambte Haus mit concernirn thuet.

Derowegen so gesinnen wir hierauf an E. L. hiemit freündt- Vetter- vnd bruederlich, dieselbe wöllen vnns Ir trewherzig wohlmainend- vnd vernünftiges Guetachten, bey diesem vnserm allein deszwegen abgefertigten Curier zuekommen lassen: ob nemblich vnd welcher gestalt E. L. für rathsamb vnd thuenlich ermessen, das wir in die von obbenanter französischen Potschafft vnns zuegemuette fridens handlung einwilligen möchten; vnd sover E. L. daruor achten, das wir dergleichen tractation nit ausschlagen sollen, ob wir dieselbige obgemelter des Königs in Frankreich L. Potschafft, als interponenten allainig gleichwol vnpraejudicirlich vnd mit offner Handt einraumen oder andere mehr, vnd welche Potentaten Chur vnd Fürsten, Wir auf vnnserer seiten zu vnderhändlern ersuechen möchten. Demnach wir aber entlich bey vns entschlossen, obschon einige Handlung gepflogen werden solte, das wir yedoch ohne E. L. vnd anderer vnns vertrauter Chur vnd Fürsten die wir hierunter ebenmäszig ersucht

haben, wissen vnd einrathen nicht schlieszliches eingehen wöllen. Also ersuchen wir E. L. auf obberüerten fall, wann nämblichen dieselbe dergleichen tractation nit für vnrathsamb befinden hiemit gleicher gestalt ganz freundt- Vetter- vnd bruederlich, Sy wöllen vnns zu sondern Ehren vnd gemeinem wesen zum pesten aintweders Jemandts von Iren vol erfahrenen Räthen mit Instruction alszbaldt zu Vnns abordnen, oder sich mit Erzherzogs Leopoldt vnd Carolj LL.den die wir hierunter gleichsfahls ersuecht haben, ainer gemainen abordnung vergleichen, deren Rath vnd assistenz wir vnns bey angedeuter Tractation gebrauchen könden. Das wöllen Wir umb E. L. mit freündt- vetter- vnd brüederlichen Hulden vnd allen Gueten, damit Wir derselben ohne das vorderist wol vnd bestendig zuegethan verbleiben. Geben in Vnnserer Statt Wienn den achtzehenden tag des Monats Nowembris Anno Sechzehenhundert zwainzigisten, vnserer Reiche stb.

Ewer Lieb

Guetwilliger Vetter
vnd brueder.

Ferdinand.

Elsö melléklet. A.

Praecipua Capita eorum quae fuerunt tractata inter Principem Transilvaniae nec non deputatos Hungariae Regni et Legatos christianissimi Regis ad promovendam pacem inter Caes. Mattem et dictum Principem et Regnum Hungariae.

Quod si suae Caes. Mati placet per suas literas assecuratorias declarare dictis legatis Christianissimi Regis, se velle intendere ad tractatum pacis vniuersalis cum dicto Principe Transyluaniae, Ordinibus Hungariae eorumque confoederatis et intra certum tempus suos commissarios deputare, qui conueniant in locum, de quo conuentum fuerit inter partes.

Dictus Princeps Transyluaniae et OO. Hungariae dictis Christianissimi Regis legatis polliciti sunt, quod certiores ab ipsis facti de intentione suae Cae^ae Ma^tis ad tractatum pacis uniuersalis statim et suas literas assecuratorias ipsis mittent et declarabunt tam pro se quam suis confoederatis se paratos esse tractare pacem uniuersalem cum sua praedicta Caes. Ma^te interuenientibus dictis christianissimi Regis legatis, et ad id intra certum tempus et ad locum, de quo conuentum fuerit, suos deputatos praemittere.

Második melléklet. B.

Intellexit sacra Caes. et Hung. Bohemiaeque Regia Ma^tas D. nr clem^mus quae de tractatu instituendae pacificationis cum Principe Transiluaniae Regnique Hungariae SS. et OO. alijsque ad hunc ipsum Tractatum adsciscendis Ser^mi Regis Franciae Christianissimi legati proposuerunt, eorumque sollicitudinem Reip^ae causa susceptam grato benignoque animo agnoscit. Quemadmodum autem Ma^tas sua Caes. animum suum ad pacis studia proclivum et inclinatum omnibus suis actionibus ita loculenter testatum reddidit, vt eum vniuerso orbi sat superque innotuisse existimet, ita etiamnum ad optimam hanc intentionem suam magis magisque corroborandam eo se declarat, quod essi feruescente bello negotia haec ad extremas reducta necessitates videantur nihilominus tractatui redintegrandae Pacis cum Principe Transiluaniae, Regni Hungariae OO. reliquisque sibi coniunctis (sub quibus Ma^tas sua illas saltem ditiones atque prouincias intelligi vult, quae vel iam nunc vel tempore tractatus illius durantis ad debitam Ma^ti suae Caes^ae Regiaeque obedientiam non fuerint reductae) si et quando aequa et supremae Ma^tis suae autoritati conuenientia conditionum Capita proponentur, locum dabit, atque super ijs, habito prius inclytae Domus suae, quippe cuius principaliter quoque interest, nec non reliquorum sacri Rom. Imperij Electorum et Principum, quorum hactenus opem operamque fidam cum fructu est experta, voto

atque consilio, sese quamprimum resoluet. Interim vero Ma^tas sua Caes^a omnes et quoscunque sibi modos reseruat, contra aduersarios et rebelles suos siue coniunctim siue diuisim tum armis experiundi tum ea decernendi et publicandi quae in huiuscemodi casibus S. R. Imperij Constitutiones et Ordines praescribunt, quaecque eorundem vigore ad tuendam supremam auctoritatem et jurisdictionem Imperialem Imperiali Ma^ti atque officio incumbunt. Et haec quidem Ma^tas sua Caes^a R.que praememoratis DD. legatis erga quos gratia sua atque beneuolentia propendet, significata voluit. Datum Viennae 9a Nouembris 1620.

Harmadik melléklet. C.

Intellexit S. Caes^a et Hungariae Bohemiaeque Regia Ma^tas D. nr. clem^mus quae de Tractatu instituendae Pacificationis cum Principe Transiluaniae Regnique Hungariae SS. et OO. alijsque ad hunc ipsum tractatum adsciscendis Ser^mi Regis Franciae Christianissimi legati proposuerunt, eorumque sollicitudinem, Reipublicae causa susceptam grato benignoque animo agnoscit. Quemadmodum autem Ma^tas sua Caes. animum suum ad pacis studia procliuum et inclinatum omnibus suis actionibus ita luculenter testatum reddidit, vt cum vniuerso orbi sat superque innotuisse existimet, ita etiamnum ad optimam hanc intentionem suam magis magisque corroborandam eo se declarat, quod a tractatu redintegrandae Pacis cum Principe Transyluaniae, Regni Hungariae OO. reliquisque sibi coniunctis et unitis secundum statum illorum interuenientibus etiam supradictis Dnis legatis instituendo haud quaquam sit aliena. Cum autem Ma^tas sua Caes. hactenus in grauissimo hoc negotio non aliter quam communicato cum ijs consilio quorum hucusque opem operamque fidam est experta procedere consueuerit, idque ne nunc quidem ut intermittatur rationj omnino sit consentaneum. Idcirco citra temporis dispendium desuper mentem atque consilium illorum per celeres cursores explorabit et abhinc intra dies

circiter quadraginta benigne se resoluet. Datum Viennae die 17ª nouembris Anno Dnj 1620.

(Chancell. Allem. Eredeti).

464.

II. Ferdinánd, Albert főherczeghez. A csehek a prágai győzedelem után meghódoltak. Ugyanazt készülnek tenni a morvák. Megijedt ugyan Bethlen is; de azért nem készül elhagyni az országot. Közöl vele egy levelet Magyarországból az ottani viszonyokról, Bethlen hadi erejéről és szándékairól; s egy másikat Vácznak a török általi elfoglalásáról, állítólag Bethlen árulása következtében. Bécs, 1620. december 10.

(Két melléklettel).

Ferdinand der Andere stb. Durchleuchtiger stb. Vber die E. L. vnlengst in hergebracht freundt- Vetter- vnd Bruederlicher Correspondenz eröffnet vnd entdeckte glückseelige Schlacht vnd Victorj vor vnd in vnserer Kun. Haubt vnd Residenz Statt Prag vnd darauf ervolgte Pflicht vnd Huldigung, vnd was dem allen verner anhengig, mögen wir E. L. weiter nicht pergen, dasz nach erstberürten Sig sich volgents die Vbrigen maisten Ständt vnd Vnterthanen ausser noch etlich gar wenigen zu Vnnserer schuldigen deuotion vnd gehorsamb ergeben haben laut jnnligender Abschrifft sub Lit. A.

Vber dieses haben auch die Ständt vnd Vnterthanen vnnsers Markgrafthumbs Mähren zu Vnns ain Absendung aus Irem Mitel zuthun, vnd zu solchem endt ihnen ain saluum conductum zuerthailen begert, den Wir Ihnen geben lassen.

Vnnser Königreich Hungern vnd Bethlem Gabor betreffend ist aus dem Einschlusz lra B. zusehen ob zwar erstgemelter Gabor vber obgehört vnnser in Behemb erlangte Victorj zu vnnserm fauor vast scheinbarliche discurs sehen lasset vnd an Tag gibt, so erzaigt sich doch darbey in effectu

souil, das Er sich obernennten Königreichs noch der Zeit kains Wegs zubegeben, sundern das eüsserst darzustreckhen willens ist. Wie es auch in vorbertiert vnnserm Königreich Hungern in gemain an yezo sunsten beschaffen, auch welcher gestalt das Graniczhaus Waiczen vnlengst in des Türckischen Erbvheindts gewalt kommen, weiset die beykommende Abschrifft lit. C. ausz. Den weitern stb. Geben in Vnnserer Statt Wienn den Zehenden Decembris Anno Sechzehenhundert vnd zwainzig, Vnnserer Reiche stb.

Eur Lieb Guetwilliger Vetter
vnd Brueder

Ferdinand.

Elsö melléklet. B.

Haec pro certis novalibus D_o Vra accipiat, Bethlem omnia sua clenodia et supellectilia cum equis praecipuis praemisit, et quinque duntaxat pro sua necessitate reliquit. Aulae ipsius familiares supremi et infimi ordinis in dies et horas disperguntur, nonnulli dimittuntur alij clam fugiunt, alij vero domum suam redire satagunt, pauci ex omnibus sunt residui. Incredibile est quantopere sunt territi; imo vero et ipsemet Bethlem fugam cogitat, eo quod ex omni parte ipsi mala nova adferantur. Vtinam saperetis et tandem aliquid faceretis; si modo penes fluuium Morauam aliquis exercitus audiretur hi confestim domum quisque suam repeterent, nam Turcarum quoque Imperator nulla meliori spe ipsos fovet, injusta ab ijsdem desiderans. 1° Vt Regnum Hungariae una cum Rege Homagium ipsi praestet. 2° Vt perpetuum tributum ipsi pendant. 3° Vt ad primam Turcici Imperatoris instantiam praesidia Fillek, Tatta, Nograd, Palanck, Damasd, Geodin (?) dedantur. Ob quae Bethlemius non parum turbatur, sciens Regnum Hungariae nunquam iniquis istis petitionibus consensurum. Legati eorum vbi ad Portam

ottomannicam peruenerunt, nullo ipsis obviam eunte, nec hospitia quidem pro illis ordinata sunt, sed nec audientiam quidem habuerunt, nisi praesentatis prius donatiuis et honorarijs Haec Bethlemio ipsimet legati perscripserunt et Bethlem Secretario suo Craus, quem ad Palatinum Rheni pro pace amplectenda expediuit in Instructione dedit, vt ista Palatino Rheni aperiat. Instructionem vero illam Doctor Martinus vidit et cuidam amico suo confidenti sub rosa significauit. Haec quoque pro certis habeat Vra dominatio, quod Bethlem elapsis hisce diebus in domo sua spatiando et speculando in haec verba prorupit: Bone Deus, impossibile esse existimo, quin diuina potentia Imperatorem Ferdinandum protegat, si enim nos singularem illam victoriam qua ille potitur acquisiuissemus, quantis illam tormentorum et bombardarum sonitibus celebrassemus. Ille vero nec in tanta quidem victoria insolenter se gessit, sed omnia pacifice et cum gratiarum actione a Deo acceptat, sine vllis minis et tripudijs rem totam dissimulat. Item ego certe pacem ex animo desidero; sed cum iam negotium eo deuenerit, non tam facile quispiam me ex Regno Hungariae expellet, paratusque sum pro honore et dignitate extrema quaeque et mortem pati.

Bethlem in vniuersum vltra septem millia hominum non habet, qui in subsidium Altemburg missi sunt. Discesserunt quidem magno satis timore, dummodo essent, qui illis obuiam irent, facile in Danubium impelli possent, et iam quoque periculum illud ante oculos habentes, Redei cum suo exercitu per Danubium regressus Posonium se recepit.

In Arce Posoniensi relicti pedites moraui nimium sunt territi; ducenti enim ex illis cum Capitaneo elapsis hisce diebus discesserunt, et illi quidem adhuc ibidem manent passim vbique spargunt, se in nullius gratiam manifesta pericula incurrere velle.

Palatinus Rheni auxilium a Bethlemio per frequentes cursores sollicitat, et sibi multum adhuc promittit; prout ego intelligo, si Dnus Preyner *) Ovarino siue ab Altemburg recederet, Hungari in auxilium illuc expediti, pro subsidio Palatini mitterentur; et hoc manifesta docent indicia, nam Beth-

*) Ferdinánd vezére, Dampier halála után.

lem omnibus Comitatibus indixit, ut personaliter insurgant, sub amissione capitis, et circa Tirnauiam congregentur, mandat praeterea, ut Comitatuum gentes ad sequentem diem lunae lustrentur, sed timeo ne lustratio illa pessum eat, nam Hungaria Superior certo nuncio sese non venturam declarauit, eo quod impetum Polonorum formidet.

Második mellléklet. C.

Vaczium, olim Sedes Episcopi Vacziensis multo sanguine christiano superioribus bellis Turcicis occupata, sita est ad ripam Danubij, loco opportuno inter Budam et Strigonium, medio quasi itinere, sed ex altera Danubij parte, totum Tractum vltradanubianum usque ad Neuhauss, seu Novam Arcem defendit a Turcarum incursionibus. Hatuanienses Turcas impediuit, ne Budam tuto commearent, Danubium vero inter Budam et Strigonium custodiuit ac nauibus Turcicis iter praecludere potuit.

Ante tres menses fidi exploratores significarunt Bethlemium promisisse Turcis hoc fortalitium, ac ita conuenisse, vt ad inuidiam, quae Bethlemio conflari poterat, declinandam, species aliqua oppugnationis per Turcas institueretur; curaturum cetera Bethlemium. Haec ubi Ma^{tas} sua accepit, curauit vt D. Joan. Preiner hac de re moneret tam Novae Arcis Capitaneum quam praesidiarios vaczienses. Et quidem ad Capitaneum Novaearcis Georg. Pograny literas perlatas esse, ex responso ipsius constat. Creditur suppressas fuisse alteras, quae Vacziensibus inscribebantur. Ante duas hebdomadas Turcae ex Confinijs collecti repente Vacium aduolarunt; dum a praesidiarijs obsistitur, oppidum amplissimum per Turcas incensum exuritur. Verum vbi praesidiarij aliquot tormentorum majorum explosiones sustinuissent, ac omnino nihil pulueris tormentarij in Arce reperiri animadvertissent. arx dedita, et salui dimissi milites, ne vnica quidem sangvinis gutta profusa.

Constat orbi vniuerso, quod Bethlem ante annos quatuor in propria sua Transiluanica ditione a suis proprijs mi-

litibus iusta oppugnatione Lippam recepit, eamque vna cum nouem fortalicijs, ac amplissimos, prouinciae alicui pares tractus terrae per manus de facto Turcis tradidit. Id ipsum iam in Vngaria facere coepit, et periculum est euidens, ne plura fortalitia cum maximo christianitatis incommodo dedat. Certo constat, ex Novaarce (qua nullum est in tota Vngaria vltradanubiana validius praesidium, et ex quo in Morauiam vno die eques peruenire potest) puluerem tormentarium, quo a sua Ma^{te} copiose instructa manebat, extractum per Bethlemium, ac partim Bohemis submissum, partim in vsus proprios absumptum, ita vt nec victus, nec munitio pro vna hebdomada sufficiens illis habeatur; vt proinde merito sit verendum, ne simili astu, quo Vacium, Nouam quoque Arcem Turcis dedat. Certe ex Vngaria crebro rumore fertur, Papam quoque ac Wesprinium Turcis a Bethlemio promissum.

Tempore Bockay ita cum Turcis Vngari transegerant, vt inter Danubium et Drauum interjacentes Vngariae tractus Turcis cederent, idque diplomatibus firmauerant; vt scilicet patens in Germaniam Turcis via aperiretur. Non est dubium, quin et iam similia tentabunt, et nisi hac hyeme eorum conatibus occurratur, grauia christianitati impendent pericula. Ginz murata Ciuitas, arcem munitam habet, quam totus Solimani exercitus pluribus hebdomadis frustra obsederat. Arcem titulo pignoris in magna pecuniae summa tenebant Dni Sezehy, (igy) qui partes Bethlemij sequuntur. Ij igitur superiori nocte admissis per posticum Bottyani militibus octingentis Ciuitatem occuparunt. Ex altera parte Bethlem Posonio Coronam Vngaricam secum asportauit, et partim ex reliquijs exercitus e Bohemia venientis, partim ex collecticijs ad quatuor millia militum habet vltra Danubium, iamque vt viritim nobiles plebs cum delectu in castra proficiscatur, iniunxit.

(Chancell. Allem. Eredeti).

465.

II. Ferdinánd, Albert főherczeghez. Jelenti neki, hogy Pozsony város, majd a vár is, utóbb pedig Óvár is megadta magát, minek következtében az összeköttetés Győrrel és Komárommal helyreállott. Szándéka nagyobb erővel egyszerre megtámadni s engedelmességre kényszeríteni a felkelteket; e végett azonban nagyobb erőre levén szüksége, felszólította légyen a spanyol követet, adna rendeletet, hogy a spanyol királynak az osztrák tartományokban lévő hadai is Magyarországba vezettetvén, a császári hadakkal egyesíttessenek. De mivel a követ erre magát felhatalmazva nem érzé, kéri a főherczeget mint a spanyol király helytartóját, hogy ez iránt a szükséges rendeletet megtenni sziveskedjék. Bécs, 1621. május 11.

Ferdinand der Ander stb. Durchleuchtiger stb. Erindern E. L. hiemit dasz wir vnns nunmehr der Statt vnd Schlosses Preszpurg bemechtigt, zwar sich die Statt alsobalden guetwillig ergeben, dasz Schlosz aber darinnen sich Hungerisch vnd Teutsches Khriegsvolckh befunden, etlich Tag lang gehalten vnd sich nicht ergeben wöllen, bis das man entlich die stückh darfür zogen, ein halben Tag hinein geschossen vnd Ihnen die defesa (így) vberall genomben; da man Sy alsdan auf die durch vnsern hungerischen Palatinum mit Ihnen gepflogenen Handlung die zway Fändl Teutsche mit eingewickelten Fändln Ober vnd seitten wehrn aber abgeloschenen Lunden so woll auch die Hungern auf Ihr manier vnd Orth frey abziehen lassen. Darauf sich nun Altenburg alsobalden auch ergeben, gestaldtsamb der Pasz auf Raab vnd Comorn wider frey vnd offen ist.

Weiln wir nun dahin gesonnen, wie bey so Gott Lob glücklichen Veranlassung dieser fürgenombenen Hungrischen expedition dem Werckh auf ainmall abgeholffen vnd alsz dan anderwörtig wohin es nothwendig das Volckh gebraucht werden möchte.

Also haben wir ain hoche notturfft zu sein bey vnsz befunden, damit vmb dessen desto leichterer effectuirung halber

alles, sowoll in vnserer alsz des Königs zu Hispanien L. bestallung dieser Ort vnd Lande verhandenes Kriegsvolckh samb vnd in Hungern gefüehrt vnd also vnder ainsten vnd zugleich auf ainmall das Khönigreich Hungern sambt incorporirten Graniczen wider zue voriger fidelitet reduciert werden möchte.

Aldieweiln aber der alhieige spanische Ambassador sich vor der Volg- vnd in Hungern Lassung angeregten in spanischer bestallung dienendes Kriegsvolckh auszer des Fuggerischen Regiments vnd ainschiechtigen Freyfändl darumben entschüldigt, dasz wie gern Er sich vnserer intention dieszorts bequemen wolte, zu solchem aber destwegen nit macht hette. zuemaln Er ausz Hispanien so woll auch E. L. dessen kheinen beuelch vnd darumben danheer erst der ordinanz verwartten müste dabey sich beinebens soviel gegen vns erbotten, disen aignen Currier zu E. L. abzuferttigen, vnd sich alszdann von deroselben erlangenden erclärung gemäsz vnserer intention vnd begehrn zu accomodiern vnd nunmehr vnsere abgewihenen Königreich vnd Länder widerumb durch verleichung Gottlichen Segens zum schuldigen gehorsamb reduciert vnd nun ainich vnd allein es an dem erwindet, damit nit weniger dasz Königreich Hungern widerumb in vorigen standt bracht werde; so aber vmb des Ihnen alzunehendt aufm Halsz ligenden Erbfeindts mit wenigen Volckh sicher nicht geschehen mag, hergegen aber bey der obgemelten vnsers vnd spanischen Kriegsvolckhs coniungier- vnd sambführung geschwindt- vnd guetter effect verhofft wirdet.

Diesemnach E. L. den alhieigen Spanischen Pottschafftter dahin bey diesem Currier zubeandtwortten Ihro belieben lassen wollten damit Er bey obangeregter bewendung vmb des verhoffenden so groszen nuczens willen die coniungierung des spanischen Kriegsvolckhs in Hungern mit den vnserigen zum fall es ain notturfft sein vnd nicht vnderdessen durch accord oder sonst das Khönigreich herzuebracht werden sollte, verstatte, wie wir verhoffen wollen E. L. vmb der sachen so groszer wichtigkhait vnd importanz willen, bey Ihr selbst ain hoche notturfft zu sein ermessen vnd abnehmen, vnd daher desto weniger bedenkhens tragen werden. Bleiben im vbrigen stb. Geben in vnserer Statt Wienn den Ailfften Tag

Monaths May Anno Sechczehenhundert Ainvndzwainzigisten, vnserer Reiche stb.

Euer Lieb

Guetwilliger Vetter
vnd Brueder

Ferdinand.

(Chancell. Allem. Eredeti).

466.

II. Ferdinánd, Albert főherczegheż. Tudósítja öt, hogy a császári sereg nagyobb öszpontosítás végett Érsek-Újvártól Guttáig hátrált, s bár e miatt bajos elhagynia Bécset, a birodalmi gyülésre mégis teljes szándéka van megjelenni. Közli vele a mondott hátrálásról a táborból érkezett hivatalos levél másolatát. (E levél a főherczeget, ki ugyanaznap halt meg, nem találta életben). Bécs, 1621. jul. 20.

(Egy melléklettel).

Ferdinand der Ander stb. Durchleuchtiger stb. Vber dass yehnige was wir E. L. das negste mahl vonn vnsers gedachten General Leutenants des Grauen von Buquoy tödtlichem Ableiben vnd beschaffenheit der Hungerischen Granitz Vesstung Vywahr oder Newheussel Communicirt, fügen wir E. L. in beyverwahrter Abschrifft zuvernemmen, Wass vns entzwischen von einer retirada, welche vnnser Kay. Kriegsvolckh von ermeltem Newheussel dissmahl erhaischender notturfft nach fürnemmen müessen zugeschriben worden, der vngezweifelten zuversicht, weil angeregte retirada, vnnd was darauss eruolgt, ohne bemelt vnnsers Kriegsvolcks sundern schaden vnd verlust abgegangen. Mann soll vnd werde sich vnserer seits mit verleyhung Göttlicher Gnaden vnd Beistandts desto leichter vnd bälder recolligirn vnd in dem für-

gezihlten christlich vnd gemainnutzigen vorsatz continuiren mögen. Ob wohl nun bey solcher beschaffenheit nach zur Zeit nicht allerdings rathsam vnd sicher, vnns mit vnnserer Kays. Person von diser vnnserer Residenz weg zubegeben, weil obgemelte retirada nicht allein von den rebellischen Hungern sundern auch mit Türckhen vnd Tartern verursachet vnd vntermischet würdt; so sein wir doch mit verleyhung Göttlicher Gnaden vnd auss der in des heyl. Reichs, vnnsers geliebten Vatterlandts Teutscher Nation Rhue vnd Wohlstandt tragenden gnedig- vätterlich- vnd friedliebenden Affection genczlich entschlossen, vnns von dem angesteltherbeynahend- vnd prorogirten Conuentu ausser wissentlichem Gottes Gewalt vnd gröser antringender gefahr nichts abhalten vnd verhintern zulassen. Vnd wir sein stb. Geben in Vnnser Statt Wienn den Zwaintzigisten Julij Anno Sechtzenhundert ain vnd zwaintzig.

Eur Lieb

Guetwilliger Vetter vnd Brueder

Ferdinand.

Melléklet.

Demnach wegen des Vheindts allzustarckh bis in die 15 Tausent samblung, so das maist Cauagliera dis Päss vnd Halden also beseczt, das man dem Volckh mit Prouiant nit zuekommen, auch das furaggio auf die Ross erstgemeltem Impediments wegen nicht haben, vil weniger remedirung thuen khünnen, weilen es ain Pianura vnd Flachs Veldt, vnd der Vheindt an der Cauaglaria, so alle leicht Pferdt, starkh, hats anderst nit sein khönnen, dann von dem assedio der Vestung Neuheussel abzulassen vnd das Volckh auf Gutta zu retirirn. Weil man aber vmb der manglenden Ross vnd Schiffungen wegen die Stuckh nit alle vortbringen können,

hat man die gröste als quartunes auff die Schiff zogen vnd darvon bracht; die andern aber, deren 16 gewest zersprengt vnd hinten lassen müessen, in werender retirada hat der Vheindt an allen Ortten an das Volckh mit aller Macht vnd grossen sforza geseczt also, das das continuirliche Schiffen 12 Stundt vnaufhörlich aneinander gewehrt, aber der wenigste Schadt nit beschehen ausser was die hinterblibene Stückh sein, so man wegen mangel der Ross nit fortbringen können; vnd aufs maist 200 Knecht bliben sein mögen. Hergegen solle der Hungern ain starcke Anzahl von der Musqueteria erlegt sein dauon man hernacher merere Particularia haben würdet. Yezt ligt das Läger zu Gutta verschanczter.

(Chancell. Allem. Eredeti).

467.

II. Ferdinánd, Albert főherczeghez. Tudósítja őt, hogy Érsek-Újvárt ostromló vezére, gróf Buquoy egy csatában megöletett. A vár mindazáltal szorosan ostromoltatik, miszerint remény van, azt rövid időn megvenni. Bécs, 1621. jul. 14.

Ferdinandt der Ander stb. Durchleuchtiger stb. Wir geben E. L. in hergebrachter vertrewlicher Communication freundt- vetterlich zuuernemen, das vnsere in Hungern vor der Gränicz Vestung Viwar oder Newheuszl ligendes Kriegsvolckh kurz verschiner Tagen, vmb victualien vnd prouiant auszgezogen vnd dieselbe etlichermassen zuruckgebracht.

Demnach sich aber vnter gemeltem Kriegsvolck etwas Confusion vnd disordine zugetragen, vnd vnser bestelter General Leuttenandt der Graff von Buquoy sich zu remedirung desselbigen, mit ains thails Kriegsvolcks zu Rosz vnd Fuesz erhebt vnd aufgemacht, vnd vnter dessen etliche Troppen vnnserer Hungarischen Vheindt vnd Rebellen sich herfür ge-

than vnd sehen lassen; also ist gedachter Graff von Buquoy an seinem Leib damit Er sich vor dem Vheindt ritterlich vnd dapffer gewehrt, dermassen beschädigt vnd verwundt worden, das Er bald darauf sein zeitliches leben geendet, auszer dessen Person aber von obgemeltem Kriegsvolck wenig geblieben oder grosser schaden geschehen.

Was sonsten obberürte Vestung Newheuszl, an sich selbsten betrifft, haben wir nach vernehmung obbesagten Grauens von Buquoi tödtlichen Ableibens des Commendo halben, bisz vff vnsere vernere Resolution gepürende anordnung gethan; inmassen dann ernendte Vestung stättigs vnd one Vnterlasz hefftig beschossen vnd derselben also hart vnd nahend zugesezt, das zu vnuerlengter Eroberung derselben die Hoffnung nicht für verloren geacht würdt. Vnd wir sein stb. Geben in vnnserer Statt Wienn den Vierzehenden Julij Anno Sechzehenhundert Ainvndzwanzigisten.

Eur Lieb

Guetwilliger Vetter
vnd Brueder

Ferdinand.

(Chancell. Allem. Eredeti).

468.

II. Ferdinánd, Albert főherczeghez. Közli vele egyebek közt Horváth Istvánnak, Bethlen Gábor tábori kapitányának levelét, melyben ez a pozsonyiaknak védelmet igér, valamint hogy a törökök s tatárok által tőlök elvitt asszonyokat nekik vissza is küldi; kivánván, hogy Bethlen részére álljanak, s neki némi ruha- s eleségnemüeket azonnal küldjenek. Ferdinánd levele kelt Bécsben, 1621. jul. 24. (Albert főherczeget, ki e hónap 20. halt meg, e levél nem találta életben).

(Egy melléklettel).

Ferdinand der Ander stb. Durchleuchtiger stb.

(Némi birodalmi ügyek után így zárja be levelét): — —

Wass sich sunsten mit vnserm Kriegsvolckh, vnd dem verschribnen ächter Jägerndorffer verschiner tagen zuegetragen, haben E. L. auss beygefüegter Abschrifft Lit. B. nach notturfft zuvernemmen. So gibt E. L. nicht weniger auch die Abschrifft Lit. C. zuvernemmen, wass für ain böss vnd betröliches Schreiben der Stephanus Horwath, so sich dess Bethlem Gabors als vermeintlich jntitulirten Künigs zu Hungern Capitaneum Campestrem nennet, an den Statt Richter zu Pressburg dieser tagen hat abgehen lassen, also das dadurch vnsere Künig. Haubtstatt Pressburg nicht in geringer gefahr begriffen ist. Vnd wir sein stb. Geben in vnserer Statt Wienn, den Vier vnd zwainczigisten Julij Anno Sechczehenhundert Ain vnd zwainczig, vnserer Reiche stb.

Ewer Lieb Guetwilliger Vetter vnd Brueder

Ferdinand.

Melléklet. C.

Egregie Domine Judex. Post seruitia mea salutem et omnem felicitatem. Hisce diebus Turcae et Tartari, postquam

aliquos miseros Posonienses viros, faeminas et ancillas abduxissent, quos ex ijs reperire potui, eosdem hisce remitto. Ego in eo sum, vt miseri Posonienses nequaquam a nobis laedantur, quin omni auxilio et defensione illis esse paratus sum. Ad Trajectum Püspökiensem cum octo circiter millibus consedj. Quaré si non vultis, vt portae Ciuitatis Posoniensis uobis praecludantur, consilium inite et cum Dno Pehl conferte. Paucis illic praesidiarijs Germanis existentibus facile nocere poteritis, atque verba animatoria mihi date, quo et ego suam Serenitatem de eorundem statu informare queam, quod nisi feceritis, videbo, per quam portam sitis exituri. Praeterea Dne Judex, vt toti Ciuitati commodo et auxilio esse possim, statim mittat aliquot libras olei et aromata omnis generis, schmigma, unam petiam panni Scharlatin et alteram granat vocati, item vnam petiam Taffetae et Damascenae, auream et assatas carnes vna cum pernis. Responsum bonum expectans diuinae protectioni eandem commendo. In Traiectu Püspökiensi 24. Julij Anno 1621.

Egregiae Dnis Vrae

amicus
Stephanus Horuath substitutus electae Regiae Ma^{tis} Campi Capitaneus.

P. S. Dne Judex pro decem paribus Pistoletis curate vaginam siue suffulturam fierj.

(Chancell. Allem. Eredeti).

469.

II. Ferdinánd, Albert főherczeg özvegyéhez, Izabella infansnéhoz. Közöl vele egy iratot, melyben mondatik, hogy gróf Erdödy Kristóf a békealku elökészítése végett Bethlen s ennek megbizottja gróf Thurzó Imre nevében Bécsbe jött; s hogy azon válaszszal bocsáttatott el, miképen a császár a békére hajlandó lévén, az alkudozást kész megkezdetni; a bizottmányt mindazáltal csak azután fogja kiküldeni, miután Thurzónak Ditrichstein cardinallal tartandó összejöveteléböl ki fog tünni, hogy Bethlen méltányos feltételeket tüz ki a békére. Bécs, 1621. aug. 12.

(Egy melléklettel).

Ferdinand der Ander stb. Durchleuchtige Fürstin stb.

— — — — — — — — — — — —

Wie sonsten die Sachen yeziger Zeit in Hungern auch andern vnsern Künigreich vnd Landen beschaffen, haben E. L. beyverwahrt zuuernemmen. Dero wir stb. Geben in vnserer Statt Wienn den 12. Augusti Anno 1621. Ewer Lieb Guetwilliger Vetter vnd Brueder Ferdinand.

Melléklet.

Dnus Comes Christophorus Erdeodi 15. Augusti 1621. Viennam venit et circa praeparationes ad habendum tractatum pro compositione pacis proposuit tum nomine Gabrielis Bettlen tum Comitis Emerici Turzo, qui iam antea quoque ad Ill^mum^ Dnum Cardinalem a Dietrichstain ea de causa Nuntios ablegauerat, vt colloquium inter eos institueretur. Ab initio remissus est die 18. mensis eiusdem cum tali declaratione iuxta S. Caes. Regiaeque Ma^tis^ inclinationem in materia praesenti. In primis quod almae pacis studium attinet, Ma^tem^ suam serio ac syncere semper optasse, vt tot calamitatibus ac tanto sanguini christiano parceretur. Ac vt nullam occasionem vel

causam hisce motibus intestinis sua Ma^{tas} dedit: ita vicissim postquam excitati tumultus fuerunt, nullam componendi illius occasionem elabi passa est; ideoque toties iam Commissarios instituit, ac in vltimo tractatu Haimburgensi tam amplas contentationes Bethlemo obtulit.

Et hi toties repetiti conventus in irritum ceciderint, suam tamen Ma^{tem} ne nunc quidem ab honesta pace alienam esse; quin potius eam (si syncere agatur) et tractari et concludi cupere, et si spes aliqua compositionis affulgeat, suam Ma^{tem} paratam esse Ill^{mum} Cardinalem a Dietrichstain ad locum opportunum destinare vna cum alijs, illi per suam Ma^{tem} pro libitu et arbitrio suo adiungendis, sicut et Princeps Bethlem Comiti Emerico Turzo, quos voluerit, poterit adiungere.

Caeterum ne frustra Commissiones instituantur, quandoquidem Comes Emericus Turzo in colloquium Ill^{mi} Cardinalis Dietrichstaini in Ciuitate Scaliz iam antea expediuerit, et ad illud colloquium secure peragendum sufficientes literas salui conductus pro dicto Comite Turzo ad Ill^{mum} Cardinalem sua Ma^{tas} ante aduentum Comitis Erdeodi miserat, ex eo colloquio apparebit, an merito sperari compositio pacis possit, et tunc demum Commissarij expediri poterunt.

Licet ex parte Regnicolarum sua Ma^{tas} non dubitet quin pax concludi possit, quandoquidem Sua Ma^{tas} nunquam intendit libertates, Jura, Priuilegia, Immunitates Regnicolarum turbare, ex parte tamen Bethlemi pacis componendae difficultas non exigua merito timeri potest; siquidem et Haimburgi, cum pax fere iam conclusa esset, non contentus amplissimis personae suae contentationibus, et in excessione e Regno moras nectere et sine Turcarum assensu pacem se facere non posse princeps Bethlen praetendere coepit.

Vt igitur ex medijs pacis per D. Comitem Turzo Dno Cardinali proponendis apparere possit, an serio princeps Bethlen pacem cupiat, ac tolerabilia pro suae personae contentatione postulet, merito ante Commissionem colloquium hoc praemittendum videtur.

Assecurat S. Ma^{tas} Dnum Comitem Erdeodi, ex parte Ma^{tis} suae syncero animo pacem promotam iri.

(Chancell. Allem. Eredeti).

470.

II. Ferdinánd, Albert főherczeg özvegyéhez, Izabella infansnéhoz. Öt ezer török a Batthyány által vezérlett magyarokhoz állott, minek következtében ezek Körmöndöt megvették, a Steyer széleket meghódoltatták. Ily veszélyes körülmények közt el nem távozhatván, a birodalmi gyűlést leparancsolta. Bécs, 1621. sept. 7.

Ferdinand der Ander stb. Durchleuchtige Fürstin, freundtliche geliebte Muhm vnd Schwester. Vber die bei negster Ordinarj beschehene Communication berichten wir E. L. ferner, das bey Fünff Tausent Türcken sich nunmehr ganz vnuerholen zu vnserm Hungerischen Rebellen, dem Budiani geschlagen, des Gräniczhausz Kerment sich bemechtiget, vnd alles daselbst herumb auf vnserer Steyrischen Gränicz in ire huldigung angenommen. Dahero also E. L. vmb souil destomehr zuvermessen haben, das vns vmb dieser vnd anderer noch mehr antrohenden Gefahr willen die occasion noch zur Zeit von Vnsern Erb Königreich vnd Landen Persönlich abzukomen gar schwär, ja fast vnmüglich fallet, vmb desswillen wir dann den auf den 30. nechst verwichenen Monats Augustj auszgeschribenen vnd prorogirten Regenspurgischen Conuent widerumben abgeschriben haben. Vnd wir pleiben stb. Gebeh in vnnser Statt Wienn den 7. Septembris Anno 1621.

E. L. Guetwilliger Vetter vnd Brueder

Ferdinand.

(Chancell. Allem. Eredeti).

471.

II. Ferdinánd, Izabellához. Közli vele egy fogolynak, Müller Jánosnak vallomásait Mansfeld és Bethlen Gábor hadi terveit illetöleg. Bécs, 1621. decemb. 1.

(Egy melléklettel).

Ferdinand der Ander stb. Durchleuchtige Fürstin stb. Wir geben E. L. mit beyuerwahrter Abschrifft zuuernemen wass vnnss von dem Wolgebornen vnnserm lieben getrewen Maximilian Herrn von Liechtenstein zu Nickelspurg stb. vnsern Rath stb. vnd Obristen Veldtzeugmaistern wegen aines newlicher tagen von den vnserigen gefangnen vnsers Erbkönigreichs Behemb nicht geringsten proscribirten Rebellen, Hanss Müller genannt, vnd desselbigen Aussag, erinnerlich zugeschriben worden ist.

Wann dann erstgerurte Aussag, die von gemainer Christenheit Erbvheindt dem Turckhen, vnd der Tartern auss des Bethlehem Gabors, des Jägerndorffs vnnd Ihrer Rebellischen Anhäng verhetz- vnd Anraitzung herrürende gefahr, zumahl vnnd am maisten gegen vnserm Hertzogthumb Schlesien bestätiget vnd becröfftiget, welches, wann es daselbsten gelinget, alsdan auch an andern Ortten mit pestem Hail zuuersuchen, vnd mit Vheindts gewalt durchzutringen vngezweiuelt nicht vnterlassen würdt: so haben wir E. L. solches zur Wissenschafft vnd reyfflichem nachgedenckhen hiemit andeuten vnd zuuerstehen geben wollen. Dero wir stb. Geben in Vnnser Statt Wienn den Ersten Decembris Anno Sechtzehenhundert ain vnd zwaintzigisten, vnserer Reiche stb.

Eur Lieb

Guetwilliger Vetter vnd brueder

Ferdinandt.

Mellèklet.

Den 25. Novembris Anno 1621 ist Hannss Müller, so des Pfalzgrauen Friderichs gewesten Vice Cantzlers in Behemb Bruder welcher bey Hungerischbrott hetzen geritten gefangen worden, der bericht wie hernach uolgt.

Erstlich vermelt er, das der Jägerndorff gewillt seye den 26. oder 27. diss, mit seinem Volckh aufzubrechen vnd seinen Zug, wie er gehört hab, auf Weisskirchen, gegen der Schlesing vnd Hertzogthumb Täschen zuzunemmen, vnd soll er, Jägerdorff zuuor ainen Trometer bey den Ständen gemelts Hertzogthumbs gehabt, vnd von Ihnen begert haben, Ihme die einquartirung mit seinem Kriegsvolckh zuuerwilligen, dessen Sy zwar zufriden sein sollen, allein das er kaine Vngern mit sich bring. Ob nun der Jägerdorff den graden Weg vnnd vnaufgehaltener vortziehen, oder aber ein Zeit vmb ain Weisskirchen, Leibnic vnnd New-Trentschin verbleiben werd, das waiss der Müller aigentlich nicht zusagen.

Der Bethlehem Gabor solle dem Jägerdorff von vier biss 5000 Hungern zugeben, mit dem vbrigen seinem Volckh aber noch etlich tag zu Hungerischbrot verbleiben, vnnd daselbsten 12000 Türckhen vnd 24000 Tartern erwartten; alsdann wolle Er auch sein zugegen der Schlesing zunemen, yedoch sey es, wie man anderst nicht wiss, dahin gemaint, das Gabor vnd Jägerdorff vnterschidliche weg gegen der Schlesing zu nemen sollen.

Den Türggen, welche newlich nach Hungerischbrott kommen, werde von Jägerndorff grosse Ehr erzaigt, wie Er dann newlich dieselben zu gast gehabt, ansehenlich tractirt, vnd grose vertrewlicheit mit Ihnen gepflogen. Vber dises vermeldt der Müller: er habe mit ainem geredt, der aus Hungern kommen, vnd gleich mit Schreiben zu den Jägerdorff gangen; der habe Ihme bericht, das Er die Türckhen selbsten gesehen, vnd das sy dazumahlen albereit durch Sibenbürgen geraisst seyen. Vnter dem Teutschen Volckh ist grosser vnwillen vnd mangel an Prouiant vnd Fuetterung, also das der Jägerndorff sich lenger zu Hungerischbrott nit aufhalten kan, da er anderst ainer mutination seines Volckhs

nit erwartten will. Von Trentschin sey etwas gelt ankomen, also das der Jägerdorff seinem Volckh ain Monat soldt zu geben willens.

Der alt vnd jung Graue von Thurn seyen beede auch auf der Hatz gewesen, vnd da dieyehnigen so den Müller gefangen etwas wenigs auf die linkhe Handt geritten wären, hetten Sy beede Grauen Thurn welche wenig leuth bey Ihnen gehabt angetroffen.

(Chancell. Allem. Eredeti).

472.

II. Ferdinánd, Izabellához. A lengyel király békét kötött a törökkel. Ferdinánd is ügyekszik megbékülni Bethlen Gáborral s magyar alattvalóival. Bécs, 1621. decemb. 29.

Ferdinand der Ander stb. Durchleüchtige Fürstin stb. Wie wir seider vnserer angetrettnen Kays. Regierung ye vnd allwegen in gebrauch gehabt, mit E. L. von allen des Heyl. Reichs vnd allgemainen Christlichen Wesens angelegnen Notthurfften vertrewliche Communication zupflegen, solches auch für dissmahl am maisten in deme zubeschehen erachten, was vnlengst zwischen vnsers Vettern vnd Schwagern des Königs in Poln L. mit gemeiner Christenheit Erbvheindt, dem Türckhen, für ain fridens Capitulation abgeredt vnd beschlossen worden ist, also thun wir E. L. von erstgerürter Capitulation beyverwahrte Abschrifft vbersenden.

Vnterdessen, weil wir leichtlich ermessen können, wie merklich gross vnd vil vnss, dem heil. Reich, auch vnsern Erb Königreich vnd Landen angelegen seye Vnnsrer Cron Hungern, als gemeiner Christenheit vormaur, vor obgedachtem Erbvheindt von demselben anscheinender gefahr in ruehig fridlichen Standt vnd Sicherheit zu setzen: so wenden wir Vnnsere Sinn vnd Gedanckhen dahin, mit dem Bethlé Gábor vnd vnnsern Hungerischen Ständen vnd Vnderth

zu ainem endtlichen fridenschluss zu kommen; jnmassen wir dann nit vnterlassen wollen E. L. den Eruolg mit ehister müglicheit zuuerstendigen. Dero wir im vbrigen stb. Geben in vnnserer Statt Wienn den neun vnd Zwaintzigisten Decemb. Anno Sechtzehenhundert ain vnd Zwaintzig, vnnserer Reiche stb.

E. L.

Guetwilliger Vetter vnd Brueder

Ferdinand.

(Chancell. Allem. Eredeti).

473.

Ferdinánd, Izabellához. A béke Bethlen Gáborral s a magyarokkal megköttetett s még csak az okmányok kiadása hiányzik. Bécs, 1622. jun. 7.

Ferdinand der Ander stb. Durchleuchtige Fürstin stb. E. L. ist vnuerborgen wassmassen numehr von ainer geraumen Zeitt her vermittelst vnserer abgeordneten fürnemen Commissarien mit dem Bethlem Gábor vnd den Stendten vnd Vnderthanen vnsers Künigreichs Hungern ain Fridens Tractation angestellet vnd gepflogen worden ist.

Wann dann erstgerührte Fridtshandlung vnlengst verwichner Tagen nach ausweisung des Esterhasj vnns gethanen gehorsamisten Relation soweit zum Schluss gebracht worden ist: das es damit noch an verferttigung der Diplomatum hafftet vnd gelegen ist; so haben wir E. L. dessen hergebrachter vertrewlichen Correspondenz gemess nicht vnberichtet lassen mügen, mit vertröstung derselben die mehrere Vnbotendt vnd particularia mit nechstem gleichenfalls zu communicirn. Dero wir stb. Geben in vnser Statt Wienn

den Sibenden tag Januarij Anno Sechtzehenhundert Zway vnd Zwainczigisten, vnnserer Reiche etc.

Eur Lieb

Guetwilliger Vetter vnnd brueder

Ferdinand.

(Chancell. Allem. Eredeti).

474.

II. Ferdinánd, Izabellához. Bár a béke a magyarokkal megköttetett; mielőtt az a nem sokára megtartandó országgyülés által is meg nem erösíttetik s végre nem hajtatik: a spanyol katonaságot, mint a főherczegné kívánja, az országból ki nem küldheti. Bécs, 1622. mart. 6.

Ferdinand der Ander stb. Durchleuchtige Fürstin stb. Zu beantwortung E. L. vnterm dato 20. febr. iungsthin ahn Vns gelangten Schreibens, darinnen Sie vmb die hinauss befürderung des in disem Lande sich enthaltenden Spanischen Kriegsvolcks zu Ross vnd Fuess abermalen instendigst anhalten: wie gern Wir immer deroselben begern würcklich wilfahren wolten, so müssen wir Vns doch auf die in vnsern vorigen Schreiben von 14. febr. so E. L. nunmehr werden bekommen haben, angedeutete vnd noch beharlich vor augen schwebende vngewissheit des beschlossenen Hungarischen Fridens, darauf sich der Zeit ehe der vorstehende Landtag sein enschafft erraicht, weniger dan nichts zuverlassen; Zugeschweigen, das man auch des Türckhen vnd von dannen besorgenden gählingen anzugs durchaus nit versichert, abermahln berueffen. Getrosten Vns demnechst, es werden E. L. nit weniger dan Wir iezt angeregte beschaffenheit, so durchaus nit laidet die soldatesca von der Handt zulassen, vnd ohne genugsame verfassung sich dem schwirigen Landtag zuvertrawen hochvernünfftig erwegen, vnd Ihro ebenmessig be-

lieben lassen, dass das begerte Volck aufs wenigst noch so lang hierinnen verbleibe, biss bey herzunahendem Landtag die Fridens puncta volnzogen vnd vnsers Königreichs Hungarn, wie auch anderer benachbarten Länder sicherhait etwas mehreres befestiget werde. Bevorab, weiln auch vnsers freundtlich geliebten Vetters des Königs in Hispanien L. hierzu gutwillig verstehet, vnd nit allein die verbleib-, sondern auch ergenczung Ihrer Regimenter vnlengst angeordnet, wie E. L. aus beygefügter Abschrifft dero Küniglichen schreibens mit mehrerm zuvernehmen. Wir seind gleichwol hieneben des freundt- Vetter- vnd brüderlichen erbiethens, so baldt nur der Landtag fürüber, welches vermuthlich nit lang wehren kan, vnd dieses Volcks nur ainigs wegs zu entrathen, es vnverzüglich in die vntere Pfalz, oder wohins von E. L. für rhatsam vnd nothwendig angesehen werden möchte zubefürdern. Darauf sich E. L. festiglich zuverlassen vnd diese verweylung vnserm willen nit, sondern der vnvermeidenlicher notturfft zuzumessen haben. Vnd wir verbleiben stb. Geben in vnserer Statt Wien den sechsten Martij Anno Sechzehenhundert Zway vnd Zwainzigisten vnserer Reiche stb.

Eur Lieb

Guetwilliger Vetter vnnd brueder

Ferdinand.

(Chancell. Allem. Eredeti).

475.

II. Ferdinánd, Izabella főherczegnéhez. Visszarendeli elébb segedelmére küldött hadait, mert Bethlen Gábor Magyarországba törvén több várakat elfoglalt. Bécs, 1623. oct. 3., Liptó megye rendeinek s a nádornak tudósításaival és Bethlen szózatával a városokhoz.

(Három melléklettel).

Ferdinand der Ander stb. Durchleuchtige Fürstin stb. E. L. würdt Zweivels ohne vnuerborgen sein, wassmassen Wir verschiner Zeit dem bestelten Obristen General Leütinant Grauen von Tyllj ain Anzahl Kriegsvolckh zu Ross vnnd Fuess zu mehrer Hilff vnnd Widerstandt, gegen Vnnsern vnnd der getrew gehorsamen Chur- Fürsten vnnd Ständen des Reichs offnen Vheinden, erklärten Aächtern vnnd Rebellen, vnnd derselben stäts Vberhandt genommen auch arglistiglich baldt da, baldt dorthin veränderten gefährlichen Anschläg vnnd Practicken, zugeschickt haben.

Wann wir dan gleich yezo, vermüg inligender Abschriften glaubwürdigen Bericht empfangen, dass Bethlehem Gabor mit Hilff vnnd Zuthuung thails deryehnigen, welche, alss erclärte Aächter vnnd Rebellen auss vnnsern Erb-Königreich vnnd Lannden, gewichen vnnd flüchtig worden, vnnd sich bey demselbigen schon ain gute Zeitt aufgehalten, auch mit ainer Anzahl Türckhen seine lang, haimlich vnnd verdeckterweiss vorgehabte Anschläg nunmehr so weit ausbrechen, vnnd an Tag geben lassen, das Er in Ober-Vngern die baide Ortt Sandre vnnd Budenok eingenommen, Zattwar beschossen vnnd die Vestung Villeck berennt, jngleichen den Markt Nouigrad aussgebrennt, vnd alles wass allda gefunden worden, niedergehaut vnnd gefangen genommen, neben disem auch gedachter Bethlehem Gabor die Stett in Vngern durch seine Schreiben wider Vnns mit dem falsch- vnwahrhafften schein vnnd Vorgeben, alss wann von Vnns Ihme dasyenige so versprochen, nicht gehalten worden, zum Abfahl vnnd vngehorsam zu bringen sich vnterstanden, vnnd also die mit

Vnns zu vnterschidlich mahlen gepflogne hochbethetürliche Transactiones muthwillig vnnd bosshafftigerweiss geschwecht vnnd gebrochen. Auss welchem dann gnugsam abzunemmen, das ernennter Bethlehem, es bey deme, so numehr Vheindtlich angefangen, nicht verpleiben lassen; sundern mit denen bisshер verbrachten vnnd noch pflegenden Correspondenzen das eüsserste zu tentiren vnnd also das heyl. Reich vnnd unnser Königreich vnnd Lanndt in gösste gefahr vnnd verlust zusezen gedacht seye. E. L. hierbey auch leicht zuerachten, wie hoch vonnöthen sein wölle, dise anscheinende gefahr allen andern Considerationen, welche zu hinabordnung obgerürten Succurs Vrsach gegeben, vnd wie nochmahlen in vleissige Obacht genommen, fürzuziehen, vnnd also disen bösen, verkert- prüchigen Vheindt vnter ainisten zu debelliren vnnd an den gefährlichsten Ortten, alda fridliebende Intentiones vnnd Consilia zubefürdern: so haben wir demnach ain vnumbgengliche Notthurfft zu sein ermessen, obgemelt vnnser hinabgeschicktes Kriegsvolckh abzufordern, zu welchem ende, Wir an vnnsers Vettern vnnd Schwager des Churfürsten Pfalzgrauen vnnd Herzogen in Bayern L. gleich yetzt vnnsere Ersuchung Schreiben abgehn lassen.

Gesinnen vnnd ersuchen demnach E. L. hiemit ganz freündt- vnnd vetterlich, Sy wollen die Abuorder- vnnd heraussführung obgemelten Kriegsvolcks ainig vnnd allain den obangezognen erheblichen Vrsachen, in deme man bey obgedachtem bosshafftig- vnbestendig- vnd wanckelmüthig verkerten Vheindt, es seye dann, das derselbige dermahlen ains mit Macht angegriffen vnnd gedempft, sich kainer Sicherheit zuuersehen, zuschreiben, kains wegs aber darfür achten, das wir vnnd die getrew- gehorsame Chur- Fürsten vnd Ständ E. L. bisher erwisene trewherzig, hochdancknemig nüz- vnnd erspriesliche Assistenz hindanzusetzen vnnd in vergessenheit zu stellen, oder E. L. vnnd dero Lannden vnnd Prouintzen die gefahr vnnd schwären Kriegsschwall allein aufzuladen gemaint seyen. Vnd wir pleiben stb. Geben in Vnnser Statt Wienn den dritten Octobris Anno Sechtzehenhundert drey vnnd Zwaintzig, vnnserer Reiche stb.

E. L. Guetwilliger Vetter vnd Brueder
Ferdinand.

Első melléklet.

Gabriel etc.

Prudentes et circumspecti, syncere Nobis dilecti, Salutem et fauorem nostrum. Cum nihil nobis ab initio clarius, nihil iucundius vnquam fuerit, quam vt gentis nostrae libertatem et commoda tali tamque benigno affectu procuraremus, vt omnes nihil antiquius, nihil acceptius eo nos habuisse manifeste agnoscerent, ipsosmet maximo suo bono luculentos hac in parte testes esse arbitramur. Quis enim sani iudicij, consideratis tot laboribus, tantisque sumptibus et vitae ipsius nostrae periculis aliter quam tali affectu nos percipiet, vt vitam etiam ipsam pro salute et commodis gentis nostrae profundere, Nobis pulcherrimum et in omnem posteritatem gloriosum fore putaremus, quo cum omnes conatus nostri directi essent, testes sint superiorum temporum res gestae, quae nihil aliud quam eximiam erga gentem nostram charitatem manifeste demonstrare possunt, ita vt omnibus commodis, pulcherrimo principatu, tutissima quiete, tranquilla pace relicta, tot difficultates, tot pericula, nobis vltro adeunda esse existimaremus. Qui conatus nostri cum Deo iustae causae fauente, felices progressus habuissent, nihil aliud in posterum etiam firmatis vndequaque viribus et statu nostro speraremus, tamen vt in eo etiam benignum affectum nostrum erga gentem nostram declararemus, depositis omnibus belli consilijs, pacem amplectendam voluimus, nihil minus cogitantes, quam vt ea tot laboribus, tantisque sumptibus parta constans et perpetua maximo totius christiani populi commodo perseuerare posset, pactisque cum Caesarea Ma^{te} initis, certisque foederis articulis conclusis, omni conatu id voluimus, vt tranquilla quies et post tot bellorum aerumnas optata pax genti nostrae tandem recuperari posset.

Sed cum hac securitate innixi, hoc certo speraremus, repente non sine ingenti dolore nostro aliud factum esse, contraque descriptos pactorum articulos palam aliter actum, et dignitatem nram aperte conuulsam esse cognouimus. Quae cum manifesta sint, vt ea fusius enumerentur, necessarium hoc tempore non esse arbitramur, hoc tantum fateri cogimur,

nos saepius suam Ma^tem Caesaream, tam missa honestissima legatione, quam etiam per literas et nuncios interpellasse, effectuationemque pactorum vehementer sollicitasse. Sed cum nihil aliud quam frustra nobis data verba cerneremus, imposterum quoque non aliter, quam ita sperandum nobis esse liquìdo agnosceremus, alia opportuniora mediа per nos quaerenda necessario debuere.

Cum igitur ab omni saeculorum memoria id inter omnes gentes vsu receptum sit, vt conditionibus violatis, pacta etiam violentur, nullis foederum vinculis nos teneri, tam diuino quam humano iure manifeste agnoscentes, coacto numeroso exercitu, ius nostrum, Deum imprimis testem foederum invocantes, armis tuendum suscepimus, hac spe freti, Vos etiam pristina benignitate nra, vti aequum est, gratissimi animi memoria considerata, priorum fidelium nostrorum officia praestituros, seque, ita vti decet, praesenti rerum statui accommodaturos, cum nos etiam non alia quam ea, qua prius, benignitate nostra, erga vos affecti simus.

Vobis igitur benigne requisitis committimus, et firmiter demandamus, vt acceptis his, statim certos e numero vro ad nos ablegandos plena cum auctoritate velitis, per quos ad vltimum declarata voluntate vestra Nos de ijs certiores reddatis. Itaque vos praesenti negotio accommodetis, vt in vobis gratissimam benignitatis memoriam agnoscere possimus. Ne si secus nos animatos acceperimus, alia media per Nos (licet inuitos) quaerenda sint, quibus ingrati animi poenas vobis quamprimum merito subeundas cum maximo vestro incommodo cernere debeatis. Per quos vti quàmprimum his responderi benigne volumus, ita omni gratia nostra vobis propensi manemus. Datum in Arce nostra Zenderő die 21. Septembris 1623.

Gabriel.

Második melléklet.

Vniuersitas Dominorum et Nobilium Comitatus Lyptoviensis scribit ad Ma^tem^ ex Congregatione Comitatus 19. Septemb. 1623.

Hodierna die Vice Comes noster pro publicis istius Comitatus nostri Lyptouiensis tractandis negocijs nobis generalem indixerat Congregationem, in qua nobis existentibus, a partibus Cassouianis certo certius adfertur nuntium, heri idest decima octaua praesentis mensis septembris, partim versus Filekium, partim versus Lyptouiam exercitum Principis Transyluaniae mouisse, in procinctu itineris esse; quorum repentinus accursus ad nos iam iam praeter omnem spem et opinionem nram expectatur. Proinde cum videamus, impares nos eorum viribus esse, Sac^mae^ Caes. Imperatoriae ac Regiae Ma^ti^ vrae humillime supplicamus, dignetur nobis auxilio, praesidio, omni denique ope, ac quid facto opus sit, consilio benigne praesto esse; nam periculum in mora. De cetero etc.

Harmadik melléklet.

Dnus Regni Hungariae Palatinus ad Ma^tem^ ex arce Schinta die 25a Septembris 1623.

Superuenerunt literae Dni Comitis Nicolai Esterhasy in quibus significatur mihi Principem Transyluaniae Praesidium Szenderco ab ipso cum magna militum suorum parte die Jouis obsessum, eodem die oppugnari fecisse, et altero, sequenti die veneris per deditionem internorum militum contra voluntatem Capitanei factam obtinuisse. Praesidium quoque Putnok in potestate sua habere, quo passa Agriensis cum sibi adiunctis Begis et aliquot centenis equitibus et peditibus, nec non Princeps Transyluaniae venisse feruntur. Confinium Filek obsidione cinctum. Quare iam iam necessaria esset militum Vrae Ma^tis^ Sacr^mae^ Campestrium cum sufficienti apparatu et

disciplina militari praesentia, et nisi infra quinque dies Confinio Ersek-Vyuar prouideatur, de optato quoque eius statu vix aliquid sperari poterit. Idcirco vt Vra Ma^tas S. expeditionem militum suorum Campestrium, paternamque omnem prouisionem suam maturare dignetur, Vrae Ma^ti Sacr^mae quam humillime supplico.

(Chancell. Allem. Eredeti).

476.

II. Ferdinánd, Izabella főherczegnének. Miután Bethlen Gábor mozgalmai napról napra fenyegetőbbek, s már a bányavárosokat is elfoglalta, sietteti a birodalomban lévő hadainak visszaküldetését. Bécs, 1623. oct. 9.

Ferdinand der Ander stb. Durchleuchtige Fürstin stb. Wir setzen in keinen Zweiffel E. L. werde vnnser von dritten dits lauffenden monats octobris abgegangenes Schreiben zurecht empfangen, vnd daraus verstanden haben, aus was erheb- vnnd beweglichen Vrsachen wir den vor disen zu mehrern hilff vnnd widerstandt gegen vnnsern vnd der getrew gehorsamen Chur-Fürsten vnnd Ständen des Reichs offnen Vheinden, erclärten Ächtern vnd Rebellen angesehenen Succurs nuhnmehr zu vnumbgenglicher Rettung vnnserer Khönigreich vnd Erblanden abzufordern vnnd selbigen mit ehistem erhaischenden notturfft nach herunder zu bringen begert vnd ersucht haben.

Obwohl wir nuhn vnns versichert wissen, dass E. L. dise abforderung zu keinen andern intent als wie angeregtes vnnser Schreiben, nemblich zu widertreibung obangedeutter anscheinender gefahr vermag verstehen werden: nichts destoweniger weilen dieselbige von Tag zu Tag sich mehren vnnd zuwachsen wöllen, in deme der Bethlehem Gabor in seinen fridtbrüchigen attentaten stättigs vortfahrt, auch albereit soweit ausgeprochen, dass Er die Burgstätt mit macht vnder sich zu bringen, seinen Fuess weitter zusetzen, den

Türggen in dass Spill zu ziehen, vnnd zum fridtbruch zubewegen, vnnd alssdann sein bosshafftig langverdeckhtes betriegliches Gemüeth, mit mehrern seinen Vorthail gegen Vnnsern Erblanden in den werckh vortzusetzen willenss, Vnnd wir der tröstlichen Zuuersicht geleben, E. L. werde eins vnnd anderss des werckhs wichtigkait vnnd vnnsern Gesambten Hauss erwachsenden gefahr nach in reiffe erwegung ziehen.

(Kéri ezután, hogy siettesse ama hadak beküldését).

Geben in vnnserer Statt Wienn den 9ten Octobris Anno 1623. Vnnserer Reiche stb.

E. L.

Guetwilliger Vetter
vnd brueder

Ferdinand.

(Chancell. Allem. Eredeti).

477.

II. Ferdinánd, Izabella főherczegnőhöz. Kéri öt, hogy miután Mansfeld Sléziába jöni és Bethlennel csatlakozni szándékozik, annak üldözésére a császári vezéreknek segedelmet nyújtson. Bécs, 1623. dec. 22.

Ferdinand der Ander stb. Durchleuchtige Fürstin stb. Gleich etlich wenig tag nach verfertigung vnnsers an E. L. am dato den 14. dises zue endt weichenden Monath vnd Jahrs abgegangenen Schreibens, Vnnserervnd des Reichs Vheinden erklerten Aächter vnd Rebellen Herzog Christian des Jüngern zue Braunschweig vnd des Mannssfelders von newem vorhabende böse, vheindtliche Anschläg vnd Practickhen belangendt, sein Wir von glaubwürdigen Ortten gnuegsamb bescheinlich verständigt worden, dass gedachte von Braunschweig vnd Mannsfelder sambt Iren Anhang, weyl Sy sich in der Graf

schafft Ostfriesslandt, auss mangel der victualien, vnd Hungers wegen lenger nicht aufhalten khünden, willens vnd entschlossen seyen, mit Irem beysamen habenden Kriegsvolckh zue Wasser in den Erzstifft Bremen vnd von dannen gestrackhs in das Herzogthumb Lüneburg volgendts in die Marckh Brandenburg, vnd also vortan vnaussgesezt in Vnnser Herzogthumb Schlesien sich zubegeben vnd des Bethlem Gabors actiones zue secundiren, oder, zum Fahl Ihnen Ihre böse Intention auf yetztangeregten weeg nicht angehen vnd gelingen solte, das obbenendter proscribirte Mannsfelder Beuelch habe, dass Winter Quartier in der Herrschafft Jener Graffschafft Oldenburg vnd obgerührtem Stifft Bremen zu schlagen.

Wiewohl wir nun zue zeitlicher abwend- vnd Dempfung der, dem heyl. Reich auch vnsern Erb Khönigreich vnd Landen daher antrohenden weitern gefahr vnd Vnheils an die fürnembste Chur- vnd Fürsten, vnserer vnd des Reichs Ober vnd Nider Sächsischen Craises mit Erinnerung der heylsamen Reichs Sazungen vnd eines theils gethanen betheurlichen Zusagen vnd Versprechens, vnsere bewegliche vermahn- vnd Ersuchung Schreiben alsbaldt abgehen lassen; jedoch weyl Wir daneben ganz sorgfältiglich in Acht nehmen, dass sowohl der General Leuttenandt der Graf von Tyllj alss auch der Graf von Anholdt obgenendten Vheinden vnd Rebellen in Irer staths mehrers oberhandt nehmenden Macht vnd Sterckhung villeicht nicht gnuegsamb gewachsen sein möchten: So haben wir nicht vmbgehen khünden obgerührt vnnser jüngst an E. L. abgegangenes Schreiben zuernewern vnd zue widerholen, mit anderwerter ganz freundt- vnd vetterlicher Ersuchung vnd gesynnen: Sy wöllen bey deren Armaden vnd vber dieselbige bestellten Obersten vnd Beuelshabern vmb souil destomehr die vnsaumblich ernstliche Verfüegung thuen, damit dieselbe mit vorgemeldtem Grafen von Anholdt durch mehrer vnd ergibige Hilff concurrire, mehrbesagte Vheindt, Aächter vnd Rebellen mit zusamengesezten müglichsten Cräfften angreifen, verfolgen vnd die allerseits vorhabende machinationes an Ortt vnd Endt wohin dieselbe obangezaigter massen angesehen sein mögen, Vorbringen vnd verhindtern helffen. . . .

Geben in Vnnserer Statt Wienn den 22ten Decembris Anno 1623. Vnserer Reiche stb.

Eur Lieb

Guetwilliger Brueder

Ferdinandt.

(Chancell. Allem. Eredeti).

478.

II. Ferdinánd, Izabella főherczegnőhöz. Közli vele a franczia királynak a mainczi érsek s választófejedelemhez küldött izenetét, mely szerint, egyebek közt, a török ez évben ötvenezernyi haddal segítendi Bethlen Gábort; miért a birodalomban békére kell törekedni. Bécs, 1624. april 26.

(Egy melléklettel).

Ferdinand der Ander stb. Durchleuchtige Fürstin stb. Vns hat dieser Tagen der Ehrwürdig Johann Schweickard Erz Bischof zu Mainz, des h. Röm. Reichs durch Germanien Erz Canzler, vnser lieber Neue vnd Churfürst in hergeprachter vertraülicher wohlmainung laut inligender Abschrift zuverstehen gegeben, wass bey Sr L. Durchl. Fürst. Herr Ludwig König zu Franckreich vnser freundlicher, lieber Vetter Schwager vnd Brueder durch ainen angegebenen Gesandten anpringen vnd gelangen lassen stb. stb. Geben in vnnserer Statt Wien den 26. aprilis Anno 1624. Vnnserer Reiche stb.

E. L. Guetwilliger Vetter vnd brueder

Ferdinand.

Melléklet.

Copia Propositionis Oratoris Regis Christ^mi.

Rex cum sciret me profecturum in Germaniam, mihi commisit, vt suo nomine visitarem Dnos Electores Mogunt Colonien et Treuw et ultra oblationem amicissimorum officiorum ipsos omnes Principes Catholicos securos redderem bonae suae voluntatis ad tranquillitatem publicam, praesertim vero mutuam et sinceram cum dictis DD. Electoribus intelligentiam conseruandam insuper ad maiorem fidem mihi conciliandam litteras hasce Credentiales ad singulos DD. Electores mihi dedit.

Postquam igitur Rex certo habet compertum Turcam hoc anno Gabrieli Bettlem laturum suppetias quinquaginta millium hominum, videt imminentem Germaniae necessitatem vt hisce conatibus coniunctim se opponant et infringant resolutionem Regis Angliae, qui vna cum regni Parlamento decreuit Palatino exercitum triginta millium hominum ad recuperandum suas Provincias; quae resolutio infringi non poterit nisi per Pacem, quam stabiliri tantopere interest reipublicae praesertim DD. Electorum ad auctoritatem illorum conseruandam, quae imminui aliter non poterit quam per machinationes contra Germaniam.

(Chancell. Allem. Eredeti).

479.

Töredéke II. Ferdinánd levelének Izabella főherczegnőhöz. Ellenségei a német birodalomban Bethlen Gábort egyre ösztönözik fegyvert fogni. A török béke még bizonytalan. Ezen s más okok miatt Leopold főherczegnek Elsassba segélyt nem adhat. Bécs, 1624. dec. 13.

Ferdinand der Ander stb. Durchleuchtige Fürstin etc.

— — — — — — — — — — — — —

Darbey wier Eur L. so viel an die handt geben vnd zur gemüet füeren wollen, das noch fort der Bethlen Gabor von vnsern feinden vnd widerwertigen von neuen was tentiren vnd die arma zu fassen antrieben vnd instigiret wirdet. So ist auch mit dem Türggischen friden noch alles in vnsicherhait, vnd wie die instehunde tractation mit denselben reusciren oder ausschlagen möchte gancz vngewiss. Also das wier hieiger ortten ein wachtsambss aug auf allerhandt practichen vnd der widerwerttigen anschlag vnd dissegnij *) zu geben haben vnd destwegen von hie auss vnsers fr. geliebten brueders Erzherzogen Leopoldi L. nacher Elsass vnd derselben Ortten wie genaigt wier sonst auch darzue wären zu succurriren vnss an den gnuegsamben mitteln mangelt. stb. stb. Geben in vnserer Stat Wien den dreiczehenden decembris Anno 1624.

Eur Lieb

Guetwilliger Vetter vnd brueder

Ferdinand.

(Chancell. Allem. Eredeti).

*) dessein, szándok.

480.

II. Ferdinánd, Izabella infansnéhoz. Miután a francziák, dánok és svédek öt megtámadták, s Bethlen Gábort is fölkelésre ösztönözik, kéri öt, hogy e nagy veszélyben mind maga Izabella segélyt nyújtson, mind a spanyol királytól ügyekezzék azt kieszközölni. Bécs, 1625. april 23.

Ferdinand der Ander stb. Durchleuchtige Fürstin stb. Wir khönnen E. L. in gewönlichem herkhommenen vertrawen auch der gemainen erhaischenden notturfft nach nit bergen, in was eusserster gefahr vnsere Erb Königreich vnd Landen, neben allen gehorsamen Reichständen dieser Zeit sich befinden, jndem die zu vnsers Hauss verderben new confoederirte Auss- vnd Innländische Königen, Fürsten vnd Potentaten von allen Orthen mit grosser Macht, vnd zwar von ainer seiten der König in Frankreich, dem vns zukhommenen auiso nach, mit acht vnd zwainzig tausent, von der andern beide Königen in Dennemarckh vnd Schweden mit etliche dreissig taussent man; von der andern der Manssfelder vnd seine adhaerenten neben den inländischen feinden, mit grosser Kriegsmacht herfürtringen, vnd vornemblich auf vnser Erb Königreich vnd Lande alle zugleich feindselig zielen vnd conspiriern, den Bethlen Gábor auch durch vielfaltige schikhungen zur newen rebellion aufzuwiglen vnd die Türckische Friedens Tractation gleichsam zustecken vnd aufzuhalten, auffs eusserste sich bemühen. Dabey auch der rebellische Graf Thurn bey den Venedigern starckh antreibet einen Einfall in di frianlische Länder zu thun vnd sich mit erstgedachtem Bethlen zu coniungiren. Kéri ennélfogva, hogy ügyekezzék öt mind maga segélyezni németalföldi tartományaiból, mind a spanyol királyt segélynyújtásra birni házuk birodalmának e fenyegetö veszélyében, mert most még kevéssel is nagyobb hasznára lehetnek, mint később milliókkal'. Geben in vnserer Statt Wien den drey vnd Zwainczigisten aprilis Anno Sechzehenhundert fünf vnd zwanezig, vnserer Reiche stb.

E. L. Guetwilliger Vetter vnd braeder
Ferdinand.

(Chancell. Allem. Eredeti).

481.

II. Ferdinánd, Izabella főherczegnőhöz. Jelentvén neki, hogy miután a svéd és dán királyok, Bethlen Gábor és a török, országait s a birodalmat újabb veszélylyel fenyegetik, melynek elhárítása végett ő seregeit megszaporította s azok fővezérévé Wallenstein friedlandi herczeget nevezte ki: kéri őt, hogy a dánok és svédek ellen Elsass és Felső-Burgund várait jó védelmi állapotba helyezze, hogy ő egész erejével Bethlen s a török ellen működhessék. Bécs, 1625. máj. 12.

Ferdinand der Ander stb. Durchleuchtige Fürstin stb. Wir stellen in keinem Zweifel, es werden E. L. aus vnserm vom dato Wien den 24. aprilis abgangenen Schreiben mit mehrerm vernommen haben, was wir wegen der an vnderschiedlichen Ortten erweckten gefährlichen motuum vnd sonderlich der von der Cron Franckreich antrohenden Vheindseligkait vnd gefahr, wie auch von beeden Königen Dennemarckh vnd Schweden vorhabenden starckhen Kriegsberaitschafft vnd Verfassungen des Türggen vnd Bethlem Gabors vnd anderer stäts continuirenden Gefährlichen Practikhen vnd machinationen halber, vnd was wir hingegen eines vnd andern Orts für diuersion vnd defension mittel für gueth angesehen, schrifftlichen in wolhergebrachter Vertrewlichait haben gelangen lassen.

Wann dann jeztangedeute herfürscheinende gefahr von Tag zu Tag ye lenger ye mehr vorbrechen vnd vber handt nemmen, die mit dem Erbfeindt angestellte Friedens Tractation wegen beschehener berueffung der Bossner Türggen nacher Offen vnd andern vmbständen ein grosses nachdenckhen auf sich tragen thuet, vnd es allenthalben das ansehen gewinnen will, dass mann vns vnd das heilige Röm. Reich vnd dessen anverwante getrewe Ständt vnd Glieder sonderlich aber vnser löbl. Hauss Österreich aller orthen vheindselig anfallen, die lengs vorgehabte böse Intentionen mit macht durchtringen, vnd das gantze Röm. Reich in die eusserste Desolation vnd verwüestung stürzen will.

Als ist nicht allein aller ortten auf diese vorhabende gefährliche Beginnen ein wachtsames Aug vnd fleisige Aufsicht zu haben, sondern auch erhaischter notturfft nach dahin zu sehen, wie man mit vertrewlicher einmüettiger zusammensetzung durch espriessliche Gegenverfassung denselbigen zeitlichen begegnen vnd vorkommen möge.

Wann wir dann zu solchem Intent aus tragender zu lengerer erhaltung des Heil. Röm. Reichs auch vnserer Erb Königreich vnd Länder vätterlicher Sorgfalt, vngeachtet yezt benente vnsere Erb Königreich vnd Länder vnd derselben Vndterthanen auf den eussersten gradt abgematt, aussgeschöpft vnd verderbt sein, neben sterckhung vnserer voriger Sechs Regimenter fuessvolckh, yedes auf drey Tausent Mann vnd ergenzung der vier vnd zwainczig Compagnien Reutter noch newe Kriegs praeparation vnter dem Commando des Hochgebornen vnsers Ohaims, dess Reichsfürsten vnd lieben, getrewen Albrecht Wenzl Eusebi, Regierern des Hauss Wallstein vnd Fürsten zu Friedtlandt, vnseres Kriegsraths, Cammerers vnd Obristen von fünfzehen Tausent zu fuess vnd Sechs Tausent zu Ross, vor vnd an die Handt zunemen, vnd anderwerte Diuersiones anzustöllen, vorhabens vnd entschlossen auch vermittelss dieser Verfassung vnsere Erb Königreich vnd Länder wider der Türggen vnd Bethlem zu assecurirn, vnd der beeden Königen Dennemarckh vnd Schweden vheindtlichen Einbruch mit vnd neben der getrew gehorsamen Chur-Fursten vnd Ständt Armee nach müglichait zuuerwehren gedacht sein. [illegible] hogy mivel az ellenség a vett [illegible] szerint [illegible] és [illegible] akar betörni, a tartományok [illegible] szükségesekkel a védelemre [illegible] ki Dán- és Svédország [illegible] a [illegible] és Bethlennek netalán [illegible]. Geben in vnserer Stat Wien de 12. May A. [illegible] Vnserer Reiche [illegible]

E. L. [illegible] Vetter vnd brueder

Ferdinand

[illegible]

482.

II. Ferdinánd, Izabella főherczegnőhöz. Bethlen Gábor megkeresése következtében ajánlja neki annak külföldön utazó unokáját, Bethlen Péter grófot, kérvén, hogy udvarában őt oly kegyesen fogadja, hogy azzal dicsekedhessék. Prága, 1627. oct. 14.

Ferdinand der Ander stb. Durchleuchtige Fürstin stb. Vnnss hat der Durchleuchtig, Hochgeborne Gabriel, des Heil. Röm. Reichs vnd Fürst in Siebenbürgen, Hertzog zu Oppeln vnd Ratibor, Herr etlicher thail des Königreichs Hungern, auch der Zäckheln Graff, vnnser geehrter lieber, durch seinen anhero zu vnnss abgeordneten Secretarien vnderthenigist zuerkhennen gegeben: welcher gestalt dern Vetter Petrus Bethlem, Graff vnd Erb der Spanschafften Huniad vnd Maramarus, nun von etzlichen Jahren hero in Teutsch-, an jetzo aber in Hollandt zu Leyden in studijs aufgehalten, beedes an alter vnnd freyen scientijs dergestalt zuegenohmen, dass S. L. dahero nunmehro entschlossen seyen, denselben in Hispanien, Italien, Frankreich vnd andere Christliche Kunigreich vnd Länder zueschickhen, eines yeden Orths guette vnd löbliche Sitten vnd Sprachen erlehrnen zuelassen, instendig bittend, E. L. erstgedachten Petrum Bethlem, damit er diss sein rüembliches Intent desto ehender arraichen möge zum besten zu recommendiren.

Wann wir nun hierinnen ehegedachten Fürstens in Siebenbürgen Liebden zuuorderist zu gratificiern genaigt, auch in sonderhait in gnaden gern vernehmen, dass vorernannter Graff zu allen fürtrefflichen Tugenden lust trage vnd dahero begierig seye, sich in erwehnten ausswendigen Königreichen vnd Landen vmbzusehen, vnd *(sich)* dergestalt qualificirt zumachen, dass auch vnns vnd vnserm Erzhauss Er in khünfftig erspriessliche, guette dienst würdet erzaigen khönnen.

Als ersuchen wir E. L. hiermit ganz freundt- Vetter- vnd brüederlich, sie wolle Ihro mehrernanten jungen Grauen, wan bey deroselben Er sich angeben würdt, für sich khom-

men, vnd vnsertwegen Ihme vnd den Seinigen allen genaigten willen erweisen, sonderlich aber zu seinem Vorhaben dergestalt befürdern lassen, damit Er dieser vnser Ihme zu einer Gnad vermainter recommendation genossen zu haben sich berühmen vnd erfrewen möge, dass seindt wir in gleichen vnd mehrern zuerwidern willig. Dero wir stb. Geben off vnnserm Königlichen Schloss zue Prag den vierzehenden Octobris A° Sechzehenhundert Sieben vnd Zwaintzig, vnserer Reiche stb.

E. L. Guetwilliger Vetter vnd brueder
Ferdinandt.

(Chancell. Allem. Eredeti).

483.

Izabella főherczegné Bethlen Gáborhoz. Hogy unokája, Bethlen Péter, ki azon dícséretes czélból utazik, hogy a külföld nyelveit és erényeit megtanúlja, udvarába érkezett s az ő, Bethlen Gábor levelét átadta. Ügyekezni fog neki annál inkább hasznára lenni, minthogy unokája a császár által is ajánltatott, s maga is óhajtja jó indulatát tanúsítani a fejedelem iránt.
(Kelethely nélkül) 1628. febr. 2.

Substance d'vne lettre de S. A. a Bethlem Gabor.

Que son Nepueu Petro Bethlehem etc. estant les Jours passez ariue en ceste Court, S. A. n'auroit laisse de le faire tout aussy tost venir pardeuant soy et este bien ayse d'entendre par la letre qu' Il luy at (igy) deliure de sa Dil.^{on} la bonne et louable jntention qu' Il at d'aller veoir les Royaulmes et pays estrangiers pour y apprendre les langues et toute sorte de bonnes moeurs et vertuz. Pour lequel regard aussy il luy auroit este tres aggreable, se resiouyssant d'auoir ehn ceste occasion de faire paroistre et tesmoigner audit Nepueu la bonne vollonte, qu' elle porte a sa Dil^{on}; et de tant plus puisque sa Ma^{te} Imp^{le} luy at de mesmes tant recommandé sa personne. Et dont partant luy pouuant de plus S. A. faire quelconque chose aggreable pour le plus grand aduancement de l'effect de son intention, qu'elle ne fauldra de le faire, ains

y sera trouué tresjnclinee a l'effectuer, suyuant le desir qu' elle at de tesmoigner a sa Dil^{on} toout bonne vollonte etc.

Despeche le 2. de Feburier 1628.

(Chancell. Allem. Kivonat).

484.

Ezterházy Miklós II. Ferdinánd királyhoz. Helyesli a kibocsátandó két parancsot, melyek egyike által a király Bazin, Sz.-György és Modor városokban a templomot és lelkészlakot a protestansoktól visszavétetni; másika által az örökös tartományokból városainkba menekülteket kiilzetni rendeli. Kismarton, 1628. sept. 29.

Clementissime Imperator. Bina Sacrae Ma^{tis} Vestrae benigna mandata, mihi per Cameram suam Hungaricam transmissa simul accepi cum annexa vni corum copia literarum ad liberas Ciuitates huius sui Regni datarum. Quo ad primum, nempe de negotio recipiendi Templa et Parochias in Oppidis S. Georgij, Bazin et Modor, rem non puto intempestiuam, siquidem et obligatorijs suis obligauerint sese ad ea restituenda, nec in me deerit quidquam, si per Cameram requisitus fuero, quod ad voluntatem Sacrae Vrae Ma^{tis} ad effectum deducendam pertinebit.

De altero similiter consultum demisse puto, ut ratione factiosorum, qui ex alijs Regnis et Prouincijs Ma^{tis} Vrae exterres, hic in Ciuitatibus magno numero consederant, non modo ad Ciuitates, sed et ad Comitatus, qui tamen Betlenio subjecti non sunt, mandata Ma^{tis} Vrae eodem fere quo ad Ciuitates tenore expediantur. Quibus ad utrosque transmissis num sese accomodaturj erunt, ego iuxta benignam Ma^{tis} Vrae voluntatem diligenter attendam. De cactero servet Deus Ma^{tem} V. Sacram diu incolumem et felicem. Datum ex Arce Eisenstadiensi 29^{a} septembris 1628.

Sacr^{mae} Ma^{tis} Vestrae

humillimus subditus perpetuusque seruitor

Comes N. Ezterhazj

de Galantha mp.

(Rahlenbeck Kár. úr. gyüjtem. Brüsselben. Sajátkezüleg irt eredeti).

485.

II. Ferdinánd, Izabella főherczegnőhöz. Kéri őt, hogy a maga tökélyesbitése végett külföldön utazó gróf Erdődy Györgyöt, ha Németalföldre érend, kegyesen fogadja. Bécs, 1632. septemb. 6.

Ferdinandus Secundus stb. Ser^me^ Principi Dnae Elisabethae, Clarae, Eugeniae stb. Depraedicata Dil^is^ Vrae, qua exteros complecti ac prosequi consueuit beneuolentia facit, ut et hunc fidelem nrum Splem ac Mag^cum^ Comitem Georgium Erdődy de Moniokerek, Régni nri Hungariae indigenam, ut vetusta, ita etiam de Republica, augustaque Domo nra Austriaca benemerita Comitum stirpe oriundum, tanto proniori voluntate Dil^ni^ Vestrae commendandum esse nón dubitauerimus, quod existimemus, non ingratum habere Dil^nem^ Vram, domui nrae inclytae deuotione ac fide constanti addictos etiam Dil^is^ Vrae conspectum coram venerari velle propositum habuisse perspiciat: Ipseque penes studia liberalium ac honestarum artium et disciplinarum, quorum causa pariter ditiones exteras adire constituerat, comparata etiam hac felicitate visitationis variorum Principum ac Dynastarum Aulis adauctus Dil. Vrae beneuolae propensionis demonstrationem jugi ac veneranti memoria futuris semper temporibus merito semper colere et depraedicare debeat ac possit. Quod reliquum est Dil^em^ Vram diutissime ex voto valere cupimus. Datum in Ciuitate nra Vienna die sexta mensis septembris Anno domini 1632.

Dil^is^ Vrae

Consanguineus et frater
Ferdinandus.

Laurentius Ferenczffy.

(Chancell. Allem. Eredeti).

486.

Batthyány Ádám III. Ferdinánd királyhoz. Válaszol a fürstenfeldi lakosoknak bizonyos földek miatt emelt panaszára, azt alaptalannak állítván s a dolog megvizsgálására vegyes bizottmányt kérvén. Németújvár, 1642. aug. 3.

Sacratissima Caesarea Regiaque Maiestas Domine Dne Clementissime, humilium fideliumque seruitiorum meorum in gratiam Ma^{tis} Vrae Sacr^{mae} demissam subiectionem.

Clemens mandatum Ma^{tis} Vrae Sacr^{mae} ad quaerulosam Firsdenfelsium expositionem ea qua debui humilitate accepi, miror satis eosdem tot mouere quaerelas, et his aures benignas Ma^{tis} Vrae Sacr^{mae} molestare, cum ratione proprietatis illarum terrarum quas me occupasse aiunt, nullum sit dubium, nedum ipsi aliud possunt dicere, quam quod intra veras metas possessionum mearum sint. Dicunt quidem ipsos ex cessione et ui quarundam literarum transactionalium praedecessorum meorum (quae ut scio beneplacitum in se continent) tenuissé, quas si ualidas esse norunt, cur timent producere; si ita res se haberet, quieti esse possent. Quocirca humiliter exoro Ma^{tem} Vram Sacr^{mam}, dignetur Ma^{tas} Vra Sacr^{ma} certos commissarios tam Hungaros quam Germanos delegare et destinare, qui reuisa et recognita hac inter nos causa, dirimant, ut semotis dissensionum odijs bona uicinitas coli possit; quam Ma^{tis} Vrae Sacr^{mae} gratiam toto uitae cursu promereri studebo. His Ma^{tem} Vram Sacr^{mam} diu feliciterque uiuere et regnare desidero. Datae ex Arce mea Németuyuar, die 3^{a} Augustj Anno 1642.

Sacr^{mae} Caesareae Regiaeque
Ma^{tis} Vrae

humilis et fidelis subditus
C. Adamus de Batthyan mp.

(Rahlenbeck Kár. úr gyűjtem. Brüsselben. Eredeti).

487.

Gróf Forgách Ádám III. Ferdinándhoz. Három parancsot vett, melyeknek ketteje egymással ellenkezett; e fölött a török Széchén várát fenyegette. Ezek okai, hogy parancsa szerint Bécsben meg nem jelenhetett, miként akkor a magyar cancellárnál is kimentette magát. Galgócz, 1643. feb. 3.

Sacratissime Imperator, Domine Dne mihi Clementissime.

Redeundo ex Praesidio Ma^tis^ Vestrae Sacratissimae Széchéniensi, eiusdem Ma^tis^ Vrae tria mandata accepi. Primum, ut pro die 12. praesentis mensis Februarij ad Consilium Tyrnauiam me conferam. Secundum, ut ad seruitia Ma^tis^ Vrae Sacr^mae^ Viennae compaream, ibique per certum tempus resideam, Ma^tas^ Vra Sacr^ma^ clementer mandat. Tertium autem ubi Ma^tas^ Vra grauiter sentire videtur, quod ad Consilium pro die 6. praeteriti mensis Januarij publicatum Uiennae non comparuerim. Ego antequam hinc discessissem, sufficientes causas et impedimenta scripseram, Ma^tis^ Vestrae Sacr^mae^ Reuerendissimo Cancellario Ungarico, ob quas comparere non potui, ut easdem (me humillime excusando) Ma^ti^ Uestrae Sacr^mae^ non solum proponat, sed transmissas meas eidem literas mihi a Domino Generali meo et a Uice Capitaneo scriptas ostenderet, in quibus certissime et infallibiliter mihi scripserunt, quod Turca Praesidium Ma^tis^ Uestrae Szécséniense mihi commissum, conflagrare et in nihilum vertere intendat, et prout mihi etiam boni homines clam denunciauerunt, quod si tempus non impediat, nobis aut dolo aut allo modo eundem uelle nocere; cupiueruntque Milites mei praesentiam meam. Haec Domino Cancellario significando discessi, iudicando me etiam ibi esse in seruitio Ma^tis^ Uestrae, eandemque absentiam meam boni consulturam. Haec Ma^ti^ Uestrae Sacr^mae^, cum uideam excusationem meam Ma^ti^ Urae non esse propositam, hum illime rescribere uolui, intimareque, me non ut mandato Ma^tis^ Vrae Sacr^mae^, sed nutui vel minimo quoad uixero, obtemperare humillime uelle. His Ma^tem^ Vram

Sacr^mam quam diu felicissime valere cupio. Datum Galgoczij die 3. mensis Februarij Anno Domini 1643.

Sacr^mae Imperatoriae Ma^tis Uestrae

seruitor humillimus

C. Adamus Forgách mp.

(Rahlenbeck Kár. úr gyüjtem. Brüsselben. Eredeti).

488.

Draskovich János, horvát bán, III. Ferdinándhoz. Megkérdeztetvén, kit kellene Nyáry István helyébe felső-magyarországi kapitánynak kinevezni, e hivatalra Forgách Zsigmondot ajánlja. Klenounik, 1643. feb. 27.

Sacratissima Caesarea Regiaque Maiestas
Domine Domine Clementissime.

Quas Ma^tas Vra Sacr^ma de dato tertia Februarij ad me clementer dedit, eas primum decima nona eiusdem humillime recepi. In quibus mihi Sacr^ma Ma^tas Vra mandat, ut quia proxime elapsis diebus ex hac vita Splis ac Mag^cus condam Comes Stephanus Nyári de Bedegh, alias Partium Regni Hungariae Superiorum Generalis Capitaneus decessit, Ma^tas Vra mandat, ut cui potissimum id munus conferendum sit, tenuem meam et humilem opinionem perscribam. Consideratis itaque Ma^tis Vrae seruitoribus, illis praecipue, qui in dictis superioribus partibus residentias suas habent (quod non parum ad dictum munus obeundum confert) neminem scio, qui Ma^ti Vrae commodius in officio illo inseruire posset, quam Spectabilem ac Mag^cum Comitem Sigismundum Forgách, nisi quid juuentus ei obsit. Alioquin qualitates illius et talenta pulchra sunt, neque de fidelitate eius erga Ma^tem Vram quidpiam dubito; quod meum humile uotum Ma^tas Vra clementer interpraetari

uelit, humillime obsecro. Eandem ad multos felices annos felicem uiuere desidero. Datum in Arce mea Klenounik die penultima mensis Februarij Anno Domini 1643.

Sacratissimae Caesareae Regiaeque
Ma^tis Vrae

humillimus et fidelis seruitor
Comes J. Draskouich mp.

(Rahlenbeck Kár. úr gyűjtem. Eredeti).

489.

Lippay György, vál. esztergami érsek, III. Ferdinándhoz. Serényi Pálnak kifizetett 7200 ftot ezer lovas fogadására. A nádor ellenzi, hogy Barkóczi a maga két ezer lovasát most szedje, nehogy egyik a másikat a sikerben gátolja. Gallas ismét sürgette a lovasokat; de ezek indúlni nem akartak, míg zsoldjokat nekik ki nem fizettette. A várban, úgy hiszi, lesz tíz ezer emberök; a táborban hét ezer. Pozsony, 1643. aug. 1-én.

Sacratissima Caesarea ac Regia Maiestas,
Domine Dne Clementissime.

Dominum Paulum Sereny expediui pro mille equitibus, pro uno mense dedi ipsi florenos septem mille ducentos, spero ipsum circa vigesimum diem Augusti cum istis affuturum. Dominus Palatinus est valde contrarius, ne Barkóczi illa duo millia equitum conducenda agrediatur, existimat enim, tantum numerum intra tempus tam breue haberi non posse, imo fore, ut alter alterum in conductione impediat, omisi igitur seu, distuli usque ad ulteriorem benignam resolutionem Vestrae Ma^tis illi quidpiam intimare. Si nihilominus Ma^tas vestra benigne contenta est, cuperetque ut Barkoczi illa duo millia conduceret, posset, ut existimo, ad festum Natiuitatis B. Vir-

ginis, octauam videlicet Septembris, hic circa Posonium comparere. Dominus Gallas iterum nos requisiuit pro mittendis cito primis illis equitibus; disposuimus igitur cum Domino Palatino, ut quinta Augusti moueant quo maiori poterunt numero, qui tamen non erunt ultra mille quingentos, nec minus mille ducentis; inter quos etiam aderunt centum illi equites ex presidijs antemontanis, quibus siquidem vestra Ma^{tas} benigne promisit solutionem trium mensium, quatuor florenos in quemlibet mensem; nolunt se mouere antequam numeretur ipsis hoc stipendium. Jussi igitur meo officiali, ut statim ipsis soluat in Arce noua florenos mille trecentos, tantum enim facit cum officialibus; quod ultimum humillime supplico mihi statim reddi; de priori illa summa, et si quam adhuc ab amicis maiorem habere potero, deinceps Ma^{ti} Vestrae Sacratissimae media humillime proponam.

Prouti nos cum Dno Palatino computum fecimus, in arce possemus esse decem et amplius millia in uniuersum pro illo casu benignae resolutionis Ma^{tis} Vestrae Sacr^{mae}. In campo spero nos septem millia adaequaturos exceptis illis, qui ad confinia custodienda domi relinquentur. Seruet Deus Ma^{tem} Vram Sacratissimam in annos quam plurimos felicem et saluam. Posonij 1^{a} augusti 1643.

Ma^{tis} Vrae Sacr^{mae}

Humillimus Capellanus
Georgius Lippay
El. Archieppus Strigoniensis.

(Rahlenbeck Kár. úr gyűjtem. Brüsselben. Eredeti, saját kezétől).

490.

III. Ferdinánd, Lipót-Vilmos főherczeghez, a német rend nagymesteréhez s Németalföld kormányzójához. Jelentvén neki, hogy Erdélyből egy követ küldetett Párisba: kéri őt, hogy azt, ha Németalföldön jöne vissza, fogassa el; vagy Párisban ügyekezzék kifürkészni, mi czélja légyen e követségnek. Bécs, 1652. febr. 5.

(Egy melléklettel).

Hochwürdiger, Durchleuchtiger stb. E. Liebden hab Ich hiemit in freundt- bruderlichem Vertrauen in abschrifft sub A. communiciern wollen, was wir der Obriste Zweyer dd° Altorff den 28. Decembris nechst abgewichenen 1651. Jahrs von Johan Weichardts von Wrzesowicz als eines angegebenen Sibenbürgischen Gesandtens Ankunfft der Orthen vnd vnderschietlichen mit Ihme Zweyern geführten discursen für bericht erstattet hat.

Nun muess Ich zwar dahin gestelt sein lassen, was aigentlich an diesem Werckh sein mag; Ich habe aber E. L. hiervon zu dem endt parte geben vnd Ihro benebens anheimb stellen wollen weillen es sich schickhen möchte, das ermelter Wrzesowicz seinen rückhweeg von Paryss durch Burgundt oder andere Königl. Spanische Prouincien nehmen thette, ob E. L. darauff achtung geben lassen wollen, damit man sich seiner Persohn bemechtigen oder aber ob Sy sonst zu Paryss selbst penetrirn möchten, vnd auch mich hernechst berichten thetten, wass aigentlich an dieser negotiation sein möchte. Wie dan E. L. der sachen weiter rechts zuethuen wissen werden, dero Ich benebens mit freundt- brüederlichen willen Kayserlichen Hulden stb. Geben in meiner Statt Wien den 5. Februarij Anno 1652.

E. L. Getrew- vnd guetwilliger bruder

Ferdinand.

Mellékl. A.

Allergnedigister Kaiser vnd Herr. E. Kays. Mt. berichte ich hiemit allervnderthenigst folgende materia: es ist gestern abendts einer auss Italia mit acht Persohnen oder dienern herkhommen, der hat den Würth anfenglich zu mir geschickt mit begehren, mich anzusprechen. Als ich aber durch einen jungen Vettern mich entschuldigen vnd meine Officia anbieten lässen, hat er noch gestern ein Kerliss zu mir geschickt, der sich für seinen Secretarium ausgeben vnd mir sagen lassen, es were sein herr ein Sibenbürgischer Abgesandter, so nach Paris reiste, vnd were Ihm in der Schweizerischen Italienischen Prouincz Lugano von dem Landvogt ein treffentlicher affronto widerfahren; deme hette Carl Conradt von Beroldingen mein Tochterman, so selbiger enden Landtshaubtman remediert vnd Ihme viel Cortesia erzaigt, als wolte sein Herr mir dankhen vnd mich sonsten vertrewenlich ansprechen, weilen Er mich durch nahmen könte; vnd als ich vorderist den nahmen vnd Standt zu wissen begehrt, hat ermelter Secretarius mir solchen gesagt vnd heit denselbigen mir schrifftlich geben, wie originaliter in lateinischer Sprach beygelegt. Von Lugano aber hat mein Tochterman mir dessen nahmen, wie darunter Italianisch verzeichnet, geschickt. Ich habe anlass genommen, diesen Menschen heut Morgens früh in dem Würtshauss zubesuchen; der hat mir ad longum erzelt, was Ihme wegen eines Priesters von Ragusa so sein spenditor gewest, widerfahren, vnd Er darüber von erstgemeltem Landvogt arrestiert, vnd mein Tochterman alles remediert, vnd Ihme vil Cortesia erwisen; hat mir darumb dancket vnd den affronto zu handen selbiger enden regierenden orthen zu resentiern klagt, vnd dabey ein latheinische Patenten von dem 22. Septembris 1651. datirt von dem Fürsten in Sibenbürgen gewisen, das Er ein Abgesandter pr Italia vnd zu dem König in Franckreich were. Nachdem ich ihme alle satisfacierliche offerta gethan, hat er sich gar in ein weitschweiffig gesprech herausgelassen vnd gesagt, dass die vnirten Fürsten ein schickung nach Frankreich der vhrsachen angesehen, dass Ihnen sambt

Franckreich der zwischen der Cron Spania (alwobey selber Cron Ministern selzambe Consilia obhanden); vnd den Engelländern al zu grosse vnd vbernatürliche gemeinschafft, vnd dass Sie alles Meer vnd sogar gegen Italia patroniren wolten, verdechtig, solches zu contrapesiren vnd vnderreden were an seiten Schweeden Magnus de la Garde Sohn einer auss Hollandt so mir vergessen, vnd Er von dem Fürsten aus Sibenbürgen deputiert, vnd solte man allerseits den 20. Jenner nechstkünfftig zu Pariss, vmb welche Zeit der König in Franckreich vnd vileicht der Cardinal Mazerini auch dorten sein würden, zusamben kommen. Er hette sein weeg vnder dem Titul eines Kauffmans mit zuegebung zweyer Juden durch die Türkey genommen vnd were a forza geldmittlen vnbekandt vnd wohl zu Ragusa in Dalmatia angelangt, sein weg auf Venedig genommen, daselbst auch sein notturfft abgelegt; vnd wehre Venedig nit weniger andern allijrten Fürsten, die gar zu enge vnd gefehrliche alianz zwischen Spania vnd Engellandt vnd oberzehlt procedere nit wenig verdechtig. Item so were man vorderist im Werckh, dass Vncoesten in Franckreich zu accomodiren, wo nit dem König zu assistiren. Item, nachdeme Er sich resoluirt nit durch Piemont, alwo die Fürsten mit dem Herzogen ihrem Vettern vnd seiner Fraw Muetter nit alnig, sondern der Vrsachen durch die Schweiz zu ziehen; dass Er befelch mit den Caluinischen Schweizern, so mit seinem Fürsten Collegirt, zu conferirn; würde zwar allein nach Zürich, Bern vnd Genff, also nit alle Orth gelangen, hett Er von Venedig auss den Pass bey dem Gubernatorn zu Maylandt suechen lassen; nachdeme Er aber auf 3 Wochen zur gedult gewisen, hette er mit Hülff Venedig vnd hierumb dem Commendanten zu Bergamo special befelch durch vnbekante weeg von Bergamo das Schweizerische territorium erraicht; mir viel andere sachen auch erzehlt, dass die gedanken den jungen Churfürsten in Bayern zu einem Römischen König zu machen noch nicht allencklichen geschwunden; item, da E. Mt. des Königs in Spania annehmen solten, wehre der Krieg in Teutschland wider resoluirt, ob aber Schweden wider Bohlen Kriegen würden, Er erst die tractaten zu Pariss solches zaigen würden; item dass Dennemarckh vnd Schweeden vermittelst der Hollender ganz ver-

glichen, vnd mehr andere dergleichen Sachen, welches ich alles nicht fassen könden, mich von solchen discursen nicht wenig verwundert, vnd kan annoch nit errathen, ob solches alles ein grundt; item, warumb dieser Mensch mir solches alles erzehlt; habe mir zwar eingebildet, dass Er sich darmit durch hiesige Päss besser durchzubringen vermeint; item, dass ich allezeit gehört, es sey in Sibenbürgen nit alles auf das schörpffeste regulirt habe aber alles der importanz erachtet, wie hiemit beschicht, E. Mt. allervnderthenigist zu hinder bringen, die werden alles, vnd damit mein allertreuisten Eifer vnd sorgfalt allergnedigist erkennen, ich aber würde attent sein, ob dieser Mensch seinem vorgeben nach per Zirch, Bern, Genff zu dem französischen ambassator so der landen residirt, wie er mir gesagt, sich begeben wirdt, zu solchem fall würde ich mir angelegen sein lassen, seine tractaten, so viel müglich, zu penetriren, vnd was ich sonst in erfahrung bringen möcht, meiner schuldigkeit nach allervnterthenigist zuberichten; E. Kays. Mt. soll sich aber dabey allergenedigist nit verhalten was von E. Mt. gar selten etwass zuekommet, vngeacht man mich von E. Mt. Hoff bericht, als were etwan an mich ein vnd anders resoluirt, nit wissend, wo es sich stecken möcht. Gott erhalte dieselbe stb. Datum Aldorff den 28. Decembris A° 1651.

E. Kays. Mt.

allervnderthenigister

Sebastian Bilgram Zweyer.

A követ címe latinúl:

Joannes Waychardus Sacri Rom. Imperij Comes a Wezesowiz et Naischlos, Sacr. Caes. Ma^{tis} Consiliarius bellicus Camerarius et Gen. equitatus Ser^{mi} Transyluaniae Principis eiusque Confoederatae Ligae Generalis Germanici exercitus et Legatus ad Ser^{mum} Regem Galliae.

Olasztól:

L'Eccel^mo Giovanni Waicardo Conte del Sacro Rom. Imperio de Wresowicz et Neuschloss del Ser^mo et Pot^mo Principe di Transiluania et della Lega confederati Principi al Christianissimo Re ambas^re extraordinario et loco Generale di Campo.

(Chancell. Allem. Eredeti).

TOLDALÉK.

Töredék Bertrandon de la Broquiere, Vieux-Chateau urának, II. Fülöp burgundi herczeg tanácsosának és első lovászának (premier écuyer tranchant), keleten 1432-ben tett utazása leirásából.

Cy commence la voyage de Bertrandon de la Broquiere, quil fist en la terre doultremer lan mil IIII$^{c.}$ XXXII. — —

— — — — — — — — — — — — —

Pour revenir a mon chemin, je vins a une ville champestre beau pays et bon, et se tient ledit despot de Rascie en ceste dicte ville pour ce quelle est entier beau deduit de bois et de riuieres pour toutes chaces et pour toutes voleries. Et trouvasmes ledit seignieur aux champs qui aloit pour veoir vouler sur la riviere, et avoit avecques luy trois de ses enfans et environ cinquante chevaulx et vng Turc qui lestoit venu mander de par le grant Turc quil envoiast son fils et ses gens en larmee, ainsi quil a acoustume. Car oultre le tribut quil paye, il doit envoier, quant le Turc le mande, son fils second et mil ou huit cens chevaulx en sa compaignie, et avecques ce il luy a donne une de ses filles a femme; et encoires est en doubte, que vng jour ne luy toulle tout son pays; et me fu dit que aucuns lont dit au Turc, et il a respondu quil eu a plus de chevance que sil estoit en sa main, car il fauldroit quil le donnast a vng de ses esclaves et nen auroit riens. Et me fu dit aussi, que ceste armee que le Turc faisait, estoit pour aller en Albanie pour ce que les dix mille quil y avoit envoye, luy estant a Lesserres, avoient este desconfis, ce disoit on.

Le seignieur despot est de leage de cinquante huit a soixante ans et est tres beau prince et grande personne, et a trois enfans masles et deux filles, dont lune est mariee au Turc et lautre au Conte de Seil *); et sont ses enfans tres beaux, et laisnne puet avoir vingt ans, les autres deux, lun seze, lautre quatorze, les filles je ne scay queles ellens sont.

Et quant ledit ambaxadeur avecques qui jestoye luy fist la reverence aux champs, il luy toucha la main et moy aussy, et je luy baisay la main, car la coustume est telle. Et lendemain ala le dessusdict ambaxadeur en sa court pour luy faire reuerence, et je y fus avecques luy et asses de gens des siens qui sont moult belles gens et grans, et portent longs cheveux et grant barbe, car ilz tiennent tous la loy grequesque. Et voyes en ceste dicte ville vng euesque et ung maistre en theologie qui aloient en ambaxade deuers lempereur de Constantinoble de par le saiuct consille de Basle.

Et en apprez je vuis a vne ville que leu nomme Belgrado, laquelle est au roy de Honguerie, et passay de moult grans boys et tout montees et vallees, et en les vallees a grant foison de villages et bons vivres et par especial bons vins. Et vins de Coursebech et Nicodem en deux jours et dela a Belgrado en vng et demi. Ceste ville et chastel de Belgrado est en Rascie, et est en tres beau pays et y passe vne grosse riuiere que leu nomme la Save qui vient de Bossene **) et court selon les murs de lune partie et la Dunoe touche aucunement pres dune forte basse court qui est au pie du chastel et la entre ceste dicte riuiere de la Save dedens la Dunoe. Et est ceste ville de Belgrado sur ceste pointe de ces deux riuieres et est asses pres et en hault lieu de trois pars, de lautre qui est deuers le pays est tout plain et peuet on venir jusques sur le bort du fosse, et y a vng village de celle part qui tient depuis la riuiere de la Dunoe jusques a celle de la Save en tournant la ville a vng trait darc pres. Et est habitee de gens du pays Rascien, ouquel village je ouys la messe le jour de pasques en langaige esclavonois, et estoit de lobeissanse de Romme, et leurs cerimonyes de leglise tout telles que les nostres. Ceste dicte place est tres belle et forte et

*) Cilley Ulrik. — **) Bosnyaország.

est partie en cinq forteresses, les trois en le hault, que jay dit, et les deux sur la riuiere en la subjection de celles den hault, et lune des deux dembas est fortifiee contre lautre, en laquelle a vng petit havre pour mettre quinze ou vingt galees. Le garde de deux tours ou il y a vne chaine de lune a lautre ainsi que lon ma dit, car la riviere estoit si grande que nay peu veoir ladicte chaisne. Ceste dicte place est tres forte, de tres beaulx fosses, tous glacis et a double muraille tres belle et bien touree autour selon le terre. Le capitaine de ceste place est vn chevalier de Aragouse que lon nomme messire Mathico, et est lieutenant vng sien frere nomme le seigneur frere. Et nentre en ceste place nul rascien, puisque elle est en la main du roy de Honguerie, lequel la eue du despot de Rascie depuis quatre ans pour doubte quil ne la perdist ainsi quil fist Columbach qui fu grant dommage pour de crestiens, et est encoires autant ou plus de ceste place, car il y a logis pour mettre cinq ou six mil chevaulx. Et ma lon dit, que ceste ville et forteresse est tres bien garnie dartillerie; toutesfois jay veu dedens cette citadelle, que jay dit, trois bombardes de metail dont les deux sont de deux pieces, et lune est la plus grosse que je voist oncques et a quarante deux poulces de large dedens ou la pierre entre, mais a mon advis elle est bien courte celon sa grandeur.

Item je veuz six galees et cinq galeotes qui estoient la sur la riuiere de la Save auprez de ceste basse court que jay dict, en laquelle demeurent la plus grant partie gens de Rascie, et nentrent point en nulle des autres quatre forteresses, nonobstant quelle est bien forte, mais non mie si tres forte que les autres sont. Et mont dit gens qui le scaivent bien, que le despot a vne ville que lon nomme Nyenberghe qui est sur la riviere de la Morave sur la marche de la Vulgarie et de Lesclavonie et Dalbanie et de Bossene. Et en ceste ville a mines dor et dargent tout ensamble et en tire tous les ans plus de deux cens mil ducas; et ce nestoit cela, je tiens, quil fust ores chacie de son pays de Rascie.

Le Turc tient sur la Dunoe ledict chastel de Columbach lequel fu audict despot, qui est deux journees au dessus de Belgrado, et ma lon dit que cest forte place, mais il se pue

tres bien assegier et batre de bombardes et autres engins, et garder quil ne porroit auoir secours que a tres grant desadvantaige. Et en ce chastel tient le Turc bien cent fustes pour passer en Honguerie quant bon luy semble, car nul ne luy resiste a lencontre. Et en est cappitaine celluy Ceynanbay que jay dit cy devant. Et de lautre part de la Save a lopposite de Belgrado a vne ville et chastel sur une pointe sur la Dunoe, et est audict despot de Rascie, et est en Hongrie, et luy a donne lempereur ensemble plusieurs autres villes jusques au nombre de cinquante mil ducatz de revenue, par ainsi quil est tenu de devenir son homme; toutteffois il est plus obeissant au turc que a lempereur.

Le second jour puis que je fus arriue en ceste ville de Belgrado je veys venir environ vingt et vng hommes armez selon la guise du pays pour demeurer en garnison en ladicte ville de par le Conte Matiquo, lequel en avoit le gouvernement. Je demanday quelz gens cestoient, et on me dist que cestoient Alemans; lors je damanday pour quelle raison on faisoit venir les Alemans, qui sont si loingz, et si on ne trouvoit point des gens de Honguerie ou de Servie pour garder ladicte place. Il me fut dit que au legard de ceulx de Seruie on ne les laisseroit pas y entrer, pour ce quilz estoient subjectz et obeyssantz et tutelaires au turc, et les Hongres les craignent et doubtent tant que si le turc venoit devant, ilz noseroient garder ladicte place contre luy a tout sa puissance; pour ceste cause on y (appella) gens estrangiers a la garder, car lempereur ne tient nulle autre place oultre la Dunoe pour passer ou se retraiter si mestier estoit. Et quant je ouys cecy, il me sambla vne chose moult merueilleuse et me souvint la grant subjection en quoy le turc tient lempereur de constantinoble et tous les grecz macedoniens et vulgaires, et aussi le despot de Rascie et tous ses subgectz, qui est une chose moult piteuse a tout la crestiente. Et pour ce que jay vng peu honte les turcz et veu leur maniere de faire tout en leur facon de vivre, que en leurs habillemens de guerre, et aussy que jay ouy parler de notables gens qui les ont veus en leur grans affaires, je me suis enhardy sauve la correction; de ceulx qui se cognoissent en ceste chose mieulx que je ne fais den parler vng peu selon mon entendement, et principallement pour

ce quilz ont eu autreffois de grans victoires sur les crestiens, les manieres quil fauldroit tenir pour les rompre et deffaire en bataille et avecques quels gens et gaignier leurs seigneuries.

Et pour parler premierement de leur estas, ilz sont gens moiens et de moyenne force et asses belles gens et portent tous grans barbes. Et pour ce que on dist en commune langaige, il est fort comme vng Turc; jay veu trop sans comparison des crestiens plus forz que ceulx pour faire toute chose de force, et me semble que je nay trouve plus de plus foibles que moy que je nay de plus fors quant venoit a faire quelque chose. Ilz sont diligens et se lievent tousiours bien matin, et sont de petite despense quant ilz sont aux champs, et vivent de peu de chose, comme dung peu de pain cuit, ou de chier crue un peu secchie au soleil, ou de let quaillie, en autre et du miel, du frommaige ou roisins ou fruictz, ou herbes, ou dune poignie de farine. Ilz font une brouee pour vivre eulx six ou huit pour ung jour. Si vng de leurs chevaulx ou camelz est vng peu malade de vives ou dautre chose, quilz ne le puissent guerir incontinent, ilz luy coupent le gorge et le mengent, et ainsi leur ay je veu faire aucunesfois. Ilz couchent a terre, ilz portent deux ou trois robes de cottourien lune sur lautre, longues jusques au pie et portent une robe de feutre au guise dun manteau quilz appellent capinat, et est legiere et forte contre la pluye, et en y a de moult beaulx et fins comme en seroit ung fin drap contre vng buerean, et portent des bottes jusques aux genoulx, et vnes grandes bruyes, les aulcuns de velour, cramoisi, les autres de drap de soye, et les autres des fustenne, ou de leurs autres draps, la ou ilz envelopent toutes leurs robes par dessoubz quelles ne les empeschent point au fait de leur guerre, ne en chemin quant ilz ont affaire et sen habillent tres bien. Ilz ont de moult bon chevaulx, qui sont grans coureurs et longuement, et les tiennent fort maigres, et sont de petite despense et ne menguent que la nuyt et ne leurs donnent que environ cinq ou six joinctees dorge et deux foys autant de paille piccode et mettent tout en vng besache et leur pendent aux oreilles pour mettre le museau dedens. De le point du jour ilz leur mettent la bride en la bouche et les nettoient et estrillent

tres bien et ne boivent, quil ne soit le midi passé et apres leur donnent a boir a toutes heures, quant ilz treuvent de leaux et encoires le soir. Ils se loigent voluntiers de bonne heure et sur riuieres, si ilz peuvent bonnement, et donnent a boire a leurs chevaulx et les font demeurer une heure la bride en la bouche comme une mule, sans leur donner a mengier. Et a une heure tous ensamble chascun donne a mengier a son cheval, lesquels aussi ilz couvrent de nuyt de feutre ou dautres belles couvertures que ilz portent avecques eulx. Et pareillement ay je veu de leurs levriers couvers desquelz ilz ont de tres beaulx et bons, fors que ilz ont longues oreilles pendis et grands queues fouilies et les portent bel. Leurs chevaulx sont tous chastrez, fors aucuns quilz gardent pour estalons, comme je croy, car je nen ay nulz veus. Ils portent brides a la jenettes et les selles semblablement. Ilz nont que ung archon devant et vng derrier et son parfondu. Ilz ont des selles moult riches et ont larges estriers et courtes estrivieres. Et au regard de leurs habillemens de guerre je me suis trouue deux foys la ou les Grecz renient la loy de Jhesu Crist pour prendre celle de Mahom, de quoy ilz font grant feste et se habillent en armes le mieulx quilz peuvent et chevauschent parmi les villes en asses grande compaignie, grant nombre de gens, et les ai veu porter des brigandines assez belles, de plus menue escaille que celles que nous portons et des garde bras de mesmes et sont de la facon que on voit en peintures de temps de Sulle Cesar et sont de la longueur jusques au pres de la demie cuisse et au de bout atachent de draps de soye tout autoūr qui va presques a demie jambe, et portent en la teste blanc harnois tout roend selon la teste en aguisant le contremont dun demi pie de hault ou plus et y avoit quatre clinques, une devant et vne derriere et vne a chascun coste qui couvraient le col, les joes el le visage, devant contre vng coup despee, ainsi quon en porte une aux Sulades de Franse et se ployait pour mettre dessus vng de leurs chapeaulx ou sur vne toque et cela nay je gueres veu. Il y a dautres habillemens quilz portent communement sur leurs testes et sur leurs toques, et sont coiffes faictes de fil darchal, desquelz il y a de moult riches telles, qui costent quarante ou cinquante ducatz, et y a de lor beaucoup, et en y a de telles qui ne

coustent que vng ducat ou deux, et sont fortes contre ung coup despee de taille, et les autres sont beaucoup plus fortes. Je les ay veus aux champs en armes et pour ce que javoye ouy dire quilz sarmoient de blanc harnois, je y prins garde, mais je nen veys nulz ; aussi ne me samble il point quilz sen sceussent ne peussent bonnement aideir. Ilz ne portent nulz pourpoins ne nulles chaucs ne autre habillement qui puist a ce servir.

Leurs selles sont telles comme jay dict, et sont assis dedens a cours estriers comme en une chayere et les genoulx bien haulz et ne pourroient, si peu estre, rancontres dune lance quon ne les portast jus ; et aussi, comme jay entendu, ne eulx ne leurs chevaulx, combien quilz en ont de bons, ne pourroient endurer les grans traictes quilz font aucunesfois quant aucun grant affaire leur sourvient ; il ma este dit par ceulx qui les ont veus et hantes que, quant les crestiens font et ont fait grans armees pour venir en leur pays, le turc le scet tousiours asses a temps pour faire son assamble laquelle il fait a deux ou trois journees de la ou il vouldra aler combatre les crestiens ; et quant il est prest et quil scet leur venue et ou ilz sont, car il y a gens propres a ce faire, il part soudement et a une maniere de partement que cent hommes darmes des crestiens feront plus de bruyt a vng partement dun logis, que ne feront dix mil Turcz. Et ne font que sonner ung gros tambour, et ceulx qui doiuent partir se mellent les premiers et tout le demourant a la file sans rompre le train ; et ont, comme dit est, les chevaulx bons a ce faire. Ilz sont legierement armez, et en une nuyt ilz font autant de chemin ou plus, quilz feroient en trois jours en allant ainsi quilz vont ; car combien quilz facent grandes journees, sil ne leur est de necessite, ilz ne vont jamais que le pas. Ainsi que nous desirons les chevaulx qui trotent bien et aise, ilz desirent les chevaulx qui vont grant pas et qui courent longuement ; cest la cause pourquoy je dys, quilz ne portent les harnois blanc, comme ont fait en France ou en Lombardie ; mais quant ilz ont affaire chascun, qui a de quoy, porte larc et le tarqais et vne espee, dont ilz ont des bonnes, et une manche grosse sur le reond de pluseurs quarres a court manche qui est vng pe rilleux baston, quant il assene sur les espaulles dun homme

desarme ou sur les bras, et je croy que qui en pourroit ferir a son aise, il estourdiroit vng homme en vne salade. Les pluseurs portent de petit pavays de bois, de quoy ilz se coeuvrent tres bien a cheval en tirant de larc, de quoy ilz scevent bien tirer, aider du moins ceulx que jay veu, et le mont dit ceulx, qui les ont plus hantez que moy. Ils sont gens tres obeissans a leur seignieur, et nest nul si grant, soit il que osast pour sa vie trespasser son commandement; et croy que cest une des choses qui luy a fait faire de plus grandes executions et conquestes en fait de guerre, de quoy il a fait plus beaucoup que ne monte le royaulme de France en grandeur, qui est grant pitié a veoir. Il ma este dit et compte la maniere que le turc et ses predecesseurs ont tenu au fait des batailles, pourquoy ilz ont tousiours desconfis les crestiens et mesmes quant ilz desconfirent lempereur Sigemond et monseigneur le duc Jehan, que dieu vueille pardonner, ilz firent la diligence telle, que jay dit cy devant et semblablement firent ilz dernierement quant ilz desconfirent ledit empereur devant Columbach, la ou messir Aduis chevalier de Poulane morut, comme dit est. Quant ilz viennent es lieux et places ou ilz veullent combatre, ilz ont une maniere de faire moult subtille; ilz se mettent en pluseurs batailles selon ce quilz sont de gens, et si ilz sont en pays de boys ou montaignes, pour ce quilz se treuvent tousiours en grant nombre, ilz font vne maniere dembusche et envoyent gens expers a ce et bien montez, car ilz sont legiers; et quant ilz ont trouve les crestiens mal ou point, ilz congnoissent bien leur party, et le scevent prendre; et sil les treuvent en bataille en bonne ordonnance, ilz vont courant au long des batailles aussi loing que leurs flesches peuvent venir dedens la bataille des crestiens, soit aux gens ou aux chevaulx; et cela font ilz tant et si longuement, quil a faillu que par forse et par tanance ilz aient mis du desroy, et incontinent que ont faict samblant de ceux chachier, qui ne seroit que le quart moins de gens quilz ne sont ou plus, incontinent ilz fuyent et se dispartent, et quant on les veult chacir ainsi quilz fuyent tousiours, ont desconfi les crestiens; et est a doubter, que encores feissent qui ainsi le feroit, car ilz ont la maniere de faire, que en fuyant ilz tirent tres bien de larc, et ne fauldront point dactaindre les gens

ou les cheuaulx. Et puis chascun porte vng tabocan attachie a larcon de chevauchier ou aler prest pour combatre a toutes heures et tous ensamble tant que ont peut, et quant on est en aucun passage de quoy il en y a de bien mauvais, on puet enuoier des gens darmes et gens de trait autant que on pourra veoir les places, ou ilz se pourront employer pour combatre, et tout en bonne ordonnance sans desroy et ne se fault point traveiller saller en fourrage, car ce seroit la perdicion de ceulx que le feroient. Et aussi on ne trouveroit riens aux champs; les turcz font tous mener aux bonnes villes, lesquelles ne sont pas fortes. Il fault par necessite quilz combatent a leur grant desadvantage, qui le pourra endurer, ou quilz obandonnent le pays, ce quilz non pas fait jusques icy. Et pour ce me samble il, que gens notables et de bon gouvernement, comme les trois nations que jay nomme cydessus, cest assavoir, Francois, Anglois et Allemans, sont asses souffisans et eulx bien unies ensamble, en nombre compectant pourroient aler par terre jusques en Jherusalem. Et donc ce nest pas grant fait dentreprendre, la conqueste de la Grece, mais quilz se veuillent bien entretenir ensamble sans chachier ne courre sus aux turcz a leur desadvantaige. Et pour ce que aucun pourroit demander, ou on prendroit vivres; il y a de rivieres en Rascie et en la Grece, pour pourter navire, et si est le pays de Rascie bien fertile de tous vivres, comme il me samble; aussi est asses la Vulgarie, Macedoine et la Grece; et fault aux Turcz quilz combatent, comme dit est, ou quilz sen fuyent oultre le destroit, que nous appellons le Bras Sainct George ou quilz abandonnent leurs femmes, leurs enfans et leurs biens ainsi quil me pust sambler, selon ce que jay veu la disposicion des villes et du plat pays, lesquelles sont, comme jay dit paravant, et est asses vraysamblable, car on la tousiours veu jusques icy, que toutes et quanteffois que le turc a sceu venir a tout son armee pour passer la riviere de la Dunoe, il sest tandis ordonne et a este prest pour combatre; et ainsi fault quil se face ou quil perde tout, comme dit est.

Au partir de Belgrado je passay la Dunoe qui a celle heure avoit bien dix mille de large, et me fu dit, quil nestoit point de memoire dhomme que oncques leust veue si large, ne si parfonde a une toyse de hault, comme elle estoit a la

donc, et ne povoit on aler a Boude par le droit chemin. Et puis arrivay a vne ville champestre que lon nomme Penseg, et de la chevaulchay par le plus plain pays, que je veisse oncques, sans trouver montee ne vallee et passay une riviere en vng bac a vng village.

Item de la je vins une ville leu nomme Beuxquerel que est audit despot et je passay la deux rivieres a pont, et de la je vins a une ville qui est audit despot, qui a nom Verchet, et la passay une tres grosse riviere et moult parfonde que leu nomme la Tisce. Et de la je vins a Segeding qui est une tres grande ville champestre et est sur ladicte riviere de la Tisce. Et jusques icy je suis venu sans trouver nulz arbres que deux petis boys enclos de rivieres; et ne font feu en celluy chemin, que jay passe, que de paille ou de rosaulx, ceulx qui sont sur les rivieres ou sur les marescages, de quoy il y en a de tres grans en aucuns lieux, parmi celles grandes plaines, et ny mangeoit on pain que de gasteaulx tendres et peu. Ceste ville de Segading na que vne rue, laquelle, il me samble, quelle peut avoir une lieue de long, et est moult fertile de tous vivres et par especial de poissons, des plus grans que jaye veu prendre sur nulles autres rivieres. Et y veis grant merchie de grues et de bistardes, que on y prent communement, mais on les y appointe et menge bien ordement; et y a peu de litz, et ceulx qui y sont, sont ors; et y couche on sur pailles en sacz de cuyr, plains de vent, que on souffle, et sont de la longueur dun homme. Il y a en ceste ville grant foison de chevaulx a vendre, et est estrange chose de les veoir donter et apprevoisier, car ilz sont tous sauvaiges. Et me fu dit, que on en y trouveroit trois ou quatre mil a vendre, et a tres grant merchie; car pour dix florins de Honguerie on auroit la vng tres beau rouchin. Il y a vne asses belle eglise de cordeliers; je ouy leur service, lequel ilz font ung peu sur le hongre. Et me fu dit, que lempereur avoit donne ceste ville a vng evesque que je veys la, et me sambla homme de grosse concience. Je me partis dudit Segading, et puis vins a vne ville nommee . . . . Et de la je vins a Paste, qui est sur la Dunoe devant Boude. Et ay trouve jusques cy vng tres bon pays et plain, et y a grant foison haras de jumens, quy en

tous tempps sont aux champs, comme bestes sauvaiges ; et cest ce qui y fait avoir si grant marchie de chevaulx.

Item, de la je passay la Dunoe et entray a Boude, qui est la meilleur ville de Honguerie. Il y a vng tres beau palais et grant, mais quil ne fut ascheve. Et me fut dict, que lempereur Sigemond lavait encommence. Ceste Ville de Boude est assise sur une montaigne non pas trop hault, et est beaucoup plus long que large, et de lun des costes, devers soleil levant y passe la Dunoe tout au long et devers le ponnent a vne vallee et au debout devers le midi est ledict palais qui est bel et fort et est maistre de la porte de la ville. Et y a tres beaulx baingz chaulx apprez dudit palais hors de la ville, et de lautre coste entre la ville et la Dunoe en a dautres non pas si beaulx.

Ceste dicte ville de Boude est bien marchande et fertile de tous biens, et y croist plus de vins blancz que autres, lesquelz sont ung peu ardans, et dit on, que ce vient a cause de des baingz chaulx, qui sont la autour, qui passent par lieux plains de soulffre. Et est ceste ville gouvernee par Allemans en tous estas, tant au fait de la justice et de la marchandise, que aussy aux faicz des mestiers, comme cousturiers, charpentiers, macons et orfevres, ainsi quil me fu dit par vng merchant darras que je trouvay la nomme Clays Davion, lequel lempereur Sigemond avoit mene avecques pluseurs autres gens de mestier du royaulme de France ; et est ledit Clays ouvrier de haulte lice. Il y a en ceste ville beaucop de juyfz qui parlent tres bon francois ; et en y a de ceulx que furent chacies hors du royaulme de France. Et si y est le corps de Sainct Pol lhermite gisant a une lieue pres de ceste ville, et est tout entier. Le pays dautour ceste ville est moult bel et plaisant.

Et de la retournay arriere a Paste, qui est vne asses grosse ville champestre, et y trouvay six ou huit mesnaiges de France, lesquelz lempereur Sigemond y avoit enoyez, ausquelz il fist encommencier une tres belle tour et forte sur le bort de la Dunoe a lendroit de sondict palais a entention de y metre une chaisne pour clore ladicte riviere de la Dunoe, qui me samble une chose mal faisable, car toute riviere et moult large, et puet sambler quil eust prins exemple a la

tour de Bourgongne devant le chastel de Lescluse je ne scay sil y fu oncques, combien que ladicte riviere est plus large que de la largeur despuis ledit chasteau presques a ladicte tour, je fus dedens ladicte tour de Paste. Elle est bien apesse et de la haulteur de trois lances au environ, et y a foison pierre taillée pour tousiours la faire, mais il me fu dit, que les macons, qui sont y maintenant ne les scevent mettre en euvre, car ceulx qui les commencerent sont trespassez. Il y a autour de ceste ville de Paste moult beau pays, et y demeure grant foison de merchans de chevaulx, et qui en auroit a faire on y en trouverait deux mille de bons a vendre, et les vendent par estables, et sont dix chevaulx en chascun, et le pris est deux cens florins lestable, de quoy je en veys pluseurs, que les deux ou les trois chevaulx valoient tout largent, car la plus part viennent du pays de Transsilvan, qui sont les montaignes qui separent le royaulme de Honguerie et la Walaquie devers soleil levant; et en ces montaignes sont les mines dor et de sel lesquelles valent tous les ans au roy de Hongueri chascune cent mille florins de Honguerie, comme il me fu dit, et avoit baillie les mines dor au seignieur de Prusse pour garder la frontiere contre le turc, et au conte Mathico pour garder Belgrado, et la royne prenoit le fait du sel, lequel est bien moult beau et samble pierre, et est de la facon dune pierre dun pie de long au environ et de quatre quarres et cinque dessus et se tire dune roche et qui en voit sur vng chariot, il samble, que ce soient pierres; on les fait mouldre en vng mortier, et me samble, le plus bel, le meilleur, et le plus delie sel que je veys oncques, et asses blanc. Je achetay vng cheval en ceste ville pour ce quil courroit bien tost, et par coustume la plupart sont tres bons coureurs. Rencontray en mon chemin des gens qui aloient sur charios six en aucuns sept, huit en vng autre, ainsi que la chose la donne, qui nont que vng cheval qui les maine; et quant ilz vuellent faire grant journee, ilz font ainsi. Il y a daucuns charios couvers a la maniere du pays, qui sont tres beaulx et sont moult legiers, roes et tout, et me samble que vng homme le porteroit bien a son col, sil estoit loye; et sont les roes de derriere beaucop plus haultes, que celles de devant, et se puet on tres bien dormir et reposer dedens, car le pays est si tres uny,

que on ny treuve point dempeschement, que le cheval ne puist bien tousiours troter. Et quant ilz labourent les terres, ilz font si tres longues royes, que ce me samble une merveilleuse chose a veoir. Et y a grant foison herbes pour nourrir les chevaulx et les jumens, lesquelz, par coustume, sont ung peu merveillieulx et par especial mal aisiez a ferrer, et en ay veu pluseurs quil faillait abatre quant on les vouloit ferrer. Et ycy le prins vng de ses compaignons macons francois, lequel me dist, quil estoit de Bray sur Somme, pour mener avecques moy, car jusques la je navoye pas eu de serviteur.

Et de la je respassay la riviere et men retournay a Boude ou ledit ambaxadeur de Milan estoit, avecques lequel je fus devers le grant conte de Honguerie au palais, qui estoit comme lieutenant de lempereur, lequel me fist tres grant honneur de venue, cuidant que je fusse turc, et quant il sceut que jestoye crestien, il ne men la selle, et silz voyent que ceulx qui les chacent soient en defroy, celluy ou ceulx qui les conduisent, commenchent a sonner trois coups, chascun sonne le sien et a coup se rassemblent comme pourceaulx et cry lun a lautre, et silz les treuvent en desroy, ilz les scevent bien recepvoir ; et si par adventure ilz chacent en arroy tous ensamble et viennent jusques la ou est la grosse route, lesquelz sont en pluseurs batailles, ilz leur courent sus de toutes pars. Et si en ceste maniere ilz ne peuvent mectre en desroy les crestiens, on ma dict, quilz ont une autre maniere de faire, cest assavoir, quilz se viennent presenter a grant puissance devant les batailles des crestiens et ont pluseurs manieres den getter feus pour espoenter les chevaulx ou mainent des camelz ou dromedaires en grant nombre, desquelz en y a de fiers et de hardis et les chacent et font approchier le plus prez quilz peuvent des chevaulx des crestiens pour les espoenter et mettre en desroy. Ces sont les manieres que on ma dit, quilz ont tousiours tenu, quant ilz ont eu affaire aux crestiens. Et combien quilz soyent aucunneffois en grant nombre, comme de cent ou six vingtz, ou deux cens mill, se ne sont ilz point la plus part habilliez, comme jay dit, de tarqais, de coiffe, de mache et despee, et seront la plus part a pie. Et en y a de telz qui nont que vne grosse et grande machue ; et de ceulx qui auront le tarquais, ilz nauront point despee. Et si en y a

qui nauront de tarquais point, il y a aussi, comme je dit paravant, beaucoup de crestiens, qui par force servent le Turc, comme Grecz, Vulgars, Macedoniens, Albanois, Esclavons, Rasciens, ou Raciens et de Servie subgiectz au despot de Rasce et Valaques, lesquelz, comme ma este dit, silz veoyent les crestiens, et par especial les Francois en grante puissance contre le Turc, ce seroient ceulx qui luy porteroient plus de dommage et luy tourneroient le dos, car il les tient en grant servitude. Et ne sont pas le Turcz a mon entendement tant a craindre ne a redoubter, comme jay autreffois ouy dire et que jeusse cuidie, combien que je ne les veuil pas blasmer, car je les ay trouve franches gens et loyaulx, et croy et appert que, la ou ilz se sont trouvez, ilz ont fait vaillamment jusques icy. Mais il me samble, que a gens de bon gouvernement il ne seroit pas chose forte ne difficile a les rompre et desconfire, veu quilz vont desarmez et me samble que je oseroye bien estre avec la moitie et moins beaucoup de gens quilz ne sont, pour les combatre. Mais quil y eust ung prince bien obey et quil voul ... faire par le conseil de ceulx qui congnoissent leur maniere de faire ; car on ma dit que derrainement (igy) quilz combatirent Lempereur Sigemond, sil eust voulu croire conseil, il ne luy estoit nul besoing de abandonner la place, car il avoit avecques luy vigt et cinq ou trente mil Hongres, et navoit que deux cens arbalestriers lombars ou jenevois qui entretindrent les Turcz jusques a ce que ledict Empereur fu entre en ses galees quil avoit sur le Dunoe, et les six mil Walaques ensamble le chevallier de Poulan que jae cy devant nomme, sestoient mis sur une petite montaignette a part vng peu loing de ceulx de lempereur, et la furent tous tailliez en pieces. Et pour ce que jay ung peu veu et ouy parler des choses dessusdictes, et ne scay se cy apres aucun prince ou autre avoit voulente dentreprendre la conqueste de la Grece et aler plus avant, se mestier estoit, jen parleray selon mon entendement, et prie que, se je dis mal, ou chose qui desplaise a aucun, quil me soit pardonne et que on le tiengne pour non dicte. Il me samble que, se vng prince crestien se vouloit mettre sus, il fauldroit premierement se disposer que la conqueste, quil vouldroit faire seroit en lhonneur et reverence de dieu et pourroit tant de ames, qui sont en voye de

perdition, mettre en voie de salut, et non point pour la loenge et pour la vaine gloire de ce monde. Et devroit querir gens de congnoissance et de bon voulente, et quilz ne fussent point pilleurs et trouvast maniere de les payer. Et me samble, que vne telle chose se devroit faire par layde et moyen de nostre sainc pere, et par especial que jusques au pays ou on trouveroit le Turc et sa puissance on ne prinst rien sans payer, car chascun peut penser, que nul nest content, quant on luy prent le sien, et autreffois en est mesavenu a ceulx qui ainsi lont fait, comme jay ouy dire. De cecy me attens aux princes et a messeigneurs de leur conseil, et me arreste aux gens, quil me samble, qui seroient propices avecques lesquelz je vouldroye bien estre pour entreprendre ladicte conqueste; cest assavoir des gens darmes de France et de trait, archiers et arbalestriers en plus grant nombre que on en pourroit tirer de telz, comme jay dit cydevant; item mil hommes darmes et dix mil archiers Dangleterre; item le plus grant nombre, que on pourroit tirer des nobles hommes Dallemagne et de leur crennequiniers a pie et a cheval. Et se ces trois nations ensamble se pourroient trouver bien vnies jusques au nombre de quinze ou vingt mil hommes de trait, archiers et crennequiniers, je vouldroye bien que dieu me fist la grace pour estre avecques eulx, et se pourroit tres bien servir. Et se les pourroit on bien mener aussi deux ou trois riboudequins sur roes, lesquelz on meneroit bien de Belgrado jusques a Constantinoble. Et pour ce que jay parle destre arme legierement, il me samble que la plus legier blanc harnois ou brigadines, ce seroit le meilleur et salades a visiere, vng peu larges et des banieres; et le harnois des jambes liier, car le trait des Turcz, comme on peut scavoir, nest pas fort, combien quil y ait de forz arcz, jlz sont cours et deliez, comme ont scet, et leur trait est court aussi et delie, et se boute le fer de leur trait dedens le bois, et sont courtes flecches, et ne pourroit souffrir grant coup. Et me samble, quil ne peut mal faire, sil ne attaint a descouvert. Et en necessité, noz archiers se pourroit bien aidier du nostre pour les coches qui sont trop estroittes. Et les cordes de leurs arcz sont trop grosses, qui sont de ners; et ne tirent pas leurs archiers si loing a beaucoup pres, que font les nostres; mais a tirer de pres; il va tost et

sont justes et soubdains. Pour ceste cause je dis que le blanc harnois legier ou brigandines me samble le meilleur; car ilz ont des arcz et du trait, que je cuyde, quilz fonsseroient vng haubergon. Et me samble que les gensdarmes qui vouldroient estre a cheval devoient avoir legiers lances et les fers trenchans, espees roides et trenchans, et seroient bienseans petites hachettes a vne main. Et ceulx qui seroient a pie, auroient guisarmes ou bons espiaux trenchans, et que chascun eust les mains armess. Et au regard de moy, je auroye aussi chier des ganteletz, quon fait en Allemaigne de cuir boully que dautres. Et me samble que qui auroit place large et convenable pour combatre tout en samble, que on ne devroit faire que vne bataille et que on fist de lavantgarde et de larriere garde, les eles, et que les gens de trait fussent entrelardes par quatre selon ce que on en auroit qui nen vouldroit mettre aucuns dehors pour escarmoschier, mais non point nul homme darmes et quil leur fust deffendu sur paine de la hard les chachier et que on mist les ribaudequins tous clers semez devant la bataille, et le plus sur les eles, pour ce que jay ouy dire que quant les Turcz se assamblent pour combatre, ilz sont tousiours en grant nombre, plus beaucoup que ne sont les crestiens, et cest la ou ilz peuuent leur hardement et font pluseurs batailles. Et affin quilz ne commenchassent aux deboutz, me samble il, quon y doit mettre le plus desdits ribaudequins, car silz povoient une fois entrer dedens, ilz sont si grant nombre, que ce seroit une grace de dieu silz ne venoient audessus de leur affaire, pour ce quilz sieuvent tous lun lautre, de quoy ilz font une tres grant encombrement; pour ceste cause me samble il, quon se doit entretenir ensamble sans les laissier etrer dedens la bataille; et me samble aisee chose a garder, veu quilz ne sont point armez pour soustenir vng grant fait a poulser a pie, et aussi ilz nont nulles lances qui riens vaillent et le plus plus fort de leur fait est de leurs archiers, lesquelz ne tirent pas si loing ne si fort que font les nostres. Et combien aussi que a cheval se trouueront en plus grant nombre que les crestiens et que leurs chevaulx ont plus grant alaine pour courir et escarmouchier plus longuement que ceulx des crestiens, touteffois ne sont ilz pas si fors ne si puissans pour endurer ung grant fais, et me samble, que pour quelque chose, que ce soit,

on ne doit pas desmouvoir que tousiours on ne se tiengne ensamble. Et quant les Turcz se seroient retrais, laquelle chose fault quilz facent ou quilz combatent, a leur grant desadvantage et pour abandonner leurs vies, ou quilz se retraient une journee ou deux arriere, et se ainsi est, quilz se retraient, que on ait tousiours chevaulcheurs sur leurs venues et que on aille tandis avant en bonne ordonnance prestz pour les recevoir quant ilz viendront. En ce faisant nest point a doubter que on ne les defface, et faisant au contraire, me samble, quilz defferont tousiours toutes gens qui viendront en leur pays. Aucuns pourroient dire, puisque on seroit ainsi les vns devant les autres, quil ne seroit pas chose honneste aux crestiens silz ne aloient assaillir les turcz; et a ce que jay dit paravant, les turcz qui sont de legiere despense et vivent de peu de chose, affaimeroient les crestiens silz ne partoient hors de leur fort pour les aler combatre; jay ouy dire que aussi soudainement que les turcz viennent, aussi soudainement sen revont ilz une journee ou une et demie loing et aussi tost arriere, ilz reviennent, et que ne se prent bien garde deulx, ilz font de bien grans dommages. Jentens, que depuis quon les a vue une foys que on doit tousiours estre sur sa garde, quil viveroit. Et a celle heure avoit ja conquis mondit Seignieur Daustriche tout les pays de Morave et avoit desconfy les Houltz par deux fois; et me fu dit, que sa conduite, sa vaillance et sa largesce luy proufitta lors beaucoup. Au partir de la, on me mena veoir la duchesse, qui estoit tres belle dame et grande et fille heritier de lempereur du Royaulme de Honguerie et de Behaigne et des autres Seignieuries qui en dependent, et navoit que vng peu quelle estoit relevie dune belle fille, et plus nen avoit eu encoires, de quoy on faisait tres bonne chiere, et joustoit on souvent. Laquelle duchesse me fist samblablement tres bonne recueillote et pareillement me demanda de mondit seignieur de Bourgoigne et de madame la duchesse; et puis men retournay a mon logis et fus accompaignie de Seignieurs et de gens qui valoient mieulx que moy. Et lendemain me manda mondit Seigneiur Daustriche par ledit messir Albrech que je allasse pour disner evecq luy, et me fist mengier avec luy a sa table et vng grant seignieur de son pays et vng seignieur de Honguerie; et mangoit on a

vne table quarree, et ne porte on que ung plat de viande a la foys, et le plus prohain est celluy qui plus tost y met la main, car la coustume est telle, et est en maniere dassay; et avoit toutes ses gens a gaiges, et ne demourast nul a mengier en la salle que ceulx quil ordonnoit a son maistre dostel, comme il me fu dit. Ilz opportent grant foison viandes, et y mettent beaucoup despices et servent de chier et de poisson vng plat apres lautre. Au partir du disner on me mena vers la duchesse pour veoir les danses la ou il avoit de tres gracieuses gens gentilz hommes et gentilz femmes, pourtans les plus beaulx cheveulx que je veysse oncques, et me donna lors madicte dame vng chapeau de fil dor, et de soye, et vng ancl a tout ung bon dyamant pour mettre sur ma teste selon la coustume du pays. Et la me prinst vng gentilhomme bien noble, quon appeloit Paiser et nest que escuier, et est comme chambellan et garde des joyaulx et a grant gouvernement et auctorite autour de mondit Seignieur, lequel par ordonnance de mondit seignieur Dausteriche me alla monstres des joyaulx, entre lesquelz me monstra la coronne du royaulme de Behaigne, ou il y a de asses de bonne pierrerie; entre les autres y a vng rubis le plus gros que je veysse oncques, et est plas, gros, comme il me samble, qui nest une grosse date, mais il nest pas net, pour aucunes fossetes, ou il y a des choses noires par dedens. Et de la me mena veoir les Wagues bonnes de mondit seignieur Dausteriche, lesquelles il avoit fait faire pour combatre les Behaignons, et nen vey la nulz, ou il puest combatre plus de vingt hommes; et me dist, que mondit seignieur en avoit fait faire vng, ou il pourroit combatre trois cens hommes et ny fauldroit que dix huit chevaulx pour le mener. Je trouvay le monseignieur de Valse qui est le plus grand seignieur Dausteriche apres le duc, et est gentil chevalier; et se y trouvay messire Jacques Frousset, qui est vng gentil chevalier de Thouane, lesquelz me firent tres grande chier et bonne; il y estoit vng que len nomme le Chanc lequel estoit eschancon de lempire par heritage, lequel sceu que jestoye a mondit Seignieur le duc, et me fist espier pour me prendre quant je viendroye en Baviere, pour ce quil avoit perdu vng sien frere et autres de ses amis en la Bataille de Bar; de quoy mondit Seignieur Dausteriche fu aduerty, et me fist attendre

ycy je veys jouster par trois fois sur petis chevaulx et a basses selles, comme jay dit par avant lune a la court de mondit Seignieur Dausteriche, les deux autres sur les rues ou ilz se bleschent tres bien et lourdement aucuneffois; et veys mondit Seigneur Dausteriche servir vng de ses gens, et veys la la premiereſois armer en ceste maniere ledit messire Jacques Trousset. Et si trouvay vng poursieuvant breton boutonnant avecques mondit seignieur Dausteriche, que on nomme tout seul, lequel avoit este lamiral Despaigne, lequel poursieuvant venoit tous les jours pour me accompaignier a la messe, et la ou je vouloye aler et quant il me party, il me presenta cinquante masez dargent quil avoit en esmaulx, pour les vendre, pensant que jeusse despendu tout mon argent, et me vouloit promettre que jamais il nen diroit mot, pour ce quil veoit que je vouloye riens prendre ne de don ne demprunt de nul, car il scavoit bien que mondit Seignieur Dausteriche men avoit fait presenter secretement, et aussi ledit messire Albrech men avoit presente a prester et aussi messire Robert Daurestorf qui lan devant avoit este en Flandres desguise, lequel est bien grant seignieur au pays, et avoit veu fist point tant. Et me fu dit, quil est homme de petite foy, et ne tenoit point bien ce quil disoit, et aussy ne font les plus grant partie des Hongres en general, et autant que je les ay hantez, je me fieroye plus en la promesse dun turc, que je ne feroye dun Hongre. Et jousta le fils dudit grant comte en basses selles sur petit chevaulx a la guise du pays, qui est belle chose a veoir, et cognoit on bien ceulx qui se scevent bien tenir sur la selle, car, par coustume, quant ilz joustent les deux ou lun du moins, fault cheoir en bas, et joustent de fortes lances et courtes, et sont tres bien et gentement habilliez, et quant ilz joustent a lestrivet pour verges dor, ilz prendent telles pareilles parties aux lotz et chevaulx dune haulteur et ne joustent que vng contre ung et tousiours per, et silz sont pluseurs, quant lun est cheu, luy et son compaignon se tirent a part, et ne joustent plus. Ledit fil dudit conte estoit nouvellement marie a une tres belle dame du pays; et est ce grant conte sage homme, lequel autreffois prist le roy de Behaigne et de Honguerie, Sigemond, qui depuis a este emplus que je neusse fait, et donna congie a celluy. Moy estant

pereur, le mist en prison, semblablement il le delivre par appointement, comme il me fu dit.

Je vins de Belgrado jusques a Boude en sept jours; je veys aussi a Boude le grant conte de Honguerie et pluseurs autres seignieurs, barons de pays, et quant je me deus partir de Boude, non ambaxadeur me dist, quil me abandonneroit en chemin pour aler devers le duc de Milan. Et adoncques je parlay au dit Clays Davion qui estoit d'Arras comme dit est, lequel me bailla vnes lectres adrecees a vng marchant qui estoit de sa cognoissance a Vienne en Austriche. Et quant je arrivay, je trouvay a grant paine nul qui me voulsist logier pour ce quilz cuidoient que je fusse ung turc. Adventure me mena logier a une grand hostelerie ou on me recueillyt, et avoye mon homme que javoye prinse a Paste, qui parlait Hongre et hault alemant. Et incontinent quil demanda icelluy marchant on lala querir; et vint vers moy, et quant il eust visite les lettres que je luy portoye, il se offrit de moy faire tout plaisir qui luy seroit possible; et pour ce que je mestoye descouvert audit Clays Davion, il escripvit mon nom par les lettres, et dou je vonoie, incontinent jestoye serviteur de Monseigneur le duc de Bourgoigne. et prestement ledict marchant sen ala devers Monseigneur le duc Aubert de Austeriche lequel est cousin germain de mondit seigneur, et lui dit la maniere de ma venue et mon nom aussi, lequel envoya incontinent ung poursuivant qui estoit du Conte de Pel que on nommoit Stenich et tantost apres vins Messire Albrech de Potendorf, lequel navoit pas long temps . . . . . prins moy et autres entre Flandres et Brabant cuidans quil fust subgiet du duc Frederic Daulteriche lequel avoit deffie mondit Seignieur. Et vint ledit messire Albrech a mon logis a cheval deux heures apres ce que je fus arrive et me fist demander, lequel veritablement je cuidoye quil venist pour moy prendre prisonnyer, moy je trouvay le controire et me dist que mondit Seignieur Daustriche lenvoyoit vers moy pour ce quil avoit sceu que jestoye serviteur de mondit seignieur le duc pour moy bien veiguier, et me dist monseigneur Daustheriche me mandoit que se javoye de riens affaire, que je le demandasse aussi franchement que se portoye devers monseignieur le duc, car il vouldroit faire pour tous ses serviteur comme

pour les siens mesmes. Et ledit messir Albrech me offrit et presenta argent et chevaulx et autres choses et me rendy bien pour mal, combien que je ne luy avoyt fait chose que par honneur je ne deusse et peusse faire. Et du bout de deux jours mondit Seignieur Daustriche envoya ledit messire Albrech me querir pour luy aler faire la reverence et parler a moy ; et vins vers luy au partir de sa messe, et estoit acompaignie de huit ou dix notables chevaliers anciens, et quant je luy feys reverence, il me print par la main et ne souffrit oncques que je parlasse a luy a genoulx et me fist demander des nouvelles et plus de mon dit Seignieur et de son estat que dautres, lequel me sambloit quil laimoit moult chierement ; et estoit mondit Seignieur Dausteriche grant par raison, et estoit brun et prince bening, doulx et virtueulx en toutes choses comme on disait, il estoit vaillant et large, et avoit avecq luy anciens seignieurs de Behaigne que les Houltz *(Hussitâk)* avoient chacier hors du pays pour ce quilz ne vouloient tenir leur loy. Et a celle fois estoit venu vers luy vng grand baron de Behaigne quon nommoit Podrepot (Podiebrad) et autres en sa compaignie pour trouver maniere davoir aucun appointement avecques luy pour ce que les Houltz vouloient aler comme il me fu dit, au secours du roy de Poulaine contre les Seignieurs de Prusse et luy firent de grant offres, ausquelz mondit Seignieur Dausteriche respondit, que silz ne se reduisoient en la foy de Jhesu Crist, que avecq luy nauroient jamais ne paix ne accort aussi longuement veu mondit Seignieur le duc et son estat, duquel il disoit du bien beaucoup.

Et revenant a mon chemin, je vins de Boude a Thiatə (?) qui est une ville champestre et sy tient volentiers le roy, ce dist len. En apres je vins a vne ville que len nomme Innir et en alemant Rane *(Gran)* et siet sur la rivier de la Dunoe. Et au partir de la je passay devant une petite ville qui est une isle dedens la Dunoe, en la quelle, on me dist, que lempereur lavoit autreffois donne a vng des gens de monseignieur de Bourgogne et croy que ce fut a messire Regnier Pot.

Item, de la je vins a vne ville que len nomme Bruc, qui est vng tres fort passage et y a une chaussee longue et estroicte sur une riviere en ung grant marescage, qui depart le royaulme de Hongrie et a duchie Daustheriche. Et me samble,

que vng petit nombre de gens la garderoient bien du coste Dausteriche que on ny passeroit pas. Et environ deux lieux oultre ledit ambaxadeur de Milan print son chemin pour sen aller dev rs le duc de Milan, son maistre. Et de la je vins a Vienne en Autheriche, et furent cinq journees depuis Boude. Ceste ville de Vienne est asses grande et tres forte, fort peuplee de riches marchans, et de gens de tous mestiers. Elle est tres bien fermee de bons fossez et haultes murailles, et est de lun des costez, devers le North, sur la riviere de la Dunoe, laquelle court souvent selon les murs. Et est une ville bien joyeuse et de beaucop desbatements; et est assise en tres beau pays et bons; et les gens y sont mieulx habilliez et plus honnestement quilz ne sont en Honguerie combien quilz portent tous gros pourpoins et larges par dessoubz et bien fors et ung bon haubergon dessus et vng glacon, quant ilz vont en la guerre, et vng grant chapeau de fer et autres harnois selon coustume du pays. Et en la marche Dautheriche et de Behaigne sont crennequiniers, et en Honguerie sont archiers, et leurs arcz de la facon de ceulx des Turcz; mais il ne sont pas si bons ne si fors; ne les peuples si bons archiers. Les Hongres tirent a trois doigs et les Turcqz au poulce et a lanel. Et quant je prins congie de mondit seigneur Dautheriche et de madame, il me fist demander se je avoye besoing de riens, auquel je respondy, comme javoye fait lautreffois a ceulx qui men avoient presente, que monseigneur le duc mavoit si tres bien fourny et si tres bien pourveu que javoye encoires assez dargent pour autant de temps que javoye a aler pour devers luy.

(Bécsből utazónk Lintzen és Constantzon keresztül Baselnek ment, hol az egyházi zsinat épen együtt ült. Végül ekként fejezi be útleirását):

Je me passe den parler plus au long de la situation du pays Vienne jusques ycy, pour ce que pluseurs scevent bien quel il est, et se je dis vray ou non. Et au regart des autres pays dont jay parle paravant et des passages que jay nomme cy dessus, je prie aux liseurs quilz ne le me vuellent imputer a vaine gloire ne a orgueil ne a vantance; mais je lay fait pour deux raison, lune, se aucun noble homme y vouloit aler, il pourra demander ce chemin et trouvera se je dis verite;

Cy fini le voyage de Bertrandon de la Broquiere etc. trespassa a Lille en Flandre le IXe jour de may lan mil CC Cinquante et IX.

párisi könyvtár okiratgyüjteményében. Dr. Schayez A. G. B. brüsseli tudós és muzeumi őr másolatából).

MAGYAR AKADEMIAI

LEGÚJABB KIADÁSOK.

MAGYAR TÖRTÉNELMI TÁR. Kiadja a Magyar Tudományos Akadémia Történelmi Bizottsága. *Első kötet*: X és 293 l., egy pecsét-fametszettel. — *Második* [illegible] 215 l., azon részmetszetű pecsétmással. — *Harmadik kötet*: 294 l., a egy [illegible] *negyedik kötet* 250 l. — *Ötödik kötet*: XVIII és 231 l. Pest, 1855—8. Az I., II. [illegible] együtt 4 ft., a III., IV. és V-ik kötet 1 ft. 20., a VI-ik 1 ft. 50 kr. ép.

Tartalmuk. I. kötet: Előszó (a munka terve). 1. A [illegible] krónika, orosz és lengyel évkönyvek nyomán, *Jerney Jánostól*. 2. Budai Regeszták [illegible] gyar történet legrégibb idejétől 1541-ig. Első közlés, *Wenzel Gusztávtól*. 3. A [illegible] likmust, török forrásokból, *Repiczky Jánostól*. 4. A soproni káptalanyság és [illegible] szóló oklevelek, *Rath Károlytól*. 5. Két magyar követnek pesti 1650. évbeli [illegible] nastúl, *Lugossy Józseftől*. 6. Liptay Imrének török követsége 1629-ben, *Nagy Iván*[illegible] Gr. Illésházi László naplója, *Vass Józseftől*. 8. Martinuzziánák, *Podhradczky Józseftől*. — [illegible] kötet: 1. A magyarországi káptalanok és konventek, mint hiteles és hiteles helyek története, *Jerney Jánostól*. 2. Okmányi kiadásai, I—XXXII. 1102—1702. *Wenzel Gusztávtól*. — III. kötet: Ortelli Allojost illető szerdeti emlékiratok, *Nagy Ivántól*. 2. [illegible] jellemző s ezekre vonatkozó okmányok, *Kemény Józseftől*. 3. Az 1557-ki [illegible] végrendelete, *Rómer Flóristól*. 4. Kisebb közlések: a) Kivonatok Gévay László [illegible] ból *Podhradczky Józseftől*; b) Magyar történeti adatok [illegible] *Nagy Ivántól*. [illegible] lék a magyar korirata pecsétek ismeretéhez, *Rath Károlytól*, d) Egy [illegible] anno 1424—1554. *Toldy Ferenctől*. — IV. kötet: 1. Lipiai regestrum 1220—1251, [illegible] 2. Sárospataki magyar krónika, *Toldy Ferenctől*. 3. Budai Regeszták [illegible] *Wenzel Gusztávtól*. 4. Oklevelek Bethlen Gábor 1619—20-ki hadjáratai [illegible] *Szilágyi Sándortól*. 5. Római magyar zsoltárok, *Nagy Ivántól*. — V. kötet: [illegible] János magyarországi krónikája 1682—1704. *Csur Istv.* — VI. kötet. 1. A [illegible] jószágai fölötti per, *Wenzel Gusztávtól*. 2. Történeti feljegyzések 1481—1702 [illegible] 3. Adalékok a török-magyarkori hódoltsághoz. 4. Oklevéli adatok [illegible] ság régibb történetéhez [illegible] 5. Magyar tanulók Wittenbergben [illegible] halálig, *Révész Imrétől*. 6. Okmányok közlések, [illegible] 7. Kisebb közlések: a) A váci káptalannak legrégibb pecsétje, *Érdy Jánostól*; b) Még néhány magyar [illegible] pecsét, *Nagy Ivántól*; c) [illegible] egy kis krónika a XVII. századból, *Toldy Ferenctől*; [illegible] Kivonatok Miskolc városa jegyzőkönyveiből, *Podhradczky J.* e) [illegible] történetéhez a. attól.

MONUMENTA HUNGARIAE HISTORICA. Magyar Történelmi Emlékek. *Első osztály. Okmánytárak.* I., II., III., IV. kötet: *Magyar Történelmi Okmánytár* a [illegible] országos levéltárból és a burgundi könyvtárból. Összeszedte s lemásolta *Hatvani* [illegible] I., II., III., IV. kötet: 1441—1652. Pest, 1857—9. XXI és 387, VIII és 387, [illegible] és VIII és 328 l. — *Második osztály. Írók.* I. kötet: *Szerémi György*, II. Lajos és [illegible] királyok házi káplánja Emlékirata Magyarország Romlásáról 1484—1543. [illegible] *Wenzel Gusztáv*. 432 l. — II., III., IV. kötet: *Verancsics Antal* m. kir. helytartó, [illegible] összes munkái. Közli *Szalay László*. 408, 380, 472 l. Pest, 1857—60. A [illegible] kötetes folyam ára 10 ft. ép.

HUNYADIAK KORA MAGYARORSZÁGON. Írta gr. *Teleki József*. Történeti rész. I—V. kötet: 538, 532, 562, 506, 540 ll., számos arcképekkel. Okmánytár. X—XI. kötet 692, 594, 500 ll., arcképekkel és hasonmásokkal. Pest, 1852—57. Minden kötet egyenként 3 ft. 20 kr. ép.

HUNYADI JÁNOS UTOLSÓ HADJÁRATA. Belgrád- és Szerbország[illegible] ben, és Nándorfejérvár fölmentése a török táborlástól 1456. A nándorfejérvári [illegible] negyedik százados napján jul. 21. 1856. előterjesztette a M. Akadémiában [illegible] Pest, 1857. N. 8-r. 117 l. és 2 abrosz. Füzve 1 ft. ép.

ERDÉLYBEN TALÁLT VIASZOS LAPOK. A Magyar Akadémia előtt [illegible] *Dr. Érdy János*. Hat kőnyomattal. Pest, 1855. kis. 8r. 21 l. Füzve [illegible]

RÉGISÉGTANI KÖZLEMÉNYEK. *Érdy János* m. akad. r. tagtól. I. A Pannonia és Dacia téren eddig talált keresztény [illegible] 2. A verebi pogány sír. [illegible] 1858. 4-r. 27 l. 6 rajzos táblával. Füzve 1 ft. ép.

A BOSZNA ÉS SZERB RÉGI ÉRMEK. Ismerteti *Érdy János*. [illegible] és 1 kőrajzzal. Buda, 1859. N. 4r. 43 l. Füzve 1 ft. 20 kr. ép.

MAGYAR LÁSZLÓ DÉLAFRIKAI LEVELEI és naplókivonatai. Kiadta *Hunfalvy János*. Egy abrosszal. A M. Akad. költségén. Pest 1857. 92 l. Füzve. [illegible]

MAGYAR LÁSZLÓ DÉLAFRIKAI UTAZÁSAI 1849—57. [illegible] Tud. Akadémia megbízásából sajtó alá [illegible] és [illegible] ellátta *Hunfalvy* [illegible] [illegible] Pest, 1859. [illegible]

32
63
Hungarian
STANFORD UNIVERSITY
LIBRARIES
STACKS
OCT 29 1970

10. sz.

MONUMENTA HUNGARIAE HISTORICA.

MAGYAR TÖRTÉNELMI EMLÉKEK.

KIADJA

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA

TÖRTÉNELMI BIZOTTMÁNYA.

ELSŐ OSZTÁLY: OKMÁNYTÁRAK.

ÖTÖDIK KÖTET.

LONDONI MAGYAR OKMÁNYTÁR.

PEST, 1859.
KOGENBERGER FERDINÁND AKADEMIAI, ÜGY GRIBEL, HARTLEBEN, KILIÁN
EGYETEMI, LAMPEL, LAUFFER ÉS STOLP, OSTERLAMM, PFEIFFER, RÁTH PESTI,
HAAS BÉCSI, KÖNYVÁRUSOKNÁL.

MONUMENTA

HUNGARIAE HISTORICA.

DIPLOMATARIA.

V.

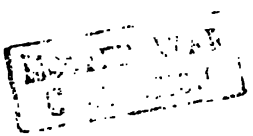

MONUMENTA HUNGARIAE HISTORICA.

MAGYAR
TÖRTÉNELMI EMLÉKEK.

KIADJA

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA

TÖRTÉNELMI BIZOTTMÁNYA.

ELSŐ OSZTÁLY: OKMÁNYTÁRAK.

ÖTÖDIK KÖTET.

PEST, 1859.

EGGENBERGER FERDINÁND AKADEMIAI, ÜGY GEIBEL, HARTLEBEN, KILIÁN EGYETEMI, LAMPEL, LAUFFER ÉS STOLP, OSTERLAMM, PFEIFFER, RÁTH PESTI HAAS BÉCSI, KÖNYVÁRUSOKNÁL.

MAGYAR TÖRTÉNELMI

OKMÁNYTÁR,

LONDONI

KÖNYV- ÉS LEVÉLTÁRAKBÓL.

ÖSSZESZEDTE S LEMÁSOLTA

SIMONYI ERNŐ,

1521—1717.

PEST, 1859.

EGGENBERGER FERDINÁND AKADEMIAI, ÚGY GEIBEL, HARTLEBEN, KILIÁN EGYETEMI, LAMPEL, LAUFFER ÉS STOLP, OSTERLAMM, PFEIFFER, RÁTH PESTI, HAAS BÉCSI KÖNYVÁRUSOKNÁL.

DB932
M63
v5

Pest. 1859. Nyomatott Emich Gusztáv könyvnyomdájában.

TARTALOM.

	Lap
'ÉS.	1
könyvtárak. — Britt Muzeum	4
gyűjtemény	15
gyűjtemény	18
gyűjtemény	23
(régi) gyűjtemény	26
owne-gyűjtemény	28
ve-gyűjtemény	30
-gyűjtemény	30
(újabb) gyűjtemény	31
ın-gyűjtemény	33
al-gyűjtemény	35
onal Manuscripts gyűjteménye	37
társulat könyvtára	46
társaság könyvtára „	47
ıöki hivatal könyvtára „	48
liai társaság könyvtára	49
h-palotai könyvtár	49
's-Inn-beli könyvtár	51
llege könyvtára „	53
-beli, a Tenison-könyvtár és Dr. Williams könyvtára	54
os levéltár	55
ates library Edinburgban	57
rgi egyetem könyvtára	58

LONDONI MAGYAR OKMÁNYTAR.

1. jun.	30.	II. Lajos magyar kir. VIII. Henrik angol királyhoz	62
aug.	8.	II. Lajos király Wolsey yorki bíbornokhoz	65
Sz. Istv. napj.		Balbus Jeromos pozsonyi kanonok Wolseyhez	67

					Lap
4.	—	1524.	febr.	5.	II. Lajos kir. VIII. Henrik királyhoz . 70
5.	—	1526.	virágvas.		II. Lajos kir. VIII. Henrik királyhoz . 73
6.	—	—	jun.	21.	Ugyanaz ugyanahoz 75
7.	—	1527.	april	26.	Wallop János Wolsey bíbornokhoz . . 77
					Ugyanaz magyarúl 82
8.	—	1526.	nov.	11.	János magyar király a lengyelországi cancellárhoz . . . . . „ . 87
9.	—	1527.	—	—	Casalis lovag tudósítása a m. királyválasztásról 89
10.	—	—	mart.	11.	Ferdinánd csch kir. VIII. Henrik királyhoz 91
11.	—	—	—	—	Ferdin. követe VIII.Henrik kir. követéhez 59
12.	—	—	máj.	5.	Ferdinánd kir. Wolsey bíbornokhoz . . 101
13.	—	—	máj.	5.	Ferdinánd kir. VIII. Henrik királyhoz . 103
14.	—	—	jul.	5.	Wolsey VIII. Henrik királyhoz . . . 106
					Ugyanaz magyarúl 111
15.	—	—	jul.	8.	Wolsey VIII. Henrik királyhoz . . . 115
					Ugyanaz magyarúl 116
16.	—	—	—	—	VIII. Henrik kir. János királyhoz . . 117
17.	—	—	jul.	15.	Knight Vilmos Wolsey bíbornokhoz . . 118
					Ugyanaz magyarúl 122
18.	—	—	jul.	19.	Wolsey VIII. Henrik királyhoz . . . 125
					Ugyanaz magyarúl 127
19.	—	1528.	sept.	25.	János magyar király VIII. Henrik királyhoz 128
20.	—	—	april.	29.	Magyarország rendei VIII. Henrik királyhoz 132
21.	—	1527.	jul.	6.	János kir. Ferencz franczia királyhoz „ 134
22.	—	—	—	—	János kir. jogáról a koronához, Ferencz kir. számára 137
23.	—	—	—	—	János kir. állapotáról, Ferencz kir. számára 143
24.	—	1411.	mart.	2.	Utasítás a magyar udvarhoz rendelt követeknek 147
25.	—	1461—83.			Magyar lovagok Angliában 150
					Ugyanaz magyarúl 156
26.	—	1516.	mart.	26.	Beriszló Péter veszprémi püspök a pápához 165
27.	—	1527.	aug.	22.	Ferdinánd kir. VIII. Henrik királyhoz . 166
28.a	—	1528.	máj.	16.	János kir. VIII. Henrik királyhoz . . 168
28.b	—	1528.	máj.	16.	János kir. Wolsey bíbornokhoz . . . 169
29.	—	1528.	nov.	18.	Lasky János Rynkon Antal franczia kir. tanácsoshoz 170
30.	—	1531.	febr.	9.	VIII. Henrik kir. Ghinucci Jeromoshoz . 173
31.	—	*	*	*	János kir. valamelyik követének beszéde a német birodalmi rendekhez 181
32.	—	1533.	dec.	1.	Frangepán Ferencz és Brodarics István Casalis Gergely angol követhez . . . 186

			Lap
33.	— 1539. jun. 27.	Statilius János Cromwell Tamáshoz .	188
34.	— 1593. sept. 6.	Báthory András bíbornok Erzsébet angol királynéhoz	189
35.	— 1593. sept. 11.	Báthory Zsigm. fejedelem Pokering Jánoshoz	191
36.	— 1595. jan. 19.	Báthory András bíbornok Erzsébet királynéhoz	192
37.	— 1596. feb. vég.	III. Mohammed Erzsébet királynéhoz .	193
38.	— 1596. nov. 2.	Bornemisza György egy névtelenhez .	199
39.	— 1590. april 4.	Rudolf kir. VIII. Kelemen pápához . .	204
40.	— 1598. april 22.	Ugyanaz ugyanahoz	206
41.	— 1598. jul. 6.	Ugyanaz római követéhez	210
42.	— 1602. mart. 5.	Ugyanaz VIII. Kelemen pápához . .	211
43.	— 1621. máj. 9.	II. Ferdinánd Borghese bíbornokhoz .	214
44.	— 1655. máj. 4.	Schaum erdélyi követ beszéde Cromwell Olivérhez	216
		Ugyanaz magyarúl	218
45.	— 1655. máj 24.	Ugyanannak propositiói a Lord Protectorh.	219
46.	— 1686. jun.-sept.	Richards Jakab naplója Buda ostromáról	221
		Ugyanaz magyarúl	248
47—52.	1714—1717.	Hat levele II. Rákóczi Ferencznek Gualterio Fülöp bíbornokhoz, bevezetéssel és jegyzésekkel	274
53	— 1526. oct. 23.	VIII. Henrik angol kir. a pápához . .	299
54.	— 1527. máj. 20	Wallop János Wolsey bíbornokhoz . .	302
		Ugyanaz magyarúl	305
55.	— 1534 febr. 16.	Mont Kristóf VIII. Henrik királyhoz .	308
56.	— 1533. nov. 25.	János király a sváb szövetség ágostai gyüléséhez	309
57.	— 1534. nov. 9.	Casalis Gergely Cromwell Tamáshoz .	311
58.	— 1535. máj. 14.	Ugyanaz ugyanahoz	312
59.	— 1535. júl 16.	Ugyanaz ugyanahoz	314
60.	— 1536. april 3.	Ugyanaz ugyanahoz	316

BEVEZETÉS.

Mindenki, a ki akár saját hazájának, akár más ·mely nemzetnek történetét tanulta vagy csak asta is, tudja hogy mi érdekkel s mi fontosság- bírnak a történeti oklevelek, tudja, hogy minél ıb ily oklevéllel bír egy nemzet, annál tökélete- ıb, annál biztosabb alapra fektetett történetkönyve ı. Hazánk történeti okmánytára még eddig, fáj- om! (tudtomra legalább) igen szegény, és ennek porítása, nézetem szerint, tán a legnagyobb szol- at, melyet jelenleg történeti irodalmunk érdeké- ı tehetni Az ily okmányoknak legnagyobb ré- t természetesen a hazai levéltárakban kell ke- ni, de a külföld is nyújt eleget, melyek igen ses felvilágosítást adhatnak történetünk különféle kaira. Európa tán minden országának levéltá- ban még számtalan kézirat fekszik ismeretlenül, y ha összeszedetnék, hazánk történeti irodalmát szen más lábra fogná állítani, mint a melyen stan áll. Midőn tehát ezen eredeti okleveleket a gyar olvasóközönségnek bemutatom, úgy hiszem, ı mentségre, sem sok ajánlásra szükségem nin- n. Az ily könyv önmagát ajánlja. Én ezt öndi- ret nélkül mondhatom, mert ez nem az én mun- a, én csak lemásoltam szóról szóra, betűről be-

tűre azt, a mit mások évek előtt írtak, és ezt, mint történeti okmányokhoz illik, én híven és pontosan teljesítettem; tollhibától természetesen én oly kevéssé vagyok ment, mint mások, de szándékosan egy betűt sem cseréltem vagy hagytam el. Itt-ott felvilágosító jegyzetéket tettem, nem a történetíró, hanem a nagy közönség számára.

Sokan azt hiszik, hogy történeti okmányok olvasása csupán a történetírókat illeti, a mi véleményem szerint igen hibás nézet. Az, ki saját hazája történetét ismerni akarja — és ki ne akarná? — az nem elégedhetik meg egyes, bár egyébiránt a legjelesebb írók általános történeti munkáinak olvasásával, annak szükséges, hogy magokat az eredeti kútfőket keresse fel és ismerni tanulja, szükséges, hogy maga ismerje azon adatokat, azon okleveleket, melyek a történetíró által munkája alapjául használtattak, melyekkel véleményeit támogatja, mert csak így lesz képes megítélni, hogy mennyire volt ez vagy amaz író részrehajlatlan, mennyire volt jól értesülve és menyire helyesek és becsületesek vélemények, úgy mint mennyi befolyással voltak reá a pártérdek, nemzeti, vallási vagy osztály-előítéletek és más befolyások, melyek az ember véleményének képezésére hatással vannak. De feltéve a történetíró tökéletes becsületességét, részrehajlatlanságát és képességét, még akkor is gyakran egyetlen egy levél, egyetlen egy okmány elolvasása sokkal jobban ismerteti meg velünk írója jellemét, a befolyásokat, melyek cselekedeteire hatással voltak, sőt magát a kor szellemét, mint azt a legügyesebb történetíró minden fényes tulajdonai mellett is képes volna tenni.

Azt, a mi valamely korban történt, híven előadhatják azok, kik tettleg részt vettek az eseményben, vagy annak szemtanúi voltak, és ezek után feljegyezhetik azt mások és adhatják át az utókornak; de az érdekeket, az ingert, a szenvedélyeket, szóval, mind azon okokat, melyek cselekvésre buzdították az egyik, vagy tétlenségre határozták a másik részt, ezeket a szemtanúk és az eseményben szereplők csak ritkán, és akkor is csak egy oldalról látják; ezeket kikutatni úgy, mint megírni a történet phylosophiáját, ez az utókor dolga, kinek e czélra alapúl szolgálnak a történeti okmányok. Pedig a történet phylosophia nélkül mulatságos ugyan lehet, de tanulságos alig.

A tanultság általános elterjedése a három utóbbi században, a sajtó feltalálása s más kézzelfogható okok, annyira elárasztották Európát történeti könyvekkel, hogy azoknak olvasására egy ember élete kevés. Már Voltaire azt mondja, hogy az ő idejében 12,000 kötetre ment a nyomtatott historiai munka csupán Francziaországot illetőleg, pedig Voltaire közel egy század előtt írt; azért a külföld történetének tanulásában szűkebb korlátok közé kell szorítkoznunk és általános tudomással kell beelégednünk, legfelebb egyes fontosabb s Európa többi országaira határozó befolyással biró korszakokat szemelvén ki különös tanulás tárgyául; de hazánk történetében egy korszak sincs, mely reánk nézve elegendő érdekkel nem bírna arra, hogy azt, ha módunkban van, ismerni ne tanuljuk. Minden, mi hazánk alkotmányos, nemzeti, vallási és erkölcsi, sőt szokásaink s előitéleteink fejlődésére vonatkozik, különös érdekkel bír, és a legcsekélyebb ese-

mény vagy anekdota, ha történeti fontossággal nem bír is, a kiváncsiság kedves tárgyát képezi.

Hogy mennyiben felelnek meg az itt közlött okmányok az említett kellékeknek, annak meghatározása az olvasót illeti; én még csak annyit mondok, hogy az itt közlött kis gyűjtemény csak egy csekély részét teszi azon történeti adatoknak, melyek hazánkra vonatkoznak és Angol- s más országok' levéltáraiban eddig ismeretlenül hevernek, és melyeknek közzététele kivánatos s becses adalék volna hazánk történeti irodalmához.

Engem körülményeim eltávolítottak Londontól és ezért a megkezdett gyűjtést, legalább jelenleg, folytatnom nem lehet, de lehetnek más hazámfiai, kik azt folytathatják; ezeknek tán némi szolgálatot teendek, ha itt, a mennyire az ily könyv természetével megfér, részletes ismertetését adom az angol jelesebb könyvtáraknak, s jelesen ezek kézirati gyűjteményeinek, mely azoknak, kik bennök buvárkodni akarnak, némileg utasításúl s időkímélésül szolgálhat.

AZ ANGOL KÖNYVTÁRAK.

Az angol könyvtárak közt az, mely a Britt Muzeumhoz van csatolva, mind nagyságára, mind fontosságára, mind értékére nézve kétségkivül az első helyet igényli. A Britt Museum egyike azon nyilvános intézeteknek, melyekre az angol nemzet méltán büszke lehet, és tán az egyetlen, mely a nemzet nagyságával s gazdagságával arányban van.

Ezen nemzeti intézet a múlt század közepén alapittatott. Sloane János baronet, jeles orvostudor és a tudomány s szépmüvészet nagy pártolója, a

múlt század elején sok fáradsággal és nagy költséggel szerzett meg egy igen jeles könyv- és kéziratt árat, úgy mint természeti és régiségi ritkaságokból álló gyüjteményt, és 1753-ban meghalálozván, végrendeletében azon óhajtást fejezte ki, hogy az ekkép szerzett gyüjteménye együtt maradjon, és hogy végrendelete végrehajtói azt a nemzet számára való megvásárlás végett a parlamentnek 20,000 font sterling árán felajánlják. A parlament ezen felszólítás folytán még ugyanazon évben megszavazta az ezen gyüjtemény és a Harleyi-levéltár megvételére kivánt pénzt, úgy mint a szükséges költségeket is egy ezen gyüjtemények s a már előbb a nemzet tulajdonává lett Cottoni-könyvtár elfogadására alkalmas épület megvételére. Ugyanezen parlamenti acta 40 tagból álló bizottmányt nevezett ki, kiknek és az actában meghatározott módon nevezendő utódaiknak kezelésére bízta az ekképen megalapított nemzeti muzeumot.

Ezen bizottmány tagjai közül egyet a fejedelem nevez, 19 egyházi és világi főhivatalnokokból, 4 tudós társaságok elnökeiből áll, kik hivataluknál fogva tagjai a bizottmánynak, 9 a muzeum alakításában kitünő érdemmel biró családok képviselői, kik az illető családok által neveztetnek; így a Sloane- családnak 2, a Cotton-családnak 2, a Harley családnak 2, a Townley, Elgin és Knight családoknak pedig egy-egy képviselőjök van a bizottmányban. Ezenkivül a bizottmány választ a tudomány vagy müvészetben kitünő férfiak között több tagokat, mely utóbbiak száma nincs meghatározva, hanem a körülményekhez képest több vagy kevesebb lehet, de az összes bizottmány számának felén alúl kell lennie.

Az alapító acta egyenesen kimondja, hogy a

müvészet és tudomány ezen raktára a közönség használatára fordíttassék és hogy belé minden kiváncsinak vagy tanulni akarónak szabad bemenet engedtessék, alávetve azonban az oly rendszabásoknak, a milyeneket a bizottmány időről időre szükségeseknek vélend. Ezen magokban ugyan csekély de válogatott gyüjtemények tették kezdetét ama nagyszerü intézetnek, mely egy század alatt számos adakozások és vásárlások folytán óriási nagyságra nőtt és a mai Britt Muzeum neve alatt ismeretes.

A Britt Muzeum egy igen jeles pénz- és egy érdekes arczképgyüjteményen kivül három nagy osztályból áll, s ezek : a régiségek, a természettani gyüjtemények és a könyvtár. Bár mennyire érdekes legyen is az első két osztály, nekem jelenleg nem czélom rólok szólani, és csupán a könyvtár ismertetésére szorítkozom; de mielőtt ennek kissé részletesebb leirásába bocsátkoznám, szükséges lesz előbb az olvasószobáról és azon rendszabályokról szólanom, melyeknek megtartása szükséges ezen könyvtár használhatására.

A fenebb érintett muzeumi bizottmány 1754. évben az újonan alapított muzeum számára megvette az úgynevezett Montague-házat a hozzá tartozó terjedelmes telekkel együtt és ezen házban tétettek le a nevezett gyüjtemények, hol azok 1757. év végével először nyittattak meg a közönség számára. Az ez időben a bizottmány rendeletéből kinyomatott szabályokból látjuk, hogy ekkor a közönség számára csak tíz bemeneti-jegy adatott ki óránként, öten a látogatók közül a könyvtárnok és öten a segédőr által vezettetvén a muzeum megte-

kintésében; hogy mennyire növekedett légyen a közönség részvéte ez idő óta ezen intézet iránt, mutatják az utóbbi években látogatók lajstromai, így például 1850-ben 1,098000 és 1851-ben 2,525000 ember látogatta meg a Britt Muzeumot, mely most hetenként három napig van nyitva a közönség számára minden személyválogatás és bemeneti-jegy nélkül. Érdemes itt megjegyezni, hogy a nagy közönség ily szabad bemenetele mellett is a muzeum megnyitása óta csak két eset fordúlt elő, melyben a szemlélésre kitett tárgyakon kár történt, és ez is csak csekély kár volt.

Ugyanezen időben a muzeumi könyvtár is megnyittatott a tanulni akaró közönség számára, az azonkori szabályok szerint bemenet csak a bizottmány vagy ennek állandó választmánya közgyűléséből volt nyerhető, mely hat hónapra adatott, a mely idő után új folyamodásra volt szükség. Az olvasók számára egy különszoba rendeltetett, mely egy alkalmas tiszt felügyelése alatt nyitva volt azon ideig, meddig a muzeum többi részei. Az olvasók nagyobb kényelmére (?) és a gyűjtemény biztosságára megkivántatott, hogy mindenki egy nappal előbb irásba adja be, hogy mi könyvet vagy kéziratot akar másnap látni, mely azután az olvasószobában számára készen volt.

Ez idő óta a rendkivül megszaporodott gyűjtemények úgy, mint a látogatók s olvasók száma, mind a muzeumi épületen mind pedig a szabályokoni tágítást tették szükségessé. És az ó épület lassanként eltünt, és helyébe állott ama pompás épület, mely Londonnak legszabatosabb szépségü épitészi müvét képezi. Ezen épület végkép csak 1850-ben

készült el, melynek pompás termei magokban foglalják a muzeum összes gyüjteményeit.

Az olvasók száma is tetemesen szaporodván, az eredetileg számukra kirendelt hely több ízben, úgymint 1810-ben, 1827-ben, 1838-ban tágasabb s alkalmasabb szobákkal cseréltetett fel, hol azok kényelmes ülléssel, tenta s tollakkal elláttattak. De ama pompás s páratlan olvasóterem, mely most van használatban és mely kétségkivül mind szépségére mind nagyságára, mind kényelemre nézve mindent fölülmúl, a mit e tekintetben bármely országban is láthatni, csak a múlt 1857. évi máj. 16. nyittatott meg az olvasók számára. Ez egy 150 láb átmérőjü és majdnem szint oly magas, kerek alkatú kupolás terem. Ezen pompás teremben, melynek épitése s bútorozása 1,500,000 pengő forintba került, minden az olvasó kényelmére van számítva. Üveg kupoláját 60,000 láb fehérre köszörült üveg fedi, melyen a világosság bőségesen, de vakító fényétől megfosztva terjed el egyenlően a terem minden részeiben. A padlózat egy guttapercha-féle vegyitékből lévén készítve, elnémítja a fel- s alá járók lábzörejét. A számos forróvízcsövek, melyek a terem minden részein átvonúlnak, télen elegendő mérsékelt meleggel töltik azt el, mig a jól rendezett számos nyílások, szivattyúk s legyező-gépek segélyével a szellőztetést tökéletessé teszik és a nyár túlságos melegét mérséklik.

A teremben 300 olvasó számára van hely, minden olvasónak külön íróasztala levén, kényelmes bőrpamlag, nád- vagy faülésü székkel, kinek-kinek tetszése szerint ellátva, az íróasztal könyvtámmal, toll, tenta s itatóspapírral van ellátva, mely az ol-

vasóknak ingyen adatik, és az asztal alatt elvonuló forróvízcső télen a lábnak kellemes meleg nyughelyet nyújt. Ezen asztalok hosszú rovatokban a középpont felé nyúlnak, minden rovat egy betűvel, az egyes asztal pedig számmal levén ellátva. A terem közepén emeltebb helyen ül a felügyelő tiszt, ki helyzeténél fogva mindenkit lát, a ki a teremben van, ennek ülése körül pedig kerek formában körülnyúló szekrényekben vannak elrendezve a könyvtár minden catalogusai több száz folio-kötetben, melyek az olvasók által szabadon használtatnak. Olvasó nők számára két külön asztalrovat van kijelelve, melyeket férfiak nem használhatnak, ellenben a nők szabadon használhatván bármely asztalt.

A terem falai körül egy 60,000 kötetből álló kézikönyvtár foglal helyet, mely szakonként felosztva, minden tudományos és irodalmi szakban a legszükségesebb s legjelesebb munkákat foglalja magában, melyeket az olvasók kényelmük s kedvük szerint szabadon használhatnak. A teremen kivül pedig körüle menő folyosókban egy millió kötetre számított vas könyvszekrények állanak. Az egész épület vas s köből van a muzeum egyik belső udvarában épitve, úgy hogy a kocsizörgés vagy más útczai lárma az olvasót nem háborítja.

Látogatók az olvasóterembe nem bocsáttatnak, nehogy az ott dolgozókat zavarják; az olvasni akarónak bemeneti-jegyre van szüksége, melyet a főkönyvtárnoktól kell irásban kérni, de szükséges, hogy az ily kérelemhez egy ajánlólevél mellékeltessék; ily ajánlólevelet adhat bármely közhivatalnok, vagy bárki, a ki tisztességes állást foglal el; bizonyos határozott szabály e tekintetben nincsen,

csupán az mondatik, hogy az ily ajánlólevél a könyvtárnok megelégedésére legyen, de gyakorlatilag ezen szabály igen szabadelvűen vétetik és bemeneti-jegyet bárki könnyen nyerhet. Az ily bemeneti-jegy hat hónapra szól, de ennek lefolytával bármikor kicserélhető egy másikkal a teremben levő felügyelő tisztnél minden további folyamodás vagy nehézség nélkül, kivéve ha tulajdonosa a szabályok ellen vétett s ezért az olvasóteremből kirekesztetett volna; ez esetben az ismét csak úgy mehet be, ha magát a muzeum bizottmányi ülése előtt igazolván, attól új engedelmet nyert.

Bemeneti-jegyet nyervén az olvasó, először látogatása alkalmával a terem közepén helyet foglaló tiszthez vezettetik, a ki őt arra kéri, hogy nevét és lakczímét egy e végre szánt könyvbe beirja, azután a catalogusokból kikeresi a látni kivánt könyvet vagy kéziratot, s annak czímét vagy számát, a könyvtárbani helyét a catalogusból egy e czélra készített nyomtatott czédulára kiirván, azt aláírja, reá irván egyszersmind az íróasztal rovatbetűit s számát az asztalnak, melynél ülni kiván, és azt az ott levő szolgák egyikének átadja, a kivánt könyv vagy könyvek, (mert akárhányat kérhet egyszerre, csakhogy minden külön nyomtatott munkát vagy minden különkötet kéziratot különczédulára kell feljegyeznie) néhány percz múlva egy szolga által elhozatnak s a czédulára jegyzett asztalra letétetnek. Az így általadott czédula zálogképen visszatartatik mindaddig, mig a kivett könyveket visszahozza s czéduláját visszakéri. A teremben levő kézikönyvtárból azonban bármely könyvet kivehet anélkül, hogy azt kérnie vagy érette czédulát adnia szükséges volna.

Könyvet az olvasóteremből kivinni senkinek semmi cím alatt sem szabad.

Kivonatokat szabadon csinálhat bármely könyvből vagy kéziratból; de ha valaki egy egész könyvet vagy kéziratot akar lemásolni, vagy ha valamely könyvben s kéziratban találtató rajzot, aláírást vagy pecsétet akar utáncsinálni, arra külön engedelmet kell a főkönyvtárnok vagy illetőleg a levéltárnoktól kérnie; az ily engedelem csak ritka esetben tagadtatik meg. Ha valaki kéziratokból akar rajzokat utáncsinálni, vagy ha oly kéziratokat kiván látni, melyek különösen nagy értékűek, vagy melyek igen nagyok és a catalogusban „Select" (válogatott) szóval vannak jelelve, ezek az olvasóterembe ki nem adatnak, hanem magában a könyvtár azon szobájában, a hol tartatnak, egy tiszt felügyelése alatt láthatók, lemásolhatók vagy utánrajzolhatók; ilyenek azon kéziratok is, melyek még rendbeszedve vagy bekötve nincsenek.

Ennyiből áll körülbelül mind az, a mit annak, ki a Britt Muzeum könyvtárát használni akarja, tudnia szükséges. A naponkénti olvasók száma az új olvasóterem megnyitása óta egymásba véve 430-ra vagyis évenként 125000-re megy. Ezek számára naponként körülbelül 1500 nyomtatott kötet és 100 kézirat szolgáltattatik ki, ez utóbbiak nagyobb része történeti és genealogiai kéziratokból áll. Az olvasóteremben egy könyv van letéve, melybe mindenki beírhatja az oly könyv címét, melynek megvételét ajánlani akarja a muzeumnak.

A mi a könyvtár tartalmát illeti, ez két különosztályból áll, tudniillik nyomtatott könyvekből és a kézirati gyüjteményből. Nekem itt csupán az

utóbbiak közelebbröli ismertetése levén czélomban, az előbbiekről csak annyit mondok, hogy az, a parisi s müncheni könyvtárakat kivéve, a világon a legnagyobb gyüjtemény, körülbelül 600,000 kötetet foglalván magában, benne tán minden nyelven irott jelesebb munka feltalálható. Fájdalom! a magyar irodalom csak igen igen szegényen van képviselve. Ezen könyvtár több osztályokból áll, melyek vagy vevés vagy adomány útján jutottak a nemzet birtokába; ez utóbbiak közt különös említést érdemel III György angol király könyvtára, mely egy jeles kézirati gyüjteményen kivül egy válogatott könyvtárból áll, és vagy 80,000 kötetet foglal magában. Ezen könyvtár igen sok ritka könyvet bir, s majdnem minden nevezetesebb a magyar történetre vonatkozó munka is feltalálható benne. Ezen könyvtár egy pompás 300 láb hosszú teremben foglal helyet. De ezt, számra ugyan nem, de válogatottságra és fényességére nézve sokkal fölülhaladja az úgynevezett Grenville-féle könyvtár, mely Grenville Tamás által hagyományoztatott a Britt Muzeumnak 1846-ban, és mely az irodalom legválogatottabb s legritkább müveiből áll. Képzelhetjük ezen könyvtár értékét, ha tekintjük, hogy az 20,000 kötetből áll és 54,000 font sterlingbe került, tehát minden kötet 27 pengő forintba, és mely most még ennél is drágábban volna eladható. Az összes könyvtár a a muzeum épületében 25 tágas termet tölt be.

A könyvtárnál sokkal kisebb de sokkal fontosabb s becsesebb a kézirati gyüjtemény, mely nem csak Anglia, de egész Európa, sőt tán az egész világ történeti irodalmának majdnem kimeríthetetlen anyagbányáját képezi és mely illetékes birák által

a világon a legnagyobb s legfontosabb levéltárnak tartatik. A kéziratok valódi számát igen nehéz megtudni, mert ha minden levelet, minden külön okiratot külön számítunk, a mint azt igazság szerint tenni kellene, akkor ezen gyűjtemény kéziratainak száma roppant nagy lesz; sok esetben azonban az ily egyes oklevelek többszázanként vannak egy kötetbe foglalva, és így, ha csupán a kötetek számát tekintjük, az egyes kéziratok valódi számáról alig lehet fogalmunk; minthogy azonban ez utóbbi mód van tán minden nagyobb könyvtáraknál használatlan, ezen számítás szerint a Britt Muzeum levéltára jelenleg valamivel több mint 40,000 kötetet foglal magában.

Ezen gyűjtemény tizenegy különosztályból áll, melyek egykor magános egyének levéltárait képezték és kiktől ezek vagy adomány vagy vevés útján a muzeum birtokába kerültek, ott régi elrendezésöket s nevöket megtartják. Ez azonban csak a nevezetesebb gyűjteményekre nézve áll, a kisebbek, melyek magokban nem eléggé fontosok különosztályt képezni, bármi módon jutottak is a muzeum birtokába, az „Additional Manuscripts“ nagy osztályába vannak elmerülve.

A különosztályokat képező gyűjtemények ezek:

a Sloane-gyűjtemény,	melynek	kötetszáma		4,100
a Cottoni	„	„	„	900
a Harleyi	„	„	„	7,600
a királyi (régi)	„	„	„	1,950
a Lansdownei	„	„	„	1,245
a Hargrave	„	„	„	499
a Burney	„	„	„	524
a királyi (újabb)		„	„	438

az Egerton gyüjt. melynek kötetsz. körülb. 2,000
az Arundel „ „ „ 550
az Additional mss. „ „ körülb. 21,000.

Az Egerton- és Additional-féle gyüjtemények folytonosan szaporíttatván, valódi számuk is folytonosan változik s így egész bizonyossággal nem adható.

Mindezen gyüjteményeknek külön, nagy részt nyomtatott catalogusok van, de egy általános catalogus nem létezvén, az újoncz látogató gyakran bajba jő a kereséssel és nem egy hagyja el az olvasótermet azon hiedelemmel, hogy bizonyos kézirat ott nem találtatik, holott ha keresni tudta volna, meg fogta volna azt találni. Egyáltalában a catalogusok nem annyira tökéletesek, mint az kivánatos lenne, ámbár már évek óta több egyén folytonosan egy általános s mennyire lehet, tökéletes catalogus készitésén dolgozik. Ezen tökéletlenség nem annyira az Angolországra vonatkozó kéziratokra nézve találtatik, mint inkább azon okmányokra nézve, melyek a külföldre, kivált pedig a kevésbbé ismert országokra, (melyek közé, fájdalom! szegény hazánk is tartozik!) vonatkoznak; ezekben az előforduló személyek s helyek nevei s az aláirások gyakran nem igen könnyen levén olvashatók, azok a catalogusba, s ennek mutatótáblájába hibásan s elferdítve vannak beirva, gyakran az ugyanazon személyre vonatkozó okiratok különféle nevek alatt vannak beiktatva, így például én János királyra vonatkozó okleveleket a következő nevek alatt találtam: John King of Hungary, (János Magyarország királya) Joannes Zapolya, Zapolya, Zapolski, Scepuse (comes scepusiensis) Wayvoda stb. Így Magyarországra vo-

natkozó okiratokat találhatni, Hungary, Transylvania, Buda, Agra (Agria) Raab stb. helyek nevei, vagy a különféle királyok nevei alatt, úgy szinte az Emperours (császárok) név alatt és sok más magán, az okiratokban említett nevek alatt; azért annak, a ki Magyarországra vonatkozólag itt találtató irományokat vagy legalább ezek nagyobb részét felkeresni kivánja, a catalogusok szorgalmatos olvasása okvetlenül szükséges. A nyomtatásban levő catalogusok nagyobb részben megvehetők, melyek megvételét akár az akademia, akár a magyar muzeum könyvtárának számára, mint igen becses szerzeményt, én különösen ajánlhatónak vélem. Az e részbeni szorgalom és kitartás bizonyosan bő aratást fog hozni, mely megtéríti a reá fordított fáradságot.

Ezen általános észrevételek után áttérek a Britt Muzeum kézirati gyűjteményét képező nagyobb osztályok egyenkénti ismertetésére, mely habár tökéletlen és szükségképen rövid lesz, mégis némi fogalmat nyújthat ezen roppant irodalmi kincshalom tartalmáról.

A Sloane-gyűjtemény.

Ugyanazon Sloane orvostanár, kiről már fentebb szólottam, volt szerzője az ő nevét viselő könyv- és levéltárnak. A levéltár 4100 kötet kéziratból áll. Ezek nagyobb részben papír codexek a XVI. és XVII. századból; vannak azonban régiebbek is, de kisebb számban. A gyűjtemény egy nagy része orvosi, chemiai, alchymiai és astrologiai tárgyakra vonatkozó kéziratokból áll. Ezeken´s más tudományos tárgyakra vonatkozó irományokon kivül ezen gyűj-

temény sok érdekes s fontos történeti okleveleket, úti-naplókat és eredeti levelezéseket is tartalmaz; ez utóbbiak közt van dr. Sloanenak, korabeli majdnem minden jeles emberekkeli levelezése 34 kötetben.

Magyarországra vonatkozó irmány ezen gyüjteményben nem sok van, de találtatik mégis néhány érdekes okirat azokon fölül, melyek alább közöltetnek. Így például a többi közt 3661. szám alat találtatik egy vastag folio-kötet, mely chemiai s különösen alchymiai értekezéseket foglal magában. Ezen értekezések különféle írók munkái, és latín, olasz, régi franczia és angol nyelveken vannak irva. Köztök találtatik egy alchymiai értekezés, melyet írt Joannes Ungariae Romae 1822. Ez talán a legrégiebb magyar alchymicus, kiről eddig némi tudomásunk van, és ezen munka mutatja, hogy már ez időben is volt itt-ott magyar ember, a ki a tudományokkal foglalkodott és ki az azon korban elterjedt alchymiában eléggé kitünő állással birt arra, hogy e tudománybani értekezését az utókor is elég fontosnak találta lemásolásra. Nekem csupán történeti okiratok gyüjtése levén czélom, nem tartottam szükségesnek ennek lemásolását, a tartalom egyébiránt is alig birna most tudományos fontossággal vagy érdekkel és legfelebb is csak mint curiosum foglalhatna helyet a magyar irodalom történetében. A könyv, melyben ezen értekezés találtatik, jóval későbbi, mint ezt az elején olvasható angol nyelven irott következő jegyzet mutatja: „Ezen könyv az enyim Elyot Jánosé, mely egy régi példányból másoltatott le, 1572-ik évben (Bellingssie Vilmos által, ki a bristowi kikötőben vámházi tiszt); a példány,

melyből ez lemásoltatott, több mint 200 esztendősnek lenni látszik.“ Ezen számítás azonban kissé túlzott, mert a könyv, melyből a kérdéses példány lemásoltatott, ámbár régi lehetett, de 200 éves nem volt, mint ezt a 122. lapon találtató „Epistola Petri Rostelli“ mutatja, mely 1397-ben kelt. Az e könyvben találtató írók között a következő neveket olvassuk: Guniforte, Geber, R. Lullio, Arnoldus de Villa Nova, Alexander Anglicus, Petrus Rostellus, Johannes Cobbe, Pantina, Aegidius, Jovenino, Helia, Bartholomeus és Marcus de Venetiis, Joannes Ungariae stb.

Ugyanezen gyüjteményben 585. szám alatt találtatik egy „Beszélgetés az emberi élet állapotáról s a testi szenvedések türedelmes viseléséről“, melyben a beszélő személyeket képezik a köszvényben s harmadnapi hideglelésben szenvedő Mátyás király, Beatrix királyné és bizonyos Petrus Ronsanus lucerini püspök. Ezen kis könyv angol nyelven van írva és valószinüleg a XVI. századba tartozik.

A Sloane-gyüjteménynek nyomtatott catalogusa van, mely két 4-rét kötetet képez és a következő czímet viseli:

„A Catalogue of the manuscripts preserved in the British Museum hitherts undescrited etc. London 1782.“

Ezen catalogusban nem csak a Sloane-féle gyüjtemény foglaltatik, hanem mindazon kéziratok, melyek a catalogus kinyomatása idejéig a muzeumi bizottmány által vétel vagy adomány útján szereztettek és különosztályt nem képeznek; a catalogus 5017. számig megy, melyből csak az első 4100 tar-

tozik Sloane gyüjteményébe. Ezen catalogus tárgyosztályok szerint van rendezve és a végén egy jó mutatótáblával van ellátva, mely minden előforduló nevet magábanfoglal és így a keresést igen könnyíti.

A Cotton-gyüjtemény.

A mióta ezen kéziratgyüjtemény a nemzet tulajdonává lett, alig volt Angliában történeti iró, ki nem eme gazdag forrásból merítette volna részben munkája anyagát. Ezen igen nagy becsü levéltár különösen gazdag régi krónikákban, bibliai kéziratokban, státuspapirosokban a XIV., XV. és XVI. századokból, eredeti levelezésekben, adomány, kiváltság s más eredeti okmányokban, melyek gyakran törvényes próbákként használtatnak czím, birtokjog, kiváltság és más hasonló szabadalmak iránti perekben. A kéziratok e gyüjteményben nem csak a britt birodalomra, hanem Európa majdnem minden országára vonatkoznak és historiai adatokúl szolgálhatnak.

Szerzője ezen becses levéltárnak sir Robert Cotton volt, ki III. Edvárd angol király idejében virágzott jeles angol család ivadéka volt és 1570-ben született, következőleg oly időszakban élt, mely különösen kedvező volt történeti okmányok gyüjtésére. Kevéssel ezelőtt tudniillik Angolországban a reformatio behozatván, az ennek folytán eltörlött szerzetes-zárdák könyv- és levéltárai magán kezekre kerültek és Cotton Róbert, ki fiatal korától fogva nagy kedvelője volt a tudományoknak s különösen a historiának, semmi alkalmat el nem mulasztott az

ily történeti okmányok megszerzésére. Az ő idejében többen voltak Angolországban, kik hasonló gyüjtemények szerzésével foglalkoztak, de Cotton úr mindnyájukon túltett, úgy annyira, hogy végre versenytársai is közremunkáltak vele azon okmánytár szaporítására, melyet ő nemzete javára szerzett.

Cotton Róbert az ekképen gyüjtött irodalmi kincstárát szabadon engedte használtatni a tudományos férfiak által, miért is I. Jakab kormánya által attól két ízben megfosztatott, a kormány ezen erőszakos eljárása okául adván, hogy az oly sok ismeretnek elterjedése, mint mennyi ezen levéltárban foglaltatik, veszedelmes fogna lenni, és hogy azért az magán ember birtokában nem hagyható. Másodszori elkobozás alkalmával pedig arról vádoltatott, hogy levéltárát az ország ellenségeinek engedte használni, jelesen az mondatott, hogy a spanyol követtel közlött bizonyos okmányokat, ki az ily módon nyert értesítéssel visszaélt. Midőn másodízben elzárták levéltárát, kinyilatkoztatta az eljáró tisztviselőknek, hogy elzárván könyvtárát, megtörték szívét és 1631-ben bekövetkezett halála előtt forma szerint megüzente az udvari tanácsnak, hogy minden igaz ok nélkül letartóztatván könyveit, ők okozták halálát.

Könyvtára azonban halála után is zárva maradt, mint ez idősb fiának Cotton Tamásnak folyamodásából látszik, melyben annak megnyitását kéri, többi okok közt felhozván, hogy a levéltárt magábanfoglaló szoba, házában a legkényelmesebb; ha vajjon visszaadatott-e neki ezen folyamodása következtében könyvtára, annak bizonyos nyoma nincsen, de hihető, hogy igen, mert később találjuk, hogy ő

az atyja által megkezdett gyűjteményt szaporította. Ennek fia Cotton János pedig 1700. évben beleegyezett, hogy ezen könyvtár és lakháza, családjának nevét megtartván és annak tulajdona maradván, atyja és nagyatyja szándékához képest egy e végre hozott parlamenti acta által Cotton-könyvtár név alatt a közönség használatára adassék. 1707-ben pedig egy más parlamenti acta által a ház, melyben a könyvtár tartatott, Cotton Jánostól 4500 font sterlingért a nemzet számára megvétetett és a könyvtár használata iránti intézkedés a királynéra (Anna) bizatott, úgy hogy a királyné azt saját alattvalói és tudományos külföldiek számára megnyittassa.

A Cotton-ház azonban nem sokára más célokra fordíttatván, a könyvtár 1712-ben az úgynevezett Essex-házba vitetett által, a honnan ismét 1730-ban az e czélra megvásárlott Ashburnham-féle házba szállíttatott. Ezen házban a jövő évben egy nagy szerencsétlenség érte a könyvtárat, mely majdnem az egésznek vesztét okozta. 1731. october 23. tudniillik tüz ütött ki azon szobákban, melyekben e könyvtár volt letéve és azt tetemesen megkárosította. Az angol irodalomban jeles Onslow a parlament alsó házának elnöke (speaker) azonnal a helyszinére sietett és a veszély elháritásában fáradhatatlanúl müködött. Neki tulajdonitható nagy részben az alsó ház abbeli intézkedése is, mely szerint a tüz kioltása után azonnal egy választmányt nevezett ki, mely a könyvtár állapotát megvizsgálván, arról a háznak jelentést tegyen.

Ezen választmány jelentéséből, mely az alsó ház határozata folytán 1732-ben kinyomatott, lát-

szik, hogy a Cotton-könyvtár a tűz előtt 958 kötet kéziratból állott, melyek közül 114 kötet egészen elégett és elromlott, 98 kötet pedig megkárosíttatott; ez utóbbiak több mint egy harmada statuspapirosok s eredeti levelekből állván, ezek szétszedettek, mosattak s újra köttettek, a választmány több más czélszerű rendeléseket tett a megkárosított könyvek kijavítására, de a könyvtár megmentett része a tűz után a westminsteri iskola hálószobájába tétetvén által, a választmány rendelései csak részben teljesíttettek.

A BrittMuzeum alapításakor a Cotton-könyvtár is oda tétetvén által, a tűz által megkárosított kötetek némelyei helyrehozattak, de 1842-ben Madden Ferencz lovag, a muzeum levéltárnokának neveztetvén, minden gondját arra fordította, hogy a megkárosított maradványokat összeszedvén, az e könyvtár által szenvedett kárt minél kisebbé tegye; az ő felügyelete alatt 100 hártya-codex és 97 papír-kötet hozatott ismét helyre, melyek ámbár részben károsúltak, mégis használhatók. Ezek közt említést érdemel az egykor megbecsülhetetlen görög Genesis, mely hártyára van írva és igen szép festésekkel díszesítve; ezen könyv a negyedik században iratott és soká elveszettnek tartatott.

Ezen könyvtár, midőn sir Robert Cotton birtokában volt, 15 szekrényben tartatott, a szekrények felett állván 12 római császár, Cleopatra és Faustina szobrai és a szekrények ezek után neveztettek; és ezen elrendezés még most is megtartatik, a császárok nevei képezvén a könyvtár egyes osztályait, melyekben a kötetek folyószámmal vannak jegyezve. A császárok nevei ezek: Julius, Augustus, Tiberius, Caligula, Claudius, Nero, Galba, Otho, Vi-

tellius, Vespasian, Titus, Domitian, Cleopatra és Faustina.

Ezen gyüjtemény most vagy 900 kötet kéziratból áll, melyek történeti és antiquariusi tekintetben igen nagy értékkel bírnak. Van benne számos, Magyarországra vonatkozó érdekes okmány azokon fölül, melyek ezen könyvben közöltetnek és minden magyarnak, kinek alkalma van hozzá és ki a fáradságot nem sajnálja, ezen gyüjtemény szorgalmas átkeresése különösen ajánlható. A többi között Nero B. XII. szám alatti kötetben vannak foglalva Barton Edvárdnak hivatalos levelei lord Burleighhez Erzsébet királyné ministerelnökéhez. Barton angol követ volt Konstantinápolyban és III. Mahomedet kisérte Magyarországba az 1597-ki hadjáratában és Eger vára bevételénél, úgy mint a keresztesi csatában is jelen volt; de sajnos hogy azon levelei, melyek a fenebbi kötetben foglalvák, épen ott végződnek, a hol mondja, hogy más nap a török császár táborával Magyarországba indúl, hozzátévén, hogy onnan naponként fogja ő lordságát a történendőkről értesíteni. Ezen levelei azonban sem a Cotton-könyvtárban, sem a Britt Muzeum kéziratai többi osztályaiban nem találtatnak, vagy legalább nekem nem sikerült azokat feltalálnom. Egyébiránt az e kötetben foglalt levelei is, melyek részben jelbetükkel vannak írva, sok érdekes adatot tartalmaznak a török udvarról és azzal összeköttetésben Magyarországról.

Szinte ezen gyüjteményben találtatik egy okirat, mely a Zsigmond királyunk és császárunk Angolországba jövetelekor ennek mimódoni fogadtatása iránti rendeléseket foglalja magában, ez találtatik Rotuli antiq. Cottoniani XIII. 30. szám alatt.

A Cotton-gyüjteménynek van egy catalogusa, melyet Smith Tamás oxfordi tudor készített 1696-ban, mely ámbár most használatban nincsen és nem is tökéletes, mégis nagy becsü, a mennyiben tudniillik a fentebb említett tüzveszély előtt készülvén, mutatja, hogy mi könyvek égtek volt el. A most használatban levő catalogus 1802-ben nyomatott ki és egy folio-kötetet képez, végén egy igen jó, személyek s helyek neveit magábanfoglaló mutatótábla van.

A Harley-gyüjtemény.

A Harley-könyvtárnak nevezett kézirati gyüjtemény alapítója volt Harley Róbert oxfordi grófi, ki 1661-ben született és a tudományok nagy kedvelője s pártolója volt. Ő szerzette nagy részét ezen igen becses okmánytárnak. 1724-ben bekövetkezett halála után fia Edvárd követte atyja példáját és jövedelmének nagy részét az atyja által megkezdett gyüjtemény gyarapítására költötte. Ennek halála után 1741-ben ezen gyüjtemény egyetlen leánya s örököse Cavendish Margit, portlandi herczegnő birtokába került, kitől az a Britt Muzeum alapításakor a parlament által e czélra megszavazott 10,000 font sterlingért a nemzet számára megvétetett és a Britt Muzeumba letétetni rendeltetett.

Ezen gazdag okmánytár 7639 kötet kéziratot és 14,236 eredeti adomány-, kiváltság- és más hasonló törvényes erejü oklevelet foglal magában. Nagy érdekü s fontosságú, úgy mint sokszerü tartalma a következő fejezetek alá van foglalva.

1. Bibliák és bibliai könyvek héber, chaldei, görög, arab s latín nyelveken.

2. Kabbalák, Talmudok s talmudicus könyvek, magyarázatok s commentárok a pentateuc s más ó-testamentomi könyvekhez, melyek a legjelesebb ó- és újabbkori rabbinusok által irattak héber, chaldei stb. nyelveken.

3. Az egyház szent atyáinak közel 200 kötetre menö iratai a IX—XIV. századokból.

4. Liturgiák s liturgiai könyvek a syriai, samarián, orosz, római, görög és angol egyházak szerint.

5. Misekönyvek, Breviariumok és más imakönyvek a római, angol és franczia egyházak használata szerint, ezek közt számos kötet van történeti s más igen finom festésekkel díszesítve.

6. Régi Evangelistarium s Lectionariumok.

7. Menologiák, Martyrologiák s szentek életei.

8. Különféle a fenebbi fejezetek alá nem tartozó vallásos munkák, nagy részben imádságok héber, latin, arab, perzsa, török, ethiopiai, angol, franczia, német s hollandi nyelveken írva. Alkoráni másolatok stb.

9. Nagy-Brittania helyirási, régiségi, úgy mint egyházi s világi történetére, kormánya, alkotmánya s törvényeire vonatkozó okiratok oly nagy számban, mely majdnem kimeríthetetlen forrást nyújt a régiség- s történeti buvároknak.

10. Czímertudomány és a lovagi korra vonatkozó munkák. Ezek között 69. szám alatt van az e könyvben 25. szám alatt közlött érdekes tudósítás is. 1507. szám alatt pedig Báthori Zsigmondnak egy 1603-ban kelt levelének másolata találtatik, melyben ö bizonyos Smith János nevü angolnak szabadságot ád, hogy az nemesi czímeréhez három törökfejet iktathasson, melyeket maga saját kezével levágott.

11. Telekkönyvek, adásvevési és más birtokjogra vonatkozó irományok a régi angol nemesség és a szerzetesrendek birtokait illetőleg.

12. Ceremoniák, pompás szertartások stb.

13. Wales-herczegségre vonatkozó történeti, helyirási stb. irományok, pápai bullák, wallesi hősök krónikái, családi származások, stb.

14. Skóczia egyházi és polgári történetére szolgáló anyag, mely historiák, leirások, krónikák, szövetségek másolatai, parlamenti acták, statuspapírosok, pápai bullák s más hasonló irományokból áll.

15. Hasonló irományok Irrland történetére s régiségeire vonatkozólag.

16. Görög és latin classicus írók munkáinak másolatai nagy számban.

17. Magyarázó s más szótárak héber, latin, görög, walesi, chinai, perzsa, arab, német, curlandi, szász, angol és török nyelveken.

18. Európa majdnem minden országára, de különösen Franczia országra vonatkozó chronographiai régiségi s történeti leirások, krónikák stb.

19. Pápák történetei s a római udvar ügyeire vonatkozó oklevelek.

20. Költemények, értekezések, balladák, színművek és más költészeti munkák majdnem minden élő nyelven. Fájdalom! magyar alig van köztök, legalább nekem nem sikerült találnom.

21. Régi s újabbkori zenemüvek s szerzőikre vonatkozó anekdoták nagy gyüjteménye.

22. Épitészet, földmérés, tüzérség, erődítés, hajóépítés és hadi ügyekröli munkák.

23. Természettani s földmivelési munkák s útileirások stb.; ide tartozik a 7314. szám alatt foglalt,

Magyarországnak egy angol útazó általi érdekes leirása a XVI. századból, mely azonban, úgy hiszem, már előbb közöltetett magyar fordításban.

24. A csillagászati, cosmographiai és földleirási sok ritka kézirat.

25. Alchymiai, chemiai, orvosi s gyógyszerészi iratok gyüjteménye.

26. Igen nagy számú eredeti levelek és ezek másolatai jeles státusférfiak, hadi, egyházi és a tudományban kitünő egyénektől. Ezek közt 826. és 431. számú kötetekben Zsigmond királynak számos levele találtatik, de melyek inkább a birodalom, mint Magyarország ügyeire vonatkoznak és nagyobbrészt másolatok. Ezeken kivül még több, Magyarországra nézve érdekes levél találtatik ezen gazdag gyüjteményben.

E gyüjtemény nyomtatott catalogussal bir, mely négy folio-kötetben van foglalva, a három első kötet magát a catalogust, a negyedik pedig a személyek s helyek neveit és a tárgyakat, melyek az oklevelekben előfordúlnak, magábanfoglaló mutatótáblákat tartalmazza.

A királyi (régi) gyüjtemény.

Az e néven nevezett könyvtár s kéziratgyüjtemény alapítója I. Jakab angol király volt, ki Henrik fia számára megvette lord Lumleynek könyvtárát és azt a sz. jamesi palotába letétette. Ezen könyvtárat szinte I. Jakab, bizonyos Morie nevü walesi földesúr, Franczia- s Olaszországban gyüjtött válogatott könyveinek megvételével szaporította. A tudós Casaubon Izsák halála után ennek

könyvei s kéziratai is ezen könyvtár számára megvétettek.

Jelenleg ezen könyvtár vagy 10,200 nyomtatott könyv és 1950 kötet kéziratból áll. Ez utóbbiak III. Richard idejétől II. Károly uralkodásáig vagyis a XV. század végétől a XVII. század közepéig terjednek.

II. György egy 1757. évben a birodalom nagy pecsétje alatt kelt adománylevélben ezen könyvtárat a nemzetnek ajándékozta, mely a Cotton-könyvtárat oly érzékenyen megkárosított tüz alkalmával szinte az Ashburnham-féle házban volt letéve, de mely amannál szerencsésebb volt és az említett tüzveszély által csak igen csekély kárt szenvedett.

E gyüjtemény kéziratai is nagy részben az eltörlött zárdákból kerültek ide, sokon még most is olvashatni a zárdák neveit, melyeknek egykoron tulajdonai voltak. Különösen gazdag ezen kéziratgyüjtemény az iskolai hittudományos viták emlékeiben, és számos különféle országokban készült, gyönyörüen festett kötetekkel bir. Bibliai kéziratai közt különös figyelmet érdemel a híres Codex Alexandrinus, mely a Szentírás görög Septvaginta-féle fordítását foglalja magában és mely a két legrégibb s legtökéletesebb példányok egyikének tartatik. Itt van szinte I. Jakabnak Basilicon Doron czimü híres vallástani munkája saját kéziratában. A krónikák gyüjteménye különösen szép és ékes, ezek nagy részben úgy látszik IV. Edvárd számára készültek.

Magyarországot illetöleg ezen gyüjteményben 8. A. IV. szám alatt kéziratban találtatik a híres párisi hittudor és irodalmunk történetében is jeles helyet foglaló Magyar Mihály néhány egyházi be-

széde, Michaelis de Hungaria Sermones, melyek egy kis 8-rét hártya-kötetben foglalvák és alkalmasint a fent nevezett Morie Francziaországban gyüjtött könyveivel kerültek ide.

Ezen gyüjtemény catalogusa 1734-ben nyomatott ki és így néhány évvel előbb mint az a muzeumba került; azért ezen catalogus, elrendezésében egészen különböző mint a többi muzeumbeli catalogusok. A kötetek, minden tekintet nélkül tartalmukra, azon rendben iktattattak a catalogusba, mint azok a szekrényekben állottak; a gyüjtemény 20 részre és minden rész ismét 6 vagy 7 osztályra van felosztva; a részek folyó arab számmal, az osztályok nagy betüvel, az egyes kötetek pedig római számmal vannak jelelve, úgy hogy példáúl a fentebb idézett Michaelis de Hungaria Sermones a gyüjtemény 8. részének A. osztályában a 4. számú kötet.

A Landsdowne-gyüjtemény.

Petty Vilmos landsdowni marquis, kinek nevét viseli ezen okmánytár, született 1737-ben. Nagy politikai ismeretekkel biró és különösen a külföldi ügyek legcsekélyebb részleteiben igen avatos férfiúnak tartatott. Ö volt ezen jeles gyüjteménynek szerzője, melyet 1805-ik évbeni halála után a muzeum bizottmánya örököseitől 4925 font sterling árán megvett.

A Landsdowne-gyüjtemény 1245 kötet kéziratból[1] áll, melyek néhány becses bibliai és classicus kéziratot kivéve, nagyrészben politikai és történeti okmányokból állanak, ezek közt különösen említhetők :

Lord Burleigh (Cecil) Erzsébet királyné híres ministere státuspapírosai és vegyes levelezései 121 folio-kötetben. Ezen irományok Európa majdnem minden országának azonkori történetére vonatkozólag becses adatokat foglalnak magokban, de különösen a britt birodalom ezen eseménydús korszakának történetére nézve megbecsülhetetlenek.

Sir Julius Caesarnak, ki Erzsébet, I. Jakab és Károly uralkodásai alatt magas státushivatalokat viselt, 50 kötetben foglalt levelezése s más irományai.

White Kennet tudor és peterboroughi püspöknek leginkább egyházi történetre, egyházi nevezetesebb férfiak életleirására vonatkozó okmánygyüjteménye 107 kötetben.

Historiai érdekü vegyes irományok, melyek státuspapírosok és nemzeti férfiak levelezéseiből állanak s VI. Henrik idejétől III. György uralkodásáig terjednek.

Parlamenti és törvényszéki eljárások VIII. Henrik idejétől kezdve I. Károlyig.

Helyirási és czímertudományi okmányok nagy számmal, úgy mint más vegyes irományok is, találtatnak ezen gyüjteményben.

Magyarországra vonatkozólag én több okiratot találtam ezen gyüjteményben, de kétségkivül sokkal több foglaltatik benne, mint a mennyit én láttam. Ezek közt van 856. szám alatt egy kötet mely több magyar nemes családok nemesi czímerrajzait tartalmazza. Laskó Jánosnak vagy 3 eredeti levele a 2. szám alatt találtatik, de ezek már akkor irattak, midőn ő a protestans vallásra térvén át, Angolországban leginkább a nevelés ügyével foglalkodott. Ugyanezen gyüjteményben van egy Magyar-

országbani utazás leirása, de ez iránti jegyzeteimet elvesztettem ésigy e gyüjteménybeni számát nem adhatom; azonban úgy emlékszem, hogy ezen útileirás a fenebb említettel, mely a Harley-könyvtárban találtatik, ugyanazonos.

A catalogus, mely megérdemli a szorgalmas átnézést, nyomtatva van és egy folio-kötetet képez, végén igen jó személy-, hely- és tárgyak neveit magábanfoglaló mutatótáblával van ellátva. Ügyelni kell azonban arra, hogy ezen catalogusnak két külön mutatótáblája van, melyeknek elseje csupán a lord Burleigh-féle irományokra vonatkozik.

A Hargrave-gyüjtemény.

Ez nem annyira a történetirónak mint a törvénytudónak érdekes gyüjtemény, mely 500 kötet kéziratból áll és Hargrave Ferencz kitünő angol ügyvéd által gyüjtetett, kitöl a parlament ezen gyüjteményt 1812-ben a muzeum számára 8000 font sterlingért megvette. A gyüjtemény majdnem kizárólag törvényszéki eljárások s más törvénytani okmányokból áll; van azonban néhány történeti, politikai s vegyes érdekü okmány is benne. A gyüjteménynek külön nyomtatott catalogusa van, melyet a törvénytudók, kivált pedig az angol ügyvédek, kik ezen gyüjteménynek nagy fontosságot tulajdonitanak, igen szorgalmasan forgatnak.

A Burney-gyüjtemény.

Alapitója volt Burney Károly hittudor és angol-egyházbeli pap, ki a classicai és jelesen a görög literaturának mély ismeretéről volt tán legjelesebb

férfia korának. 1817. évben meghalálozván, a parlament 13,500 font sterlingért megvette örököseitől könyvtárát, melynek szerzése több mint kétannyiba került. Ennek kéziratai 520 kötetben vannak foglalva, melyek közt a legjelesebbek classicai írók munkáiból állanak, a görög classicusok több mint 80 kötetet teszvek és nagy érdek s fontossággal birnak. Ezek közt van egy pompás példánya Homer Iliásának, mely a XIII. században iratott. A latín classicusok szinte válogatott kéziratok által vannak képviselve. A többi kéziratok vegyes tárgyakra vonatkoznak; van ezen gyüjteményben sok historiai és földleirási sat. okmány, úgy mint számos eredeti és lemásolt levél is. Ez utóbbiak közt van Pázmán Péternek is egy levele, melyet ő Rómába egy más bibornokhoz intézett; a levél érdekes ugyan, de itt csak másolatban van meg és Ciacconi által „Vitae Pontificum" czímü munkájában már rég óta közzététetett. Lásd Ciacconi stb. Editio Romae anno 1677. tom. 4-o col. 574.

Ezen gyüjtemény catalogusa az alább említendő Arundel-kéziratok catalogusával egy kötetbe van foglalva és mindkét gyüjtemény mutatótáblája egybe vetve. Ezen catalogus czíme következő:

„Catalogue of Manuscripts in the British Museum New Series, Volume I." 1840. folio.

A Burney-gyüjtemény ezen catalogusnak 2. részében van foglalva, az 1. rész az Arundel-kéziratokat foglalván magában.

A királyi (újabb) gyüjtemény.

Ez a fenebb említett III. György által szerzett és utódja IV. György által a nemzetnek ajándéko-

zott fényes könyvtár kéziratiból áll, melyek a muzeumi hatóságok által, amattól elkülönözve, a kézirati gyüjteménynek egy különosztályát képezik és mintegy 440 kötetből állanak.

Tartalmokra nézve ezen irományok vegyesek, van köztök több igen ékesen írt latín classicai író munkája. Történeti okmányai fontosak, kivált Angol- és Francziaország történetére nézve különös említést érdemelnek.

Számos kötetre menő irományok, melyek a XVI. és XVII. századokban Franczia- és Angol országok közt folyt különféle alkudozásokra vonatkoznak.

1525. és 1656. évek között különféle udvarokhoz küldött franczia követeknek adott utasítások igen gazdag gyüjteménye. Ezek közt több érdekes okmány találtatik, mely a János és I. Ferdinánd magyar királyok közötti viszályokra vonatkozik.

Számos kötetet képeznek ezen gyüjteményben az erödítésre és hadi épitészetre vonatkozó munkák, úgy mint ostrom és hadjárati naplók, melyek nagy pontossággal s többnyire szakbeli férfiak által irattak, kik a leírt eseményeknek szemtanúi voltak. Ezek közt 232. szám alatt van egy az angol kormány által kiküldött angol főtisztnek naplója, ki Eugen herczeg alatt a Temesi Bánátban szolgált egy hadjáratban. E napló igen részletes leirását adja nem csak minden müködésnek, hanem a sereg minden legkisebb mozdulatának is, és nagy számú várerősségi és tábori festett alaprajzokkal van ellátva. A munka egy folio-kötetet képez.

A czímertudományra vonatkozólag e gyüjtemény sok pompásan festett kötetekkel bir.

Nyomtatott catalogusa egy folio-kötetet tesz, igen jó és bő mutatótáblával bir és a következő czímet viseli:

„Catalogue of the Manuscripts in the library of King George the third, presented by George the fourth to the British Museum, stb. 1841".

Az Egerton-gyüjtemény.

Egerton Ferencz Henrik, bridgewateri gróf, kinek nevét viseli ezen kéziratgyüjtemény, 1829. évben Párisban meghalálozván, könyv- s kéziratárát a Britt Muzeumnak hagyta és végrendeletében két külön pénzösszeget is hagyományozott ugyanezen intézet számára, melyek egyike 5000, a másik pedig 7000 font sterlingből állott, rendelvén egyszersmind, hogy az első öszveg három 100-tóli kamatja ezen kézirati gyüjtemény fentartására, javítására s szaporítására fordíttassék; a másik öszvegnek szinte három 100-tóli kamatja pedig egy ezen gyüjtemény gondviselésével megbizandó könyvtárnoknak fizettessék. Ezen kéziratgyüjtemény a hagyományozó halála alkalmával csak 67 kötetből és 96 kiváltság- stb. levélből állott. A kéziratok nagyobb része Franczia- és Olaszország történetére és irodalmára vonatkoznak.

1838-ban ezen gyüjtemény alaptőkéje jóval növekedett. Long Károly, farnboroughi báró, ki sok oldalú kiképzettsége s ismeretei miatt kora Vitruviusának neveztetett, végrendeletileg évenkénti 86 font sterlinget jövedelmező tőkét hagyományozott a Britt Muzeumnak, úgy hogy ezen pénz a bridgewateri vagyis Egerton-féle hagyományhoz csatoltas-

Zsigmond királynak a pápához írt egy levele is, melyben Zsigmond lengyel király unokaöcse által Csehországban okozott mozgalmakról ír, a levél kelet nélkül van, de mint tartalmából látszik, 1423 körül iratott. Ezen levelek azonban csak másolatok és bennük semmi hivatkozás nem történik az eredetiek hollétére.

A 430. számú kötet szinte érdekes Magyarországra nézve, a mennyiben ez egy hazánkfia által iratott. Ez egy 357 levélből álló papír codex in folio maiori, címe:

„Francisci Zarabellae Cardinalis Florentini lectura in tertium librum Decretalium“ és így kezdődik :

„Continuatio summi potest per ea que notantur in compilatione in prohemio in glossa prima, nam in primo libro tractatum est de personis et eorum officiis, et in secundo de exerciciis hominis in judicio Consequenter ergo videndum est de exerciciis extra judicialibus. Et quia Clerici sunt laicis digniores, ideo de Clericis tractabitur in hoc libro Tractaturus autem de exerciciis Clericorum quia omnia ipsorum gesta debent summa honestate splendere“ stb. Az egész kötet igen csinosan, szorgalmasan, az ezen kor irományait általánosan jellemző modorban van írva. A codex végén ugyanezen kéziratban mint a többi, ez van irva: .

„Et est completus per Petrum Ungarum ortum de Lebetha, in die Sancti Vincencii Martyris sub anno Domini 1426o pro quo Deus gloriosus, cum matre ejus gloriosa sit benedictus in
rum Amen.“

Az Arundel-gyüjtemény.

A tudomány és szépmüvészet angol pártolóinak legrégibbjei közé számítható Howard Tamás, arundeli gróf, ki 1592-ben született és egész életén át egy költséges és pompás könyv- és levéltárgyüjtésével foglalkozott. Halála után 1646-ban ezen gyüjtemények több részre oszoltak. Nyomtatott könyvei ugyanis utóda Howard Henrik által 1681-ben a Royal Societynak ajándékoztattak. Kéziratai pedig ezen tudós társaság és a czímernöki hivatal (College of Arms) között egyenlően felosztattak.

A kéziratok azon része, mely a nevezett tudós társaság birtokában volt, 1831-ben a muzeum választmánya és az említett társaság közt történt szerződés folytán a Britt Muzeum könyvtárába tétettek által, kivéve vagy 50 keleti, többnyire arab kéziratot, melyek csak 1835-ben jöttek a muzeum birtokába. Ez utóbbiakon fölül e gyüjtemény vagy 550 kötetből áll és az úgynevezett Arundel-féle kéziratok osztályát képezi a Britt Muzeum könyvtárában.

Tartalma ezen kéziratoknak felette érdekes és igen nagy becsü és majdnem a tudomány minden ágára kiterjed. A gyüjtemény nagyobb részét a nevezett gróf 1636-ban Nürnbergben vásárolta volt meg, hol az a korában híres német criticus Pirckheymer Billibald tulajdona volt.

Magyarországra vonatkozólag ezen gyüjteményben találtam a 458. számú kötetben László királynak Calixtius (III.?) pápához írt két levelét, mindkettő kelt Prágában, az egyik jan. 26., év nélkül, a másik nov. 7. 1457-ben. Ugyanezen kötetben van

lyek Napoleon fogságára vonatkoznak és 50 kötetben foglalvák.

Ezen gyüjtemény növelésére évenként nevezetes pénzösszegek adatnak ki, úgy hogy ezen osztály most, az igen nevezetes magán adakozásokat s a kormány útján nyert kéziratokat bele számítva, körülbelül 21,000 kötetre megy, melyeknek tartalma tán minden élő nyelven van irva és a tudomány s müvészet minden ágazatára, úgy mint a világnak tán minden országára kiterjed. Ezen gyüjtemény fontosabb s nevezetesebb részei közé számíthatók:

Rymer Tamás történeti okmányok gyüjteménye, melyben foglalvák azon okmányok, a melyek „Foedera, Constitutiones, Literae stb." czímü munkájában nem találtatnak. Ezek 58 kötetet tesznek és a parlament felsőháza határozatánál fogva tétettek le a muzeumba.

Doctor Birch, angolegyházbeli pap által a muzeumnak hagyományozott történeti oklevelek gyüjteménye, melyeket ő különféle levéltárakban található eredetiekből lemásoltatott, ezek 378 kötetet képeznek.

Mitchell Andrásnak diplomaticai és magán levelezése, mely Európa minden országának történetére érdekes adatokat tartalmaz. Mitchell András 1756-tól 1770-ig angol követ volt a berlini udvarnál. Ezen érdekes gyüjtemények a muzeum bizottmánya által megvásároltattak s 69 kötetben foglalvák.

Lady Banks által adományozott, főkép a czímertudományra vonatkozó érdekes okmányok 66 kötetben.

Claudius Rich, ki angol consul volt Bagdadban, ott egy igen pompás keleti kéziratgyüjteményt

szerzett, mely a muzeum által megvásároltatott. Ezen kéziratok syriai, arab, perzsa és török nyelveken írvák és 802 kötetből állanak.

O. Richnek ehhez hasonló keleti gyüjteménye 236 kötetben szinte vevés útján került a muzeum könyvtárába.

Fowler Hull János 136 kötetben foglalt keleti nyelveken írt kéziratait végrendeletileg hagyományozta a muzeumnak.

Williamson asszonyság ajándéka, 145 kötet, nagyobbrészt szinte keleti kéziratokból áll.

A franczia royalisták ügyeire vonatkozó levelezése s más papírosai gróf Puisaye Józsefnek, melyek 1793-tól 1825-ig terjednek, 117 kötetet tesznek és a nevezett gróf által hagyományoztattak a Britt Muzeumnak

Gróf Guilford könyvtárának eladásával a muzeum számára megvétetett egy igen szép, 604 kötetből álló s Olaszország történetére s irodalmára vonatkozó kéziratgyüjtemény.

Coxe Vilmos, angolegyházbeli pap okiratgyüjteménye, mely az általa írt számos történeti munkák anyagául szolgált és testvére által a muzeumnak ajándékoztatott. Coxe Vilmos többi közt az osztrák ház történetét is irta.

Heber úr könyvtárának elárvereztetése alkalmával a muzeum számára megvétetett egy igen válogatott kéziratgyüjtemény 331 kötetben. Ezek közt 85 kötetben foglalva van a velenczei köztársaság külföldi követeinek, követségök bevégzése után a kormánynak beadott hivatalos jelentéseik, melyek nagy történeti fontossággal birnak.

Az egykori Canonici-féle gyüjteményhez tartozó és Sneyde-úr könyvtárának eladásakor megvásárlott 291 kötet kézirat, mely az olasz literaturára vonatkozik.

Butler tudor és Lichfieldi püspök gyüjteménye, mely nagyrészt bibliai és classicai kéziratokból, úgy mint egy igen becses autographgyüjteményből áll, szinte vevés útján került a muzeum birtokába és 290 kötetből áll.

1841. évben a muzeum választmánya által megvásároltatott egy igen érdekes és nagy fontosságú syriai nyelven irt régi kéziratok gyüjteménye 49 kötetben. Ezen kéziratok a nitriai pusztán Cairo közelében levő syriai zárda de Sancta Maria Deipara könyvtárába tartoztak és a szerzetesektöl vétettek meg.

Ugyanezen zárdából 1843-ban 317 kötet syriai kézirat vásároltatott meg a muzeum számára, ezek nagy bibliai és történeti fontossággal birnak és nagy részben a VI. és IX. századok közt irattak.

1847-ben szint ezen zárdából ismét 173 kötet syriai kézirat vétetett meg, melyek többnyire történeti érdekkel birnak. Ezen három rendbeli szerzemény a fent említett Rich-féle gyüjteményben találtató és néhány már elöbb a muzeum birtokában volt syriai kéziratok hozzászámitásával most 600 kötetnél többet tesz és e nyelven a világon legnagyobb és legjelesebb gyüjteménynek tartatik. Tartalma még csak kis részben ismertetik és catalogusa is igen hiányos.

Crawford Jánostól szerzett javanei, bugis és malay (indiai) nyelveken irt kéziratok 129 kötetben.

A vaticani levéltárból lemásolt historiai okmányok 50 kötetben, melyek III. Honorius pápától 1216) XIII. Kelemen pápáig (1795-ig) terjednek és a kormány által adattak a muzeumnak.

Upcott úr könyvtára eladásánál vett 117 kötet kézirat, mely nagyrészt hivatalos levelezésekből és okmányokból áll és egy igen becses külföldi autographgyüjteményt foglal magában.

Az angolegyházbeli missionarius társaság által ajándékozott igen érdekes, aethiopiai nyelven irt kéziratgyüjtemény 74 kötetben.

85 kötet chinai kézirat és földképek, melyek Aberdeen gróf által ajándékoztattak a muzeumnak.

Bolognai Ranuzzi gróf gyüjteményéből megvásárlott 117 kötet kézirat, mely Franczia-, Spanyol- és Olaszországnak a XVI., XVII. és XVIII. századokbani történetére vonatkozik.

Yule tábornok fiai által ajándékozott igen érdekes keleti kéziratgyüjtemény, melynek nagyobb része perzsa kéziratokból áll és 245 kötetet tesz.

A tiroli, jorgenbergi benczék zárdájából megvásárlott 90 kötetben foglalt igen becses kézirat, ezen egész gyüjtemény régi hártya-codexekből áll és hittani, törvénytudományi, metaphysicai s más vegyes tárgyakróli értekezéseket foglal magában stb.

Ezen rövid felszámolásban én csak a nagyobb gyüjteményeket érintettem, elhagyván a kisebb, gyakran a legérdekesebb és történeti fontossággal biró gyüjtemények s egyes kötetek említését, úgy mint azokat is, melyek kizárólag a britt birodalomra vonatkoznak, mert az magától is értetik, hogy ezekben az angol levéltárak átaljában a leggazdagabbak.

Ezen rövid és bár mennyire hiányos elősorolás is mutatja, hogy mily sok oldalú ismereteket tartalmaz ezen gyüjtemény, úgy mint azt is, hogy egyrészt a muzeumi hatóságok mily nevezetes pénzösszegeket költenek kéziratok vásárlására és másrészt, hogy a magán adakozók nem kis mértékben járulnak a tudomány és müvészet ezen nemzeti kincstárának növelésére, a mi eléggé tanúsítja a részvétet, melylyel a nemzet ezen intézet iránt viseltetik.

Magyarországra vonatkozólag ezen gyüjtemény számos és érdekes okmányt tartalmaz és a kinek ideje s tehetsége van hozzá, itten sok kéziratot találhat, mely meg fogja jutalmazni a keresésökre fordított fáradságot. Én az e könyvben közlötteken kivül még számos kéziratot találtam ezen gyüjteményben, mely vagy történeti, vagy más tekintetben Magyarországra nézve érdekes. Ilyenek például:

7058—7080. számok alatt találtató 22 kötetben foglalt Stepney György hivatalos és magán levelezései, melyek Magyarország ügyeire és jelesen az ő közbenjárása alatt folyt békealkudozásokra nézve sok felvilágosítást nyújtanak.

5131. szám alatt pedig Bruyninxnek, ki a hollandi köztársaság részéről Stepney-el együtt működött, számos hivatalos levelei s jelentései.

Szint ezen és az utána következő szám alatt van Medows Péternek a bécsi udvarnál Stepney követi utódjának több levele s hivatalos jelentése, köztök több Magyarország ügyeiről is szólván.

5232. szám alatt 35. és 36. lapon több emlékpénzek rajza találtatik, melyek közt vannak Mátyás

király, II. Lajos, II. Soliman, Huss János stb. emlékpénzei.

5467. szám alatt V. Henrik angol és Zsigmond magyar királyok között kötött szerződés másolata.

5256. és 5257. számok alatt két igen érdekes kötet találtatik, melyek Magyar- és Erdélyországot lakó különféle nemzetek viseletének vízfestéseit foglalják magokban, valamely angol utazó (talán doctor Clarce) által készítve és igen csínosan és szorgalmasan vannak festve. Mindkét kötet többnyire ugyanazon rajzokat foglalja magában, csakhogy az első némileg hanyagabban s pongyolábban, tán a helyszinén van festve, mig a másik sokkal nagyobb szorgalommal és csínossággal van utáncsinálva. Ezen igen érdekes rajzok közt találtatik a többi között több minden rangbeli szász férfi és nő rajza, a szebeni bíró és várostanácsos hivatalos öltönyeikben, a kolozsvári bíró, székely, magyar férfiak s nők, egy magyar talpas, vagyis az újabb stylistica szerint baka, hosszú kanóczos puskájára támaszkodva. Az oláh pap és paraszt, de különösen az oláh parasztasszony séta közben igen érdekes, ez tudniillik orsófával köténye zsebébe dugva sétál föl s alá és czérnává fonja kenderét, s így séta közben is dolgozván, mintegy megczáfolja némelyeknek azon állítását, hogy az oláh természetileg lusta. Egy másik képen egy az erkölcs útjain eltévedt oláh nőt látunk, a mint ez egyik kezében seprőt, a másikban pedig égő fáklyát tartva, a templom közepén áll, nyilvános bünbánatot teendő. Egy matrónatermetű asszonyság d'un embonpoint sans repoche csipőire támasztott két kezével a magyar főrangú hölgyet képezi, az önmegelégedés és saját fontosságának

öntudata ugyan kilátszik hizott képéből, de jelenkori förangú hölgyeink példányát benne senki sem fogja megismerni.

10051. szám alatt van egy igen csínosan írt és festvényekkel is díszesített 8-rét kis kötet olasz nyelven írva, címe „Historia de la beata Guielma regina di Ongaria.“ Ez egy igen regényes s felette érzékeny mese, melyben elmondatik, hogy bizonyos angol király testvérét és több főbb nemeseit útnak indította a világba leánynézőbe azon meghagyással, hogy neki szép feleséget hozzanak. Ezek sok barangolás után végre megtalálták Magyarországban a szép Guielmát és ezt a király számára magokkal vitték, de ki nem sokára minden ájtatossága és szépsége mellett is a király előtt hütlenségi gyanúba esvén, kivégeztetett és természetesen szentté lett. Ezen szomorú történetnek sem ideje, sem a kegyetlen királynak vagy más valakinek neve az egész könyvben említve nincsen, kivéve a czimlapon említett Guielma nevet. Ezen kis könyvnek, mely látszólag a XV. vagy XVI. században iratott, azon egy érdeme van, hogy írója, alkalmasint valami olasz barát, tanúságot tesz, miszerint már azon korban is Angolországból Magyarországig kellett útazni, hogy az ember egy valóban szép nőt találjon;

„de a hü nőt hogy hol lelem,
azt a tájat nem ösmerem seholsem“

teszi hozzá mint egy commentárúl az újabbkori magyar népdal.

19,568. szám alatt van egy franczia utazónak naplója, ki a XVI. század végén utazott Németországban és Magyarország egy részében, többi között Mosony vagy Vas megyében megyei tisztviselők

társaságában alkalmasint forsponton utazván, ezekkeli érdekes társalgását leírja és őket igen kedvezően jellemzi.

Szinte ezen gyüjteményben 17,707. szám alatt találtam az egyetlen magyar nyelven írt kéziratot is, de ezen egy is, sem kora, sem tartalmára nézve nem bir semmi érdekkel. Ez ugyanis az 1829-ik évben Londonban tartott unitáriusok gyülekezetéből az erdélyi unitáriusokhoz írt levél magyar fordítása, melyet Erdélyből küldött valaki sir John Bowringnak ajándékban, ki szinte az unitárius vallást követi és ki azt a többi, remélhető hogy ennél érdekesebb s fontosabb kézirataival együtt a muzeumnak eladta.

Ezen gyüjtemény catalogusa ott kezdődik, a hol a Sloane-féle catalogus végződik, vagyis 4101 számnál és jelenleg vagy 25,000-ig megy. Ezen catalogusnak még csak egyes részei vannak nyomtatva, nagyobb része kéziratban van és részint minden elrendezés vagy mutatótábla nélkül, az irományok azon rendben levén röviden említve, a mint azok a muzeum birtokába jöttek, azért ezen osztályban nehéz tudni, hogy mi találtatik benne bizonyos tárgyat illetőleg, vagy hol keresendő.

Az itt elsorolt osztályokon fölül, melyek a Britt Muzeum okmánytárát képezik, még mint ennek kiegészítő részei megemlítendők:

Közel 50,000-re menő földképek és tervrajzok gyüjteménye a világ minden részeiből.

Egy igen gazdag és több ezerre menő eredeti és utánnyomott pecsétgyüjtemény.

Vagy 700 kötetre menő eredeti zeneművek kéziratai, melyek részint a szerzők, részint mások által adattak a muzeumnak.

Ebből áll a Britt Muzeum kézirattára, melynek nagyszerüségéről, fontosságáról és érdekéről ezen rövid s hiányos leirás csak gyenge fogalmat nyújthat, mely annak nagyszerüségével összhangzásban sehogy sincsen, de az olvasó meg fogja bocsátani e hiányt, ha meggondolja, hogy amaz az angol nemzet roppant, emez pedig az én parányi tehetségemhez van mérve.

Mielőtt azonban a Britt Muzeumtól elválnék és más angol könyv- s levéltárak említésére térnék át: nem hagyhatom itt említés nélkül azon udvarias és szives készséget, melyet ezen intézet tisztjei és szolgáitól egyaránt és kivétel nélkül több évek folytán mindenkor tapasztaltam és melyért nekik itt nyilvánosan köszönetet mondani szives kötelességemnek tartom.

A Britt Muzeum könyvtárán kivül Londonnak még vagy 30 nagyobb s kisebb, ha nem is a szó teljes értelmében nyilvános, de bizonyos feltételek alatt a közönség által hozzáférhető könyvtára van. Ezen könyvtárak közt van több, melyek becses kézirati gyüjtemenyekkel is birnak; én a többiek elhagyásával csupán ez utóbbiakról fogok itt betürend szerint rövid említést tenni.

A régész-társulat könyvtára.

Az első régésztarsulat Angliában már 1572-ben alakult, de ez nem sokára a minden tudományos mozgalomban veszélyt sejtő I. Jakab kormánya által a XVII. század első éveiben feloszlattatott és csak a XVIII. század elején alakult ujra. 1751-ben királyi kiváltságlevelet is nyervén.

A társulatnak becses könyv- és levéltára van, ez utóbbi leginkább az angol történetre és régiségekre vonatkozó okmányokból áll, vannak azonban benne más vegyes státuspapirosok, származási táblák stb. is. Különös említést érdemel ezen könyvtárban az úgynevezett Doomsday Book, mely a Hódító Vilmos angol király parancsára készült a XI. században és mely az egész ország telekkönyvét képezi. Európa egy nemzetének sincs ehhez hasonló becsű régiségi emléke. A munka e czélra kiküldött királyi biztosok által 6 éven át készült, a biztosok minden adatot helybeli esküdtszékek kimondása után iktattak bele. Ezen munka magábanfoglalja az egész ország földjének részletes össze- s leirását, a kerületek határai a birtokosok neveit s birtokuk kiterjedését, a rét, legelő, erdő és szántóföld mennyiségét és több megyékben a lakosok számát; külön adván a földbirtokosok, házhelyes gazdák, zsellérek s rabszolgák minden osztályait.

Ezen könyvtár az úgynevezett Somerset-házban tartatik, melyben a kormány a társulat számára több szobát engedett által s reggeli 10 órától délutáni 5 óráig naponként nyitva van a társulati tagok számára; idegenek egy társulati tag által bevezettetvén, azt szabadon használhatják.

Az ázsiai társaság könyvtára.

Ezen társaság 1823-ban alakúlt, czélja levén Ázsia régi és újabb müvészete, tudománya és irodalma ismertetését előmozdítani és az e czélra működő egyéneket támogatni.

Könyvtárában, mely főleg keleti s keletre vo-

natkozó munkákból és igen nagy becsü földképek gyüjteményeiből áll, 800 kötet keleti nyelveken irt kézirat is van, van ezenkivül egy jeles pénz, minta, szobor, felirat és más érdekes tárgyak gyüjteménye is. A kéziratok gyüjteményének egy jó nyomtatott catalogusa van.

Bemenet a társulati tagok valamelyikének ajánlása mellett idegeneknek is szabadon engedtetik, kik az ily bevezetés mellett a könyvtárban dolgozhatnak.

A czímernöki hivatal (College of Arms) könyvtára.

Ezen intézet III. Richard idejében 1483-ban alakittatott. A könyvtár már az intézet természeténél fogva is majdnem kizárólag a czímertudományra és ezzel összeköttetésben levö tárgyakra vonatkozó munkák s oklevelekből áll és e tekintetben sokan azt páratlannak tartják.

Kéziratgyüjteménye több ezer kötetre megy és a czímertudománynyal összeköttetésben levö okmányokon kivül sok érdekes történeti, helyirási stb. okleveleket foglal magában. Itt van többi között a már fenebb emlitett Arundel-könyvtárhoz tartozott kéziratok egyik fele, mely igen becses történeti okmányokat, státuspapírosokat, krónikákat stb. tartalmaz.

A könyv- és levéltár nyitva van naponként 10 órától 4 óráig, de használata csak bizonyos díjak fizetése mellett engedtetik meg, a könyvtár és gondviselöi ezen jövedelemből tartatván fen. Catalogusa nincsen, hanem a benne búvárkodók számára igen jó mutatótáblák készittettek.

A keletindiai társaság könyvtára.

A közelebbről kimúlt keletindiai társaság igazgatósága 1805. és 1806. évben a társaság házában egy könyvtárt alakított, mely most több mint 10,000 kötet nyomtatott könyvet és közel 8000 kötet kéziratot számlál. A könyvtár minden Ázsiáról megjelent munkával bír, a kéziratgyűjtemény majdnem kizárólag keleti irományokból áll, melyek majdnem minden keleti nyelveken írvák, de leginkább a szanszkrit, arab, perzsa, hindonstani és tibeti nyelvek vannak benne képviselve. Ez utóbbiak közt vannak tudós hazánkfiának néhai Csoma Sándornak hátrahagyott irományai is.

Ezen könyvtár szoros értelemben nem nyilvános, de bármely tisztességes londoni lakos ajánlatára bemeneti engedelem adatik, sőt maga a könyvtárnok is fel van hatalmazva, bármely tisztességes külsejű személyt bebocsátani, ki azután szabadon használhatja a könyv- és levéltárt, söt tenta, toll és papírral ingyen láttatik el, ha erre szüksége van.

September hónapot kivéve a könyvtár naponként reggeli 10 órától délután 4-ig nyitva van. Catalogusa a levéltárnak nincsen, de van néhány tökéletlen tartalmi jegyzéke kéziratban.

A Lambeth-palotai könyvtár.

A Lambeth-palota a canterburi érseknek, Angolország primásának,londoni hivatalos lakháza. Ezen palota egy igen becses könyvtárral bír, mely I. Jakab uralkodása alatt Bancroft érsek által alapíttatott

és időnként Abbot, Laud, Sheldon és Tenison érsekek által növeltetett, úgy hogy az most közel 30,000 kötet nyomtatott könyvből és több mint 1200 kötetre menő kéziratból áll. Ezen könyvtár az angol köztársaság idejében a parlament által elvétetett az érseki lakból és a Sion nevet viselő puritanicum collegiumnak adatott, de a királyság visszaállításával az Juxton érsek által visszakövetteltetett és előbbi helyére átszállíttatott. A könyvtár főleg bibliai, vallástani és történeti munkákból áll, jelenkori munka azonban alig van benne, a mi arra mutat, hogy korunkban az angol főpapok az irodalmi pártfogók czímét nem ambitionálják.

Kézirati gyüjteménye igen jeles. Ennek nagy része természetesen az angol egyház ügyeire, a papi jószágok s kiváltságokra, a tizedre s hasonló tárgyakra vonatkozik. Azonban számos és igen fontos történeti okmányokat is foglal magában, különösen Irrland historiájára néze igen nevezetes gyüjteménynyel bír.

Igen számos pápai bullákkal bír, de különösen levelekben, melyek oly lényeges részét képezik a historiának, igen gazdag; ezek nem csupán a britt birodalomra, hanem Európának majdnem minden országára nézve érdekesek, különösen sok történeti okmány van benne, mely Francziaország történetére vonatkozik. Magyarországot érdeklőleg is van ezen levéltárban számos oklevél, de ha vajjon ezek eredeti levelek s tartalmokra nézve fontosak legyenek-e, én nem tudom, mert nem volt alkalmam azokat megtekinteni és csupán a levéltár catalogusának átnézéséből tudom ottlétöket.

A könyv és levéltárnak több catalogusa van,

agyobb részt nyomtatva, a levéltár catalogusai özt az, mely dr. Todd által készült London 1811. án a legjobb s legtökéletesebb és megérdemli a gyelmes átnézést.

A könyvtár nyitva van minden hónap első és armadik hétfőin, de megváratik, hogy a látogató agy az érseki titkárt, vagy a könyvtárnokot jöveeli szándékáról előre értesítse. Ha valaki birtokjog, ized s más hasonló tárgyak iránti felvilágosító adaokat keres, azért bizonyos meghatározott díj fizetetik. A tudományos búvárkodás azonban minden líj nélkül megengedtetik és a könyvtárnok az ily átogatóval az idő iránt oly intézkedéseket tesz, a ely mindkét félre nézve kielégítők.

A Lincoln's Inn-beli könyvtár.

A Lincoln's Inn a legnagyobb ügyvédi egylet ngolországban. Könyvtára, mely most közel 30,000 yomtatott könyvet és vagy 900 kötet kéziratot zámlál, a Londonban most létező könyvtárak közt a grégibb, VIII. Henrik idejében a XVI. század elején lapíttatván.

A kézirati gyüjtemény néhány jeles és ritka éldánynyal bír, tartalmára nézve nagy részben tör-ényes természetü, de vannak benne történeti és ás vegyes érdekü okmányok is. A könyvtár csuán az egylet tagjai által használható, azonban ezek evezetése által más ügyvédi egyletek tagjai is nyeretnek bementi engedelmet; idegenek csak kivéteesen bocsáttatnak be szabály szerint, gyakorlatilag zonban bármely tag által bevezethetők és ha vaami tárgyra nézve búvárkodni akarnak, ez iránti érelmük rendesen teljesíttetik.

A Royal Society könyvtára.

A Royal Society Angolországban az, a mi más európai országokban az akademiák és tudós társaságok. Ezen tudós társaság már 1660-ik évben alakúlt és 1662-ben királyi kiváltságlevelet nyert és így egy Rómában levöt kivéve a legrégibb hasontermészetü társaság Európában.

Könyvtára igen válogatott, különösen a tudományos tárgyakban a legjobb munkákkal bir, majdnem minden külföldi tudós társaságok kiadásait s számos más igen becses munkát foglal magában és 50,000 kötet nyomtatvány- és vagy 500 kötet kéziratból áll; ez utóbbiak közt különös érdekkel bir a nagy Newtonnak „Principia" czimü munkája, saját keze irásaban; az ifjú Wren alatt irt „Parentalia" szinte igen érdekes adalekot képez. Az Arundel-féle könyvtárhoz tartozó kéziratok, melyek ezen társulat birtokaban voltak, most, mint fentebb láttuk, a Britt Muzeumban vannak. Atalában az ezen könyvtárban találtato kéziratok inkább tudományos mint történeti érdekkel birnak.

E könyvtar catalogusa, mely Panizzi úr jelenleg a Britt Muzeum főkönyvtárnoka által készült, Angolorszagban a legjobbnak tartatik. Az 5000-et meghaladó térképek és rajzok gyujteménye egy külön catalogussal bir.

A könyvtár nincs ugyan a közönség számára nyitva, de ha barki kivan valamely könyvet benne látni, nincs rea eset, hogy kerelme megtagadtatott volna, habar minden ajanlas nélkül jön is, a könyvtárnok fel leven e czélra hatalmazva. A könyvtár,

úgy mint a társaság gyülése is, az úgynevezett Somerset-házban tartatnak, hol a kormány a társaságot szükséges szobákkal ellátja.

A Sion-College könyvtára.

Ezen collegium könyvtára 1630-ban alapíttatott, White tudor által, később többek adakozása és a szent Pál templomi könyvtár egy részének ide áttétele által gazdagíttatott, de ama nagy tüz veszélyben, mely 1666-ban majdnem egész London városát hamuvá égette, több mint egy harmada ezen könyvtárnak elégett, mely kár azonban részben kipótoltatott, 1679-ben a jesuitáktól elkobzott könyvek nevezetes része ide tétetvén által.

Ezen könyvtár most vagy 40,000 kötet nyomtatott könyvből és közel 400 kötet kéziratból áll, és különösen annyiból érdekes, hogy nagy számú igen ritka könyvekkel bir, sőt számos oly könyvet számlál, melyek az egyetlen fenlétező példányokat képezik.

A könyvtárnak jó catalogusa van, mely ugyan nem tökéletes, de a hiány csupán kisebb munkákra vonatkozik. Ezen könyvtár a collegiumbeli tagok tulajdona, de ezek mindig azon törekedtek, hogy annak használatát mennél nyilvánosabbá tegyék és így a bemenet és használat bárkinek igen könnyü. Pompás olvasószobával bir, mely 120 láb hosszú, és 200 olvasónak kényelmes helyet ád, naponként 10 órától 4-ig nyitva levén.

A Temple-beli könyvtár.

A Temple, a Lincoln's Innhez hasonló ügyvédi egylet, melynek két különkönyvtára van, összesen vagy 40,000 kötet nyomtatott könyvből és 500 kötet kéziratból állván. A könyvek, úgy mint a kéziratok is nagyobbrészt törvényes tárgyakra vonatkoznak, ámbár az előbbiek a literatura majdnem minden ágát képviselik.

A bemenet ezen könyvtárba csak a tagoknak engedtetik; idegenek, kivált ha nem a törvényes pályát követik, csak kivételesen bocsáttatnak be. Ennél szabadelvübb intézet

A Tenison-könyvtár,

Mely 1680 és 1690 között alapíttatott Tenison Tamás tudor és London egyik plebániája lelkésze által, ki később a canterburi érsekségre emeltetett. Ez volt az első egészen nyilvános könyvtár Londonban, melybe mindenki szabadon bebocsáttatik. Érdekes kéziratai vagy 90 kötetet képeznek és néhány jeles classicai munkát foglalnak magokban. Wicliffe a legrégibb angol reformator által angolra fordított biblia szinte ezen kéziratok közt van, de ez nem tökéletes példány. A könyvtár naponként reggeli 9 órától délután 4-ig van nyitva.

Doctor Williams könyvtára

Volt a második nyilvános könyvtár Londonban, melyet dr. Williams református lelkész, 1716-ban meghalálozván, a közönség használatára hagyomá-

nyozott, egyszersmind 1600 font sterling évi jövedelmet hagyván egy épület szerzésére és a könyvtár fentartására. Ezen jeles könyvtár vágy 20,000 kötetből áll, melyek között van 300 kötet kézirat, ezek leginkább a reformatio korábbi történetére vonatkoznak és e tekintetben igen érdekesek.

Az olvasószoba igen kényelmes és benne vagy 30 olvasónak van helye, a bemenetelre egyéb nem kivántatik, csak hogy a bemenő, nevét egy e czélra artott könyvbe beírja. A könyvtár, szombatot kivéve, naponként nyitva van.

Az országos levéltár.

Minden angol levéltárak közt történeti és politikai tekintetben legfontosabb s leggazdagabb természetesen az országos levéltár, de ez az olvasóközönségnek nem levén nyitva és használata csak különös engedély mellett és bizonyos korlátok közt levén kivételesen megengedve, tartalmáról részletes tudósítást adni nem lehet, ámbár ez már maga az intézet természetéből is következtethető.

Az országos levéltárba bemeneti engedelmet csak a külügyi minister adhat és a bemenni kivánónak szükséges, hogy hozzá egy irott folyamodást intézzen, megemlítvén folyamodásában a levéltár látogatásának czélját és kijelelvén a látni kivánt oklevelek korát. Ha a folyamodó ellen kifogás nincsen, az engedelem megadatik, de csak azon oklevelek látására vagy lemásolására, melyek 1688 előtt keltek; ha pedig valaki ez időnél újabb okmányt kiván látni, az ily iromány folyamodásában külön kell kijelölnie és az engedelem megnyerése ez esetben a minister discretiójától és a diplomatia exigentiáitól függ.

A másik munka szinte Törökországról szól és csak annyiban érdekes reánk nézve, a mennyiben az egy hazánkfia, a híres kalandor báró Tott által iratott; ez egy 363 lapból álló 4-rét kötetben van foglalva és, mint az előbbi, szinte igen csínosan és szorgalmasan van irva, címe:

„Essay sur le gouvernement des Turcs leurs meures et leurs usages, par le Baron de Tott 1763."

Ezen kéziratgyüjtemény státuspapírosokban s levelezésekben igen gazdag és könnyen lehet, hogy ezek közt Magyarországra nézve is találtatik néhány érdekes okirat.

Ezen könyvtár minden szorítás nélkül nyitva van a közönség számára és a látogató az illető tisztek által szives udvariassággal s szolgálati készséggel fogadtatik.

Az edinburgi egyetem könyvtára.

Az edinburgi egyetemnek igen jeles könyvtára van, mely nem csak a tanulók hanem általában a közönség számára naponként nyitva van. A nyomtatott könyvek száma közel 80,000-re megy. A kéziratgyüjtemény nem oly számos, de néhány igen érdekes okmányt tartalmaz, ilyen például a szerencsétlen Stuart Mária királynénak eredeti házassági szerződése a franczia trónörökössel. Fordunnak híres Scotichroniconja hártya-codexben. De különösen érdekes és említésre méltó a csehországi rendeknek 1415. évi september 2. kelt, Huss János és prágai Jeromos elégetése végett a konstanczi zsinathoz küldött ünnepélyes óváslevele eredetiben. Ezen felette érdekes oklevél hártyán van irva és az óvást tevők

Az Advocates library Edinburghban.

Ezen jeles könyvtár 1682-ben alakíttatott és a skott ügyvédi kar által tartatik fen. Ez Skóciában a legnevezetesebb s legjelesebb könyvtár és mintegy nemzeti könyvtárnak tekinthető, több mint 200,000 kötetet foglal magában, melyek között számos ritka könyv találtatik. Kéziratgyüjteménye is több ezer kötetre megy, de ennek catalogusa igen hiányos levén, tartalmával csak hosszabb idö alatt ismerkedhetni meg. Nekem ott mulatási időm pedig igen korlátolt levén, nem voltam képes az okmányok természetével bövebben megismerkedni, találtam mégis benne két kéziratot, mely némileg Magyarországra nézve is érdekes. Ezek egyike a catalogus 328. lapján, 29., 7. és 5. szám alatt találtatik, címe:

„Journal du Sicur de la Croix. Secretair de l'Ambassade de France a la porte Ottomane 1673.“

Ezen munka igen csínosan írt és vörös selyembe kötött három 8-rét kötetet képez, a könyvek tábláin a franczia királyi czímer van aranyban nyomva. A napló írója több helyen értekezik magyar dolgokról, a mennyiben ezek a törökországi ügyekkel voltak ez időben összeköttetésben. Többi között egy helyen azt mondja, hogy a Constantinápolyba érkezett magyarokkal (alkalmasint Apafy követjeivel) akarván értekezni, öket egy kis szigeten, hol szállva voltak. felkereste és ki akarván tölük küldetésök okát tudni, öket előbb jól leitatta, mert, úgymond, csak így lehet ezen nemzetbelieket beszédesekké tenni.

LONDONI MAGYAR

OKMÁNYTÁR.

V.

1.

Ser^mo Principi domino Henrico dei gracia Anglie Regi et Fratri nostro Carissimo Ludouicus eadem gracia Rex Hungarie et Bohemie etc. Salutem et mutue charitatis ac felicium successuum incrementum. Ser^me Princeps et domine Amice ac Frater noster charissime: Et si priuatim nobis cum Maiestate vra ob maximam inter se Regnorum utriusque nostrorum distanciam, nulla adhuc intercesserit consvetudo, Tamen cum perspectum habeamus curae semper fuisse Ma^ti vestrae, ut christiana Respublica in qua locum habet eminentissimum, et amplissima esset et tutissima, libuit, immo ipsa compulit necessitas ad Maiestatem vestram has dare literas, quibus gravissima que non magis nostris quam omnium Principum christianorum Regnis, atque adeo ipsi Ecclesie catholice instant pericula, describeremus. Notum Ma^ti vestre putamus esse quanta Turcarum sevissimorum nostrae fidei hostium sit potencia, qui Asiam totam et non exiguam partem Europe Tyrannidi subiectam sue possident cum hijs post Greciam captam assiduum nostris Regnis fuit bellum et concertacio pene quotidiana, dum illi propagare imperium religionem extingvere, nostri sua defendere, fidem tueri satagunt. Hostes Turcis fuere Sultanus Tyrannus Egypciorum potentissimus et Persarum Rex quem Sophin appellant. Hic post diuturna Bella et Turcis sepe superatus et magna regni sui porcione mulctatus est, illi vita eciam est adempta cum Imperio. Postremo Turcarum Princeps quum ita rebus suis videbat conducere, fedus cum Sophi percussit,

Bello itaque Asiatico et transmarino exoneratus cum esset, nihil putabat fore vel ad ampliandum Imperium antiquius vel ad gloriam pulchrius, quam ut arma et vires omnes in christianos verteret, se tamen ad tempus continebat, propterea quum audiebat christianos Principes auctore summo Pontifice in Turcarum exicium conspirasse, Illud que Tyrannum morabatur, Quum sciret hanc inter Cesaream Ma^{tem} et nos esse necessitudinem et affinitatem, nec fieri posse quin omnes nobiscum vires et facultates suas, dum esset opus communicaret. Misit itaque legatos qui de pace nobiscum agerent hic adhuc existentibus, quibus antequam responderemus, exarsit hoc Bellum perniciosum inter Cesaream Ma^{tem} et christianum Gallorum Regem, hostis igitur dolo nos, cum de pace ageret circumvenire voluerit, seu animo repente ad occasionem mutato, cum videret neque Generalem illam, quam maxime timebat expedicionem in se decerni, nec putaret ullum nobis a Cesare qui bellum cum Gallis gereret presidium fore, incredibili Equitatu ac peditum collecta multitudine, Tormentis preterea alijsque rebus ad belli usum necessarijs celerrime comparatis bellum nobis inferre statuit, habet in Castris ad Sophiam que ciuitas a finibus nostris exiguo est remota intervallo, ad ducenta bellatorum millia, Quos ipse ad obsidionem arcis nostre Nándor Albensis ducet, Belgradum alio nomine vocant, est omnium que Turcis sunt finitime cor et caput clavisque tocius Regni. Qua ut superbissime iactat expugnata, ad Budam ubi nobis Regia est capiendam properabit, instruxit et alium exercitum hominum octuaginta millium, qui Transilvaniam provinciam nostram per Valachiam inferiorem duce Mehemet bego bellicosissimo aggrediantur, Valachie Prefectus habeat in armis omnes copias suas ex quibus ad quadraginta hominum millia, metu compulsus Turcarum viribus adiunxit. Tercius est exercitus ab eo ad vastandum eodem tempore Regnum nostrum Croacie descriptus prouidit insuper ne Ser^{mus} princeps nr. polonie Rex esse nobis auxilio possit, Tartarorum enim quinquaginta millia, qui eius provincias ferro et igne vastarent concitavit. Huius tanti belli causa, ut vere possumus affirmare, Principum est Christianorum, et imprimis nova inter Cesaream Ma^{tem} et Gallorum Regem dissensio, pro quorum concordia scripsimus

ad Sanctissimum Dominum nostrum, scripsimus ad ipsos Cesarem et Regem Christianissimum, nihil dubitamus quin si diuina miseracione, de pace inter eos conveniret, illamque classem et arma que habent parata in Turcas verterent, christianos ab illorum metu imperpetuum possent liberare. Maiestati vestre cum utroque Principe arctissima est necessitudo, eiusque auctoritas apud eos est maxima, Rogamus eam magnopere, velit publice salutis causa pacis inter eos conciliande provinciam suscipere et id sua auctoritate perficere, ut has vires quas in se ipsos et fundendum christianum sanguinem compararunt, in Teterrimorum hostium vertant excidium, hec enim unica est tuende a Turcis Christianae religionis via. Nostre etenim vires tot annorum bellis ita sunt attrite, ut ad sustinendum tanti hostis impetum, pares esse nullo modo possint. Quamvis non recusemus omnia, et ipsum si sit necesse spiritum pro tuenda fide et Ecclesia sancta profundere, Succurrat eciam Maiestas Vestra quam primum suo nomine, laboranti christianorum statui, non enim nostra tantum petuntur sed quicquid est Christiane dicionis aditum hinc sibi et Januam tantum ad alia Regna querunt. Quam si semel aperuerint facilius tandem quascunque in partes libuerit penetrabunt, faciet Majestas Vestra rem dignam summo principe. Opus autem est celeritate nam hostes quotidie appropinqvant, et procul dubio antequam hec Litere ad Ma^{tem} Vestram pervenerint nos et Regna nostra invadent. Iterum atque iterum Maiestatem Vestram rogamus laboranti Reipublice Christiane et consilio et auxilio dum licet succurrat. Quam valere optamus felicissime. Datum Bude, Ultima Junii Anno domini Millesimo Quindgesimo vigesimo primo: Regnorum nostrorum Hungarie et Bohemie etc. anno sexto.

Ludouicus Rex
manu ppa.

Superscript.:

Ser^{mo} Principi domino Henrico dei Gracia Anglie Regi etc. Fratri nro Charissimo.

(Bibliotheca Cottoniana. Vespasianus. F. 1. köt. 80. emém).

Ezen levél eredetiben a Britt Muzeum könyvtárának úgynevezett Bibliotheca Cottoniana féle osztályában találtatik a fentebb jegyzett szám alatt. A levél egy egész kiterített ív papírra van írva. A királyi nagy pecsét nagyobb része le van törve, csak helye és egyes veres viaszdarabok látszanak.

2.

Ludovicus Dei gratia Rex Hungariae Bohemiaeque etc. Reverendissimo in Christo patri Domino Thome tt G Sanctae Ceciliae presbytero Cardinalj Eboracensi *) Salutem omniumque felicium eius successuum incrementum. Non sibi Reverendissima D. V. persvadeat splendidissimum eius nomen Clarissimarumque virtutum decus inter Britannicos dumtaxat et Gallicos limites coherceri, Sed potius in Universam Europam, et qua cunque nomen Christianum permeat longe lateque instar rutilantis syderis diffundi, id vel certissimo Argumento esse potest quod in Regnis ac provintijs nostre Ditioni subiectis adeo fama gloriae et amplitudinis Reverendissimae Dominationis Vestrae elucescit, latiusque in dies propagatur, ut nec in media quidem Britannia ubi ipsius sedes est collocata Illustrior evidentiorve esse possit. Qua quidem nominis gloria (Quae virtutis certissimum testimonium esse solet) et multorum gravissimorumque Virorum, qui ad nos variis ex Regionibus, assidue confluunt, testimonio allecti in Reverendissimam Dominationem Vestram ea sumus animi affectione ac propensitate, ut mirum in modum nos in eius amicitiam benevolentiamque insinuare iam pridem cupierimus in presenti non modo non veriti sumus sed potius letati occasionem oblatam, qua Reverendissimae Dominationi Vestrae licet hactenus nullo eam officio fuerimus prosecuti, operam favorem ac patrocinium adhiberemus, Cum enim Reverendum Dominum Hieronymum Balbum Prepositum Posoniensem Consiliarium, Secretarium, ac Oratorem nostrum in summis arduisque negotiis ad Ser^mum^ Regem Angliae fratrem et consanguineum

*) Eboracum=York város Angolországban, a hol Wolsey bíbornok érsek volt.

nostrum Charissimum delegavissemus, hoc ei pre omnibus demandavimus summamque Legationis hanc esse voluimus ut omnes eius conatus actionesque ad Consilium et arbitrium Reverendissimae Dominationis Vestrae referet, omnibus in rebus ejus fidei demandatis opera, favore, auctoritate, et inssione Reverendissimae Dominationis Vestrae uteretur, confisi eandem pro innata sua humanitate, et de maximis Principibus optime merendi consuetudine nihil quod in rem nostram ac Regnorum nostrorum, quae ob repentinum Turcharum tumultum in magno versantur discrimine, spectat, studij aut industriae pretermissuram. Quam ut ita faciat eciam atque eciam Rogamus, sibique a nobis ea polliceatur, quae a Principe neque ingrato neque munerum susceptorum immemori expectari debent. Constituimus enim Reverendissimam Paternitatem Vestram non modo ut optimum amicum diligere, sed ut tutorem et prope parentem alterum, et cui han teneram et pubescentem nostram aetatem summa cum fiducia Commendamus singulari pietate ac propensitate observare. Elegimus autem ex omnibus Consiliarijs nostris hunc precipuum ad tam arduas res tractandas Oratorem quem nobis semper fidissimum sincerissimum que sumus experti, et quo olim preceptore solertissimo, deinceps omnium nostrarum rerum Consultore ac ministro fidissimo usi sumus, eique tantum confidimus quantum mortalium cuique confidi potest. Ideirco Rogamus Reverendissimam Paternitatem Vestram ut cuicquid nunc in persona nostra pertractabit eadem ita accipiat ac si totum ex ore et precordijs nostris emanarent. Licet autem plene sumus eruditi Reverendissimam Dominationem Vestram ad omne officium esse obviam et expositam, ipsum tamen Oratorem nostrum non modo quoad nostra negocia, verum eciam quoad eius privatam personam plurimum ex toto corde commendamus, pollicemur que quicquid ab eadem presidij nanciscemur, illud neque vacuum neque intermortuum apud nos futurum. Datum in Castris ad oppidum Thethen, die VIII Augusti, Anno Domini Millesimo Quingentesimo Vigesimo primo. Regnorum autem nostrorum Hungariae et Bohemiae Anno sexto.

Ludovicus Rex
manu ppa.

Czímzet:

R^mo in Chro Pri Domino Thomae tt Sanctae Ceciliae prsbro Cardinali Eboracensi etc. Amico nro Char^mo.

(Bibliotheca Cottoniana. Vespasianus. F. I. 73. sz.).

Ezen levél eredeti, egy egész ívro van írva és a király saját kezével aláírva. A királyi nagy pecsét le van törve, de helye látszik.

3.

Reverendissime Domine. Cum aliquantum itineris processissem, presto mihi fuit Tabellarius cum literis a Ser^mo Rege Hungariae et rursus aliis a Rege Poloniae ad me datis, Summa rerum Hungaricalium haec erat. Regnum illud ad extremam desperationem redactum propriis opibus nec ad exiguum temporis aut defendi aut sustineri posse, Thurcum autem primo adventante vere cum omnibus copiis ex Asia et Europa conflatis iam non fines sed viscera et praecordia Hungariae invasurum et nisi a Bohemis et Germanis tempestive succurratur in suam potestatem quod reliquum est paruo negotio redacturum, Ex Polonia autem scribitur Tartaros circiter festum omnium sanctorum partem illam Sarmaciae quae magna Polonia nuncupatur maximo Equitatu fuisse aggressos, nostros vero qui exploraverant hostium Consilia exercitu accincto et instructo obviam eis ivisse. Quorum inopinato aduentu Tartaros cum magna eorum strage, cum pugna essent inferiores pedem retulisse, et ad inculta Scythiae unde exierant regressos, Rex Poloniae insuper privatim me admonuit et urget quod iam pluribus antea literis fecerat ut causam suorum subditorum Dannensium apud Regem Galliarum agam quos preter omne fas et equum Classis Gallica intercepit, eorumque mercibus quae excedunt precium centum millium nummorum aureorum summa iniuria potita plerisque eorum in custodia et vinculis detentis, quae res ad alias raciones meas accumulat ut animo au

bigam sit ne mihi ad Caesarem iter per Galliam faciendum nec ne, utrique trahor diverse, nam si negligam Legationem Gallicam non satisfaciam illius Principis mandatis, a quo iussus sum implorandi auxilii gracia, eque Gallum ut Caesarem et Ma^tem^ Regis Angliae adire, vereorque ne mihi in Hungariam redeunti obiiciatur quasi per me steterit quominus suppecias a Gallis habuerim et forte Rex Galliae ita comminiscetur se siquis modo admonuisset eum inter has quibus urgetur difficultates, auxilium tamen contra fidei hostes Regi propinquo et consanguineo nulla ratione fuisse recusaturum. Ad haec illud accedit quod video Reverendissimam Dominationem Vestram pro sua singulari sapiencia et in rempublicam Christianam pietate eo omnes conatus accionesque convertere ut induciis inter Caesarem et Gallum interpositis, in communi Religioni periclitanti consulatur, nec video cur si tadeo mihi illius Principis congressus fugiendus, cum quo forte paulo post aliqua concordia et pacificacio inibitur, Sed rursus ab eo itinere me revocat, quod certissimum habeo me incassum illam quoque Legationis partem obiturum nec quicquam praeter verba reportaturum, Illud vero perniciosissimum erit, nam interim dum frustra in Galliis tempus conteram subsidium Germanicum, in quo si quae est spes reliqua rei Hungaricae sublevandae et non alibi est constituta, aut omnino negligatur, aut serius accedat quam praesens necessitas postulat, Inter has perplexitates quae me in diversa trahunt, ita constitui, ut postquam Calizium transmisero, si comperiam Regem Galliae non procul abesse, et citra pariseorum Sequanam in aliqua Belgica Civitate commorari eo recta tendam, et biduo aut triduo ad munus mihi demandatum obeundum absumpto, Celerrime Caesarem repetam, ibidem tam diu commoraturus, quo ad aliud mihi a Regibus meis demandetur, sed sicut adhuc ambigo ad Caesarem ne prius an potius ad Gallum sit mihi cursus intendendus, ita illud omni certitudine certius, ubicunque gentium et locorum degero me assiduum praeconem et buccinatorem diuinarum laudum Reverendissimae Dominationis Vestrae futurum, neque ipsa plane innotescat, me nullum boni et sinceri Servitoris in Dominatione Vestra Reverendissima omni obsequio et officio, celebranda tempus aut occasionem prae-

termissurum. Ex Dower in festo S. Stephani Xthoris Anno Domini 1521.

Humilis R^m D. Vre
Seruitor Balbus.

E levélhez mellékelt külön papirosra mint egy utóiratképen a következő sorok vannak irva ugyanazon kézírásban mint maga a levél:

„His conscriptis appulit orator Caesaris, ex quo accepi Regem Galliarum degere ultra Pariseos et adhuc ut fertur remotius profecturum, unde deliberaui itinere Gallico dilato et omnino praetermisso recta ad Caesarem redire, ibidemque expectabo jussionem et mandatum Reverendissimae Dominationis Vestrae ex cuius sententia et nutu sum omnem hanc Legacionem moderaturus, supplico eidem ut literas Ser^ml Regis Angliae et eciam eiusdem ad Ser^mos Reges meos mihi dignetur quam ocijssime transmittere, Insuper Literas Reverendissimae Dominationis Vestrae ad Caesarem, Dominam Margaretam et Principem Ferdinandum, quas inprimis appeto, ut detur mihi amplior facultas ea de Reverendissimae Dominationis Vestrae laudibus referenda, quae sunt supra ingenii humani captum, de quibus utinam tam apte et enucleate disserere possem, quam in animo meo Reverendissimam Dominationem Vestram quasi ideam omnium virtutum contemplor. *)

Címzet:

R^mo in X^o pri et Dno Dno
Thomae Cardinalj Eboracensi
ac S. R. E. de Latere Legato
etc. Dno meo Col^mo.

(Bibliotheca Cottoniana. Vespasiam. F. I. 64. sz.).

Ezen levél egész kiterjedésében, úgy mint az utóirat és czímezet is, mind Balbus kézirásában van írva egy ketté hajtott ív papirosra. A pecsét nincsen meg, de helye még látszik.

---

*) Wolsey bíbornok ez időben a pápai szék elnyerését remélte, mit ha Balbus prépost valószinűnek tartott, nem lehet csudálni, hogy a fentebbiekhez hasonló kifejezéseket oly bőven használt a bíbornokhoz írt leveleiben, kivált ha, mint hihető, a császári követ, melyről az utóiratban szó van, Leo pápa ugyanazon hó 2-án történt halálának hírét meghozta.

4.

Serenissimo Principi domino Henrico Dei gracia Anglie Regi ac domino Hjbernie etc. Salutem prosperitatis ac felicium successuum perpetuum incrementum: Serenissime Princeps, due res sunt precipue quibus nos adducti, Caesaree Ma^{tis}, ac Christianissimi Gallorum Regis concordiam, Annos iam aliquot assidue exposcimus ac desideramus. Nam et miserae christianorum inter se contenciones acerbissime nobis sunt auditu, et non alia causa Turcas vehemencius in hanc solito maiorem sitim et aviditatem christiani sanguinis hauriendi atque in hunc tam precipitem furorem et cupidinem Regni nostri evertendi impulit quam funesta hec quae inter ipsos geruntur christianos bella, Sperant enim hostes ad excidium Reipublice christiane, minus sibi futurum negocij, quum principes nostros ad eam rem veluti adiutores se habere existiment. Nam cedem atque interitum christianorum Turce sciunt, belli quoque intestini idem ac nihilo felicior est effectus, (Ut autem Ma^{tas} V^{ra} rerum nostrarum condicionem cercius a nobis intelligat) Eo pervenimus, ut in extremo prorsus omnium periculorum et discriminum cardine versemur: Expugnatis enim hoc triennio fortissimis arcibus ac munimentis Regnorum nostrorum, Vadiisque ac ripis Savi ac Danubij fluminum, quibus antea coercebantur occupatis, Valachorum quoque provinciis duabus, (que ab uno Regni nostri angulo propugnaculorum vicem prestabant) in eorum potestatem magna ex parte redactis, Turce importunissimi christianae religionis hostes, vias atque aditus ad Regna nostra undique tam pronos ac faciles sibi fecerunt, ut nihil iam fere sit relictum obstaculi quod eos usquam magnopere possit impedire, quominus per terras et flumina, quocies voluerint, liberrime possint irrumpere. Quam facultatem adepti sparserunt rumores anno superiore per Traciam Mesiam Illiricum aliasque finitimas provincias, Turcarum imperatorem usque adeo bellis transmarinis esse implicitum et occupatum, ut sui imperii ac dicionis orientali parta salva et incolumi, bellum hoc anno nobiscum, aut cum aliis in Europa christianis, totus in persas

et Asiam conversus, gerere nullo modo posset. At nunc per certissimos exploratores, quorsum hij rumores tenderent, planissime cognovimus. Illud enim hostis per huiusmodi venabatur insidias, ut nos nostrosque aliqua ope ocii captos, securos ac tale nihil metuentes obrueret, pactis enim et confirmatis per oratores induciis cum Sophi persarum Principe et maximis aliquod eo actis et instructis exercitibus, paratisque rebus omnibus, que ad bellum ingens et diuturnum administrandum sunt necessarie: Regnum nostrum Hungarie, primo statim vere, eo animo ac proposito invadere et aggredi statuit, ut tot annorum predis, vastitate, cedibus, vexatum attritum, exhaustum, Jugo suo teterrimo (quod deus omen avertat) possit subigere. Sepe sumus apud Sedem Apostolicam et principes christianos testati, quantule sint nostre vires cum Turcarum collatae potencia. Quodque ab illis, ne finem quidem Regnorum nrorum (quos iidem hostes omni ex parte ambiunt) tueri nedum ut equo marte, citra aliena et externa presidia, cum eis possimus dimicare Quidque amplissimorum Regnorum ac provinciarum suarum viribus non contentus, Scijtharum quoque Imperatorem cum numerosissima illa et effrenata nacione tartarorum, in huius belli societatem, largicionibus, spe premiorum ac pollicitacionibus attraxit! qui eodem tempore hijsdem animis Hungariam adoriatur. Hortamur itaque Maiestatem Vestram et rogamus per omnipotentis dei nomen, per christi redemptoris nostri charitatem, per vinculum religionis, ac fidei communis, per privatasque necessitudines, per omnia Jura, que Reges Regibus, Amicos amicis iungunt et conciliant, ne patiatur (quod in se est) Regnum Hungarie, non postremum nec ociosum christianitatis membrum ab hoc corpore divelli: Succurrat Reipublicae christianae que profecto una cum Regnis nostris (nisi vestra Ma^{tas} ac reliqui principes, positis discordiis intestinis, opem pro se quisque maximam ferre properaverint) in apertam ruinam preceps agetur: Nos causam tam longi atque atrocis belli quod Ma^{tas} Caesarea cum Rege Gallorum gerit, nec levem esse, nec de nihilo ortam credimus, acceptae sunt (ut nobis facile persvademus) et illate utrinque iniurie, nec damna forsitan multo minora Illud tamen vere et indubitanter predicimus et affirmamus, *nunquam* alterutri parti, ex

prospero ciusce belli eventu ac victoria tantum gloriae, aut emolumenti, privatim sperandum esse, quantum ex amissa (quod dei benignitas prohibeat) Hungaria, universo orbi christiano, iacturae et periculi sit formidandum, Tanta enim Turcarum rebus hinc fieret accessio, quantam Ma^{tas} Vestra cogitare, atque animo suo metiri facile poterit. Si Hungarie situm, et quibus sit coniuncta regionibus, quos habeat populos, secum diligencius pertractarit, est itaque (ut rem in pauca conferamus) positum in manu Vestre Ma^{tis}, ac reliquorum principum, utrum hoc Regnum servatum ac defensum, an funditus perditum atque excisum maluit esse: Servari quidem Dei clemencia, Vestre Ma^{tis} ac principum concordia et suppeciis poterit. Sin illa duret ac protracta fuerit discordia, de salute huius Regni spes omnis abjecta et deplorata sit oportet. Quod ne accidat Ma^{tem} Vestram rogamus velit hijs que diximus remediis (quantum in se est) summa celeritate prospicere. Quam valere optamus felicissimam. Posonii, quinta die Februarij: Anno Domini Millesimo Quingentesimo Vigesimo quarto. Regnorum nrorum anno octavo.

Ludovicus Rex
manu ppa.

Czímzet:

Serenissimo Principi domino Henrico dei gracia Anglie Regi ac Domino Hibernie etc. Ftri et consanguineo ntro char^{mo}.

(Bibliotheca Cottoniana. Vespasianus. F. I. 74. sz.).

Ezen levél is mint a többiek egy egész ív papirosra van irva, a pecsét helye megvan, de a pecsét maga le van törve.

5.

Ludovicus dei gracia Rex Hungarie et Bohemie etc. Serenissimo ac Potentissimo Principi Domino Henrico eadem gracia Regi Anglie et Francie ac Principi Hibernie Affini nostro charissimo, Salutem et prosperorum successuum amorisque assiduum incrementum. Serenissime Princeps et Affinis noster charissime: Sepe Vestram Maiestatem et per legatos et per litteras de periculis nostris fecimus certiorem, auxilium illius contra hostem communem supliciter exposcentes, Sed nunquam fuit causa maior et diligentior auxilia Vestre Ma^tis petendi quam nunc est. Fimus ex omnibus partibus assidue certiores, eos esse hostis contra nos apparatus, ut his resisti, viribus nostris, presertim adeo afflictis et prostratis, nullo pacto possit: Audimus eum primo quoque tempore totis viribus regna nostra aggressurum: Nos autem quam impares simus tanto hosti, neque Vestram Ma^tem neque quemquam mortalium ignorare putamus: Restat ut Vestre Ma^tis que semper in christiane reipublice defensione propensissima fuit ope adjuvemur. Eam igitur enixissime rogamus, et per salutem publicam obtestamur, si unquam voluit nunc potissimum velit reipublice christiane adesse, et nobis auxilia necessaria quam primum supeditare. Et quum propinquiora sint pericula que nobis ab hoste emminent; quam ut a nobis expedicio generalis, siqua unquam futura est, expectari possit, consultissimum esset, et ita rogamus Vestram Ma^tem ut omnino faciat, ut interim dum aliter rebus nostris subveniri possit, mittat Vestra Ma^tas ad hoc Regnum nostrum subsidium pecuniarum. Quanto majus et copiosius mittere potest, ad peditatum, quo potissimum caremus conducendum: Non desunt quidem nobis pedites validissimi, maxime ex Regno nostro Bohemie, sed deest pecunia, qua conducantur, Vestra igitur Ma^tas eam nobis pro sua facultate, quam non mediocrem esse scimus, supeditare velit, idque per hominem et Nuncium suum proprium, qui et pecuniam ad necessarios usus, ipse manu sua despenset, et testis esse possit Vestre Ma^ti ac toti christiano *orbi*, tam necessitatum

quam periculorum nostrorum. Opus autem est princeps excellentissime omni celeritate: Hostis enim instat, et ut primum ver pabula iumentis eius subministrare ceperit, procul dubio fines nostros invadet. Nos quantum cum Dei adjutorio viribus nostris prestare poterimus, nihil penitus pretermittemus, ac nunc etiam ista de causa, generalem conventum omnibus subditis nostris indiximus. Sed nisi a Vestra Ma^tis et ab alijs Principibus adiuvemur: Quantum in viribus nostris, in tanti hostis comparacione, fidere possimus: facile quisque potest considerare, Quod si nos quod Deus clementissimus prohibeat, obrui ab hoste et concidere contingat: Vestra Ma^tas cogitet, quid vobis aliis Principibus christianis de regnis vestris sit cogitandum et sperandum. Quare rursus supplex oro, non per meam solum, sed per publicam totius christiane reipublice salutem, ne me et hec regna mea, hosque christianitatis fines Vestra Ma^tas in tanta necessitate, tot periculis, tam aperto excidio, tam mihi regnisque meis: quam relique christianitati, iam iam imminenti deferat. Cui me et hec negocia ac necessitates meas unice commendo: et quam cupio optime valere. Bude in Die Palmarum, Anno Domini 1526.

Ludovicus Rex
manu ppa.

Címzet:

Sereniss^mo et Potentis^mo Principi Domino Henrico Regi Angliae et Franciae etc Principi Hibernie Affini nro charis^mo.

(Bibliotheca Cottoniana. Vespasian. F. I. 75. sz.).

Ezen levél eredeti és egy egész ív papirosra van írva, a király saját keze aláirásával és nagy pecsétjével ellátva, a pecsét egy része le van törve, részben azonban még megvan.

Ludovicus dei gracia Rex Hungarie et Bohemie etc. Serenissimo et Potentissimo Principi Domino Henrico Anglie et Francie Regi etc. Principi Hibernie etc. Amico nostro charissimo, Salutem et prosperorum successuum amorisque assiduum incrementum. Serenissime Princeps amice noster charissime, Cum Ma^tas Vestra ex creberrimis litteris nostris iam satis clare intellexerit, Turce contra nos et hoc regnum nostrum adventum, pericula christianitati universe, si quid nobis (quod Deus avertat) contigerit, imminencia:

Supervacaneum esse arbitramur ea rursus recensere, que creberrime Ma^ti Vestre significavimus, Cesar ipse Turcarum abest iam a Nandor Alba itinere trium aut quatuor Dierum, Nichil moratur, Veniet contra nos et hoc regnum nostrum cum omni sua potencia, Cui quam simus impares: propter uires nostras plurimum imminutas, Ma^tas Vestra et ex literis et ex Oratoribus nostris iam pridem intellexit. Omnis spes nostra sita est in auxilio Ma^tis Vestre et aliorum Principum christianorum, sed potissimum in Vestra Ma^te, Quod nisi affuerit citissime actum de nobis et hoc regno nostro esse putamus, Quare rogamus et obtestamur Ma^tem Vestram per immortalem Deum, per salutem reipublice christiane, velit sine mora nobis, hoc presenti periculo laborantibus, subsidio et auxilio quo potest subvenire, et quidem citra omnem moram. Nam frustra nobis postea auxilium feretur, dum hostis potencia in viscera huius regni nostri penetraverit. Vestram Maiestatem felicissimam valere optamus. Datum Bude, XXj, Mensis Junij Anno Domini M, D, XXVj. Regnorum nostrorum predictorum Anno Decimo.

Ludovicus Rex
manu ppa.

Czímzet:

Serenissimo et Potentissimo Principi Dno Henrico . . .
Regi Principi Hibernie etc. Amico nostro Cha . . . .

(Bibliotheca Cottoniana. *Vespasianus.* F. III. fol. 86).

Ezen egyszerűségében szép és szívreható levél volt az utolsó, melyet a szerencsétlen Lajos király VIII. Henriknek irt; mi eredménynyel: a következő levél mutatja. Az eredeti, mely a Cotton-könyvtárban a fent irt szám alatt találtatik, az úgynevezett „Select Manuscripts" azaz válogatott kéziratok közé tartozik, melyek nagy becsök miatt csak különös engedelem és nagy felvigyázat mellett adatnak ki az olvasóknak. A levél egy közönséges fehér fél ív papirosra van irva, de a papiros eredetileg nagyobb volt és szélei, melyek most igen körülnyirbálvák, alkalmasint a múlt század végével ezen nagy becsü iromány gyüjteményt ért tüz által megkárosodtak. A levél maga tökéletes, de a czimzet két sorának vége, mint fenebb látszik, levágatott. A pecsét egész épségben megvan.

Az előbbi 6 levélen kivül többet II. Lajostól vagy követeitől nem találtam, ámbár bizonyos, hogy ő több levelet irt Henrikhez, sőt vele némi szerződésre is lépett, mint Zápolyának és Wolsey bibornoknak alább közlendő leveből és a

Bibliotheca Cottoniana Nero B. IX. 76 * száma alatt találtató következő jegyzetből látszik:

„Ongaria

13. H. 8.(azaz VIII. Henrik királyságának 13. évében).

Instrumentum Regis Ungariae ad tractandum cum H. 8. pro auxilio 3000 hom^{m} armator. contra Turcam. Dat 1521 fol. 113".

Az itt említett Instrumentumot én hasztalan kerestem és meglehet, hogy a fenebbi jegyzet, mely újabbkori vagy azon irományokra vonatkozik, melyek még rendbe szedve nincsenek és azért nem adatnak ki, vagy talán az itt említett oklevél a fenebb érintett tüzveszély alkalmával sok másokkal együtt elégett.

7.

CLIII. Wallop to Wolsey.

Pleas yt your Grace. The 12 day of March I wrot to yow my last letters unto the same, wheryn I advertysyd yow of a Ambassator ot the Kinge of Poell that cam to the King of Beem, trusting to have made a pees betwixt Hym and Waywda. In the wych he hath letell profytyd, for the King of Beem wyll have no pes with Hym, but ther ys a trewys taken tyll the mydyst of June. The 28 day of March the King departyd aut of Prag in to Moravya, and ad hys beyng ther the Emperours Ambassator and I axyd leve of Hym to go into Hongary to vysset the Quenys Grace hys syster, wych lyeth in Presbrowgh, the furst towne of Hongary joynyng apore Ostryge; and at my beyng ther I presentyd to Hyr the Kynges Hyghnys most hartyst recommendacions, schowyng Hyr how I was sent owt of Ingland in August last past, trus tyng that I schold have byn with the Kyng hyr husbond afoer the batell; and yf I cowyd have browght hyt to pas, hyt schold have byn motch for hys comfort and gret releve; and how I had my byllys of ex chaynge with me for the same. I delyverd Hyr a letter from the Quenys Grace, whych afermyd the same. When sche hand that, Sche fell in a wepyng; and after Sche was somwhat pacyfyd, Sche gave hyr humble thankes to the Kynges Hyghnys hyr unckyll, seyng that Sche and all hyr brothern and sisters hath ever fownd the Kyng good tho them, and hyr trust is that He will so contenew; and as for hyr part Sche seyth Sche is nat able to mak Hym amens but only with hyr prayer; and hyr trust ys that the Kynges Hyghnys wyll help hyr brother the Kyng of Beem to get ageyn sych townys as the Turk hath in Hongary afoer Waywda, whom sche seyth the King hyr unckyll knowyth nat. And as for the realm of Hongary, Sche puttyth no dowte but hyr brother schall have hyt schortly, as of ryght Hy owght to have. For Sche seyth that Wayda is hatyd the mor part of Hongary over; for he demaundyth of hys sogettes the 10th part of ther *gooddys*, whych they wyll

the in no wyse graunt unto; and they whych afoer was hys fryndes, now desyryth the commyng of the Kyng hyr brother. And bysydys that ther ys a Moer, whych lyth apone the borders of Hongary, he hath assemblyd to gether 9 or 10000 horsmen and fotmen of all nacyons, and hath promyssed to take the Kyng of Beems parte. At my beyng in Presbrowgh ther cam letters that he had kyllyd 3000 men of ware of Waywdas and on of hys best capitens. In the castell of Presbrowgh lyth a jentylman of Hongary, ho wyl nat declare for whom he kepyth hyt. In the towne the Kyng of Beem kepyth garnyson. I ynsuer your Grace the Queyn of Hongary dyd intret me very well, and at my departyng Sche sent me a goodly cupe. The seyng ys here for sartayn that the Turke ys deed, and hys heldyst sone, and hys second sone ys Emperour, woo ys but 4 or 5 yere old. In my returne toward the Corte, I met wyth a Ambassator of the Morys, ho came frome the Kyng of Beem, and hy schowyd me the maner of hym and of hys oppynyons. Hy callyth hymself Emperour of Constantynnople, and how he sayth that he ys sent by God to ponysh the Turkys, and to expuls them out of Gresia, and that he knowyth well that they schall no mor prosper in thos partes, but dayly to lees that they afoer hath gotten; and wylnat schow wher he was born, nor of what kenred he comyth of nor wher he was browght up, but that God hath sent hym thethar. Mony he hath none, but levyth apone the contry of Hongary. Hys Ambassador schowyd me that he ys very vertuous, and hys costom ys to step 2 owrs of the nyght, and pray the thurd, so as the thurd part of the nyght he spendyth in prayers. Also he seyth he ys a very good man of war, and syns hys beyng in those partys he hath kyld dyvers Turkys. He lyys not far from Peter Wardayn, a towne with a castell that the Turk gate at hys last beyng in Hongary. The sam Imbassator schowyd me, that hys commyssyon that he had to the Kyng of Beem was that the More his master wold that the kyng schold invade the realme of Hongary as schortly as he cowed, and that he wold eyd hym to the uttermost of hys power; and he seyth that the Kyng hath promysyd hym to be in Hongary in the mydyst of June. No dowt he makyth preparacion, and al hys sobgetes be in are-

dynys. The grettyst lyclyod that I se ys that the Beemys hath promysyd hym 6000 fotmen and a 1000 horsmen for 6 monythys, and the Moravys 500 horsmen and 3000 fotmen.

On Saint Georges evyn I arryvyd at the Corte, and as sone as I was come, the kyng sent for me to wayt apone Hym to the cherch, to do honor to the Order of the Garter. I ynsuer your Grace. He rode thether yn gret tryumph, and dyd were hys abbet acordyngly, usyng in the cherch all the sarvis ther to belongyng; and the sam day I receyvyd to letters of Doctor Fabre, hoo was Ambassador in Inglond, on from the Kynges Hyghnys, and a nother from your Grace beryng date the second day of Apryell. On Saint Georges day the Kyng tok the Quenys Grace with Hym to the cathedrall chyrch, wher He herd hys mase solemly, schowyng as mytch honor to the Order as cowed be posseble, and yerly He usyth the same, and I have sene Hym weer the coller of the Order at dyvers gret festys. The same day He commaundyd me to dyne with Hym and the Queyns Grace, as I ynsuer your Grace I have done dyvers tymys, and am intretyd as well as can be posseble. After denar I schowyd Hys Grace that I had receyvyd a letter from the Kinges Hyghnys, and as of yours I made no mencion, and incontenent He had me in to hys prevy chamber, wher I dyd declare to Hym thefect of the Kynges leter, one artickyll after another, nat forgettyng your commandment and advyce, whych He dyd leke ryght well, tyll I came to my goyng to Waywda, whych He lekyd no thyng. I declaryd to Hym how the Kinges Hyghnys intent was nat for no thyng that schold hynder Hym, but rather for hys profyt, and the Kynges pleasure was that I schold advertes Hym as well of thynges that schold be prejudiciall to Hys Grace, as of what intelygens or prachys that the seyd Waywda hath or myght have with the Turke, and also I schold Know mor of the Turkys affers ther then to be heer. To the wych He mad answer I schold know nothyng ther but lyys, and as for hys part I schold do Hym lettel pleasur. And then He axyd me how the Kynges Hyghnys namyd hym in hys letter, and what hys pleasur was that I schold call hym. I answerd Waywda, and so the Kynges Hyghnys namyd hym in hys letter, and I offryd to schow Hym

letter, wych He refusyd, nat mystrustyng the Kyng hys unckell, that He wyt do Hym so gret a displeasure as to wryt hym Kyng of Hongary. And then He seyd to me, if I schold go thether and name hym Waywda, he wold not receyve me, but send me away wyth dyshonor, and I schold be yll intrehyd. I answard Hys Grace that I was a servant, and most abaye my masters commandment, and as for dyshonor ther cowed be none, and so for hys yll intretyng I caryd nat for, so has I myght doo my dewty, and as for that I wold nat let to goo, prayyng Hys Grace to give me leve and to mystrust no thyng, for he schold have no cause. He seyd He knew well that the Kyng hys unckell wyt do no thyng that schold be to hys hyndrans, but what schold hys fryndys thynke, yf the Kyng hys unckyll, wych they reken heer hys best frynd next the Emperour, if he schold send hys Ambassador to hys enymy, and what comfort hyt schold be to hys enymys. He axyd me, yf I had eny word of my last letters that I sent be my serwant. I answerd I had none. Then He wold that I schold tary that answer, seyyng that He knowyth well the Kyng wyl nat that I schold goo in to Hongary, when He dus perceyvyth thefect of my letters; and I schowyd Hys Grace hyt was no soffyciant dyscharge for me. Then He mad me answar I schold nat goo, and that He wold wryt to the Kynges Hyghnes how He hath stopt me, and to take thys for a playn answer. Then I had no mor to say, but to take pacians, tyll I know farther of the Kynges Hyghnys pleasure and your Graces. I insuer your Grace He wyll never soffer me to pas in to Hongary for no letter that the Kynges Hyghnys or your Grace can devyse, without I goo with Hym; and sory I am that I may nat acomplysh the Kynges Hyghnys commaundment and yoor Gracys.

The Kyng seyd to me that hyt wer good that the Kyng his unckell now schold make ware apone the Turke, consederyng He hap no war thys to or thre yere, and also Hy yo indeferant, and hath no war in no plase wherby He schold be pute to eni charge. I answerd that the Kynges Hyghnys alone without ayed of otter Pryncys cowed lettell advayll, and with owt a universall peax ac made that every Pryns may her hys portion, He wyll nothyng do theryn; but yf

Hys Grace wyll labor to the Emperour for a universall peax for hys part, as the Kyng dayly doth stody and procure for hys part to the other Prinsys, then he wyll nat be inferyor to no Prynce in gevyng hys eyd for the preservacion of Crystes religion. He seyth He wold gladly labor to the Emperour for a peax unyversall, but Hy fyndyth soo lettell feyth in Princes promices, that He ys a schamyd to wryte to Hym, for He has byn so oftyn tymys begilled; for wher He rekened Hym most suryst of them, yf they fownd eny thing for ther profyt, they caryd nat for ther promys. He seyth hyt wer better to have good war than an yll peax, consederyng the confines that He hath wilh the Turkes.

I insuer Your Grace Doctor Fabre, that was in Inglond with Salamancka, hath well reportyd the great honor, that the Kynges Hyghnys and your Grace schowyd to them, nat only to the Kynges Grace her, but al the Cort over, wych every man rejoyses therof, and non so moych as I, afoer they cast meny dowttes.

And wher I dyd wryt to your Grace that Salamanckas commyng in to Inglond was faynyd, I ynsuer Your Grace meny men was of that oppenyon, for he hys yll beloveyed in thes partes, and by that menys he schold pas the better. I spak to the Kyng of hym dyvers tymys, to the intent I myght Know the sartente; and He seyd that he was gone in to the Low Contry, and of hys goyng in to Inglond he never spake word. Hyt ys nat posseble to wryt to your Grace the sartenty of every thyng, but as I here and cane perceyve I wyll do my best to advartys your Grace ther of. The same day the Kyng departyth from hens to Bressell in Slecya, and from thens to Prag. Other mater I have none to wryt to your Grace at thys tyme; besechyng the blessyd I renyte to presarve Grace with long and most prosperyus dyngnyte. Wryttyn at Wolmys in Moravya, the 26 day of Apryell. (1527).

By your Graces most humble
and bownden Servant
John Wallop. m. p.

Czímzet:.

To my Lord Le (gates good) Grace.

(State papers. King Henry the VIII., Vol. 6. pag. 572).

Az eredeti levél, mely egész kiterjedésében Wallop János kezeirásában van írva, az országos levéltárban van és királyi rendelet folytán egy parlamenti bizottmány által rendbeszedett VIII. Henrik irományai között a fentebb jegyzett szám alatt található.

Wallop János VIII. Henrik által több ízben és több udvarokhoz küldetett követségben. Ugyanezen sir John Wallop volt vezére azon 6000 emberből álló angol csapatnak is, melyet VIII. Henrik V. Károly császárral kötött szövetség folytán 1543-ban küldött I. Ferencz franczia király ellen és mely Landrecy ostromlása alkalmával csatlakozott V. Károly seregeihez.

Wallop János Wolsey bíbornokhoz.

Szolgálatjára Kegyelmednek. Mart. 12. napján irtam volt Kegyelmedhez utolsó leveleimet, melyekben értesítettem Önt a legyel királynak követjéről, ki a csehországi királyhoz érkezett és ki remélte, hogy közte és a vajda között békét eszközlend, de ebben csak kevés haladást tett, mert a cseh király nem akar békét kötni vele (a vajdával), jun. közepéig azonban fegyvernyugvás köttetett. Mart. 28. napján a király elútazott Prágából Morvaországba és ottlétekor a császári követ és önmagam engedelmet kértünk töle Magyarországba mehetni és ott testvérét a királynét meglátogatni, a ki Pozsonyban tartózkodik, mely az első város Magyarországban Ausztria határán; ottlétemkor én átadtam neki a királyi felség legszívesebb üdvözleteit, megmutatván neki, miképen én múlt aug. hónapban küldettem el Angliából, remélvén, hogy találkozhattam volna férjével a királylyal a csata előtt és ha ezt véghezvihettem volna, az neki nagy megnyugtatására és segítségére fogott volna lenni, megmutattam neki, miképen váltólevelekkel voltam ellátva számára. Általadtam neki szinte a királyné ő felségének levelét, a mely ugyanazt megerősítette. A királyné hallván ezeket, sírva fakadt és miután kissé megnyúgodott, alázatos köszönetét nyilvánította ő felségének a királynak az ő nagybátyjának, mondván, hogy ő úgy mint minden fi- és nőtestvérei a királyt mindenkor

jónak találták irányukban és ő reméli, hogy a király ilyen maradand jövőre is, mondván, hogy a mi őt illeti, ő nem képes azt neki megszolgálni máskép mint imádságával; reméli továbbá, hogy a király ő felsége bátyját a cseh királyt fogja segíteni inkább mint a vajdát, kit az ő királyi nagybátyja nem is ismer, a törökök által elfoglalt városok visszanyerésében. A mi pedig Magyarországot illeti, ő nem kétli, hogy azt az ő bátyja birandja rövid idő alatt, a mint is az jog szerint őtet illeti. Mert, úgymond, a Vajda gyűlöltetik az ország nagyobb részében, mivel ő alattvalóitól vagyonuk 10-ed részét kivánja, a mit ők sehogysem akarnak neki adni; és azok is, kik előbb barátjai voltak, most az ő bátyja a király jövetelét óhajtják. Azonfölül monda, hogy van ott egy *szerecsen*, vagy fekete ember, ki Magyarország határán fekszik és 9 vagy 10,000-nyi lovas és gyalog katonával bír, melyeket minden nemzetekből összegyüjtött, ez a cseh király pártját fogni igérte. Még Pozsonban létemkor levelek érkeztek, irván, hogy azon szerecsen a vajdának 3000 emberét és egyik legjobb vezérét megölte légyen. Pozsony várában fekszik egy magyar úr *), ki nem akar nyilatkozni, hogy ki számára tartja a várat. A városban a cseh király tart őrséget. Én mondhatom Kegyelmednek, hogy a magyar királyné engemet igen jól fogadott és elmenetelemkor egy arany poharat küldött nekem. Itt azt hírlelik mint bizonyost, hogy a török meghalt, úgy mint legidősebb fia is és hogy második fia lett császárrá, ki csak 4 vagy 5 éves. Az udvarhoz visszatértemben találkoztam a szerecsennek egy követével, ki a cseh királytól jött és ki nekem a szerecsen jellemét és véleményét elbeszélte. Ő magát konstantinápolyi császárnak nevezi és azt mondja, hogy ő az istentől küldetett, hogy a törököket megbüntesse és őket Görögországból kikergesse, hogy ő jól tudja, miszerint ezek eme tartományokban sikerrel találkozni többé nem fognak, hanem napról napra elvesztendik azt, a mit előbb nyertek; ő nem akarja megmondani, hogy hol született, sem hogy mi nemzetségből származik és hol neveltetett légyen, hanem azt mondja, hogy az isten küldötte légyen ide. Pénze

*) Pozsonyvár parancsnoka, kiről itt említés történik, Bornemissza János volt.

nincs en, hanem Magyarországot zsákmányolja. Követje azt mondá nekem róla, hogy igen erkölcsös és hogy éjjel két órát alszik és a harmadikban imádkozik, úgy hogy az éj harmadrészét imádsággal tölti. Azt is állítja róla, hogy igen jó katona és hogy ott tartózkodása óta sok törököt megölt. Ő Pétervárad közelében fekszik, a mely egy várral ellátott város, melyet a török Magyarországbani utolsó létekor foglalt el. Ugyanezen követ azt mondá nekem, hogy az ő megbizatása a cseh királyhoz az volt, hogy az ő ura a szerecsen azt kívánja, hogy a király a lehető legrövidebb idő alatt a mint teheti, megtámadja Magyarországot és hogy ő minden tehetsége szerint segíteni fogja és ő azt mondja, hogy a király megígérte neki, miszerint Magyarországba lesz jun. közepével. Kétségkivül ő tesz készületeket és minden alattvalói készen vannak. Nekem legvalószinűbbnek látszik, hogy a csehek 6000 gyalog és 1000 lovast igértek neki 6 hónapra, a morvák pedig 500 lovast és 3000 gyalogot.

Én az udvarhoz érkeztem Sz. György napjának előestéjén és a mint megérkeztem, a király azonnal küldött érettem, kivánván, hogy kiséretében templomba menjek a térdszalagrend tiszteletére. Biztositom Kegyelmedet, hogy a király nagy pompával ment a templomba és a térdszalagot viselte, megtartván a templomban minden a rendhez tartozó szertartásokat. Ugyane napon vettem 2 levelet Fabre doctortól, ki Angolországban követ volt, az egyik a királyi felségtől, a másik Kegyelmedtől volt és april 2. kelt. Sz. György napján a király magával vitte a királynét a székesegyházba, a hol nagy misét hallott, a lehető legnagyobb tiszteletet tanúsítván a rend iránt (a térdszalagrend) és ő ezt évenként teszi, én több nagy ünnepélyek alkalmával láttam őt a rendszalagot viselni. Ugyane napon én parancsot vettem tőle, hogy vele és a királynéval ebédeljek, a mint ezt, biztositom Kegyelmedet, több izben tettem és átaljában oly jó tartásban részesülök itt, a mint csak lehetséges. Ebéd után én értesítettem ő kegyelmességét, hogy a királyi felségtől levelet vettem, az önéről nem tettem említést, ő azonnal magán szobájába vitt engem, a hol én tudattam vele a király levelének tartalmát pontonként, nem felejtvén el Ön parancsát és tanácsát, ő szerette a levél tartalmát mindaddig, míg azon pont-

hoz jöttem, a hol nekem meghagyatik, hogy a vajdához menjek, a mit ő sehogy sem szeretett. Én biztosítottam őt, hogy a király ő felsége mit sem czéloz a mi neki kárára volna, sőt inkább hasznát kivánja és hogy az legyen a király tetszése, miszerint én őt tudósitsam arról, a mi ő kegyelmességének káros lehetne, úgy mint arról is, hogy mi egyetértésben vagy szövetségben légyen vagy lehessen az említett vajda a törökkel, vélvén azonfölül, hogy én ott jobban és bővebben értesülhetek a török ügyekről mint itten, a mire ő azt válaszolta, hogy én ott mit sem fogok hallani most mint hazugságot és hogy a mi őt illeti, én neki igen kevés tetszéssel fognék ezzel lenni. Azután azt kérdezte, hogy miképen czímezi őt (a vajdát) a király ő felsége és mint kivánja hogy én czímezzem? én felelém: vajda és ez volt a czím, melyen őt a király ő felsége levelében nevezte; ajánlottam neki a levelet is megmutatni, a mit ő visszautasított, nem kételkedvén, hogy az ő nagybátyja a király nem fogna annyira tetszése ellen cselekedni, hogy őt magyar királynak nevezze levelében. Azután azt mondotta nekem, hogy ha én oda mennék és őt vajdának czímezném, ő el nem fogadna, hanem szégyennel küldene vissza és hogy rosz bánásmódban fognék részesülni. Én azt felelém ő kegyelmességének, hogy én szolga levén, köteles vagyok uram parancsának engedelmeskedni és a mi a szégyent illeti, reám nézve abban semmi szégyen nem lehet; a mi pedig a rosz bánásmódot illeti, ezzel én nem gondolok, feltéve, hogy kötelességemet teljesíthetem és e végett én nem fognék felhagyni a menetellel, kérvén ő kegyelmességét, hogy nekem erre engedelmet adjon és ne bizalmatlankodjék semmiben, mert erre oka nem leend. Ő azt mondá, hogy ő igen jól tudja, hogy a király az ő nagybátyja mit sem fogna tenni, a mi neki kárára lehetne, de mit fognának az ő barátjai gondolni, ha a király az ő nagybátyja, kit itten a császár után legjobb barátjának tartanak, követjét fogná küldeni az ő ellenségéhez és mennyi tetszést fogna ez az ő ellenségének okozni. Azt kérdé tőlem azután, ha vajjon kaptam-e valami választ utolsó levelemre, melyet szolgám által küldöttem. A mire én felelém, hogy mi választ sem vettem. Azután azt akarta, hogy én várjam be e választ, mondván, hogy ő jól tudja, miszerint a király nem akarandja, hogy én Magyaror-

ságba menjek, ha levelem tartalmáról értesülend, mire én azt mondottam ő kegyelmességének, hogy ez nem lenne elegendő mentség számára. Mire ő válaszolá, hogy én nem fogok menni és hogy ő írni fog király ő felségének, miként ő tartóztatott légyen le a meneteltől és hogy ezt egyenes válasznak tekintsem. Ezután én mit sem tehettem, hanem türelmesen kell várnom, mig megtudom, hogy mi légyen továbbá a királyi felség és Kegyelmed tetszése. Én bizonyossá teszem Kegyelmedet, hogy ő soha sem engedendi meg, hogy én Magyarországba menjek, bármi levelet írjon is neki a király ő felsége vagy Kegyelmed, kivéve, ha övele megyek. És én igen sajnálom, hogy a király ő felsége és Kegyelmed parancsát nem teljesíthetem.

A király azt mondá nékem, hogy jó volna, ha a király az ő nagybátyja most hadat indítana a török ellen, a mi tőle kitelik, tekintvén, hogy két vagy három év óta semmi háborúja nem volt és hogy most sincsen érdekelve (az V. Károly és I. Ferencz közötti háborúzásban) és semmi helyen sincs háborúja, mely őt költségbe verné. Én azt adtam válaszúl, hogy a király ő felsége önmaga más keresztény fejedelmek segítsége nélkül keveset fogna tehetni és hogy ő e részben mitsem fog tenni, hacsak átalános béke nem köttetik, úgy hogy minden fejedelem egyformán részes lehessen az ily vállalatban; de ha ő kegyelmessége közbenjárand a császárnál az átalános béke érdekében, mint a király azt naponként teszi és igyekszik azt más fejedelmek által elérni, akkor ő nem fog bármely fejedelemnél is kisebb segítséget adni a Krisztus vallásának fentartására. Mire ő azt mondja, hogy ő örömmel fogna a császárnál az átalános béke érdekében működni, hanem hogy ő oly kevés hűséget tapasztal más fejedelmek igéreteiben, hogy ő szégyenli magát neki (a császárnak) írni, ki annyiszor megcsalatott és midőn magát legbiztosabbnak hitte más fejedelmektől, ha ezek valamit találtak, mi hasznukra lehetett, mit sem gondoltak igéreteikkel. Ő azt mondja, hogy jobb lenne a jó háború mint rosz béke, ámbár senki sincsen, a kinek nagyobb szüksége volna békére, mint neki, tekintvén hogy ő a törökkel határos.

Biztosítom Kegyelmedet, hogy doctor Fabre, ki Salamankával volt Angliában, jó jelentést tett azon nagy meg-

becsülésről, melyet a királyi felség és Kegyelmességed részéről tapasztaltak és ezt ő nem csak a királyi felséggel itt, hanem az egész udvarral tudatta és a minek itten minden ember örül, de senki inkább mint magam, mert itt annakelőtte nagyon kételkedtek.

Midőn én azt írtam volt Kegyelmességednek, hogy Salamankának Angolországba menetele csak hamis hír, bizonyossá teszem Kegyelmedet, hogy itt sok ember szintúgy vélekedett, mert őt itten nem szeretik. Én több alkalommal szólottam róla a királynak azon czéllal, hogy valami bizonyosat megtudhassak és ez azt mondotta, hogy ő Németalföldre ment, de Angolországba meneteléről soha egy szót sem szólott. Az lehetetlen, hogy én Kegyelmednek mindenről bizonyosat írhassak, de mit hallok és láthatok, arról igyekezni fogok Kegyelmedet a lehető legjobban értesíteni. Ugyanaz nap a király innen Boroszlóba Slesiába útazott és onnan Prágába menend. Most több írni valóm nincsen, kérvén a szentháromságot, hogy kegyelmedet hosszú és sikerdús méltóságában fentartsa. Íratott Olmüczben Morvaországban april 26. napján (1527).

Kegyelmességed legalázatosabb és
kötelezett szolgája
Wallop János által s. k.

8.

Joannes dei gracia Rex
Hungarie etc.

Spectabilis et Magnifice nobis sincere dilecte. Proximis diebus cum Optimates et Proceres huius regni nostri Hungarie in oppidum nostrum Thokay convenissent: Exque tocius nobilitatis voluntate generalis congregacio regnicolarum nostrorum in civitate nostra Albae regali in hunc diem tunc futurum decreta esset. Cumque ad condictum diem in civitatem nostram Albam Regalem ventum fuisset, atque ibi corpus Serenissimi olim Domini domini Ludovici Hungarie et

Bohemie etc. Regis predecessoris nostri felicis reminiscencie nuper e limo exicato iam gurgite, in quem incautus precipitem se dederat, effossum inque Ecclesia maiore honestissime depositum iaceret exanime, visum fuit nobis, ut ante omnia prestantissimi principis funeri iusta persolverentur. Incubuimus igitur nihilminus humando funeri ipsius Serenissimi Domini Ludovici regis, nam fieri non poterat, tabescencia iam pridem membra diucius super terre fatiem conservari. Pro nostra igitur erga Serenissimam Maiestatem fide et observancia, atque sincero veroque affectu, feria sexta proxima ante festum beati Martini Episcopi et confessoris funus Ma^{tis} sue ut Regium decuit corpus solennibus ceremoniis decenti funerali pompa in magna hominum frequencia sepulchro maiorum suorum intulimus. His peractis sequenti die Prelati, Barones proceres omnisque Nobilitas more maiorum suorum convenerunt. Alii in campum liberum ex urbis menia alii in septa, et domesticos parietes de summa rerum consultantur, Res enim et calamitas regni moram fieri non paciebatur, ne hoc regnum tum satis superque afflictum sine tutore, sine Rege deinceps maneret. Placuit omnibus omnium ordinum Optimatibus Nobilibusque una omnium voce et consensu, ut nos nil unquam tale aliquid speratum eligeremur in Regem. Et licet hoc dignitatis fastigium videretur nostro quidem iudicio impar viribusque nostris tamen preces et ipsa regnicolarum nostrorum pene coaccio atque adeo *collabentis* regni Status urserunt nos huic oneri humeros nostros subiicere. Quod sperantes in Dei omnipotentis misericordia et intaminate dei genitricis patrocinio non tam ultro quam Dei ipsius, populique iussu fecimus deinde hoc dic ex eiusdem dei maximi clemencia qui nos ad hunc dignitatis apicem vocare dignatur, exque omni regnicolarum nostrorum pari voto et acclamacione sacro diademate instar divorum regnum Hungarie nostrorum predecessorum solenni ritu insigniti publice fuimus. Quae ob id vobis recensenda censuimus ut nostro felici successu congratuletis, quod fieri non dubitamus, ubi sincerum vestrum amorem erga nos semper novimus. Vos tandem bene valere optantes. Datum in civitate nostra Alberegali predicta ipso festo beati Martini Episcopi et confessoris Anno Domini Millesimo quingentesimo vigesimo Sexto.

Czímzet:

Spectabili et Magnifico Christophoro de Schydloviecz Palatino et Capitaneo Cracoviensi Regni polonie Cancellario sincere nobis dilecto.

(Bibliotheca Cottoniana. Vespasianus. F. I. 8. sz.).

Ezen levél eredeti, János király saját keze aláírásában írta nevét a levél kezdetén. A pecsét nincsen meg s helye sem látszik. Mi módon kerűlt légyen e levél Angolországba? nem tudni.

9.

Nicolaus Hungarus missus ab illustrissimo Domino Veneto in Hungariam ut intelligeret quid successerit postquam Serenissimus Rex Jo: Vayvoda Transilvaniae venit in Hungariam, refert, quod quum eius serenitas constituisset dietam pro die 5ª novembris elapsi in Alba Regia, misit prius Paulum Maich suum nuncium cum 200 equitibus ad petendum Albam Regiam ab illis Hungaris, qui intra dictam Albam se continebant, qui facillime se dediderunt suae Majestati quae postea sex millibus comitata equitibus ingressa est illud Oppidum, quo etiam Serenissimus Ferdinandus miserat duos nobiles Oratores, ut significarent Hungaris Regnum illud ad se spectare; volebatque venire ad accipiendam coronam, qui oratores nunquam admissi fuerunt, nisi post coronationem dicti Vayvodae, qui Vayvoda in medium protulit D. Stephanum Verbecium, virum nobilem, sapientem orandi peritissimum, et inter nobiles magnae authoritatis, qui quondam fuit palatinus, licet postea depositus, et semper tutatus est iura regni contra Tyrannos. Is publice allocutus est universitatem hoc pacto, Domini mei vos scitis quod sumus sine capite, et Serenissimus Archidux Austriae vult fieri vester Rex, dicatis veram opinionem, utrum eum velitis, nec ne; Tunc omnes una voce responderunt, quod nullis conditionibus volebant Archiducem Austriae esse *eorum Regem*; Deinde Dominus Ste-

phanus dixit, quem igitur vultis vestrum Regem? omnes responderunt nemine discrepante, se velle vayvodam, exclamantes fiat, fiat. His confectis instituerunt persolvere exequias Ludovico olim Serenissimo Regi, postea die X. dicti mensis novembris praefatus Vayvoda electus fuit Rex Hungariae, et in proxima die coronatus, qui rex postea ad se accersire iussit oratores Serenissimi Archiducis, quos interrogavit, quidnam vellent, ipsi responderunt, posteaquam ante coronationem auditi non fuimus, nihil aliud dicere volumus, sic impetrarunt veniam abeundi ab eius Majestate, a qua donati, et maximis honoribus affecti fuerunt, atque ipsa Majestas statim Rdm Dominum Episcopum de Segna Oratorem suum destinavit primum ad Illustrissimum Dominum Venetum, a quo quum fuisset expeditus conferret se ad Serenissimum Dominum nostrum deinde in Galliam. Tunc temporis venit ad serenissimum Regem Hungariae orator Turci, qui ab illo petiit inducias per 15 annos, quae statim per ipsum conclusa fuerunt, et interim uterque habebit eosdem amicos, et inimicos, sibique ad invicem opem ferent quotiescunque necesse erit. Dicit praeterea dictus Nicolaus quod illa Majestas Hungariae creavit Comitem Christophorum de Fragepany Banum Croatiae et Illirici, nec non constituit eum suum capitaneum generalem, cui iam numeraverat viginti mille aureos, ut se instruere ac preparare posset, Rex Vayvoda promovit ad Archiepiscopatum Strigoniensem Reverendissimum Dominum Paulum Diacum, qui erat episcopus Agriensis, ab omni praeterea onere immunes fecit ad quinquennium illas omnes villas a Turcis tum depopulatas, tum combustas, Jussit quoque per publicum edictum, ut nobiles omnes, et Proceres Hungariae intra 15 dies Obedientiam praestarent suae Majestati, alioquin habitos, et proscriptos iri pro rebellibus, atque hoc ideo fecit, ut pauci illi Domini apud Archiducem Austriae existentes, cognito edicto, ad se reverterentur, qui absque ulla alia declaratione, talem obedientiam praestare recusarunt, imo se in unum congregarunt, et in Regem Hungariae elegerunt Illustrissimum Dominum Ferdinandum, Electores vero hi fuerunt: Dominus Stephanus Batther palatinus, Dominus Franciscus Bachanus banus croaciae, Dominus Alexius Tursus olim Thesaurarius, et Dominus Thomas Episcopus

sprimiensis, haec autem electio habita fuit Possonio, ubi est Dominus Ferdinandus, qui in Boemiam proficisci decre-, ad se coronandum, deinde in Hungariam se conferre, ut gem illic, si possit, se constituat, a qua re serenissimus Rex ngariae nil plane metuit, propterea quod in partes suas beat Dominos Vayvodas Valachiae, et Dominum Turcum, stea ad se accersiri iussit Gubernatorom illum Strigoniae, i reginam depopulatus fuerat, is in quodam suo castro in ermaniae finibus se continens, venire recusavit, nisi prius lvo conducto impetrato, quem Rex illi concessit, sed ubi lvenisset, Rex iussit, funis tormento quater torqueri, adse-ns non consvevisse principes malis, sed probis viris salvum nductum servare, si tum servandus esset, intelligit tantum vita, Gubernator vero Regi supplicavit, ut tormentis non fligeretur, daturumque se obtulit centum, et quinquaginta illia aureorum. Sed rex in animo habebat maiorem sum-am extorquere. Inter eundum vero dictus Nicolaus Viennae tentus est, interrogatusque an a Venetis cum pecuniis in ungariam profectus esset, multis tandem minis perterritus rmissus est redire, sicque die undecima Januarii huc Vene-s pervenit.

(Bibliotheca Cottoniana. Vespasianus F. I. 6. sz.).

Ezen tudósítás egész kiterjedésében Casalis Gergely lovag zeirásában van írva. Casalis lovag ez időben VIII. Henriknek vete volt Velenczében és a római udvarnál, úgy mint Olaszor-ág más részeiben is, ő és testvére Casalis Ferencz nagy részvét-l viseltettek a magyar ügyek iránt.

10.

Ferdinandus dei gratia Bohemiae Hungariae Dalmatiae roaciae etc. Rex, Infans Hispaniarum, Archidux Austriae ux Burgundiae etc. Comes Tirolis etc. Imperialis Locumte-ens generalis etc. Serenissimo Principi Domino Henrico dem gratia Regi Angliae et Franciae Fidei Defensori etc.

Domino Hiberniae Fratri et Avunculo charissimo salutem et fraterni amoris omnisque felicitatis continuum incrementum. Serenissime Rex et domine frater et Avuncule noster charissime. Quae Orator Ser^tis Vestrae tum literis tum oratione Legatione sua functus nobis exposuit grato iucundoque animo accepimus, Quae autem ad ea responderimus ex Literarum exemplari, et copia his literis inclusa *) et obsignata Serenitas Vestra facile perspiciet. Ex qua quidem nostra Responsione Serenitati Vestrae planissime intelligere licet quam multiplici Jure et Titulo Regnum Pannoniae seu Hungariae post tristem illum et infelicem obitum Serenissimi Regis Ludovici ad Nos pertineat, et quam nullo Jure summa potius iniuria Comes ille Scepusiensis Wayvoda Transilvanus praefatum Regnum invaserit, et quantum potuit occuparit, qui etiam inter alia hoc quod paucis narrabitur, admisit haud mediocri damno Regni Hungarici, Cum equidem superioribus annis Nandor Alba nobilis et potissima illius Regni Civitas, quae erat fortissimum propugnaculum et ceu Clavis totius Regionis a crudeli Turcarum Caesare obsideretur et oppugnaretur. Collectis multis copijs militaribus suam quidem rem egit et ad periculum proprium vitandum paratus nec suppetias obsessis tulit, nec ullas auxiliares copias Regi suo tunc Arma contra ferenti, et suis Civibus subvenienti, misit, quibus obsidionis periculum nobilissimae Civitatis propulsari potuisset, sed cunctando rei eventum direptionem et expugnationem Urbis expectavit, qua tandem capta, semper liber auditus (aditus) crudelissimo Thurcarum hosti non solum in hoc Regnum Pannoniae, sed et deinceps in caeteras Christianas Regiones patuit atque patet. Et hoc sane sceleris genus superiori anno renovavit in miserabili illa clade, qua Rex Ludovicus mortem oppetiit simili modo copias bellicas, quas collectas maximas habebat coniungere Regis exercitui, quem ad Oppidum Mohatsch, dum Rex contra urgentes et instantes Turcarum copias tenebat, tardavit, vel recusavit potius, quod facinus nisi commisisset et nunc Metropolis Buda inexusta et incolumis staret et Rex felicis memoriae viveret atque valeret. Quantam autem calamitatem mortalium post se trahat illa Clades

*) Az itt érintett melléklet a következő szám alatt találtatik.

manifestius est quam ut scribi potest. Id vero consulto et studiose, vel dolo etiam ab eo factum esse quis dubitat? Cum eventus effectusque rei, cuius gratia hoc scelus admisit id plane convincat, semper enim illum per phas et Nephas ad coronam illius Regni usque ad extremum interitum atque mortem innocentissimi Regis Ludovici aspirasse quod argumentum apertius, quae probatio efficatior esse possit, quam ipsius facti declaratio? Cum id quod prius iniquo et impio consilio agitaret postea iniquissimo et impiissimo facto declaravit. Cum contra Contractus olim factos, et erectos atque Jura omnia hereditaria, quae cum coniuge nostra charissima ad hoc Regnum habemus se se in Regem coronari procuravit, maximo profecto totius Reipublicae malo improbissimoque exemplo, etiam in aliis Regnis pululaturo. Ni brevi optimorum atque pientissimorum Regum atque Principum consilio et auxilio a praesumpto et temerario suo Regno depulsus improba violentia gravi vindicta mulctata fuerit. Nam quae tandem successionis Regni spes? quod Jus hereditarium in quacunque Monarchia usquam valebit, atque subsistet, si audacissimo atque potentissimo cuique in consimili causa licebit in Regem aut Principem per huiusmodi fraudes et violentias sese erigere, atque sibi Incolas abedire iubere. Et quamvis memoratus Wayvoda hoc Regnum ut inique paravit, ita nec retinere nec tutari a potentia Thurcarum potest presertim Hungariae plus quarta parte ab hoste occupata, et devastata, Adeo ut cogatur aut in turpissimam hostis Deditionem venire aut foedissimam et damnosissimam Reipublicae Christianae pacem atque foedus cum hoc hoste Thurcarum inire, atque pacisci suae equidem vires atque copiae ad resistendum tali ac tanto hosti nullo pacto sufficiunt, Aliunde nullum auxilium expectandum est, cum talia sua facinora sint, ut a Christianis Principibus privandus hoc Regno et puniendus potius sit, quam iuvandus. Quis enim Christianorum Principum hunc iuvaret, quis huic opem ferret? Qui talibus Artibus hoc Regnum paravit, qui Regem atque Dominum suum et eundem Juvenem et innocentem huius Regni causa toties deseruit. Cum itaque Wayvoda praefatus summa iniuria hoc Regnum occuparit, et possideat cum magno discrimine Reipublicae christianae et summo periculo finitimarı

Provinciarum, Nec id quod ullo honesto modo possit a Thurcarum crudelitate defendere, contra que nos ad saepe dictum Regnum indubitatum Jus, aequum et legitimum Titulum habemus. Et id quidem possimus innumeris praesidiis ab immanitate et potentia hostis tutari, nempe finitimis et hereditariis nostris Provintiis Austria Styria etc. ac nunc etiamRegno Bohemiae Gente strenua et bellicosa Sacri Romani Imperij certissimo praesidio, Et tandem invictissimi Imperatoris Caroli Domini et fratris nostri ope atque auxilio, Quorum omnium vires atque auxilia congregari curabimus ad repellendam abhominandam Thurcarum tyrannidem et defendendam fidem Catholicam. Ea propter rogamus atque hortamur Serenitatem Vestram ut pro sua pietate, et singulari benevolentia erga Nos velit hos nostros Conatus sedulo iuvare. Jus nostrum quod ad gubernacula Regni Hungariae habemus tueri ac defendere, nostrisque partibus pro equitate fauere. Et Oratori Serenitatis Vestrae quamprimum committere et mandare, ut priora Mandata et commissa a Serenitate Vestra Nobis communicet, atque aperiat, Nosque Regem Hungariae agnoscat, ut possimus de praesidijs et auxilijs contra communem christianorum hostem, atque Tyrannum Capitibus omnium nostrorum imminentem libere consulere, et confidenter tractare, atque statuere. In qua quidem re nunc toti Dies noctesque occupati sumus, Quod si Serenitas Vestra (ut minime dubitamus) fecerit, dabimus operam ut omni studio omnibus viribus, omni denique et qualicunque nostra potentia promereamur, et pro tali benevolentia, Studio et obsequio gracias facto ipso referamus. Quae felicissime valeat. Datum in Civitate nostra Regali Praga Die Vndecima Mensis Martij Anno domini 1527. Regnorum vero nostrorum primo. E. S. V. bonus frater et nepos Ferdinandus m. p. Jo. Maius m. p. K. Harroch Cancellarius m. p.

Czímzet:

Serenissimo Principi Domino Henrico Regi Angliae et Franciae Fidei defensori et Domino Hyberniae etc. Fratri et Avunculo nro chrisso.

(Bibliotheca Cottoniana. Vespasianus. F. I. 78—79. sa.).

Ezen eredeti levél egy kettéhajtott ív közönséges papiros hosszában van írva. A levél kisebb pecséttel van pecsételve, de ennek már csak helye látszik, a pecsét maga le van törve.

11.

Magnifice domine Orator, Serenissimus, ac potentissimus Princeps meus, Hungarie et Bohemie Rex, Archidux Austrie, Infans Hispaniarum etc. dominus meus clementissimus, adhortacionem atque salutarem, erga sacro sancte fidei defensionem, affectum Serenissimi Regis Anglie et Francie, avunculi sui charissimi, tum ex literis Ma^{tis} Sue, tum ex ore Dominationis Vestre Magnifice abunde intellexit, Quo intellecto Ma^{tas} sua Serenissima tamquam bonus procurator vinee domini Sabaoth, ingentes gracias egit deo optimo maximo, qui memor plantacionis sue, ad muniendam sepi et materia vineam, ab ultimis orbis oris, principes ac vicarios suos excitat, cogitque. Talem enim Serenissimi avunculi sui propensionem tam sacram, tam salubrem, tam optimo quoque et christiano principe dignissimam, ex divina miserentis dei illuminacione, Ma^{ti} sue inspiratam esse, quis ambigat? Habet itaque et Clementissimus Rex meus Ma^{ti} sue immortales gracias dupliciter, primo quod Ma^{tas}Sua nulla admonicione, nulla solicitacione expectata, sponte sua tanquam christianissimus princeps, ad ferendum laboranti ortodoxe fidei suppecias, ad restaurandas, clarissimi quondam Regni Hungarie solitudines, ad vindicandam pientissimi Regis, et eius copiarum luctuosam cladem, sese, ac facultates suas ultro offerat, Secundo Quod Ma^{tas} sua omnium principum christianorum, ab insultu cruentissimi hostis remotissima sit, ultimas occidentis oras, imperio sortita, Quo nimirum vel unico, singularique etatis nostre exemplo, facile, viciniores hosti principes, quid factu expediat, considerare poterunt, cum Rex et ab hoste remotissimus, et undequaque munitissimus, hostem christi non contemnendum, sed ac tutum, pestem hanc ne ulterius serpat, ab ovili christi arcendam, delendamque non modo hortetur, sed paratissimam se se offerat. Quod in Ma^{te} hac situm fuit,

accepta possessione, et regimine provinciarum suarum extemplo conatus suos omnes, atque vires, ad tutelam finium, nominisque christiani convertit. Juvit enim Ma^tas^ sua Hungariam, dum Nador Alba obsidione premeretur, non mediocri exercitu, servavit in hec usque tempora reliquias Regni Croacie, non sine gravi et magna redituum suorum effusione, fines et munimenta illius Regni interdum annona, interdum milite, interdum machinis bellicis ornando, muniendoque.

Ma^tas^ itaque Serenissime Regis mei quitquid hactenus in defensionem Reipublice christiane prestitisse potuit, prestitit, naviter et sedulo, tanquam vere catholicus Rex, cuius defensioni eciam post hac, nequaquam deesse vult. Quod ut Serenissimus quoque avunculus sue Ma^tis^ faciat atque in proposito sacro sancto firma maneat, Ma^tem^ suam Ma^tas^ hec eciam atque eciam obsecrat obtestaturque.

Quod autem ad aliam partem legacionis Magnificencie Vestre attinet, ubi se missam dicit ad Regem Hungarie, qui post interitum felicis memorie Ludovici Regis, in Hungaria illi rite successisset, Ma^tas^ hec Clementissimi principis mei, est verus et legitimus Rex Hungarie, Dalmatie, Croatie et Slavonie, neque est quin Magnificenciam Vestram moveant nove Res, quas nunc dominus Vayvoda in Hungaria molitus est. Ipse enim dominus Vayvoda, preter omnes patrie nostre leges, et consvetudinem coronam sibi arripuit; non sine ingenti contumelia, atque insigni iniuria sangvinis et posteritatis Regum Hungarie. Nam intellecto termino comiciorum, que legitime per Comitem palatinum indicta fuerant, ut ea preyetere, et anticipare posset, adiunctis sibi quibusdam Consilii sui adiutoribus, alia comicia indixit, gravissime in eos, qui non venissent, tanquam in membra Regni putrida et abscissa animadversurum comminatus, et quo facilius ad coronam perveniret, quam ab ineunte adolescencia, omnibus artibus ambiuerat, comicijs suis adeo brevem terminum constituit, ut ne Hungari quidem (quippe metu Thurcarum multifariam dispersi erant) convenire potuerint, nedum provincie circum adiacentes. Constituit insuper circa forum omne satellitibus, nullis suffragiis, sed suorum dumtaxat clamoribus se nominandum curavit, Ingratus profecto patrie civis, Conculcatis in conum legibus, Intaminata patrie libertate, acer-

bissimam posteris nostris dominandi viam, primus omnium in Hungaria patefecit, At non similiter Serenissima hec Ma^tas que etsi multiplici iure, sibi debitum Regnum repetere potuerat, libera tamen electione, ad id pervenire maluit, Quod ut tam Ma^tas Serenissimi Regis Anglie, princeps et dominus Magnificentie Vestre quam eciam ipsamet Magnificencia Vestra clarissime cognoscat, brevibus (ut potero) ostendam.

Post gloriosum decessum Sanctissimi Stephani, primi Regis et apostoli Hungarorum, adeo sacro sancta mansit semper auctoritas, et potestas Regia, ut quilibet Rex Hungarie, absolutus esset dominus beneficiorum, et officiorum, tam in Regno, quam in provinciis sibi subiectis, magistratusque omneis, arbitratu suo instituere, et destituere posset, preter Palatinum. Quo solo magistratu vacante, debet Rex comicia omnibus ordinibus per litteras indicere, in quibus literis Rex debet diserte ponere, qui conveniant ad novum palatinum eligendum, congregatis autem ordinibus, Rex in solio, Regali splendore instructo, decentissimeque ornato, residet, Quem prelati et Barones, et Comitatus, pro loco et dignitate quisque sua singuli adeunt, flexisque genibus, prestito iuramento, Quemcunque apciorem, digniorem que cognoverint, nominant, recensitis benemeritis, et virtutibus illius, ubi Cancellarius Regius, ad pedes Regis sedens, singulorum vota excipit, conscribitque, Quibus tandem suffragijs Rex cognitis, quemcunque maior pars elegerit, palatinum pronunciari iubet, Qui tandem Regi, et omnibus ordinibus Regni, incolisque arctissimum iuramentum prestat, de fideli et diligenti administracione magistratus sui, et recto iudicio, citra delectum personarum. Huius magistratus officium principale est, vices et munia Regis obire, si Rex aut per etatem, aut aliquem nature defectum, Regnum administrare aut defendere non posset.

Item ut decedente Rege, vices Regis suppleat, Castra ad sacram coronam pertinencia, tempore interregni teneat, Comiciaque pro novo Rege eligendo, omnibus Regni Ordinibus, provinciisque circum adiacentibus indicat, ubi ipse in eligendo Rege, semper primam vocem habet. Item Rege extra limites Regni et provinciarum agente, semper generalis locumtenens est palatinus. Item Rege in bellum progrediente, generalis Capitaneus Regis, est Palatinus.

Cum itaque palatini interesset, ut ordines convocaret, cum primum interitus Serenissimi Regis Ludovici, Sicut acerbus, ita gloriosus increbuit, hostisque Thurca, Hungaria excessit atque Ordines Regni, hostis immanitate dispersi, ad penates quisque suos reverterunt, statim comicia palatinus indixit, Ubi cum in concionem prodisset, recensuit paucis atrocitatem cladis accepte, et insignem Regni vastitatem, universamque miliciam Hungarie castris exutam, omnegenus arma, milicie simul ac castrorum instrumenta amisisse, hostemque ruptis undique claustris Hungarie munimenta omnia partim expugnasse, partim in dedicionem recepisse, per que, a mari fere Euxino ad mare superum, liberam excursionem liberum sibi aditum, in provincias Hungarie fecisse, Qui adeo ingens hiatus, distanciaque adeo enormis ruptura esset, ut nullius privati opibus obturari, defendique posset, Quo circa, si unquam alias nunc maxime omnium, Hungarie Rege late prepotenti opus esset, Qui non modo arces spoliatas, machinis et ceteris rebus necessarijs ornare possit, verum Castra quoque superiori estate amissa recuperare, omnibusque rebus munire, ac ipsi Thurce si unquam Hungariam repetere vellet, possit classe, copijsque instructus occurrere. Quod: qui nostra tempestate prestare possit, ex vicinis principibus, unicum videret Regem Ferdinandum, preterea neminem.

Auditi sunt secundo loco Oratores Serenissimi huius Regis mei, ad ipsa comicia Hungarie in facto iurium sue Ma^tis^ cum pleno mandato missi, Qui productis iuribus Ma^tis^ sue duplicem imprimis contractum exhibuerunt; Quorum prior, inter Serenissimos principes Fridericum Imperatorem Romanorum semper Augustum, et Mathiam Regem Hungarie intercesserat, Quem omnes ordines Hungarie, in generali Regni conventu, publicis diplomatibus, et sigillis confirmaverunt, Verum, cum huiusmodi successionem Serenissimi Regis Maximiliani, post Regis Mathie, sine heredibus obitum, Hungari per introduccionem Regis Wladislai interrupissent: Maximilianusque Rex insignem hanc iniuriam vindicaturus, arma in hungaros convertisset, plurimasque Hungarie municiones, partim expugnasset, partim in dedicionem recepisset, facta est rursus inter Maximilianum, et Wladislaum renovacio contractus. Qui postea per prelatos et Barones Hungarie acceptatus et roboratus

fuit ea lege, ut si Regem Wladislaum, aut heredes suos, non relicta sobole masculina, decedere contingeret, Maximilianus aut heredes sui succederent. Hoc diserte adiecto, Ut si Maximilianus plures heredes reliquisset, liberum esset Hungaris, quem ex eis Regno preficere mallent. Adiecerunt eciam ipsum Serenissimum Regem Ferdinandum omnes animi sui cogitatus ad hoc adhibiturum, ut non modo pie et legitime Regni habenas gubernaret, verum eciam omneis vireis, et facultates, cum suas, tum provinciarum suarum, ad defensionem Regni Hungarie, et recuperacionem Nandor albae, finiumque amissorum converteret.

Postremo loco auditi sunt Oratores Serenissime Marie Regine Hungarie et Bohemie vidue, Que cum Hungaros, ex primariis servitoribus suis, viros acri ingenio, et historie Hungarice gnaros, ad hoc munus delegisset, commemoraverunt non sine omnium admiracione, veteres, et laudabiles Regni Hungarie consvetudines, prosecuti sunt magnis preconijs, ingentique laude, Hungarorum fidem, sinceramque ac deligentem solicitudinem, erga sangvinem et progeniem Regum suorum, Quippe qui ab annis amplius quingentis neminem regnare passi fuissent, nisi ex prosapia Regum Hungarie, preter unicum Mathiam Regem, et quidem clarissimum Qui et ipse ob preclara parentis, in patriam, et fidem catholicam benemerita, multiplicesque ex hoste victorias, coronam consequutus fuisset. Recensuerunt Petrum Regem Hungarie secundum, qui Sancto Stephano successit, ex sorore germana Sancti Regis Stephani ortum. Item Aba Regem tercium, qui et ipse non aliam ob causam Regno dignus existimatus fuisset, quem quod horum germane sororis Sancti Regis Stephani meruerat. Tante semper veneracionis habitus est apud Hungaros sangvis et progenies Regum. Quibus mortuis fratres patruelles sancti Stephani Regnum adepti, sine interrupcione per rectam lineam masculinam, aliquot retro seculis regnarunt. At cum in Andrea tercio Linea masculina Regum, Anno Domini 1301 extincta fuisset, introductus est, et coronatus anno 1310 Carolus, filius Caroli Marcelli, Regis Sicilie, Stephani quinti Regis Hungarie ex filia pronepos; a quo tempore sine interpellacione aliqua, preter Regem Mathi
in Hungaria per lineam femininam invicem su

Cum itaque Serenissima Regina Anna Ma^tis sue Sacre coniux sit ex veteri, et vera Regum Hungarie progenie, ac dictum Carolum, Regem Hungarie per rectam et ascendentem lineam, qninto sanguinis gradu contingat, debita sibi corona fraudari non debet; cum presertim Aba Rex, et Sigismundus Imperator, ac Rex Albertus, per similem uxoris quisque sue successionem, coronam Hungarie adeptus sit.

Admonuerunt item Ordines Regni, ut considerata potencia, et Imperii amplitudine, cum Sacratissime Cesaree Ma^tis, tum Serenissimi huius Regis, mallent amplecti eorum favorem, defensionem et auxilium, quam arma experiri, Regno presertim ita afflicto, et oppresso, ne dicam prope everso.

Nam alioquin Serenissimus Rex Ferdinandus tam aperta, tam manifesta cum sua, tum Serenissime Coniugis sue iura, salva authoritate et dignitate Ma^tis sue, et maiorum suorum, negligere neque posset, neque vellet, presertim cunctis Ma^tis sue subditis, iura huiusmodi non modo non dissimulantibus, sed ad prosequendum ea, Ma^tem suam palam urgentibus, impellentibusque.

Preterea polliciti sunt, singulare, perpetuumque patrocinium Serenissime Reginalis Ma^tis, apud utramque Ma^tem fratrum suorum, si in causa tam iusta tam honesta, cum Serenissimo regi Ferdinando, tum conjugi sue Serenissime morem gerere atque obsequi vellent.

Quibus auditis et perspectis, cum universa concio Ordinesque Regni Hungarie, mutuis disceptacionibus, ac colloquiis, rem diu multumque trutinassent; concordi tamen voto, et sentencia, Serenissimum Regem Ferdinandum in naturalem ipsorum Dominum, ac legitimum Regem Hungarie rite elegerunt. Missisque solennibus Oratoribus Ma^tem suam ad acceptandam possessionem Hungarie vocaverunt. Quo Ma^tas sua, procul dubio ex templo profecta fuisset, nisi aliquot ante Septimanas, ad coronacionem huius incliti Regni Bohemie vocata, dominis Bohemis adventus sui terminum constituisset.

Ex quibus omnibus Magnificencia Vestra domine Orator, iam plane perspicit, et cognoscit, Ma^tem hanc rite electam, verum et legitimum Regem esse Hungarie.

Que cum ita sint, nihil dubitet Magnificencia Vestra, aperire Ma^ti sue mentem, et voluntatem Serenissimi Regis sui

Sed iuxta mandata, instruccionemque Ma^{tis} sue, tractet cum hac Serenissima Ma^{te}, sive id velit Magnificencia Vestra in publico consilio, sive in privato, Ma^{tas} hec Serenissima, Serenissimi avunculi sui voluntatem, et affectum libentissime cognoscet: cui alioquin, omnem felicitatem desiderat. Amplectitur eciam Ma^{tas} sua personam Magnificentie Vestre omni favore, et benevolencia, Tractet itaque Magnificencia Vestra cum M^{te} sua, concludatque, quod deus optimus maximus faxit, non modo Hungarie, sed universo nomini christiano salutare, faustumque, et utrique Ma^{ti} gloriosum atque sempiternum.

(Bibliotheca Cottoniana. Vespasianus. F. 1. 38—42. sz.).

Ezen okirat kelet és aláirás nélkül van, de mint az írás és papírjegyből látszik, kétségkivül azon kori és bizonyosan hivatalos másolata azon válasznak, melyre az előbbi szám alatti levélben hivatkozás történik, melylyel együtt küldetett VIII. Henrikhez.

12.

Ferdinandus Dei gratia Hungariae Bohemiae Dalmatiae Croatiae etc. Rex Infan(s Hispaniarum) Archidux Austriae, Dux Burgundiae etc. Marchio Moraviae etc. Comes Ti(rolis) Imperialis Locumtenens generalis etc. Reverendissimo in Christo Patri Domino Tho(mae Sanctae) Cecilie Presbitero Cardinali Eboracensi Primati et Cancellario Regni Angliae Ami(co) nostro charissimo. Salutem et Benevolentie nostrae affectum. Reverendissime in Chr(isto) Pater Amice charissime. Scribimus in presentiarum ad Serenissimum Principem Domi(num) Henricum Angliae et Franciae Regem Dominum Hyberniae, ac fidei defensorem fratrem et Avunculum nostrum charissimum, Sicut indubie videbit Dominatio Vestra Reverendissima Cum itaque de sinceritate Cordis sui ac singulari Serenitatis suae in Christianae Reipublicae bonum et tranquillitatem desiderio nihil plane ambigamus, sed abunde nunc cognoverimus eam hoc salutari instinctu e supernis nempe dato Reliquis Christiani orbis Regibus et Principibus exem-

plo manifesto fore. Illos enim non modo pie et summa cura studioque movèt, ac hortatur ut communis Religionis nostre negotium contra perfidos Christiani nominis hostes suscipiant, et curent, verum etiam privatas suas res fortunas aliaque omnia ad id sua sponte offert, tam etsi ultimas orbis oras Regno sortita procul ab incendio imminenti distet, nihilominus vero ea agat et proponat, Quae sapientissimi Regis Consilium, imo Regis optimi conatus et actiones arguunt, quibus sane confisi speramus, Quod deinceps quoque tanquam verus Christianae fidei propugnator et Defensor Nobis in communi eiusdem negotio quod erit nobis in occursu Turcarum Tyranni suo favore et auxilio aderit. Idcirco Dominatio Vestra Reverendissima Cui scimus Christianitatis commodum, et pacem non parvae curae esse, omnesque suos in eandem nervos et cogitatus dirigere, affectuose hortamur, ut nostri intuitu ea, quae in praesentiarum petimus apud Serenissimum Regem et Avunculum nostrum praefatum promover(e) sicque cum eo agere velit, Quo voto nostro et pio et honesto acquiescat, In quo Dominatio (V.) Reverendissima rem nobis gratissimam faciet, quam erga eandem sedulo promerebimur quo feliciter valeat. Datum in Civitate nostra Vratislaviensi Die Quinta Mensis maij Anno Domini MDXXVIj — Regnorum vero nostrorum primo bonus amicus Ferdinandus m. p. K. Harroch Cancellarius m. p. Jo. Majus m. p.

(Bibliotheca Cottoniana. Vitelius B. XXI. 30. sz.).

Ezen eredeti levél egyike azon számos okiratoknak, melyek a Cotton-könyvtárat és kéziratgyüjteményt ért tüzveszély alkalmával megkárosíttattak, az elégett szavak vagy szórészek ezen másolatban ( ) alatt pótoltattak ki, a levélnek csupán szélei levén elégve, a pótlás ez esetben könnyü volt. A levél egy fél ív papírosra van írva, az ív másik fele, mely alkalmasint a címzetet és pecsétet tartalmazá, hiányzik.

13.

Ferdinandus Dei gratia Boemie Hungarie Dalmatie Croatie etc. Rex Infans Hispaniarum Archidux Austrie Dux Burgundie etc. Marchio Moravie etc. Comes Tirolis etc. Imperialis Locumtenens Generalis etc. Serenissimo Principi Domino Henrico Regi Anglie et Francie Fidei Defensori, et Domino Hyberuie. Fratri et Avunculo nro charissimo Salutem et felicitatem ac fraterni amoris continuum incrementum. Serenissi(me) Rex frater et Avuncule noster charissime. Jam ex literis Nobilis fidelis nobis dilecti Gabrielis Comitis in Ortemburg Baronis in Freyenstain et Carlsdach Consiliarij et Camerarij nostri Noueque Civitatis nostre in Austria Capitanei ac Oratoris nostri ad Serenitat(em) Vestram destinati quum relatione Oratoris Serenitatis Vestre hic existentis accepimus Serenitatem Vest(ram) consensisse, ut idem Orator Serenitatis Vestre nihil in rebus hungaricis ageret absque pr(e) scitu consilio deliberationeque nostra Quod ab ea fraterne quidem, ut par est, omnique (cor)de syncero accepimus. Cum itaque idem Orator petierit, quod ad Comitem Scepusie(nsem) qui nunc se pro Rege Hungarie, licet, falso vendicat, (Quatenus tamen nobis ita visum aut placitum esset) ire possit. Nos in hoc consentire noluimus, hijs potissim(um) de causis. Primo quod illic apud Comitem Scepusiensem prefatum constitutus nihil p(ror)sus acciperet quod uel minimo fundatum esset, aut in vero subsisteret sed ea tan(tum) perciperet, que ipsi Comiti utilia et ad suam pertinaciam deserire viderentur. Secun(do) Quod eidem Comiti Titulum aut Regis aut Comitis dare cogeretur, qui Titulum Comiti(s) omnino refutaret, iniuste uero et indebite sibi nomen Regis arrogaret, quin n(on) solum sacra Cesarea et Catholica Maiestas Dominus et frater noster charissimus verum etiam nos in apertissimo Jure nostro enormissime lederemur et grauaremur, Multaque mala inde sequerentur quo cunque etiam titulo illum adiret, Que postea ipsius Comitis Arrogantie imputarent non sine magno Christianitatis discrimine. Ipse vero sic (nimirum antea satis induratus) *longe* redderetur obstina-

tior, seque huius Tituli accessione et confirmatione multum post hac iuuare et defendere posset. Et denique vulgo, quod ad se trahere nihil iactando propalaret Oratorem Serenitatis Vestre ad ipsum pro bono et utilitate ipsius deputatum seque ab illa in Regem Hungarie recognitum fuisse, ac per medium eiusdem Oratoris sibi esse promissum Serenitatem Vestram ei assistere uelle. Et quamvis confidamus, quod Serenitas Vestra nihil tale ipsi Oratori suo scribat, aut committat, nihilominus ipse Comes his omnibus fretus, fictaque pro veris inculcans miseros popularium animos inescare Que Nos altiori examine repetentes prevenire maluimus quam inconsiderate promovere. Maxime quum Nobis ipsis per hoc manifestum preiudicium Reipublice vero christiane, aut ipsi etiam Regno nostro Hungarie nullum penitus emolumentum enasci possit. Ceterum quia intelleximus ab eodem Oratore nostro responsum nostrum, quod ei nuper ad petita nobis nomine Serenitatis Vestre oblata dedimus, illi nondum esse presentatum. Nos propter premissa, et ne nobis apertissimum preiudicium inde, ut diximus, emergere et eidem Oratori (licet sibi a Serenitate Vestra commissum fuisse dicat, ut ad Comitem prefatum eat) iniunximus apud nos subsistat, donec super eodem a Serenitate Vestra per responsivas eiusdem admoneamur. Intelleximus insuper ex literis Serenitatis Vestre prima huius ad nos datis simul et Oratoris nostri prefati, quo studio, quoque animi ardore eadem Serenitas Vestra vniversalem Christianitatis pacem desideret, Nos subinde hortando enixe, ut omni cura atque opera adnitamur eandem apud Cesaream Maiestatem prefatam promouere et procurare quo tandem a Maiestate sua suscepta apud reliquos etiam Christiani orbis Reges et Principes assumatur, et constabiliatur. Nos quidem ingenue fatemur nobis optime placuisse hoc Serenitatis Vestre consilium, utpote, rectum et sapientissimum ac nonnisi optimo et uere Christiano Rege dignissimum Cui nos etiam nunquam refragati sumus, sed ei semper Paci, que Maiestati sue non inhonesta, indecens aut deceptiosa esset studuimus. Curabimus igitur tam piam eius adhortationem omni qua possumus diligentia nostra predicare, Maiestatemque suam ad pacem illam (Quatenus etiam honesta et condecens fuerit) et hortari et invitare. Enimuero Serenitati Vestre pro

judicij sui acrimonia cogitandum relinquimus, Maiestatem suam complures hactenus Treugas Inducias Confederatas et pacem sanciuisse, quarum nulla penitus illi servata est, Vnde non parum incommodi sue Maiestati imo et toti Christianitati accessit. Si itaque denuo Maiestas sua ad consimilem Pacem aut Treugas condescendere uelit, quibus nunquam (sicut hucusque euenisse uidemus) optemperaretur. In confesso est hoc non ad bonum et tranquillitatem sed potius turbationem et calamitatem Reipublice Christiane cedere posse, Siquidem quod in Maiestate sua fuit ab honeste pacis Conditionibus ut nunquam abhorruit, easque libenti animo amplexa est, illa easdem etiam observar(e) studuit, nec ab illis unquam vel latum, quod aiunt culmum secessit, sed sunt qui c(on)traria moliantur, eamque vel inuitam ad sui Defensionem, quam jure naturali (con)plecti debemus, trahant hys autem omnibus minime perpensis eandem Serenita(tem) Vestram magnopere hortamur et rogamus etiam, ut ipsa pro magna prudentia, qua eam a Deo altissimo dotatam esse cognoscimus, animique sui rectitudine cogitare uelit de modis et medijs, que ad communis Pacis et quietis comod(um) deseruire Maiestatique Cesaree predicte honesta et acceptabilia esse possint, et quibus stari posse censeatur. Tum uero nram apud Maiestatem suam Cesaream interponemus operam et studium sicut uero Christiano Principi conuerit. Et ut hactenus semper fecimus, studebimusque ea ad effectum deducere. Ita ut nulla in parte tum Maiestatis sue predicte tum nostre in commune Christianitatis bonum pietati, et officio recte derogari possit. Confidentes plurimum quod eadem Serenitas Vestra se tam erga Maiestatem suam quam nos, ut semper hucusque solita est, geret. Quod ei merito gratias agere debeamus, omniaque vicissim eidem exhibeamus, que uerum ac fraternum animi nostri candorem arguunt, Quod eam pro summo nostro in ean(dem) amore et benevolentia latere noluimus, ut et ipsa nostri Consilij conscia proinde nobis circa res nostras suo fauore et auxilio confidenter adesse possit, qui omne offitium suum erga nos accumulate compensabimus. Que feliciter vivat ac valeat. Datum in Civitate nostra Vratislauiensi Die quinta Mensis May Anno Domini M. D. XXVIj. Regnorum vero nostrorum primo. (bonus frater et nepos H. Ferdinandus m. p. K. Harroch Cancellarius m. p. Jo. Maius m. p.

Czímzet:

Serenissimo Principi Domino Henrico Regi Anglie et Francie Fidei defensori, et Domino Hybernie etc. Fratri et Auunculo nostro charissimo.

(Bibliotheca Cottoniana. Nero B. IX. fol. 77).

Az előbbi levél, mely eredetiben egy kettéhajtott közönséges fehér ív papírosra van írva, a tüz által meg van szélein károsítva, úgy hogy a végső szók több sorban hiányoznak, ezek kiegészítése ( ) jel alatt van foglalva.

14.

Wolsey to King Henry the 8th.

Ezen levél első részében Wolsey tudósítja a királyt a canterburi érsekkel és rochesteri püspökkel a királynak szándéklott nejétőli elválása iránt tartott tanácskozás eredményéről, melynek mint Magyarországra nézve minden érdek nélkülinek elhagyásával a 201. lap vége felé czek találtatnak: and so look my journey towards Fewersham: where in the meane waye bilwene Sitenborne and Feversham, encountered with me an Ambassadour *) tent unto your Highness, by post from Vayvoda namyng himself King of Hungary; a man of good eloquence, and, as it apperith, right wise, He made salutacions — unto me from his master, saying he had letters unto me, for his adresse to your Highnes, from the same. Howbeit, not having his letters at hand, and forasmoch aswe wer not fer from Feversham, he prayed me that he might passe with me to my lodging, where he wold notoonly delyver his said letters, but also disclose such thinges, as wer committed unto him on his masters behaulf, lobe declared unto me; soo that after my comming to my lodging, and delivering of his letters, he shewed me, that his charge lo Your Highnes, from his master, consisted in three thinges; first, to Salute Your Highnes, in his masters name; Secondly to shewe unto Your Grace the

*) Hieronymus Lasco.

ection of his master tothe Kindom of Hungary; thirdely, desire your Highnes, that such ayde and assistance, as our Grace had appointed to geve to the late King of Hungary ;ainst the Turke, Your Highnes wold now geve the same ıto his master, whom the nobilitie there had chosen, as hang just title to the Crowne, to ther hed and Kinge; consi-ering that he entendith, with all his might and power, .hang convenient ayde of christen princes, to jeoparde and ɛpone his person, to defende that realme from the Turkes alice. And to thintent by devises, questions, and objections night enserch, and cumme to the Knowlege of what dispotion his master was of, soo as I might advertise Your ighnes thereof, bifor his accesse unto your presence, Isaid ıto him that the commen fame hath been, and reports thеof hath cumme to Your Highnes, from diverse — parties, ıat his master had intelligence with the Turke, and had eated and practised with him; which if it were trewe, he ɔdyd have non ayde sent unto him by christen princes as ıer commen enemy, Herunto he said, truth it is, that there ɜ presently with his master tvo — Ambassadours, sent from ıe Turke, who doo continually sollicite and presse him to a ɔnfederation with the Turke; nevertheles, abhorring that, nd trusting lo thayde of other Christen princes, by good ıeanes delayth and pullith over ther auswer; loking, in the ıeane him, for summe good resolution from Christen prinɛs, and specially from Your Highnes, and the French King, ıto whom he hathe chiefly sent for assistance; utterly dermyned never to fal in treatie with the Turke, onless, by ɛsperation of al other helpe, he be, for savegande of himɛlfe, driven and compelled therunto; wherof he wold be ght loth and sorry. And so thus far entred in communication erof, he shewed me, fur: ther, howe he has been with the rench King for that purpose, who had, as hesaith, afore his ımming unto him, sent an Ambassadour *) tohis master, toıake congratulacions of his erection to that dignitie, and to romise him ayde against the Turke, and howe honorably ath divised with himself upon the marriage of Madame

*) Rincon Antal volt I. Ferencznek itt érintett követe.

the French King enterteyned him, and made him Knight of his Ordre; adding therunto, what auswer he nowe had of the said French King, concerning his request for ayde against the Turke; — which was, as he saith, that althowe the French King, by his Ambassadour lately sent unto the said Vayvoda, promised to ayde him against the Turke, yet the miserable chaunce, which hath fortuned synnes that time in the Church, which is intestinum venenum, and speddy to be loked unto purged and densed, lest thereupon shuld ensue destruction and subversion of the hol, puttith him nowe to such charge and coste, as he cannot wel furnish both parties as he wold: nevertheles, these matiers oones componed and redressed, he wil not fayle, according to his former promise, to maynteyne and ayde the sayd Vayvoda, for his defence and the realme of Hungary, and expelling of the Turke oute of the same, Which answer, Sire, in my poore — opinion, may be good, at this time, to be made byyour Highnes, wherby ye may honnorably put over the — graunte of any ayde to the said said Vayvoda, or doo anything, that may be il interpreted or laken by King Ferdinande, alleging, that in the redresse and reformacion of the higli attemptates, committed and doon against the popes Holynes, and the See Apostolique, your Highnes, as Defensor Fidei, shalbe dryven to concurre in charges with the French King; and that not oonly for that purpose. bat also concluding of universal peace, your Highnesse, has nowe sent me unto the French King; remitting the further discourse ther of to your Graces high wisedom. And thus, wading further with the said Ambassadour, he shewed unto me that he had a special commission from his master to commen with the French King upon aliaunce and mariage with Dame Rayneta, *) haonig ample instructions to conclude the same. Howbeit, when the sawe the personage of the said Madame Rayneta not mete to bring forth frute, as it apperith by the liniation of her body, he forbeare, as he affermith, to open that matier unto the French King, and synnes jorneyng in the waye towardes Your Grace,

*) Renata XII. Lajosnak legfiatalabb leánya és I. Ferencz sógornéja, ki azután Estei Hercules ferrarai hercseghez ment férjhez.

Elionora *) with his said master, desiring to Knowe myn opinion in that matier, Utherunto I answered, that I wold geve him noo counsail, tyl the further successes of Christen princes wer Knowen; and that the French King and Your Grace wer too unite and Knyt to gether in oon wil, mynde, purpose, and entent, in procuring and bringing to passe universal peace, that the oon wold nothing doo without the other, in these commen matiers. Wherfor now his opinion was, that his master, Keping himself in suspense for a while, without determining himself eyther to the oon, or the other, tyl it shalbe seen what Your Highnes and the French King may nowe doo, for conducing of universal peace, and componing of the matiers of Christendom, shuld doo that, that shulde be moste to his benefit and commodite; and soo conteyning himself for aseason, and forbering any confederacion or intelligence with the Turke, he shal the rather atteyne his desïre, as wel in alliaunce, as in the ayde and assistance of princes. And albeit, for aseason, his master dyd lak, and not have the ayde and assistance of Your Highnes, the French King, and other Christen Princes; yet regarding what ignominie and dishonnour in his worlde, with daungier of his Soule shuld ensue unto him by adhering to the Turke, which with no honnour, preeminence auctorite, riches, or possessions of realmes came be contrevayled, he ought rather stande and continue in daungier of losse of these transitory thinges, and departe from them with honnour, thenne dishonorably, contrary to the profession of a Christen Prince, falle in composition, treatie or intelligence with the most cruel enemye of christes religion, for the conserving and Keping of the said realmes, whereby he might incite and provoke the indignation of God, and al other Princes against him. This Gentilman hath also shewed unto me, — what disordre is in the Frenche Kings counsail, and howe he his destitute and unpurvoyed booth of good capitaynes and money; and that the said French King, considering the captivite of the Pope, the detencion of his childern with the Em-

*) Ezen Eleonora úgy látszik az özvegy portugalli királyné, de ki ez időben I. Ferencznek jegyese volt.

perour, with the apparaunce of attayning Italy by the Imperialls, is mervelously perplexed, and for sorowe in maner given to a malencolye, not Knowing howe to do, or the premisses may be remedied, but oonly by your high wisedom, reputacion, counsail and assistence, This, Sire, hath been the discourse bitwen this Gentilman and me; who I suppose accompanied whit a pursuyvant, which I send with him, will desire to have spedy accesse unto Your Highnes, and also depech. Thus hitherto, Sire I have declared unto Your Grace the successes of al such thinges, as have channeed in my voyage; and as other thinges shal cumme to my Knowlege, I shal not fayle to advertise Your Highnes with diligence accordingly; beseching God to give unto the same the accompleshment of your most noble and vertuous disires, At Feversham, this Friday at night, at then of the clok, being the 5th day of Julye, by your. *)

Moste humble Chapleyn

T. Carlis Ebor.

Címzet:

To the Kinges Moste Noble Grace
Defensour of the Faith.

(Statepapers Vol. 1. King Henry the. 8. pag. 196. Letter CX.).

---

*) 1527. évben, midőn Wolsey bíbornok mint VIII. Henrik teljhatalmú követe ment Calaisba, ott I. Ferencz franczia királylyal V. Károly császár ellen szövetségre lépendő. Az eredeti levél az országos levéltárban van.

Wolsey bíbornok VIII. Henrik angol királynak.

. . . . . és igy útnak indúltam Feversham felé, a midőn útközben Siterborne és Feversham között találkozott velem a vajdának, ki magát magyar királynak nevezi, Felségedhez postán küldött követe, ki igen ékesenszóló s mint látszik, bölcs ember; ő engen ura nevében üdvözlött, mondván, hogy urától hozzám szóló levelei vannak Felségedhez való bevezettetése iránt, de levelei kezeinél nem levén és mi nem levén távol Fevershamtól, ő kért, hogy vélem szállásomra jöhessen, a hol nem csak leveleit át fogná adni, hanem közlendi velem mind azt, a mi neki ura ügyében velem való közlés végett meghagyatott; szállásomra érkezvén ő átadta nekem leveleit és elmondotta, miképen az ő megbizatása Felségedhez három pontból áll: először, hogy Felségedet ura nevében üdvözölje; másodszor, hogy megmutassa Felségednek, miképen választatott légyen ura Magyarország királyának; harmadszor, hogy kérje Felségedet, miszerint azon segitséget, melyet Felséged az elhunyt királynak igért volt a török ellen, most urának adná, kit mint a koronához helyes igénynyel bíró férfiút az ottani nemesség urok s királyuknak választottak meg, és ki el van határozva, illő segélyt nyervén a keresztény fejedelmektől, kitenni és koczkáztatni személyét az országnak a török gonoszsága elleni védelmében. Nekem czélom levén kérdések, ellenvetések s közbenszólások által urának igaz jellemét kiismerni, hogy erről Felségedet tudósithassam, mielőtt ő Felséged előtt megjelennék, azt mondottam neki, hogy a közhír is az, és hogy Felséged is többek által értesittetett, miszerint az ő ura egyetértésben legyen a törökkel és hogy vele szövetségre lépett; a mi ha igaz lenne, neki mint közellenségnek nem volna szüksége a keresztény fejedelmek segitségére. Igaz ugyan, válaszolá ő, hogy jelenleg két török követ tartózkodik uránál, kik őt folyvást unszolják, hogy a törökkel szövetségre lépjen, mindazonáltal ő irtózván ettől s bízván a keresztény fejedelmek segélyében, jó móddal halasztja a nekik adandó választ, remélvén, hogy időközben a keresztény fejedelmek valami jó határozatra jőnek, jelesen pedig Felségedben és a franczia

királyban bízik és főleg hozzájok küldött segítséget kérni, tökéletesen el levén határozva, soha a törökkel szövetségre nem lépni, kivéve ha minden más segély iránt kétségbe esvén, saját biztossága végett erre kényszeríttetnék, a mit igen fogna sajnálni. Ennyire menvén e tárgyban, ő elmondotta nekem továbbá, miképen ő a franczia királynál volt légyen e czélból, ki már az ő jövetele előtt küldötte volt követét urához, hogy neki ezen méltóságra való emeltetése iránt szerencsekivánatokat mondjon és neki a török ellen segítséget ígérjen; továbbá elmondotta, hogy mily tisztelettel fogadta légyen őt a franczia király s őt rendje lovagjává tette légyen, hozzá tevén azt is, hogy mi választ kapott légyen a franczia királytól most a török elleni segítségre nézve, a mi abból állott, mint ő mondja, hogy ámbár a franczia király nem régiben a nevezett vajdához küldött követe által neki a török ellen segítséget igért, mégis azon szerencsétlenség, mely azóta érte az egyházat, *) a mi intestinum venenum és a minek késedelem nélkül kell utána nézni s attól kitisztítani, nehogy az azután az egésznek felforgatását és romlását okozza, most nincs hatalmában, mint kivánnák, mindkét félnek segítségére lenni, minthogy az egyház dolga annyira elfoglalja s neki oly nagy költségeket okoz; azonban ezen ügyet elintézvén, ő nem fog késni az említett vajdát és Magyarországot védelmezni és őt a töröknek kikergetésében segíteni. Csekély véleményem szerint Felséged is hasonló választ adhatna jelenleg, ezáltal becsülettel elmellőzhetvén a vajdának való segítségadást és mit sem tevén, a mi Ferdinánd király által félremagyaráztatnék vagy nehezteléssel fogadtathatnék, okúl adván, hogy Felséged mint a hit védője **) köteles leend a költségekben s működésben a franczia királylyal osztozni, hogy a pápai szentség és az apostoli szent szék ellen elkövetett felségsértést orvosolja s megboszúlja, és hogy részint e czélból, úgy mint az általános békének megkötése

*) 1527. évi máj. 6. Róma Burbon herczeg vezérlete alatt a császári seregek által elfoglaltatván, a pápa fogva tartatott. Es azon intestinum venenum, melyről itten szó van.

**) Fidei defensor, az angol királyok czíme, melyet VIII. Henrik nyert a pápától egy Luther tana ellen írt munkája miatt.

végett is Felséged engem most a franczia királyhoz küldött; a többi mondandókat én Felséged nagy bölcseségére bizom. Tovább puhatolván a mondott követet, ő azt mondotta nekem, hogy neki különös megbizása volt a franczia királylyal szövetségre lépni és házassági ajánlatot tenni Renáta kisasszonynak, kimerítő utasítása levén annak megkötésére; azonban látván, hogy Renáta kisasszony személye nem alkalmas magzatszülésre, mint ez testének alkatából látszik, ő, mint állítja, ezen tárgyat a franczia királynak említeni elmulasztotta és azóta Felségedhezi utazása közben ezen tervről gondolkodott, hogy mondott ura Eleonóra asszonynyal lépne házasságra, kérvén e tárgyban az én véleményemet, a mire én azt feleltem, hogy én mi tanácsot sem fognék neki adni, mig a keresztény fejedelmek további viszonyai s működései tudva nem lesznek és hogy a franczia király és Felséged oly egyetértésben, akaratban, lélekben, czélban és szándékban egyesülve lennének az általános béke helyrehozására, hogy egyik a másik nélkül mit sem fogna cselekedni ezen közös ügyekben. Erre ő azt mondotta, hogy véleménye szerint legjobb lesz, hogy az ő ura most egy ideig függésben tartván magát, sem egyet, sem mást ne határozzon addig, mig kitűnend, hogy Felséged és a franczia király mit lesznek képesek tenni az általános béke érdekében és a kereszténységi ügyeknek elintézésében, a midőn majd azt teheti, a mi leginkább javára leend; és így egy ideig visszatartván magát és semmi szövetségbe vagy egyetértésbe nem lépvén a törökkel, ura annál inkább elérhetendi czélját úgy a házassági szerződésre, mint a más fejedelmektől nyerendő segítségre nézve. És habár ura ily módon egy ideig nélkülözni lenne is kénytelen Felségednek, a franczia királynak és más keresztény fejedelmeknek segitségét, mégis tekintetbe vévén, hogy mily becstelenség és gyalázat e világon és a más világon lelki üdvösségére nézve mily veszedelem fogna a törökkeli egyetértésből reá háromolni, melyet semmi méltóság, hatalom, gazdagság vagy tartományok birtoka ellensúlyozni nem képes, ő úgy vélekedik, hogy inkább ezen múlandó javak elveszthetése veszedelmében kellessék maradnia és ha kell becsülettel válni meg tőlük, mint becstelenül egy keresztény fejedelem vallásával ellenkező módon egyességre, szövet-

ségre vagy barátságra lépni Krisztus vallásának legkegyetlenebb ellenségével az érintett országnak megtartása végett, a mi által felingerelhetné s magára vonhatná az isten haragját s minden más fejedelmekét.

Ugyanezen úr tudósított engem arról is, hogy a franczia királynak tanácsában mily rendetlenség uralkodik és hogy ő mennyire szükségében legyen a jó vezéreknek és pénznek, és hogy a franczia király részint a pápa részint saját fiainak a császár által fogságbantartatása miatt, tartván egyszersmind attól, hogy a császáriak elfoglalandják Olaszországot, rendkivüli zavarban van és csupa gondból mintegy búskomolyságba esett, nem tudván mit tegyen és mi módon lehessen az említett ügyeket orvosolni, egyedül Felségednek magas értelmességében, hírnevében, tanácsában és segitségében bizván. Ennyiből állott Sire ezen úri emberreli társalgásom, ki egy általam vele küldött apródtól kisértetvén, úgy hiszem késedelem nélküli kihallgattatását és elútasíttatását fogja Felségedtől kivánni.

Ily módon Sire! én értesítettem Önt mostanig mindenről, a mi utamban történt és tudomásomra jött, és ezentúl is ezt szorgalmasan tenni el nem mulasztandom, kérvén az istent, hogy Felséged nemes és erkölcsteljes szándékát teljesítse. Kelt Fewershamban, péntek estéjén tíz órakor, levén jul. hónapjának 5. napja (1527). Felségednek legalázatosabb káplánya T. (Tamás) Yorki bíbornok.

Czímzet:

A király legnemesebb felségének,
a hit védőjének.

15.

Wolsey to King Henry the 8th.

A levél első részébeu Angolország belügyeiről értekezvén a bíbornok, Magyarországra vonatkozólag ezeket irja: Your Highnes, also shal receyve herwith an answer *) by conjecture devised, to such letters, as vayvoda, the electe King of Hungary hath sent unto Your Grace; the indosing and superscription wher of must be, albeit there is contencion bitwen him and the King Ferdinande for the same realme, as he namith himself; or elles he might despaire of your good wil towards him: and serching old presidentes and writinges to Princes, I finde it hath been alwais used, that as oon Prince namith himself, soo the other writith unto him again, althowe he be not in possession therof or for the tyme bee an usurper of the same, ne videretur alius Rex de alterius titulo, sine causae cognitione, judicare; oonles it be from him, that pretendeth that title to belonge unto himselfe. And it is right necessary, in my poore opinion, ut Imperialium magnitudini obvietur, that this Prince be favorably and lovingly entertaignet, less that, he bepressed Ferdinandus nimium exaltetur; against whom, to kepe him occupied from giving assistence for the matiers of Italy, or against Fraunce, it shal not a litel conferre, that this man be a bogge; and if the werre shall fortune and succede, bitwen your Highnes and the Emperour, this Prince may serve to a high purpose. As thinges shal further succede, from tyme to tyme, and place to place, I shal not fayle to advertise Your Hignes with diligence. And thas Almighty Jhesu preserve Your most noble and royal estate, at your citie of Cauntourbury the 8th day of Julye, by your

Moste humble Chapleyn

(Signed) T. Car^{lis} Ebor.

*) Az itt érintett válaszjavaslatot lásd a következő szám alatt.

Címzet:

To the Kinges most noble Grace,
Defensour of the Faith.

(Statepapers, King Henry the 8th. Vol. 1. pag. 205. Letter CXI).

Ezen levél szinte 1527-ben iratott Wolseynak ugyanazon utazása közben. Az eredeti levél az országos levéltárban van.

Wolsey bíbornok VIII. Henrik angol királynak.

Felséged szinte ezúttal veend egy hozzávethetőleg szerkesztett választ *) a vajdának, Magyarország választott királyának, Felségedhez küldött leveleire; a mi a czímezést illeti, annak a szerint kell lenni, mint miként ő maga czímezi magát, ámbár közte és Ferdinánd király között ugyanazon ország iránt vita van, különben kétségbe fogna esni Felségednek iránta való jóakarata iránt, de régi példaeseteket is keresvén fejedelmi levelekben, én úgy találom, hogy a szokás mindenkor az volt, miszerint egy fejedelem oly czímet adott a másiknak, a milyent emez felvett, habár annak birtokában nem volna is, vagy azt bitorolná, és ezt azért: „ne videatur alius Rex de alterius titulo, sine causae cognitione, judicare"; kivéve ha a felvett czím az írót magát illetné. Az én csekély véleményem szerint egyébiránt is az felette szükséges, hogy ezen fejedelem kedvezéssel és szeretettel fogadtassék, ut Imperialium magnitudini obvietur, ne hogy ő enyomatván, Ferdinandus nimium exaltetur; és ezen ember fenntartatván, nem kevéssé fog hozzájárulni ahhoz, hogy Ferdinánd vele levén elfoglalva, az olasz ügyekben vagy Francziaország ellen segítséget ne adhasson; ha pedig Felséged és a császár között háborúra kerülne a dolog, akkor ezen fejedelem nagy czélokra szolgálhat.

Én nem mulasztandom jövőre is Felségedet értesíteni a történtekről időről időre s helyről helyre és így a minden-

*) Lásd a következő számot.

ható Jézus tartsa meg Önnek legnemesebb s királyi személyét. Felséged városában Canterburyban julius 8-ik napján (1527) Felségednek

legalázatosabb káplánya
T. Yorki bíbornok.

Címzet:

A király legnemesebb Felségének,
a hitvédőnek.

16.

Minuta de una lettera Della M^ta^ Del Re al Re Giovanny.

Serenissime Rex etc. Per Gregorio Casale piu volte habbiamo inteso molti particulari de Vestra Maesta et del suo regno d'ungaria che c'e stato gratissimo. Al mto e venuto da noj Andrea Corsino Secretario et Nuntio di sua Maesta il quale pienamente di tutte le chose sue ne ha informato, et oltre le excusationi che da parte di sua Maesta ha fatto con esso noj, che recevera da sua parte siamo contenti per ladvenir, hauer la sua protectione ne li mancher' daiuto et fauor in tutte le sue occorrentie, mostrandocj che cosi come quella e bono amico et confederato del Re christianissimo nostro fratello similmente voler co'esso noj buona amicitia et che la medesima ben'volenca fra noj sia mutata. Per il che havendo noj ben considerato, le qualita et stato suo la si retrova, et il suo desiderio che la ha di seguir i consiglj et volunta nostra, ci par da no' li poter manchar, in tutte le sue occurrentie et voler pigliar la sua protectione, et al primo scrivemo alla Maesta christianissima racommandandoli le chose sue, et pregandola che uogli dar buon' expeditione al quanto il prefato secretario ricerchera da parte sua persuadendo cj oltre alla buona confederation' che la ha co' il Re christianissimo nostro fratello che le raccommendationi nostre no' seranno di pocho momento, et havendo noj conferit-

molte altre cose col prefato Secretario la preghiamo uogli tutto ben considerar, et darli fede.

(Bibliotheca Cottoniana. Nero B. VI. 24. sz.).

Ezen válaszjavaslat azonkori kézirásban van kelet és aláirás nélkül, de kétségkivül az előbbi levélben említett válasz tervét képezi. VIII. Henrik és még Erzsébet korában is sok irományokkal találkozunk, melyek olasz nyelven vannak irva és úgy látszik, hogy azon korban az olasz nyelv divatban volt az angol udvarnál.

17.

Please it your Grace to understand that the Xth. day of this present month I rid from your Lordship a pacquet of Letters, and amongst the same oon directed unto the Kyngs Highnesse which I delyvred immediately et the Moore. *) And this day beyng the XIIIth day of this moneth I receiwed oon othr pacquet, and in the same a lettre to his Highnesse, then beying at Endvelde, **) which was — delyvred in contynently, This day Segnior Jeronimo de Lasko ambassador for the new elect King of — Hungary declared his charges before the King and his cowncel oonley, withonte any other audience; which in the begynnyng of his Oration spake of the miserable chaunce of Hungary and thar with a good circumstance, thewyng aftyrwardes how by free election of the noblemen of Hungary. Vaywoda his master beyng chosen King refused for certayne consideracions t' accept the same: nevyrthelesse by importunyte of the noblemen and communes of that contree he was in a manger compelled to take the gorernaunce upom hym: beyng in ferme and good hope that all christen prin-

*) More egykor királyi lak volt és VIII. Henriknek több levelei vannak, melyek itt keltek; most a Bedford család tulajdona, fekszik Herefordshireben.

**) Envelde, most Enfield helység London mellett Middlesex megyében.

lde accept and take in good parte his election and
ɜion unto the governaunce of Hungarye. And for-
ıe as the Turkes — beyng possessed in the chiefe ca-
and holdes of that contree, havyng there grete —
ɜ of men of warre in garrisones, yt is supposed and
that a general conquest of Hungary is by theym pur-
ınd determyned. He therfor desired sum ayde of the
Highnesse for resistence of the Turkes and defens of
tree, and fynally shewed the singuler good mynde
ɜ Kyng of — Hungarye bereth unto the Kings High-
and moreovyr the grete confidens that he hathe in his
e: and thus makyng an ende of his oracion retyred.
his the Kyng rehersed effectuelly bifore his cowncell
e contentes of the saide oracion, and, shewyng his
·e, commawnded the Deane of his chapel to execute
ıe in awnswere: whiche in effecte was this; The Kyng
sse was right sorye of the grete calamyte and ovyr-
›f the Hungaryones, and eusuyngly sayde that foras-
at the new Kyng was elect by the assent and consent
ıobles and communes of that reame, yt was to be thow
thei — dyd Knowe suche qualitese of vertue in his
ıge as was requysite to be in hym — that shuld not
overne in tyme of peaxe, but allso in case of Invassion
Turkes should be moste mete to Defend and resiste.
fore the Kyngs Highnesse dyd congratulate and was
lad of the sayde Kyngs assumption unto the governe-
Hungarye. As — touching ayde and succours, yf the
s dyd so nere adjoyne that his Highnesse myght con-
tly and in tyme cum or sende ayde unto theym, he
ıeyther spare his tresore non other thyng beyng wi-
s domynyons, nor refuse to adventure his owen per-
f the case so requyred; but the distaunce of the regi-
sidred, and moreovyr the cruel warre that is norished,
ed, and contynued in crysten dome not oonly betwene
princes, which by mediacion and persuasion of the
and heddes my yt be easily reconciled, but by ex-
tirannye executed agaynst the see apostolique and
Vicare of criste by hym that of veari ductyowgt to
ɜe, maynteigne, and defend the same, it myght so

chaunce that his Highnesse shulde see cawse to employe and bestowe all his myght and power for redresse and reformacion thereof. And fynally thanks was gyven for the King of Hungaris good mynde, and was recompensed with Offerts of like Kyndnesse. Th' ambassador had a brodre with him called Stanyslaus de Lasko, whome at the request of th' ambassador the King dyd make Knighte; and this doon, thei departed from the courte. And forasmoche as the Kyngs Highnesse wolde that Your Grace shulde be participant of that that occureth or is by his Highnesse and cowncel doone here, he commaunded me immediateli to write the premisses and aftyrwards dyd send for me unto a secrete place, and willed me to wriyt unto your Grace in moste secret and diligent manyer that I cowde this that foloweth.

So yt is that Frauncoise Philip, Spagniard, sewer unto the Quene, hath instantly laboured for lience to go into Spaigne, pretendyng cawse and colour of his goyng to be forasmoche as he saiyth he wolde viset his modre which is veari sore syk. The Quene hath bothe refused to assent unto his goyng, and also laboured unto the Kyngs Highnesse to empeshe the same. The Kyngs Highnesse Knowyng grete colusion and dissymlacion betwene theym, doyth allso dissymulate, faynyng that Philip his desyre is made upon good grownde and consideracion, and easyli hath persuaded the Quene to be content with his goyng; and bicawse it was thowgt daungerous for hym to passe throug Fraunce, or at this season, by the seeys, the King hath sayde that in case Philip be taken by ennymyse his Highnesse will redempe hym and pay his rawnesome. And this policie the Kyng useth to bring Philip in more ferme confidence, But his pleasure ys, and allso he desireth and prayeth Your Grace to use suche policie as notwithstondyng any salve conduct that the saide Philip shall obteigne, other by Your Graces meanes or any other, of the Frensh King, he may be let, empeshed and deteigned in sum quarter of Fraunce; so that it be not in any wise knowen that the saide lett, arrest, or deprehension shulde cum bi the King, by Your Grace, or any of the Kings Subjectes, The Kings Highnesse doith perceive that the Quene is th'oonly cawse of this r[illegible]ng into Spaigne, as he

that is and hath bene allways prive unto the Quene his affaires and secretes. And whereas the saide Philip hath his passeport delivered, signed, and sealed, and hath shewed unto the Kyng that he entendyth topasse by calays and by Your Grace, and peraventure not hawyng trust and confidence in any salve conduct to be grawnted in Fraunce doith but dyssimulate, entendyng to passe with the foist that will continue the passage by see. His Grace hertili desyreth yow in this case to advertise my Lorde Worcestur, requyryng hym by all manyer of waiys to herkyn, espie, serche, (and) enquyre to what personages in th emperor's courte Philip shall frequent and ressorte, and what he doyth and what he entendyth there. The Holigoste preserve your Grace. At Enwelde this XVth day of July. (1527) *). Your moste humble bedesman Wm Knight m. p.

Címzet:

The Lord Legatés
good Grace.

(Bibliotheca Cottoniana. Vespasianus. F. I. 70—71. sz.).

Ezen levél egész kiterjedésében Knight Wilmos keze irásában van irva; a pecsét le van törve, de helye látszik.

A levél irója Knight Vilmos VIII. Henriknek titkárja volt, és egy izben mint követ küldetett VIII. Henrik által Maximilian császárhoz, meghalt Calaisban 1540-ben. Mint aláirásából látszik, ő szinte Wolsey bíbornoknak olvasóimádkozója volt. Az tudniillik egykor szokásban volt a magasabb rangú egyháziak között, kivált ha, mint Wolsey, világi hivatalokat is viseltek, hogy idejök hivatalos foglalatosságaik által levén elfoglalva, egy külön embert fizettek, a ki helyettök bizonyos számú olvasót imádkozott, az ily ember angolúl „beadsman"-nak neveztetett „bead" annyit tevén mint olvasószem. Valószinű, hogy Knight ez úton imádkozta magát előbb Wolsey kegyeibe és azután általa magas hivatalaiba.

*) Az évszám az eredetiben nincsen kiírva, de kétségkivül 1527.

alapúlt légyen, könnyen reábeszélte a királynét, hogy ő is megnyugodjék elmenetelében; és minthogy mostani időben veszedelmes az utazás Francziaországon át, úgy mint a tengeren is, a király megígérte, hogy ha Philip az ellenség által elfogattatnék, ő felsége lefizetendi érette a váltságbért és ezt a király azért tette, hogy Philipet annál nagyobb bizodalommal töltse. A király tetszése azonban az és ő azt kívánja és kéri Kegyelmedtől, hogy a nevezett Philip minden szabad jövet- és meneti levele daczára vagy Kegyelmed közbenjárása folytán a franczia király vagy valaki más által letartóztattassék és Francziaország valamely részében lemaraszta[l]tassék, csak hogy ez úgy történjék, hogy ezen letartóztatás senki által sem ő felségének, sem Kegyelmednek, sem a király bármely alattvalójának ne tulajdoníttassék. A király ő felsége átlátja, hogy a királyné az egyedüli oka ezen ember Spanyolországba útazásának, ki mindig megbizottja volt legtitkosabb ügyeiben. A nevezett Philip útilevele már aláírva és pecsételve kezénél van és ő azt mondotta ő felségének, hogy Calais felé veendi útját; meglehet azonban, hogy nem bízván Kegyelmedben és a Francziaországon általi szabad menetben, ezt csak színleli és valóban az első hajóval tengeren át szándékozik menni. Ő felsége szívesen kéri Önt, hogy ez esetben értesítse mylord Worcestert, *) meghagyván neki, hogy minden módon igyekezzék kitudni, kikémelni és kitalálni, hogy nevezett Philip kihez megy a császári udvarnál, mit tesz ottan és mi szándékkal jár. A szent lélek tartsa meg Kegyelmedet **). Kelt Enveldén jul. 15. napján. (1527).

Önnek legalázatosabb olvasóimádkozója

Knight Vilmos.

---

*) Lord Worcester angol követ volt ez időben Spanyolországban.

**) Ez furcsa befejezés az előzmények után!

18.

Wolsey tho King Henry 8th.

Sire, These shal be to give my most humble — thankes unto Your Highnes, that it hath pleased the same, by letters directed from your Secretary, to make me participant of such oration, as was made unto your Grace, by signiour Jheronimo de Lasko, Ambassadour from the newe electe King of Hungary, and alsó of the most prudent answer made unto the same; wherin, in my poore opinion, nothing was omitted, that ought to be spoken of or touched; and with the same I doubte not the said Ambassadour is, and ought to be, satisfied and contented; and moch the rather, that Your Grace hath made congratulacions, for the assumption of his master to the crowne there, tempered and qualified in soo good maner, that noo displeasour may of reason arrise to the King of Boheme thereby.

And as touching the going of Fraunces Phillipes in to spayne, fayning the same to be for visiting of his mother, nowe sikely and aged, Your Highnes takith et suerly inthe right, that it is chiefly, for disclosing of the secrete matier unto th Emperour, and to devise meanes and wayes, howe your entended purpose might be empeched. Utherfor Your Highnes hath right substancielly and prudently devised, like as it is more thenne necessary, that his — passage in to spayne, in any wise, should be letted and stopped; for if the said matier should cumme to th Emperours Knowleage, it should be noo litel hinderaunce to Your Graces particular, and the commen affayres of Christendom, which be nowe in hande, Ensuying, ther fore Your Graces pleasour, if he cumme by this waye, I shal not fayle soo to ordre al thinges, that he shal be stopped in summe convenient place, without suspecting that the same procedith eyther of Your Highnes, or of me. Howbeit, if he passe by see, there canne be noo provision devised, but that be arryved in spayne, shal have opportunitie and meanes ynowe to cause the said matier to

be brought to th Emperours knowlege, althowe he be not seen in his courte, or repare into his presence. And, in this cace, it shalbe right expedient, that my Lorde of Worcestre be instructed to have a special harkening, and, by al maner of meanes, to enserch, if, at any tyme heretofore or upon the cumming of the said Fraunces into Spayne, if he passe by see, there hath, or bee any spech of your said secrete matier, and what answer he shal make, for inducing of al them, that shal speke any thing therin, to interprete and take al your procedinges and doinges, in that behaulf, in good and agreable part. Howbeit the best shalbe, that the said Fraunces in noo wese doo passe in to spayne, and if, a fore the cummyng of thiese my letters unto Your Graces handes, he shal not be departed thens, there might be summe message divised to be sent from Your Highnes by him unto me, by the meane wherof he shalbe constrayned to take his journey by lande in to Spayne, wherin I doubte not to find meanes, that he shalbe stopped withont any suspition, as afore. As our Lord Knowith, who preserve your most noble and royal estate, From Your Graces towne of Calays *) the 19th day of July (1527) by your

Most humble Chapleyn

(Signed) T. Carlis Ebor.

Czímzet:

To the Kinges most noble Grace
Defensour of the Faith.

(Statepapers, King Henry the 8th. Vol. I. pag. 220. Letter CXXII).

Az eredeti levél az országos levéltárban van és VIII. Henrik irományai közt a fentjegyzett szám alatt találtatik.

*) Calais ez időben még az angolok birtokában volt és csak 1558-ban vétetett vissza a francziák által Guise herczeg vezérlete alatt.

Wolsey VIII. Henrik királyhoz.

Sire. Ezen levelem czélja legalázatosabb köszönetemet nyilatkoztatni ki Fenségednek, hogy méltóztatott a titoknoka által hozzám intézett levélben értesíteni azon beszéd tartalmáról, melyet az újonan választott magyar király követe Lasco Jeromos úr tartott Fenségednek, úgymint ama legbölcsebb válaszról is, mely nekie adatott; melyben az én igénytelen véleményem szerint semmi sem hagyatott el, a miről szólani vagy a mit érinteni kellett; és melylyel, én nem kétlem, a nevezett követ meg van és kell hogy meg legyen elégedve, annál is inkább, hogy Fenséged szerencsekivánatokkal üdvözlötte urát a magyar trónra való emeltetése miatt, ezeket mérsékelvén és módosítván oly módon, hogy a cseh király e végett okszerüleg nem neheztelhet.

A mi pedig Philip Ferencz Spanyolországba menetelét illeti, a hova ő színleg öreg és most beteges anyja látogatására megyen, Fenséged bizonyosan helyesen itél, feltévén, hogy ezen menetel azért történik, hogy ama titkos ügyről a császár értesíttessék és hogy valami mód találtassék, mely által Fenségednek szándéklott czélja megakadályoztathassék. Miért is Fenséged igen bölcsen rendelkezett, az igen is szükséges levén, hogy ezen embernek Spanyolországba menetele minden lehető módon megakadályoztassék, mert ha a császár értesülend a mondott ügyről, az Fenségednek különösen és általában az összes kereszténység ügyeinek, mely most tárgyalás alatt van, kárára fogna lenni. Miért is én követvén Fenséged tetszését, ha ő ez úton jövend, úgy fogok mindent elrendezni, hogy ő valamely alkalmas helyen letartóztattassék, a nélkül hogy csak gyanítaná is, miszerint ezen letartóztatás akár Fenséged által akár általam okoztatott légyen. Ha azonban ő a tengeren veszi útját, akkor nem lehet módot találni arra, hogy ő Spanyolországba érkezvén képes ne legyen az érintett ügyet a császárral tudatni, habár ő személyesen az udvarnál vagy a császár előtt meg nem jelenend is. És ez esetben felette szükséges, hogy mylord Worcester különös utasítással birjon, miszerint minden módon törekedjék kitudni és kipuhatolni, ha vajjon ennekelőtte, vagy a ne-

vezett Ferencznek Spanyolországba érkezte után, ha tudniillik a tengeren veendi útját, tétetett-e említés vagy szóba hozatott-e Fenségednek mondott titkos ügye és hogy mi választ adjon ő azoknak, a kik ez ügyről szólanának, úgy hogy ezek Fenségednek e részbeni minden lépését és eljárását helyeseljék és jó néven vegyék. Azonban a legjobb lesz, ha a nevezett Ferencz semmi módon nem megy Spanyolországba és ha jelen levelemnek Fenséged kezeihez érkezte előtt még el nem útazott volna; jó lenne, hogy ő megbízassék Fenségedtől valami üzenetet hozni nekem, ily módon ő köteles leend száraz földön venni útját Spanyolország felé, és ez esetben én nem kétlem, fogok módot találni, hogy ő minden gyanú nélkül megakadályoztassék. Mint ezt a mi urunk tudja, a ki tartsa meg Fenségedet nemes királyi méltóságában. Fenséged városából Calaisból jul. 19. napján (1527). Fenséged

legalázatosabb káplánya által
T. Car^{lis} Ebor.

19.

„Serenissimo Principi domino Henrico dei gratia Regi Angliae Hybernieque domino ac catholicae fidei defensori fratri et amico nostro charissimo Joannes eadem Gratia Rex Hungarie Dalmatie Croatie etc. nec non Marchio Moravie ac Lusacie et utriusque Silesie Dux etc. Salutem, et prosperos ad vota successus. Serenissime Princeps frater et amice noster charissime. Intellexit Vestra Maiestas ex prioribus litteris meis qualiter post obitum dive memorie serenissimi olim domini Ludovici Regis domini et predecessoris nostri honoratissimi nobis communibus omnium preter tres dumtaxat, quos Ferdinandus Rex Bohemie adversarius noster magnis promissis ad se atraxerat, Prelatorum Baronum Procerum Nobilium et aliorum regnicolarum qui cladi illi superfuerant, votis in Regem electus Idem rex Ferdinandus nescimus que vana ac frivola jura in Regno nostro pretendens, ac preterea tam illorum trium quos diximus, quam nonnullorum

aliorum subditorum nostrorum, qui postea ad eum defecerunt proditione fretus, regnum nostrum armis iniustissimis invasit, ubi quantas exercuerit crudelitates, quantas cedes et vastitatem ediderit, Maiestas Vestra ab aliis cognoscere potest, nihil certe omisit tam in regno, quam in patrimonio nostro vastando, ac destruendo, in quo non omnem plus quam barbarae crudelitatis modum excessit, nobis ab initio, et adhuc tunc quando libera regni pessessione pociebamur, paratis ad omne justum et aequum, imo ad causam regni libere a nobis possessi, Judicio etiam, quod fortasse nunquam fuit antea auditum, vel serenissimi domini regis Polonie utriusque nostrum affinis ac propinqui vel alterius cuiuscunque principis christiani submittendam non excludentes, ab hac ipsa cognatione, fratrem ipsius germanum Carolum Cesarem, ipso vero plane conscio, quod nihil solidi juris in regno nostro haberet, omnia hec pertinacissime recusante, et regnum tantum ac patrimonium nostrum per fas atque nephas appetente, tanta inmanitate in nos principem utique, aut si id Ferdinandus non admittit, homine certe christiano debacchans, ut ubique publicis edictis, palam prohiberet, ne quis, sub pena capitis nostrum nomen proferre auderet, neve quis pro nobis deum precari id quod Ecclesia catholica fieri, pro omni hominum genere non modo permittit, sed et ipsa in statis et publicis precationibus facere consvevit — Qualibus autem et quam falsis promissis pellexerit nonnullos ad partes et faccionem suam sequendam, id quod obscurum esse vestrae maiestati, non credimus, pollicitus enim sparsis de hoc per orbem christianum litteris Salutem huic misere patrie, et amissorum paulo ante castrorum recuperacionem, illaque que restabant turpissime perditis atque inter alia, Jaijcza castrum nobilissimum, sedem olim Regum Bozne, multo nostrorum sumptu et sanguine olim recuperatam, et per tot annos christiane reipublice conservatam, hys non contentus agere cepit primum clanculum, cum prefectis potentissimi Imperatoris Turcorum, per secretos internuncios, ac per literas, que manu eius subscripte, etiam nunc plures apud nos sunt, deinde aperte cum ipso imperatore, missa ad eum solemni legatione, cum muneribus, pro pace, ut nobis indequoque negotium facesseret, ut nec christianum, nec alium ullum, sub celo, neque amicum, neque

beniuolum, neque confederatum haberemus. Quod cum nos animadvertissemus, misimus et nos (fatemur) oratorem nostrum insignem Magnificum Hieronimum de Lasko dominum in Pisthwan palatinum Siradiensem ad eundem Imperatorem, atque ita Imperator idem non cum illo, qui id maiorem in modum tributo, etiam prout intelligimus Imperatori promisso, et magnis muneribus missis ambiebat, sed nobiscum pacem perpetuam fecit, nullis Regno nostro Hungarie, vel christiane reipublice gravibus condicionibus, sed pure et simpliciter, sicut paces inter principes fieri solent, promissis nobis etiam auxilijs, contra prefatum hostem nostrum. — Hic iam scimus que adversarii nostri in nobis iniuste ubique criminandis est consvetudo eum orbem christianum impleturum, his et similibus querelis non fuisse principi christiano externorum principum amicicias querendas, ad quod quid aliud respondeamus, nisi quod res est, eum id prius quam nos anxie quesiuisse, et tunc factum nostrum ab eo dampnari, quando ipse id quod in nobis reprehendit consequi nequiverit. — Deinde quid est magis christiani principis pace ne cum finitimis firmata, regnum quod viribus tueri nequeat reipublice christiane incolume servare, an regna et patrimonia aliena quod ipse facit iniuste invadere, et crudelissimum et barbarum in modum vexare ac destruere, utinam deus aeternus et benignissimus divo regi Ludovico supradicto eam mentem infudisset, ut pacem prius quesivisset summi sub celo potentissimique principis, quam cum eo fortunam tentasset, neque ipse in primo etatis flore extinctus, neque Hungaria ad has calamitates perducta foret, sed quid illi quoque ne id faceret obstiterit, Rex Ferdinandus, nisi fallimur, non ignorat. — Preterea ut ad eius calumnias redeamus cui fit iniuria? imo cui non pocius summum ius et beneficium, si nos regnum hoc tocius christianitatis propugnaculum, quod armis servari haud potest, pace servaverimus, expectaremus hoc nomine ab universo Christiano orbe amplas pocius et uberrimas graciarum acciones, quam vel adversarii nostri, vel cuiuscunque alterius suggillaciones. Nam si ob istum Imperator pacem non fecisset, Ferdinandus (opinamur) princeps Imperatorem viribus et potencia exsuperans, illud ab eo defendisset, fratre presertim eius in bellis et destruccione reipublice christiane

occupato. Qui tantum abest ut cum Imperatore tanto, ac tam potente principe possit viribus conferri, ut ne nobis quidem anno superiore par esse potuisset, nisi nos quorumdam subditorum nostrorum fides fefellisset. — Preterea intelligimus eum de nostro eciam oratore quem superius nominavimus queri quod is ei bellum indixerit, cum eo milite, quem cum alius miles vobis ubique negaretur habere potuerit, de hac belli indiccione nos nihil aliud dicimus, nisi quod fieri potuit, quod orator noster, cum videret nobis opera adversarii nostri perclusam esse ubique viam querendi militis, ita ut hicquoque in Polonia, in regno, Regis, nobis non solum publicis et et privatis federibus, sed eciam arcta necessitudinis propinquitate iuncti fuerint publice edicta proposita, ut sub pena capitis et amissionis bonorum, nemo auderet ad stipendia, et in auxilium nostrum venire, cum inquam ita res se haberet fieri potuit, quod orator noster, de auxilio nobis adducendo eo modo cogitaverit quem reperire potuit. Quod nemini mirum videri debet, quicunque recte res humanas secum pensitaverit, cedendum ne est regno legitime adepto ac patrimonio iusto maiorum sudore ac sanguine quesito? prebendum ne iugulum sevissimo hosti pocius, quam iusta sui defensio modis omnibus querenda. Nos vero ita esse putavimus rarum aut nullum reperiri christianum hominem, qui fratre suo germano vel patre eciam sese, vel spoliare, vel occidere volentes, non cuiuscunque possit auxilio contra patrem et fratrem utatur, ita leges secura quidem sentencia tam divine quam humane habent, hoc natura ipsa pectoribus et menti hominum inserit. — Ergo si orator noster prefatus ducet aliqua auxilia in nostri defensionem, ea, dabimus omnem operam, ne cuiquam noceant, nisi nobis nocere volenti, sit quisque ut esse debuerat ab inicio huius tragedie contentus finibus suis. Ille a majoribus suis Austriam, et alias illi adjunctas provincias hereditario cum fratre, imo ex fratris pocius cessione acceperat, nos patrimonium nostrum, ille vacante utroque regno, per mortem predicti domini Ludovici regis, in regem Bohemie, nos in regem Hungarie liberis omnium votis electi fueramus. Nos enim neque in regno eius, neque in patrimonio impedieramus. Imo animus noster fuerat perinde regnorum ac dominiorum illius ut nostris propriis defendendi curam

habere. Nescimus que intemperie eum in nos insanis consiliorum eius aut proditorum regni nostri suasionibus concitarunt. Siquid detrimenti ex hoc accipiet, non queratur postea de nobis, qui ei prodesse pocius deo teste, quam obesse voluimus, sed de se ipso et sua insania ac temeraria dominandi cupiditate. Haec vestrae Maiestati nota esse voluimus, ut rem ita revera sicut se habet intelligeret. Quare rogamus ut si prefatus adversarius noster quidpiam aliud more suo contra nos seminaverit, ne ei a vestra Majestate fides adhibeatur, Nos sicut ab ineunte etate omne tempus nostrum in serviciis Christiane reipublice et huius miserrimi regni patrie nostre consumpsimus, ita deinceps quoque omnia facturi sumus, que ad regni ipsius conservacionem pertinebunt. Et cum hoc Maiestatem Vestram bene ac feliciter valere optamus. Datum Tharnovie vigesima quinta Septembris anno domini millesimo Quingentesimo vigesimo octavo, Regnorum vero nostrorum Anno secundo.

Joannes Rex
manu ppa.

(Bibliotheca Cottoniana. Vespasianus. F. I. 81. sz.).

Ezen levél János király saját keze aláirásával van ellátva, a pecsét le van törve és csak nyoma látszik. Az eredeti levél egy egész ív közönséges fehér papiroson van irva.

20.

Serenissime Princeps et Domine domine nobis clementissime, post obsequiorum nostrorum in gratiam Vestrae Serenissimae Maiestatis oblationem et commendationem. Qualiter post interitum Serenissimi olim Domini nostri gratiosissimi Domini Ludovici regis dive memoriae, fuerit communibus totius hujus regni Hungariae votis Serenissimus Dominus Joannes Dei gratia Hungariae Dalmatiae Croatiae etc. rex Dominus noster clementissimus in regem electus et coronatus.

Quemadmodum postea rex Bohemiae Ferdinandus partim armis iniustissimis, et a christiano principe alienis, partim paucorum, quibus summam rei suae idem clementissimus dominus noster crediderat, per eundem regem Bohemiae pecunia et pollicitationibus corruptorum perfidia fretus, regnum ipsum invaserit, quia non dubitamus haec jam ad vestrae Majestatis notitiam pervenisse et ea ab hoc etiam domino oratore sue Majestatis latius Vestra Majestas ex integro intelligere poterit, propterea in his referendis non erimus prolixiores, Illud tantum nos qui a sue Majestatis fide et obedientia, nec ullis adversarii promissis, nec ulla alia re avelli potuimus, que maior pars est Regni Hungariae tam nostro, quam eorum nomine quos hoc pacto Rex Bohemiae sub iugo servitutis opressos animis tamen nobiscum et cum serenissimo ac Clementissimo Domino nostro sentientes tenet, oramus humiliter et obsecramur Vestram Serenissimam Majestatem dignetur ipsi clementissimo domino nostro et nobis post suam Majestatem, immo cum sua Majestate ita subvenire, ita rebus nostris consulere, ut possimus ab hac indigna prefati Regis Bohemiae oppressione liberari, Illud persvasissimi habeat Vestra Majestas primum paucissimos esse, qui non idem nobiscum sentiant, deinde Serenissimum regem nostrum Regnum ipsum iuste ac legittime consequutum. Ferdinandum vero nihil aliud juris habere, nisi quod ductus insana quadam dominandi cupiditate, omnia que potest, per phas et nephas in suam ditionem redigere conatur, cum aperto reipublice Christiane discrimine. Quequidem violentie, per vestram quoque Majestatem, tamquam membrum precipuum reipublice christiane sunt reprimenda. Ad eam igitur tamquam principem catholicum et iustissimum confugimus, supplicantes eidem ut nobis ac fratribus et amicis nostris immo universo regno Hungariae, quod de tota Republica christiana optime meritum est, in hunc quem diximus modum oppresso adesse et succurerre dignetur. Qua de re plura aget nomine et rogatu nostro idem Dominus Orator, Cui fidem indubiam adhiberi petimus, et seruitia nostra rursus in gratiam Vestrae Majestatis humiliter commendamus. Presentes autem Sigillis Reverendissimi domini Francisci de Frangepanibus Colocensis et Bachiensi ecclesiarum canonice unitarum Archiepiscopi, ac Spectabilis

ac Magnifici Domini Stephani de Veerbeuecz summi et secretarii cancellarii Regiae Majestatis fecimus communiri. Datum Tharnoviae penultima die Mensis Aprilis anno domini 1528°

V^re Ser^me Maj^tis

dedits^mi servitores

Prelati Barones ac nobiles Regni Hungariae, fidem veri ac legitimi Regis, secuuti.

Címzet:

Serenissimo Principi et Domino, Domino Henrico Regi Angliae Hybernieque domino ac catholice fidei defensori etc. domino nobis clementissimo.

(Bibliothecà Cottoniana. Vespasianus. F. I. 67. sz.).

A levélben érintett két pecsét az eredetin még teljes épségben megvan, mely egy kettéhajtott ív közönséges fehér papíroson van irva.

21.

Serenissimo ac Christianissimo Principi Domino Francisco dei gratia Francorum Regi etc. Fratri et Consanguineo nostro Charissimo Joanes eadem gratia Rex Hungarie Dalmacie Croacie etc. Marchio Moravie ac Luszacie et utriusque Slesie Dux etc. Salutem et felicium successuum continuum incrementum. Serenissime ac Christianissime princeps domine Frater et Consanguinee noster Charissime. Ex litteris vestrae Christianissime Majestatis et ex humanissimo ac clarissimo viro Magnifico Domino Anthonio Rinconé vestrae Majestatis oratore, Qui vigesima quinta Junii ad nos appulit, intellexi-mus Singularem vestrae Majestatis in Nos amorem ac benevolentiam, Summum atque incredibile studium in publicam salutem, et in huius miseri et afflictissimi Regni quod a tot seculis relique Christianitatis unicum fuit propugnaculum,

Conservacionem Cognovimus illud verissimum fuisse quod iam pridem omnium ore tocius Christiane Reipublice consensu predicabatur Franciscum Regem Francie Christianissimum Ut Regni et animi magnitudine ceterisque dei muneribus summum esse Ita et singulari in rem christianam animi propensitate et Affeccione incomparabilem. Qua enim re magis id declarari potuit, vel quidnam a Christianissimo Rege preclarius et maiori laude dignum fieri potuit, quam ut statim audita tanta huius miserrimi Regni clade, animum ad eius re liquias conservandas et ex tanta calamitate relevandas converterit, miserat confestim ad Regem ignotum, tunc primum Regni gubernacula suscipientem, Cum humanissimis amplissimis fraterno amore plenis et vere Christianissimo Rege dignis oblacionibus, Nullis verbis exprimere possumus quantum ex hoc gaudii et voluptatis acceperimus, quantum non solum Nos sed etiam omnes subditi nostri in tanta presertim rerum nostrarum difficultate consolatiónis et optimae Spei conceperunt, pro quo Vestrae Christianissime Majestati maiores quam possumus gratias agimus, rebus omnibus quibus poterimus hunc eius in nos amorem, hanc in res nostras curam Studium Solicitudinem repensuri, Et ita nos perpetuo gesturi ut non Maiestas Vestra sola sed omnes homines intelligant talem a se principem in amiciciam et in mutuam necessitudinem provocatum qui totis viribus conetur non solum amore et observancia sed omnibus officiis Vestram Maiestatem superare, Non dubitamus Vestram Maiestatem quod scribit ingentem et incredibilem merorem ex illa clade in qua cum Rege nobilissimo tot clarissimi viri interierunt, tantus exercitus est profligatus, tanta Regni vastitas est subsecuta, Sed si deus consilia nostra prosperaverit, Si auxilia vestre Maiestatis que nobis tam fraterne pollicetur non defuerint que plane confidimus nobis non defutura, Dabimus operam cum dei optimi adiutorio Ut longe maiori propediem ex nostrarum rerum successibus afficiatur leticia, quam ex illa funestissima clade tristiciam accepit, De rerum nostrarum statu, de adversario nostro Ferdinando Rege Bohemie Regno nostro iniustissime inhianti, De Juribus quibus innititur, De hijs perfidis et infidelibus nostris qui partem eius sequuntur postremo de rebus omnibus de quibus Vestra Maiestas certior fieri cupit dedimus

adhuc Imperatore eligitur in successorem Regni, favore populi, mortuo autem Imperatore, in Regnum ad quod electus fuerat succedit, moriens postea relinquit Elizabetam pregnantem, Ex qua post mortem Alberti, nascitur filius posthumius Ladislaus, Huic (hunc') mater cum vixdum quartum ageret etatis mensem, in Alba Regali, Sacra Hungarie corona insignivit, Quam cum Wisegradum in qua arce corona conservari solet, reportasset, simulans coronam in loco consveto deponere, astu muliebri usa prefectum arcis fefellit, non sacram illam coronam, sed aliud quiddam in arca, qua corona conservabatur, recondit obsignatque, ceteris qui aderant fraudem mulieris inconsideracius advertentibus, quo facto, arculam simul et clavem, cunctis videntibus prefecto arcis tradit, coronam veram dolo sibi retinens, Fridericoque, postea Imperatori servandam dedit.

Interim Hungari Wladislaum Regem filium videlicet Regis Polonie superinducunt, qui paucis annis cum regnasset, facta in Thurcos expedicione in campis Warnensibus gloriosam pro fide cristi mortem obiit, in eo prelio cum cardinali cesarino interfectus, hoc interfecto, reducitur ex Austria et Regnat puer ille posthumius Ladislaus, qui vix annos pubertatis egressus moritur, post mortem eius creatur in Regem Mathias, Joannis Hunijadij Waivode Transilvani filius, tunc Prage apud Regem Bohemie Georgium captivus, Repetitur corona a Friderico Imperatore per Elizabetam, ut supradictum est, ad manus eius data, que cum recuperari non posset, ad arma venitur, et ad dissensiones, ex dissensionibus, ad tractatus quosdam concordiae, in quibus demum factus est contractus, inter Mathiam, et Fridericum, ut Mathias, centum et quinquaginta millia ducatorum, pro corona solveret, preterea ut si Mathiam sine masculo herede, idest Regni legitimo successore decedere contingeret, Fridericus, aut ipso non extante, filius Friderici, aut si plures filios relinqueret, unus ex illis, quem Regnum preeligeret, in Regno succederet, nulla facta nepotum vel heredum mencione, contractus iste per consensum tocius Regni, in dieta generali confirmatur, fiunt alia eciam capitula in eodem contractu, inter prefatos Mathiam Regem, et Fridericum Imperatorem, ut Fridericus Mathiam in filium, Mathias Fridericum in patrem adoptet, sit perpe-

Címzet:

Serenissimo ac Christianissimo Principi Domino Francisco dei Gratia Francorum Regi etc. Fratri et consanguineo nostro charissimo.

(Bibliotheca Cottoniana. Vespasianus. F. I. 76. sz.).

Ezen levél eredetiben találtatik a Cotton-könyvtárban a fenebbi szám alatt, de hogy mimódon került légyen az a Cotton-könyvtár szerzőinek kezébe, annak semmi nyoma nem létez. A levél egy egész ív papiros hosszában van írva s a király sajátkezű aláírásával ellátva. A pecsétnek csak helye látszik, a papiros közönséges fehér és minden víznyomat nélküli.

22.

Quoad ad Jus, quod Ferdinandus ad Regnum Hungarie sibi competere asserit, attinet, quandocunque Christianissimus Rex voluerit omnia, que ultro citroque super hoc in conventu olomocensi per Serenissimum Regem Polonie tanquam mediatorem et Sequestrum pacis proxime inter Maiestatem Regiam, et ipsum Ferdinandum Regem instituto, per oratores utriusque partis fuerunt, fere per integrum mensem disputata, ea videre et intelligere poterit, ex quibus Maiestas sua manifeste cognoscet, nullum penitus Jus, Regi ipsi Ferdinando ad Hungariam competere, Sed omnia illa quibus ipse nititur esse, vana, frivola ac ridicula, et hoc in rei veritate ita esse cognoscet christianissimus Rex, Maiestas autem Regia, Regno per mortem Serenissimi condam Ludovici Regis, dive memorie vacante, consensu, et libera ac spontanea eleccione, tocius Regni Hungarie, et Regnorum sibi subiectorum, quod ex Prelatis Baronibus et Nobilibus constat, penes quos est, et fuit semper Jus ac potestas Regis creandi, fuit legitime in Regem electa et coronata.

Ut autem Maiestas sua christianissima, accipiat breviter fundamenta, quibus nititur Rex Ferdinandus, et quod illa sint inania et caduca, Res in hunc modum se habet.

Elizabet filia Sigismundi Imperatoris Regis Hungarie, vivo adhuc patre despondita Alberto Duci Austrie, Is vivo

quot quot diete interfuerunt, non solum reclamant constantissime huiusmodi ordinacionibus, sed oritur maxima sedicio, deposcuntur Oratores ad penam, qui libertatem Regni hoc modo prodiderint, Friderico, et Maximiliano, illi negant, se quicquid tale ordinasse, Maximilianus postea, quia Regem Wladislaum iam senio confectum,non uidebat habere heredem legitimum, sed unicam filiam, que nunc est uxor Ferdinandi Regis Bohemie, Bella Regno movet, Wladislaus ingentes copias contra eum mittit, duce domino Joanne de Zapolya comite Scepusiensi, tunc sedecim vel septemdecim annorum puero, nunc Hungarie Rege, et cum exercitus Wladislai iam in multis locis Austrie ignem iniecisset, de paceque inter principes per legatos ageretur, ecce sibi repente Anna de candates, (ezen szó értelmét nem tudom kivenni) Regis uxor, Regem Ludovicum parit, cuius nativitate bellum diremptum, pax inter eos est facta, Wladislao defuncto, Ludovicus filius successit, adhuc inpubes qui ducta in uxorem Maria, Caroli Cesaris et Ferdinandi, tunc Austrie Archiducis sorore Annum agens vigesimum primum, estate superiore, in bello contra Imperatorem Thurcarum Solimanum mortem obiit, post cuius obitum magna principum Hungarie parte in illo funesto bello absumpta Stephano de Bathor, Palatino comite per Ferdinandum ut rebus suis faveret corrupto, et ad partes eius Regine potissimum Marie Ferdinandi sorore opera, cum paucis declinante, ceteri domini prelati, Barones, universi Comitatus Nobilium, in quos Regnum est divisum, et qui soli cum dominis, Jus creandi Regis habent, cum civitatibus liberis in Alba Regali, ad diem, ad id communi consensu institutum conveniunt, et prius corpore Regis, quod paulo ante in campo Mohachiensi inventum fuerat, honorificentissime sepulto, felicibus auspiciis, prefatum dominum Joannem de Zapolya Comitem Scepusiensem Wayvodam Transilvanum, unanimi omnium consensu, Regem creant et sequenti die coronant, Ferdinandus ex altera parte egerrime ferens, consensu totius Hungarie Regnum esse alteri traditum, cum illis paucis qui faccionem eius, duce palatino sequebantur, bellum parat, quod tamen supervenientibus brevi nivibus et frigore, cuius pedites eius Lanczknetii sunt inpacientissimi, fuit dissolutum, agit nihilominus Ferdinandus, prece, precio, muneribus, pol-

licitacionibus, apud palatinum, ut dieta quedam per Reginam ad Comarom oppidum, tunc in manibus eius existens, locum insularem, et ubi nunquam fuerat antea auditum dietam fuisse celebratam, quem copiis militaribus munire decreverat, indicta Posonium transfertur, ac quod eleccio de se fieret, in loco similiter insueto, in suam potestatem palatinum tradito, armatis militibus pleno, ubi palatinus, vel pocius Stephanus de Bathor, nam iam diu est a Regno proscriptus, et per consequens palatinatus honore privatus, cum illis paucis convenit, in Ecclesiam, Cum elecciones Regum ex consvetudine Regni, in loco libero, immo in campo fieri soleant, et ibi hortatu Regine, que in eadem civitate erat post lapsum tempus illius, eciam Reginalis diete, post coronatum Regem, nulla lege, nullo ordine servato, nullo Comitatu Nobilium, sine quibus talia fieri non possunt, presentibus solis Lanczknetis, armatis, et quibusdam servitoribus Regine, Hungaris et civibus Posoniensibus ac Soproniensibus, Egregios illos electores circumstantibus, Ferdinandum Regem Hungarie pronunciat, illis eciam ipsis, qui aderant, et qui eligebant, Stulticiam palatini deridentibus et subsanantibus, Res in hunc modum se habet, et christianissimus Rex, hanc sciat esse meram rei veritatem.

Nunc Ferdinandus dicit sibi ius ad Regnum competere, ex illo duplici contractu, de quo superius locuti sumus, primo contractu Mathie Regis quem non inficimur per Regnicolas fuisse confirmatum, dein contractu Wladislai post mortem Mathie facti, cui Regnicole aperte contradixerunt.

Fundat preterea se in iure quod dicit, uxori sue Serenissime Domine Anne Regine filie Regis Wladislai competere, eam iure geniture Regnum Hungarie concernere.

Postremo in illa eleccione Posoniensi

Primum contractum dicit fuisse validissimum, ex eo quod fuerit Regnicolarum omnium unanimi consensu ratificatus, immo eciam per Pontificem Romanum illius temporis approbatus.

Ad hoc ut superflua omittantur Breviter Respondimus, contractum illum non extendi, ultra Maximilianum Friderici filium, sicut superius dictum est neque nomine filii vel filiorum, de quibus tantum fit ibi mencio, in hoc casu venire ne-

potes vel pronepotes, cum contractus sint stricti iuris, presertim in casu successionis ubi prebetur occasio captande mortis alterius, et in casu oppressionis libertatis Regni, quod semper habuit liberam electionem, Est iste contractus primus, ex eo eciam invalidus, Quod per Fridericum Imperatorem, Bellum Mathie Regi, defensione Reipublice christiane, ut superius est narratum occupato, contra federa et pacta in contractu illo expressa intullerit, et ita contractum ipsum violaverit.

In secundo contractu dicit fuisse factam expressam mencionem, heredum et filiorum, quos nos non negamus, sed dicimus contractum hunc nullius esse vigoris, cum non fuerit confirmatus per Regnum, Immo sit aperte contradictum, neque possit Rex cum paucis ad tantam rem, Regnum invitum obligare, sunt et plura que ad utrumque contractum invalidandum dici possent, que causa Brevitatis omittuntur.

Quod ad Jus uxoris ipsius pertinet, dicimus nunquam in Regno Hungarie feminas successisse, nisi quandoque, ad preces et ob merita patrum, maritos earum fuisse electos in Reges, libera eleccione, quod expresse asserunt Historie nostre quod hoc sit verum ipsimet in contracto cum Wladislao Rege facto constituerunt, ut filie Regum, si que masculis non extantibus, essent superstites, per ipsos exheredentur, et dos eis solvatur.

Preterea uterque ille contractus ita factus est, ut si Matthias vel Wladislaus Reges, sine heredibus masculis decedant ..... nullus respectus habetur ad filias, et revera ista est Regni Hungarie consvetudo que eciam francie, Quod femine non succedant, nisi mariti earum eligantur, libera Regni defensione, et si quando contingit tales fuisse electos, ut patet in Sigismundo Imperatore, et Rege Alberto, tales voluntarii et gratuiti actus non generant obligacionem, neque debent trahi in exemplum.

Quod ad eleccionem per palatinum, vel verius patrie sue hostem attinet, satis constat non Palatinum, alioquin precio empti, et mercede conducti, aut trium aut quattuor personarum eleccione, sed unanimi tocius Regni, Immo tot Regnorum et provinciarum consensu Regem fieri, neque videtur ad hoc aliud respondendum.

Rex christianissimus ex his paucis intelliget aperte, Quid Juris competat Ferdinando ad Regnum Hungarie, et quid faciat iniuste ac nepharie, Ferdinandus ferre Arma contra Regem legitimum, consensu populorum omnium electum et coronatum, qui antequam Rex esset, tanta servicia exhibuerit Reipublice christiane, et contra Nacionem, de tota Republica christiana ac precipue de suis provinciis, optime meritam, que tantum sangvinis, pro Republica christiana effudit, et assidue effundit.

Az előbbi okirat eredetiben találtatik a Britt Muzeum könyvtárában Bibliotheca Cottoniana. Vespasianus. F. 1. kötetben 50—58 lapokon.

23.

De presenti Statu Serenissimi Principis domini Joannis Regis Hungarie etc. et de hys, qui sunt ei nunc obedientes et qui non.

Totum Regnum Hungarie, cum omnibus Regnis et Provinciis ei subjectis, videlicet omni illa parte dalmacie, et croacie, Quam predecessores sue Maiestatis possederunt, Item cum Slavonia, Transilvania, Walachia maiore, Que alio nomine vocatur Moldavia, et Walachia minore, que vocatur Transalpina, sunt absolute sub Jurisdiccione, potestate et obediencia sue Majestatis, cum omnibus dominis Prelatis, Baronibus, Nobilibus, civitatibus, castris, oppidis, villis, populis in eijsdem Regnis, et provinciis constitutis, preterea cum fodinis salium, Auri, Argenti, Cuppri, ferri, calibis, et aliorum metallorum, et cum omnibus aliis proventibus Regalibus.

Exceptis, quod ad Prelatos, et Barones attinet

Stephano de Bathor alias Palatino, nunc vero per Regiam Maiestatem, et totum Regnum, in dieta generali publice proscripto, et hoste Patrie Judicato, cuius tamen duo fratres carnales, maior, et minor natu, sunt Regie maiestati obedientes, Excepto preterea Thoma de Zalaháza, electo Wesprimiensi, Alexio Thurzo de Bethlenffalva qui est de societate *fucaronum*, favore tamen aliquorum, et maxime Episcopi

cuiusdam, cuius consanguineam duxerat in uxorem, duobus vel tribus antea annis, inter barones computatus, et exceptis quibusdam Juvenibus, Servitoribus Reginae, Quorum nullus est ex genere Baronum, vel eorum, qui in eleccione Regis vocem habent, Quin eciam illi duo, Episcopus Wesprimiensis, et Thurzo, sunt verius seruitores Reginae, quam aliter, fuerunt enim deputati ad custodiam Regine, eo tempore, quo Rex Ludovicus fuit profectus ad Bellum, et isti soli interfuerunt eleccioni Ferdinandi.

Est preterea Joannes Comes Corbauie, qui licet dicatur accepisse Stipendium a Ferdinando, tamen neque eleccioni interesse voluit, neque aliquam ei adhuc tanquam Regi Hungarie obedienciam prestare voluit.

Alij qui circa principium Ferdinando adheserant, Franciscus videlicet Batthijanij, Stephanus Brodericus Sirmiensis, Cancellarius Regis Ludovici, Joannes Thahij, gubernator prioratus Auranee, Nolentes a patria, et toto Regno dissentire, videntes Regie Maiestati iam a toto Regno, preter illas tres personas supradictas obedienciam esse prestitam, sponte redierunt.

Paucis ante diebus, defecerunt ad Regem Ferdinandum, tres Juvenes, despotus videlicet Rascine, Nacione Rascianus, Ladislaus Hore, idest Walachus, Valentinus Turcus, ex levitate pocius Juvenili, et seduccione, quam Animo deliberato in quorum duos Regia Maiestas ita fuit liberalis, ut uni eorum Ladislao videlicet Hore, donaverit bona, in valore prope Centum millium ducatorum, et ultra hoc, tezaurum ducis Laurencij, omnium principum Hungarie etate nostra ditissimi, qui coronam et Regiam maiestatem concernebant, Alterum vero ob perditum Belgradum, a Rege Ludovico, et a toto Regno proscriptum, ita in eius adversitate protexerit, cum maximo Regis et omnium Ordinum odio, ut sue maiestatis opera, ac patrimonio primum caput salvaverit, deinde bona omnia, que valebant at ij^{c} et amplius millia ducatorum, recuperaverit, Videat totus mundus, qualem Regie maiestati nunc graciam rependunt.

Est preterea quidam sediciosus latro, Quem vulgo hominem Nigrum appellant, Nacione Rascianus scismaticus, qui adunatis sibi sue nacionis et secte latronibus, multos his pre-

teritis diebus tumultus in Regno excitaverat, Quem Ferdinandus, ut auxilio eciam huiusmodi Latrorum, contra Regiam maiestatem adiuvaretur, muneribus corruptum, ad se attraxerat, et in suam amiciciam ac confederacionem receperat, sed nunc nutu et voluntate dei, qui nulla scelera permittit impunita, exercitus istius est per dominum Episcopum Waradiensem prefectum Regium profligatus, quasi ad internecionem, neque est iam amplius ab eo timendum, Immo spes est quod illi eciam tres stulti Juvenes, qui et ipsi habebant intelligenciam cum isto latrone, pro Ferdinando, audita hac clade, libenter redibunt, modo Regia maiestas velit eos ad graciam suam admittere.

Ex Comitatibus Regni in quos Regnum est divisum, et ex Nobilibus nullus deficit a Regia maiestate, neque sunt aliqui in partibus Ferdinandi, nisi aliqua pars famulorum illorum trium.

Sunt preterea due Civitates munite, Posonium videlicet, et Soppronium per Stephanum de Bathor, a regno proscriptum, in manus Ferdinandi traditte, excepto tamen Castro Posoniensi, Quod est in manibus Joannis Bornemysa.

Item sunt Castra aliquot, et ville Regine, ad statum et coronam Reginalem pertinentes, Quas iam dudum occupare potuisset, maiestas Regia, sed ita se hactenus in omnibus maiestas sua gessit, non sine aliquo eciam detrimento rerum suarum, ut paci et tranquilitati publice per eam consuleretur, et ne ad bella cristiana veniretur.

Alia omnia sunt ut supradictum est, in potestate, et obediencia, Regie Maiestatis.

Quod ad statum Regni attinet, quamvis Regnum cladem illam maximam, ac funestissimam acceperit, non solum Rege in eo prelio amisso, sed eciam fratre unico Regie Maiestatis, preterea amissa maiori parte Prelatorum ac Baronum, multis eciam pocioribus nobilibus et viris militaribus, tamen adhuc bona provisione adhibita, posset brevi in pristinum statum reduci, quamvis enim Turcus maximam Regni partem, ferro et igne vastaverit, tamen ut Cristianissimus Rex apercius res nostras intelligat, ultra quam due partes Regni Hungarie sunt intacte, partis eciam desolate, populi maior pars

est salva, et vix tercia perijt, Slavonia insuper ac Transilvania et utraque Walachia sunt intacte.

Ubi Cristianissimus Rex optat scire, quo genere auxilii magis nunc Regia maiestas indigeat, et per maiestatem Cristianissimi Regis iuvanda esset, pecuniis ne an militibus, Maiestas Regia dicit, quod si cristianissimus Rex in tantum esset nunc ab aliis curis expeditus, Quod posset vires suas contra communem christiani nominis hostem omnes convertere, nihil esset reipublice christiane, et maxime Regno Hungarie salutarius, quam si faceret illud, ad quod se maiestas sua Serenissimo quondam domino Ludovico Regi Hungarie medio Oratoris sui, Episcopi Sirmiensis sponte obtulit, ut vel maiestas sua omnes suas vires ad hoc converteret, si tamen maiestas sua nunc in tantum esset occupata, quod hoc in aliud tempus differri deberet, Maiestas sua cristianissima nunc velit iuvare Regiam Maiestatem contra eos hostes, quos nunc habet, maiori qua potest pecuniarum summa, que per viam *Odanij* et *Pasmanij* commodius et securius huc mitti poterit, et quia machine ac tormenta bellica, in clade preterita magna ex parte sunt amissa, dignetur Maiestas sua pro huiusmodi tormentorum en Ingeniorum emptione, mittere pecunias, et quia armaquoque prohibita sunt in Hungariam per Ferdinandum regem deferri, providere velit eciam de Armis, Quibus Regnicole multum indigent, omnibus fere Armis in dicta clade exuti.

Quod ad Serenissimum Regem Polonie attinet, sciat cristianissimus Rex, Regem ipsum esse totum, quantus quantus est, patrem, fratrem, et coniunctissimum Regie maiestati, et eciam Regno Hungarie, id quod Maiestas sua ex oratore suo, qui cum hinc ad Regem ipsum sit iturus, hoc reipsa ex perietur, apercius intelliget.

Bohemis aliud dici non potest, nisi eos Ferdinandum in Regem acceptasse, sed iam eos millies penituisse, qui requisiti diligentissime a Ferdinando noluerunt ei dare auxilia contra Hungariam, similiter neque Slesia sola Moravia dicitur dedisse, vel dare velle duo millia peditum, que tamen pro hoc brevi per Regiam maiestatem probe castigabitur.

Duces Bavarie sunt in hoc, ut cum Regia maiestate

confederacionem habeant, et nonnulli alii de principibus (imperii)' (ez utolsó szó más készzel és más tentával van odaírva).

Rex Ferdinandus ad oprimendam facilius Regiam maiestatem, non solum cum homine Nigro, quod supradictum est, amiciciam iniverat, sed intercepte sunt littere eius, manu ipsius subscripte, quas orator sue cristianissime maiestatis vidit, ad Mahmeth begh, prefectum Nandoralbe, sive Belgradi, misse, ex quo facile patet, eum non solum tales latrones sediciosos, qualis est iste homo Niger, sed eciam Thurcas in Regiam maiestatem concitare. Quodque sit cristiano principi dignum, maiestas sua cristianissima iudicet.

Post scripta hec et ad manus domini Oratoris data, unus ex illis tribus Juvenibus quos diximus paulo ante defecisse ad Ferdinandum, Valentinus videlicet Thurcus, ad obedienciam Regie maiestatis in totum redijt, alter vero Ladislaus videlicet More, promisit ad fidem, se arma nullo modo contra majestatem Regiam vel eius subditos sumpturum.

Az előbbi okirat eredeti kéziratban találtatik a Britt Muzeum könyvtárában, Bibliotheca Cottoniana. Vespasianus. F. I. kötetben 59—61. lapokon.

24.

Instructio data providis Dominis Hortunk van Clux militi, et magno Johanni Stokes licenciato in Legibus Ambassiatoribus Regis, ad Regem Hungarie destinatis.

Inprimis cum inter ceteras gloriosas reipublice curas et regalium sollicitudinum fructus uberes habeat precipuum sublimium et potentum principum sibi adnumerare presidia, atque cum talibus agere et amicitiam specialem inire federa per que principatus hincinde amoris indissolubilis nexu coniuncti insurgentibus ex adverso potencius resistere et ab omni oppressione, clade coadunatis viribus poterunt uberius se tueri. Dominus noster Rex hoc in profunde consideracionis sue revolvens examine predictis Ambassiatoribus suis ad tractandi concordandi et firmandi nomine suo, ligas amicitias

et confederaciones reales et perpetuas cum prefato Rege Hungarie seu procuratoribus aut comissariis suis in ea parte sufficientem potestatem habentibus, potestatem commisit et attribuit specialem prout inferius continetur.

Igitur in huiusmodi tractatu poterunt ijdem Ambassiatores Regis ligas, amicicias seu Confederaciones seu uniones reales firmas et perpetuas propter bonum publicum et quietem Regnorum et Regum, ac subditorum utriusque Regni perpetuo ac inviolabiliter observandas, inire pro ipsis et eorum heredibus Regibus Anglie successuris, Regnis subditis (az egyik példányban van subactis) et Vasallis utrorumque Regnorum ac aliorum Dominiorum et terrarum eisdem Regibus pertinentium quoquo modo.

Itaque una pars alteri succursum facere, et adiutorium impendere debeat toto posse contra omnes Homines qui partem alterius ledere seu statum infringere molirentur amicis et alligatis moderni Regis Anglie de quibus infra fit mentio dumtaxat exceptis.

Item Ambassiatores predicti poterunt concordare, quod omnes et singuli Vasalli et subditi Regnorum terrarum et dominiorum predictorum, etiam si Prelati, Duces, Comites, Barones, milites, Clerici, Scutiferi, Mercatores, seu alii cuiuscunque preeminencie status vel condicionis extiterint, poterunt salve et secure per videlicet una alterius Regnum, terras et dominia intrare. et cum ipsius subditis mutuo conversari et mercari, ibidemque morari, et deinde ad lares proprios reverti, vel quocunque placuerit se divertere, adeo libere et pacifice sicut in propria patria hoc liceret.

Item quod una pars in Regnis terris et dominiis alterius adeo amicabiliter receptetur et honeste tractetur in singulis partibus ad quas declinare contigerit sicuti gentis dictarum parcium paris status et condicionis tractari debeant aut soiebant, solvendo Regi et aliis dominis partium earundem custumas et denaria in partibus illis solvi hactenus consveta.

Item si futuris temporibus una pars dictorum Regum heredum aut successorum suorum indigeat alterius supportacione auxilio vel succursu, et pro habendo huiusmodi auxilio partem alteram literis requisierit, tunc pars requisita huiusmodi auxilium seu succursum parti requirenti si et quatenus

propter occurrencia sibi Regno, terris, dominiis, et subditis suis pericula hoc facere poterit, cessante dolo, fraude vel ficcionibus quibuscunque facere teneatur.

Item ad hoc faciendum ut premittitur unaqueque pars alteri per litteras eius firmius obligetur requirentis tamen resonabilibus sumbtibus et expensis.

Item quod singuli Reges predicti infra annum a tempore predicte concordie et successores eorum Reges etiam infra annum a tempore coronationis sue continue computandum teneantur et quilibet pro tempore suo teneatur huiusmodi alligancias solenniter et pubice in personarum nobilium, et autenticarum presencia iurare, ipsaque renovare, ratificare et confirmare sub testimonio publico et sigillis maioribus eorundem utrinque quam cicius commode fieri poterit transmittendis.

Nomina autem amicorum et alligatorum domini nostri Regis de quibus supra fit mencio, sunt hec, videlicet serenissimus Princeps Johannes Rex Castelle et legionis nepos suus precarissimus, Serenissimus Princeps Johannes Rex Portugallie frater suus carissimus, Serenissimus Princeps Emericus Rex Dacie Swecie et Norwegie filius suus precarissimus, et Nobilis et potens princeps Ludovicus Comes Palatinus Reni, Dux Bavarie, filius suus predilectus. Nec non et nobilis et potens princeps Joannes dux Britannie filius suus sincere dilectus.

In cuius rei testimonium huic presenti instruccioni prefatus dominus noster Rex tam magnum quam privatum sigilla sua necnon signetum suum fecit apponi. Datum apud Westmonasterium Secundo die Marcii Anno regni eiusdem domini nostri Regis duodecimo. (1411).

(Bibliotheca Cottoniana. Vespasianus. F. I. 2. 3. 4. sz.).

A fenebbi követi utasítás hártyán van írva két példányban; egészen megvan, a harmadiknak pedig egy része. Aláírva egyik sincsen, sem pecséttel ellátva.

25.

By Garter to the Kings highnes.

Most dread Souveregne Lord. please your Grace to understand that there be come to Canterbury 111 worshipfull Knigths of the King of Hungaris court called Vladislaus of Bodna, Fredericus of Waredma, and Lancelagus of Tressulvan which the last days sent unto me and I according to my duty went and welcomed them in this your realme and offered them my service. Certainely sire they seame to be right noble and honorable persons and becose they never passed the sea before this time being yet sicke theroff: They have desired me to present your Grace there lettre also lettres from the Queene of Hungarie to your grace and the Queenes, ower that to showe how faine they would doe things to your noble pleasure. And at your good leasure I shall open unto your highnes further of their minds and disposition, and here be first there letters, Lowely than king your highness of the great gifte that they have given me for your sake.'

Sire After they had showed me the cause of there coming into these parts and the great cheare made unto them at Caleies with diwers other communications had b etwist us, they questioned me weather such a feast should be hold such a daye or not, and I said yes. Then said they Garter we knowe well that you be chiefe officer at armes of this realme and that every nobleman maye assuredly put his trust in you, and in as much as the Indulgence of St. James shall dure untill new years daye next coming, we trust nowe to serve our intents at the said feast, and yet after it fulfill our pilgrimages to the said St. James ere the pardon be expined. Wherfore we will aske you advise of such a case as we have in our minds and pray you that according to the Law of Armes and to your oath you will give us your good counsell and assistance. Which thing I might not denye them but promised it. There uppon they asked me that if they should

desire to doe any dedes of Armes at the said feast whither it should be any displeasure unto your Grace and to the Queene or any wrong to the nobles of your court or of your realme which inno wise they would intende. But if they could thinke that it should please they would gladly put them in devaine to their powers therin.

Wherunto I answered that it was unto me a great ioye to understand them of that noble and worshipfull courage. And as to your Grace it is of so Royal a disposition that gladly you love the furtherance of all chivalrie and that there Knightly intents I thought veryly should be to you full agreeable to understand, and also great pleasure to the Queene and the Ladyes. As for the nobles and chivalrie of the Court and of the realme there could not come to them more ioyfull tydinge. Then they askedme whither I would do their message and showe their intents plainely unto your Grace, and I said yea, for I thought me happye to that chandge unto the court.

But nevertheles I said because that the manner of exercise of the armes they had not expressed I required them to deliver me by instructions the order and articles of the said exercises and howe I should behave me signed with their handes which thing they gladly grannted. And here be myne instructions and their articles translated into English which were before in latine.

Instruccions given by Vladislaus of Bodna Fredericus of Waredma and Lancelangus of Tresulvan Knights to Garter King of Armes to show unto the right high right excellent and right mighty Prince Edward by the grace of God King of England and of France and L(ord) of Ireland And to the right high right excellent and right mighty Princesse the Queene his wife and also to all the noble Knights and Esquiers of the court and others in the realme of England that take pleasure in deedes of Armes.

First after most humble and condigne commendations the said Garter shall present his letters and showe the dispositions and the manner of the comming into the realme of the said Vladislaus Fredericus and Lancelagus and howe fayne and how glad they would be to please the Kings gra[illegible]e and

the Queenes and to find any reasonable occasion to attaine acquaintance in Armes or exercise of the same which is the noble chivalrie of England.

Item he shall saye they seeme sithence (since) fortune has shapen them so good a season they would gladly put themin the devoire to honour such a feast in doing exercise of Armes.

Item he shall saye they consider the nobles that have been used in their Ancestors should not be followed in them it might redound to the great reproch and disworshipping and specially if they having abilitie of personages would not employe and enable themselves to nobles. The more honour their Ancestours have gotten unto their blood the more blance and the greater charge might be laid directly unto them for lacke of following such worshipfull and good examples.

Item he shall saye that seeing of howe great a distance they be borne from those parts they thinke if they might as three returne into their country evidently showe howe they had brotherly acquaintance in armes or exercise of the same with any of the noble chivalrye of this realme they shall be the more recomendable to the good grace of their souveraigne Ladyes And also it should be a speciall worship to them and all their blood and Joye to all their frendes.

Item he shall saye They remembring all these premisses with the holding of the said honorable Feast wherat by likkelyhood great part of the Knight hood of this noble realme wil be whose renowme floweth so wonderfully lowely beseech the Kings Grace to understand their reasonable desires.

Item over that with all humilitie he shall beseech in their names that their mindes and intents in this behalfe be benignely conceaved and accepted with favour of Grace. And in no wise that there be alleadged against them therin any presumption or malice but that their true meaning maye accordingly take good effect.

Item and if the King and the Queenes Grace be pleased with their intents and desires in this parte he shall lawely thannke their highnesses therfore and saye in the name said Vladislaus Fredericus and Lancelagus that they

it for a right speciall pardon beseeching that he maye have licence in convenaible place to publish ad proclaime thein Articles.

Item that licence obtained and the proclamations made thane of such noble men as of their Knightly courrages will deale according to the said articles to him that will hold companie with the said Vladislaus the said Garter shall in the name of the said Vladislaus deliver a Justing coronett of gould which eveny daye he must veare openly till the daye of the meeting. And the said Garter shall in like wise deliver a spearhead of gould to the commer against the said Fredericus to be also worne till the daye of their meeting. And in like forme to deliver a sword of gould to him that shall list to come and hould companie with the said Lancellagus the said sword to be worne also daylye till thein meeting.

Item the said Garter so understand of the Kings highnes the dayes and place and there uppon with all diligence to returne and certifie it unto the said Vladislaus Fredericus and Lancellagus with all their circumstances.

And this signed the same

Vladislaus
Fredericus
Lancelagus.

Articles to be performed in the presence of the most victorious Prince Edward by the Grace of God King of England and of France and L. (lord) of Ireland and the most excellent Princesse the Queen his wife by Vladislaus of Bodna and Fredericus of Waredna and Lancelagus of Treswallan Knights in such III dayes as it shall best like the Kings grace.

First the said Vladislaus shall present himlefe such a daye and hower and where as shall please the Kings highnes to appoint horsed and armord as apperteyneth to Justice royall there to meet with any such Gentleman as shall liste to come and present him in the field for to recounter him 15 courses and tho show as well the manner of Justs in the realme of Naples and Justs of other parts the said Vladislaus offreth that the commer shall choose whither he will run 5 the first cour[illegible]5. and the said Vladislaus to stand

chardged and abide him within 11 speares lenght at the toyles end or els that the commer will stand and the said Vladislaus to run at him the 5. courses and he to *syne* him like wise 5. the next courses and when they both have run 5. courses and stand 5. courses then 5. the last courses ether of them to run at other along the toyle in manner accustomed.

Item Any man shall nowe bring his spear garnished with grapers Vann plates and corronalles and two dayes a fore to bring them into the field to the Heraulds to be measured and sysed and the colours to be overseen and five the firsi courses and five the second courses of the speares to be equall, 5 the last courses to hear every man at his pleasure of greatnes being of one length.

Item there shall no man now be chardged ne (nor) served with any man on horsbacke nor on foote *hapen* to chandge higher then one sadle and the footman onely to set his thigh and after that to hand his spear in his hand he shall run with all or stand till it be broken unlesse that he loost it with crossing in which case it shall *moe* be delivred him againe and if he let it elsinany wise fall he shall not moe hand it againe without it be at the desire of some Lady or Gentlewoman present. And els the foult of the accomplishment of the 5 courses to be noted in him and if it happen them both to loose their speares without crassing the Herould shall moe deliver them againe so that they run two courses moe above the five courses foreseen alwayes that if any of both parties tarye ether for mending of his armes or other reasonable cause within the 15. courses he shall moe take his speare to one of his servants till he begin to run againe.

Item the second daye the said Fridericus of Waredna shall present himselfe at such an hower and place after the Kings pleasure asis above said horsed and Armed in manner of warre as best shall like him to run 20 courses along e Tilt rayled and boarded on both sides to *tepe* in the horses against any such gent as shall list come and hold him company horsed and armedas he shall seeme best.

Item the spears to be brought in likewise II dayes before and every man to hand them at his pleasure garnished

the heads to be at the ends of the brendth of a *groat* (a four penny pice) at the least.

Item there shall no man be serued neyther on hors becke nor on foot ont every man must fech his speare upon a scaffold which shall be ordeyned ther fort at the Tillts end and run through till it be broken and if he let fall or loost his spear he shall not moe have it againe till he had told his fellowe the fist tre of his Ladyes christian name and if he let his spear fall the second time he must then assoile (answer, absolve, decide) his fellowe such a question as he shall aske him ere he maye have it againe or els cause some Lords doughter to desire the forbearing of the answering the question and if both luost their speares in one course they twaine shall be bound to kepe the Tilt that daye 8 dayes against all commens.

Item the III[d] daye the said Lancelagus of Tresulvan shall present himselfe at the Kings pleasure as is above said hored and Armed as he shall seeme best to his advantage with a speare on his taigh and a sword by his side to re counter any such Gent as will hold him companye and to run together without tilt with their spears till both be broken or the one at the least and if any of them let fall or loost his speare he shall moe have it againe so that he give his fellowe a dyamond for to give his Ladye. And if both loost their spears in one course ether of them may have his spear againe so that each of them require other for his Ladies sake by an officer of Armes and then to run againe together and after that to strike 25. strokes with their swordes by both parties above the saddle all manner of wayes except the *foyne* and if ether the one or the other to loost his sworde at the said 25. strokes be accomplished he shall not have it againe till it he required by a gentle maid authorized in the name of the Ladyes and Gentlewomen of the court, and if he loost it the second time he shall not moe have it againe but by the Kings speciall commandement and if both loost their swordes at onee they shall moe have them againe by the ordinance of the Kings eldest doughter and els not.

Item if the said Lancelagus or his contrepart run against

his fellowes horse will fully he that so doeth shall be punished at the Ladyes will or *doings*.

Item the thikness of the points of the speares heades the breadth of the points of the swordes and the thikness of the edges to be sised by the Kings ordonance.

Item if it fortune in any of the said III dayes any man ether with speare or sword to hurt his fellowes horse he shall give him such a piece of his harnois as he will choose when they have done and if hi kill his fellowes horse the killer shall give him the same that he rode upon that daye.

Item if there be anything in these articles to be questioned uppon Garter King of Armes shall declare it and for the more assurence to be given unto the fullfilling of these said articles to their powers by the said Vladislaus Fredericus and Lencelagus they have sett here unto their signe manualy at Canterbury the 19th daye of June

Vladislaus
Fredericus
Lancelagus.

(Bibliotheca Harleyana. Nr. 69. fol. 14. s köv. l.).

A következő érdekes másolat feltalálható a Britt Muzeumban levő úgynevezett Harley könyvtár 69. száma alatt, a 14. és következő lapokon. Ezen kézirat, mely az irásmód és a papir vízjele után itélve hihetőleg a XVI. században iratott, egy vékony folio-kötetet képez s a lovagkorban szokásban volt viadalok és fegyvergyakorlatok szabályait s egyes nevezetesebb viadalok leirását adja. A kézirat maga jóval utóbbkori mint az események, melyek alább leirvák s melyek IV. Edvárd idejében történtek, ki 1461-től 1483-ig uralkodott Angolország felett. IV. Edvárd idejében a lovagjátékok még divatban voltak Angliában, ámbár a középkor ezen jellemvonása akkor már hanyatlásnak indult és a nagy frank lovag, ki Don Quixotte mintaképeül szolgált Cervantesnek, jóval előbb kelt útra Európa szerte kalandot kere-

sendő, mint az alábbi okiratban nevezett s tengerbetegen Canterburyba érkezett hazánkfiai.

Ha vajjon az alábbi oklevelekben érintett kihívásnak volt-e és minő eredménye, mindeddig kikutatnom nem sikerült, és az alább következő okiratoknál egyebet e tárgyra vonatkozólag sem a Britt Muzeum kézirat-gyüjteményeiben, sem a lovagjátékokról s viadalokról közlött munkákban mindeddig nem találtam. Ez alkalommal tehát magyar olvasóimnak természetes kiváncsiságát az iránt, vajjon ezen magyarok és angolok közti viadal megtörtént légyen-e, s ha meg: vajjon vitéz hazánkfiai dicsőséget arattak-e vagy kudarczot vallottak, kielégíteni nincs hatalmamban.

Minthogy azonban a Harley-kézirat írója a kérdésben levő események után körülbelül egy századdal írta ezen okiratokat, kétségtelen hogy ezen leirásra vagy az eredetit vagy az övénél régibb másolatot használt, ennek feltalálása pedig, ha az még létezik, nem lehetetlen. Az alábbi irományok azonban magukban és jelen alakjokban is szint oly érdekesek mint korszakjellemzők, és meg vagyok győződve, részvéttel és érdekkel fognak olvastatni.

Minthogy azonban tudjuk, hogy a lovagi viadalokra szükséges királyi engedelem IV. Edvárd idejében csak ritkán s kivételes esetekben adatott meg, valószinű hogy kérdéses hazánkfiai alábbi kérelme szinte visszautasíttatott.

Az angol másolat híven minden változtatás nélkül van adva. A mi pedig a magyar fordítást illeti, azt, mennyire a nyelv szelleme engedi, szószerintivé tenni igyekeztem.

„A térdszalagrend fő fegyverfelügyelő
a király felségének".

„Igen rettegett felséges úr! Kegyeskedjék Felséged tudtúl venni, hogy három jeles lovag a magyar király udvarából Canterburyba érkezett légyen, kiknek neveik Vladislaus de Bodna, Fredericus de Varedma és Lancelagus Tresulvan, kik a napokban hozzám küldöttek és én kötelességem szerint hozzájok mentem és őket Felséged ezen birodalmában üdvözölvén, nekik szolgálataimat ajánlottam.

Valóban Sire! ők valódi nemes és tisztességes szemé-

lyeknek lenni látszanak, s minthogy ők ez idő előtt még soha nem mentek át a tengeren, még most is betegek tőle. Ők kivánták, hogy levelöket Felségednek átadjam, úgy szinte leveleket a Magyarok királynéjától Felségedhez és a királynéhoz s hogy ezenfölül nyilvánitsam, hogy ők mennyire óhajtanának Felséged nemes tetszését megnyerő tényeket vinni véghez. Felséged kényelme szerint többet fogok elmondani az ő szándékok és elhatározások iránt. Itt küldöm egyelőre leveleiket. Alázatosan köszönetet mondván Felségednek azon gazdag ajándékokért, melyeket ők Felséged kedveért nekem adtak.

Sire! Miután ők megmutatták volna nekem az ezen részekre való jövetelök okát, úgy mint a szives fogadtatást; melyben Calaisban részesültek, különféle más közléseink is levén egyült, ők azt kérdezték tőlem, ha vajjon bizonyos ünnepély fog-e tartatni vagy sem egy bizonyos napon? És én mondám: igen. A mire ők igy szólottak, Garter,*) mi igen jól tudjuk, hogy Ön ezen országban a főfegyvertiszt és hogy minden nemesember tökéletesen bizhatik Önben és miután a sz. Jakab-féle bünbocsánat közelebbi újévig fog tartani, hisszük, hogy a mondott ünnepély alkalmával végrehajthatjuk szándékunkat és utána mégis teljesithetjük zarándokságunkat a nevezett sz. Jákabhoz, mielőtt a bünbocsánat ideje lejárna. Miért is mi a szándéklott ügyben Önnek tanácsát kikérjük és kérjük Önt, hogy a harcztörvények és Önnek esküjéhez képest minket tanácsával és támaszával gyámolitson. A mit is én meg nem tagadhattam, hanem megigértem. Ezután tudakozódtak tőlem, hogy azon esetre, ha ők a mondott ünnepély alkalmával bármi részt venni akarnának a harczjátékban, vajjon ez nem volna-e tetszése ellen Felségednek és a királynénak, avagy nem fogna-e ez sértő lenni Felséged udvara és birodalma nemeseire nézve, a mi nekik épen nincs szándékukban. De ha gondolhatnák, hogy tetszésre találnak, örömmel ajánlják e részben minden tehetségeikhez képest szolgálataikat.

*) Garter, ez rövidítés a „Garter King of Armes"ból, a mi a térdszalagrend főfegyvernökét jelenti. A Garter vagyis térdszalagrend levén az első Angliában, az e[illegible]vernöke is főfegyvertisztnek tekintetett.

A mire én azt adtam válaszúl, hogy nekem nagy örömre van látni, hogy ők ily nemes és tiszteletre méltó bátsággal biró férfiak. És hogy a mi Felségedet illeti, az oly ályi jellemű, hogy örömmel látja a lovagiasság minden ű előmozdítását és hogy én tökéletesen hiszem, miszerint séged egész tetszéssel fogja venni lovagias szándékjokat ogy ez szinte nagy örömet szerzend a királynénak és az ari hölgyeknek. A mi pedig az udvari és ország nemessé- és lovagjait illeti, ezekre nézve nem érkezhetnék örvenesebb hír. Ennekutána kérdezték, ha vajjon magamra lalnám-e izenetöket az udvarhoz megvinni s szándékjokat ségeddel világosan tudatni, és én mondtam hogy igen, rt szerencsémnek tartottam ily megbízást nyerni az udhoz.

Miután azonban ők nem jelelték ki a fegyvergyakorok módját, mondtam nekik, hogy szeretném, ha nekem sításban adnák a mondott fegyvergyakorlatok rendjét és bályait, úgy az én teendőmet is, aláírván azt saját kekkel, a mibe ők szívesen bele egyeztek. És ime itt van én utasításom és az ő vívás feltételeik angolra fordítva, a előbb latinúl volt írva.

Utasítás.

Ladislaus de Bodna, Fredericus de Waredma és Langus de Tresulvan, lovagok által a térdszalagrend főfegynökének adott utasítások, hogy ez azokat bemutassa a y fenségű, nagy kegyelmű és nagy hatalmú fejedelem- Edvárd, isten kegyelméből Angol és Franczia országok ályának és Irrland urának, nem különben a nagyon fenes, főméltóságú és igen hatalmas fejedelmi nőnek a kiynénak, az ő nejének, úgy szinte minden udvarbeli és s az angol birodalomban létező nemes lovagoknak és nesi apródoknak, kik a fegyverjátékokban gyönyörködnek.

Először: A legalázatosabb s legillendőbb ajánlás után ndott fegyvernök mutassa be leveleit és mutassa meg, y mimódon és mi szándékkal jöttek légyen ezen birodaba a nevezett Ulászló, Fridrik és Lencze(?) és hogy nnyire óhajtják ők és mennyire örvendenének, ha es király és királyné tetszését megnyerhetnék és t

nának valami okszerü alkalmat viadalban és bajnoki játékban megismerni, hogy milyen légyen az angol nemes lovagiasság.

Továbbá: Mondja meg, hogy miután a szerencse ily kedvező alkalmat nyújtott nekik, ők örömest felajánlják szolgálataikat, hogy az ily ünnepélyt fegyverjátékokkal tiszteljék.

Továbbá: Mondja meg, hogy ők azt hiszik, miszerint szemrehányás és becsületvesztésben részesülnének, ha azon nemes jellemet, melylyel őseik birtak, ők is nem követnék, jelesen ha egyéni képességgel birván, azt nem használnák, hogy magokat nemesítsék. Minél több tiszteletet szereztek őseik nemzetségöknek, annál nagyobb az ő felelősségök és annál nagyobb vád érhetné őket, ha elmulasztanák követni az ily jó és tiszteletreméltó példát.

Továbbá: Mondja meg, hogy ők látván, mily messze esik ezen országtól szülőfödjök, azt hiszik, hogy visszatérvén hazájokba, ha képesek lennének világosan megmutatni, miszerint ők testvéri ismeretséget tettek fegyverben és bajnoki játékban bárkivel is ezen ország nemes lovagjai közül, az őket inkább fogná ajánlani felséges asszonyaik kegyeibe és különös becsületjökre válnék nekik és nemzetségeiknek, úgy mint különös örömére barátjaiknak.

Továbbá: Mondja meg, hogy ők meggondolván mind a fenebb mondottakat és meggondolván, hogy az említett ünnepélyen valószinüleg jelen leend ezen nemes birodalom lovagjainak nagyobb része, kiknek hírök oly csodálatosan van elterjedve, alázattal kérik a király ő felségét, hogy igazságos kivánságukat megértse.

Továbbá: Minden alázattal esedezzem nevökben, hogy ebbeli szándékjok kegyesen vétessék és kedvezéssel fogadtassék és hogy valami módon e részben vakmerőséggel vagy rosz akarattal ne vádoltassanak, hogy igaz szándékjok e szerint jó fogadtatásban részesüljön.

Továbbá: És ha ezen szándékjok és kivánságuk a király és királyné ő felségeik tetszését megnyerendik, ő alázatos köszönetet mondjon ezért felségeiknek és jelentse ki a nevezett Ulászló, Fridrik és Benczе nevében, hogy ők ezt különös kegyelemnek tekintik, és esedezzék, hogy nekik en-

gedelem adassék a vívási feltételeknek illő helyen való kihirdetése- és kikiáltására.

Továbbá: Megnyervén ezen engedelmet és megtevén a kihirdetéseket, azon nemesek közül, kik lovagi bátorsággal elfogadják ezen feltételeket, annak ki nevezett Ulászló ellenfelének ajánlkozik, az említett fegyvernök adjon át a nevezett Ulászló nevében egy arany vívó koronát, melyet amaz köteles legyen nyilván viselni naponként, egész a találkozás napjáig. És az említett fegyvernök hasonlóképen adjon annak ki nevezett Fridrikkel fog vívni, egy arany lándzsahegyet, úgy hogy amaz azt a találkozás napjáig szinte viselje. És hasonlóképen annak, ki nevezett Lencze ellenétül ajánlkozik, adjon egy arany kardot, mely szinte a találkozás napjáig lesz naponként viselendő.

Továbbá: Az említett fegyvernök tudja meg a királyi felségtől a napokat és helyet és aztán minden késedelem nélkül térjen vissza tudatni azt s minden egyéb körülményeket a nevezett Ulászló, Fridrik és Benczével.

És ezt aláírták ugyan azon

Ulászló
Fridrik
Lencze.

Párbaj-feltételek:

Melyek Bodnay Ulászló, Waredmay (Várday ?) Fridrik és Tresulvani Lencze lovagok által a leggyözedelmesebb herczeg Edvárd, isten kegyelméből Angol és Franczia országok királya és Irrland ura és a legkegyelmesebb fejedelemasszony, a királyné, az ő neje jelenlétében teljesítendők oly három napon, a mely a király ő felségének legjobban fog tetszeni.

Először: A nevezett Ulászló jelenjen meg lóháton és felfegyverkezve, úgy mint az királyi harczjátékhoz illik, oly napon, órában és helyen, mint azt a király tetszése szerint kijelelendi, ott találkozandó bármely oly úrral, ki vállalkozandik vele síkra szállani, kivel 15 futásban találkozandik s egyszersmind megmutatja a nápolyi és más országokban divatozó alvívás módját. A nevezett Ulászló a jelenkezőnek tetszésére hagyja a választást, futni a 15-szöri pályázás 5 elsőiben, a

nevezett Ulászló a korlát végétől 11 lándzsa-hosszaságra állván és várván be őt, avagy állani, míg a nevezett Ulászlóa első 5 futást ellenében megtette, a jelenkező tevén a következő 5 futást, és midőn mindketten futottak ötször és állottak ötször, akkor az utolsó 5 versenyben bármelyik közülök fusson a másik ellen a szokott mód szerint a pálya hosszában.

Továbbá: Mindenkinek hozni kell magával lándzsáit horogszíjjal, karvéddel és *koronákkal* *) ellátva, melyek két nappal a vívás előtt lesznek a színhelyre hozandók a végre, hogy ott a harczbírák által megmérettessenek, egyenlíttessenek és színök meghatároztassék. Az első és második 5 futásra szolgáló lándzsák egyenlők leendvén, az 5 utolsó futásnál pedig mindenki tetszése szerinti nagyságú lándzsát használhatván, feltéve hogy egyenlő hosszúságúak legyenek.

Továbbá: Ezután egyikök se szolgáltassék se lovas, se gyalog ember által, kivéve hogy a lovas ember helyre igazítsa nyergét és gyalog szolga hozzá igazítsa czombjához a lándzsát és azt neki kezébe adja, melylyel azután fusson vagy várja be a támadást addig, míg az eltörik, kivéve ha összecsapás közben vesztette volna el lándzsáját, a mely esetben az ismét visszaadassék neki, de ha bármi más módon ejtené azt el, azt többé vissza ne kapja, hacsak valamely jelenlevő úrhölgy nem kívánja, különben ezen 5 futásban ő legyen a vesztő fél. Ha pedig mindketten el találnák ejteni lándzsáikat összecsapáson kivül, akkor a fegyvernök azt ismét átadja nekik, de úgy, hogy az 5 futáson felül még kettőt legyenek kötelesek tenni; feltéve azonban mindenkor, hogy ha netán valamelyikök a 15 futás közben vagy fegyvere igazítása végett vagy más helyes okból félre menne, akkor átadhatja lándzsáját szolgái egyikének, míg ismét futni indúl.

Továbbá: A második napon a nevezett Waredmay Fridrik jelenjen meg a király tetszése szerint meghatározandó helyen és órában mint fenebb mondatott, lóháton és oly hadi fegyverzetben, a minőt legjobbnak ítélend a ver-

*) Az angol szó coronalles virágfüzért is jelent, úgy mint más ilynemű díszítményt; szokásban volt tudniillik a harczjátékokban a lándzsákat díszkoronákkal és virágfüzérekkel díszesíteni.

senyzésre, egy pályán, mely korlátozva s párkányozva legyen a lovak számára s hol tegyen 20 futást bármely oly úr ellen, ki lóháton s tetszése szerinti fegyverben vitársának ajánlkozandik.

Továbbá: A lándzsák szinte két nappal előbb lesznek behozandók, a vívók mindegyike tetszése szerint kezelhetvén és díszíthetvén őket, de hegyeik végének legalább egy groat *) átmérőjűnek kell lenni.

Továbbá: A vívók egyike se szolgáltassék se lovas, se gyalog ember által, hanem mindenki maga vegye fel lándzsáját a pálya végén e czélra készített állványról és pályázzon vele, míg az eltörik és ha vagy elejti vagy elveszti lándzsáját, az ne adassék neki vissza addig, míg meg nem mondja barátjának hölgye keresztnevének első betűit. És ha másodszor is elejti lándzsáját, köteles legyen bajtársának oly kérdésre megfelelni, a-milyent amaz neki tenni fog, mielőtt lándzsáját ismét visszaveheti; vagy ellenben eszközölje ki egy lordnak leányától, hogy ez a felelet elengedését kérje. És ha mindketten elvesztik lándzsáikat ugyanazon futásban, mindketten kötelesek lesznek e naptól számítandó 8-ad napig síkra szállani bármely jövevény ellen.

Továbbá: A harmadik napon nevezett Tresulvany Lencze megjelenend a király tetszése szerint, mint fentebb mondatott, lóháton és oly fegyverzetben, mint azt saját hasznára jobbnak tartandja, lándzsával czombján s karddal oldalán, viadalban találkozandó bármely oly úrral, a ki vitársának ajánlkozandik és pályázzanak korláton kivül addig, míg lándzsáik mindketteje vagy legalább az egyike eltörik és ha valamelyik elejti vagy elveszti lándzsáját, azt ismét visszaveheti, ha társának hölgye számára egy gyémántot ád által; és ha mindketten elvesztik lándzsáikat egy futásban, azt ismét visszavehetik, ha egyik a másiktól egy fegyvertiszt által hölgyeik nevében erre engedelmet kérnek és ezután ismét folytassák a pályázást. Azután pedig tegyenek 25 vágást kardjaikkal,

*) Groat angol pénz, értéke 4 pencze vagy 10 pkr. a mi pénzünk szerint, most four pence-nek hívják és körülbelül oly nagy mint egy osztrák ezüst garas, de IV. Edvárd idejében a groat sokkal nagyobb volt, közel akkora mint egy hussas.

a vágások minden nemét használhatván, kivéve a *szúrást* *); és ha akár az egyik akár a másik elveszti kardját, mielőtt a 25 vágás meg volna téve, azt ne vehesse ismét vissza, míg az egy, az udvari hölgyek által felhatalmazott kisasszony által nem kivántatik, és ha másodszor is elvesztené kardját, akkor azt csak a király különös parancsára vehesse ismét vissza. És ha mindketten egyszerre elvesztik kardjaikat, azokat a király legidősebb leányának parancsára ismét visszavehessék és nem másképp.

Továbbá: Ha a nevezett Lencze vagy bajtársa szándékosan ellenfelének lova ellen futna, az ki így tesz, a dámák akarata és rendelete szerint büntettessék.

Továbbá: A lándzsafej hegyének átmérője, a kardhegyek szélessége s kardél vastagsága királyi rendelet által szabályoztassék.

Továbbá: Hogyha az említett három napon a pályázók bármelyike vívótársának lovát akár lándzsával akár karddal megsértené, az lova szerszámából oly darabot adjon a sértett félnek, a minőt ez a vivás befejezése után választ, ha pedig valamelyik ellene lovát megüti, az adja neki által azon lovat, a melyet e napon nyargalt.

Továbbá: Ha vajjon a fenebbi feltételekben valami olyas foglaltatnék-e, a mi kérdés alá jöhet, azt a főfegyvernök határozza el. És hogy ezen feltételek tehetségük szerinti teljesítését s végrehajtását annál inkább biztosítsák a nevezett Ulászló, Fridrik és Lencze azokat saját kezeikkel aláírták Canterburyban, jun. 19. napján.

Ulászló
Fridrik
Lencze.

*) Az angol szó *Foyne*, mely itt használtatik, kiment a szokásból és sem értelme sem eredete nincs meghatározva, de Meyrik és dr. Watts szerint valószínü, hogy szúrást jelent.

26.

Sanctissime ac beatissime pater et domine domine mihi clementissime post pedum oscula S. uestre beatorum et mei devotionisque mee humillimam commendationem.

Beatissime pater. Diebus hisce superioribus Sanctitati Vestrae mortem Serenissimi Domini Wladislai Regis mei significavi: nunc superest ut meam quoque miseriam et calamitatem significem. Nemini profecto tam intempestiva eius mors, quamvis omnibus acerba fuerit, plus moeroris luctusque ac miseriae attulit quam mihi. Nam cum sperarem uivente eo, illis quoque provinciis, quas iam ferme Triennium in summa paupertate miseria et anxietate, maximisque curis periculis et laboribus sustinui liberari posse, non solum liberatus non sum, sed et, nescio penuria ne hominum a meo infortunio eo vita defuncto iterum ad easdem ire cogor. Et cum mihi parva vel potius nulla spes in nostris sit, Serenissimus Ludovicus Rex iuvenis, proceres magis privata quam publica curantes, Ordines quoque inter se dissidentes de multis, ad quem fugiam, nisi ad Sanctitatem Vestram, quae omnium christianorum Statui tanquam pius et clementissimus pater providere debet, habeo profecto neminem. Quare ad eam studiosius et sollicitius quam antea venio, et ad pedes eius provolutus obtestor, precorque, et supplico, Ut illarum miserrimarum provintiarum, quae sunt Sanctitati Vestrae vicinae hoc maxime periculosissimo tempore, quo sunt ab omnibus destitutae misereatur, suppetiasque et auxilia tempestive mittat; et ita pro sua erga fidem religionemque christianam pietate opituletur, ne videantur in manus spurcissimorum christiani nominis hostium nostra potius negligentia quam eorum audacia pulcherrima fortissimaque christianitatis propugnacula devenisse. Quod profecto futurum est, si Sanctitas Vestra quamprimum non succurrerit. Mihi in hoc tempore nec pecunia nec copiis provisum est, ita sunt omnia morte Serenissimi Regis perturbata. Quare Sanctitati Vestrae iterum atque iterum humillime suppli quemadmodum et per Nuntios et per Brevia, quae

oracula servo, ultro et saepissime sanctissime pollicita est, quantocius fieri poterit, subveniat miserrimis provintiis, opituletur afflictae christianitati, et ne pulcherrima eius propugnacula pereant, sua liberalitate et munificentia succurrat.

Ego ea (ut ingenue fateor) sine speciali Sanctitatis Vestrae auxilio ea defensare non possum; Quoniam iam et meas, et fratrum ac amicorum facultates consumpsi, et neminem alium video, qui subvenire velit. Haec pluribus scribere possem, nisi scirem ea Sanctitati Vestrae iam satis nota esse. Caeterum de futuro conventu et nonnullis aliis rebus, quae hic agentur, quamvis Sanctitas vestra et per alios certior fiet, tamen ex hoc venerabili domino Thome Nigri Vicario meo generali, qui devotionis, et voti persolvendi gratia ad limina apostolorum Petri et Pauli proficiscitur, abunde intelliget. Commendo me et devotionem meam Sanctitati Vestrae quam deus optimus maximus pro Christianae fidei dilatatione et augmento multos annos felicem ad vota conservet. Ex Vesprimio XXVI. Martii 1516. E. Sanctitatis Vestrae Devota creatura P. Episcopus Vesprimiensis.

Ezen levél azonkori másolata találtatik a Britt Museum Cotton-könyvtárában Vespasianus F. I. 107. lapon.

27.

Király Ferdinand a Király Henry VIII.

Ferdinandus Dei gratia Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae, etc. Rex, Infans Hispaniarum, Archidux Austriae, Dux Burgundiae etc. Marchio Moraviae etc. Comes Tirolis etc. Serenissimo Principi Domino Henrico Regi Angliae et Franciae, Fidei Defensori, et Domino Hyberniae, fratri et avunculo nostro charissimo, salutem, et fraterni amoris [illegible] incrementum. Serenissime Princeps frater et avunculo noster charissime, cum die 30. mensis Julij proxime elapsi ex urbe nostra Vienna cum reliqua exercitus nostri parte ad Regnum nostrum Hungariae [illegible]

adfuere illico praelati proceres et nobiles eiusdem Regni, qui Nos velut Regem legittimum Hungariae Solenni more et reverenter exceperunt, a nobis in persona nostra solitum juramentum suscipientes. Alteras igitur, quas nobiscum adduxeramus, exercitus nostri copias alteris, quas jam pridem ad castrum Dewen et Posoniense simul et Tirnaviense jam a Nobis per deditionem acquisita praemiseramus, conjunximus; proximaque inde nostra fuit ad castrum et oppidum Jaurinense profectio, quorum utrumque se Nobis dedidit. Quibus acceptis nostra deinde ad castrum Comaromiense fuit transitio, quod cum repugnare conaretur, tametsi longe munitissimum et ultra Danubium situm oppugnationi incommodissimum fuerit, intra sex plus minus horarum spatium, vi tormentorum bellicorum ad eam deformitatem et ruinam pene redegimus, quam arx tam bene sita ac munita vix accipere posse credebatur. Hoc idem visa rei magnitudine et armorum potentia, se tandem in gratiam et simul indignationem nostram obtulit, sic etiam a Nobis acceptum. Perreximus insuper ad castrum Thata, quod itidem se potestati nostrae reddidit. Reliquum iter postea versus Strigoniense oppidum et castrum instituimus. Civitas jam antea Nobis per deditionem oblata, sed castrum se nullo modo reddere decreverat, quod Nos ejus diei parte pomeridiana, qua applicueramus, obsedimus, tormentisque levioribus et expeditioribus oppugnavimus, donec per noctem graviora et validiora admoverentur; quorum vi tandem idem intra medium vix diem pariter obedire coegimus. Castrum vero et oppidum Wisegradense se quoque Nobis reddidit. Deus item Optimus Maximus Nobis, licet inmeritis, favens, usque ad Regni nostri sedem Budam, quam et in potestatem quoque nostram accepimus, conducere dignatus est; cui ut semper laudem et gloriam in actionibus nostris dedimus, ita nunc quoque gratias Illi summas agimus et habemus; et hanc expeditionem nostram adjuverit, et foeliciter hactenus citra ullam sangvinis effusionem succedere voluerit. Nos ubi Comes ille Scepusiensis advenire et sibi appropinqvare vidit, saluti suae fuga consulere incepit, quam adhuc continuat, nobis inscijs ubinam locorum agat; certissimo tamen accepimus nuntio illi circiter bis mille et quingentos, ut summum, homines esse. Nos vero illum gentibus

nostris ubicunque poterimus insequemur, et dignis modis tractabimus. Quae omnia, si bene monentibus et svadentibus Nobis acquievisset, intermissa fuissent. Quod Serenitati Vestrae, vel ob id maxime, quum exploratissimam habeamus suam in Nos benevolentiam et affectionem fraternam, et quod rebus nostris nonnisi optime velit, ac earum faelicem successum ex animo cupiat, significare voluimus. Quae foelicissime valeat. Datum in castris nostris ad civitatem nostram Regiam Budensem infra Pest positis, 22. die mensis Augusti anno Domini 1527. Regnorum vero nostrorum anno primo.

. bonus frater et nepos
Ferdinand m. p.

Jo. Lamell m. p.

Czímzet:

Serenissimo Principi, Domino Henrico, Regi Angliae et Franciae, Fidei Defensori, et Domino Hyberniae, Fratri et Auunculo nostro Charissimo.

(Statepapers, King Henry the VIII. Vol. VI. pag. 600. CLXIV).

28.*

Serenissimo Principi domino Henrico Regi Anglie Hibernieque domino, ac Katholice Fidei defensori etc. Fratri nostro charissimo. Joannes eadem gracia Rex Hungarie, dalmacie, croacie etc. necnon Marchio Moravie ac Lusacie et Utriusque Silesie dux etc. Salutem et prosperorum successuum continuum incrementum. Serenissime Princeps Frater nostor charissime. Misimus ad Maiestatem vestram hunc fidelem nostrum Reverendum dominum Joannem Statilium Electum Episcopum Ecclesie Transilvaniensis, Consiliarium et Oratorem nostrum. Per quem Maiestati vestre de nonnullis rebus

et Negocijs nomine nostro referendis nunciavimus. Quare Maiestatem vestram rogamus, ut ea, que prefatus orator noster Maiestati vestre nostro nomine dixerit ac retulerit, credere velit. Ea enim dicturus est, que de mente nostra dicenda accepit. Maiestatem Vestram bene ac feliciter valere optamus. Datum in Tharnow Sedecima die Mensis Maij. Anno Domini Millesimo Quingentesimo vigesimo octavo: Regnorum vero nostrorum Anno Secundo. Joannes Rex Hungarie manu ppa.

A levél külsején a következő czím olvasható:

Serenissimo Princ.
Regi Anglie Hiber
Fidei defensori etc. f.

(Bibliotheca Cottoniana. Vespasianus. F. III. fol. 86.b. (Select).

28.b

Reverendissime in Christo Pater Amice noster charissime, salutem et felicitatem. Misimus ad Reverendissimam Paternitatem vestram hunc fidelem nostrum Reverendissimum dominum Joannem Statilium Electum Episcopum Ecclesie Albensis Transilvane, consiliarium et Oratorem nostrum, per quem Reverendissime Paternitati Vestre, de Nonnullis Rebus et Negociis Nomine nostro referendis nunciavimus. Quare Reverendissimam Paternitatem Vestram Rogamus, ut ea, que prefatus Orator noster Eidem Nomine nostro dixerit ac retulerit, credere velit. Ea enim dicturus est, Que de mente nostra dicenda accepit. Reverendissimam Paternitatem Vestram bene ac feliciter valere optamus. Datum in Tharnova Sedecima die Mensis Maij, Anno Domini Millesimo Quindgentesimo Vigesimo Octavo, Regnorum vero nostrorum Anno Secundo. Joannes Rex Hungarie manu ppa.

Czímzet:

Rsmo in Christo Patri Dno Thomae tt: Sanctae Ceciliae Sacrosanctae Romanae Eccliae presbitero Cardinali Eboracensi,
ac in Regno Angliae etc. S. Sedis Aplice Legato de Latere etc.
Amico nostro Charissimo.

Ezen levél eredetiben találtatik a Cottoniana Bibliotheca Vespasianus. F. 1. kötetben, 77. lapon, egész kiterített ív hosszában van írva János király saját keze aláirásával és nagy pecsétjével ellátva. A pecsét, mely egész épségben mégvan, veres ostyára ragasztatott fehér papírosra volt nyomva.

29.

Magnifice Domine amice observandissime. Essent mihi multa scribenda ad tuam Dominationem, quae negocium Serenissimi Hungariae Regis domini nostri concernunt, sed et cyfras illas mecum nunc non habeo, quibus omnia tuto scribi potuissent. Et nunc vix tutum est quidquam literis committere. Hec tamen te scire velim si quidem ad tuam Dominationem pervenient. Imprimis illius Maiestati omnia pro voto nutuque succedere. Cuius Maiestas relicta nostra Polonia, ingressa est Regnum suum tercia Novembris istius, excepta ab octo millibus equitum Hungarorum apud Dominum Homonnaij. Nunc-que sua Maiestas est Segedini, unacum Turcarum exercitu copioso ad servitium suae Maiestatis, ab Cesare Turcarum dato operaque fratris mei domini Palatini eousque deducto, qui quantus nunc sit nescio, poterit tamen esse intra quattuordecim dies sexaginta millium equitum, si res ita poscat, ita sunt per loca quecunque proxima dispositi ut facile advocari possint per Regiam Maiestatem, si in quam res poscat. Null atamen sunt adhuc indicia futuri proelii. Nam etsi Ferdinandus dicatur facere delectum militum Viennae, nihil tamen adhuc ntium habet, et tota Hungariae nobilitas communisque pogminatim convolant ad Serenissimum Joannem Regem

partim Turcarum metu, partim etiam principis clementia, qui in suscipienda in gratiam nobilitate communique populo facilis est, in magnatibus recipiendis valde difficilis, neque id sine causa, quamquam et magnatum multi iam se in gratiam suae Maiestatis submiserunt. Andreas Batthori frater Naderspani Captus est nuper in levi quodam praelio, et detinetur in arce Suae Maiestatis Wyhel, quae uictoria iam sexta est post ingressum suae Maiestatis in Hungariam. Nuper etiam Simon quidam literatus cognomine Cassouiensium peditum tria millia, equites trecentos ad unum usque profligavit ut ne nuncius quidem cladis superfuerint, sic illos inter montes incluserat arte quadam ut nusquam exitus illis pateret, caesi ad unum omnes, machinae viginti captae, adductaeque ad Regiam Maiestatem, praeterea Caesar ipse Turcarum conscripsit iam novum alium exercitum quadringentorum millium hominum peditum et equitum, cum quo ipsemet aestate proxima Austriam est invasurus perrecturusque per Danubium adverso videlicet flumine, quousque poterit ad fontes fluvii, cuius maiorem jam partem parvo negotio se in suam ditionem subegisse gloriatur, idque futurum est sine dubio, nisi hoc vere proximo, priusquam se loco Caesar moveat, res inter Regiam Maiestatem Hungariae et Ferdinandum Regem aliqua concordia transigatur, quam tamen nullam acceptabit Rex Jo: inconsulto Turcarum Caesare, is est enim primus foederis articulus inter illum Caesarem et suam Maiestatem. Exercitus Germanicus sue Maiestatis Duce Nicolao Minkroijez qui iam dudum expectabatur nunc tandem Slesiam ingressus Sroydpyezam oppidum occupauit et sub nomine suae Maiestatis possidet, speramus et reliquas Silesiae Civitates in deditionem uenturas, qua de re iam et nuncij habentur et litere, Vratislavienses miserunt ad Ferdinandum ut fidem illorum ut ipsi vocant Evangelicam iureiurando suo Regio confirmaret, liberaretque eos ab illa obligatione qua in summa quadringentorum millium oppignorati sunt Coronae Hungariae, se fidem suam omnibus integram servare velle. — Cassovienses item miserunt ad Ferdinandum non pro auxiliis ullis sed ut illos intra duos menses pacificaret omnio, (omnino?) quod nisi faceret, se curaturos suum negocium ut possent, neque sinerent se suaque diripi. A Petro Perény qui coronam ad Ferdinandum

sunt secreti nuncii rogantes veniam apud Regiam domini nostri Hungariae Maiestatem, is pollicetur se unacum coronis rursus ad suam Maiestatem rediturum, quam se habere dicit, multaque sunt circa eam rem mijsteria quae literis committere non licet, pollicentur tamen bona omnia Regie Maiestati facilioraque futura omnia quam speramus. Ferdinandus indixit comitia Hungariae in Prespurg ad quae tamen nullus ex Hungaria venit, neque ex nobilibus neque ex magnatibus praeter Turzonem et Naderspanum. In summa nostris omnia divino beneficio felicissime succedunt. Gentium copia summa, utinam non desit quo illam alere possimus qua in re principia sunt vehementer fere difficilia — Nunc tamen sufficiunt omnia, et vestram interim operam nobis profuturam sperabamus quae nunc multo quam unquam alias maior adhiberi debebit. Cum his bene valeat diu incolumis et faelix. Datae in Lubnicze 18. Novembris Anno Domini 1528.

Eidem vrae M^tt deditissimus

Joannes a Lasco Lubniczensis
Praepositus — ma. ppia.

Címzet:

Magnific^co Dno Antonio Rynkon consiliario
et Camblano Christianissimi Galliarum Regis
etc. — amico obseruand^mo.

(Bibliotheca Cottoniana. Vespasianus. F. I. 47—48. sz.).

Ezen eredeti levél külsején a pecsét helye még látszik, mely eredetileg veres viaszba volt nyomva, de letörött, csak veres nyomot hagyván hátra.

Ezen Lasco János később protestáns vallásra térvén, Angliába jött és itten vallásos és nevelési ügyekkel foglalatoskodott, mint ezt a Britt Muzeum kéziratgyüjteményében találtató több rendbeli levelei bizonyítják, de ezek Magyarországra nézve mi érdekkel sem bírván, azokat én le nem másoltam.

30.

Henry R.

Reverende in Christo Pater, alijque Oratores nostri quam plurimum dilecti, Salutem. Accepimus jam ante aliquot dies Breve quoddam Pontificis, Romae quarta Januarij ad Nos datum *), quo graviter quidem et copiose presentem quem a Turcica invasione metum concepit exaggerat, culpam vero omnem tantae calamitatis a Se ipso amoliri, et in alios rejicere, miro studio contendit. Ejus brevis exemplar ad vos nunc transmittimus, una cum literis ad Pontificem nostris, in quibus nil quicquam eorum scribimus, que ex nostro honore et pietate in Christianam religionem Pontifici respondenda decrevimus. Tantum rogamus ut vobis ea nostro nomine referentibus fidem indubiam velit habere. Visum est enim omnem animi nostri super hijs rebus sententiam vobis primum velle aperire et explicare, quo vos pro vestra prudentia singula expendentes, ita consilia actionesque vestras omnes attemperetis, orationemque apud Pontificem ad eum modum instituatis, ut velit tandem longe aliam quam hactenus nostrae dignitatis justissimeque nostrae causae rationem respectumque habere, ac nostris vicissim votis et aequissimis postulationibus tandem acquiescere. Quoniam autem, et dum hoc Pontificis Breve studiose perlegimus, varie admodum affecti sumus, suspicantes etiam num non nisi vanis rumoribus inniti, que de hoc Turcarum adventu tam multis amplificat Pontifex; primum et ante omnia illud faciendum duximus, ut per vos intelligat, quam aegre in animum inducamus, ut putemus vera esse que de ea re narrantur. Nam si Cesar ingentes illos thesauros, quos ex omnibus suis ditionibus, partim ex cruciatis et decimis Illi a Pontifice indultis, partim vero ex alijs excogitatis rationibus, corrogavit et accumulavit, preter eam ingentem auri vim, quam a Christianissimo Francorum Rege, fratre nostro carissimo et perpetuo confederato, redemptionis nomine, solutam habet et possidet, ad defendendum contra hostes Christi Hungariam Siciliam et Nea-

*) Non invenitur.

polim, unde Illi detrimentum maxime pendet, converteret, et in hac parte Sibi vires, non voluntatem, deesse palam toti orbi comprobaret; porro autem si Pontifex ipse precipuam in eo curam ponere vellet, ut fidem dictorum orbi faceret, atque ita Se se comparare in componendis illis causis, que nunc apud Illum pedent controverse, et precipue nostra, in iustitia et veritate in dirigendis etiam actionibus et consilijs suis ita se gerere, ut reliqui Christiani ab ipso Pontifice et Cesare cernere possent adventum Turce vere timeri: ita demum Nobis fidem facile faceret vera esse, que verbis et literis nunc profitentur, neque tractatibus opus esset, quid quisque contribueret, sed suam quisque causam ducens, que et est et esse debet communis omnium, singuli nostra sponte uberrime conferremus animis et voluntatibus; ita concurrentes, ut conjunctis ad eum modum et unitis viribus Dei benignitate a Turca parum timendum foret. Nunc vero quum Cesar ipse et Pontifex, de Turca securi, in alios usus sua servent alantque in Italia numerosum quidem exercitum, sed plane ociosum, nec alio ut videtur consilio quam ut sua tueantur, et Christianorum Principum potentiam infirment, et quidvis potius agant quam ut de reprimenda hac Turcarum audacia sese ulla alia parte quam literis et verbis sollicitos esse ostendant, et Cesar quidem nihil aliud quam totius orbis Christiani monarchiam, et fratris imperium, adhuc ambire videatur, omniaque consilia vires opesque suas per universam Germaniam Hispaniam et Allemaniam huc potissimum et solum referat, Pontifex vero in Italia nonnisi ampliandis prorogandis exornandisque dominijs ac patrimonijs suis incumbat, quam ridiculum hoc est alijs persuadere velle de Turcarum adventu, et alios eo periculo perterrefacere? Quin et illud satis mirari non possumus, quo consilio Pontifex in Brevi illo quod ad nos dedit duo potissimum reticuerit, que tamen totius huius periculi quasi prora et puppis, ut dicitur, esse videntur: alterum, quod contra omne jus fasque, et in Cesaris duntaxat gratiam, Johannem Hungarie Regem indefensum et inauditum a regia dignitate exuerit, et extra Ecclesie communionem, sua sententia, quam Bononie tulit, ejecerit: alterum, quod idem Grimanus ipsi Pontifici coram multis Cardinalibus palam etiam retulerit, nempe quod Turca pacta quedam pacis et bellorum abstinentie cum Cesare Fer-

dinando ac ceteris principibus lubens et volens iniret, et quemadmodum ex eo tempore per Oratores Regis Hungarie plenius intelleximus, idem Johannes Rex pollicetur, et fidem suam sanctissime obstringit, Se hanc pacem a Turca impetraturum, si quidem Cesar et Ferdinandus ad honestas aliquas et equas conditiones Secum devenire vellent, nec ferro amplius ac potentia rem cernerent, sed eam omnem causam aliorum judicijs expendendam et determinandam submitterent. Que cum vera sint, in quam partem Nos ista Pontificis et Cesaris facta interpretari et acoipere convenit, quam quod Eos ipsos ista nihil permoveant, sed pro vanis mendacijs ac ludibrijs habeant, quibus alijs timorem incutere laborant? Neque enim par est credere, quin, si vera putarent, nollentque iniquissime contra tantum principem in leges publicas designarunt amplius dissimulare, et tam obvia expositaque remedia, quibus tantis malis nullo negocio occurrere liceat, statim arriperent et amplecterentur. Debetis autem dum apud Pontificem de hijs rebus agitis, omnes ingenij vestri nervos intendere, ut intelligat quanta Christiani sanguinis effusio, qui tumultus et bella, quante denique calamitates orbi Christiano ex hoc uno ipsius facto sint insecute, dum suis excommunicationibus et censuris, quas in Regem Hungarie, sive jure sive injuria, certe in Cesaris gratiam, tulit, tam potentem principem adegerit externa auxilia querere et implorare, unde nunc videt tam certum reipublice Christiane exitium imminere, ut vix ulla ratione reparari queat. Quam rem ita atrocibus verbis exagerabitis, ut factum imposterum detestetur et exhorreat, atque adeo huius facti exemplo edoctus, nolit deinceps, in definiendis magnorum principum controversijs, in ullius mortalis gratiam, aut tuende private glorie sue studio, transversum abduci ab eo, quod divine leges, sacri canones, quod sanctissimorum virorum authoritas, quod naturalis aequitas et ratio, sequendum esse jubeant; atque hic sane optimam occasionem vobis captare licebit adhortandi rogandique Pontificem, ut nolit amplius, que ab eo nostro nomine tandiu multumque efflagitastis, facere detrectare, nempe ut Excusatorem nostrum, et causas ab eo allegatas approbet, nec velit amplius contra Nos in causa nostra Rome procedere, sed ut eam remittat in partibus examinandam ac

terminandam pro veritate et justitia. Que cum sint per se justissima, obtineat hoc ab eo, si non Dei et ipsius justicie respectus, saltem horum temporum calamitas, cui, sopitis principum discordijs, et vera et non fucata amicitia cum Pontifice conjunctis quam facile mederi liceat, nemo non videt. Contra autem mutuis odijs inter se dissidentibus, et pro tuenda gloria et authoritate sua misere decertantibus, hec ipsa que videmus imminere pericula magis ac magis coalescant, necesse erit. Nos vero rem hanc omnem vestre prudentie committimus in qua plurimum confidimus vos, quemadmodum hactenus semper, ita nihil quicquam hic esse pretermissuros, quod causam nostram juvare, ac vota nostra quacunque ratione apud Pontificem promovere posse arbitrabimini. Illud autem preterire nequaquam debetis, sed iterum atque iterum Pontifici inculcare, atque eius socordiam in eo incusare, quod non alia ingrediatur via, nec alia querat remedia, quibus Turcarum violentie occurratur, quam nostra Christianissimique fratris nostri subsidia implorando. Neque enim Nos ad ista sic cecutimus, quin de longe aspicientes probe tamen sciamus ipsum Pontificem et Cesarem omnis huius que a Turca timetur calamitatis esse authores, et solam aut certe precipuam causam prestitisse; Turcam vero non illud agere, ut Christianam religionem passim subvertat, sed ut Cesarem et Ferdinandum in Ordinem redigat, et nimiam illorum dominandi ambitionem ac libidinem quacunque ratione coherceat, ad idque tandem opportunitatem et tempus maxime propitium nactum esse Turcam, propterea quod putet inter ceteros Christianos Principes et Cesarem parum solide ac sincere amicitie intercedere, Pontificem vero potentissimorum Regum animos, nempe nostrum et charissimi fratris nostri Regis Christianissimi, jam dudum a Sese abalienasse, dum et sua et legum suarum authoritate in nostram injuriam misere abutitur, nec cessat non solum status quosdam Italie, sed etiam Regem Hungarie, et Nos precipue, in Cesaris gratiam injuriis lacessere, et cause nostre justitiam per fas et nefas opprimere; ut jam ad repellendos et reprimendos Turcarum conatus alia via longe expeditior et facilior sit, quam ea qua nunc insistit Pontifex. Nostro enim judicio potius deberet consilium, adhortationes, supplicationes, et omnem denique que ei a Deo

permissa est authoritatem, apud Cesarem interponere, ut sustineat tandem modum aliquem istis suis affectibus ponere, maxime autem nimie illi qua laborat dominandi libidini, et Se se intra legitimos mediocritatis et justitie terminos cohibere; deinde ut causas sui fratris et Regis Hungarie studeat modis omnibus sine bello et sanguine componere, et de suo jure interdum aliquid remittere potius, quam ut universus mundus ad istum modum sua causa tumultuetur; postremo ut Cesar in causa nostra non amplius Se se immiscere velit, sed libere permittere Pontifici, ut juxta sacrorum canonum pariter et legum divinarum ac humanarum omnium normam, moribus et consuetudinibus regionum omnium approbatissimam, et naturali etiam aequitati maxime consonam, eam omnem nostram causam in partibus examinandam judicandam et decidendam remittere. Que si non impetret a Cesare Pontifex, aut certe si eo invito hec pro sua authoritate quod debet non prestiterit, frustra plane contendit Pontifex ut tantis periculis jacturisque Nos ipsos objiciamus pro tuendis duntaxat et fovendis privatis quibusdam, quas Cesar cum Turca habet, litium et discordiarum causis; contra autem, si obtinuerit, cogitet tum Pontifex, et expendat prudentia sua quantum hinc tranquillitatis ad universum orbem Christianum permanabit, quando istis ratione hac sublátis, que sole sunt odiorum et discordiarum inter principes cause, et quasi quedam seminaria, omnes animis et voluntatibus sincera amicitia unitis et viribus et opibus concurrent ad ea prestanda, que ex honore et officio vere Christianorum principum quacunque ratione facere debent. Quod si Pontifex responsum hoc nostrum quasi novum et inexpectatum consequeretur, nec animo satis equo accipere videbitur, vos autem re propius ac penitus inspecta deprehenderitis nihil hic ab eo confictum, sed extra omnem simulationem verum esse, quod Turca numerosissimam classem duosque maximos exercitus parat, ut proximo hoc vere non unius quidem aut alterius duntaxat principis terras atque dominia infestet et occupet, sed ad damna totius Christianitatis prorumpat, tunc et in eo casu tentatis prius omnibus que Pontificem inducere debeant, ut votis desiderijsque nostris adnuat, non minori studio et pari verborum apparatu Pontifici narrabitis, *quanta* nos animi promptitudine

et alacritate non opes solum et facultates omnes nostras, sed etiam sanguinem atque adeo vitam, pro tuenda contra Christi hostes Christi religione profundere gestimus, atque adeo hunc affectum in Nobis tam penitus insitum Nos habere, ut per nullos humanos affectus evelli unquam posse sustineamus, ut jam post hoc non alijs literis aut hortationibus apud nos uti necesse habeat Pontifex, quibus aliud plane nihil quam currentem ut dicitur equum incitare videbitur. Ad illud autem quod tam enixe rogat nos Pontifex, ut quodcunque opis in commune conferendum duxerimus, illud quam primum conferamus, vos nostro nomine respondebitis primum quidem Nos eam persuasionem semper induisse atque etiam nunc constantissime retinere; nihil videlicet magis salutare aut honorificum, nihil preclarius, nihil gloriosius principi Christiano posse obtingere, quam contra fidei tam juratos hostes fidem religionem ac Apostolice Sedis statum propugnando, personam et vitam etiam suam prodigere; deinde quod Nos longo rerum usu edocti probe intelligamus, quemadmodum ex subsidiis illis et pecuniarum contributionibus ac sumptibus, quos sine nostro milite ante hac non semel ingentes fecimus pro conservandis ac tuendis sedis illius ac amicorum nostrorum juribus, parum quidem aut certe nihil fructus, glorie vero quam minimum, vel ad Nos seorsum, vel in commune ad Christianam tranquillitatem, redijsse. Proinde dicetis Pontifici, quod visum decretumque jam dudum apud Nos est, assentientibus etiam ad id atque adeo instingantibus nobilissimis quibusque Regni nostri proceribus, quod quoties et quamprimum per Pontificem certo Nobis constare poterit Turcam jam in ipsa expeditione esse, ut non unum aliquem principem (quemadmodum ante diximus) sed omnino totam Christianitatem invadat et occupet. Nos statim in propria nostra Persona exercitum militum subditorum nostrorum, quem facile in hoc nostro Regno conscribemus, et in quorum fide ac viribus secundum Deum Nos maxime confidimus, in Galliam ac Provinciam, usque cuius maritimos portus Turcam quoque occupare velle est verosimile, ducemus, et ducemus tanto quidem numero, et tanto apparatu rerum omnium que ad belli usum necessaria putabuntur instructum, ut, Christo res nostras bene fortunante et dirigente, certo speremus Nos una

cum Christianissimo fratre nostro conatus omnes et molimina Turcarum facile pessumdaturos. De numero autem militum nostrorum par non est ut quisquam dubitet, quem Nos ita conscribemus, ut tuende Persone nostre, quam tantis periculis non est credibile Nos temere velle exponere, et reprimende ac resistende adversariorum potentie pro virili nostra, sufficere debeat. Atque hic etiam cum Pontifice nostro nomine agetis, et modis omnibus persvadebitis, ut si tantopere a Turca metuendum videat, postquam Cesaris exercitus jam sit in Italia, Ipse private saluti et glorie sue ante omnia imprimis consulat, que quantam ignominiam, et quam ineludibile opprobrium hinc sustineret, si quidem illius persona in manus Turcarum (quod abominamur) aliquo casu incideret, vel ex superiori sua captivitate facile conjecturam facere poterit. Quamobrem nostro nomine hic apud illum modis omnibus contendetis, ut dispositis pro sua prudentia rebus et facultatibus quas habet in Italia, veniat Ipse in Persona sua in civitatem suam Avinionem, ubi Nos et Christianissimus noster frater Gallorum Rex conjunctis opibus et armis Personam Ipsius et dignitatem, nec non omnia dominia sua, ita tuebimur, eandem belli aleam cum Ipsa subituri, ut certum sit vel simul cum eo commori velle, vel ita vindicare et asserere nomen Christi contra Christi hostes, ut ipsi Pontifici ac Nobis eternam gloriam laudemque hinc reportaturi simus.

Porro mittimus hic ad vos exemplar literarum Regis Hungarie, quas ad Principes Germanie misit *), una cum copia eorum que in dicta Lubece habita tractantur, ut, postquam eas legeritis, Pontificis fraudes, si quibus in hac re utitur, melius coarguatis. Mittimus etiam exemplar literarum, quibus Christianissimus Rex, frater noster charissimus, respondet ad Oratorem istic suum **), una cum literis dicti Oratoris ad prefatum fratrem nostrum ***) antea missis; quas volumus diligenter etiam atque etiam perlegatis, ut in hijs omnibus, que Pontifici nostro nomine estis relaturi, in unam eandemque sententiam cum dicti Christianissimi fratris Oratore consentiatis. In illis autem prefati Oratoris literis

*) Non inveniuntur. **) Non inveniuntur.
***) Non inveniuntur.

plurimum unum preter alia admirati sumus, quod vos, magnifice Domine Gregori, in frequenti Pontificis Cardinalium et aliorum Oratorum consessu palam respondistis, vos habuisse expressum mandatum a Nobis et sufficientem commissionem ad tractandum et concludendum cum Pontifice super rebus omnibus concernentibus subsidia et auxilia nostra contra Turcam; id quod neque verum esse putamus, neque rebus nostris ulla ratione conducibile, presertim quum idem fratris nostri Orator se nullam talem authoritatem habuisse tunc antea in eodem consessu affirmaverat. Nostra enim non parum referre arbitramur, si in Oratoribus nostris ac fratris nostri charissimi non minor concordia in dictis ac factis palam perspiciatur, quam est inter Nos ipsos indissolubilis plane et maxime concors et consentiens animus atque voluntas.

Porro narrabitis Pontifici quod quum eo animo simus, ut nihil putemus inexpertum aut intentatum relinquendum, quod in publicae tranquillitatis commodum cedere possit, vel Christianam religionem a Christi hostibus illesam inoffensamque tueri: intelligentesque Serenissimos Reges Ferdinandum et Johannem controversiam, quam habent de jure Regni Hungarie, arbitrio et judicio Regis Polonie submisisse componendam et definiendam, literas nostras ad ipsum Regem Polonie dedimus, eum quam vehementissime rogantes, et quibuscunque potuimus rationibus Illi svadentes, ut hanc causam omnino decidendam alacriter suscipere velit, tantaque diligentia et equitate justitiaque terminare, ut ex illa discordia nullam Turca occasionem arripiat Christianitatem invadendi.

Ad hec dicetis Pontifici Oratorem Cesaris, qui hic apud Nos agit, Nobis significasse quod Cesar jam pridem fixum destinatumque in animo suo habeat, Se concordiam cum Principibus Germanie initurum, et eisdem concessurum ac consensurum in omnibus, que pertinebunt tum ad novationem ceremoniarum que sunt in Ecclesia receptissime, tum etiam ad redigendam summam illam Pontificis authoritatem et opes in eum ordinem et eam tenuitatem qui illorum arbitrio maxime convenire putabitur; que si vera sint, intelliget tandem Pontifex, ut multa paucis perstringamus, longe prestabilius sibi fuisse, si nostram unius amicitiam aliorum fucis anteposuisset.

Postremo illud etiam atque etiam vos admonendos duximus, ut tractatum illum Lubece, pariter et exemplaria literarum que nunc hijs inclusa ad vos mittimus, secreto apud vos retineatis, neque ex illis cuicquam ulli palam faciatis, nisi quatenus ad nostre cause commodum plurimum facere vestra prudentia judicabit. Et bene valete. Ex regia nostra Grenwici, die 9. Februarij 1531.

Czímzet:

Reverendo in Christo Patri Domino Hieronimo (Ghinucci) Episcopo Wigorriensi, ac Domino Willielmo Beret juris utriusque Doctori, et Magnifico Domino Gregorio Equiti Casalio etc., nostris in Romana curia Oratoribus quam plurimum dilectis.

(Statepapers. King Henry the VIII. Vol. VII. pag. 339. CCCXIV. Letter Henry VIII. to Ghinucci etc.).

31.

Illustrissimi Principes, Domini, Domini mihi Colendissimi servitiorum meorum commendationem. Ser^{mus} Princeps, et Dominus Joannes Hungariae Rex, Dominus meus clementissimus, postquam multa fecisset, et operatus esset, quo possethaberem (habere?) pacem, et quietem cum hoc adversario suo Serenissimo Ferdinando Rege, et nihil potuisset ab eo consequi, propterea me nunc tanquam oratorem suum ante alios Oratores suos praemiserat ad Caesaream Maiestatem et ad Illustrissimas Dom^{nes} Vestras, ac omnem sacri romani Imperii statum, et principes, quos credebat Maiestas mei Regis in hac publica Spirensi dieta futuros, quam Caesaris Maiestas indixerat, sed ipsa (ut sciunt Illustrissime Dom^{nes} Vestre incassum fuit indicta, quod valde miror, quibus sinistris fatis ita inconsulte de rebus, quae ad statum publicum imo ad salutem totius orbis terrarum pertineant deliberatur. Quare necesse fuit mihi presentes meas literas ad Illus

mas Dom^nes Vestras dare, tanquam ad christianos principes et bonos amicos Serenissimi Regis mei, maxime quum ipsemet non possim venire, in persona, ad salutandum Illustrissimas Dom^nes Vestras et cum illis tractandum ea, quae mihi Maiestas sua in mandatis enixe iniunxerat, et hoc qui Serenissimus Romanorum Rex Ferdinandus me non permittit cum aliis principibus quicquam agere, quam cum eo, vel fratre suo, alioquin non vult, ut salvus conductus suus valeat, Praeterea quum iam mensis agitur quod hic sum, et adhuc nihil sciam, in quo statu sunt negotia Serenissimi Regis mei, statui hinc discedere, sed prius haec, quae infra sequentur ad Illustrissimas Dom^nes Vestras scribere, quae etiam omnia publice coram omnibus principibus dicturus eram.

Missus sum, imo ante alios collegas meos praemissus a Serenissimo Rege meo Joanne ad Sacratissimam Caesaream Maiestatem et ad Vestras Reverendissimas Illustrissimas et Magnificas D^nes, volui igitur etiam ante aliorum adventum pauca in hoc Vestro (Clarissimi et incliti principes) frequentissimo, et amplissimo consessu, verba facere. Non credat autem quisquam me tale aliquid dicturum, quod aures cuiuscunque possit iure offendere, non enim veni ad contendendum vel insimulandum quemquam vel ad seminandum odium, sed ad quaerendum amorem, et concordiam, neque princeps meus quicquid de eo fortasse praedicatur, est alterius naturae, nisi qui nulli velit nocere, omnibus quaerat prodesse, etiam inimicis, qui licet, sive iure, sive iniuria (nam de hoc nunc non disputamus) multis casibus agitatus, infinitis calamitatibus affectus, nunquam tamen destitit ab ea hora, qua Regnum suscepit, usque in presentem diem quaerere pacem cum adversarijs. Testatur hoc prima Legatio illius Viennam missa. Testatur secunda tunc etiam ad conventum eius temporis huius Sacri romani Imperii, et eodem tempore ad Sacratissimam Caesaream Maiestatem usque in Hispanias missa quidem, sed ire prohibita, et per Serenissimum Ferdinandum Regem Kremsii retenta. Testantur Olmucensis, Petrocomensis, et postremo posuamensis conventus, quin etiam istas inducias primum trimestres, deinde annuas, hac sola de causa quaesivit, ut liberius posset de concordia tractare, idque medio potissimum Vestrarum Reverendissimarum Illustrissimarum Magnificarum

Dominationum, quarum amorem, et benevolentiam semper plurimi fecit, et semper sibi conciliare desideravit. Nunc igitur Vestrum est Excellentissimi et optimi principes apud Caesaream Maiestatem et Serenissimum Ferdinandum Regem totis viribus adniti, velint, saltem iam nunc post tot damna, et calamitates, desolationes, incendia, caedes, rapinas, tot millium christianorum in perpetuam et durissimam servitutem abductiones, misereri miserorum christianorum, et amplecti cum principe meo, id maximis et submississimis precibus ab eis efflagitante, aliquam honestam, utilem, et toti reipublicae Christianae salutarem concordiam, *nec quaerant (quod hucusque quaesitum esse videtis) cum eversione christianitatis ea quae principem meum nullo modo facere decet. Quis enim adhuc repertus est? si omnium gentium, et saeculorum historiae relegantur, qui diadema regale semel capiti impositum sine capite Deposuerit, nisi forte unus, vel alter, qui, vel tedio curarum publicarum, vel animi potius vilitate, relicto Regno, vitam privatam leguntur sponte fuisse secuti. Quod quidem facere longe difficilius est in Regno non vi, non fraude, non in cuiusquam iniuriam occupato, sed sponte oblato per eos, quorum erat Regem creare, in Regno legitimo herede et successore carente* *). Nam quae contra Regem, de nescio qua, Regni tempore praedecessoris sui affectati machinatione, quae item de eodem Rege suo in novissimo eius prelio desertione, vel de patriae hostibus proditu, vel etiam de amicitia turcica Regno Hungariae onerosa, audio esse sparsa, ea procul sunt (quod pace omnium dictum sit) ab omni veritate, et quaecunque vestris dominationibus libuerit, vel in publico, vel in privato, non pigebit me, eis exponere, meram rei veritatem.

Serenissimus Romanorum Rex scio (quae eius est probitas, ac singularis prudentia) nihil in hoc egit ab initio sine ratione, ita enim credo persvasum fuisse suae Sacrae Maie-

---

*) Ehhez szószerint hasonló kifejezés találtatik Lasco Jerómosnak egy a pápához írt levelében is, mely a „Mélanges historiques" (par Nicolas Comusat?) Troyes 1644-féle gyüjteményben közöltetett. Ezen kifejezésre hivatkozik Rákóczy Ferencz is Memoirjaiban, de ő azt mint Zápolya mondatát adja, ámbár kútfőül a fennebbi munkát idézi.

stati Regnum Hungariae iure uxorio, iure antiquorum contractuum, postremo iure electionis posoniae, suum esse, ad quae ego nunc nihil respondeo, non enim sum missus (ut supra dixi) ad contendendum, vel litigandum, sed ad concordandum. Sed fuit aliquando tempus, de quo sua Sacra Maiestas recordari optime potest, quando princeps meus fuit paratus submittere ius suum arbitrio principum christianorum et inter alia Serenissimo Carolo Imperatori fratri germano adversariisui, quod vel solum satis iustificare potest (mea quidem sententia) apud aequos iudices causam principis mei, sed iam pridem de iure ad vim ventum est, et de verborum contentione ad gladios, et res in eas angustias redacta est, ut rebus christianis sic stantibus, Regnum Hungariae necesse sit, vel in manibus remanere Regis Joannis, vel in nullius principis christiani sed quid ego de Hungaria loquor? quum malum hoc longe ulterius, et latius serpat, vidistis puto optimi principes hostiles gladios, hostilem flammam, non parvam Germaniae huius vestrae nobilissimae partem pervagatam. cuius rei culpam principes dissidentes in alterutrum referunt, multi christianorum in ambos, sed cuiuscunque sit maior culpa hoc unum certo certius constat, et id omnes oculis videmus, nisi discordiis istis quam primum finis inponatur, peiora nos brevi, ac longe perniciosiora visuros, et verendum esse, ne flamma ista occupet, quicquid ubique germanici, vel etiam christiani nominis est. Novi ego et hostium et vestras christiani principes, vires, neque inficior magnam esse, et validam potentiam vestram, sed quando erit? ut vos concordibus animis contra hostem vestrum arma sumatis? quoties ista frustra sunt tentata? quam alta resident in animis vestris odiorum semina? creditis nos ignorare? quo animo sint inter se principatus christiani? quam multi sint quibus suspecta sit vel concordiae principum christianorum, vel aliquorum gloria, ac potentia. At parte ex altera, bone deus quanta apud vestri nominis hostes (ut de potentia nihil loquar) obedientia, quam paratus nervus bellorum pecunia, quam numerosus, et exercitatus miles non solum beliis assiduis assuetus? sed etiam continuis victorij elatus? Itaque his omnibus consideratis, et aliis quae ego causa brevitatis consulto praetereo. Agite quaeso per Deum immortalem Jesum Christum, Magnanimi principes,

radicate penitus ex cordibus vestris omnium odiorum semina, postponite omnes alias vestras curas et hoc solum curate, ut ossitis sapientissimis, et optimis principibus persvadere ob alutem totius orbis christiani pacem, concordiam cum Sereissimo principe meo ineundam. Hoc vos non solum princeps eus Serenissimus summo studio hortatur, sed rogant supplies nationes, et provinciae coronae Hungariae subiectae, ptime certe de tota republica Christiana ac etiam de hac estra nobilissima natione Germanica merite, quae tanto tempore pro vobis, et quiete Vestra fortissime pugnarunt. Quarum tantus sanguis toties pro salute Vestra effusus, si tot campi, unc etiam fratrum eorum ossibus albentes, vos non commoeat? Quid aliud credatis? Austriam, Stiriam, Carnioliam, nnesque alias Turco vicinas provincias a nobis efflagitari? supplicibus votis a deo optimo expetere, quae eandem esse dent conditionis suae, vel bonae, vel malae sortem, quamnque esse audierint horum vestrorum comitiorum de istorum norum principum pacificatione deliberationem. Quare iterum co, animadvertite, Christianam Rempublicam capessite, meores illius pristinae Vestrae Germanicae virtutis, quae nos discordiarum atque odiorum seminatores semper persequendo, et pacis ac quietis christianae religionis amatores, connuo defendendo, tot trophea, tot triumphos, denique immorlem gloriam, ac orbis imperium peperit. Dixi.

(Bibliotheca Cottoniana. Vespasianus F. I. 55–58. sz.).

Ezen okirat, mely azon kori másolatban van, alkalmasint János király követe által adatott be az angol kormánynak. És valóinűleg Lasco Jerómosnak a német birodalmi gyűléshez beadott szédje.

32.

Magnifice domine et Amice nobis honorandissime.
Salutem et serviciorum nostrorum commendationem.

Non videatur mirum quod ad quedam in litteris Vestre D^nis ad alterum nostrum datis contenta, ambo respondemus, id propterea eciam factum est, quod cum ab inicio pari voluntate, et equalibus Studijs huic Maiestati Regie domino Nostro clementissimo serviverimus, Nunc eciam, nec in hijs que scribimus dissentimus, D^tio Vestra scribit pluribus verbis de negocio absolucionis ab excommunicacione contra Regem nostrum iniuste lata, de qua re nos multa locuti sumus, et tractavimus, cum Maiestate domini nostri, cui nullo modo videbatur quod debuisset pro talibus censuris tollendis instare, ut que fuissent late contra omne ius Mundi. Nullum enim est tale delictum in Mundo propter quod Rex debuerit ad Instanciam et assercionem inimicorum, non citatus, non auditus, non convictus, nullis terminis Juris legittime servatis, Excommunicari. Quod neque in privata quacunque persona debuisset fieri, multo minus in Rege, et in tali Rege, a cuius Regno nunc salus tocius christianitatis, sine dubio dependet. Et propter hoc, cum sentencia huiusmodi sit omnino nulla, prout a viris doctissimis, tunc adhuc cum hec in Iniuriam Regis promulgabantur, fuerat repertum, et decisum. Non videbatur Regi hanc rem magni faciendam. Asserenti pocius esse officium Sanctissimi domini nostri retractare sua sponte ea que in hunc modum fuissent acta. Inductus tandem est non sine maxima difficultate ad ea que Vestra D^tio et frater eius dominus Franciscus intelliget, ex hoc Nuncio secretario Regio domino Andrea Corsino Florentino, et ex Instruccione sue Maiestatis, Quam Vestra D^tio ab ipso accipiet, Jam Vestrarum D^tionum erit pro sua in Regem propensitate agere apud Sanctissimum dominum nostrum, ut censure iste omnino tollantur, Sanctissimus Dominus Noster preter Regis innocenciam et Justiciam deberet in hoc statum eciam presentem rerum suarum considerare, nunc eciam eo ventum est, ut Hungaria inficiatur dogmate Luterano, de quo et nuper scripseram ego Sirmien-

sis aliqua Sanctissimo domino nostro et in veritate miratus sum, quando ex literis Vestre dominacionis cognovi illa displicuisse. Credimus nos teneri, pro ea devocione, qua et sanctam Apostolicam Sedem et privatim suam Sanctitatem prosequimur, cerciorem facere suam Sanctitatem de hijs que in istis Regnis aguntur, ad rem sue Sanctitatis pertinent et scribere ei veritatem; nam adulari in seriis perniciosum est, et tenemur admonere suam Sanctitatem de hijs per que sola talibus morbis obviari potest, sed si sue Sanctitati, et Reverendissimis dominis Cardinalibus male sonant talia in auribus, facile est nos a talibus abstinere, et abstinebimus posthac, sed credimus nostram taciturnitatem plus obfuturam Sedi Apostolice. Nunc etiam non solum per oppida insigniora Hungarie, palam docetur, et predicatur Luteranismus, sed hic quoque Bude Rege conniuente, cui quando de hoc loquimur, respondere solet se esse excommunicatum, hoc tamen ab eo egre impetravimus ut hic Bude prohibitum sit Luteri dogma publice predicari usque ad reditum huius Nuncii et Secretarij. Nobis videretur quod Sanctissimus dominus Noster talia negligere non deberet, quia istud malum assidue lacius serpit, et deberet regem absolvere et omnibus modis ad se allicere, non desunt et ex Germania, et alijs provincijs christianis principes, et multi ex Regni Hungarie primatibus Regem sollicitantes. Nos pauci facimus omnia nobis possibilia, pro Rege in devocione Sancte Sedis Apostolice retinendo, sed nescimus si re in tantum adaucta, et Regis animo in tantum exacerbato, ad hoc erimus sufficientes, presertim non sublata ista tali ac tam atroci offensa. Et credat sua Sanctitas quod magne condiciones offeruntur Regi, dummodo Luteranismum non prohibeat in Regno et dicione sua. Dominatio Vestra consideret si Rex a Sede Apostolica, hoc pacto cum omnibus suis exagitatus tenetur multum de hoc curare, et non pocius cogitare de commodo suo, et Regni sui, presertim cum isti, quorum plena sunt omnia, magnis et evidentissimis ut isti dicunt racionibus probare contendunt, non agi de fide sed de illis de quibus (quando scripta nostra in tantum displicent) apercius non scribimus, sed utinam ex illis neglectis, ne maiora mala et dampna Sedi Apostolice quam venerunt. Consideret sua Sanctitas una cum Rev

dominis Cardinalibus in quantum hec res tam brevi tempore crevit. Quid in posterum futurum credit: Nisi cito bonis, Salutaribus et christianis remediis provideatur? Nos Vestre dominationi eciam atque eciam commendamus, Que felix valeat. — Bude 1. die Decembris 1533.

Vestre dominationis Cordialissimi Amici

Jo. Fran. de Frangepan m. p.
Steph. Brodaryt
Sirmiensis.

A levél külsején látszik a két pecsét helye és a következő felirás:

Magnifico domino Gregorio de Casalis, oratori serenissimi Regis Anglie, apud Pontificem Maximum domino et Amico Nobis honorandissimo.

Aut eo absente dno Francisco de Casalis.

(Bibliotheca Cottoniana. Vespasianus. F. I. 24—25. sz.).

33.

Illustrissime Magnifice Domine et amice honorandissime. Post mei Commendationem salutem et felicitatem. Misi ad Serenissimum Dominum Regem Anglie, communem Dominum nostrum, hunc Magnificum Dominum Petrum de Baba cubicularium regis mei. Rogo Illustrissimam Magnificam Dominationem Vestram, velit sibi apud istam Maiestatem esse bonus patronus et promotor. Quod rex meus omni offitio studebit rependere Illustrissime Dominationi Vestre, Quam felicissime valere opto. Parisiis XXVij. Junij. Anno Domini M. D. XXXIX. Illustrissime Mfice Dominationis Vestre Fautor et Amicus Jo. Statilius E. Transilvan. Serenissimi Dni Jo. Regis Hungarie orator.

Czímzet:

Illustrissimo et Magnifico Domino Thomae
Crumwello Consiliario
Secretario et custodi priuati
Sigilli regiae Maiestatis Angliae
Domino et amico honorandissimo.

(Bibliotheca Cottoniana. Titus B. VII. fol. 195).

Ezen eredeti levél egészen a püspök keze irásában van írva, a pecsét nincs meg, de helye látszik.

Crumwell vagy Cromwell Tamás jeles státusférfiú a XVI. században egy London melletti falusi kovácsnak fia volt, ki eleinte Wolsey bíbornok, később pedig a király szolgálatában állott, az ország legfőbb hivatalaiban szolgált és végre Essex gróffá neveztetett.

34.

Serenissima Reginalis Maiestas
Praemissa Servitiorum meorum diligentissima commendatione.

Cum Exploratum semper habuerim animum Domini Stephani piaememoriae, Regis Poloniae patrui mei desideratissimi erga Serenissimam Reginalem Maiestatem Vestram, quam ipse semper magni fecit, et pro debito suo, omni studio, ac diligentia coluit, ita ut nihil unquam quod ad testificandum animum, nihil quod ad promptitudinem suam declarandam erga Serenissimam Reginalem Maiestatem Vestram omittere voluerit, meum esse duxi, ut qui post mortem eius Nepos relictus sum, tam piis vestigiis illius inherendo, mea, familieque mee, promptissima fidelissimaque servitia, Serenissime Reginali Maiestati Vestre offerrem; certificando eandem, quod si quid unquam ego potuero, quo animum hunc meum e[illegible] quem erga Serenissimam Reginalem Maiestatem Vest[illegible] declarem, id totum libentissime me facturum Sereni[illegible]

ginalis Maiestas Vestra non dubitet. Caeterum quoniam Orator Serenissime Reginalis Maiestatis Vestre apud Imperatorem Turcarum, Oratorem fratris mei Illustrissimi Principis Transsijlvaniae cum saluberrimis consiliis, tum etiam omni Studio ac diligentia sua, adiuuat et promovet, quo facilius negocia familiae nostrae expediri queant; et eo ipso nomine est quod Serenissime Reginali Maiestati Vestre multum debeamus, et insuper meo, fratrisque mei Illustrissimi Principis Transsijlvaniae nomine obnixe rogo, ut Serenissima Reginalis Maiestas Vestra pro sua erga familiam nostram benignitate et clementia, in posterum etiam authoritatem suam hac in parte interponere velit, sic enim negocia nostra cum in dies faciliora tum etiam et in optimo statu constituta fore non dubitabimus, quod facile ac sponte facturam eamque benevolentiam erga manes Divi Stephani declaraturam Serenissimam Reginalem Maiestatem Vestram speramus, ac certo nobis pollicemur. Nostrum autem erit, ut pro tanta erga nos benevolencia ac benignitate non modo gratos, sed gratissimos etiam nos semper fore Serenissime Reginali Maiestati Vestre declaremus ac testificemur. Insuper Deum optimum maximum praecabimur, ut ille Serenissimam Reginalem Maiestatem Vestram quam diutissime servet incolumem. Interim autem si quid erit. quod ego in his partibus Poloniae ubi Senatorium ago, et in aliis ditionibus mihi subiectis, ubi subditi Serenissime Reginalis Maiestatis Vestre frequenter propter commertia sua exercenda commorantur, vel Serenissime Reginali Maiestati Vestre inservire, vel subditis illius gratificari possum, cum ex innata quadam mea erga gentem hanc affectione, tum quod integerrime Serenissimam Reginalem Maiestatem Vestram colere desidero, inveniet me semper paratissimum ac promptissimum; Et quoniam propter singularem illorum fidelitatem et incredibilem bonitatem, vix unquam in aula mea aliquo carere possum, inde proventum quod praeteritis diebus Rugerium, fidelissimum servitorem ac subditum Serenissime Reginalis Maiestatis Vestre in famulitium meum asciscere volui, qui assiduis semper praecibus ardentissimisque votis, cum pro incolumine Serenissime Reginalis Maiestatis Vestre tum pro felicissimo rerum illius successu Deum Optimum

Maximum exorare ac flagitare non negligit. Quod reliquum est me, meaque humillima Servitia Serenissime Reginali Maiestati Vestre diligentissime commendo. Datae ex arce mea Helspergen die 6a Septembris Anno 1593. — Serenissimae Reginalis Maiestatis Vestrae Servitor Andreas Cardinalis Bathory m. p.

A levél külsején a következő czím olvasható és a pecsét is látható :

Serenissimae dominae Elissabethae Angliae Hyberniae etc. etc. etc.
Dominae Clementissimae.

(Bibliotheca Cottoniana. Vespasianus. F. I. 119—120. sz.).

Ezen levél eredetije egy félbe hajtott papírívre van írva és Báthori Andrásnak saját keze aláírásával és pecsétjével van ellátva ; a pecsét még most is megvan, de a benyomás nem jól vehető ki rajta.

35.

Illustrissime domine Amice
nobis Observande.

Etsi nulla nobis cum D. V. Illustrissima intercedit noticia, quia tamen scimus eam tanta esse humanitate praeditam, ut ignotis etiam hominibus copiam sui facere in more positum habeat, non dubitavimus Secretario huic nostro Generoso Stephano Kakosio (vagy Rákosi) quem ad Serenissimam Angliae Reginam certis de causis misimus, id in mandatis dare, ut eam nomine nostro inuisat, salutem, faustaque ei omnia precetur. Quem ut ea audiat, et negotia omnia nostra, quae ab eo intellexerit commendata sibi habeat, ab ea summopere petimus. Daturi nos quoque sumus operam, ut pro eius in nos benevolentia, si praestari aliud ex tam longinquis terris non poterit, saltem optimi erga eam animi voluntate ei satisfaciamus. Cui nos commendantes, omnia laeta et fortunata precamur. Datum Alba Juliae de 11. Mensis Septembri

domini 1593. Illustrissimae Dominatiois Vestrae amicus Sigismundus Báthory Transilvanorum Princeps.

A túlsó lapon lemásolt levél külsején a következő czímet olvasható:

Joanni Pokering Sacratis-
Reginalis Maiestatis Cancel-
Consiliario etc.
Amico nobis observando.

(Bibliotheca Harleyana 7011. sz., Fol. VI.).

Ezen levél eredetijében Báthorynak saját kezével van aláírva és hivatalos pecsétjével ellátva.

36.

Sacra ac Serenissima Reginalis
Maiestas Domina Clementissima!

Existimo hactenus ad aures Sacrae Reginalis Maiestatis Vestrae pervenisse, quanta omnium bonorum strages, per summam Tyrannidem a Vaivoda Transsilvaniae Sigismundo Bathory facta sit; omnes in dicta causa sine ulla processu iuris, in composta nocte inaudito supplicii genere necati, sed precipue fratrem suum charissimum Balthasarum Bathori (cui fide ac literis obstrictus erat) tutorem ac propugnaculum vitae suae, decus militiae, suffocari iussit. Alter frater natu maior vitae consulens, huc ad me confugit. Sed haec cur quove modo acta sint, Aures Sacrae Reginalis Maiestatis Vestrae onerare nolo. Habemus ab asseclis ac assentatoribus eius totius Tragediae rationem, quam Sacrae Reginali Maiestati Vestrae mitto, facile ex iis Sacra Reginalis Maiestas Vestra coniiciet, quo consilio omnia patrata sint. Caeterum confisus benevolentia Sacrae Reginalis Maiestatis Vestrae Singulari erga me familiamque meam, variis in rebus luculenter ostensa, nunc iterum ad Sacram Reginalem Maiestatem Vestram confugio, Orans, velit clementer aliquem Elbingae Anglum no-

nominare, cui confidenter omnia aperire possim, per eumque vulnera nostra, ac necessitates, Sacrae Reginali Maiestati Vestrae humiliter aperire; Nec enim tutum mihi est in hac calamitate, per litteras apud Sacram Reginalem Maiestatem Vestram agere, confido Sacram Reginalem Maiestatem Vestram hoc mihi pro clementia sua innata, et erga oppressos benignitate, non denegaturam. His me familiamque meam in gratiam Sacrae Reginalis Maiestatis Vestrae commendo. Datae Mechouiae die 19. Januarii Anno Domini 1595. Screnissimae Reginalis Maiestatis Vestrae Servitor humillimus Andreas Cardinalis Bathory m. p.

Ezen levél külső lapja hiányzik, úgy hogy csak az egyik fél ív van meg és ez könyvbe levén ragasztva, az aláírásnak végső része nem látható, úgy mint az utánzat mutatja. A pecsét a másik most hiányzó lapról van levágva és az aláírás mellé odaragasztva és idegen kézzel, (alkalmasint valamely könyvtárnokéval), az eredeti czím hiányozván, a következő másolat van a levél egyik szélére írva:

Serenissime Reginali Matti-
Elizab. Dei Gracia Regine
Ang. Hibernieque etc. Domine
clementissime.

(Bibliotheca Cottoniana. Vespasianus. F. I. 21. sz.).

37.

Alla splendidiss^{ma} gloriosiss^{ma} et Fulgidiss^{ma} Elizabetha Regina sopra tutti gli grandi, che seguitano Jezu, sapientiss^{ma} moderatrice de tutti gli affari della generation Nazarena, Ser^{ma} et gratissima nebbia di pioggia, fonte et splendor di honesta, dulcissima Sig^{ra} et Herede di beatitudine, et gloria dell Inclyto regno d'Anglia, al favor della qual tutti recorono, desideriamo il prospero fine, d'ogni sua real attione, et offriamo la benevolenza, et gratia degna della nra amicitia con ogni fellicita.

Desideriamo sia auisata, che hauendo l'Altiss^mo Sig^r Dio commandato nell' Alcorano, Combatete per la fede Diuina et hauendo io voluto dare essecutione, a quel eccelso, et Diuino, comandam^to mi deliberai far la guerra per l'amor di Dio, con la robba et propria persona, et con li miei familiari vittoriosi gverrieri, et in questo fortunato, et auenturato anno, mi sono con fellicita, grandeza, et prosperita levato della regal sedia, et Imperial mia residenza del custodito Constantinopoli, per far l'Impresa della fortezza di Agria, de Re di Vienna, tenuta per fama fortiss^ma et Inespugnabile, alla quale pervenuto che io fui, col mio innumerabil vittorioso essercito, quella di lontano apareva una fortiss^ma et inespugnabil fortezza, come in monte de Demauent, et equale alli duoi monti de Elburs, et Eluent, et dopo fattose gli piu vicino, si monstrava insuperabil fortezza, come il monte Caucaso le cui fondamenta parevano che superassero di gradezza il buoe, et il pesce, che sostenta il mondo, et che le muraglie, et torri di quella aguaglia serro d'Altezza i pianeti del cielo, sopra i quali se vi havesse voluto volare il sublime *uccello* del monte Caucaso, et passarui sopra l'auenturata fenice, dal spavento di quel estrema eminenza, gli sarebbono cadute le pene, et le alli; le palle poi della sua mirabil Artellaria, et archibuggieria, cadeuano aguisa di densa pioggia, in grossa tempesta, il fumo delle quali ascendeuano aguisa delle nuuoli al cielo, doue che non solam^te era difficile l'accostare, et avicinare l'essercito, ma anco con tutto, che fosse Impossibile alli uccelli il salirui, nientedimeno i miei generosi Visiri, potenti Beglerbegi, et famosi sangiachi, et il mio come le stelle innumerabil essercito, — che siano sempre con honore conforme alla molto loro generosita, et valore, — non guardando ne stimando nulla le loro artegliarie, et archibuggiarie, senza alcuna soprasedenza arditam^te cinsero la predetta fortezza, et per manifestar et far cognoscer alli Nazareni tanto maggiorm^te la potentia Musulmana, piantorono li bastioni dirimpetto alli luoghi fortiss^mi nei quali essi maledetti dannati molto si confondauano, battendola con l'artellaria, et menandola da ogni canto, che si poteva dir giustam^te esser disceso questo capitolo dell' Alcorano, in proposito di questa fortezza, che dice, „habiamo fatto piouer sopra quelli le pietre, et li

habbiamo abbissati, et sommersi nelli abbissi," in somma in questo modo circa vinti giorni continuam^te dall'Alba sinoa notte fu combatuto, et fatto strage delli ostinati inimici, et con tutto che per le gran pioggie fatte in quei giorni fossero necessitati li soldati, et veri Musulmani stare nel fango, et fusse anco molto difficile l'aquisto di detta fortezza, non dimeno conoscendo il mio innumerabile essercito dover da simil fattiche, et patimenti aquistar merito, et miscricordia nel altro mondo, racomandando il tutto all' omnipotente Iddio, diedero la bataglia alquante fiatte di giorno, et notte come ferocissimi Leoni, et prima presero uno dei sette forti molto Importante grande come Gallata o Scutareti et dopo alli XI. della Luna di Seffer in giorno di Venere, nel principio della Pasqua de fideli si prese et aquisto con la mia Imperial potentia, anco tre altri fortissimi forti, et mando a fil di spada da cinque mille infideli che dentro sj trouauono, et il restante d'essi essendosi retirati et fortificati nei forti di dentro, i quali alli 19. della sudetta Luna, il giorno del benedetto Sabbato pervenuti all' orecchie del core, quella altra voce di annonciation Divina, che é nell' Alcorano, che dice, noi te habbiamo certamen^te aperta la via (delli evidenti) a questi, et Dio ti fauorisce, con il eccelsa fauore, immediate *fu* per gratia del immenso Sig^r presa compitamen^te la detta fortezza, la quale insieme con tutti li suoi borghi, Castelli, Ville et sudditi circonvicini se sono inclusi, et posti nel mio Imperial Dominio, ma hauendo gli Infideli presentito dell' altissimi miei comandamenti sparti alli confini, come la mia Imperial resolutione, era gia di condurmi a questa vittoriosa Impresa in cossi aspro tempo, li esserciti del Re di Vienna, Spagna, Papa di Roma, Duca di Fiorenza, et Transiluania, et in somma li soldati di sei, o sette Re al numero de $\overline{300}^{m}$ incirca si messero insieme secondo li lor modi, et venero ad unirsi nelle parti d'Agria doue tutti in ordine, pronti, et ben armati, con cento pezzi di bellissima artilleria, di valor di dieci milla cechini l'una, colubrene, Bassilischi, et molti altri pezzi grossi, hauevano fatto questo vano pensiero di venir ad assaltar di notte alla sprouista, l'Imperial mio padeglione, mentre i Mussulmani guerieri stesero intenti all' espugnatione della del

fortezza d'Agria, ma lodato l'altissimo Dio, che cio non le reusci et in questo hauendo la mia Imperial Mag^ta inteso dalle spie, et lingue prese, che detti maledetti haveva la nova d'esser stata prese una simil inespugnabil fortezza, come Agria in cossi pocchi giorni, si crucciorono et sentirono estremo dolore, vedendosi privi, et senza speranza di quella et perciò venuti innanzi, si haueuano con grandissimo essercito accampati circa due giornati vicino a Agria, con animo risolutissimo di venire sopra mio Imperial padiglione, subito che con fellicita me fossi levato di quella, et poi andarsene sopra Agria et recuperarla, immediate ci accese et infiamo talmente il foco del zelo del honore, che e rinchiuso nel mio Imperial petto, che me levai da Agria col mio vittorioso essercito et a drittura inviatomi sopra le inimiche trenchere, alli 3. della Luna de Rabil euel, in dí di venere mi accampai al dirimpetto di quelle, onde da ambe le parti furoro poste in ordinanza le squadre, et dato principio alla battaglia, et essendo tra li esserciti un Palude a guisa del luoco, che é tra il Paradiso et l'Inferno, et volendolo passare, fu cercato da ogni canto, et dopo usata dilligentia, trovato un sol passo ben molto difficile, alquanto lontano da le loro trincere, al quale avici natasi la mia vittoriosa milicia, le fu dall inimico campo sbarate le artellarie, et archibuggiaria contra, di che la loro maledetta fantaria in superbitasi, passato che hebbe il detto passo, et venuta dalla banda di qua del mio vittorioso campo, li miei guerieri Mussulmani mandoroni a fil di Spada circa doi o tre mille infideli, che da questa banda erano passati, et presero lo loro insegne, et bandiere, ma ritrouandosi quel giorno dal canto sinistro i santi invisibili, non fu atteso con molto studio alla battaglia, ma il seguente giorno ritrovandosi essi santi verso le parti d'oriente, et essendo certissimo di douere quelli per ordine dell' Altiss^mo Dio esser favorevoli al essercito Mussulmano, immediate la maggior parte del mio essercito Imperiale passando il sudetto palude scorse sopra le trincere delli Infideli spiegando le vittoriose insegne come le alli dell' [a]venturata fenice, et getando dalla bocca dei draghi il fuoco, et sbarando l'artellaria, entrarono li miei valorosi guerieri nella battaglia dando Impetuosam^te l'assalto, alla destra, et sinistra banda delli inimici, tagliorono le teste

de molti arditi, et valorosi infideli, demostrando molto virillissime prodezze, et generosissimi fatti et anco nel' istessa battaglia alcuni de miei generosi Visiri, et esperti Sangiachi demostrorono molto maggior valore, et prodezza di quello si sperava talche con l'aiuto dell' eccelso Dio fu dato una o due volte la rotta alle squadre nemiche, le quali accio non fugissero per esser vicine alla montagna, fu usata questa astutia, che dato che hebbero li nemici infideli l'assalto alli Beglerbei miei schiari, la mia vittoriosa militia retirandosi gli die de luoco, et cossi con questa astutia si fece passare il passo et venir dalla banda di qua detti maledetti, et perche mentre detti Beglerbei stauano in ordinanza con li guerieri et vittoriose insegne vierno (vicino) alle tende, non diedero con Impetto l'assalto a detti scelerati; quelli al hora giudicando, che i Mussulmani hauessero hauuto timore, et fossero vinti da loro, insuperbitisi, in un tratto la fantaria, (fanteria?) et dall'altra la cavallaria assali con grand Impeto l'Imperial mie tende et padiglioni, onde subito da tutti i canti l'essercito Mussulmano con le spade spargetrici di sangue, facendosi innanzi andorno adosso detti infideli, li quali per favor di Dio furono in un momento tagliati a pezzi, et empite le campagne de corpi morti, et a molti d'essi nel palude istesso furono tagliate le teste, si che havendo in questo modo permutato la loro constanza in brutissima confusione, et cambiato la loro generosita in vilissima fuga, il piu nobile tra i segri grandi Feti Gira Sultan il Tartaro, la cui grandezza sia per sempre con il suo velocissimo essercito tartaro, et insieme con il mio come le stelle innumerabile essercito, cacciando detti infideli sino nelle loro tende, le quali volendo ivi fortificarsi et vedendo non potersi salvare, furono al fin sforzati ad abbandonar le loro tende, et padiglioni, robbe, bagaglie, artellarie, et ogni sorte d'arme, et fugire con la sola vita alle montagne, dove anco non potero salvarsela, che sopragionti dall' essercito Tartaro gli furono separate le teste dalli busti, et de loro Capitani solo a pena ne fugirono doi o tre che furono di quelli, che sotto havevano cavalli freschi, et buoni, li centopezzi della bellissima artellaria, et le loro armi, sono state poste tra le miei Imperiali, et per tre giorni continui, la detta fiumara, per la grande Stragge et occisi

fatta, corse purissimo sangue, et innanzi del tramontar del sole, in meza hora, hanno i buoni, et giusti veduto con l'occhio del intelletto da cento et vinti mille infideli mandati a fil di spada, onde che l'hauer in cosi poco tempo, fatta tanta strage de persone, non fu per opera humana, ma ben divina, et come dice questo altro capitolo del Alcorano, voi non le havete occisi, ma Iddio li ha occisi, la meta di questa maravigliosa battaglia, per esser due volte maggiore delle fatte battaglie nelle campagne Calderane, o Mihach, (Mohács) siano rese infinite gratie al sommo Iddio, et per esser conveniente, et necessario, il far sapere a tutti li Mussulmani la nuova di questa perfetta, et fellice Impresa, sia scritto, et mandati nobili commandam^ti alli ministri del mio custodito Imperio, et sia fatta gioia, et allegrezza, et essendo anco necessario il far a V. Sta per la nuova di questa Impresa, si come si convienne alla ottima amicitia amorevolezza, et sincerita, che havete con la nra fellice porta, a Vra Ser^ta anco sia scritta, et mandata la nra Imperial lra, et bisogna che al gionger d'essa, in conformita della perfetta amicitia, sincerita, et lealta, che conserva con la nra fellice porta, mandi da parte di Vra Ser^ta lre et huomini alli ministri delli paesi di Vra Ser^ta facendo sbarrare dalle Vre fortezze l'artellaria, far festa et allegrezza. Al diletto Ambass^r di Vra Ser^ta residente alla fellice porta il glorioso tra la nation dell Messia Edvardo Barton, essendo li stato Imposto douer venire insieme col nro sudetto Imperial campo, senza hauer potuto havere da Vra Ser^ta licentia é venuto in compagnia delle mie Imperial staffe, et ha benissimo satisfatto l'officio suo nella guerra, del qual da lui prestato servicio siamo restati satisfatti, et percio si spera, che da Vra Ser^ta sera gradito, et accetato il servicio da lui prestato nel nro Imperial campo, il qual Ambass^r di Vra Ser^ta hauendo ei fatto sapere anco hauer Vra Ser^ta mandata grossissima armata, contra il vro nemico Re di Spagna, et esser restata Vra Ser^ta per fauor di Dio vettoriosa, habbiamo sentito grandiss^mo contento et allegrezza, et cossi a Vra Ser^ta sia notto.

Dall custodio Constantinopoli alli ultimi di Regiep l'anno 2005. cioe circa l'ultimi di Februaro 1596.

(Bibliotheca Cottoniana. Nero B. XI. 225. ss.).

Ezen levelet írta Erzsébet királynéhoz III. Mahomet török császár. — Az olasz, úgy látszik, eredeti fordítás, mely Konstantinápolyból úgy küldetett, de sem aláírás, sem pecsét nincs rajta. Ezen levél angol fordításban közöltetett az „Original letters by Sir H. Ellis" III. Series IV. Volum. Letter 443, pag. 138—147.

A kéziratban a papír szélén a következő megjegyzés van írva angol nyelven: „The Turkes dreame that the world is founded uppon an oxe, the oxe standing uppon a fish, and the fish uppon the sea". —

38.

Generose Domine Amice et frater charissime.

Ah pudet me ruinam et cladem patriae nostrae afflictissimae digitis meis atque calamo exarare, non enim iam illa vetusta et calamitosa Ungaria stat, nec solum fumigat, sed ardet et flagrat, et iam iam exterminium minitatur nisi DEUS omnipotens furorem hostium reprimat. Hoc anno enim Vacium Turcarum opulentissimum Emporium ac portorium ad Ripas Danubii duobus miliaribus a Buda situm per Serenissimum Archiducem Maximilianum captum et munitum annona et milite repletum, Postea per eundem ducem Hatvan fortalicium hostium munitissimum obsessum, et per plures dies tormentis muralibus quassatum, deinde per insultus ac irruptiones non sine cruenta victoria captum, hostibus ac defensoribus ad internecionem deletis, sic nobis fortuna favebat, ut longe maiora nobis promitteremus, habebat enim Serenissimus Dux exercitum opulentissimum ac pulcherrimum, ut nihil sibi etiam contra Imperatorem Turcarum deesse videretur, nec in ipso principe quidquam desiderari videbatur, sed brevi gaudium nostrum in luctum est conversum, nam supervenit Machometes Imperator Turcarum cum numerosissimo Exercitu, volens opitulari, ad Hatwan suis, sed cum iam de illis actum fuisset, sine mora Agriam, celeberrimum ac totiusque christianitatis propugnaculum obsedit, et per 24 dies graviter afflixit et oppugnavit, tandem per cuniculos su pulvere subjecto Moenia ac propugnacula pluribus

solo aequavit, insultusque ac irruptiones continuos tres dies noctesque interdum ulterius fecit, neque enim id ei difficile in tam numerosissimo exercitu erat, ultra enim trecenta millia militum secum traxisse dicitur. Postea fatigatis et diminutis propter glandium tormentariorum nostris blandiciis et veteri astu agressus incolumitatem omnibus promittens, obsidesque interponens, deditionem Pauli Niari Aulici quondam Cesareae Maiestatis, et *Truliscij* militis inexperti caepit; Neque tamen fidem hostis servavit, sed aliquos in captivitatem rapuit, plures sine discrimine delevit, quorum in universum cum matronis, virginibus, Nobilium pueris, et promiscua plebe, ad sex millia erant, concidit ibi flos iuventutis militiae ac disciplinae Ungaricae, ut cetera taceam, quod tormenta muralia, machinae bellicae ingentis structurae ac aedificia. Potuerunt sane opitulari, si modo princeps paulo maturius copias coniunxisset, sed tarditas atque mora nos in has calamitates atque difficultates attraxit. Jam amissa Agria quarta die post Transilvanus et Serenissimus Archidux auxiliares ac socias copias ad oppidum Vamos coniunxerunt, et sequenti luce instructa acie recta contra Imperatorem Turcarum, qui ad Agriam muniendae ac instaurandae ruinae erat *dixexerunt* (discesserunt?), terciisque castris ad oppidum Kerestes ab Agria duobus miliaribus ab hostibus exustum pervenerunt, ibique duos Weziros Bassas ad ripam fluviali ponte deiecto invenerunt, traiectum omnino prohibentes, tormenta nobis cum Janiczaris copiosissimis plurima nobis opponentes, virtute tamen peditatus nostri (quorum cura tunc mihi erat comissa) inde non sine damno nostrorum amoti et profligati, et versus Agriam fere per integrum miliare prosecuti *et cesi 48 falconti;* Inter hos duo muralia tormenta capta, sic nobis arridebat fortuna, ut si illius diei victoria usi fuissemus, totus exercitus Turcarum Imperatoris deletus et pulsus fuisset, aegre enim ad Agriam, haec a captivis accepimus, retenti sunt, tantus ipsos hostes invaserat terror, sed iam occidente sole nox ipsa *pugnam* diremit, et tuba receptui canere iussum castra nulla nostra posita, sed prout dispositae et instructae erant copiae; sic lassi ac fessi in armis et stationibus propriis futuram lucem expectavimus, pugnaturi iterum si modo hostis copiam pugnandi fecisset, obviamque nobis venisset, non enim satis

tutum erat abundante milite ac machinis tormentariis ad quadringentos, et capta arce in edito loco habita, ac fluviolo vix ubique vadoso hostem in castris suis agredi et lacessere. Fixa et metata sunt ergo castra nostra fere eodem loco ad pagum Kerestes et Abran exustum, penes eundem fluvium et paludem, quam in ipsa planicie natura fluvioli effecerat. Sequenti die apparuit hostis intra milliare campo aperto considens, preludiaque *belli ciens* Mixtus cum Tartariis velitationibus ac tormentis, falconetis levioribus quos tamen facile per flumen reiecimus, imo contempsimus. Tertia die universus Turcarum exercitus instructa acie per totam diem ex opposito stetit, pugnaturi nisi fluviolus, lutosus et aegre vadabilis prohibuisset. Tormentis maioribus invicem iaculati nos per flumen allicere volentes, quod non fecimus, et per peditatum nostrum a sinistro cornu aegre tentatum, et cum damno roiectum nox iterum pugnam diremit, et hostis itidem in proximo cum ingenti more suo clamore castra posuit. Quarta die uterque exercitus ad pugnam paratus et avidus in campo apertissimo, summaque planicie copias suas disposuit, ac explicavit. Primam aciem nostrorum ducebat cum suis copiis et tormentis bellicis ac peditatu suo a latere sibi utroque existente; Princeps Transilvaniae claudebat latera, agmina Germanorum cataphractorum suorum; Sequebatur subsidiis

...

Serenissimus Archidux Maximilianus cum 4: Germanorum cataphractorum medias adherente exercitu Ungarico ex superiori Ungaria idest Cassovia cum equitatu copiosissimo, qui vires et robur totius exercitus erant, et ad custodiam Principis D. Simeon Forgach, Stephanus Bathorius, Stephanus Homonaj, et alii fortissimi milites, destinati, Dominus Prepostulari et Rakóczy propter morbum postero die qui pugnam secutus est, castris excesserat, latera claudebant peditatus cum tormentis maioribus ac falconetis *acie diu* ingens numerus Cataphractorum Germanorum, extremum agmen claudebat exercitus, Cis et Transdanubianus simili modo, et bono ordine dispositus et in ordinem redactus fuerat. Pro custodia castrorum ad duo millia equitum et peditum relicti. Urgebat enim et lacessebat nostrorum ex altera parte Castrorum hostis, in suas insidias ad trajiciendum flumen et paludem, neque prohibentibus

nobis, imo hoc volentibus traiicere coepit. Missisque Tartaris qui versus Tibiscum ab oriente in parte nostra quamvis longe erante castris prelia comittere ceperunt, quo viso non expectato ut omnes hostes traiiciant, Prineeps Transilvaniae strenue illos invasit, et ad primum impetum facile illos profligavit, et per flumen lutosum, ac paludinosum, ingente strage edita trajecit: Hoc secuti cum gaudio per hostium cadavera incunctanter flumen traiecimus, tormentaque multa hostium obtinuimus, ibique exercitum nostrum omissa priori ordinatione in unum fere coniunximus, non tulit hostis ardorem et clamorem nostrorum JESU sine intermissione invocantium, turmatim surgere coepit, et castra deseruit, paucis turmis in

...

statione penes camellos quorum ad 50 numerus erat, relictis, phalanx autem Macedonica, qui Janczari dicuntur, cohors praetoriana facili negotio pulsa, et abjectis sclopis fugata, ex quibus magnam edidimus usque ad tentoria et castra hostium stragem. Ubi et mihi pugnare contigerat. Jam in mediis Castris et Tentoriis Imperatoris Turcorum pugnabatur eo modo ut etiam pedites Germani cum duobus vexillis eorum pervenissent, sed proh dolor, praeda alliciti; Interim stabat in ordine equitatus noster Transilvanus qui fortiter in prima acie pugnabat, hostemque lente iam fugientem urgebat. Interim Janiczari ex summa desperatione, cum Castra Turcica in summa planicie essent, nec ulla in fuga illis spes esset, delapso iam maiori ex parte Equitatu Turcico recollegerunt peditatumque nostrum magis praedantem, quam pugnantem, reiecerunt ex Castrisque a Tentoriis propulerunt, quo viso sinistrum cornu nostrum nemine urgente flectere et sensim ad suos sese recipere coepit. Hoc viso Exercitus Transilvanicus totus reversus, nam Tartarus ad sinistrum latus omnes vires suas admovere coepit. Turbatis ordinibus et paucis Turcis instantibus (fugerant enim iam turmatim excepto peditatu pene omnes) nostri retrocedere ad flumen cum fuga coeperunt, peditatumque et qui cum illis eramus ad castra hostium reliquerunt, tantusque terror panicus illos invaserat, nondum urgente hoste, ut in medio victoriae cursu sese recolligere minime potuerint, flumenque paludinosum turpiter confuso ordine trajecerint per ea loca,

quae paulo ante orantes et gratulantes transiveramus turpiter, retro ad castra, amisso maiori ex parte peditatu, exiguo hoste urgente reversi fugimus, inclinante iam ad vesperam sole. Fugit simili modo, et hostis simili terrore panico, Castrenses autem nostri viso nostrorum recessu, Castra nostra cum omnibus fere victualibus et *cuiribus* deseruerunt et fugerunt, non enim erant vallo munita, sic noctu hostis ad sua castra reversus, nos ad nostra iam deserta et lacerata, et paulo post ad unum omnes, a Principibus initio facto, castra, tormenta, et alia impedimenta bellica tentoria turpiter deseruimus. Similiter et hostis castra sua et impedimenta sua ac tormenta omnia deseruerat, steteruntque utrinque castra hostilia et nostra biduo sic indirepta. Postea hostis quandoquidem Agria sua duobus tantum milliaribus distabat sese ex fuga recollegit, castraque nostra et omnia obtinuit, et victor evasit. Jam exinde quid futurum sit, DEUS novit. Amisimus certe patriam pulcherrimam Agriam, et vereor ne cum ea totum Regnum, Revera, habuimus pulcherrimum et nunquam antea ei similem talem exercitum. In ipsis Principibus nihil deerat, victoria iam in manibus erat, nescio quo singulari DEI iudicio propter peccata nostra fatemur in has turpissimas pervenimus calamitates, militum praestantissimorum copia et robur, tormentorum maiorum et minorum abundantia, annonae fertilitas. Principum unanimitas, militum alacritas, bene ordinata acies, legitime dispositae copiae, in summa ut nihil desiderari visum fuerit. Nunc quoque integer fere est Equitatus, nisi dispersus fuisset. Peditatus fere quarta parte amissa. Princeps Transilvaniae ex priori ardore animi, iterum ad Saros-Patak bellum parat, copiasque suas colligit, urgetque nostros ut idem faciant. Serenissimus Archidux Cassoviae similiter suos colligit, paratus ad extremum omnia nobiscum pati, et certe hactenus nihil nobis defuit, nisi benedictio DEI. DEUS omnipotens misereatur nobis, qui hactenus corpora nostra pro Muro Patriae opposuimus. Vos autem qui otiosi et segnes calamitates nostras perspicitis brevi eandem calamitatem, quam nos expectaturi, nisi DEUS OMnipotens misereatur nobis et vobis, neque enim ex ruina nostra meliorem vicinitatem Turcarum quam nostrarum sperare debetis,

si nós per noctem saltem in castris mansissemus, victores evasissemus, nam et hostis simili modo fugerat, sed sceleratorum lixarum et calonum qui ex castris nostris aufugerant causa, ne fame in tanta propinquitate hostis consumeremur, coacti discedere turpiter sumus. Hostis in eodem loco ubi pugna commissa est, castra habet. *Comen. 28.* Datum ex Bartusfalua Sds Nouembris. Anno Millesimo et Nonagesimo Sexto. *(1596. 2. Novemb.).*

Georgius Bornemissa laesa
et aegra manu.

(Bibliotheca Cottoniana. Vespasianus. F. I. 43. sz.).

Ezen levél eredetije két ív papír hosszában van írva, az egész levél Bornemisza saját kezével, de alkalmasint borítékba volt téve, mely elveszett és így a czímzet nem levén meg, nem tudatik, kihez íratott légyen, úgy mint az sem, hogy mimódon került légyen a Cotton-könyvtárba. A levél minden kétségen kivül eredeti.

39.

Beatissime in Christo Pater, Domine Reverendissime. Post officiosissimam commendationem filialis observantiae continuum incrementum. Memorandum in omnem posteritatem divinae erga nos, et erga rem Christianam publicam beneficentiae exemplum his diebus editum Sanctitati Vestrae letissimo animi affectu nunciamus; Quod firmissimum Hungariae propugnaculum Jaurinum, quod maximas Turcis ad nostras ditiones oppugnandum opportunitates praebebat nobis insigni stratagemate vigesimo nono Martij feliciter restitutum; quod hoc modo accidit. Cum iam diu Baroni Adolpho Schwarzenbergio Germano quem bello primum Belgico, deinde nostro Hungarico exercitatum, inprimis ad eiusmodi tentanda idoneum censuimus, id secreto iniunxissemus, ut ex praesidiis nostris limitaneis aliqua militum, quos solito maiori numero ex reliquijs exercitus nostri ibidem eo consilio hiemare voluimus, manu repente collecta propugnaculum illud per occasio-

nem inopinato tentaret, Ille quidem iussa haud segniter suscepit, sed cum flumina passim nivibus hiemalibus, quas hic annus maximas vidit, repentiore vento solutis in immensum excrescerent, pluviaeque passim nivibus mixtae, vias invias redderent, accidit ut res tardius succederet, quaeque arcanis molitionibus agebantur, palam fierent. Ille vero nihilominus desiderii nostri memor, ad magnum facinus magnum animum attulit; caeptisque DEUS adfuit. Die siquidem vigesima nona Martij coactis subito in unum, quae stratagemati patrando destinatae erant, copijs praeter eas Hungarorum et Germanorum, quas Nicolaus Palffius in Hungaria publicis muniis et expeditionibus bellicis inprimis clarus Baro, ex districtu sibi concredito et ex praesidio Strigoniensi adducebat, quinque signis Belgarum totidemque Gallorum peditum, et Septem Vexillationibus equitum in finibus Belgicis conductorum nocte intempesta quam potuit prope muros silentio subiit, ibidemque iuxta moeniorum portam Albam Regalem versus quae opportunior videbatur, pedites ducenti circiter collocati, machinae bellicae, a Gallis nuper inventum genus (Petardum vocant) pulvere nitrato sulphureoque onustum accendunt, sibique ac reliquis qui in propinquo consistebant, aditum in Civitatem intimam aliquamdiu strenue cum excubiatoribus conflictando patefaciunt, eo animatiores redditi, quod mille solum Turcas ibidem in praesidio agere nostris ante persvasum esset. Quorum primum strepitum cum facile percepissent Turcae, in arcem interiorem, ubi pulvis tormentarius, ubi alia excitandis ignibus missilibus idonea in promptu servabantur, confugiunt, indeque non levem nostris cladem inferunt: quorum praefecti plerique saucii, sese fortiter gesserunt. Cum itaque per horas quatuor acerrime utrinque certatum esset, Turcis mille sexcentis, et ipsomet eorum Bassa, caesis, et Civitas et Arx integra cum omni instrumento bellico nostram in potestatem redacta fuit. Pro quo beneficio maximo, maximas et immortales immortali DEO gratias debemus, qui victoriam hanc, maioribus deinceps victorijs cumulet. Haec ut primo ad nos nuncio allata fuerunt Sanctitati Vestrae, et si fama forte nostras praevenerit, tamen significanda duximus, quae gaudium hoc nobiscum gaudeat: ac reipublicae bo quam plurimos annos vivat. Datum in Arce nostra

Pragae, die quarta mensis Aprilis, Anno Domini Millesimo Quingentesimo nonagesimo octavo. Regnorum nostrorum, Romani vigesimo tertio. Hungarici vigesimo sexto, et bohemici itidem vigesimo tertio. Eiusdem Sanctitatis Vestrae obsequens filius Rudolphus m. p.

A levél külsején a következő felirat olvasható:

Beatissimo in Christo Patri Domino Clementi Octavo divina providentia Sanctae Romanae ac vniuersalis Ecclesiae summo Pontifici, Dno Reverendissimo.

(Additional Manuscripts. Nr. 6873. Fol. 3.).

Ezen levél eredetiben találtatik a Britt Muzeum kéziratgyűjteményének azon osztályában, mely „Additional Manuscripts" nevet visel, a fenebbi szám alatt. Fehér hártyára van írva és a császári pecséttel ellátva, mely egész épségben megvan.

Ezen levél és Rudolf császárnak itt következő három, úgy mint II. Ferdinándnak egy levele, eredetiben találtatnak az Additional Manuscripts 6873. száma alatt. Ezen szám képezi első kötetét az úgynevezett „Binda-Papers" vagyis Binda-féle papírosok gyűjteményének, melyek összesen öt kötetbe foglalvák és azért neveztetnek Binda-papírosoknak, mert chevalier Bindától vétettek meg a Britt Muzeum számára febr. 27. 1816-ban. Ezen irományok nagyobb része eredeti levelezések a más okiratokból áll és a híres Aldobrandini-család levéltárából származnak. VIII. Kelemen pápa ezen családból származott, melynek utolsó nőivadéka Aldobraudini Octavia 1681-ben halt meg. A család nagy jószágait a Borghese és Pamfili családok örökölvén.

40.

Beatissime in Christo Pater, Domine Reverendissime. Post officiosissimam commendationem filialis observantiae continuum incrementum. Jam diu est quod Transilvaniae Princeps et per literas et per internuncios adeoque ipse coram, quod Sanctitas Vestra non ignorat, desiderium nobis suum exposuerit, ut cum naturae in se defectum sentiret, divortium sibi cum coniuge sua nostro ac matris permissu facere et Ecclesiastico sese vitae generi dedere liceret, certis

nobis condicionibus oblatis, quibus ditionem nobis suam cedere paratus esset. At uero nos tanti negotij momenta merito ponderantes a duobus ut minimum annis omnia experti, ut ab eiusmodi consiliis Principem diverteremus, cum in ijs ille, quae sibi proposita habebat firmiter perstaret, adeoque aliena a rationibus nostris consilia sese meditari, nisi expectationi suae satisfieret, haud obscure significaret, tandem, necessitate quadam, ne nobis, ne Reipublicae Christianae deesse videremur, in certam cum ipso stipulationem descendimus. Juxta quam etsi Legatos nostros, qui, quae ad cessionem acceptandam necessaria essent, exequarentur, misissemus, quibuscunque tamen persvasionibus eosdem prius uti voluimus, Principem ut permoverent, ne ditionem hoc tempore, quod summo cum periculo conjunctum fore videbatur, desereret, sed si in provincia manere in longum tempus nollet, aliquam saltem moram, donec commodius omnia ac tutius perfici possent, patienter ferret. Accidit autem ut simul atque nostri Legati advenirent, Princeps nullo dato svasionibus loco, quae iam diu sibi praemeditata habebat, illico exequeretur. Ditionis enim Ordines, quos aliquot ante diebus convocarat, ne longiorem moram interponi necesse foret, expectatione Legatorum nostrorum suspensos tenebat. Intellecto itaque Legationis nostrae praescripto, quo amplam nostris potestatem feceramus, rem omnem ordinibus aperuit, eosque ad praestandum nobis in Legatorum nostrorum manus fidelitatis Juramentum, idemque cuiusque Sigillo confirmandum permovit, quod ab illis certatim magna congratulatione et applausu eo alacrius praestitum, quod Princeps Stephanum Josicam Cancellarium, qui secretis artibus Provinciae dominatum affectabat, ad se vocatum, nihilque minus opinantem, vinculis mancipari, eiusque facultates repente fisco addicj iussisset, summa enim is invidia laborabat, eundemque e medio sublatum plerique optabant, quod insolenter homo nouus, et impotenter potentioribus, sese praeponere ac potestatem sibi omnem usurpare videretur. Mox animum Princeps ad ea applicans, quae ad suum e provincia discessum pertinent, omnia Legatis nostris consignata et concredita voluit, ut una cum Consilarijs ueteribus illi, donec a nobis Serenissimus frater noster Maximilianus, de quo actum erat, eo Gubernator accedat, rem

administrarent, Arcesque et reliqua provinciaé munimenta nostram in potestatem reciperent. Cum itaque non ea solum, quae jùxta pacta conventa inter Ipsum et Legatos nostros praestanda erant, ultro citroque praestita mutuaeque confirmationis literae traditae, sed et Comitiorum, quae de belli contra Turcas continuandi subsidijs habita erant constitutiones sancitae essent, tandem praemissis quaé secum asportaré statuerant, decimo Aprilis diié sub meridié in publicum prodiit, ubi assidentibus ipsi à dextra Legatis nostris Lingva patria Hungarica prolixam ad Provinciaé Ordines Orationem, ut a nostris accepimus, habuit: gratias inprimis sesé magnas ijs agere, quod sé puerum nondum talem honorem promeritum suum in Principem elegissent, nollé dé antecessorum, suorum factis diceré, cur clientelam illi Turcicam amplexi, ab Hungaria, quaé Transilvaniaé caput semper fuisset, defecerint, ac varias Hungariaé Regibus iniurias intulerint, sesé perpetuó desiderijs hoc suis studijsque propositum habuissé, ut partes potius Christianorum, quam Turcarum sequeretur, eamque ob causam ad nos hoc cònsilio confugissé, né si antecessorum suorum uestigia insisteré, ac barbaraé gentis, quaé Christi nomen ac numen spernat, amicitiam coleré perrexisset, inter duos potentissimos ac maximos Principes constitutus, alterutri, qui uinceret, predaé una cum ditioné exponeretur. Proinde cum iam nobis illi iureiurando obstricti sint, ab ijs petere, ut quam debeant, et obedientiam et fidem sinceré constanterque praestent, in sé si quid desideratum fuisset, id sibi humaniter ignoscant, quemadmodum ijs ipse uicissim omnibus ignoscat; hactenus eorum sé Principem fuisse, deinceps eos pro amicis et benevolis habiturum. Haec autem et his similia cum dixisset, lachrymas qui plurimis excussit, ipsé teneré non potuit, ac tandem in cubiculum ingressus, pauca cum Legatis nostris locutus per Aulaé posticum, omnibus in dubia expectatione relictis, egressus, curru tantum uno ad locum quendam uicinum Kisfalw nominatum, ubi dies aliquot ponere decreuerat, solum duobus suorum comitatus, sesé contulit, ut ad iter sesé in Silesiam Oppoliam et Ratiborium uersus, vtrumque illum Ducatum, ex pacto quoad vixerit, nostro beneficio possessurus, conferat. De Serenissima Principé Principis Coniugé patruelé nostra, quaé honorifico comitatu Albam

Juliam reducebatur, mansura né sit in provincia, ut maior gubernatori, donec Serenissimus frater noster Maximilianus aduenerit, auctoritas accedat, nihil adhuc certi statutum erat. Walachié Wayvoda Michael, a quo Cancellarij technaé, quarum ille conscius erat, ut improbataé, sic detectaé fuerunt, cum quodam ex Legatis nostris ad fines provinciaé colloquturus fidum erga nos animum gerit, cuius Legati in Principis aula degere soliti nobis fidelitatem illius nominé unà cum Transilvaniaé Ordinibus iurarunt. Est verò memorabilé in ijs, quaé nuper in Transilvania ita contigerunt, quod eâdem, qua Principis Cessio publicé peracta fuit, hora etiam de Jaurino recuperato illuc fama aduenerit, in quibus singularem Praepotentis DEI beneficentiam erga nos et erga rem totam publicam Christianam agnoscimus. Summa iam cura Studioque in id incumbimus, ut non tantum Principi in ijs, quaé ipsi promissa sunt, satisfiat, sed ut ditioni etiam quam primùm dé rebus ad eius protectionem necessariis prospiciatur. Ad quod cum magna pecuniarum summa requiratur, quaé nobis eò difficilior sit, quo maiores in diuersos alibi exercitus sumptus faciendi sunt, iterum atque iterum à Sanctitate Vestra petimus, ut eò se sé in auxilijs nobis decernendis, quae diversis modis iam dudum petimus, liberaliorem promptioremque praebeat. Quod sane ad confirmandam Reipublicae Christianaé securitatem opportunissimum futurum. Quoniam etiam a Sanctitate Vestra Principi spes facta fuit, foré, ut ubi nobiscum omnia transacta essent, non tantum facultas ipsi divortij faciendi concederetur, sed dignitas etiam Cardinalitia conferretur, à Sanctitate Vestra maiorem in modum contendimus, ut pileum ipsi purpureum, quod Sanctitati Vestrae ac Sedi Apostolicaé inprimis honorificum futurum pro tantis in rempublicam Christianam meritis primo quoque temporé mitteré dignetur. Id nobis optatissimum, qui quibuscunque occasionibus gratum erga Sanctitatem Vestram animum perpetuo praebituri simus. Datum in Arce nostra Regia Pragaé, die uigesima secunda mensis Aprilis. Anno Domini Millesimo Quingentesimo, nonagesimo octavo. Regnorum nostrorum Romani, uigesimo tertio, Hungarici uigesimo sexto et Bohemici itidem vigesimo tertio. — Eiusdem Sanctitatis Vestrae obsequens filius Rudolphus. m. p.

Czímzet:

Beatissimo in christo Patri, Domino Clementi Octavo divina providentia S. R. ac Universalis Ecclesiaé summo Pontifici. Domino Reverendissimo.

(Additional-Manuscripts. Nr. 6873. Fol. 4.).

Ezen levél nagy hártya-íven van írva, a fenebb utánírt aláírást és a császári pecsétet viseli, mely egész épségben megvan.

41.

Rudolphus Secundus, divina faventé clementia électus Romanorum Imperator, Semper Augustus etc.

Magnificé fidelis dilecté. Quaé inter nos et Illustrissimum Principem Sigismundum Bathorij de Sómlio transacta fuere, jam pleraqué utrimque effectum sortita sunt, ut Transilvaniam Nos, ille Ducatus sibi promissos Oppoliam et Ratiborium possideat, Restat autem quod ipsi Principi non minimum censetur, et a nobis diu postulatur, vt Sanctitas sua ipsum inter purpuratos Sacrae Romanae Ecclesiae Patres asciscat. Quo cum necessé videatur vt praecedant, quae divortium requirit Sanctitas sua quid fieri possit, ac debeat rectius ipsa statuet, Scripsimus hac dé ré iam anté saepius istuc, Principé vehementer roganté. Vt vero denuo ferventius scribamus, non tantum nos solicitudo, qua ipsi in omnibus satisfactum cupimus, sed et periculorum quaé ex mora nasci et emergeré possint, quaeque iam se sé ostenderé incipiunt, metus facit. Instabis igitur et vrgebis, quantum poteris, Vt Sanctitas sua negotium illud cordi habeat, ac Principis expectationi, quam primum fieri possit, satisfaciat. Vt autem ipsé videat, quam hanc rem diligenter curemus, responsum nobis statim mitti velimus, quod tuaé curaé ac fidei committimus. — Datum in Arcé nostra Regia Pragaé, die Sexta mensis Julij Anno Domini Millesimo, Quingentesimo nonagesimo octavo. Regnorum nostrorum Romani vigesimo tertio, Hun-

garici vigesimo sexto, et Bohemici itidem vigesimo tertio. Rudolphus m. p. Ad Mandatum Sacraé Caesareae Maiestatis proprium Jo. Bornitius m. p.

Címzet:

Magnifico fideli nobis dilecto, Rajmundo Comiti á Turré Ducatus Corniolaé haereditario Curiae Prefecto et Comitatus Góritiaé Marschalco haereditario nostro Consiliario et ad Sanc: Dnum Summum Pontificem Oratori.

(Additional-Manuscripts. Nro. 6873. Fol. 5.)

Az eredeti levél egy kettéhajtott, közönséges fehér papír-ívre van írva. A császári pecsét jó állapotban látható külsején.

42.

Beatissime in Christo Pater, Dominé Reverendissimé. Post officiosissimam commendationem filialis observantiaé continuum incrementum. Legimus Sanctitatis Vestrae responsum, quod nobis per Oratorem nostrum Doctorem Perrenium misit, audiuimus eum Sanctitatis Vestraé mentem nobis prolixius explicantem. Vndé cum singularem, et quo nos ipsa prosequitur amorem, et quo nostra suscipit ardorem, colligamus, gratias Sanctitati Vestrae quantas possimus maximas agimus, id summaé vicissim curaé habentes, ut quaecunque a Sanctitate Vestra nobis in auxilium conferuntur, eorum fructum vniversa res Christiana publica sentiat. Quod eas, quaé soluta Canisiaé obsidioné ex suis reliquaé forent, copias in hiemalem quám meditabamur expeditionem nobis subsidio reliqueré parata fuerit, etsi id effectum minimé sortitum sit, grato tamen animo interpretamur. Quem illa Obsidio exitum habuerit, neque opus neque opportunum esse existimamus vt Sanctitati Vestraé pluribus in memoriam revocemus, Vt acerbum illud vulnus refricemus. Si consilium ac desiderium nostrum coniungendi in aliam expeditionem vtriusque exercitus, ante-

hac locum habuisset, res forté felicius cessisset, quod diuinæ modo providentiaé permittendum. De tractatione militum illorum minus humana quod Sanctitas Vestra miseranter queritur, nulla in eo nostra vel nostrorum culpa, quod nequaquam à nostro illi nutu vel imperio penderent, vix nostros illi fines attingerent. Postquam autem spes illa subsidiorum evanuit, iamque tempus maturaré ac redintegrare vires iubet, ne potentia nos Otomanica, quae se, ut audimus impigre parata imparatos obruat, speramus Sanctitatem Vestram ita se liberalem, et ad nos in hac communi totius Reipublicaé Christianaé necessitaté iuuandos, feruentem praebituram, vt vsuram huius hiberni temporis sarciat, vtque nos et populos nobis subiectos reliquosque Reges ac Principes in impium et immanem hostem suo exémplo vehementius excitet, atque inflámmet. Jam nunc id occasio postulat, cum Ditionum nostrarum Conuentus agimus, cum Imperij Ordines per Circulorum congregationes conuocamus, cum quaé ad solemnia Cómitia indicenda requiruntur, apud Imperij Septemuiros urgemus. Ad Serenissimum Hispaniarum Regem, quod ad extraordinariam Legationem, per magnam locorum intercapedinem nequaquam tempus sufficit, literas per peculiarem Cursorem mittimus, vbi Orator noster ordinarius, vir gravis et cordatus opem nostro nominé, adhibito Augustaé Dominaé Matris nostraé Imperatricis fauoré ac studio postulet. Ad Regem Galliarum Ministrum primarium in Imperio celebrem expedimus. Caput autem est, ut a Cápite, id est a Sanctitate Vestra initium sumatur, quemadmodum ipsa praeierit, ita secuturos alios existimandum est. Quanta belli sustinendi necessitas sit, haud necesse ducimus, ut Sanctitati Vestrae conquisitis ad persuadendum ex cineribus Hungariaé argumentis ob oculos ponamus. Praesidet ipsa, vtque diu feliciterque praesideat in specula ista sublimi Apostolica optamus, vnde procellas ac tempestates, quibus nostra Regna percellantur, facile prospectet. Accensum ipsa sponté sua Zelum habet, Vt iniuriam Sanctitati Vestraé facturi videamur, si magis accendi nostra adhortationé possé existimemus. Decernat ac statuat iam nunc Sanctitas Vestra quibus auxiliorum generibus succurrere nobis velit, vt quid nobis et quomodo statuendum sit, tempestivé sciamus. Experta est Sanctitas Vestra quotiescunque militares copias

misit, quae in itinere, quae in ipsa Hungaria difficultates, quam grauia se sé incommoda et in traiectu et in commeatu obtulerint: ex quam multis quam pauci in Italiam redierint. Compendiosissimum et expeditionibus nostris opportunissimum sit, si certam nobis pecuniarum summam in certum militum, qui iam ante exercitati coelum Hungaricum ferant, numerum per proprios Sanctitatis Vestrae Mandatarios decernat erogandam. Absit autem vt Sanctitati Vestraé praescriberé modum vellé videamur. Videt ipsa pro prudentia pro solicitudine et affectioné sua paterna quid expediat potissimum, cuius voluntati consilia nostra ac desideria reverenter subjicimus, qui singulari cura quod Sanctitas Vestra pro muneré suo Apostolico se sé optaré ostendit in id incumbimus, vt in ditiònibus nostris Religio magis ac magis florescat, vbi quantum sub nostro praestitum sit regimine facile agnoscetur, si praesens rerum status cum praeterito superiorum temporum conferatur. In alijs porro quaé Sanctitas Vestra nobis per Consiliarium nostrum Perrenium commendauit, ita conatus nostros Sanctitati Vestrae probaturi sumus, vt quam ipsius desiderio in omnibus, qua fieri queat satisfaceré cupiamus intelligat. Atque haec quidem et alia nostra Reuerendissimo Cardinali Paraucino, ac Serenissimi Regis Catholici, Consobrini ac nepotis nostri charissimi Oratori, Duci Sessaé, vt Sanctitati Vestrae pro nobis illi donec Oratorem nostrum ordinarium remittamus exponant, commendauimus. Quibus vt Sanctitas Vestra plenam tanquam nobis ipsis fidem habeat, utque solitum suum, et in rem Christianam Zelum, et in nos affectum ostendat, obnixe petimus, Nosque Sanctitati Vestrae revérenter et obsequenter ad quaecunque grati animi studia promptos paratosque offerimus. Datum in Arcé nostra Regia Pragaé, die quinta mensis Martij, Anno Domini Millesimo Sexcentesimo secundo. Regnorum nostrorum Romani vigesimo septimo, Hungarici trigesimo, et Bohemici itidem vigesimo septimo. — Eiusdem Sanctitatis Vestraé obsequens filius Rudolphus m. p.

Czímzet:

Beatissimo in Christo Patri, Domino Clementi Octavo, Divina providentia Sanctaé Romanaé, ac Vniuersalis Ecclesiaé Summo Pontifici Domino Reverendissimo.

(Additional-Manuscripts. Nr. 6873. Fol. 7.).

Az eredeti levél egy nagy hártya-ívre van írva és a fenebbi aláirással s jó állapotban levő császári pecséttel ellátva.

43.

Ferdinandus Secundus Divina fauente Clementia Electus Romanorum Imperator semper Augustus, ac Germaniae, Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae, Sclauoniae, etc. Rex, Archidux Austriaé, Dux Burgundiae, Stiriae, Carinthiae, Carniolae, et Wirtembergae, Comes Tirolis etc. Reverendissimo in Christo Patri, Domino Scipioni, Sacrae Romanae Ecclesiae Tituli Sancti Chrisogoni Presbitero Cardinali Burghesio, Nationis Germanicae apud Sedem Apostolicam Protectori, Amico nostro Charissimo Salutem et benevolentiae nostrae affectum.

Reuerendissime in Christo Pater Amice charissime. Gratum nobis est quicquid a Paternitate Vestra Reverendissima ad contestandam promptam suam in obsequia nostra uoluntatem, cuius securissimi sumus, proficiscitur, eoque libentius litteras quae pia solennitatis Paschalis nota continebant, et manum eiusdem subsignatam inspeximus. Porro prout in omnibus quae isthic apud Sanctitatem Suam facilitanda occurrunt, negotijs fidam atque utilem semper Paternitatis Reverendissimae operam experti sumus, illa nunc quoque beneuolenter eandem requirimus, ut ad obtinenda subsidia pecuniaria, longe maiori nobis usui futura, quam uel copiae licet celerrimé conscribendaé, tardius tamen adventurae esse queant, rationibus efficacissimis, quas ab Oratore nostro Prin

cipe Albani fusius intelliget, et auctoritate qua pollet, adhibita Beatitudinis Suae mentem generosam, et ad iuuandum cum effecto magnopere caeteroquin propensam inclinet. Cuius beneficij fructus in vniversum Sacrum Romanum Imperium, memoria uero in eiusdem solliciti Protectoris, quem singulari benevolentia nostra Caesarea complectimur, decus immortale redundabit. Datum in Civitate nostra Viennae die nona Mensis Maij, Anno Domini Millesimo Sexcentesimo vigesimo primo, Regnorum Nostrorum Romani secundo, Hungarici tertio, Bohemici uero quarto. Ferdinandus m. p. SL. de Wlm m. p. Hermannus Questenberg m. p.

Címzet:

Reuerenᵐᵒ in Christo Patri, Dno Scipioni S. R. E. titul S. Chrisogoni Presbytero Cardinali Burghesio Nationis Germanicae apud Sedem Apostolicam Protectori, Amico nostro Charissimo.

(Additional Manuscripts Nr. 6873. Fol. 8.).

Az eredeti levél egy kettéhajtott közönséges fehér papír ívre van írva és Ferdinánd császárnak fenebb utánzott aláírásával és a császári pecséttel van ellátva.

Scipio bíbornoknak, kihez e levél van intézve, tulajdonképeni neve Scipio Caffarelli, ő V. Pál pápának unokaöcse volt, ki őt bíbornokká tette és neki megengedte, hogy a Borghese nevet, a pápa családi nevét, viselje. Pál pápa ezen rokonát gazdagította meg leginkább, neki adván a szerencsétlen Cenci-család elkobzott jószágait. Ez volt azon Borghese bíbornok, ki a híres Fra Paulo Sarpi, a tridenti zsinat halhatatlan írójának órgyilkosságával vádoltatott, de Fra Paulo, ámbár három törszúrást kapott, meg nem halt, s így az órgyilkos nyomozása is megszüntetett.

44.

A Translate of the Speech, made in Latin to his High, the L. Protector, by Constantin Schaum, the P. of Trans. his Enuoye May 4. 1655.

The Splendor of the Glory of Your Souveraigne Highn: wch on every side doth fill the World, and from the Lowest part of the Earth doth reach to the Heavens hath also broken through the bars of our Orient, et poured forth itselfe upon the utmost points of the Europaean Quarters as far as the Iron Gates or Portculleses, where, with y (the) security of of the purer christianity, the Faith is shut up together. In so spacious a Boundary of the World illustrated by the brightnes of Your Sov: Highn: some are gazing some fearing all with the same Spirit of Veneration, giving Worship. For it seemeth to all men that a more excellent and fairer gift cannot by God himselfe bee given then a Prince of Holines, and who is likest unto God. Wch Merits doe even by the Enemies Witnesses Crown' Your Sov: High:. so that none can doubt, but must confesse, that not by any hidden pover of a Fate, but that God himselfe had found out et made choice of such a Majesty.

Wch being laid to heart by the most High. P. of Transylvania, my most gracious Lord, who is none of the meanest ranke amongst the Princes of the World, noth withstanding so many impediments, et interjacent distances of places, was willing to present himselfe for to compasse this Altar of Glory, that hee might view nearer at hand, what hee hath heard of afar of, et withal to tender his devoted services, with a wish of a desirable Friendship.

Wherupon his Highn: by mee as his Interpreter doth Congratulate his Sover: Highn: with all manner of Prosperity, where withall his Serenity is from Heaven surrounded, in all sincerity, et as with a spontaneous, so with an unfeigned Cordiality. For there can never bee found a more sincere Kind of Congratulation, then that wch doth aemulat those acclamations or shoutings, wch have no necessity of di-

sguising. May Your Sover: Highn: bee blessed withall happines, et an estate of a continual encreasing Exaltation: More esp. with a long Life, prosperous Yeares, a faithful People, Peace from within, Victories abroad, et in all atchievements, not with y Felicity of Augustus, such as the Ancients were wont to wish to their Emperours; but with a Celestial et such as may make happy the State of Christendome. Moreover wheras by a constant fame his Highn: hath beene acquainted with y signal successes of his Sov: Highns: great Actions, his Highn cannot but expresse his ioint resentment of ioy together at them et those, wch moy bee greater hereafter, with all Congratulating respects et applause. Wch doth oblige his Highn: to a more stricter observance of His Sov: Highn: as having so truly et often understood, that all these designes are directed not to a privat Interest, but for the Publique Good. And as his Highn: hath been hetherto of this assured so hee beseecheth the Goodness of G. that those weighty Intentions may bee blessed with a most happy progresse, that may end in y increase of the Christian Churches. Wch wishes et desires his Highn: by these present Letters of his, wch I am ready with all due submission to exhibit, will also make Known.

A levél külsejére másféle kézirásban a következő jegyzet van írva:

„A Translate of the Speech made in Latin to his Highnes the Ld Protector by Constantin Schaum the P. of Trans: his Envoie May the 4th 55.

Ezen okirat találtatik a Britt Muzeum könyvtárában, jelesen a Sloane-féle kéziratgyüjteményben 4156. sz. kötetben, 151. lapon.

Principis Fama non vulgaris, Confoederationem inter Populum Angliae, Regnum Sveciae et Foederati Belgii unitas Provincias, extincto cum illis bello, stabilitam esse, pro bono publico, pro Gloria Dei, pro libertate oppressarum Gentium et conscientiarum. Ideo an talia Foedera quae Orbi christiano in hac nunc horribili passim persecutione, maximopere optanda essent, jam rata sint: aut an propositum sit, aut verisimilitudo talia foedera, aliquando ineundi, Sua Celsitudo Transilvaniae Princeps cognoscere expetit, et benevolam informationem desiderat.

3. Cum Sua Celsitudo Transylvaniae Princeps eo locorum positus sit, utpote non solum ad viciniam in Polonia strepentium armorum: verum cum tanta etiam Orbis concussio ubique sentiatur, ut merito longius prospiciendum sit omnino maxime necessarium putat, intelligere Celsissimae suae Serenitatis ulterius intentum, quo se nempe Conatus ardui propositi, quod Celsissima Sua Serenitas in animo volvere dicitur, reflectat, praesertim tam insigni et omnibus stupendo omnium rerum ad militiam spectantium apparatu, tam mari quam Terra comparato. Quocirca Sua Celsitudo Transylvaniae Princeps enixe expetit, ut Celsissima Sua Serenitas non dedignetur Suam Celsitudinem certam reddere de hac Sua intentione et animi proposito, quocunque etiam spectet in hac rerum et Orbis commotione, quantum per rationem Status fieri licet, et quousque arcana Reipublicae communicare fas est, cum hac certa et infallibili Assecuratione, qua Suam Celsissimam Serenitatem assecurandam jubet Transylvaniae Princeps, non defuturum Suae Celsitudini Transylvaniae Principi erga gloriam Dei et bonum publicum promovendum, quantum per Circumstantiam Status Suae Celsitudinis Transylvaniae Principis licebit, Zelum quoque ad communem juvandam causam, dummodo liquido intelligere possit Celsissimae Suae Serenitatis reflexionem.

Quae si Sua Celsitudo Transylvaniae Princeps obtinebit, nimirum ut in his omnibus tempestive informetur, rem gratissimam et desideratissimam obtinebit pro voto. Quam pari studio Sua Celsitudo relatura erit. Quorum informatio non faciet solum ad fundamentum futurae cointelligentiae quam Sua Celsitudo procul omni dubio majore solennitate

sikerdús évekkel, hü néppel, békével otthon és győzedelemmel a külföldön. Szóval minden vállalataiban nem Augustus szerencséjével, milyent a régiek szoktak volt kivánni császárjaiknak, hanem egy égi és oly szerencsével találkozzék, mely a kereszténységet boldoggá tegye. Továbbá Ő Nagysága a folyton szárnyaló hír szerint értesülve levén Ő fejedelmi Nagysága minden nagy tetteinek jó sikeréről, kell hogy kijelentse osztatlan örömét mindazokra nézve, melyeket már végrehajtott, mind pedig azokra, melyeket ezután végrehajtand és melyek még tán az előbbieket is meghaladandják nagyságukban, és ezt tapsolva s minden tisztelettel teszi. De a mi még szorosabb tiszteletre kötelezi Ő Nagyságát fejedelmi Nagyságod eránt, az, hogy oly gyakran és híven értesült, miszerint mind ezen vállalatai nem saját, hanem a közjó érdekére vannak irányozva, és minthogy Ő Nagysága erről mind eddig biztosittatott, azért ő kéri az isten jóságát, hogy ezen jó szándék a legszerencsésebb előmenetellel áldassék, a mely a keresztény egyházak gyarapodásában végződjék. Ebbeli óhajtásait és kivánatait Ő Nagysága az általam ezennel illő alázattal benyújtott levelekben is ismételvén.

45.

Positiones

Serenissimo et Celsissimo Domino Domino Protectori Magnae Britanniae humillime oblatae.

1. Celsissimae Suae Serenitati, Angliae, Scociae et Hiberniae Domino Protectori, Celsissimus Transilvaniae Princeps, Amicitiam suam sinceram, omniaque ea studia, quae ad Eam comparandam et conservandam facere possunt, significat et defert. Quae si Suae Celsissimae Serenitati grata futura est, vicissim nihil gratius et acceptius erit Suae Celsitudini Transilvaniae Principi, quam mutuae Cointelligentiae et Correspondentiae erigere utrinque monumentum, si dignum et utile Suae Celsissimae Serenitati videbitur.

2. Percrebuit ad aures Suae Celsitudinis Transylvaniae

were incamp'd on the East side of the Danube. At their arrivall 400 Turkes who were in Pest made a Sally but immediately retir'd with the losse of Eight men and fled into Buda. In their retreat they broke the Bridge leaving Pest to us undammag'd.

19. 20th Nothing Remarkable occur'd, the Turkes fireing only a few Randome Shott at some Baggage that pass'd over the Hills, but without Effect. The 20th arriv'd severall Boates downe the River with Ammunition. The Bavarians have not finish'd their Bridge of Boats over the Danube, which they have pass'd and march'd over the Hills where the Duke of Lorraine was. It is concluded, that the Duke of Lorraine's attaque should be at the North end of the Towne, and the Duke of Bavaria's at the South, and accordingly the Army is divided, the Duke of Lorraine haveing 3000 Horse and 9000 Foot, 16 peices of Cannon, 12 Mortars, with 15000 Bombs, Carcasses etc.

21th Early this morning the Imperiallists began their approaches at abaut 500 Yards distance from the Wall of Lower Buda makeing use of their old trenches. They began at the first Bath of old Buda and continued parallell with the Towne to the topp of the Hill, where they returne with a small Espaulment etc. as in the plan. (epaulement, Breastvork) All this day and Night they continued their workes. In some places the earth is so bad, that they are forced to make the Parapett of their trenches with Fassines and Basketts filled with earth. The Enemy fir'd at us continually, but without dammag. This morning abaut 8 of the clock our Foragers return'd without Forage and brought news that a Body of Turkes appear'd on the Hill, that lead to Alba Regalis, and that they could not Forage without a good Body of Horse to cover them, upon which Generall Palfie was commanded out with a Body of 12000 Horse, and march'd towards Alba Regalis to face the Turkes. Abaut Ten of the clock a Pole who was taken at the seige of Vienna made his Escape with the Bassa's horse, two Cimitars, and his commanding staffe. Hee repots that our arrival before Buda was very surprizeing. That the Garrison is not halfe soe strong as when the Christians laid seige to it in the Year

onsisted of 15000 men, and now not above
00 Janizaries 1000 Horse 1000 Jewes, and
iabitants. That the Turkes had intelligence
design'd to beseige Alba Regalis and Erla,
, it not being concluded to Attempt Buda till
une when at a generall councell of warr at Co-
esolv'd.
Approaches were continu'd with successe and
s'd against the N° Port. The Turkes Killed
n that were placed behinda Hill to sustaine
n case of Sally.
reake of day the Battery was finished, and
nted which were ply'd against the Wall of the
just against the N° Port. Abaut 7 in the mor-
ie made his Escape out of the Towne, and sur-
lf upon a Dreame the last night that the Chri-
ecame Masters of the place and putt all to the
had done the last yeare at New Heusel, and
ld fly to the christians he might find Mercy.
arrison was not above 6000 strong. The Bat-
l consisting of six peices of canon was soe
o make a Breach in the wall of the lower
15 Paces broad, the Wall being abaut 5 foot
day Two Turkes appeared on the side of Pest,
to swim over to Buda which they could not
eturn'd towards Erla (the suppos'd Place they
everall of the Garrison Defil'd out of the N
ation of giveing the Assoult this Night. A par-
me to defend the Breach, upon which a De-
renadiers were sent to molest them. We con-
oaches all this night without Impediment from

had Intelligence that severall Turkish Women
Buda with a Designe to passe downe the
ls Belgrade, upon which 400 Hussars were
m in Two Boates, who Boarded and tooke
ere of the Bassa's family who had sent them
re towards Belgrade, The Booty ammor
ides what the Women and Children

for. This day a party of Granadiers were commanded to discover the Breach, if it were accessible, who Reported it was, upon which orders were given for the Storme in the manner following Vizt: 50 Granadiers and a Captaine to Beate the Enemy from an Espaulment they had made to Flanke the Breach; After them a Lieutenant and 50 Musquettiers to sustaine the Granadiers, Then followed an Engineer with 100 Pyoneers to make tho lodgment on the other side of the Breach. After which followed a Captaine and 100 Musquetteers, to Sustain the Pyoneers, and last of all a Major and 300 men as a Reere Guard, and to Face the Enemy in case of a Sally. This was Executed abaut Ten of the Clock at Night, but with that confusion that had the Turkes kept their Post, they midht have cut them all off, But they Retir'd into the Towne and Killed only Two and wounded 30 of our Men. We found nothing at all of Pillage but 40 or 50 poore horses, The Engineer made his worke in forme of a Horse shooe, the Two sides of which where Flank'd from the Towne. We Expected the Turkes would hawe Sally'd upon us but they were soe far from that, as by their proceeding they thought themselves scarse safe in Buda. Makeing a great Fire over against the No Port, that they might see if Wee Attempted any thing by Petard. They were dilligent at Night by shooting from their Batteryes and Walls but with little or noe Effect. —

25. Wee continued Masters of the Breach, and made our Logdment Capable of 100 man. This day wee made a Blind of Canon Basketts to communicate with the Approaches that were brought on from the Bathes.

26. Wee cutt a Line of Communication behind the Blinds, and made an Espaulment from the out side of the Wall of the old Towne which Flank'd all that side that Leads to the Valley of SS. Paul to hinder the Enemy from Attempting anything on that side. Abaut 4 in the afternoone a Body of abaut 200 Turkes Defil'd out of the Towne, and Attempted to disturbe our Pyoneers, Upon which Count Auxburgh (a very gallant Gentleman) with abaut 100 Musquettiers Attaqu'd them, who immediately Retir'd with the Losse of 20 Men. On our side there were Three Kill'd and 4 Wounded.

This Night orders were given out for Carrying on a Line of Communication with the Tower of the old Wall lookeing into St. Paulis Valley, and the Lodgment before the Breach. It was order'd likewise that a Battery should be rais'd, parallell to the Tower, Capable of 12 peices of Canon. Abaut 10 of the Clock Canon Basketts and Faggots were brought to the Tower in order to the Raising a Battery. The Turkes Attempted nothing more this Night, but fireing both Canon and small shott on our Workmen without any Effect. This day MyLord Montjoy was hurt in the Eye by a Canon shott from the Towne which Graz'd amongst the Stones.

27. Wee prosecuted our Battery. Abaut 3 o Clock in the Afternoone a Body of 200 Turkish Horse Sally'd out into St. Paul's Valley and Gallop'd towards the Hills to intercept some Baggage that was goeing to the Bavarian Campe, but a Party of abaut 50 Horse belonging to Count Taaff's Regiment who had the Avant guard, and being very well posted by Favour of a little Hill (under the covert of which the Turkes came briskly on) This Party Kept their Post, and waited their comeing, and as the Turkes came within Pistoll shott of the Topp of the Hill, Advanc'd and gave them a whole Discharge of their Carbines, Kill'd and wounded abaut 50 Turkes, who neverthelesse Pressd on, but a Party of 100 Musquettiers hastening from our Traverse by the Old Wall into the Valley, they Retir'd and at the same time abaut 400 Janizaries came out of the East Port, and posted themselves under the Canon to make good their Retreat, and Kill'd and woundet abaut 16 of our Men.

28. This day the Line of Communication between the Lodgment, and Angle of the Wall lookeing into St Paul's Valley was finish'd and an other Line Prolongd from the Angle and Side of the Old Wall, soe as to Flanke and discover any Sallyes that may be made out of the West Port, or Port of St. Paul's Valley. Nothing more occurr'd Saveing that the Turkes shoot Quantityes of Pebblestones on our Pyoneers which wounded some.

29. The above said Line was finish'd and Orders were given to place 4 mortar peices against Night. Abaut 2 of the clock in the Afternoone a Party of Bavarians attempted the

takeing some sheepe that were feeding in the Vally Upon which the voluntiers Observing advanc'd against them, and Engag'd soe farr that the Duke of Lorraine in Person with his owne Guards went to seccour and bring them off. The Bavarians lost a Lieutenant-Collonell, Two Lieutenants: and an Ensigne with abaut 20 or 30 of our Troopers. This Action of the Voluntiers has by the Generalls been greatly Censur'd, and positive Orders given that noe Voluntiers sould offer to Picqueer. This Night our 4 Mortars began to Play which sett fire to a Church but it was soone put out. The Turkes continue to Shoot stones at us.

30. Fowre Graecians who were Slaves in the Towne haveing the Keeping of a Flock of Sheep, were at pasture with them in St Pauls Valley, and being neare the Bavarians fled to them, the whole Flock which consisted of 800 sheep following them. These people could Informe us of nothing but that the Turkes were very hard at worke in makeing retrenchments. They likewise say there was a mutiny of the Janizaryes against the Bassa. The Janizaries in the last dayes skirmish Carried in Two christians, for which they demanded 50 Ducats each as their due, but the Bassa gave them but Ten Grosses per head which is 18_d Sterling. Wee continued working in our Trenches, and are now halfe way between the old Wall and that of Buda.

July 1th Our Battery was finished and wee began to Fire upon the Angle of the Round Tower which lookes towards St Paul's Valley. At the same time the 4 Mortars Play'd and with soe good successe, as to dismount the Guns on that Tower, and our Canon dismantled the Wall for abaut 6 Paces. Abaut 10 of the Clock in the morning a Turkish Boy made his Escape, Hee said that provisions began to be very scarce, and that our Bombs had Kill'd many of the Turkes, and had dismounted the Canon on the great Tower. Wee observ'd the Enemy at Worke att the East Port, to which Place they had advanc'd a spurr, and brought Gabions as it they design'd to make a Battery there, expecting wee would Attaque them on that side.

2. Our Battery consisting of Twelwe 24 Pounders was ply'd diligently upon St Paul's Corner-Tower, and the Tower

next the North Port, makeing considerable Breaches in both of them thó not accessible, yet soe as to take the Defence wholly from them. Severrall carcasses have been shott to sett fire on the Towne, but as yet wee have not Learnt with what successe. Last Night two Boates came up the Danube and gott into the Towne; They are suppos'd to be Engeneers and Gun^{es} That were in Erla, which wee haue reason to Beleive, forasmuch as this day wee Received more Bombs than ordinary from them, and very nigh our Battery, one of which fell into our Trenches and Kill'd Two of our men. This Evening the Duke of Lorraine went over to Pest side, and gave orders for makeing 2 Redoubts on the Shoare, and left a flying Campe consisting of 600 Hussars to hinder the Enemy from Seccour by Boate. —

3. Wee carrid on our Trenches, and tooke in a Turkis Mosque, from whence wee Returred with an Angle and Parallell Line with Buda till wee came to the Right hand way goeing to North Port, at which 3 Lines mett by favour of a Wall and deepe Road under which our Men were Cover'd.— Wee mounted 4 mortars more just by the former, which Ply'd continually into the Towne. Our Canon have now made a considerable Breache. This day a Janiczarie deserted who informed us that their Garrison was weake, — Consisting of not above 2500 Janizaries, 1000 Spahis, 1000 Jewes, and abaut 3000 Inhabitants men, women, and Children; That proviciones were very scarce, That our Bombs and Garcasses had Ruin'd many of their Buildings. One of which Killed 12 Janizaries as they were releiving the Guard. We have Advice that the Brandenburghs are within 4 howres March of us. —

4th Orders were give to advance a Line from the Place where the 3 Lines Mett soe as tho Flanke the Outermost of them, and Joyne the Wall of the Old Towne Lookeing into St. Paul's Valley, which was accordingly done and a Place of Armes made of a Building capable to hold abaut 2 or 300 Men. Behind and Parallell the Line which went from this Building, and home to the Wall, was made a Cover'd Place for a Battery of 4 Mortars. The Turkes Fir'd more this Night than ordinary. Wee are now within 50 Paces of the Breach, which

with the light of the Moore Encourag'd the Enemy not to spare either Muskett Ball or Stone, thó with noe Great effect, wee not Looseing above 3 or 4 men, and 5 or 6 wounded. Abaut 3 in the Morning wee were under Ground well Cower'd from the Enemye's Fire, and capable of Maintaining our Workes, if they should attempt to molest us. Wee now discouver'd that the Turkes were makeing a Kind of a Faussebray just before the Breach, where of the Generalls being acquainted did not however think it worth the while to disturbe them. Abaut 8 of the Clock the finishing of the Banquetts and Enlargeing the Trenches was left to the officers and soldgers who were posted there according to their Method. Abaut 3. in the Afternoon the Brandenburgers arriv'd on Pest side, whether the Duke of Lorraine went to see them. They received his Highness with 3 Salutes of Ordnance, small Armes and severall Bombs and Carcasses. His Highnesse immediately alloted them their Quarters and in what Place they should carry on their Attaque, Vizt: on our Left which was accordingly done, they posting themselves by the Favour of the Ground, where they were well cover'd from the Towne. Abaut 8 at night a Serjeant and 10 Grenadiers were sent to the Breach to discover what the Turkes were doeing, who they found Mineing towards us, upon which orders were given to advance a countremine from the second Traverse and inside of the Old Wall lookeing into St: Paul's Valley tovards the Turke's Mine, to Vent it, otherwise to advance under the foot of the Wall, and then nake the best use of Ours.

5th Abaut 8 of the clock in the Morning our Miners were abaut 20 foot under Ground. The Battery of 4 Mortars is fixed, and begins to Play, by flinging great Quantityes of Stone into the Towne. The Brandenburgs have advanced 2 Parallell Lines Communicating with ours on the Left; They lost a Captaine 2 Lieutenents and 10 men, besides their Generalls son, who was siting in Their Trenches, and discover'd by two Janicaries to be a man of note, who approaching by the advantage of some Ruines Shott him dead. We continue Plying our Artillery, which abaut 9 at Night sett fire to the North West part of the Towne, which continued very

great till towards Morning. It is believed we Burns at this time near halfe the Towne.

6. et 7. The Brandenburgers have Joyn'd us with these two last dayes Trenches wee are now within 30 Paces of tho foot of the Wall. The First Mine is Quitted and 2 more began in the last Approaches. Wee have added two more Mortars to the Battery in the Lower Towne. For these 2 dayes past nothing extraordinary had happen'd excepta Bomb of the Turkes which fell into our Battery of Twelve 24 Pounders, which sett fire to a Barell of Powder, Kill'd two Gunners and 4 Matrosses, which was repaid them by setting their Towne in Fire in several Places, and Killing with our Bombs and Carcasses abaut 500 of the enemy (as a Deserter reports). The Turkes haveing dismounted the Bavarian's Battery which has been silent these 24 howres.

8th Wee found that the Battery of the Swabish hill did not the execution was proposed, The Canon not carrying home, upon which it was order'd, that 5 Guns of the Spanish Fire-Masters Invention should be placed on the same Hill, and the othere taken avay, which accordingly was done. They Play'd into the Breach, and between the two Wall incommoding the Turkes very much, The Towne being open to the Hill. It rain'd very hard all this Night. —

9th Abaut 4 in the morning the Turkes spreng one of their Mines which choak'd ours, in which were Seaven Miners, after which they Sally'd out in great numbers; Abaut 400 fell in between the Imperiallists and Brandenburgers, the latter of which Retir'd before wee had the Alarum, soe that wee came by the worst out; Wee lost in this action above 150 men, a Lt Collonell, and severall other officers. The Turkes retired without doeing harme to our Workes, with the losse of Ten men whose heads were sett on the top of the Breach. It was expected they would have made an other Sally, for which everybody was prepar'd and Matters soe order'd that they should have been cutt of in their Retreat. This Night the Spanish Mortars were fixed on the left and somewhat behind our Battery, Lookeing into St. Paul's Valley. Our Bridge is broken downe by a storme.

10th Newes was brought that 600 Turkes were seen off of Erla, and were within 4 Hungarian miles of us, upon which the Duke of Lorraine Order'd Generall Cominercy with a Party of 3500 Horse to march that way to face the Enemy and cover our Foragers. Likewise 1000 foot and 500 horse were posted on Pest side to Cover and secure our Bridge, at the head where of they are now Encamp'd. Ours and the Brandenburg Trenches are advanc'd home and Joyn'd towards the left, in which the Brandenburgers have Plaed a Battery of six 24 Pounders, Likewise towards the Left have Rais'd one of Three 24 Pounders, both which Play Crosse wayes on the Palisadaes.

11th The Turkes and Tartars towards Erla retir'd upon our Advanceing. The Spanish Fire-Master has Shott severall Bombs out of his Mortars which trew them extraordinary high. Wee observe that the Bombs flung out of his Mortars very rarely brake, which is Imputed to the depth their Shell sinkes into the Earth which stifles the Fuse. Wee are now compleat: our Trenches and advanceing our two Mines. That under the middle Tower is 8 foot under the Wall, and will be ready to be charged in 24 howers. The Brandenburgers have now compleated their Battery of 22 small Guns for the Shooting of red hott Iron Bulletts. It is behind, and somewhat to the left of our Platforme of 24 Pounders. It has Play'd all this day, but wee dont yet perceive any effect thereof. They have likewise erected a Battery of Howitts on the left of their other Battery, but more under the Wall of the Lower Towne; These Howitts are mounted on Carriages somewhat Resembling those of Canon, the Body has the forme of a Mortar, but a much longer Chamber, and Chace, and is more fortify'd by the *Trunnions* than at the Breech and Muzzle. They Shoot out of them a Bomb fill'd with combustible composition, which I beleive may be of good Effect.

12th Early this morning the Enemy sprang an other Mine, which likewise choak'd ours, Blew up part of the Middle Tower, and has shaken it very much. Wee have now begun one towards the Mosque just on the left of the same Tower, and an other on the Right towards St: Paul's Valley. I am of opione they doe not sinke their Sapp deepe enough,

and that the Turkes in countermineing have a great advantage by being alwayes undermost, which they certainely have been, otherwise they would have weakned their owne Wall and made Passage for us.

13th This morning two Engineers and 2 officers were sent to discover the Breach, which they reported to be Accessible, upon which his Highness the Duke of Lorraine Resolv'd that a Lodgment should be made thereon, and every think was order'd accordingly. The Canon and Mortars play very smartly all day to breake the Pallisadves on the Topp of tho Breach; the Time appointed was 8 at Night, and the Assoult to be an this manner, Vizt: a Capitain and 50 Grenadiers were to mount the Tower on the Right, and a Capitain and 50 Grenadiers to mount the Middle Tower on the left, After that each Party was to be follow'd with a Captain and 50 Musquettiers; Then Two Engeneers a sub Engeneer and an Undertaker accompany'd by 100 Pyoneers each to goe to the Right and left on the Breach, and these to make two lodgments: Then were Two Leutenant Collonells and 500 Men to sustaine these, and as many more ready and under Armes to sustaine them. The Signe was to be the Quick discharge of Artillery, which being given, the Granadiers mounted, but the Turkes haveing some Intelligence, of our Purpose, receiv'd us with great Fire of Musketts and Granadoes, and an infinite Quantity of Stones. The English voluntiers accompany'd by the Spanyards and a few French were in this Action; Those that went to the left were after a small dispute beaten of by the springing of a Fugade. The Engineers and Pyoneers instead of goeing to the Right and Left, fixed in the Middle of the Breach belween the Fires of the two Towers. They had neither sandsacks, Gabions, nor Caska, nor above 40 Faggots to make their lodgment, and in this confusion continued there in Number abaut 3 or 400 for the space of $^3/_4$ of an howre, without being able to gaine the Pallisadoes; The Turkes seem'd once to give way but finding wee did not advance Return'd upon us more vigorously, and spar'd neither Musquett Ball, Granadoes, Lances, Arrowes, nor Stones These flew like Haill, and Kill'd us more men than any thing else. Att last wee Retir'd, which the

paces over beyond which flew stones of very great size. By this accident a great part of the Wall was Demolish'd. The Duke of Lorraine with severall other Generalls went over to Pest side, to observe the Dammage which seem'd soe great, that severall were of opinion wee should immediately storme the Towne in that Place, But many Difficultyes arize, Vizt, That at that Distance wee could not discerne whether the Breach were accessible or not, and that our men would be greatly exposed to the Canon there. This Night a deserter came out of the Towne and Reported they had lost by the Blowing up of the Magazine above 1500 Men.

23. This day the Duke of Lorraine sent a letter to the Governor of Buda, which was delivr'd at the head of a Pike, as soore as it was read the Turkes hung out a White flag on the Topp of the Breach, which caused a Rumour in the Army that they would capitulate; There was a cessation of Armes on both sides for the space of Two howrs, dureing which time severall of our Men discours'd with the Turkes in the Breach, This time being expir'd 4 Men were desir'd to advance towards the Gate that Leads to Alba Regalis, at which 4 Horsemen came out, one of them delivering the Veziers answer wrapp'd up in Sattin; At Parting one of the Turkes presented the interpreter with an embroyder'd Handkarchiefe. The Letter his highness sent, imported, that he thought them not in a state much longer to resist that he was ready to give a Generall Assoult, in which if they succeeded they would be all putt to the Sword, man, Woman and Child as at New Heusel, and that in Charity, to save the effusion of soe much Blood, hee gave them that notice, that they migt timely deliberate for their safety. This Letter the Turkes answer'd in 3. Lines, Vizt: That they thought his Highnesse would Justify them that they had hitherto done like Brave Men, That they were Resolv'd to continue in soe doing, That God punish'd the Vaine Glorious. —

24th This day was design'd for a Generall Assoult, but the Councell being devided, and the Bavarians not ready, it was deferr'd. To day arrived abaut 2000 Heyducks and Hussars, who Encamp'd at the head of count Taaffs Quarters on the Danube side.

17th Early this Morning an other Battery of Mortars was Rais'd in the Lower Towne. The Capt$_n$ of the Battery is a little man who formerly lost hoth his Hands by the chargeing of a Canon which was not well Spung'd. He is esteem'd a knowing Man in Shooting of Bombs, and other Artificiall Bodyes. Amongst others his Throwing 14 or 15 Hand Granadoes at once out of a Mortar. This day a Turke fled to us and Reports that they Lost above 500 Men in the last Assoult; Likevise that their Vaults could not Resist the Force of the Spanish Bombs. One of which fatting through an Arch Kill'd and Wounded 80 Men, Women and children. Our greatest talk now is of a speedy Battle with the Turkes who advance towards us apace. Wee have abaut 6000 Horse on Pest Side Encamp'd there for the security our Bridge, and to hinder succours to the Towne by Boates. This Night the Bavarians sprung a Mine, and made themselwes Masters of the Fausse-bray the Enemy had made at the Fott of the Rondelle. —

18th Early this Morning the Bavarians posted themselves at the foot of the Breach with the losse of a Lieutenant Collonell and 30 or 40 Men. Newes came to the Duke of Lorraine that an Army of Turkes appear'd on this Side the Danube, Upon which our Guards were doubled, but it prov'd false. The Horse next day were order'd to march that way, The Enemy was expected upon Advice that the Grand Vezier was marching towards us with an Army of 40000 Men. This day Mr Kerr a Scotch Gentleman was Kill'd in the Trenches.

20. 21. Wee added more Canon to our Batteryes, and Play'd them incessantly on the Two Flankes of the Round Tower, which incommoded us soe much in our last attaque.

22. Abaut Breake of day the Turkes Sallyd on the Bavarian side soe vigorously as to beate them quite of their Lines, Kill'd a Saxon Collonell, the Collonell of the Artillery and above 150 Men, Nayl'd up a Battery of Canon and 2 Mortars, and soe Retir'd Overturning their Gabions, and all without any considerable Losse. Abaut an hawre after the Enemyes principall Magazine blew up which stood near the Castle lookeing toward Pest. The Danube is here abaut 500

Palissadoes, and maintained them, which the Imperiallists seeing, Mounted the therd time to the Palissadoes, whid many of them pass'd, and haveing Lodg'd themselves on the Tower on the Right, mann'd it with their owre Men, wer they were noe soorer Enter'd, but a Fugade overturn'd the whole surface of the Roundell, Men and all, which did not soe discourage us, but a second Battalion tooke the Post, who were treated in the same manner with the First, by a lower Degree of Fugades or Jorneaux: A Third follow'd when a large Mine sprung which beate them off againe, however this Post was Repossess'd by the Imperiallists who, maintaind it with great Bravery, the Duke of Lorraine all this while at the foot of the breach Encourageing his soldgers. The Bavarians likewise lodgeing themselves in a Roadell, Enter'd into a Court of the Castle,, were was a Battery of 9 Guns and 4 Mortars. It was a Saxon Captaine who first Enter'd by a small Embrazure, and finding the Place very open and overlook'd by the Castle, Nayl'd up the Canon and Mortars, and soe Retir'd to the Lodgment on the Breach —

28th Our Lodgment on the Topp of the Breach was now better Secur'd and a parapett of Sand Sacks made for the better Covering of our men, likewise the Ruines of the Breach made more easy for the comeing and goeing to the Topp of the Lodgment, and the Fire putt out of the Palissadoes of our Lodgment, which the Turkes had made upon the Quitting of it, which gave us noe small trouble. This day the Miners were Fixed to the 2. Wall.

29th Wee sprung three Mines with noe great successe yet they help'd to fill the Ditch which was between our Lodgment and the 2d Wall. The Turkes Planted Two peices of Canon in a high Steeple which overlook'd all our workes, and Kill'd many of our Men, upon which Three Guns were Painted upon them, which were play'd soe well that they were soone dismounted, and the Tower almost Beaten downe. This day likewise a Scaffold was Erected on the Topp of the Breach for a Platforme of Guns. Two Mines more are begun.

30th Provisions of Caske and Sandsacks are Order'd to be made and throwne into the Ditch. In the Evening the Duke of Lorraine with the concurrence of the Duke of Ba-

varia sent a Second Summons to the Towne by the Count de Lomberg, to whom the Turkes Reply'd that an Answer should be sent the next day it being too late then. Notice was given us by some Boores of Hungaria, that the Grand Vizir was to Passe the Bridge of Esseck the 28th Instant, and that 6000 Men were March'd before, who they Left 18 Hungarian Miles off. Thre Canon are Mounted on our New Lodgment and begin to Fire.

31th In the Morning abaut 9 of the Clock the Turkes Return'd an Answer to the Generall's Letter, Letting him Know, that the Towne was in the hands of God, and that they could not give it up, but if they would Receive an other Place in Liew of it they would Treat thereupon, but the Generall's Reply was, that his Imperial Majesty had Commanded him forthwith to Surrender or never more to Expect Offers of Capitulation. After this the Duke of Lorraine Order'd two Mines to be Sprung which were ready under the 2. Wall; That towards the Right destroy'd the Wall very much but made little orno Breach throug, but Endammag'd our New Battery on the Topp of the Breach. In the Evening the Enemy sent two Messengers to the Duke of Bavaria where upon his Highnesse sent two Hostages and there was a Cessation of Fire for abaut Two hours. The Bassa then Propos'd to deliver up the Towne if we would conclude a Peace on its surrendery, which he said he had Power to doe, Urgeing the Advantage it would be to the Emperour; This was Answer'd by the Duke of Bavaria, that he would doe them wat serwice he could, but had noe Commission to Conclude a Peace, Upon this the Turkes Return'd and we Renew'd our Fire, This day Count Starenberg was shott in the hand and Neck as he was lookeing through the Sandsacks on the Topp of the Breach.

August 1th Two Canon more were added to the Battery on the Lodgment and our Mortars were brought nearer to the Foot of the said Lodgment; More Casks and Sand-Sacks were ready for filling the Ditch. Our Horses which were sent to Alba-Regalis and the Bridge of Esseck are Return'd bringing Newes of the Turkes Approach.

2. Wee prosecuted the filling of the Ditch, and Orders were given to the Engeneers for traceing out our Lines of

Circumvallation, which being once done is Compleated by the Regiments, were officers take care to Encourage and Forward the Worke, the Engineer Reviewing the Works sometimes, that noe Mistake be Committed. All the Talke now is of the Enemyes Advanceing. —

3. Early this Morning things were in a readynesse for a Generall Assoult, which began on the Bavarians side, who after a small time Retir'd, finding the Turkes too well Baricado'd and Prepar'd for them, who were noe wayes fitted for the Enterprize, Soe they made their Retreat to their Lodgment with the Losse of abaut 50 Men. At the same time a Mine was Sprung on the Lorraine side, which did nothing but Shake the Second Wall, and trow a few stones into St: Paul's Valley. The ill successe of this Mine had alter'd the Duke of Lorraine's Pourpose of makeing the Assoult this day, but upon the Arrival of a Messenger from the Duke of Bavaria, who had brought Word that they had begun and could not goe bak, his Highness the Duke of Lorraine Order'd a Party of Dragoons to Quitt their Horses, and Passe the Ditch, which they very bravely perform'd accompanyd with some foot, in all to the Number of 300 Men. The Descent and Ascent was very Difficult, soe that the Turkes had time to Receive them very Smartly. The Duke of Lorraine perceiving that this attempt would not Succeed, without a Necessity of Still Releiving them with Fresh Men, and being Loth to Expose soe many in soe open and soe large a Ditch, to Stones, Granadoes, Arrowes, Bulletts, and Fire-Trunkes, and the same time receiving Advice that the Bavarians were Retir'd, his Highnesse Order'd likewise a Retreat, but not halfe our Men came back. Wee lost in this action Two Lieutenant Collonells, and Two Majors. Generall Megrett was wounded in the Foot by an Arrow, and MyLord Montjoy in the Face with a Muskettshott.

4th Wee Advanced our Londgment to the Tower on the Right, lookeing into St: Paul's Valley, and continued our Line of Circumvallation.

5th Wee had Newes the Grand Vizir had not pass'd the Bridge of Esseck, and that it was thougt he would hardly Leave that Post, being very Apprehensive, that Generall

Scultz who Commanded in Croatia might fall upon it and Burne it as Generall Leslie had done formerly. Wee are likewise inform'd that 6000 Turkes are Marching towards us to Endeavour the Putting Succour in to the Towne. In the Evening the Bavarian discouver'd a Gallery of the Turkes which they Possess'd.

6th This Morning a Party of Hussars brought in 5 Turkish prisoners who told us that the Serasquier was at Alba Regalis with abaut 20000 Men, and that by this time the Graud Vizir must have Pass'd the Bridge of Esseck with a much greater Force. This Newes made us worke very hard to compleat our Lines, that the whole Army might be Encamp'd within them. —

7th Wee continued Workeing on Our Lines, and to Presse our Miners in their worke under the Second Wall to Blow away the Palissadoes which to us seeme stronger and stronger every day. The Newes of Yes terday is Confirmed. —

8th Early this Morning some Turkes and Tartars appear'd on the Hill, haveing surpriz'd and cutt of our Advanc'd Guard of 100 Hussars, upon which we sounded to Horse to receive them. They continued there abaut Two hours Skirmishing with some of our Hungarians and soe Retir'd, and wee Return'd to our Campe. This day our Bridge above the Towne was Removed, being thought too farr from our Campe, and an other was made below the Towne were the Bavarians were Encamped. —

9th Early this Morning wee heard a great Noyse towards our Trenches much,Ressembling Shootting, which at first wee thought to be some Sally of the Turkes, it continued for a time which made the Duke of Lorraine hasten thither, were his Highnesse was told that the Turkes had thrown a Bomb amongst a parcell of Hand-Granadoes in Number abaut 4000 which made that Noyse, Kill'd two Men and Slightly wounded Count Archinto who them Commanded in the Trenches. Towards Noone the Turkes appear'd upon the Hills where they were the day before. —

10th Little of Moment Occurr'd. —

11th Our Miners Reported to his Highness that their 3 Mines under the 2. Wall were ready, upon which he Order'd

that all things should be prepard by the next Morning for a Generall Assoult.

12th Every thing was in good order by Breake of day. and the Mines sprung, which like the rest had noe other Effect than the Killing our owne Men, with which the Duke of Lorraine was greatly displeased saying alaud, It was well Feild Battailes depended not on Miners, and soe Order'd the Soldgers that were commanded to the Trenches to Retire to their Campe. His Highness designing to fall on the Turkes Campe the next Morning, the whole Army was Order'd to March at 8 of the Clock at Night to get over the Valley, and gaine the Browes of the Hills (which Lye betwixt us and the Enemy,) on which the Turkes were encamp'd and to fall on them at Breake of day, but as wee were ready to Advance. Newes was brought that the Grand Vizir was arriv'd, and at the same time wee perceiv'd their Campe to Advance, and Fires Kindled on the Descent of those Hills wee design'd to gaine, soe that wee were all Order'd back to our Tents.—

13ht This Morning at 8 of the Clock the Turkes Army began to March downe the said Hills as if they intended to Attaque our Lines. The Duke of Lorraine Observ'd a Partie to March towards our Right as if they design'd to gaine some Hills which commanded a great part of our Lines, and at that Time the Right Wing of our Army; The Duke of Lorraine apprehensive of this, Commanded the Army to March out of the Lines, and made the Right Wing streeh to the very topp of the said Hills, makeing an even Front with the rest, and soe wee continued in this Order, the Enemy still advenceing but very Slowly. The Left Wing Commanded by the Duke of Bavaria stood in their Lines which Joyn'd the Danube the whole line was wel furnish'd with Canon and Bombs under Ground abaut 50 Paces from it. This Line is very compleat Reacheing from the Danube side in a very streight Line crosse the Plaine to some steepe Hills that at this time are Cover'd with the Brandenburg and other Auxiliaryes, Our Right Wing Consist'd: of Old Imperiall Regiments which reach'd to the Topp of said Mountaines, The Generall Forme was one Squadron and Two Battalions, which Order was Observ'd likewise in their Incamping, as may be seen in the plan

Buda. The Battalions tooke up a Great de all of Ground to make a great Shew, tho' very weake in Number at this Time.

14. Abaut 5 in the Morning wee perceiv'd the Enemy Marching down againe into the Plaine, with 3. or 4. great Detachments on their Left Wing, which separated and March'd along the Valley to gett bechind the Hills which were on our Right thinking to gaine them, and soe to fall on Our Right Wing in Flanke and Reere, in order to the Putting succour into the Towne, but the Duke of Lorraine Perceiving their Designe, order'd seaven Regiments of Horse and some Hungarians under the command of Generall Dunewalt, Taffe and Palfie to march up the Hills and Possesse the Topp of them Faceing the Enemy; Wee were noe sooner up, but imediately the Turkes appear'd on our Left who still made towards us, there being a deepe Valley between; Presently appear'd others on Our Right were the Valley ended; Their Body not being come up they Kept skirmishing for the space of on hour with some Hungarians, when of a suddaine the Hills were Cover'd with the Enemy, who immediately gave us a Discharge of Eight peices of Canon and with terrible Cryes fell most furiously on the Hungarians, who immediately gave way, where upon Count Taff etc. advanced, Mr Fitz-James, and the Englis Voluntiers being in the First Ranke. This Charge was perfor: med with that Gallantry that the Enemy could not endure it, but immediately fled as fast as they came on; Wee Pursued them abaut a League, the way being soe very bad for the Foot, that most of the Janizaries were cutt off the rest of the fled into the Plaines through Bushes and Deep Hollowes which lead into the Valley, were they had a great Reserve, which made us halt till the rest of the Party were come up, who had made a great circuit in pursuing those who fled into the Plaines that lay between our Campe, From hence Wee observed the rest of the Turkes Army Scatter'd like Flocks of Sheepe. Assoone as the Seaven Regiments had beaten the Turkes on the Gills, his Highnesse advanc'd his Right Wing from the Heights towards the Plaine, the Brandenburgers and Auxiliaries quitting their Lines and Marching in good order towards the Enemy before the Bavarians (who were the Left Wing) had gott halfe ov

the Plaine. The Turkes Right Wing Retires to the Topp of their Hills, which were very difficult of Accesse, and there left a Party, and sends the rest to the Left wing, which now is very hard pressed by Generall Taffe et Dunewalt. Which with the Duke of Lorraines motion on the same side gave the Turkes some Apprehencons the not stiming from the Foot of their Hills Wee continued in our afore said Order, *Galling* them asmuch as possibly wee could with our Feild peices, at which time a Party of Turkes Attaqued very briskly the Left of our Right Wing where a Partie of Hungarians were Posted who soone gave way, and had not Gen: Taffe with Two or Three Squadrons of Draggoons come up to sustaine them (the enemy haveing already forced our Line) tis beleiv'd they would have Endanger'd the Putting succour in to the Towne, shortly after a Party was seen to Detach from their Left towards the Right Flanke of our Right Wing, which Generall Taffe by a great presence of mind perceiving, immediately commanded abaut Fowre Squadrons of Light horse to putt themselves at the Foot of those Hills, which the Turkes seem'd to presse for, and by that meanes to have gott into the Towne. This Order of Count Taffs was performed with soe much Expedition that not above 20 or 30 Turkes gain'd the Hill, which were cutt to Peices. Our Generall now seem'd under some uncertainly weather to Attaque the Enemy on the Hills, and push for an intire Victory, or returne to our Lines and Prosecute the Seige, But the Turkes seeming to Retire, and considering how difficult the Ascent was, and how uneasy to horse (already soe much harass'd) how week his Wing was and how Liable to be forced by an Enemy that charged with so much Fury, who had a Towne in their View, and would be Content to sacrifice their whole Army to its Preservation; It was there fore thought most adviseable to Returne into our Lines and Presse on the Seige. The Turkes lost in this Morning's action abaut 3000 of their best Janizaries, being all pick'd Men to Attempt our Line and get into the Towne by that unexpected and difficult Passage. Wee tooke above 500 Prisoners, 58 standards and 8 peices of Canon. The Bassa that Commanded them was Killed and the Aga of the Janizaries wounded. Mr Fitz-James

was in all this action with Count Taffe, behaveing himselfe with remarkable Gallantry. It pleas'd God that neither he nor any of the English Voluntiers had any hurt.

15th This Morning the Grand Vizier Remov'd his Campe, and Marched back towards Alba Regalis, he strangled the Bassa who brought him the newes of their Defeat, and told him that they Chang'd us like Lions, but were Received by Devills, upon which the Grand Vizier Spitt in his Face and Commanded him to be dispatchd.

16th Early this Morning the Turkish standards were Placed on the Topp of our Breach, at the Putting up of which the Enemy shott very warmly upon them and Killd severall of our Men. This night his Highnesse Order'd a Burning Composition of Father Gabriell's to be fixed to the Pallisadoes, which burned severall of them, but before morning the Turkes by unspeakeable dilligence and Industry had plac'd new ones.

17th An attemt was made to take an other Lodgment neares the Turke's Retrenchments, but wee were beaten off with Losse. —

18th — 19th Wee wrought at a new Battery in the Line of Contravallation, to take away the Defence and dismount the Canon of the Two round Towers that looke into St: Paul's Valley which Incommoded us much in Passing. and Repassing from the Danube Side. —

20th At Breake of day and just as our advanc'd Guard Return'd 3 or 4000 Tartars and Janizaries on Horseback appear'd neare our Lines in St. Paul's Valley, upon which the Trumpett Sounded to Horse, but before our Men could Mount, abaut 150 forc'd through and got into the Towne. Our Ordinary Guards which were abaut 500 Entertain'd them for some time tilt others came to their Assistence, when they were repuls'd with the Losse of 200 upon the Place, besides the takeing of severall Prisoners, who told us that 2000 of these were Janizaries to whom the Grand Vizir had promis'd 20 Aspers a day dureing Life to all who Entred the Towne. —

21th Orders were given for Pallisadoing the Breach of the Lower Towne, and all other Passages Leadeing that way, and a Garrison of 500 Men were putt into the Round Tower by the Water Side. This day likewise our Battery of Eight 24

Night with lesse Apprehension then wee had for several dayes before. Most of the Turkes that were Kill'd this day had abaut them a Paper from the Grand Vizier to the Bassa to give a certaine Summe of Money to eveny one that should get into the Towne.

30th The rest of Count Sherfenberg's Troopes arrived, being Three Regiments of Foot and Two of Horse, besides some Hungarians. They encamp'd with their Body on Our Right upon the Hills which Overlooke the Lower Towne. A great Councell of Warr was now held, where it was debated, whe ther wee should advance towards the Enemy, Leaving a sufficient number to Defend our Trenches, or Attend them in our Lines and continue the Seige; The latter was at length Resolv'd, and our Guards in the Trenchs were Strengthned out of the New Men.

31. Wee continued our Preparacons for the Generall Assoult, and wrought at a Gallery in the Ditch that was to Guide to the Breach. That Night the Campe was Alarum'd with the Enemyes Advanceing, and all were on Horseback, but it prov'd but a Rumor. —

Septemb. 1th All things continued quiett in the Campe while due Provision was makeing for the Assoult the next day, which was to be on both the Attacques.

2. The Duke of Lorraine before day Breake Order'd the Frenches should be fill'd with such Men as he had appointed for the Assoult, that the Enemy might not by their Motions discover Our Designe, They lay very quiet till the Canon had broke many of the Palisadoes, and the Signal for the Assoult was given, which was by Three discharges of 6 peices of Canon from the Swabes Hill; It begun abaut three in the Afternoone, under the Direction of the Duke of Croy and Theneck the Brandenbugh Generall, the Soldger goeing on with great Courage and in good Order soone Reach'd the Palisadoes. and tooke a Post on the Flanke of the Enemy which Rak'd the Inside of them and chased the Turkes from thence, where finding noe Retrenchments as was expected, Pursued their advantage makeing great Slaughter as they went. Such as Excaped fledd to the Castle, where they put out a White Flagg. This is the Account on

our successe on this side; But the Bavarians who some what later began their Attacque, mett with different Fortune, for they were Repuls'd with Losse; Nor was it indeed possible to have Enter'd that way, however the Duke of Lorraine would not permitt the Duke of Croy to Treat with those who fled into the Castle, leaving them to his Electorall Highnesses Disposall (it being his Attaque) who gave them Quarter. They were in number abaut 200, amongst which was a Bassa who was Sub] Governor, His Name was Abdi Bassa. The Vizier or Principall Governor dyed gallantly upon the Breach. On the Lorraine Side the Aga of the Janizaries fought bravely There was taken of all sorts betwixt 4 and 5000, and Kill'd abaut 3000. The Sloughter was lesse than expected, For tho' both Women and Children were Kill'd in the Heat, Yet there was more Quarter than usual from the Severity of the Germans, especially in Places taken by storme. —

Tis Remarkable, that this glorious Successe of the Christian Armes was attended with a singular Circumstance of Divine Providence, Namely, That while Our Army March'd with doubtfull Successe to the Assoult of the most Important Frontiere Post of the Ottoman Empire the Grand Vizier should with a Greater Body of Men Stand a Tame Spectator of the Issue of this Accion, and then Retire, which they did with great Precipitation. —

Jacob Richards. —

(Bibliotheca Harleyana. 4989. sz.).

A munkában említett tervrajz ide van mellékelve, mely az eredeti után rajzolva, a m. akad. kézirattárában őriztatik. A munka maga kéziratban van, igen csinosan van írva, és 27½ lapot tölt be.

Buda ostroma és bevételének naplója, mely a császári seregek által lothringeni herczeg és a bajor választóherczeg ő fensége vezérlete alatt hajtatott végre. Írta Richards Jakab, ő felsége egyik mérnöke, a ki lord Dartmouth ő excellentiája, ő felsége tüzérkarának főparancsnoka stb. rendelete folytán szolgált az említett seregben, hogy magát ő felsége további szolgálatára kiképezze.

Junius 15. Gróf Staremberg tábornagy a császári gyalogsággal és egy csapat lovassággal, (mely együtt 13000-re ment) a Duna mellett fekvő Wehelbe (?) érkezett, a hol a lothringeni herczeg táborzott a lovassággal. Mi az egész éjjel e helyben maradtunk Buda láttában. A lovasság és egy csapat gyalogság mindenkor egy napi járással előtte levén a gyalogságnak és a poggyásznak.

16. A lovasság és a gyalogság elhagyván a tábort, a hegy védelme alatt Budától ágyú lövésnyi távolságra előnyomúlt, gróf Staremberg itt alapodott meg, de a lothringeni herczeg a hegyen át Sz. Pál völgyébe vonúlt, melyen át egy út vezet Fehérvár felé. Itt ő fensége egy csapat lovasságot hagyott hátra, hogy az a törökök külső közlekedését akadályozza.

17. és 18. A bajorok vagy 16 - 17000-nyi lovassággal a Duna keleti részén táboroztak, kiknek megérkeztekor vagy 400 török, kik Pesten voltak, kirohanást tettek, de 8 ember veszteséggel azonnal visszavonúltak és Budára menekültek. Visszavonulásukban letörvén a hidat, Pestet kármentesen hagyták nekünk.

19. és 20. Semmi nevezetes dolog nem történt, csak hogy a Törökök nehány lövést tettek vaktába némi poggyász szekerekre, melyek a hegyen átvonúltak, de minden siker nélkül. 20-án a vizen le több hajó érkezett löanyaggal. A bajorok elvégezték hajóhídjokat a Dunán, a melyen átkelvén a hegyen átmentek, oda hol a lothringeni herczeg volt. Itt elhatároztatott, hogy a lothringeni herczeg a város éjszaki részén, a bajor herczeg pedig a déli részen támadjanak, a sereg e szerint osztatván fel a lothringeni herczegnek lévén 3000 lovassága, 9000 gyalogsága, 12 mozsara, 15000 bommával.

21. Ma korán reggel a császáriak megkezdették ostromkok készítését vagy 1500 lábnyi távolságban alsó Buda lától, felhasználván e végre régi sánczaikat. Megkezdvén ó-budai első fürdőnél, folytonos párvonalban maradtak a rossal egész a hegytetőig, a honnan egy csekély varacsal, int a tervben látható, visszatértek, egész nap és egész en át folytatván munkájokat. Némely helyen a föld oly ssz, hogy kénytelenek voltak a felhányást (parapett) fasikkal és földdel töltött kosarakkal csinálni. Az ellenség lyvást lőtt, de semmi kárt nem okozott nekünk. Ugyan ez p reggel 8 óra felé portyázó csapataink visszatértek, élem nélkül, jelentvén, hogy a Fehérvár felé vezető hegyen y török csapat jelent meg és hogy egy erős lovas csapat dezése nélkül nem portyászhatnak, minek következtében álfy tábornok 12000-re menő lovas sereggel kiparancsoltatt és elindúlt Fehérvár felé, a törökökkel szembe szállandó. agy 10 óra felé egy lengyel, a ki Bécs alatt fogságba esett lt, a bassa lovával, kormánybotjával és két karddal, a rból kiszökött, hírűl hozván, hogy megjelenésünk Buda att igen meglepte legyen a törököket, hogy a várőrség ninen fél annyi erejű mint volt 1646-ben, midőn a vár a kesztények által ostromoltatott, akkor 15000 emberből állván, ost pedig nem számolván többet 7000-nél, tudnillik 3000 nicsárt, 1000 lovast, 1000 zsidót és vagy 2000-nyi lakost. ogy a törökök azon hírt vették volt, miszerint a keresztyék Fehérvárat és Egert akarják ostrom alá venni. És ez az is volt, csak jun. 10. határoztatván el egy Komáromban rtott hadi tanácsban, Buda ostromának megkísértése.

22. Az ostromárkolás sikerrel folytattatott és az éjaki kapu ellenében egy üteg állíttatott fel. A törökök megtek 8 lovast, kik egy domb mögött voltak az utászoknak irohanás elleni védelmére felállítva.

23. Hajnalban az üteg fel volt állítva és az ágyúk felerelve, melyek az alsó város falát épen az éjszaki kapu ányában lődözték. 7 óra tájban reggel egy janicsár szött ki a várból, és magát megadta, ezt egy álma következben tette, a múlt éjjel azt álmodván, hogy a keresztyének úttal beveendik a várat és az egész őrséget le fogják ölni, int ezt a múlt évben Újváratt tették, és hogy ő kegyelmet

nyerhet, ha a keresztyénekhez menekül. Ő azt mondja, hogy a várőrség nem megyen többre 6000-nél. — A fellebb említett 6 ágyúból álló üteg oly jól működött, hogy az alsó város falába 15 láb széles rést lőtt, a fal vagy 5 lábnyi vastag levén. Ma 2 török jelent meg a pesti részen és kísérletet tettek átúszni Budára, a mit végre nem hajthatván, visszatértek Eger felé, (a honnan valószínűleg jöttek volt); a várőrség egy része kijött az éjszaki kapun, ez éjjel támadást várván, a rés védelmére hasonlóképen egy csapat érkezett, minek folytán egy osztály gránátos zaklatásokra rendeltetett. Ez egész éjjel mi folytatók ostrom-árkolatainkat minden akadályozás nélkül az ellenség részéről.

24. Hírt vettünk, hogy számos törökn hajóra ült Budán azon szándokkal, hogy a Dunán le Belgrád felé evezzenek, minek folytán 400 huszár 2 hajón utánok küldetett, kik megszállták a hajót és a nőket elfogták. Ezen nők a bassa családjához tartoztak, ki őket kincseivel együtt Belgrád felé küldötte. A zsákmány 100,000-et *) tett, oda nem számítva a nők és gyermekek árát. Ma egy osztály gránátos parancsot kapott kikémelni a rést, ha vajjon az hozzá férhető-e? kik azt jelentették, hogy igen, a minek következtében az ostrom elrendeltetett, a következő módon, ugyanis: 50 gránátos, egy százados vezérlete alatt verje el az ellenség őreit a mellvédektől, melyeket az ellenség a rés fedezésére hányt fel. Ezek után támogatásukra menjen 50 vadász egy hadnagy vezérlete alatt, ezeket kövesse egy mérnök 100 utászszal, kik a rés túlsó felén megcsinálják a védő erősítéseket (lodgment). Ezeket pedig kövesse 100 vadász egy százados vezérlete alatt az utászok támogatására. Végtére egy őrnagy 300 emberrel képezze az utócsapatot, kik kirohanás esetében szembe szálljanak az ellenséggel. Ezen rendelet végrehajtatott vagy 10 órakor estve,, de oly zavarral, hogy ha a törökök megállották volna helyeiket, mindnyájokat elvághatták volna, de ők visszavonúltak a városba és csak 2 emberünket ölték meg és 30-at megsebesitettek. Mi ottan 40 vagy 50 rossz lovat kivéve semmi prédát nem találtunk. A mérnök egy lópatkó formában vetette fel az erősitést, úgy

*) Hogy mi tett 100,000-et, az iró nem jelenti ki.

hogy ennek kül szárnya a város részéről védve volt. Mi azt vártuk, hogy a törökök kirohanást fognak ellenünk intézni, de ők oly távol voltak ettől, hogy, mint eljárásokból látszott, alig hitték magokat biztosságban Budán. Az éjszaki váracsnál nagy tüzet gyújtottak, hogy láthassák, ha vajjon mi teszünk-e valami kísérletet *Petard* felől. Ők az éjen át szorgalmatosan löttek ütegeikből és a falakról, de semmi vagy kevés sikerrel.

25. Az elfoglalt résnek birtokában maradtunk és ott az erősítest elkészítettük, a melybe 100 ember bele fért. E napon mi kosarakból egy védfalat csináltunk, mely a közeledő árkolatokkal, melyeket a fürdő felől előre húztunk, köttetett össze.

26. A védfal mögött egy közlekedő vonalt vágtunk, és az ó város falán kivül egy váracsot (Epaulement) csináltunk, a mely a Sz. Pál völgye felé vezető egész oldalt fedezte, hogy ezáltal az ellenséget hátráltassuk ez oldalon valamit megkisérteni. 4 óra tájban délután vagy 200 főből álló török csapat kijött a városból és megkisérté utászainkat háborítani, kiket gróf Augsburg (egy igen bátor férfiu) vagy 100 vadászszal megtámadott, a mire ezek azonnal visszavonúltak, vagy 21 ember veszteséggel. A mi veszteségünk 3 halott és 4 sebesültből állott. Ez éjjel rendelet adatott ki egy, a Sz. Pál völgyébe néző régi fal tornya és a rés előtt készített váracs közötti közlekedő vonal készítésére. Egy a toronynyal párvonalban emelendő 12 ágyús üteg készítése szinte elrendeltetvén. Vagy 10 óra tájban kosarak és veszszőnyalábok vitettek a toronyhoz az üteg készítésére. A törökök ez éjjel többé mitsem kísértettek meg, kivéve, hogy ágyú és puskákból lődöztek munkásainkra, de minden siker nélkül. Ma lord Montjoy a egy városból kilőtt ágyúgolyó által, mely a kövekről visszapattant, szemén sebet kapott.

27. Az ütegkészítést folytattuk. Délutáni 3 óra tájban 100 vagy 200 főből álló török lovas csapat kirohant a városból Sz. Pál völgyébe és a hegyek felé vágtatott, a bajorok táborába menő poggyászt elfogni szándékozván, de gróf Taff ezredéhez, mely az előcsapatot képezte, tartozó vagy 50 főből álló lovas csapat, mely egy domb mögött volt felállítva, a melynek fedezete alatt a törökök gyorsan elő-

haladtak, megtartván helyét, bevárta a törököket, és midőn ezek egy pisztolylövés távolságra jöttek, a csapat előrohant; és karabinjaikkal közéjök lőtt, vagy 50 törököt megölt és sebesített, kik azonban ennek daczára is előnyomúltak. De egy vagy 100 főből álló vadász csapat egy haránt megől, mely a régi fal mellől a völgybe vezet, ellenök sietvén, visszavonúltak, ugyanakkor vagy 400 janicsár jött ki a keleti kapún, és visszavonúlásokat biztosítandók, az ágyúk alatt vettek állást és megöltek és sebesítettek vagy 16 emberünket.

28. Ez nap a mi sánczolatunk (Lodgment) és a Sz. Pál völgyébe néző fal sarka közötti közlekedési vonal elkészült, egy másik vonal pedig a fal sarkától és oldaltól akkép hosszabbíttatott meg, hogy minden a nyugoti kapuból vagy a Sz. Pál-völgyi kapuból jöhető kirohanást szemmel tartson, és oldalba vegyen. Egyéb semmi sem történt, kivéve hogy a törökök nagy mennyiségű kavicsot lőttek utászainkra, és néhányan közölök megsebesíttettek.

29. A fenebb említett vonal elkészült és parancs adatott, hogy 4 bommavető mozsár állíttassék fel még éjtszaka előtt. Délutáni 2 óra tájban egy bajor csapat megkísértett elfogni néhány juhot, melyek a völgyben legeltek, a mire a törökök kirohantak, az önkénytes csapat ezt észre vevén elő ment, és a törökökkel annyira összekelt, hogy a lothringeni herczeg saját őrjeivel személyesen ment segítségökre és visszahozta őket. A bajorok 1 alezredest, 2 hadnagyot, 1 zászlótartót és 20 vagy 30 embert vesztettek. Az önkénytesek ezen tette igen rosszaltatott a tábornokok által, és egyenes parancs adatott, hogy senki önkénytes csatázásba ne bocsátkozzék. Ez éjjel a mi 4 mozsarunk működni kezdett, és tűzbe borított egy templomot, de mely csakhamar eloltatott. A törökök folytatják ellenünk a kövek lődözését.

30. Négy görög fogoly, kik a juhok őrzésével voltak megbízva, és a Sz. Pál völgyében legeltek, közel találván magokat a bajorokhoz, hozzájok átszaladtak, az egész vagy 800 darabból álló falka juh követvén őket. Ezen emberek semmi tudósítást sem tudtak nekünk adni, csak azt mondották, hogy a törökök erősen dolgoznak a sánczokon. Azt is mondják, hogy a janicsárok közt lázadás volt a bassa ellen. A jani-

csárok tudnillik a múlt napi csatázás alkalmával 2 keresztyént fogtak el, és ezek mindenikeért 50 aranyat követeltek, a bassa pedig csak 10 garast adott nekik fejenként, a mi 18-d sterlinget tesz. Mi folyvást dolgozunk árkolatainkon, és most közép uton vagyunk az ó fal és Buda fala között.

Julius 1. Ütegünk elkészült, és tüzelni kezdettünk a Sz. Pál völgye felé néző kerek torony sarka ellen. Ugyanezen időben a 4 mozsár is használatba vétetvén, oly sikerrel működött, hogy ama toronynak ágyúit leszerelte, ágyúink pedig lerombolták a falat vagy 6 lépés hosszában. Reggeli 10 óra tájban egy török gyermek kiszökött, és mondá, hogy az élelem igen kezd gyérülni és hogy bommáink sok törököt megöltek, és leszerelték a nagy torony ágyúit. Észrevettük, hogy az ellenség munkában van a keleti kapunál, a melyhez egy előnyúló külgátat csináltak és sánczkosarakat hordtak össze, mintha üteget szándékoznának ott készíteni, azt várván, hogy mi ez oldalról fogjuk őket megtámadni.

2. Tizenkét 24 fontosból álló ütegünk szorgalmasan működött Sz. Pál sarok- és az éjszaki kapu legközelebbi tornyai ellen, mindkettőjökben tekintélyes rést csinálván, melyek ámbár hozzáférhetők nem voltak, a tornyokat mégis védelmöktől egészen megfosztották. Több lobgolyó is lövetett be, a czélból, hogy a város lángba boríttassék, de mindeddig nem tudjuk, mi sikerrel. A múlt éjjel 2 hajó vonatott fel a Dunán és bejutott a városba; ezek úgy hiszszük mérnököket és tüzéreket szállítottak be, kik Egerből voltak, ezt okunk van hinni azért, mert ma több bommát kaptunk tőlök mint rendesen, melyek egyike, igen közel ütegünkhöz bele esett sánczainkba és megölt 2 emberünket. Ma este a lothringeni herczeg átment Pestre és parancsot adott, hogy a Dunapartján 2 váracs csináltassék, egy 600 huszárból álló mozgó csapatot szinte ott hagyván, mely az ellenségnek hajó által nyerendő segítségét megakadályozza.

3. Folytattuk viárkainkat és egy török mecsetet befoglaltunk, melytől egy szögletet csinálva, Budával párvonalban visszatértünk egész addig, míg az éjszaki kapu felé vezető út jobbjára jöttünk, a melynél a három vonal találkozik, egy fal és egy mély út fedezvén embereinket. 4 mozsarat szereltünk fel ismét, épen az előbbeniek mellett, melyek

folytonosan tüzeltek a városra. Ágyúink most már nevezetes rést lőttek. Ma egy janicsár szökött meg, ki arról értesített bennünket, hogy a várőrség gyenge, nem állván több mint 2500 janicsárból, 1000 spáhiból, 1000 zsidóból és vagy 3000 férfi, nő és gyermek lakosból, hogy az élelmi szerek igen szűken vannak, hogy bombáink és lobgolyóink sok épületeiket megrongálták, egyike pedig megölt 12 janicsárt, midőn azok őrt váltottak. Hírt vettünk, hogy a brandenburgiak 4 órányi távolságban vannak tőlünk.

4. Elrendeltetett, hogy azon pontról, a hol a három vonal összevág, egy új vonal készíttessék, úgy hogy amazok legszélsőbbikét oldalba vegye, és az ó város,[Sz. Pál völgyébe néző falával egyesüljön, a mi ez szerint végrehajtatott, és egy épület, mely képes 200 vagy 300 embert befogadni, gerendavárrá (Blockhaus) alakíttatott. Mögötte és párvonalban azon viárokkal, mely ezen épülettől a fal felé vezetett, egy fedezett hely készíttetett, 4 mozsárból álló üteg számára. A törökök ez éjjel többet lőttek mint rendesen. Mi most csak 50 lépésnyi távolságban vagyunk a réstől, a mely körülmény és a holdvilága késztette az ellenséget, hogy se kő *), sem puskagolyót ne kíméljen, de kevés sikerrel, nekünk nem levén több mint 3 vagy 4 halottunk és 5 vagy 6 sebesültünk. Reggeli 3 óra tájban mi az ellenség tüzétől már jól fedve, képesek voltunk megtartani állásunkat, ha valami kísérletet mernének ellenünk. Most észrevettük, hogy a törökök egy alsó falgátat csinálnak épen a rés előtt, a miről is a tábornokok értesíttettek, de nem tartották érdemesnek őket ebben megzavarni. 8 óra tájban meghagyatott a tiszteknek és katonáknak, hogy szokott módjok szerint végezzék el a mellvéd-felhányásokat és megtágítsák a viárkokat. Délutáni 3 óra tájban a brandenburgiak a pesti részen megérkeztek, a hova látogatásokra ment a lothringeni herczeg, kik *3* ágyú, puska, több bomma és szurokperecz lövésekkel fogadták ő fenségét. Ő fensége azonnal rendelt számukra helyet, és kijelelte a pontot, a honnan támadásuk lesz intézendő, tudnillik a mi bal oldalunkon, a mi ehhez képest megis történt, ők a város ellen jól védett helyen foglalván állást. Este 8 óra

*) Es időben az ágyúkból még kőgolyókkal löttek.

tájban egy altiszt és 10 gránátos küldetett ki a rés felé, hogy megtekintsék, mit csinálnak ott a törökök, kik azt találták, hogy ezek tüzaknát vájnak ellenünk; ennek folytán elrendeltetett, hogy egy ellenakna készittessék, a második hárántól kezdve, a Sz. Pál völgyébe néző régi falon belül, a török akna irányában, hogy azt átfúrják, vagy ellenben haladjanak elő egész a fal alá, a mi aknánkkal is fordítsák azt a legjobb használatra.

5. Reggeli 8 óra tájban aknászaink vagy 20 lábnyira voltak a föld alatt. A 4 mozsárüteg elkészült s kezd működni nagy mennyiségü követ hányván a városba. A brandenburgiak 2 párvonallal haladtak előre, melyek balfelől a mieinkhez csatolvák, és elvesztettek 1 századost, 2 hadnagyot és 10 közembert, ezenfelül tábornokuk fiát, ki vlárkaikban ült és észrevétetvén 2 janicsár által, ezek őt valami nevezetesebb embernek tartván, némi romok által fedezve megközelitették és agyon lőtték. A mi tüzérségünk folyvást működik és esti 9 óra tájban a város éjszak-nyugoti részét felgyújtotta, a tüz egész reggelig nagy volt. Azt hiszik sokan, hogy ez alkalommal majdnem a fél várost égettük le.

6. és 7. Az utóbbi 2 napi működés után, a brandenburgiak vlárkaikat a mieinkhez csatolták, most vagy 30 lépésnyi távolságra vagyunk a fal tövétől. A tüzakna elhagyatott és más kettő kezdetett a legszélső ostromárkoktól. Az alsó városbeli ütegünket 2 mozsárral szaporitottuk. Az utolsó 2 napon semmi nevezetes esemény nem adta magát elő, kivéve hogy egy török bomma beleesett a tizenkét 24 fontos ágyúütegbe, fellobbantott egy hordó puskaport és megölt 2 tüzért és 4 hajóslegényt, de ezt visszafizettük nekik, tüzbe borítván városukat több helyen és (mint egy szökevény beszéllé) bommáink és lobgolyóink megölvén vagy 500-at az ellenség embereiből. A törökök leszerelvén a bajorok ütegét, az az utolsó 24 órában nem működött.

8. Látván hogy a svábhegyi üteg nem működik a várt sikerrel, és észrevétetvén, hogy az ágyúk nem lőnek be a városba, elrendeltetett, hogy 5 ágyú, a spanyol főtüzér találmánya, állittassék e hegyre és amazok vétessenek el, a mi végre is hajtatott. Ezek a résbe és a 2 fal közé lőttek, igen

boszantván a törököket, a város a hegy felé nyitva lévén. Ezen egész éjjel nagyon esett az eső.

9. Négy óra felé reggel a törökök fellobbantották tüaknájokat, mely a miénket elrekesztette, a melyben 7 aknász volt, a fellobbanás után nagy számmal kirohantak; vagy 400 a császáriak és a brandenburgiak közé törvén, ez utóbbiak hátráltak, mielőtt mi a riadót hallottuk volna, és így mi jártunk legrosszabbúl, elvesztvén ezen viadalban több mint 150 embert, 1 alezredest és több más tisztet. A törökök visszavonúltak, a nélkül hogy munkálatinkon kárt tettek volna, 10 ember veszteséggel, kiknek fejei a rés teteire felszúrattak. Azt várván, hogy egy új kirohanást fognak tenni, mindenki készen állt fogadásukra, és minden úgy volt elrendezve, hogy visszavonulásuk elvágassék. Ez éjjel a spanyol mozsarak felállíttattak valamivel hátrább a Sz. Pál völgyébe néző ütegünk baljában. Hidunk egy szélvész által letöretett.

10. Hírt vettünk, hogy 600 török elhagyta Egert és 4 magyar mérföldnyire van tőlünk, minek folytán a lothringeni herczeg Cominercy tábornoknak meghagyta, hogy 3500 lovassal az ellenség felé indúljon és portyázó csapatainkat fedezze. Pest oldalára szinte 1000 gyalog és 500 lovas állíttatott a híd fedezésére, kik most a hídfőnél táboroznak. A mieink és brandenburgiak várkai a czélhoz értek és bal felől csatlakoztak, a brandenburgiak egy hat 24 fontosból és bal felől egy három 24 fontosból álló agyútüteget állítottak várkaikba, melyek most keresztttüzet tartanak fen a karózatra.

11. A törökök és tatárok Eger felé visszavonúltak a mi előnyomulásunk folytán. A spanyol főtüzér több bommát vetett mozsaraiból, melyek rendkivül magasra lőttek. Azt vettük észre, hogy az ő mozsaraiból vetett bommák ritkán pattannak szét, a mi annak tulajdoníttatik, hogy igen mélyen vájván magokat a földbe, ez eloltja kanóczukat. Futóárkaink és 2 tüzaknánk vájása most készen van, a középtorony alatti akna 8 láb mélységre van a fal alatt és 24 óra alatt készen lesz a töltésre. A brandenburgiak elkészítették a 22 kisebb ágyúból álló ütegöket, mely tüzes vasgolyók lövésére van szánva; ez valamivel balra áll a mi 24 fontos ágyútelepünk mögött, ma már egész nap működött, de még semmi sikerét

nem látjuk. Ugyanezek szinte egy taraczk-üteget is állítottak, saját ütegök baljában, de közelebb az alsó város falához. Ezen taraczkok az ágyúkhoz némileg hasonló szekerekre vannak téve és mozsáralakúak, de üregök sokkal hosszabb, és erősebbek az ágyúcsap körül, mint agya és szájlyuka körül; gyúanyaggal töltött bommát lőnek belőlök, a minek én úgy hiszem jó sikere lehet.

12. Ma korán reggel egy új tüzaknál vetett fel az ellenség, a mely szinte elrekesztette a mienket, felvetette egy részét a közép toronynak és azt nagyon megrendítette. Mi most megkezdettünk egyet a mosea felé épen bal oldalán ugyanazon toronynak és egy másikat jobbról Sz. Pál völgye felé. Én azt hiszem, hogy a mi gátaink nem elég mélyek, és hogy a törökök ellenaknái nagy előnynyel bírnak, a mennyiben mindig alól vannak, és az bizonyos hogy alól voltak, különben saját falukat gyengítették és számunkra útat nyitottak volna.

13. Ma reggel 2 mérnök és 2 tiszt küldettek ki, hogy a rést megszemléljék, kik azt jelentvén, hogy az hozzáférhető, ő fensége a lothringeni herczeg elhatározta, hogy az tartható állapotba tétessék, a mihez képest minden elrendeltetett. Az ágyúk és mozsarak egész nap igen élénken tüzeltek, hogy a rés tetején levő tinnyéket letörjék; a roham este 8 órára határoztatott, a következő módon, ugyanis 1 százados 50 gránátossal szállja meg a jobb oldali tornyot, 1 százados és 50 gránátos pedig a bal oldaloni középtornyot, minden csapatot kövessen egy-egy százados 50 lövészszel, ezután 2 mérnök, 1 almérnök és 1 utásztiszt 100 utásztól követve, ezek a rés jobb és bal oldalára menjenek, és 2 védsánczot csináljanak. Ezeket támogatandó, követte 2 alezredes 500 emberrel és ugyan annyi állott készen fegyverben emezek támogatására. Jelül az ágyúk egymásutánni sebes elsütése tüzetvén ki, a mi midőn megtörtént, a gránátosok felrohantak, de a törökök értesülve levén szándékunkról, éles puska- és gránáttüzzel és véghetetlen mennyiségü kővel fogadtak bennünket. Ezen viadalban részt vettek az angol önkénytesek is, kísérve a spanyoloktól és néhány franczíától: azok kik balra mentek, rövid vita után egy aknalob következtében visszaverettek. A mérnökök és árkászok a helyett, hogy jobbra

és balra oszlottak volna, a rés közepén megállottak, nem lévén sem sánczzsákjaik, kosáraik, vagy hordóik, és alig több mint 40 vesszőkévéjök a védsáncz csinálására, és ezen zavarban ott maradtak 3 vagy 400-an háromnegyed óra hosszáig, a nélkül hogy a tinnyézetet elérhették volna. Egy ízben a törökök, úgy látszik hátráltak, de látván hogy mi nem megyünk előre, visszatértek és még erélyesebben reánk rohantak, nem kímélve sem puskagolyót, gránátot, dárdát, nyilat és követ, melyek jégesőként hullottak, és több embertünket megöltek, mint bármi más. Végre hátráltunk, a mit a törökök látván, azon kapunál, a hol a brandenburgiak voltak elsánczolva, kirohantak, de ezek oly jól fogadták őket, hogy csak hammar 18 ember veszteséggel visszavonúltak, ezek fejei a brandenburgiak legmagasabb sánczaikra tüzettek ki. Hogy mi mennyi embert vesztettünk, még nincs tudva: az angolok közől megölettek Rupert kapitány, Wiseman és Moore urak és Talbott kapitány. Forbes ezredes, St. George, Belassize kapitányok és lord Savile puskagolyó által sebesültek, több mások kövek által sérülvén meg.

14. Miután halottainkat elhordattuk, a halottak és sebesültek lajstroma beadatott a lothringeni herczeg ő fenségének, úgymint 1000 közember, a tiszteken kivül, 50 önkéntes, kik többnyire mind nemesemberek. A nap többi része a halottak temetésével töltetett. A török zászló a rés tetején lobogott.

15. Parancs adatott, hogy a rés közelében az ostromárkok megtágíttassanak, a tapasztalás mutatván, hogy azok igen szükek voltak a rohamnál, és sok zavart okoztak. Ma, Hamet basának, a budai basához küldött levelei elfogattak, melyekben őt bátorságra bíztatja és biztosítja, hogy el fog jőni felmentésére. Délutáni 4 óra tájban hallottuk a törököket aknászni épen a mi moseaból menő bal aknatornáczunk jobbján, minek folytán mi jobbról egy új aknát kezdettünk meg azon szándokkal, hogy nekik útjokat álljuk, ha velünk egy mélységben lennének, a másikat is folytatván. A brandenburgiak oly élénken tüzeltek a gömbölyű torony bal oldalára, hogy az egészen le van rombolva.

16. A Sz. Pál völgyébe néző alsóbb torony falát kilyukasztottuk, és egy harmadik bástyaszöget csináltunk, úgy

szinte egy spanyol ágyúkból álló üteget emeltünk azon részen, mely a gombölyü toronyra néz, mely oly jól és oly jó sikerrel működött, hogy a völgybe néző védbástyát lerontotta, a mely sokat boszantotta volt embereinket, kik az ellengátláson s közlekedési vonalunkban dolgoznak, melyeket mi az említett völgyben csinálunk, hogy a város túlsó részén a bajorokkal egyesüljünk, kik most a rés tetején elsánczolva állanak, melyhez 2 aknalob kedvező hatása által jutottak, a mely merénynél csak 12 embert vesztettek

17. E napon korán reggel ismét egy mozsár ágyútelep emeltetett az alsó városban. Ezen üteg századosa egy kis ember, ki ezelőtt egy ágyú töltése alkalmával, mely nem jól volt kitörülve, mindkét kezét elvesztette, és ki bomma és más műtöltés lövésnél értelmes embernek tartatik, többi között arról ismeretes, hogy 14 vagy 15 kézgránátot tud egyszerre egy mozsárból kilőni. Ma egy török szökött hozzánk, ki azt mondja, hogy az utolsó rohamnál a törökök több mint 500 embert vesztettek; azt is mondja, hogy bástyaboltjaik nem állják ki a spanyol bommák erejét, melyek egyike áttörvén egy bolthajtáson, megölt és megsebesített 80 férfit, nőt s gyermeket. A törökökkeli közel csata most közbeszéd tárgya köztünk, kik sebesen közelítenek felénk. Lovas táborunk Pest részén, vagy 6000 főből áll, kik a híd biztosítására és az ellenséghez hajón szállítható segítség megakadályozására vannak ott felállítva. Ez éjjel a bajorok egy tüzaknát lobbantottak fel, és elfoglalták azon alsó falgát melyet az ellenség a körmü tövében csinált volt.

18. A bajorok ma korán reggel előnyomúltak a rés tövéhez, egy alezredes és 30 vagy 40 ember veszteséggel. A, lothringeni herczeg hírt kapott, hogy a törökök a Duna czen (jobb) oldalán közelgetnek, minek folytán az örök megkettőztettek, de a hír hamisnak bizonyúlt. Más nap a lovasság parancsot kapott azon úton előhaladni, melyen az ellenség váratott, hír szerint a nagy vezér 40,00 emberből álló sereggel indulóban van ellenünk. Ezen napon Kerr egy skott úr elesett a sánczokban.

20. és 21. Ütegeinket több ágyúval szaporítottuk, és folytonosan tüzeltünk belülök a gömbölyü torony két oldala ellen, a mely annyira gátolt bennünket az utolsó roham alkalmával.

22. Virradóra a törökök a bajorok oldalán oly erélyel kirohantak, hogy egészen kiverték őket sánczaikból, egy szász ezredest, a tüzérezredest s több mint 150 embert megöltek, beszegeztek egy ágyúüteget és két mozsarat, és felforgatván sánczkosaraikat, minden nevezetes veszteség nélkül bevonúltak. Vagy egy órával ezután az ellenség lőportára, mely a Pest felé néző vár közelében állott, fellobbant. A Duna itt vagy 500 lépés széles, és túl rajta igen nagy kövek hullottak. Ezen esemény leron totta nagy részét a falnak. A lothringeni herczeg több tábornok kíséretében átment Pestre megszelélendő az okozott kárt, mely olyan nagynak mutatkozott, hogy sokan azon véleményen voltak, miszerint mi azonnal megrohanjuk e helyen a várost, de erre nézve több nehézség adja magát elő, úgymint, ily távolságban nem vagyunk képesek kivenni, ha vajjon a rés hozzáférhető-e vagy sem, és embereink e részen igen ki lennének az ellenség ágyúinak téve. Ez éjjel egy szökevény jött hozzánk a városból, ez jelenti, hogy a lőportár fellobbanása által az ellenség több mint 1500 embert vesztett.

23. Ma a lothringeni herczeg egy levelet küldött be a budai parancsnokhoz, mely egy lándzsa végén nyujtatott át; mihelyt ezen levél megolvastatott, a törökök azonnal egy fehér lobogót tüztek ki a rés felett, minek folytán a hadseregben azon hír futamodott, hogy megadják magokat; mindkét részről 2 óra hosszáig tartó fegyverszünet volt, ez alatt többen embereink közül társalkodtak a törökökkel a résben. Ez idő lefolyván, a törökök azt kivánták, hogy 4 ember jöjön előre a fehérvári kapu felé, melyből 4 lovas jött ki, kiknek egyike átnyújtotta a vezér válaszát, bársonyba burkolva. Elváláskor egy török a tolmácsnak egy hímzett zsebkendőt ajándékozott. A levélben, melyet ő fensége beküldött, az állott, miszerint ő nem hiszi, hogy ők soká legyenek képesek ellentállani, hogy ő készen van a közrohamra, a melyben, ha győz, ők valamennyien leöletnek férfi, nő és gyermek, mint Érsekújvárott történt, és hogy kegyeletből, ne hogy ily sok vér ontassék, ő jókor tudósítja őket, hogy idejök legyen saját mentségükről gondoskodni. E levélre a törökök 3 sorban válaszoltak, mondván, hogy ők hiszik, miszerint ő fensége igazolni fogja őket, hogy eddig férfiasan

viselték magokat, hogy ők elvannak határozva, továbbá is így cselekedni, hogy az isten bünteti a hiu kérkedőket.

24. A mai nap általános rohamra volt kitüzve, de a hadi tanács meg levén oszolva, és a bajorok nem levén készen, az elhalasztatott. Ma vagy 2000 hajdú (azaz gyalog) és huszár érkezett, kik gróf Taff osztálya felett a Duna felől ütöttek tábort.

25. Azon körfok, melyet a bajorok tövében összelődöztek, ma korán reggel lerogyott, és járható útat nyitott a városba vagyis várba. Délután a törökök egy aknát lobbantottak fel, a Sz. Pál völgyére néző körfok tövében, és vagy 50 emberrel kirohantak ez oldalon, a minek folytán a mi embereink elhagyván sánczaikat, őket bátran visszanyomták. Ez idő alatt ők balfelől egy másik kirohanást tettek sokkal nagyobb számban, rárohanván a brandenburgiakra, kik közül többeket darabokra vágtak, de ezek azonnal összeszedvén magokat, erélyesen visszaverték őket egyenlő veszteséggel. Egy másik csapat pedig a hajdúkat támadta meg, kik közel a folyóhoz az ó-város falai alatt táboroztak, és majd a törökök üzték a hajdúkat alla alla felkiáltások között, majd pedig emezek összeszedvén magokat üzték a törököket hida hida felkiáltásokkal, és néha annyira összevegyültek, hogy alig lehetett őket egymástól megkülönböztetni; a csatázás így folyt vagy 2 óra hosszáig körülbelül 100 ember veszteséggel mindenik részről, Arty alezredes egy puskalövést kapott lábába.

26. Hírt vettünk az ellenség közeledéséről és arról, hogy ez 15000 embert előre küldött, hogy ezek bennünket szemmel tartsanak, és kisértsék meg ha lehet, a várba segítséget beküldeni. Aknáink nem sikerülvén, elhatároztatott, hogy a rés tetején levő czölöpzet műtüzzel égetessék le, azon szándékkal, hogy más nap rohamot intézzünk ellene. A szél kedvezvén a bajoroknak, ezek tövig leégették a tinnyéket, de a lothringeni részen a tüz nem fogott, és inkább magunkat bosszantott, a mennyiben a tüz és füst felénk fuvatott.

27. A lothringeni herczeg közrohamra határozván magát, élénk tüzelést rendelt a tinnyék ellen, melynek igen jó hatása volt. Vagy 4 órakor délután jel adatott a svábhegyi ágyukból. A császáriak elől menvén, a közép falat és nagy

tornyot rohanták meg jobbról, a hol két ízben visszaverettek, mielőtt a rés tetején levő tinnyézetet elérhették volna; a brandenburgiak és a hajdúk ugyanazon időben megrohanták balfelől a tornyot, lassú de szilárd lépéssel menvén előre, és zászlóaljakban megmászván a rést, a tinnyézet tetején megtelepedtek; mit látván a császáriak harmadszor is felmentek a tinnyézetre, melyen sokan közülök át is mentek, és megerősítvén magokat a torony jobbján, a tinnyézetre őrséget állítottak, de alig állapodtak meg, midőn egy tüzakna felrepítette a körnü egész fölezetét az emberekkel együtt, de ez el nem ijesztett bennünket, egy másik zászlóalj szállotta meg a helyet, kik ugyanazon sorsban részesültek mint az előbbiek, egy alsóbb tüzakna fellobbanása által. Ezeket egy harmadik zászlóalj követte, és az is visszaveretett egy nagy tüzakna felrepítése által, mindazonáltal ezen pont ismét visszafoglaltatott, és kitünő vitézséggel megtartatott a császáriak által. A lothringeni herczeg ez egész idő alatt a rés tövében állván bátorította katonáit. A bajorok szinte megszállván egy körfokat, bementek egy vár udvarba, a hol egy 9 ágyúból és 4 mozsárból álló ágyútelep volt. Egy szász százados volt, a ki első bement egy szük nyilásnál, de azt találván, hogy a hely igen ki van téve a vár oldalról, beszegezte az ágyúkat s mozsarakat és visszavonúlt a rés- sánczolatba.

28. A rés tetején levő sánczolatunk most jobban volt biztosítva, egy geréb készítetvén fövényzsákokból embereink fedezésére, a rés leomlott fala is járhatóbbá tétetett, hogy a jövet és menet könnyebbé váljék, a tüz is, melyet a törökök a tinnyézet elhagyásakor élesztettek, eloltatott, a mely bennünket nem kevéssé bosszantott. Az aknászok a második fal alatt dolgoztak.

29. Mi három aknát lobbantottunk fel, de kevés sikerrel, csak hogy segítették betölteni az árkot, mely sánczolatunk és a második fal között volt. A törökök egy magas toronyba 2 ágyút állítottak, a mely minden müveink felett állván, sok emberünket megölték, miért is 3 ágyú nekik szegeztetett, melyek oly jól irányoztattak, hogy csakhamar leszerelték az ágyúkat, és csak nem lerombolták a tornyot is. Ma készítetett el egy állvány is a rés tetején egy ágyútelep számára, és 2 új akna kezdetett meg.

30. Az árok betöltésére fövényzsák és hordókészület rendeltetett meg. Ma este a lothringeni herczeg a bajor herczeg hozzájárulásával, ismét egy feladásra szólitást küldött be a városba, gróf Lomberg által, kinek a törökök azt mondották, hogy másnap fog válasz küldetni, ma már késő levén. A magyar parasztoktól hallottuk, hogy a nagyvezér folyó hó 28-ánvolt az eszéki hídon átkelendő, és hogy 6000 embere előre ment, kiket ők 18 magyar mérföldnyire hagytak hátra. Három ágyú szereltetett fel új sánczolatunkon, melyek már tüzelni is kezdenek.

31. Kilencz óra tájban reggel a törökök megküldötték a választ a tábornok levelére, tudatván vele, hogy a város az isten kezében van, és hogy ők azt fel nem adhatják, de havalamely más hely adatnék nekik helyette, készek eziránt alkudozásba bocsátkozni; de erre a tábornok azt felelte, hogy ő császári felsége parancsa az, hogy azonnal adják fel a várost, vagy soha többé ne várjanak alkudozási feltétel ajánlatokat. Ennekutána a lothringeni herczeg 2 akna fellobbanását elrendelte, melyek a második fal alatt készen voltak; ezek közül a jobbfelüli igen megrongálta a falat, de csak kevés vagy semmi rést csinált rajta, hanem a mi új ütegünket a rés tetején megkárosította. Este az ellenség 2 követet küldött a bajor herczeghez, minek következtében ő fensége 2 kezest küldött be, és a tüzelés vagy 2 óra hosszáig megszüntetett. A basa megajánlotta a város feladását azon feltétel alatt, hogy mi békét kössünk, a minek megkötésére ő felhatalmazással bir, előterjesztvén a hasznot, mely ez által a császárra fogna háromolni. Erre a bajor herczeg válaszúl adá, hogy ő megtesz nekik minden szolgálatot a mit tehet, de ő nincsen megbízva békét kötni; ezután a törökök visszatértek, és mi megújítottuk a tüzelést. Ma gróf Starenberg kezébe és nyakába lövést kapott, a mint a fövényzsákokon átnézett a rés tetején.

Augusztus 1. A sánczolati üteg 2 ágyúval szaporitatott, és mozsaraink közelebb hozattak a mondott sánczolat tövéhez; több fövényzsák és hordó elkészült az árok betöltésére. Azon lovas csapataink, melyek Fehérvár és az eszéki híd felé küldettek, visszatértek, hirt hozván a törökök közeledéséről.

2. Mi az árok betöltését folytattuk, és a mérnököknek parancs adatott, hogy a körülsánczolás vonalait kijeleljék, a mi meglevén, az ezredek fogják a sánczokat elkészíteni, a tisztek lelkesítvén az embereket és felügyelvén a munkára, a mérnökök pedig megszemlélvén azt néha-néha, nehogy valami hiba történjék. Az előnyomuló ellenség most a közbeszéd tárgya.

3. Ma korán reggel minden készen volt a közrohamra, mely a bajorokrészén kezdetett, kik rövid idő múlva visszavonúltak, azt találván, hogy a törökök jól el vannak sorompolva, és elkészülve fogadásukra, kik amúgy is sehogy sem voltak valók ezen vállalatra, és vagy 50 ember veszteséggel visszavonúltak sánczolatukba. Ugyanazon időben egy akna lobbantatott fel a lothringeni részen, a mi azonban csak megrendítette a második falat, és néhány követ sodrott Sz. Pál völgyébe. Ezen akna rosz sikere megváltoztatta a lothringeni herczeg szándékát a rohamra nézve, ki ezt most el akarta halasztani, de a bajor herczegtől üzenet érkezvén, hogy ők már megkezdették és nem hátrálhatnának, ő fensége parancsot adott egy vasas csapatnak, hogy odahagyván lovaikat, menjenek át az árkon, a mit ők bátran véghez vittek, egy csapat gyalogság kiséretében, összesen vagy 300-an. A lejárás és felmenet igen nehéz volt, a mi a törököknek időt engedett őket keményen fogadni. A lothringeni herczeg látván, hogy ezen merény nem sikerülhet a nélkül, hogy új emberekkeli támogatásra lenne szükség, és restelvén oly sok embert ily nyílt és tág árokban, a kövek, gránátok, nyilak, golyók és tüzcsőtéknek kitenni, és egyszersmind hírül vevén, hogy a bajorok visszavonúltak, ő fensége visszavonúlást parancsolt, de embereinknek fele sem tért vissza. Mi vesztettünk ezen viadalban 2 alezredest és 2 őrnagyot, Megret tábornok egy nyílsebet kapott lábába, mylord Mondjoy pedig egy puskalövést képébe.

4. Mi sánczolatunkat a Sz. Pál völgyébe néző toronyhoz mozdítottuk elő, és folytattuk körülsánczolataink vonalát.

5. Hírül vettük, hogy a nagyvezér nem ment át az eszéki hídon, és az volt az általános vélemény, hogy ő alig is fogja elhagyni ezen pontot, attól tartván, hogy netán Schultz tábornok a horvátországi parancsnok azt megtá-

madja és elégesse, a mint ennekelőtte Leslie tábornok tette volt. Tudósítást vettünk továbbá, hogy 6000 török útban van ellenünk, azon szándékkal, hogy megkísértsék segítséget vetni a városba. Este a bajorok felfedeztek egy török aknatornáczot, a melyet el is foglaltak.

6. Ma reggel egy huszárcsapat 5 török foglyot hozott be, kik azt mondták, hogy a Seraskier vagy 20,000 emberrel Fehérvárott áll, és hogy mostanig a nagyvezér már bizonyosan átjött az eszéki hídon, ennél sokkal nagyobb erővel. Ezen hír folytán nagy szorgalommal dolgoztunk elsánczolásainkon, úgy hogy az egész sereg rajtok belül táborozhasson.

7. Folytattuk sánczainkon a munkát, és sürgettük aknászainkat a második fal alatti vájásaikban, hogy felrepíthessük a czölöpzetet, mely naponként erősebbnek látszott. A tegnap vett hír ma megerősítetett.

8. Ma korán reggel néhány török és tatár megjelent a hegyeken, meglepvén és elvágván vagy 100 huszárból álló előőrsünket, a mire mi riadót fuvattunk elfogadásukra. Ők vagy 2 óra hosszáig ott maradtak, csatázván a magyarokkal, azután visszavonúltak, és mi visszatértünk táborunkba. Ma a város felett levő hídunkat szétszedettük, a táborunktóli távolsága miatt, egy másikat épitettünk a városon alúl, a bajorok tábora mellett.

9. E nap korán reggel sánczainkban nagy lövésekhez hasonló pattanást hallottunk. Egyelőre azt hittük, hogy a törökök kirohantak; és miután egy ideig tartott a pattanás, a lothringeni herczeg a hely színére sietett, a hol ő fensége megtudta, hogy egy török bomma esett egy vagy 4000 darabból álló kézgránát rakásba, melyek elsülvén okozták a pattogást, megöltek 2 embert és csekély sebet ejtettek gróf Archinton, a ki akkoron napi parancsnok volt a sánczokban. Dél felé a törökök ismét megjelentek azon hegyen, hol az előtt való nap voltak.

10. Kevés figyelemreméltó dolog történt.

11. Aknászaink jelentvén ő fenségének, hogy a második fal alatti 3 tüzaknájok készen van, ő parancsot adott, hogy más nap reggelre minden készen legyen a közrohamra.

12. Virradóra minden jó rendben volt, és a tüzaknák fellobbantattak, melyeknek mint az előbbieknek nem volt

egyéb hatása, mint hogy saját embereinket ölték meg, a mi a lothringeni herczegnek igen nem tetszett, ki fenhangon mondá, hogy az szerencse, hogy a nyílt csaták nem akkászoktól függnek, és a katonákat, kik a sánczokba voltak, táborukba visszaparancsolta. Ő fensége más nap reggel a török tábort szándékozván megtámadni, az egész hadsereg elindíttatott 8 órakor este, úgy hogy a völgyön átkelvén, elérje azon hegytetőt, (mely köztünk és az ellenség között volt) melyen a törökök táboroztak, s őket virradóra megtámadja; de midőn már készen állottunk az elindúlásra, azon hírt vettük, hogy a nagyvezér megérkezett, egyszersmind észrevettük, hogy táboruk előnyomúl, és hogy tüzeket raknak azon hegyoldalon, melyet mi elfoglalni czéloztunk, minek folytán mi visszarendeltettünk sátorainkba.

13. Reggeli 8 órakor a török sereg a mondott hegyről le kezdett jöni, mintha táborunk megtámadását czélozná. A lothringeni herczeg észrevevén, hogy egy török csapat a mi jobbunkra tart, mintha azon hegyet czélozná elérni, mely sánczaink nagy részét, és akkori állásunkban seregünk jobb szárnyát uralgá; tartván ettől a lothringeni herczeg, a sereget a sánczokból kirendelte, és jobb szárnyát a mondott hegynek egész tetejére kinyújtotta, úgy hogy ez a többi sereggel egyenes arczvonalt képezett, és mi ezen állásban maradtunk, míg az ellenség folyvást, de igen lassan nyomúlt elő. A bal szárny a bajor herczeg vezérlete alatt sánczaiban állott, melyek a Dunáig terjedtek, az egész vonal jól el levén látva ágyúkkal és mozsarakkal, melyek föld alatt voltak vagy 50 lépésnyire a vonaltól. Ezen sánczvonal tökéletes, a Dunától a sík téren keresztül egyenes vonalban terjedvén egy meredek hegyre, mely ez időben a brandenburgiak és más segédcsapatok által volt elfoglalva. Jobb szárnyunk, mely az említett hegytetőig terjedt, régi császári ezredekből áll, kik általánosan úgy voltak elrendezve, hogy 1 lovasszázad és 2 zászlóalj váltották fel egymást, a mely rend a táborozásnál is megtartatott, a mint Budának ide mellékelt tervéből látható. A zászlóaljak ámbár ez időben szám szerint igen gyengék voltak, mégis hogy sokat mutassanak, nagy helyet foglaltak el.

14. Reggeli 5 óra tájban észrevettük, hogy az ellenség

ismét lenyomúl a síkra, balszárnyán levén 3 vagy 4 erős osztály, mely elválva tőle a völgy hosszában indúlt, úgy hogy azon hegyek mögé jöhessenek, melyek a mi jobbunkon voltak, azon szándékkal, hogy azokat elfoglalván, a mi jobb szárnyunkat oldalban és hátúlról támadhassák meg, és segítséget vethessenek a városba; de a lothringeni herczeg észrevevén szándékukat, 7 ezred lovasságot és néhány magyar csapatot Dunewalt, Taffe és Pálfy tábornokok vezérlete alatt, rendelt fel a hegytetőre, szembe az ellenséggel; alig értünk mi fel a hegytetőre, azonnal a törökök bal oldalunkon mutatkoztak, még mindig felénk nyomúlván, egy mély völgy levén köztünk; kis idő múlva jobb oldalunkon, a hol a völgy végződik, új ellenséges csapatok jelentek meg; az ő derék hadok azonban még nem érkezvén meg, vagy 1 óra hosszát magyarokkali csatározásban töltöttek, midőn rögtön a hegyek fedve voltak az ellenséggel, kik azonnal 8 ágyútöltéssel köszöntöttek meg bennünket, és rettenetes lármával igen dühösen rohantak a magyarokra, kik azonnal engedtek, a mire gróf Taff stb. előnyomúlt, Fitz-James úr és az angol önkénytesek az első rendben foglalván helyet. Ezen támadás oly vitézül volt intézve, hogy az ellenség azt ki nem állhatta, hanem azonnal oly sebesen a mint jött volt, elszaladt; mi vagy egy mértföldnyire *) üldöztük; az út oly rosz volt a gyalogságra nézve, hogy a janicsárok nagyobb része elvágatott, a többiek bokrokon és mély árkokon keresztül azon lapály felé szaladtak, mely a völgybe vezet, a hol erős tartalékseregük volt; minek folytán mi megállottunk, bevárván osztályunknak azon részét, mely nagy kerületet csinált azok üldözésében, kik a mi táborunk közt fekvő síkra futottak. Innen mi azután szemmel tartottuk a török sereg többi részét, kik mint juhok voltak szétszórva. Midőn az említett 7 ezred megverte a törököket a hegyen, ő fensége azonnal előmozdította jobb szárnyát, a hegyről a sík felé. A brandenburgiak és a segédcsapatok elhagyván sánczvonalaikat, jó

*) Az eredeti azt mondja, hogy egy liga távolságra üldözték, de ez nem valószínü, hogy a szerző egy franczia ligát értett volna, a mi vagy $^3/_5$ részét tenné a magyar mérföldnek; sokkal valószínűbb, hogy ő német vagy magyar mérföldet akart mondani.

rendben az ellenség ellen indúltak, mielőtt a bajorok, (kik a bal szárnyat képezték) a lapály feléig haladtak volna. A török jobb szárny most az ő halomtetőire vonúlt vissza, mely igen nehezen volt hozzáférhető; és ott hagyván egy osztályt, a többit a bal szárnyra küldötték, [mely most keményen nyomatott Taffe és Dunewalt által, kiknek állása a lothringeni herczeg mozdulatával nyugtalanította a törökőket, ezek nem mozdulván hegyeikről, mi az érintett rendben maradtunk, boszantván őket a mennyire lehetett síkágyúinkkal; ugyanakkor egy török csapat igen élénken támadta meg jobb szárnyunk bal oldalát, ahol egy magyar csapat állott, kik csakhamar engedtek; és ha Taffe tábornok 2 vagy 3 század dragonyossal segítségükre nem jő (az ellenség már is áttörvén vonalunkon), valószínű hogy az ellenségnek sikerült volna segélyt juttatni a városba. Kevéssel ezután egy csapat elvált az ellenség bal oldalától, és a mi jobb szárnyunk jobb oldalának tartott; gróf Taffe ezt észrevevén, nagy lélekjelenléttel azonnal parancsot adott vagy 4 század könnyű lovasságnak, hogy azon hegy tövét elfoglalják, a melyet a törökök elfoglalni szándékoztak, hogy innen a városba juthassanak. Gróf Taffe ezen parancsa oly készséggel hajtatott végre, hogy alig sikerült több mint 20 vagy 30 töröknek a hegyre érni, a kik darabokra vágattak. Tábornokunk most kétkedni látszott az eljárásról, melyet kövessen, ha vajjon megtámadja-e az ellenséget a hegyen, és így tökéletes győzedelmet nyerjen, vagy visszavezetve a sereget sánczvonalainkba, folytassa az ostromot. De a törökök hátrálni látszatván, és tekintetbe vévén, hogy mily nehéz és mily fárasztó a már amúgy is sokat szenvedett lovasságnak, a felmenet, és mily gyenge, mily könnyen áttörhető volt szárnya, az oly dühhel támadó ellenség által, kinek fő czélja volt az előtte levő várost megmenteni, és ki meg fogott volna elégedni, ha az egész hadsereg árán is képes lett volna azt megtartani, tanácsosabbnak tartotta visszatérni sánczainkba, és folytatni az ostromot. A ma reggeli ütközetben a törökök vesztettek vagy 3000 a legjobb janicsárjaikból, mind válogatott emberek levén, kiknek feladása volt áttörni vonalunkon, és bejutni a városba, ama váratlan és nehéz úton. Mi több mint 500 foglyot csináltunk, 58 zászlót és 8 ágyút elvettünk. A

basa, ki vezérlette őket, megöletett, és a janicsár aga megsebesítetett. Fitz-James úr ezen egész ütközetben gróf Taffe mellett volt, igen vitézül viselvén magát. Az istennek úgy tetszett, hogy sem neki, sem semmi más angol önkéntesnek baja nem történt.

15. Ma reggel a nagyvezér felszedte sátorát, és Fehérvár felé hátrált, megfojtatván azon basát, ki megveretésük hírét hozta neki, mondván, hogy ők mint oroszlányok támadtak, de ördögök által fogadtattak, a mire a nagyvezér szemébe köpött, és kivégeztetni rendelte.

16. A tegnap elfoglalt török lobogók, ma korán reggel a mi résünk tetejére tüzettek ki, melyek kitüzése alkalmával az ellenség hevesen tüzelt ellenök, és több embertünket megölte. Ez éjjel ő fensége parancsot adott, hogy Gábor atya égővegyitéke alkalmaztassék a czölöpök elégetésére, mely többeket el is égetett, de a törökök kimondhatatlan szorgalommal még reggel előtt újakat tettek helyükbe.

17. Kísérletet tettünk egy új, a török sánczokhoz közelebb álló művet elfoglalni, de veszteséggel visszaverettünk.

18. és 19. Egy új ágyútegen dolgoztunk az elsánczolati vonalunkban, hogy vele a Sz. Pál völgyébe néző 2 gömbölyü torony védelmét leronthassuk, és ágyúit leszerelhessük, melyek nagy alkalmatlanságunkra voltak a Duna átkelésénél.

20. Virradóra épen midőn előőrseink visszatértek, egy 3000 vagy 4000 tatár és janicsárból álló lovascsapat jelent meg Sz. Pál völgyében közel sánczvonalunkhoz, a mire azonnal riadó fuvatott, de mielőtt a mieink lóra ülhettek volna, vagy 150-en az ellenséges csapatból útat törtek magoknak a városba; a mi rendes vagy 500 főre menő őreink feltartották a többit, mig mások jöttek segítségükre, a midőn 200 ember veszteséggel visszaverettek, ide nem számítva több foglyokat; ezektől hallottuk, hogy azon csapatban 2000 janicsár volt, kiknek a nagyvezér élethosszáig naponként 20 aspernt ígért fejenként, ha a városba juthatnának.

21. Parancs adatott, hogy az alsó városbeli rés és minden más erre vezető út eltinnyéztessék, és 500 felül álló őrség helyeztetett a vizi oldalon levő gömbölyü toronyba. A nyolcz 24 fontosból álló ütegünk szinte ma kezdett a Sz. Pál

völgyébe néző gömbölyű torony ellen működni, melynek ellenében, a 2 torony közti bástyán a törökök 7 nehéz ágyúból álló üteget emeltek, mely nekünk sok alkatmatlanságot okozott.

22. A bajorok elsánczolt állást foglaltak a várnál tetején, melyet ágyúikkal leromboltak. Az elsánczolati vonal ezen része megkettőztetett, és egy nagy várfok építtetett a svábhegy tövében, mind jól el levén tinnyézve; úgy szinte 2 század a Mercie és Serauete vasasokból a hegy másik oldalára állíttatott, úgy hogy feltartsák az ellenséget egy második kisérlet alkalmával ez oldalról. Ez éjjel nagy szél és esőzivatar volt, mely kényszerítette a bajorokat új elsánczolt állásukat elhagyni, mely nagyon magasan állott, és nagyon ki volt téve a zivatarnak.

23. A bajorok visszafoglalták előbbi állásukat. A lothringeni herczeg egy nagy alútat rendelt csinálni az árokba, mely a mi sánczolásunk és a két fal között fekszik, e módon akarván azt fövényzsákokkal és földhordókkal betölteni. Ez éjjel hírt vettünk, hogy az ellenség meg akar támadni bennünket, minek következtében lovaink mind felnyergelve, s embereink készen állottak, de semmi nem történt.

24. A nagy lapályon túl azon hegyeken, melyeken az ellenség megjelenni szokott, ma is 10 óra tájban ellenséges csapatok mutatkoztak, táboruk némi távolságban mögöttük látható lévén. Seregünk régi állását foglalta el, de az ellenség sem elő nem nyomúlván, sem nagyobb számban nem mutatkozván, mi visszatértünk táborunkba. Ma szünet nélkül lövöldöztük a várost.

25. Egy szökevény érkezett hozzánk a törököktől, ki azt mondotta, hogy ők másnap fognak bennünket megtámadni. Ma este az ostromlottak elverték a bajorokat utolsó sánczállásukból, melyet ezek az éjjel visszavettek 18 ember veszteséggel.

26. Nyugtalanúl vártuk az erdélyi csapatok megérkezését. Egy 8 ágyúból álló üteg emeltetett a rés oldalán a lothringeniek részén.

27. Nehogy úszva be lehessen a városba jöni, egy gát csináltatott faszálakból, a folyón keresztül. Hírt vettünk,

hogy Shaftenberg tábornok csak ma indúlt el Szolnokból, (a hol 5 napig mulatott) nekünk nem kis bosszuságunkra, annál inkább, mert egy szökevénytől tudtuk, hogy a nagyvezér a jövő éjszakára tüzte ki a támadást, ki azt is mondja, hogy 300 janicsár fejenként 20 koronás tallért kap, ha ez éjjel addig, mig ő hadseregével megtámadja bennünket, ők hátunk mögött a városba juthatnának. Embereink mind állásaikban maradtak, mig a tábornok 200 szekeret küldött Shaftenberg tábornok gyalogságát annál hamarább elhozandókat.

28. Sem ellenséget, sem segédcsapatainkat nem láttuk, ámbár mindkettőt vártuk.

29. Virradóra a Duna mentében a forró fürdő mellett vagy 3000 janicsárból álló lovascsapat nyomúlt elő azon szándékkal, hogy az alsó városon át a városba bemenjenek, e czélra deszkalajtorjákat is hoztak magokkal, melyeket a falhoz támasztottak, és vagy 6 török átment rajtok, kik a benlevők által levágattak; vagy 400-an az alsó város fala hosszában nyargaltak, míg Sz. Pál völgyébe értek, a hol az e helyen kettőzött vonalunk tüzelt reájok, kissé távolabb néhány lovasszázaddal találkoztak, kik mind levágták őket, kivéve 4 vagy 5, kik a városba jutottak; sánczvonalaink és várfokaink által, és az által, hogy mindenfelől ellenséggel találkoztak, annyira meg voltak zavarodva, hogy nem tudták merre fordúljanak; néhányan a főhadiszállás felé mentek, menekülést a sátorokban keresvén, a csapat többi része látván a rosz sikert, visszavonúlt. Mi néhány foglyot és 18 lobogót vettük el tőlük. Mercy tábornok veszélyes vágást kapott fején ezen csatázásban, és ez volt legnagyobb veszteségünk Vagy egy óra múlva ezen viadal után a lothringeni herczeg tudósítást kapott, hogy az ellenség le jött a síkra, és hogy egy erős hadosztály jelent meg azon hegy mögött, a hol e nap 14. megverettek. Míg ő fensége ezen tudósítást vette, mi Scherfenberg seregéhez tartozó 25 század lovasságot pillantottunk meg, kik készen állottak a hídon átkelni; azonnal egy futár küldetett feléjök, hogy jöttöket siettessék, mig mi a nagyvezér fogadására készültünk. De vagy ezen új haderő hozzájárúlása elbátortalanította őket, vagy tán csak mulattatni akartak volt bennünket, visszatértek a hegyek

állásukba, és mi ez éjjel kevesebb aggodalommal aludtunk, mint több éjen át ezelőtt. Azon törökök legtöbbjei, kik ma elestek, egy a nagyvezértől a basához szóló levéllel voltak ellátva, a czélra, hogy ez mindeniknek, ki a városba bejutand, bizonyos pénzösszeget adjon.

30. Gróf Sherfenberg hadtestének hátralevő része megérkezett, mely 3 ezred gyalogságból, 2 ezred lovasságból és ezenfelül egy magyar csapatból állott. Ezek a mi jobbunkon szállottak táborba azon hegyeken, melyek az alsó város felé emelkednek. Most nagy haditanács tartatott, melyben azon kérdés vitattatott, ha vajjon mi előnyomuljunk-e az ellenség ellen, elegendő erőt hagyván hátra sánczaink védelmezésére, vagy pedig hogy várjuk be az ellenséget sánczainkba, folytatván az ostromot; végre ez utóbbi vélemény fogadtatott el, és a sánczokbani őreink az újon érkeztekből megerősíttettek.

31. Folytattuk előkészületeinket a közrohamra, és egy alagúton dolgoztunk az árokban, mely a rés felé volt vezetendő. Ez éjjel táborunk felriasztatott azon hírrel, hogy az ellenség közeledik, és mindenki lóháton volt, de a hír nem valósúlt.

September 1. Minden csendesen maradt az egész táborban, csak az előkészületek folytak a más napra határozott közrohamra, a mely mindkét támadó pont ellen volt intézendő.

2. A lothringeni herczeg azon embereket, kik a rohamra voltak rendelve, virradó előtt a sánczokba parancsolta, nehogy az ellenség mozdulataikból észrevegye czélunkat. Ezek igen csendesen feküdtek, mig ágyúink sok tinnyét eltörtek, a midőn a svábhegyen 6 ágyúnak háromszori elsütésével jel adatott a rohamra. A roham herczeg Croy és a brandenburgi tábornok Theneck vezérlete alatt délutáni 3 óra tájban kezdődött; katonáink bátran és jó rendben menvén előre, csakhamar felértek a tinnyézetre, és az ellenség oldalában foglalván állást, kiürítették a tinnyézet belsejét, és elűzték onnan a törököket, nem akadván ott új sánczra, mint várták, felhasználták előnyöket és nagy pusztítással előre haladtak. Azok, kik menekülhettek, a várba futottak, a hol kitűzték a fehér lobogót. Így ment véghez ez oldaloni

sikeres eljárásunk. A bajorok, kik valamivel később támadtak, más sorsban részesültek, ők veszteséggel visszaverettek; de az ő oldalukról a bemenetel nem is volt lehetséges. A lothringeni herczeg nem engedte meg Croy herczegnek, hogy azokkal, kik a várba menekültek, alkudozzék, hanem sorsukat a választóherczeg ő fenségére bízta, ez az ő támadó pontja levén, ki megkegyelmezett nekik. Ezek szám szerint vagy 200-an voltak, Abdi basa, az alkormányzó is köztök levén. A vezér vagyis főkormányzó vitézül elesett a résen. A lothringeni oldalon a janicsárok agája harczolt vitézül, összesen mindennemű 4000 vagy 5000 fogoly tétetett, és vagy 3000 leöletett. A mészárlás kisebb volt mint váratott; mert ámbár a csata hevében asszonyok, és gyermekek is megölettek, mégis több kegyelem adatott, mint a németek kegyetlenségétől rendesen várhatni, kivált oly helyeken, melyek rohammal vétettek be.

Megjegyzésre méltó, hogy a keresztyén hadnak ezen dicső sikerét az isteni gondviselés azon különös körülménynyel párosította, hogy mig a mi seregünk kétes sikerrel rohanta meg az ottoman birodalom ezen legfontosabb határszéli pontját, a nagyvezér erősebb haddal csendes nézője volt ezen csatának, és utána nagy sietséggel visszavonúlt.

Richards Jakab.

XLVII—LII.

Az itt következő levelek eredetije találtatik a Britt Muzeum könyvtárában, jelesen a kézirati gyüjtemény azon osztályában, mely „Additional-Manuscripts“ nevet visel. Ezen osztályban 20,403 és 20,404 számok alatt van egy-egy csomó okirat, még kötetlen és rendezetlen állapotban; ezen irományok egy részét képezik az úgynevezett „Gualterio Papers“ gyüjteménynek, mely Gualterio bíbornok hátrahagyott irományaiból áll. Ezen irományok közt találtatik II. Rákóczi Ferencznek itt következő 6 levele is.

Ezen levelek bizodalmas baráti levelek levén, nem csak felvilágosítást nyújtanak Rákóczinak Franciaországbani tartózkodási helyéről és foglalatosságairól, de kedélyét és lelkiállapotát is tükrözik, és megismertetik az olvasóval az azonkori politikai viszonyokróli nézeteit. A levelek mind Rákóczinak saját kezével vannak írva; a IV. szám alatti 4-ed, a többi pedig mind 8-ad rét finom fehér, az I. és V. aranyszélü papírra vannak írva, és összesen 36 lapot töltenek be. A levelek alkalmasint borítékba voltak téve, és ezért sem czím sem pecsét rajtok nincsen, a borítékok nem találtatván. Semmi kétség azonban, hogy e levelek Gualterio bíbornokhoz voltak írva, kinek irományai között találtatnak, a mint ezt tartalmukból is lehet következtetni.

Az aláírások az itt következő másolatokban mind híven vannak az eredeti szerint utáncsinálva, úgy mint az első levél utolsó lapjának hasonmása is.

Gualterio Fülöp Antal bíbornok, a kihez ezen levelek vannak írva, született Olaszországban 1660-ban, és 1700-ban mint pápai követ küldetett Párisba, hol a franczia nemzet iránti rokonszemve ismeretes levén, mindenütt jó fogadásban részesült. A politikai világban és diplomatikai körökben állásánál fogva gyakran megfordúlván, sok ismeretséget és összeköttetést csinált, de különönösen a tudományos férfiakkal társalgott és azok barátságát kereste; szoros baráti viszonyban állott Mabillon, Malebranche, l'Hopital s több más, a tudományban kitünő férfiakkal. A párisi könyvtárakat szorgalmatosan látogatta, és igen sok válogatott könyvet, régi emlékpénzt, és más ritkaságokat gyüjtött.

1706-ban XI. Kelemen pápa által Rómába visszahívatott, ki őt a követségbeni jó eljárása jutalmául imolai püspökké és bíbornokká nevezte. Alig érkezett meg megyéjébe, midőn azon fájdalmas hírt vette, hogy a hajó, mely irodalmi és régiségi gyüjteménye kincstárát hozta, elsüllyedt, ezen hajón volt a többi között 15 ládába foglalva históriai okiratok gyüjteménye, melyeket Gualterio 20 éven át fáradhatlan munkássággal gyüjtött, és melyek egy világ történetére, melyet ő írni szándékozott, voltak anyagúl szolgálandók. Ezek szinte a habok martalékáúl estek. De Boze azt mondja, hogy a munka terve után ítélve, ezen történet valóban egy világ könyvtárát fogott volna képezni. Ezen felette érzékeny veszteség azonban nem vette el a bíbornok kedvét könyvek és érdempénzek gyüjtésétől, de 1708-ban ismét új szerencsétlenség érte. A császári seregek tudnillik, hogy a franczia iránti rokonszenvét megbüntessék, ravennai palotáját kirabolták.

A bíbornok még ezen fenyítés után sem hagyott fel könyvek s érdempénzek gyüjtésével, és a francziák iránti rokonszenvét épen nem titkolta, sőt 1710-ben ezen a franczia kra nézve igen szerencsétlen évben, a franczia királyi czímert tüzette ki palotája homlokzatára, jeléül annak, hogy ott minden franczia menedékhelyet talál. XIV. Lajos a sz. remi apátsággal és tetemes évpénzzel jutalmazta meg a bíbornok nemes magaviseletét.

1713-ban a béke megkötése után Gualterio bíbornok

Franczia országba útazott, hogy a király kegyeit személyesen megköszönje, ki őt Versaillesban kitünő szivességgel fogadta és kegyeivel halmozta. Dangeau marquis naplójában a bíbornok Versaillesba érkeztéről ekkép emlékezik: „*Versailles 1713.* Vasárnap, junius 18. Gualterio bíbornok tegnap este érkezett meg. Ma reggel felkeléskor tisztelkedett a királynál; felkelés után a király őt egy pillanatra titokszobájába vitte, és sok barátsággal halmozta. A király őt úgy tekinté, mint valóságos francziát, a bíbornok hasonlítván magát francziához. A királynak alig van kedvesebb s jótékonyságára érdemesebb alattvalója. Oct. hónapban szándékozik Olaszországba visszatérni." stb.

Rákóczi szinte ez évben, de valamivel előbb érkezett Párisba. Dangeau naplójában már máj. 25., midőn az utrechti békekötés ünnepeltetett Párisban, Rákócziról ezt mondja: „Páris kormányzója a turennei herczeg felséges vacsorát adott a városházánál, a tüzjátékok után.... A bajor választóherczeg és gróf Sáros szinte meghivattak ez ünnepélyre. A választófejedelem azonban egy más házból nézte a tüzjátékot, hol azután asszonyi társaságban vacsorált is, gróf Sáros pedig a rang-szertartás végett nem akarván részt venni a vacsorában, szinte más helyről nézte a tüzjátékokat".

Gualterio bíbornok valószínüleg ez időben ismerkedett meg, és kötötte Rákóczival azon barátságot, melyet ez első levelében keletkező barátságnak (amitié naissante) nevez, Rákóczi szinte igen sokat tartózkodván XIV. Lajos udvaránál.

Gualterio bíbornok minden franczia sympathiái mellett is, a császári ház több tagjaival is volt levelezésben, és irományai között számos eredeti levél találtatik Leopold, József és Károly császároktól, s ezek nejeitől, de ezek mind név-, születés vagy ünnepnapi gratulátiókra való köszönő válaszok lévén, históriai érdekkel nem bírnak.

A bíbornok 1724. évben halt meg Rómában, és minden veszteségei mellett is 32,000 kötetből álló könyvtárat és egy gazdag emlékpénz és vésett kő s más régiségi s ritkasági gyüjteményt hagyott hátra.

Francziaországbani követsége alkalmával Gualterio megismerkedett és összeköttetésbe lépett a trónkövetelő Stuart Jakabbal, II. Jakab angol király számüzött fiával, és ennek párthíveivel, és visszatérvén Rómába, ő volt az angol nemzet protektora a sz. széknél, és ez okból vette meg, és adta a Britt Muzeumnak, az angol kormány a bíbornok örököseitől minden hátrahagyott irományait, melyek az angol történetre, jelesen a trónvesztett Stuart család működéseire vonatkozólag, sok érdekes adatot foglalnak, és a Britt Muzeumban „Gualterio Papers“ név alatt találtatnak.

47.

I.

a Claigni *) ce le 19 de Jan^{ver} 1714.

Vous ne m'auriez pas prevenüe Monsieur a me donez des marques de vostre Souvenir Comme vous me faites l'honeur de faire par la vostre de 16 X^{bre}, si vos amis d'ici ne m'aurojent souvens assurées qu'il n'esperojent de continuer avec vous un Commerce des lettres reglée avansque vous ne terminier vostre vojage, je vous ay suivi dans la gazette de Hollande jusque a Todi, et je n'attandois que d'apprendre vostre depart de la pour Romme, pour vous feliciter sur le heureux fein de vostre long et painible vojage, — puisque d'aillieurs j espere que ma diligence et regularite a continuer a cultiver un amitie naissant pour la randre aussi solide que sincere vous persvaderons par la svitte de mieux en mieu de l'estime et de la Consideration que j ay pour vous monsieur, et combien je me trouve honoré des assurences de vostre amitie, Je souhaite tres ardement que vous participiez Selon vostre

*) Claigni vagy Clagni franczia királyi lak Versailles közelében, melyhez majdnem hasonló fekvéssel bírt; ezen palotát XIV. Lajos építtette madame Montespan számára. Ez volt első müve Monsardnak a híres építésznek, mit a király számára csinált. La Martiniere azt mondja róla, hogy „a Claigni palota tán a legszabatosabb szépségü ház Európában. Lehet mondani, hogy az építész ezen épület tervezésében és alakitásában, önmagát felülhaladta" — Clagni 1678-ban készült el, később a Maine herczeg tulajdona volt Most többé nem létezik, a forradalom több más hasonló épületekkel együtt lerontotta.

ropre desir de bonheurs que vous me Souhaité pour l'année
ue nous avons commencé, *) et j ay mil remerciemens a vous
ıire pour ce que vous avez fait pour le Pere Kéri, je desi-
:erois a vous parler d'avantage sur son chapitre si je ne me
:ntois pas en quelque manier cause des malheurs dont il est
ıenace, car il est certain que ce n'est que L'attachement
u'il a eu pour ma personne qui lui a attiré les persecutions
e ses superieurs autrichiens, et par consequence ennemis
ə la Nation Hongrois, Ce n'estens que les assurences que
[e La Prcesse Rakoczi lui a donné de procurer sa demission
ɔ Rome qui l'on fait resoudre de quiter son Couvent pour
.e joindre, en sorte que je ne lui auserois plus conseillier,
ı permestre mesme de retourner dans son Couvent Sans
:xposer a la vengence de ceux qu il a offensé — mon estat
ıt trop incertain pour pretendre que l'on puisse beaucoup
nder sur les promesses de la reconnoissence que j aurais
ɔur tout son Ordre Sacré si on le voulois doner un permis-
ɔn generale de rester toujour auprez de moy, Mais s-il
'ois quelque votive al' obtenir peutestre on ne se repentiroit
ıs un jour, Vous scavez aurest Mr. que je ne svis pas asez
:reglé pour souffrir qu'il abusâst a Jamais de cette permis-
ɔn, et que sa conduitte al'avenir pûst estre deshonorable a
ɔn Ordre, en quoy je veut bien estre gvarant, ajez donc la
ınté je vous en prie de me mender se je pourais esperer
obtenir cet demande, pour la continuation du quel je n'au-
rois plus vous prier si vostre amitie n' inspirois pas cet
ɔnfience a celui qui est avec tout la Consideration, estime
amitie tout a vous. Le Comte de Saaros m. p. **).

(Additional-Manuscripts. 20403—20404. sz.).

---

*) Az úgy látszik különös gyengéje volt az érdemes bíbor-
nak, hogy minden kitünő embernek név-, születés vagy ünnep-
pi gratulátiókat írt; irományai között számtalan levél van min-
ıféle fejedelmek s másoktól, melyek mind az ily üdvözletekre
ló köszönő válaszok.

**) Rákóczi Francziaországba érkeztekor látván, hogy fejel-
lmi rangja csak zavarba fogná hozni az utrechti békekötés után

48.

II.

a Claigni ce le 18 de May 1714.

Les marques de vostre Souvenir et de vostre amitie que vous me donnez par la vostre du 10 du mois passé me sont trop sensibles Monsieur, pour ne les pas remercier avec unne reconnoissence et affection tres sincere et tres particulier, c' est l'effect de mon mauvais destein que je n'en peut pas profiter des offres genereux et de l'envie que vous me marquez d'en avoir de prendre a Coeur mes interets, d'autant

---

a franczia udvart, és alkalmasint kényszerítené őt az udvar köréből távol maradni, jobbnak látta azt jelenleg félretéve, a Sárosi gróf czímet venni fel. Saint Simon eziránt így ír: „Anno 1713. Rákóczi Rouenbe érkezett. Ő erdélyi fejedelem volt, és ilyennek elismerte őt az ország, a török porta és az elégedetlen magyarok is, kik őt királyoknak akarták választani, a midőn a hochstetti ütközetnek csodálatos eredménye a dolgoknak egészen más fordúlatot adott. Franczia ország szinte elismerte volt fejedelmi rangját és díjazta ötet. Des-Allurs soká tartózkodott nála mint a király ügynöke, és végre nyilvánosan is fellépett követi minőségben, a honnan a konstantinápolyi követségre ment. Rákóczi, kinek Fanczia országon kivül más menedéke nem volt, felfogta, hogy fejedelmi czíme Franczia országot zavarba fogná hozni, és ki fogná őt mindenből zárni; miért is jobbnak látta ott álnév (incognito) alatt jelenni meg, és félretéve minden követelést, felvette a gróf Sáros nevet. A luxembourgi herczeg, ki akkoron Rouenbe volt, őt szertartás nélkül, de a legkitünőbb udvariassággal fogadta, szállással ellátta, költségmenten tartotta, és Rákóczi néhány nap múlva Párisba menvén, ottani házát használatúl neki felajánlotta". (Memoires complets et authentiques du Duc de Saint Simon. Tome X. pag. 408. Edit. Paris chez A. Sautelet et Comp. 1829—30). Alkalmasint ezen körülmény adott alkalmat azon véleményre, hogy Rákóczi Párisban a luxembourgi palotában lakott, mint ezt némelyek állitják. A luxembourgi palota, mely Palais d'Orleans-nak is neveztetik, királyi palota Párisban, mely 1612-ben épittetett Medicis Mária királyné, IV. Henrik özvegye által, azon helyen, melyen egykoron a Hôtel Luxenbourg állott, melynek nevét meg is tartotta. Ez soha nem volt azon luxembourgi herczeg tulajdona, a kiről itten szó van, és ki következésképen nem ezt, hanem saját párisi lakházát engedte volt át ideiglenesen Rákóczinak.

plus que la Conclusion de la Paix de Rastadt m'a mis dans unne Situtation aussi facheuses, que les autres P^ces^ dont les interets ont etez entierement oublié; je cherche a Soumettre ma volonté a celle de la Providence, dont les vois nous estant impenetrable ni je n'espere, ni je ne desespere en rien, ce seroit trop de me vanter si je disois cependent que je jouisse de la mesme tranquilité sans interruption, puisqu' elle est quasi incompatible aves les foiblesse de nostre nature, je peut cependent vous assurer Monsieur que je jouis (a két utolsó betü az eredetiben is ki van törülve) plus de repôs que je ne Svis troublé des inquietudes, je m'empeche autant que je peut de vouloir penetrer dans l'avenir que j envisage le moins que je peut, quoy que ce n'est que dans ces evenemens douteuses que je pouvois trouver quelques rajons de l'esperence flateuse, mais les Conjonctures Europeens me paroissoient trop embrouillies pour y pouvoir penetrer par un esprit aussi foible que le mien, je Comprend toute fois bien, que je ne svis pas seul agitée par des pensées et inquietudes pareilles, dont toutte vostre Patrie dois estre remplis, en Sorte que l'equalite de nostre estat me fournis la Consolation ordinair de malheureux, d'avoir des Compagnons. La Chasse *) et la lecture m'amuse, la premier me fais voir qu'il nia pas une creature aussi innocent qui ne Souffre des persecutions, et la

---

*) Dangeau naplójában jun. 28. 1713. évben és így Rákóczinak a franczia udvarnáli megjelenése első idejében, a midőn ez még be nem tanulta volt a XIV. Lajos udvaránál divatozó sok nemű szertartásokat, szabályokat és szokásokat, ezt írja: „Tegnap a király kutyáival tartott vadászat alkalmával herczeg Rákóczi, a ki itten mindig Sárosi grófnak czímeztetik, szinte jelen volt, és azon öltözetben jelent meg, a melyet a király kisérete visel; figyelmeztetett, hogy ezen ruhát csak úgy lehet viselni, ha arra a királytól engedelem kéretik, minek folytán ő megkért engem, hogy őt eziránt a királynál menteném. A király, midőn én e tárgyban kocsiházcsóján szólottam neki, azt felelé, hogy erre nem kell engedelem, de ha kellene is, ő helyeselni fogná azt a mit gróf Sáros tett, és hogy őt szívesen látja ez öltözetben. A vadászati első szünet alkalmával gróf Sáros megközelítette a király kocsiját, magát menteni akarván, és még nem tudván, hogy én már szólottam volt eziránt a királynak; a király azt mondotta neki „ön nekem örömet tesz uram egy olyan ember mint ön becsületére válik kiséretemnek".

Seconde m' enseigne que les malheurs sont aussi passagers que les bonheurs, et qu'il n'a jamais eu un prosperité qui n'i eu son revers, ni l'adversité qui n'ayt trouve sa ressource. Excusez moy je vous prie Si je vous entretien d'un matier qui vous connoissez a fonde, je scai parfaittement que je ne vous dis rien de novaux, mais au moins je tache de vous donner touttes les marques de ma Sincerite, et Confience, puisque je vous communique mes pensées, Les nouvelles du pais, et de cette Cour vous sons connües, et les raisonemens sur l'un et sur l'autre sons d'une nature trop delicat pour les confier a la plume, je vous dirais cependent avec ma franchise ordinair qu'il me Semble que l'on ne fais pas asez d'attention sur l'aggrandissement de la puissence de la Mon d'autriche, dont peutestre L'Italie Sentira bientost les effects, Ma lettre seroit trop long se je me voulais etendre sur L'antidote je ne fairais donc pas une plus ample raisonement mais je ne scaurais finir sans vous assurer M- que persone n'est plus sensible a vostre amitie ni ne vous estime et considere avec plus de sincerite que Le Comte de Saaros m. p.

49.

III.

a Marli *) ce le 15 de Juilliet 1714.

J'espere que vous estes asez persvadé de mon amitie et j'en svis trop convaincu de la vostre, pour continuer de part et d'autre les remerciemens que je vous devrois sans cela de vostre Souvenir, et des loüanges que vous donez a mes sentimens, ne m'en tenez Compte je vous en prie des-

*) Marly St. Germain és Versailles között fekszik, XIV. Lajos idejében igen szép és nagy királyi lakkal bírt, terjedelmes parkja gyönyörü szökökútakkal és vízesésekkel volt díszesítve. La Martiniere (Le grand Dictionaire Géographique et critique par M. Brusen Le Martiniere. Tom. V. part. 2. pag. 147. edit. Le Haye, Amster-

ormais que de celles qui sirons toujour remplis de sincerité estime, et de la consideration qui servirons de liens de l'amitie que j aurais toujour pour vous, c'est donc une fois pour toujour que je vous les protesté, et je vous prie d'en fair de mesme, en vertüe de cette confience je m'addresserait a vous

---

dam et Rotterdam 1735) azt mondja róla, hogy „ez az egész országban a legszebb fekvésű és egyike a legkellemetesebb palotáknak. És ez szinte azon hely, melyet XIV. Lajos király különösen szeretett, és hova gyakran vonúlt, a kellemes nyugalom édenét élvezendő".

A marlyi palotát szinte a híres Mansard építette XIV. Lajos számára. Saint Simon ezen királyi lak építéséről szólván, azt mondja, hogy nagyra nőtt fák hozattak át Compiegneből, melyeknek három negyede kiveszett és újra ültettetett, terjedelmes erdők rögtön nagy tavakká változtattak, melyek viszont virúló berkekké varázsoltattak át, és mindez egy kis villa díszesítésére, hogy benne Lajos király 3 vagy 4 éjszakát tölthessen évenként.

Ma semmi sem marad fen, a mi ezen pazar fényre emlékeztetne; a palota a forradalom alatt eladatott, s a vevők nyerekedésből azt lerontották, és az anyagot eladták.

XIV. Lajosnál szokásban volt kedvesebb udvarnokainak és vendégeinek szállást adni különféle palotáiban, a mi a királyi kegy különös jelének tartatott, kivált ha valaki a kisebb királyi lakokban, úgymint Marlyban vagy Claigniben kapott szállást. Rákóczi is kapott ilyen szállást minden helyen, a hol a király tartózkodott, de nem mint fejedelmi vendég, hanem mint a többi udvarnokok. Rákóczinak a franczia udvarnáli viszonyát legjobban megérthetni St. Simon herczeg következő jegyzeteiből, ki Rákóczinak Párisba érkeztéről írván, így szól: „Rákóczi itt senkit nem ismert, és igen bölcsen cselekedett, hogy magát egészen a Dangeauék vezetésére bízta, kik őt igen jól vezették. Minden követeléstől ment magaviselete megnyert számára mindenkit; mert lemondván minden rangbeli követeléseiről, mindenki könnyen és fesztelenül érezte magát vele; és ezt különösen méltányolták nála egy olyországban, hol a rangvita oly nagy szerepet játszott, hogy ily módon százszorta több tiszteletben és kitüntetésben részesült".

„Dangeau, ki nagy és igen jó asztalt tartott házánál, és ki a legkitünőbb, legválogatottabb társaságban élt, Rákóczit fokonként, de késedelem nélkül bevezette a nagy világba, melybe ő csakhamar beleszokott, és nem sokára részt vett minden mulatságban és mindenben az udvar legjobbjaival kivétel nélkül. Dangeau marquisné egészen megnyerte számára madame Maintenont, ez pedig a Maine herczeget. Az ez időben divatban volt vadászat és egy kis

dans les occasions, et je me flatte que vous fairez de [redacted]
a mon egar. Vous me flatez aggreablement de l'esperan[redacted]
la continuation des negotiations de Bade, mais je lüe et [redacted]
trop souvent le traitte de Rastadt et je connois tro les [redacted]
mes de la Cour de vienne pour estre moralement assuré, [redacted]

---

figyelem annyira megnyerték neki a toulousei grófot (Maine herc[redacted]
és Toulousei gróf XIV. Lajosnak madame Montespan-tóli ter[redacted]
szetes fiai voltak, és a királynak különös kegyeiben állottak, [redacted]
őket egy a parlamenttől is megerősített rendelet által a tör[redacted]
nyes királyi herczegekkel egy rangba és jogegyenlőségbe állítot[redacted]
hogy annak fokonként különös barátjává lett. Ezen 2 testvér [redacted]
egy tanácsosai voltak a király irányábani magaviseletére nézv[redacted];
általuk szorgalmazta minden magánkivánatait, és részesült [redacted]
bizodalmas kitüntetésben, személyes megkülönböztetésben és tek[redacted]
télyben, mely a magas rangtól elmaradhatatlan. Ezek segítség[redacted]
vel csakhamar részt vett minden vadászatban, mulatságban, [redacted]
Marlyba utazásokban, de mindig mint a többi udvaronczok, saj[redacted]
kérelmére; alig távozván az udvartól, gyakran látta a királyt, [redacted]
feszesség nélkül nyilvános órákban, és ritkán a nélkül, hogy a ki[redacted]
rály maga ne kivánt volna vele szólni, vagy ha kihallgatást ki[redacted]
ván, a miben egyébiránt igen szerény volt, akkor négy szem köz[redacted]
a király dolgozó szobájában szólott vele".

„Rákóczi igen magas termettel bírt, de túlzás nélkül, testes volt, de nem kövér, izmos és jól arányzott növésü, igen nemes, majdnem parancsoló tekintete volt a nélkül, hogy valami dúrvaság lett volna rajta; képe eléggé kellemetes, arcza valóságos tatárarcz volt. Okos, szerény és ovatos ember volt, nem sok szellemmel bírt, de mindent jól és értelmesen tett; igen udvarias volt, de egyéni válogatással, modora mindenkivel igen könnyü volt, és a mi ritka, egyszersmind méltóságteli, a nélkül hogy legkisebb hiúság is lett volna modorában. Nem sokat beszélt, de részt vett a társalgásban, és igen jól tudta előadni a mit látott, a nélkül hogy valaha önmagáról beszélt volna. Igen becsületes, igazságos, őszinte és rendkivül bátor férfiú, igen istenfélő volt, a nélkül hogy azt mutatta vagy rejtette volna; igen egyszerü ember volt. Titkon sokat adott a szegényeknek és sok időt töltött imádsággal; háza rövid idő múlva igen népes volt, melyben az erkölcsiséget, a kiadásokban, pontosságot és szoros gazdálkodást szigorúan követelte, és mindezt nyájassággal tette. Ő igen jó, szeretetre méltó és kellemetes ember volt, de miután az ember őt közelebbről ismerte, csodálkozott rajta, hogy miként lehetett ő valaha egy nagy párt vezére és miként csaphatott annyi lármát a világban. Versaillesba érkezvén Dangeaunál szállott, a hol volt báró Breteuil, a követek bevezetője is, ki őt a királyhoz vezette, de ki visszavonúlt a nélkül, hogy a király szo-

ne me serons pas plus favorables que les autres, je ne fais pas cette prediction pour mes interets seul, mais pour toutes ceux qui esperojent quelque chose de cet congré; le grande secret que l'on dit que l'on tien de la matier de Conferences est un marque evidente que l'on n'entre en matier quenrelisant le traitte de Rastadt qui se confirme de part et d'autre en touttes ses articles, aprés avoir achevé cet ouvrage on

---

bájába be ment volna, a hol volt Torcy, (XIV. Lajos külügy-ministere) Rákóczit harmad magával hagyván a királynál. Ezután a bourboni herczegnőnek is bemutattatott, a nélkül hogy hozzá vezettetett volna, és Torcynál ebédelt, ki őt fényesen megvendégelte. Egy királyi herczegnek sem mutattatott be forma szerint, hanem velök csak bizodalmas lábon alkalmilag találkozott. Gyakran látta a herczegnőt (Marie herczegnőt) és a Conty herczegnőt. A király 600,000 frankot utalványozott neki a Hôtel-de-Ville (a párisi városház) jövedelmeire, és azonkivül 60,000 frankot fizetett neki évenként, a spanyol király pedig 30,000-et, a mi körülbelül 100,000 frank jövedelmet adott neki. (Évi fizetése 1714-ben 30,000 frankkal megszaporíttatott, de a 600,000 frank $^3/_5$-öd részét elvesztette). Párisi házát csak cselédjei számára tartotta, ő maga mindig az udvarnál volt, a nélkül hogy ott asztalt tartott volna. Fontainebleauban a király mindig egy szép szállást bútoroztatott számára. Az arany gyapjas rendet viselte, melyet a spanyol király küldött volt neki, midőn még az elégedetlenek élén állott". (Memoires du Duc de Saint Simon. Tom. X.).

Hogy XIV. Lajos, ki ez időben a császári házat megsérteni nem akarta, nehogy a neki és országának annyira szükséges béke végmegköttetését hátrálja, Rákóczit nem mint egykori szövetségesét és általa elismert erdélyi fejedelmet, hanem csak mint magán vendéget fogadta, és inkább egyik udvaronczának tekintette; és hogy mennyire ovatos volt, nehogy az máskép tünjék fel, Dangeau naplójának következő helye is mutatja: „Szombat, jul. 1. 1713. Versaillesban. Gróf Sáros, kinek a rambouilleti palotában szállása volt, re mélte, hogy az első marlybai kirándulás alkalmával a király nek ott is adand szállást; de tartván attól, nehogy a királyt eziránti kérése által tán zavarba hozza, ki nem szokott Marlyban idegeneket fogadni, tanácsot kért a Maine herczeg és a toulousei gróftól, kik magokra vállalták kitudni eziránt a király szándékát, és szólottak is vele e tárgyban, mielőtt Rambouilletből elútazott volna; a király azt mondotta nekik, hogy ő szívesen ad neki Marlyban szállást, de hogy ezt neki egy nappal előbb kell tőle kérnie, úgy mint ezt a többi udvaronczok tenni szokták". (Memoires de Marquis de Dangeau)

remettera le rest a la benignité et a la justice de L'Empr et on se separera en remettant les interessées Sur l'esperence de l'avenir ou l'on ne vois q'un grand obscurité. Cet conjoncture sera donc aggreable pour ceux qui aimojent et cherissojent leurs chaines pourveut que leurs epaules sojent assez fortes pour pouvoir les porter longtemps avec le mesme aggreement qu'il recoivent, Consulter donc les interets de la Maison d'Autricche pour scavoir au just le destein de Mantou Mirandole et de la Toscanne Si la decadence de cette maison arrive, l'envie de succeder et de l'aquerir est aussi ancienne dans cette maison que son origine pour croire qu'elle retiendra toutte ce qu'elle poura, je me parois hardis a moy mesme de decider aussi inpertinement que je fais de tout celci, mais plus je considere les circomstences, plus je me confirme dans mon opinion Sauff le reglement de la Providence dont les Conseilles nous sont inconnues, et dont la sagesse dois consoler les affligées et les opprimées; dans un envisagement donc d'un avenir aussi triste que les circumstances presentes nous representojent, que pouvons nous fair de mieu que de tacher passer la vie avec la plus grande tranquilité que nous pouvons, et certainement si l'indolence de vos Princes provien de cet motive il est plus lotiable que si elle estoit causé de la crainte et un certain nonchalance qui rende quelque fois les Princes douteux et irresoltte de prendre leurs parties. C'est ce qui me fait connoitre que ce n'est que le fein ou plus tost le but que nous envisagons, qui doit justifier nos actions parce que nostre resignation a la volonté de Dieu sans doutte tiendra lieu de vertue si apres avoir rempli les devoirs de nos vocations et ajant fait ce que nous devons sans y pouvoir reussir nous nous Soumettons avec pacience a cette estre suppreme persvadé que c'est la voy qui nous veut fair Svivre puisqu' il nous a empeché de prendre celles ou nous avions sujet de croir que nostre devoir nous appellois mais aussi je svis persvadé que si la ditte resignation apparente ne provienne que du motive de nostre age ou nous ne cherchons que le repôs, et l'envie d'eviter le travail, cette mesme resignation dis je devien un indolence tres vicieuse — dont on sera responsable un jour, Mais c'est a un chacun de regler sa conscience, je m'etonne moy mesme pourquoy je vous en-

tretienne d'un matiere qui vous est parfaittement connüe je scai le temps ou vous l'avez So utenu, et enfein je connois la dessus la Conformité de vos sentimens, je ne vous aj donc parlé de cette matiere que parceque elle fait mon etude, et que je ne crois pas que les nouvelles ordinaires de la cour et de la chasse seroient convenables a vostre Soliditée vous connoissez les amusemens de l'un et de l'autre, ils servojent a passer la journé aggreablement sans y laisser de souvenir aprez qu'elle est passé, on est a Marli comme on estoit pendent que vous etiez et on sera de mesme a fontainbleau *). Unne matiere asez ample d'entretien serais de vous escrir mes

*) Saint Simon memoiresjainak fenebb közlött kivonataiból láttuk, hogy Rákóczi számára mindig volt kész szállás Fontainebleauban; az szinte ott volt, hogy ő 1717-ben, épen mielőtt a sultán meghívására Törökországba ment volna, Péter czárral, ki ekkoron Franciaországban mulatott, alkalmasint Törökországba menése szándokáról tanácskozott, mire vonatkozólag Saint Simonban ezt olvassuk: „Minden európai hatalmasságok igyekeztek megtudni az indokokat, melyek a czárt párisi útazására bírták. A császári követ gróf Königsegg különösen, több figyelmet fordított ez ügyre, mint bármely más hatalmasság követe. Virek, (II. Fridrik porosz király követe) a ki közelebbről visszahivatott Berlinbe, az ő kérelmére ment a czár kíséretében Fontainebleauba; Kniphausen, a ki helyettesévül küldetett, szinte oda ment; ezek ott látták Rákóczit tanácskozni a czárral, és Rákóczi nem is titkolta Kniphausen előtt, hogy a törökök őt magokhoz hívják, és hogy neki szándéka el is menni". (Memoires du Duc de Saint Simon Tom. XV. pag. 128).

Egyébiránt ez nem volt az egyetlen alkalom, midőn Rákóczi Péter czárral találkozott; ő gyakran és bizodalmas lábon látta a czárt, a mit részint tán azon körülménynek is köszönhetett, hogy Péter czárnak Párisban léte alatt Marechal Tessé rendeltetett a Regens által melléje kisérőjévül, kit a czár igen megszeretett, Tessé pedig Rákóczival szoros baráti viszonyban állott, és a mint az alábbi VI. számú levélből is látszik, a grosboisi Camaldulok zárdájában szomszédja volt; valószínű hogy Tessé közbenjárása által jött Rákóczi gyakrabbi érintkezésbe Péter czárral. Dangeau naplójában is többi közt találjuk: „Hétfőn, máj. 17. 1717. Ma a czár még a szokottnál is korábban ebédelt, rendesen legfeljebb 11 órakor ebédel, és kirándult Meudonba (királyi lak Páris és Versailles között, most Jeromos herczeg nyári laka) a hova hátas lovak rendeltettek számára, hogy lóháton szemlélhesse meg a felső és alsó kerteket. Herczeg Rákóczi is vele volt, mivel a czár magához kérte volt őt ebédre". (Memoires du Dangeau).

pensées, ce n'est pas la Confience en vous qui m'empeche ni la crainte de le rendre publiques, dans leurs veritables Sens, mais puisque la matiere la plus sacré peut estre alteré par les mauvais interpretes, et glossateurs, ce serois les exposer aux uns et aux autres le trajet estant trop longue d'ici jusque a Rome, Sojez Seulement assuré qu'il serons toujours Conformes a l'amitie que je vous dois personne n'estant avec plus d'estime Consideration, et Sincerité a vous que je Suis.

E levél aláírás nélkül van, de ugyanazon kézírásban és formában mint az előbbi kettő.

50.

IV.

a Groosbois *) 8. d'aoûst 1716.

Quoy que nostre commerce de lettres ajent estes interrompu depuis quasi deux ans, j ay trop de confience dans les assurences de vostre amitie Monsieur qu'il vous a plu de me les reiterer Souvent, pour croire que cet longue Silence eusse produit un oublie entier, depuis la mort du Roy m'estant retiré de commerce du monde je me svis donné l'honeur de

*) Grosbois néma barátok (Camáldulok) zárdája volt Páris mellett, mely 1642-ben alapíttatott és a keresztelő sz. Jánosról czímeztetett. Rákóczi 1715. év vége felé vonúlt vissza ezen zárdába; valószínű hogy XIV. Lajos halála, ki ugyanez évi septemb. 1. halt meg, befolyással volt Rákóczinak ezen végképeni visszavonúlás iránti határozatára. XIV. Lajos tudniillik Rákóczit kitünő szívességgel fogadta, és ez mint fentebb láttuk, folytonosan az udvarnál élt, hol különösen a Maine herczeg és toulousei gróffal szoros baráti viszonyban állott, a király halála után pedig, midőn természetes gyermekeinek jogai kétségbe vonattak és a nevezett két herczegnek szerencse-csillaga leszállt, Rákóczi sem érezhette magát legjobban a Regens udvaránál, mely a különféle pártok cselszövényeinek szinpada volt, a Regens egyébiránt is mindinkább szilárdította a császári házzal való barátságát, a mi Rákóczynak kevés kilátást nyújtott a jövőre.

vous escrire, et de plaindre nostre douleur mutuel causé par cet trist evenement, mais j' attribüe a vos occupations allors fort augmentées, le manquement de la reponse *), Quoy que la Gasette de Hollande pendent tout l'hyver me faisois vojager, et vaguer les meeres je n'ay jamais joui d'un vie plus douce et plus tranquile que depuis que je tache de fair ma Cour au Roy des Rois, dans cette Solitude dont les Charmes ont fait evanuir la vaine curiosité de scavoir ce qui se passe dans le monde. le premier Sujet donc de ma lettre est de vous fair souvenir de moy Monsieur, et le seconde de vous

---

Saint Simon naplójában említvén, hogy a török porta kedvező ajánlatokat tett Rákóczinak, ha ez Törökországba jőne, így írja le Rákóczinak visszavonúlását: „Az életmód, melyet ő kivált a király halála óta követ, nem igen van összhangzásban ezen ajánlatokkal. Ő csakhamar azután (a király halála után) egészen visszavonúlt egy házba a grosboisi camalduloknál, melyet már előbb bérlelt volt ki és a hova járt is néha-néha. Ott kevés szolgát tartott, majdnem semmi látogatást nem fogadott, igen egyszerűen és bűnbánóként élt, egy vagy kétszer hetenként kenyér és vízen, éjjel nappal szorgalmatosan megjelent minden imádságnál. Párisba alig jött, és ott Dangeau-on, Tessé marsalon és egy-két barátin kivül senkit sem látogatott; a toulousei gróffal eljárt két vagy háromszor egy évben Fontainebleauba vadászni, a királyt és a regenst csupán kötelességből látogatta meg időről időre; egyébiránt sok jót tett és mindig jól volt értesülve mindenről, a mi Erdély és Magyarországban, vagy a szomszéd tartományokban történt, e mellett visszavonúlásában őszinte, ájtatos s bűnbánó volt, gyönyörködve magányos életében, nem únván magát és nem keresvén más mulatságot vagy szórakozást. Ő folytonosan élvezte mindazt, a mi az elhúnyt királytól kapott volt, mint feljebb láttuk*. (Memoires du Saint Simon Tom. XV.).

*) Rákóczinak itt érintett levele nem találtatik a bíbornok irományai között, és mivel mint mondja, ezen levelére választ nem kapott, valószínű hogy e levél elveszett, mert a bíbornok sokkal szorgalmatosabb levelező volt, semhogy válasz nélkül hagyta volna ezen levelet. Egyébiránt azon körülmény, hogy Rákóczi mindig ovatosan ír politikai ügyekről, és a III. és VI. számú leveleket, melyekben kissé szabadabban szólott, aláírás nélkül hagyta, az V. számúban pedig egyenesen azt mondja, „ha jelbetűim volnának, többet írnék önnek", mindez világosan mutatja, hogy ez időben a postán való levelezés nem tartatott bíztosnak, és így nem lehet csodálni, ha az itt érintett levél elveszett volna.

prier de me conserver vostre amitie dont j en fais toujour le Caas que je dois par la Consideration et estime tres particulier que j ai pour vous, J'aurois inci fini ma presente, si celle que j ay recui il y a quelques jours du Pere Francois Kéry mon aumonic ne m'eust oblige de la continuer, vous eust la bonté il y a deux ans d'obtenir de sòn Superieur General des Cordelliers la permission de rester dans mon Service pour ce temps, Si j'envisagois Simplement mes interets, je vous en prierois d'en obtenir la continuation, mais ce Religieux Sorhaitan de se retirer dans un Couvant de son Ordre, l'envie que j'aurois de retenir dans mon service dois ceder a son desir, mais comme les persecutions des allemens ne permettojent pas qu'il puissent retourner dans sa Province. Je vous prie Monsieur, de vouloir bien emplojer vostre credit aupres Sou General, de lui fair assigner unne maison en Italie ou en Frence pour l'execution de son dessein, c'est un oeuvre de charitè que vous fairez envers lui, et un marque d'amitie que vous m'en donnerez. car comm il m'a bien servi depuis plus de 18 ans. et il a beaucoup souffert pour moy, outre qu'il est d'unne naissence illustre. et mesme alliè de ma maison, je m'interesse fort pour lui procurer unne surètè entiere des poursvittes des allemens en sorte que si on ne le pourois lui permettre de se retirer en Frence je Souhaiterois fort que ce fûst plustost a Rome qu'ailleur pour qu'il pût jouir de vostre protection Monsieur, a la quelle je le recommende avec empressement, et je continue de vous prier de me Continuer vostre precieuse amitie et Souvenir, estant avec des sentimens qui vous sont dües Monsieur vostre tres humble et obeissant ser. Le Comte de [illegible] m. p. *

* [illegible]

51.

V.

Dans la Solitude de Groosbois 10. d'8ber 1716.

Sans aucunne exageration je vous asseur Mr que je ne scaurois vous exprimer ave quelle joye j ay recue la vostre de 12 de 7bre vous me donnes sujet a reprendre avec vous un commerce auquel l'estime et la Consideration tres grande que j ay pour vos eminentes qualitées, m'y port naturelement et pour abreger permettez que je vous dise franchement que vous estes trop aimable pour que je ne vous aime pas autant que je fais, je m'emancipe de ce que l'on vous dois par ces termes, mais ce n'est que pour vous mieu convaincre qu'en tout celci c'est le coeur qui parle, Oublions donc de part et d'autre la longeur du silence passé et en svitte des sentimens que vous avez la bonté de me marquer, et que je me donne la liberté de vous les expliquer de mon costé, reprenons cet langage des amis; car quoy que je ne me svis jamais mieu trouvé que depuis que je me svis separé du commerce du mond, et que je tache de remplir les devoirs d'un Cretienne, ce ne serois pas le remplir si je voulois me detacher de celles qui sont particulieres a l'estat dont la Providence m'a chargé, je me svis donc regardé en choisisant cet gendre de vie comme un Grl le quel apres avoir terminé sa Campagne revien a la Cour, attentif a servir son maitre sans lui rien demander, contant de ce qu'il peut jouir de sa presence, et attendent avec pacience sa destiné prest a Svivre ses Ordres de qu'il les connoitra, Cet Sisteme inci posé vous voirez que les raisonemens sur les affaires publiques et surtout sur celles qui peuvent avoir du rapport aux miens ne sont nullement contrair a l'esprit de ma retraitte, car c'est par leurs connoissence et examen qui je dois approfondir les ordres de mon maitre, vue que je me sente indigne de pretendre qu'il me les apprende par des revelations surnaturelles.

Ceux qui publiois de moy des mensonges avec un effron*terie ordinair aux gazettiers*, disois plus tost ce qu'il

erojois que je devrois fair que ce que je faissois, les autres les publiois pour me rendre odieux dans l'esprit de Pces Cretiens en leurs faisant accroir que c'est moy qui a contribue par mes intrigues a l'armement de cette puissence *), mais j' espere que le temps viendra, et qu' en fein on connoittera que la mesme puissence qu' il a etez Cause que les Turcs ont attaqué les Venetiens, et il ont Causé cet frayeur demesuré a l'Italie pour l' obliger les premieres et le Pape d'avoir recours a elle, a attaqué les Turcs par la svitte et inci il se fait aider par ceux qu'il accablera par la svitte avec plus de facilité Jamais Coup de Cabinet n'a mieu reussi ni ne fûst mieu jouée, je l'ay svivi depuis la paix de Rastadt, et je ne scaurois m'etonner sufficement que les interessées pour ne pas dire les duppes ne les remarquent pas. Le denouement de cette piece sera en deux Campagnes d'ici si l'on trouve de mojen d'etourdir les Turcs, car alons on detachera le partie d'un armée victorieuse dont on en aura pas besoin, et inci on executera les vastes projets que l'on a en vue. Ce que je dis peut paroitre chimeric a ceux qui ne connoissent point interieurement le genie des Ottomans mais je vous assure qu'en lui mesme il est tres faisable surtout si l'on fais un peu de reflexion sur les fautes que les Turcs ont fait tout cet Campagne ici. car il ressemblent fort au mostre qu'il avois $\overline{100}^{m}$ braas mais qu'il n'en avois pas un teste, Mais mon Dieu que ta sagesse se joue de vaines projets des hommes! a qui dois je attribuer l'entreprise ridicule du siege de Temesvar apres un victoir aussi ecclatant que les Imperiaux pretendent d'avoir remporté, si non a ta main inconnue, qui les conduises non par de mojens miraculeuses et surnaturelles mais par des voys simples pour les mieu cacher aux sages de monde et reveler a ceux qui l'adorent dans la simplicité de leurs coeurs et ne se formant des idées presomptueuses ne sont attentif qu'a Svivre vostre volonté.

*) Itt a török császárt érti, ki ez évben nagy hadat küldött Magyarországba, a mely Pétervár alatt Eugen herczeg által megverettetett; az ütközet után a császári sereg Temesvárt szállotta meg, és be is vette.

Can mesme ce P^ce^ prenois la fortresse qu'il assiege, S'il fais encore un ou deux pareilles campagne il pourois oublier l'italie pour plus longtemps que l'on a pensé en commencent la gverre.

Cet detour sur les affaires faittes Mr je vous redirais qu' effectivement le contentement dont je joui dans ma Solitude est digne d'envie, depuis un an que je Svis mon goût bien loin de diminuer, il s'augmente inci je commence a m'accomoder a demeur prest a y finir mes jour si mon maitre ne m'envoy aillieur, Si javois des chiffres je pourrois vous parler plus amplement sur ce qui se passe et dont peutestre ne seroit pas inutil que vous en auriez connoissence, fault d'en avoir j abbrege donc ma presente en vous priant de continuer vos bontées pour le P. Kéri qui themoin dans touttes ces lettres un envie tres serieus de retourner au couvent, S'il sera jamais asez heureux de restre a Rome personne ne vous pourra mieu faire le detaille de ma vie dont il connois le plus grande partie, je voudrois que vous connessiez tout entiere por admirer d'autant plus les ressors de la Providence et la misericorde de Dieu envers les pecheurs, que peu je fair en y reflechissant qu'a dire avec St: Augustein tarde te amavi o! bonitas tam antiqua et tam nova, que cet exclamation finisse donc ma lettre car le repentir me durera toutte ma vie. Avec les sentimens d'un amitie ramplis de la veneration due a vostre ranguc, et tendresse que vous meritez personelement personne ne vous honorant plus que Le Comte de Charoch m. p.

52.

VI.

a Groosbois 30 de Janvier 1717.

Je svis trop sensible aux marques de vostre souvenir Monsieur pour ne vous pas remercier de celles que vous me donnes par la vostre de 5 du mois passée, je lui en donnerois plus souvent du mien, si je ne croignois de le detourner des occupations et affaires plus serieuses que celles qui pouvois venir de la part d'un Solitair comme moy, qui ne prende plus de part aux affaires publiques, qu'autant qu'il fault pour Satisfair aux devoirs de son estat, auxquelles il est indispensablement obligée; ainsi je ne sort que tres rarement de ce lieu, et je vive dans un ignorence crasse des nouvelles que l'on apelle journalliers. La maladie dengeureus, de nostre ami Commun Dangeau *) m'avois fais fair le vojage de Paris ces jours passé, ou je fut deux jours partagant les inquietudes avec Mme Dangeau et toutte sa famille ou pour

*) Courcilloni Dangeau Fülöp marquis, XIV. Lajosnak ezen híres udvaroncza született 1638-ban. Fiatal korában Flandriában és a pirenei békekötés után a spanyol király szolgálatában katonáskodott, a honnan visszatérvén Francziaországba, kellemes modora megnyerte neki Mária Anna és Mária Theresia királynők kegyeit, kik őt kártyatársukká fogadták, a hol ügyessége és jó szerencséje által annyi pénzt nyert, hogy a gazdálkodó Colbert restelvén a sok fizetést, panaszkodott eziránt a király előtt, egyszersmind gyanúsítván Dangeau játékát: a király egy ízben alkalmat találván a játszó háta mögé állani, a nélkül hogy általa észrevétetnék, meggyőződött a Dangeau játszói becsületességéről és ügyességéről, később azonban mégis elvette őt a királynők játszóasztalától, de csak azért, hogy a magáéhoz csatolja. Dangeau-t játszógeniussa és szerencséje itt sem hagyván el, nevezetes vagyont nyert játéka által, jeles tulajdonai által pedig idővel ő volt XIV. Lajos egyik legkedvesebb s legjelesebb udvarnoka. Fontenelle azt mondja róla: „Il avait une figure fort aimable et beaucoup d'esprit naturel, qui allait même jusqu'à faire agreablement des vers. — — — — Il à eu toutes les grâces et toutes dignités auquelles, pour ainsi dire il avait droit". Az udvarnál különféle hivatalo-

mieu dire avec touttes les honets gens de la Cour, car certainement tout y fût fort allarmé, il avois recue les sacremens dans un disposition tres Cretien et ediffiant, Car il y a deja quelque mois que la grace l'avois mis dans ces dispositions, mais un heureuse Crise l'a mis hors du denger, et elle nous Consola tous, apres quoy je n'ai tardé un seul moment a regagner ma chere Solitude, fuyant l'air enpesté de Paris. Le M^al de Tesse ajant loué unne petitte maison tenante ala mienne vien quasi touttes les Semains pour y passer trois jours et nous amplojons le temps le mieu qu'il nous est possible pour avancer dans la vie Cretienne *); Les jour-

---

kat viselt, és a franczia akademiának tagja volt. Ő volt szerzője a Memoires ou Journal de la Cour de Louis XIV. commençant en 1684 et finissant en 1720, czímü munkának, Ezen munka, mely Voltairenak minden ócsárlása mellett is XIV. Lajos udvari életére nézve a leggazdagabb történeti forrás, igen sok részletet s adatot foglal magában Rákóczy-ra vonatkozólag is, de eddig csak igen rövid kivonata van kinyomva 3 kötetben; az eredeti kézirat Párisban a Richelieu vagy mai neve szerint császári könyvtárban van, és 500 folio kötetet tesz.

Rákóczi neje által sógorságban volt Dangeau-val; vele való viszonyát így írja le Saint Simon: „Rákóczi 1694-ben nőül vette Charlotta Amáliát, Hesse-Reinfellz-Wanfriedi Landgrave, Linange Alexandrina Julia grófnő leányát. Ezen Landgrave testvéröcsese volt Hesse-Reinfellzi Vilmosnak, ki Dangeau asszonyság nővérét birta feleségül. Rákóczi tehát Dangeau asszonyság sógorának veje volt, ámbár minden vérrokonság nélkül, de mi Dangeaunéra nézve ugyanazon befolyással volt, mint ha rokonság lett volna. Dangeauné madame Maintenon-nak kedvencze volt és a király kegyeit is élvezte, minden mulatságában és magán köreiben is részt vett. Dangeau, ki egész életében a legmagasabb körökben és az udvar legválogatottabb társaságában élt, nagysága mámorában tetszett magának azon magas állásban, melyet elfoglalt. Neje közel rokonainak magas rangja s állása különösen hízelgett neki. Mindketten nagyra voltak Rákóczival, a ki Párisban kivülök senkit sem ismert". (Memoires du St. Simon Tom. X.). „Madame Maintenon peinte par elle meme" irónője Dangeau asszonyságról azt mondja: „Elle était belle comme un ange, faite comme une nymphe, et d'un esprit aussi doux que sage" stb.

*) Tessé René Fourlai-i gróf, született 1650-ben és Louvois marquis kedvencze levén, csakhamar előhaladt a katonai pályán, míg marsallá lett; mint ilyen a diplomatikai pályán is alkalmas-

nées partagé equalement passent plus vist que je ne souhaiterois, et insensiblement nous approchent a cet moment dont

---

tatott, és mint franczia követ Madridban XV. Lajos és az Infanta között házassági szerződést kötött, de később XV. Lajos a szánüzött lengyel király leányát vevén nőül, Tessé visszahívatott Madridból és a grosboisi camaldulokhoz vonúlt vissza, hova már előbb is szokott volt járni és hol Rákóczi-val szoros barátságban élt, mindketten a zárda telkén üvegházakat és más szépítéseket csináltak. A házakról, melyekben laktak ők és mások már előbb, azt mondja a Camaldulok évkönyvének írója: .Hae domus in Capitulo generali anni 1683 declaratae fuere partem non facere clausurae eremitarum, vetitum tamen eisdem secularibus, ne introducerent aliquando mulieres, multoque minus ad habitandum permitterent commorari". Marsal Tessé-t így jellemzi Saint Simon „C'était un homme d'un caractère liant, poli, flatteur voulant plaire a tout le monde, mais fier, adroit, ingrat à merveille, fourbe et artificieux de même". Tessé a grosboisi zárdában halt meg 1725-ben.

Rákóczi mint tudva van 1717-ik év vége felé Törökországba menvén, ott a Marmora tenger partján Rodostóban halt meg 1735-ben. Végrendelete szerint szíve Franeziaországba vitetett. és a grosboisi camalduloknál temettetett el. A levélben, melyet írt szívével átküldendőt, a következő aláírás volt: „Cinis et pulvis appellatus olim Franciscus Princeps". Két évvel halála után a grosboisi zárdafőnök emlékkövet emelt neki a következő felírással: „In huius coenobii caemeterio jacet cor Serenissimi Francisci Dei Gratia Sacri Romani imperii et Transilvaniae principis Rákóczy partium Hungariae domini, Siculorum Comitis etc. qui miro divinae providentiae ordine per varia vitae discrimina ductus, in Domino requievit Rodostii ad Propontidem anno salutis mundi 1735, die 8-a Aprilis, aetatis suae 59. Pro grati animi monumento ipsi, dum viveret nolenti serenissimo, repugnantique prae modestia principi, post mortem R. P. Macarius Pene Camaldulensium Major eremique huius prior hunc posuit lapidem anno Dni Millesimo Septingentesimo trigesimo septimo". (Annales Camaldulenses libro 80. Tom. 8-o pag. 652. Edit. Venetiis 1755—73.). A grosboisi camaldulok zárdájának ide mellékelt rajza szinte ezen munkában találtató fametczet után van rajzolva.

Rákóczinak kéziratban maradt két munkája, úgymint „Confessiones meae" melyek sz. Ágoston modorában vanak írva és melyekre Rákóczi memoiresjaiban is hivatkozik: és „Meditationes in Sacram scripturam" végrendeletéhez képest szinte a grosboisi zárdába küldettek, a honnan azok a zárda és szerzet eltörlése után a nemzeti könyvtárba vétettek, és most valószínűleg a Richelieu könyvtárban Párisban volnának feltalálhatók.

je tache d'apprendre de nepas craindre l'arrivé, qu'autant qu'il fault et il est mesme necessair en vue de la severite du juge devant le quel il nous faira paroittre. Le Repos et le Silence du lieu me tien Ces reflexions si presentes que je n'aj pas pu me dispenser de les escrir, mais je revien a ce que vous me mendez M. de nouvelles qui se debitent chez vous, la Casette m'apprende que le Cte de Lamberg est arrivé a Romme pour soliciter du secours d'argent pour la continuation de la guerre, en Svitte de reflexions donc que je vous aj marqué dans ma precedente, je m'imagine que vos frajeurs cesserons a mesme que vous satisfairez au desirs de l'Empr qui fais regarder la force de Turcs plus au moins grandes selons ses vues secretes, car a considerer les choses sans prevention il n'est pas naturel de croir que les Turcs degarnissent l'hongrie, en se mettant en defense seulement en ce pais la, pour former de vües eloignies sur l'Italie; vue que touttes leurs forces n'a pas etez suffisent l'année passé pour gvarantir leurs frontiers. Il estoit de la politique de la Cour de Vienne de rependre les bruits touchant la paix, et offers des Turcs, mais je svis persvadés que quand mesme ceuci l'offrirois ce que ceux la ont debitent de demender, la paix ne se concluerois pas. Car a Juger par la gverre passé avant la paix de Carlovitz, les Imperiaux ont formé leur vüe sur Nissa, et tout le pais qui est au desa jusqne a la mere adriatique; puisqu autre fois ils avois deja fortifié cette place, et par la il se rendent maitre d'un pais riche et Capable de leurs fournir de quoy augmenter leurs trouppes de 40 $\overline{\text{m}}$ hms il s'assurent par la de la dit mer, des matelots, de bois proppre de construir de batimens, en sorte, qu'etablissant par la svitte leurs communications avec le Royaume de Naple, Il parlerons au Venetiens comm'au present il parlent aux Genois, et aux Papes Comme Frederic en avois parlé autre fois, ainci je conclu que tout ce que Le St Pere fait au present pour l'Empr Contre le Turcs ne serve qu'a former la chaine d'Italie dont il ne sera plus question allors lorsque elle sera ainci environé, On reprendra la Sicile par le piemont et cet degré formé on songera de ravoir L'Espagne, en m'estandans plus amplement sur les mojens, et particularitées je pourrois

fair voir que ces projets serois plus practicables que lem etendu ne nous fais paroitre. Je vous avoue donc sincerement Monsieur que si la grace de dieu ne m'aurois entierement rendu tranquil sur tout ce que l'avenir me fais envisager, par unne resignation entiere a sa volonté, J'en serois infiniment plus sensible aux differens que la Cour de Romme me parois avoir avec celle ci, avec la quelle il seroit a souhaiter qu'il fûst plus unie que jamais, car $\overline{40}^{m}$ Imperiaux en Italie nuirons un jour plus a l'authorité de St siege que $\overline{100}^{n}$ docteurs en Sorbonne. On n'a qu'a reflechir sur les attentats d L'Empr Joseph pour voir ce qu'il est plus prejudiciable a l'infallibitité, Les ergotteries et pialleries de dits docteurs dans les ecols *), ou declarations d'un Ambas^{ar} comme il estois M. de Prié puisqu en tout de ce qu'on dispute il ne s'agit pas des dogmes de nostre St Religion a ce qu'on dit, Mais je ne vous dirois pas d'avantage sur cette matier non plus, quoy qu'elle soit houjourdvi le sujet de touttes les Conversations et de la Curiosité de ceux qui practiquent le mond, Je svis parmis des solitaires qui je n'entende parler que lorsqu il chantent les louanges de dieu, je me joigne a eux autant que jepeut et telement j'evite autant qu'il m'est possible la Curiosité de disputer sur de matiers qu'il me semble qu'il fault croir, non pas Scavoir.

Parmis le restes de nouvelles du monde la dispute des Pres de Sang m'est asez sensible par rapport a l'amitie que j'ay pour les uns et les autres, vous scavez que j estois, et je svis encore en grand commerce avec eux et pour le peu que je les vois, leurs differens ne laisse pas de me fair de la paine.

La nouvelle de la signature du traitte defensive entre la Frence, L'Engleterre et la Hollende est trop recente pour ne la pas repeter ici, outre que je la trouve trop favorable a cet etat, mais quoy qu' (az itt következő szó

*) Ez a Jansenisták és Jesuiták közötti vallási vitatkozásokra vonatkozik, melyek ez időben egész elkeseredettséggel folytak Párisban.

az eredetiben a papir elporhadása miatt nem olvasható, de az értelem szerint más alig lehet mint „elle*) elle touche encore l'Italie par rapport au traitté d'Uttrecht, je ne la crois pas asez gvarantie de tout ce qu'il lui reste a craindre Mais puisque cette analise prolongerois encore infiniment ma lettre, et peut estre vous la renderoit ennujeuse, je me renferme dans l'esprit de ma solitude, et je remet toutte a cet aimable et adorable providence qui Compte tout, jusque a nos Cheveux et Sans l'ordre de quel rien ne scaurois arriver, je lui en rende honeur et gloir, et je finis Monsieur en vous assurent de sentimens d amitie, de la Consideration et de la veneration qui vous sont dues par tantes de differentes tittres que je n'oublierois jamais dans nostre commerce familier puisque je svis entierement vostre.

Ezen levelezés aláirás nélkül van mint a harmadik.

53.

Beatissime Pater, post humillimam commendationem ac devotissima pedum oscula beatorum. Nimis ferreum cor, ac saxeum pectus Christiano illi Principi iudutum esse arbitramur, quem praesentium temporum miseria et tam saeva undique communibus Christianorum omnium cervicibus imminens calamitas non commoueat ad pietatem, et cuius cogitatus, consilia, actionesque omnes non debeat ad mutuam Principum conciliationem necessarie quam citissime convertere et cogere. Nos equidem, Beatissime Pater, dum Vestrae Sanctitatis Breve 22 die Septembris *) ad nos datum accurate legeremus, nec potuimus lachrymis parcere, nec interiorem dolorem, quem publice quietis gratia et inopinato quodam Vestrae Beatudinis infortunio concepimus, cohibere. Regno etenim Hungariae ad tot secula tutissimo Christianitatis propugnaculo a Turca illatam cladem, tantique Regis intellectam stragem et jacturam eo graviori luctu collachri-

*) Ez nem találtatik.

mamur, quod ex Christianorum dissidijs potius quam ab ipsius immanissimi ac truculentissimi hostis virtute potentia tam immoderate augeri praesentibus oculis intuemur, quam nihilo atrocius Turca Christianitati, quam Christiani eidem insultent, quod si adeo Turcarum conatibus essemus regno a viribus propinqui, ut iniquissimam illorum impietatem non possemus arcere, non expectaremus utique ad opus tam necessarium ullius litteris, ne dum Sanctissimis Vestrae Beatitudinis adhortationibus incitari. Hoc unum ergo superest remedium, ut Christiani Principes, sepositis odijs, abjectisque simulatibus, suas vires adversus communem presentemque hostem mature convertant, nullam namque diuturniorem moram aut consultationem ipsis oculis objectum malum amplius admittit. In hanc vero animorum conciliationem ubi caeteri Principes (Deo duce) convenerint, in quam ardentissimis omnibus officiis una cum Vestra Beatitudine illos trahere conabimur, nemini Nos pietate aut auxilijs cedemus, ac in tam sancta expeditione suscipienda, postquam de totius rei ordine et summa conventum erit, si se expedire visum fuerit, personam ipsam nostram, nedum facultates omnes quas a Deo acceptas illius causae debemus, tam sancto mynisterio offerimus et pollicemur, nec flagrantiori voto quicquam expectamus, quam ut vel ipso sanguine et personae nostrae sacrificio publicam Omnipotentis Dei causam Sacrosanctamque fidem et religionem quandoque juvare queamus. Ad istud quoque malum privata ingens Sanctitati Vestrae ab his ipsis (quos minime decuit) iniquisse illata contumelia accessit, quae ob rei indignitatem tantum ipsis praecordijs maerorem Nobis concitavit, ut impium istum casum quem Cesar ipse detestari debeat sumopere indoleamus. Utcumque in tanto rerum turbine, ac in ista successuum confusione hoc arbitramur esse praecipuum Vestrae Beatitudinis officium, ut iniquissimorum hominum iniquioribus conatibus non succumbat, aut ullo pacto frangatur, nec sibi a Deo creditum temonem abjiciat, tantum namque scelus a foeda agrestium colluvie tam repente ausum extimandum est, non minus repente, Deo judice, dissipatum iri. Vestram itaque Beatitudinem obsecramus, ut et animos ex inextimabili isto pavore perclusos repetat, et suam clementiam, fortitudinem, constantiam, ac pru-

dentiam judicet ex istis adversitatibus in authores aliquando casuris clariorem effici. Supervacaneum porro arbitramur indignitatem istam pluribus condolere, veriti ne gravem injuriam Vestrae Sanctitatis cordi nunc inhaerentem nostro luctu gravius exacerbemus. Sed ita hac in re, quae Christianorum Principum animos in se debuit concitasse, Nos geremus, ut Vestrae Beatitudini simus non solum summae futuri consolationi, sed etiam filialem nostrum animum et erga Apostolicam Sedem observantiam, illiusque dignitatis conservandae studium quam uberrime testaturi. Caetera ex Magnifico Domino Gregorio Equite Casalio, nostro apud se Oratore, Vestra Sanctitas distinctius intelliget: cui certissimam fidem habere dignabitur. Et felicissime ac diutissime valeat. Ex regia nostra apud Westmonasterium, die 23. Octobris, 1526 —

Excellentissime Vestre Sanctitatis

devotissimus atque obsequentissimus Filius,
Dei Gratia, Rex Angliae et Franciae, Fidei
Defensor, ac Dominus Hiberniae

Henricus m. p.

Címzet:

Sanctissimo Clementissimoque Domino
nostro Papae.

(State papers. King Henry VIII. Vol. VI. pag. 549).

Ezen levél eredetiben a vaticani levéltárban találtatik, a melyből az sok más, Angolország ügyeire vonatkozó, irományokkal együtt a kormány közbenjárása útján lemásoltatott, a jelen pedig ezen másolat után van írva, mely az országos levéltárban találtatik.

54.

Pleas it your Grace. The 26th day of April I wrote unto yowe my last letter to the same, advertising yow of the receyte of 2 letters oone from the Kynges Highnes and an other frome your Grace; and also how the Kyng of Beeme wolde nott suffre me to pas into the royalme of Hungrie, and whois being in the contre of Silesia, which joyneth uppon the frontiers of Pole, I desyred His Grace to gyve me lefe to se the Kyng of Poles Courte, wherto He was right wel content. And at my commyng thider, I declared unto His Highnes the commissione that I had to the Kyng of Hungrie that ded is, and also the commission that I had to the Waywda, and howe that I was stoppid by the Kyng of Beeme. Moreover I shewid Hym howe the Kynges Highnes and your Grace geve me commawndement that, if I came nyghe his confines, howe I shulde visite Hym, and shewe Hym what love the Kinges Highnes and your Grace do beere unto Hym, for that yowe bothe knew Hym for so vertuose a Prince, and that He so well defendid that parties of Christendome frome the malice and extreme persecution of Turkes, Tartars, and Moscovites; and ferdermore for that He wolde in no wise that any ungraciose sec of Luter shulde entre into his contrees, and what goode policie He usid therfor, for the which the Kinges Highnes and your Grace did not a litle rejoyce. I assure your Grace He was very glad that it pleasid the Kyng and yow to send to visite Hym saying that nother sithen He was King nother in the tyme of his predecessor was never no Englisshe Embassadoure in that parties. Wherfore He in his moste hartiest and loving maner tankith the Kinges Highnes and youre Grace, and that it pleasid yowe so to extime Hym, for the goode defending of theis parties and preservacion of his contrees frome the ungraciose secte of Lutere, saying that of ther war any thing in his royalme, wheryn He myght do the Kinges Highnes other your Grace pleasure, He wolde be as glad to do it as any man lyving. And as for my parte, what He myght do me pleasure in, for

your sakes He wolde be glad. I assure your Grace that I was not in all my journay so well entreatid, as I was with Hym and his nobles. Hawe be it, me towght afore I was as well entreatid as cowde be, but this chere was so goode and with so goode hartes, that I cannott write to moche therof. And also presentes war geven to me, not allone by the King Hym selfe, but also by his nobles. Over all this tyll I came into the King of Beemes contrey, I lay every nyght yn the Kinges castelles, or some of his noble mennys, all waies well providid for. My dutie is to reporte as I finde cawse. Hiderto I have ben well entreatid in all contrees, that I have passid thorow. I pray God that whan it shall please the King and yowe that I shall retorne, that I may fynde the reste of my journay as pleasaunte as I have fownde it hiderto; for I entende nott by Goddes grace to retorne the same way that I came forthe, to the entent that I may se other contrees that I have not seene afore, by cawse of ferder speding abrode the Kinges moste vertuose intencion and purpose, as I ensure youre Grace I have done hiderto, as far as is possible to be in theis parties of Christendome, and left no royalme onvisited, save Denmarke oonly, which liethe somewhat fer of.

Pleas your Grace, at my retorne into the King of Beemes Courte, att Pressell in Silesia, I spake with Duke George of Saxon, and salutid hym bothe in the Kinges name and yours, which was right glad therof, in so moche that he desired me yn any wise to retorne by his lande, offering that what he myght do to the pleasure of the Kinges Highnes other your Grace, it shulde be hym the moste pleasure that myght be.

As towching newes, I have none of any certainte but that the King of Beeme departithe frome hens the 21th day of this moneth towarde Prage, there to tary but 7 or 8 daies att the ferdest, and fro thens to departe to Vienne where He entendith to putt Hym in a redynes to invade the royalme of Hungarie. And the likelyhode is grete, as I before tyme in my laste letters have written unto your Grace, for the Beems have promysed Hym 6000 fotemenn and 1000 horsmenn, the Moraviens 3000 footemenn and 500 horsmenn, and the

Slesiens 2000 footemenn and oone thowsond horsmenn, the space of half an yere; beside that Austriche, Carinthia, Tyrolles, and Steyrmarke have promysed Him; which I here say is a right goode nombre. I ensure Your Grace that Waywda hathe litle power to resiste Hym, withoute that the Turkes wyll gyve hym aide, withe whome, as manymenn thinke, he hathe practise.

The King of Pole faverith Hym very moche, and wolde that ther ware a goode peas betwene them. But as towching any aide, I cannot perceyve that He wyll geve Hym except it be by coloure, for He hathe enemyes ynowgh all redy.

The King of Poles first wife was the Waywdas suster, by whome He hath a dowghter abawght the eage of 13 yeeres, whome His Grace wolde in any wise I shuld se, I assure youre Grace she is a faire lady, and as the commune reporte is right vertuose.

Where as I have written afore to youre Grace that the Turke was ded, suche fame was not in Hungarie, and that contrees, oonly, but also in Pole: how be it, there cann no man as yet know the certaintie.

Please yowr Graee moreover to understond, that here is an Embassadour frome the Waywda of Muldavia, whiche contrey lieth betwene Pole and Turkye. And, as he hym self tolde me by an interpreter, his Lorde offerith the King of Beeme all service and pleasure to the uttermoste of his power.

As towching the Diete, that shulde have begonn at the feste of Sainte George in Ragensbruch, it taketh litle effecte, for the Princes of Almayne wyll not come thider, excepte the King of Beeme be there present. And bycawse that He, otherwayes empesshid for the royalme of Hungarie, commyth not, they sende but oonly there Oratours thider. Other mater I knowe none to write unto yowr Grace at this tyme, beseching the blessid Trinite to preserve your Grace with long and moste prosperous dignitie. Writtcn at Pressel in Slesia the 20^{h} day of May 1527.

By youre moste humble and bowndenn servaunte
John Wallop.

Czímzet:

To my Lord (Cardinal)'s goode grace.

(State papers. King Henry the VIII. Vol. VI. pag. 581).

Ez eredeti holograph-levél.

Wallop János Wolsey bíbornokhoz.

Tetszésére kegyelmednek. April 26. napján írtam volt önhöz szóló utolsó levelemet, melyben önt két levél vétele iránt értesítettem, ezek egyike király ő felségétől, a másik pedig kegyelmedtől volt; úgy mint arról is, miképen a csehországi király nem engedte meg Magyarországba mennem. Míg Silesiában voltam, mely határos Lengyelországgal, kértem ő felségét, hogy engedné meg nekem a lengyel király udvarát meglátogatnom, a mibe ő szívesen beleegyezett. Oda érkezvén én kinyilatkoztattam ő felségének, mi volt legyen megbízásom az elhúnyt magyar királyhoz, úgy mint a vajdához megbízásomat is, megmondván neki, miképen akadályoztattam meg a cseh király által az odameneteltől. Megmutattam neki továbbá, miképen a király ő felsége és kegyelmed meghagyták volt nekem, hogy ha az ő határaihoz közel jőnék, őt meglátogassam és értesítsem, hogy a király ő felsége és kegyelmed mennyi szeretettel viseltetnek iránta, mert mindketten tudják, hogy ő igen erényes fejedelem, és hogy mily jól védelmezi a keresztyénség ezen részét a törökök, tatárok és muszkák gonoszsága és véghetetlen üldözései ellen, úgy mint azt is, hogy ő semmiképen nem engedi, miszerint Luther valamelyik kegytelen felekezete országába bejőjön, és hogy e végre mily jó politikát követ, a minek a király ő felsége és kegyelmed nem kissé örvendenek. Biztosítom kegyelmedet, hogy ő nagyon örvendett, hogy a királynak s kegyelmednek tetszett engem látogatására küldeni, mondván, hogy sem az ő királysága, sem eldőde idejében e részeken nem volt angol követ. Miért is ő a legszívesebb s legszeretőbb módon köszönetet mond a

király ő felségének és kegyelmednek, kik annyira megtisztelték őt határainak védelmezése és országának Luther kegytelen felekezete ellen megőrzéséért, mondván hogy ha az ő országában találtatik valami a mivel ő a király ő felségének vagy kegyelmednek örömet tehetne, ő azt oly örömmel tenné, mint akárki a világon. A mi pedig engemet illet, ha nekem valamiben örömet tehet, önök kedvéért azt szívesen teendi. Biztosítom kegyelmedet, hogy egész útamban nem részesültem oly jó fogadásban, mint minőben ő, és az ő nemessége részesítettek. Ámbár ugyan én előbb is oly jól fogadtattam a mint lehetett, de ezen fogadás oly jó és oly szívből eredő volt, hogy nem írhatok róla eleget. Ajándékokat is kaptam, nem csupán a királytól, hanem az ő nemességétől is. Ezenfelül, mindaddig míg a cseh király országába érkeztem, minden éjjel vagy a király, vagy valamelyik nemes ember kastélyába szállottam, mindennel a legjobban levén ellátva. Nekem kötelességem mindenről hív jelentést tenni. Mostanig minden országban, a melyen átutaztam, jól fogadtak; és csak arra kérem az istent, hogy a midőn majd a király és az ön tetszése visszatérésemet fogja rendelni, akkor útam oly kellemes legyen mint eddig volt; mert isten kegyelmével más úton szándékozom visszatérni, mint a melyen jöttem, azon czéllal, hogy más országokat láthassak, melyeket még nem láttam, hogy annál messzebre terjeszthessem a király legerényesebb szándékát és czélját, a mint azt, biztosítom kegyelmedet, mostanig is tettem annyira a mennyire az a keresztyénség ezen részeiben tehető, nem hagyván egy országot is látogatás nélkül, kivéve csupán Dánországot, mely kissé messze fekszik.

Tetszésére kegyelmednek. A cseh király udvarához visszatértemkor Boroszlóban Silésiában szóltam György szász herczeggel, és őt a király és az ön nevében üdvözlöttem, ki annak igen örült, annyira hogy azt kivánta, miszerint minden esetre az ő országán keresztül térjek vissza, a végből, hogy ő mindent megtehessen, a mi a király ő felségének vagy kegyelmednek tetszésére lehetne.

Semmi bizonyos újságot nem tudok, kivéve hogy a cseh király folyó hó 21. útazott el innen Prága felé, a hol legfelyebb csak 7 vagy 8 napig mulatván, onnan Bécsbe úta-

zand, hol mindent el akar készíteni a Magyarországba betörésre. És mint utolsó levelemben már írtam volt, ez igen valószínű, mert a csehek 6000 gyalog és 1000 lovas embert igértek neki egy fél évre, a morvák 3000 gyalogot és 500 lovast, a silésiaiak pedig 2000 gyalogot és 1000 lovast, és ez azonfelül a mit Austria, Carinthia, Tirolis és Steyerország igértek volt neki, a mi mint én hallom jókora szám. Biztosíthatom kegyelmedet, hogy a vajda ereje kicsiny, hogy ellenállhasson neki a nélkül, hogy a török adna neki segítséget, a kivel, mint sokan hiszik, ő egyetértésben van.

A lengyel király igen kedvez neki, és azt akarná, hogy jó béke lenne közöttök. De a mi segítséget illet, nem látom hogy ő adna neki, kivéve talán alattomban, mert neki már úgy is elég ellensége van.

A lengyel király első felesége a vajda testvére volt, kitől egy körülbelül 13 éves leánya van, kit ő felsége minden esetre látnom kivánt. Bizonyossá teszem kegyelmedet, hogy az csinos hölgy és a közhír szerint igen erkölcsös.

A mit előbb írtam volt kegyelmednek, hogy a török császár meghalt, e hír nem csak Magyarországban és ezen tartományokban volt, hanem Lengyelországban is. Hogy miben van a dolog, azt még senki sem tudja bizonyosan.

Tessék kegyelmednek továbbá tudtúl venni, hogy a moldvai vajdának egy követe van itt; ezen ország Lengyel- és Törökország közt fekszik. És mint ő maga mondotta nekem tolmács által, az ő ura minden tehetségéhez képest szolgálatait ajánlja a cseh királynak.

A mi pedig a birodalmi gyülést illeti, melynek Sz. György napján kellett volna megnyittatni Regensburgban, annak csak kevés sikere van, mert a német fejedelmek nem akarnak oda menni, hacsak a cseh király ott nem lesz, és minthogy ő Magyarország ügyei által megakadályozva levén nem jöhet, ők is csak követeiket küldik oda. Egyebet nem tudok írni jelenleg kegyelmednek, kérvén a sz. háromságot, hogy kegyelmednek hosszú és sikerdús méltóságot adjon. Írtam Boroszlóban Silésiában máj. 20. napján 1527.

Legalázatosabb köteles szolgája
Wallop János.

55.

Mont *) VIII. Henrik királyhoz.

A levél első része Magyarországra nem vonatkozván, annak elhagyásával így folytattatik:

Rex Ferdinandus modo in Bohemia est, sed ad mediam Quadragesimam venturus est in Austriam ad Viennam; nam ibi indixit Dietam omnium suarum ditionum et terrarum. Quo etiam Ludovicus Gritti adventurus dicitur, ut certas controversias componat de Silesia et Moravia, quas ditiones jam Ferdinandus possidet, inter Joannem et Ferdinandum.

Ego simul cum his litteris mitto ad Majestatem Vestram exemplar litterarum Imperatoris Turcarum **) ad Regem Ferdinandum scriptarum, quarum copiam mihi fecit Orator Regis Joannis, qui in aula Ducum Bavarie residet.

In Austria magna charistia est, et magnus tumultus ex moneta, nam Ferdinandus olim excudit monetam argenteam, quam modo et damnavit et prohibuit; vetuit quoque eam externis mercatoribus vendi: sed in sua camera cum magna jactura permutari mandat; et fama est plus mille hominibus quotidie ad Cameram Regiam morari, ut vicissim aliam monetam recipiant pro sua quam dederit, sed nihil assequi: adeoque multi timent ne insurrectio fiat in Austria.

Joannes Rex Hungariae quotidie auget suas vires, et fines suos prolatat, et coegit suos Episcopos Budam, caput Hungarie, iterum edificare. Mitto quoque ad Majestatem Vestram exemplar litterarum ***) Joannis, scriptarum ad Status Lige Suevicae pro juniori Duce Virtembergensi. Rex Gallie agit cum moderno Episcopo Treverorum, qui unus est ex Electoribus, ne ratam habeat electionem Ferdinandi in Regem Romanorum; et quotannis ei promittit tria millia coronatorum que modo Augustae ei solvere paratus est, si consentire proposito Regis Christianissimi velit. Responsum ab

*) Mont VIII. Henrik követe volt több ízben és törvénytudor.
) Ezen levél nem találtatik. *) Lásd a következő számot.

eo nondum habetur, sed brevi speratur. stb. stb. (A levél többi része Magyarországra nem vonatkozik). Ex Munchen, 16ª Februarij anno 34. (1534).

Serenissimae Majestatis Vestrae
Humillimus Servitor

Christophorus Mont.

Címzet:

Ad Majestatem Regiam.

State papers. King Henry the VIII. Vol. VII. pag. 537).

Az eredeti az országos levéltárban találtatik, egészen Mont saját kezével van írva, azonban a nedvesség által megkárosodván, némely helyen alig olvasható.

56.

Joannes, Dei Gratia, Rex Hungarie, Dalmatie, Croatie, Marchio Moravie, ac Lusatie, et utriusque Silesie Dux, Reverendissimis, Illustrissimis, Spectabilibus, Magnificis, Generosis, et Prudentibus Dominis, Capitaneo et Consiliarijs Suevice Confederationis nunc Auguste congregatis, amicis nostris charissimis, salutem, et mutue amicitie atque omnis boni successus assiduum incrementum. Reverendissimi, Illustrissimi, Spectabiles, Magnifici, ac Generosi, et Prudentes Domini, amici nostri charissimi. Satis constare scimus Vestris Reverendissimis et Illustrissimis, Spectabilibus et Magnificis Dominis negotium Ducatus Virtenbergensis, ita ut non sit opus Nos multis verbis apud vestras Dominationes de hoc agere. Nos qui ex corde miseremur casus eorum presertim, quos non sua culpa in aliquas calamitates incidisse, intellecto quo pacto illustris Dominus Christophorus, Dux junior Virtenbergensis, primum preter omne suum commeritum fuerit eo Ducatu exutus, et quomodo postea non fuerint ei servata promissa, coactusque fuerit ex ea curia, in qua tam indigne tractabatur, sese subducere, et ad opem et miseri-

cordiam Vestrarum Illustrissimarum, Spectabilium, et Magnificarum Dominationum suplex confugere, fatemur ingenue vehementissime commoti sumus hac eius indigna calamitate; et, si quid patrocinij et opis ei impertiri possemus, id libentissime faceremus. Quemadmodum credimus Nos, et unumquemque maxime Christianum Principem, ad hoc jure humanitatis teneri; indignum enim existimamus, quod ipse ob delictum paternum penas presertim adeo graves luere, et dominio et principatu suo avito extorris vitam acerbam et minus honoratam ducere deberet, voce etiam divina per Prophetam attestante filium non debere portare iniquitatem patris: quam ob rem rogamus Vestras Illustrissimas, Spectabiles, et Magnificas Dominationes ut ultra eius adolescentis causae equitatem velint nostri etiam contemplatione habere ipsum commendatum, et ita in suo hoc amplissimo conventu de ejus causa decernere, ut Nos id quoque possimus vestris Dominationibus Reverendissimis, Illustrissimis, Spectabilibus, et Magnificis omni genere mutui officij rependere, et velint eum in paternum et avitum principatum reponi, vel si id nullo modo fieri nunc possit, saltem ei assignare et restitui curare illa bona, que fuerant ei pro eius sustentatione assignata, quod et nullo jure mundi negari posse existimamus. Quem tali benefitio vestrarum Dominationum adfectum atque exornatum, non dubitamus se juxta voluntatem, desyderium et satisfactionem earumdem in omnibus gesturum. De Nobis autem vestre Reverendissimi, Illustrissimi, Spectabiles, et Magnifici Domini id sibi persuadere velint, ut quicquid Nos in earum honorem commodum et utilitatem facere possumus, vel in posterum poterimus, id volumus semper ad omne illarum arbitrium promtum ac paratum. Quas felicissime valere optamus, et ab ijsdem super his per hunc Nuncium nostrum responsum expectamus. Date Bude 25. Novembris anno 1533. Regnorum vero nostrorum anno octavo.

Joannes Rex Hungarie,
manu propria.

(State papers. King Henry the VIII. Vol. VII. pag. 538).

Ezen levél azonkori másolatban van az 56. szám alatti levélhez csatolva.

57.

Magnifice Domine, mi plurimum observande, Salutem. Ex literis Domini Protonotarij, fratris mei, quas superioribus diebus scripsit ad Dominum Petrum Vannes, Dominatio vestra motus Hungariae cognoscere potest. Deinde eadem vera esse confirmatum est, et Venetiarum Princeps Ludovico filio exequias in aede Divi Marci dedisse dicitur. Tumultus illi maximi momenti sunt; et, judicio quidem illorum qui res Hungaricas norunt, Rex Joannes meliori quam antea conditione futurus est, sublatis Hieronymo Laschy et Ludovico Gritti, qui valde odio erant Hungaris, dolebant enim illos causam esse, quod Turca illorum regiones devastaret. Quumque multi populi eadem caede sint Coinquinati, cogentur omnes convenire, et Regi Joanni parere, et Ferdinandus fugere, cum quo creditur Ludovicus Grittus consentiens fuisse. Turcarum vero tyrannus animadvertens Regem Joannem ab Hungaris magni estimari, et Eum esse qui festucas sibi ex oculis eximat, amicitiam Illius optabit, quum presertim, ut dicitur, Rex ad eum miserit, qui factum excuset. Et hoc quod dico eo etiam facilius eveniet, quod Princeps Turcarum nunc occupatus est in expeditione contra Regem Persarum. Dominus Protonotarius, his rebus perceptis, per diversa itinera scripsit, et hominem quoque data opera in Hungariam misit ad cognoscendum rei veritatem, et finem tumultus, et quo animo et Turcae et Hungari factum ferant, et ad viarum securitatem explorandam. Optimum quidem factu foret si Rex Christianis simus literas ad Regem Joannem daret, quae fidem facerent verbis Domini Protonotarij, quo principi illi adesse et favere melius posset, ne forte per hos tumultus regnum illud in manus Ferdinandi deveniat. Ipse Dominus Protonotarius multis ante diebus discessisset, sed Cardinalis Lothoringius, qui Venetias est iturus, et in ipsius domo hospitaturus, ipsum rogavit se vellet expectare. Is autem Cardinalis, quanvis longe prius se discessurum dixe-

rit, non tamen prius quam hodie discessit. Optime valeat Dominatio vestra. Romae die 9. Novembris 1534.

Excellentissimae Dominationis Vestrae
Ss. Gregorius Casalius.

Címzet:

Magnifico Domino Thome Crumwel, Serenissimi
Regis Angliae Secretario Primario etc.
Domino meo Observando.

(State papers. King Henry the VIII. Vol. VII. pag. 581).

Az eredeti levél egész kiterjedésében Casali saját kezével van írva; találtatik az országos levéltárban.

58.

Magnifice Domine, mi plurimum observande, Salutem, etc. Ex alijs meis literis Dominatio vestra cognovisse potest, quantopere superioribus mensibus studuerit Dominus Protonotarius Casalius, frater meus, viam reperire ad Regem Joannem, quam minimo periculo perveniendi. Ferdinandus enim Rex Romanorum mirum in modum omnes in Hungariam aditus semper observari fecit, et hoc praesertim tempore quo Viennae negotium pacis tractatur inter Ipsum, et Joannem, cui nollet ab ullo principe consilium aut favorem praestari. In causa etiam fuit, ut majori diligentia itinera custodirentur, Hieronimus Rorarius, qui missus in Hungariam a Pontifice veniam transeundi petivit a Ferdinando, nec impetravit. Cum igitur Protonotarius frater vias alias omnes custoditas videret, et Episcopus Zagrabiensis, unus ex consiliarijs Joannis Regis, sese aditum per Zagrabiam daturum polliceretur, iter illud arripuit, praemisso secretario suo explorandi causa, qui quidem loca eadem tuto euasit, in quibus frater meus in manus adversariorum incidit. Cum enim ad decem miliaria prope Zagrabiam pervenisset, ac minimum

a loco tuto abesset, in Castello quodam San Mobor nuncupato ab Hispano Ferdinandi praefecto detentus fuit, unaque cum ipso Andreas Corsinus Regis Joannis secretarius, qui superiore anno in Anglia fuit, habebatque a Rege Christianissimo literas ad Regem suum credentiales. Cum autem videret Protonotarius frater se esse bene de facie notum, illi praefecto Hispano non dissimulavit quis esset, et a quo mitteretur, monens ne suum iter impedirent, quoniam id foret contra omne jus, cum inter Serenissimum Regem nostrum et Ferdinandum pax sit, et Viennae etiam in praesentia per Oratores Regis Joannis pax tractetur cum Ferdinando. Verum nihil haec verba profecerunt. Quinimo videns frater meus, accepto responso Regis Romanorum, se et Corsinum Viennam mittendos esse, ea arte usus est, ut suum famulum emiserit, qui arrepta fuga hujus rei nuntius extitit. Nemo est qui hoc factum non valde detestetur; et ipse Pontifex, ad cujus aures id penetravit, ut mihi relatum fuit, dixit alienum fuissse ab horum temporum statu hanc Regi Angliae et Regi Gallorum conquerendi occasionem dare. Fuit enim contra jus gentium. Et profecto Rex noster et Rex Christianissimus possunt existimare hoc esse bellum movere. Dignabitur Dominatio vestra rem hanc Regiae Majestati explicare, quae si statuerit pro liberando Oratore et servo suo aliquid agi aut scribi, rogo Dominationem vestram ut rei exequendae nullam moram interponi patiatur. Nam vereor ne Ferdinandus, cum sciat fratrem meum, dum Venetijs foret, rebus suis adversari, solitum illum pessime tractet. Obsecro autem Dominationem vestram, ut mihi significare velit quod Regia Majestas deliberaverit, sive silentium rei imponendum, sive potius de hoc facto conquerendum esse statuerit, vel si potius aliquid agi pro istius liberatione censuerit oportere, idque ut me ad suae Majestatis voluntatem accomodare possim, cui quicquid placuerit, nobis semper probabitur, qui pro illa vitam ipsam exponere semper parati sumus.

— — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — —

Non miretur Dominatio vestra, si nuntium de captivitate fratris mei non statim significavi. Non enim prius Galli

tabellarium expedire voluerunt, neque aliam ego mittendarum literarum facultatem habeo — — — — — —

Bene valeat Dominatio vestra. Romae die 14. Maij 1535.

Excellentissimae Dominationis vestrae
Svus. Gregorius Casalius.

Címzet:

Magnifico Domino Thomae Crumwel, Serenissimi
Regis Angliae Secretario,
Domino meo plurimum observando.

(State papers King Henry the VIII. Vol. VII. pag. 599).

A levél többi része Olaszország s a birodalom ügyeire vonatkozván, azt itt elhagyhatónak véltem.

59.

A levél első része angol és olasz ügyekre vonatkozik, melynek elhagyásával:

„Archiepiscopus Colocensis, Regis Joannis Consiliarius, quendam ex suis familiaribus ad me misit, qui mihi retulit summam esse opinionem res Joannis Regis in optimo statu futuras, et Turcarum Principem binas ei literas scripsisse, quibus se accipere dicit ejus excusationes super morte Ludovici Gritti, simulque ad suum Hungariae regnum conservandum adhortatur, affirmans regnum ipsi omnino remansurum, Seque ad suos praefectos, qui Hungariae sunt propinqui, scripsisse et imperasse ut, Rege Joanne jubente, parati sint ipsum et Ejus regnum defendendum suscipere. Certiorem me insuper Archiepiscopus facit, quemadmodum ipse et Episcopus Sirmiensis, et Magnus Cancellarius Viennae, sunt ejusdem Johannis Oratores cum magno et honorofico comitatu, causa pacis tractandae una cum Turcarum Principis Oratore, qui ipse quoque Viennae est, super quo negotio nihil adhuc erat confectum. Rex autem Joannes lente agere videtur, propterea quod intelligere vellet quae afferantur a Protonotario Casalio,

Serenissimi Regis nostri Oratore, qui adhuc in carcere est in oppido Neostothia; Cumque Colocensis Regem Romanorum rogaverit ut eum sibi visere permittat, id obtinere minime potuit. Et Nuntius Pontificis, qui, tanquam consilium fidele Ferdinando daturus, suasit eundem liberari debere, nihil omnino profecit; quanvis autem Ferdinandus saepe dixerit, velle hunc Oratorem ingenue tractari, nihilominus neque Pontificis Nuntium, neque alium quemquam cum eo loqui permisit, nec eum liberaturus est, nisi negotio pacis confecto inter Se ac Joannem: quae omnibus certe insolens videtur arrogantia, Ferdinandum non dissimulanter sub custodia habere tanti Principis Oratorem absque ulla causa, nullam enim aliam causam novit adducere, nisi quod per suas terras transibat; omnes praeterea et Caesaris et Christianissimi Oratores affirmant se scire Caesarem suasisse Ferdinando, ut Casalium dimitteret. Bene valeat Dominatio vestra. Romae, die 16. Julij 1535.

Excellentissimae Dominationis Vestrae

(State papers. King Henry the VIII. Vol. VII. pag. 617).

Aláírás ezen levélben jelenleg nem olhasható, de ez rajta volt eredetileg, és mint látszik a nedvesség által olvashatlanná tétetett, azonban semmi kétség, hogy ez szinte Casalis Gergely levele Crumvel Tamás-hoz.

60.

Magnifice Domine mi plurimum observande, Salutem. Superioribus diebus ad Dominationem Vestram, et per Galliam et per Germaniam, literas misi, omnibus de rebus quas scribendas habui, inprimisque quo animo esset Pontifex. Puto literas in manus vestras pervenisse, nullum enim tabellarijs adhuc impedimentum fuit. Venetijs deinde ad me venit unus ex fratris mei familiaribus, ex quo singillatim omnia cognovi, quae acta sunt super conditionibus foederis inter Caesarem Venetosque initi. Quae res ita se habet. Venetorum Respublica, quemadmodum alias scripsi, in duas factiones disjuncta est. Factio autem Venetiarum Duci adversa potentior primum fuit, cum Oratoribus mandatum fuit, ut res quo pacto fecerunt componerunt. Deinde cum Venetijs rata habenda essent, quae fecissent Oratores; jamque certo scirent, Gallos in Italiam omnino venturos. Ducis factio prevaluit, adeo ut Senatus universus consenserit male in eo factum fuisse, quod cum Caesare ejusmodi conditionibus convenissent, illasque ratas habendas non esse. Nihilominus et princeps et ipsius factio sic decreverunt, cum errorem unum in admittendis conventionibus fecissent, stultum fore altero illum emendare velle; ideo accipiendum potius quam irritum faciendum, quod ipsorum jussu transactum fuisset. Idque decernentes illo animo fuerunt, ut sex millia peditum, quae Caesari promiserunt, minime sint daturi, nisi prius Caesar Ducem Mediolani dederit, qui eis probetur. Quanvis autem in conditionibus scriptum non sit, Ducem Mediolani hoc tempore potissimum eligendum esse; dicunt tament Caesarem Oratoribus idipsum verbis promisisse. Accidit postea ut Caesar Venetis obtulerit, nominent ipsi quem optant Mediolani Ducem. At Veneti responderunt, sese eam nominationem Majestati Suae relinquere. Sic ergo responderunt, vel quia non habent quem sibi nominandum censeant, vel quia causam aliquam volunt habere ut de Caesare queri possint. Nec certe in Italia aliquis est ad Ducatum illum obtinendum idoneus. Florentini exules, quanvis eos spem decepturam puto,

sperant tamen se se in patriam reducendos esse, ea conditione ut aliquem statum et dominium Duci Alexandro emant. Caesar suum adventum admodum festinavit. Dies urbem ingrediendi dictus erat 8. Aprilis, et ut properent die quinto ingredietur, unde vix perfici possunt quae sunt ad ipsius honorem parata. Caesariani quoque uno ore dicunt non esse usque ad festum Pascatis Romae mansurum, et magnopere cupere ostendunt cito Mantuam pervenire, ubi statuit residere ex Ducis Urbini consilio, quod a multis reprehenditur. Dicunt enim Ducem commodi sui causa id suasisse, meliusque et honestius Imperatorem Neapoli in regno suo fuisse mansurum, ex quo loco classis Turcarum conatus melius opportuniusque impedire potuisset. Credunt enim Turcas quantum classe valeant ostensuros, idque terrestri quoque exercitu, nisi pax inter Ferdinandum Joannemque Reges constitueretur. Oratores Regis Joannis Romam redierunt re infecta, sed certa spe de pace obtinenda bonis et honestis conditionibus. Caesar rem hanc Romam rejecit, ut Ei Pontifex suam autoritatem interponat. Ipsi Oratores a nobis quotidie certiores facti fuerunt, et Neapoli et hic, de Gallorum expeditione. Ostendimus optimam occasionem eos habere, pacem non admittere, nisi cum maxima utilitate Regis sui. Ipsi quidem mihi dixerunt non esse pacem accepturos, nisi Regi Joanni regnum Hungariae integrum relinquatur. Fortasse ita convenient, ut alias his regnum Hungariae cum familia Austriae convenit, ut Rege decedente absque virili prole regni jus in familiam Austriae deveniat: quae tamen conventiones semper frustra fuerunt. Dicunt se ab Imperatore perhumane fuisse tractatos, Eumque sibi dixisse, non abituros, nisi ex ipsorum sententia re composita, aegre quoque tulisse fratrem Ferdinandum adversus eos durum admodum ac difficilem fuisse, et in eo praesertim quod eos ad Se transire non facile permiserit. Inter reliqua Caesar eis dixit Sibi quidem gratum fore, si Rex Joannes aliquam ex mulieribus ipsi Caesari proprinquis uxorem duceret; se tamen Ei permittere, ut quancunque voluerit uxorem ducat.

Orator Serenissimi Regis nostri, qui apud Caesarem est, fasciculum literarum Neapoli ad me misit, quem una cum

his literis mitto. Optime valeat Dominatio vestra. Romae 3. Aprilis 1536.

Excellentissime Dominationis ves
Ss. Gregorius Casalius.

Címzet:

Magnifico Domino Thomae Crumvel, Serenissimi Angliae et Franciae Regis Secretario, Consiliari etc. Domino meo observando.

(State papers. King Henry VIII. Vol. VII. pag. 644).

A MONUMENTÁK

EDDIG KIJÖTT KÖTETEINEK ÁTNÉZE

Első folyam.

Ára 10 ft. 50 kr. új pénz.

1. sz. Első Osztály: Okmánytárak. I. kötet. (*Brüsszeli M. Okm. I.*)
2. sz. Második Osztály: Irók, I. kötet. (*Szerémi Gyorgy Emlékiratai*
3. sz. — — — II. kötet. (*Verancsics Munkái. I.*)
4. sz. — — — III. kötet. (*Verancsics Munkái. II.*)

Második folyam.

Ára 10 ft. 50 kr. új pénz.

5. sz. Első Osztály: Okmánytárak. II. kötet. (*Brüsszeli M. Okm. II.*
6. sz. — — — III. kötet. (*Brüsszeli M. Okm. III.*
7. sz. — — — IV. kötet. (*Brüsszeli M. Okm. IV.*
8. sz. Második Osztály: Irók. IV. kötet. (*Verancsics Munkái. II.*

Harmadik folyam.

Ára 10 ft. 50 kr. új pénz.

9. sz. Második Osztály: Irók. V. kötet. (*Verancsics Munkái IV.*
10. sz. Első Osztály: Okmánytárak. V. kötet. (*Londoni M. Okmány*
11. sz. } a folyó évi tavasz végeig jelennek meg.
12. sz. }

Sajtó alatt, s részben sajtókészen állanak, a harmadik, ötödik folyam részére:

Az Első Osztályban: *Árpád-kori új Okmánytár* I. kötet
A Második Osztályban: *Verancsics Munkái* VI. VII. k
— — — *Brutus Magyar Históriája*, I. II
— — — XVII. századbeli Magyar Té
II. kötet: *Illésházy István, Mikó Ferencz, Gyulaffy Lestár, Szamosk*
— — — XVIII. századból: *Apor Péter*

Egyes kötetek ára 5 ft. 15 kr. új pénz.

12. sz.

[...] UNIVERS[...]
LIBRARIES-
STACKS
OCT 29 1970

[MO]NUMENTA HUNGARIAE HISTORICA.

MAGYAR

[T]ÖRTÉNELMI EMLÉKEK.

KIADJA

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA

TÖRTÉNELMI BIZOTTMÁNYA.

ELSŐ OSZTÁLY: OKMÁNYTÁRAK.

HATODIK KÖTET.

PEST, 1860.
[EGG]ENBERGER FERDINÁND AKADEMIAI, ÖGY GEIBEL, HARTLEBEN, KILIÁN
[...]TEMI, LAMPEL, LAUFFER ÉS STOLP, OSTERLAMM, PFEIFER, RÁTH PÉTER,
HAAS BÉCSI KÖNYVÁRUSOKNÁL.

MONUMENTA

HUNGARIAE HISTORICA.

DIPLOMATARIA.

VI.

MAGYAR
TÖRTÉNELMI EMLÉK

KIADJA

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMI

TÖRTÉNELMI BIZOTTMÁNYA.

ELSŐ OSZTÁLY.

HATODIK KÖTET.

CODEX DIPLOM. ARPADIANUS CONTINUATUS.

ÁRPÁDKORI
ÚJ OKMÁNYTÁR.

A M. TUD. AKADEMIA TÖRT. BIZOTTMÁNYA

MEGBIZÁSÁBÓL KÖZZÉ TESZI

WENZEL GUSZTÁV,

M. AKAD. RENDES TAG.

ELSŐ KÖTET.

1001—1235.

PEST 1860.

EGGENBERGER FERDINÁND AKADEMIAI, ÚGY GEIBEL, HARTLEBEN, KILIÁN EGYETEMIA, LAMPEL, LAUFFER ÉS STOLP, OSTERLAMM, PFEIFER, RÁTH PESTI, HAAS BÉCSI KÖNYVÁRUSOKNÁL.

DB932
M63
v.6

„Egy Árpádkori okmány felfedezése a magyar okleveleléz előtt annyit tesz, mint egy erőd bevétele a hadvezér előtt, vagy egy szigot felfedezése a geographus szemében."

Paúr Iván.

ELŐSZÓ.

Hat éve most, hogy (1854. martius 20-án,) a magyar történet irodalomi viszonyait és mívelésének legsürgősb teendőit egy különös akademiai előadás tárgyává tevén, kiemeltem, mikép őseink iránti szent tisztünk azt kívánja, hogy soha meg ne felejtkezzünk jeles tetteikről és fáradazásaikról, melyekkel nem csak hazánk múltját dicső történetté alakították, hanem nemzeti előkorunk emlékezetét is fentartani igyekeztek; mikép tehát a hazai történet mivelése legszorosb értelemben nemzeti ügy, mely nem annyira egyeseket, mint az összes nemzetet illeti. Ismétlem ezen szavakat, midőn az Árpádkori Új Okmánytárnak, melynek szerkesztését a magyar akademia történelmi bizottmánya reám ruházni kegyeskedett, első kötetét a hazai közönségnek bemutatni szerencsém van. Mert tagadhatatlan, hogy minden viszonyok közt és az irodalmi fejlődés bármelyik stádiumában is, nemzeti történetünk tudományos mivelésére összeműködni a maga módjához képest minden magyarnak vele született kötelessége, nem egyedül a tudósoknak és iróknak.

Ezen szempontból kell, úgy hiszem, névszerint a történelmi kútfők ügyét tekinteni, mely közpártolás nélkül sikerrel nem míveltethetik, s melyet hol a status, hol ezen czélra összeállt társulatok támogatásában részesiteni, ma a polgárisodott világ minden művelt nemzetei egyik fontos tisztöknek tekintik. S ide tartozik különösen a historiai okmányok felkeresése, gyűjtése és kiadása is.

A magyar történet régi okmányainak tanulmányozására, a mai tudományosság színvonalának megfelelő alapot akart nyujtani Fejér György, midőn *Codex Diplomaticus Hungariae Ecclesiasticus et Civilis* czimü okmánygyüjteményét közzé tette. A munka ezen fontos rendeltetése kötelességünkké teszi, azt szígorú, de egyszersmind igazságos és lelkiismeretes vizsgálatnak alá vetni. Ez a jelen kötet függelékének less feladata. De bármit tartunk is Fejér Codex Diplomaticusának tudományos jelentőségéről vagy hiányairól, kétségenkivül áll még is, hogy ő gyüjteményét egybeállitani képes nem lett volna, ha előtte csaknem három évszázadig ilynemü munka előkészítve nem volt volna. Mit, kezdve a XVI. századtól, hazai történetünk számos lelkes buvárai, több magasállásu és tudománykedvelő pártfogó támogatásával és elősegitésével, különféle köz- és magán-levéltárakból gyüjtegettek, de csak igen szétszórt kézirati gyüjteményekbe foglaltak; azt összepontosítva napfényre hozni, Fejér munkásságának volt lényeges feladata.

A jelen gyüjtemény Fejér munkáját veszi kiindulási pontúl; s így itt is a főfeladat öszpontosítani, mi számos hazai levéltárakban, kéziratokban vagy nyomtatott munkákban szétszórva van, de Fejérnél nem találtatik. Azért mindenek előtt kötelességemnek tartom

a hazai tudományosság és a nemzeti becsület nevében mindazok iránt forró hálát nyilatkoztatni ki, kik az ezen gyűjteményben foglalt okmányok feltalálására módot nyújtottak, e czélra archivális kutatásaimat elősegitették, vagy máskép anyagának szaporítását lehetségessé tették, és oda tartozó közleményekkel ahoz járultak. De kötelességemnek tartom hálás elismeréssel említeni azon férfiakat is, kik a jelen munkában nekem segédkezet nyujtottak.

A magyarországi római katholikus clerusnak számos érdemei közé tartozik az is, hogy ő a saját viszonyait illető okleveleknek megőrzésén kivül, a nemzet okmányi ügyeiben is, melyeknek gondos kezelését a törvényhozás reá bizta vala, minden időben lelkesen és híven eljárt, minek folytán nem csak az előbbi hazai jogélet legfontosb támaszának fentartását, hanem történetünk kútfői apparátusa legnevezetesb részének épségben megmaradását is neki köszönjük. Mert az okmányok és okmányi adatok a magyar történet kútfői közt főhelyen állnak. S ámbár egyes előkelő családok és a hazai városok levéltárai historiai okmányokban is nem ritkán gazdagok; még is a főpapok, de különösen az egyházi testületek (káptalanok, szerzetkonventek) levéltáraikkal azok sem az őrzött okmányok régiségére, sem azoknak számára nézve nem mérkőzhetnek. Ez által pedig meg vannak határozva egyszersmind azon irányok is, melyeket a magyar történetbuvár kövessen; s ha igyekezetei czélra vezetnek, nem csak az ezekben tanusított eljárás, hanem azon férfiak is érdemlik a tudomány hálaját, kik mint levéltárak birtokosai vagy kezelői azt támogatták vagy elősegitették.

E tekintetben tehát szabadjon mindenek előtt

őszinte hálámat kifejeznem azon barátságos és kegyteljes pártolásért, melyet kutatásaim a pannonhalmi szent mártoni főapátság s annak köztiszteletben álló főnöke, méltóságos Rimely Mihály főapát úr részéről tapasztalni szerencsések valának. Pannonhegye Magyarországban a keresztyénségnek volt bölcsője, itt emeltetett először fénysugárzó dicsőségben sz. István király apostoli kereszte, s innen indult a nemzet megtérítése; miért is méltán tisztelte mindig a keresztyén világ ezen hegyet *szent hegynnek* (Sacer Mons Ponnoniae): s azon kitüntetések és jogositványok, melyekkel a keresztyén egyházi és az országos törvényhozások az itteni istenházat és annak főapátját nagyra emelték, úgy hogy közvetlenül a római pápa alatt álljon és hogy főapátja Magyarország elsőrangu főpapjai, az ú. n. *Praelati maiores*, közt helyet foglaljon; valamint a keresztyén magyar nép különös tisztelete világosan bizonyitják ezen helynek történeti nem kevésbbé, mint egyházi fontosságát. Az ország fenállása első idejétől fogva ez mindég a buzgó vallásosság, kitünő tudományos miveltség, és tiszta, valódi keresztyén humanismus szentélye volt, s e sorok irója előtt elfelejthetlenek maradnak azon kedves órák, melyekben ő az itteni jeles szerzetesek szív- és lélekemelő társaságának részese lehetett, midőn magyar szívességgel ismételve vendégül fogadtatott. Itt találtatik azonkivül a hazai történelemnek egyik legbecsesebb kincse. Mert a főapátságnak levéltára, akár az itt őrzött okmányok régiségét és számát, akár azoknak köz-, egyházi, és jogtörténeti fontosságát tekintjük, oly nevezetes, hogy annak nem mondom párját, de csak némileg hasonlóját is, az egész országban hiában keresnők. Kezdve sz. István 1001-ki alapitó okmányán, mely a diplomaticai tudo-

mányban a legnevezetesb okmányok egyikének van elismerve, az árpádi királyok korából 250-nél több eredeti oklevél találtatik, melyek közül öt a XI., és huszonöt a XII. századból való, s a tatárjárás (1241) előtti időből összesen 150-nél több eredeti van még meg. Járul ehez az ú. n. vörös könyv (Liber Ruber), mely a XIII. században iratott még össze, és az 1250. évet megelőzött időből vagy 60 fontos okmánynak gondosan készült másolatát tartalmazza.

Nem kevesebb szívességet tapasztaltam a főtisztelendő veszprémi és győri káptalanok és a leleszi konvent részéről is. Az ezeknél meglévő levéltárak azonban, különösen a lelesziek, az árpádi királyok koránál későbbi időre bírnak ugyan nagy fontossággal; de az Árpádkori Új Okmánytárhoz csak kevés anyagot nyújtottak. A veszprémi káptalan levéltárából mindazáltal még is több érdekes okmányt vettem fel. Kötelességemnek tartom, az ezen helyeken is a magyar tudományosság iránt mutatott lelkes pártolásért szintén hálás köszönetemet kijelenteni.

A magyar családok magánlevéltáraiban az árpádi kor érdekében tüzetes kutatásokat még nem tehettem. Egyébiránt Érdy János tisztelt tagtársam ezen irányban fáradozván, az Árpádkori Új Okmánytárhoz több nagy érdekü adalékkal járult. Különös elismeréssel kell emlitenem mélt. b. Balassa Antal urat, ki kékkői levéltárát előtte megnyitotta, melyből Érdy 35 Árpádkorszaki eredeti eklevelet irt le. Ugyan Érdy a Hunt-Páznántól eredett Kubinyi nemzetség levéltárából is 8; és Horváth István sajátkezüleg eredetiekből másolt okmányaiból 20 darabot közölt.

A magyarországi városok közől Sopron, Körmöczbánya, Selmeczbánya és néhány másnak levéltá-

rában Árpádkori eredeti okmányok találtatnak ugyan, de azok, valamint Varasd, Pest, Nagy-Szombat, Zágráb, Beszterczebánya, Nyitra stb. érdekes privilegiumai, már régen kiadva lévén, évtizedek óta a hazai tudományosság közbirtokában találtatnak, s így itt azokat újra közzé tenni nem látszott helyesnek. A magyarországi városi levéltárak egyébiránt is csak az anjoui korszaktól fogva kezdenek a hazai történet felvilágosítására nézve különösen fontosak lenni.

Enlítenem kell még a *Vetera Monumenta Historica Hungariam Sacram illustrantia* című munkát is, melyet m. akad.tag, tudós Theiner Ágoston úr a magyarországi főpapi rend buzdítására és pénzbeli segitségével a Vaticánumi levéltárból kiadott (2. kötet Rómában, 1859. és 1860.). Különösen a római pápák Regestáiból közvetlenül sok igen érdekes okmányt és levelet közöl. Ezen fontos kútfői munkáról, melyben az egyes okmányokat mintegy archivalis alakban találjuk, s a haszonról, melyet az nekem az Árpádi Új Okmánytárnál nyújtott, a III. kötetnek függelékében tüzetesen fogok szólni.

Végre nem szabad elhallgatnom, hogy az említetteken kivül más levéltárak birtokosai is, szóval és tettel bizonyították már, hogy ők a hazai történet kútfői apparátusának szaporitásához járulni hajlandók; sőt voltak, kik érdekes közleményeket már is beküldöttek. Ezek mindazáltal többnyire csak a későbbi időkre vonatkoznak. Mennyiben az Árpádkori Új Okmánytárban hasznukat vehettem, illő helyen említem. Kecsegtet tehát a remény, hogy, miután az ősiség, mely mineddig a családok és a birtokosok levéltárainak elzárását tanácsolta, a magyarországi jogéletre elvesztette már előbbi hatását, a hazai történet tudományos

kutatása magánlevéltárakban is mind inkább új meg új támaszt nyerend.

A hazai levéltáraknak történettudományi czélokrai használása szükségkép feltételezi, hogy a kellő tudományos munkaerő meglegyen, s hogy ez czélszerűleg szerveztessék. Ezen fontos kérdés részletes fejtegetésébe nem ereszkedem itt; kötelességemnek tartom mindazonáltal hálámat azon férfiak iránt is kinyilatkoztatni, kik a jelen okmánytár kiadásában segédkezet nyújtottak.

Miután Fejér György azon kézirati gyűjteményeket, melyeket használnia módjában volt, czéljára nézve csaknem egészen felhasználta; azoknak, kik most még okmányi kutatásokkal foglalkodnak, már az övénél sokkal nehezebb feladat jut. Kettős irányban kell fáradozniok; egyrészről a Codex Diplomaticus hiányai kiegészitéséről és számos hibái helyreigazitásáról gondoskodván, másrészről a Fejér előtt ismeretlen maradt okmányokat és okmányi adatokat felfedezvén, gyűjtvén és közzé tévén. Ezen czélra nem marad egyéb hátra, mint, a mennyire lehetséges, magokat az eredetieket felkeresni; az egész bel- és külföldi irodalmat folyton folyva szemmel tartva, ha oly okmányok kiadatnak, melyek Magyarország történetére vonatkoznak, ezeket kellőleg méltányolni; és ha netalán hitelt érdemlő kézirati gyűjtemények vagy okmánymásolatok találtatnának még, ezekre is kellő figyelemmel lenni. Ezen feladathoz képest még a legszorgalmatosb buvárnak is magára hagyatott ereje elégtelen, s a jelen sorok irója nem lett volna képes a magyar akademia törté-

nelmi bizottmánya meghagyásában szerencsésen eljárni, ha Czech János elhúnyt nagy érdemü akademiai tagnak az akademiai könyvtár birtokában levő kéziratai neki nem kézbesitettek, s ha ő más szakférfiak segítségét nem remélte volna. Ez utóbbi tekintetben leginkább két férfi fáradozását kell hálával említenem, kiknek támagatása az Árpádkori Új Okmánytárra nézve igen fontos volt: Czinár Mór és Érdy János urakat.

Czech János első volt, ki Fejér Codex Diplomaticusa kiegészitése és folytatása végett több évig okmányokat gyüjtegetett. Hátrahagyott kéziratai bizonyitják, hogy ő ezen irányban fáradhatatlan szorgalommal eljárt, s hogy kutatásai és vizsgálatai eredményétől a tudományos világ igen sokat várhatott volna, ha a kérlelhetlen halál őt előbb, mintsem munkásságát teljesen kifejthette volna, körünkből ki nem ragadja. Mindamellett tehát, hogy ő befejezett munkát, vagy kész gyüjteményt nem hagyott hátra, még is jelen okmánytárunk az ő fáradozásának köszöni tartaltartalma nagy részét. A tőle származó okmányokra nevének aláirása után mindenki rá ismerhet.

Czinár Mór, a pannonhalmi sz. mártoni főapátság tudós könyv- és levéltárnoka, a magyarországi Monasteriologia kiadója, kit hizelgés nélkül jelenleg a magyar diplomatica főtekintélyének nevezhetünk, már Czech János fáradozásait is különös részvéttel támogatta. Szíves részvétével és fontos segítségével mozdította ő elő az Árpádkori Új Okmánytár létrejöttét is; s egyedül az ő személyes szerénysége oka annak, hogy e tekintetbeni tudományos szívességét érdem szerint itt nem méltányolhatom. De kivánata azt meg nem tilthatja, hogy az érdemdús férfi terjedelmes és alapos tudománya iránt őszinte tiszteletemet ki ne je-

lentsem, és a részéről sok tekintetben tapasztalt barátságos segitségért szives hálámat ki ne mondjam.

Érdy János akad. rendes tag s a nemzeti muzeum régiségtárának elismert mély tudományu őre, fáradozásomat közre munkálkodása által szintén támogatta. Az általa közölt darabokra nevének aláirása utal.

Hogy Theinernek Magyarország egyházi történetét illető kútfői munkájából is több (az első kötetben összesen 47) okmányt kölcsönöztem, már fenebb mondatott. De ezeken kivül Ráth Károly, Knauz Nándor, Szabó Károly, Meléthei Barna Mihály és néhány más uraktól is vettem egyes okmányokat, mit hálával kinyilatkoztatni kötelességemnek tartok. A közlő neve minden egyes okmánynál feljegyeztetett.

A magyarországi levéltárakról Érdy János úr a következő érdekes tudósitást közli.

„Európának majd minden müvelt nemzetei, a hazájok történeti szétszórt emlékeit, nem kevesebb szorgalommal és fáradsággal, mint költséggel jobbadán már össze gyüjtötték és kiadták.“

„Az angol parliament 1822-ki jul. 23. a kincstári kanczellár Wansittart inditványára, az angol történeti kútfőket közmegegyezéssel rendelte kiadatni úgy, mint a francziaországi forrásgyüjtemények vannak kiállitva.“

„Németországban a kútfők gyüjtésére s kiadására külön társulat alakult, melynek tagja Pertz Henrik, majd az egész Europa könyv- és levéltárait kifürkészte s az azokban talált, nem mindenki által kibe-

tűzhető porlepte régi irománytömegből, kiadta a Monumenta Germaniae Historica czimű kútfőgyűjteményt, mely több százezerbe került. Figyelmet érdemel a oklevelek gondos gyűjtése s hű kiállitása."

„Bajorországban a királyi titkos leváltárnak 1822-től 1828-ig leltárai, utóbb magok a leltározott oklevelek egész kiterjedésben bocsáttattak a király költségén sajtó alá."

„Leopold belga király, a közlevéltárak leltárait parancsolta kiadatni."

„A porosz királynak mind a berlini, mind a stettini titkos levéltárai 1835. nyolcz 4-edrétü kötetben jelentek meg."

„Ez oka, hogy a külföldi történetiró a hitelesen kiállított adatkincsnek megválasztása s összehasonlitása után, a történetirásnak müvészi kiállitására fordíthatja idejét és erejét; nem is tart attól, hogy valamely még fentünhető okirat miatt kénytelen lesz kútfőkre alapított nézeteit változtatni."

„Nálunk minden kimeritőbb monographiához kivántató kútfőgyüjtés annyi időt és erőt kiván, hogy az évekig tartó fürkészetnek fáradalmai a lelkesedés szikráit is elhamvasztják, és a kiállítandó dolgozat vagy elmarad, vagy mivel fáradt erővel kezdetik meg, elsilányul."

„A magyar történetvizsgáló hasonlít azon szobrászhoz, ki mielőtt a márványba életet önthetne, előbb kénytelen hazájának bérczeit és völgyeit bebarangolni s márványt keresni addig, míg a fárasztó kutatás alatt lelkesedése vagy eltünik, vagy elsilányul; és ki előbb kész anyagból remek művet állíthatott volna elő, az anyagkeresés fáradalmai után kőfaragóvá törpül."

„A magyar akademia történelmi bizottmánya mé-

„lyen érezvén a magyar történeti kútfőgyűjtemények hiányát, emlékeink ezen szétszórt kincseinek gyűjtését és közzétételét erejéhez képest már meg is kezdette.“

„Az Árpádok korszakából fenmaradt oklevelek, pecsétek, érmek és bárminemű más régiségek, a magyar emlékek megbecsülhetetlen kincsei, melyeknek gyűjtése s az enyészettől megmentése azért legsürgetősb; mert emlékeink ezen gyöngyei a lefolyt századokon keresztül a lagujabb korig sokféle veszélynek voltak és vannak kitéve.“

„De lássuk röviden: miféle veszélyeknek voltak nálunk az okiratok a régibb időkben, és vannak a legujabb tapasztalásig kitéve? Schwartner Márton és Perger János diplomatikai munkáik szerint, nálunk az idő, mely mindent megemészt, pusztitó háborúk, tűzvész, irigység, gondatlanság, tudatlanság, és hasonló okok idézték elő az oklevelek fogyasztását. De ki győzné e hazának ezen meg ezen vésznapjait és végetlen kínszenvedéseit történetileg részletesen kinyomozni?“

„Mennyi okiratot, mi sok drága emléket emésztett meg a tatárdulás fergetege, mely Magyarországot 1241. láng- és vérözönbe boritotta. IV. Béla királynak a jászói monostor jogait megerősitő 1255. oklevelében olvassuk: miképen ezen prépostság jogait illető, az előbbi királyoktól nyert irományokat a tatárok fütött kemenczébe mind megégették.“

„IV. Béla más 1261. okleveléből tudjuk, hogy a tatárok az egri egyházat kifosztották, földig lerontották, hamuvá tették, és a szent királyoktól nyert adományleveleit mind lángnak adták.“

„Sokan a veszélyes tatárdulás elől kincseikkel és levéltáraikkal Datmátországba menekültek, honnan a

zágrábi levéltár csak 1550. hozatott vissza; de azok levelei, kik ott haltak ki, ott mentek veszendőbe.

„A liptói regestrumban találjuk: miképen a Liptó vármegyei Lipcse város 1388-ban birájára bízta okleveleit, hogy azokat az ország birájának bemutassa azok ellen, kik e várossal törvénykeztek. A lipcsei bíró Zólyomba ért, hol valami lókötő annak két lovával és az okiratokkal elosontott."

„Szent-miklósi Pongrácz I. Lajos királyhoz (1363) új adományért folyamodott; mivel előbbi adománylevele elégett."

„A késmárkiak levéltárát 1433. a husszíták ragadozták el; a lőcseiekét 1550. a tűzveszély tette semmivé."

„Palóczi László országbiró 1446. a váczi káptalanhoz intézett levelében azt adja elő, hogy a sághi konventet magyar és cseh lovas és gyalog csapatok megrohanták, kifosztották, levéltárát földúlták, az okleveleket vagy elvitték, vagy azokról a pecséteket levagdalták."

„Hunyady János vezér, I. Mátyás (1458—1490.) királynak egyetlen fia, 1504. szünt meg élni. Özvegye Frangepán Beatrix 1508. György brandenburgi őrgrófhoz (Marchio) ment nőül. György a Hunyadiak levéltárát kivitette, mely az anspachi (Onolsbach) levéltárba került, honnan II. József alatt hozatván vissza, Budán a kamarai levéltárban sok ideig zár alatt őriztetett, utóbb a többi irományok közzé soroztatott."

„Több magyarországi monostor mint hielmes és hiteles hely a külföldi monostorokkal volt összeköttetésben. A somogyvári szent Egyed monostora a franczia országi flaviusvölgyi szent Egyed monostorától függött; más konventek az olaszországi, mások a né-

met monostoroknak voltak alávetve. A Magyarországot minduntalan megrohanó törökök sok jámbor szerzetest végeztek ki, sok, hogy elkerülje a veszélyt, levéltárral együtt külföldre azon monostorba menekült, melytől függött, honnan az egyes országos levéltárak nem kerültek többé vissza."

„A bethlenfalvai Thurzó nemzetség gazdag levéltára 1654-ig a Trencsin megyei Lietava várban őriztetett, hol nem sokára azután rá törtek és kifosztották; maradványai az árvai várba vitettek el. Utóbb Arabinszky Ferencz lietavai segédlelkész, az ottani várak rejtekeiben számos okleveket fedezett föl és szedett össze; ő ezeket Kelecseny Zsigmondnak Trencsin megyei szolgabirónak küldötte el. Beznák János, az árvai uradalom igazgatója, Pozsonyban Dobrovay Imre szállásán hat vagy hét nagy ládát látott, melyek tele voltak a Lietava várból elorzott okiratokkal."

„Mit mondjunk azokról, kik Magyarországban még a XIX. században is a levéltárakból akár bőrhártyára, akár papirosra irott okleveleket, leltárakat, emlékiratokat, és a régibb kornak legbecsesb irományait, köztapasztalás szerint, szekér számra a papirosmalomba küldözgették, vagy azokat mázsa számra árulgatták,"

Ezek után szabadjon most már azon vezérnézeteket fejtegetnem, melyeket az Árpádkori Új Okmánytár egybeállitásában és elrendezésében követtem. E tekintetben valamint másutt, úgy a magyar irodalomban is két egymással homlokegyenest ellenkező felfogásra találunk.

Vannak tudósok, kik okmánygyűjtemények irá-

nyában a legszigorubb követelésekkel lépnek fel. Az egyes okmányok szerintök egyedül eredetiekből vendők, a közzététel oly pontossággal történendő, hogy mintegy magokat az eredetieket minden sajátságaikkal együtt elénkbe adja. Akademiai tag *Waltherr László* urat, kiben a magyar irodalom hazai diplomaticánk egyik legavatottabb szakismerőjét tiszteli, köztünk egyszersmind ezen irány leghatározottabb képviselőjének találjuk. Okmányok gyűjteményei közzétételéről szó lévén, ő azt kivánja, hogy ezek az eredeti példányokról, gondos kézzel, pontos hívséggel adassanak; „*de csak az eredetiekről* és híven másolva; különben elvétik czéljokat.“ (Figyelmező, 1337. 24. sz.)

Ha ezen szavak ellenében azon könnyedséget tekintjük, melylyel nálunk okmányok nem ritkán tétetnek közzé, s melynek eredménye azután gyakran nem egyéb, mint Waltherr szavai szerint (u. o.) holmi „puszta másolatok után gondatlanul összeférczelve halommal nyújtott út-tévesztő adatok;“ az előbb említett tudósok nézetének ellentétét látjuk. Csak abban nem nyughatom meg, ha valaki Fejér Györgyöt ezen utóbbi irány képviselőjének akarná nézni, mire Waltherr is hajlandónak mutatkozik.

Úgy hiszem, nem szükséges ezen utóbbi eljárásra nézve csak egyetlenegy szót is vesztegetnem. Maga magát itéli ez meg; s ha bár megengedem, hogy lehetnek esetek, melyekben okmányok hibás közzétételeit nem csak mentegetni, de igazolni is lehet: ily eljárást még is elvileg követni, kárhozatos könnyelmüség volna, melynek a tudomány körében legkevesbbé szabad helyt engednünk, mert a diplomatica főczéljaival ellenkezik. Erről tehát szó sem lehet itten.

De azon szigort sem tehetem mindenkép magamévá,

melyet előbb említettem. Nem tagadom, hogy az ezt követelő nézetnek van bizonyos belső jogosultsága; mennyiben t. i. az igazság minden történeti tanulmány főczélja, melyhez a kútfők kellő ovatosság melletti használása nélkül jutni nem lehet. De elvonva attól, hogy a kritikai szigor és pontosság azon mérve, mely kivántatik, csak eszmény, melyhez közeledni ugyan, de melyet tökéletesen létesíteni lehetetlen; ne felejtkezzünk meg arról, hogy szigor és potosság itt csak eszközök, melyek tehát a czél által, melynek elérése végett alkalmaztatnak, nyerik valódi jelentőségöket. A feladat gyakorlati kivihetősége, azaz maga a lehetőség gyakran sokkal szűkköbb határt jelöl ki, s a kritika kivánalmainak eleget teszünk, ha a történeti kútfők szövegét lehetőleg híven és a maga eredeti tisztaságában előállítjuk. Itt tehát egyedül eredeti szövegről és annak eredeti tisztaságáról lehet szó; azaz hogy tudjuk, mit mondani vagy tudtul adni a kútfő irójának, különösen pedig az okmány szerzőjének volt szándoka. Magának az eredeti kiadványnak használása nem tartozik a tárgy lényegéhez; s valamint a classicai irodalom dolgában igen szegények volnánk, ha kizárólag csak azon műveket akarnók használni, melyek kiadásai a szerző kéziratának alapján történhetnek; úgy csaknem ugyanazt kell mondanunk a történeti kútfőkről, s névszerint az okmányokról is. Ámbár kétség kivül van, hogy, a mennyibén az lehetséges, magoknak az eredeti példányoknak minél pontosabb használása kivánatos és tanácsos is, mert ez természetesen a legbiztosb út és legczélszerűbb eszköz az eredeti szöveghez jutnunk. Névszerint a történeti okmányok kiadását és használásás illetőleg, nem tagadom, hogy az ú. n. *graphica* is, mely azoknak betüjegyeivel és

orthographiájával foglalkodik, mennyiben ezek a sz[illegible] veg külső alakját képezik, a történeti kritika szempont jából nagy fontossággal bir; de zsinórmértékül sz[illegible] gál tulajdonkép még is a *diplomatica*, mely magá[illegible] ponton megállapodik, és nem az irás jegyeiben, h[illegible] nem annak szövegében leli feladatát, s melynek a gr[illegible] phica fontos ugyan, de nem lényeges momentumá[illegible] teszi.

Ehez képest hazánk történetére nézve okmányi tekintetben véleményem szerint a magyar akademiának kettős feladata volna.

I. A hazai történetre vonatkozó, s akár régiségök, akár tartalmuk, vagy más oknál fogva nevezetes és fontos eredeti okmányokat, mennyiben azokhoz férni lehetséges, graphicai pontossággal, azaz a betüjegyek sajátságainak felhozásával és az orthographia legszigorúbb megtartásával másoltatni. Ezen másolatok az akademia kézirati gyüjteményének igen becses részét képeznék, s a lelkiismeretes történetbuvár kutatásai számára biztos alapot és támaszt nyújtanának. Legtanácsosb volna ezen gyüjteményt minél előbb megkezdeni. Mert nincs kétség, hogy ha az akademia ezt fenállása óta magának feladatul tüzte volna ki, ha minden évben csak néhány okmányt az említett pontossággal másoltatott volna, most is már oly okmánygyüjteményt birna, melyet a hazai történelem szempontjából valódi kincsnek nevezhetnénk. Magától értetik, hogy mennyiben az akademiának módjában van, eredeti példányokra, vagy hü hasonmásokra szert tenni, ezek is külön csomókba felveendők. Ezen gyüjtemény segitségével az eddig hibáson kiadott okmányok szövegét meg lehetne igazitani; idővel pedig oly okmánytárt közzé tenni, mely a Waltherr- és más

szigorú diplomaticusoktól követelt pontosságnak megfelelne. Hogy addig is megmutassam, mennyire szükséges ez diplomaticai irodalmunk mostani stadiumában, mintáúl hat okmány szövegét (60, 65, 96, 113, 126, és 201. sz.) eredetiek után közöltem, melyek Fejér Codex Diplomaticusában már találhatók ugyan, de csak másolatok alapján (Cod. Dipl. VII. k. 5. r. 177. l.; I. k. 482. l; III. k. 2. r. 476. l.; u. o. 361. l.; u. o. 463. l.; VII. k. 1. r. 340. l.). Az összehasonlítás hol több, hol kevesebb hibákat és eltéréseket tüntet fel; mert igazságosnak találtam, Fejér munkájának jellemzése végett nem csak oly okmányokat emelni ki, melyek hibákkal hemzsegnek, hanem néhány különbféle értékűeket egybefoglalni. Csak így lehet azon szövegről, melyet a Codex Diplomaticus nyújt, alaposan ítélnünk.

Egyébiránt a legjobb esetben is csekély a kilátás, hogy, ha az akademia az épen említett terv szerint egy kritikailag pontos oklevélgyűjteményt alapít is, az irodalom annak eredményét, t. i. egy lehetőleg hibátlan és hű magyar okmánytárt, rövid idő alatt nyerjen. Mert mind az okmányok gyűjtése, mind azoknak rendezése és kiadása tömérdek munkába fog kerülni. Szükségesnek látszik tehát, hogy időközben is történjék, a mi mostani viszonyaink közt már kivihető.

II. Úgy látszik tehát, hogy az akademiának jelenleg egy másik, és az előbbinél sürgősb teendője van; t. i. a Magyarország történetére vonatkozó, s az irodalom utján már közzé tett okmányi apparátus tökélyesbítéséről s mintegy kiegészítéséről gondoskodni. E czélra már évek óta történtek készületek és kísérletek; s erre czéloz az Árpádkori Új Okmánytár is. Szerkesztői tisztem

itt azt kívánja, hogy ennek tervéről és feladatáról néhány felvilágosító megjegyzést tegyek.

Okmánygyűjtemények és okmánytárak különféle célokra készülhetnek, s ehez képest azoknak elrendezése és az egyes okmányoknak közzétételi módja is különbözni fog. Történik nem ritkán, hogy ha valamely levéltárban vagy azoknak néhányában nevezetesb számú, historiailag vagy máskép érdekes okmányok őriztetnek, ezeknek közzététele terveztetik, mi külföldön több nagy becsű okmánytárak kiadására adott már többször alkalmat. Ilynemű kiadványok, főkép ha az okmányokat egyszersmind diplomatikai mutatványokúl közlik, csupán eredetieket és bizonyos kor jellemét mutató példányokat tartalmazhatnak, melyek közzétételében a graphica szabályait szorosan szem előtt kell tartani. E tekintetben Sickel Tivadar „Monumenta graphica aevi medii" című munkája (Bécs, eddig két füzet 1858.) mely a photographia használásával készült, a legfényesebb példát mutatja. Hazánkban ily kiadásra alkalmatos levéltár tudtomra csak egy találtatik, t. i. a szent-mártoni főapátság levéltára. Ha azonban a kiadás a tisztán diplomaticain kivül történeti érdekből is indúl ki, eredetieken kivül másnemű okmányok is felveendők abba, s a graphicai felfogás szűk láthatára e feladatnak meg nem felel többé. A kiadónak tehát ily esetben nagyobb szabadsággal élnie nem csak lehet, hanem kell is; s a kiadás czéljának tökéletesen eleget tesz, ha csak az okmányok eredeti szövegét híven megtartja. A bécsi cs. akademia több kiadványai, p. o. a Chmel által a cs. titkos levéltárben őrzött eredeti okmányokból összeállított ú. n. „Diplomatarium miscellum saeculi XIII." Bécs 1849.), Weis János ausztriai sz. kereszti diplo-

matariuma (Bécs 1856.); úgy szinte a magyar akademia eddigi okmánykiadásai, mint Hatvani Mihálynak a brüsseli országos levéltár és a burgundi könyvtár okmányai alapján közzé tett magyar okmánytára (4 kötet, Pest 1858 és 1859.) és Simonyi Ernő londoni magyar okmánytára (Pest 1859.) ide tartoznak. De ha a tulajdonképeni történeti érdek a főfeladat; ha nem csak okmányokat kiadni, hanem azok által a történetet is lehetőleg részletesen és kimerítőleg felvilágosítani közvetlen célunk; ha p. o. e tekintetben valamely ország, tartomány, város, vidék, nemzet, népség, nemzetség stb. történetére vonatkozó, minden meglevő okmányokat, bárminemüek legyenek is azok, és akárhol találhatók, akarunk egybefoglalva közzé tenni, feladatunk más színben mutatkozik. Válogatásnak a kiadandó okmányok különbféle neme közt helyt engedni már nem lehet: s miután a kiadásra rendelt gyüjteménynek álláspontja meghatároztatott, ennek alapján kell készíteni az általános tervet, és a közzététel céljához képest minden okmányok és okmányi adatok egybefoglalandók, melyek ezen álláspontnak megfelelnek, akár eredeti formában, akár csak másolatban vannak meg; akár kiadattak már nyomtatásban, akár nem. Magától értetik ugyan, hogy az okmányok szövegének hüségéről és tisztaságáról gondoskodni itt is szükséges; de a kritika nem a graphicai, nem a diplomaticai, hanem a szoros értelemben történelmi szempontot követi sinórmértéktül; a graphicai és diplomaticai szabályokat tehát nem többé célnak, hanem csak eszköznek tekinti.

S ez által van egyszersmind meghatározva az Árpádkori Új Okmánytár terve és feladata is.

Fejér György Codex Diplomaticusát veszem ki-

indulási pontúl. Ennek hiányait s hibáit se nem tagadom, se nem szépítem; hanem helyreigazításukat más szerencsésb időre bízom. Csak hogy némileg ez új gyűjtemény szempontját feltüntessem, a Fejér által már kiadott hat okmányt, melyeket fenebb említettem, tisztább formában ismétlem. Azon kivül sok okmány, melyet Fejér csak kivonatban közlött, itt egészen adatik. Rendszerinti szabályom mindazáltal, azt, mi Fejér munkájában már találtatik, okmánytáromból kizárni. Ezen értelemben az Árpádkori Új Okmánytár Fejér munkája azon részének, mely az árpádi királyok korszakát illeti, folytatása és kiegészítése.

De önálló munkának is kivánom azt vétetni, mind tartalmára, mind alakjára és elrendezésére nézve. Mindkét tekintetben azonnal bővebben nyilatkozom. Itt csak általában jegyzem meg, hogy, bármi tökéletes legyen valamely okmánytár; annak tartalma még is a neki tárgyúl szolgáló anyagot soha ki nem meríti, s mindazt más búvárok gyűjtése szorgalmának engedi át, mit kiadója vagy nem ismert, vagy felveendőnek nem tartott. Így Fejér Codex Diplomaticusa is a magyar történet okmányi apparátusának csak azon részét foglalja magában, mely előtte ismerve volt. Mennyiben tehát utána is a hazai történetbúvároknak még sok teendőjök maradt, ezeknek önállólag kell eljárni. S ehez képest az Árpádkori Új Okmánytár is azon jogot vindicálja magának, hogy a Codex Diplomaticusnak ne alá-, hanem mellé rendeltessék, ne subordinált jelentőségű kiegészítésének, hanem önálló és neki coordinált munkának tekintessék. Az alakra és elrendezésére nézve az Árpádkori Új Okmánytár ugyanazon módszert követi ugyan, melyet Fejér munkája; de első pillantásra mindenki megyyőződhetik, hogy az

atten uralkodó kritikai szempont Fejérnek e tekintetbeni eljárásától lényegesen különbözik.

Az Árpádkori Új Okmánytárnak czélja levén a Fejér György Codex Diplomaticusában gyűjtött okmányi apparátust Magyarország árpádkori történetére nézve bővíteni és szaporítani, e tekintetben hármas irányban igyekeztem *új anyagot* szerezni; s ehhez képest a *jelen gyűjtemény tartalma* is három szempontot nyújt a történelmi kritikának.

a) Néhány okmányt, melyeknek Fejér csak kivonatát vagy tökéletlen töredékét adta, mennyire azoknak teljesb példányaira szert tehettem, tökéletesebb formában tettem közzé. Ezen okmányokra az olvasó jegyzeteim folytán azonnal rá ismerhet; s úgy hiszem, általok hazai történetünk több eddig hiányosan ismert részletei némi felvilágosítást nyernek.

b) Számosabbak és fontossabbak ezeknél azon okmányok, melyek itt először látnak napfényt, sőt ezek, számszerint 115, a gyűjtemény főrészét képezik. Túlnyomólag eredeti példányokból vétettek, t. i. 104, s ezekhez járul még 5 melyek XIII., 2 melyek XIV., és 2 melyek XV. századi átiratok után közöltetnek. Egyébiránt tisztemnek tartom megvallani, hogy a jelen munkában foglalt három okmánynak hitelessége ellen nevezetes kétségek hozattak fel; t. i. a 10. sz. a. okmányt, mely Czech gyűjteményéből vétetett, Ipolyi-Stummer Arnold akad. tagtársam koholmánynak állítja; a 128. sz. a. okmányt, mely heraldicai tekintetben gyanús, csak Nagy Iván akad. tagtársam tanácsának folytán közöltem; s a 129. sz. a. kivonat, melyet gr. Széche-

nyi-féle gyűjteményből közlök, szintén nem látszik számának megfelelni.

Végre c) sok okmány más már nyomtatott munkák után tétetett közzé, s ezekre nézve különösen szükséges, hogy az átvétel módjáról szóljak.

Első helyen említem azokat, melyeket Theiner Monumentáiból kölcsönöztem (más nyomtatott munkákból csak 25-öt vettem által. Mert valamint egyrészről ezen munka nagy fontosságát már fenebb kiemeltem; úgy más részről nem szeretném még is, ha az túl becsültetnék. Sok foglaltatik abban, mi Klimó György pécsi és gr. Bathányi Ignácz erdélyi püspökök és néhány más lelkes történetbúvárok gondoskodása és igyekezetei folytán Rómából rég megszereztetvén, az előtt is birtokában volt már történeti irodalmunknak, s mit nagyobbrészt Hevenesi, Práy és mások kéziratai közt, ezeknek alapján pedig Fejér munkájában is feltalálhatunk. Ilyen pápai bullákat, okmányokat, stb. itt ismét közölni, nem tartottam feladatomnak. De Theiner sokat is tett közzé, mi eddig ismeretlen volt búváraink előtt; s ezt, mennyiben nagyobb érdekkel bír, a jelen gyűjteménybe átvenni kötelességemnek éreztem. Így történt, hogy első kötetem Theiner után 47 pápai bullát tartalmaz; 244 közől, melyeket ő ezen időre hozott. Megjegyzem mindazonáltal, hogy Theiner közleménye a római pápák Magyarországra vonatkozó bulláit teljesen nem tartalmazza, s névszerint ugyan az 1235. előtti korra nézve is, 37 pápai bullát voltam képes hozni, melyeket Theinernél hiába keresünk.

Említenem kell itt Endlicher István *Rerum Hungaricarum Monumenta Arpadiana* czímű munkáját is (Svajczi Szent Gál, 1894), mely, ámbár ok-

mánytáram számára új anyagot nem igen nyújt, még s a kritikai eljárásnak figyelemre méltó, s nálunk eddig csaknem egészen szokatlan példáját mutatja. Álláspontja az, mely szerint külföldön, különösen Németországban számos tudósok eredeti példányok hiányában a régi idők irodalmi maradványainak szövegét, az ú. n. conjecturális kritika alapján, javítgatják. Endlicher is nem eredeti példányok alapján hanem a conjecturális kritika szabályai szerint igyekezett Magyarország árpádi korszaka kútfői íróinak és jogtörténeti emlékeinek szövegét minél tisztább formában megállapítani. Okmányi idézései csaknem kivétel nélkül második kézből vétettek, s az egyes okmányokat ő saját nézetei szerint javítva többnyire Fejér Codex Diplomaticusa után közölte. Nem lehet feladatom, a munkáról itt bővebben szólni; s így csak röviden jegyzem meg, hogy a conjecturális kritika helyes és óvatos alkalmazása a magyar történettudománynak is még nevezetes hasznára lehet. Endlicher munkájának e tekintetbeni eredményét megitélni képesek vagyunk, ha p. o. Kálmán király törvényeinek általa készített kiadását annak régibb kiadásaival összehasonlítjuk; különösen a második könyvet, mely Endlichernél belső tartalmához képest három darabra felosztva találtatik.

A nyomtatott munkákból kölcsönzött okmányok tekintetében általán véve ugyanazon módot követtem, melyet Fejér. Azért, hol azoknak tartalmát olaszra csak mintegy átírva ismerjük, egyszerüen ezt adtam (15. és 214. sz. a.). Fejérnek azon modorát mindazáltal nem követtem, melyszerint ő oly okmányoknak, melyek a nagyobb magyar közönség előtt kevésbbé ismeretes nyelven szerkesztettek, csak fordítását adja akkor is, midőn az eredeti szövegre szintén szert tehetett. Azért

216. sz. alatt a veszprémvölgyi apáczák számára kiadott sz. István-féle privilegiumnak, melynek Fejér csak latín fordítását vette fel, görög szövegét pótlólag közlöm. Azon kivül pedig a 217—227. sz. a. Magyarország déli tartományait illető 11. ó-szláv nyelven szóló okmánynak mind eredeti szövegét, mind fordítását felvettem. Csak a görög és ó-szláv nyelv köztünk szokatlansága tekintetéből közöltem ez okmányokat nem a folyó, hanem a külön számok alatt, a folyó számokat zárjelben tevén ki. A tartalommutatóban mindazáltal folyó számok szerint említtetnek.

Egyébiránt az itt kiadott 227 okmány közől, 12. a XI., 40. a XII. és 175. a XIII. századot (1201—1235) illeti. Tárgyoknál fogva azok részint országos köz-, részint magánügyekre vonatkoznak; s magyar királyok, római pápák, császárok, más királyok és fejedelmek, egyházi és főurak, káptalanok, más testületek és magánszemélyek kiadványai.

Hátra van, hogy az Árpádkori Új Okmánytár *elrendezéséről,* és a *külső alakról* is számot adjak, melyben az egyes okmányok közzé tétetnek.

A munka *elrendezése* ugyanaz, mely általán véve és rendszerint okmánytárakban használtatik, t. i. az idősori vagy is chronologiai. Fejér is ugyanazon rendet követte szabályúl; s így nem tartom szükségesnek, erről bővebben szólni.

Az *egyes okmányok* tekintetében a *felírást,* a *szöveget* és a *forrás idézését* kell megkülönböztetni.

Kiki tudja, mi nehéz régi okmányok kiadásánál

helyes *felírásokat* (ú. n. rubrikákat) készíteni, főkép ha más nyelven szólnak, mint a szöveg. Mert hogy azok terjedelmesb kivonatok legyenek, nem szabad; s még is megkivántatik, hogy az okmány tárgya kellőleg előadassék. Innen van, hogy Diplomatáriumokban az egyes okmányok igen gyakran felírások nélkül közöltetnek. Nézetem szerint ez nem helyeselhető. Mert az okmányok kiadóinak egyszersmind arról is kell gondoskodniok, hogy azoknak a történetírás érdekében használását lehetőleg könnyítsék; erre nézve pedig igen czélszerűnek tartom, hogy a történetírónak mód nyújtassék, az egész okmányi apparátust röviden végig tekinteni, mire azoknak fölírásai a legjobb eszközt képezik. Csakhogy a felirások rendeltetése ezen túl ki ne terjesztessék, s ne kivántassanak azokban az okmányoknak se kivonatai se regestái. A történetírás szempontjából a felírások mindig csak alárendelt jelentőséggel fognak bírni, s a történetíró nem állapodhatik meg mellettök, hanem okvetlenül magokat az okmányokat használni van hivatva. Ennél fogva az okmányok szövege és felírása közti öszhangzáson kivül, a lehetőleges rövidség volt a főszabály, mely szerint a jelen munkában a felírásokat készítettem. Nem csekély bajjal járt itt-ott a latin szöveg egyes szavainak magyarra fordítása; mert ezek nem ritkán határozatlan vagy többféle értelmüek (p. o. comes, magister, miles stb.), a kivonatnak pedig nem szabad többet vagy mást mondani, mint a szövegnek. Hol határozott értelmet adnak, e szerint vannak fordítva is (p. o. comes=főispán, bíró, ispán). Hol azonban csak határozatlan értelemmel találtatnak, ennek közelebbi meghatározása nem látszott kritikailag tanácsosnak,

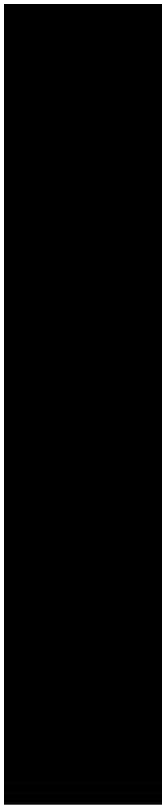

nagy és kis betük alkalmaztatására nézve áll, és bizonyos betük (*cia* és *cio*, *tia* és *tio* helyett; *e*, *ae* és *oe* helyett stb.) használására nézve. (Pápai bullákban és az általános egyházi hátóságok kiadványaiban a *tia* és *tio* már ezen időben közönséges szabályúl használtatván, ilyenekben azokat megtartottam). Csak oly okmányokban, melyek nyomtatott könyvekből kölcsönöztettek, s melyeknek eredeti orthographiáját helyre állítani képes nem voltam többé, követtem a nyomtatott példányok ösvényét.

A *forrásokat*, honnan az egyes okmányok vétettek, pontosan idézem. A melyeket másoktól vettem, hol tehát ezek felelősek, ezek nevével, és a mennyiben ilyeneket találtam, jegyzeteikkel együtt teszem közzé. Mi név nélkül jelenik meg, az tőlem vagy olyanoktól származik, kik névszerint említtetni nem akartak; s erről a kezességet magamra vállalom. Sajnálattal tapasztaltam, hogy a hazánk levéltáraiban őrzött régibb eredeti okmányok, kevés kivétellel, gyakran igen megrongált állapotban vannak. S minthogy a graphicai és sphragisticai tekintetek szoros értelmű okmánytárakhoz amúgy sem tartoznak, czélszerűnek véltem, az egyes példányok külsőségeinek megfejtésébe nem ereszkedni.

Az Árpádkori Új Okmánytár négy kötetből fog állni; melyeknek elseje szent István első magyar király uralkodásától II. Endre király haláláig vagyis 1235-ig terjed; másodika IV. Béla király korát foglalja magában 1260-ig; a harmadik IV. Béla király még hátra levő uralkodását és V. István király korát 1272-ig

negyedike pedig IV. vagy is Kún-László és III. Endre királyok korát 1273-tól 1301-ig. Az első kötet tehát Fejér György Codex Diplomaticusa első három kötetének; a második ez utóbbi IV. kötete 1. és 2. részének; a harmadik ugyanezen munka IV. kötete 3. részének, és az V. kötet 1. részének; végre a negyedik kötet Fejér V. kötete 2. és 3. részének és VI. kötetének felel meg.

Pest, Julius kezdetén 1860.

WENZEL GUSZTÁV.

TARTALOM.

1000—1038.

Lap

1. Szent István törvényeinek eredeti szövege. 3
2. Szent Brunó tudósítása Kelet-Európa több népei közt tett térítési utazásáról, különösen Magyarország akkori állapotjáról. A tudósítás II. Henrik római-német császárhoz van intézve. 15
3. Kaal, ki szent István korában Gizela királyné kíséretében jött Magyarországba, Káldon Sopron vármegyében telepedik le. 22
3. b. (216) Szent István magyar király a veszprémvölgyi apáczák számára adott privilegiumának görög szövege. . . 347

1067 körül.

4. A Zazty-i apátság alapító levele. . . . , ... 24

1074.

5. IV. Henrik római-német császárnak Magyarország nyugati határára vonatkozó nyilatkozata. 27
6. Salamon király adománya a frisingi egyház számára, melyet IV. Henrik római-német császár megerősít. 28

1077.

7. Zvoinimir, máskép Demeter, horvát-dalmát király Brazza sziget lakosainak kereskedelmi szabadságokat ad. . . . 30

1086.

8. A bakonybéli apátság jószágainak és vagyonának összeírása. 31

1092.

9. Szent László a bakonybéli apátságnak 24 telket adományoz. 38

1093.

10. Szent László a pannonhalmi sz. mártoni apátság kincseit és vagyonát írja le, és azokat megerősíti. 39

1077—1095.

11. A Vejkei család ősatyja, ki Henrik grófot, Ung nemzetségből, Castiliába követi, Pozson és Valko megyei jószágait Both grófnak hagyományozza. 41

1101.

12. Kálmán király Michieli velenczei dogéval szövetségre lép. 43

1102.

13. Kálmán király Dalmatia jogait és szabadságait erősíti meg. —

1103.

14. Szerafin esztergami érsek egyességet szerez Máté veszprémi püspök és Péter sz. mártoni apát közt. 45

1111.

15. Kálmán király Michieli Vital velenczei dogéhez, követeléseinek igazságáról. . . . . —

16. Brazza szigetén Staniszlavi Vid a Straxevnichi sz. György templomának telket adományoz. 46

1125.

17. IV. Henrik császár levele Álmos vezérhez. 47

1114.—1131.

18. Acha, veszprémi jobbágynak végrendelete. 48

1135.

19. II. Béla király a Sopron vára és a bakonybéli apátság jobbágyai közt támadt s Zalamad nevű földre vonatkozó egyenetlenségekről intézkedvén, egyszersmind az apátság birtokát e tekintetben szorosabban meghatározza. 49

20. Magyar szállóház (hospitale) alapítása Jeruzsalemben. a) A ház, melyben később ezen szállóház létezett. . . . 51

21. b) Petronilla magyar nő ezen házat megszerezvén, ugyanott alapítja a magyar szállóházat. 52

1137.

22. II. Béla király a pannonhalmi apátságnak földet adományoz Ravazd és Taryán közt. 53

1131—1141.

23. Endre veszprémi prépost, II. Béla király és Ilona királyné beleegyezésével, a sz. mártoni apátságot megadományozza. 55

1146.

24. Scines nő, rokonainak beleegyezésével, Chutus nevű helységet adományozza a sz. mártoni apátságnak. 56

1147.

26. VII. Lajos franczia király a szent-dénesi apátot Magyarországba érkeztéről tudósítja. 59

Lap

1150.

27. II. Geiza a sz. mártoni apátságnak halászi szolgálat végett által engedi Szulvata nevű udvarnokot. 60

1151.

28. II. Geiza király 20 ezüst gira fejében, melyet a sz. mártoni apáttól kölcsönzött, az apátságot földekkel adományozza. —

1152.

29. Margit nevű nőnek végrendelete. 62

1150—1154.

30. Adalbert magyar főúr, Roger sziciliai királyhoz követséggel megbízva levén, mielőtt útnak indúlna, végrendeletet tesz. 63

1168.

31. Gergely gróf végrendelete. 65

1171.

32. A bakonybéli apátság több jószágainak bírói meghatározása. 66

1173—1175.

33. Kaba nevű birtokosnak végrendelete. 69

1175.

34. III. Sándor pápa megerősíti a pannonhalmi sz. mártoni apátság jogait. 70

1176.

35. Az erdélyi káptalan Egyházfalva és Sz. Miklós helységek közt határjárást tart. 73

1181.

36. A veszprémi egyház több szabadosait földdel adományozza. 75

37. Fulcumár gróf a bakonybéli apátságot Palan és Meletha helységekkel adományozza meg. 76

1185.

38. Brazza és Lesina dalmatiai szigetek népgyűlése a povgliei sz. János templomának újra megadja régi birtokát. . . . 77

1185.

39. III. Béla király leánya dajkájának hű szolgálatát annak testvéreiben és fiaiban megjutalmazza. 78

1187.

40. II. Orbán pápa megerősíti a pannonhalmi sz. mártoni apátság jogait. 79

1189.

40. b. (217) Kulin boszniai bán egyezkedése Gerváz raguzai főnökkel, a raguzaiak kereskedéséről Boszniában (O-szláv nyelven). 349

1196.

41. III. Incze pápa Boleszló váczi püspökhöz. 8

1173—1196.

42. Konrad montferrati őrgróf és több más keresztyén lovagok tudósítják III. Béla magyar királyt a szent föld eseményeiről, egyszersmind tőle segítséget kérvén. 83

1186—1196.

42. b. (218) Aszán a bolgárok és görögök czárja a raguzaiaknak kereskedelmi szabadságokat ad. (Ó-szláv nyelven.) . 350

1197.

43. Imre király megerősíti az orodi prépostságnak jószágait. . 85

1198.

44. III. Incze pápa megerősíti az esztergami káptalannak a neki Job érsektől átengedett bortizedet. 86

45. III. Incze pápa megerősíti az esztergami káptalannak az esztergami vásár-jövedelem azon részét, melyet III. Béla és Imre királyok adománya után bír. 87

1198—1199.

45. b. (219) Nemanya István szerbiai nagyzsupán adománya az athosi hegyen (szveta gora, szent hegy) levő chilandari kolostor számára. (Ó-szláv nyeven.) 352

1200.

46. III. Incze pápa Gergely bíbornokot, Imre királyhoz küldött követét, a spalatói káptalannak ajánlja. 88

47. Teszéri Tamást bíróilag nyugtatványozzák, hogy tartozását lefizette. 89

48. Eberhard pozsonyi ispán intézkedik a solymászok Petun földéről. 89

1201.

49. János, szentmártoni apát, varsányi udvarnokai ügyében itél. 90

1204.

50. Imre király Jánost, Erdélynek olasz lakosát, megnemesíti. 91

1206 körül.

51. János esztergami érsek itélete Péter bakonybéli apát és a veszprémi vár néhány jobbágyai közt a Scis nevű helységben levő peres földekről. 92

1207.

52. II. Endre király megerősíti Almissa város szabadságait . 93

53. III. Incze pápa a borsmonostrai apátságot és annak jogait különös pártfogása alá veszi. 94

Lap

54. III. Incze pápa a borsmonostrai apátságot jogainak bármi sértése ellen biztosítja. 95

1208.

55. II. Endre király az austriai szent-kereszti apátság számára megerősíti Imre királynak a Moson várához az előtt tartozott bessenyők néhány földeit illető 1203-ki adományát. 97
56. III. Incze pápa Cletus egri püspök alapítványát, melylyel a háromkuti vagyis bélkői (de Beel trium fontium) apátságnak bizonyos tizedeket adományozott, megerősíti. . . . 99

1210.

57. A győri káptalan ünnepélyesen bizonyítja, hogy Keresztúr, Varsány és Lázy helységek lakosai a bakonyi főispánnak semmivel sem tartoznak. 100
58. Péter casinói apát a pannonhalmi szentmártoni apátságot a casinói kolostor jogairól és szabadságairól értesíti. . . 101
59. Az esztergami káptalan bizonysága, hogy a pannonhalmi sz.-mártoni és a somogyvári sz. egyedi apátságok közti egyenetlenségek barátságos úton egyenlíttettek ki. 102
60. Opus győri kanonok végrendelete. 105

1211.

61. II. Endre király a tihanyi apátság jószágait megerősíti. 106
62. János esztergami érsek az esztergami káptalant a nagyszombati templommal és annak jövedelmeivel adományozza meg. 126

1212.

63. III. Incze pápa a pannonhalmi sz. mártoni apátságot Deáky (Sala) birtokában oltalmazza. 127
54. Adenulf casinói apát a pannonhalmi sz. mártoni apátot az imádság és keresztyén erények közösségére szólítja fel . . 128

1213.

65. II. Endre király a pannonhalmi szentmártoni apátságnak megerősíti szent László és Salamon királyok adományait. 129

1214.

66. Gertrud királyné és segédbírái itélete Uriás sz. mártoni apát, Posony vára jobbágyai és a pozsonyi polgárok közt. . . 132
67. III. Incze pápa a pannonhalmán levő sz. mártoni apátság számára Deáky (Sala) birtoka tekintetében intézkedik. . 136

1215.

68. III. Incze pápa az esztergami érsek és a pannonhalmi szent mártoni apát közt ugyan a deáki tizedről folyó perben intézkedik. 137
69. A győri püspök mint kiküldött bíró és segédbírái a pannonhalmi szentmártoni és a somogyvári szentegyedi apátságok közt a somogymegyei tizedek ügyében itélnek. 138

1216.

70. Barátságos egyesség Uriás pannonhalmi szentmártoni apát és János gróf közt Runka helységben levő bizonyos földnek ügyében. 139

1217.

71. II. Endre király adakozása a sz. Jánosrendiek számára. 140
72. III. Honorius pápa meghagyja magyarország főpapjainak, hogy az egyházi jövedelmeknek huszadrészét a szent föld segedelmére gyüjtsék és a bejövendő pénz kellő kezeléséről gondoskodjanak. 142
73. III. Honorius pápa C. újonan választott székesfehérvári prépostot megerősíti. 144
74. III. Honorius pápa tudósítja a genuai érseket, hogy II. Endre magyar király és az ausztriai herczeg keresztes hadjáratra indúlván, a Boldogasszony születésének legközelebbi ünnepén Cyprus szigetén találkozni fognak. 144
75. III. Honorius pápa ez iránt a jeruzsálemi királyt is értesíti. 146
76. III. Honorius pápa a Jánosrendi vitézek Magyarországban elidegenitett javainak visszaszerzése iránt intézkedik. . 146
77. III. Honorius pápa a keresztyéneket buzdítja, hogy II. Endre magyar királyt keresztes hadjáratában segítsék. . . . 147

1218.

78. III. Honorius pápa a pannonhalmi szentmártoni és a pilisi apátságok közti perben intézkedik 150
79. III. Honorius pápa megerősíti a laberiai szentmiklósi kolostornak jószágait, melyeknek nagyrésze Magyarországban fekszik. 151
80. III. Honorius pápa a sz.mártoni apátság jogait oltalmazza. 154
81. III. Honorius pápa megerősíti a német rend számára Vilmos erdélyi püspöknek a Barczaság jövedelmeire és birtokára vonatkozó 1213-ki adományát. 155
82. III. Honorius pápa megerősíti a Jánosrendiek számára II. Endre magyar király 1217-iki adományozásait. — a) Száz ezüst gira jövedelmét általában. 156
83. b) Száz ezüst gira jövedelmét Margati vára védelmezésére 157
84. c) A sopronyi és drávamelléki jövedelmeket; 158
85. d) Száz ezüst gira jövedelmét Crati várának védelmezésére; 159
86. III. Honorius pápa a nagyhalmi tized ügyében intézkedik. 160
87. Pál és Tamás grófok és rokonaik adománya az elefánti egyház számára. 161

1219.

88. III. Honorius pápa Ugrint szenteli fel kalocsai érseknek. . 163
89. III. Honorius pápa az esztergami és a kalocsai érsekeket felszólítja, rendelkezésére néhány alkalmatos hittérítőt küldeni 163

Lap

1220.

90. III. Honorius pápa bizonyos ügyben a csanádi püspök kártalanításáról gondoskodik. 165
91. Miklós nádor megerősíti bíróilag a pannonhalmi sz.mártoni apátságnak Sown helységben levő birtokát. 166
92. Miklós nádor itélete a pannonhalmi sz.mártoni apát és a somogymegyei várjobbágyok közt Wicha helységben fekvő bizonyos foldekről. 167
93. Miklós nádor a pannonhalmi apátnak Zurunca helységben lakó több szolgákat itél oda. 168
94. Miklós nádor itélete Fen helységben levő földek felett a pannonhalmi szentmártoni apátság számára. 169
95. A győri káptalan bizonyságot ad a pannonhalmi szentmártoni apátság és a nemes Tütüsiek közti határjárásról. . 170

1221.

96. II. Endre király privilegiuma, melylyel a pannonhalmi sz.-mártoni apátságnak Ölbő, Bársonyos, Szőlős, Écs, Gamas stb. helységekben fekvő birtokait megerősíti. 171
97. III. Honorius pápa a pannonhalmi sz.mártoni apát és a zágrábi püspök közt a somogymegyei tized ügyében intézkedik. 175
98. III. Honorius pápa az esztergami érseknek a pénzverés utáni tized jövedelmét elismeri. 178
99. III. Honorius pápa az egyházi átok bizonyos esetei iránt intézkedik. 178
100. III. Honorius pápa az egyházi átoknak egy másik esete iránt intézkedik. 179
101. Miklós nádor megerősíti azon barátságos egyezkedést, melyet a pannonhalmi sz.mártoni apát Beus fiaival Bársonyos helységben fekvő földekre nézve kötött. 180
102. A győri káptalan Poto grófnak az ausztriai sz. kereszti apátság számára Sasunban tett alapítványáról ad bizonyságot. 182
103. Benedek tatai apátnak birtokátruházási ügyre vonatkozó megerősítése. 182

1222.

104. II. Endre király az ausztriai szentkereszti apátságnak Legentő helységben levő alattvalóit bizonyos szabadságokkal ruházza fel. 183
105. III. Honorius pápa R-t, II. Endre káplánját, ki a keresztet tüzte ruhájára, az apostoli szék pártfogása alá veszi. . 184
106. III. Honorius pápa N-t sopronyi ispánt, ki a keresztjelt füzte ruhájára, az apostoli szék különös pártfogása alá veszi. 185
106. b) Gunczel ravazdi (Szent-Márton mellett) születésü spalatoi érsek egyessége a pannonhalmi szent-mártoni apáttal és conventtel. 186

47

1219—1222.

107. Kozma győri püspök bizonyos pert a bakonybéli apát és a győri káptalan közt kiegyenlít. 187

1222.

108. A győri káptalannak bizonyos adásvevési és birtokátruházási ügyről kiadott bizonysága. 188
109. A pannonhalmi szentmártoni apátság Nyulas helység birtokában bíróilag megerősíttetik. 189

1222.

110. III. Honorius pápa Margitot, konstantinápolyi császárnét, III. Béla magyar király leányát, az apostoli szék különös pártfogása alá veszi. 190
111. III. Honorius pápa II. Endre királyt új keresztháborúra buzdítja. 191
112. A győri káptalan előtt kötött barátságos egyesség. . . . 194
113. Bors gróf a családja által alapított borsmonostrai apátság birtokáról gondoskodik. 195

1224.

114. II. Endre király a pannonhalmi szentmártoni apátságot Gönyővel adományozza meg. 196
115. III. Honorius pápa meghagyja az esztergami érseknek, hogy a pannonhalmi szentmártoni apátság számára bizonyos ügyekben az igazság szolgáltatását szorgalmazza. . . 198
116. III. Honorius pápa inti a vácsi püspököt, hogy Béla ifjabb királyt tanácsával segítse. 199
117. III. Honorius pápa Magyarország érsekeinek és püpökeinek meghagyja, hogy a német rendet a neki II. Endre királytól átengedett Barczaságnak birtokában ne háborgassák. . . 200
118. Honorius pápa a Somogymegyei tizedek peres ügyében a pannonhalmi szentmártoni apát és a veszprémi káptalan közt intézkedik. 202
119. II. Frigyes római-német császár III. Honorius pápát a sz. föld ügyeiről értesítvén, a keresztyén fejedelmeket s névszerint a magyar királyt is újkeresztes háborúra buzdíttatni kívánja. 204
120. A velenczei doge és annak tanácsa bizonyos kalmároknak magyar földön történt fosztogatási esete iránt vizsgálatot rendelnek 205
121. Trau városban hagyatéki per a pápától kiküldött bírák előtt. 206

1224 körül.

122. A királyi biztosok Kusok helység birtokállapotáról itélnek. 208

1225.

123. II. Endre király a pannonhalmi szentmártoni apátságot Gönyővel adományozza meg. 208

Lap

124. III. Honorius pápa a veszprémi püspök és a székesfehérvári Jánosrendiek közti perben intézkedik. 211
125. A velenczei kormánynak Arbe dalmatiai sziget ügyeire vonatkozó rendelete. 213

1225 körül.

126. Iván lovag végrendelete. 214

1226.

127. Uriás pannonhalmi szentmártoni apát rendelete az apátság birtokviszonyairól, melyet II. Endre király megerősít . . 215
128. II. Endre király Tivald nevű vitéz katonának jeles tettét jutalmazza. 217
129. III. Honorius pápa a pannonhalmi szentmártoni apátság jogait erősíti meg. 219
130. Miklós nándor Fen helység birtokáról ismét itél. . . . 220
131. Miklós nádor a pannonhalmi sz.mártoni apátnak több szolgát itél meg. 221
132. A pannonhalmi sz.mártoni apátság és a szent Jánosrendiek közt a Somogymegyei tizedek ügyében per levén, a két fél választott bírákban egyez meg. 222

1227.

133. II. Endre király Jakabnak, Zochyn fiának, intézkedését, melynél fogva gönyői birtokát a pannonhalmi szentmártoni apátságra átruházza, megerősíti. 223
134. III. Honorius pápa II. Endre királyt, és Magyarország főpapjait és főurait új keresztes háborúra szólítja fel. . . . 224
135. III. Honorius pápa Magyarország érsekeinek és püspökeinek az új keresztes háború hirdetését hagyja meg. . . 226
136. Honorius pápa II. Frigyes római császárt, míg a keresztes hadjáratban távol lesz, az apostoli szék különös oltalma alá vevén, Magyarország főpapjait ez iránt értesíti. . . . 227
137. IX. Gergely pápa Uriás pannonhalmi szentmártoni apátnak az apátság jószágai körüli rendelkezéseit erősíti meg. . . 228
138. IX. Gergely pápa a zágrábi prépost és káptalan számára Imre és II. Endre királyok privilegiumait és II. István zágrábi püspök adakozását megerősíti. 229
139. IX. Gergely pápa a zágrábi püspök számára a magyar királyoknak több privilegiumait megerősíti 231
140. IX. Gergely pápa a zágrábi püspök számára szent László királynak 1134. bíróilag oda ítélt alapítványát erősíti meg. 242
141. IX. Gergely pápa a pannonhalmi szentmártoni apátság és a székesfehérvári káptalan közt a somogymegyei tizedek peres ügyében intézkedik. 243

Lap

142. IX. Gergely pápa a pannonhalmi szentmártoni apátság és Demeter gróf közti, a németujvári kolostor jogaira vonatkozó, peres ügyben intézkedik. 244
143. IX. Gergely pápa biztosítja a pannonhalmi szentmártoni apátságot, hogy a zágrábi püspök privilegiumainak pápai megerősítése jogainak semmi sértését nem foglalja magában. 245
144. IX. Gergely pápa az esztergami érsek és a pannonhalmi apát közti egyenetlenségek ügyében intézkedik. . . . 246
145. IX. Gergely pápa ismét megerősíti Uriás pannonhalmi sz.-mártoni apátnak az apátság jószágaira vonatkozó intézkedését. 247

1229.

146. II. Endre király Ugrin kalocsai érseknek a pannonhegyi sz.-mártoni és a száva szent-demeteri apátok közti Mirot nevü halastóra vonatkozó itéletét erősíti meg. 248
147. II. Endre király a templomosok rendét Kon helységgel adományozza meg. 250
148. IX. Gergely pápa a pannonhalmi sz.-mártoni apátság és a veszprémi káptalan közti peres ügyben intézkedik. . . . 253
149. IX. Gergely pápa a németujvári bold. asszony kolostorát illető peres kérdéseknek elintézését sürgeti. 254
150. IX. Gergely pápának ugyanazon ügyre vonatkozó más intézkedése. 255

1228 körül.

151. Kálmán galicziai király és szlavoniai herczeg Lőrincz, Ompud fia, vétkeinek büntetése iránt intézkedvén, egyszersmind Lipow nevü birtokot Demeter mesternek adja el. 256
151. b. (220) István szerb király a sztudeniczai kolostor számára tett adományának töredéke. (Ó-szláv nyelven.) 357
151. c. (221) István szerb király adománya a Meleda szigetén létező boldogságos asszony kolostora számára. (Ó-szláv nyelv.) 358
151. d. (222) István szerb király és fia Radoszló Szerbiában a zsiczai kolostort alapítják. (Ó-szláv nyelven.) 362
151. e. (223) István szerb király a ragúzai kereskedőket pártfogolja. (Ó-szláv nyelven.) 373
151. f. (224) István szerb király ismét a ragúzaiak kereskedéséről. (Ó-szláv nyelven.) 374
151. g. (225) István szerb király ugyanarról. (Ó-szláv nyelven.) 375
152. Az esztergemi káptalan bizonysága Ryucska és Béla nevü földek eladásáról. 257
153. A zágrábi káptalan Kulpató nevü nemesi birtoknak örök időre történt átruházásáról bizonyságot ad. 258
154. Brazza dalmatiai sziget bíráinak bizonysága. 259

1229.

155. II. Endre király a pannonhalmi szentmártoni apátság számára Miklós nádornak hét itéletét erősíti meg. 259

Lap

156. II. Endre király privilegiuma, melylyel az austriai szentkereszti apátság Leguentov nevű bessenyő birtokának lakosait adómenteseknek nyilatkoztatja. 261
157. II. Endre király a Borsod vártól fölmentett Zymhud földét Detre Zólyomi ügyvédének adományozza. 263
158. IX. Gergely pápának a pannonhalmi szentmártoni apátság és az esztergami szenttamási prépost közti törvénykezési rendelése. 264
159. IX. Gergely pápa a pannonhalmi szentmártoni apátság vagyonát igazságtalan károsítás ellen védi. 265
160. A pannonhalmi szentmártoni apátság és a székesfehérvári káptalan közti egyenetlenségek barátságos úton intéztetnek el. 266

1230.

161. II. Endre király a pannonhalmi szentmártoni apátságot sz. Jakab kápolnájával és földeivel adományozza meg. . . 269
162. Béla ifj. király az ausztriai sz. kereszti apátság magyarországbani jószágait megerősíti. 270
163 IX. Gergely pápa a bakonybéli apátság jogait megerősíti s az apátot és a kolostort pártfogása és oltalma alá veszi. . 272
164. IX. Gergely pápa Egyed káplánjának meghagyja, hogy P. aldiákont a győri prépostság birtokába igtassa. 276
165. IX. Gergely pápa a templomosok számára megerősíti Gyula bán és neje Ilona adományát. 277
166. Egyed, pápai kiküldött bírónak itélete a pannonhalmi szentmártoni apátság és a veszprémi káptalan közti perben. . 278

1231.

167. II. Endre király a pannonhalmi szentmártoni apátságnak Billa helységet adományozza 282
168. II. Endre király előtt a győri káptalan és M. mester közti pernek elintézése. 283
169. IX. Gergely pápa az esztergami érseknek koronázási jogát megerősíti. 284
170. IX. Gergely pápának némely elkövetett erőszakodásokért az anyaszentegyházbóli kizárásra meghatalmazó oklevele. . 285
171. IX. Gergely pápa a pannonhalmi szentmártoni apátság és a veszprémi püspök közt a Somogy megyei tizedek ügyében kötött egyezkedést megerősíti. 287
172. IX Gergely pápa a pannonhalmi szertmártoni apátság és Demeter gróf közti peres ügyben ismét intézkedik . . . 288
173. IX. Gergely pápa a pannonhalmi szertmártoni és a pilisi apátságok közti peres ügyben intézkedik 288
174. Uriás pannonhalmi apát és Paulin gróf közti egyesség. . . 290
175. A pannonhalmi szentmártoni convent birtokeladásról tesz bizonyságot. 291

Lap

1232.

176. II. Endre király adakozása a bakonybéli kolostor számára. 292
177. II. Endre király adománya a bakonyi szentkereszti egyház számára. 293
178. IX. Gergely pápa intézkedése a keresztes háborúk ügyében. 294
179. IX. Gergely pápa a szerémi püspökség ügyében rendelkezik. 296
180. IX. Gergely pápa Béla ifjabb királyt felszólítja, hogy a német rendnek elfoglalt földét adja vissza. 297
181. IX. Gergely pápa a boszniai püspök ellen emelt eretnekségi vád ügyében intézkedik. 298
182. IX. Gergely pápa a pannonhalmi szentmártoni apátság és a somogyi esperestség közt a Somogy megyei tizedekre nézve kötött egyességet megerősíti. 300
183. IX. Gergely pápa a Garan melletti szentbenedeki apátságnak megengedi, hogy egyházi interdictum idejében is bizonyos korlátok közt az istentiszteletet végezhesse. . . . 301

1233.

184. II. Endre király az austriai szentkereszti apátságnak a soproni só jövedelmét megerősíti. 302
185. II. Endre király a szolgálatban elaggott Detre ispán ifjabbik fiának Miklósnak, a Liptó vármegyei Újfalut adományozza. 304
186. II. Endre adománya a pannonhalmi apátság számára. . . 305
187. Béla ifjabb király esküje, hogy ő az atyja II. Endre király s Jakab prenesztei püspök és pápai követ közt megállapított egyességet meg fogja tartani. 306
188. Béla ifjabb király a borsmonostrai apátság számára II. Endre királynak Sydan helyre vonatkozó adományát megerősíti. 308

1233 körül.

189. Jakab prenesztei püspök és pápai követ Fábián nevű lovag egyházi büntetése ügyében intézkedik. 310

1233.

190. Jakab prenesztei püspök és pápai követ előtt Uriás pannonhalmi apát és a somogymegyei papság a tized ügyében egyességre lépnek. 312
190. b.(226) Szabbás szerbiai érsek a Vraninában levő sz.miklósi kolostort a zetai püspök hatóságától felmenti. (Ó-szláv ny.) 376
191. Bertalan veszprémi püspök nyilatkozata a samsói kápolna ügyében. 314
192. A vigmani ispánoknak itélete Uriás pannonhalmi apát, és a szemtei vár jobbágyai közt. 315

1234.

193. IX. Gergely pápa Kálmánt, szlavoniai herczeget, inti, hogy a pannonhalmi apátságot somogyi tizedében ne károsítsa. 316

Lap

194. IX. Gergely pápa Fábián lovag ellen, ki a pannonhalmi apátságnak jogait és jószágait háborgatta, intézkedik. . . 317
195. IX. Gergely pápa a kúnok püspökének részére az esztergami érsek, akkor ott pápai követ, rendeletét megerősíti. . . . 318
196. IX. Gergely pápa Kálmán királyt a katholika hit érdekében működésre szólítja fel. 319
197. IX. Gergely pápa Kálmán királynak megengedi, hogy az egyházi interdictum alatt levő helyeken isteni szolgálatot tarthasson. 320
198. IX. Gergely pápa a boszniai eretnekek ellen harczoló kereszteseket pártfogása alá veszi 321
199. IX. Gergely pápa Kálmán királyt, ki a boszniai patarénok ellen keresztes hadba indúlt, az apostoli szék különös pártfogása alá veszi. 322
199. b. (227) István szerb király vám és adószabadságokat igér a ragúzaiaknak. (Ó-szláv nyelven.) 380
200. Jakab prenestei püspök és pápai követ a pannonhalmi apátság és Fábián lovag közti perben itél. 323
201. A pannonhalmi szentmártoni apátság és a székesfehérvári káptalan közti per választott bírák itélete által elintéztetik. 325
202. A bakonybéli apátság és a győri várnak jobbágyai közti határigazítás. 331

1235.

203. IX. Gergely pápa Magyarország főpapjainak meghadja, hogy az apostoli széktől kiküldött bírák itéleteit foganatosítsák. 333
204. IX. Gergely pápa a pannonhalmi apátság birtokának háborgatói ellen határozott egyházi kiátkozás büntetésének végrehajtását sürgeti. 334
205. IX. Gergely pápa Jolánt II. Endre király leányát, az apostoli szék pártfogása alá veszi. 335
206. IX. Gergely pápa II. Endre királyt felszólítja, hogy a pannonhalmi apátságot Fábián lovag háborgatásai ellen oltalmazza. 336
207. IX. Gergely pápa az egyházak számára fizetendő pénzösszegre nézve II. Endre királynak meghosszabítja a határidőt. 338
208. IX. Gergely pápa rendeli, hogy az apostoli szék különös parancsa nélkül II. Endre királyra és családjára az egyházi átok, vagy interdictum ne határoztassék. 339
209. IX. Gergely pápa a II. Endre királytól újonan fogadott keresztes hadjáratra nézve intézkedik 340
210. IX. Gergely pápa II. Endre király káplánainak tilos misézés miatti büntetése iránt intézkedik. 341
211. IX. Gergely pápa az esztergami érsek és a Garam melletti sz. benedeki apátság közti ügyben intézkedik 342
212. A pápától kiküldött végrehajtók Bertalan veszprémi püspököt a 204. sz. alatti pápai bullának teljesítésére intik . . 343

213. A pápától kiküldött végrehajtók a 204. s
lának foganatosítását sürgetik . .
214. Poglizza dalmatiai kerületnek magyar
tali alapítása. . . . . .

1204—1235.

215. A bakonybéli apátság és a noszlopi várj
béktilés, II. Endre király korából. . .

ÁRPÁDKORI
ÚJ
OKMÁNYTÁR.
I.

Lap

213. A pápától kiküldött végrehajtók a 204. sz. alatti pápai bullának foganatosítását sürgetik 344
214. Poglizza dalmatiai kerületnek magyar országi nemesek általi alapítása. 345

1204—1235.

215. A bakonybéli apátság és a noszlopi várjobbágyok közti kibékülés, II. Endre király korából. 346

ÁRPÁDKORI
ÚJ
OKMÁNYTÁR.
I.

ÁRPÁD-KORI
ÚJ
OKMÁNYTÁR.

1.

Szent-István törvényeinek eredeti szövege.

(Sancti Stephani Regis Decretorum)

(liber I.)

Prefatio Regalis Decreti.

REGNANTE Diuina clementia opus Regalis dignitatis al(i)monia katholice fidei effectum, amplius ac solidius alterius dignitatis operibus solet esse. Et quoniam unaqueque gens propriis utitur legibus, idcirco nos quoque Dei nutu nostram gubernantes monarchiam, antiquos ac modernos imitantes Augustos, decretali meditatione nostre statuimus genti, quemadmodum honestam et innoffensam ducerent uitam, ut sicut Diuinis legibus sunt ditati, similiter etiam secularibus addicti: ut quantum boni in his Diuinis ampliantur, tantum rei in istis multentur. Que autem decreuimus, in sequentibus subnotauimus lineis.

Capitula huius libri.

I. De statu rerum ecclesiasticarum.

II. De potestate Episcoporum super res ecclesiasticas eorumque convenientia cum laicis.

III. Quales debeant esse accusatores et testes clericorum.

IV. Item de eodem.

V. De labore sacerdotum.

VI. De concessione Regali propriarum rerum.

VII. De retentu Regalium rerum.

VIII. De obseruatione dominici diei.

VIIII. Item alia.

X. De obseruatione IIII temporum.

XI. De obseruatione sexte ferie.

XII. De his qui sine confessione moriuntur.

XIII. De obseruanda Christianitate.

XIIII. De homicidiis.

XV. De his qui suas uxores occidunt.

XVI. De euaginatione gladii.

XVII. De perjuris.

XVIII. De libertis.

XVIIII. De conuentu ad ecclesiam, et de his qui murmurant vel locuntur in ecclesia hora misse.

XX. De non recipiendis seruis vel ancillis in accusatione et testimonio super dominos suos vel dominas.

XXI. De his qui alienis seruis libertatem querunt.

XXII. De his qui liberos in seruitutem redigunt.

XXIII. De his qui alterius milites sibi tollunt.

XXIIII. De his qui alterius sibi hospites tollunt.

XXV. De (his) qui flagellantur sua quaerentes.

XXVI. De uiduis et orphanis.

XXVII. De raptu puellarum.

XXVIII. De fornicantibus cum ancillis alterius.

XXVIIII. De his qui petunt sibi ancillas in uxores.

XXX. De his qui extra Regnum suas fugiunt uxores.

XXXI. De furto mulierum.

XXXII. De incendiis mansionum.

XXXIII. De strigis.

XXXIIII. De maleficis.

XXXV. De inuasione domorum.

I. De statu rerum ecclesiasticarum. QUISQUIS fastu superbie elatus domum Dei ducit contemptibilem, et possessiones Deo consecratas, atque ad honorem Dei sub Regia inmunitatis defensione constitutas inhoneste tractauerit vel infringere presumpserit, quasi inuasor et uiolator domus dei excommunicetur. Decet etenim ut indignationem ipsius domini Regis sentiat, cuius benivolentie contemptor et constitutionis preuaricator extitit. Nichilominus tamen Rex sue concessionis inmunitatem ab omnibus ditionis sue illesam conservari precipiat. Assensum uero non prebeat inprouide

affirmantibus, non debere esse res dominicas, id est domino dominantium traditas. Ita sunt sub defensione Regis, sicuti proprie sue hereditatis. Magisque advertat, quia quanto Deus excellentior est homine, tanto prestantior est Diuina causa mortalium possessione. Quarum Divinarum rerum defensor et custos Diuinitate statutus, diligenti cura non solum eas seruare, sed etiam multiplicare debet, magisque illa prestantiora, quam sua defendere oportet et augmentare. Si quis igitur insanus inoportunitate inprobitatis sue Regem a recto proposito peruertere temptaverit, nullisque remediis mitigari posse uisus fuerit, obsequiis aliquibus transitoriis sit necessarius, abscidendus ab eo proiciendusque est, iuxta illud euangelicum: Si pes, manus vel oculus tuus scandalizat te, amputa vel erue eum, et proice abs te.

II. De potestate Episcoporum super res ecclesiasticas, eorumque convenientia cum laicis. VOLVMVS ut Episcopi habeant potestatem res ecclesiasticas prouidere, regere et gubernare, atque dispensare secundum canonicam auctoritatem. Volumus ut et laici in eorum ministerio obediant Episcopis ad regendas ecclesias, uiduas et orphanos defensandos, et ut obedientes sint ad eorum Christianitatem servandam. Consentientesque sint comites et iudices presulibus suis ad iustitias faciendas, iuxta precepta legis Divine. Et nullatenus per aliquorum mendacium vel falsum testimonium, neque periurium, aut per premium lex iusta in aliquo deprauetur.

III. Quales debeant esse testes et accusatores clericorum. TESTES autem et accusatores clericorum sine aliqua sint infamia, uxores et filios habentes, et omnino Christum predicantes.

IIII. Item de eodem. TESTIMONIVM laici aduersus clericum nemo recipiat. Nemo enim clericum quemlibet in publico examinare presumat, nisi in ecclesia.

V. De labore sacerdotum. SCITOTE fratres cuncti, quod super omnes uos laborat sacerdos. Unusquisque enim uestrum suum fert laborem proprium, ille uero et suum et singulorum. Et ideo sicut ille pro omnibus uobis, ita et uos omnes pro eo suorum operum laborare debetis, in tantum ut si necessitas fuerit, animas uestras pro eo ponatis.

VI. De concessione Regali propriarum rerum. DECREVIMUS nostra Regali potentia, ut unusquisque habeat facultatem sua diuidendi, tribuendi uxori, filiis filiabusque, atque parentibus siue ecclesie; nec post eius obitum quis hoc destruere audeat.

VII. De retentu Regalium rerum. VOLVMUS quidem, ut sicuti ceteris facultatem dedimus dominandi suarum rerum, ita etiam res, milites, servos et quidquid ad nostram Regalem dignitatem pertinet, permanere immobile; et a nemine quid inde rapiatur aut substrahatur. Nec quisquam in his predictis sibi favorem acquirere audeat.

VIII. De observatione dominici diei. SI QUIS igitur presbyter vel comes, siue aliqua alia persona fidelis, die dominica invenerit quemlibet laborantem, siue cum bubus, tollatur sibi bos, et civibus ad manducandum detur. Si autem cum equis, tollatur equus, quem dominus bove redimat, si velit. Et idem bos, manducetur ut dictum est. Si quis aliis instrumentis, tollantur instrumenta et vestimenta, que, si velit, cum cute redimat.

IX. Item aliud. A SACERDOTIBUS uero et comitibus commendetur omnibus uillicis, ita ut illorum iussu omnes concurrant die dominica ad ecclesiam, maiores ac minores, uiri ac mulieres, exceptis qui ignes custodiunt. Si quis uero non obseruationis remanebit per illorum negligentiam, uapulent ac depilentur.

X. De observatione IIII-or temporum. SI QVIS quatuor temporum ieiunia, cunctis cognita, carnem manducans uiolauerit, per spatium unius ebdomade inclusus ieiunet.

XI. De observatione VI-te ferie. SI QVIS in sexta feria ab omni christianitate obseruata carnem manducauerit, per unam ebdomadam luce inclusus ieiunet.

XII. De his qui sine confessione moriuntur. SI QVIS tam perdurato corde est, quod absit ab omni christiano, ut nolit confiteri sua facinora, secundum suasum presbyteri, hic sine omni Diuino officio et elemosynis iaceat, quemadmodum infidelis. Si autem parentes et proximi neglexerint uocare presbyteros, et ita subiacet absque confessione morti, diletur orationibus et consoletur elemosynis

sed parentes lavent negligentiam ieiuniis, secundum arbitrium presbyterorum. Qui vero subitanea periclitantur morte, cum omni ecclesiastico sepeliantur honore. Nam Divina iudicia occulta nobis sunt et incognita.

XIII. De observanda Christianitate. SI QVIS obseruatione Christianitatis neglecta et negligentie stoliditate elatus quod in eam commiserit, iuxta qualitatem offensionis ab Episcopo per disciplinas canonum iudicetur. Si uero rebellitate instructus renuerit sibi impositum eque sufferre, iterum eodem iudicio restringatur, et etiam usque septies. Tandem super omnia si resistens et abnuens invenitur, Regali iudicio, scilicet defensori Christianitatis, tradatur.

XIV. De homicidis. SI QVIS ira accensus aut superbia elatus spontaneum commiserit homicidium, sciat se secundum nostri Senatus decretum centum et X daturum pensas auri, ex quibus quinquaginta ad fiscum Regis deferantur, aliae vero L parentibus dentur, X autem arbitris et mediatoribus condonentur. Ipse quidem homicida secundum institutionem canonum ieiunet.

Item aliud. SI QVIS autem casu occiderit quemlibet, XII auri pensas persoluat, et sicut canones mandant, ieiunet.

Item de homicidiis servorum. Si alicuius seruus seruum alterius occiderit, reddatur seruus pro seruo, aut redimatur et penitentiam, quod dictum est, agat.

Item aliud. Si uero liber alicuius occiderit seruum, reddat alium seruum, vel pretium componat, et secundum canones ieiunet.

XV. De his qui suas uxores occidunt. SI QVIS comitum obduratus corde, neglectusque anima, quod procul sit a cordibus fidelitatem observantium, uxoris homicidio polluetur, secundum decretum Regalis Senatus cum quinquaginta iuvencis parentibus mulieris concilictur, el ieiunet secundum mandata canonum. Si autem miles vel alicuius uir ubertatis eandem culpam inciderit, iuxta eundem Senatum soluat parentibus X iuvencos, ieiunetque ut dictum est. Si wlgaris in eodem crimine inuenietur, cum quinque iuuencis cognatis reconcilietur, et subdatur praedictis ieiuniis.

XVI. De euaginatione gladii. Ut pax firma

et incontaminata per omnia maneat, tam inter maiores natu quam inter minores, cuiuscunque conditionis sunt, interdiximus omnino, ut nullus ad ledendum aliquem euaginet gladium. Quod si quis posthac stimulis sue audacie tactus temptaverit, eodem iuguletur gladio.

XVII. De periuris. Si quis ualentium fide commaculatus, corde pollutus, iuramento confracto periurio addictus invenietur, perditus manu periurium luat, aut cum quinquaginta iuvencis manum redimat. Si vero wlgaris periurus extiterit, manu amputata punietur, aut XII iuvencis redimetur, et ieiunet ut canones mandant.

XVIII. De libertis. SI QVIS misericordia ductus proprios seruos et ancillas libertate feriauerit cum testimonio, decreuimus, ut post obitum eius nemo inuidia tactus in seruitutem eos audeat reducere. Si autem libertatem promiserit, et morte inpediente non testificatus fuerit, habeat mulier illius uidua et filii potestatem hanc eandem libertatem testificari, et agapen facere pro redemptione animae sui mariti, qualitercunque uelit.

XIX. De conuentu ad ecclesiam, et de his qui murmurant vel locuntur hora misse. SI QVI ad ecclesiam uenientes ad audiendum Divinum officium, et ibidem hora solemnitatis missarum inter se murmurant, et caeteros inquietant, exponentes fabulas otiosas, et non intendentes Diuinas lectiones cum ecclesiastico nutrimento; si maiores sunt, increpati cum dedecore expellantur de ecclesia, si uero minores vel wlgares, in atrio ecclesie pro tanta temeritate coram omnibus ligentur, et corripiantur flagellis ac cesura capillorum.

XX. De non recipiendis seruis vel ancillis in accusationem vel testimonium super dominos vel dominas. VT GENS huius monarchie ab omni incursu et accusatione seruorum et ancillarum remota et quieta maneat, secundum decretum Regalis Concilii penitus interdictum est, ut nullius causa culpe aliqua seruilis persona contra dominos vel dominas in accusationem vel in testimonium recipiant (igy).

XXI. De his qui alienis seruis libertatem acquirunt. SI QVIS improuidus alienum servum

sine conscientia sui senioris ante Regem vel maiores natu et dignitate duxerit, ut soluto seruitutis iugo leuitatem libertatis sibi acquirat, sciat se, si diues est, quinquaginta iuuencos redditurum, ex quibus quadraginta debentur Regi, X uero seniori serui. Si uero pauper et tennis, XII invencos, ex quibus X Regi, duo seniori serui.

XXII. De his qui liberos in seruitutem rediguntur. QVONIAM igitur dignum Deo est et hominibus optimum, unumquemque sue industria libertatis vite cursum ducere, secundum Regale decretum statutum est, vt nemo comitum vel militum posthac liberam personam seruituti subdere audeat. Quod si elationis audacia sue stimulatus presumpserit, sciat se totidem ex proprio compositurum. Que uero compositio inter Regem et comites dividatur ut cetera.

Item de eodem. SED si quis actenus in seruitute retentus, pro libertate sui tuenda iudicium legale faciens securus exstiterit, tantummodo libertate fruatur, et ille a quo in seruitute tenebatur, nichil reddat.

XXIII. De his qui alterius milites sibi tollunt. VOLUMUS, ut unusquisque senior suum habeat militem, nec aliquis alter illum suadeat antiquum deserere seniorem et ad se uenire, inde enim litigium habet inicium

XXIV. De his qui hospites alterius sibi tollunt. SI QUIS hospitem cum benevolentia accipit et nutrimentum sibi honeste inpendit, quamdiu secundum propositum nutritur, non deserat suum nutritorem, nec ad aliquem alium suam deferat hospitalitem (igy).

XXV. De (his) qui flagellantur querentes. SI CVIVS miles aut seruus ad alium fugerit, et is cuius miles vel servus fuga lapsus est, suum miserit legatum ad reducendos eos, et is legatus ibidem a quoquam percussus et flagellatus extiterit, decernimus nostrorum Primatum conuentu, ut ille idem percussor X soluat iuuencos.

XXVI. De viduis et orphanis. VOLVMVS quidem, ut et uiduae et orphani sint nostre legis participes, tali tenore, ut si qua uidua cum filiis filiabusque remanserit, atque nutrire eos, et remanere cum illis quamdiu uixerit, promiserit, habeat potestatem a nobis sibi concessam hoc faciendi, et a nemine iterum cogatur in coniugium. Si uero mutato uoto

XXX. De his qui extra Regnum suas fugiunt uxores. VT GENUS utriusque sexus certa lege et absque iniuriis maneat et uigeat, in hoc Regale decretum statutum est, ut si quis proteruitate preditus, propter abhominationem uxoris patriam effugerit, uxor cuncta que in potestate mariti habebantur, possideat, dum uelit expectare virum, et nemo in aliud coniugium cogere presumat; et si sponte nubere uelit, liceat sumptis congruis uestimentis, et dimissis ceteris bonis ad connubium ire. Et si uir hoc audito redierit, ne liceat sibi aliam ducere, preter suam, nisi cum licentia Episcopi.

XXXI. De furto muliervm. CVM igitur cunctis horrendum et omnibus abhominabile sit, virilem sexum repertum furtum fecisse, et magis magisque sexum femineum; secundum Regalem Senatum decretum est, ut si aliqua mulier maritata furtum commiserit, a marito redimetur; et si secundo eandem culpam inciderit, similiter redimetur; si uero tertio uenumdetur.

XXXII. De incendiis mansionvm. SI QVIS per inimicicias alterius edificia igne cremauerit; decreuimus, ut et edificia restituat, et quidquid suppellectilis arsum fuerit, et insuper XVI iuuencos, qui valent XL solidos.

XXXIII. De strigis. SI QVA striga inuenta fuerit, secundum iudicialem legem ducatur ad ecclesiam, et commendetur sacerdoti ad ieiunandum fidemque docendam; post ieiunium uero domum redeat. Si secundo in eodem crimine inuenietur, simili ieiunio subiciatur; post ieiunium uero in modum crucis in pectore et in fronte atque inter scapulas incensa claue ecclesiastica domum redeat. Si uero tertio iudicibus tradatur.

XXXIV. De maleficis. VT CREATURA Dei ab omni lesione malignorum remota, et a nullo detrimentum sui passura maneat, nisi a Deo, a quo et augmentatur, secundum decretum Senatus statuimus magni cautionem terroris ueneficis ac maleficis, ut nulla persona maleficio aut ueneficio quemquam hominum subuertere a statu mentis aut interficere audeat. Ast si quis uel que posthac hoc presumpserit, tradatur in manus maleficio lesi, aut in manus parentum eius, secundum uelle eorum diiudicandum. Si uero sortilegio utentes inue-

nientur, ut faciunt in cinere aut his similibus, ab Episcopis flagellis emendentur.

XXXV. De inuasione domorum. VOLUMUS ut firma pax et unanimitas sit inter maiores et minores, secundum apostolum: Omnes unanimes estote, et caetera; nec aliquis alium inuadere audeat. Nam si quis cómitum post diffinitionem huius communis concilii tam contumax extiterit, ut alium domi querat ad perdendum eum atque sua dissipare si dominus domi est, et secum pugnauerit vel interfecerit, luat secundum legem de euaginatione gladii confectam. Si autem comes ibidem occubuerit, sine compositione iaceat. Si uero ilie non superuenerit, sed suos milites miserit, centum iuuencis componat inuasionem.

Si uero miles quis curtim vel domum alterius militis inuaserit, X iuvencis componat inuasionem; si uulgaris quidem alterius sui similis mansiunculas invaserit, V iuvencis soluat incursionem.

EXPLICIT liber primus.

(Sancti Stephani Regis Decretorum)

(liber II.)

I. De Regali dote ad Ecclesiam. DECEM uille ecclesiam edificent, quam duobus mansis totidemque mancipiis dotent, equo et iumento, sex bubus et duabus vaccis, XXX minutis bestiis; uestimenta uero et coopertoria Rex prouideat, presbyterum et libros Episcopi.

II. De successoribus regalivm beneficiorum. Consensimus igitur petitioni totius Senatus, ut unusquisque propriorum simul et donorum Regis dominetur, dum uiuit, excepto quod ad Episcopatum pertinet et Comitatum, ac post eius uitam filii simili dominio succedant. Nec pro ullius causa reatus detrimentum bonorum suorum patiatur quis, nisi consiliatus mortem Regis aut traditionem Regni fuerit, vel in aliam fugerit prouinciam; tunc uero bona illius in Regiam ueniant potestatem Aut [illegible] in consilio Regie mortis aut

XXX. De his qui extra Regnum suas fugiunt uxores. VT GENUS utriusque sexus certa lege et absque iniuriis maneat et uigeat, in hoc Regale decretum statutum est, ut si quis proteruitate preditus, propter abhominationem uxoris patriam effugerit, uxor cuncta que in potestate mariti habebantur, possideat, dum uelit expectare virum, et nemo in aliud coniugium cogere presumat; et si sponte nubere uelit, liceat sumptis congruis uestimentis, et dimissis ceteris bonis ad connubium ire. Et si uir hoc audito redierit, ne liceat sibi aliam ducere, preter suam, nisi cum licentia Episcopi.

XXXI. De furto muliervm. CVM igitur cunctis horrendum et omnibus abhominabile sit, virilem sexum repertum furtum fecisse, et magis magisque sexum femineum; secundum Regalem Senatum decretum est, ut si aliqua mulier maritata furtum commiserit, a marito redimetur; et si secundo eandem culpam inciderit, similiter redimetur; si uero tertio uenumdetur.

XXXII. De incendiis mansionvm. SI QVIS per inimicicias alterius edificia igne cremauerit; decreuimus, ut et edificia restituat, et quidquid suppellectilis arsum fuerit, et insuper XVI iuuencos, qui valent XL solidos.

XXXIII. De strigis. SI QVA striga inuenta fuerit, secundum iudicialem legem ducatur ad ecclesiam, et commendetur sacerdoti ad ieiunandum fidemque docendam; post ieiunium uero domum redeat. Si secundo in eodem crimine inuenietur, simili ieiunio subiciatur; post ieiunium uero in modum crucis in pectore et in fronte atque inter scapulas incensa claue ecclesiastica domum redeat. Si uero tertio iudicibus tradatur.

XXXIV. De maleficis. VT CREATURA Dei ab omni lesione malignorum remota, et a nullo detrimentum sui passura maneat, nisi a Deo, a quo et augmentatur, secundum decretum Senatus statuimus magni cautionem terroris ueneficis ac maleficis, ut nulla persona maleficio aut ueneficio quemquam hominum subuertere a statu mentis aut interficere audeat. Ast si quis uel que posthac hoc presumpserit, tradatur in manus maleficio lesi, aut in manus parentum eius, secundum uelle eorum dliudicandum. Si uero sortilegio utentes inue-

XII. De iudicio gladii. Si quis gladio hominem occiderit, eodem gladio iuguletur.

XIII. De debilitatione membrorum. Si quis autem gladio euaginato alium quemlibet debilitauerit, vel in oculo, uel in pede, vel in manu, consimile damnum sui corporis paciatur.

XIV. De adulatoribus. Si quis falsum testimonium vel adulationis sermonem contra aliquos protulerit, tacereque eos deprecatus fuerit, ut astucia diaboli ad inuicem eos separet, soluat duas compositiones fallacis lingue pro reatu mendacii. Si uni soli adulatus fuerit, priuetur lingua.

XV. Ne furis testimonium recipiatur. Si quis illorum, qui uulgo uduornich uocantur, furtum commiserit, lege diiudicetur; testimonium autem eorum inter liberos non recipiatur.

(Explicit Decretum Stephani Regis).

Jegyzet. Szent István törvényeinek eredeti szövegét 1846. dr. Wattenbach Vilmos Stájerhonban az admonti kolostor könyvtárában egy XII. századi kézirati codexben fedezte fel. Ez előtt közönséges használásban a magyar törvénytárban (Corpus Juris Hungarici) létező szöveg volt, melyet a magyarországi törvények Ilosvai István egri nagyprépostnak saját kezével összeírt gyüjteményéből (ezen kézirat találtatik a bécsi császári udvari könyvtárban 8496. szám alatt) vettek Zsámboki János (lásd Bonfiniusnak ez által készített 1581. frankfurti kiadásában a függeléket); s Mossóczy Zakár és Telegdi Miklós püspökök (Decreta, Constitutiones et Articuli Regum Incl. Regni Ungariae stb. Nagyszombat 1584.); kiket a magyar törvénytár későbbi kiadói követtek. Ilosvai István forrását egy, Mátyás király korában készült, kéziratban találjuk, mely jelenleg szintén a bécsi csász. udv. könyvtárban őriztetik (3455. sz. a.). S minthogy ezeken kivül is a XV. század második felénél régibb önálló kézirat, hol sz. István törvényei még találhatók volnának, nem létezik; az admonti codex szövegét annál nagyobbra becsüljük, mert annak hitele a kritika legszigorúbb próbáját is kiállja. Eddigelé azt csak Endlicher István használta még (Die Gesetze des heiligen Stefan, Bécs, 1849.; és Rerum Hungaricarum Monumenta Arpadiana, Sangalli 1849. 310 l.). Kétségen kivül levén, hogy sz. István törvényei hazánk köz- és jogtörténeti emlékei közt a legfontosabbak egyike; itt azokat lehetőleg tiszta és kritikailag pontos alakban igyekeztünk közzétenni, a szöveget az admonti kézirattal, melynek legnagyobb szorgalommal készített hű hasonmása a Magyar Tud. Akademia könyvtára birtokában van, újonnan hasonlítván össze.

2.

Szent Brúnó tudósítása Kelet-Európa több népei közt tett térítési útazásáról, s különösen Magyarország akkori állapotjáról. A tudósítás II. Henrik római-német császárhoz van intézve. 1006 körül.

Viro Ecclesie pio, Heinrico Regi, B(runo) hic, quid nisi miser tantum? Quidquid Regem decet et cuncta cernenti domino Deo placet, dubio procul sapiat religiosus Rex. Est nemo vivens super terram, qui plus diligat vestram salutem secundum Dominum et qui plus velit omnem vestrum honorem secundum seculum, multo labore plenum. Frater vester optime carus, Episcopus Bruno, *cum moram facerem in terra Ungrorum*, dixit mihi, vos, o Rex, piam sollicitudinem circa me habere et valde nimis timere, ne vellem perire. Quod utique fecissem et facio, nisi prohiberet, qui adhuc prohibet, clemens Deus et senior meus Sanctissimus Petrus. Reddat tibi Deus meritum in terra viventium, quia, egregius (így) Rex, tu, qui debes pene procurare totum mundum, de me minimo servo tuo, ne perirem, dignatus es in nomine Domini habere hanc nobilem curam. Gratias Deo! Tu, cum sis Rex secundum sapientiam quam tibi Deus dedit, studium habes, ut sis bonus et catholicus rector, sis et qualem habere necesse est, Sancte Ecclesie pius et districtus auriga. Similiter et nos, miseri qualescunque, tamen tui, ne hanc vitam in vanum consumanus et nudi inveniamur in die mortis, quantum sola misericordia Sancti Spiritus flat, operari, laborare studium mittimus secundum illud optimi Pauli: *Non facio animam meam pretiosiorum, quam me.* Ergo, quantum ad me, nihil nisi malum facio tantum, quantum vero ad Dominum, ubi vult, citius dicto facit omne bonum. Opera Dei revelare et confiteri honorificum est; maxime vobis tacere non debeo, cuius sancta persuasione episcopus sum, qui de Sancto Petro euangelium Christi gentibus porto.

Certe dies et menses iam complevit integer annus, *quod, ubi diu frustra sedimus, Ungros dimisimus* et ad omnium paganorum crudelissimos Pezenegos viam arripuimus. Senior

Rutorum, magnus Regno et divitiis rerum, mensem retinuit me, et renitens contra voluntatem, quasi qui sponte me perdere voluissem, sategit mecum, ne ad tam inrationabilem gentem ambularem, ubi nullum lucrum animarum, sed solam mortem et hanc etiam turpissimam invenirem. Jam cum non potuit et de me indigno visio quedam eum terruit, duos dies cum exercitu duxit me ipse usque ad Regni sui terminum ultimum, quem propter vagum hostem firmissima et longissima sepe undique circumclausit. Salit de equo ad terram; me preeunte cum sociis, illo sequente cum maioribus suis egredimur portam; stetit ipse in uno, nos stetimus in alio colle, amplexus manibus crucem Christi ferebam, cantans nobile carmen: *Petre, amas me, pasce oves meas!* Finito responsorio, misit senior maiorem suum ad nos in hec verba: *Duxi te, ubi mea desinit terra, inimicorum incipit. Propter Deum rogo, ad meum dedecus ne perdas iuvenum vitam. Scio, cras ante tertiam sine fructu, sine causa debes gustare amaram mortem.* Remisi: *Aperiat tibi Deus paradisum, sicuti nobis aperuisti viam ad paganos.* Quid plura? nemine nocente duos dies ivimus. Tertia die, que est sexta feria, tribus vicibus: mane, meridie, nona omnes ad occisionem flexa cervice ducebamur, qui toties ab occurrentibus nobis hostibus (sic dixit dominus et dux noster Petrus) mirabili signo illesi exivimus. Dominica ad maiorem populum pervenimus; et datum est spatium vivendi, donec per currentes nuncios universus populus congregaretur ad concilium. Ergo ad nonam alia die dominica vocamur ad concilium, flagellamur nos et equi. Occurrunt vulgus innumerum cruentis oculis, et levaverunt clamorem horribilem; mille securibus, mille gladiis super nostram cervicem evaginatis, in frusta nos concidere minantur. Vexati sumus usque ad noctem, tracti in diversam partem, donec, qui nos de manibus eorum bello rapuerunt, maiores terre audita nostra sententia cognoverunt, ut sunt sapientes, quod propter bonum intravimus terram eorum. Ita, sicut iussit mirabilis Deus et pretiosissimus Petrus, quinque menses in eo populo stetimus; tres partes circuivimus, quartam non tetigimus, de qua meliorum nuncii ad nos venerunt. Circiter triginta animas Christianitate facta, in digito Dei fecimus pacem, quam, ut illi dixerunt, nemo preter nos facere posset. *Hec pax*, inquiunt, *per te facta est.*

Si firma erit, sicut doces, omnes libenter erimus Christiani. Si ille senior Ruzorum in fide titubaverit, debemus tantum intendere bello, non de Christianitate. Hac ratione perveni ad seniorem Ruzorum, qui satisfaciens propter Dominum dedit obsidem filium. Consecravimusque nobis episcopum de nostris, quem simul cum filio posuit in terre medium. Et facta est ad maiorem gloriam et laudem salvatoris Dei christiana lex in pessimo populo, qui sunt super terram, omnium paganorum. Ego autem nunc flecto ad Pruzos, ubi qui precessit precedere debet, qui illa omnia fecit et nunc facere debet: clemens Deus et senior meus pretiosissimus Petrus. Audivi enim *de nigris Ungris, ad quos, que numquam frustra vadit, sancti Petri prima legatio venit, quamvis nostri*, (quod Deus indulgeat!) *cum magno peccato aliquo cecarentur; qui conversi omnes facti sunt Christiani.* Hec omnia sola gloria Dei et optimi Petri; quantum ad me, nihil nisi peccatum, et hoc ipsum bonum perditum, nisi miserans Deus propter se faciat, augeat et addat propter sanguinem sanctorum et specialius eorum, qui nostro evo effusus super terram.

Mi senior, omnia bona fecisti ad meam causam. Deus tibi retribuat mercedem in resurrectionem iustorum, maxime quia curam geris mei, ne pro errore iuventutis secularia agam et spiritualia deseram. Inde erat, quod me abeunte videbaris irasci. Inde enim fuit, quod me et plura mea, digna risui, ad circumstantes heroes me absente irrisisti. Que tria: amorem, iram et derisum, nisi me diligeres, numquam circa me haberes; et nisi tu bonus esses, certe numquam, quod tibi in me malum videbatur, odio haberes. Dico pro consolatione: quantum vult Sanctus Deus misereri, pio Petro agente, nolo perire; quod cum sim in me turpis et malus, dono Dei vellem esse bonus. Dico pro oratione: Omnipotens et misericors Deus et me corrigat antiquum peccatorem, vosque faciat de die in diem numquam mortuo bono opere meliorem Regem. Si quis etiam hoc dixerit, quia huic seniori fidelitatem et maiorem amicitiam porto, hoc verum est. Certe deligo eum ut animam meam et plus quam vitam meam. Sed quem nil latet, pretiosum testem habeo communem Deum nostrum, quod per gratiam vestram diligo eum, quia quo plus possum, ad vos volo convertere illum. Ut autem salva cum venia Regis ita loqui liceat: Bonumne est

persequi Christianum, et habere in amicitia populum paganum? Que conventio Christi cum Belial, que comparatio luci ad tenebras? Quomodo conveniunt Zuarasi vel diabolus et dux sanctorum vester et noster Mauritius? Qua fronte coeunt sacra lancea, et que pascuntur humano sanguine, diabolica vexilla? Non credis peccatum, o Rex, quando Christianum caput, quod nefas est dictu, immolatur sub demonum vexillo? Nonne melius esset talem hominem habere fidelem, cuius auxilio et consilio tributum accipere et sacrum Christianismum facere de oppido pagano posses? O quam vellem non hostem, sed habere fidelem, de quo dico, seniorem Boleszlaum! Respondebis forsitan: *Volo.*

Ergo fac misericordiam, postpone crudelitatem. Si vis habere fidelem, desine persequi; si vis habere militem, fac cum bono, ut delectet. Cave, o Rex, si vis omnia facere cum potestate, numquam cum misericordia, quam amat ipse bonus, ne forsitan irritetur, qui te nunc adiuvat Jesus. Non contradicam Regi; fiat sicut Deus vult et tu vis. Nonne melius pugnare cum paganis propter Christianitatem, quam Christianis vim inferre propter secularem honorem? Certe homo cogitat, Deus ordinat. Nonne cum paganis et Christianis hanc terram in viribus Regni Rex intravit? Quam tamen Sanctus Petrus, cuius tributarium se asserit, et sanctus martyr Adalbertus nonne protexerunt? Si adiuvare nollent, numquam Sancti, qui sanguinem fuderunt et sub divino terrore multa miracula faciunt, quinque Martyres occisi in terra sua requiescerent. Mi here, non es Rex mollis, quod nocet, sed iustus et districtus rector, quod placet. Sed tantum hoc addatur, ut sis misericors, et non semper cum potestate, sed etiam cum misericordia populum tibi acquirere, et quod nunc in tribus partibus, tunc nec in una parte bellum habebis.

Sed hoc quid ad nos? Videat in sua sapientia iusti et boni tenax Rex, videant et in dando consilio optimus quisque Episcopus, Comes et Dux. Quod ad meam, imo Dei causam pertinet, unum dicam et alterum, quibus ultra non addam. Duo magna mala, que Deus et pugnans Petrus in rudi paganismo cepere, nova Ecclesia prope sentire debet. Primum, senior Bolezlavus, qui viribus animi et corporis consolari me ad convertendos Pruzos libentissime voluit, et nulli pecunie

ad hoc parcere decrevit. Ecce impeditur bello, quod sapientissimus Rex pro necessitate *dedit;* iuvare me in euangelio nec vacat nec valet.

Rursus, cum Liutici pagani sint et idola colant, non misit Deus in cor Regis hostes tales propter Christianismum glorioso certamine debellare, quod est iubente euangelio compellere intrare. Nonne magnus honor magnaque salus Regis esset, (ut Ecclesiam augeret et Apostolicum nomen coram Deo inveniret), hoc laborare ut baptizaretur paganus, pacemque donare adiuvantibus ad hoc Christianis? Sed in hac parte pendet omne malum, qua nec Rex fidem habet Bolezlavoni, nec ipse irato Regi. Eheu nostra infelicia tempora! Per Sanctum Imperatorem, magnum Constantinum, per exemplar religionis optimum Karolum! est nunc qui persequatur Christianum: nemo prope qui convertat paganum! Unde, o Rex, si dederis pacem Christianis, pugnaturus propter Christianitatem cum paganis, placebit tibi in die novissimo, cum, omnibus dimissis, steteris in conspectu Principis eo minori dolore et gaudio maiori, quo recordareris te maiora fecisse bona. Non est, quod timeat Rex, ne religionis homo, memor malorum, iungat se paganis. Tantum impossibilia nolite querere. Aliter, quomodo Rex vult noster, hic Boleslavo vos securum facit quia in eternum non debet dimittere et in expugnandis paganis semper debet vos diligentissime adiuvare et in omnibus libenter servire. O quanta bona et commoda in custodiendo Christianismo et in convertendo paganismo concurrerent, cum sicut pater Myseco cum eo qui mortuus est Imperatore, ita filius Boleslavus cum vobis, qui sola spes orbis superstat, viveret, nostro Rege!

Inter hec non lateat Regem, quod Episcopus noster cum egregio monacho, quem nostis, Rodberto ultra mare in Euangelium Suigis t r a n s m i s e r a t. Quomodo venientes nuncii verissime dixerunt, ipsum seniorem Suigiorum, cujus dudum uxor Christiana erat, gratias Deo baptizavit. Cum quo mille homines et septem plebes eandem gratiam mox ut receperunt. Quos ceteri indignati interficere querebant. Spem habentes omnes reverti cum Episcopo, ad tempus locum dederunt. De quorum habitu et reversione ad explorandum missi nuncii non redeunt. Quecumque docent, merito ad vos, vel-

uti ad Regem, qui me perfecit in euangelio, servus veste certa mandare curabo. Quid plura? scitote sub testimonio Christi: ubicumque possum, fidelissimus fautor sum vestre parti. Et quamvis nesciam orare in conspectu Domini, verum non desinam latrare, ut vos benedicat salutare Dei et in omni opere comitetur vos bona gratia Petri.

Vos vero quicquid in Liuticis et Pruzis convertendis consilium et auxilium potestis dare, ut pium Regem et spem orbis decet, nolite ces are, quia circa horum paganorum dura corda convertendo flante Spiritu Sancto noster labor nunc debet accingi omnisque opera et studium pugnante Petro indefesse consumi.

Vale, o Rex, vive vere Deo, memòr bonorum operum; morere tener virtutum et plenus dierum.

Jegyzet. Ezen tudósítás eredetie, mint látszik, Casselban létezik. *Hilferding* orosz író, ki azt a *Ruszkaja Beszjeda* czímű, Moszkvában megjelenő folyóirat 1856 ki I. kötetében a Nauki (tudományok) osztályában különös értekezésben (Neizdannoe szvidjetelsztvo szovremennika o Vladimirje szvjatom i Boleszlavje Chrobrom; azaz: Szent Vladimírról és bátor Boleszlóról kiadatlan egykorú tanuság, u. o. 1—34. l) dolgozta fel és tette közzé, annak csak másolatát használta, mely a hamburgi városi könyvtárban Uffenbach Zakar Konrád kézíratai közt létezik (Varia politico-historica, quae hinc inde conlexit stb. Z. C. ab Uffenbach MDCCXVI.; Histor. 321 sz. a. 438 sk. ll.), s melyet számára Kudriavszki ottani cs. orosz ügyvivő íratott le. Hilferding után Brúnó tudósítását, Jaffé Fülöp néhány szövegjavításával Miklosich Ferencz közölte (Slavische Bibliothek, II. köt. Bécs, 1858. 307 l.), s ennek nyomán Hunfalvy Pál (Magyar Nyelvészet, III. évfolyam, Pesten 1858. 158 sk. l.).

Szent Brúnó tudósításának nagy történeti fontosságát Kelet-Európára nézve Hilferding (az idézett értekezésben), Nyugat-Európa történetének szempontjából pedig legújabban Giesebrecht Vilmos (Geschichte der deut. Kaiserzeit, II. köt. Braunschweig 1858. 192—199 ll.) méltányolta. Hilferding egyszersmind Magyarország történetére is vonatkozik; s tekintetbe vévén azt, mikép Nagy Károly óta az ez által megújított nyúgati birodalom császárai Európa kelete irányában is uralkodási, állítólag történeti hivatásukat hirdették és igyekeztek érvényesíteni, melynél fogva minden újonan megtérített népeknek fejedelmei nekik mintegy végzetszerinti csak hübéresei (vasalli) legyenek; s kiemelvén, hogy ezen terv kivitelében a szent igét hirdető missionáriusok is nevezetes segítséget nyújtottak, — az orosz tudós szent István egyházi alapítványai, országos intézetei és társadalmi reform-

jainak világtörténeti jelentőségét különösen abban találja, hogy az ezek által újjászületett, és az európai keresztyén státusok családjának tagjává lett Magyarország az említett terv érvényesítésének minden kelet-európai státusok közt először Magyarország állt sikeresen ellent (eml. ért. 5. l.). S ha szent Brúnó szavai, miszerint *„dies et menses jam complevit integer annus, quod, ubi diu frustra sedimus, Ungaros dimisimus“* — ezen felfogást csakugyan igazolni látszanak, mi egyszersmind sz. István monarchiájának azon jellemzését is, hogy abban a régi hún birodalom keresztyén szellemben megújíttatott, indokolná: másrészről fontos, hogy sz. István magát a római szent szék ájtatos és lelkes fiának vallotta; hogy az általa megtérített keresztyén magyar nemzet a római egyház buzgó tagjává lett; hogy ennek folytán a magyar királyok az apostoli czímet nyerték; sőt hogy a szent király III. Ottó és II. Henrik romai-német császárokkal is legszorosabb barátságban élt. Helyénvalónak látjuk e tekintetben itt tudós Theiner Ágostonnak Magyarország főpapjaihoz intézett szavaira is hivatkozni: „Nullum apud Vos, mond ő, crudelissimi illius Sacerdotium inter et Imperium dissidii vestigium, quod Christi Vicariis in pluribus populis, qui, si eorum ingenia et vires undequaque consideres, cum inclyta Vestra gente Hungarica opibus, terrarum ambitu, virtute bellica, litteraram denique ac bonarum artium studiis et splendore praestanti, haudquaquam comparari possunt, sanguineis prope lacrymis saepe deflendum evenit.“ *(Vetera Monumenta Historica Hungariam Sacram illusteantia* I. köt. Roma 1859. VI. l.).

Szent Brúnóval szent István udvaránál ugyanazon időben hasonnevű egyik rokona is tartózkodott, t. i. Brúno augsburgi püspök és II. Henrik császár testvére Adalbold, a császár életírója, ezen utóbbiról és annak más tekintetben is érdekes sorsáról következőleg tudósít: „Domnus Bruno apud Bulizlavum consolationem non inveniens, ad sororem suam Ungaricam Reginam confugit, et etiam semet ipsum recognoscens, intercessionem eius imploravit.“ (Perz Monumenta Germaniae Historica, Scriptores IV. k. 691 l.) Úgy szintén Thietmar és az Annalista Saxo krónikája is azt beszélik el, hogy II. Henrik császár „Merseburc veniens, fratrem suum fugisse ad Ungariorum Regem veniae gratia acquirendae comperit“ (Perz u. o. III. k. 805. l.) és VI. k. 653. l.) Továbbá: „Ibi (Tingae) ei (II. Henriknek) domnus Bruno cum legatis Ungarici Regis, qui ad intercedendum pro eo veniebant, ad se reversus obviam venit, et veniam pro commissis humiliter postulans, fratris viscera movet, et celeriter ad ignoscendum reflexit.“ (Adalbold id. h.); és „Ibi dumnus Bruno frater eius, cum Ungaricis intercessoribus Regi presentatur et ab eo data sibi gratia misericorditer suscipitur.“ (Thietmar és az Annalista Saxo id. h.)

3.

Kaal, ki Szent István korában Gizela királyné kíséretében jött Magyarországba, Káldon Sopron vármegyében telepedik le. 1000—1038.

Nicolaus et Stephanus quasdam duas litteras, *vn am domini Andree olym regimen huius Regni feliciter importantis, Anno ab incarnacione Domini M. CC. duodecimo privilegialiter emanatum;* aliam vero Capituli Ecclesie Castri ferrei anno Domini M. CCC. Lmo. septimo feria tercia prox. ante festum Beati Georgii martyris patenter emanatam *nostro judiciario conspectui curarunt exhiberi.* In quarum quidem literarum privilegialium dicti domini Andree Regis continencia exprimebatur, quod tempore Regis Sancti Stephani, aui scilicet eiusdem domini Andree Regis, cum Kesla Regina Hungarie Christianissima de intrinsecis partibus Alamanie fuisset transducta, quidam Kaal nomine homo libere condicionis terram liberam consumpsisset, et omnis seruitutis expers, predecessor fidelis Clerici eiusdem domini Andree Regis Stephani nomine, in officio eiusdem domine Regine persistens Hungariam intrasset, et qua temporis racio habebatur, in Cald in Comitatu castri Supruniensis libere et absque alicuius condicione terram et locum cohabitandum elegisset; tandem herentem (?) multo temporis curriculo, tempore pie recordacionis Geysse Regis cum Laurencius Comes comitatui Castriferrei et Supruniensi pressedisset, jobagiones eiusdem castri inuidia ducti a tramite veritatis deuiantes, patrem fidelis clerici dicti domini Andree Regis Stephani, Aykan nomine calumpniose et falso alloquentes jobagiones castri, et qua unum ex ipsis socium in presenciam Laurencii Comitis fore asseruissent, ut per hoc ipsius titulum infringerent libertatis. Videns autem fidelis clericus eiusdem domini Andree Regis Stephanus, et Lampertus suus frater vterinus, quod libertas eorum per eosdem malitiosos jobagiones prefati castri fuisset annullata, tempore felicis recordacionis Emerici Regis, fratris eiusdem Andree Regis, cum ipse ducatum tenuisset, ad

ipsius scilicet domini Andree Regis accedentes presenciam, se penitus seruicio eiusdem subdidissent, et prout decuisset clientes fideliter seruire cepissent, vnde et in illo conflictu, quem in valle Rad idem dominus Andreas Rex aduersus dictum fratrem suum Emericum Regem habuisset, Lampertus frater fidelis dicti Stephani clerici ibidem usque ad sanguinis effusionem ob sumpme fidelitatis amorem mortem sustinuisset. Nec hoc eidem fideli clerico sufficiens, vna mortem fratris sui tradens obliuioni, post eundem conflictum cum eodem domino Andrea Rege in Teutoniam exiens, ibique multo anhelantius cepisset seruire; tamen inter cetera sue fidelitatis opera, quomodo et qualiter jobagiones prefati castri libertatem ipsorum infregissent, eidem domino Andree Regi sepius intimasset. Ipse igitur dominus Andreas Rex postmodum Diuina fauente clemencia successisset ad Regni gubernacula, multimodi (-tudinis?) fidelis dicti Stephani Clerici sui seruiciorum, tum propter fratris ejusdem mortem, cum eciam propter ipsius fidelitatem, ipsum scilicet Stephanum Clericum in pristinum libertatis titulum restituens, in domum suam Regiam recepisset, et vt tam ipse quam ab eo descendentes de domo et familia Regia de cetero computabiles haberentur, et propria terra ipsorum Kyal nomine ad quinque aratra sufficiente sibi et suis posteris sua Regia auctoritate fecisset restitui, quam roborasset terram circumquaque cum metis. Cuius quidem possessionis mete quodammodo in eo priuilegio continentur.

(Az országnak XIV.századi egyik nagy bírája ítéletéből. *Czech*).

4.

A zazty-i apátság alapító levele. 1067. körül.

In nomine Sancte et Indiuidue Trinitatis Petrus Dei gracia Comes. Producencia antiquorum sapientum et consuetudo obtinuit, vt si quispiam cuilibet persone in Regno Pannonico quid stabilire decreuerit, et quid stabile fore velit, id prelibati Regis licencia, et omnium tam Principum quam Episcoporum testimonio, et sub huiusmodi cirografo debeat memorie commendare temporibus futuris. Qam consuetudinem racionabilem considerans, Ego Petrus hoc scriptum fieri postulaui ad recordacionem et confirmacionem temporibus presentibus et futuris. Omnibus ergo Christianis notum esse desidero, quod Ego Petrus eterne retribuionis munere monasterium Sancte Marie Jesu Christo chooperante construxi, quod dicitur Zasty, idque iuxta posse dotaui agris, pascuis, pratis, aratoribus, vinitoribus, bobus, ouibus, iumentis, porcis, apibus et ceteris necessariis ad supradictum Zazty. Nos tres germani predia possidebamus, quorum terciam partem, que me contingebat monasterio in omnibus dedi eidem. Posessionem in Scenholm, quam Dux michi, ego monasterio subdidi. Cuius marchia incipit ab area equorum Regis, ad Nadestyguy, deinde recto itinere per litus Seckzov vsque ad longam vallem, per id ad Sartue, inde per ipsius litus ad eiusdem Saar caput, vnde recto tramite per viam Soba, uersus curtem Scenholm, usque locum qui flectitur in dextram, scilicet ad riuulum nomine Egur; inde ad molendinum Geru, a quo ad eiusdem Geru aquam, et pervenit ad locum invndantis aque. Inde ad puteum Bissenorum, et tendit ad viam positam in transuersum, per quam venitur ad sepulturas Bissenorum; inde ad magnam foveam, que protensa usque ad Aruksceguj tendit ad angulum parue Egur, et ad angulum Aruk; inde autem ad predictam aream equorum. Ipsi autem predio dedi mansus (igy) numero X, sed plus invenitur; de ipsis vero inter me et Dersynum fuit contencio, sed Ducis gracia eos mee parti attribuit; ibidem molendinum cum molendinario, ad Fonsol Fenerie predium, quod vocatur

em villa, que dicitur Dusnuky sex mansus cum
uorum nomina sunt hec Ivan, Ichy, Wachy,
, Ombroch. Sed per annum isti simul dant unum
s, tres cubulos medonis, per domum duos cu-
, unam gallinam, duo mansus simul unam an-
duo populi simul X pensas denariorum, ec-
eram. Tandem ego Petrus rogaui Regem cum
t Duce Ladizlao, vt hy populi decimas non da-
s capecias et vnam gallinam, sed hoc sacer-
o pro sepultura et baptismo; quam peticionem
hiepiscopo fieri concesserunt. Vt autem hoc
nis donum sequenti euo inconvulsum permaneat
uorum nominibus attestari feci. Rex Salamon;
Dux Ladizlaus, Archiepiscopus Dersy, Episco-
, Episcopus Alexius, Palatinus Comes Rodowan,
, Comes Wydus, Comes Markuch, Comes Ilya,
Comes Hetey, Comes Martinus, Comes Wefa.
estibus de predicta faeultate mea testimonium
, si quispiam fatue aliquid subtrahere vel muti-
erit, sit anatema sub excommunicacione omni-
et Regie Maiestatis auctoritate, tociusque Chri-
onsorcio privetur.

(Béla király 1267 ki megerősítő leveléből. *Czech*).

5.

Henrik római-német császárnak Magyarország nyugati határára vonatkozó nyilatkozata. 1074.

Hainricus Divina faveute Clementia quartus, Romanorum
erator Augustus. Regalis dignitas et imperialis Majestas
oc Diuinitus ordinata est, vt superborum temeritatem
primat; fidelium vero devotionem, maximeque Deo fa-
lantium humilitatem pia devotione muniat. Ideo fidelis
Palatini memoriam posteris scripto transmit-
t Sanctum Petrum omnium rerum suarum
bnít enim duos liberos, quibus substan-
em scilicet et Irmogardam. . . . Con-

Ticiam vadit superius, et in loco Nogewrem vocato transit Ticiam ad partem meridionalem, et venit ad quoddam nemus quod per omnia meum est; abhinc vadit ad Rakamoz, ubi facit tres metas terreas, et inde cadit ad magnam viam Zoloch, per quam proceditur versus Kuurew, vsque dum Tyza et Budrug in unum coniunguntur; et ibi Tiza cedit michi per omnia a Nogewrem incipiente ab utraque parte, usque dum cadit ad Budrug. Do et terram in Bekech, cum duodecim mansionibus libertinorum, et cum duobus aratris et mansibus seruorum. Marchia mater incipit ab oriente cum Zakaria usque ad aceruum Sumug, tendens ad tres valles; inde ad villam Cosme vsque ad salsatas aquas; inde vero ad magnum montem, iuxta quem a dextra parte est aceruus, et dirigitur ad magnam viam, vsque ad supradictam marchiam cum Zakaria. Hanc terram Dux Magnus dedit, et ego monasterio; pristaldus Apa filius Chycha, pristaldus vero Stephani Byhoriensis Comitis Yde, pristaldus meus Fygudy. Do predium Damarad, et in eo quatuordecim familias Monasterio, vt portent asseres ad choperiendum monasterium. Do predium Prouod cum omnibus necessarijs; do et predium Suruk cum capella Sancti Martini. Sunt autem ibi Hungarij, quorum maior nomine Michael; disposui eos, vt det unusquisque de domo sua unam idriam mellis; quo autem anno necesse erit, monasterio dent asseres vice mellis cum curru. Do et predium Zekeres, in eo populum michi pertinentem, qui bini serviant quolibet mense, et quocunque vadit Abbas, secum pergant in equis. Do et predium Leveluky, cum omnibus que michi pertinent ibi. Do predium Chabarakusa cum sex vinitoribus; predium Gubach cum septem piscatoribus, et cum insula in Danobio existente, cum tribus aratris et tribus servis. Do predium Nywyg ad quinque aratra cum aratoribus. Do predium Zalda, cuius marchia incipit a Ticia usque ad quatuor monticulos. Do predium Ladan ad septem aratra cum quinque piscinis; do predium Scegholm cum omnibus rebus Monasterio. Disposui obsequiatores, quorum hoc erit servicium: Quolibet anno dent duos boues; quatuor cubulos de vino, quam dedi vineam cum vunitore; vnusquisque quatuor cubulos cerevisie, X panes, I gallinam, sed duo mansus simul vnam anserem. Disposuit et mea filia

Magna in eadem villa, que dicitur Dusnuky sex mansus cum sua pecunia, quorum nomina sunt hec Ivan, Ichy, Wachy, Zemy, Kokoch, Ombroch. Sed per annum isti simul dant unum bovem, C panes, tres cubulos medonis, per domum duos cubulos cereuisie, unam gallinam, duo mansus simul unam anserem. Sed hy duo populi simul X pensas denariorum, ecclesie emere ceram. Tandem ego Petrus rogaui Regem cum Duce Magno et Duce Ladizlao, vt hy populi decimas non darent preter duas capecias et vnam gallinam, sed hoc sacerdoti parochyano pro sepultura et baptismo; quam peticionem Rex cum Archiepiscopo fieri concesserunt. Vt autem hoc mee concessionis donum sequenti euo inconvulsum permaneat testimonio aliquorum nominibus attestari feci. Rex Salamon; Dux Magnus, Dux Ladizlaus, Archiepiscopus Dersy, Episcopus Jeronimus, Episcopus Alexius, Palatinus Comes Rodowan, Comes Erney, Comes Wydus, Comes Markuch, Comes Ilya, Comes Pethe, Comes Hetey, Comes Martinus, Comes Wefa. Ipsis autem testibus de predicta faeultate mea testimonium perhibentibus, si quispiam fatue aliquid subtrahere vel mutilare pesumpserit, sit anatema sub excommunicacione omnipotentis Dei et Regie Maiestatis auctoritate, tociusque Christianitatis consorcio privetur.

(IV. Béla király 1267 ki megerősítő leveléből. *Czech*).

5.

IV. Henrik római-német császárnak Magyarország nyugati határára vonatkozó nyilatkozata. 1074.

Hainricus Divina faveute Clementia quartus, Romanorum Imperator Augustus. Regalis dignitas et imperialis Majestas adhoc Diuinitus ordinata est, vt superborum temeritatem comprimat; fidelium vero devotionem, maximeque Deo famulantium humilitatem pia devotione muniat. Idéo fidelis nostri Cononis Palatini memoriam posteris scripto transmittimus, quia Deum et Sanctum Petrum omnium rerum suarum haeredem reliquit. Habuit enim duos liberos, quibus substantiam suam divisit Cononem scilicet et Irmogardam. . . . Con-

venerunt ergo in hoc, ut in loco et fundo qui dicitur Rota, quem preterfluit Enus fluvius, qui est in Comitatu Arnolfi Comitis, Monasterium construerent, ibique monachos Deo famulantes aggregarent. Placuit hoc filio, placuit nurui, simulque cum parentibus ad altare Sanctorum Marini et Aniani procedentes tradiderunt Deo et Sanctis eius, quidquid in Regno nostro possederunt, si absque liberis obirent. . . . . Rota in quo monasterium cum ecclesiis, terminis et appendiciis suis etc. . . . In Marchia juxta Rabam fluvium Chuniberge cum terminis et appendiciis. In oriente Breitenowe, Suarzaha, Luiprandesdorff, Snozindorff, Hederischeswerde *juxta Danubium versus Hungariam*, Viska hegemunde, Chrumbinuzbwoane cum terminis et appendiciis suis. etc. etc. Hoc ergo ut firmiter teneatur . . . presentem nostrae constitutionis pagiram inde conscribi fecimus nostrique sigilli impressione muniri.

Signum domini Heinrici Regis invictissimi. Egilbertus Cancellarius vice Willegisi Archicapellani recognovit. Datum nonis Sept. anno Dominicae Incarnationis MLXXIIII. Indict XI. anno autem Regni Henrici XX. actum Ratisbonae feliciter Amen; praesidente Romae Apostolicam Sedem Gregorio VII. qui et Hiltprandus.

(Meichelbeck után, Historia Frisingensis, I. köt. 264. l- *Czech*).

6.

Salomon király adománya a frisingi egyház számára, melyet IV. Henrik római-német császár megerösít. 1074.

In nomine Sanctae et Individuae Trinitats, Henricus Divina favente Clementia Rex, Omnibus Christi nostrisque fidelibus tam futuris quam praesentibus notum esse volumus: qualiter nos in praesentia Principum nostrorum Gebehardi Salzburgensis Archiepiscopi, Ottonis Ratisponensis, Willehelmi Trajectensis Episcoporum, Welph Ducis Bauuariorum, ceterorumque fidelium nostrorum ex praedio, quod Salomon

Rex Vngarorum nostrae potestati subiugauit, Sanctae Dei genitrici Virgini Mariae in Ecclesia Frisingensi, ubi corpus Sancti Corbiniani quiescit, rogatu et servitio eiusdem Sedis Episcopi Ellenhardi centum mansos his locis sitos, Ascherichesbrugge, Chuingesbrunnen, Nowendorf, Hasilowe, sicque de Litaha usque ad eum locum, qui terminus est inter Litaha et Vertowe, cum omnibus appenditiis, h. e. utriusque sexus mancipiis, areis, aedificiis, pratis, pascuis, vineis, terris cultis et incultis, viis et inviis, aquis, aquarumque decursibus, molis, molendinis, piscationibus, exitibus et reditibus quaesitis et inquirendis, exceptis venationibus et wiltbanno in Litahaberge, aliis autem omnibus utilitatibus in proprium tradendo firmavimus, firmando tradidimus, ea videlicet conditione, qua cum omnibus ex praefato praedio donatis convenimus, ut idem Frisingensis Episcopus Ellenhardus suique successores in quolibet castello, specialiter in Miesenburc muniendo pro his 100 regalibus mansis nobis serviant, et in alliis omnibus nobis fideliter existant. Cuius traditionis testem cartam presentem nostro iussu conscriptam, nostra autem manu confirmatem, sigilli quoque nostri impressione insignitam cunctis saeculis reliquimus. Signum Domini Henrici Quarti Regis invictissimi. Adalbero Cancellarius vice Sigefridi Archicancellarii recognovi. — Anno Dominicae Incarn. Millesimo LXXIIII. Indict. XIII. VI. kal. Decembris data: anno autem ordinaonis domini Heinrici IIII. Regis XX. Regni XVIII. Actum Ratispone in nomine Domini Jesu. Amen

(Meichelbeck után, Historia Frisingensis. I. köt. 268. l. *Czech*).

7.

Zvoinimir, máskép Demeter horvát-dalmát király Brazza szíget lakosainak kereskedelmi szabadságokat ád. 1077.

In nomine Sancte et Individue Trinitis:

Anno ab incarnacione Domini nostri Jesu Christi millesimo septuagesimo septimo, die 12. Marcii Indictione I. apostolante Papa Gregorio Septimo, et apud Graecos Michaele imperante. Notum sit omnibus tam presentibus quam posteris, quod ego Zuoinimir seu Demetrius Divina concedente gracia Rex Chrobatorum et Dalmatinorum cum omnibus nobilibus meis concessi prestanti Pelagio, Judici insule Bracie in Dalmacia, et omnibus charissimis nobilibus de Bracia, quod ipsi nobiles amici cum omnibus suis insulanis possint libere vendere et emere in omnibus ciuitatibus, locis et villis Regni mei omnes mercaturas, quas placuerit eis emere et vendere sine ulla collecta, daja et imposicione; nec quisquam de fidelibus meis audeat eos molestare ullo modo sub pōena mee indignacionis. Et hoc propter benevolam tractacionem, quam ipsi nobiles de Bracia fecerunt fidelibus meis preclaris Dragote Bano, et Slavogosto Jupano. Et hec facta sunt in presencia venerabilis Gregorii Episcopi Chrobatorum, Petri Capellani, Dragotc Bani, Slavogosti Jupani, Berislavi Comitis et Drasine Judicis per manum Georgii Notarii cum appensione mei sigilli.

Ego Drago Radini civis Sibenici, Imperii auctoritate publica Judex, Ordinis et Commucitatis Bracie juratus Cancellarius ex alia membranula in hanc fideliter extraxi die 4a Julii anni 1379 et meo proprio nomine et consueto in fidem, et testimonium signavi.

(Ciccareli Endre után. Osservazioni sull' isola] della Brazza, Velencze 1802. 102. l. *Csech*).

8.

1 *bakonbéli apátság jószágainak és vagyonának összeírása. 1086.*

In nomine Sancte Trinitatis et Inseparabilis Deitatis.
ium esse cupimus tam futuri quam etiam presentis tem-
is utriusque sexus hominibus, qualiter pie memorie Abbas
iensis nomine Joseph cum consilio et testimonio omnium
ie Curtis Primatum tam clericorum quam religiosorum
orum hoc priuilegium de bonis uel rebus ad monasterium
cti Mauricii pertinentibus iusserit describi, ac ne de sub-
atis predictis sancti martiris bonis aliqua diminutio seu
neglegentiam, siue per alicuius inuasionem admittatur,
memoriam posteris fecerit reseruandam. Scriptum est au-
anno Dominice Incarnationis Mill°. L° XXX° VI°. regnante
annuente Ungarorum Rege pijssimo Ladislao. Et ut in
priuilegio nullus dubietatis remaneat scrupulus, predi-
s et admodum tocius bonitatis executor, non auditor obli-
sus factus, factor sui operis, proprio sigillo precepit sigil-
. Prima uilla Sancti Mauricii que uocatur *Cupan* notatur
marchiis. Ab occidente tenditur ad pontem Iba, qui mit-
ad caput uallis que uulgo dicitur Qumlouolou; inde ad
nen uadit quod uocatur Chigisti, a quo per medium ruris
d dicitur theluch itur ad lupinum montem, de quo ten-
ir ad statuam Puti, idem protelatur ad arbustas Per-
c, hinc uadit ad puteum de quo descendit ad torren-
Gremce, qui ducit ad portum Tugut, a quo trahitur ad
tem qui nominatur Tubut-Sedu; inde fertur ad puteum
ut qui ducit ad uiam exercituum, per quam uadit ad rus
achi, quod mittit stratam Purua, de qua uertitur ad pre-
um locum. Secunda uilla est, que uocatur *Quiar*; termi-
ir ab occidente ad caput uoraginis, quod dicitur Chur-
feu, inde ad caput arbustarum Bolug, hinc ad agrum
ua, et est ibi cumulus; inde ad caput quercus, et ibi est
ulus hoc est hatar; inde per uiam uadit ad caput Hassag,
bi est cumulus; hinc per vallem uadit ad agrum Potu,
bi est cumu us; hinc ultra montem cadit in paludem, a
uergit ad caput paludis, et ibi est cumulus qui ducit ad

uiam publicam et est cumulus; inde ultra agros cadit ad portum Fizeg et est cumulus; inde ultra agros et campos cadit in uias publicas, per quas uadit ad munimentum, quod ducit ad uias, a quibus uertitur ad rus Bessenorum, et est cumulus; inde uertitur ad predictum locum. Tercia uilla est que nominatur *Panniuadi* ita terminatur. Incipit per munimentum quod uulgo dicitur aruk et uadit ad angulum munimenti, que uergit ad alium angulum munimenti, a quo uertitur ad occasum et terminatur per longum munimentum, quod declinatur ad sepulchrum Welen, a quo iterum dirigitur per munimentum longum, quod mittit parumper per campum recto gressu ad angulum munimenti, a quo uertitur per IIII cumulos ad longum, qui uulgo dicitur Buheubrazda qui mittit ad predictum locum. Qnartum predium, quod est iuxta fluuium Arpas, terminatur ab occidentali parte ad exitum riuuli quod dicitur Vecehtue, et inde uadit per Arpas portum qui ducit ad orientem ubi angulatur predictus fluuius Arpas; hinc dirigitur per uiam que ducit ad montem mercati, a quo cadit et uadit per alueum qui uulgo dicitur Murzol ad angulum ripe eiusdem aque, de qua itur ad cumulum qui dicitur hatar; hinc uergit ad iacentem columnam lapideam, que mittit per alueum salsuginis, que dicitur Scequ ad ripam illam, ubi cumulus est, de quo uertitur ad sabulosum munimentum qui uulgo dicitur humuch aruk; inde transit ultra rotundas salsaigines ad illud munimentum ubi est cumulus cespitum, qui mittit ad alium cumulum; hinc uertitur ad occasum per prata ad tercium cumulum, de quo transit ultra paludem per arundinetum ad caput montis qui uulgo dicitur Scesecfehe; hinc ducit arundineta palus ad predictum locum. Quintum predium, quod dicitur *Ketel-loca*, incipit terminari de uulpinis foueis, que mittunt ad cumulum cespitum, a quo dirigitur ad spineum uirgultum quod dicitur Gemissen bugur; inde tenditur ad angulum munimenti, a quo parum protelatur per campum, et cadit ad angulum alterius munimenti; inde recipit uia publica, que per circuitum girando reducit ad priorem locum. Sexta uilla que dicitur *Andree Episcopi* incipit terminari a culmine montis qui dicitur Lessu, et descendit ad lapidem dirsi, a quo descendit qui est ad foueas, que est in labro uie, de qua dirigitur per uiam ad cumulum cespitum, descendit

ad puteum, a quo cadit ad fontem, qui e contrario itur ad arbores Lerga presbiteri, de quibus per finem agrorum uertitur ad cumulum; hinc iterum declinatur per uiam ad statuam lapideam; inde iterum dirigitur per uiam et declinatur ad cumulum, a quo uertitur per uiam ad aceruum lapidum; inde uero protelatur ad lapideum cumulum qui mittit per arbusta ad calceum cumulum; a quo descendendo ultra fontem ascendit per uallem atque per semitam in summitatem Leesu montis, qui iungitur predicto loco. Septimum predium quod uocatur *Forkosig* terminatur his marchiis: Incipit de fossa ad angulum munimenti salsuginum, in quo est fossa; inde ad munimentum uadit, supra quod est fossa; inde itur ultra alueum salsuginis, quam girando uadit ad angulum munimenti; inde ad rotundam salsuginem, de qua tenditur per uiam et uergit ad angulum munimenti; a quo tenditur per sulcum ad uiam, per quam uadit ad fossam; hinc per IIII fossas uadit ad aliam uiam que dicitur Qupisuta; inde per sepulchrum puelle tenditur ad uallem in qua est fossa; inde uertitur ad ripam eiusdem uallis et uadit per uias fossas ad condensa uirgarum; de quibus per IIII fossas uadit ad conpeta uiarum, inter que est fossa; inde per VIIII fossas cadit ad alia conpeta, et est fossa ibi; inde protelatur per IIII fossas ad sepulchrum Thati, de quibus tenditur per V fossas ad uiam Wboneg, per quam uadit ad finem munimenti, et cadit per III fossas ad salsuginem que uocatur Kiguoida; de qua tenditur per II fossas ad rotundam salsuginem in qua est fossa; hinc ducitur ad predictum locum. Predium, quod Martinus canonicus sancto Mauricio dedit, iuxta Bakon inchoatur hiis marchiis: Ab oriente tenditur ad montem qui uulgo dicitur Quuoheg, de quo tendit ad fornacem calcis Andree Presulis; inde ad locum, ubi Martinus incendit aratrum Bere iudicis; inde per latera monticuli protelatur ad cumulum cespitum prope arborem piri; inde uergit ad meridianam partem supra quendam monticuli petrosi, qui iungitur publice uie que ducit ad terminum Nemti ad curuas ad arborem piri, que dirigitur ad magnam quercum, de qua itur ad signum quod uulgo dicitur hotar; inde ad aliud signum, quod est in labro uie, que ducit per latera montis usque ad introitum fagorum, qui uulgo dicitur Bilezadu; et inde vertitur ad predictum l

cum, in quo constructam ecclesiam Sancte Marie, quod diuisit in duas partes et I molendinum sub muro Wesprem ciuitatis, a Rege Andrea datum. Predium quod uocatur Kigouis terminatur hiis marchiis. Ab occidentali parte tenditur ad sepulchrum Qukar, a quo ducitur per herbosam uiam ad angulum munimenti, per quod itur ad meridiem et coniungitur uie, que girando intrat in uilla Soruil; unde exit ad puteum Vuchmes, inde cadit ad puteum Buchu, qui ducit ad salsuginem, a quo uertitur ad montem aureum; inde uadit ad aliam salsuginem, de qua protelatur ad magnam paludem, et uertitur ad predictum locum. Est enim terra Ecclesie Sancti Saluatoris et Sancti Mauricii, que sita est iuxta Kyris, terminus cuius incipit de portu eiusdem fluminis ad montem, inde ad uiam tenditur, de qua itur ad munimentum, quod girando cadit in fluuium Kyris. Et est in alio loco terra eiusdem Ecclesie iuxta uillam Keseth, que terminatur ab occidente ad salsuginem, de qua tenditur ad uiam; inde ab oriente uadit ad munimentum et dirigitur ad aliam salsuginem, de qua uadit per incultum campum ad montem, qui inferius mittit ad munimentum, et uadit per medium montis, ubi sunt tres cumuli; hinc dirigitur ad duos puteos, de quibus uertitur ad predictum locum. Predium quod uocatur *Dinna* circuitur cum columnis lapideis. Predium quod dicitur *Zalamadi* circumdatur palude que uocatur Vrtem. Uilla que uocatur *Ocol* circum terminatur siluis. Duodecimum predium quod dedit Andreas Episcopus in *Felduuar* continetur cum sex cumulis. In uilla Tuel. In Mogos. In Prezeeg. In Bulda. In Nulu. In Tarian. In Clun. In Uuertis. In Zaczardi. In Hongin. In Plohnic. In Bribin. In Sumig. In Nandurdi. In Uuindim. In omnibus his supradictis uillis ubicumque sunt familie Sancti Mauricii, omnes mixtim babent agros, fenum et omnia ad humanum usum competentia cum uillanis uniuscuiusque uille sine pondere seruitorum Regis. Hic sunt liberi: Cupon comes monasterii Batii, cuius filius Paulus Judex Regis, et Comes Mon—, Vtih comes, Panaciadi, Fontoydi, Cosmus, Damianus, Bunal, Zorosdi, Geura, Juan, Grossus, Yuan, Scenyl. Ekyldi, Luadi, Bena, — — — Sol, Makicha, Ohur. Hii equitantes cum Abbate et fratribus, arantes dietas duarum dierum, meses simul una die, trahentes uinum semel per annum, et

secantes fenum in monasterio. In Cupan hij sunt equites, Keta, Dobron, Gurcu, Hyldehu, Halidi, Erecu, Suttoe, Seca, Jutus, Hylu, Oroduc, Guete, Mutina, Taia, Tunik, Moglout, Inkyar, Catapan, Mor — — Vgrin, Petyr, Ezti — — Sap, Thatu, Sekeh, Herdi Mirath, Helia. In Forcosig Ereuca, Ethes, Bekes, Moda, Cusula, — — — Vruhdi — — In Keteloca Kelem, Vla, Yuan, Magudi, Bor. In Pannanod Acha, Jut, Gugmat, Zacal, Elenta, Deged, Dauid, Nemand, Heten. Tali decreto hii equites monasterio ministrent. Arant dietas uerni, autumpni et estiui VIIII dies, postea metunt, congregant in horrea, triturant, trahunt ad molendinum, inde ad monasterium; stant in septimana, pascunt iumenta monasterii; si quid dampni fuerit, ipsi septimanarii persoluunt; calefaciunt stubam et clibanum mixtim cum aratoribus et uinitoribus; nubunt undecunque, tradunt filias suas quocunque uoluerint. Item aratores in Cupan: Yuan, filii eius, Poscuba, Zahtou, Ratun, Scekeres, Lahtur, Topu, Tunc, Bokon, Woiadi, Seinet, Sigidi, Humbadi, Bynadi. In Kyar- Turdos aratores: Rodoan, Waradi, Coluba; uinitores: Curmes, Sekeh, Chomudi, Sap, Micula, Deschu, Scomon, Monom, Scumoku, Manhat. In Arpad: Quecsa, Zakan, Ketel, Ticadi, Cuna, Feketeydi, Oba, Mogurdi, Scemsca, et in aliis locis arantes. Tali tenore, ut non possint nubere aliunde, necque tradere filias suas alienis, sed intra se ipsos nubant, et filios eorum aut filias possit Abbas deducere ad curiam, et filias ad pysalia. Quicquid seminauerint aut messuerint, dimidiam partem accipit prestaldus Abbatis monasterio, et dimidia pars remanebit illis, de qua parte autumpni tempore debunt X sapones auene ad prebenda equorum, nec non X ulnas telarum ad uestiarium Abbatis — — brasium, terunt milium, et postea mixti equites cum aratoribus et uinitoribus ueniunt ad monasterium cum securibus et uiaticis, operantes quicquid eis precipitur. Pellifices: Nenu, Buatir, Keseydi, Boleom, Seudi. Fabri: Lengu, Pisibe, Bodin, Bichor. Dolarores: Gedesa, Duda, Pagandi, Bodin. Tornatores: Buadi, Benus, Aci, P
chael. Coqui: Fonsol, Witan, Pescets, Vnglis
Guna, Wevdi, Rescugis, Gurga. Pastores: !
Pastor subulcorum: Hela. Ne scrupulus rem
scriptor extitit Seraphin Capellanus

postea Dei electione ordinatus est Archiepiscopus. Tesaurus uero Ecclesie sub tali numero concluditur, scilicet casue de pallio XIII; albe XXXIII; camisie III; stole XXVII cum manipulis; cappe XXXIII; dalmatice V; subtilia VII; calices VIII; tres textus euangelii, unus aureus duo argentei; cruces XI, sex ex illis auree, IIII deaurate, et argentea; tabula I deaurata; candelebra X, de quibus IIII deaurata, VI deargentata; chortine IIII de serico; altaris uelamina de panno VIIII; tria uexilla, a urea, XIII cum limbis circumdata; altarium pallia XI; dorsale unum ad decus hospitum; thapeta V. Libri quidem simul sunt LXXXIIII. De mercato Zilu et Regine et de portu Wag dantur triginta piscine; sunt in Draua II, que dicuntur Zuualin; et unus riuulus est ibi nomine Bursi, qui separat nominatam piscinam nomine Toplouuiza. In Zup decimus piscis usqnum Sancto Mauricio. In portu Modosa est piscatio libera, que uulgo dicitur tana. De piscina, que dicitur Nandus datur septimus piscis siue VII. annus; de fructibus uero arborum, que ibi dem sunt, datur VII pars mensurarum X. Et est I piscina, que uulgo dicitur Tenerhere. Hac ordinatione Rex Sacro Beatoque Mauricio ordinauit Sanctus Stephanus Rex, quam autem et renouauit Rex piissimus Ladihlaus rogatu Joseph incliti patris eiusdem, qui nunc patrissat eodem in loco. Posthec addita sunt insuper a uiris religiosis ad eundem locum, que etiam recitata sunt in ista pagina. Demka filius Turuuoc dedit omnia sua Sancto M(auritio) sibique seruientibus. In predio, quod uocatur Sar, XL porcos cum custode nomine Cosmas, VII aratra boum cum XIII mansionibus, nomina quorum hec sunt: Belta, Buca, Ernel, Damianus, Johs, Embel, Briccius, Hitlen, Odun, Gneuku, Maselinus, Nouuoi, Nouidi, Biristi, Susol, Nescudi. Ad ordinem equitantium donati sunt meliores numero XXVII homines, quorum hec sunt nomina: Beseneu, Simon, Apasci, Zagou, Benusa, Mogdi, Keda, Zdaucu, Gekeu, Bugudi, Pomolceu, Vrmandi, Salomon, Sunadi, Stephanus, Osti, Vrodi, Michael, Benata, Nandir, Benedic, Beidi, Lakoti Helebes, Pecudi, Sella, Geup. Tributarii sunt VIII mansiones ad dandum uinum per annum, unusquisque cum L ydriis; et sunt uicales cum equis per mensorum nomina hec sunt: Pozman cum filio suo I

nosti, Zamudi, Trinsin, Uratus, Vrbaz. Et quod maius prodesset ad anime sanitatem, donauit Borsodi capellam, que constructa est in honorem Sancti Stephani Regis cum tribus mansionibus: Cris, Cochu, Ecilinus; unum aratrum, IIII uaccas, II equos, X porcos. Laurentius Comes filius Bese Comitis pro sui redemptione fratrumque suorum quiescentium n cenobio Sancti Martini donauit duas aureas cruces — — bissinam corthinam eidem supradicto monasterio. In predio quod uolgo dicitur Ernel dedit III mansiones, quarum numeri hec sunt: Wazil cum uxore et filio duabusque filiabus; in alia IIII, Guquer cum matre et fratre, sorore; in III. IIII. homines — — cum uxore et fratribus duobus; dedit etiam XXIII boues ac aratrum, et duas vaccas. Hac ordinatione Sacro Beatoque Mauricio ordinauit Rex Sanctus Stephanus, quem et renouauit Rex piissimus Ladihlauus rogatu Joseph incliti patris, qui nunc patrissat eodem in loco. Et ne scrupulus remaneat, huius cartule scriptor extitit Seraphim capellanus Regis Ladihlaui, qui postea Dei electione ordinatus est Episcopus et Archiepiscopus. Adhuc autem subiungens dico: Sit autem ipsum monasterium ab omni inquietudine semotum. Et a quocunque uoluerint consecrandi abbatem, sitque illis licitum ordines accipere quouis loco. Habeatque licenciam incidendi ligna ad usum ecclesie et ad opus prediorum, et porci eorum libere pascantur. Precipimus itaque sub testificatione Saluatoris Domini nostri Jesu Christi, ut nullus Archiepiscopus, nec Episcopus, nec Dux, nec Comesseu aliquis homo, de iam prefato monasterio aliquo modo se intro mittat in mancipiis, terris, vineis, de omnibus decimationibus, piscationibus, ripis placistis, tam libere possidenda sicut Episcopi possident. Item dedi XXIIII mansiones cum salifodio et cum tribus nauibus, ut ipsimet lapides salis efodiant fossatosque III uicibus per annum sine omni tributo; quorum nomina hec sunt: Jan, Paulus, Martinus, Negus, Nesine, Nanasca, Sacan, Walen, Desce, Lanna, Bela, Bedadi, Kasudi, Hagordi, Zacan, Michael, Kuna, Kimey, Gnein, Keta, Zaut, Scicul, Bogitta, Rescadi. Item predium quod uulgo uocatur Mogos, in quo duo aratra cum [illegible] ntur; cuius meta incipitur de [illegible] ikirbukur; inde [illegible] bi est

cumulus; a quo protenditur ad magnam uiam et ad sepulchrum Gunter, descenditque ad aquam Murzol, uaditque per mediam aquam, et reuertitur ad predictum locum. Interdico enim ex Regali potestate, ut si quis Christiane religionis aliqua potestate id gestum subtrahere uoluerit, circumuallet eum anathema perpetuale. In predio Nuztupc assignauit terram ad quatuor aratra. In predio Tehes assignavit terram ad unum aratrum. In predio Goun assignauit terram ad unum aratrum. In predio Zelch assignauit terram ad duo aratra. In predio Uindurna assignavit terram ad tria aratra et IIII uineas cum uinitoribus eorum totidem. In Uertes assignauit duas uineas cum uinitorribus. In Chepel tres uinitores cum totidem uineis. Et in predio Arqui assignauit terram ad quatuor aratra cum totidem aratoribus cum suficienti terra mixta cum uillanis, et quatuor uineas cum uinitoribus.

(Eredetie létezik a szent mártoni főapátság levéltárában).

9.

Szent László a bakonbéli apátságnak 24 telket adományoz, mi II. István és II. Béla alatt törvényes vitatkozásra ád alkalmat. 1092.

Anno Dominicae Incarnacionis XCII., regnante Diuina gracia uictoriosissimo Rege Ladislao, et Episcopo Almario Wezprimiensi pastoralem curam feliciter exercente, Rex memoratus Deo, et Beato Mauricio XXIIII-or mansiones dedit, qui quatuor uicibus per annum sal deferrent, scilicet sex milia lapides fratribus illic Deo et Beato Mauricio seruientibus. Regnante itaque Rege Stephano, quidam diabolico instintu voluerunt praedictas familias a seruicio supradictae ecclesiae subtrahere, et in ministerio uduornicorum subiugare, auctore quodam comite uduornicorum Opus nomine; quod fratres graue ferentes, litigiumque agentes cum eis ante memoratum Regem, illosque deuincentes, iussu memorati Regis

redditae sunt praedictae familiae Deo, et Beato Mauricio. Qui Rex cum viam uniuersae carnis fuisset ingressus, et Bela suscepisset regium imperium, ausi sunt praedicti serui Regis suscitare placitum, Qui venientes coram Rege causati sunt; qui precepit, ut causa diligentissime inquireretur, iudicemque Sar Comitem dedit; quorum diffinicioni interfuerunt Principes, Fonsol scilicet Palatinus Comes, Mutmer, Mahal, Janus, Marcus. Pristaldus vero Butca extitit, qui praedictas mansiones iussu Regis Deo et Beato Mauricio reddidit. Testes autem hii sunt: Budusa, Marcus, Laurencius, Vros iudex, Constantinus, Samudi; et haec sunt nomina praedictarum familiarum: Jan, Paulus, Martinus, Negus, Nesinc. Nanasca, Sacan, Walen, Desce, Lawa, Bela, Bedodi, Kasudi, Zagordi, Zachan, Michael, Cuna, Cunei, Gnenu, Keta, Zaut, Scichul, Boguta, Rescadi. Nomina autem seruorum Regis, quibus capita tonsa sunt iussu Sar Comitis, sunt hec: Luta, Keta, Taluta, Jamca, Rodoan.

Jegyzet. A pecsét négy hüvelyk átmérőjü, rajta a király ülve, ki jobbjában a királyi pálczát, baljában a birodalmi almát tartja.

(Az eredeti után, mely a szentmártoni főapátság levéltárában létezik, közli *Czech.)*

10.

Szent László a pannonhegyi sz. mártoni apátság kincseit és vagyonát írja le, és azokat megerősíti. 1093.

Divinum firmet nomen quod scripsimus. Amen. Quamvis homo omnia quae possidet a Deo habeat, tamen id quod habet Deo praebere non dubitet. Etenim si Christo, a quo multa habet, et pauca porrigere dubitat, et illud, quod possidet, perdit; et aeterna remuneratione ut absconsor unius talenti carebit. Quia qui in his delectantur, quae huius
semper mendicant, et in egestate permanent
muneratione ne priuaremur, beatissimus
suique successores Reges, Duces, Po

que religiosi homines, et ego Rex Ladizlaus monasterium Sancti MARTINI supra Montem Pannoniae situm prout Regia uis concessit, multis condonauimus opibus. Vnde vero ne per uiolentiam aliquorum vel fraudem, seu per negligentiam aliquid depereat, ego Rex Ungariae L(adislaus), consilio omnium Regni mei Primatum curavi dinumerare, ac commendare huic cartae scriptum. Et ut propter antiquitatem negligentiae non daretur, iussimus ut ad memoriam posteris per succedentia tempora observaretur. Quae autem tradita sunt, quaeque adquisita eidem sanctae Dei Ecclesiae ab his praefatis hominibus cum cunctis suis redditibus in terra, in aqua, in tributo, et omni videlicet substantia et facultate continentur sub hac denotatione: VIIII Capsae cum altaribus, quarum duae auro paratae, una here (aere) deaurato, IIII argenteae, duae vero osseae. XIIII Cruces, quarum decem aureae lapidibus pretiosis optime comptae, una ex integro argentea, tres hereae deauratae, ex quibus vero adhuc quatuor in processione ferendae cum deargentatis manubriis. VI Textus evangeliorum, cum totidem plumatiis. Vna tabula electro parata, in qua signum domini teneretur, alia ossea. XXIIII Calices, quorum tredcim aurei, tres gemmis parati. IIII Turibula, unum ex integro aureum. IIII Candelabra paria deargentata: exceptis his unum candelabrum ex integrum (igy) argenteum absque socio. Duae serrae argenteae cum coclearibus: ex his aureum unum. Vasculum argenteum in quo Corpus Domini continetur. Duo urceoli argentei, urcenlus argenteus cum pelue ad abluendam manum. IIII Vasa argentea ad benedictam aquam. Aspersorium argenteum simul auro et cristallo paratum. Tres scutellae argenteae cum cathino argenteo. X Ciphi, quorum unus est electro paratus, alius ligneus, deaurato haere circumtectus, caeteri vero argentei. I Cornu ex integro argenteum, aliud cornu argento deaurato paratum. Tria paria baccinia. Pallia uero altarium ac cortinae palliis paratae LIII. Ex his cortinis duae marginibus obsitae. Dorsalia pallia sex. Coopertoria sedis III. Duo pallia, unum artificiose argento consutum. Indumenta sacerdotum sunt XLI cum omnibus quae intus necessaria sunt, ex quibus sex sunt aurifriso paratae, pontificum ac abbatum ordinibus congrua, inter quae cophiam, pectoralemque

crucem et annulum et duo paria cyrothecarum, tria vero solearum, unum vero par pallii caligarum: his exceptis sunt VIII infulae cum stolis manipulisque. Restan t VI stolae cum earum manipulis. Dalmaticae sunt X, quarum duae sunt aurifriso paratae. Suptilia sunt VIII, ex quibus est unum aurifriso paratum. Cappae sunt LIII, quarum duae sunt aureis bullis paratae, una margaritis compta, VII aurifriso circumdatae, inter quae una habetur super se pectorale aureum smaldo paratum. Linea coopertoria altarium sunt XVII, quorum V sunt serica, tria sunt oblatoria. Superpellicia sunt XI. Tres sunt lineae auleae. V sunt tapeta. VI Missales. I Bibliotheca. IIII Nocturnales. IIII Antiphonaria. IIII Gradualia. II Sequentionales cum trophis. IIII Babtisteria. III Collectarii. IIII Ymnarii. II Regulae. Unus super regulam. II Leccionarii. I Breuiarius. III Omeliae. II Libri sermonum. I Collationes. II Passionales. Liber Sententiarum. Actus Apostolorum. Liber Prosperi de activa et contemplatiua uita, et Ysidorum. Ordo. Amalarius. Pastoralis. Dialogorum. Epistolae Pauli. Moralia Job. Scintillarium. Interrogatio Petri. Invectiuae Ciceronis. Lucanus. II Donati. Genesis Sedulii. III Catones. Paschasius. Vita Sancti Martini. Vita Patrum. Psalterium Gallicanum, Ebraycum, Graecum: Sermo Sancti Augustini. stb.

(Következik a szent mártoni apátság jószágainak jegyzéke, mely Fejérnél olvasható, Codex Dipl. Hung. I. köt. 483. l.).

(Az eredeti után, mely a szent mártoni főapátság levéltárában létezik, közli *Czech*).

11.

A győri káptalan előtt 1361. kötött szerződés, mely szerint Vejkei Dénesnek ös atyja, ki Szent László idejében Henrik grófot Ung nemzetségből Castiliába követte, Pozson és Valko megyei jószágait Both grófnak hagyományozta. 1077—1095.

Nos Capitulum Ecclesie Posoniensis memorie commendamus per presentes universis, quod Valentinus filius Dionysii

de Weyke, et Georgius de Koronch sepositis omnibus litigiorum et iurgiorum molestiis, in talem devenerint sponte inter se amicicie fraterneque charitatis ac dileccionis vnion em. Quod licet abauus dicti Dionysii de Weyke terras suas *tempore dudum adhuc Sancti Ladislai Regis Hungarie felicis reminiscencie* descrendo, ac bone memorie Henricum filium Magar Comitis de genere Hungh tunc exulem, inque partibus Bisontinis protunc hospitantem, et exinde contra paganos bellaturum ac in auxilium Castalie tunc Regis proficiscentem, ex vocacione ipsius Henrici comitando, in tabulis vltime sue voluntatis coram Capitulo Geuriensi tunc factis, et coram nobis in specie eciam presentatis, vniuersas suas terras et predia in Comitatu Pusuniensi et de Walku sitas et existentia de voluntate uniuersorum cognatorum suorum tunc adstancium pro XL marcis argenti justi ponderis in perpetuum cesserit Both Comiti eiusque filiis; et licet dictus Georgius de Koronch terras illas [de presenti iusto aquisitionis auite titulo possidere dignoscatur, tamen ipse Georgius alioquin liberorum solacio, Diuina ita volente providencia destitutus, praefata predia et terras, quas vita sua durante pacifice possidere poterit, nemini alteri nisi ipsi Valentino filio Dionysii in linea generacionis alioquin proximo, relinquere possit ac debeat, presencium vi et testimonio literarum mediante. Datum Sabatho proximo ante octavas festi Omnium Sanctorum anno Domini M. CCC. LXI.

(Gróf Kemény János után, Nemzeti Társalkodó 1829. 21. szám a latt *Czech).*

12.

n király Michieli velenczei dogével szövetségre lép. 1101.

nientia amicitiae quae facta est inter Regem Vngarorum et Ducem Venetorum.

Ego Colomanus Ungarorum Rex per metipsum, et per omnes tecum Vitali Michaele Venetiae, Dalmatiae et ae Duce, et cunctis omnibus Proceribus de Vestro Dueram et firmam amicitiam, atque concordiam ab hoc antea obtinebo, et te ac tuos, et cunctas civitates subDucatui tuo, et omnia castella et loca subdita obe- potestati tuae, per me et per meos conservabo et nullo inquietabo. Sed tamen quia in principibus meis et se- is dubium videtur utrum te Ducem Croatiae et Dalmaominaverim; volo imo desidero pro servanda, sicut im est, amicitia, ut a te et tuis, et a me et meis ita prius de medio auferatur ambiguum, ut in quocunque bi per antecessores tuos et mihi per meos certa comio justitia fuerit alter alteri nullatenus adversetur".

Antal után, Storia civile e politica del commercio di Veneziani, Velencze 1800. III. köt. 33. l. *Csech).*

13.

in király Dalmátia jogait és szabadságait megerösíti. 1102.

Colomanus Rex veniens Jadram ante Civitatem convo- uriam, ibique de Dalmatiae libertate integra perpetua- rvanda communiter tractantes ipse Rex inprimis supra quatuor Dei Evangelia patre me C. Episcopo anitente confirmavit propria. Videlicet, ut antiquam Dalmatiae

libertatem in nullo unquam deberet fraudare; nec Episcopus vel Primatem aliquem nisi ab eorum velle electum illis dare confirmationem. Deinde hoc idem similiter supra sancta quatuor Evangelia — — — — hic sunt Laurentius Strigoniensis Archiepiscopus, Marcellus Vaciensis Episcopus, Simon Quinque Ecclesiensis, Matthaeus Vesperensis (Vesprimiensis), Georgius Gerrensis, Sixtus Varadensis, Fulbertus Colocensis cum ceteris Hungariae Episcopis. Comites vero majores omnes hoc idem juravere, quorum paucorum nomina scio, hi sunt: Joannes Palatinus, Cledinus, Marcus, Saulus, Saunicus, Vguranus, Theobaldus, Jandinus et multi alii, quorum nomina aut nunquam scire curavi, aut si scivi in memoria non habeo, quae si omnium scirem, et vellem ponere nomina, in altum nimium nostra turgesceret pagina. Nam praeter Regem et Episcopos, et Comites magnos jnravere hoc idem et multi centurionum. Ille enim, qui Provinciam Dalmatiae subesse Regi disposuerat, securus esse volebat per multas et magnas personas sibi suisque successoribus et eorum heredibus, antiquam fore debere libertatem. Ad memoriam vero tantae confirmationis tres cruces aureas dedit Rex, supra quas et quae superius explanavimus confirmaverat. Vnam videlicet Jaderiensi Ecclesiae, aliam Spalatensi, etiam Arbensi, simul quosque Nobiles Provinciae ad se vocavit. Hac ergo securitate pace firmata, simulque terra tota per circuitum pracvisa Rex regressus est in Vngariam.

(A „libri pactorum“ ezímü velenczei statuskönyvek elsö kötetének 239 levele után. Közölve volt már az Új Magyar Muzeum 1853-iki octoberi füzetében 538. l.; és a Magyar Történelmi Tárban II. köt. 170. l.)

14.

Szerafin esztergami érsek egyességet alapít Máté veszprémi püspök és Péter sz. mártoni apát közt. 1103.

Seraphin Archiepiscopus Strigoniensis simultates inter Matheum Episcopum Wesprimiensem et Petrum Abbatem S. Martini de monte Pannoniae amicissime componit, cui disceptationi intererant Ugolinus Colocensis, Sixtus Varadinensis. et Arduinus Geuriensis Episcopi. Anno Domini MCIII.

(Archiepiscopi Strigonienses compendio dati, Nagyszombat 1752. 18 l. *Czech).*

15.

Kálmán király Michieli Vital velenczei dógehez, követeléseinek igazságosságáról. 1111.

Colomannus Divina favente clementia Ungarorum Rex Vitali Michaeli strenuissimo Venetorum Duci suisque optimatibus salutem, amicitiasque perpetuas.

(Pare che nel principio di questa carta il Re qua si si lagni di una certa diffidenza che mostrava la Repubblica sulle intentioni dell unghero cabinetto, per cio cosi si esprime) „Quapropter literas has vobis studemus legare, referentes nos vestras sicuti antecessores nostri habuerunt amicitias cupare sempiternas.“ (Dal documento in oltre si rileva, che quel Sovrano chiede scusa alla Republica da lei rimproverato di non avere in certe sue ricerche risposto nè a lettere da lei speditegli, nè al di lei Ambasciatore. Protesta, che il suo silenzio con dispiacere ottenuto non ebbe altro scopo, che di salvar le modalità e l'utile dell oggetto mentre non era fermo e sicuro qual si sia patto, quandoche la sua sottoscrizione non avesse l'approvazione di tutto il Regno cioè da

Stati generali. Nel resto del documento non si leggono, che le giustificazioni del Re sulla passata condotta per render tranquilla la Republica ne suoi sospetti, e vien concluso con queste parole stb. mint 12. sz. a.)

(Marin Antal után, idézett helyen. *Csech).*

16.

Brazza szigetén Sztaniszlavi Vid a straxevnichi sz. György templomának telket adományoz. 1111.

In nomine Patris et Filii, et Spiritus Sancti Amen. A natiuitate Domini nostri Jesu Christi 1111. die 2-a Januarii regnante domino nostro Serenissimo Colomanno Rege Hungarie, et in spiritualibus dominante venerabili viro Crescentio Archiepiscopo Spalati, necnon gubernante glorioso Stephano Comite Bracie cum suis judicibus Radovano Slavogosti, et Ioanne Matthie. Actum et facrum in cancellaria Communis Bracie; et ibi coram nobilibus viris Georgio Jurievich, Cypriano Pobrinich et aliis nobilibus Bracie comparuit Vitus Stanislavi, qui per auditum communem senciens quamdam terram vocatam Starmena Prodol pertinere ecclesie S. Georgi de Straxevnich, illam sponte dat, et relaxat Ecclesie; quod si non fuerit Ecclesie, erit pro anima sua et suorum, volens ut semper ipsa sit Ecclesie in remissionem peccatorum suorum.

Et ego Laurentius filius Fabiani Radomiri scriba secundus scripsi, prout voluerunt leges, bona fide sine fraude et dolo.

Ego Petrus de Sandris filius ser Augustíni de Montagnana publ. Imperiali auctoritate notarius et judex ordinarius, ac cancellarius Spectabilis domini Marci de Molino Comitis Braciae ex alio in membrana existente apud presbyterum Martinum Curatum de villis Prasnice et Straxevnich fideliter descripsi, meis signo et nomine apposui.

(Ciccareli után, Osservazioni sull' Isola della Brazza. Velencze, 1802. 105. l. *Csech.)*

17.

IV. Henrik császár levele Álmos vezérhez. 1125 körül.

Heinricus Dei gracia Imperator Augustus A(lmo) glorioso Duci, amico fideli, quicquid in amici affectibus poterit esse fidelius. Cum aliquis privatum commodum suum postponit, et in amici utilitatibus insudat, ea est firma amicitia. Quam amicitiae benevolentiam,te nobis impendisse,gaudemus, et sicut optimo fideli et intimo amico dignam facere remunerationem intendimus. Nam cum velles contra Graecos ire, et cum Dux Poloniae tuus et amicus et consanguineus auxilium tuum contra hostes suos peteret, propter nos, sicut amicus fidelissimus remansisti, ut nostris inimicis resistens, tuum commodum pro nihilo computans, tantummodo vt nostram causam promovendo adjuvares. Quid igitur restat, nisi ut maximas tibi grates referentes sicut nostro optimo fideli, votis omnibus exoptemus, eam nobis dari occasionem, qua tibi amantissime vicissitudinem meritam rependamus. Et sicut in nos bono usus es principio, ita rogamus dulcedinem dilectionis tue, ut perseveres, et deleas, et conculces aduersarios nostros, nec parcas eis, donec ex toto conterantur. Nam nos simili modo, sicut tuos amicos amplectimur, ita inimicis tuis erimus infestissimi inimici, et foedus, quod cum patre tuo inivimus, ab hac die in antea volumus tibi illibatum servare omni tempore vitae nostrae. Rogamus itaque te, gloriosissime, vt te interveniente frater tuus futura opera emendet, si quid hactenus propter suas necessitates in causa nostra negligentius egit, et quia victrici dextera suas angustias recuperavit ad nostras injurias, sicut fidelis amicus respiciat. Nam quia se cum praesidio in illas partes contulit, ubi inimici nostri morantur, et bona ipsorum sita sunt, ecce locus, ecce occasio, qua et inimicis nostris nocere, et sibi nos poterit amicissimos comparare. Tu ergo, Domine, id modis omnibus, quibus vales, fratri tuo persuade, vt N. non Ducem, sed judiciario ordine abjudicatum prosequatur, et in omnibus ei adversetur, sicut infestissimo hosti nostro. Quicunque

autem de familia Salzburgensis Archi-Episcopi, et aliorum fidelium nostrorum ducti sunt captivi, rogamus ut causa nostrae dilectionis facias reddi.

(Babenbergi Udalrik után, Codex Epistolaris-ának 200-ik levele, Eccardus Corpus historicum medii aevi II. kötetének 211. lapján. *Csech).*

18.

Acha, veszprémi jobbágynak végrendelete. II. István király korában 1114—1131.

Rege gloriosissimo Stephano secundo Vngariam gubernante, Ambrosio quoque Episcopo Geuriensi existente. Ego Acha Vespremiensis Joubagio non ignobilis, huius vite breuitatis non immemor, que per horarum momenta ad non esse festinat, pro redempcione anime mee et remedio, quia scriptum est, redempcio anime viri proprie diuicie, cenobio Beati Martini, eiusdem Abbate presente Deda aliquid dare constitui. Tradidi ergo quatuor hominum capita simul cum vinea et molendino; scilicet Burd ad eandem vineam excolendam; et Scipched ad molendinum cum sua uxore Scinissa; Imulund ad opus mansionarij, et cortinam optimam. Quod actum est his testibus, Anania Geuriensi canonico, qui et huius priuilegii scriptor est; Chiwaqne presbitero Basilice S. Benedicti et clerico ejus Phinta et Lithoych Regio Judice, nec non et aliis quam pluribus, quos nominare necessarium non duxi.

(Az eredeti utan, mely a sz. mártoni főapátság levéltárában létezik).

19.

II. Béla király a Sopron vára és a bakonbéli apátság jobbágyai közt támadt s Zalamad nevü földre vonatkozó egyenetlenségekről intézkedvén; egyszersmind az apátság birtokát határozza meg e tekintetben szorosabban. 1135.

Bela Dei gracia Hungarie, Dalmacie, Croacie Rex in perpetuum. Notum fieri volumus vniuersis tam presentibui quam futuris : Quod cum quandoque grauis altercacio fuis set inter jobagiones castri de Suprun et monasterii Sanct Mauricii de Beel pro terra illa, que vocatur *Zalamad,* et in presencia nostra ex vtraque parte fuisset lis proposita, capellanum nostrum nomine Gregorium ad eandem terram destinauimus considerandam, qua considerata rei veritatem ab eodem nouimus. Igitur precepimus eidem Regia auctoritate, vt sicut veritas exigebat, terram eandem monasterio de Beel assignaret, quod et ita factum est. Circumdatur autem terra illa palude, que vocatur Urtou, habens fenum et piscaciones et pascua atque cetera necessaria ad humanum vsum pertinencia sufficiencia; terram autem arature habet ad vnum aratrum et dimidium. In *Noztup* predio assignauit terr am ad quatuor aratra; aratorum autem nomina sunt hec: Achna, Gove, Reguca, Ruoz, Sarc, Surnuc,. Feled, Nuasa; et habet predium illud arbores fructiferas, siluam, fenum et alia necessaria ad humanum vsum pertinencia satis. In predio *Thes* assignauit terram ad vnum aratrum; aratorum autem nomina sunt hec : Vulcan, Scemd, Baca; habet autem predium illud omnia necessaria ad vsum humanum pertinencia. In predio *Guon* assignauit terram ad vnum aratrum; aratorum autem nomina sunt hec: Tapa, Rupa; habet autem illud predium omnia necessaria ad humanum vsum pertinencia mixtim cum villanis. In predio *Zelch* assignauit terram ad duo aratra; aratorum autem nomina sunt hec: Prezne, Homa, Mortun; habet autem predium illud omnia necessaria ad humanum vsum pertinencia mixtim cum villanis. In predio *Vindurna* assignauit terram ad tria aratra: aratorum autem

nomina sunt hec: Bozteh, Zuete, Gurgute, Numale, Suete, Boroneg; assignauit eciam quatuor vineas cum totidem vinitoribus, quorum nomina ista sunt: Zelemen, Nemusd, Tumpa, Chekez; habet autem predium illud arbores fructiferas optimas pro se, et fenum; cetera autem necessaria ad humanum vsum pertinencia mixtim habet cum villanis. In predio *Kuyar* quod vulgo *Hongun* dicitur juxta lacum Balatym assignauit sex mansionum jobagiones, quorum nomina sunt hec: Egud, Sulc, Pua, Ysaac, Jacob, Bene; isti debent equitare cum Abbate vel fratribus cum armis et ministrare, sicut alii jobagiones ministrant; assignauit eciam ibi octo homines condicionales, quorum nomina sunt hec: Michael, Cunes, Scemus, Bula, Buloc, Sele, Fele, Ivan; isti debent singuli ministrare annuatim cenobio Sancti Mauricii de Beel cum vno boue trienni et tunella vini hydrias quinquaginta habente, centum albis panibus, quinque anseribus, decem gallinis et decem candelis cum totidem denariis. Hoc obsequium tenentur facere singuli eorum annuatim pro animabus Oboneg Comitis et fratris ejus Cujar, qui fuit Curialis Comes Sancti Stephani Regis. Isti habent syluas pro se separatas, que vocantur Sumlu et Basfoca, quam emit Oboneg Comes de Bas; terram autem et cetera necessaria ad humanum vsum pertinencia et ad sua seruicia complenda habent sufficientem, sed mixtim cum villanis. In *Vertus* assignauit duas vineas cum vinitoribus, quorum nomina sunt hec: Bene, Beneduc; terram autem et cetera necessaria ad humanum vsum pertinencia habet mixtim cum villanis. In *Chepel* assignauit tres vinitores cum tribus vineis, quorum nomina sunt hec: Ucd, Qued, Mogd; terram autem et cetera necessaria ad humanum vsum pertinencia habet mixtim cum villanis. Et ut eciam cautela in hoc facto adhibeatur, nec veris falsa permisceantur vel res juste peracta temporum longa successione ab humana subtrahatur memoria; ideo per eundem predictum Gregorium capellanum nostrum precepimus hoc factum testimonio litterarum commendari et presenti charte sigilli nostri impressione muniri. Anno Dominice Incarnacionis millesimo centesimo tricesimo quinto, Indiccionibus XIII., Epacta IV., Concurr. I., Regni nostri anno quinto. Existentibus Regnibus Feliciano Strigoniensi, Symone Colocensi Archi-

episcopis, Nana Quinque Ecclesiensi, Beztrio Agriensi, Petro Jauriensi; item Petro Vesprimiensi (Episcopis); Paulo Palatino et Comite Bachasiensi, Bucan Comite Curiali et Bichoriensi, Lamperto Comite Budrugiensi, Heidrico Supruniensi, Pausa Musuniensi et Magistro Tauernicorum, Leuca Comite Posoniensi et Magistro Dapiferorum. Datum per manus Gotselini.

(Eredetie a sz. mártoni főapátság levéltárában. *Csech).*

20.

Magyar szállóház (hospitale) alapítása Jeruszálemben. a) A ház, melyben később ezen szállóház létezett. 1135.

Anno ab incarnatione Domini MCXXXV, indictione XII, in Idibus mensis Martii, regnante Jherosolimis Fulcone Rege Francorum tertio, Willelmo vero Patriarcha summi pontificatus gerente apicem. Ego Bernardus cum uxore mea Hasisa absque controversia et alicuius hominis calumpnia, prefato annuente Patriarcha, vendidi ac jure perpetuo possidendam tradidi Petro, Priori Sancti Sepulcri, et Canonicis eiusdem eorumque successaribus domum meam pro CC bizanciis, que est posita infra muros Jherusalem, ut ipsi liberam potestatem habeant eandem vendendi, donandi, et quicquid de ea voluerint fatiendi. Habet autem predicta domus ab una parte domum eorundem canonicorum, que fuit Willelmi drugomanni, ab alia ecclesiam Sancti Karitot, ab alia viam publicam, ab alia vero domum Theodori. Quicumque vero Deo et homini odibilis atque rebellis hanc venditionem violare temptaverit et super hac re litem aut calu(m)pniam adversus ecclesiam Sancti Sepulcri et adversus canonicos eiusdem maligno spiritu inferre ausus fuerit, anathematis percussus iaculo, Divine ultioni perpetuo puniendus subiaceat, et in fiscum Regium auri libram persolvat. Huis venditionis testes sunt:

Seybertus, Iudex.

Petrus, faber.

Tustanus,

Sinardus,

Petrus de Petragora,

Bernardus et Fulco, omnes isti aurifabri, huic fuerunt venditioni.

Et Ruhelandus Bruto.

Johannes, subdiaconus hanc chartam scripsit cum litteris rasis in quinta linea, mense et anno quo supra.

21.

b) Petronilla magyar nő az említett házat megszerezvén, ugyanott alapítja a magyar szállóházat. 1135.

Anno ab incarnatione Domini MCXXXV, indictione XIII. Petrus, Sancti Sepulcri Prior, cetusque fratrum eiusdem loci canonicorum domum, que fuit Bernardi Bituricensis, et aliam, que fuit Villelmi drugomanni, predicte domui contiguam, *Petronille, mulieri Ungarice,* CCCCXL bisentiis vendiderunt in hospitalem domum sue genti, ut ipsa eas tamquam proprio censu emptas sibi, ut dictum est, sueque genti venditas eternaliter possideat. Quod si ipsa vel ejus successosores Ungarici, necessitate qualibet ingruente, prefatas domos in posterum vendere vel invadiare voluerint, Priori et canonicis Sancti Sepulcri venales vel invadiandas offerant; si vero Prior et Canonici easdem domos ita ut alii emere noluerint, cuicumque voluerint sine contradictione vendant et invadiant. Prenominata autem mulier prebendam quatuor hominum de refectorio Sancti Sepulcri accipiebat cotidie; sed pro salute anime sue, sicut soror Ecclesie necessitati fratrum providens, partem prebendarum remisit, ita ut deinceps duabus contenta prebendis, una unius canonici et altera unius servientis, permaneat.

Facta est autem huis carte inscriptio, domino Willelmo Sancte Jherosolimitane Ecclesiae Patriarchatui presidente, Fulcone nobilissimo Rege regnante. Hujus rei testes sunt:

Rogerius, Ramathensis Episcopus.

Anselmus, Bethleemita Episcopus.
Acardus, Prior Templi Domini.
Arnaldus, Prior Montis Syon.
Henricus, Prior Montis Oliveti.
Robertus, Abbas Vallis Josaphat.
Chosmas Ungaricus, heremita.
Bonifacius, socius eius.
Symeon Ungaricus, Archidiaconus.
Roardus, Vice-Comes.
Raimondus, Magister Hospitalis.
Rainaldus de Ponz, et complures alii.

Quicumque hanc conventionem infirmare vel violare temptaverit, apud Deum et homines anathema sit.

(Rozière Jenő, Cartulaire de l'Église du Saint Sepulcre de Jérusalem, publié d'apres les manuscrits du Vatican. Paris 1849).

22.

II. Béla király a szentmártoni apátságnak földet adományoz Roz (Ravazd) és Taryán közt, 1137.

Cum celi celorum constent Domino, terram autem possideant filii hominum. Ego Bela Rex Hungarie, Croacie et Dalmacie secundum Divinam disposicionem audiens a Regni mei Primatibus, tam Episcopis quam Comitibus, auos meos non solum, sed proauos et atauos Reges et Duces multa contulisse sancte Ecclesie Beati Martini; pro defensione Regni in pace et bello, consilio salutis admonitus disposui quedam ad vtilitatem et honorem ipsius Ecclesie regaliter apponere, volens vt alii Sanctum Martinum ante summum Judicem anime mee defensorem habere. Cum igitur hec animo meo sepe revolverem, oportum tempus accidit, quo bonam intencionem perducerem ad accionem. Quondam eciam eadem Ecclesia Divino judicio combusta, nostro vero tempore studioso labore et impensis Dauid a nobis constituti ejusdem loci Abbatis reparata, meliorata et amplificata cum me ju-

bente, me presente reconsecraretur ab Archiepiscopo Feliciano aliisque Episcopis admonitus, vt lex sancta jubet sponsam Dei dotare, rogatu supradicti Abbatis terram, que est inter Roz et Taryan cum pratis et agricultura et sylua nulli hereditariam, sed a ciuibus de ciuitate Mussun pro tempore possessam, Regali censura donaui in dotem Sancte Ecclesie. Si ergo regalia dona debent esse rata et irrefragabilia, cum Diuina interminacione prohibeo, volentes eam quolibet emolumento sibi vendicare, filiosque meos post me Deo volente regnaturos eorumque posteros personaliter admoneo, ne vllo modo consenciant vel judicent irritum fieri, quod ego stabiliui tocius Regni voluntate et consilio. Id si quis precio vel precibus vel quacunque doli controuersia circumventus post me regnantes instigauerit, vt hec mea disposicio non sit firma et stabilis, omnium Episcoporum, et qui adfuerunt, et qui succedent eis malediccioni subjaceant, et Beatum Martinum vltorem sue injurie hic et in eternum senciant. Preterea nostre impressionem Regalis imaginis per Joannem Notarium apposuimus assignatis testibus veritatis nostris Principibus, quorum hec sunt nomina: Felicianus Archiepiscopus, Petrus Vesprimiensis Episcopus, Paulus Jauriensis Episcopus, Marcelinus Episcopus, Fanzal Palatinus, Georgius Comes, Werolt Comes, Huddis Comes aliique quam plures ministri nostri. Acta sunt hec anno incarnacionis millesimo centesimo trigesimo septimo, Epacta vigesima sexta Concurr. quarta, celebrato Pascha tercio Idus Aprilis.

(Eredetie a sz. mártoni főapátság levéltárában).

23.

Endre veszprémi prépost II. Béla király és Ilona királyné beleegyezésével a szentmártoni apátságot megadományozza. 1131—1141.

Notum sit omnibus tam presentibus quam posteris fidelibus, quoniam Andreas quondam venerabilis Nane Bezpremensis Ecclesie Episcopi Prepositus, postmodum plus appetens mala mundi perpeti, quam laudes ab huius mundi laborioso certamine, ad eremi se transtulit solitudinem, ut mortuus seculo solus soli uineret Deo. In tali uero Diuine contemplationis studio, dum diu uitam duceret, et uite sue terminum iam iamque appropinquantem metueret, a piissimo Rege Bela et eius uxore Regina Elena disponendarum rerum suarum facultatem petiit. Accepta igitur Regie dignitatis licentia dedit Ecclesie Sancti Martini in Vrodi, in tribus uillis, uidelicet in Resen, in Karadi, in Rad XXXVIII homines libertos, quos wlgo vlvg uocant, cum terra et omnibus eorum utensilibus. Dedit etiam in predicta uilla Rad tres vineas, et VI homines uinnitores.

(Eredetie a sz. mártoni főapátság levéltárában.)

24.

Scines nő rokonainak beleegyezésével Chutus nevű helységet adományozza a szentmártoni apátságnak. 1146.

In nomine Domini. Generationi quae ventura est, sicut et illi, quae nunc superest, notum sit. Quia Ego Scines destituta spe sobolis hereditariae; videns multos violente, vel quoquomodo succedere in hereditates aliorum, et usurpare sibi, quod nullus acquisivit naturalium parentum, excogitavi sic ordinare patrimonium, quod ad me pertinet hereditario jure, ut talem possim heredem habere, qui me post hanc vitam participem faciat hereditatis aeternae. Inito itaque salubri consilio cum marito meo domino Henrico fratre domini David Abbatis, conveni propinquos et amicos meos hujus Regni Primates, quibus aperiens commune consilium rogavi, ut suggererənt domino nostro Regi Geysae, quatinus ipsius permissione et licentia predium nomine Chutus cum omnibus pertinentiis voverem, et traderem Ecclesie Sancti MARTINI supra Montem Pannoniae. Mox illi acquiescentes nostris petitionibus, et bonum desiderium approbantes Regem aggressi inclinaverunt, et fieri debere, quod petivimus, supplicantes impetraverunt. Accepta igitur Regali licentia, predium supra dictum cum agris, cum pascuis, cum silvis, cum pratis, cum omnibus, quae sunt in eo nostrae ditionis secundum metas antiquitus undique congestas Beato MARTINO donavimus, ut post mortem nostram absque omni perturbatione sit sub ipsius Ecclesiae Abbatis providentia et procuratione. Sunt autem hec, quae ad ipsum praedium pertinent. Tria aratra cum V mansionibus XV hominum, C oves, XXX porci cum subulco, equatia XXIII equorum et equarum cum mansione trium hominum, V vineae cum V mansionibus in villa quae dicitur Radi. Debitum vero servitii, quo alii homines ecclesiae occupantur, ab his nostris hominibus prorsus exclusimus, videlicet ut nec vinum ducant ad monasterium, nec farinam ad praebendam fratrum, nec aliquid cogantur laborare, nisi quod ad agriculturam vel ad colendas vineas praedicti praedii pertinet. In suscipiendis etiam, aut dimittendis liberis

hospitibus, qui volunt terram inhabitare et colere, dominus Abbas hujus loci habeat potestatem, qui tamen proficisci debent ad exercitum, et Regis expeditionem, sicut fecerunt nobis viventibus. Praeterea quosdam, qui nobis fideliter servierunt, manumittimus, et tali libertate donamus, ut post obitum nostrum ubicunque, vel cuicunque voluerint, liberaliter serviant, videlicet: Kissod, Forcas, Johannes, Thidrich, Mendus, Helena. Hec omnia testimonio multorum Regni Obtimatum, Episcoporum et Comitum, aliorumque nobilium quorum nomina subscripta sunt sic ordinata, et Regalis impressione sigilli sic confirmata, sic roborata sunt, ut nullus injustus heredipeta sive justicie inimicus audeat machinari ad hec infringenda. Quod si quis obstinatae mentis nec Deo, nec Sanctae Ecclesiae reverentiam exhibens molitus fuerit fraude vel violentia horum aliquid sibi vendicare, maxime vero de illis, oquor, qui propinquitate mihi conjuncti fuerunt in seculo, si quis inquam hoc irritum facere voluerit, judicium Dei sine misericordia veniat super illum, nisi resipuerit, hic et in aevum.

Anno Dominicae Incarnationis MCXLVI. Regnante glorioso Geisa Rege secundo. Scripta, recitata, et confirmata sunt hec praesentibus nobillimis Regni testibus, quorum hec sunt nomina: Macharius Archiepiscopus, Johannes Quinqueecclesiensis Episcopus, Zacheus Geuriensis Episcopus, Belus Comes Palatinus et Banus; Johannes Comes, Acus Comes, Dionisius Comes, Julianus Comes, Alexander, Heidricus Comes, Deda, Anto, Petrus magister Ducis Ladislai. De centurionibus vicinis Ceh, Henricus, Cherbela.

(Eredetie a sz. mártoni főapátság levéltárában. *Czech.*)

25.

Forco, Magyarországban letelepedett jövevénynek végrende lete. 1146.

Notum sit omnibus sancte fidei cultoribus, me Forconem hospitem primo adventus mei tempore ALMO Duci, studio servitutis clericalis adhesisse. Post ejus autem discessum Archiepiscopo Seraphino, dein vero Vespergensis Ecclesie Pontificibus, Matheo scilicet et Nane, Martyrio, Petro et Paulo Deo teste usque ad senectam memoriter, jocundeque servivisse. In hac itaque ea, que temporibus supradictorum patrum humano studio congregavi, viam carnis universe spiritualiter considerans, eis celestia adipisci festinans salva gratia misericorditissimi Regis G(eise) oblatum monasterio Beati Martini Pannoniensis taliter disposui. Primo predium quod est in That, curiam cum tribus hominibus et omni supellectili domus, et uno libero, VI pensarum debitore, tres vineas, pratum cum terra arabili Panoniensis Ecclesie Beato M(artino) commendavi. Monasterio vero Ugrini Comitis, quod monti Wirthis adjacet, pratum et terram arabilem IIII marcis emptam constitui perpetuo possidendam. Predium autem quod est in Wamma partim emptum, partim vero Regum gratia, Stephani scilicet et B(ele) mihi concessum, Unice filie mee hac conditione concedo, ut si ex misericordia Dei filium habuerit, hereditario jure possideat; quod si heredem non habuerit, predicte Ecclesie Beati M(artini) subjaceat; fructuum vero arborum Ecclesia Beati M(artini) habeat medietatem, filia autem mea dum vixerit, alterius partis habeat potestatem. Actum est hoc in curia episcopali Sancti Andree secus Danubium anno Dominicae Incarnacionis MCXLVI., anno vero Regis Geize VI., presidente Sancte Strigoniensi Ecclesie Machario Archiepiscopo, existente Belos Comite Palatino, Curiali Comite Cadario. Et ut firmius roboretur, Regium sigillum adhibetur sub testimonio Procerum, quorum nomina hic notantur: Petrus Comes, magister Ladislai Ducis; Paulus Comes filius Nicolai, Gwra Comes, Bacha blastus Regis, ca-

pellanus Regis Cherubin, Ynam, Melchisedech, Benedictus, Aaron, Gervasius. Notarius Regis Barnabas, hujus cartule scriptor, et sigillator. Si quis autem temeritate, vel aliqua presumpcione huic Regali edicto voluerit contradicere, Divino totius Ecclesie subjaceat anathemate, et auri libras quinquaginta persolvat Magestati Regie.

(Eredetie találtatik a szentmártoni főapátság levéltárában).

26.

VII. Lajos franczia király a szentdénesi apátot Magyarországba érkeztéről tudósítja. 1147.

Ludovicus Dei gracia Rex Francorum et Dux Aquitanorum carissimo suo Sugerio venerabili Abbati B. Dionysij salutem et sinceram dilectionem. De portis Hungarie scribimus vobis, illucusque Diuino nutu recto limite procedentes cum omni sospitate, gaudio et honore nos et principes nostri laeti pervenimus, ubique nobis auxiliante Domino. Terrarum principes et ovantes occursant, et leti nos recipiunt, et libenter deserviunt, et honorant devoti. Et in his omnibus benedicimus Domino stb.

(Duchesne Hist. Francorum, script. coaetanei IV. köt. 494. lap. *Csech).*

prosperitatis progressum nobis, regressumque concesserit, cuncta nostro, quemadmodum pium et ius exigit, ut et nunc subiecta sint iudicio. Itaque Philes cum IIII seruis et I aratro et XXX examinibus apium. Predium Druc cum duobus seruis et I aratro et silua. Predium Jak cum liberis hominibus. Predium Suesla cum I seruo et I aratro. Predium Heulichin cum I aratro et I debitore VI pensarum, Beato M. commendo. Fratri nostro H. predium Niwic cum XII bubus et III hominibus, predium Guir cum silua committo. Predium Couroug cum XII bubus, et II-bus seruis cum filiis et filiabus, et XXX equis indomitis et XKXXV ouibus, filie sororis mee Christine dispono. Uxori quoque mee predium de Bolatin cum I aratro et II seruis, et filiis tantum, et II uineis duobus cum cultoribus. Predium Narage cum III seruis et filiis et filiabus, et duobus aratris et II uineis in Sala, et uno cultore cum filio. Predium Gormot cum I aratro et IIII-or hominibus. Predium Priza cum IIII-or seruis et IIII-or uineis, habitatores uero libertatem habent eundi quo uolunt; et partem insule cum IIII-or piscatoribus, pleno cordis affectu commendo. Gormot uero et insulam Obda et Prizam hac ei condicione commendo, ut si iudicio Domini uocatus obiero, dum mei memor fuerit exsequiis et oracionibus. Cum autem quod humanum esse scio, nec oppono, iuxta sue nobilitatis normam uiro nubere decreuerit, cum supradictis prediis Beato M. commendo. Ancillas omnes quas habeo uxori mee concedo. Quod si Deus misericorditer heredem quam (quem helyett) exspecto mihi tribuerit, duas partes omnium meorum ipse habeat, terciam Ecclesia Beati Martini. Seunic cum II-bus filiis, Ceiga cum II-bus filiis, et Vandiga cum sorore sua, Lipiza cum filiis et filiabus, Hunige cum duobus filiis, et II-bus filiabus, Magca libertatem habeant. Peccora (igy), boues, porcos, oues et reliqua, uictui pauperum dispono. Omnes libros, quos proprios habeo, Ecclesie Beati M. commendo.

(Eredetie a szentmártoni főapátság levéltárában).

31.

Gergely gróf végrendelete. 1168.

Uniuersis Christi fidelibus, quibuscunque presens scriptum fuerit presentatum, salus eterna, et pax in eo qui omnium salutem operatus est in terra multiplicitur. Nouerint uniuersi pie ac deuote Christo famulantes, quod Ego Gregorius, quondam Comes, filius Bene Comitis, possessione et loco infra siluam Bochon, optans ac eligens locum mee sepulture apud monasterium Beati Mauricii in Beel, cum uiam carnis egrederer uniuerse, propter intuitum et sanctitatem ipsius loci; hac igitur ex causa, cauens mihi in futurum, ne future felicitatis participacione priuarer, sed per oraciones prenominati monasterii remissionem peccatorum meorum merito possim optimere; ex his igitur, que Deo dante habere poteram, contuli eidem monasterio Sancti Mauricii de Beel unum seruum nomine Pythy tali scilicet condiccione, ut in Abbatis, et fratrum prenominati monasterii pendeat arbitrio, in qualem libertatem vel seruicium ad utilitatem et augmentum Ecclesie eundem constituere decreuerint. Ne igitur temporum successione aliquis huic nostre donacioni contrarius possit existere, sed ut magis sane et quiete valeat permanere, presentem paginam sigillo communiuimus. Dedi etiam vineam unam in villa Scevlevs. Anno Domini M° C° LX° octauo.

(Az eredeti után. *Czech*).

32.

A bakonbéli apátság több jószágainak bírói meghatározása. 1171.

Anno Dominice Incarnacionis millesimo C. LXX. primo, regnante Stephano uictoriosissimo et inuictissimo Geyse Regis filio, anno Regni sui quarto, Luca Dei gracia viro religiosissimo Archiepiscopo existente, Andrea eadem gracia honestissimo uiro Ecclesiam Sancte Marie feliciter gubernante Ampud autem Comite Palatino et Sunadiensi permanente, Laurencio uero illustrissimo et magnifico uiro Curiali Comite simulque Supruniensi existente. Quidam malus homo nomine Euzen ui possederat terram et familiam Ecclesie quam Tuta et Peregrinus fratres ejusdem domini pro remedio anime sue Sancto Mauricio dederant, sine omni participacione ullius potestatis. Hoc cum uidisset Abbas, qui prefuit eo tempore Beliensis monasterii pater terminauit illum ad Regem. Postquam vir ille cum intellexit, quod dampnaretur contra Ecclesiam, ductus in penitencia dimisit populum terramque reddidit, quia expauit uenire ad iudicium. Huius rei erat prestaldus canonicus Albensis nomine Gyl et capellanus eiusdem Regis, qui supradictorum populorum terram et metas cum iussu Regis circuiuit. Terra autem eorum terminatur hijs metis: Ab horiente inhoatur de magna communi uia; inde uadit ad fenum sacerdotis, et exinde protelatur sub monte Sumug ad fenum Luthardi; a quo uero extenditur ad caput fluminis, qui vulgo dicitur Egrug, et ibi est arbor salix; inde eciam vadit per magnam uiam ad caput agri Bocon; et exinde per aquam Egrug ad signatam quercum; inde eciam reclinatur uersus occidentem per uiam uemus ad foneam, et ibi est detruncata quercus; Ab illo eciam descendens per uallem, et per fenum protelatur usque ad magnam uiam, et in labro eiusdemuie est magna fouea, a qua reuertitur ad preditum locum. Ab illo eciam predio qui uocatur Gannanna, quam Tuta dedit annuatim Albati fratribusque Beati Mauricii tale impendant seruicium; ut in festo Sancti Michaelis C ydrias brasij, L farinne, II boues, II porcos, II oves, XX gallinas, X anseres, C ova, ollam butiri,

ceram X et VIII denariorum. Quorum nomina hec sunt: Durug, Elbu, Ecul, Edu, Gunou, Bula, Attun, Dursi, Aruad, Kacar, Busar, Petrus, Kauas, Nedilca, Lusa; vinitores uero isti sunt: Emisca, Benid, Wete, cum uineis suis. Similiter et altera Gananna, quam Peregrinus dedit, hi sunt de seruitute liberati, qui annuum fratribus Sancti Mauricii persoluere debent tributum, hoc est bos I, porci magni II, oves II, percelli X seu totidem anseres, galline XX, ydrie brasij LXXX, farine XL. Quorum nomina hec sunt Damas, Gregorius, Detrich, Ban, Budumer, Salman, Usud, Csepel, Michael, Wic. Hec sunt nomina seruorum, qui dati sunt cum tribus uineis: Ilees, Kara, Holrip, Udric, Iloz, Michael, Odulman, Scemeteu, Zan, Volf, Emiscu. Isti eciam singuli singulas oves debent dare. Sunt et in eadem uilla, qui cum libertate seruiunt, quorum nomina hec sunt: Tumud, Tarsa, Cocu, et unus cubicularius nomine Sumbud. Predium Plan, quod dedit Fulcumar Comes Sancto Mauricio cum duobus aratris et VII indomitis equis, quatuor mansiones cum familiis, quorum nomina hec sunt: Beretes cum filio suo Sunad; Som cum tribus filijs, id est Comos, Huna, Quisid; Cim, Rua. Cujus predii talis est situs, ut de silua Keurus incipiens, transit ad sepulchrum; inde ascendit, et descendit ad molam Surt; deinde ad siluam leprosorum; et deinde transiens per Egrug extenditur usque ad puteum, et descendit ad foueam vulpis, sicque reuertitur ad predictum locum Keurs. Item aliud predium Merethe cum uno aratro, et duabus mansionibus, quorum nomina hec sunt: Nicolaus, et alter Vendeg. Cuius predii terre ab arbore piri sumens inicium transit ad magnam uiam; et inde ad Nanag, a quo rursus ueniens ad rus, ubi positus est magnus lapis, ab illo reuertitur ad predictum locum. Item dedi in Heney sex uineas cum quinque uinitoribus, quorum nomina hec sunt: Atta cum filio, Scega, Furnod, Uzdi, Lusad. Item dedi unam cortinam de pallio circumlimbatam cum bisso; et alteram cortinam secundum mensale contextam; et unum tapetum, et duos cyphos de bono mazelino. Hec autem me uiuente monasterio retinenda atque seruanda sunt; post meum uero obitum ecclesie iam supradicte danda et offerenda sunt omnia. Et postquam ego ab hoc seculo ante meam coniugem migrauero, hoc ab ea quesiui, ut ubi ego, illuc et illa sepe-

liatur. Et quidquid ei reliqui ex mea substantia, labente longo tempore forte expendetur, ex ea deerit; ab illo loco et domino Abbate, qui fuerit rogatus, quero, ut pro amore Christi a mea data elemosina uisitet eam. Et si ipsa omnia integra habuerit, uel addiderit; similiter supradicte Ecclesie relinquat post suam mortem. Hec autem facta sunt in presencia nobilium illorum uirorum Nicolai Strigoniensis, Macharii Quinque ecclesiensis, Johannis Vesprimiensis Episcoporum; item Farcasii Palatini, Petri Curialis, Dionisii Barsiensis Comitum. Que pietatis opera ne aliquorum negligencia, aut longorum temporum successu quandoque, quod absit, sepeliantur, litterali commendata sunt memorie, et auctoritate Regis sigilli confirmata, et horum supradictorum testimoniorum corroborata ueritate. Regnante Dei gracia gloriosissimo Rege eodem facta est inquisicio de terra Sancti Mauricii in predio Quiar, quam Sciscienses dicebant suam esse, sed falsitas semper subicitur ueritati. Quam predictus Rex piissimus iusto iudicio iustificauit Ecclesie, in presencia Episcoporum et Comitum. Cum autem nullum iudicium sine prestaldo efficeretur, Albensis canonicus nomine Gil prestaldus datus est. Eodem tempore prestaldus ueniens, iussu Regis terram et metas cum priuilegio circuiuit; molendinum Martini combussit, ostia domus Petri perforatim securibus confregit, atque Scisciensis destructis domibus, confractisque hostiis de terra eiecit. Tunc omnes uiri Sciscienses ncessitate coacti dixerunt: Non eiciamur de terra, sed more precedencium obtineamus illam annuali tributo. Conuencione autem facta coram eodem Rege, ut annuatim tributa persoluerent. Hoc est autem tributum, quod persoluere pacti sunt; una queque domus ydriam mellis, et V cubulos tritici, cum magno cubulo, quam ipse Rex cum suo proprio pugillo mensurauit; illamque mensuram ab homine Laurencio nomine in domum Sancti Martini conseruare misit. Preuidens ergo futura, ne aliquando falsa ueris miscerent, ne quando eciam iurgia cum populo Ecclesie inter se traherent, terram eis assignauimus segregatim, incipiens a piro Thalene, que est iuxta uiam usque ad aliam pirum; deinde ad ueterem uiam; et exinde ad uiam publicam; de qua ascendit ad montes, et exinde protelatur ad montem, qui uocatur Scelves mogos;

deinde uero descendendo uertitur ad predictum locum sine aliquo cumulo. Non tamen tali conditione, ut perpetualiter possiderent; ut si quis ex eis statuto temporis termino per superbiam seu per negligentiam constituta tributa uon persolueret, rebus omnibus ablatis, extra terram eiceretur. His omnibus peractis predicto prestaldo a monasterio argenteus cyphus pro uadimonio datus est.

(Eredetie találtatik a szentmártoni főapátság levéltárában).

33.

Kaba nevü birtokosnak végrendelete. 1173—1175.

Notum sit omnibus tam modernis quam futuris hominibus, qui presencia scripta viderint, audierint vel legerint. Quia nutu Dei Rege Bela tercio Regnum Ungarie feliciter et pacifice gubernante, Farcasio Palatino Comite mediante pro. loquutore vel executore negocii presentis existente. Ego Caba eidem Regi inclinavi, ut quoniam expers heredis eram, totam possessionem meam tam in agris per iugera centum, quam in uineis duabus; mancipiis et peccoribus Deo et monasterio Sancti Martini in Monte Pannonie manciparem; ita duntaxat, ut quoad uiuerem cum coniuge mea possiderem; post obitum meum si Edlelmes coniux mea superuiueret, et ipsa similiter possideret terram sub protectione Sancti Martini, et Abbatis, et fratrum eiusdem monasterii. Tale votum et oblacionem meam Rex et omnes Principes qui aderant approbarunt, et ut perhenniter ratum esset, Rege iubente per manum Pauli Prepositi et eiusdem Regalis Notarii presenti scripto confirmatum est et sigillo Regali roboratum. Quando Rex ista fieri precepit, in die dominico in domo Scene Comitis sub quadam quercu sedebat, et Comites isti cum eo: Dionisius Comes Baaciensis, Gallus Comes Albensis Ultrasiluanus, Thomas Comes Clusiensis, Zemere Comes de Simtei, Pancracius Comes Temissiensis, Antonius Comes Novi Castri, Scubanus Comes Strigoniensis, Thomas Comes filius Samsonis, Cornelius Comes Geuriensis, Thomas filius Zah, et alii quam

plures ministeriales Regis viciniores et remoti, quos omnes nomitatim dinumerare vel describere longum est.

(Az eredeti után. *Csech*).

34.

III. Sándor pápa a Pannonhalmán lévő szentmártoni apátság jogait megerősíti. 1175.

Alexander Episcopus seruus seruorum Dei, dilectis filiis, Reinaldo Abbati monasterii Sancti Martini in Monte supra Pannoniam siti, eiusque fratribus tam presentibus quam futuris regularem uitam professis in perpetuum. Quotiens illud a nobis petitur, quod religioni et honestati conuenire dinoscitur, animo nos decet libenti concedere, et petentium desiderijs congruum sufragium impertiri. Eapropter, dilecti in Domino filii, uestris iustis postulationibus clementer annuimus, et prefatum monasterium, in quo Diuino estis obsequio mancipati, sub Beati Petri et nostra protectione suscipimus, et presentis scripti priuilegio communimus. Inprimis siquidem statuentes, ut ordo monasticus qui secundum Deum et Beati Benedicti regulam in eodem monasterio institutus esse dignoscitur, perpetuis ibidem temporibus inuiolabiliter obseruetur. Preterea quascunque possessiones, quecunque bona idem monasterium in presentiarum iuste et canonice possidet, aut in futurum concessione Pontificum, largitione Regum, vel Principum, oblatione fidelium, seu alijs iustis modis prestante Domino poterit adipisci, firma vobis vestrisque successoribus et illibata permaneant. In quibus hec proprijs duximus exprimenda vocabulis. Locum ipsum, in quo prescriptum monasterium constitutum est cum omnibus pertinentiis suis. In *Episcopatu Vesprimiensi* ecclesiam Sancti Martini, in uilla Keurisis constitutam; in villa Tardi ecclesiam Domini Saluatoris; in uilla Topey ecclesiam Sancte Marie cum universis pertinentiis suis. In *Episcopatu Geuriensi* ecclesiam Sancti Martini in Sabaria, et ecclesiam Sancti Willibaldi, ecclesiam Sancte Marie capelle; Ecclesiam Sancte Marie in Fizio; ecclesiam Sancti Adalberti in Wasciana cum omnibus earum

appendiciis. In *Archiepiscopatu Strigoniensi* ecclesiam Sancte Marie in Vaga, cum omnibus pertinentiis suis; oratorium in villa porcorum custodum in silua Selis; oratorium in Digna. Ad hec iuxta vestigia antecessoris nostri Pascalis Pape, secundum quod a beate memorie Stephano Rege statutum est, presenti priuilegio statuimus, ut nulli Regum, nulli Comitum, nulli Episcoporum, nulli cuiquam alii de rebus, que iam dicto monasterio collate sunt et commisse, uel in posterum canonicę conferende, minuere liceat, uel aufferre, uel ablatas retinere. Crisma uero, oleum sacrum, consecrationes altarium seu basilicarum, ordinationes monachorum et clericorum uestrorum, qui ad sacros ordines fuerint promouendi, a diocesano suscipietis Episcopo, si quidem Catholicus fuerit, et gratiam atque communionem Apostolice Sedis habuerit; et ea gratis et absque pravitate aliqua vobis uoluerit exhibere. Alioquin liceat vobis quemcunque malueritis adire antistitem, qui nimirum nostra fultus auctortiate, quod postulatur indulgeat. Liceat etiam vobis liberas et absolutas personas e seculo fugientes ad conuersionem recipere, et in uestro monasterio absque contradictione aliqua retinere. Prohibemus insuper, ut nulli fratrum vestrorum, post factam in loco vestro professionem, fas sit de eodem loco absque licentia Abbatis sui discedere; discedentes vero absque communium litterarum uestrarum cautione, nisi obtentu arctioris religionis, nullus audeat retinere. Monaches etiam et sanctimoniales eidem monasterio subjectas sine cuiuscunque prohibitione uobis liceat judicare. Baptismum quoque per ecclesias illas fieri concedimus, in quibus ex more soliti estis antiquitus facere. Nulli quoque Episcoporum liceat in iam dicto monasterio ordinationes facere, seu missas publicas celebrare, nisi ab Abbate inuitatus fuerit, vel in ecclesiis eidem monasterio subjectis sacordotem excommunicare, uel Abbatem et monachos ad synodum suam vocare. Decime uero Somoniensis territorii, quas ex concessione predicti Regis monasterium uestrum per quadraginta annos tenuit, et alie concessiones, quas pro tuitione patrie vel statu Regni, et pro augmento fidei Beato Martino concessit, firme vobis et monasterio uestro et illibate permaneant. Ad hec mitram, uirgam pastoralem, anulum, et alia insignia, que a quadraginta

annis retro Abbates monasterii uestri, qui pro tempore fuerant, habuisse noscuntur, uobis et monasterio uestro auctoritate Apostolica confirmamus. Obeunte uero te, nunc eiusdem loci Abbate, uel tuorum quolibet successorum, nullus ibi qualibet subreptionis astucia seu uiolentia preponatur, nisi quem fratres communi consensu, uel fratrum pars consilii sanioris, secundum Deum et Beati Benedicti regulam prouiderint eligendum. Decernimus ergo, ut nulli omnino hominum liceat prefatum monasterium temere perturbare, aut eius possessiones auferre, uel ablatas retinere, minuere, aut quibuslibet uexationibus fatigare, sed omnia integra et illibata seruentur eorum, pro quorum gubernatione ac sustentatione concessa sunt, usibus omnimodis profutura, salua Sedis Apostolice auctoritate. Si qua igitur in futurum ecclesiastica secularisue persona, hanc nostre constitutionis paginam sciens contra eam temere uenire temptauerit, secundo tertiove commonita, nisi reatum suum digna satisfactione correxerit, p testatis honorisque sui dignitate careat, reamque se Diuino iudicio existere de perpetrata iniquitate cognoscat, et a Sacratissimo Corpore ac Sanguine Dei et Domini Redemptoris nostri Jesu Christi aliena fiat, atque in extremo examine districte ultioni subjaceat. Cunctis autem eidem loco sua iura seruantibus sit pax Domini nostri Jesu Christi, quatenus hic fructum bone actionis percipiant, et apud districtum iudicem premia eterne pacis inueniant. Amen. Amen. Amen.

(P. H.) (Pápai jegy.)

† Ego Alexander Catholice Ecclesie Episcopus ss.

† Ego Bernardus Portuensis et Sancte Rufine Episcopus ss.

† Ego Gualterius Albanensis Episcopus ss.

† Ego Joannes Presbiter Cardinalis Sanctorum Joannis et Pauli tituli Pamachii ss.

† Ego Joannes Presbiter Cardinalis tituli Sancti Anastasie ss.

† Ego Joannes Presbyter tituli Sancti Marci ss.

† Ego Manfredus presbyter Cardinalis tituli Sancte cilie ss.

† Ego Jacobus S. Marie in cosmis. Diacon Cardin

† Ego Ardino Diaconus Cardinalis Sancti Theodori ss.

† Ego Hugo Diaconus Cardinalis Sancti Eustachij iuxta templum Agrippe ss.

Datum Anagnie per manum Gratiani Sancte Romane Ecclesie Subdiaconi, et Notarii XVII. Kal. Januarii Indictione VIIII. Incarnationis Dominice anno M°. C°. LXXV°. Pontificatus uero Domini Alexandri Pape III. Anno XVII.

(Az eredeti után).

35.

Az erdélyi káptalan Egyházfalva és Szent-Miklós helységekben határjárást tart. 1176.

Capitulum Ecclesie *Albensis Transylvaniensis* omnibus Christi fidelibus, presentibus et futuris presens scriptum inspecturis salutem in omnium Salvatore. Perspicua humane condicionis industria hominum memorie labilitate pensata, sagaciter adinvenit, ut ea que aguntur in tempore, ne simul dilabantur cum eodem, literarum patrocinio solidentur. Proinde ad universorum noticiam harum serie volumus pervenire, quod cum nos honore, quo decuit receptis literis magnifici domini *Nicolai* Woyuode Transilvan. adjudicatoriis, modum et formam sue judiciarie deliberationis in se exprimentibus, nobisque amicabiliter loquentibus et directis, pro parte reambulacionis metarum territorium possessionis *Zent Myklos* magnifici domini *Stephani Mikwd* Bani, ac possessionis *Egyhazfalwa* honorabilis Capituli Orodiensis, et etiam *Thorda, Koppan Zynd, Zent Mihelfalwa,* et *Kereztes,* propter literarum contestacionem factam inter utrasque partes se haben: emanatas, juxta earundem continencias, una cum magistro Pai de Gywla prothonotario magnifici domini Wayuode ad id ipsum dominum Wayuodam specialiter transmisso, h bilem virum Ladislaum presbiterum, capellanum v domini Pauli Archidiaconi Albensis Trans' scriptam reambulationem faciendam

transmisissemus fide dignum. Idem exinde ad nos reversi nobis uniformiter retulerunt, quod ipsi feria secunda inter octavas nativitatis Marie ad facies terre prenominatarum possessionum, vicinis et commetaneis earundem illuc legitime convocatis, presentibus Petro Tathar de Senfalwa, Stephano de Gerend, Ladislao de Jara commetaneis partibus personaliter adherentibus, ac jus patronatus Ecclesie sic proceden: Item meta predictarum possessionum *Egyhazfalwa* et *Zent Miklos* incepta est in quodam rivulo *Preselw pathak* vocato, prope capellam, et ab illo rivulo sursum ascedendo, superius in planicie terre versus plagam occidentalem tenendo erecte sunt due mete ab antiquis, secundum donationem felicis recordationis Bele Regis, et ab illis metis per unam vallem latus montis *Sixadonie* directe sursum ascendendo, superius in fine vallis erecta est una meta terrea, et ab illa meta procedendo ad quadrangulares castri *Sixadonie* a parte orientai a parte vero occidentali directe superius versus plagam occidentalem ascendendo in medio planicie terre erecta est una meta terrea. In qua fossa est etiam unum vitrum cum vino pro signo metali. Et ab illa meta iterum versus plagam occidentalem superius ascendendo in monte a parte *Zynd* prope viam erecta est una meta terrea, et ab illa meta inclinando versus plagam meridionalem descendendo ad fluvium *Zynd-pathaka* nuncupatum, et ipsum saliendo, superius in fines *Hegymozw* directe ad partes meridionales procedendo, post unam alteram erecte sunt tres mete terree, et ab illis metis adscendendo ad fluvium *Porde* *). Et ipsum saliendo superius in monte erecta est una meta terrea, et ab illa meta per modicum procedendo ad *Erlyk* a parte *Zentmihalfalva* directe discendendo ad medium fluvii Aranyas, et in medio fluvii Aranyas descendendo versus plagam orientalem ad castrum *Aranyaswar* nuncupatum, et a castro directe per fluvium Aranyas saliendo versus plagam meridionalem ad fines nemorum in quoddam meatus aque per medium procedendo ad fluvium de Zentmihalfalwa descendendo currentes, vbi illa aqua bipartitur et per medium fluvii descendendo versus plagam orientalem, prout aqua circuens cadit in fluvium Aranyas, et sic mete in-

*) Most Pordepataka.

ter predictas possessiones determinantur. Ut igitur hec erectio metarum robur obtineat perpetue firmitatis pro communi justitia suadente, eidem magnifico domino Stephano Mikwd literas nostras privilegiales pendentis, et autentici nostri sigilli munimine roboratas duximus concedendas. Datum octavo decimo die reambulationis prenotate. Anno Domini millesimo centesimo septuagesimo sexto.

Teutsch G. D. és Firnhaber Fr. után: Urkunden-Buch zur Geschichte Siebenbürgens. Bécs, 1857 1. l.)

36.

A veszprémi egyház több szabadosait földdel adományozza 1181.

In nomine Sancte et Indiuidue Trinitatis — — — — in hanc vallem lachrymarum deiecti obliuionis passionem — — — — — — — rabilis inoleuit consuetudo, videlicet ut ea, que racionabiliter ordinantur, litterarum apicibus commendata viuaci memoria tenerentur. Notum sit igitur presenti generacioni et ei, que futura est, quod anno ab incarnacione Domini millesimo centesimo octuagesimo primo, gloriosissimo Rege Bela regnante, Johane Vesprimiense Episcopo, quatuor proceres, quorum hec sunt nomina, Vilibaldus presbiter, Salombud, Anath (et) Botha, qui ex parentela sua libertatem duxerant pro Ecclesia Sancti Michaelis, sicut eorum antecessores libere seruiebant; tali tamen condicione, ut decimas predicte Ecclesie circumquaque assignarent, et in legacionem siue ex precepto Prepositi, nec non et ceterorum fratrum, Decani quoque, ac Comunitatis super equos suos equitarent, rogauerunt venerabilem prelibate Ecclesie conuentum, quatenus terram, quam ipsi colerent, et unde viuere possent, sibi concederet. Prelibatus vero conuentus, Diuine Maiestatis intuitu eorum precibus condescendens, in villa Kezu (Papkeszi), non ex cultura agrorum eiusdem populi, sed ex iure Ecclesie, quod Ecclesia sibi habet proprium et ad suum arathrum pertinens, viginti scilicet et octo iugera concessit; et

fenum ad falcandum — — — dimidietatem feni, quod habet ibi Ecclesia. Verumptamen vt huius rei disposicio rata semper et immobilis existat, vel ne libertas eorum in aliquo decrescat, vel ullus posterorum de filiis Ecclesie infringat, confirmatum est ex auctoritate Johannis eiusdem Ecclesie Episcopi, consensu quoque Prepositi Cherubin, Thome Vicari Episcopi, Cantoris Enusardi, Custodis Pancratii, Forcudus — — — — — — Feliciani, et tam minorum, quam maiorum; existentibus autem tunc temporis Decano eorum Jutone, Comite quoque Stephano. Quisquis igitur hanc intitulacionem in futurum violare presumpserit anathematis vinculo constringatur nunc et in euum.

(Eredetie találtatik a veszprémi káptalan levéltárában).

37.

Fulcumár gróf a bakonbéli apátságot Palan és Meletha helységekkel adományozza meg. 1181.

Quoniam preter ceteros humane nature defectus in hanc vallem lacrymarum obliuionis passionem incurrimus, mirabilis inolcuit consuetudo, vt ea que racionabiliter ordinantur, litterarum appicibus commendarentur et sic uiuaci memoria detinerentur. Notum sit igitur presenti generrcjoni et ei, que ventura est, quod anno ab incarnacione Domini millesimo centesimo octuagesimo primo, regnante gloriosissimo Rege Bela pie recordacionis Geise Regis filio, Nicolao Strigoniensi Episcopo existente, Johanne Besprimiensis Ecclesie Episcopo, Farkasio Palatino Comite, Dionysio Baciensi Comite. Ego *Fulcumarus* Comes religiosorum patrum vestigia secutus, qui pro remedio animarum suarum de suis bonis Ecclesias Dei ditauerunt, Ecclesie Beati Mauricii de Bel predium quod dicitur *Palan* cum duobus aratris et quatuor mansionibus cum filiis et filiabus, quorum nomina hec sunt: Berges cum filio nomine Sudan et filia Pita, Som cum tribus filiis Somos, Bot, Quisid; preterea Cin cum duobus filiis Rouza, Bugar, et cum fratre Rve. Dedi eciam

num seruum nomine Seged et duos pulsatores Jeremiam et Bvdam cum matre et sorore, quarum nomina hec sunt: Hugus et Catrina. Dedi preterea quasdam ancillas ad textrinum opus, que fratribus pannos pararent; et hec sunt nomina illarum: Lence cum duabus filiabus Bibubra et Duba, Hugud cum sorore Degve, et Cuce. Dedi eciam in eodem predio trelecim equos indomitos, triginta porcos, centum oues. Cujus predii talis est situs; de sylua Keurus incipiens transit ad sepulcrum, inde ascendit, et descendit ad molam Surt, deinde ad syluulam leprosorum; et inde transiens per Egrug extenditur vsque ad puteum et descendit ad foueam uulpinam, sicque reuertitur ad predictum locum Keurus. Item aliud predium *Meretha* cum duobus aratris et cum duabus mansionibus, quarum nomina hec sunt: Nicolaus et alter Vendeg. Cujus predii terra ab arbore pyri sumens inicium tendit ad magnam viam et inde ad Nanay, de Nanay veniens ad lapidem, et inde ad predictum locum. Item dedi in Heney sex vineas cum quinque vinitoribus quorum nomina hec sunt: Atta cum filio, Cega, Furnod, Uzd, Lusad. Dedi eciam duo tapecia et vnam cortinam de bysso et alteram de lino, et vnam scutellam argenteam, et cyphum cum coopertorio ponderantes quatuor marcas. Istis donis donaui Ecclesiam Sancti Mauricii.

(Az eredeti után. *Czech).*

38.

Brazza és Lesina dalmatiai szigetek népgyülése a povgliei Szent-János templomnak újra megadják régi birtokát. 1184.

In Christi nomine Amen; ac Patris et Filii et Spiritus Sancti. Anno a natiuitate Domini nostri Jesu Christi millesimo centesimo octuagesimo quarto diebus Regis Bele. — Isti homines sunt patriote dominii insularum: Episcopus Nicolaus Insularum Pharensis et Brachiensis, Bratco Comes Insularum, Parvos Zupan, Judex Decia Brachiae Parvoslav; isti omnes

sunt patriote dominii insularum. In diebus illis fuit Ratco presbyter, et monachi, et servitores Ecclesie Sancti Joannis de Povglie, fuitque plebs Brachie et Phare cum Bratco na Bolu. Coepitque loqui Bratco monachus: Comes et omnes nobiles! Monasterium Sancti Joannis fuit magnum antea, sicut vos noscitis; nunc vero sunt distructa eius territoria. Sic audivi, quod istas terras vos detinetis, po Conzu Comes et zupanus fuerunt ante Sancti Joannis Ecclesie, rogo vos nobiles, ut ipsas daretis Ecclesie. Tunc dixit Bratco Comes, et Parvos zupanus: Fiant Deo et Sancto Joanni deprecaciones iste prout fuerunt. etc.

(Ciccarelli után, Osservazioni sulla Isola della Brazza 105. l. Csesk)

39.

III. Béla király leánya dajkájának hű szolgálatát annak testvéreiben és fiaiban megjutalmazza. 1185.

In nomine Sancte et Indiuidue Vnitatis. Bela Dei gracia Hungarie, Dalmacie, Croacie, Rameque Rex in perpetuum. Regie sublimitatis obsequiis fideliter insudantes Regia dignum est remuneracione gaudere, nec a tramite equitatis abhorret, vt deuoti laboris meritum coagitata et superefluens mensura compenset. Hinc est vtique, quod labores nutricis filie nostre oculo benigniori intuentes, duos fratres eiusdem, Dominicum videlicet et Helus a Jauriensis castri seruitute exemimus et eiusdem castri jobagiones constituimus; terram quoque, quam habent in Ech eis presenti scripto confirmamus. Filios autem eiusdem mulieris, videlicet Vasaard et Vendegh libertatem seruari volumus illibatam. Anno Incarnacionis Dominice millesimo centesimo octuagesimo quinto. Venerabili Job Strigoniensem Ecclesiam feliciter gubernante; Thoma Palatino Comite, Moch Curiali Comite. Hanc Regie constitucionis seriem Adrianus Budensis Ecclesie Prepositus et Aule Regie Cancellarius.

(Róbert Károly király 1318-ki megerősítéséből, melynek eredetie a szentmártoni főapátság levéltárában van).

40.

II. Orbán pápa megerösíti a Pannonhalmán lévö szent-mártoni apátságnak jogait. 1187.

Urbanus Episcopus seruus seruorum Dei dilectis filiis Simili Abbati Monasterii Sancti Martini supra Pannoniam siti, eiusque fratribus tam presentibus quam futuris regularem uitam professis in perpetuum. Effectum iusta postulantibus indulgere, et uigor equitatis et ordo exigit rationis, presertim quando petentium uoluntatem et pietas adiuuat, et ueritas non relinquit. Quapropter, dilecti in Domino filii, uestris iustis postulationibus clementer annuimus et prefatum monasterium Sancti Martini in monte supra Pannoniam siti, in quo Diuino estis obsequio mancipati, sub Beati Petri et nostram protectionem suscipimus, et presentis scripti priuilegio communimus. Inprimis siquidem statuentes, ut ordo monasticus, qui secundum Dominum et Beati Benedicti regulam in eodem monasterio institutus esse dinoscitur, perpetuis ibidem temporibus inuiolabiliter obseruetur. Preterea quascunque possessiones, quecunque bona idem monasterium in presentiarum iuste et canonice possidet, aut in futurum concessione Pontificum, largitione Regum uel Principum, oblatione fidelium, seu aliis iustis modis prestante Domino poterit adipisci, firma vobis vestrisque successoribus et illibata permaneant. In quibus hec propriis duximus exprimenda uocabulis. Locum ipsum, in quo prefatum monasterium situm est, cum omnibus pertinentiis suis. In *Episcopatu Vesprimiensi* ecclesiam Sancti Martini in uilla Keurushijg constitutam. In uilla Tardi ecclesiam Domini Saluatoris. In uilla Tepei ecclesiam Sancte Marie, cum uniuersis pertinentiis suis. In *Episcopatu Geuriensi* ecclesiam Sancti Martini in Sabaria; et ecclesiam Sancti Wilibaldi, ecclesiam Sancte Marie capelle; ecclesiam Sancte Marie in Fijzig, ecclesiam Sancti Adalberti in uilla Vossian, cum omnibus earum pertinentiis. In *Archiepiscopatu Strigoniensi* ecclesiam Sancte Marie in Wag, cum omnibus pertinentiis suis; oratorium in uilla cu-

stodum porcorum in silua Selijz et oratorium in Dinna. Ad hec iuxta vestigia antecessoris nostri Paschalis pape, secundum quod a beate memorie Stephano Rege statutum est, presenti priuilegio statuimus, ut nulli Regum, Comitatum, Archiepiscoporum, Episcoporum aut cuiquam alii de rebus, que iam dicto monasterio collate sunt et commisse, uel in posterum rationabiliter conferentur, minuere liceat aut auferre, seu ablatas retinere. Liceat quoque vobis personas e seculo fugientes liberas et absolutas ad conuersionem recipere, et eas absque contradictione alicujus retinere. Prohibentes insuper, ut nulli fratrum vestroram post factam in eodem loco possessionem fas sit absque Abbatis sui licentia de eodem monasterio, nisi arctioris religionis obtentu discedere; discedentem uero absque litterarum communium cautione nullus audeat retinere. Crisma uero, oleum sanctum, consecrationes altarium seu basilicarum, ordinationes monachorum et clericorum uestrorum, qui ad sacros ordines fuerint promouendi a diocesano suscipietis Episcopo, siquidem catholicus fuerit et gratiam atque communionem Apostolice Sedis habuerit, et ea gratis et absque prauitate aliqua uobis uoluerit exhibere. Alioquin liceat uobis quemcunque malueritis adire antistitem, qui nimirum nostra fultus auctoritate, quod postulatur indulgeat. Monachos etiam et sanctimoniales eidem monasterio subiectas sine cuiusquam prohibitione uobis regulariter liceat iudicare. Baptismum quoque per Ecclesias illas fieri concedimus, in quibus ex more soliti estis antiquitus facere. Nulli quoque Archiepiscoporum uel Episcoporum liceat in iam dicto monasterio ordinationes facere, seu missas publicas celebrare, nisi ab Abbate inuitatus fuerit, uel in ecclesiis eidem monasterio subiectis sacerdotem excommunicare, uel Abbatem ad synodum uocare; sed ea libertate gaudeat, qua monasterium Cassinense gaudere dinoscitur. Decime uero Sumigiensis territorii, quas monasterium uetrum per quadraginta aunos pacifice tenuit, et concessiones, quas predictus Rex Stephanus pro tuitione patrie, pro statu Regni, et pro augmento fidei Beato Martino concessit, firme uobis et monasterio uestro et illibate permaneant. Ad hec mitram, uirgam pastoralem, annulum et alia insignia, que a quadraginta annis retro Abbates monasterii uestri, qui pro

tempore fuerunt, habuerunt; sicut ea de auctoritate Apostolice Sedis habuisse noscuntur, uobis et monasterio uestro auctoritate Apostolica confirmamus. Obeunte uero te, nunc eiusdem loci Abbate uel tuorum quolibet successerum, nullus ibi qualibet subreptionis astutia seu uiolentia preponatur, nisi quem fratres communi consensu, uel fratrum pars consilii sanioris secundum Dei timorem et Beati Benedicti regulam prouiderint eligendum. Decernimus ergo, ut nulli omnino hominum fas sit prefatum monasterium temere perturbare, aut eius possessiones uel ablatas retinere, minuere, seu quibuslibet uexationibus fatigare, sed omnia integra conseruentur eorum, pro quorum gubernatione ac sustentatione concessa sunt, usibus omnimodis profutura; salua Sedis Apostolice auctoritate. Si qua igitur in futurum ecclesiastica secularisue persona hanc nostre constitutionis paginam sciens contra eam temere uenire temptauerit, secuudo tertioue commonita, nisi reatum suum digna satisfactione correxerit, potestatis honorisque sui dignitate careat, reamque se Diuino iudicio existere de perpetrata iniquitate cognoscat, et a Sacratissimo Corpore ac Sanguine Dei et Domini Redemptoris nostri Jesu Christi aliena fiat, atque in extremo examine districte ultioni subiaceat. Cunctis autem eidem loco sua iura seruantibus sit pax Domini Jesu Christi, quatenus et hic fructum bone actionis percipiant, et apud districtum iudicem premia eterne pacis inueniant. Amen. Amen. Amen.

(P. H.) (Pápai jegy)

† Ego Vrbanus Cathol. Ecclesie Episc. ss.

† Ego Henricus Albensis Eppus ss.

† Ego Paulus Prenestinus Eppus ss.

† Ego Theobaldus Hostiens. et Veletrens Eppus ss.

† Ego Petrus de Bono Presb. Cardin. tt. S. Susanne ss.

† Ego Laborans Presb. Card. S. Marie trans Tiberim tt. Calixti ss.

† Ego Pandulf Presb. Card. tt. XII. Apost. ss.

† Ego Melior Presb. Cardin. SS. Johann. et Pauli tt. Pammachij ss.

† Ego Adetard. tt. S. Marcellini Presb

† Ego Iacint S. Marie in Cosmidin

† Ego Gracian S. Cosme et Da

† Ego Rolland. S. Marie in portu Diacon. Cardin. ss.

† Ego Petrus S. Nicholai in carcere Tulliano Diac. Cardin.

† Ego Radus S. Georgij ad uelum aureum Diac. Cardinalis.

Datum Verone per manum Alberti Romane Ecclesie Presb: Cardinalis et Cancellarij VIII. Idus Maii, Indictione quinta. Incarnationis Dominice anno M°. C°. LXXX°. VII°. Pontificatus uero Domini Vrbani Pape III. anno secundo.

(Az eredeti után).

41.

III. Incze pápa Boleszló váczi püspökhez. 1196 körül.

Ex parte tua nostris fuit auribus intimatum, quod cum presbyteri tuae Diecesis nunquam ad Synodum conuenirent, tu sicut vir discretus et providus diligenter attendens, quod quia nunquam exhortationem sui Eppi audiebant, nec percipiebant correctionem suorum excessuum in eis et eorum subditis, apparebat morum nimia corruptela, et nimis existebant imperiti et rudes in regenda animarum cura, habito consilio venerabilis fratris nostri Job Metropolitani tui et capituli Ecclesiae tuae, ut omnes presbiteri et prelati tuae Diaecesis annuatim in nativitate Beatae Virginis venirent ad tuam Synodum deliberatione provida statuisti, quibusdam decimis, quae ad sumptus Episcopales specialiter pertinere dicuntur, ut eis materiem cujuslibet difficultatis auferres, universorum procurationi perpetuo deputatis. Nos igitur venerabilis in Christo frater, tuis justis postulationibus grato concurrentes assensu, praedictam constitutionem, sicut de consilio Metropolitani et assensu canonicorum Ecclesiae tuae provide facta est, auctoritate Apostolica confirmamus. Nulli ergo stb. Datum Romae etc. XII. Kal. Julii stb.

(Epistolae Innocentii III. stb, Paris 1682. I köt. 155. l.)

42.

Konrad montferrati határgróf és több más keresztyén lovagok tudósítják III. Béla magyar királyt a szent föld eseményeiről, egyszersmind tőle segítséget kérvén. 1173—1196.

Inclito ac felicissimo domino B.(ele) Dei gratia Hungarie magnifico Regi, sublimi, forti et excelso, invictissimo et triumphatori; C(onradus) ejusdem gratia Montis ferrati Marchio, eius Celsitudinis devotissimus, nec non magnus Preceptor Templi et eximius Perceptor Hospitalis et Vgo Tiberiadis quondam dominis et frater ejusdem ceterique nobiscum defendentes, salvum et velocem ad nos accessum, ac de inimicis perpetuum triumphum. Qualiter Saladinus vere Ecclesie et Christianorum inimicus Regem nostrum et ejus exercitum mense Julio cepit, superauit; qualiter et Vivificam Ecclesie Damascum asportavit; nec non qualiter Civitatem Sacram Jerusalem et Regnum totum subjugavit; qualiter etiam Patriarcham et Canonicos Sepulchrum recolentes monachos omnes et heremitas, uirgines Deo dicatas servituti sue redegit et redimere fecit, Clementie vestre Regie iam dudum credimus propalatum. Remansit sola Tyrus, quam ad laudem et gloriam Regni uestri et omnium Christianorum retineramus (igy). Sed ferus ille Saladinus Christianorum debellator per tantam destructionem et talem desolationem Tyrum appropians a festo Omnium Sanctorum usque Circumcisionem Domini per mare et terras nos obsedit et cum galeis, et manganis, et gattis, et castris, et igne, et cum omni genere edificiorum diu noctuque nos impugnavit, sed potentia Domini fretos, qui sanat contritos corde et ejus dextra sustentatos in nullo nos dampnificavit. Immo ut eius potentiam posssemus confringere et nequaquam dicioni eius subiiceremur, in die Beati Silvestri de misericordia Domini confidentes, armata manu galeas et alia ligna ascendimus, et paulo ante lucem obvios Sarracenorum iuimus, et quinque ex eis retinuimus ratum Stolu Bederdinum nomine, et Caydum et alios quoque nobiles cepimus et in

dum in conflictu essemus galearum, Saladinus venit ad muros ciuitatis armata manu, et uiriliter expugnare cepit, et nos uirtuose cepimus ei resistere. Descendentibus vero nostratibus de galeis cum gaudio et exultatione ad muros properarunt, et eos procul eiecimus, et plus quam mille ex eis interfecimus, et sic nos visitavit Deus, et fecit R. p. S., et ab obsedione eum cessare fecit. Preterea Divina providentia in tantum corrosimus eum, quod residuas galeas et cetera edificia manu propria concremare eum oportuit. Itaque nulla galea ei remansit, et per omnia nos mare liberum tenemus, et cum una galea, quam habuimus, XV modo galeas possidemus, quas omnes Divino nutu Saladino abstulimus. Christiani vero exspectantes auxilium vestrum ad honorem vestrum et omnium Christianorum retinent Craecum, et montem Regalem Belveder, et Saffetam, atque Belfort, et Tyrum, que nobis reservamus. Quare Celsitudini vestre supplicare non desistimus, quatenus vestigia predecessorum uestrorum sequi dignemini, et terram Syrie olim a predecessoribus uestris perdomitam, nunc a barbaris occupatam, de potestate paganorum liberare non cessetis. Quem clamemus? cui in Regibus regnantibus supplicemus? ignoramus. Clamat vos siquidem Jerusalem, inuitat vos Bethlehem, ut de potestate paganorum eas liberetis. Cui enim imputabitur? a quo non a Principibus totius orbis requiretur? si loca Sacra a barbaris possideantur. Ad hoc enim Dominos duos gladios in terra statuit; Summum videlicet Pontificem, et Reges regnantes, ut quid spiritualiter nequit refrenari, ense uindice saltem ulciscatur. Exeat ergo gladius vester, et dominetur ubique terrarum; et que aliorum imbecillitate amissa sunt, potentia uirtutis vestre restaurentur. Festinate ergo, Christianissime Rex, et ne tardetis, sed in proximo mense Aprili venire, vel aliquos mittere procuretis, ut ciuitates amissae adversus vos nequeant vallari; immo barbaras domando nationes, amissas recuperare, et quas diu possederunt brevi in tempore ditioni vestre valeatis adiungere.

(A bécsi cs. udvari könyvtár XIII. századi egyik kézirati Codexéből, 982. sz. a. 29. és 30. ll.).

43.

Imre király megerősíti az orodi prépostságnak jószágait.
1197.

In nomine Sancte Trinitatis et Indiuidue Unitatis. *Hemericus* Dei gracia Hungarie, Dalmacie, Croacie, Rame, Seruieque Rex in perpetuum. Cum varietate temporum ingrata mutabilitatis delectatur uicissitudo, et rerum metas caligante memoria emula racionis euertere consueuit obliuio, idcirco prouidens sibi in posterum humane capacitatis sollers discrecio, ut negligencie remoueret a recordacione tedium, scripture congruum deliberauit habere subsidium. Notum sit igitur tam presentibus quam posteris, quum ad instanciam precum dilecti ac fidelis nostri *Richardi Orodiensis* Prepositi, vt vniuersas possessiones, quas Ecclesia Beati Martini de Orod habet ultra siluas, et ultra Danubium, tam in uillis, tam in piscinis, tam in metis, quam in cuiuslibet condicionis eiusdem Ecclesie hominibus, presentis pagine testimonio dignum duximus corroborare. Habet itaque Ecclesia Beati Martini uillas ultra siluas, quarum nomina hec sunt: *Ascennepe,* insimul habent terram vndique metas; in meridionali parte habent metam super *Fequetfee;* deinde protenditur per magnam uiam ad *Hegesholmu,* et ibi tenet metam cum uilla *Cuculiensis* castri, que uocatur *Bodon;* inde ad *Sossed,* et tenet metas cum uilla de *Acna;* inde ascendit per montes ad magnum montem, qui uocatur *Acnahege*; inde ad nemus, quod dicitur *Caxun,* et ibi cum uilla *Suqman* tenet metam; inde uertitur ad occidentem; deinde per collem, que dicitur *Hufee Merke,* descendit in vallem, et tenet metas cum uilla *Lapad* per *Red* (Rod) usque ad fluvium, et per fluuinm ad nemus, quod dicitur *Sciluas,* et sic per nemus protenditur ad locum, qui *Parpucum* vocatur; inde uersus septemtrionem protenditur, et tenet metas cum
inde ad *Gastateluke;* inde uersus orientem pr
net metas cum uilla *Tordosi* de Vyuuar; i
ad *Fequetkopna,* et sic per *Fequet* uer
reuertitur. Cetera autem in eodem

nimiam prolixitatem transscribi non facientes, sed tantum que fuerint magis necessaria precipiens et protestans idem Rex Serenissimus. Quod si qua igitur alicujus dignitatis vel ordinis pertinax et indeuota persona presenti decreto contraire presumpserit, iram Omnipotentis Dei incurrat et Regie indignationis sententiam et seueritatem uehementius experiatur. Anno Domini M°. C°. septuagesimo septimo. (Helyesebben 1197).

(Teutsch és Firnhaber, Urkundenbuch zur Geschichte Siebenbürgens, 5. l.).

44.

III. Incze pápa megerösíti az esztergami káptalannak a neki Job érsektöl átengedett esztergami bortizedet. 1198.

Innocentius Episcopus servus servorum Dei, dilectis filiis Capitulo Strigoniensis Ecclesie salutem et Apostolicam benedictionem. Cum a nobis petitur, quod justum est et honestum, tam vigor aequitatis, quam ordo exigit rationis, ut id per sollicitudinem officii nostri ad debitum perducatur effectum. Eapropter, dilecti in Domino filii, vestris justis postulationibus grato concurrentes assensu, decimam vini, quod nascitur in montibus Strigoniensibus, sicut eam ex concessione venerabilis fratris nostri J(obi) Strigoniensis Archiepiscopi juste et pacifice possidetis, vobis authoritate Apostolica confirmamus et presentis scripti patrocinio communimus. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostrae confirmationis infringere vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare praesumpserit indignationem Omnipotentis Dei et Beatorum Petri et Pauli Apostolorum ejus se noverit incursurum. Datum Laterani sexto Idus Februarii Pontificatus nostri anno primo.

(Hevenesy kézirati gyüjteményéből, mely a pesti egyetemi tárában létezik, XVII. köt. 117. l. és L. köt.

45.

III. Incze pápa megerősíti az esztergami káptalannak az esztergami vásárjövedelem azon részét, melyet III. Béla és Imre királyok adománya után bír. 1198.

Innocentius Episcopus servus servorum Dei, dilectis filiis Capitulo Strigoniensis Ecclesiae salutem et Apostolicam benedictionem. Cum a nobis petitur, quod justum est et honestum, tam vigor aequitatis, quam ordo exigit rationis, ut id per sollicitudinem officii nostri ad debitum perducatur effectum. Eapropter, dilecti in Domino filii, vestris justis postulationibus gratum impertientes assensum, partem illam tributi fori Strigoniensis, quam inclitae memoriae Bela quondam Rex Vngariae, et carissimus in Christo filius noster Aimericus, qui eidem in Regno successit, pro remedio animarum suarum Ecclesiae vestrae liberaliter contulerunt, sicut eam juste ac pacifice possidetis, vobis et Ecclesiae vestrae auctoritate Apostolica confirmamus et praesentis scripti patrocinio communimus. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostrae confirmationis infringere vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare praesumpserit, indignationem Omnipotentis Dei et Beatorum Petri et Pauli Apostolorum ejus se noverit incursurum.

Datum Laterani sexto Idus Martii Pontificatus nostri anno secundo.

(Hevenesy kézirati gyűjteményéből; XVII. köt. 161. l.).

46.

III. Incze pápa Gergely bíbornokot, Imre királyhoz küldött követét, a spalatói káptalannak ajánlja. 1200.

Innocentius Episcopus servus servorum Dei dilectis filiis Capitulo, et venerabilibus fratribus Suffraganeis Ecclesie Spalatensis salutem et Apostolicam benedictionem.

Ad uestram forte notitiam jam pervenit, qualiter multis et magnis necessitatibus Regni Vngarie intellectis, que festinatum subsidium requirere videbantur, et prouisione Sedis Apostolice indigere; cum nec alius nobis subventionis modus congruentior vel eque congruus appareret, ne mora dispendium ad se traheret, et ex dilatione illius Regni communis impediretur utilitas, quod in deuotione Apostolice Sedis et gratia ita jam dudum solidatum extitit et incessanter existit, ut ipsius prospera et adversa tanquam propria reputemus; communicato fratrum consilio legatum illuc duximus a nostro latere cum potestatis plenitudine destinandum, dilectum uidelicet filium nostrum G. Sancte Marie in Aquino Diaconum Cardinalem, uirum litteratum, honestum, prouidum et discretum, et de nobilioribus Romanis oriundum, quem inter frater nostros carum habemus admodum et acceptum, confidentes in Domino et in potentia uirtutis ejus, quod illo faciente cum eo signum in bonum, qui imperat uentis et mari et obediunt ei, ex aduentu ipsius pacifico et praua fient directa, et aspera plana; et cum per familiarem tractatum nobiscum sepius habitum nostram intellexerit plenius voluntatem, que nos acceptare non dubitat, curabit profecto, quantum in ipso fuerit efficaciter promouere. Monemus proinde discretionem vestram propensius et hortamur per Apostolica scripta precipiendo mandantes, quatinus eundem Cardinalem tamquam honorabilem membrum Ecclesie et legatum Apostolice Sedis recipientes humiliter et devote, ac honorificentia debita pertractantes, ipsius salutaria monita et precepta teneatis firmiter et servetis, et teneri ac servari a vestris subditis faciatis; pro certo scituri, quod sententiam quam ipse

in contumaces tulerit et rebelles, ratam habebimus et faciemus auctore Domino usque ad satisfactionem condignam irrefragabiliter observari. Datum Laterani VI. non. Marcij, Pontificatus nostri anno tertio.

(Pontos másolat után, mely a bécsi császári titkos levéltárban létezik).

47.

Teszéri Tamást bíróilag nyugtatványozzák, hogy tartozását lefizette. XII. század.

Nos Keminus Curialis Comes Hontensis, et Dominicus maior exercitus damus pro memoria quod cum Thomas filius Petk de Tezer debuisset soluere unam marcam, Stephano filio Kesereu iuxta formam litterarum Conuentus de Saag, ut uidimus contineri; et postmodum ydem partes fuerunt concordati, et idem Thomas soluit eidem Stephano summam ante dictam, et ab eodem est expeditus, similiter et eundem pro iudicio nostro reddidimus eundem etiam expeditum. Datum sabbato proximo ante Dominicam Ramis Palmarum.

Jegyzet. Másolta Horvát István a Hont megyei Thezér nemzetség levéltárának bőrhártyára írott, zárt példányáról, melynek hátirata ez: Pro Thoma contra Stephanum — — — — Expeditoria Judicialis. *Érdi.*

48.

Eberhard pozsonyi ispán intézkedik a solymászok Petun földéről. XII. század.

Nos Eberhardus de Helespune Comes Posoniensis memorie commendamus, quod cum terram uille Petun falrum occupassemus a Luca aufferendo, quoniam id

bat Dominum Regem Hungarie sibi contulisse, attendentes seruicia ipsius Luca, nobis exibuta, et exibenda, ut de terra ipsa omnimodis non priuaretur, inter partes, uidelicet Lucam, et populos dictos falkanarios mediate nos fecimus ordinare, ut quitquid ipsi mediatores inter ipsos ordinauerint, ratum et firmum habere temporibus nostris teneantu. Qui mediatores, videlicet Comes Farcasius, Comes Jacobus et Comes Georgius, sic sententciauerunt, ut sententie faccionem uille ipsi populi habeant, sine impedimento teneant, terram autem arabilem partiri debeant, ut mediatores ordinarunt, et una pars contra aliam, medio tempore donec terra et Regnum Hungarie concordat, mouere litis questionem non debeat neque possit. Datum feria secunda in uigilia Beate Marie Magdalene.

Jegyzet. Bőrhártyára írott zárt levél. Hátirata ez: Memoriales pro Luca contra populos dictos Falconarios.

(Leírta Horvát István az Amade grófok csalóközi levéltárából. *Érdi).*

49.

János szentmártoni apát varsanyi udvarnokai ügyében ítél. 1201.

In nomine Sanctae, et Indiuiduae Trinitatis. Que geruntur in tempore, ne labantur processu temporis, et ne possit in posteris apponi calumnia, literarum appicibus actestimonio solent perhemnari. Sciant ergo presentes ac posteri, quod tempore Johannis Abbatis uduornici de Uosian (Varsany) istos V fratres Paulum, Euchca, Cese, Eliam Sciga in presentia Abbatis et super his impecierunt, quod de societate eorum interessent, et eodem debito, quo Ecclesie Sancti Martini seruire tenebantur, illi similiter tenerentur. Hoc audito Abbas vir discretus terminum discutiendi causam istam utrique parti certum praefixit, die Jouis videlicet in-

stante post Pascha anno ab Incarnatione Domini M°. CC°. I°., ad quem terminum utraque pars, videlicet quinque fratres predicti, et uduornici de Uosian in presentia Abbatis iudicis omnes insimul comparaverunt (igy); et ibidem uduornici prefati V fratres illos de societate eorum esse, vel fuisse, vel aliquo seruicio cum eis astringi coram Abbate communiter negauerunt et coram iobagionibus qui interfuerunt, quorum hec sunt nomina: Johannes, Comes Cib, tunc temporis factus comes curialis, Comes Vuosos, prestaldus Alexius filius Gude; et idem quatuor huius rei testes assignantur. Quod ne potuisset alicuius proteruitas infringere, placuit ita Abbati et fratribus, illos V fratres cyrographo et sigillo Ecclesie premuniri. Notarius fuit magister Vuido decanus, Benedictus custos, Gregorius hospitalaris magister, Abbas Martinus.

(Eredetie a szentmártoni főapátság levéltárában).

50.

Imre király Jánost, Erdélynek olasz lakosát, megnemesíti. 1204.

Hemiricus Dei gracia Hungarie, Dalmacie, Chroacie, Rame, Servieque Rex in perpetuum. Quanto pluribus innotescit forma exemcionis uel contractus, eo quod ab humana tardius euanescat memoria, maioris roboris percipere consueuit incrementum. Hinc est, quod ad uniuersorum tam presencium quam futurorum noticiam uolumus peruenire, quod Johannem Latinum inter Theutonicos Transiluanienses in uilla Riuetel commorantem propter seruicium suum, quod nobis multocies intulit, cum tota heredum suorum successione, ex omni officio predictorum Theutonicorum et eciam aliorum talium Regia benignitate exemimus, et tali libertate donauimus: Ut tam ipse quam ipsius heredes in aula Regia [illegible] habeant conuersandi facultatem, nec in aliqu[illegible] suis uel possessionibus tam in domibus, qu[illegible] usque modo aquisiuit uel adhuc aquire[illegible]

nem aliquam uel tributum, uel ipse uel heredes sui dare de cetero teneantur; nisi in armis militaribus, in quibus nobis et Regno tali libertate donati seruire teneantur. Concessimus eciam ei, ut ante alium iudicem preter nos, vel illum, qui iudicat filios hyobagionum nostrorum nullatenus cogatur in aliquo respondere. Vt autem huius Regie concessionis series firma et invariabilis in perpetuum permaneat, presentem paginam in eius testimonium intitulatam sigillo nostre ymaginis fecimus communiri. Datum per manus Petri Albensis Prepositi et Aule Regie Cancellarij, anno ab Incarnacione Domini M°. CC°. IIII°. Venerabili Jhoanne Colocensi Archiepiscopo, Vgrino Strigoniensi Archielecto et Jauriensi Episcopo, Calano Quinqueecclesiensi Episcopo, Desiderio Chenadiensi Episcopo, Symone Varadiensi Episcopo, Willermo Ultrasiluanensi Episcopo; Benedicto Palatino, Ypochio Bano et Bachiensi Comite, Jula Nitriensi et Curiali Comite, Tiburcio Budrugiensi Comite, Chepano Supruniensi Comite.

(István ifjabb királynak 1257-ki megerösitö leveléből. *Czech).*

51.

János esztergami érsek ítélete Péter bakonbéli apát és a veszprémi vár nehány jobbágyai közt Scis nevü helységben lévö peres földekröl. 1206 körül.

Precedentium patrum prudens antiquitas sollerti inuenit ingenio, ut ea que inposterum conseruanda disponuntur, literis commendentur, et sic in memoriam futurorum leniter reuocentur. Notum sit omnibus in Christo pie uiuentibus, quod in tempore Petri Abbatis de Bel, homines Bespriensis castri quandam terram Sancti Mauricii de uilla Scis occupauerint, dicentes; terram esse castri, non Ecclesie. Predictus autem Abbas de Bel ante Johannem Strigoniensem Archiepiscopum eos apellauit, ac iusto iudicio eos deuicit, et predictam terram ordine iudiciario Ecclesia optinuit; in expensam uero illius negocij sacerdos quidam, nomine Paussa, de jobagio-

nibus eiusdem Ecclesie dedit unam marcam tali conditione, ut in predicta terra, et de silua, et de feno, unam partem haberet sicut unus hominum habitantium in terra. Huic autem rei conscii et testes sunt Abbas Benedictus Sancti Martini, Otmarus decanus, Farcadinus cantor, Moyses custos, Heymo Comes eiusdem Ecclesie, Petrus, Heusque sacerdos, jobagiones Ecclesie, Lucas et Jod filii Ecclesie. Ut autem huius rei stabilitas in perpetuum inuiolata consistat presentis pagine descriptione est confirmata.

(Eredetie a szentmártoni főapátság levéltárában).

52.

II. Endre király megerősíti Almissa város szabadságait. 1207.

In nomine Sancte Trinitatis et Individue Vnitatis. Andreas Dei gracia Hungarie, Dalmacie, Rame, Seruie, Gallicieque Rex in perpetuum. Regie sublimitatis interest, et equitas suadet naturalis, ut qui sua statuta a successoribus desiderant obseruari, ipse quoque suorum predecessorum leges pari stabilitate studeat conseruare, ut nulla vetustate dissolvantur, que succedencium sibi Regum attoritatis stabilitate decreuerunt roborare. Inde est quod priuilegia a predecessoribus nostris glor(iose memorie) Regibus, videlicet auo, patre et cetera, Ego Andreas Dei gracia Hungarie Rex juro super Sanctam Crucem uobis Almusanis firmam pacem et libertatem. Mihi quoque aut filio meo (aut successori)bus nostris tributarii ne sitis, Episcopum uero aut Comitem, quem clerus et populus elegerit, confirmabo, et lege antiquitus e stituta cum uestro iudice vos uti permittam. In i que vestra ne(minem) Hungarorum aut alien tare permittam, nisi quem voluntas vestr autem ad uos coronandus aut uobis ctaturus uenero, nemini ciuium n rum, nisi quem dileccio uestra

exigere et extorquere praesumant, et prava ac sinistra interpretatione Apostolicorum privilegiorum capitulum pervertentes asserunt de novalibus debere intelligi, ubi noscitur de laboribus esse scriptum. Quum igitur manifestum est omnibus qui recte sapiunt, interpretationem hujusmodi perversam esse et intellectui sane contrariam, cum secundum capitulum illud a solutione decimarum tam de terris illis, quas deduxerunt vel deducunt ad cultum, quam de terris etiam cultis, quas propriis manibus vel sumptibus excolunt, liberi sint penitus et immunes, ne ullus contra eos materiam habeat malignandi, Universitati vestre per Apostolica scripta praecipiendo mandamus, quatenus omnibus parochianis vestris authoritate Apostolica prohibere curetis, ne a memoratis fratribus de novalibus vel de aliis terris, quas propriis manibus vel sumptibus excolunt, seu de nutrimentis animalium ullatenus decimas praesumant exigere vel quomodolibet extorquere. Quia vero non est conveniens vel honestum, ut contra Sedis Apostolicae indulgentias temere veniatur, quae obtinere debent inviolabilem firmitatem; mandamus vobis firmiterque praecipimus, ut si qui monachi, canonici, clerici vel laici contra privilegia Sedis Apostolicae memoratos fratres super decimarum exactione gravaverint; laicos excommunicationis sententia percellentes; monachos, canonicos sive clericos contradictione, dilatione et appellatione cessante ab officio suspendatis, et tam excommunicationis quam suspensionis sententiam faciatis usque ad dignam satisfactionem inviolabiliter observari. Ad haec praesentium vobis authoritate praecipiendo mandamus, quatenus si quis eorundem parochianorum vestrorum in saepe dictos fratres violentas manus injecerit, eum accensis candelis excommunicatum publice nuncietis et tanquam excommunicatum faciatis ab omnibus cautius evitari, donec eisdem fratribus congrue satisfaciat, et cum litteris Dioecesani ipsius rei veritatem continentibus Apostolico se conspectui praesentet. Datum Romae apud Sanctum Petrum XI. nonas Martii Pontificatus nostri anno decimo.

(Hevenesy kézirati gyüjteményéből, L.

et nostram protectionem suscipimus; specialiter autem possessiones Satelbach, Mulchberch, Miscendorff, Grasental, Baranstorff et Dogendorf cum pertinentiis suis, quas quondam Dominus contulit monasterio vestro, eas juste ac pacifice possidetis, vobis et per vos monasterio ipso authoritate Apostolica confirmamus et praesentis scripti patrocininio communimus. Statuentes, ut nullus de novalibus vestris, quae propriis manibus aut sumptibus colitis, sive de nutrimentis animalium vestrorum, vel de ipsis animalibus decimas a vobis exigere vel extorquere praesumat. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostrae protectionis et confirmationis et inhibitionis infringere vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare praesumpserit, indignationem Omnipotentis Dei et Beatorum Petri et Pauli Apostolorum ejus se noverit incursurum. Datum Romae apud Sanctum Petrum IV. Calendas Martii Pontificatus anno nostri decimo.

(Hevenesey kézirati gyűjteményéből. LIII. k. 207. l.).

54.

III. Incze pápa a borsmonostrai apátságot jogainak bármi sértése ellen biztosítja. 1207.

Innocentius Episcopus servus servorum Dei, venerabilibus fratribus Archiepiscopo Strigoniensi et suffraganeis ejus, et dilectis filiis Abbatibus, Prioribus, Archidiaconis, Decanis et aliis Ecclesiarum Praelatis in Strigoniensi Provincia constitutis salutem et Apostolicam benedictionem. Audivimus et audientes miserati sumus, quod cum dilectis filiis Abbati et Conventui de Alto Monte Sanctae Mariae Cisterciensis ordinis a patribus et praedecessoribus nostris concessum sit et postmodum a nobis ipsis indultum et confirmatum, ut de laboribus, quos propriis manibus aut sumptibus excolunt, nemini decimas solvere teneantur; quidam ab eis nihilominus contra Apostolicae Sedis indulgentiam decimam

staldum nostrum *Maurum Mossuniensem* Comitem Abbati et fratribus *Sancte Crucis* ex precepto nostro assignatum his metis collustratur et includitur. Videlicet prima meta sumit initium ad septentrionem a fluuio, qui uocatur Sár; deinde protenditur ad orientem iuxta riuulum, qui fluit in predictum fluuium Sár, deinde ascendit planiciem minimi montis et descendit in uallem arundinetorum, deinde ascendit ad uiam a meridiana plaga ante siluam, cuius nomen *Hagenowe*, que silua patrimonium est filiorum Comitis *Stephani*; deinde descendit in magnam uallem ad occidentem, et transit ultra magnam uiam, et tandem terminatur in prenotato fluuio Sár.*)

Preterea eidem cenobio tria milia salium, qui Regales dicuntur, sicut a recolende memorie predecessoribus nostris, patre uidelicet ac fratre Regibus concessa fuerunt ab antiquo in *Suprun* in festo *Sancti Regis* a salinariis sub pena dupli de proprio sine omni contradictione persoluenda presentis pagine auctoritate in perpetuum confirmamus. Ut autem tam a predecessoribus nostris facta donatio, quam nostre confirmationis series nullis unquam temporibus ualeat retractari, presenti eam pagina in noticiam deduci posterorum, et Regie auctoritatis sigillo iussimus roborari. Datum per manum *Roberti Albensis* Prepositi et aule Regie Cancellarii anno Dominice Incarnationis M°. CC°. VIII°. *Johanne Strigoniensi* Archiepiscopo, *Bertoldo Colocensi* Electo existentibus, *Kalano Quinque ecclesie, Bolezlao Waciensem, Katapano Agriensem, Kalenda Vesprimiensem*, *Petro Geuriensem* Ecclesias feliciter gubernantibus, *Chepano* filio *Stephani Bachiensi* et Palatino Comite, *Bancone Bano* existentibus, *Jula Budrugiensi, Marcello Supruniensi, Benedicto* Woywoda, *Petro* Curiali Comite Regine *Chenadiensem, Poth Mossuniensem* Comitatus tenentibus. Regni nostri anno tercio.

(Az eredeti után Weis János, Urkunden des Cistercienser-Stiftes Heiligenkreutz, Bécs 1856, 38. l.).

*) Eddig Imre király 1203-ki okmánya, l. Fejér Cod. Dipl. Hung. V. k. I. r. 202. l.

56.

III. Incze pápa Cletus egri püspök alapítványát, mellyel a háromkuti vagyis bélkői (de Beel trium fontium) apátságnak bizonyos tizedeket adományozott, megerősíti. 1208.

Innocentius Episcopus servus servorum Dei, dilectis filiis Abbati et Conventui Trium Fontium Cisterciensis Ordinis Agriensis Dioecesis salutem et Apostolicam benedictionem. Cum a nobis petitur quod justum est et honestum, tam vigor aequitatis quam ordo exigit rationis, ut id per solicitudinem officii nostri ad debitum perducamus effectum. Cum igitur bonae memoriae Cletus Episcopus Agriensis, sicut accepimus, vestrae sacrae religionis obtentu, cujus observantia ad honorem Divini Numinis laudabiliter desudans decimas quorundam praediorum, terrarum et vinearum ejusdem monasterii existentium in Diaecesi Agriensi, quae quinquagesimam partem decimarum ad ipsum spectantium non excedunt, pro sustentatione vestra de assensu Capituli sui monasterio vestro liberalitate pia et provida in perpetuum duxerit concedendas, prout in ipsius litteris confectis exinde plenius dicitur contineri; nos vestris precibus inclinati, quod per eundem super hoc pie et provide factum est, autoritate Apostolica confirmamus et praesentis scripti patrocinio communimus. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostrae confirmationis infringere vel ei ausu temerario contraire. Siquis autem hoc attentare praesumpserit, indignationem Omnipotentis Dei et Beatorum Petri et Pauli Apostolorum ejus se noverit incursurum. Datum Perusii IV. Idus Januarii Pontificatus nostri anno decimo.

(Kaprinay kézirati gyüjteményéből 4°. B. IV. köt. 351.

57.

A győri káptalan ünnepélyesen bizonyítja, hogy Keresztúr, Varsany és Lazy helységek lakosai a bakoni főispánnak semmivel nem tartoznak. 1210.

Kilianus Dei gracia Prepositus et totum Capitulum Geuriensis Ecclesie omnibus litteras presentes inspecturis salutem in Domino. Ad universitatis vestre notitiam volumus pervenire, quod cum Urias Abbas Beati Martini inspexisset populos suos, videlicet in villa Sancte Crucis, et in villis Vosian (Varsany) et Lazy a custodibus sylve Bukon frequenter aggravari, et super eosdem populos injustam pensionem exigere Comiti de Bukon; atque eundem Comitem in ipsis descendere, sicut in ceteris villis quae sunt in Bukon; non valens tam injustum aggrauamen sustinere, accepto prestaldo nomine Blasio a domino Rege prefatos custodes sylve in presenciam domini Regis citauit. Suntque illi custodes sylve de villa Quyere, quorum nomina sunt hec: Gregorius, Potus, Fuca. Cum igitur isti prenominati custodes sylve cognoscerent veraciter, non posse probare populos predictarum trium villarum Beati Martini ad eadem teneri Comiti de Bukon, Abbatem rogaverunt petentes, ne contra eos causam ageret, litemque deponeret. Vnde dictus Abbas eorum rogatu conductus cum prestaldo Regis gracia testificacionis eos admisit, in nostraque presentia ore proprio sunt testificati, quod populi sepedictarum trium villarum nunquam deberent aliquam solvere pensionem Comiti de Bukon, nec Comes deberet in ipsis descendere. Hujus igitur rei nos sumus testes Kilianus Prepositus, Cantor Vede, Helias Decanus, Custos Petrus et ceteri Canonici quam plures. Et ut hec rata et inconcussa permaneant in eternum, sigilli nostri imposicione corroborauimus. Anno verbi Dei 1210.

(A szentmártoni főapátság levéltárában létező eredeti után. *Czech*).

58.

Péter casinoi apát a pannonhalmi szentmártoni apátságot a casinoi kolostor jogairól és szabadságairól értesíti. 1210 körül.

P(etrus) Dei gratia Monasterij venerabilis Sancti Benedicti Cassinensis Abbas, et totus ejusdem Coenobij Conventus, Monasterij Sancti Martini de Monte Pannoniae Venerabili Abbati, et totius ejusdem Coenobij Conventui, salutem et orationes in Domino. Nuncius vestre fraternitatis venit ad nos, sciscitans a nobis, et studiose perquirens de libertate et privilegijs nostris. Quae dum ei non pauca demonstrassemus; quae de eisdem ad testimonium adtinebant libertatis monasterij vestri, et vidit et scivit esse convenientia, rescribi fecimus, et bulla nostra bullata fraternitati vestrae transmisimus. De constitutionibus autem et consvetudinibus cleri et plebis nostrae exterioribus nos interroganti, diximus. Quia nos habemus sacristam nostrum, qui oeconomus noster est, et judicat et discutit totum clerum, et populum nostrum de spiritualibus, potest et poena pecunaria multare multandos, habet potestatem excommunicandi et solvendi. Habemus et Praepositos et Archipresbyteros nostros in civitatibus et in castellis nostris in toto orbe terrarum constitutis, qui similiter discutiunt populum nostrum de omnibus spiritualibus, et possunt collata a nobis potestate dare in eos sententiam sive de matrimonijs sive de divortijs inter conjunges, exceptis homicidjs. Quod quia rarissime apud plebem nostram contingit, quin forte si contingit, nos et nostri non injungimus eis poenitentiam, sed mittimus ad Sedem Apostolicam. Peracta vero poenitentia presbyteri aut clerici nostri, quibus praecipimus, reconciliant eos Ecclesiae. Si forte majores causae emerserint, quibus judicandis ipsi forte non sufficerent, nobis, ut discutiantur, referre debent. Percussionem quoque clerici, quae ubique soli Apostolicae Sedi reservatur, illuc transmittimus. Si quilibet extranei de Parochia cujuslibet Episcopi cum hominibus nostris causas habent, nos judicamus; quia habemus judices seculares de causis forin-

sibus. Si autem aliqui non contenti essent nostro judicio, si vellent, Apostolicam Sedem appellant. Si autem nostri causam cum extraneis habent, et est occasio pecuniae, vel fundi, vel castelli, vel cujuslibet rei, vel in terra vel pecunia alicujus mulieris nostro homini nuptae, quae in ditione parochiani Episcopi, non nostra constituta sit, mittimus ad Episcopum, ut faciat justitiam. Si non contenti fuerimus judicio quod fecerit, Apostolicam Sedem appellamus. Denique excepto Romano Pontifice nullus Patriarcha, nullus Archiepiscopus, nullus Episcopus in nostris quidpiam juris habet, nisi forte si de novo de Paurochia (így) alicujus Episcopi aliquae tales res nobis conferrentur, ubi Episcopus vel decimas, vel aliquid juris prius habuisset, quod ei auferri non posset, nec de justicia esset auferri. De ordinationibus autem et consecrationibus, et Chrismatis et olei acceptione et de aliis rescripta privilegiorum, quae vobis misimus evidenter et sufficienter affirmant. De festo quoque translationis celebrando, et Apostolicis excommunicationibus, interdicto et quibusdam miraculis de corpore Sanctissimi patris Benedicti et sorore ejus, quantum nuncio vestro placuit, pauca de pluribus scit. Bene valete.

(*Czech* kéziratából).

59.

Az esztergami káptalan bizonysága, hogy a pannonhalmi sz.-mártoni és a somogyvári sz. egyedi apátságok közti egyenetlenségek barátságos úton egyenlítettek ki. 1210.

Petrus Prepositus et totum eiusdem loci capitulum (Strigoniense) omnibus, ad quos littere iste peruenerint, orationes in Domino. Inestimabile beneficium est obliuionis nescire defectum, et quedam uere similitudo celestium, tempore decursa habere in memoria. Verum quia labilis est hominum memoria, et rerum turbe non sufficit; ad futurorum cautelam prouidencia adinuenit, ut ea que inter homines siue

in iudicio, siue extra iudicium legitima geruntur, literis commendentur, quarum officio, que processu temporum paulatim elabitur, fugiens memoria reuocetur. Notum sit igitur tam presentibus quam futuris, quod sinceritas pacis, que inter monasteria Beati Martini de Pannonia et Sancti Egidii de Symigio causis emergentibus dudum fuerit uiciata, ut detersis contencionibus in pristinum deinceps statum restitueretur, inter ipsos dispensatores, Abbatem uidelicet Vriam, et Abbatem Gilbertum cum suorum conuentuum legitimo consensu conuenit, ut Johannes Strigoniensis Archiepiscopus, nec non Comes Tiburcius inter ipsos amicabiliter componerent. Constitutis igitur partibus in compositorum presentia, et hinc inde propositis uariis dissensionum causis, ceteris adinuicem sibi remissis, sub quatuor articulis totam sue dissensionis materiam concluserunt. Decernentibus igitur dictis compositoribus conuenit inter partes, ut Abbas Sancti Egidii de decima vini, quod annuatim in cellarium Symigiense ad usum fratrum infertur, octuaginta ydrias Symigiensis Comitatus pro bono pacis deduceret, saluo jure decimationis Ecclesie Beati Martini in reliquo, et in ceteris cellariis Symigiensis Ecclesie. Item cum Abbas Sancti Martini ius decimationis capelle Beati Petri in oppido Symigiensi preter quartam ad suum monasterium pertinere proponeret, inficiante penitus parte aduersa, immo iuris monasterii Symigiensis esse in solidum constanter asserente; dicti compositores cum uoluntate parcium Abbati Beati Martiui sacramentum detulerunt; ita tamen, ut si illud sibi anceps videretur, Abbati Symigiensi liceret refferre. Item cum esset contencio inter partes super decima ville cuiusdam nomine Szobodi iuris Ecclesie Symigiensis; asserente Abbate Beati Martini, decimam illius ad suum monasterium preter quartam pertinere; decreuerunt compositores ad consensum partium, ut staretur sacramento trium jovbagionum monasterii Beati Martini, quos Abbas Symigiensis uellet admittere. Quarto vero cum Abbas Sancti Martini Abbatem Symigiensem super preteritis quibusdam decimis usque ad summam decem marearum inpeteret, et Abbas Symigiensis solucionem quibusdam jovbagionibus Ecclesie Beati Martini factam esse, Hemerico scilicet et Nicolao in modum exceptionis obiceret,

Rupa, Feud, Files, Jacob, Cosma cum filio, Thomas et duos nepotes, Chuca, Paul, Gilianus, Lampert, Golombus, Peter. De seruis suis autem eis disposuit istos, quorum nomina hec sunt: Soma, Bulsuu, Kesend cum filio; de ancillis Seina, Chaga, Sombotka, Cos; de vinitoribus istos: Duda, Duca cum una vinea in Sceleus et in uilla que vocatur Sucoron. In terra que eum contingebat disposuit uxori sue, et filie taliter, ut si uxor ejus vel filia aliqvando terram hanc vendere vellent, et cognati sui ad se redimere nollent, tunc nonnisi Ecclesie Beati Martini vendere possent. Similiter dixit de libertinis illis, qvos eis assignavit. Actum est ergo istud in presentibus et scientibus Geuriensibus Canonicis, Petro Custode, Feliciano Decano, Beda Cantore, Benedicto Archidiacono Jacobo Archidiacono. Anno Domini M°. CC°. X°.

(Eredetie találtatik a szentmártoni főapátság levéltárában).

61.

II. Endre kiraly a tihanyi apátság jószágait megerösíti. 1211.

In nomine Sancte Trinitatis et Indiuidue Unitatis. Andreas Dei gracia Hungarie, Dalmacie, Croacie, Rame, Seruie, Galicie, Lodomerieque Rex in perpetuum. Licet ad uniuersa loca Diuino cultui mancipata per amplitudinem Regni longe lateque diffusa Regie benignitatis aciem debemus dirigere; ad ea tamen specialius et deuocius tenemur inspicere, que de progenitoribus nostris fundata, fundatorumque corpora in eis pia deuotione sepulta cognoscimus requiescere et quadam prerogatiua gracie Serenitati Regie commendata. Huius igitur rei speculacione salubriter ammoniti monasterio in honorem Sancti Aniani de progenitore nostro Rege Andrea recolende memorie in monte Thichon fundato, ubi etiam fundatoris corpus pie et deuote sepultum requiescit, et cui ad salutis prouentum plurimum expedire cognoscentes, ad instanciam precum Vros tunc eiusdem loci Prelati priuilegium Regis An-

60.

Opus győri kanonok végrendelete. 1210.

In nomine Sancte Trinitatis a Indiuidue Unitatis. Notum sit istud tam futuris, quam presentibus, qvod venit ad nos canonicus Geuriensis Opus, frater Katl; dixitque nobis taliter: Quod omnes libertos suos, quos in uilla *Ilbew* habet in tali seruicio Ecclesie Beati Martini in Monte Pannonie seruire disposuisset, in qvali seruicio apud eum erat. Verum tamen sciendum est, quod taliter adhuc eos Ecclesie disposuit, ut quoadusque ipse uiveret, ei obedientes in omnibus sicut prius seruirent; si vero ei Deus filium daret, omnis substancia ipsius filio in perpetuum remaneret. Nomina vero eorum hec sunt: Dubur, Michal, Forcos cum posteris suis, Inoc cum posteris suis, Stcphan cum posteris suis, Juvan cum posteris suis, Jacobus cum posteris suis, Milud cum fratre suo, Scigin, Peter, Paul, Adou cum posteris suis, Gardinal cum filio, Munc cum filio, Come, Hilcus, Cimoh, Himigi, Bella. Et eorum terra eisdem pertinet, in qua manent. Alligauit eciam unum seruum nomine Buzou, qui est in eadem uilla Ecclesie Beati Martini tali seruicio, cui concessit terram et aratrum ad qvatuor boves, ut singulis annis semper apud Sanctum Martinum in festo Sancti Michaelis exequias ejus faceret in boue trienni, in centum panibus et una tunella cerevisie. Preterea in secundo predio ejus, qvod vocatur *Sceuleus* partem suam in terra, in sylva et seruum nomine Iruslou cum duobus filiis et una uinea disponit eidem Ecclesie, et unam uineam in villa Echu. Item in predio qvod vocatur *Katlu*, quod est prope ad insulam Regis, totam terram disposuit eidem Ecclesie ad ejus partem pertinentem. Item dedit nepti sue libertino, qvorum nomina hec sunt: Fioch, Cugul cum filio, Lampert cum fratre, et unum seruum nomine Bulsuu, Vrbanum cum filio, Jeroslaum cum duobus filiis dedit Ecclesie Sancti Martini, tertium vero [illegible] dem dedit prefate nepti, et unam ancillam. Et de libertinis uxori sue et filie, qvorum nō[illegible]

Bogar filius Boda, Mihal cum fratre suo Martino et filio suo Widu, Paulus filius Johannis, Emticius cum patre et matre et sorore et fratre eius, Kysedeh cum filio suo Paulo, Kereu filius Thorsol. Fabri uero sunt hij Stephan filius Kynus, cum filij suis, Buche et Syquid filius Petesse, Methe cum filiis suis, Cheb, Wus. Sunt sutores hij: Joan filius Scesun cum filiis suis Nicolao et Gregorio, filius Potcan, Zelsa, filius Bod, Adamas et nepotes eius, filii Chimos, Symoud, Beyd, Laurencius, filius Chet, Marcu. Hij sunt coci: filii Muchou, Huldus cum filiis, Cedhe, Ouson, frater eius Numud cum filiis suis, Waron, Peti, filii Saruld, Wagia et frater eius, filii Wasard, Megzeg, Endus, filius Feleh, Jordan cum filiis suis Michaele et Buhtus, filius Sata, Matey, filii Zephal, Mortun, Mortunus, filius Marci, Latomas. Isti sunt pelliparii: filius Bort, Zorida, filius Kesereu, Kereus cum filio suo Mocsa, filius Fulbert, Moraz filius Petri, Pousa filius Lucus, Fulcus, et unus pelliparius nomine Seruus pro remedio anime datus. Hij sunt vdornici: filius Tome, Wardau cum filiis suis Petro et Jacobo, filii Johannis, Chendur, Gengur, Kerus cum filio suo, Modorod, filii Marcelli, Chemeh et Chala filius Cusit, Fornos, filii Zombot, Mich cum filio suo, Bocha et frater eius Arud cum filio suo, Tencus filius Mocsa, Syquid cum filio suo Comon, filius Satad, Culesed cum filiis suis, Ws, Peter, Cusit, Zuiteu. Hij sunt pistores: filius Petri, Stephan cum filio suo Paulo, filius Moncha, Moglau cum filiis suis, Forcos, Forcot, filius Moncha, Hoiud cum filiis suis, Bolosoy, Forcos filius Petri, Paulus cum filiis suis, Teke, Sentus, Bene cum filio suo, Nuhu, filius Zekeu, Ws, filius Emse, Sentus, Chidur, filius Wida, Mog, filii Borid. Zot, Bota, Forcos cum filio suo, Micu cum fratre suo, Cusit, filius Pet, Illaba cum filio suo Jacobo, filius Feud, Mihud. Isti sunt piscatores: filius Regusse, Juke, filius Bonchi, Dom. Hii sunt vinitores: filij Hysou, Feguueres cum filio suo, Wche et frater eius. (Isti sunt) foci: filii Georgii, Jacobus, Nicolaus, Feuche, Mocicud cum filiis suis, Monciud et Texe. Hij sunt pulsatores: Nen, Jeuta, Zeme, filii ancille, Beid cum filio suo, Pococj, filii Etey, Pauca et Theke, Keneh cum filiis suis Stephan, Cegue. Isti sunt qui congregant clericos: filius Babun cum filio suo [illegible]cut. Isti sunt agricolee: filius Mohal, Andreas cum filio

suo, Buxi et Michileu cum filio suo, Bote, filius Gerete, Radista cum filio suo Gregorio, Wosud filius Sombot, filius Nuhu, Adrian cum filio suo Boda. Isti sunt filii ancillarum: Samso filius Magdalene cum fratribus suis, Timu et Nicard, filius Suprumd, Sala, filii Susanne, Bos cum fratre suo Mochj, filius Tenlalou, Poteu, filius Capirca, Paul, filii Hugsoy, Tocus cum fratre suo Zentus et sorore sua Manga. In uilla *Curmenes* hij sunt ioubagioues: Petrus cum IIII-or filiis, Modorod, Jouleken, Leusa filius Georgii, Embelli, filius Nicola, Endus cum filiis suis, Kelemen, Zorida, filij Syca, Detic, Joancu, filii Albeus, Mogd cum filiis suis, Vrbano et Jacobo, frater eius Hel cum duobus filiis Sentus, Beccey filius Reze. Isti sunt aurifabri: Sumoray cum filiis suis, Vitcus et Zob, Forcos et Pouca. Hij sunt vduornici: filius Nemelli, Bochi cum filiis suis, Chomos, Tomor filius Neun, Forcos, filii Zombot, Erizeu cum filiis suis, Sentus, Buhtuke et frater eius Thocoru, Warou cum filio. In uilla *Udorj* isti sunt ioubagiones: filius Vingislou, Nuhu cum filio suo, Ontus, filius Milost, Pentec cum filiis suis, Wnoca, Huceh, Mouroz, Wid, Honus, filius Bolsou, Warou cum filiis, suis, Albert, Poca, Cubot filius Legud, Zah cum filiis suis, Folbert, Foca, Reseu, filii Forcost, Stephan cum fratribus suis, Bedeh, Forcud, Poscu, Aianduc cum filio suo, Buhtuke, filius Latamas, Bota. In v illa *Pechel* isti sunt vduornici: fitii Pond, Vid cum filiis suis, Rada, Keregus, filius Mod, Lechcu cum filiis suis, Lessud, Vtoy, Monchacj, filius Cuet, Luca, Luxa, Lucas, filius Reze, Sombot, frater eius Forcos, filii Miahl, Mehci cum filiis suis, Mot, Soma, filii Wed, Aman, Zenchi, Sombot filius Zemchi, Jacob filius Petug, Bod filius Cumb, Corma. Et est in eadem uilla ioubagio Zopa. In uilla *Cuest* isti sunt ioubagiones: filius Euzi, Joan cum filiis suis, Boz, Petur, filii Bodes, Johannes cum filiis suis, Petur, Tenke, Teke, frater eius Ibrâhim cum filiis suis Stephano et Egidio filii Beneh, Petrus cum filiis suis Georgio, Pousa, frater eius Paul, filius Moncud, Joan cum filio suo Andrea. Et in eadem uilla isti sunt uinitores: filius Ysaac, Laurencius et Tuus. In uilla *Ozoufeu* hij sunt agricola: filius Feleh, Hyduand cum filiis suis, Nemuogy et filii sui, Mocchi, Bunchi, filii Tichon, Hythe cum filio suo, Bod et filius Cymegey, Petur et fratres sui, Mortunus, Bortolon, filii Nuet-

len, Bocu, Topsa. Isti sunt uinitores: Elisey, filius Zereda, filii Piscur, Puc, Bunci et frater eius, Cinguidu, filius Feleh, Cheke, filii Piscut, Feuche, Wasard, Jacsa, sic et frater eius Petur, filius Kesey, Hiusud, filius Tompa, Cemete, filius Juke, Sebeth, filius Pech, Jacob, filius Soruold, Morus et Kypis. In uilla *Poposca* isti sunt serui: Zolgat, filius Huned, Sombod, filii Forcos, Mochu, Pechy, Leurench, filii Maogy, Ws, Serdeh, Zemeh, filii Mortun, Pentec, Endus cum filio suo, Nemegeh, filii Rigou, Keusend, Pete, Locud et frater eius Pentec cum filiis suis, Tompa et Heuche, filius Pederh, Mordar cum filio suo, Mortunus tercius frater eius, Georgius filius Corrad, Georgius cum filiis suis Jacobo et Petro et frater eius Widus cum filio suo Mihal, Paulus cum filio suo. Isti sunt exequiales: filius Keueh, Zorida cum filiis suis, Cheke, Paul, Bota, filius Feuche, Pethe cum filio suo, Warou, filius Butus, Feled cum filio suo, Pentuc et frater eorum Texa cum filio suo Vasard, filius Mogd, Moglou, frater eius Nicolaus, et tercius Bedh, cum filio suo Belenig. Et seruiunt annuatim tunella ujni et uno boue, centum panibus. Et est manumissus pro remedio anime Zaca, seruire annuatim; filius Monos, Fiacha cum filiis suis, Huicol, Chenke, Buhtus, Doba, Coda, tunella uini uno bove, centum panibus, duobus anseribus, VI galinis. Preterea Ecclesia habet terram in uilla Poposca precio comparatam a Stephano filio Zaca et eius fratribus iuxta Ecclesiam Beati Michaelis adiacentem ad usum VI aratrorum, et siluam uersus occidentalem partem, et uallibus, collibus, monticulis circumseptam. In uilla *Kecu* isti sunt exequiales: filius Piscu, Jacobus filius Mihal, Micher filius Petri, Wnoca, filius Chyna, Chom, filii Wlues, Tay, Vza, Somorou, Borta filius Wehe, Zaharia cum filio suo Ivau, filius Semeien, Numuogi, cum filio suo Hyzy, filii Gopod, Petur et Pentuc cum filiis suis, Haymus et Ponsa, Keleyd cum filio suo, Centa, filius Olcod, Samson, filius Telug, Jureh et Ponca, filius eiusdem Gopod, Pentuc cum filiis suis, Bogat, Bortoleus, filius Kezed, Bas, filius Wayad, Teber et frater eius, Milost, filius Sebeh, Chet, filius Senend, Topa cum filio suo, Macud frater eius, Cemma cum filiis suis, Bozur, Florianus, Bot. Hij seruiunt annuatim tunella I boue, C panibus. Et est unus exequalis nomine Bunche qui seruit annuatim tunella

uini, I boue, C panibus. In uilla *Aarach* hij sunt pulsatores: filius Jacou, Chyma cum filiis suis, Vomuncus, Pouca, filius Zember, Syquid, Tobus, Aianduc et filii, Mourus, Gregor, Inos, Baga, filius Galli, Buna cum filio suo Alexio, filius Mathie, Vrbanus cum filio suo Moyse, filii Keseyd, Hyzy et fratres eius, Sebastian, Bozocsa, filius Kuteh, German, filius Eteu, Chema, filius Sop, Adomas, filius Cheke, Aianduc, filius Feuche, Vrbus, filius Filpeh, Amocel, filius Abel, Petus cum filiis suis Paulo et Thoma, Cozma, filius Gib, Mauruz, Chamma, Johannes, Nicholaus, Adrian, Zegen, Zacharias, Cem et Chom cum filiis suis, filius Hunche, Egidius cum filiis suis, Bunche, Petur et frater eius, Endus, filius Maguia, Petur cum filio suo Petus. Hij sunt uinitores: Pethe cum filio suo, Zeke, Benche cum filio, Mortun cum filiis, Tompa et Petur, German, Vid et frater eius, Sethe cum filio Johanne et tercius frater eius Paulus, et Modoros. In uilla *Tyred* hij sunt exequiales: filius Kauseud, Vrbana cum filiis suis, Benecduc et Chenkeu, filii Jacou, Stephan cum filio suo Demetrio et fratre eius, Juke, qui seruiunt annuatim tunella uini, uno boue, C panibus. Et in eadem uilla hij sunt ioubagiones: Wnoca cum filiis suis, Petur, Stephan, Joanus. Bozoteu et Erdeud; hij sunt agricole. Et eciam sunt exequiales, qui seruiunt annuatim pro remedio anime uxoris Bozoucha, Laurencius et Hont, filii eiusdem Petur cum fratre suo Forcos, tunella uini, I boue, C panibus, sex frisaticis, XII-cim candelis. Et est unus ciuilis nomine Sube cum filiis suis Alexio, Nicolao seruili condicione pro duabus pensis frisaticorum Ecclesie obligatus. Isti sunt uinitores: Sure cum filiis suis Alexio, Nicholao et Micu, et Gallus cum fratribus suis Cusit et Gregorio. Preterea in uilla *Ozoufeu* isti sunt ioubagiones: filius Georgii, Hozug cum filio, Holdus et frater eius, Domsa cum filiis suis Andrea, Onth et Pousa, Zunuse cum fratribus suis. Eciam in uilla *Derechey* hij sunt ioubagiones: filius Pauli, Gregor cum filio suo, Zemente et Ereus. Preterea omnes prenominate uille terras habet communes cum parochianis, exceptis siluis, que specialiter continentur Ecclesie. In uilla *Zeleus* hij sunt vduornici: filii Arud, Cepou cum filio suo Gregorio, filius Feleh cum filio suo Bolosey, filius Petus, Fenerh cum filio suo *Marcello, filius* Wassard, Warou cum filio suo

Petro, filius Egydi, Latamas, filius Choucha cum filio suo Benedicto. Et hij omnes habent terram communem cum villanis et siluam. Et exceptis hijs Ecclesia habet terram ad V aratra. In uilla uero *Vazil* isti sunt serui: filii Karasun, Chikireu, Cheke, filii Giocud, Pehleh cum filio suo, Chomos frater eius, Belenic cum filiis suis, Vincil, Choma. In eadem uilla *Dereuche* hij sunt serui: Gelcum, Petur cum filio suo, Behdeh. In uilla *Belen* hij sunt ioubagiones: Gombos, filius Vrzac cum filiis suis, Bata, Baga, Bolt, Tompa, filius Jocos cum filiis Lambert, Micolau, Paul, Mogd, filius Feled, Menend filius Embel cum fratre suo, Nogus cum filio suo Egedio, Monos, filius Zeunic cum filio suo Petro, frater eius Micus cum filiis suis Paulo, Semech, Cusit, Holdus, filius Kemend cum fratre Ruca et filio Pentuc, Zaca cum filiis Vrbano, Moza, Leus filius Moncat. Preterea Ecclesia habet ibi terram ad V aratra; in altera uero uilla nomine *Belen* isti sunt ioubagiones: Yroslau, Chekeu cum filiis Toma, Mana, Yroslou et Micoudeo, frater eius Micu cum filiis Nicolao et Kemus filij Micus, Matoy, Forcos nepos predicti Yroslau, Vnoca, filius Boscu cum filiis Stephano et Mog, Symon filius Jac cum filiis Jacobo et Andrea, Buz filius Sebeh cum filio Lamberto, frater eius Sycu cum filiis Vrbano, Jacou et Elmeg. Hi sunt omnes de una cognatione: filii Tatar, Jopol, Petur, Ecche, Cubez, Gumbu filius Terepcu cum filio Tompa, Nemelh, filius Latamas, Cheke filius Fosca. Hij sunt de uno genere: filii Bugud, Hotus cum filio Renk, frater eius Egidius cum filio Gana, et Chenkes filius Bodus cum filiis Bot et Borcoleu, Zemeh frater eius cum filio et Huegit filius Poiais et filii fratris eius, Beneduc, Vidus, Zegen, Pet, filius Warou, frater eius Hozoga et filii fratris eius, Egidius, Mortunus, Mog, Corom, Wot, Juneh, Bekey, filius Lodomer cum filiis suis. Preterea Ecclesia habet ibi terram ad X aratra in uilla *Zeuleus* ultra Bokon. Joubagiones sunt de genere Mot: Pagan et Tuet filius Sicula, Syke cum filiis Almo et Endus, filius Nicolai, Sot cum filiis Leodegario et Cond, filius Juke, Buci. Et isti sunt nepotes: Bolchou filius Soma, Petur cum filiis Laurentio, Briccio, filius Tompa, Boscut cum filiis, Warou, Mod, Moglin, filius Bertu cum filio Pousa, filius Sombot, Ehud cum filio Elia, filii Echin, Symien, Simon, Samod, filii Eliseu, Ligeh, Thomas, Pousa.

In eadem uilla de alio genere nepotes: Wlos, filius Ciot, Mauogi cum filiis, Tecu, Pouca, Resu, filius Ociu, Micou cum filio Michaele, filius Aruad, Somur, filius Wlues, Georgius. Quidam nomine Mouogy et cognati sui in eadem uilla commorantes dixerunt se redemisse ab Egidio Abbate tribus marcis. Preterea Ecclesia habet ibi terram ad duodecim aratra. In uilla *Pilip* hij sunt uinitores: filii Gyrold, Paul cum filio suo Thoma, Bolchou cum filio suo Euzin, Berze cum filio Helia, Bunche, filius Mogus, Pata cum filio suo Mogud, et Bor ioubagio cum filiis Andrea et Zaaslou. In uilla *Zeuleus* iuxta Balatin duo uinitores sunt Ecclesie: Buges, Theke filius Donus. In uilla *Cheuz* sunt cultores: Syke cum filiis suis, Tecusa, Vasar; isti sunt qui parant scutellas, scilicet Priba cum filiis Cosma, Mico, Monaz cum filiis Beneduc, cum fratribus Vosud, Bene. Preterea habet ibi Ecclesia terram ad duo aratra. In predio *Colon* isti sunt ioubagiones: filii Cheke, Petur cum filio suo Syxto, et nepote suo Thencu, Paul cum filio suo Pousa, Jacobus cum filio suo Muncha, filius Tucus, Sephal, et frater eius Zalas cum filiis suis Michaele, Micha et Vros, filii Got, Turba, Karason, Zentus, Tviodor, filius Cheke, Tjuan. Isti sunt agasones: filius Wros, Chemos cum filiis suis, Vosud, Luici et frater eius Chekes cum filiis suis, Woda, Sombot, filius Tholloyd, Forcos cum filio suo Johanne, filius Chencud, Thecu cum filio suo Wosa, filius Heym, Hagya, et filii Kulch, Johannes, Pous. Et est Veytheyh, qui est de vduornicis bigachiensibus cum filio suo Vot. Et isti sunt serui: filius Eld, Syguiteu cum filiis suis, Fiod, Duba, filii Sompou, Wrus, Tolpa, Demetrius, filii Eleus, Choma cum filiis suis, Voca, Zombot et Egidius fratres sui, Chypa, Vocu, Voci, Volca, filii Buc, Sicus, Zesum, filii Stephan, Beneduc cum filiis, Matia, Elia frater eius, Forcos cum filiis suis, Janus, Johannes et alter frater eius Cusid cum filio suo Sorloud, filii Nemelh, Petur, Paul, Zeuk, filius Vete, Dudeh, filius Chekud, Eguche, filius Sumos, Vidikes, Ludeh, Dirmar cum filiis suis, Hosued, Zotur, Zemse cum filio suo, Nimigey, filii Hegeh, Mogus, Het, filius Theke, Keus cum filio suo Nicholao, filii Lucus, Wendeg, Ladislaus, filii Mogd, Waca, Pentuc, filius Wta, Iba, filius Pentuc, Morodeke, filius Zoga, Cumpurd, filius Eguid, Vuiche cum filio

Thoma, filius Keseyd, Keuueche. Connumeratis hijs dicendum est, quibus metis terra predicti predii Colon confirmetur. Prima meta incipit de Balanus et tendit ad meridiem, et est ibi meta in qua est pinus, de inde ad Conaches, et inde tendit metis interpositis ad vallem erbosam et est ibi fossa iuxta quam sunt due mete, et inde extenditur cum densitate metarum ad collem qui uulgo dicitur Apatfeereh, et sub colle illo sunt due mete, et inde egreditur ad Ferteu, et inde metis interpositis extenditur ad aliud Ferteu, et de ali o ad tercium et ibi sunt due mete; inde flectitur metis interpositis ad Ruozlicou ubi est meta in qua est pinus; inde ad tres monticulos qui sunt in sabulo, sub quibus sunt mete, et inde egreditur ad monticulum, qui uulgo nuncupatur Zouafeereh, iuxta quem est meta, in qua est et populus, et ibi incipit commetari cum terra de uilla Herbon, et uergit ad occidentalem plagam metis interpositis ad Feneues, et ibi sunt due mete, et in alia est pinus, et inde egreditur cum metarum densitate ad montem qui uocatur Varfeereh, iuxta quem sunt due mete, in quibus est pinus; inde tenditur ad campum, deinde ad sabulum Bab, inde dirigitur metis interpositis ad Homuholm et inde vergit ad stagnum, et ibi sunt due mete, et inde ad uillam Michola et Rodussa, que est locata in terra Ecclesie, et iuxta eandem uillam, in qua est meta; inde transit ad stagnum, deinde tendit uersus ecclesiam Sancte Crucis usque ad uillam, iuxta quam sunt due mete, inde ad stagnum Colun cum densitate metarum extenditur, et ultra Colon in rippa sunt due mete; inde tendit ad occidentalem plagam ad montem sabulosum, in metis interpositis dirigitur ad monticulum, qui uocatur Cuest, ibi sunt due mete, et inde ad monticulum tercium, ibi due mete. Et inde Ecclesia incipit habere terminum cum terra Ecclesie de Felduar, dirigiturque metarum densitate ad alium montem Cuest, ibi sunt due mete; deinde transit ad riuum, et ibi sunt due mete, et incipit habere terminum cum terra Egidi; inde egreditur ad monticulum uersus septemtrionalem plagam et metis interpositis uenit ad usque pomerium Laurencii, et uenit ad uiam, iuxta quam sunt due mete, et incipit habere terminum cum ciuilibus Albensibus, et inde iuxta eandem uiam cum metarum densitate extenditur ad aliam uiam, que ducit ad stagnum

Colon, iuxta eandem uiam sunt due mete; inde uenit ad sabulum, ubi incipit habere terminum cum terra Lodorf, et inde metis interpositis uenit ad magnam uiam, ubi incipit commetari cum terra predictorum ciuiliuum, et ibi sunt due mete; inde cum densitate metarum uenit ad montem, qui uocatur Choache, ubi est meta, incipitque habere terminum cum terra Albensis Ecclesie; inde extenditur uersus septemtrionalem plagam usque ad uiam, deinde uenit metis interpositis usque ad locum qui uocatur Zacadat, et ibi est meta iuxta uiam; deinde multis metis interpositis uenit ad uiam fossam, et in eadem est meta iuxta stagnum Hueseos; deinde per arundineta metis interpositis uenit ad angularem metam, et ibi incipit commetari cum terra uille Huegozod (Hugoron) tendendo uersus orientem metis interpositis usque ad paludem; deinde diuidens paludem cum densitate metarum extenditur usque ad angulum longe fosse, ibi est meta; inde autem tendit per eandem fossam usque ad angulum alterius fosse, ibi est meta; inde reuertitur et concluditur cum predicto Balanus. In predio *Mortua* piscatores isti sunt: Herney, Borid, filius Nideat, Guirold cum filio suo Zenteh, filii Ereus, Vodos, Rodoan, filius Nicolay, Symon filius Beche, Jacobus cum filio suo, Enrus et fratres sui, Cumou, Feneres, filius Vitu, Ilbad, filius Vros, Egueteu. Hijs connumeratis sciendum est, quibus metis terra predicti predii scilicet Mortua confirmetur. Prima meta est super stagnum, quod uocatur Mortua, inde egreditur uersus occidentalem plagam, unde exit stagnum quod uocatur Harrangud usque locum qui uocatur Harrangudfoca, et est communis terminus cum Sebastiano et cognatis eius. Et inde incipit habere terminum cum ciuilibus de uilla Tvrpa, et iuxta eundem foc tendit ad meridionalem plagam usque ad Cucenhereh, deinde ad locum, qui uocatur Taluius. Et inde metis interpositis tendit ad locum, qui uocatur Ludoshere, et incipit habere terminum cum ciuilibus Cenadiensibus de uilla Bogar, diuidensque Taluius extenditur metis interpositis usque ad Hoyoholmu; deinde cum densitate metarum uenit per arundineta usque ad Aroczeg; et inde
quod uocatur Fekethereh, in quo est lo
reczeg; ibi est meta, inde ad alium
siens Bechey uenit ad locum metis

citur Gueldeguh, et iuxta ripam est meta, indeque transiens per arundineta cum densitate metarum uenit ad Ticiam, iuxta cuius ripam in loco qui dicitur Bureuohul est meta, indeque ueniens ad locum, per quem de predicta Mortua trahuntur naues in Ticiam, et inde quantumcunque idem Mortua usque ad medium Ticie amplecti potest nullo contradicente est confirmatum Ecclesie. In uilla *Balanus*, que est in prouincia Cenadiensi isti sunt serui: Wodos, Demus, Demeh, Wiou, Song. In uilla *Beseneu* hij sunt ioubagiones: filius dictus Euzen cum filio suo Pour, filius Pour, Feketeu, filius Vendek, Petur cum filiis suis, Chenehzob, Jege, Quereud, frater eius Nereh, filii Yson, Rica, frater eius Villun. Hij sunt agasones: filius Pot, Zenid cum filiis suis Bolchou, Stephano, Fereuis, Numma cum filiis suis Leke, Haia, filius Jacou, Potcan cum filiis suis Ciquilou, Keteul, Finti, Rou, filius Bekeyd, Pocud, filius Cheke, Buine cum filiis suis, Celey cum filiis suis, Chema, Chemata, Chemozog, frater eius Micha. Preterea isti sunt curriferi: filius Vosos, Chyma cum filio suo Domus, filius Mogd, Chemud, filius Stephan, Paul filius Apa, Neurenche, filius Arud, Calix. Preterea isti sunt piscatores: Filius Bodor, Cuche, filii Syguer, Buhte, Botus, filius Euuen, Silen, filii Hecu, Tenke, Hede. Preterea isti sunt aratores: filius Gurab, Heles cum filiis suis, Cumou, Chemen cum filiis suis et Sentus frater eorum, filii Kemus, Feles cum filio suo Viga, frater eius Keus cum filiis suis, Petur, et Georgius, filii Ertueg; sunt et Thenki cum filio suo Bo, fratres sui Hodus, Roncin, filii Cenkes, Sac, Elias, filii Symon, Sorud, Guedeu, filius Micse, Hotus. Hijs dictis transeundum est ad metas: Prima meta terre predii de Beseneu incipit a meridionali plaga vltra aquam que dicitur Tulgus foca, et uenit per stagnum Hagymas usque ad Curul; inde tendit per Furizuelgi uersus aquillonem ad uiam, que ducit ad uillam Saca, ibi est meta; inde nenit per eandem uallem usque ad terminum Abbatis de Batay; et inde ad fossam magnam et incipit commetari cum terra filiis et cognatis Bodur; indc tendit uersus orientem transeundo Posuncoua usque ad uiam et est ibi meta, indeque extenditur metis interpositis ad fossam et ibi sunt due mete, et ibi incipit habere terminum cum terra ville Popi; et inde transit

perstatutis metis usque ad terminum uille Opus et inde metis interpositis uenit per siluestrem palmitem usque ad Hindofa, inde ad locum cellarij Dauid ducit, et dirigitur inde ad colliculum qui dicitur Hagmascuh, et transit inde ad Fuentuhout tendendo ad stagnum Voios, ubi fuit pons Cebeth; et incipit habere terminum cum ciuilibus Bachiensibus; inde uero extenditur ad Danubium, et quantumcunque terminus potest de Danubio amplecti nullo contradicente, cedit in jus Ecclesie; inde uero tendit uersus occidentem ad Veyrmurthouua, quod stagnum tam in aquis quam in terris seu in arundinetis, quantum in inundinancia aque potest extendi cum ramis suis, totaliter est Ecclesie; inde citra Danubium fere ad modum linee incipit habere metas, vltra stagnum, quod dicitur Euren, et uenit usque ad stagnum Budruc et ultra stagnum uersus aquillonem quantum aqua potest extendi, et queque infra continentur usque ad Tulus focca nullo contradicente totaliter cedit in ius Ecclesie. In uilla *Focud* hij sunt ioubagiones ecclesie: filius Ellenus, Elleh cum filiis, Mihal, Vosud, filii Boca, Feled cum filiis suis Jacobo et Petro, frater eius Mic cum filio suo Cosma, et tercius frater eius Fita, filii Hyzy, Mordal et frater eius Bodus, filius Tolloyd, Bihor, filius Horgid, Pasca cum filiis suis, Bed, Pouca, Riba, filius Eiud, Petur, filius Thomas, Zegen cum filiis suis, Bodu, Bela, Vus, Zennes cum filio suo, Vasaard, filius Hozug, Halad, filii Saul, Thiuan, Joanus, filii Mathey, Miclous, Donat, Fitcha, filius Georgi, Helieh cum filiis suis, Ilies, Hybrahon, Zalas, filius Laurencii, Cuke cum filiis suis. Bitka, Bitula, filius Nicolaus, Pehid, filius Guebus, Zorida cum filio suo, Donat, frater eius Hoda cum filio suo Nimed. Preterea isti sunt piscatores: filii Mihal, Emus cum filio Mache, frater eius Vued cum filiis suis, Thica, Thiuan, Keuse, Serdeh, et tercius frater eius Comus, filius Mocchi, Choma cum filio suo Zorida; et de eodem genere morantur super stagnum Secues, quorum nomina hec sunt: filii Vedelin, Nomuolou cum filiis suis, Pouca, Mathoy, frater eius Pouus cum filio suo Chekine, filius Eiureuh, Karache, Georgius cum filiis suis Moncat et filii eius Cet, Zob, frater eius Vasaard cum filio suo Hota. Item isti sunt aratores: filius Morodech, Moncat cum filiis suis, Pousa et Vreh, filii Dudor, Vrod cum filio suo,

Zica, filius Numma, Rezed cum filiis suis Thoma, Huseh, Pentuc, Bogliod, filii Forcost, Hyrrud, Zeche, Chipeu, filii Mogd, Mihal, Petrus. Et est in uilla illa Chatar filius Emrici, Held ujnitor Ecclesie. Preterea hij sunt curriferi: filii Zeud, Micus cum filiis suis, Pasca, Thexa, frater eius Lucus, filius Zulcu, Horrod cum filio suo, Vosca, filii Mihal, Zorida cum fratribus suis, Pentuc, Choma. Hijs prenominatis uiris preterea tendendum est ad metas: A fluuio qui uocatur Guergen, qui erat de Danubio, ubi greges adaquantur, ibi sunt due mete; inde tenditur uersus australem partem metis interpositis ad uiam que ducit ad castrum Talana; inde ad fossam uille ubi sunt due mete, in altera jlex; inde per eandem uiam cum densitate metarum tendit ad locum ubi biuium fit in modum crucis, ibi sunt due mete, et iuxta alteram uiam, que ducit ad predictum castrum sunt plurime mete; inde tendit ad prefatum fluuium C. usque ad locum qui uocatur Zolocostueh; et incipit terminum habere cum terra filii Joachin, et tendit per ripam eiusdem fluuii ad locum qui dicitur Banriueh, inde ad Beseneutu, deinde recto tramite extenditur usque ad Wuolcanfaya; et inde uenit per campum metis interpositis ad Hodut, ibi est meta, in qua est pirus; deinde metis interpositis uenit ad metam, in quam sunt IIII-or jllices, indeque cum densitate metarum uenit ad locum ubi incipit habere terminum cum silua Regis, dirigiturque per colles et uenit usque ad maximam metam Andree Regis; inde per montes ad angularem metam; inde tendit ad diuisionem uiarum, quarum altera ducit ad predictum castrum, altera ad pontem Edenen, et iuxta illam que ducit ad castrum Tollona incipit habere terminum cum terra Felduarj; inde ad fossam ubi est meta, in qua est populus, inde tendit per eandem uiam ad metam ubi incipit commetari cum uillanis Focud, cum quibus uillanis preter metatas terras communiter Ecclesia colit terras; inde per eandem uiam uenit ad fossam, et in angulo fosse est meta; inde ad alium angulum et ad tercium, et transeundo fossam prenominatam uenit ad aliam fossam ubi est meta, in qua est pirus; inde tendit per uiam ad angularem metam, inde ad locum ubi due uie sunt in modum crucis; et est ibi meta; deinde per fimosam terram metis interpositis uenit ad uillam. Et preter metatas

terras in uilla Focud in loco qui dicitur Zegge et Zegchelegu habet Ecclesia terram ad C iugera tam in arundineto, quam in feneto. Vduornici de *Mortus* hij sunt: filii Karachun, Pota cum filiis suis, Thomud et filii eius, Guz, Beke et frater Thomud, Bene cum filio, Texe et fratribus eius, Bed, Micou, Poca, Mocou, Eleus cum filio suo, Elud, Paul cum filio suo Mathoy, Paulus cum filiis, Varsa cum filiis, Vnoca, Stephanus frater eius, Varou, filii Obud, Thomas cum filiis suis, Peneze, Luci, Gud, Leke, frater eius cum filio Petri, filius Vgrun, Inod cum filiis suis, Reche, Forcos frater ejus, Metey cum filiis suis, filius Samson, Bochochi cum filiis suis, Theke, Bolosoy, Marcel, frater eius Teno cum filiis suis, Mocud, Venes, filii Vosod, Bense cum filiis suis, Hoda, Erzeu, Mathoy, Chymothey, frater ejus Petur cum filiis suis Segue, Cucheh, Jacobus, Pouca, tercius frater eius Doche, filius Elie, Egyg cum filio suo Boca, filius Forcos, Meduel et filius eius Mogus, filius Morodech, Chymoz, filius Vltos, Hont cum filio suo Texe, filius Chipeu, Tompus, filii Orda, Petrus cum filio suo Medeh, frater eius Moglou, filius Venciu, Lampiu, filius Suda, Zacharias, Zacharias cum filiis suis, Quereu, huius filius Rost, Marudic, filius Salamon, Petur cum filiis suis, Pous, Nesu, filius Nemthe, Pasca, Wolter, filius Solud, Souzou, filius Elid, Exe, filius Eguid, Quesereu, filii Thetemeh, Monios, Colondus, filius Laurencii, Sumou cum filiis suis Demeh, Qujsid frater eius, Jaxa, filii Fiteh, Quelemen, Quereh, Keus, filius Maurici, Buhteh, filius Thedeh, Tenteh, Beneh, filius Beneh. Ei hij colunt terram communiter cum uillanis Bychachi, et sunt equaliter participes tam in aquis, quam in siluis, seu in arundinetis. Preterea Ecclesia habet terram in villa *Fedes* ad IIII-or aratra et siluam metis nullo contradicente circumseptam. In territorio Simigiensis castri ultra Jouta in uilla *Sagh* hij sunt qui sales Ecclesie soluunt: filii Ysyph, Petus cum filiis suis, Hoteud, Guze, frater eius Nicolaus cum filiis suis, Nenchc, Pica, Cosma, et frater eius tercius Chenke cum filio suo Paulo, et quartus frater eius Cheke cum filiis suis, Accentus, Redemptus, neh, filii Obus, Guebus cum fratribus suis, Andreæ filius Petri, Johannes. In villa *Igol* hij sunt Wendech, Petrus cum filiis suis Chima,

Gaba, Somod, filii Holgut, Poud, Chedeh, Chendur. In villa *Fuzegy* his sunt ioubagiones : filii Opus, Chepes, Chedeh, Paul, Adrian, filius Arod, Paulus cum filio suo, Dosnuch, filius Thome, Thópus cum filiis suis, Dersi, Direj, filius Veti sacerdotis, Forcos cum filio suo, Vagiad, filii Nulod, Vnoca cum filiis suis, Qneneric, Videh et fratres sui, Pentuc, Thompa, Soncud, filii Pentuc, Mica, Vteh, Vseh, filius Nuhu, Petur Preterea hij sunt vduornici : filii Mihal, Cebeh et frater eius Hoyca, filii Gucud, Ono, Benehen, Huus, frater eius Thiba, filius Vid, Thomas filius Tengurd, Buhte cum filio suo Gallo, filii Beneh, Saul cum filio Cama, frater eius Stephan cum filio, filius Gudus, Chenkez cum filio suo, Kerus, filii Halald, Orda cum filio suo Zicus, et fratres eius Vrbanus et Obus, filius Ruuoz, Sobolch, filius Seleh, Zolcad, filius Symon, Zelcheh cum filio suo, Zegen, filius Bod, Zopa cum filio suo Bessu, filij Vltos, Messu cum filio suo Johanne et fratres, Mod, filii Wros, Tholtus cum filio suo, Wasard cum fratre suo, Salud, filius Michodeus, Bedes, filius Semes, Kereu, filii Sebeh, Cesu, Kerus. Preterea isti sunt uinitores : filius Suda, Bozuc cum filio suo, Bencheh, filii Boda, Semd, Georgius. Preterea isti sunt exequiales : filius Albeus, Egid cum filiis suis, Thaba, Baga, frater eius Stephan, filii Elia, Forcos et Moc, filius Hymonus, Pettu, filii Zacharie, Fileh, Seleh, Onda, Paul, Sentus, filius Chekeu, Demeu cum filio suo Beneduc, filii Sykuis, Tymoteu, Tompa, et seruiunt annuatim tunella vini, uno boue, C panibus. Preterea isti sunt agricole uidelicet : Culessed cum filio suo Symon, filius Vida, Huid. Preterea hij sunt pulsatores : filius Nirteu, Ketey, filius Chemos, Chicujd. In uilia *Supoc* hij sunt vduornici : filius Kelemen, Mikola, Zeche, filius Vros, Mathias, filii Cusit, Elemeres cum filio suo, Pentuc, frater eius Chebe, filius Ketcion, Feneres, filius Beke, Albeus cum filio suo, Somorou, filii Finta, Thob, Benedue, filius Zegen, Thomas cum filiis suis Johanne, Joan, frater eius Egydius cum filio suo, Erdeus, filii Apollinarij, Sebastian cum filio suo Zorida, fratre suo Hontus, filius Bercha, Eunus cum filio suo Hoda, filii Emrici, Reze, Vosod cum filio suo, Kerus, frater eorum Nuhu, filius Heud, Cheke, filius Boyad, Thexa, filii Pete, Nemel cum filiis Paul, Cut, frater eius Vossos cum filio suo Beneh, Monac

cum filio, filii Vasaard, Domciu, Aratas, filius Laurentii, Zemdu cum filiis suis, Forcos, Medue, filius Thidia cum filio suo, Kerus. Preterea in uilla *Boclar* isti sunt vduornici: filii Georgii, Cheke, Paulus, Mortunus, Suke, filius Johannis, Matias, filius Litaj, Feud cum filiis suis, Sachat, Vosod. In uilla *Gamas* hij sunt ioubagiones, qui uenerunt de uilla Dob de genere Augustini: Endereh, filius Gregorii, Micus cum filio suo Magno, filii Michodenus, Laurentius, Euruch, filius Micola, Bugus cum filio suo Guze, filii Matey, Martinus cum filio suo Bas, frater eius Yanzehi cum filio suo Gyl, filius Fabiani, Thadeus cum filiis suis Johanne, Nuhu, filius Sebastiani, Ananias cum filiis suis, Ibrhaen, Andrea fratre eius, Ipolto, filius alterius Ipoult, Tadias cum filiis suis Herhud, Symonè, filius Symien, Paulus cum filiis suis, Budur et frater eius, filius Cuchen, Cosma cum filiis suis, Jacobo, Mòchi, filius Marci, Modoros. Hij prenominati sunt equites, et filius Thobie sacerdotis, qui uenit de Bychachi vduornicis Juba nomine cum filiis suis Paulo, Both et Benedicto sunt vduornici. Hij sunt eciam de alia generacione vduornicorum: filius Bolsou, Micola cum filiis suis, Tubus, Dolus, Thimoteo. Preterea etiam isti sunt de alio genere vduornicorum: Beke filius Gentus, Dionisyus filius Horogus, Petur cum filiis suis, Opus, Ombreus, frater eius Kuine, et filius eius Kylien et ceteri fratres sui Bondu, Dedus, Zegen, filius Pethe, Andreas, filii Hodus, Kelemen cum filio Ayanduc et fratre suo Vido, filius Reze, Biuis, et Stepanus. Preterea eciam isti sunt vduornici in uilla eadem Gomas commorantes, quorum nomina sunt hec: Bodomer, Keres cum filiis suis Forcosio, Thec, frater eius Mochou cum filiis suis Mathian, Repes, Mada et frater eius cum filio File, quartus frater eius Mortunus, filius Bodoy, Moyna cum filiis suis Figuth, Petur, Eceh, filius Fornos, Marc et fratres sui, filius Eld, Bota cum filio suo Deme, filii Nicolaus, Ceke, Buhte et fratres eius, filius Stephan, Behneh cum filiis suis Bolosoy, Pota filius Bedechy, Oboy, filius Elseh, Mochou cum filio suo Cygolou, filius Feles, Chydur, filii Wrod, Huranus, Moncha, filius Mortun, Vitalis cum filiis Leg, Wilmos, filius Vzos, Chot. Preterea in eadem Gomas isti sunt artifices Ecclesie: filius Mous, Petch cum filio suo Zeme, filii Bosar, Micola cum filio suo Nuhu, et fra-

ter eius Morodech cum filiis suis, Kochou cum fratribus suis, filius Micus, Michoulous filiis Sombot, Vnoca, filii Monos, Ananian cum filio suo Anta, et fratres eius Ananias et Ontus. Insuper in eadem villa Gomas isti sunt pelliparii Ecclesie: Michileu cum filio suo Nuhu. Preterea in eadem prefata uilla isti sunt agricole: filii Bulchou, Keched cum filio suo Thexa et filius eius Beche, filius Chenkes, Pentuc et fratres sui Theke, Boda, Chet, filius Cassad, Quina cum filiis et frater eius, Harmas, filius Monchachy, Thompa, filius Zobas, Zehee, filius Stephan, Samson, filius Albert, Hozuga cum filio suo Bench, filius Kesseh, Pentuc cum filiis Petro et Marcello frater eius, Chomos cum filio suo Mochy; tercius frater eius Semchj cum filiis suis Thoma, Chekeu et ceteris fratribus Mortunus, Mącoy, filii Elee, Vsud cum filiis suis, Mecheu et fratres sui, Betci, filius Mecheu, filii Suge, Cheke, Symon frater Wsud cum filiis suis Salomo et Bolchou. Eciam isti sunt vinitores in eadem sepedicta uilla Gomas: filius Elus, Karachyn cum filiis suis Hogud et Domas, filius Eche, Morodech. Preterea in eadem uilla sunt isti cubicularii: filius Holmus, Petur cum filio suo, Hombus filius Fexed, Endreh et Soma, filius Bestur pulsator ecclesie est cum filio suo Paulo. Hijs connumeratis tendendum est iam ad metas. Itaque prima meta terre prefati predii egreditur de lacu, quod uulgo dicitur Bolotun tendendo usque ad basilicam Beati Clementis; inde per uallem dirigitur uersus orientem usque ad siluam nomine Betheu, que est Ecclesie; deinde circuit eandem siluam et uergit uersus australem plagam ad montem qui dicitur Zaarhegy, et ibi sunt mete cum IIII-or uillis; inde per eundem montem tendit uersus occidentalem plagam ad uiam que dicitur Hodvth, inde per eandem uiam uenit ad predictam villam Gomas; deinde reuertitur ab occidentali parte ad prefatum Bolotun. In uilla *Theluky* sunt isti ujnitores Ecclesie: filii Jed, Elh cum filio suo, Filch frater eius, Nuuzou cum filiis suis, Pet, Boda, filii Kerus, Cumizd cum filio suo Mathia, frater eius Euru, Zeu cum filio suo Michou, filius Joan, Chomoslou cum filio suo, Henche filius Mochi, Fochas filius Miltou, Georgius cum filiis suis Nemellj, Guze, Mihal, filius Beke, Forcos cum filio Fenerus, filius Mochou, Mihal. In uilla *Zamthou* isti sunt ioubagiones Ecclesie: filii Bene,

Borid cum filiis suis Michele, Prid, Georgio, fratres sui Johannes, Joanca, filii Thomas, Thogodou, Benseh. Vndornicienses sunt isti: filii Edse, Vus cum filiis suis, Zenteu, Bense, frater eius Vued, filius Bicca, Vnud, filii Karachun, Therteuh, Succa, Ikeh, filii Micsee, Monchi, Micchyker, filii Forkos, Viter, Buhtus, Othoc, Thyze, filius Suma, Iseph cum filiis suis, Bolsou, Bocca, filii Zekezeu, Petur cum filiis suis, Theodor, Karusun, Mech, Irrige et fratres sui, Laurencius, Tarsa, Tyza, filius Nuuhu, Bene cum filiis suis, Huje, Herriug, Kalazy, filii Guzey, Modoros, Vnoca, Pentuch, filii Megun, Karasun cum filio suo Michaele, Senke, Moygy, filius Varau cum filio suo Juben, frater eius Ruchtu cum filiis suis, Buhtus, Anian, tercius frater eius Kerus, filius Sornuc, Simyrek cum filiis suis, Hodus, Feke, filii Johannis cum filiis suis Vid, Laurencio, Thompa, Zeuleus, Reke, Topa, filii Belch, Chima cum filio suo Cosma et fratres sui Vosca, Heteh, filii Arud, Zele cum filio suo Bob, Zem et fratre Gaba, filius Bizotlon, Kylien, filii Chemeh, Zongud cum filio suo Varou et fratre Molvd cum filio suo Vaasar, filius Hyci, Rost cum filiis suis Secujd et fratribus suis, filius Culessed, Boda, filius Sebastiani, Buncheu et frater ejus, filius Keyci, Buhtus, filius Kersen, Xen, filius Johannis, Michal. In uilla *Thurkh* isti sunt ioubagiones Ecclesie: filii Symien, Joan cum filio suo Vus, et frater eius, Ibrachin cum filio suo Joachyn et tercius Johannes, Vendug cum filiis suis, Micolaus, Matias, filius Agard, Vriuis cum filiis suis Vrbano, Ambrosio, filii Sekud, Fita, Resch, filius Buiad, Vuotos cum filio suo Mogd, filius Gyune, Barnabas, Albeus, filius Culesed, Georgius cum filiis suis, Latamas, Sentus, filius Mihal, Karasun, filius Suma, Beche cum suo filio Laurentio, filius Wnosos, Mechy, cum filiis suis Vuid, Vasard, filius Neugrad, Illie cum filio suo Varous, filius Sombod, Vosud, filius Medue, Micula cum filio suo Maca, filii Merch, Charma, Michou, filius Euzen, Salca, filius Irig, Morodech. Isti uero sunt vdornici: filii Thopos, Thomas cum filio suo Gregorio, filii Strab, Karasun, Cwsueth, frater eius Mochy cum filio Kyrecy, tercius frater eius Keled cum filiis suis Cheke, Sumos, filli Emkicy, Fenche cum filio suo Cequ, frater eius Petrus cum filiis suis Mica, Cheke, filii Curt, Latamas, cum filio suo Fara, frater

eius Kyrus cum filiis suis Keue, Certu, tercius Boca, Bondug, filius Matou, Mogd, filius Tupoz, Codou cum filiis suis, Quene, Vide, Leguine, Coda cum filio suo, Tiuan, filius Cheke, Deus (Leus) cum filio suo Pet, filii Georgii Lacou cum filio suo Nege et fratre suo Kese, filii Zebe, Joulekun filius Sombot, Pousa. Isti sunt artifices Ecclesie: filii Zuke, Marcel et fratres sui. Preterea isti sunt frabrij Ecclesie: filii Welprit, Mociqu cum filio Egydio et fratribus suis Stephano et Boxa cum filiis suis Vnca et fratres eius. Isti sunt vinitores Ecclesie: filii Vros, Quinus et frater eius Quina cum filio suo Kazmerio, filius Vzd, Cheke cum filiis suis, Thoma, Kuze, filius Ompud cum filio suo, Wis, filii Sonc, Bot cum filiis suis, Tupa, Buca, Buze et frater eius Bos, filius Vonta, Bech, filius Nuch, Cris cum filio suo, Marcus filius Endus, Wis filius Ticie, Warou cum filio suo, Mogus cum filiis suis Marcu, Cucus. Insuper eciam isti sunt agricole: filii Micus, Bota et Stephanus cum filiis suis Wossa, Seimis, Setit, Syque. In prenominata uilla Cheuuz hij sunt serui: Matias cum filio suo, filius Sykue, Thexe, Vasard, filius Moniac, Johannes filius Biba, Cosma, Mihal, filius Marcu, Benedue. In uilla *Zeuleus* que cedit nullo contradicente cum omnibus officiariis et appendiciis Ecclesie Beati Nicholay de Horozcueh. Isti enim sunt serui Ecclesie qui nominantur tali modo: Chetur, Helch, Cosa cum filio suo, Johanne et Johanca, Ceke cum filiis suis. Isti sunt ebdomadarii: Boza cum filiis suis, Paulo et fratre eius, Michi, Zulchu, Boche, Vehsch cum filiis suis, Petheh cum fratribus suis. Terram uero habet ad usum unius aratri. Preterea inter cetera donacionum insignia concessit Rex Andreas felicis memorie Ecclesie Beati Aniani predium quod uocatur *Lusta* cum suis apendicis. Sed ne futvrorum obliuio disposita dissiparet hijs metis traditum predium confirmare decreuit. Est Bolotyn, de quo egreditur fluuius qui uocatur Foc, et ab egressu totus est Ecclesie; tendit autem ad meridiem et uenit ad uillam Lustah circuitque insulam que tota est prefate Ecclesie, facitque loca malendinis apta iuxta fluuium, parte orientali penes uillam est meta Regis A., in qua est lapis, deinde per uiam tendit ad orientalem plagam ad montem Regis A.; post hec tendit uersus septemtrionem

lotyn, inde jterum tendit ad aliam petram que fixa est iuxta iter uetus, quod ducit ad Albam; deinde uero tendit ad plagam meridionalem duabus metis, et uenit ad lapidem; et ex hoc iterum uenit ad occidentalem plagam et ibi est iuxta fluuium lapis erectus in titulum. Quecunque autem hijs metis terminantur siue piscine siue prata, nullo contradicente prefate sunt Ecclesie concessa, deinde est Ecclesie Sancti A. uilla que Turch vocitatur, que talibus metis affirmatur: Ad basillicam Sancti Petri iuxta Bolotyn a parte occidentali est meta de terra; inde tendit ad meridiem per uiam que ducit ad Turch, et ibi est meta, que uocatur fossa limi; deinde per eandem uiam tendit ad occidentem et uenit ad riuulum, et ibi est meta; post hec ad metam, que dicitur petra; de hinc ad stagnum Somardij et per mediam piscinam Somardy iterum uenit ad Bolotyn in locum, qui dicitur Ituuh. Quecunque hijs metis concluduntur siue prata, siue insulee, seu piscinee nullo contradicente Ecclesie condita sunt. Preterea prebuit eciam uillam que Samthou dicitur et hijs firmauit metis: Est locus qui dicitur Choczorma et ibi est meta Regis A.; deinde ad meridiem uenit ad iter quatuor metis, post hec uenit ad magnam uiam que dicitur Hoduth, et ibi est meta, et per eandem uiam tendit ad occidentem terminans terram Ecclesie et terram Somard, venit fere per miliare unum et fit in dumo meta, deinde uenit ad riuulum, qui uocatur Queureus; in loco autem qui dicitur Keureustuuh est meta sub fraxino. Est autem insula ad eandem uillam pertinens, que dicitur Fugoud, tota est Ecclesie. Quecunque autem hijs metis affirmantur, siue prata siue silue seu fructeta nullo contradicente sunt Ecclesie Beati Aniani in perpetuum collata. Datum per manus magistri Thome aule Regie Cancellarii et Vesprimiensis Prepositi, ab Incarnacione Domini anno M°. CC°. XI°. Venerabili Johanne Strigoniensi Archiepiscopo, Reuerendo Bertoldo Colocensi Archyelecto et Bano existentibus, Calano Quinque-Ecclesiensem, Bolezlao Vaciensem, Chathapano Agriensem, Symone Varadiensem, Desiderio Chenadiensem, Villiamo Transiluaniensem, Gotardo Zagrabiensem, Petro Geuriensem, Roberto Vesprimiensem Ecclesias feliciter gubernantibus. Poch Palatino et Musuniensi Comite, Michaele Woyuoda existentibus, Petro Bachiensi, Jula Budrigiensi, Ban-

cone Bychoriensi et Curiali Comite Regine, Marcello Kyeniensi et Curiali Comite, Nicolao Posoniensi Comitatus tenentibus, Regni nostri anno septimo. Vt hec a nobis facta confirmacio salua semper et jnconcussa permaneat sigilli nostri municione roboratam in perpetuum, ratam ac firmam in custodia Ecclesie Beati Anjanj fore constituimus.

Jegyzet. Ezen, számos abban előforduló személy- és helynevekuél fogva igen érdekes okmányt, kiadta ugyan már Fejér (Cod. Dipl, VII. k. 5. r. 177. l.): de az ez által használt másolat épen e tekintetben tetemes hibákkal telve lévén, azt az eredetiből javítva újra közzé tenni látszott szükségesnek. Az eredeti és annak egy 1399-ki nádori átirata (l. Fejér Cod. Dipl. X. k. 2. r. 707. l.) őriztetik a sz. mártoni főapátság levéltárában.

62.

János esztergami érsek az esztergami káptalant a nagyszombati templommal és annak jövedelmeivel adományozza meg. 1211.

Joannes Dei gratia Sancte Strigoniensis Ecclesiae Archiepiscopus omnibus, ad quos litterae praesentes pervenerint, in perpetuum. Quoniam ea, quae geruntur in tempore scripturae solent tostimonio perennari, ad universorum volumus notitiam pervenire, quod nos intuita paupertate Capituli puro corde et pio affectu eorum inediam corsiderantes relevare, Ecclesiam de Sumbat (Nagy Szombat) cum suis pertinentiis, jure videticet decimarum et aliis contulimus liberaliter et libenter perpetuo possidendam; ita videlicet quod de redditibus illius Ecclesie cuilibet Canonico simila tribuatur; residuum vero si superfuerit in usum cornium dictis fratribus expendatur. Ne igitur imposterum haec nostra donatio in irritum valeat revocari in argumentum fidei rei gestae seriem praesentis chartulae testimonio commitentes eam sigilli nostri munimine roborari praecepimus. Anno Dominicae Incarnationis millesimo ducentesimo undecimo.

(Hevenesy kézirati gyűjteménye LXVII. köt. 10. l. és Kaprinay gyűjteménye 4° B. XXXVII. 220. l.).

63.

III. Incze pápa a pannonhalmi szentmártoni apátságot Deáky (Sala) birtokában oltalmazza. 1212.

Innocentius Episcopus servus sevorum Dei venerabilibus fratribus Jaurinensi et Vesprimiensi Episcopis, et dilecto filio Archidiacono Albensi Vesprimiensis Diocesis salutem et Apostolicam benedictionem. Dilectorum filiorum Abbatis et Conuentus Monasterii Sancti Martini de Pannonia recepimus questionem: quod venerabilis frater noster Strigoniensis Archiepiscopus de quibusdam villis eorum, Sala uidelicet et Wac, decimas sibi uendicare nititur minus iuste, occasione quarum boues et reš alias hominibus predictarum villarum in eorum preiudicium auferendo. Ideoque discretioni uestre per Apostolica scripta mandamus, quatenus partibus coram vobis certificatis, causam appellatione remota fine debito terminetis, facientes quod decreveritis per censuram ecclesiasticam firmiter obseruari. Testes autem qui fuerint nominati, si se gracia, odio uel timore subtraxerint, per districtionem eandem appelatione remota cogatis ueritati testimonium perhibere. Quod si non omnes hiis exequendis poteritis interesse, duo vestrum ea nichilominus exequantur. Datum Tuderii II. Idus May Pontificatus nostri Anno duodecimo (helyesebben 14°).

(Az eredeti után. *Csech*).

64.

Adenulf casinoi apát a pannonhalmi szentmártoni apátot az imádság és keresztyén erények közösségére szólítja fel. 1212.

Karissimis in Christo fratribus . . Abbati et Conuentui Sancti Martini de Sacro Monte Pannonie. Adenulfus Dei gratia Casinensis Electus, et Vniuersus Sacri Cenobii Casinensis Conuentus; sic Marthe ministerium exercere, ut pars optima nou depereat Marie. Regina uirtutum caritas, que omnibus uirtutibus uelud quibusdam pretiosis coloribus veterem hominem renouat, omni nobilitate nobilior miro modo et disgregatos et intercapedine locorum disiunctos radiis quibusdam coputat et coniungit, et homines diversi generis quasi dispersiones Israelis ad unum ineffabili unione reducit, ut idem sit Deus et pater omnium dines in omnibus qui inuocant illum. Que licet uarietate delectabili omnium electorum corda deauret et ornet, in se tamen per amorem tamquam pia mater colligit uniuersos. In cuius aureis finibrus nos, qui sumus (igy) in fine secnlorum una nobiscum ascripti, secundum quod Apostolica tradit auctoritas, in ea fide, que per dilectionem operatur, et monastice religionis observantia, qua nos eximius pater Benedictus instruxit, idem cor et animum gerimus, et pro nobis tanquam pro nobis Regi Regum domino supplicamus. In quo uon melius tante uirtutis impleri constat preceptum, quam ut exhibeamus proximo, quod nobis secundum Deum uolumus exhiberi. Proinde vestram fraternitatem propensius exoramus, quatenus post Martinum vestrum, nostrum in vestris pectoribus habeatis Benedictum; quia Benedictus noster vestro Martiuo detulit, cum eius oratorium in nostro Monasterio fabricauit. Simul etiam in vestris orationibus et beneficiis spiritualibus nostri memoriam habeatis; quia quantum nobis licet, uos participes fecimus orationis et spiritualis benedictionis, ut quibus una est in terris religionis professio, eisdem sit in celestibus Diuine laudis ingis et miranda confessio. Statuimus enim, ut annis singu-

lis in festo Conuersionis Sancti Pauli uestri memoriam folempuiter faciamus, quam pro nobis et fratribus nostris a uobis fieri humiliter peroptamus. Datum VIII. kal. Februarii anno a Domini natiuitate Millesimo Ducentesimo Duodecimo.

(Eredetie a szentmártoni főapátság levéltárában).

65.

II. Endre király a pannonhalmi szentmártoni apátságnak megerősíti szent László és Salamon királyok adományait. 1213.

In Nomine Sancte Trinitatis et Indiuidue Vnitatis. Andreas Dei gratia Hungarie, Chroacie, Dalmacie, Rame, Seruie, Galicie Lodomerieque Rex in perpetuum. Quoniam ea, que karitatis geruntur officio apud eum, qui Karitas est, non celat ingrata temporum obliuio; dignum est, ut ea, que a Regibus gloriose memorie Diuine remuneracionis intuitu collata Ecclesiis esse cognoscuntur, tanto clemencius Regia authoritate illesa permaneant; qvanto oraciones Deo jugiter seruiencium apud Regem Regum omnium clemenciorem aditum optinere pie confiduntur. Dilecti igitur ac fidelis nostri *Orez* Abbatis de Monte Sancti Martini in Pannonia favorabili peticioni benigne condescendentes, priuilegium Beati Ladizlai Regis gloriose memorie tanto clementiori affectu, ne inimice vetustatis succumberet silencio, vel aliqua calumpnia emergente deperiret, Regia authoritate dignum duximus corroborare et renovare, quanto superne uite feruentiori desiderio ab ipso Beato Rege collatum et confirmatum dicte Ecclesie esse minime diffidimus; et quanto euidentius oracionibus ibidem Deo jugiter seruiencium in opportunitatibus nostris nos adjuvari feliciter cottidie sentimus. Unde quia Beatus Rex Ladislaus illam Ecclesiam specialiter prerogatiua dileccionis in omnibus amplexus est, tante prerogatiue, qvam ex longa antiquitate possidet, derogare minime in aliquo volentes, sed ut jus exigit, eundem locum, qvem integro affectu [illegible] diligimus, ampliare satagentes; scilicet qu

ctentico Beati Regis ad recidendum qvamlibet calumpniam imposterum perpetuo confirmamus. Tenor autem auctentici ipsius talis est. Qvamuis homo omnia, que possidet a Deo habeat, tamen id quod habet, DEO prebere non dubitet. Etenim si Christo, a quo multa habet, pauca porrigere dubitat; et illud, quod possidet perdit ex ejus remuneracione, ut absconsor unius talenti carebit. Quia qui in his delectantur, que hujus mundi sunt, semper mendicant, et in egestate permanent. Qua vero remuneracione ne privaremur, Beatissimus Rex Stephanus, suique successores Reges, Duces, Pontifices, Comites, ceterique religiosi homines, et Ego Rex Ladizlaus monasterium Sancti Martini supra Montem Pannonie situm, prout Regia uis concessit, multis condonauimus opibus. Unde vero, ne per violenciam aliquorum vel fraudem, seu per negligenciam aliquid depereat, Ego Rex Hungarie Ladizlaus consilio omnium Regni mei Primatum curaui dinumerare et commendare huic charte scriptum. Et ut propter antiquitatem negligencie locus non daretur; jussimus, ut ad memoriam posteris per succedencia tempora observaretur. Que autem tradita sunt, queque acquisita eidem Sancte Dei Ecclesie ab his prefatis hominibus, cum ceteris suis redditibus in terra, in aqua, in tributo et in omni substancia et facultate, continentur sub hac denotacione. Hec sunt autem predia et mansiones ceteraque mobilia ejusdem Sancte Dei Ecclesie. Primum predium est Pannonia, ubi Monasterium situm est. Secundum predium est Ruohti, quod dedit Rex Ladizlaus pro redempcione anime sue, et silvam unam que vocatur Hashag. Tercium predium est Himudi nomine ville appellatum. Quartum predium est qvod vocatur Lahi. Quintum predium est quod vocatur Vosian, eodem eciam nomine ville appellatum. Sextum predium est Weihna eodem modo nomine ville appellatum. Septimum predium est, qvod dedit Karci eodem eciam nomine, cujus appellatur locus. Octavum predium est quod a colono accepit vocabulum Weinic, et qvoniam ibi piscatorum copia est, ad auxilium eorum dedit Rex Ladislaus lacum unum, qui vocatur Erecu, et terram parvulam ad pasturam boum; Regalis prestaldus quarum iudex Peder calvus. Nonum predium est quod dedit *Gurcu* licencia Regis, et partem prati, qvod est

[illegible]num alterius ville Regalis; prestaldus quorum vo-

catur Graba. Decimum predium est qvod vocatur *Fizeg* super ripam Danubii in condescensu ipsius fluminis in Danubium, a quo ipse locus suum sumpsit vocabulum; juxta qvod predium est insula una, et usionale, de quo usionali tercia pars contigit Ecclesiam Beatissimi Martini, due vero partes conferuntur ad Monasterium Beatissimi Petri. Vndecimum predium est qvod vocatur *Almas*. Duodecimum predium est quod a colono nomen suum accepit *Timurdi*. Tredecimum predium est quod vocatur *Dinna*. Quartum decimum predium est super Titiam in introitu *Kenesa* in supra dictum flumen, ad qvod est lacus qui vocatur Miruhc, qvem dedit Rex Salomon. Regalis Prestaldus fuit Zoloca. Quintum decimum predium est infra sylvam *Seleuh*, qvod dedit Rex L(adislaus) ad pasturam porcorum cum triginta mansionibus subulcorum et trecentis porcis. In his vero supra dictis prediis nullus homiuum habet potestatem preter Abbatem ipsius Sancte Ecclesie. Cetera autem loca que habet commixta cum populis ista sunt: Est unus locus ubi dedit Rex L(adislaus) ductores nauium decem mansiones; Regalis prestaldus qvarum Kuca. Alius locus, qvem dedit, Ruozti. Tercius Budrig, in quo Rex L(adislaus) dedit cum VII mansionibus piscatorum, et portum, et theloneum ipsius mercati. Qvartus Bata. Quintus Funoldi, Tupei, Tordi, Keurishig. Rex L(adislaus) dedit XX mansus seruorum. Ruhriez, Balvanis, Fen, Bagag, Vag, in quo habetur pomerium valde bonum, II lacus, et silua determinata; capelle vero ejusdem loci sanctissimi VII sunt, molendina ipsius loci sunt VII, CXXXI mansiones ministrorum, ad omnia genera operum debite, preter vineas, et aratra; CXL familie seruorum; XXX mansus piscatorum; LXXXVIII mansiones vinitorum; CXXXVIII cocorum, pistorum, tornatorum, artificum, aurificum, fabrorum, pastorum, lotorum, pelliparіorum, et ad omnia alia genera officiorum. Ut autem hec omnia, que in auctentico Beati Regis continentur expressa, illibata permaneant et inconcussa, predicte Ecclesie sigilli nostri caractere presentem paginam jussimus insigniri. Datum per manus Thome Prepositi et Ungarie Cancellarii, anno ab Incarnatione Domini M°. CC°. III°. X°. Venerabili Johanne Strigoniensi Archiepiscopo, reuerendo Bertholdo

locensi Archiepiscopo, Bachiensi et Bugdriensi Comite existentibus, Calano Quinqueecclesiensem, Desiderio Cenadiensem, Wilhelmo Ultrasilvanam, Gothardo Zagrabiensem, Jacobo Vaciensem Ecclesias feliciter gubernantibus. Julâ Bano et Comite de Castro Ferreo, Nicolao Palatino et Comite Scenadiensi, et alio Nicolao Woiada existentibus, Bancone Poseniensem, Andrea Sapproniensem, Tiburcio Mussoniensem, Poth Keuuensem Comitatus tenentibus. Anno Regni nostri nono.

(Az eredeti után, mely a sz. mártoni főapátság levéltárában találtatik. V. o- Fejér Cod. Dipl. I. köt. 482. l.).

66.

Gertrud királyné és segédbírái itélete Urias sz. mártoni apát Pozson vára jobágyai és a pozsoni polgárok közt. 1214.

Quoniam cuncta senescunt et omnia transeunt, expedit que hic aguntur scripti memorie commendari. Notum sit igitur uniuersis Christi fidelibus quam presentibus tam futuris, quod causam, que uertitur super terra de Sala duarum uillarum, Stara scilicet et minoris Oduory et destruccione earundem inter Abbatem Sancti Martini nomine V(riam) ex una parte et iobagiones et ciuiles Posonienses, maxime quendam nomine Khucar ex altera, dominus A(ndreas) Rex Vngarie Excellentissimus diffinitiue calculo sentencie personaliter uellet dirimere. Impeditus demum necessariis Regni sui causis, puta profecturus ualida manu in exercitum contra gubatos, nobilissime G(ertrudi) Regine Vngarie et nobis scilicet uenerabili B(ertoldo) Celocensi Archiepiscopo et uniuersis Principibus communiter in curia circa ipsam Reginam tunc temporis commorantibus pleno iure secundum iusticie tramitem dimisit diffiniendam. Nos uero uiam Regiam pre oculis habentes, ut ueritas sepius exsagitata magis splendescat in lucem, duos scilicet magistrum M. canonicum Baciensem fidelem

uiros discretos et prouidos a conterminalibus uicinis circumiacentibus ad inquirendam omnimodam rei ueritatem ad Posoniensem simul et Nitriensem partes a nostro latere misimus diligentes inquisitores; qui uniuersis ibi existentibus interrogatis et omnibus fideliter in scriptis redactis ad nos redeuntes, et fidem nobis de diuersis sufficienter facientes, per diffinitiuam sentenciam ordine iuris obseruato totali cause finem uolumus imponere. Sed sepe dicti Abbas scilicet et yobagiones Posonienses, maxime Khucar cum ciuilibus laboribus et exemplis parcentes per nimiam peticionum instanciam circa nostre discrecionis personas desudantes, et nostro consensu pro bono pacis D(esiderium) uenerabilem Episcopum Cenadiensem, Poth quondam Palatinum, Alexandrum Comitem Symygiensem arbitros elegerint, promittentes firmiter sub pena LX marcarum, se ratum habituros omnia, que essent arbitri, contradictores uero sentencie eorum penam LX marmarcarum incursuros. Qui allegacionibus utriusque partis hinc inde diligenter auditis, et probacionibus sepe dicti Abbatis in medium deductis, uisis inspectisque priuilegiis Ecclesie Beati Martini ueris et autenticis, iobagionibus repertis iusticia Abbati suffragante sic sunt arbitrati: Quod iobagiones et ciuiles Posonienses, maxime Khucar totam terram duarum uillarum, scilicet Stara et Vduory Abbati in pace dimitterent possidendam; in recumpensacionem uero tocius dampni duarum uillarum sepedictarum penitus destructarum XXXV marcas persoluerent; Abbas uero, cum persona et causa sint ecclesiastice, ne secundum quorumdam opinionem nimis uideretur lucrum appetere, pro bono pacis de totali terra duarum uillarum, scilicet Stara et Vduory, particulam quandam scilicet ad duo aratra tantummodo terram sepedictis iobagionibus et ciuilibus Posoniensibus una cum Khucar assignaret. His omnibus iudiciali auctoritate expeditis, et partibus sine aliqua contradiccione acquiescentibus Abbatem V(riam) Sancti Martini per fidelem nostrum magistrum M. uirum discretum nobilem et honestum ex geneologia Geuriensi ortum in corporalem misimus possessionem; totam terram illam Sala per totum circuiri et certis metis gradatim undique granibus et bonis de uicinia presentibus firmiter precipientes eidem. Ibi autem particula

dictarum duarum uillarum, scilicet ad duo aratra tantummodo terra assignata, recognoscentes se supradicti iobagiones cum Khucar, et ciuiles Posonienses, ac utilius sibi reputantes dictam particulam terre, scilicet ad duo aratra tantum terram ad estimacionem bonorum uirorum ibidem existencium, scilicet ualentem V marcas, reddiderunt Abbati; Abbas uero condescendens eisdem, ex gracia dictis iobagionibus Posoniensibus cum Khucar et ciuilibus de certa summa XXXV marcarum sibi debita pro particula dicte terre, scilicet terra ad duo aratra, tantum decem marcas remisit; et sic tota illa terra de Sala adiudicata est Ecclesie Sancti Martini metis undique certis et nouis conclusa. Cuius terre metarum ordo circumquaque ist est. Prima meta incipit a septemtrionali parte iuxta ripam fluuii nomine Holtwag et progreditur ad australem partem, cui commetanea est terra ciuilium de uilla Incu vltra fluuium prenominatum. Secunda meta iuxta arbores, que uocantur ulmi; et (h)ac parte eidem uicina est terra ciuilium de Nitra in insula. Inde uero proceditur per metas in agris usque ad nemus quod uulgo dicitur Beleh, iuxta quod in collicolis habet metas magnas. Inde per medium eiusdem iusule tendit ad ulmum, sub qua sunt mete; inde per metas usque ad nemus, quod uocatur Jelech, iuxta quod habet metas et non extra idem nemus, ad arbores ulminas pluribus metis, sub quibus eciam sunt mete. Inde ad uiam que ducit ad uillam Vduoro, et ibi sunt mete; inde trasiit in fine predicti nemoris per metas ad metam magnam, que est in arundineto, et ibi sunt mete; inde iterum ad predictam uiam iuxta quam sunt mete per quam pluribus metis proceditur usque ad berugscug, et ibi sunt mete. Inde extra illud berugscug in agris uadit pluribus metis usque ad metas que sunt iuxta ripam predicti fluuii Holutuuag, in quarum una est auellana, ultra quam ripam habetur fossatura uersus occidentem plagam, per quam transit aqua ad paludes predicte Ecclesie; que fossatura habetur pro metis. Et ibi incipit esse commetanea cum terra nobilium, que uilla uocatur Berhen in alia insula, que est inter predictum fluuium Holutwag, et Pinna in qua uadit ad . . . in medio cuius habet metam. Inde extra lacum Selmich; inde transit prenominatum fluuium Pinna, ultra quem iuxta

ripam habet metam; inde uersus Posonium cum eisdem nobilibus protenditur per arundinetum, iuxta quasdam populeas arbores est meta; inde procedit aliquantulum per idem arundinetum, iuxta canalem est meta; hinc exiit ad agros, in quorum fine sunt mete; hinc in finibus eorundem agrorum uadit uersus aquilonem usque ad uiam, que ducit ad Berhen, iuxta quam est meta. Inde uadit per metas usque ad duas metas que sunt iuxta Barbaheri; inde ad latum Gemulsicius, ibi est meta; inde transit lacum, ultra quem habet duas metas; et inde ad Ykvrtou, ultra quem habet metam; inde ad Sartuu, ibi sunt quatuor mete; ibi dimissis metis de uilla Berhen incipit esse commetanea cum ciuilibus Posoniensibus de uilla Tohcsun; inde cum eisdem ciuilibus iuxta Fihedheri vadit ad lacum qui uocatur Fihed qui lacus est communis, per quem lacum uadit usque ad lacum Nadost iuxta quem habet metas, per quem uadit ad Cuthsaheri et ibi habet metas, per quem inde uadit ad uiam que ducit ad uillam Cusoud, iuxta quam habet metas iuxta quandam fossam conuocatur Aldoucuth; ibi dimissis metis uille Tochsun per eandem uiam uertitur ad orientem, et incipit esse cummetanea cum uilla Wduory yobagionum Posoniensium, scilicet Khuear et cognatorum sociorumque eius usque arbores ulminas, sub quibus sunt mete; inde in campo per metas uadit usque ad lacum, qui uocatur Eleutou, cuius mencio est in priuilegio Sancti Ladizlai Regis; inde ad sepulchrum paganorum, et ibi habet metas; inde per metas in arundineto uadit usque ad lacum, qui uocatur Scelce, cuius media pars est Ecclesie; inde ad Fuenes, et ibi extra nemus habet metas; inde ad Pinnam fluuium iuxta quem habet metas; inde transiens fluuium uadit ad Porolouc, et ibi habet metas; inde iuxta nemus usque ad Holutwag, iuxta quam in nemore habet ultimas metas. Vt autem huius scripti series inposterum robur obtineat firmum et stabile in perpetuum sigillorum nostrorum munimine fecimus roborari. Hec uero acta sunt Nicolao Comite Curiali Regine et Geuriensi, Tiburcio Comite Musunsiensi, Bagun Comite Albensi, Petro Comite Cenadi curia circa dominam Reginam commorantibus et unanimi consensu comprobantibus. A(ndrea) uictor Regi tertii filio Bele regnante, uenerabilibus

Colocensi, J(oanne) Strigoniensi Archiepiscopis feliciter in fundamento fidei Ecclesiam Dei gubernantibus, Banc Palatino et Comite Posoniensi, Andrea Budrugiensi, Gula Baciensi Comitibus existentibus; anno ab Incarnatione Domini Millesimo CC°. XIIII°.

(Az eredeti után, mely a szentmártoni főapátság levéltárában őríztetik).

67.

III. Incze pápa a Pannonhalmán lévő szentmártoni apátság számára Deáki (Sala) birtoka tekintetében intézkedik 1214.

Innocencius Episcopus seruus seruorum Dei venerabili fratri.... Episcopo et dilectis filijs... Preposito Vesprimiensi ... Archidiacono Albensi Vesprimiensis Diocesis, salutem et Apostolicam benedictionem. Dilecti filij, Abbas et Conuentus Sancti Martini de Pannonia nobis conquerendo monstrarunt: Quod venerabilis frater noster Strigoniensis Archiepiscopus predia et homines villarum spectancium ad capellam Sancte Marie in Sala, que ad eorum Monasterium noscitur pertinere, decimarum pretextu ad eundem Archiepiscopum non spectantium, annis singulis depredatur, in hijs et alijs ipsis iniuriosus et molestus existens, propter quod iidem ad nostram audienciam appellarunt. Quocirca discretioni uestre per Apostolica scripta mandamus, quatenus partibus conuocatis audiatis hinc inde proposita, et usque ad deffinitum sententie calculum appellacione remota procedentes, causam ipsam sufficienter instructam ad nostram presenciam mittatis, assignato partibus termino competenti, quo se nostro conspectui representent, iustam auctore Domino sentenciam recepture. Quod si non omnes hijs exequendis potueritis interesse, tu ea, frater Episcope, cum eorum altero nichilominus exequaris. Tu denique, frater Episcope, super te ipso et credito tibi grege taliter uigilare procures, exstirpando uitia

et plantando uirtutes, ut in nouissimo districti examinis die coram tremendo iudice, qui reddet unicuique secundum opera sua, dignam possis reddere rationem. Datum Rome apud Sanctum Petrum octavo Nonas Maij, Pontificatus nostri anno septimo decimo.

(Az eredeti után. *Csoh*).

68.

III. Incze pápa az esztergami érsek és a pannonhalmi szentmártoni apát közt ugyan a dedki-i tizedről folyó perben intézkedik. 1215.

Innocentius Episcopus seruus seruorum Dei venerabili fratri . . Episcopo Geuriensi et dilectis filiis . . Abbati de Tihon, et . . . Archidiacono de Raba Geuriensis Diocesis salutem et Apostolicam benedictionem. Dilectus filius . . Abbas Sancti Martini de Pannonia in nostra proposuit presentia constitutus, quod cum causam, que inter Monasterium suum, et venerabilem fratrem nostrum . . Strigoniensem Archiepiscopum super quibusdam decimationibus et rebus aliis Ecclesie Sancta Marie de Sala pertinentis ad Monasterium ipsum noscitur agitari, dudum venerabili fratri nostro Vesprimiensi Episcopo et coniudicibus suis duxerimus commendandam; idem Archiepiscopus, asserens prefatum Episcopum esse uinculo excommunicationis astrictum, coram eo noluit respondere. Cumque reliqui sine Episcopo procedere non valerent, et iam dictus Archiepiscopus a molestatione ipsius Ecclesie non cessaret, idem Abbas nostram audientiam appellauit. Ideoque discretioni uestre per Apostolica scripta mandamus, quatinus partibus conuocatis, et auditis que duxerint proponenda, causam ipsam, si de partium uoluntate processerit, fine debito terminetis. Alioquin eam [illegible] remittatis ad concilium sufficienter ins[illegible] nostra partibus iniungentes, ut tunc eo[illegible] sententiam recepture. Taliter autem

deatis adimplere mandatum, quod Monasterium ipsum pro defectu uestro — — dispendium non incurrat. Quod si non omnes hijs exequendis potueritis interesse; tu ea, frater Episcope, cum eorum altero nichilominus exequaris. Vos denique, frater Episcope ac fili Abbas, super uobis ipsis et credito uobis grege taliter uigiletis, extirpando uitia et plantando uirtutes, ut in nouissimo districti examinis die coram tremendo iudice, qui reddet unicuique secundum opera sua, dignam possitis reddere rationem. Datum Laterani II. Nonas Maij. Pontificatus nostri anno octauodecimo.

(Eredetie a sz. mártoni főapátság levéltárában. *Csech*).

69.

A győri püspök mint kiküldött bíró és segédbírái a pannonhalmi szentmártoni és a somogyvári szentegyedi apátságok közt a somogymegyei tizedek ügyében ítélnek. 1215.

Notum sit omnibus has litteras inspecturis, quod nos Geuriensis Episcopus, et Waradiensis et de Beel Abbates iudices fuerimus a domino Papa delegati in causa, que uertebatur inter Abbatem Sancti Martini ex una parte, et Abbatem et monachos Simighienses ex altera super decimis prediorum, orreorum et cellariorum et populorum suorum et parrochianorum Capelle Sancti Petri et aliarum rerum, que ad Simigiense monasterium pertinebant. Has decimas Abbas Sancti Martini predictus tamquam debitas suo monasterio vendicabat, cumque super his coram nobis aliquamdiu fuisset proccssum, tamen recognoscentes monachi, quod predicte decime ad ius et proprietatem monasterii Sancti Martini pertinerent, iurauerunt in presencia nostra, se de cetero predictas decimas integre soluturos. Id ipsum Abbas, qui postmodum succepit, Erneus nomine recognouit, et promisit et testimoniales litteras suas et Conuentus concesserunt Abbati predicto. Nos autem predictam recognicionem ratam et firam habentes, has litteras testimoniales nostris sigillis mu-

nitas ad perpetuam rei memoriam et firmitatem fieri fecimus, ut censeantur puplica (igy) monumenta. Actum est hoc Anno Dominice Incarnacionis. M°. CC°. XV°.

(Eredetie találtatik a szentmártoni főapátság levéltárában).

70.

Barátsagos egyesség Urias pannonhalmi szentmártoni apát és János gróf közt Runka helységben lévő bizonyos földnek ügyében. 1216.

Universitas Capituli Geuriensis omnibus Christi fidelibus, ad quos litterae presentes perveneritet, salutem in vero salutari. Universitati vestre uotum facimus per presentia scripta, quod Urias Dei gratia Abbas Sancti Martini et ejus Conventus, ex altera parte Johannes filius Antonii Comitis in presentia nostra convenientes una cum prestaldo Regis Andreae secundi nomine Benkadi de generatione Gug talia proposuerunt; quod prefatus Abbas Sancti Martini et ejus Capitulum super discordia, que inter eos et predictum Johannem orta fuerat pro tertia parte terre de villa Runka, quam idem Johannes emerat ab Urbano Comite de Kamarin in hunc modum transegissent: Quod pro memorate terre tertia parte in prato et in arundineto, et in eiusdem terre piscationibus, et in stagnis existentibus ubicunque, sepe dictus Abbas et Capitulum dedissent in concambium pratum Ecclesie situm in loco, qui vocatur juxta idioma terre Milartew, circummetatum suis metis usque in Danubium, cum piscatione Danubii ibidem existente infra easdem metas, non obstantibus aliquibus litteris et privilegiis; pro molendino autem, quod fecerat et aliis operibus, que fecerat in supra dicta terra; date sunt eidem Johanni ab Ecclesia sepius dicta decem et septem marce. Ne autem processu temporis oblivionis impedimentum, uel aliqua emergens cavillatio valeat partibus derogari sentem causam tribus cartis adnotavimus interesi et easdem sigillis Capituli Geuriensis et Sanc roborari decrevimus ex partium consensu; unu

remaneret in camera Geuriensi, altera in camera Ecclesie Sancti Martini, tertia penes predictum Johannem. Hoc autem factum est in presentia Canonicorum Geuriensium, videlicet Magistri Theobaldi, et Cantoris Bede, et Custodis Petri, et Pethe Magistri Hospitalis Domus, et Thome Decani et Johannis, et Pauli, et Magistri Wirunt; ipso predicto Abbate ibidem existente cum fratribus suis, scilicet Sebastiano Abbate, Primo Decano, Henrico Custode, Silvestro Subdecano, Vitali sacerdote, Thoma diacono et jobbagionibus suis Thimoteo, et Ceb, et Vitali, et filio suo Urolou curialibus Comitibus existentibus videlicet anno ab Incarnatione Domini Millesimo ducentesimo decimo sexto.

(Az eredeti után. *Czech*).

71.

II. Endre király adakozása a sz. János-rendűlek számára. 1217.

In nomine Sancte Trinitatis et Individue Unitatis. Andreas Dei graeia Ungarie, Dalmacie, Croacie, Rame, Servie, Galicie Lodomerieque Rex imperpetuum. A tramite non exorbitat equitatis, nec obviat racioni, ut illis quis largitatis sue manus copiosius studeat extendere, qui in labore manuum et sudore vultuum pane suo vescuntur, et pro Christi nomine nec mori metuunt, nec formidant laborare. Nos igitur fide oculata vera esse perspicientes, que de Magistro Sancte Domus Hospitalis et fratribus nostris quondam fuerant auribus intimata, et nobis factas delicias et honores ingratitudinis silencio quasi conniventibus oculis nolentes preterire, immo pro temporalibus eterna volentes metere, et transitoria celestibus commutare, habita diliberatione legitima ex Baronum nostrorum consilio predicte Domui Hospitali, quantum nobis pro remedio anime nostre donare placuit, statuimus in Accon; sed ad partes Tripolitane transeuntes vidimus castellum Crati magno labore et sumptu tanquam terre clavem. Chri-

stiane retineri; et quia ibi benigne et magnifice, ut nostram decuit Regiam Celsitudinem ab eiusdem castri castellano fratre Raymundo de Pignano et aliis fratribus ibidem commorantibus recepti fuimus, constituimus predicto castro centum marcas de proventibus salium nostrorum in Scolasche annuatim in pascali tempore in argento imperpetuum sine contradictione et dilatione qualibet possidendas et recipiendas; ita quod ratione prenominati castellani sexaginta adeo proprie, ac si ipsemet de proprio patrimonio statuissent (igy), fratribus vero quadraginta. Talibus etenim elemosinam nostram bene credimus collocatam, qui cotidie innumeram pauperum multitudinem reficiunt, qui languentium artus mollibus lectisterniis refovent, qui mortuorum corpora a Tobia docti digna veneratione sepeliunt, qui religione cunctos precellunt, qui cotidianos Amalechitarum insultus viriliter repellunt, qui partem terre Sancte contra inimicos Crucis Christi et blasphematores nomiuis eius potenter retinent, ubi Dominus salutem humani generis per crucem suam venerandam est dignatus operari; qui stolas suas lavant et dealbant in sanguine, et secundum modum transitus Jesu Christi regna celestia conantur adpisci. Et ut hec a nobis prefato fratri Raymundo de Pignano tunc temporis castellano aliisque fratribus eiusdem castri Crati liberalitate Regia legitime facta donatio salva semper sit et inconcussa permaneat, et nostri vel nostrorum successorum temporibus non valeat aliquatenus retractari; quia que Deo data sunt, sacra esse debent et irrevocabilia; presentem paginam secretioris sigilli nostri, auree videlicet bulle caractere fecimus insigniri. Datum per manus magistri Huguerini aule nostre cancellarii, anno ab Incarnacione Domini MCCXVII., anno Regni nostri XIII. Venerabili Johanne Strigoniensi, Reverendo Bertoldo Colocensi Archiepiscopis existentibus, Calano Quinqueecclesiensi, Desiderio Cenadiensi, Symone Waradiensi, Wilhelmo Transilvano, Roberto Vesprimiensi, Petro Jauriensi, Jacobo Vaci phano Zagrabiensi, Thoma Agriensi Electo Epi sias Dei feliciter gubernantibus; Jula Palatin gistro Tauarnicorum et Comite Noui C Ocus Comite Curiali, Bancone Bano, Comitatus tenentibus.

(III. Honorius pápa Regestáiból Theiner Ágostonnál, Vetera Monumenta Historica Hungariam Sacram illustrantia, I. köt. Róma 1859. 17. l. Összefüggésben áll ezen okmány II. Endre király három ugyan 1217. évi hasontartalmú adományaival Fejérnél Cod. Dipl. III. k. 1. r. 233—242. ll. Mind a négy adomány volt megerősítve III. Honorius pápa által 1218. junius 25—27-kén, lásd Theiner id. m. 14—18. ll.)

72.

III. Honorius pápa meghagyja Magyarország főpapjainak, hogy az egyházi jövedelmeknek huszadrészét a szent föld segedelmére gyüjtsék és a bejövendő pénz kellő kezeléséről gondoskodjanak. 1217.

Honorius Episcopus etc. venerabilibus fratribus Archiepiscopo Strigoniensi et suffraganeis eius salutem etc. Approbante Generali Concilio exstitit ordinatum, ut omnes omnino clerici, tam subditi quam Prelati, vicesimam ecclesiasticorum proventuum usque ad triennium integre conferant in subsidium terre Sancte per manus eorum, qui ad hoc fuerint Apostolica providentia deputati: quibusdam dumtaxat religiosis exceptis ab hac prestatione merito exhimendis, et illis, qui assumpto vel assumendo crucis signaculo illuc sunt personaliter profecturi. Sane super modo dispensandi hujusmodi vicesimam audivimus consilia diversorum, quibus inter se plurimum variantibus, illud de consilio fratrum nostrorum providimus eligendum, secundum quod vidimus ipsam vicesimam distribuendam utilius, et tam ab hiis, qui conferent, quam ab illis, quibus fuerint distributa, materiam suspicionis et murmuris melius amputandam; ut videlicet vicesima cuiusque Diocesis redacta fideliter in pecuniam sub certo numero comprehendendo, in authenticorum virorum, et presertim illorum, qui eam collegerint, testimonialibus litteris, et nobis etiam explicando, ultra mare portetur per quatuor vel quiuque seu plures viros prudentes, clericos et laicos crucesignatos illius ciuitatis et Diocesis, qui note fidei, discrecionis, et opinionis existant; quorum unus sit Episcopus ci, siquidem crucesignatus exstiterit; reliquis ab Episcopo

diocesano et ipsius vicesime collectoribus eligendis, et per manus ipsorum, de conscientia tamen Cardinalis, qui fuerit ibi Legatus, discribuatur fideliter et discrete crucesignatis egentibus, et utilibus negotio terre sancte, et presertim de illa Diocesi, ubi vicesima illa collecta fuerat, oriundis: iidemque distributores ipsi Legato, et Magistris Hospitalis et Templi reddant diligentissime rationem, per quam redactam in scriptis appareat evidenter, pecuniam, quam, ut premissum est, sub testimonialibus litteris secum attulerint, esse crucesignatis fideliter et utiliter distributam: et tam testimoniales littere super quantitate pecunie commisse distributoribus ipsis, quam scriptura ratiocinii, quod Cardiuali et Magistris reddiderint antedictis, diligentissime conserventur, ut et eorundem distributorum fides et diligentia illarum testimonio pateant, et suspiciosorum conquiescant mentes, et labia conticescant. Quocirca fraternitati vestre per Apostolica scripta mandamus, quatinus hec solempniter per vestras Diocèses publicantes, difficultatem seu moram aliquam nullatenus innectatis, vel permittatis innecti, quin tam collectio vicesime per eos, qui ad hoc a bone memorie Innocentio Papa predecessore nostro fuerunt, vel a nobis fuerint deputati, sine fraude ac expensarum discrimine, prout ad eos pertinet; quam alia, prout superius sunt descripta, efficaciter valeant executioni mandari. Sane pecuniam collectam et colligendam in truncis per distributores predictos distribui volumus et mandamus inter crucesignatos strenuos et prudentes de populo illo, ubi fuerit pecunia ipsa collecta, quibus ad peragendum votum suum proprie non suppetunt facultates: que recepta sub testimonio virorum fidelium crucesignatis ipsis distribuatur tempore arripiendi itineris, vel in portu, prout videbitur expedire ipsis distributoribus, rationem de illa, sicut de alia, in scriptis fideliter reddituris. Datum Laterani II. Kal. Martii. Pontificatus nostri anno primo.

In e. m. scriptum est Archiepiscopo Colocensi e ganeis eius, et Abbatibus exemptis per Ungari et omnibus Patriarchis, Archiepiscopis, Epi

(III. Honorius pápa Regestáiból, melyek Rá tárban őriztetnek, közli Theiner Ágostor rica Hungariam Sacram illustr

75.

III. Honorius pápa ez iránt a jeruzsálemi királyt is értesíti. 1217.

Honorius Episcopus etc. karissimo in Christo filio ... Illustri Regi Jerosolimitano salutem etc. Cum karissimus in Christo filius ..... Ungarie Rex Illustris, ... Dux Austriae ac alii multi magnates magnanimes et magnifici ad subsidium terre Sancte, inspirante Domino, aspirantes, in nativitate Beate Marie, Deo propitio, apud Ciprum disposuerint convenire, ut secundum tue discretionis consilium in negotio Christi ordinate procedant, sicut idem Rex tue Celsitudini per suas litteras dicitur intimare; Serenitatem Regiam rogamus et monemus attente, quatinus sicut causam Christi zelaris, eis illuc per te vel solempnes nuncios occurere non omittas; impensurus eisdem prout tua noscitur specialiter inter esse, consilium et auxilium oportunum. Datum Ferentini IX° Kal. Julii. (?) — Pontificatus nostri anno secundo.

(III. Honorius pápa Regestáiból, Theiner id. m. I. köt. 8. l.)

76.

III. Honorius pápa a Jánosrendü vitézek Magyarországban elidegenített javainak visszaszerzése iránt intézkedik. 1217.

Honorius Episcopus servus servorum Dei venerabili fratri Episcopo Quinqueecclesiensi salutem et Apostolicam benedictionem. Ad audientiam nostram pervenit, quod tam dilecti filii — — Prior et fratres Hospitalis Sancti Joannis Hierosolymitani in Hungaria, quam praedecessores eorum decimas, terras, domos, vineas, possessiones, prata, pascua, nemora, molendina, jura, jurisdictionnes et quaedam alia bona ad Hospitale ipsum spectantia, da[illegible]teris, interpositis iuramentis fatis renuncia

per se vel sollempnes nuncios illuc occurrunt eidem, tractaturi cum eis, ex qua parte debeant terram Sarracenorum intrare: fraternitatem tuam rogamus et monemus attente, per Apostolica scripta mandates, quatinus crucesignatis, qui Januam convenisse dicuntur, evangelizans prout Dominus tibi dederit verbum crucis, eos moneas et inducas, ut ad evitandos piratarum et Sarracenorum incursus, simul procedentes in vinculo caritatis, convenire studeant apud Ciprum, ut sic efficatius valeant Domino famulari. Nos enim venerabilem fratrem nostrum P. Albanensem Episcopum, Apostolice Sedis Legatum, de cujus prudentia et virtute non tam argumentorum presagia, quam rerum experimenta nobis fidem faciunt pleniorem, providimus illuc, auctore Domino, destinandum, ut vice nostra Christi negotium, prout idem inspiraverit, ordinet et disponat. Ex parte autem nostra universis crucesignatis sub pena excommunicationis inhibeas, ne quisquam sepulchrum Domini visitare presumat, cum nisi Sarracenis soluto tributo nullus illuc accedere valeat Christianus. Ad hec, quia de tua discretione ac honestate plenam in Domino fiduciam obtinemus, liberam tibi auctoritate presentium concedimus facultatem, ut de consilio Magistri et fratrum Hospitalis Jerosolimitani et Militie Templi, seu aliorum bonorum virorum, quos in auxilium tuum voces, clericos, mulieres et alias personas, debiles et infirmas, vel alias paupertate gravatas, quas inutiles esse vides in subsidium terre Sancte, moneas et inducas, et etiam cum eis auctoritate nostra dispenses, ut iuxta proprias facultates redemptionem itineris, et expensas, quas essent in predicta terra facture, aliis utilibus transfretantibus iuxta tue discretionis consilium largiantur, concessa eis venia peccatorum, prout est expressum in concilio generali. Datum Ferentini IX. Kal. Augusti. Pontificatus nostri anno secundo.

(III. Honorius pápa Regestáiból, Theiner id m. 7. l.)

75.

III. Honorius pápa ez iránt a jeruzsálemi királyt is értesíti. 1217.

Honorius Episcopus etc. karissimo in Christo filio ... Illustri Regi Jerosolimitano salutem etc. Cum karissimus in Christo filius ..... Ungarie Rex Illustris, ... Dux Austriae ac alii multi magnates magnanimes et magnifici ad subsidium terre Sancte, inspirante Domino, aspirantes, in nativitate Beate Marie, Deo propitio, apud Ciprum disposuerint convenire, ut secundum tue discretionis consilium in negotio Christi ordinate procedant, sicut idem Rex tue Celsitudini per suas litteras dicitur intimare; Serenitatem Regiam rogamus et monemus attente, quatinus sicut causam Christi zelaris, eis illuc per te vel solempnes nuncios occurere non omittas; impensurus eisdem prout tua noscitur specialiter inter esse, consilium et auxilium oportunum. Datum Ferentini IX° Kal. Julii. (?) — Pontificatus nostri anno secundo.

(III. Honorius pápa Regestáiból, Theiner id. m. I. köt. 8. l.)

76.

III. Honorius pápa a Jánosrendü vitézek Magyarországban elidegenített javainak visszaszerzése iránt intézkedik. 1217.

Honorius Episcopus servus servorum Dei venerabili fratri Episcopo Quinqueecclesiensi salutem et Apostolicam benedictionem. Ad audientiam nostram pervenit, quod tam dilecti filii — — Prior et fratres Hospitalis Sancti Joannis Hierosolymitani in Hungaria, quam praedecessores eorum decimas, terras, domos, vineas, possessiones, prata, pascua, nemora, molendina, jura, jurisdictionnes et quaedam alia bona ad Hospitale ipsum spectantia, datis super hoc litteris, interpositis iuramentis fatis renunciantibus et penes adiectis,

in gravem ipsius Hospitalis laesionem nonnullis clericis et laicis aliquibus eorum ad vitam vel sub censu annuo concesserunt; quorum aliqui dicuntur super his confirmationis litteras in forma communi a Sede Catholica impetrasse. Quia vero nostra interest super hoc de opportuno remedio providere, fraternitati tuae per Apostolica scripta mandamus, quatenus ea, quae de bonis ipsius Hospitalis per concessiones huiusmodi alienata inveneris illicite vel distracta, non obstantibus litteris, penis, juramentis et confirmationibus supradictis ad ius et proprietatem eiusdem Hospitalis studeas legitime revocare, contradictores per censuram ecclesiasticam apellatione postposita compescendo. Testes autem qui fuerint nominati, si se gratia, odio vel timore subtraxerint, censura simili appellatione cessante compellas veritati testimonium perhibere. Datum Romae Romae apud Sanctam Sabinam III. nonas Novembris Pontificatus nostri anno secundo.

(Hevenesi kézirati gyűjteményéből. XIII. köt. 96. l.).

77

III. Honorius pápa a keresztyéneket buzdítja, hogy II. Endre magyar királyt keresztes hadjáratában segítsék. 1217.

Honorius Episcopus . . venerabilibus fratribus Remensi Archiepiscopo (Alberico) et universis Episcopis ac omnibus Ecclesiarum Praelatis tam exemptis quam aliis per Remensem provinciam constiutis salutem etc. Adversus hostes visibiles invisibilibus armis i. e. oracionibus dimicare veteribus exemplis instruimur, que nostris quoque temporibus (est) innovata, quando exercituum Deus infidelium multitudinem bello in Hispania tradidit in manus paucorum fidelium et gloriam. Ecce autem tempus, quo universi, fideles ad hec debent arma concurrere! Ecce tempus, quo cinere debent aspergere caput suum! Ecce tempus, quo debent in coelum lacrymarum et oracionum vocibus et clamare, ut ille, qui non

in multitudine dimicat, innovatis signis et mirabilibus immutatis secundum omnipotenciam suam multitudinem in paucitate dimicet! Carissimi enim filii nostri Hungarie Rex et Austrie ac Maragnanie Duces, viri utique dignitatis honore conspicui, sed non minus fidei devocione preclari, cum nonnullis baronibus, comitibus et alio comitatu suo, Dei munere ventis usi felicibus, litora Hierosolymitane provincie feliciter attigerunt. Qui attendentes, quod non est differencia in conspectu Dei coeli liberare in multis aut paucis, quia non in exercitus multitudine, sed de coelo victoria ministratur, terram Babylonis in multitudine quidem pauca, strenue de superno confisi auxilio ingressi (sunt). Quis fidelis hoc audito lacrymis et orationibus indulgere non debeat, ac dominum cordis et oris vocibus exclamare, cum pars corporis nostri, quod est Ecclesia, corporis cuius est Christus caput, corpus cuius singuli sumus membra, forsan hac ipsa hora gloriosa pro fide Christi certamina ineat, suisque diffidens viribus, ac de sola virtutis (Divine) miseracione confidens, ad eam facilius impetrandam nostrarum suffragia orationum exposcat? Sane nos, cum ad nostram pervenerit noticiam illos per terram predictam intrasse, animam nostram effudimus coram Deo, illum per ipsum in lacrymarum effluentia deprecantes. Et quia de meritorum qualitate diffidebamus, tam clerum quam populum urbis convocavimus in basilica Salvatoris, atque inde ad venerandum gloriose matris ejus Ecclesiam, prelatis capitibus Beatorum Petri et Pauli pedibus nudis processionaliter ivimus, ut prefatis Jesu Christi assensu et eius genitricis obtentu, supernum impetraremus auxilium, ad quod nostra non sufficere merita sciebamus. Verum quia per eos tocius populi Christiani negotium geritur, quare dignum est, ut ad exorandum pro eis Christianus quilibet in oratione prosternetur humiliter, propter hoc processiones in singulis civitatibus et aliis locis, in quibus est frequentia populorum, prima sexta feria cuiuslibet mensis providimus faciendas: sperantes quod ille, qui dictatam in Ninivitis sententiam eorum humiliatione conspecta, misericorditer revocavit; quique uno Moyse orante pro populo Amalechitas convertit in fugam, et solem Josue precibus stare fecit; qui denique suos ad se de quacunque tribulatione clamantes se auditurus

ineffabili pietate promittit, devote pulsatus tot fidelium suorum clamoribus, nequaquam sustinebit sue viscera pietatis, sed propter semet ipsum inclinabit ad preces servorum suorum propitius aures suas, et effundet iram suam in gentes, que non noverunt eum, et in Regna, que non invocant nomen eius, ad laudem et gloriam suam confringet cornua peccatorum. Ideoque per Apostolica scripta claritati vestre precipiendo mandamus, quatenus hoc cum devocione debita fieri faciatis, ita quod quilibet vestrum, nisi iusto impedimento excusetur, intersit suis indutus insignibus et pedibus nudis, quatenus exemplo vestro ad idem provocetur devocio subditorum; religiosi autem in locis solitariis commorantes, hoc in claustris suis eo devocius exequantur, quo magis a mundanis tumultibus sunt immunes. Subditos autem vestros tam mares, quam mulieres sollicite moneatis, ut ad hec facienda, non in veste tamen preciosa seu alio inani cultu conveniant; sed in eo, (per) quem se ipsos ad devocionem mutuo provocent, ac humiliationem internam exterioris habitus humilitate demonstrent, memores quod Ninivite, de quibus iam sermo precessit, in humiliacione sua se saccis a maximo usque ad minimum induerunt, adeo ut ipse Rex, abiecta Regali purpura se sacco induerit, et aspergeret cinere caput suum, propter quod ad eum qui humilia respicit, meruit misericordiam invenire. Ad hec crucesignatos omnes ad celerem succursum illorum sedulis exhortationibus animetis et faciatis ad hoc idoneos per alios animari; ita quod instante passagio Deo duce transeant universi; hiis vestrum, qui muniti sunt crucis signaculo, cum illis pariter profecturis in nomine Domini Jesu Christi. Ut autem de statu terre Sancte vos certiores reddamus et ad providendum, que sunt necessaria, cautiores; litterarum tenorem, quas nuper a Magistro Militie Templi recepimus, presentibus, de verbo ad verbum duximus inserendum. Qui talis est:

(Következik Carnatoi Vilmosnak levele III. Honorius pápához, mely olvasható Fejérnél Cod. Dipl. III. köt. 1. r. 230. l.).

Omnes igitur crucesignati et crucesignandi sollicite moneantur, ut quam maiorem poterunt
victualium et equorum. Datu
bris Pontificatus nostri a

(Ezen érdekes pápai levélnek kivonatát közölte már Fejér, Cod. Dipl. III. köt. 1. r. 232. l. Annak egész szövege található Bouquetnél III. Honorius levelei közt, SS. rr. Gall. XIX. köt. Páris 1833. 639 l. *Czech*).

78.

III. Honorius pápa a pannonhalmi szentmártoni és a pilisi apátságok közti perben intézkedik. 1218.

Honorius Episcopus seruus seruorum Dei, Dilectis filiis . . . Abbati de Libin Geuriens. Dioecesis . . . Archidiacono, et . . Cantori Geuriensi, Salutem et Apostolicam benedictionem : Dilecti filii . . Abbas et Conuentus Sancti Martini de Pannonia sua nobis petitione monstrarunt, quod cum felicis recordationis I(nnoceutius) Papa predecessor noster causam, que inter ipsos exparte una, et . . Abbatem ac monachos de Plis Cisterciensis ordinis Vesprimensis Diocesis ex altera super quibusdam decimis et rebus aliis uertitur . . venerabili fratri . . Episcopo Geuriensi et eius collegis commiserit terminandam, tum propter mandatoris mortem, tum quia prefatus Episcopus transfretasse dicitur in subsidium terre sancte, nec non unus coiudicum ad partes alias est translatus, causa ipsa remansit hactenus indecisa. Volentes igitur ut finis litibus imponatur, discretioni uestre per Apostolica scripta mandamus, quatinus si est ita, uos in eodem negotio iuxta precedens predecessoris nostri mandatum appellatione remota ratione preuia procedatis. Quod si non omnes hiis excequendis potueritis interesse, duo uestrum ea nichilominus exequantur. Datum Laterani VI. kal. Februarij. Pontificatus nostri anno secundo.

(Eredetie a szentmártoni főapátság levéltárában).

79.

III. Honorius pápa megerősíti a laberiai szentmiklósi kolostornak jószágait, melyeknek nagy része Magyarországban fekszik. 1218.

Honorius Episcopus etc. dilecto filio Nycolao Abbati monasterii Sancti Theodosii chenobiarche de Laberria eiusque fratribus tam presentibus quam futuris regularem vitam professis imperpetuum salutem etc. Religiosam vitam eligentibus etc. Eapropter, dilecti in Domino filii, vestris iustis postulationibus clementer annuimus, et prefatum monasterium Sancti Theodosii cenobiarche de Laberria, in quo Diuino mancipati estis obsequio etc. . . . communimus. Imprimis siquidem etc. . . . . secundum Deum et beati Basilii regulam in eodem monasterio etc. . . . observetur. Preterea quascunque possessiones . . . illibata permaneant. . . . In quibus hec etc. . . . . vocabulis, Locum ipsum, in quo prefatum monasterium situm est, cum omnibus pertinentiis suis, apud Jerosolimam ecclesiam Sancti Theodosii cum hospitali et apothecis, et furno et vineis; in duobus monasteriis Sancti Johannis Baptiste et Sancti Georgii apud Ramelé terras; apud Schalon terras et vineas eum hospitali; extra Jaffam ecclesiam Sancti Jone, et intus apothecas et hospitale cum vinea magna; duas naues liberas per totum mare apud Jaffam; obedientiam apud Zevel, et ecclesiam Sanctorum Petri et Pauli et forum totum cum apothecis et hospitale cum casali in Insula Cypri; et monasterium Sancti Theodosii, quod dicitur de Acra, tenimenta, que dicuntur Tromachii cum molendino et vineis; apud Perdicam terras eeclesiam Sancti Cassiani cum tenimentis suis; Ecclesiam Sancti Georgii cum pertinentiis suis; tenimenta, que dicuntur de Glifeo, et Geratum: Ecclesiam Sancti Alexandri cum tenimentis suis; apud Pissurum ec[illegible] Sancti Michaelis Archangeli cum casal[illegible]
siam Sancte Crucis de Al[illegible]
suis; terras de Ru. e[illegible]
ris usque Geranam

tiam de Cay flumine cum terris Avia; Ecclesiam Sancti Georgii de Pirgo cum oliveto, nemoribus, terris, que Corrigie dicuntur, et Ecclesia Sancti Michaelis Archangeli; omnes terras de Caumate; obedientiam de Paleopafo cum molendino, terris et pomeriis seis; Ecclesiam Sancte Marie de Magnacomis cum casali et tenimentis suis usque ad medietatem vinearum Sancti Sabe, ubi est fons; obedientiam de Palemedia cum terris et olivetis; apud Irenresum pomerium de Ambuti cum terris, domo et vico; obendientium, que dicitur Kississa, cum vineis et terris; apud Leonimbem domum et magnam vineam cum pertinentiis suis; apud Leccosum ecclesiam Sancti Nycolai cum hospitali, pomerio, terris et pertinentits suis; *apud Ungariam monasterium Sancti Demetrii iuxta flumen Sauii, cum omnibus rationibus et libertatibus suis a Bela Rege vobis indultis;* annuum cere redditum tredecim cantariorum a Basilica (? talán Basilio) et Johanne Blandemero Ru(s)sorum Regibus apud Galizam vobis concessum; et apud Constantinopolitanam civitatem Ecclesiam Sancti Juliani cum hospitali, domibus, apothecis, et aliis omnibus tenimentis et pertinentiis suis; Ecclesiam sancti Jone, ac alias Ecclesias monasterio vestro subiectas; *monasterium Sancti Demetrii Grecorum de Ungaria iuxta fluvium cum conductu aque fluminis Sabe,* cum piscaria, nemoribus, iure passagii et omnibus aliis pertinentiis suis; ecclesiam Sancte Anastasie cum casali Grecorum; casale de Tusedi et ecclesiam Sancti Nycolai cum terris, nemoribus et pertinentiis suis; de Juncamagni Judam et Parvi casalia cum pertinentiis suis; casale de Tepili cum terris et pertinentiis suis; ecclesiam Sancti Nicolai de Jureo cum casali et pertinentiis suis; casale de Ilicio cum nemoribus et pertinentiis suis; ecclesiam Sancti Demetrii de magno Ylicio cum terris, nemoribus et pertinentiis suis; ecclesiam Sancti Stephani de Chesmasi (?) cum vineis, terris, nemoribus, duabus piscariis et insula Dunavi; ecclesiam Sancte Marie de Orbasio cum casalibus, terris, vineis, nemoribus, et cimbris; casale de Cepla, cum duabus nauiculis, passagio fluminis Danuvi et insula; ecclesiam Sancti Nicolai de Nadudur cum casali, insula, canneto, piscariis de Cherip et pertinentiis suis; casale Gerinetum cum domibus, terris, et pertinentiis suis;

apud Sumigum terras et nemora cum redditibus et pertinentiis suis; apud castrum de Macra vineas cum terris, nemoribus et pertinentiis suis; casale de Arpario cum piscariis, terris, canneto, pratis, nemoribus, navicula fluminis Disse (Tisza) ac pertinentiis suis; ecclesiam Sancti Georgii de Curta, et ecclesiam Sancte Marie cum navi, casalibus, pomeriis, vineis, terris, nemoribus, piscariis, et pertinentiis suis; casale de Sadmari (? Szatmár) cum canneto, piscariis, lacu, terris et pertinentiis suis ex utraque parte fluminis de Dissa; casale de Titili cum piscariis, canneto, terris, medietate montis de Titili; Sancti Nicolai et Sancte Marie de Fulgabekim ecclesias cum terris et pertinentiis suis; ecclesiam Sancte Marie cum casali de Roson, piscariis, lacu, insula Dunawi, nemoribus, terris, reddi(ti)bus et aliis pertinentiis suis a quondam Clado et Manuele monasterio vestro collatis; casale de Poty cum terris et pertinentiis suis; casale Dussunc, cum terris, nemoribus et pertinentiis suis; ecclesiam Sancti Nycolai de Muclia cum casali, terris, nemoribus, piscariis, et pertinentiis suis; casale Camalaca cum terris, nemoribus, piscariis et pertinentiis suis; casale Moyssaca cum terris et pertinentiis suis; casale Naradin cum vineis, terris, et pertinentiis suis; ecclesiam Sancte Marie de Corusca cum casali, santofola, cimbris, terris et pertinentiis suis; terras et alias possessiones quondam Demetrii presbiteri et Jukifori, et redditus, qui Franchedem vulgariter appellantur. Ad hec vobis auctoritate presentium indulgemus, ut cum Greci usque ad hec tempora decimas solvere (igy) minime consue(ve)rint laborum vestrorum, quos propriis manibus aut sumptibus colitis de possessionibus habitis ante Concilium Generale, vel de vestrorum animalium nutrimentis, nullus a vobis decimas exigere vel extorquere presumat. Liceat quoque vobis clericos et laicos etc. . . . . retinere. Prohibemus insuper etc. . . . . discedere. Discedentem vero etc. . . . audeat retinere. Crisma vero oleum sanctum etc. . . . sine pravitate aliqua exhibere. Cum autem generale interdictum etc. . . . Divina officia celebrare. Paci quoque et tranquilitati et[illegible]r-
cere. Obeunte vero te etc. . . .
Basilii regulam providerint, el
benedictione ad Episcopum

duxerit denegandum, eidem electo pro benedictionis munere obtinendo, quemcunque maluerit, catholicum adire Antistitem licentiam imperpetuum. Preterea omnes libertates et immunitates etc.... privilegio communimus. Decernimus ergo etc.... omnimodis profutura, salva Sedis Apostolice auctoritate, et in predictis ecclesiis diocesanorum Episcoporum canonica iusticia. Siqua igitur in futurum etc. . . . subiacet ultioni. Cunctis autem etc. . . . inveniant. Amen. Datum Laterani per manum Ranerii Sancte Romane Ecclesie Vicecancellarii IV. Kal. Februarii. Indict. VII. Incarnationis Dominice anno M CC XVIII. Pontificatus vero domini Honorii pape anno secundo.

(III. Honorius pápa Regestáiból Theiner id. m. 9. l.).

80.

III. Honorius pápa a szentmártoni apátság jogait oltalmazza. 1218.

Honorius Episcopus serus seruorum dei venerabili fratri . . Episcopo Vesprimiensi salutem et Apost. benedictionem. Cum Monasteria et alia loca religiosa ex officio tuo debeas fauorabiliter confouere, non sine causa miramur, quod sicut dilecti filii Prior et Conuentus Sancti Martini de Pannonia transmissa nobis conquestione monstrarunt, tu postquam Abbas eorum iter arripuit ad subsidium terre Sancte, ipsos et Ecclesias eorum in tua Parrochia possitas indebitis exactionibus aggrauas et molestas, ac alios ipsos indebite persequeris, cum olim tibi fuisset iniunctum, ut parrochianos suos de Comitatu Simigiensi compelleres ad decimas sibi soluendas, tu id efficere noluisti, licet ipsi super hoc te requisierint humiliter et deuote. Vt igitur salubriter conscientie tue consulas et honori, fraternitatem tuam monemus attente, per Apostolica scripta firmiter precipiendo mandantes, quatinus ab eorum et Ecclesiarum suarum grauaminibus omnino desistens, parrochianos illos, ut decimas debitas ipsis exoluant iuxta quod tibi a Sede Apostolica est iniunctum com[illegible]ere

non omittas. Alioquin dilectis filiis . . . de Waradino . . de Sacsard et . . de Cicador Abbatibus Quinquecclesiensis dioecesis nostris damus litteris in mandatis, ut partibus conuocatis audiant causam et apellatione remota debito fine decidant, facientes quod decreuerint per censuram ecclesiasticam firmiter obseruari. Datum Laterani Kal. Februarii. Pontificatus nostri anno Secundo.

(Eredetie a szentmártoni főapátság levéltárában).

81.

III. Honorius pápa megerősíti a német rend számára Vilmos erdélyi püspöknek a Barczaság jövedelmeire és birtokára vonatkozó 1213-ki adományát. 1218.

Honorius Episcopus servus servorum Dei dilectis filiis Magistro et fratribus *Hospitalis Sancte Marie Teutonicorum* Jerosolimitani salutem et Apostolicam benedictionem. Cum a nobis petitur, quod iustum est et honestum, tam vigor equitatis, quam ordo exigit rationis, ut id per solicitudinem officii nostri ad debitum perducatur effectum. Cum igitur venerabilis frater noster W(ilelmus) Ultrasilvanus Episcopus considerans pericula et labores, quos terram de Burza vacuam et inhabitatam vobis a carissimo in Christo filio nostro Andrea Rege Ungarorum illustri, ad cuius dominium pertinere dinoscitur, Regia libertate (liberalitate?) collatam, defendendo a paganorum incursibus sustinetis, decimas ipsius terre ab eius incolis tam futuris quam presentibus exsolvendas, nec non et ecclesias edificandas ibidem Domui vestre consensu capituli sui concesserit, decimis Ungarorum et Siculorum, si eos ad dictam terram transire contingeret, et presentatione a vobis de persbyteris instituendis in ipsis Ecclesiis facienda, nec non iurisdictione causarum criminalium, que ad destitutionem pertinent sacerdotum, procuratione quoque iuxta formam canonicam moderata, si eum ad partes illas venire contingeret, sibi ac suis successoribus reservatis, nos vestris iustis precibus inclinati, concessionem ipsam, sicut pie et

provide facta est, et in ipsius Episcopi litteris super hoc factis plenius continetur, auctoritate Apostolica confirmamus et presentis scripti patrocinio communimus; quorum tenorem ad majorem firmitatum jussimus de verbo ad verbum presentibus amatori.

(Következik Vilmos erdélyi püspök 1213-ki okmánya, mely olvasható Fejérnél Cod. Dipl. III. köt. 1. r. 145. l.).

Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostre confirmationis infringere vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attemptare presumserit, indignationem Omnipotentis Dei et Beatorum Petri et Pauli Apostolorum eius se noverit incursurum. Datum Laterani XII. kal. Maii. Pontificatus nostri anno secundo.

(Az eredeti után Schuller J. K., Archiv für die Kenntniss von Siebenbürgens Vorzelt und Gegenwart, I. köt. Nagy-Szeben 1841. 222. l. — III. Honorius pápa Regestáiból Theiner id. m. I. köt. 12. l.).

82.

III. Honorius pápa megerösiti a Jánosrendüek számára II. Endre magyar király 1217-iki adományozásait. 1218.

a) Száz ezüst gira jövedelmét általában.

Honorius Episcopus etc. dilectis filiis . . . . Ma et fratribus Domus Hospitalis Jerosolimitane salut Cum a nobis petitur etc. Eapropter etc. Annuum qui rum marcarum argenti redditum vobis a Karissimo in filio nostro Andrea Illustri Rege Ungarie de proven lium suorum in Salech pia liberalitate concessum, si iuste ac pacifice obtinetis, et in eiusdem Regis litte continetur, vobis et per vos Domui vestre auctor stolica confirmamus, et presentis scripti patroci nimus. Ad maiorem autem rei evidentiam tenore ipsarum de verbo ad verbum iussimus presentib qui tatis est:

övetkezik II. Endre király 1217-ki okmánya, mely Fejérnél olvasható, Cod. Dipl. III- köt. 1. r. 233. l.).

Nulli ergo etc. nostre confirmationis infringere etc. Si ıis autem etc. Datum Laterani VII. Kal. Julii, Pontificatus ɔstri anno secundo.

(III. Honorius pápa Regestáiból Theiner id m. I. k. 14. l.).

83.

b) Száz ezüst gira jövedelmét Margati vára védelmezésére.

Honorius Episcopus etc. dilectis filiis .... Magistro et atribus Domus Hospitalis Jerosolimitane salutem etc. Cum nobis petitur etc. Eapropter etc. Annuum centum marcarum rgenti redditum, vobis pro custodia castri, quod Margati di-ıtur, a karissimo in Christo filio nostro Andrea Illustri Rege ngarie de proventibus salium Regui sui apud Zolacha pro beralitate concessum, sicut ipsum iuste et pacifice obtinetis ; in eiusdem Regis litteris plenius continetur, vobis et per ɔs Domui vestre auctoritate Apostolica confirmamus et pre-ɛntis scripti patrocinis communimus. Ad maiorem autem rei ɣidentiam tenorem litterarum ipsarum de verbo ad verbum .ssimus presentibus annotari; qui talis est :

Következik II. Endre király 1217-ki okmánya, mely Fejérnél olvasható, Cod. Dipl. III. köt. 1. r. 237. l.).

Nulli ergo etc. nostre confirmationis infringere etc. Si ıis autem etc. Datum Laterani VII. Kal. Julii Pontificatus ɔstri anno secundo.

(III. Honorius pápa Regestáiból Theiner id m. I. k. 15. l.).

84.

c) A soproni és drávamelléki jövedelmeket.

Honorius Episcopus etc. dilectis filiis .... Magistro et fratribus Domus Hospitalis Jerosolimitane salutem etc. Cum a nobis petitur etc. Eapropter etc. Redditum porte de Supran (Sopron), qui Bobet dicitur, et terram, que est inter Drauam et Chergou vobis cum nemoribus et aliis pertinentiis suis a Karissimo in Christo filio nostro Andrea Illustri Rege Ungarie pietatis obtentu collata, nec non libertates, immunitates et exemptiones secularium exactionum ab eodem Rege vobis et hominibus vestris indultas, sicut ea omnia juste ac pacifice obtinetis, et in eiusdem Regis litteris plenius continetur, vobis et per vos Domui vestre auctoritate Apostolica confirmamus (et) presentis scripti patrocinio communimus. Ad maiorem autem rei evidentiam tenorem litterarum ipsarum de verbo ad verbum iussimus presentibus annotari; qui talis est:

(Következik II. Endre király 1217-ki okmánya, mely olvasható Fejérnél, Cod. Dipl. III. köt. 1. r. 239. l.).

Nulli ergo etc. nostre confirmationis infringere etc. Si quis etc. Datum Laterani VI. Kal. Jullii (Pontificatus nostri) anno secundo.

(III. Honorius pápa Regestáiból Theiner id. m. I. k. 16. l.).

85.

d) Száz ezüst gira jövedelmét Crati várának védelmezésére.

Honorius Episcopus etc. dilectis filiis .... Magistro et fratribus Domus Hospitalis Jerosolimitane salutem etc. Justis petentium etc. Eapropter etc. Annuum centum marcarum argenti redditum vobis ad opus castellani et aliorum fratrum vestrorum custodientium castrum vestrum, quod Crati dicitur, a Karissimo in Christo filio nostro Andrea Illustri Rege Hungarie de proventibus salium suorum in Scolasche pia liberalitate concessum, sicut illum iuste ac pacifice obtinetis, et in eiusdem Regis litteris plenius continetur, vobis et per vos Domui vestre auctoritate Apostolica confirmamus et presentis scripti patrocinio communimus. Ad maiorem autem rei evidentiam tenorem litterarum ipsarum de verbo ad verbum iussimus presentibus annotari; qui talis est:

(II.Endre király 1217-ki okmányát, mely következik l. fenebb 71. sz. a.)

Nulli ergo etc. nostre confirmationis infringere etc. Si quis autem etc. Datum Laterani V. Kal. Julii, Pontificatus nostri anno secundo.

(III. Honorius pápa Regestaiból Theiner id. m. I. k. 17. l.).

86.

III. Honorius pápa a nagyhalmi tized ügyében intézkedik.
1218.

Honorius Episcopus seruus seruorum Dei. Dilectis filiis. Strigoniensi et Jauriensi Prepositis, et.. Archidiacono Jauriensi salutem et Apostolicam benedictionem. Ex parte dilectorum filiorum Abbatis et Conuentus Sancti Martini de Pannonia nobis est oblata querela, quod populos Bissenorum de uilla Nogholm Vesprimiensis diœcesis decimas uini ad eos de iure spectantes contra iustitiam detinent, et reddere contradicunt. Ideoque discretioni uestre per Apostolica scripta mandamus, quatinus partibus conuocatis audiatis causam et appellatione remota fine debito terminetis, facientes quod decreueritis per censuram ecclesiasticam firmiter obseruari. Testes autem qui fuerint nominati, si se gratia, odio uel timore subtraxerint, censura simili appellatione cessante cogatis ueritati testimonium perhibere. Quod si non omnes hijs exequendis potueritis interesse, duo uestrum ea nichilominus exequantur. Datum Laterani IX. Kal. Decembris Pontificatus nostri anno tercio.

(Eredetie a sz. mártoni főapátság levéltárában.)

87.

Pál és Tamás grófok és rokonaik adománya az elefánti egyház számára. 1218.

Jacobus Archidiaconus, Canonicus Eeclesie Strigoniensis omnibus fidelibus presentibus et futuris presentes litteras inspecturis salutem in salutis omnium largitore. Ad vniuersorum noticiam serie presencium significamus — — —: Quod Paulus et Thomas filii quondam Lamperti, Comites consanguinei et diuisionales fratres Comitis Leustachij et Petrus de Leustachfalua Comites Comitatus Nitriensis ad nostram personaliter veniendo presenciam confessi extiterunt ministerio uiue uocis eorum in hunc modum, quod ipsi in possessione eorum hereditaria ipsos contingente Thelekfeld appellata vnam particulam terre eorum arabilis quinquaginta jugera vel citra hoc in se continentem vna cum virgulto wlgo weresharazth nuncupato ad decem jugera se extendente sub metis et metatibus infra declarandis ob remedium et refrigerium animarum parentum ipsorum, predecessorum eorum, ac salutem animarum ipsorum successorumque eorum adipiscendam Ecclesie Beati Martini confessoris et pontificis in villa Elephant constructe, ecclesie parochiali scilicet eorum et per eam Rectori seu Rectoribus eiusdem dedissent, donassent et contulissent perpetuo et irreuocabiliter possidendam, tenendam iugiterque et perhennaliter habendam; ymo confessi extiterunt dedisse, donasse et contulisse coram nobis patrocinio presentium mediante. Mete autem predicte particule terre currerent ordine subsequenti; ita videlicet, quod prima meta inciperet a parte occidentali ab vno puteo pro meta deputato, illic ad partem septemtrionalem adiaceret via publica; per eandem viam currendo de eadem — — — diverteret ad partem orientalem et perueniret ad vnam metam terream in virgulto erectam; deinde ad eandem partem
rendo perueniret ad vnum fossatum
satum ad partem meridionalem
lum predictam terre partis

dionalis partis iam dicte separatum; et ibi terminarent. Et hoc ipsi, vt allegabant matura deliberacione inter ipsos habita, ea de causa fecissent, quia particula terre superius nominata ecclesie eorum parochiali vicina esset et propingua, tali obligacione et grauaminis honere interposito, quod quandocunque temporis in successu ipsi aut eorum superstites, quibus prescripta possessio ipsorum deuolueretur, prelibatam terre particulam vna cum virgulto sexaginta iugera modo premisso in se continente de prescripta ecclesia sequestrare, alienare et auferre intenderent vel aufferrent modo aliquali; extunc anathema Jesu Deique Omnipotentis, et Beati Martini pontificis indignationem incurrerent ipso facto. In cuius rei memoriam perpetueque stabilitatis incrementum presentes litteras nostras priuilegiales eisdem Comitibus duximus concedendas pendentis sigilli nostri munimine roboratas. Datum in villa Apon tempore conuocacionis nostre generalis sexto Kalendas mensis Nouembris anno ab Incarnatione Domini M. CC. decimo octauo. Hoc non obmisso, quod omnia premissa per predictos nobiles fuerunt testamentaliter legata et data ecclesie Sancti Martini coram testibus infra declarandis, uidelicet Michaele, Martino, Benedicto et Boynoch Comitibus et patronis ecclesie supradicte.

(Az eredeti után *Czech*).

88.

III. Honorius pápa Ugrint szenteli fel kalocsai érseknek. 1219.

Istos dominus Honorius PP. III. consecravit anno Pontificatus sui tertio: Nepesinum Episcopum, Sipuntinum Archiepiscopum, Tudertinum Episcopum, Portuensem Episcopum, Tusculanum Episcopum, *Colocensem Archiepiscopum*, Carnotensem Episcopum, Pensauriensem Episcopum.

(III. Honorius pápa Regestáiból Theiner id. m. I. köt. 22. l.)

89.

III. Honorius pápa az esztergami és a kalocsai érseket felszólítja, rendelkezésére néhány alkalmatos hittérítőt küldeni. 1219 körül.

Honorius Episcopus etc. venerabili fratri .... Strigoniensi Archiepiscopo salutem etc. Ne si secus vineam Domini nostre cure commissam positas undique solicitudines redigere neglexerimus ad culturam, et propagare in eis propagines, que flores odoris et fructum afferant honestatis, possimus merito de torpore seu desidia reprehendi: licet undecima sit hora, operarios tamen in ipsas proponimus destinare, qui sarculo predicacionis ex circumadiacentibus nationibus vitiorum spinas evellentes et vepres, et extendentes in easdem palmites fidei compluentesque illas aquis, que transeunt inter medium montium, ipsas florere faciant et virtutum germina germinare: ac sic effundente Domino spiritum de excelso in solitudine iudicium, a ab eo iudicetur, divid sel in

vere circumcisionis scientiam veniendo: et postquam intraverit gentium plenitudo, tandem reconciliationis iustitia sedeat in Chermel in Israelitico populo, qui nunc reputatur in saltu. Verum cum multi per Dei gratiam ad hoc opus idonei latitent intra Ecclesiam otio contemplationis, vacantes amplexibus infecunde Rachelis, videntes tamen subtilius inherendo, qui se in cultura Dominice vinee non curarunt hactenus exercere, Lye fecunde, sed lyppe, quasi connubium aspernando: ipsos per te ac alios Ecclesiarum Prelatos, ne cum tota die circa propagationem ac dilationem vinee Dominice steterint otiosi, quod nemo eos conduxerit, valeant excusari, duximus excitandos, ut et in hac undecima hora conducti mandragores Lye ingrediantur cubiculum, et vineam Domini studeant propagare, laboraturi quasi brevi hore spatio in eadem, et diurni denarii pretium recepturi. Quocirca fraternitati tue per Apostolica scripta mandamus, quatenus in provincia tua quatuor viros opinionis sincere ac litterature probate, vel tres seu saltem duos, cuiuscunque religionis, vel ordinis, et Cisterciensis presertim, cui Dominus benedixit a mari usque ad mare ipsius extendendo palmites, eligas, qui super nitentes asinos ascendentes, habentesque vitam in patientia et mortem in desiderio, sponte velint animas suas offerre discrimini, ac benedicere Domino parati pro ipsius nomine, si opus fuerit, martyrium sustinere, ac ipsos usque ad festum Beati Martini ad presentiam nostram transmittas, secundum circumspectionis Apostolice providentiam una cum ilis, quos de provinciis aliis ad nos mandamus transmitti, ad solitudinem diversarum gentium destinandos, ut in eis fungentes legatione pro Christo reconciliari obsecrent illas Deo, quasi per ipsos Domino exhortante, ac tamquam cives Apostolorum et domestici Dei, easdem verbo doctrine illuminent, pacem gentibus tribuendo, ac cum exultatione ad nos seu ad Dominum potius revertentes iusticie manipulos referant, et ab eodem vite senatum recipiant sanguine proprio laureati. Quod si forsan Prelati eorum, qui animas suas sponte periculo duxerint offerendas, voluntati eorum presumpserint obviari, presumptionem eorum monitione premissa per censuram ecclesiasticam, appellatione remota, compescas. Datum Laterani. stb.

Scriptum est in e. m. Colocensi Archiepiscopo, et in singulis terris et provinciis et Regnis Archiepiscopis etc.

(III. Honorius pápa Regestáiból Theiner id. m, I. köt. 27. l.)

90.

III. Honorius pápa bizonyos ügyben a csanádi püspök kártalanitásáról gondoskodik. 1220.

Honorius Episcopus etc. dilectis filiis . . . Abbati et . . . Priori Egriensi et . . . Preposito Orodiensi Cenadiensis Diocesis salutem etc. Ex insinuatione venerabilis fratris . . . Cenadiensis Episcopi nobis innotuit, quod cum ipse in reditu peregrinationis sue a translatione corporis Beati Thome martyris Cantuariensis per Papiensem transierit civitatem, G. et J. fratres, ac eorum socii cives Papienses ipsum equis, pecunia et rebus aliis, quia venerabilis frater noster . . . Waradiensis Episcopus quandam mutuo ab eis receperit summam pecunie, sicut apparebat in publico exinde instrumento confecto, nec de ipsa, ut ipsi dicebant, satisfecerat, spoliarunt. Unde pro eodem Cenadiensi Episcopo nobis fuit humiliter supplicatum, ut dignaremur, quod indempnis conservari debeat, providere. Cum autem illius res in huiusmodi casu in predicti Episcopi Waradiensis solutionem cesserint debitorum, eidem nostris dedimus litteris in mandatis, ut prefato Episcopo Cenadiensi satisfactionem de rebus suis sic ablatis exhibeat competentem, ut per ipsum conservetur indempnis, qui pro ipso rerum suarum sustinuit detrimentum. Quocirca discretioni vestre per Apostolica scripta mandamus, quatenus si dictus Episcopus, quod mandamus neglexerit adimplere, vos super hoc, quod iustum fuerit, sublato appellationis impedimento, statuere minime postponatis, facientes quod statueritis auctoritate nostra firmiter observari. Testes etc. Quod si non omnes etc. Datum Laterani XVIII. Kal. Januarii Pontificatus nostri anno quinto.

(III. Honorius pápa Regestáiból Theiner id. m. I. köt.

91.

Miklós nádor megerősítő birólevele a pannonhalmi szent-mártoni apátságnak Sown helységben lévő birtokát. 1220.

Nicolaus Dei gratia Palatinus et Comes de Suprun universis ad quos presens scriptum pervenerit salutem in eo, qui est salus omnium. Noticie omnium volumus clarescere, quod cum Abbas Ecclesie Beati Martini repeteret coram nobis a Dominico, Buda et Stephano terram sufficientem cultui viginti aratrorum ex donacione Catlu illi memorate Ecclesie collatam esse asserendo; et cum in hunc modum inter eos lis diu agitaretur, tandem ex beneplacito eorum, et ad consensum plurimorum convencionem in hunc modum inter se fecerunt; scilicet prenotati viri D. B. et S. concesserunt Ecclesie prelibate terram arabilem ad decem aratra, et terram nemorosam ad duo aratra in Sown (Sucro), videlicet postposita omni contradictione iuridicionaliter perpetuo possidendam mediante pristaldo inter eos Poznano de genere Zah (Zak). Vt autem hec convencio taliter coram nobis terminata salva semper et inconcussa permaneat in posterum, presenti pagine eam commendauimus, et munimine duplicis sigilli nostri fecimus confirmari. Anno Dominice Incarnacionis M°.CC°.XX°.

(Kredetle a szt. mártoni főapátság levéltárában. A nádornak ezen birói intézkedését megerősítette II. Endre király 1229.)

92.

Miklós nádor itélete a pannonhalmi szent-mártoni apát és a somogymegyei várjobbágyok közt Wicha helységben fekvő bizonyos földekről. 1220 körül.

Nicolaus Palatinus et Comes Supruniensis uniuersis presentem paginam inspecturis salutem in Domino et omne bonum. Vniuersorum noticie uolumos clarescere, quod constitutus Abbas Sancti Martini in nostra presencia cum omnibus quos citauerat de uilla Wicha pro combustione capelle Sancti Jacobi et aliis dampnis sibi illatis, proposuit coram nobis, quod emisset terram a iobagionibus castri Simigiensis, quorum quosdam iam Rex receperat in domum suam, quidam adhuc detinebantur ad officium castri, quorum nomina mixtim hec sunt: Mihal, Bethme, Cheke, Mathey, Habur, Almos, Demetrus, Leger, Medue, Peter, Benedictus, Wrou, Omodoy, Petur. Qui cum interrogati fuissent, negauerunt se uendidisse terram Abbati. Quapropter Abbati probacionem facere iniunximus. Post deinde Abbas ueniens cum suis testibus multis nobilibus in festo Sancti Demetrii, cum essemus Geurini cum Rege; probabat sicut debuit fere cum omni Simigiensi Comitatu. At illi prenominati iobagiones ipsi Zadusarii confessi sunt tanquam confusi, partem illius terre uendidisse; scilicet partem communiter cum uilla Wicha. Vnde nos cognoscentes iusticiam Abbatis Sancti M(artini), et confessionem, et falsitatem illorum; tamen adhuc contra facientes illis adiudicauimus Curiali Comiti Abbatis cum duobus testibus, quos illi aduersarii eligerent, sacramentum parare, et sacramento prestito ipsos condempnaremus secundum estimacionem illius terre ad talionem reddendam et ad dampna, que in edificiis, et que in operibus et in ipsa terra facta erant. Cum autem die constituto cum electis ab ipsis testibus, videlicet Yser Comite, Warcu centurione de Hurpas in Simigiensi castro essent ad complendum sacramenti debitum parati, et prestaldo eorum Budino mediante diucius illic morati fuissent; quidam ex ipsis adversariis, scilicet Leger et fr. Bodon comparuerunt,

qui dicebant, quod ab eisdem sacramentum nollent exigere; quidam non comparuerunt. Quamobrem Abbas prestitit fratribus loci pro iusticia sua et iustificatus recessit. Vnde iterum ueniens ad nos exigebat sibi fieri iusticiam in omnibus. Nos autem intellectis omnibus per prestaldum nostrum B., adiudicauimus secundum comparacionem terre Abbatis, de terra illorum assignari tantundem, si haberent; et si non haberent, pro illa terrá et talionem et pro dampnis illatis in ipsa terra, de rebus uel de personis eorum redderentur XXX et V marce. Vt autem hoc in posterum oblivioni non tradatur, presentem cartulam fecimus diuidi per alphabetum et utramque partem sigilli nostri munimine roborari; et unam partem dedimus Abbati conseruandam, alteram autem iussimus reponi in camera cruciferorum Sancti Regis Strigonii commorancium.

(Eredetie a szentmártoni főapátság levéltárában. Ezen nádori itéletet megerősitette II. Endre király 1229.)

93.

Miklós nádor a pannonhalmi apátnak Zurunca helységben lakó több szolgákat itél oda. 1220 körül.

Nicolaus Palatinus et Comes Supruniensis vniversis presentem paginam inspecturis salutem in Domino et omne bonum. Ad noticiam uniuersorum peruenire uolumus; quod, cum homines Ecclesie Beati Martini, scilicet XXXII mansiones seruorum de uilla Zurunca, que ex debito seruitutis porcos pascere teneretur, ab officio eiusdem Ecclesie domino Andrea Rege ultra mare existente contumaciter se retraxisset; Abbas eiusdem Ecclesie, qui cum ipso Rege iter peregrinacionis arripuerat, peracto uoti debito fuisset reuersus, Regi de infidelitate prememoratorum seruorum querimoniam deposuit, et accepto ab eo prestaldo Opa filio Michael, uniuersaliter illos seruos captiuatos iuxta Regis preceptum pro racione iudicii conuincendos adduxit. Qui in nostra presencia constituti reos se esse cognoscentes, ad pedes Abbatis prouoluti

seruos se Ecclesie fuisse sunt confessi. Quos nos, prout ordo exigebat iusticie iuxta infidelitatis eorum meritum condempnando, scilicet nasos ipsorum assos Abbati sepedicte Ecclesie tradidimus. Nomina uero illorum seruorum sunt hec: Cucha, Vnica, Forcos, Pete, Viyalam, Petrus, Paulus, Partus, Zuede et cuncti cognati eorundem. Et ne labente cursu temporis hec in nostra presencia gesta a memoria hominum tollat obliuio, testimonio presentis pagine commendata auctoritate sigilli nostri roborauimus.

(Eredetie a szent-mártoni főapátság levéltárában. Ezen itéletet is megerősítette II. Endre király 1229.)

94.

Miklós nádor itélete Fen helységben lévő földek felett a pannonhalmi szent-mártoni apátság számára. 1220.

Nicolaus Dei gratia Palatinus et Comes de Suprun vniuersis presens scriptum inspecturis salutem et omne bonum. Ad vniuersorum noticiam volumus pervenire, quod constituti coram nobis Abbas Beati Martini et Capitulum eius ex vna parte, oduornici Regis et populi Regine castrensesque Vesprimienses ex altera, proposuit Abbas cum Capitulo suo, quod tercia pars terre memoratorum populorum, que dicitur Fenu in ius Ecclesie eorum cederet, insuper iidem populi deberent terram ad duo aratra, quam ex donacione Ipoliti Ecclesia ipsorum ab antiquo possederat; cumque populis negando resistentibus Abbas iuxta nostram sentenciam testimonio Heydrici Comitis et aliorum plurimorum utrumque propositum suum competenter approbasset, volentes dictis populis satisfacere Abbati prelato et fratribus suis cum Comite Heydrico sacramentum super his committendum adiudicauimus. Cum igitur ad complendum sacramentum debitum adstitissent populi pretaxati, recognoscentes se a sacramento illorum retraxerunt et preces assiduas porrigentes cum consensu plurimorum bonorum hominum conuencionem talem cum Abbate fe-

cerunt, quod terram duorum aratrorum, quam Ipolitus contulerat, preter quartam partem de tota terra eorum idem Abbas cum Capitulo suo perpetuo possideret et pacifice. Que quarta pars in terris arabilibus ad octo aratra estimata est preter syluas et nemora ex vtraque parte adiacencia mediantibus duobus prestaldis Pazmano videlicet de genere Zah prestaldo Regis et Andrea prestaldo nostro. Vt autem huius litis decisio coram nobis acta nullo vnquam tempore a supradictis populis vel eorum successoribus valeat retractari presentem paginam duplicis sigilli nostri munimine fecimus confirmari. Anno verbi incarnati M°CC°XX°.

(IV. Béla király 1237-ki megerősitő okmányából.)

95.

A győri káptalan bizonyságot ád a pannonhalmi szent-márton apátság és a nemes Tültüsiek közti határjárásról. 1220.

Capitulum Ecclesie Geuriensis uniuersis, ad quos presens scriptum peruenerit salutem in eo, qui est salus omnium. Noticie omnium uolumus clarescere, quod constitutis coram nobis Orez Abbate Beati Martini de Pannonia ab una, nec non Dominico et Stephano de Tütüsi parte ex altera, presentibus et non contradicentibus cognatis et commetaneis eorum Akur filio eiusdem et Georgio filio Martini de Merena aliter Meger, proposuerunt asserentes, quod cum Abbas coram Nicholao Palatino a domino Rege iudice constituto terram sufficientem cultui XX aratrorum ex donacione Catlo repeteret illam cum Ecclesia Feyreghaz collatam esse asserendo, et in hunc modum diu inter eos lis agitaretur; tandem ex beneplacito eorum et ad consensum plurimorum conuencionem in hunc modum inter se fecerunt. Ex parte septemtrionis scilicet Merene incipiendo a Pounsa directe ad Sashalom; exinde aliquantum ad meridiem ad uiam, que ducit ad Perinche metas plurimas pro terra Feyreghaz fecerunt; similiter ex parte Tütüsi a Pounsa ad tres metas exinde penes Perinche ad

uias, que ad Yrkin ferunt, signa metalia et fossata pro eadem Ecclesia Feyreghaz terminarant; et terram taliter separatam Abbati et Ecclesie sue iure perpetuo reliquerunt possidendam mediante prestaldo inter eos Poznano de genere Zak. Vt ergo huius rei series robur perpetue firmitatis obtineat, presentes litteras concessimus sigilli nostri munimine roboratas. Anno ab Incarnacione Domini M°CC°XX°. Magistro Demetrio Lectore Ecclesie nostre exsistente.

(Eredetie a szent-mártoni főapátság levéltárában.)

96.

II. Endre király privilégiuma, melylyel a pannonhalmi szent-mártoni apátságnak Ölbö, Bársonos, Szöllös, Écs, Gamas stb. helységekben fekvö birtokát megerösiti. 1221.

In nomine Sancte Trinitatis et Indiuidue Unitatis. Nos Andreas Dei gracia Hungarie, Dalmacie, Croacie, Rame, Seruie, Galicie, Lodomerique Rex inperpetuum. Regie Serenitatis prouida circumspeccio sicut in conferendis beneficiis pro meritorum exigencia singulis se debet manu larga liberaliter exhibere, ita pariter ad collatorum conseruationem tenetur non inpari sollicitudinis studio uigilare, ut et qui contulit faciat pacifice possideri, et quidquid quilibet Christo fidelium ex bonis suis quolibet iusto titulo acquisitis salubliter disposuerit, siue in ultimis uoluntatibus, seu eciam inter uiuos, ratum habeat, et sue auctoritatis interuentu inconcussam ei tribuat firmitatem. Hinc est, quod noster fidelis, uidelicet Wros, Abbas Ecclesie Sancti Martini de Pannonia, quem attendentes meritorum prerogativa ceteros precellere, et seruiciorum continua longeuitate pluribus preminere, qui, nec importune postulans nec ambiciosis insistens precibus, nostram presenciam adiens a nobis humiliter postulauit, quod possessionem, uidelicet terras cum earundem incolys et ceteris pertinencys suis, quas quilibet ob remedium salutis anime sue, ut post hec temporalia eterna reciperet, Ecclesie Sancti Mar-

tini sub testamento dimiserat, et eciam alia, que idem Abbas a manibus diripiencium et falso occupacium de iure Ecclesie per iudicis arbitrium iusto examine receperat, nec non et alia, que empcionis titulo possederat, seu que pro pecunia Ecclesie non indebite sed iuste requisierat, auctoritatis nostre munimine, ne imposterum aliquo unquam tempore per dolositatis seminarium et uersucie calumpniam quidquam ex hys diminui vel reuocari ualeret in irritum, roborari faceremus. Nos uero, quia nostrum est specialiter Ecclesys Regalibus pia sollicitudine prouidere, peticionem iam dicti Abbatis admittentes, presentem paginam in generaciones generacionum illibate conseruandam nostro privilegio iussimus roborari. Donacionem igitur quam Catlu prenominato monasterio fecit hec est. Partem, que ipsum in terra *Elbu* contingebat cum incolis suis quorum nomina sunt hec: Gueca cum filio, Gosol cum tribus filijs, Zubus pro se, Ferca cum filio Georgio, Bugvar quondam Beud cum II filijs, et filius Michael, Hecy cum III filijs, Nepleguen cum II filijs, Deca cum filio, Nugul filium China Couci, Vici cum II filiis, Vitla, Vital cum I filio, Gouci, Hodusgeur, Deca cum III filijs, Hab, Zenka cum filio, Lugumus cum II filijs, Mochou cum II filijs, Chomou cum II filijs, filius Gerusy, Bocy, Chima, cum III filijs, Cema et Elus. Item dedit seruum nomine Lazou cum uxore et IIII filiabus. Item partem quam in terra *Sceleus* habebat cum incolis suis. Item duos seruos videlicet Micou, Vencir cum uineis, quas colebant, ut annuatim cum tunella uini seruiant suas exequias. Item seruum nomine Ceplet cum filijs, et cum uinea quam colit, seruire domui infirmorum fratrum. Item terram *Catlu* prope insulam, quam proprie possidebat, iam dicte Ecclesie salue dimisit. Item pars, que ipsum in terra Socorou, et in Barana, et in predio Catlu contingebat, eidem Ecclesie reliquit. Item Ambrosius frater eiusdem Catlu dedit eidem Ecclesie partem, quam in predio *Barsunus*, quod uocatur Catlu habebat, cum incolis suis; et partem fratris sui, quam ab ipso acceperat, cum parte sua quam habuit in Elbuu, quorum incolarum nomina sunt hec: Paul cum II filijs, Chub cum IIII filijs, Alchica cum filio, Zada cum II filijs, Leguenus cum III filijs. Partem eciam suam, quam in terra Sceleus habebat, nem silva, et seruis ad ipsum pertinentibus, videlicet Weset

et filio eius, et cum una uinea, eidem Ecclesie assignauit. Item Leustachius et uxor sua nomine Hilta dederunt predium Precha cum VI aratoribus et II aratris, quorum uidelicet aratorum nomina sunt hec: Sop, Chempech, Wasard, Pozor, Chuma, Etcha. Item VI uineas cum uinitoribus nouem, quorum nomina sunt hec: Pancasa, Buhta, Michal, Guza, Pot, Chotober, Hega, Adamas, Pentuk. Item dederunt C oues cum III pastoribus, quorum nomina sunt hec: Pychu cum II filijs, uidelicet Renguz et Ywan. Item equas indomitas XXX dederunt. Item jobagiones, quorum nomina sunt hec: Bunsa cum II filijs, videlicet Wina et Gyuuan, Chotad cum II filijs, Heuseb et Theku, Julianus cum filio, Benca, Eusud, Forta, Poson. Istos uero quatour (igy) uidelicet: Obus, Zava, et Domose dimisit uxori sue solum quoadusque uixerit; post obitum uero ipsius ad iam dictum Monasterium, sicut ad ipsum pertinebant, pleno iure pertineant. Item dederunt V pedisequas ad lauanda uestimenta altarium et mensalia Abbatis atque fratrum, quorum nomina sunt hec: Cug, Huguia, Leuchud, Tala, Cunca. Item dederunt in insula Abada predium cum X mansionibus libertinorum, et predium nomine Petend cum X mansionibus libertinorum, et ceteris ad ipsum pertinentibus, et partem eciam suam, quam habuerunt in Winar. Preterea confirmamus predium Petend, quod Abbas iam dicte Ecclesie a Geur filio Geren pro LX et VI marcis recepit, cum seruis libertinis et ceteris pertinencijs. Item jobagiones, quos Magister Geur filij Geren pro remedio anime sue Ecclesie Beati Martini reliquerat, hijs exprimuntur uocabulis: Leua, Pous, Tumpud cum IIII filijs. Nomina uero seruorum sunt hec: Budus, Cosma, Damian, Disky, Vina. Hec sunt nomina ancillarum: Zumbotca cum filia nomine Tepa, et Chrispina pro se. Item confirmanus medietatem uille Ilbeu, quam Opochs, frater dicti Catlu, cum jobagionibus suis, et ceteris pertinencijs Ecclesie Beati Martini contulit, quorum nomina sunt hec: Dubus, Michal, Forcos cum posteris suis, Ynoc, Stephan, Juan, Jacobus, Milud cum fratre suo, Zegun, Petrus, Paul, Odou, Cardinalis, Munc cum filio, Cema, Ilcus, Chymoz, Nimuga, Bella. Hos omnes predictos cum posteris eorum uniuersis et terra. Preterea idem Opochs dedit eidem Ecclesie seruum nomine Bozou cum terra ad culturam quatuor boum sufficienty, ut singulis annis suas exequias faceret

in festo Sancti Michaelis in boue trienni et C panibus, et tunella cervisie. Preterea partim in secundo predio eiusdem nomine Zeleus, quam tam in terra, quam in Sylua habebat, et seruum nomino Jroslou cum II filiis et uinea, et eciam uineam in uinea Ecchu, et totam terram, que in predio nomine Cath prope ad insulam Regis ad eius partem pertinet, et quendam seruum nomine Iroslou cum II filijs iam dictus O. Ecclesie Beati Martini contulit. Item confirmamus partem quam Egidius in uilla Gamas cum duabus uineis et tribus nemoribus, et cum uno aratro et terra sufficienti ad aratrum et cum seruo nomine Apat et cum omnibus pertinencijs suis Ecclesie Sancti Martini dimisit possidenda. Item confirmamus eciam sententiam diffinitam nostri Palatini Nicolai filij Borz, quam fecit contra Bissenos de Nogholm et latinos Albenses, ita quidem ut cum dicti Bisseni de patrimonialibus suis decimas dare non repudient immo inuiti soluere compellantur multo magis de uineis suis in Comitatu Sumugiensi empticio acquisitis vel uinis empticie congregatis dare teneantur; et hec idem de latinis Albensibus dicimus, ut vel de omnibus uinis suis tam emptis quam et suis proprijs decimas integraliter persoluant, uel usque ad festum Sancti Martini ab emprione uini desistant, ut interim decimatores decimas de uino prouenientes plene possint assignare vel si emere noluerint, nonnisi consensu Abbatis, et recepto eius sigillo emere vel empta uinea aut sua propria ante dictum festum extrahere persumpmant. Quod si quis ausu temerario aliter facere attentauerit et in his culpabilis repertus fuerit tamquam furem condemnandum fore iudicauimus. Item confirmamus et sentenciam eiusdem nostri Palatini, quam fecit contra populos Wesprimiensis Episcopatus in Comitatu Sumugiensi constitutos pro decimis eorundem, prout in Tenore litterarum domini Apostolici, uidelicet Innocencij tercii continetur, quas eiusdem Ecclesie Abbati uidelicet Wros super hijs idem Apostolicus concesserat. Datum per manus Cleti Aule nostre Cancellarii, et Agriensis Prepositi, anno Dominice Incarnacionis MCCXXI. Venerabili Johanne Strigoniensi, reuerendo Vgrino Colocensi Archiepiscopis existentibus, Desiderio Chenadiensi, Roberto Wesprimiensi, Guiliermo Transsiluaniensi, Thoma Agriensi, Jacobo Waciensi, Stephano Zagrabiensi, Alexandro

Waradinensi, Bartholomeo Quinqueecclesiensi Episcopis existentibus, — Nicolao filio Borz Palatino et Comite Supruniensi, Ochuz Bano, Paulo filio Petri Wojauoda, Dionisio magistro Tauuarnicorum et Comite de Bachs, Jula maiore Budrugiensi et Curie Comite Regie, et ceteris Comitibus Comitatus tenentibus. Regni nostri anno decimo et octauo.

Jegyzet Fejérnek, ki ezen okmányt gyüjteményének két helyén (Cod. Dipl. III. k. 2. r. 476. l. és V. k. 1. r. 297. l.) csak hibás másolat után tette közzé, nem sikerült módot találni, miszerint azt az eredetivel összehasonlíthatta volna. A nagyérdemü buvár kivánatának itt pótlólag teszünk eleget, az okmány szövegét az eredeti után közölvén, mely a szent-mártoni főapátsági levéltárában találtatik.

97.

III. Honorius pápa a pannonhalmi szent-mártoni apát és a zágrábi püspök közt a somogymegyei tized ügyében intézkedik. 1221.

Honorius Episcopus seruus seruorum Dei, dilectis filiis... Abbati de Curc (Zircz) in Bokan Vesprimiensis Diocesis, et... Strigoniensi et... Geuriensi Prepositis salutem et Apostolicam benedictionem. Olim inter dilectos filios... Abbatem et Conuentum Sancti Martini de Pannonia ex parte una, et venerabilem fratrem nostrum... Episcopum et Canonicos Zagrabienses ex altera super decimis quarundam possessionum et aliarum rerum in Comitatu Simigiensi existentium questione suborta, tandem post multas commissiones ab eodem Abbate super hijs a bone memorie I(nnocentio) Papa predecessore nostro ad diuersos iudices impetratis, venerabili fratri nostro.. Geuriensi Episcopo et coniudicibus suis de utriusque partis assensu dedit idem predecessor noster suis litteris in mandatis, ut infra mensem lite legitime contestata causam ipsam sufficienter instructam ad Concilium remitterent Ge[illegible] quorum pars Zagrabiensis malitiose declinans exa[illegible] contumaciter ab eisdem, sicut in relatione ips[illegible] ad ipsum directa continebatur expresse. I

Abbate ac... procuratore partis aduerse in dilecti filii nostri G . . Sancti Theodori Diaconi Cardinalis, tunc subdiaconi, et Capellani dicti predecessoris nostri presentia constitutis, idem Abbas pro se et Conuentu suo ab Episcopo et Canonicis memoratis decimas omnium frugum et aliarum rerum terre culte ac inculte, siluarum, marturinorum, porcorum et ceterorum animalium, apum et tributorum ac uectigalium partis Comitatus Simigiensis, que est ultra fluuium Drauum, sicut ipsius cingitur limitibus Comitatus, nec non decimationes Capellarum Sancti Barnabe. Sancte Crucis, et Sancte Trinitatis ex parte Castri Simigiensis in Diocesi Vesprimiensi existentium cum fructibus perceptis ex eis, quibus fuerant, ut dicebatur, per eundem Episcopum spoliati, cum expensis quas in ejusdem prosecutione negotii usque ad illa tempora fecerant, ac facturi essent in posterum, sibi restitui postulauit, omne ius suum in iudicium deducendo; privilegium Sancti Regis Stephani, et confirmationes felicis recordationis Alexandri, Vrbani et Clementis Romanorum Pontificum predecessorum nostrorum ad intentionem suam fundandam super principali producens. Memoratus autem procurator ex aduerso respondens proposuit, Episcopum supradictum decimas memoratas inconcusse diutius possedisse, asserens nichilominus, quod dicta pars, que ultra Drauam exsistit, tempore dati priuilegii de Comitatu non fuisset eodem, et quod predicte Capelle, que circa Drauam erant cum parrochianis suis essent in Zagrabiensi Diocesi constitute, que omnia obtulit se tunc temporis probaturum. Vnde sepefatus predecessor noster, cum per assertionem eorum sibi de cause meritis plenius liquere non posset, venerabili fratri nostro Waciensi Episcopo et collegis suis causam eandem commisit fine debito terminandam. Verum cum iudices nominati tum propter ipsius obitum mandatoris, tum propter alias causas multiplices in negotio minime procederent memorato: nos ad instantiam Abbatis prefati... Preposito et... S... Vesprimiensi et ... Albensi Vesprimiensis Diocesis Archidiaconis nostris dedimus litteris in mandatis, ut super hoc et aliis negotiis suis a dicto predecessore nostro iudicibus diuersis commissis, iuxta tenorem mandatorum ipsius procedere procurarent, qui sicut ex relatione intelleximus eorundem, in ipso negotio variis de causis minime procedentes,

ipsum re adhuc integra ad Sedem Apostolicam remiserunt. Procuratore igitur Abbatis iam dicti, ac dilecto filio Magistro Ambrosio Archidiacono Vesprimiensi nuntio partis aduerse propter hoc in nostra presentia constitutis dilectum filium nostrum E. Sanctorum Cosme, et Damiani Diaconum Cardinalem eis concessimus auditorem, cui cum de cause meritis per ipsos non potuerit fieri plena fides, nos causam ipsam vobis duximus committendam, discretioni uestre per Apostolica scripta mandantes, quatinus in negotio ipso non obstantibus aliquibus litteris super hoc a Sede Apostolica impetratis usque ad definitiue sententie calculum sublato appellationis obstaculo procedentes causam ipsam, si de partium voluntate processerit, fine debito terminetis, facientes quod decreueritis anctoritate nostra firmiter obseruari. Alioquin eam sufficienter instructam ad nostram presentiam remittatis, prefigentes partibus terminum competentem, quo nostro se conspectui representent iustam dante domino sententiam recepture. Testes autem qui fuerint nominati, si se gratia, odio uel timore subtraxerint, per censuram ecclesiasticam cessante appellatione cogatis ueritati testimonium perhibere. Quod si non omnes hijs exequendis potueritis interesse, duo uestrum ea nichilominus exequantur. Datum Laterani IIII. Nonas Januarii, Pontificatus nostri anno quinto.

(Eeredetie a szent-mártoni főapátság levéltárában.)

101.

Miklós nádor megerösíti azon barátságos egyezkedést, melyet a pannonhalmi szent-mártoni apát Beus fiaival Bársonos helység-ben fekvő földekre nézve kötött. 1221.

Nicolaus Palatinus et Comes Supruniensis uniuersis presentem paginam inspecturis salutem in Domino et omne bonum. Vniuersis notum fieri uolumus, quod Abbas Sancti Martini de Pannonia, et filii Beus, Benedictus et Vsun cum fratre eorum Poznano ex alia parte ad presenciam Martini uice nostri iudicis accedentes super quadam terra nomine Barsun, de qua inter ipsos longa controuersia et contencio orta fuerat coram pluribus iudicibus, conuencionem fecerant hoc modo: Quod prestaldus Archiepiscopi Strigoniensis, qui statum memorate terre et seriem contencionis eorum prenouerat, ad circueundam illam accederet, et quidquid de terra illa ordinaret, uel de contencione eorum terminaret, utrique parti ratum fieret et acceptum. Igitur prestaldus iam dictus accesserat et circuendo quod iustum fuerat coram comitibus Kyliano, Petro, et Gregorio Ecclesie Beati Martini ius suum de illa terra, et illis quamdam partem assignauerat, et uniuerse contencioni eorum finem imposuerat. Sed postmodum uiri pretaxati, Benedictus et Vsun cum fratre eorum Paznano maliguo ducti consilio conuencionem ad consensum prestaldi et aliorum quam plurimorum factam respuerunt. Tunc Abbas eos ad nostri citauit presenciam prefigendo eis terminos quam plurimos; demum in octauis Beati Michaelis. Aduenientе itaque termino Benedictus et Vsun presencie nostre comparuerunt, sed Poznan frater eorum contumacia plenus uenire contempsit, nec filios suos misit, se simulans esse infirmum;

summam nobis fideliter rescripturus. Datum Laterani XII. kal. Maii (Pontificatus nostri) anno quinto.

(III. Honorius pápa Regestáiból Theiner id. m. I. köt. 28. l. V. ö. ezen pápai intézkedés kivonatát Fejérnél, Cod. Dipl. III. k. 1. r. 352. l.)

100.

III. Honorius pápa az egyházi átoknak egy másik esete iránt intézkedik. 1221.

Honorius Episcopus etc. dilectis filiis universis Ecclesiarum Prelatis Strigoniensis et Vesprimiensum Diocesum salutem etc. Dilectus filius . . . Prepositus Posoniensis nobis insinuare curavit, quod vos parrochianos ipsius interdictos vel excommunicatos iustitia exigente presumatis recipere ad Divina in eius preiudicium et canonice discipline contemptum. Ideoque presentium vobis auctoritate districtius inhibemus, ne id de cetero facere presumatis, si debitam vultis effugere ultionem. Datum Laterani IX. kal. Maii (Pontificatus nostri) anno quinto.

(III. Honorius pápa Regestáiból Theiner id. m. I. köt. 29. l.)

102.

A győri káptalan Poto grófnak az ausziriai sz. kereszti apátság számára Sasunban tett alapítványáról ád bizonyságot. 1221.

Anno domini M°. CC°. XX°. primo factum est, quod *Pot*, filius *Potonis* Comitis, ad nos *Geurienses* canonicos venit, domino *Cosme* Episcopo, et nobis taliter retulit, et disposicionem patris sui taliter significavit: Quod supra *Musunium* in uilla *Sasun* iuxta *Nulos*, quidquid iuris ipse possidebat, plenarie et sine aliqua diminucione Ecclesie *Sancte Crucis* in *Austria*, quia ibi voto confrater fuerat, perpetuo contulit possidendum. Et ne post mortem eius a filiis uel a nepotibus suis Ecclesia memorata super hoc possit habere inpedimentum uel contradiccionem, nostro testimonio in presentem cartam petierit adnotari, et sigillo Capituli nostri inpressam presentibus et futuris in argumentum fidei, si opus fuerit, presentari. *Bulcono* Preposito, *Beda* Custode, *Veruntone* Decano existentibus.

(Az eredeti után Weiss, Urkunden des Cistercienser-Stiftes Heiligenkreuz, I. köt. Bécs 1856. 57. l.)

103.

Benedek tatai apátnak birtokátruházási ügyre vonatkozó megerösitése. 1221.

Quoniam mundana humanis uidentur esse transibilia, sub cirografi protectione commendare procuramus causam, que uertebatur inter Medue et Cazar sub hac forma: Predictus Cazar vineam in monte quodam supra nouam villam habebat, eamque prefato M. causa necessitatis pro tribus marcis obbligauit. Mortuo M. Comiti Bors remansit. Prenominati uero Cozardi nepos Petrus nomine, in presencia Comitis Mauricii Palatini Comitis uice iudicis, Thoma prestaldo requisiuit,

eique iuris institucione a predicto Judice rectificauit condicione hac, ut prememoratus P. III marcas et dimidiam predicto B. Comiti persolueret. Vt solucionis memoria teneretur, Ego Benedictus Abbas de Tota, eiusdemque Capitulum nostri munimine sigilli roboramus. Datum anno Domini M°. CC°. XX°. I°.

(Aa eredeti őriztetik a szent-mártoni főapátság levéltárában.)

104.

II. Endre király az ausztriai szentkereszti apátságnak Legentő helységben lévő alattvalóit bizonyos szabadságokkal ruházza fel. 1222.

Ego A(ndreas) Dei gracia Rex *Hungarie* omnibus presens scriptum inspecturis notum facio, quod Abbati Ecclesie *Sancte Crucis* in *Austria* super terram *Bissenorum* nomine *Leguentou*, quam eidem per priuilegium contulimus, talem concessimus libertatem, quod de triginta mansionibus hominum, quos ipse Abbas super eandem terram collocauit, nullam exaccionem, uidelicet nec liberos denarios, nec pondera, nec tributum, nec aliquam pensionem, que succedente tempore in nostro Regno emergere possent, alicui persoluat, sed remota condiccione qualibet tota illa pensio ad usus Abbatis predicte Ecclesie colligatur, et *chibriones* uinearum, que ibi ab eisdem triginta mansionibus facte fuerint, etiam eidem Abbati totaliter recipiantur. Concessimus eciam, quod domos et curiam et cellarium, quas ipse Abbas in *Musunio* construxit, sic liberrimas esse uolumus, quod nullus tributariorum, uel monetariorum, aut aliquorum exactorum eas aliquatenus in aliquo molestare, seu aggrauare presumpmat. Et ut huius rei concessio tam nostris quam etiam nostrorum successorum temporibus salua semper et inconcussa permaneat, presentem concessimus paginam duplicis sigilli nostri munimine in

perpetuum roboratam. Anno Dominice Incarnationis Millesimo ducentesimo XX°. secundo.

(Az eredeti után Weiss, Urkunden des Cisterciensier-Stiftes Heiligenkreuz Bécs 1856. 63. l. Ezen okmány tartalmát igen hiányosan tette közzé Fejér, Cod. Dipl. III. k. 2. r. 483. l.)

105.

III. Honorius pápa R—t., II. Endre király káplánját, ki a keresztet fűzte ruhájára, az apostoli szék pártfogása alá veszi. 1222.

Honorius Episcopus etc. dilecto filio R. crucesignato, Capellano karissimi in Christo filii nostri Illustris Regis Ungarie salutem etc. Cum a nobis petitur etc. Eaproter etc. personam tuam cum omnibus bonis, que impresenciarum rationabiliter possides, aut in futurum etc. sub Beati protectione Petri et nostra suscipimus. Specialiter autem quartam partem reddituum de Bursa, quos canonice te proponis adeptum, sicut eos iuste possides et quiete, auctoritate tibi Apostolica confirmamus et presentis scripti patrocinio communimus. Nulli ergo etc. nostre protectionis et confirmationis infringere etc. Siquis autem etc. Datum Verulis II. Kal. Maii Pontificatus nostri anno sexto.

(III. Honorius pápa Regestáiból Theiner id. m. I. k. 33. l.)

106.

III. Honorius pápa N—t soproni ispánt, ki a keresztjelet fűzte ruhájára, az apostoli szék különös pártfogása alá veszi. 1222.

Honorius Episcopus etc. dilecto filio nobili viro N. Comiti de Sopron Geuriensis Diocesis salutem etc. Cum a nobis petitur etc. Cum igitur zelo fidei et devotionis accensus affixo tuis humetis signo crucis proposueris in terre Sancte subsidium proficisci; nos tuis iustis precibus inclinati personam, terram, familiam et omnia bona tua, que impresentiarum rationabiliter possides, sub Beati Petri et nostra protectione suscipimus statuentes, ut ea omnia, postquam iter arripueris trasmarinum, integra maneant et quieta, donec de tuo reditu vel obitu certissime cognoscatur. Nulli ergo etc. nostre protectionis et constitutionis infringere. Siquis autem etc. Datum Laterani XIV. Kal. Januarii (Pontificatus nostri) anno septimo.

Scriptum est pro eodem . . . Archiepiscopo Colocensi et . . . Episcopo Cenadiensi. Cum dilectum filium nobilem virum N. Comitem de Sopron, qui zelo fidei et devotionis accensus assumpto crucis signaculo proposuit in terre Sancte subsidium proficisci, cum terra, familia et omnibus bonis, que impresentiarum rationabiliter possidet, sub protectione susceperimus Apostolice Sedis et nostra, statuentes, ut ea omnia, postquam iter arripuerit transmarinum, integra maneant et quieta, donec de ipsius reditu vel obitu certissime cognoscatur; fraternitati vestre per Apostolica scripta mandamus, quatenus ipsum super hiis non permittas ab aliquibus molestari, molestatores eius indebitos per censuram ecclesiasticam appellatione postposita compescendo. Datum ut supra.

(III. Honorius pápa Regestáiból Theiner id. m. 36. l.)

106.

Gunczel Rovazd (Szent-Márton mellett) születési spalatoi érsek egyessége a pannonhalmi szent-mártoni apáttal és conventtel. 1222.

G(uncellus) Dei gracia Spalatensis Archiepiscopus et V(rias) eadem gracia Abbas et totus Conuentus Beati Martini in Pannonia omnibus Christi fidelibus presens scriptum inspecturis salutem in Domino. Vniuersitati uestre notum facimus, quod inter dominum G. venerabilem Spalatensem Archiepiscopum et nos has mutuas fecimus donaciones: Quod terram de Rvozd ad unum aratrum cum silua, prato et pomerio, quam ab ipso pridem acceperamus pro commutacione cuiusdam loci qui Vinula dicitur sibi in hunc modum reddidimus, ut donec uiueret nostram iureiurando diligeret Ecclesiam et sibi fidelis esset; ipso uero decedente cum omni possessione, quam ibidem ipse Archiepiscopus ordinauerit ad usum nostrum predictam terram recipiemus. Similiter et ipsius propriam terram, que uulgo Vanyola dicitur, cuius medietas cum prato tantum spectat ad ipsum, medietas uero pertinet ad fratrem suum C., sua, ut diximus, porcio plenarie et absque omni contradiccione in ius hereditarium nostre approprietur Ecclesie. He contra nos in signum amoris quatuor sibi dedimus boues et ipsum iureiurando bona tenemur fide semper diligere et pro posse nostro honorare, et quamdiu ueniens in uillam Ruozd moram fecerit, sibi prebendam cum mensura, sicut uni de fratribus dare tenemur, et annuatim, sicut consuetudo est Ecclesie, sibi bottas cum pellicio dabimus; prout hoc scriptum firmum illibatumque perpetuo permanere sigillorum nostrorum munimine corroborauimus et sigillo eiusdem Archiepiscopi communiri fecimus, et Abbatis Waradiensis, in cuius presencia hec confirmauimus. Anno ab incarnacione Domini MCCXXII.

(Eredetie bőrhártyán irva, melyről egykor három, most már csak egy pecsét függ, a szent-mártoni főapátság levéltárában.)

107.

Kozma győri püspök bizonyos pert a bakonbéli apát és a győri káptalan közt egyenlit ki. 1219—1222.

C(osmas) Dei gracia Episcopus Geuriensis uniuersis modernis et futuris presentem paginam inspecturis salutem in vero salutari. Noscant presentes et futuri, quod cum inter Abbatem Demetrium de Béél ex vna parte, et inter Capitulum nostrum ex altera coram magistro Demetrio aule Regie Judice, mediante vero prestaldo Tochia filio Panthaleonis de villa Poguna lis et contencio fuisset exorta, eo quod predictus Abbas ab ipso Capitulo quamdam porcionem terre de terra ville Arpas tamquam violenter occupatam requirebat. Tandem vtriusque partis voluntate et assensu inter ipsos nos vt arbiter existens talem fecimus composicionem: quod ipsam terram, quam sepedictus Abbas requirebat, Capitulum nostrum eidem cum vno molendino super quamdam fossatam voluntate reliquit perpetuo possidendam; aliud vero molendinum, quod super Rabbam volutat, cum insula Capitulum sepedictum sibi ipsi retinuit pacifice possidendum. Et sic facta inter eos composicione coram prememorato prestaldo inter ipsa duo molendina duas metas novas assignando litem inter se motam nec super hac causa renouandam, vlterius sopierunt. Ne igitur temporum processu super hac causa lis iterato possit exoriri, de vtriusque partis assensu in memoriam huius rei presentem chartam sigilli nostri impressione iussimus roborari.

(Az eredeti után. *Cseeh*).

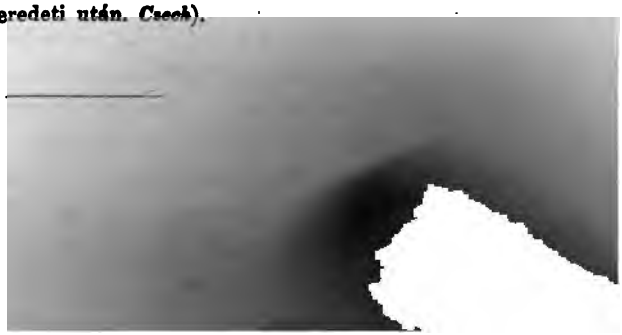

168.

A győri káptalannak bizonyos adás-vevési és birtok-átruházási ügyről kiadott bizonysága. 1222.

In nomine Sancte Trinitatis et Indiuidue Vnitatis. Ego Dei gracia Prepositus Geuriensis eiusdem loci —— omnibus, quibus littere iste legende occurrerint salutem et oraciones in Domino. Cum sepius obliuio ueritati aduersetur, sagacitas prudentum inuentum est, ut ea que veraciter facta sunt, fidei litterarum memorie commendentur. Hinc est, quod in noticiam omnium deuenire uolumus, quod Abbas Sancti Martini in nostra presencia constitutus protestatus est, se emisse a Ladislao filio Ladizlai nouem uineas, quas habebat inter uineas hominum Abbatis in uilla Apatij in Higmogos, pro X marcis argenti, eodem Ladizlao ibidem astante et hoc ita esse affirmante. Et eodem die X marcas eidem L. Abbas coram nobis per manum Heym hominis Regii filii Barnabe persoluit. Vnde ad peticiones predicti Abbatis, ut suum forum firmius stare possit, litteris sigilli nostri impressione roboratis adnotari fecimus. Anno ab Incarnacione (Domini) M.CC.XX II.

(Eredetie a szent-mártoni főapátság levéltárában).

109.

A pannonhalmi szent-mártoni apátság Nyulas helység birtokában biróilag erösíttetik meg. 1222.

In nomine Sancte Trinitatis et Indiuidue Unitatis. B. Dei gracia Prepositus et Capitulum Ecclesie Geurinensis uniuersis presentem paginam inspecturis salutem in eo, qui saluat in se sperantes. Quoniam omnis humana accio labente temporis circulo effugit et adnichilatur, sagacitas uirorum prudentum solet eas per litteras eternare. Noscant igitur tam presentes quam posteri, quod Jacinctus prestaldus Regis, filius Cornolt de uilla Dagu ad nos ueniens nobis uiua uoce asserendo demonstravit, quod cum ante Curialem Comitem Salomonem lis esset orta inter Abbatem Sancti Martini ex una parte et iobagiones Musuniensis castri ex altera pro terra uille Nulos et eius hominibus, Abbate proponente, quod dominus Rex terram illam cum hominibus Ecclesie sue in recompensacionem predij, quod Knesa uocatur, dedisset; predictis autem iobagionibus contradicentibus, quod nec homines illos, nec terram eorum Rex conferre potuisset, cum filij iobagionum Sancti Stephani Regis sint; Comes supradictus iobagiones Musunienses ad sacramentum posuit, ut septem ex eis in festo Sancti Nicolai in Ecclesia nostra pro libertate predictorum hominum sacramentum prestarent, in quo videlicet termino cum monachus Abbatis, et Curialis Comes suus, simul cum prestaldo predicto ad recipiendum sacramentum in nostra presencia se presentassent, duo tantum ex iobagionibus Musuniensibus affuerunt, qui minime sacramentum eis prebuerunt, dicentes tam ex parte sua quam ex parte sociorum suorum, malo zelo contra Abbatem pro supra memoratis hominibus fecisse questionem. Et sic eo ordine predicta ter-
populo Ecclesie Sancti Martini perpetuo remanı
Nomina vero hominum de predicta uilla
sunt: Cege, Vilmod, Cekeu, Prugoy cum
Forcos cum fratre suo, Petrus cum
tre suo, Mech cum fratre suo, C

Ereu. Vt autem inposterum memoriter teneri possit, litteras super hoc sigilli nostri inpressione munitas dari fecimus. Anno ab Incarnacione Domini MCCXXII.

(Eredetie a szent-mártoni főapátság levéltárában.)

110.

III. Honorius pápa Margitot, konstantinápolyi császárnét, III. Béla magyar király leányát az apostoli szék különös pártfogása alá veszi. 1223.

Honorius Episcopus servus servorum etc. dilecte in Christo filie nostre M. quondam Imperatrici Constantinopolitane Illustri salutem et Apostolicam benedictionem. Solet annuere etc. Eapropter, dilecta in Christo filia, tuis iustis postulationibus grato concurrentes assensu, personam tuam cum omnibus, que impresentiarum rationabiliter possides, aut in futurum iustis modis, prestante Domino, poteris adipisci, sub Beati Petri et nostra protectione suscipimus: specialiter autem castrum Kewe cum toto Comitatu, redditibus, dignitatibus et proventibus suis; Varod quoque, Perben, Camanc et Zilzeng cum villis, silvis, vineis, piscariis, servis et ancillis, et ceteris pertinentiis suis; Regale insuper predium, quod Elyad vulgariter appellatur, cum redditibus et proventibus suis; nec non et alia tria in Bachaciensi provincia constituta, videlicet Soya, Curth et Mirislou cum pertinentiis suis, que de concessione karissimi in Christo filii nostri Andree Illustris Regis Ungarie, fratris tui, te legitime proponis adeptam, sicut ea omnia iuste possides et quiete, et in priuilegiis eiusdem Regis exinde confectis plenius continentur, auctoritate tibi Apostolica confirmamus, et presentis scripti patrocinio communimus. Nulli ergo etc. nostre protectionis et confirmationis infringere. Si quis autem etc. Datum Laterani III. kal. Aprilis. Pontificatus nostri anno septimo.

(III. Honorius pápa Regestáiból, Theiner id. m. 39. l.)

111.

III. Honorius pápa II. Endre királyt uj keresztháboŕura buzdítja. 1223.

Honorius Episcopus etc. karissimo in Christo filio .... Illustri Regi Ungarie salutem etc. Iustus Dominus in omnibus viis suis, qui unicuique pro meritis condigna retributione respondet, circa negotium terre Sancte spem populi christiani fovit aliquando prosperis, et interdum debilitaverit adversis. O quantum christicolis videbatur arridere prosperitas! O quantum illuxisse credebatur fidelibus felicis aurora successuum, quando crucesignatorum exercitus Egyptum aggrediens, post turrim captam, post transitum fluminis, post hostes exterritos in adversariorum stationibus castra fixit, et Damiatam, que robur censebatur Egypti, duris obsidionis angustiis coartavit! Res quidem agebatur miraculi, cum Dominus, qui elegit infirma mundi, ut confunderet fortia, civitatem expugnationi difficilem eo tempore tradidit gerentibus bellum eius, quo invaluerat multum partis adverse potentia, et abreviatus erat non modicum nostrorum numerus bellatorum. Habebat autem in hiis universitas christiana, unde pretenderet quasi certe spei fiduciam in futurum: verum succedentibus prosperis victores obliti nomen Domini post triumphum dato virtutibus libello repudii sic contraxere cum vitiis, quod detrahebatur fidei, ubi convertendi fuerant infideles, et maior erat peccatorum commissio, ubi maior remissio sperabatur. Quapropter provocatus Dominus dexteram in sinistram, et gratiam mutavit in iram, citharam nobis vertit in luctum, et gaudium transtulit in merorem, cum, nostris in manu hostili conclusis et perdita Damiata, brevi dierum numero sic exinaniti fuerunt temporis longi labores, quod non solum blasphemorum iniuriis nomen est expositum Christianum, verum etiam quo ad aliquos, qui aliquando communicaverant fidei contemptui, datus est ipse Christus: unde facta e
post prosperitatem adversitas, et eo minu
nis afflictio, quo minus argumenta pr

secute iacture pati poterant coniecturam. Sed licet iniquitates nostre quandocunque diviserint inter nos et Deum nostrum, non est tamen aggravata eius auris, ut non exaudiat nec abbreviata manus eius, ut salvare non possit. Misericordiam quippe non continebit in ira, quin saltem propter nomen suum, ne ulterius blasphemetur in gentibus, potenter exurgens iudicet causam suam et exaltans humilem in salutem iniquos abigat, et consternat elatos. Ecce ipsius inspiratione, ut firmiter credimus, karissimus in Christo filius noster Fridericus Illustris Romanorum Imperator semper Augustus et Rex Sicilie, omissis multis arduisque negotiis, quorum ejus honorem Imperialis Celsitudinis sequebatur, venit ad nos in Campaniam, nobiscum de predicte terre subsidio tractaturus; ibique presentibus venerabili fratre nostro . . . Patriarcha et carissimo in Christo filio nostro Johanne Illustri Rege Jerosolimitano, . . . Beethlemitano Episcopo, . . . Magistro Hospitalis, . . . Preceptore Templi et . . . Magistro Domus Theutonicorum, ac aliis, quos ad tractatus huiusmodi (e) diversis mundi partibus vidimus adhibendos, singulis, que natura negotii requirebat, diligenti meditatione pensatis, idem Imperator ad nostrum beneplacitum et consilium predictorum transfretandi termino in festo Beati Johannis Baptiste post biennium proximo secuturo prompta voluntate suscepit, corporale super hoc exhibens spontaneus iuramentum. Denique, ut ad id plenius suum manifestaret affectum et plus fidei daretur negotio, ac omnino suspitionis contrarie scrupulus tolleretur, ad instantiam Patriarche predicti et aliorum orientalium in nostra et fratrum nostrorum presentia et multitudinis hominum, qui ad colloquium venerant, se ducturum in uxorem legitimam filiam Regis eiusdem iurisiurandi religione firmavit. Sane probabili presumptione tenemus, quod a Domino factum est istud, ut votis fidelium optate rei successus exolvat, quod preconcepte spei preludia promiserunt, ad sui restaurationem negotii tuum et aliorum Regum ac Principum animo ipse filius Summi Regis accendet, qui de secreto patris in publicum egressus ad servos, ad ima descendit, ut subditis ad summa pararet ascensum: sub testa nostre mortalitatis figulus in terris visus et cum hominibus conversatus, tuum procul dubio expetit et expectat auxilium causa Christi et probatam domus tue po-

tentiam desiderat terra Sancta. Numquid non habuit de iuventutis tue primitiis, et de maioris etatis reliquiis, quasi de vite decima non habebit. O quantum acresceret eiusdem terre subsidio, si de propagata devotione patris in filios per unum ex ipsis subvenires in tante necessitatis articulo Crucifixo! O quam magnifice ad succursum Ungaria inimicis Crucis terribilis se pararet, ut mittenti placeret et misso. Absit, ut in peculiari bello, Dei filii gens tibi subiecta soluat militie cingulum, arma relinquat rubigini, animum neget victorie, cum corona non desit victoribus per gratiam et meritum in presenti, per gloriam et premium in futuro. Hinc est, quod excellentiam tuam affectuose rogamus, et a te instanter exposcimus, obsecrantes per Patrem et Filium et Spiritum Sanctum, per Sanguinem Jesu Christi, ut exurgas in adiutorium Christi tui, qui quodam modo in se prodigus et parcus in servis, temporali morte se tradidit, ut te a faucibus mortis eriperet sempiterne. Exurgas et liberes terram illam, in qua salutem humani generis operatus est personaliter ipse Salvator. Exurgas ad contricionem nationis prave atque perverse, que ubi sit Deus Christianorum improperat, et multis insultat opprobriis nomini Christiano. Et quidem illatas subditis tuis offensas ulciscéris, et Dei tui non vindicabis iniurias tam atroces? Ad hereditates tuorum manus invasorum extendi non pateris, et patieris hereditatis Dominice tanto tempore detentores? Ne igitur in Deo periculose dissimules, quod iuste non tolerares in homine, pungat cor tuum tui contumelia creatoris, accendat te zelus fidei Christiane, ut sic in forti manu et extento brachio terre memorate subvenias, quod insinuato nobis subventionis tue proposito ante faciem aliorum te fructuose ponamus exemplar, in tuis laudibus gloriantes, tibique accrescat cumulus meritorum, non solum ex hiis, que feceris per teipsum, sed ex aliis etiam, que facti tui similitudine subsequantur. Datum Laterini.

In e. m. scriptum est aliis Regibus, quibusdam verbis mutandis competenter mutatis.

(III. Honorius pápa Regestáiból Theiner id

112.

A győri káptalan előtt kötött barátságos egyesség. 1223.

In nomine Sancte Trinitatis et Individue Unitatis. Capitulum Geuriense. Omnibus, quibus presentes litere legende occurrerint, salutem, et orationes in Domino. Cum veritas per oblivionem sepius occultari soleat, necesse est, ut eo, que in presentia bonorum hominum geruntur, fideli literarum memorie commendentur. Hinc quod in notitiam universorum devenire cupimus, quod Michael monachus Ecclesie Sancti Martini, et Simon ejusdem Ecclesie Comes Curialis ex una parte, et Endreus filius Nicodemi Jobagionis de Sculgageur de villa Theneu ex altera ad nos accedentes pariter asserverunt, quod cum Abbas eorum et E. predictus pro quibusdam hominibus Petro videlicet, et Paulo diu contendissent, predicto E. dicente eos esse suos servos, Abbate vero e contrario eosdem de familia Ecclesie suc esse asserente, et per iudicium Nicotai tunc comitis Palatini ad certamen duelli inire deberent, tandem in hunc modum convenerunt, ut Abbas quimque marcas argenti pro predictis hominibus eidem E. solveret, et supra memorati homines Petrus, et Paulus in usum Ecclesie Sancti Martini cederent in perpetuum, quod et factum est. Nam in presentia nostra monachus et Simon predicti illas quinque marcas sepedicto E. persolverunt. Ut autem super his predictus Endreus per lapsum temporis aliquam questionem vel calumpniam contra Abbatem facere non possit, literas sigilli nostri impressione munitas dedimus. Anno Incarnationis Dominice millesimo ducentesimo vigesimo tertio. Preterea de tertio, nomine Karasini, qui eis affinitate tenetur, sepe memoratus E. confessus est, quod penitus liber ab eo exstiterit, nec ulla servitutis nota ei teneretur.

(A szent-mártoni főapátság levéltárában lévő eredeti után *Czech.*)

113.

Bors gróf a családja által alapított borsmonostrai apátság birtokáról gondoskodik. 1223.

Fallax mundi gloria lapsu ruit mobili; opes, honores, omnia florent, fluunt, nec persistunt, quia marcescunt; nam populatur et subvertit omnia mors amara. Beata gracia (Kaprinainál „igitur anima"), que gustato fructu salutifero postponit omnia presentis vite gaudia. Igitur Ego Comes Bors predictorum bonorum non immemor, functus sospitate precavens in futurum monasterio, meo Beate Marie fabricato pro salute anime mee parentumque meorum villas quasdam hereditario jure mihi inherentes, quarum hec sunt nomina videlicet Sumuld, Stanch et Dunazel (Hevenesinél „Sumulch, Scarch et Dunaségh") cum insula contuleram possidendas, exoptans ut fratres in dicto monasterio degentes, quanto liberalius corporalia perciperent, tanto quietius spiritualibus vacare valerent. Verum quia karitate refrigescente iniquitas habundavit, predicte possessionis veritas in medium venit dubietatis, sic ut Magister Pous ommissa veritate assereret, villas supradictas emptionis tytulo ex parte mea possidere. Cuius vendicionis tam ego, quam fratres jam dicti monasterii ignari; cum diu coram Regibus Andrea videlicet et filio eius Bela, nec non et Baronibus Regni causa ventilaretur fratribus sepedicti monasterii actoribus ex parte una, reo autem Magistro Pous ex altera, Ego Comes Bors valefeci contencioni, presertim cum Magister Pous instrumento uteretur contra me et fratres dictos clandestine usurpato, gauderetque libello indebite obtento. Sic cedens contencioni, ut dictum monasterium meum nolens fraudare elemosina promissa imo et data, villas duas alias in commutuacionem illarum, quas Pous usurpauit, perpetuo do possidendas, quarum hec sunt nomina: Mycha, Fluecendorff cum omnibus suis pertinemiis, et hoc abhinc usque in perpetuum; similiter et mediam partem ville Hetezer, que est in confinio Teutonie, post obitum meum secundum racionem predictam eidem contuli monasterio nullo contradictore persistente. Sic et littere Re-

gum locuntur. Partem vero alteram dicte ville H. fratres diu antea jam possidebant a tempore parentum meorum. Ut autem huius donacionis series perdurare possit imperpetuum hoc decretum sigilli mei munimine feci roborari. Tempore et teste domino Jacobo Cardinali et Apostolice Sedis Legato; mediantibus autem Regibus Andrea et Bela, jobagionibus vero Ungulino (Ugulino) Archiepiscopo, Nycolao filio Burch (Baych), Ladyzlao et Pous; judice autem Demetrio persistentibus. Datum anno Domini M.CC.XX.III.

(Az eredeti után Fejért Cod. Dipl. III. k. 2. r. 361. l. javítva Beely Fidel a tudománytárban, XV. köt. Pesten 1844. 128. l. Létezikezen okmány Hevenesi kézirati gyüjteményében is LIII. köt. 9. l., Kaprinai gyüjteményében B. 4° XL. köt. 44. l és gr. Széchényi Ferencz gyüjteményében I. k. 262. l.)

114.

II. Endre király a pannonhalmi szent-mártoni apátságot Gönyüvel adományozza meg. 1224.

In nomine Sancte Trinitatis, et Indiuidue Vnitatis. Andreas Dei gracia Hungarie, Dalmacie, Croacie, Rame, Seruie, Galicie, Lodomerieque Rex in perpetuum. Cum quelibet iusta petitio apud Regie Serenitatis excellenciam sit admittenda, illa maxime mereri censetur optentum, que ab animo Diuinitus inspirato procedens prodit uelle petentis, largiendo terrena lucrari celestia, et temporalibus institutis acquirere sempiterna. Hinc est, quod ad uniuersorum noticiam presencium et posteronum pervenire uolumus, quod dilectus ac fidelis noster Vros Abbas Sancti Martini de Sacro Monte Pannonie ad nostram accedens presenciam instanter ac devote postulauit, ut ea omnia que in concambium Petrus, et duorum fratrum ipsius, qui de filijs officialium Ecclesie Sancti Martini oriundi fuerant, quos intuitu fidelitatis et seruiciorum predicti Petrus ab omni debito et seruicio, quo Ecclesie adstricti tenebantur, exemptos cum consensu predicti Vros Abbatis et fratrum suorum perpetue donauimus libertati, Ecclesie contuleramus, auctoritate nostri privilegij confirmaremus. Nos igitur iustis ho-

nestis et salubribus peticionibus sepedicti Vros Abbatis condignum fauorem adhibentes, datam a nobis commutacionem benignitate Regia confirmauimus. Contulimus igitur prenominate Ecclesie Sancti Martini terram quandam nomine Günew ad tria aratra exceptam de castro Zuluga-Geuriensi cum sex mansionibus castrensium, quorum nomina sunt hec: Wtous, Gucgus, Tuba, Ybrah, Hellevs et Tocut. Item contulimus septuaginta iugera terrarum, quod uulgo teluk dicitur, et duas insulas sitas in Danubio, et piscaturam in Danubio, que dictos castrenses contingebat; et hec omnia per dilectum, ac fidelem nostrum Gregorium magistrum, tum temporis Electum Geuriensem prememorate Ecclesie Sancti Martini fecimus assignari. Ut autem hoc concambium factum et confirmatum a nobis nec nostris, nec nostrorum successorum temporibus retractari valeat, presentem concessimus paginam sigilli nostri munimine in perpetuum roboratam. Datum per manus Cleti Aule nostre Cancellarij et Agriensis Prepositi anno Dominice Incarnacionis MCCXXIV. Strigoniensi sede uacante, Reuerendo Vgrino Colocensi Archiepiscopo existente, Desiderio Chanadiensi, Roberto Wesprimiensi, Thoma Agriensi, Stephano Zagrabiensi, Briccio Waciensi, et aliis Episcopis Ecclesias Dei gubernantibus; Iula Palatino et Comite Budrugiensi, Salomone Bano, Nicolao Curiali Comite Regine, et Comite Suprunuensi; Botez aule nostre Curiali Comite et Comite Bekesiensi, Buzad Posoniensi, Nicolao fratre Vgrini Chenadiensi, et alijs Comitibus Comitatus tenentibus; Regni autem nostri anno vigesimo.

(Eredetie a szent-mártoni főapátság levéltárában. V. ö. Fejért, Cod. Dipl. VII. k. 4. r. 74. l. *Czech.*)

115.

III. Honorius pápa meghagyja az esztergami érseknek, hogy a pannonhalmi szent-márton apátság számára bizonyos ügyekben az igazság szolgáltatását szorgalmazza. 1224.

Honorius Episcopus etc. Venerabili fratri .... Archiepiscopo Strigoniensi salutem etc. Dilecti filii .... Abbas et Conventus Sancti Martini in Pannonia nobis insinuare curarunt, quod cum super questionibus, quas super Ecclesiis, decimis et rebus aliis habent adversus venerabilem fratrem nostrum ... Abrigiensem (így, talán Zagrabiensem) Episcopum et Capitulum, nec non adversus Albensem et Vesprimiensem Prepositos et Capitula eorundem, et quosdam alios a felicis memorie I ... papa predecessore nostro, ad diuersos iudices ab eis tibi propriis nominibus exprimendos, commissionis litteras impetrarint, et nos super hiis pluries eis direxerimus scripta nostra: ipsorum tamen iudicum negligentia, et aduersariorum versutia faciente, nondum suam potuerunt iusticiam optinere; quare humiliter petierunt, ut questiones huiusmodi ad nostrum revocaremus examen. Volentes igitur parcere ipsarum partium laboribus et expensis, fraternitati tue per Apostolica scripta mandamus, quatinus iniungas iudicibus, quibus sunt ipse cause commisse, ut infra festum Assumptionis Beate Marie proximo venturum procedant finaliter in causis eisdem iuxta traditas sibi formas. Quod si per negligentiam eorundem, vel per adversariorum malitiam non fuerit adimpletum, iniungas partibus, ut in proximo festo Omnium Sanctorum, quod eis terminum peremptorium assignamus, per procuratores sufficientes compareant coram nobis super iam dictis questionibus processure: nobis, quod inde feceris, rescripturus. Datum Laterani III. nonas Februarii. Pontificatus nostri anno octavo.

(III. Honorius pápa Regestáiból Theiner id. m. I. k. 43. l.)

116.

III. Honorius pápa inti a váczi püspököt, hogy Béla ifjabb királyt tanácsával segítse. 1224.

Honorius Episcopus etc. Venerabili fratri . . . Episcopo Waciensi salutem etc. Fraternitatem tuam dignis in Domino laudibus commendamus, quod sicut ex parte carissimi in Christo filii nostri B(ele) Regi et uxori sue semper fideliter astitisti, pro ipsorum stans matrimonio, et laborantibus ad eorum divortium intrepide in faciem eorundem iusticie amore resistens. Quia vero idem B(ela) Rex gravem pro matrimonio persecutionem sustinet, coactus propter hoc in terram nobilis viri . . . Ducis Austrie se transferre, fraternitatem tuam rogamus et hortamur attente, quatenus tuum adhuc sibi consilium et auxilium tamquam in adversitate huiusmodi necessarium liberaliter et libenter impendens, ita quod ipsi consilii et auxilii tui ope suffulto, post tempestatem tranquillum et serenum post nubilum tandem fiant. Datum Laterani VIII. Kal. Martii. Pontificati nostri anno octavo.

(III. Honorius pápa Regestáiból Theiner id. m. I. k. 45. l. A pápának ugyanazon értelemben a veszprémi püspökhez irt levelét lásd Fejérnél Cod. Dipl. III. k. 1. r. 482. l.)

117.

III. Honorius pápa Magyarország érsekeinek és püspökeinek meghagyja, hogy a német rendet a neki II. Endre királytól engedett Barczaságnak birtokában ne háborgassák. 1224.

Honorius Episcopus etc. venerabilibus fratribus nostris Archiepiscopis et Episcopis per Ungariam constitutis salutem etc. Dilectorum filiorum .... Magistri et fratrum Hospitalis Sancte Marie Teotonicorum Jerosolimitani Deo et hominibus grata religio promeretur, ut suis favorabilibus desideriis favorabiliter annuamus, quatenus eiusdem Ordinis nova plantatio eo felicius incrementa suscipiat quo largius fuerit rore Apostolice gratie irrigata. Petierunt siquidem iidem Magister et fratres, ut terram de Borza et ultra montes nivium, quam propter paganorum insultus vastam usque ad proxima tempora et desertam largitione carissimi in Christo filii nostri Andree Regis Ungarie Illustris adepti esse noscuntur, et noviter inhabitare ceperant, ipsorum paganorum impetu non sine multo personarum suarum discrimine refrenato, in ius et proprietatnm Apostolice Sedis recipere dignaremur, asserentes, quod fideles libentius transibunt in eius coloniam, si eam viderint Apostolice Sedis esse speciali dominationi subjectam, sicque fiet ut terra, que lata et spatiosa cultoribus indiget, facile populetur, et numerus habitantium in eadem ad ipsorum paganorum terrorem et securitatem fidelium, atque ad utilitatem non modicam terre Sancte feliciter augeatur. Ipsorum ergo Magistri et fratrum piis precibus benignius annuentes prefatam terram in ius et proprietatem Beati Petri suscipimus, et eam sub speciali Apostolice Sedis protectione ac defensione perpetuis temporibus permanere sancimus. Ad hec cum eadem terra secundum indulgentias ipsis fratribus ab Apostolica Sede concessas nullum preter Romanum Pontificem habeant Episcopum vel Prelatum, districtius duximus inhibendum, ne quis Archiepiscopus in terram ipsam vel incolas eius interdicti vel excommunicationis sententiam sine speciali auctoritate Apostolice Sedis promulgare presumat,

vel jurisdictionem quamlibet exercere; sed Archipresbyterum, quem per venerabilem fratrem nostrum Strigoniensem Archiepiscopum, tunc Episcopum Agriensem, prefici fecimus ipsi terre, habeat clerus eiusdem populusque recursus pro questionibus emergentibus inter eos aliisque articulis, qui Ecclesie auctoritatem iurisdictionemve requirunt, et possunt per alium quam Episcopum expediri; ea vero, que desiderant Pontificalis dignitatis officium, ut puta crisma, oleum sanctum, ordinationes clericorum et consecrationes ecclesiarum seu altarium, a quocunque maluerint, recipietis (igy) Episcopo, ab Apostolica Sede communionem et gratiam obtinente, quousque ipsius terre populus Divina favente gratia sic fuerit augmentatus, ut dignum sit ei proprium Episcopum provideri. Ideoque fraternitatem vestram sollicitandam duximus et monendam per Apostolica vobis scripta mandantes, quatenus dictos fratres vel ipsius terre incolas contra nostre constitutionis et inhibitionis tenorem nullatenus molestetis, quin imo ipsos habentes specialiter pro Sedis Apostolice reverentia propensius commendatos, cum pro clericorum ordinationibus et aliis, que ad pontificale spectant officium, ab eis requisiti fueritis, benigne ipsorum iustis postulationibus annuatis, ut et ipsi possint de bono in melius favore vestro adjuti proficere, nosque caritatem vestram debeamus in Domino commendare. Datum Laterani II. kal. Maji (Pontificatus nostri) anno octavo.

(III. Honorius pápa Regestáiból Teutsch és Firnhaber id. m. 27. l. és Theiner id. m. 51. l.)

118.

III. Honorius pápa a somogymegyei tizedek peres ügyében a pannonhalmi szent-mártoni apát és a veszprémi káptalan közt intézkedik. 1224.

Honorius Episcopus seruus seruorum Dei, venerabili fratri . . . Episcopo Waciensi, et dilectis filiis . . . Abbati de Peles et . . . Archidiacono Pestiensi Vesprimiensis et Waciensis Diocesis, salutem et Apostolicam benedictionem. Cum olim . . . Abbas et Conuentus Sancti Martini de Pannonia super questionibus motis ab eis contra Vesprimiense Capitulum super Ecclesia Sancti Saluatoris de Tord et quibusdam decimis de Simigiensi Comitatu plene ipsis prouenientibus, quas occasione Ecclesie Sancti Apollinaris idem Capitulum dicitur usurpare, super quibusdam decimis coram dilecto filio nostro G(regorio) Sancti Theodori Diacono Cardinale, tunc Capellano felicis recordationis I(nnocentii) Pape predecessoris nostri lis extitit apud Sedem Apostolicam taliter contestata, ut si Capitulum exceptiones suas, scilicet excommunicationis in personam Abbatis, et quod homines suos bobus et rebus aliis spoliauerit dictus Abbas, posset probare legitimis litis contestationibus et ualeret, nec non et super quibusdam aliis iniuriis aduersus predictum Capitulum, et causis quas haberent aduersus quosdam alios, Archidiaconum uidelicet, Rectores Ecclesiarum et presbiteros ac populos Comitatus prefati, et super quibusdam decimis et rebus aliis ad diuersos iudices diuersas a Sede Apostolica litteras commissiuas impetrarint, nec per eos super predictis, pro quibus sexdecim annis et amplius asserunt inutiliter laboratum, dicti Abbas et Conuentus suam iustitiam potuerunt obtinere, nos de ipsorum et venerabilis fratris nostri . . . Strigoniensis Archiepiscopi tunc Episcopi Vesprimiensis assensu tibi, frater Waciensis, et venerabili fratri nostro . . . Quinque-Ecclesiensi Episcopo et . . Abbati de Sancto Gothardo Georiensis Diocesis super predictis omnibus sub certa forma negotium duximus committendum, qui licet non processissent in causa, duo tamen ipsorum

certis exceptionibus certum terminum peremptorium, uidelicet festum Sancte Pudentiane proxime preteritum partibus assignarunt, quo cum omnibus instrumentis et rationibus suis per se, uel per procuratores idoneos nostro se conspectui presentarent. Comparente igitur parte Monasterij et diutius expectante, tandem coram venerabili fratre nostro .... Albanensi Episcopo, quem dederamus parti Monasterii auditorem, quidam pro Vesprimiensi duntaxat Capitulo comparuit procurator, qui licet coram eodem auditore mandatum sufficiens ostendisset, et libellum super predictis et aliis ab alia parte recipiens contendisset aliquantulum cum eodem; ad ultimum tamen dicens, se nolle defendere Capitulum supradictum coram dilecto filio Magistro O. Subdiacono et Capellano nostro, quem eidem subrogauimus Albanensi, quasdam litteras pro parte Capituli reuocatorias sue procurationis ostendit, quibus cum iudicarentur esse suspecte, dictus procurator iuramento prestito fidem fecit litteris; et Monasterii pars instarat, ut cum pars altera contumax existeret, quoad illas decimas, super quibus lis extitit contestata, deberet ad calculum sententie definiri, et super eisdem et super aliis, uel adiudicari sibi possessio, uel saltem contumaces ex parte altera in expensis prefatos Rectores, sacerdotes et alios, pro quibus non respondit dictus procurator, absentibus incurrendis aggrauari, facientes in iudicando, quod iuris et iustitie dictaret ordo obseruari. Itaque discretioni uestre per Apostolica scripta mandamus, quatinus causam super predictis omnibus sufficienter per partes siue per earum procuratores etiam quoad reliqua instructam inspicientes, ipsam, si partes consenserint, etiam quoad exceptiones fine debito terminetis. Alioquin eam ad nos sufficienter instructam ad proxime uenturum festum Natiuitatis Dominice remittatis, prefigendo partibus terminum competentem, quo nostro se conspectui representent, iustam a nobis in Domino sententiam recepture. Quodsi forte quocunque modo contigerit, ut coram vobis instrui causa non possit, vos quantum de iure poteritis procedentes, partes nichilominus ad eundem terminum ad nostram citetis presentiam, quo cum omnibus instrumentis et rationibus suis ueniant recepture, quod instum fuerit, et facture, nullis litteris obstantibus, si que apparuerint a Sede Apostolica impetrate

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] Sancte
[illegible] Summus Pontifex Fridericus
[illegible] Augustus et Si-
[illegible] . . . . .
[illegible] Magister
[illegible] proposuit et persuasit [illegible]
[illegible] vobis et [illegible]
[illegible] terre Sancte
[illegible] versus partes
illas [illegible] nostro proposito
[illegible] versus partes illas [illegible]
[illegible] noster [illegible]
[illegible] cum prece-
[illegible] visum est [illegible]
[illegible] hoc articulo pre-
[illegible] etc. Pro-
pter quod [illegible] Magistrum [illegible] negocio utile vidi-
mus [illegible] ad Principes fa-
ciendam, [illegible] per eum Duci Austrie,
Lantgravio Thuringie ac ceteris Principibus nominatim, nec-
non Regi Ungarie ac suis magnatibus ad terre Sancte subsi-
dium transituris, victum, pecuniam et alia necessaria in Regno
nostro liberaliter exhibenda, prout idem Magister, quem ad
vestram prius presentiam destinamus, proponet in conspectu

vestro singula singillatim etc. . . . . Erit itaque Sanctitatis vestre per Alamanniam, Hungariam et Regna finitima, nec non in Franciam, Angliam et ceteras partes orbis tam sufficientes et ydoneas delegare personas, et illa prestande remissionis et indulgentie auctoritate munitas, que ad crucis negotium promovendum audiri debeant et timeri . . . . Taliter super ceteris circumstantiis negotio providere dignantes, quod desidia vel remissa negligentia quelibet in Ecclesiam, sicut hactenus, non notetur; quia nos, que ad nostram spectat Imperii sollicitudinem etc. Datum Cathanie quinto die Martii duodecime Indictionis.

(Theiner id. m. 46. l.)

120.

A velenczei doge és annak tanácsa bizonyos kalmároknak magyar földön történt fosztogatási esete iránt vizsgálatot rendelnek. 1224.

Die XIII exeunte Marcio. Voluntas fuit domini Ducis et maioris partis eius consilii, vt Jacobus a Cotanto consiliarius domini Ducis iret colloquium habiturus cum Dimitrio Dei gracia Salanicensi Rege et aliis quibusdam militibus cum ipso Rege existentibus pro veritate inquirenda et cognoscenda, videlicet si aliquid scienter cognouisset dictus Rex uel aliquis de sua societate de robaria facta in terra Regis Vngarie rerum et denariorum Petri Alberti, Donati Auliuo et Vidonis Penctuli omnium Venetorum. Qui Jacobus cum recitationem uerborum dicti Regis et Vgonis militis domini Narzoli audiuisset silicet (igy) in Veneciam reuersus fuit ad dominum Ducem et eius consilium dicens, se hore ad hos audiuisse per singula dici eidem domino Dimitrio Regi et eidem Vgoni omnia que in cartula ista facta per Hermacorum Citopresbiterum et notarium continebatur (igy). Tenor cujus talis est:

In nomine domini Dei et Saluatoris nostri Jesu Christi. Anno Domini M.CC.XX.IIII. mense Marcio Indictione XII. Riuo alto. Testificamus nos Demitrius Dei gratia Salaniki (Rex) et

Vgo miles domini Narzoli et in veritate dicimus, quod nos fuimus in illo loco, silicet in terra Regis Vngarie, ubi Rex Bella filius domini Andree Regis Vngarie cum suis militibus et quidam milites Ducis Austrie per uiolentiam rapuerunt tantum inter aurum et argentum et zoias de Petro Alberto de Venecia, quod fuerunt ualentia marcas argenti sexcentas, et tantum de Vito Penctulo de Venecia, quod fuerunt marchas argenti quatuordecim et quatuor marche auri. Et hoc per uerum dicimus testimonium. Signum supra scriptorum domini Demitrii Regis Salaniki et Vgonis militis quoad hec rogatis.

† Ego Marinus Natale tt. ssi.

† Marinus Pentulo tt. ssi.

(Jegyzői jegy.) Ego Hermacoras Cito presbiter et notarius compleui et roboraui.

(A „liber Plegiorum" czímü velenczei statuskönyvből Sickel Tivadar, Monumenta graphica medii aevii, II. füz. Bécs 1858. 4. tábla.)

121.

Trau városban hagyatéki per a pápától kiküldött birák előtt 1224.

Omnibus ad quos presens scriptum pervenerit M. Sancti Stephani et D. Sancti Petri Abbates, nec non I. Canonicus Traguriensis eternam in Domino salutem. Suscepta delegationis autoritate a Summo Pontifice in cuiusdam terre caussa, que inter Canonicos Sancti Domnii et Conventum Monasterii Sancti Benedicti uertebatur, datis partibus legitimis induciis allegationes et exceptiones utrimque propositas audire curavimus diligenter. Proponebatur siquidem ex parte Canonicorum, quod quedam domina nomine Stria olim Gaudij Kalende relicta, cum morti proxima videretur, legavit quandam suam terram prenominatis Canonicis, uidelicet siue uiueret siue moreretur, et hoc sue donationis testamentum publico instrumento firmauit; et ostendebant Canonici huius cartulam instrumenti. E contra vero Moniales respondebant,

hanc terram prius legatam esse suo Monasterio a uiro ipsius Strie, et quarundam feminarum testimonio probare conabantur; demum vero cum iterum Stria ad exitum propinquasset, ab Abbatissa monachalem habitum postulabat; Abbatissa vero minime concedebat, nisi de suis bonis conferret Monasterio, vel saltem terram ipsam quam a uiro suo olim collatam monasterio asserebant, et sic Striam earum petitioni consensisse dicebant, et super hoc presbyterum Sabbe Calixti et Petrum Russum testes introducebant. Nos vero auctoritate, qua fungebamur, taliter in sententiam processimus, videlicet: Mulieres secundum antiquam ciuitatis consuetudinem in conficiendis testamentis ad testimonium admitti non posse, maxime in ciuitate factis, ubi clerici vel fideles layci possent uocari; alios vero testes non posse sufficere ad instrumentum Canonicorum irritandum, presertim cum eorum alterum, scilicet Petrum Russum nobis per ciuitatis Iudices constitisset, publici furti nota infamatum. Vnde autoritate nobis commissa ipsam terram Canonicis adiudicauimus perpetuo possidendam, precipientes eis, ut instrumentum suum iureiurando firmarent, si a parte altera peteretur. Pars vero aduersa se iniuste grauari proclamans, Sedem Apostolicam appellauit, cui ad primum festum Assumptionis Sancte Marie terminum prefiximus suam appellationem cum nostris litteris prosequendi. Actum est hoc in claustro Sancti Stephani VII. Kal. Junii anno Domini MCCXXIIII in presentia horum testium: Apollenaris Cacanfolli, Mathei Maurute, et quam plurium Clericorum et ejusdem Monasterij monachorum. Ad maioris autem roboris firmitatem hanc paginam sigillorum nostrorum munimine fecimus roborari.

(Gondos másolata találtatik a bécsi cs. titkos levéltárban.)

122.

A királyi biztosok Kusok helység birtokállapotáról ítélnek. 1224 körül.

G(regorius) Dei gratia Jeuriensis Episcopus, N(icolaus) Supruniensis et L. Musuniensis Comites omnibus presens scriptum inspecturis salutem in Domino. Ad universorum pervenire uolumus noticiam, quod cum ex precepto Régis terras, villas absque donacione Regis possessas in parrochys Castriferrei et Supruniensi et Musuniensi discuteremus, Micsa et Lampertus et Dionisius in termino a nobis assignato privilegium suum coram nobis ostenderunt super terra de Kusoka ad quatuor aratra, cuius privilegii tenorem inspicientes donacionem eisdem a Rege factam iuste et merito pronunciavimus, sicut in eorum privilegio continetur. Et ne processu temporum factum nostrum in irritum revocetur, litteras nostras sigillorum nostrorum munimine roboravimus.

(Az eredeti után. *Czech*).

123.

II. Endre király a pannonhalmi szent-mártoni főapátságot Gönyűvel adományozza meg. 1225.

In nomine Sancte Trinitatis, et Individue Unitatis. Andreas Dei gratia Hungarie, Dalmacie, Crohacie, Rame, Servie, Galicie, Lodomerieque Rex in perpetuum. Inter universos, qui superne largitatis dona recipiunt, multum obligatur Regum sublimitas, quibus quia plura, ac specialia donorum insignia committuntur, merito ob eisdem plura exiguntur. Ne igitur pro non augmentato commissi talenti lucro inutilitatis arguamur, si Ecclesiis Dei, et locis Divino cultui mancipatis, cum possimus et teneamur, honores et possessiones augmentare renuerimus; Monasterio Beati Martini de Sacro Monte Pannonie, quod pridem combustum, et funditus destructum, et per Vros Abbatem opere laudabili reedificatum est, in die consecrationis ejus, cui cum conjuge nostra, sicut jure patronatus nos contingebat, et multis Regni nostri Magnatibus interfuimus, ad nullius petitionem, sed solo Dei nutu provocati, tum ob remedium anime nostre, tum quia monasterium dictum nobis et conjugi nostre et aliis magnatibus et nobilioribus nostris maximas expensas et honores fecit; tum quia racio juris, et equitatis exigit, et ad officium debitum incumbit patronis in consecratione monasteria dotare, et maxime, cum nos ad reedificacionem illius monasterii in nullo juuissemus Abbatem; triginta mansiones udvornicorum nostrorum cum tota terra sua, quovis loco magis utilitati Ecclesie congrueret, firmiter dare promisimus. Sed Abbas et Conventus se piscibus pre ceteris indigere dicentes, humiliter, et subnixa prece institerunt, ut nos quandam terram udvornicorum nostrorum penes Danubium sitam, scilicet villam Gynu, que dictum monasterium in tercia parte contingebat, in omni portione cum quindecim mansionibus (et) insolis conferremus, et reliquos udvornicos eadem villa alias transferri f exclusis udvornicis libere m

pertinentiis suis; scilicet quod vulgo dicitur Eurem, et Tonya, et aliis piscationibus suis et insulis, et quod eedem mansiones ad piscationes tenerentur faciendas et custodiendas. Quorum petitionibus et desideriis gratanter annuentes, dictam terram perpetuo pacifice possidendam prenominato monasterio nostro cum suis pertinentiis, et dictis quindecim mansionibus udvornicorum donavimus. Ceterum, cum nos reliquos udvornicos, numerum quindecim mansionum quas sepe dicto monasterio contulimus, excedentes fideli nostro Michaeli Magistro Agasonum nostrorum contulissemus, dictus Abbas et Conventus Sancti Martini timens sibi super hoc in futurum prejudicium generari; ne udvornici sub dominio Michaelis Magistri in eadem villa commorantes processu temporis temere contra Regiam donacionem venientes terram suam donatam monasterio attemptent sibi vendicare, nostro consensu requisito et habito, taliter cum Michaele magistro convenerunt, ut omnes udwornicos supradicte ville, quorum nomina sunt hec: Kynus cum filiis suis, Bixoud cum filio, Banalch cum filio, Kewa cum filiis, Micula cum filio, Salomon cum nepote, Mathei cum fratre suo Forcas, Karachan cum fratre suo Symone, Dema cum fratre suo, Bodov, Aruud cum nepote, Endre cum fratre suo Andrea, Thomas cum filiis suis, Warov cum fratre suo, Fiod, Pach cum fratre suo Mathia, Chomso cum filio, Paulus, Herchec, Wyd, cum medietate terre et Danubii et insularum, secundum quod concludunt mete ex utraque parte ville, monasterium Sancti Martini possideret; medietas autem cum septem mansionibus castrensium in eadem villa exsistentium, quas idem monasterium a nobis in permutationem receperat, dicto Michaeli magistro pro permutatione udwornicorum a nobis sibi collatorum remaneret; ea autem, que extra metam sunt, videlicet quod vulgo dicitur Eurem, et Tonya cum omnibus pertinentiis suis, monasterium supradictum integraliter possideret. Abbatem autem ejusdem monasterii in supradictam possessionem per fidelem nostrum nomine Detha filium Cornelii Comitis auctoritate Regia fecimus introduci. Ut igitur hec nostra donacio, pariterque utriusque partis convencio facta perpetue stabilitatis robur obtineat, presentem paginam hujus rei testimonium fideliter continentem sigilli nostri munimine fecimus roborari.

Datum per manus magistri Stephani Domini Pape Subdiaconi, Zagrabiensis Electi, et Aule nostre Cancellarii. Anno ab Incarnacione Domini Millesimo CC.XX.V. Vacante venerabili Sede Strigoniensi, Reverendo Ugrino Colocensi Archiepiscopo exsistente, Desiderio Chenadiensi, Roberto Wesprimiensi, Bartholomeo Quinque-Ecclesiensi, Alexandro Waradiensi, Reynaldo Transsilvaniensi, Briccio Wachiensi, Gregorio Geuriensi, Cleto Agriensi Episcopis existentibus, Ecclesias Dei feliciter gubernantibus; Jula Palatino et Comite Supprumiensi, Nicholao Curiali Comite Regine, Ladislao aule nostre Curiali Comite et Comite Nitriensi, Dionysio filio Dionysii Magistro Tawarnicorum, Demetrio Magistro Dapiferorum et Comite Posoniensi, et aliis quam plurimis Comitatus et Magistratus tenentibus, Regni nostri anno vicesimo secundo.

(Eredetie a szentmártoni főapátság levéltárában).

124.

III. Honorius pápa a veszprémi püspök és a székesfehérvári jánosrendiek közti perben intézkedik. 1225.

Honorius Episcopus etc. dilectis filiis . . . Abbati Sancti Godardi . . . Preposito Albensi, Geuriensis et Vesprimiensis Diocesium, et Magistro Enoc Archidiacono Nitriensi salutem etc. Venerabili fratri nostro . . . . Vesprimiensi Episcopo et dilecto filio fratri R. procuratori Hospitalis Jerosolimitani in Ungaria in nostra presentia constitutis venerabilem fratrem nostrum P. Albanensem Episcopum dedimus auditorem, coram quo dictus petiit procurator quandam sententiam a felicis memorie Innocentio Papa predecessore nostre
Episcopo contra fratres Jerosolimitani Hospita
phani Albensis, Vesprimiensis Diocesis, sup
cimis promulgatam in melius commutari
per prefatis decimis coram ipso pr
sum procuratorem agitata fuerat,

parte Hospitalis necessarie narrationes et probationes fuerant, sicut asserebat, omisse, que si omisse non essent, hac non esset contra ipsum Hospitale sententia supradicta. Quare petebat, si forsan de falso procuratore allegato non produsset, Hospitale ipsum ad predictas narrationes et probationes per in integrm restitutionem admitti, presertim cum ex earum omissione sit enormiter lesum, vel saltem unum de fratribus suis statui eiusdem Hospitalis sindicum nomine Romane Ecclesie, ad quam spectat, et cui est in una marca auri annis singulis censuale. Prefatus vero Episcopus excipiendo respondit, quod super hiis respondere non tenebatur procuratori predicto, quod cum per . . . . . de Tichon et . . . . . de Bochan Abbates, quos ipse predecessor noster deputavit executores sententie supradicte, fuisset in predictarum decimarum possessionem inductus, fratres dicti Hospitalis licet ad tempus ipsi sententie paruissent, postmodum tamen ipsum spoliaverant decimis antedictis; quare dicebat, quod stare non debebat in iudicio spoliatus. Hiis igitur per relationem ipsius auditoris plenius intellectis, quod neutra pars eorum, que coram ipso auditore proposuit, potuit facere plenam fidem, de fratrum nostrorum consilio discretioni vestre de utriusque partis assensu per Apostolica scripta mandamus, quatenus dicto Episcopo prius integre restituto, si se probaverit spoliatum, et possessionem pacificam assecuto, audiatis ea, que pars Hospitalis super falso procuratore et probationibus omissis, necnon eà, que dictus Episcopus pro se duxerit proponenda, causamque super prenotatis articulis sufficienter instructam ad nostrum remittatis examen, prefigentes partibus terminum competentem, quo nostro se conspectui representent, quod iustum fuerit recepture. Quod si non omnes etc. Datum Rome XVI. Kal. Octobris (Pontificatus nostri) anno decimo.

(III. Honorius pápa Regestáiból, Theiner id. m. 61. l.).

125.

A velenczei kormánynak Arbe dalmatiai sziget ügyeire vonatkozó rendelete. 1225.

Ordinatum fuit per dominum Ducem et eius Consilium minus, tempore preterito, concurrentibus annis Domini MCCXXIIII. Indictione XII. mense Augusti, quod *Arbenses* solvant scilicet pro questione *Golli* et *Arte* pro illis duobus annis, qui elapsi erant extunc usque ad mensem Augustum venientem, libras CCC, et a mense supra fato primo Augusto usque annos VI ipse insule Golli et Arte, inter dominum Comitem M. et Arbensem et Arbenses communes remaneant secundum datum eis factum a domino Duce et eius Consilio. Statuerunt quidem tunc dominus Dux et Consilium eius, et districte eis per sacramentum preceperunt, ut illas libras trecentas extunc usque ad proximum festum Sancti Andree mitterent domino Duci et eius Consilio in Venetias. Nunc autem concurrentibus annis MCCXXV. Indictione XIII. dominus Dux et eius Consilium p. fuerunt confessi, quod dicti Arbenses illas libras CCC solverant Communi Venetiarum eodem anno p. Indictione XIIII.

(A „liber Plegiorum“ czímü velenczei statuskönyv 43. lev., 854. szám után, dr. *Safarik János* a *Glasnik* czímü szerb folyóiratban, XI. kötet. Belgrád 1859. 319. l.)

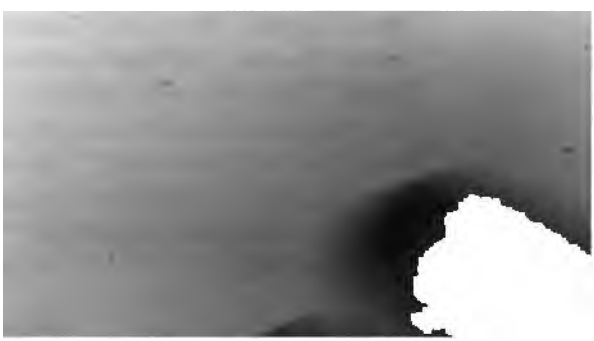

126.

Iván lovag végrendelete. 1225 körül.

Vniuersis Christi fidelibus innotescat, quod Ego Iwan miles domini Regis et domini Archiepiscopi Colocensis totum predium meum in manus domini mei Archiepiscopi Colocensis ad defendendum uxori mee et pueris meis post obitum meum ordinaui. In predio quod uocatur Jorynburg dimidios redditus. In Gerolt dimidios redditus. In Luccman dimidios redditus. Preterea duo molendina; in uno molendino quatuor rote, quarum una rota criseum pannum pilat; in altero due rote et due, que criseum pannum pilant; et nouem uineas in Luzcman, que soluunt cybriones; preterea tres uineas in Luzcman, quas ego ipse excolui. In Jorraburc duas uineas et duo prata; preterea unum seruum in Jorynbruc cum duobus pueris, filium et filiam; filius uero Vid cum patre suo Petro pueris meis seruiant, filia autem libera permaneat; et tres equos, cum quibus uxor mea et pueri mei terre me commendent, et elemosinas pro anima mea largiantur. Iterum disposui de predio meo fratribus domini et Bani in monte Sancte Marie tria allodia integra, quorum scilicet est unum, quod possidet Weigman, secundum quod tenet Eberweyn et Wergart, tercium quod tenet Hyrsman et Hyrcsner, et unam uineam, quam pro sepultura mihi apud ipsos ordinaui. Horum omnium testes sunt fratres supradicti loci de monte Sancte Marie, et filiastres mei duo, scilicet Ruver et Laurencius; et consobrini mei duo, Willern et Wallbrun; et jobagiones domini Regis Sesmoz, Buce, Forcos, et Carolus Jacobi, et Hartvicus, Zoycos, Prepositus Hercules de Ferres Castro, Nicolaus et Thomas; preterea sacerdotes isti: Paulus, Jacobus, Cosda, Dans, Heinricus, Marcwardus, Andreas et Haynricus. Si quis autem supradicta uiolauerit, et elemosinam, quam in monte Sancte Marie contuli, pro remedio anime mee defraudauerit, cum in nouissimis coram Deo et omnibus Sanctis eius ad examinandum steterimus, ipsum uelut inimicum manifeste accusabo.

(Eredetie a sz. mártoni főapátság levéltárában. V. ö. Fejér Cod. Dipl. III. köt. 2. r. 59. l.).

127.

Urias pannonhalmi szent-mártoni apát rendelete az apátság birtokviszonyairól, melyet II. Endre király megerősít. 1226.

In Nomine Sancte Trinitatis et Indiuidue Vnitatis. Andreas Dei gratia Hungarie, Dalmacie, Chroacie, Rame, Seruie, Galicie, Lodomerieque Rex in perpetuum. Cum ad vltime voluntatis stabilitatem prouida disposicio sit necessaria et omnis disposicionis confirmacio ad Regie Maiestatis pertineat officium, presentibus et posteris notum esse volumus: Quod accedens ad nostram presenciam fidelis noster Uros, Abbas Sancti Martini de Sacro Monte Pannonie nobis intimauit, quod quedam de bonis Ecclesie per ipsum acquisitis ad mensam fratrum suorum, et ad sustentacionem pauperum, et ad luminaria monasterii tam per diem, quam per noctem consensu et consilio fratrum suorum disposuisset, postulans a nobis, quod nos disposicionem per ipsum factam Regie Serenitatis priuilegio confirmaremus. Nos igitur iustis et honestis peticionibus ipsius fauorabilem prebentes assensum, seriem disposicionis sue priuilegii nostri munimine fecimus confirmari, cuius disposicionis series hec est:

Ego Uros dictus Abbas Sancti Martini de Sacro Monte Pannonie vicesimum annum gerens in administracione, licet indignus tamen elaborans et desiderans in edificiis monasterii et officionalium domorum, que combusta et destructa totaliter erant, reedificandis satis proficiens, similiter et in pluribus negociis et causis requirendis et promouendis cum consilio et auxilio et consensu fratrum meorum plus quam omnes predecessores mei, qui fuissent a tempore Sancti Stephani Regis, sicut apparet per priuilegia et predia, que sunt acquisita vel empta vel recuperata tempore[illegible] lexia, que acquisiui pro libert[illegible]
dis rebus Ecclesie

confirmacionem eiusdem super priuilegio Sancti Regis Stephani, et sentenciam definicionis super decimis Simigiensibus, et priuilegium Honorii Pape tercii, et confirmacionem eiusdem super priuilegiis Montis Cassini Sancti Benedicti, in quibus declarantur et confirmantur libertates Ecclesie nostre et priuilegia, que obtinuimus ab Illustrissimo Rege nostro Andrea super confirmacionibus et renouacionibus priuilegiorum scilicet Sancti Stephani Regis, et Beati Ladizlai, et bone memorie Geyse et Bele Regum super omnibus possessionibus Ecclesie nostre, et villis, et prediis, et molendinis, que acquisita vel empta vel donata fuerunt tempore nostro, quorum nomina hec sunt: in Sala, villa Molva, et due ville clericorum, et villa Stara, et villa noua, et villa de Odvory, et villa de Precha, et villa de Sancta Cruce, et villa de Elbeu, et villa de Sceleus, et villa de Sochorou, et villa de Catl, et terra de Barsonus, et villa de Pethend, et terra de Wynar, et predia de Nema, de Aswantew, cum tribus molendinis de Chychou, et Gamos, et Hygmagos, et in sylua Selyz. Hec omnia verius sunt empta, quam acquisita vel donata. Preterea super decimis Simighiensis Ecclesie, quas reddere nolebant et contradicebant, et Templarium, et Hospitalarium, et villarum suarum, et Albensium Canonicorum similiter in Simighiensi Comitatu existencium, similiter Latinorum Albensium, et eciam Bissenorum, et populorum Vesprimiensis Episcopi. Sed quia super his omnibus acquirendis retraxeram aliquos prouentus, qui debebantur ad mensam fratrum meorum pro piscibus emendis ex consensu eorundem, scilicet, de predio de Knesa, et de piscina Miroth de eodem loco, et de Batha, et de Budrugh, et de piscacionibus de Sala, restituere curaui et superaddere ad mensam dictorum fratrum redditus de Sala de quinque villis, de tributis, de decimis cum omnibus appendiciis suis, similiter et de prediis Fysu et de ecclesia cum omnibus appendiciis suis, vt de cetero nulli successorum meorum fas sit vel audacia retrahendi de his, que ad mensam fratrum vel sustentationem infirmorum cum consensu omnium fratrum et fidelium jobagionum, et maxime ex consensu domini mei Illustris Regis Andree ex antiquis et nouis meis temporibus acquisitis stabiliui. Preterea similiter ad luminaria monasterii tam per noctem quam per diem ad decorem

Domus Dei assignaui prouentus temporales Ecclesiarum scilicet Sancte Marie, et Sancti Villebaldi, et Sancti Martini de Pannonia, et Sancti Martini de Keureishig, et de Tepey, et Sancti Ladizlai de Selyz, et Omuium Sanctorum de Temerd.

Vt autem series huius disposicionis nullis vnquam temporibus possit in irritum reuocari, sed salua semper et inconcussa nostri nostrorumque successorum temporibus, permaneat, presentem concessimus paginam duplicis sigilli nostri munimine in perpetuum roboratam. Datum anno ab Incarnacione Domini M°CC°XXVI°, Regni nostri anno vicesimo tercio.

(Eredetie találtatik a szent-mártoni főapátság levéltárában).

128.

II. Endre király Tivald nevű vitéz katonának jeles tettét jutalmazza. 1226.

Andreas Dei gracia Hungarie, Dalmacie, Croacie, Rame, Seruie, Galicie, Lodomerieque Rex in perpetuum omnibus presentes litteras inspecturis salutem in Deo. Ad vniuersorum noticiam tam presencium quam subsequorum uolumus peruenire, quod nos Regie perspicacitatis sedula meditacione perpendentes, Regio congruere honori et conuenire racioni, eos Regiis debere extolli presidiis et premiis decorari donatiuis, quos suis seruiciis et Reipublice commodis perpendit laudabiliter insudasse. Consideratis itaque meritis ac seruiciis uirtuosisque complacenciis fidelis nostri cuidam (igy?) Thywaldi, uilla uidelicet Melete prope castrum nostrum Gumur existente orti, quibus idem a puericie sue temporibus in seruiciis fidelibus ac arduis nobis et corone exhibitis clarus enituit; in specie autem cum in subsidium terre Sancte Hierosolymit. anno millesimo CC° septimo supra X^um^ non dudum elapso uersus Palstinam proficisceremur, quidam urus beticus in aciem mediam irruendo, atque adeo post multorum stragem et post inflicta quam pluribus letaliter uulnera, iam et nos transfixisset, nisi idem Thywaldus antesignanus mortis sese manibus seu uictime committens e medio aciei dextre

prodeundo, uibrata romphea sua capiti fere tam horribiliter dissecato uiriliter directa intrepide aggressus, tam atroces urum in terram letaliter uulneratum deiecisset, subinde detruatum; quo actu magne tam uictime recompensacionem condignam, si uita comite in Regnum nostrum reuertemur, promittentes. Sed et ideo quia idem Thywaldus inde a iuuenili etate diuersa fidelitatis opera et in Regno et extra Regnum prout condicio temporis et qualitas agendorum exigebat ad nostrum vtique et corone comodum ac incrementum omnem humanam uim et constanciam transcendendo indesinenter ac indefesse, tot tantaque fidelitatis obsequia impendebat, ut illa sufficienter enumerari nequeant. Nos igitur, quibus ex officio Regie dignitatis incumbit metiri merita singulorum, et singulis pro meritis respondere cupientes, grata eisdem remuneracione occurrere, in recompensacionem tantarum probitatum quandam possessionem Ozoran, hactenus jure Regio ad castrum Gumur spectantem et possessam, cum omnibus utilitatibus et pertinenciis ad eandem de jure et ab antiquo spectantibus pertinereque debentibus, sub suis ueris antiquis metis ac limitibus existentem libere usuandam et tenendam eidem Thywaldo, suis heredibus heredumque successoribus contulimus, concessimus ac condonauimus, una cum tributo dimidie uille Melete obueniendo, iure perpetuo possidendam. In cuius collacionis possessionem dictum Thywaldum per dilectum nostrum Dionysium Magistrum Tauernicorum nostrorum et Comitem Noui Castri auctoritate Regia fecimus introduci. At quoniam digne in memoria ucrtitur hominum, ubi fideles in seruiciis exhibitis emeriti condignis meritorum premiis a suis recompensatoribus non priuantur, eo propensius ad illorum remuneracionem merito prouocamur, ut eciam posteri fidelium quasi exemplariter ad obsequia contendentes ad parem fidelitatis animentur accionem; eapropter eidem Thywaldo, heredibusque suis cognomen a memorato betico uro per se deuicto, uulgariter *Barna idu* dictum; preterea omne jus nobilitatisque titulum concedimus ac donamus eadem Regia, qua pollemur, auctoritate; ut et insignia nobilitaria militaria; caput videlicet devicti betici uri romphea insectum, imo discissum inclinate planiciei subuiridi ab infra inditum in scuto seu clypeo coloris a parte inferiori albi, de-

in ad galeam sursum saltantis sereni celi seu lazulini, cui superius insistit corona aurei seu crocei coloris, supra ipsius scuti seu clypei magis quadrati galeam uir semiermis casside coloris subcerulei, et rubea tunica antesignanea prouisus, vna manu uibratam rompheam tenens, conferenda condonandaque duximus in speculum et claritatem probitatis constantisque fidelitatis. Ut autem hec nostra donacio et collacio in perpetuum permaneat ad memoriam posterorum in litteris duplicis sigilli nostri munimine fecimus roborari. Datum per manus Magistri Stephani Prepositi Zagrabiensis et tocius Hungarie Cancellarij; anno ab Incarnacione Domini millesimo CC° uigesimo sexto.

(Ezen okmány másolatát közölte velünk tek. Meletei Barna Mihály úr. Igen kivántuk volna az eredetit látni. Mi egyébiránt a Meletei Barna család származását illeti, lásd Kaprinai tudósítását annak kézirati gyüjteményében XXXVII. köt. 31. sk. ll., a honnan Fejér György néhány adatot közölt, Cod. Dipl. VII. k. 5. r. 219. l.)

129.

II. Honorius pápa a pannonhalmi szent-mártoni apátság jogait erősíti meg. 1226.

. . . . . Cum in nostra presentia, fili Abbas, constitutus devote ac humiliter cum multa precum instantia postularis, ut priuilegium Sancti Stephani Regis, quod idem pia liberalitate monasterio vestro concessit, Apostolico munimine roborantes, illud litteris nostris inseri mandaremus. Nos eidem favoris presidium impendentes tenorem ipsius, prout in Regestro felicis memorie Innocentii Pape predecessoris nostri noscitur contineri, presenti pagina de verbo ad verbum iussimus annotari, qui talis est.

(Következik III. Incze pápa 1215-ki levele, Fejérnél III. k. 1. r. 172. l., III. Kelemen pápa 1189-ki levele u. o. II. k. 248. l. és III Incze levele u. o. III. k. 1. r. 180. l.; v. ö. ugyan Fejér
(Gróf Széchényi Ferencz kézirati gyü
könyvtárá

130.

Miklós nádor Fen helység birtokáról ismét itél. 1226.

Nicolaus Dei gracia Palatinus et Comes de Suprun omnibus presens scriptum inspecturis salutem in saluatore omnium. Vniuersis notum fieri uolumus, quod cum V(rias) Abbas de Monte Sancti Martini et eius Capitulum in una parte, vduornici Regis et populi Regine castrensesque Wesprimienses ab altera constituti, coram nobis super diuisione terre que dicitur Fenu placitassent, et nos ordine iudiciarie procedentes iustam porcionem, que Ecclesiam Beati Martini videbatur contingere, Abbati et Capitulo certis metis distinctam testimonio litterarum nostrarum pacifice possidendam contulimus; tandem post cursum plurimi temporis iidem vduornici Regii, cum iterato fungeremur Palatinatu, contra sentenciam a nobis prolatam erumpentes, et metas a pristaldo nostro et Regis erectas destruentes, dictum Abbatem super eadem terra iustificata coram nobis denuo impecierunt. Cumque manifestam calumpniam ipsorum uidissemus, dampnauimus eosdem, sicut decet, seruos tonsis videlicet dimidiis capitibus eorum crudeliter tractantes, et illam terram per prestaldum nostrum Budmerium iterato metis assignatam Abbati contulimus. Vt autem huiusmodi rei series coram nobis pertractata perpetuam optineat stabilitatem, et nec ipsi vduornici, nec quisquam alius aliquid super hoc de cetero audeat attemptare, presentes litteras nostras testimoniales secundo concessimus sigilli nostri munimine roboratas. Anno Domini M°CC°XX°VI.

(II. Endre király 1229-ki megerősítő okmányából, mely találtatik a szentmártoni főapátság levéltárában.)

131.

Miklós nádor a pannonhalmi szent-mártoni apátnak több szolgát ítél meg. 1226.

Nicolaus Dei gracia Palatinus et Comes de Suprun presentibus et posteris salutem in eo, qui est salus omnium. Ad noticiam omnium uolumus peruenire, quod cum V(rias) Abbas de Monte Sancti Martini constitutus coram nobis quosdam homines, quorum nomina sunt hec: Nicolaus, Custa, Batha, Repe et Daniel filium eiusdem, asserens eos fuisse Ecclesie, sed contumaciter se a iugo seruitutis retraxisse, et affugisse; illi vero ab antiquo se liberos fuisse proclamauerunt, et priuilegium Regis Bele super libertate sua se eciam habere sunt professi. Cumque illud priuilegium in statuto termino coram Archiepiscopo Strigoniensi et aliis multis nobis presentassent, et diligenter ipsum una cum Archiepiscopo et omnibus aliis ydoneis et discretis ecclesiasticis personis inspexissemus, compertum omnino esse falsum. Quos cum attentius et sollicite inquisissemus, confessi sunt uiua voce a quodam sacerdote nomine Bulchu, capellano videlicet Pothonis Comitis illud priuilegium sibi de nouo esse donatum. Vnde nos in hac causa ipsos censuimus ordine iudiciario esse conuictos, et eos in pristinam seruitutem esse redactos prelibate Ecclesie Sancti Martini contulimus iure perpetuo possidendos. Et ne ipsi uel aliquis pro ipsis aliquo umquam tempore agere, uel litem coram nobis decisam presumat retractare, presentes litteras concessimus sigilli nostri auctoritate confirmatas. Anno Domini M°CC°XX°VI°.

(II. Endre 1229-ki megerősítő okmányából, mely őriztetik a szentmártoni főapátság levéltárában.)

132.

A pannonhalmi szent-mártoni apátság és a szent Jánosrendiek közt a Somogymegyei tizedek ügyében per lévén, a két fél választott birákban egyezik meg. 1226.

Notum sit omnibus presentem paginam inspecturis, quod anno Dominice Incarnacionis M.CC.XXVI. secunda feria post Cathedram Sancti Petri Albe in claustro Albensi placuit partibus compromittere in arbitros sub hac forma. Nos iudices Abbas Plesiensis et Prepositus Albensis iudices a Summo Pontifice delegati in causa, que uertitur inter Abbatem et Conuentum Sancti Martini ex una parte, et Hospitalarios tam Albe quam in Curgou commorantes ex altera. Dominus Abbas Sancti Martini et Sindicus Domus et frater Johannes Prior Hospitalis procurator in hac causa, compromiserunt in nobis, scilicet Abbate Plesiense, et me Proposito et in Magistrum Casimirum et Magitrum Manassem super omnibus decimis possessionum, et prediorum, et uillarum omnium existentium in Comitatu Symigiensi, et super omnibus questionibus et expensis que facte sunt ac petite ab utraque parte a principio litis usque nunc. Et pena est apposita ab utraque parte CXXXV marcarum, in quam pars, que uellet resilire, incideret. Dominus Abbas et Conuentus Sancti Martini obligauerunt pro dicta pena uillam Sceuleus cum omnibus suis pertinentiis; Sindicus Hospitalis de consensu Magistri sui et fratrum suorum commorancium Albe, et Curgou, et Strigonij, et in Oratha, et Keztelch obligauit uillam Bodogo cum omnibus suis pertinencijs pro dicta pena, in potestate arbitrorum, et procedere in modum arbitrij et arbitratoris procedendo simpliciter et de plano. Statutum est reddere sententiam arbitrij tercia feria post Judica. Locus Albe. Et ut presens compromissum stabile sit et firmum, paginam istam cum sigillis Abbatis et Capituli Sancti Martini et fratris Johannis magni Magistri et J. Prioris Albensis dicte cause procuratoris fecimus corroborati et nostris.

(Eredetie a sz. mártoni főapátság levéltárában.)

133.

II. Endre király Jakab, Zochyu fiának intézkedését, melynél fogva gönyöi birtokát a pannonhalmi szent-mártoni apátságra átruházza, erősíti meg. 1227.

Andreas Dei gracia Hungarie Rex vniuersis presentes literas inspecturis salutem et omne bonum. Ad uniuersorum noticiam tenore presencium uolumus peruenire, quod cum Jacobus filius Zochyu de uilla Ganu, qui peccatis suis exigentibus prole uirilis sexus carebat, qui eciam de iobagionibus ad nostram Reginam pertinentibus, qui ad exercitum ire solent origmem duxerat, ex consensu et beneplacito nostro ac carissime coniugis nostre domine Yoles Regine in remissionem omnium peccatorum suorum terram suam ad culturam unius aratri cum piscina et siluula ac duabus mansionibus seruorum de predicta uilla Ganyu Ecclesie nostre, scilicet Monasterij Beati Martini de Monte Pannonie tali condicionis serie interposita, ut quamdiu uiueret dicta terra sua ad usum ipsius nullo contradicente deseruiret, perpetuo contulisset possidendam, nos ipsius donacionem iustam et utilem fore recognoscentes, ad eius instantem peticionem, ut perpetue stabilitatis obtineat robur, presentem concessimus paginam duplicis sigilli nostri munimine roboratam. Datum anno Dominice Incarnacionis MCCXXVII. Regni nostri anno vigesimo.

(Eredetie a szent-mártoni főapátság levéltárában.)

134.

III. Honorius pápa II. Endre királyt, s Magyarország főpapjait és főurait új keresztes háborúra szólítja fel. 1227.

Honorius Episcopus etc. venerabilibus fratribus Archiepiscopis et Episcopis, ac dilectis filiis nobilibus viris Comitibus et Baronibus per Ungariam constitutis, salutem etc. Pridem vobis significasse recollimus, quod carissimo in Christo filio nostro F(riderico II.) Illustri Romanorum Imperatore semper Augusto et Rege Sicilie, se, sicut nobis per suas litteras et nuncios intimaverat, magnifice preparante ad terram, in qua Deus noster et Dominus Jesus Christus generis humani salutem misericorditer operari dignatus est, de infidelium manibus liberandam, nos dilectum filium Magistrum Domus Sancte Marie Theutonicorum pro ipsius terre procurando succursu ad partes Theutonie festinantem duxeramus aliquanto tempore retinendum, eo quod eius industria tum pro aliis magnis arduisque negotiis, tum specialiter ad sedandam quandam discordiam inter ipsum Imperatorem et Lombardos exortam nobis erat plurimum oportuna. Cum igitur super ipsa discordia per studium nostrum, actore pacis Deo cooperante, salubriter sit provisum, et ipse Imperator transfretandum illuc in instanti Augusto magnifice, prout Imperialem decet Excellentiam, se accingat, multitudinem navium et alia, que tanto negotio congruunt, studiosissime preparando, sicut eo nobis per solempnes nuncios et litteras intimante letantes audivimus, et ipsa rei evidencia, prout ab hiis, qui viderunt, asseritur, clarius manifestat. Sperantes itaque, quod Deus exurgens iudicare disposuit causam suam et Jerusalem, sicut diebus pristinis instaurare, universitatem vestram rogamus, monemus et obsecramus in Domino Jesu Christo, ac per Apostolica vobis scripta mandamus, et in remissionem iniungimus peccatorum, quatinus zelo fidei ac devocionis accensi pro Jesu Christi redemptoris nostri amore pariter et timore, nec non pro honore Imperialis Celsitudinis et Imperii ita vos ad ipsius terre sancte subsidium preparetis, quod illi, qui iam crucis

susceperunt signaculum, et alii, quibus id Divina gracia inspirabit, in instanti Augusto, quo generale passagium est indictum, una cum ipso Imperatore, Deo duce, valeant transfretare ad laudem, honorem et gloriam nominis Christiani et suarum remedium animarum. Dictum autem Magistrum, qui huic negotio totaliter se impendit, et tandem ad vos propter hoc, omissis aliis negotiis et impedimentis exuperatis, accedit, universitati vestre studiosissime commendamus, cuius prudentiam et circa ipsum negotium terre sancte sollicitudinem vobis exponere seu commendare superfluum reputavimus, cum laudabilia facta eius ipsum habunde notificent et commendent. Datum Laterani III. Idus Januarii. Anno XI.

In e. m. A. Illustri Regi Ungarie usque instaurare, te qui ab olim suscepto crucis signaculo illi militare novisti, qui pro te in crucis patibulo militavit, rogamus, monemus et hortamur attente, ac per aspersionem sanguinis Jesu Christi nichilominus exhortantes, quatinus taliter preparare te studeas, quod in instanti Augusto, quo generale passagium est indictum, valeas, Deo duce, feliciter transfretare, recepturus ex hoc gratiam in presenti et gloriam in futuro. Dictum autem Magistrum etc. usque in finem, verbis competenter mutatis.

(III. Honorius pápa Regestáiból Theiner id. m. I. k. 71. l.).

135.

III. Honorius pápa Magyarország érsekeinek és püspökeinek az uj keresztes háború hirdetését hagyja meg. 1227.

Honorius Episcopus etc. venerabili fratri . . Archiepiscopo Colocensi salutem etc. Benedictus Deus, qui ex hiis que mala videntur, frequenter bona dignatur dicere, et que timentur cedere ad dispendium, ad compendium revocare. Cum igitur super discordia, que inter carissimum filium nostrum F(ridericum II) Romanorum Imperatorem Illustrem semper Augustum et Regem Sicilie, et Lombardos exorta fuerat, per studium nostrum, actore pacis Deo cooperante, salubriter sit provisum, et idem Imperator ad transfretandum in instanti Augusto magnifice, prout Imperialem decet Excellentiam, se accingat, multitudinem navium et alia, que tanto negotio congruunt, studiosissime preparando, sicut eo nobis per solempnes nuncios et litteras insinuante letantes audivimus, et ipsa rei evidentia, prout ab hiis, qui viderant, asseritur, clarius manifestat. Sperantes, quod Deus exurgens iudicare disposuit causam suam, et Jerusalem sicut diebus pristinis instaurare, mandatum, quod, de predicanda cruce dudum a Sede Apostolica accepisti, duximus innovandum, fraternitatem tuam sollicitantes et hortantes attente ac per Apostolica tibi scripta mandantes, quatenus iniuncte tibi predicationis officium exerceas studiose, magnos et parvos secundum datam tibi a Deo prudentiam sedulis exhortationibus inducendo, ut in instanti Augusto, quo generale passagium est indictum, impendant suum dicte terre sancte subsidium modis omnibus, quibus possunt. Crucesignatos autem, ut occasione cessante in ipso passagio transeant, efficaciter moneas, et si necesse fuerit per censuram ecclesiasticam, nisi quos evidens necessitas excusaverit, sublato appellationis impedimento, compellas. Datum Laterani III. Idus Januarii (Pontificatus nostri) anno XI.

In e. m. Archiepiscopo Strigoniensi, Episcopo Geuriensi et Episcopo Hildesemensi (?) etc. etc.

(III. Honorius pápa Regestáiból Theiner id. m. I. köt. 70. l.)

136.

III. Honorius pápa II. Frigyes római császárt, míg a keresztes hadjáratban távol lesz, az apostoli szék különös oltalma alá vevén, Magyarország főpapjait ez iránt értesíti. 1227.

Honorius Episcopus etc. venerabili fratri .... Archiepiscopo Strigoniensi salutem etc. Sincera devotio, quam carissimus in Christo filius noster F(ridericus) Illustris Romanorum Imperator semper Augustus et Rex Sicilie, ad Deum et Ecclesiam habere dinoscitur, nos inducit, ut ad eius tranquilitatem et pacem diligenti studio et studiosa diligentia intendamus. Cum igitur zelo fidei ac devotionis accensus ad liberationem terre, in qua Rex Regum et Dominus dominantium Jesus Christus generis humani salutem dignatus est misericorditer operari, potenter, sicut Imperialem decet Magnificentiam, se accingat; nos, ut tam pium et salubre propositum melius valeat adimplere, suam et filii sui personas cum Imperio, Regno, iuribus et honoribus suis sub Beati Petri et nostra protectione suscepimus, districtius inhibentes, ne quis interim ea invadere, minuere vel quomodolibet perturbare presumat, set usque ad reditum eius sub speciali Apostolice Sedis et Archiepiscoporum et Episcoporum defensione libera et quieta consistant. Quocirca discretioni tue per Apostolica scripta precipiendo mandamus, quatinus si qui contra prohibitionem nostram ausu temerario venientes, ipsius Imperatoris honores et iura, que infra fines tue metropolis, frater Archiepiscope, obtinet, invadere vel minuere, seu quomodolibet presumpserint indebite perturbare, hujusmodi presumptores undecumque fuerint, ut a sua presumtione desistant, et de presumptis debitam satisfactionem impendant, monitione premissa, per excomunicationem in personas et interdictum in

eorum terras, appellatione remota, cogas, quotiens fueris requisitus. Datum Laterani Idibus Januarii. Anno XI.

In e. m. aliis Archiepiscopis et Episcopis et Prelatis.

(III. Honorius pápa Regestaiból Theiner id. m. I. k. 71. l.).

137.

IX. Gergely pápa Urias pannonhalmi szent-mártoni apátnak az apátság jószágai körüli rendelkezéseit erősíti meg. 1227.

Gregorius Episcopus servus servorum Dei dilectis filiis ... Abbati et Conuentui Sancti Martini de Pannonia, salutem et Apostolicam benedictionem. Justis petentium desideriis dignum est nos facilem prebere consensum, et uota, que a rationis tramite non discordant, effectu prosequente complere. Ex uestra sane relatione didicimus, quod tu fili, Abbas, possessiones et redditus quarundam villarum tuo labore et studio Monasterio acquisita communi mense Conuentus et usibus infirmorum et pauperum, nec non eiusdem Monasterii luminaribus deputasti. Nos ergo uestris precibus inclinati, quod super hoc a te, Abbas, pie ac canonice factum est, sicut in tuis confectis exinde litteris plenius continetur, auctoritate Apostolica confirmamus, et presentis scripti patrocinio communimus. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostre confirmationis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attemptare presumpserit, indignationem Omnipotentis Dei, et Beatorum Petri et Pauli Apostolorum eius se nouerit incursurum. Datum Anagnie X. Kal. Julij. Pontificatus nostri anno primo.

(Eredetie a szent-mártoni főapátság levéltárában.)

138.

IX. Gergely pápa a zágrábi prépost és káptalan számára Imre és II. Endre királyok privilegiumait és II. István zágrábi püspök adakozását erősíti meg. 1227.

Gregorius Episcopus etc. dilectis filiis .... Preposito et Capitulo Zagrabiensibus, salutem etc. Dignum est et conveniens, ut hiis, que a Regibus et Principibus Christianis pro Ecclesiarum utilitatibus statuuntur, Sedes Apostolica, que tenetur profectibus ipsarum prospicere, favorem exhibeat; ut ea maneant inconcussa; diligenti debeat sollicitudine providere. Sane, dilecti in Domino filii, insinuantibus vobis didicimus, quod inclite recordationis Reges Regni Ungarie, nec non et alii Christi fideles Regni eiusdem predia, possessiones et redditus Zagrabiensi Ecclesie pietatis intuitu contulerunt, ac clare memorie Hemericus Rex Hungarie quasdam indulsit libertates et immunitates populis eiusdem Ecclesie, sicut apparet per privilegium speciale. Carissimus quoque in Christo filius noster A(ndreas) Rex Ungarorum Illustris eisdem populis quasdam libertates et immunitates indulsit: qui etiam, quod predicti Reges et alii fecerant, approbavit; concessit quedam insuper, et specialia super hiis edidit instituta, sicut in eius privilegiis munitis sigillo cereo et bulla aurea continetur. Venerabilis quoque frater noster Stephanus Zagrabiensis Episcopus ad augmentationem mense ipsius Ecclesie proventus decimarum, Cutelli (? cultelli) scilicet Zagrabiensis parochie, ac decimas de Gercha, quibusdam exceptis, nec non ducentos porcos et ducentos cubulos vini, ac etiam quandam curtem cum omnibus domibus existentibus in eadem pia vobis liberalitate concessit, sicut in eius privilegio continetur. Nos ergo devotionis vestre precibus inclinati, quod a predictis super hiis est pietatis obtentu factum, auctoritate Apostolica confirmamus et presentis scripti patrocinio communimus. Ad maiorem autem cautelam tenores privilegiorum de verbo ad verbum presentibus duximus inserendos. Tenor autem privilegii Hemerici Regis Ungarie

In nomine Sancte Trinitatis stb.

(Következik Imre király 1199-ki okmánya, mely olvasható Fejérnél, Cod. Dipl. II. köt. 363. l.)

Tenor autem privilegii Andree Regis Ungarie talis est:

In nomine Sancte Trinitatis stb.

(Következik II. Endre király 1217-ki privilegiuma, mely közzé van téve Fejér által, Cod. Dipl. III. köt. 1. r. 214. l.)

Tenor quidem secundi privilegii eiusdem Regis Andree talis est:

In nomine Sancte Trinitatis stb.

(Következik II. Endre király 1221-ki adománya, mely olvasható Fejérnél, Cod. Dipl. III. k. 1. r. 320. l.)

Tenor insuper tertii privilegii predicti Regis Andree talis est:

In nomine Sancte Trinitatis stb.

(Következik II. Endre király 1217-ki okmánya, mely találtatik Fejérnél, Cod. Dipl. III. köt. 1. r. 210. l.)

Tenor autem privilegii Stephani secundi Zagrabiensis Episcopi talis est:

Stephanus Divina providentia Zagrabiensis Episcopus stb.

(István zágrábi püspök 1227-ki okmánya olvasható Fejérnél Cod. Dipl. III. köt. 2. r. 108. l.)

Nulli ergo etc. nostre confirmationis infringere etc. Si quis autem etc. Datum Anagnie VII. Kal. Julii, Pontificatus nostri anno primo.

(IX. Gergely pápa Regestáiból, Theiner id. m. I. köt. 73. l.)

139.

IX. Gergely pápa a zágrábi püspök számára a magyar királyoknak több privilegiumait erösíti meg. 1227.

Gregorius Episcopus etc. venerabili fratri . . . Episcopo Zagrabiensi salutem etc. Dignum est et conveniens, ut hiis, que a Regibus et Principibus Christianis pro Ecclesiarum utilitatibus statuuntur, Sedes Apostolica, que tenetur profectibus ipsarum prospicere, favorem exhibeat, et ut ea maneant inconcussa, diligenti debeat sollicitudine providere. Te sane, venerabilis in Christo frater, insinuante didicimus, quod inclite recordationis Reges Regni Ungarie, nec non Duces et alii Christi fideles Regni eiusdem, sicut ex privilegiis apparet eorum, predia, possessiones et redditus Zagrabiensi Ecclesie pietatis intuitu contulerunt, ac clare memorie H(emericus) Rex Ungarie quasdam indulsit libertates et immunitates populis eiusdem Ecclesie, et quosdam redditus Zagrabiensi Episcopo contulit ac confirmavit per privilegium speciale. Carissimus quoque in Christo filius noster A(ndreas) Rex Ungarorum Illustris eisdem populis quasdam libertates et immunitates indulsit; qui etiam, quod predicti Reges et Duces et alii fecerant, approbavit; concessit quedam insuper, et specialia super hiis edidit instituta, sicut in eius privilegiis munitis sigillo cereo et bulla aurea continetur. Nos ergo fraternitatis tue precibus inclinati, quod a predictis super hiis pietatis obtentu est factum, auctoritate Apostolica confirmamus, et presentis scripti patrocinio communimus. Ad maiorem autem cautelam tenores privilegiorum ipsorum de verbo ad verbum presentibus duximus inserendos. Tenor autem privilegii Henrici Regis Hungarie talis est:

In nomine Sancte Trinitatis stb.

(Következik Imre király 1199-ki okmánya, mely olv. Cod. Dipl. II. köt. 368. l.)

Tenor vero secundi privilegii Ungarie talis est:

In nomine stb. Hemericus D. gr. stb. Arduum nobis stb.

(Az 1201-ki okmány igen hiányos kivonata találtatik Fejérnél, Cod. Dipl. II. k. 386. l. Tartalma következőleg egészíttetik ki:)

Eapropter ad instantiam precum fidelis ac dilecti nostri Dominici venerabilis Zagabriensis Episcopi dignanter inducti, terras ac predia, que monasterio Zagabriensi devota contulit antiquitas, per fidelem clericum nostrum Thomam Albensem canonicum fecimus collustrari, et sub generali collectione Regia munire decrevimus auctoritate. Primum igitur tractum ratione dignitatis vendicat *Zagabria*, cuius prima meta incipit in loco, qui dicitur Kerec, ad rivum Curuniza; inde dirigitur versus meridiem ad arborem populeam crucesignatam; hinc protenditur per signa crucis usque fluvium Sanza, iuxta quem erigitur meta de terra; inde itur ad populum signatam, illinc ad fluvium Sava ad arborem nucis signatam, ibidem etiam preminet meta terrea; dehinc gradiens per cursum Sawa pervenit ad molendinum episcopale, quo rivulus qui dicitur Tornewa influit flumen Sawa; illinc versus septentrionem itur ad arborem platani signatam, iuxta quam stat meta de cespite dividens terram Ecclesie a terra cuiusdam hominis Cena nomine; illinc dirigitur per siluam usque quercum ad metam renovatam; dehinc protenditur per campum usque ad vinitores Regis et metam de cespite; illinc per silvam dirigitur ad rivum maioris Blisna, a quo usque ad alium rivum, qui minor Blisna dicitur, terra episcopalis quatuor aratris contenta protenditur; item a maiori Blisna versus septentrionem dirigitur ad villam Ecclesie, quam tenuit Baranus decanus; inde protenditur per vallem usque ad metam Turpigna, vbi renovata est meta; inde vero per magnum montem ad magnam stratam ibi renovata est meta in arbore pomorum; deinde tendit per vallem ad fluvium de Ze, qui in fine montis Ixes influit flumen Curunizam. In villa, que dicitur *Zisseria*, prima meta est fons fluens versus meridiem, qui dividit terram Bogdan; inde tendit ad magnum montem versus occasum ad quercum, ubi renovata est meta cespitibus; inde descendit ad septentrionem, ad viam, ubi est pirus; hinc dirigitur ad rivum Tristenich, ubi est arbor nucis signata cruce; inde tendit ad pirum quandam; hinc per vineam Dobrei ad quercum, que est in vertice montis signata cruce, que meta

dividit terram Lastei; inde ad arborem castanee, que dividit terram servorum Regis; inde per vallem ad verticem montis, ubi meta erecta est cespitibus; inde procedit per vallem ad pirum, ubi est signum crucis; illinc itur ad metam Haranc; deinde per montem versus meridiem extenditur ad quercum, dividens metam cum Meridiad, quo erecta meta protenditur ad lapidem, qui dividit metam Bratogne et supradicti Bogedan. Item prima meta predii, quod *Ugra* dicitur est fluvius Sepnica, qui dividit metam canonicorum; hinc dirigitur versus occidentem ad quercum, quo renovatur meta de cespitibus; illinc procedit ad rivum fluentem de fonte Lutaz, quo iterum stat meta terrestris iuxta pirum, que dividit metam Bolezod; inde protenditur ad montem Mescho, ubi stat meta iuxta arborem sorbe signatam; inde vero ad montem, ubi stat quercus signata et meta de cespitibus, que dividit metam cum Murgico; hinc ad predictum fluvium Sepnica, quo stat meta ad arborem nucis; hinc ad pirum; illinc ad verticem montis et metam de cespitibus, iuxta quam est vinea versus meridiem; hinc dirigitur per vallem ad viam, ubi meta erecta est ad pirum; deinde ad populum, que est iuxta portum Lixeu rivi, ibi est meta de cespitibus, que dividit terram Mical; rivus idem fluit ad domum Zuvisclau, ibi transiens rivum tendit ad verticem montis, ubi renovata est meta iuxta quercum signatam; inde tendit ad locum, qui vocatur Lisina, qui dividit metam Petri filii Tance; hinc per silvam ad magnam stratam, ubi est quercus signata et meta de terra; hinc per magnam stratam usque ad predictum fluvium Sepnice, ubi est predium canonicorum. Item de villa *Camenic* prima meta est iuxta rivum Bogaxaum in fago, ubi etiam erecta est meta de terra; hinc tendit versus occidentem per magnam viam ad quercum signatam, ubi renovata est meta; inde transiens per semitam, signatis diversis arboribus et truncis, transit rivum Camenni, ubi est meta de terra dividens terram Tosimer; inde tendit ad verticem montis, ubi est meta renovata dividens terram Kineginci; inde versus meridiem sunt plurime met
iam dictum rivum Bogozaum, ubi est meta terrea
terram de Sillau; hinc tendit versus orientem
vum et magnam silvam usque ad magnam
modum crucis disposita, ubi meta reno

ram Bartholomei Comitis; inde per magnam viam super montem ad quercum, ubi est meta terrea dividens terram Bogedan; deinde versus septentrionem per eandem viam ad viam, que est in modum crucis, ubi est meta cespitibus facta, que dividit terram Ysani; hinc dirigitur versus occidentem ad rivum, qui dicitur Clenounic, ubi est quercus signata; hinc ad arborem sorbarum, ubi renovata est meta cespitibus, dividens terram Soulad; hinc ad dictum rivum Bogoxaum, ubi est predicta fagus. Item in *Garaustino* prima meta est iuxta magnam viam levatam', que dividit terram Stane; inde tendit ad Plituzan rivum supra pontem versus meridiem; deinde super eandem levatam viam ad villam Suetesclavo; de qua tendit ad viam, que est in modum crucis, ubi est meta terrea dividens terram Sargas; hinc extenditur in vallem ad fagum signatam, ubi renovata est meta terrea dividens terram Vogriza; deinde usque ad silvam, ubi renovata est terrea meta; hinc transit silvam per semitam ad flumen Bensiza, dividens metam Hualimer; hinc tendit ad vadum Plituize dictum Prodni, hinc ad villam Hospitalariorum, ubi renovata est meta terrea; hinc extenditur ad metam predicti Stanie. Item in *Camarniza* prima meta est terrea versus occidentem, ubi est populus signata; inde tendit versus septentrionem ad arborem cerasorum signatam, ubi est meta terrea; hinc tendit per multas metas ad rivum, qui dicitur Semerdeia, ubi est pirus signata et meta terrea, dividens terram Tolimeri. Deinde predictus rivus fluit versus orientem, tendens ad metam magnam Rodoni Episcopi, que dividit metam Farcasii et Andree; inde extenditur versus meridiem, ad montem usque ad fagum signatam; deinde ad tiliam signatam; hinc tendit per viam ad rivum, qui dicitur Motilniza, ubi sunt arbores signate, hinc extenditur ad magnam stratam. Item prima meta in *Sdelia* est iuxta rivum, dividens terram Templariorum, unde procedit versus orientem per viam ad montem, ubi est tilia signata, que dividit terram Tomad; deinde versus meridiem ad fagum signatam, ubi est meta terrea; hinc ad vallem, ubi est fagus signata; deinde ad rivum qui influit rivum Hausta, qui dividit metam Cerneglau. Hinc transit rivum per magnam viam per metas ad pontem prenominati Zdelia; hinc transit pontem versus occidentem ad montem usque ad fagum signatam, que

dividit terram Petri filii Slon; hinc tendit per vallem ad iam dictum rivum Sdelia. Item prima meta in *Dembro* incipit ad rivum Clogonizan iuxta pontem Prodani Episcopi versus occidentem dividens terram Bele Ducis; hinc tendit ad meridiem ad aquam nominatam Sernes, que dividit terram Johannis, ubi transitur rivus, qui vocatur Canizica, qui dividit terram Keneginci; inde ad locum dictum Prelesia, ubi sunt signa antiqua in quercu et alia signa renovata, que dividunt metam Isani; inde ad tiliam signatam, ubi erecta est meta terrea; hinc ad rivum, qui nominatur Preteca, et dividit terram cum subulcis Regis; hinc tendit ad locum Lupoglau nomine, qui dividit terram filiorum Semerce; hinc per magnam viam ad rivum Zelina, qui fluens iungit se rivo nominato Cernez, qui dividit terram Macharii Comitis et influit fluvium Cesma; hinc procedit secus ripam iam dicti Cesme versus septemtrionem ad locum ubi rivus Velica iungit se iam dicte Cesme, et rivus Velica dividit terram Simnigiensem; de Velica proceditur ad rivum Cognici; inde ad fontem, ad quem studens (igy) videlicet stat arbor pomorum; hinc itur per semitam ad geminas quercus decisas quidem, sed signorum vestigia adhuc continentes; deinde proceditur ad rivum Cirquem, iuxta pontem cuius est tilia signata; hinc ad rivum Sigleni, qui influit rivum Xabiniza, quo est fagus signata; hinc tendit ad magnam viam ad metam Prodani Episcopi; hinc ad torrentem fluentem; inde ad pirum signatam, iuxta eandem est fagus signata; hinc itur per montem ad rivum Lubenizam; inde transitur ad rivum Salceniza, iuxta cuius ripam tendit ad magnam viam, iuxta quam est fagus signata et rivus Glogóniza fluit versus occidentem ad predictum pontem. Item in *Gorra* apud Sanctum Clementem prima meta est iuxta villam Orcpoch rivus Lesconz, qui influit rivum Petrina, a quo tendit ad portum Zebedei, a quo tendit ad montem Gradez; deinde ad arborem castaneam, quo stat meta terrea, a qua tendit versus meridiem, ubi est meta Sancti Ladizlai Regis, ubi erecta est meta, a qua tendit ad magnam fossam, inde tendit ad rivum Poniqui; hinc ad montem ad salicem iuxta viam; hinc ad vallem, ubi est fons magna (igy); inde per vallem ad rivum Cremnitez; inde ad magnam stratam in monte, a qua tevum predictum Lescones. Item iuxta Oderam prin

rivus Doben; hinc tendit ad quercum Citei, que dividit metam Joan; hinc ad pirum; de piro ad ulmum, quo stat meta terrea; hinc tendit ad metam lapideam; hinc ad arborem castaneam, a qua procedit ad tiliam iunctam quercui; hinc ad arborem ab incolis nominatum ursum; inde ad quercum, sub umbra cuius transeuntes quiescunt; hinc ad flumen Culpa, quod fluit versus meridiem ad rivum, qui dicitur parva Mesniza; hinc ad sepulchrum Seledini; hinc ad paludem Pisciscinam; hinc ad locum Preidaca; unde dirigitur versus orientem descendens ad rivum Cepniza; hinc ad quercum Dobrodoeb; hinc ad populum stantem iuxta Sawam, quo transitur Sawa et tendit ad mortuam Odram, que dividit terram cum Machario Comite. Item in villa *Potogoria* prima meta est iuxta fluvium Volaula dividens metam cum Lada; hinc tendit versus orientem ad montem, ubi est quercus, ubi renovata est meta; hinc per vallem ad rivum Locauch, ubi renovata est meta, et fluens versus meridiem dividit metam cum Stephano Comite; hinc ad metam Sculis, ubi renovata est meta in quercu; hinc versus occasnm transit rivum Volausam, renovata est meta cespitibus, ubi est salix; hinc tendit ad montem Istenec, ubi erecta est meta terrea, dividens metam Wlc, inde tendit versus occasum per viam ad pontem Tolomas, qui est in fluvio Suibini; hinc versus septemtrionem tendit in montem, ubi est meta predicti Lada in quercu; hinc versus orientem ad quercum ad vineam Hclapogna, qui est decimator Episcopi; de qua tendit ad rivum Heuni, qui iungitur predicto rivo Volaule. Item in *Dusa* prima meta est locus, qui nominatur Urtuca; hinc tendit versus orientem ad Obres; hinc ad quercum signatam que dividit terram Talimen; hinc versus meridiem ad locum qui dicitur Macra, ubi est meta dividens metam terream Zulung; hinc ad locum, qui dicitur Boga Toufeu; hinc versus occidentem ad metam terream, que est inter ecclesiam Sancti Jacobi et Sancti Stephani; hinc ad quercum signatam et metam terream, que dividit terram Radozlau; hinc versus septemtrionem ad metam terream, ubi est quercus signata dividens terram Petri filii Tatar; hinc revertitur ad primam metam Urcuta dividens terram Hensa. Item in *Gasca* prima meta est de terra, in qua est tylia, iuxta quam est quercus; hinc ad rivum Bresniza; hinc ad rivum Jagen, qui iungitur

dicto rivo Bresniza; hinc tendit versus septemtrionem ad metam terream, ubi est quercus signata; hinc extenditur per campum, ubi sunt mete de terra usque ad piscinam, que dicitur Gasca, dividens terram de Wefer; hinc transit per dictam Gascam ad populum signatam, ubi est meta terrea et quercus signata; hinc tendit per viam, iuxta quam sunt mete terree ad pirum signatam; hinc ad arbores signatas et metas iuxta villam ad paludem Sered, qui versus occidentem influit rivum Zomou, qui fluit usque ad portum Loiriu, ubi est meta terrea dividens terram Pousa; hinc ad pirum signatam, deinde per silvam in longum ad predictam tiliam, que dividit terram Nycolai. Item in *Wasca* prima meta est Drawa tendens versus meridiem ad fraxinum signatam; hinc ad quercum signatam, deinde ad finem silve Lounuc, ubi est quercus signata; hinc per silvam ad magnam stratam tendit versus orientem ad quercum signatam, que dividit terram civilium Albensium, hinc versus meridiem ad quercum signatam iuxta paludem; deinde ad erectam metam, in qua est quercus dividens terram Thome; inde ad metam terream; hinc ad colliculum, in quo est meta terrea; hinc ad rivum Zagavica, qui fluens versus orientem dividit terram cum sorore Marc; inde tendit per semitam, iuxta quam sunt arbores signate usque ad sepulturas Sclavorum; inde per silvam ad rivum Lesenica, qui dividit terram Thome; hinc fluit versus orientem ad metam terream, que dividit terram cum filiis Endus; hinc extenditur versus septemtrionem ad magnam viam, ubi est meta de terra; hinc per eandem viam extenditur ad semitam terream; hinc per silvam ad viam, iuxta quam sunt arbores signate, que tendit ad stratam, iuxta quam sunt mete terree, in quibus sunt arbores, qui dividunt terram Benedicti; hinc transit stratam, que dicitur Wersemort usque ad Drawam, ubi sunt mete de terra et arbores signate, que dividunt terram filiorum Endus. Item in *Wirtus* prima meta est terrea dividens terram Quirtus, que est sacerdotis Mozou; hinc tendit versus septemtrionem per multas metas ad magnam metam, que dividit terram carpentariorum civilium; hinc
multas metas versus orientem ad rivum Sud
Comitis, ubi est meta terrea, que dicitur
giensis; hinc ad metam, qui dicitur

hinc per medium vallis ad nemus Abbatis, ubi est meta de terra, cuius vallis pars occidentalis est Episcopi; hinc ad metam, que dividit terram Beu; inde ad metam, que dividit terram Brenc; inde ad rivum Toutfich; hinc ad iam dictam metam, que dividit terram Quirtus. Item terra *Cesma*, donationis videlicet gloriosi Regis Ladislay, prima meta est pons Regis Colomani, secus quem nomen Episcopi Prodani arboribus inscribitur; hinc via dicti Regis dirigitur super magnum montem ad puteum eiusdem, a quo rofur (?); hinc ad montem Situa; hinc ad fluvium Dobouc; deinde Bela Blata; hinc ad fluvium Pritisca, qui influit fluvium Cesma. Populus vero in terra Cesma constitutus ad instar Dumbrogensis; imo omnium Zagrabiensi Ecclesie attinentium in marturinarum collecta, annone pensione, hospitii debito, imo universaliter et in iudiciis non Bano vel cuiquam alteri, sed soli Episcopo respondeat. Item ville *Zelina* prima meta inchoat versus septemtrionem iuxta puteum, quo protenditur per medium vallis usque ad magnam viam dividentem terram Beraszlai, et tendit ad ecclesiam Sancti Johannis; hinc ad arborem signatam, que dividit terram Fugerini; hinc reflectitur versus occasum ad pontem Wratislai de Lomi, sub quo ponte currit fluvius Zelina; hinc itur ad magnum montem usque ad metam Regemani; illinc ad iamdictum puteum terminatur. Item inter alia dedimus Ecclesie, de qua loquimur Cachiianichsawa (?) sitam perpetuo possidendam. Sancimus autem incolumi statu volentes in posterum perdurari, ut de marturinis nostris seu proventibus, qui loco marturinarum exolvuntur, et de portis, qui supra civiles imo universos in Episcopatu Zagrabiensi commorantes colliguntur, eiusdem loci Episcopus decimas sine alicuius contradiccione percipiat integraliter. Ut igitur istarum rerum veritas indissolubili statu duret in posterum, presentem paginam in nostre confirmationis et donationis ex parte (?) argumentum denotatam sigilli nostri caractere fecimus communiri. Datum per manum Desiderii aule Regie Cancellarii et Scybiniensis Prepositi anno Dominice Incarnationis millesimo ducentesimo primo. Venerabili Job Strigoniensi Archiepiscopo existente stb. (mint Fejérnél:)

Tenor quidem privilegii Andree Ducis Dalmatie, Croatie et Culme talis est:

In nomine Sancte Trinitatis et Individue Unitatis, Andreas Dei gratia Dalmatie, Croachie, Culmeque Dux in perpetuum. Juris ratio videtur consulere omnium pie petentium vota animo sedulo attentisque auribus debere admitti. Verum earum precum certior specialiorque debet esse receptio, quas persone venerabiles, et cause, pro quibus fiunt, faciunt esse commendabiles. Dignum est enim et rationi consentaneum, ut in remedium et salutem transeat animarum indubitanter, quicquid Deo datur vel dicatur Ecclesiis. Nos igitur Dominice devotionis consideratione commoti ad fratris nostri domini Henrici Illustrissimi Ungarorum Regis admonitionem et iustam petitionem atque pias preces venerabilis sacerdotis Dei, Dominici videlicet Zagrabiensis Episcopi dedimus insulam, que vocatur Kaginis Zagrabiensi Ecclesie omni concussione et contradictione remota, perpetuo possidendam; contentam vero hiis terminis et metis. Ab oriente, ubi Sawa fluvius in duas distinctiones se dividit, prime mete signum occurrit videntibus in arbore populea; altera vero meta protenditur ad meridialem plagam iuxta Sawam, ubi arbor nucifera signum gestat evidens factum cespitibus; ibi dividitur meta Chrachuna; inde protenditur contra occidentem iuxta predictum fluvium ad rivum, qui vocatur Seregna; ibi vero predictus rivus intrat Sawam, ubi quercus est index mete; rivus iste dividit metam a filiis Zela. Idem vero rivulus versus occidentem exit de Sawa, ibique signum mete est positum in ulmo; inde vero protenditur ad septemtrionalem plagam usque ad maiorem distinctionem predicti fluvii, ubi etiam in arbore populea signum mete apparet. Verum Sawa fluvius dividit omnes metas a filiis Zessa. Sed quoniam memorie novercatur oblivio, oblivionis enim ortus est memorie defectus, huius nostri facti seriem scripto commendare iussimus. Ut autem firmius robur obtineat, sigilli nostri impressione communivimus. Anno Dominice Incarnationis MCCI. Regnante gloriosissimo fratre nostro Rege Henrico. Testes autem huius rei sunt jobagiones nostri, quorum nomina hec sunt: Mog Comes, Nycolaus Comes, Martinus Comes, Ata Comes, Oresen Comes; Crasus vero Comes est pristaldus eiusdem Regis. Datum per manus Jacobi Prepositi magistri nostri et Cancellarii.

Tenor insuper privilegii Andree Regis Ungarie aurea bulla muniti talis est:

In nomine Sancte Trinitatis stb.

(Következik II. Endre király 1217-ki privilegiuma, mely olvasható Fejérnél, Cod. Dipl. III. k. 1. r. 210. l.)

Tenor denique privilegii Bele Regis primogeniti Regis Ungarie et Ducis totius Sclavonie:

Omnibus ad quos presentes littere pervenerint salutem in Domino. Regie Maiestatis Celsitudo tam providam debet habere circumspectionem, ut quanto quis ad supportanda Regis negotia officiosior occurrit, et in gerendis rebus se reddit promptiorem, tanto propensius dignis meritorum premiis remunerandus censeatur. Quapropter universis notum fieri volumus, quod dilectissimo et fideli nostro Stephano Sancte Zagrabiensis Ecclesie venerabili Episcopo, cuius discretione procurante pre ceteris Regni primatibus discordia inter patrem nostrum et nos olim exorta, et ad inextimabile Regni detrimentum subcrescens est ad concordiam revocata, et universa gens variis perturbationum procellis fluctuans in pace collocata, terram Pzer de castro Zagrabiensi exceptam, licet respectu servitiorum suorum minimam et meritis inequalem, sibi et sue posteritati certis metis assignatam contulimus iure hereditario in perpetuum possidendam. Incipit autem prima meta supradicte terre, que est meta terrea, et dividit eandem terram de terra filii Petri Gurc, que tendit versus occidentem super montem usque ad quandam pomum, sub qua meta est terrea; inde procedendo parum sub quadam ylice est meta erecta de terra; inde tendit per metas in arbore cruce signatas, et in eodem monte superius est meta terrea, que dividit terram populorum castri; inde tendit per metas ad arbores crucesignatas; inde vadit ad magnam viam, iuxta quam est meta terrea, de qua declinat versus septemtrionalem partem; item eundo iuxta eandem viam a capite eiusdem vie vadit super verticem montis cuiusdam, in quo est meta; item inter verticem eiusdem montis et alterius montis est vallis quedam, que licet sit pastus ferarum, tamen est meta; deinde tendit ad arbores crucesignatas usque ad summitatem montis, et ibi est meta de terra erecta sub quadam arbore, que vulgariter dicitur curtafa; et inde descendit per

arbores crucesignatas usque ad fluvium Bistrica, ibi est meta de terra erecta; et inde graditur inferius ad fluvium Breszonica, ubi uterque fluvius in unum conveniunt, et ibi est meta erecta de terra; de qua Breszonica vadit superius ad magnam viam, iuxta quam viam est meta in capite eiusdem fluvii de terra erecta; inde tendit versus meridiem per magnam viam usque ad locum, qui vocatur Predolia, ubi est meta de terra erecta; inde per eandem viam tendit usque ad metas, que tribus locis lapidibus sunt erecte; et inde descendit inferius usque ad terminum et fines terre Zeline, ubi sunt due mete de terra prope Sanctum Johannem, ubi conterminatur terre predicte proprie Episcopi. Ut igitur hec nostra donacio perpetue firmitatis robur obtineat, sigilli nostri impressione fecimus communiri. Presentibus jobationibus nostris Jula Palatino et Brudruwiensi Comite, Petro de Craponen (?) Scresmeris (?) de Zala, Cosma de Volco Comitibus, Woiwoda Camerario. Pristaldus terram assignans et metas erigens fuit Bissenus de Hotowon nomine Kochobur. Datum per manus magistri Heymonis nostri Cancellarii anno Dominice Incarnationis MCCXXII.

Nulli ergo etc. nostre confirmationis infringere etc. Si quis autem etc. Datum Anagnie VI. Kal. Idus Julii, Pontificatus nostri anno primo.

(IX. Gergely pápa Regestáiból, Theiner id m. 79. l.)

140.

IX. Gergely pápa a zágrábi püspök számára szent László királynak 1134. bíróilag oda ítélt alapítványát erősíti meg. 1227.

Gregorius Episcopus etc. venerabili fratri . . . Episcopo Zagabriensi salutem etc. Cum a nobis petitur etc. Te sane, venerabilis in Christo frater . . . Episcope, exponente didicimus, quod clare memorie Ladisclavus Rex Ungarie populum de Dumbroa cum terra et silva Zagabriensi Ecclesie contulit intuitu pietatis; sed cum eadem silva fuisset per quondam Sudenem Ecclesie predicte subtracta, bone memorie F(elicianus) Strigoniensis Archiepiscopus causa sibi super hoc Regia auctoritate commissa, eidem Ecclesie per diffinitivam sententiam silvam restituit memoratam. Super qua processu temporis Adilbreth frater Kaladini Comitis Sumigiensis Comes, et quidam alii moverunt contra predictam Ecclesiam coram prefato Archiepiscopo questionem, qui cognitis cause meritis diffinitivam pro predicta Ecclesia sententiam promulgavit. Nos ergo tuis iustis precibus inclinati predicta, sicut eadem Ecclesia iuste possidet et quiete, ac dictas sententias, sicut sunt iuste, nec legitima provocatione suspense, ac in privilegio confecto exinde continetur, auctoritate Apostolica confirmamus et presentis scripti patrocinio communimus. Ad maiorem autem cautelam tenorem ipsius privilegii de verbo ad verbum presentibus duximus inserendum. Qui est talis:

In nomine Patris stb.

(Az okmány olvasható Fejérnél, Cod. Dipl. I. köt. 484. l., hol mindazáltal a hibásan kitett 1123. évszám 1134-re igazítandó.)

Nulli ergo etc. nostre confirmationis infringere etc. Si quis autem etc. Datum Anagnie XV. kal. Augusti, (Pontificatus nostri) anno primo.

(IX. Gergely pápa Regestáiból Theiner id. m. 85. l.)

141.

IX. Gergely pápa a pannonhalmi szent-márloni apátság és a székesfehérvári káptalan közt a somogymegyei tizedek peres ügyében intézkedik. 1227.

Gregorius Episcopus seruus seruorum Dei, venerabilibus fratribus . . . Waciensi et . . . Nitriensi Episcopis, et dilecto filio . . . Abbati Waradiensi Quinqueecclesiensis Diocesis, salutem, et Apostolicam benedictionem. Dilecti filii . . . Abbas et Conuentus Sancti Martini de Pannonia sua nobis insinuatione monstrarunt, quod cum causam, que inter ipsos ex parte una, et . . . Prepositum et Canonicos Albenses Diocesis Vesprimiensis ex altera super quibusdam decimis et rebus aliis uertitur, bone memorie H(onorius) Papa predecessor noster olim uobis duxerit committendam, et processum fuerit in negotio coram uobis, tandem de assensu uestro in venerabilem fratrem nostrum . . . . Archiepiscopum Strigoniensem tunc Vesprimiensem Episcopum et eius collegas sic exstitit sub certa pena a partibus compromissum, ut si alterutra partium nollet arbitrium observare, ipsa soluente penam procederetur in figura iudicii super negotio principali; et licet iidem arbitri ad arbitrandum processerint, et arbitrio ipsorum non fuerit per annum et amplius contradictum, illud tamen obseruare pars adversa recusat. Quare postularunt a nobis, ut iuxta formam compromissi, si predicti Prepositus et Canonici soluere penam, quam arbitrio parere maluerint, procedi per uos in negotio mandaremus. Quocirca discretioni uestre per Apostolica scripta mandamus, quatinus dictos Prepositum et Canonicos ad obseruationem arbitrii per penam in compromisso expressam, sicut est equum, appellatione remota
tis. Quod si maluerint penam persoluere, quam
lato parere, in causa ipsa iuxta priorum conti
rum seruato priori processu iudicii rati
iuslibet contradictionis et appellati
tes, infra annum ad nos remittatis e

ctam, prefigendo partibus terminum peremptorium, quo cum omnibus munimentis et rationibus suis per se uel procuratores idoneos compareant coram nobis iustam auctore Domino sententiam recepture. Quidquid autem super hoc feceritis, per uestras nobis litteras intimetis. Quodsi non omnes hijs exequendis potueritis interesse, duo uestrum ea nichilominus exequantur. Datum Anagnie XIII. kal. Septembris, Pontificatus nostri anno primo.

(Eredetie a szentmártoni főapátság levéltárában).

142.

IX. Gergely pápa a pannonhalmi szent-mártoni apátság és Demeter gróf közti, a németujvári kolostor jogaira vonatkozó peres ügyben intézkedik. 1227.

Gregorius Episcopus seruus seruorum Dei, venerabilibus fratribus . . . Geuriensi, et . . . Nitriensi Episcopis, et dilecto filio . . . . Preposito Geuriensi, salutem et Apostolicam benedictionem. Dilecti filii . . . . Abbas et Conuentus Sancti Martini de Pannonia sua nobis insinuatione monstrarunt, quod cum causa, que inter ipsos ex parte una, et nobilem uirum Demetrium Comitem Geuriensis Diocesis ex altera super Monasterio Sancte Marie de monte Guizin, et eius possessionibus, ac insula Obda uertitur, fuisset olim venerabili fratri nostro . . . . Waciensi Episcopo et suis coniudicibus ab Apostolica Sede commissa, quia dictus Demetrius citatus pluries peremptorie comparere contumaciter recusauit, iidem iudices ad predictorum Abbatis et Conuentus instantiam receperunt testes senes et ualetudinarios ac alios, de quorum diuturna absentia timebatur, et existente adhuc parte contraria contumace ipsos in rerum petitarum possessionem induci cause custodie decreuerunt. Quia uero prefati Abbas et Conuentus nobis humiliter supplicarunt, ut cum annus a tempore, quando

fuit adiudicata possessio, sit elapsus, parte altera in sua contumacia persistente, ipsos ueros possessores constitui mandaremus. Quocirca discretioni vestre per Apostolica scripta mandamus, quatinus si vobis constiterit de premissis, memoratos Abbatem et Conuentum in possessionem rerum petitarum inducere, ac inductos defendere procuretis, contradictores per censuram ecclesiasticam appellatione postposita compescendo. Quicquid autem super hiis feceritis per uestras nobis litteras exponatis. Quod si non omnes hijs exequendis potueritis interesse, duo uestrum ea nichilominus exequantur. Datum Anagnie XII. kal. Septembris, Pontificatus nostri anno primo.

(Eredetie a szent-mártoni főapátság levéltárában.)

143.

IX. Gergely pápa biztosítja a pannonhalmi szent-mártoni apátságot, hogy a zágrábi püspök privilegiumainak pápai megerősítése jogainak semmi sértését nem foglalja magában. 1227.

Gregorius Episcopus seruus seruorum Dei, dilectis filiis . . . Abbati et Conuentui Sancti Martini de Pannonia salutem et Apostolicam benedictionem. Cum quedam priuilegia Regum et Principum Vngarie Zagrabiensi Ecclesie duxerimus confirmanda, sicut ex litteris nostre confirmationis apparet, nos ita predicte Ecclesie uolentes consulere, ut uestrum Monasterium exinde non ledatur, uolumus ut per confirmationem huiusmodi nullum predicto Monasterio preiudicium generetur, uobis ad cautelam presentes litteras concedentes. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostre concessionis infringere, uel ei ausu temerario contraire. Siquis autem hoc attemptare presumpserit indignationem Omnipotentis Dei, et Beatorum Petri et Pauli Apostolorum eius se nouerit incursurum. Datum Anagnie V. kal. Septembris, Pontificatus nostri anno primo.

(Eredetie a szent-mártoni főapátság levél

144.

IX. Gergely pápa az esztergami érsek és a pannonhalmi apát közti egyenetlenségek ügyében intézkedik. 1227.

Gregorius Episcopus seruus seruorum Dei venerabili fratri . . . Episcopo et dilectis filiis . . . Preposito, et . . . Cantori Georiensi, salutem et Apostolicam benedictionem. Dilecti filii . . . Abbas et Conuentus Sancti Martini in Pannonia sua nobis insinuatione monstrarunt, quod cum venerabilis frater noster . . . . Archiepiscopus Srigoniensis tunc Vesprimiensis Episcopus quandam eorum capellam cum suis hedificiis incendi fecerit, et monachos existentes ibidem bonis omnibus spoliari, et cum super hoc ad venerabilem fratrem nostrum... Colocensem Archiepiscopum et suos collegas Apostolicas litteras impetrassent, dictus Strigoniensis Sedem Apostolicam appellasset, sed appellationem suam non est infra tempus legitimum prosecutus. Ideoque discretioni vestre per Apostolica scripta mandamus, quatenus si est ita, negotium ad priores iudices remittatis; alioquin supersedentes eidem, condempnetis in expensis legitimis impetrantes. Quod si non omnes hijs exequendis poteritis interesse, tu frater Episcope cum eorum altero ea nichilominus exequaris. Datum Anagnie XVII. kal. Octobris, Pontificatus nostri anno primo.

(Eredetie a szent-mártoni főapátság levéltárában).

145.

IX. Gergely ismét erősíti meg Urias pannonhalmi szent-mártoni apátnak az apátság jószágaira vonatkozó intézkedéseit. 1227.

Gregorius Episcopus seruus seruorum Dei dilecto filio... Abbati Sancti Martini de Pannonia salutem et Apostolicam benedictionem. In nostra proposuisti nuper presentia constitutus, quod preter sollicitudinem, quam impendisse te asseris in edificiis Monasterii tui, et officinalium domorum suarumque combusta et destructa fuisse dicebas, circa ipsius Monasterij possessiones augendas, recuperando que de bonis suis alienata erant ab ipso, conseruandas libertates et immunitates eiusdem, ac utilitates suas alias promouendas, diligens studium impendisti. Acquisisse namque te dicis ipsi Monasterio plures villas; Moluam uidelicet, et duas que clericorum dicuntur, et Sataram, ac eam que Noua dicitur, et de Odwori, de Precha, de Sancta Cruce, de Elbeu, de Sceuleus, de Sochrou, de Catl, de Petend cum terris, de Barsunus, et de Winar, nec non predia de Nema, de Assuanteu, cum molendinis de Sichou et Gamas, et Higmogos, et in silua Seliz. Recuperasti etiam, sicut te referente accepimus, decimas quasdam a Simigiensi Ecclesia, Templariis, et Hospitalariis, ac villis suis, et Albensibus Canonicis in Simigiensi Comitatu existentibus, atque Latinis Albensibus, populis Vesprimiensis Episcopi, et etiam a Bissenis. Et quia in acquirendis et recuperandis predictis aliquamdiu conuerteras redditus predii de Kanesa, de piscina Miraceh', de Batha, de Budug, de piscatoribus de Sala ad mensam fratrum tuorum spectantes, ipsos mense restituisti eidem, et eis redditus de Sala, de quinque uillis, de tributis, de decimis, de prediis suis, et de ecclesia cum omnibus suis appendiciis adiunxisti prouentibus Ecclesiarum Sancte Marie, Sancti Wilibaldi, Sancti Martini de Pannonia, et Sancti Martini de Keurishig, de Tepey, et Sancti Ladislai de Seliz ac Omnium Sanctorum de Temerd, luminaribus tui Monasterii deputatis. Nos ergo tuis supplicis edi-

ctas villas, terras, predia, molendina, et decimas eidem Monasterio, sicut ea iuste possidet et quiete, nec non quod a te prouide ac canonice factum est circa redditus et prouentus mense predicte, ac luminaribus assignatos auctoritate Apostolica confirmamus, et presentis scripti patrocinio communimus. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostre confirmationis infringere, uel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attemptare presumpserit, indignationem Omnipotentis Dei, et Beatorum Petri et Pauli Apostolorum eius se nouerit incursurum. Datum Anagnie XVI. kal. Octobris, Pontificatus nostri anno primo.

(Eredetie a szent-mártoni főapátság levéltárában.)

146.

II. Endre király Ugrin kalocsai érseknek a pannonhegyi szent-mártoni és a száva-szentdemeteri apátok közti Mirot nevü halasra vonatkozó itéletét erösíti meg. 1228.

Andreas Dei gracia Hungarie, Dalmatie, Croatie, Rame, Seruie, Galitie, Lodomerieque Rex inperpetuum omnibus presens scriptum inspecturis salutem et graciam. Cum ea, que deliberacione bonorum legitime disponuntur posterorum commendanda noticie rata semper et inconcussa permanere debeant, ad Regie Maiestatis excellenciam precipue pertinet, ut que Regum auctoritate seu donacione in ampliandis locis ad Dei cultum dedicatis pertractantur, standi uigorem in perpetuum sorciantur. Hac siquidem et nos animaduersione moniti ad peticionem fidelium nostrorum, Vrie Abbatis et Conuentus Sancti Martini annuimus, ut dilectum nostrum Cancellarium Bulsu, Prepositum Geuriensem ad ipsorum monasterium dirigeremus, qui litteras venerabilis patris Vgrini Colochensis Archiepiscopi super piscina Miroht eisdem indultas fideliter inspiceret, et de uerbo ad uerbum nostre pagine annotaret, et nobis fideliter renunciaret. Cui fidem adhibentes a que dictus Archiepiscopus diffinierat, ne aliquando super

hijs inuida quippiam subprimere posset obliuio, et de nouo lites insurgerent, auctoritate litterarum et sigilli munimine fecimus roborari. Quarum tenor talis est:

V(grinus) diuina miseracione Colochensis Archiepiscopus vniuersis Christi fidelibus salutem et sincere caritatis affectum in Domino. Delegatam a domino Rege causam suscepimus cognoscendam inter Abbatem Sancti Martini de Pannonia et Abbatem Sancti Demetrii de Sirmia super quadam piscina sita iuxta Knesa, que vulgariter Miruht nominatur. Cum itaque uentum esset ad processum negocii dictus Abbas de Pannonia piscacionem in piscina memorata uiolenter esse factam a jobagionibus Abbatis Sancti Demetrii ad dampnum marcarum XVI testimonio prouincialium comprobauit, asseuerans firmiter per autenticum Sancti Ladizlai se debito probaturum, quod piscina memorata supra semper ad monasterium Sancti Martiui pertineret; Abbate tamen Sancti Demetrii suisque populis reclamantibus et dicentibus, quod eandem piscinam esse sue ius Ecclesie priuilegio, quod haberent apud Episcopum Quinqueecclesiensem et Comitem Cletum, comprobarent. Statuto uero termino et diu protelato, cum sepe dictus Abbas de Pannonia exemplar sui priuilegii presentaret, paratus eciam autenticum presentare; altera parte nullo innitente instrumento, de misericordia que super exaltat iudicio, distulimus uenturum Pascha domino Abbati Sancti Demetrii approbandum (ad probandum) suum ius et presentandum sua priuilegia terminum prefigentes; piscinam tamen et eius usum usque illud tempus apud Abbatem Sancti Martini sine contradiccione reliquentes. Hoc addito, quod dictus Abbas Sancti Demetrii et eius populi dampnum marcarum XVI Abbati Sancti Martini de Pannonia, et nobis iudicium persoluerent incunctanter, et in Pascha dato sibi termino cum suis priuilegiis ad nos accederent responsuri. Que priuilegia, si tunc presentare non ualerent, de cetero piscina sepe memorata in ius Abbatis Sancti Martini de Pannonia deuolueretur in perpetuum Datum anno uerbi incarnati M°.CC°.XX°.VIII°.

(Eredetie a szent-mártoni főapátság le

147.

II. Endre király a templomosok rendét Kon helységgel adományozza meg. 1228.

In nomine Sancte Trinitatis et Indiuidue Unitatis. Andreas Dei gracia Hungarie, Dalmacie, Croacie, Rame, Seruie, Gallicie, Lodomerieque Rex in perpetuum. Quanto in sublimiore dignitatis culmine per Divine dispensacionis providenciam sumus constituti, tanto propensiori sollicitudine iure erga plurima intendere tenemur; maxime Ecclesiarum Dei pie querulancium necessitatibus subuenire. Ea igitur animadversione salubriter inducti universis Sancte Matris Ecclesie filiis, presentibus ac posteris, volumus fieri manifestum: quod nos pro salute ex remedio anime nostre villam Conu (Kon), quondam Petri filii Endre sine herede defuncti ad manus Regias devolutam cum omnibus suis pertinenciis et libertinis sub ea condicione vel forma, qua idem Petrus prius possidebat, Sancte Domui Milicie Templi liberaliter contulimus libere et pacifice possidendam, eidem per fidelem hominem nostrum Donatum Comitem de generacione Theth Regia authoritate assignari faciendam. Cuius prima meta est versus occidentem in principio piscine de Gach; deinde vadit versus septemtrionem ad pratum de Hamer, ubi est secunda meta terrea; deinde tendit versus orientem ad pratum quod Saharreth (Sárrét) dicitur, ubi est tercia meta; exinde progreditur versus eandem partem ad viuarium, quod vulgo Donathawa (Dunatava) dicitur, ibique est quarta meta; deinde progreditur ad viam per quam tenditur de Conu ad Marchyta, et in eadem via est meta quinta; exinde vero progreditur ad terram que Thelky nominatur; abhinc proceditur ad piscinam de Conu, que Coneweyzy (Konvize) nominatur, et ibi est meta; deinde vadit ad locum, qui Czehenyes vocatur, et ibi est meta; abhinc vadit ad rivulum, qui Fergesher (Fergesér) dicitur, et idem rivulus est meta terre de Conu; deinde vadit ad locum, qui Halasthow nuncupatur, et idem locus est

meta eiusdem terre; abhinc tendit ad Laaz, et ibi quoddam fossatum est meta; deinde progreditur ad rivulum, qui Compw dicitur, et ibi est meta idem rivulus. Item vadit versus orientem ad piscinam Jakow, que vulgo Jakoweize (vize) nuncupatur, et eadem piscina est meta; deinde progreditur ad dexteram partem versus meridiem ad aquam que dicitur Syvhere, que dividit terram Templi et terram Georgij; abhinc vadit versus eandem plagam ad caput cuiusdem lacus, qui Nultoffij nominatur; deinde progreditur versus occidentem ad terram, que dicitur Bard, et ibi est meta, et eadem meta dividit terram Templi et terram Georgij; deinde vadit ad quandam arborem, que Kalandafyze nuncupatur; abhinc progreditur ad locum qui Lechehery nominatur, et idem locus est meta terre Templi; abhinc vadit ad Gyznoouuel, et ibi est meta terrea, que dividit terram Templi et terram de Bagyuk; abhinc vero progreditur ad locum, qui dicitur Caucat; deinde proceditur ad locum, qui Weyzer dicitur[1], et ibi est meta terrea; et inde revertitur ad prenominatam metam, et sic mete Templi de Conu terminantur. Nomina autem libertinorum in eadem villa Conu commorancium sunt hec: Buhta cum duobus filijs, Vrka cum tribus filijs, Eguethew cum filio suo et nepote, Hareghwes cum tribus filijs, Buth cum duobus filijs, Chun, Buza cum tribus filijs, Martinus cum filio, Jacobus cum filio, Burbeh cum tribus filijs, Queregh cum filio, Boy cum duobus filijs, Buxa cum tribus filijs, Fioch cum filio, Bulchow, Fichok cum duobus filijs, Weyek cum quatuor filijs, Mach filio, Bona cum filio, Petrus cum filio, Chuzech cum duobus filijs, Vitalis cum duobus filijs, Reca cum duobus filijs et nepote, Maradec cum filio, Michael cum duobus filijs, Zotimaz cum tribus filijs, Burd cum duobus filijs, Sitew cum duobus filijs, Tyasa, Mathias cum filio, Theoder, Ews, Sech cum duobus fratribus, Abpas, Cheda cum duobus filijs, Ywa, Buchca, Teca cum duobus filijs, Beth, Lega, Chema cum tribus filijs, Bacha, Laurencz cum duobus fratribus, Potchan cum tribus filijs, Stephanus cum tribus filijs, Marcel, Petur cum filio, Cusda cum duobus filijs, Thob, Chon, Raob cum tri
Hema, Fyz cum filio, Cecher cum filio, Thome
tuor filijs, Wela. Vt ergo hec nostra don
temporibus ab aliqno successorum r

ctari; sed perpetue robur obtineat firmitatis, hoc nostro priuilegio fecimus communiri. Datum per manus magistri Bulchu aule Regie Cancellarii et Geuriensis Prepositi, anno Dominice Incarnacionis millesimo ducentesimo vigesimo octauo. Venerabili Roberto Strigoniensi, reuerendo Vgrino Colochensi Archiepiscopis existentibus; Desiderio Cenadiensi, Alexandro Waradiensi, Raynaldo Transsiluano, Bartholomeo Quinque Ecclesiensi, Gregorio Gwriensi, Cleto Agriensi, Briccio Waciensi, (Stephano) Zagrabiensi, Bartholomeo Wesprimiensi Episcopis existentibus Ecclesias Dei feliciter gubernantibus; Dyonisio Comite Palatino, Ladizlao (aule nostre) Curiali Comite et Comite Bachiensi, Olchuz Cu(rie Comite domine Re)gine et Comite Bodrogiensi, Jula magno Comite Suppruniensi, Dyonisio filio Dyonisii Magistro Thauarnicorum (et Comite de Zonuk) Demetrio Magistro Dapiferorum et Comite Posoniensi, (Jula Magistro Pincernarum et) Comite Musuniensi, Nicolao Magistro et Comite Agazonum, et aliis quam plurimis Comitatus et Magistratus tenentibus; Regni nostri anno XXV°.

II. Ulászló király 1491-ki átiratából és megerősitő okmányából, kelt „Bude in festo Beate Lucie virginis", mely őriztetik a győri káptalan levéltárában.)

148.

IX. Gergely pápa a pannonhalmi szent-mártoni apátság és a veszprémi káptalan közti peres ügyben intézkedik. 1228.

Gregorius Episcopus servus servorum Dei, dilecto filio Egidio Subdiacono et Capellano nostro salutem et Apostolicam benedictionem. Ex insinuatione dilectorum filiorum . . : Abbatis et Conventus Sancti Martini de Pannonia nobis innotuit, quod causas inter ipsos ex parte una et Capitulum Vesprimiense ex altera super quibusdam decimis et Ecclesia Sancti Saluatoris de villa Tord agitari noscuntur . . . Abbati de Buccon et coniudicibus suis sub certa forma de assensu partium committentes, eis mandauimus inter alia, ut si Capitulum ipsum infra duos menses post susceptionem litterarum nostrarum exceptiones quasdam apud Sedem Apostolicam propositas non probaret, extunc in causis procederent supradictis, et ipsas, si de partium uoluntate procederet, fine debito terminarent; alioquin usque ad proximo uenturum festum Pentecostes causas easdem ad nos remitterent sufficienter instructas, iniungentes partibus, ut coram nobis predicto termino comparerent. Mandato quoque nostro adiecimus, quod graue feremus, si dicti iudices negligentes existerent uel remissi, ac uerendum erat eisdem, ne si per negligentiam eorum quicquam difficultatis emergeret, ipsis contingeret imputari, et alias non transiret etiam impunitum. Cumque citate partes comparuerint termino assignato, pars adversa, quod tertius predictorum iudicum absens erat et se per litteras excusabat, usque ad proximo preteritas octauas Natiuitatis Dominice sibi petiit terminum prorogari. Et licet ipsi e contra proponerent, quod cum a susceptione litterarum duos menses ad probandas exceptiones haberent, si huiusmodi tempus
ret, non admittere ad probandum hoc partem contra
procedere super principali iudices ipsi debebam
nus tamen illis contradicentibus et inuitis
num parti alteri concesserint, in quo e
auditoris sigillo transmissis pars adue

huc habere duorum mensium spatium ad probandum exceptiones easdem, quia iudices interloquendo dixerunt, quod ab illo die usque ad duos menses futuros probare illas poterat, et noluerunt humiliter requisiti interlocutoriam huiusmodi, cum tempus ad hoc indultum effluxerit, reuocare, iidem nostram audientiam appellarunt. Ideoque discretioni tue per Apostolica scripta mandamus, quatenus si est ita, reuocato in statum debitum, quicquid post appellationem huiusmodi temere inueneris attemptatum, in principali iuxta prioris mandati nostri tenorem preuia ratione procedas, sic sollicite, sic prudenter, quod inde debeas a nobis merito commendari. Ceterum cum supradicti iudices non solum ex negligentia, sed etiam ex malitia mandatum Apostolicum minus diligenter executi dicantur, penam eorum pro tanta culpa debitam prouidentie nostre duximus reseruandam. Datum Reate III. kal. Maji Pontificatus nostri anno secundo.

(Eredetie a szent-mártoni főapátság levéltárában.)

149.

IX. Gergely pápa a németujvári bold. asszony kolostorát illető peres kérdéseknek elintézését sürgeti. 1228.

Gregorius Episcopus seruus seruorum Dei venerabilibus fratribus Georiensi et... Nitriensi Episcopis, et dilecto filio... Preposito Georiensi salutem et Apostolicam benedictionem. Ex parte dilectorum filiorum . . . Abbatis et Conuentus Monasterii Sancti Martini de Pannonia fuit propositum coram nobis, quod cum causam illam inter ipsos ex parte, et nobiles uiros Demetrium Comitem et Fauianum militem Georiensis et Strigoniensis Diocesium ex altera parte pro Monasterio Sancte Marie de Monte Guizin, Capella de Sancto Spiritu, et Insula de Obda, et possessionibus eiusdem uobis duxeramus committendam, uos, uti intelleximus, metu laicalis potentie anno et amplius iam elapso in eadem causa procedere [illegible]

nus non curastis in ipsorum preiudicium et grauamen. Ideo discretioni uestre per Apostolica scripta precipiendo mandamus, quatinus acceptis hijs infra duorum mensium spatium post exhibitionem presentium iuxta primi mandati nostri tenorem appellatione postposita in ipsa causa procedatis, alioquin dilecto filio Egidio Subdiacono et Capellano nostro litteras dedimus, ut ipse mandatum hoc Apostolicum exequatur, contradictores per censuram ecclesiasticam appellatione postposita compescendo. Datum Perusii VIII. kal. Id. Julii, Pontificatus nostri anno secundo.

(Az eredeti után. *Czech*).

150.

IX. Gergely pápának ugyanazon ügyre vonatkozó más intézkedése. 1228.

Gregorius Episcopus seruus seruorum Dei dilecto filio. Egidio Subdiacono et Capellano nostro salutem et Apostolicam benedictionem. Ex parte dilectorum filiorum . . . Abbatis et Conuentus Monasterij Sancti Martini de Pannonia fuit propositum coram nobis, quod cum causam illam inter ipsos ex parte una, et nobiles uiros Demetrium Comitem et Fauianum militem Georiensis et Strigoniensis Diocesis ex altera parte pro Monasterio Sancte Marie de Monte Guizin, Capella de Sancto Spiritu, Insula de Obda et possessionibus eiusdem venerabilibus fratribus nostris . . . . Georiensi et . . . . Nitriensi Episcopis, et dilecto filio Preposito Georiensi duxeramus committendam, iidem, sicut intelleximus, metu laicalis potentie anno et amplius iam elapso in eadem causa procedere hactenus non curauerint in ipsorum preiudicium et grauamen. Vnde ipsis damus nostris littéris in preceptis, ut in causa ipsa infra duorum mensium spatium post exhib[illegible]
ris mandati nostri tenorem
tione procedant. Ideo dis[illegible]

mandamus, quatinus, si dicti Episcopi et Prepositus nostri preceptum neglexerint adimplere, tu ex tunc mandatum a per hoc Apostolicum exequaris, contradictores per censuram ecclesiasticam appellatione postposita compescendo. Datum Perusii VIII. Id. Julij, Pontificatus nostri anno secundo.

(Az eredeti után. *Csech*).

151.

Kálmán galicziai király és szlavoniai herczeg Lőrincz, Ompud fia vétkeinek büntetése iránt intézkedvén, egyszersmind Lipow nevü birtokot Demeter mesternek adja el. 1228 körül.

Colomanus Dei gracia Rex Ruthenorum et Dux tocius Slavonie omnibus, ad quos presens scriptum pervenerit salutem in eo qui dat salutem Regibus. Cum ea que geruntur in tempore testimonio litterarum roborentur; ad vniuersorum igitur pervenire volumus noticiam, quod cum Laurencium filium Ompud Comitem in Gerha primo statuissemus, non ut probus in eo aliquid lucri fecit, sed tanquam malus mala intulit, de quo Comitatum hunc denuo abstulimus, penam, ut meruit inferentes. Quem postmodum obtentu precum fratrum eiusdem, Dionysii scilicet tunc temporis Palatini, et Michaelis magistri in graciam nostram recepimus et Comitatum maris sibi de Podogola contulimus. Qui non obliviscens nequiciarum viginti quatuor villas ad idem castrum pertinentes personaliter combussit, ac duas ecclesias, putans pecuniam in ea (igy) invenire, destruxit. Verum cum honor noster iudicium amplectitur, licet de eo nobis satisfacere potuissemus; verum tamen ipsum coram patre nostro Rege Andrea ac omnium jobagionum suorum iudicio discutiendum statuimus. Quem pater noster et omnes Barones fere Regni in hoc facto ipsius reum cum omni possessione sua iudicarunt condemnandum; cui nos multorum precum instancia maxime patris nostri pepercimus, et de possessione sua solummodo predium quoddam Lipow nomine, cum idem Laurencius, et pater noster, et

alii instanter rogassent, accepimus. Quod predium fideli nostro Demetrio magistro, cum aggravacione patris eiusdem alienatum esse percepimus, pro mille marcis totaliter in proximo persolutis vendidimus. Ideo eam (így) a nobis tam care emit, quia libertate et institucione eadem, qua tunc predia nostra tenebantur, sibi vendidimus; que tunc nobis de prediis nostris est a patre nostro constituta, quod nulla collecta vel aliqua exaccione, quam in Regno suo quandocunque vel ubicunque constituet, predia ad nos pertinencia teneantur. Ut autem hec talis accio vel composicio in irrito non possit revocari, presens scriptum sigilli nostri munimine roboratum concessimus.

(*Czech* kéziratából).

152.

Az esztergami káptalan bizonysága Ryucska és Bela nevü földek eladásáról. 1228.

Testantibus litteris Capituli Strigoniensis Paulus filius Terezen, Vid et Dobruzlov jobbagiones castri Barsiensis terram Ryuchka et Bela ad se et omnem generacionem suam pertinentes, de communi omnium cognationum suarum consensione, et ex permissione ac beneplacito domini Andreae Regis, Leustachio Comiti anno MCCXXVIII coram Capitulo Strigoniensi vendunt. Regis nomine Samuel Comes et Burunch coram Capitulo aderant, ut de hujus permissione fidem facerent, et reambulatione terrarum in praesentia jobbagionum provinciae instituta, et partes, et nuncii Regis litteras emptori postulabant extradari.

(Bartal György után „Commentariorum ad historiam status jurisque publici Hungariae aevi medii libri XV" czímü munkájában, Poson 1847. II. köt. 122. l. Az okmány eredetie találtatik a szepesi káptalan levéltárában. *Czech.*)

152.

A zágrábi káptalan Kulpateu nevű nemesi birtoknak örök időre történt átruházásáról bizonyságot ád. 1228.

Capitulum Ecclesie Zagrabiensis stb. Quod Wolsheca nobilis vir vna cum fratribus suis Scida et Mega filiis Mesto ab una parte, et Roberto Comite filio Abel ab altera coram nobis personaliter constitutis, idem Wolsheca Comes et fratres sui superius annotati publice sunt protestati, quod ipsi vinculum proximitatis volentes cum ipso Comite Roberto contrahere eidem introducere filie prefati Wolsheca nomine Draguta possessionem ipsorum hereditariam Culpateu vocatam cum omnibus vtilitatibus et pertinenciis seu circumstanciis suis metis subscriptis interclusam dederunt seu contulerunt eidem Roberto Comiti et per eum suis heredibus heredumque successoribus jure perpetuo possidendam, dando eidem Roberto Comiti et suis successoribus liberam et plenam opcionem de ipsa possessione ordinandi, disponendi iuxta libitum sue voluntatis. Pro cuius facti ampliori cautela vnum ex nobis virum utique fidedignum, magistrum scilicet Dragoslaum pro inspiciendis et considerandis metis et circumstanciis terre prescripte transmisimus: qui demum ad nos rediens indicavit nobis quod prescriptam possessionem sub certis metis et limitibus presentibus commetaneis et vicinis ac in nullo contradicentibus reambulasset. Astiterunt eciam consanguinei seu proximi Ulicee Comitis seu fratrum suorum scilicet .... (következnek ezeknek nevei .... qui donacionem memoratam sub metis et limitibus infrascriptis consensu suo ratificantes sine contradiccione aliqua admiserunt et consensum prebuerunt vnanimem et assensum. (Következnek a határok.) In cuius rei certitudinem stb. Datum in octavis Sancti Stephani Regis MCCXXVIII.

(XV. századi hiteles átiratból.)

154.

Brazza dalmatiai sziget bíráinak bizonysága. 1228.

In Christi nomine Amen. Anno Incarnacionis Jesu Christi MCCXXVIII. die 21. Marcii dominantibus Illustre Rege Andrea, Bracie Comite Drasina, Zupano Dragoslav, Iudices Parvoslav, et Gregorius Dragosii. Comparuit ante curiam in Nerczi Ivan Bloj, et presentavit pecuniam, prout in sudbina pro vinea Viverine; et licenciatus fuit. Et ego Barnabas archipresbyter juratus scriba communitatis scripsi.

(Ciccarelli után, Osservazioni sulla Isola della Brazza, 106. l. *Czech.*)

155.

II. Endre király a pannonhalmi szent-mártoni apátság számára Miklós nádornak hét iteletét erősíti meg. 1229.

Andreas Dei gracia Vngarorum Rex omnibus quibus presens pagina patuerit salutem, et omne bonum. Cum ea, que deliberacione bonorum legitime disponuntur posterorum commendanda noticie rata semper et inconcussa permanere debeant, ad Regie Maiestatis excellenciam precipue pertinet, ut que Regum auctoritate seu donacione in ampliandis locis ad Dei cultum dedicatis pertractantur, standi vigorem in perpetuum sorciantur. Hac siquidem et nos animaduersione premoniti ad peticionem fidelium nostrorum Vrie Ab
cius Conuentus Sancti Martini annuimus, ut dil
Bulsu aule Cancellarium et Geuriensem Prep
rum monasterium dirigeremus, ut literas N
quondam Comitis Palatini duplici sig
(quibus) possessiones continentur,
latini iusto titulo requisierant, fi

ad uerbum nostre pagine annotaret et nobis fideliter receptas aportaret. Quarum tenor talis est.

Cum Ego Nicolaus Palatinus et Comes de Suprun discussissem causam V(rie) Abbatis Sancti Martini et fratrum suorum cum vduornicis Regiis Simigiensibus super uno molendino et terra super adiacenti, et ipsi Abbati cum testibus Johanne scilicet Abbate Tyhoniensi et Borsio, iuramentum prestare adiudicassemus, ipso die iuramenti Abbas et uduornici conuenerunt tali modo: ut idem Abbas duo molendina ecclesie daret uduornicis Regis; unum quod erat super Dunzorma, cuius cultor fuit Vthos, aliud quod est sub molendino Abbatis de Libin cum terris eorum; et ipse Abbas reciperet ab uduornicis Regiis duo molendina, unum quod tenebat Kewe, quod est sub molendino Bors, aliud quod tenebat Carachu, quod est inter molendina Sancti Martini, et istam commutacionem fecerunt omnes iobagiones uduornicorum de Simigio, prestaldo mediante Palatini Budmero contubernario eiusdem Palatini de genere Budmer, Gregorio Decano Wesprimiensi et Ypolito germano Bors; presentibus et multis aliis ydoneis uicinis circumiacentibus. Taliter eciam conuenerunt, ut II darentur molendina cum omnibus pertinenciis suis, terra scilicet supra molendina et inferius circum adiacenti et fenetis, darent, ut quidquid fuisset Abbatis, esset de cetero Regis, et quidquid Regis, esset Abbatis, ut de cetero nulla lis et causa maneret inter ipsos. Vt autem talis pactacio commutacionis perpetue stabilitatis robur optineat, presentem paginam fecimus diuidi per alfabetum, et utramque partem duplicis sigilli nostri munimine fecimus roborari; ita quod una pars seruaretur in Camera Ecclesie Geuriensis, altera retineretur in Camera Ecclesie Sancti Martini. Precepimus eciam, ut tales litteras acciperent ab Albensi similiter per alfabetum diuisas, ut unam partem dicti uduornici retinerent apud semetipsos, aliam autem facerent retineri in Camera Albensis Ecclesie, et terciam partem in Camera Ecclesie Sancti Martini.

(Következik még:

második helyen Miklós nádor 1221-ki itélete, mint fenebb 101. sz. a.;

harmadik helyen: Miklós nádor itélete, mint fenebb 92. sz. a:

negyedik helyen: Miklós nádor itélete, mint fenebb 93. sz. a;

ötödik helyen: Miklós nádor 1226-ki itélete, mint fenebb 130. sz. a.;

hatodik helyen: Miklós nádor 1226-ki itélete, mint fenebb 131. sz. a.;

hetedik helyen: Miklós nádor 1220-ki itélete, mint 91. sz. a.)

Nos igitur ea, que a sepe dicto Palatino sunt diffinita, rata et firma habentes presenti pagina dupplicis sigilli nostri munimine auctoritate Regia in perpetuum roboratam confirmauimus. Actum anno Dominice Incarnacionis millesimo CC.XX.(V)IIII. Regni nostri anno XX°. sexto.

(Eredetie a szent-mártoni főapátság levéltárában.)

156.

II. Endre király privilegiuma, melylyel az ausztriai szentkereszti apátság Leguentov nevű bessenyő birtokának lakosait adómenteseknek nyilatkoztatja. 1229.

Ego A(ndreas) Dei gracia Rex Hungarie omnibus presens scriptum inspecturis notum facio, quod Abbati Ecclesie Sancte Crucis in Austria super terram Byssenorum nomine Leguentov, quam eidem per priuilegium contulimus, talem concessimus libertatem, quod de triginta mansionibus hominum, quos ipse Abbas super eandem terram collocauit, nullam exactionem, uidelicet nec libertinos denarios, nec pondera, nec tributum, nec tricesimam, nec aliquam collectam lucri camere nostre, nec ullam omnino pensionem, que succedente tempore in Regno nostro emergere possent, alicui persoluat, set remota contradiccione qualibet tota illa pensio ad usus Abbatis predicte Ecclesie colligatur, quam pro remedio anime nostre, predecessorum successorumque nostrorum in donum Deo oblata sunt. Et ideo terram dictam cum iam dictis prouentibus sic extra cameram nostram liberrimam ac exemptam esse uolumus, sicut nobis a Deo retribui cupimus. Concessimus etiam, ut populus dicte terre nec ad incidendas in-

dagines, nec fossam faciendam extra castrum uel citra Musniense, siue alias a quoquam ullo modo ire compellantur, nec etiam denarios, qui uocantur *wothpenez* alicui persoluant, sed etiam chibriones vinearum, que ibi ab eisdem triginta mansionibus facte fuerint, eidem ecclesie totaliter recipiantur. Pronunciamus eciam cum auctoritate Regia, quod nullus iudex eos iudicare audeat, nec aliquis exactor coram aliquo, preter nos uel quem uice nostra nos eis iudicem constituerimus, cum eisdem fratribus uel populo contendere audeat. Hoc ideo dicimus, ne aliquis adeo nobis premium repromissum sua falsa audacia uel improbitate perdat. Volumus eciam eos liberos in portis, in pontibus et in omnibus locis siue importando sua, siue exportando nostra donaria, uidelicet pisces, sales, animalia, lanam, agnos, caseos, siue annonam, uel certe (?) frumentum, seu quelibet alia, nec non et domos, et curiam, et cellarium, quas ipse Abbas in Musunio construxit, ab omnibus tributariis, monetariis, tricenariis, salinariis, illesos in perpetuum permanere. Et ut huius rei concessio tam nostris quam et nostrorum successorum temporibus salua semper et inconcussa permaneat, presentem concessimus paginam duplicis sigilli nostri munimine roboratam. Anno Dominice Incarnacionis millesimo CC°XX°VIIII°. indiccione II concurrente VII. epacta XXIII. Datum in Pest.

(Az eredeti után Weiss, Urkunden des Cisterciensier-Stiftes Heiligenkreuz, 71. l.)

157.

II. Endre király a Borsod vártól fölmentett Zymhud földét Detre zólyomi ügyvédének adományozza. 1229.

Andreas Dei gracia Vngarie Rex omnibus quibus presens pagina patuerit salutem et omne bonum. Notum facimus uniuersis, quod nos considerata fidelitate Detrici procuratoris nostri de Zoulum, quandam terram nomine Zymhud, ad decem aratra a castro de Borsod exceptam per pristaldum nostrum Bagyn cognatum Yule comitis, sibi et per eum suis heredibus iure perpetuo contulimus possidendam. Et ut hec a nobis facta donacio salua semper et inconcussa permaneat presentem concessimus paginam duplici sigillo nostro (roborat)am. Datum anno gracie M°CC°XX°V° — -- — Regni nostri anno XX°VI°.

Jegyzet. Eredetie három újnyi széles bőrhártyára van irva, kettős pecséte elveszett, ezzel a hártya alsó része is az évszám végével kiszakadt; de Endre király országlásának 26. éve mutatja, hogy 1229. kelt mind a mellett, hogy Endre országlásának évei különbözőleg szoktak előfordulni (Kovachich, Vestigia Comitiorum 79. l.). A most is virágzó báró Balassa nemzetség nem ezen Detre zólyomi ügyvédtől, hanem azon Detrétől származik, ki 1222. zólyomi ispán (Comes) volt. (Cod. Dipl. Tom. III. Vol. pag. 393); mert hogy a királyi ügyvéd Detrét, a királyi szolgálatban elaggott ispán (Comes) Detrével azonegy személynek tartsuk: azt az időtan nehezen engedi meg. A Bagyn, vagy Bagon személynevet, a Hont és Zólyom vármegyei Badin, valamint a nógrádi Bagyon helységek nevei tartották fen. A kékkői levéltárban: Fasc. XXXIII, n. 1. *Érdi.*

158.

IX. Gergely pápának a pannonhalmi szent-mártoni apátság és az esztergami szent-tamási prépost közti törvénykezési rendelete.
1229.

Gregorius Episcopus seruus seruorum Dei dilecto filio Magistro Egidio Subdiacono et Capellano nostro, salutem et Apostolicam benedictionem. Ex parte dilectorum filiorum... Abbatis et Conuentus Sancti Martini de Pannonia fuit propositum coram nobis, quod cum ... Prepositus Sancti Thome Strigoniensis ipsos supra quadam summa pecunie coram... Priore de Pel auctoritate Apostolica conueniret, ipsi habentes Priorem eundem suspectum ex eo, quia cum ipso similem causam facti et iuris habebant, dari sibi arbitros, coram quibus suspitionem probarent huiusmodi petierunt. Quos cum dictus Prior eis concedere denegaret, nostram audientiam appellarunt. Ideoque discretioni tue per Apostolica scripta mandamus, quatinus si est ita, reuocato ad statum debitum quicquid post appellationem huiusmodi temere inueneris attemptatum, in causa ipsa iuxta prioris Apostolici mandati tenorem appellatione remota preuia ratione procedas. Alioquin partes ad iandicti (igy) Prioris remittas examen, appellantes in expensis legitimis condempnando. Testes autem qui fuerint nominati, si se gratia, odio uel timore subtraxerint, per censuram ecclesiasticam appellatione cessante compellas ueritati testimonium perhibere. Datum Laterani Id. Martij. Pontificatus nostri anno tercio.

(Eredetie a szent-mártoni főapátság levéltárában.)

159.

IX. Gergely pápa a pannonhalmi szent-mártoni apátság vagyonát igazságtalan károsítás ellen védi. 1229.

Gregorius Episcopus seruus seruorum Dei venerabili fratri . . . Episcopo Waciensi salutem et Apostolicam benedictionem. Conquesti sunt nobis dilecti filii . . . Abbas et Conuentus Monasterii Sancti Martini de Sacro Monte Pannonie, quod Dyonisius filius Georgii laicus Jauriensis Diocesis, super quibusdam equis, quadam pecunie summa, terris possessionibus ac rebus aliis iniuriauerat eisdem. Ideoque fraternitati tue per Apostolica scripta mandamus, quatenus partibus conuocatis audias causam et apellatione remota debito fine decidas, faciens quod decreueris per censuram ecclesiasticam firmiter obseruari. Testes autem, qui fuerint nominati, si se gratia, odio vel timore subtraxerunt censura simili appellatione cessante compellas ueritati testimonium perhibere. Datum Lugduni kal. Junii, Pontificatus nostri anno tertio.

(Eredetie a szentmártoni főapátság levéltárában.)

160.

A pannonhalmi szent-mártoni apátság és a székesfehérvári káptalan közti egyenetlenségek barátságos uton intéztetnek el. 1229.

Uniuersis presentes litteras inspecturis Egidius domini Pape Subdiaconus et Capellanus, salutem in eo qui est uera salus. Cum de speciali mandato et auctoritate Sedis Apostolice inter V(riam) Abbatem et Conuentum Sancti Martini de Pannonia ex una parte et C. Prepositum et Capitulum Albensis Ecclesie ex altera, super decimis possessionum canonicorum et populorum Albensis Ecclesie in Comitatu Simigiensi existentium, et super arbitrio super eisdem prolato, ac quadam conuentione super premissis facta coram nobis questio uerteretur; post multas et longas disceptationes ad multam instantiam et exhortationem nostram talis de consensu utriusque partis inter eos compositio interuenit, quod si Prepositus et Capitulum Albense possent ab Andrea Illustri Rege Vngarie obtinere, quod vnum timinum salium Regalium in Posonio Monasterio Sancti Martini concedet annuatim, ut in priuilegio Albensium continetur, sicut et sui antecessores lites inter ecclesias exortas talis donationis munificentia sepius sopiere, Abbas et Conuentus Sancti Martini a petitione omnium decimarum possessionem Albensis Ecclesie, et Sancti Nicolai et canonicorum, clericorum et populorum predictarum Ecclesiarum in Comitatu Simigiensi usque ad hec tempora existentium perpetuo et prorsus discedent, nec de cetero occasione predictarum decimarum uel arbitrij uel conuentionis supradicte uel alicuius autentice scripture ad ecclesiam Albensem recursum haberent, ita tamen, quod predicti Albenses ponerent suis expensis dictum Abbatem in possessionem predictorum salium, et de nonaginta marcis et de omnibus, que occasione dictarum decimarum Abbas uel aliquis nomine Monasterij Sancti Martini aliquo tempore ab Albensibus petierant, tam dictus Abbas et Conuentus eiusdem, quam predicti Prepositus et Capitulum mandato et arbitrio nostro, et magistri Manasses Archidiaconi de Saswar et Canonici Strigoniensis

starent, et omnia scripta et instrumenta ad dictas causas pertinentia in nostris manibus resignarentur, et si qua eciam quocunque modo retinerent, uel inuenta essent, pro cassis et inutilibus haberentur, et tam Abbas cum duobus monachis suis in anima omnium monachorum suorum, quam Prepositus cum duobus canonicis suis in anima omnium canonicorum Albensium promiserunt procurare et obseruare omnia supradicta prestito corporaliter iuramento. Cum igitur Albenses priuilegium, ut conuenerat, impetrassent, et per Samuelem hominem Regis tunc salinarium pro dictis salibus quinquaginta marcis solutis in nostra presentia Abbatem Sancti Martini in possessionem induci fecissent, de uoluntate utriusque partis ita statuimus, et per iuramentum, quod, sicut predictum est, prestiterunt, utrique parti mandauimus obseruare, quod Abbas et Conuentus Sancti Martini et eorum successores non habebunt a modo recursum ad Ecclesiam Albensem pro sepedictis decimis, nec ab ipsa occasione dictarum decimarum de cetero aliquid petent, sed pax erit super hoc facto perpetua inter ipsos. Item statuimus, quod omnes possessiones Albensis Ecclesie, clericorum et populorum eius in Comitatu Simigiensi usque ad tempora priuilegii super hoc obtenpti existentes et in priuilegio A(ndree) Illustris Regis Vngarie annotate, a solutione decimarum perpetuo sint immunes. Si quas uero decimales de cetero Albenses uel ipsorum populi in predicto Comitatu quocunque modo acquisiuerint, Monasterio Sancti Martini decimas in posterum soluant, ut in predicto priuilegio Monasterio Sancti Martini a Rege consesso plenius continetur, quod in omnibus precipimus obseruari. Item statuimus, quod Albenses non impediant Abbatem et Conuentum Sancti Martini, nec faciant, nec permittant pro posse suo impediri, quominus Monasterium Sancti Martini vnum timinum salium regalium in Posonio, sicut in Albensi priuilegio uidimus contineri, et in priuilegio pro Monasterio Sancti Martini a Rege nuper obtento exprimitur, percipiat annuatim. Item statuimus, quod uinum Prepositi et canonicorum et communitatis Albensis Ecclesie, et Sancti Nycolai clericorum, et populorum predictarum Ecclesiarum, cum sigillo canonicorum Albensium ab uno ex canonicis dato, et iurato, quod fraudem non faciat Abbati Sancti Martini de alio uino exportando, et presente

homine Abbatis, ac similiter iurato, quod malitiose non contradicat, educatur. Vinum uero emptitium nullus canonicorum uel populorum Albensis Ecclesie educat; nisi homini Abbatis si presens fuerit et ire noluerit, uerum uenditorem assignet. Si uero homo Abbatis absens fuerit, uel presens ire noluerit, assignato uenditore sacerdoti loci in presentia trium de melioribus hominibus ibidem cohabitantibus emptor libere recedat. Item statuimus, quod si Abbas et Conuentus Sancti Martini, uel Prepositus et Capitulum Albense, uel eorum successores contra tenorem dicti priuilegii aliquid facerent, in penam quingentarum marcarum inciderent, et quecunque pars contra faceret, medietatem predicte pene Ecclesie Romane solueret, et medietatem parti arbitrium obseruanti, et pena soluta omnia supradicta in sua remaneant firmitate. Item reseruauimus nobis potestatem cohercendi contumaces usque ad tempus per decretalem felicis memorie Innocentii Pape tertii concessam. Ad maiorem autem cautelam presentes litteras fieri fecimus sigilli nostri et sigillorum magistri Manasses Archidiaconi de Saswar et Canonici Strigoniensis, et Abbatis et Conuentus Sancti Martini, et Prepositi, et Capituli Albensis munimine roboratas. Actum est hoc in Hospitali Sancti Stephani Regis in Strigonio, anno Incarnacionis Christi millesimo ducentesimo vicesimo nono, Pontificatus domini Gregorij noni Pape anno tertio, mense Julio, die sexta. Indictione secunda. Hij sunt rogati testes, scilicet: Dompno Laurentio Magistro Hospitalis Sancti Regis Stephani supradicti tt. ss. Aaron Custode tt. ss Ysuntino tt. ss. Michaele tt. ss. et Johanne sacerdotibus predicti Hospitalis tt. ss. Magistro Petro Vngaro et pluribus tt. ss.

Et Ego Bartholomeus Sancte Romane Ecclesie scriniarius hoc scriptum de speciali mandato predicti magistri Egidij et utriusque partis assensu scripsi et compleui rogatus et signum feci.

(Eredetie a szent-mártoni főapátság levéltárában.)

161.

II. Endre király a pannonhalmi szent-mártoni apátságot szent Jakab kápolnájával és földeivel adományozza meg. 1230.

Andreas Dei gracia Vngarie Rex omnibus Christicolis, ad quos littere presentes peruenerint, salutem in Domino. Ad uniuersorum noticiam presencium tenore uolumus peruenire, quod nos pro stabilitate Regni nostri, et pro salute nostra ac filiorum nostrorum, et maxime ad instanciam et peticionem fidelium nostrorum, videlicet Vrie Abbatis Sancti Martini de Sacro Monte Pannonie et fratrum ejus, capellam Sancti Jacobi de Heremo, que per quorundam maliciam et inuidiam combusta et destructa fuerat, iussimus rehedificari per Abbatem et fratres supra scriptos, et eandem Monasterio Sancti Martini supra Montem Pannonie sito contulimus perpetuo possidendam. Et ut in eadem capella monachi et heremite possint degere ac sustentari, ipsis de terra ciuilium Symigiensium ac odwornicorum, nec non preconum nostrorum, contulimus terram per fidelem nostrum Nychólaum Comitem Musuniensem assignandam ad duo aratra hoc modo, quod de singulis generibus hominum supra scriptorum iussimus dare octoginta iugera terrarum. Vt autem hec nostra donacio perpetue stabilitatis robur ualeat obtinere, presentem paginam duplicis sigilli nostri munimine iussimus roborari. Datum per manus magistri Petri aule nostre Uice-Cancellarij ac Albensis Prepositi, anno Verbi Incarnati M.CC.XXX. Regni nostri anno vicesimo septimo.

(Eredetie a szent-mártoni főapátság levéltárában.)

162.

Béla ifj. király az ausztriai sz. kereszti apátság Magyarországbani jószágait megerősíti. 1230.

In nomine Sancte Trinitatis et Individue Unitatis. Bela Dei gracia Rex primogenitus Regis Hungarie omnibus presentem paginam inspecturis in uero salutari salutem. Cum ea, que facta sunt, temporis diurnitate soleant obliuisci, ideireo tam ad presentium quam ad futurorum uolumus noticiam peruenire, quoniam, cum perpetuitates, et terra castrorum, atque priuilegia terrarum a nobis reuocarentur, singulis inspectis et perlectis quedam sunt confirmata, quedam uero irritata. Sed cum hec a nobis et a maioribus terre de uoluntate patris nostri Regis Andree et fratris nostri Colomani Regis discuterentur, inter cetera priuilegia Abbatis in Sancta Cruce de Austria nobis sunt presentata, que Abbati eiusdem Ecclesie, sicut antecessores nostri, nec non et pater noster Rex Andreas pro salute sua, et remedio anime matris nostre, atque predecessorum successorumque suorum salute contulerant, reddidimus, et terras uidelicet, que uocantur curia Regis, et alia terra, que dicitur Leginthov, cum omnibus pertinentiis suis, et sales trium millium zwanorum, quas ipse Abbas in festo Sancti Regis Stephani in Supprun a salinariis accipere debet, et chybriones et libertinos denarios, qui uulgo fumarii uocantur, et pondera et omnem collectam, quam monetarii ad cameram nostram colligere solent, atque exactiones et omnem pensionem, que succedente tempore in Regno nostro emergere posset, et omnes libertates, sicut in priuilegiis ipsius continentur, sigilli nostri munimine fecimus roborari eidem Ecclesie. Et ideo terras iam dictas et populum Ecclesie cum omnibus prouentibus sic extra cameram nostram ab omni grauamine et exactione atque infestatione liberrimum et exemptum esse uolumus, sicut nobis a Deo in nouissimo die retribui cupimus. Concessimus quoque, ut populus predicte Ecclesie nec ad incidendas indagines, nec fossam faciendam extra castrum uel citra Musuniense, siue alias a quoquam

ullo modo compellatur ire, nec etiam denarios, qui uocantur *utpiniz* alicui persoluant. Pronunciantes quoque cum auctoritate Regia omnibus in Regno nostro constitutis atque firmiter precipientes, ut nullus iudex, nec Palatinus, nec Comes Musuniensis, uel curialis comes, eosdem fratres uel populum iam dicte Ecclesie pro predictis terris atque libertatibus eos determinare, uel preter nos iudicare audeat. Volumus quoque eos liberos in portibus, in pontibus, et in omnibus locis Regni nostri siue importando sua, siue exportando nostra donaria, uidelicet sales, pisces, frumenta, uinum, caseos, lanam, pannos, agnos, animalia, seu quelibet alia ab omnibus tributariis, monetariis, tricesimariis, salinariis, et ab omnibus exactoribus illesos permanere. Notum sit igitur omnibus tam presentibus quam futuris, quod et nos scientes, non posse sufficere ad querendam ueram uitam, auxilia religiosorum fratrum uidelicet predicti monasterii querere decreuimus, eisque bona nostra tradidimus, quatenus eorum precibus eternorum bonorum participes esse mereamur. Dedimus ergo fratribus nostris iam memoratis ducentos husones, qui uocantur *wizahal*, singulis annis de camera nostra persoluendos. Et ut huius rei concessio salua semper et inconcussa permaneat, presentem paginam concessimus sigilli nostri impressione roborari. Datum per manus Mathie Zagrabiensis Prepositi et nostre aule Cancellarii.

(Az eredeti után Weiss, Urkunden des Cistercienser-Stiftes Heiligenkreuz, 75. l.)

163.

IX. Gergely pápa a bakonbéli apátság jogait megerősíti, s a apátot és a kolostort pártfogása és oltalma alá veszi 1230.

Gregorius Episcopus seruus seruorum Dei dilectis filis Abbati Monasterij Sancti Mauricii in Bocon silua Pannoniorum siti, eiusque fratribus tam presentibus quam futuris regularem uitam professis in perpetuum. Religiosam uitam eligentibus Apostolicum adesse conuenit presidium, ne forte cuiuslibet temeritatis incursus aut eos a proposito reuocet; aut robur, quod absit, sacre religionis infringat. Quapropter, dilecti in Domino filij, uestris iustis postulationibus clementer annuimus, et Monasterium Sancti Mauricij in Bocon silua Pannoniorum situm, in quo Diuino estis obsequio mancipati, sub Beati Petri et nostram protectionem suscipimus, et presentis scripti priuilegio communimus. Inprimis siquidem statuentes, ut ordo monasticus, qui secundum Deum, et Beati Benedicti regulam in eodem loco institutus esse disnoscitur, perpetuis ibidem temporibus inuiolabiliter obseruetur. Preterea quascunque possessiones, quecunque bona idem Monasterium in presenciarum iuste et canonice possidet, aut in futurum concessione Pontificum, largitione Regum uel Principum, oblacione fidelium, seu alijs iustis modis prestante Domino poterit adipisci, firma uobis uestrisque successoribus et inlibata permaneant. In quibus hec proprijs duximus exprimenda uocabulis. Locum ipsum in quo prefatum Monasterium situm est, cum omnibus pertinenciis suis, ibidemque capella Sancte Marie super rupem Sancti Gerardi, et super (h)ortum Soroul, et Marie Magdalene. In Episcopatu Geuriensi capellam Sancte Crucis sub monte Manci, capellam Omnium Sanctorum in Cuppan. In Episcopatu Vesprimiensi capellam Beati Marci Euangeliste in Endred, capellam Sancti Stephani Regis in Borsot. In Episcopatu Waradiensi capellam Saluatoris mundi secus fluuium Krisium cum omnibus pertinenciis earum, cum pratis, uineis, terris, nemoribus, usucapijs, et pascuis, in bosco et plano, in aquis et molendinis, in uiis et semitis, et om

nibus alijs libertatibus et immunitatibus suis. Sane omnium prediorum vestrorum et hospitum infra metas eorum constitutorum de omnimoda cultura siue de uestro et animalium nutrimentis nullus Episcopus decimas exigere vel extorquere presumat. Liceat quoque uobis clericos uel laicos liberos et absolutos e seculo fugientes ad conuersionem recipere, et eos absque contradictione aliqua retinere. Prohibemus insuper, ut nulli fratrum uestrorum, post factam in Monasterio uestro professionem, fas sit sine Abbatis sui licencia de eodem loco, nisi arcioris religionis obtentu, discedere; discedentem vero absque communium litterarum uestrarum caucione nullus audeat retinere. Cum autem generale interdictum terre fuerit, liceat uobis clausis ianuis, exclusis excommunicatis et interdictis, non pulsatis campanis, suppressa uoce diuina officia celebrare; dummodo causam non dederitis interdicto. Crisma vero, oleum sacrum, consecrationes altarium seu basilicarum, ordinationes clericorum, qui ad sacros ordines fuerint promouendi, a Diocesano suscipiatis Episcopo, siquidem Catholicus fuerit, et graciam atque communionem Sacrosancte Romane Sedis habuerit, et ea uobis uoluerit sine prauitate aliqua exhibere; alioquin ad quem malueritis, Catholicum adeatis Episcopum, qui nimirum nostra fultus auctoritate, quod postulatur indulgeat. Sepulturam quoque ipsius loci liberam esse decernimus, ut eorum deuocioni et extreme voluntati, qui se illic deliberauerint sepeliri, nisi forte excommunicati vel interdicti sint, aut publice usurarij, nullus obsistat; salua tamen iusticia illarum Ecclesiarum, a quibus mortuorum corpora assumuntur. Obeunte vero te, nunc eiusdem loci Abbate, vel tuorum quolibet successorum, nullus ibi qualibet subreptionis astucia seu violencia preponatur, nisi quem fratres communi consensu, vel fratrum pars maioris et sanioris consilii secundum Deum et Beati Benedicti regulam prouiderint eligendum. Prohibemus eciam, ut nullus Episcopus audeat in iam dicto Monasterio, aut capellis eidem subiectis missas publicas celebrare, aut ordines facere, nisi ab Abbate eiusdem loci fuerit inuitatus, nec clericos aut presbiteros illius loci iudicare, excommunicare, aut ad sinodu
care. Libertates quoque et immunitates a pre
nostris Romanis Pontificibus Monasterio uet

164.

IX. Gergely pápa Egyed káplánjának hagyja meg, hogy P. aldiákont a győri prépostság birtokába iktassa. 1230.

Gregorius Episcopus etc. dilecto filio Egidio Subdiacono et Capellano nostro salutem etc. Dilectus filius P. Subdiaconus noster porrecto nobis petitorio declaravit, quod cum auctoritate nostra Prepositurum Geuriensem tunc vacantem contulisses eidem, et ipsum in eius possessionem fecisses induci, . . . Geuriensis Episcopus dictam Prepositurum Primo cuidam, et postmodum renunciante illo, nepoti suo excommunicato de facto, cum de iure non posset, excommunicatus conferre presumpsit, qui super hoc et alias recepto a te auctoritate litterarum nostrarum citationis edicto, per laicalem impressionem ab eo promissionem extorsit, quod hujusmodi causam prosequi de cetero non debetur. Cumque . . . Abbati de Becon et suis collegis sub certa forma direximus scripta nostra, iidem, quia de priori rescripto et processu per illud habito mentionem non fecerant, et Episcopus ipse ad malitiosa diffugia se convertit, ulterius in negotio procedere obmiserunt: sicque memoratus Subdiaconus est hactenus gratie nostre frustratus effectu, propter hoc exaustus expensis et laboribus fatigatus; quare humiliter supplicavit, ut cum dicto Episcopo malitiose contra ipsum agente, cogatur propter expensarum defectum negotium deserere imperfectum, quod de mera gratia incepimus, illud erga eum misericorditer profici mandaremus. Nos autem volentes eum fructum consequi de gratia nostra speratum, ad te, qui totius facti potes habere noticiam pleniorem, duximus negotium remittendum, discretioni tue per Apostolica scripta precipiendo mandantes, quatenus ante omnia in statum pristinum provide revocans, quicquid post collationem a te factam de Prepositura predicta inveneris in ipsius Subdiaconi preiudicium attemptatum, promissione non obstante predicta, sublato quoque cuiuslibet contradictionis et appellationis obstaculo, eum quieta facias eiusdem Prepositure cum fructibus medio tempore perceptis

possessione gaudere, contradictores per censuram ecclesiasticam, appellatione postposita, compescendo. Datum Laterani II. Idus Maii. Pontificatus nostri anno quarto.

(IX. Gergely pápa Regestáiból id. m. I. köt. 92. l.)

165.

IX. Gergely pápa a templomosok számára megerösíti Gyula bán és neje Ilona adományát. 1230.

Gregorius Episcopus servus servorum Dei dilectis filiis Magistro et fratribus Militie Templi Jerosolimitani salutem et Apostolicam benedictionem. Cum a nobis petitur quod iustum est et honestum, tam vigor equitatis quam ordo exigit rationis, ut id per solicitudinem officii nostri ad debitum perducatur effectum. Quapropter, dilecti in Domino filii, vestris iustis postulationibus gratum impertientes assensum, insulas quasdam, terras, possessiones, homines et nemora, et res alias a nobili viro Jula Bano, nec non et partem terre de Necha a nobili muliere Helena uxore ipsius J. Domui vestre pia liberalitate concessas, sicut eas iuste et pacifice possidetis, et in litteris exinde confectis plenius dicitur contineri, vobis et per vos Domui vestre auctoritate Apostolica confirmamus et presentis scripti patrocinio communimus. Nulli ergo etc. Datum Laterani X. kal. Januarii, Pontificatus nostri anno quarto.

(Pray, Diplomatarium Sacrum Hung., I. köt. 13. sz., kézirat a pesti egyetem könyvtárában.)

166.

Egyed, pápai kiküldött bírónak itélete a pannonhalmi sz. mártoni apátság és a veszprémi káptalan közti perben. 1230.

In Christi nomine Amen. Super causa, que inter Abbatem et Conuentum Sancti Martini de Pannonia ex una parte, et Prepositum et Capitulum Vesprimiense ex altera uertitur, Nos Egidius domini Pape Subdiaconus, et Capellanus litteras et mandatum domini Pape recepimus in hunc modum:

Gregorius Episcopus stb. (mint fenebb 148. sz. a.)

Cumque auctoritate dicti mandati partibus ad nostram presentiam conuocatis, Abbas et Conuentus supradicti talem porrexerint libellum:

Nos Abbas et Conuentus Sancti Martini specificamus Vesprimiensi Capitulo salvo iure corrigendi, augendi et minuendi libellum super quibusdam decimis quarundam villarum integrarum, quarundam particularium, quas decimas nobis debitas violenter diripuit nomine Ecclesie Sancti Apolinaris, que sita est iuxta monasterium Symigiense in villa magna, et habet parochianos suos pro se; sed ipsi Vesprimienses Canonici a villis parrochianalibus aliarum Ecclesiarum auferunt decimas nobis debitas, scilicet villarum Gerc, Mach, Sag, Beren, Almad, Wosian, Corthon, Faisci, Bard; que dicte ville Ecclesias parrochianales pro se habent. Preterea decimas villarum Chegl et Amach disturbare de nouo ceperunt, quia dicte ville longius sunt quam dieta una, et ecclesias pro se habent, et respectu ecclesiarum illarum etiam decimas noualium a Sclauis prouenientes nobis debitas et a nobis receptas a VII annis retro, quia illi Sclavi non plures habent annos quam VIIII, ex quo destruere et colere ceperunt silvas de Seliz, que silve semper a tempore Sancti Regis de apibus et porcis et aliis animalibus nobis persolvebant decimas. Similiter repetimus de villa Chernech, que curia regalis fuit, sed modo donata est nobilibus, et decem villarum pertinentium ad eandem curiam, et circum adiacentium, quarum villarum nomina sunt hec: In villa Morad XXVII man-

siones; in villa Seub et altera Seub XL mansiones; in villa Kariag sunt XXV mansiones; in villa Bolchas sunt XXV mansiones; in villa Chycou sunt XXX mansiones; in villa Sycoua sunt XV mansiones; in villa Sancte Marie sunt XL mansiones; in villa Birzence sunt XL mansiones; in villa Baratala sunt XL mansiones; in villa Zunug sunt XVI mansiones; in curia Cyrnic sunt C et VII mansiones; in villa Boda sunt XXII mansiones; in villa Garab iuxta aquam CXIII mansiones; in villa Bolugd sunt XXX mansiones; in villa Gregorfolva sunt VIII mansiones; in villa Coc sunt XX mansiones pulsatorum, primo pertinebant ad Sanctum Martinum, modo persoluunt decimas Johanni Archidiacono; in villa Curc XV mansiones; in villa Rechen XXXIII; in villa Mach XXXIII; in villa Egude XXXIII; in villa Lura XXV; in villa Sancti Sixti XXII; in villa Kecil XXXV; in villa Amach XL altera Amach XXV; in villa Rupul CCC mansiones Sclauonicorum; in villa Dedna XL mansiones Sclavonicorum; in villa Rengeusar sunt X. Ista sunt adnumerata, salvo iure addendi vel minuendi; et omne ius nostrum deducimus in iudicium, decimas nobis debitas, quas fraudulenter dirripiunt a nobis, dicas capetiarum in eis minus faciendo, et recipiendo a singulis capetiis duos obulos uel unum frisaticum, ut eis libentius et festinantius reddantur, et postquam receperint, decimatores eorum fugiendo recedunt, et quandocunque eos invenerunt decimatores nostri ibi, uerberari et spoliari fecerunt cum hominibus dictarum villarum, quia minus accipitur ab eis, ideo plus fauent parti canonicorum ita, quod Ecclesie nostre talia faciendo enorme dampnum faciunt ad estimationem XXX marcarum singulis annis, et hoc facere inceperunt ab inceptione causarum; nam ante inceptionem causarum minus dampni fere decimam partem faciebant; sed postquam incepta fuit causa, singulis annis uel fere singulis mensibus exacerbauerunt, et augmentauerunt violentiam suam contra Ecclesiam nostram, et adhuc plus conantur. Inde est quod supplicamus sanctitati uestre, ut inhibeatis eos, ne plus dampnare uel grauare uelint Ecclesiam nostram, et precipiatis eisdem, ut iniuste a nobis ablata restituant. Item repetimus ab eisdem Ecclesiam Sancti Salvatoris fundatam in fundo nostro ante curiam nostram, cum quarta parte decimationis parrochiano-

rum eiusdem Ecclesie, quod nobis debebatur et debetur, scilicet fructus temporales quos habuimus a L annis retro, usque ad tempus Hemerici Regis; et repetimus residentiam monachorum nostrorum habitam usque ad dictum tempus.

Demum de utriusque partis consensu attestationibus receptis, et hinc inde rationibus plurimis propositis coram nobis compromiserunt in nos voluntarii sub hac forma:

In Christi nomine Amen. Abbas Sancti Martini de consensu Conuentus sui, et Prepositus et Custos Vesprimiensis de consensu Capituli sui compromiserunt in Magistrum Egidium domini Pape Subdiaconum et Capellanum sub pena ducentarum marcarum argenti super controversia, que uertitur inter ipsos super quibusdam decimis, Comitatus Symigiensis, scilicet: super tribus partibus decimarum Sancti Apolinaris, et super tribus partibus decimarum spectantium ad curiam de Chenech, super quibus attestationes sunt recepte; ita quod ipsi ratum habebunt, quidquid predictus Magister Egidius super hac causa iudex a domino Papa delegatus, siue amicabiliter tamquam arbitrator, siue tanquam iudex sententionaliter ordinare uel mandare voluerit. Item promiserunt sub eadem pena, quod in terminis et in aliis, que ad dictam causam pertinent, parebunt mandato ipsius, nec aliquo tempore in hijs, que ipse ordinauerit de predicta controversia, contradicent; et si aliqua pars contrafaceret, soluat penam supradictam parti arbitrium obseruanti, et nichilominus teneatur arbitrium obseruare. Item idem dominus de consilio bonorum uirorum, cum quibus ipse deliberare voluerit, visis priuilegiis, instrumentis, rationibus et attestationibus utriusque partis, et non facta copia ipsorum, partibus statuet quod videbitur statuendum. Item de consensu utriusque partis data fuit sibi potestas addendi, minuendi uel immutandi, secundum quod sibi visum fuerit sub eadem pena. Item in Letare Jerusalem partes comparebunt coram eo, si fuerit Albe, uel Bude, uel Strigonii; alioquin in alio termino, quem ipse assignauerit suis litteris. Actum apud Hospitale Albense XV. kal. Martii, Pontificatus dominus Gregorii Pape noni anno II., et tenentur partes procurare, quod Conuentus Sancti Martini et Capitulum Vesprimiense ratum habebunt, quod supradictum est.

Nos igitur de consilio iurisperitorum scilicet: Vbaldi

Prepositi Sancti Thome, Magistri Helie Prepositi Sancti Laurentii, et Magistri Manasses Archidiaconi de Saxwar, consiliariorum de uoluntate utriusque partis ad consilium electorum, statuimus et arbitrando pro bono pacis precipimus sub pena ducentarum marcarum boni argenti in compromisso statuta, quod Capitulum Vesprimiense sine contradictione Abbatis et Conuentus Sancti Martini recipiat in perpetuum decimas nouem villarum, quarum nomina sunt hec: villa Orda, villa Thour, villa Berin, villa Alchi, villa Wosod, villa Almad, maior villa Berin, villa Mach, et villa Sagu; et istis solis sit contentum. Monasterium vero Sancti Martini sine contradictione Capituli Vesprimiensis recipiat in perpetuum decimas de Appati et omnium aliarum villarum, qui (így) in libello suprascripto plenius declarantur. Et hec omnia suprascripta statuimus et precipiendo mandamus ab utraque parte firmiter obseruari sub pena predicta, qua soluta hoc arbitrium in sua semper maneat firmitate. Pronuntiatum fuit hoc arbitrium ab ipso Magistro Egidio suprascripto apud Hospitale Sancti Regis in Strigonio; in Capella Sancti Alexii. Presentibus Laurentio Magistro predicti Hospitalis, Euerardo Cellarario Pelisiensi, Gerardo Priore Sancte Marie de Campis, et fratre Bernardo, magistro Johanne, magistro Petro Ungaro, et magistro Bartholomeo clericis ipsius Magistri Egidii, et Alberto eiusdem dapifero et . . . monacho de Clus, et magistro Jacobo physcico, Canonico Sancti Thome Strigoniensis. Anno Domini millesimo CC.XXX. die VIII. Julio exeunte. Indictione tertia. Pontificatus domini Gregorii Pape noni anno quarto.

Et ego Crescius, Apostolice Sedis Scriniarius, de mandato supradicti Magistri Egidii, domini Pape Subdiaconi et Capellani, et de consensu et voluntate utriusque partis hec omnia supradicta scripsi et in publicam formam redegi. Et ad maiorem cautelam et perpetuam firmitatem sepedictus Magister Egidius hoc arbitrium sigilli sui fecit munimine roborari.

(Eredetie a szent-mártoni főapátság levéltárában.)

167.

II. Endre király a pannonhalmi szent-mártoni főapátságnak Billa helységet adományozza. 1231.

Andreas Dei gracia Rex Hungarie vniuersis quibus presens pagina patuerit salutem et omne bonum. Cum ea, que Regia confert uel confirmat auctoritas legum imperatrix, salua semper et inconcussa permanere debeant; presentibus ac posteris notum esse uolumus, quod nos ob remedium anime nostre terram quandam nomine Billa de Zulgageur exceptam, cum molendinis et fenetis super eandem sitis, cum eisdem terminis et metis, et cum castrensibus eandem terram inhabitantibus, Monasterio Sancti Martini de Monte Pannonie, pro dote in dedicacione eiusdem Monasterij compromissa, iure perpetuo contulimus possidenda (igy); in cuius terre possessionem per dilectum et fidelem clericum nostrum magistrum Plandum auctoritate nostra introduci facientes. Et ut hec nostra donacio nostris nostrorumque successorum temporibus perpetue stabilitatis robur optineat, presentes concessimus litteras duplicis sigilli nostri munimine roboratas. Datum anno Dominice Incarnacionis millesimo CC°XXX°I°., Regni uero nostri anno vicesimo octauo.

(Eredetie a sz. mártoni főapátság levéltárában.)

168.

II. Endre király előtt a győri káptalan és M. mester közti pernek elintézése. 1231.

Nos Andreas Dei gracia Rex Hungarie ad noticiam universorum volumus pervenire presencium et futurorum. Universum Capitulum Jauriensis Ecclesie cum Magistro M. filio Thome Comitis in nostra presencia sunt rixati pro terra, que dicitur Zoa, et pro piscatura. Secundum vero iuris racionem consciencia Magistrorum nostrorum inter ipsos, quod wlgo dicitur boij, adjudicavimus. In die autem assignato, dum ad preliandum essent preparati, consensu nobilium ad pacem sunt perducti tali racione. Ut dictam terram, unde M. Magister suam esse assereret, in vera fide inde fratres ei committerent; sed peticione plurimorum nobilium dictus M. in piscatura fratribus quartam partem concederet; et a nobis in pace abierunt. In eodem autem anno non multo post Janus Decanus et Weda Custos ejusdem Jauriensis Ecclesie ad nos accesserunt, et litteras totius Capituli destinaverunt, in quibus hec continebantur; ut cum Magistro M. talem cambicionem exegissent, quod quartam partem piscature, que eis contingebat, Magistro M. in pace relinquerent, et sepe dictus M. de terra hereditaria, que Bacha dicitur centum jugera et —— fratribus commendavit. Hec sunt autem attinencia terre illius, que dicitur Zoa. Egreditur a parte meridiana, que dicitur Muchulafew, et vergit ad sabulum magnum; et in latere ejusdem sabuli vergit ad septemtionem; post hec autem venit ad viam, cujus signa hec est † (igy); inde autem ad Revencechat, et in eodem dorso dum pervenit ad Curgu, ibi fixa est meta; inde vero egreditur ad orientalem partem, medietas autem dicte aque tenetur Magistro M., hinc vere vergit ad Brangtu, et inde vadit ad Cururtu, et ibi fixa est meta; et inde egreditur aqua, que vocatur Striga, et vergit ad Danubium; inde autem ad Peneurtu, et ibi est meta, Striga autem dum appro quat ad Danubium, ibi sunt pira magna; inde vero aqua una, que vocatur Gerensa, et vergit ad septen

et ibi Magistro M. fixa est meta; hinc vero, usque dum ire in Sapulnuch sepedictus Magister M. petitioni fratrum cessit terram, quod wlgo dicitur Feledechtew; quia villa Bacha indigebat terra ubi pecora eorum pascerentur. Hec autem in presencia nostra sunt definita, ut de inceptis os calumniatoris claudatur. Que duplicis sigilli nostri munimine fecimus consignare. Datum Bude anno Dominice Incarnacionis M°CC°XXX°I°, anno autem Regni nostri vicesimo octavo.

(Czech kéziratából.)

169.

IX. Gergely pápa az esztergami érseknek koronázási jogát megerősíti. 1231.

Gregorius Episcopus etc. venerabili fratri .... Strigoniensi Archiepiscopo salutem etc. Justis petentium desideriis etc. Jus, quod a bone memorie Alexandro Papa predecessore nostro, et inclite recordationis Bela Ungarorum Rege ac Ecclesia Colocensi, videlicet ut Ungarici Reges ab Archiepiscopis Strigoniensibus semper debeant coronari, Strigoniensi metropoli fuit manifeste recognitum, sicut in eorum autenticis continetur, et felicis recordationis Clemens et Celestinus predecessores nostri suis litteris confirmarunt; jus quoque, quod habes in conferendis ecclesiasticis sacramentis Regibus et Reginis Hungarie ac heredibus eorundem, et iurisdictionem ecclesiasticam, quam in prepositos et officiales Regie domus habes, quam idem predecessor noster Celestinus Ecclesiam tuam habere decrevit; jurisdictionem etiam, quam obtines in Abbatiis et Preposituris Regalibus Ecclesie Strigoniensis per Ungariam ubicumque subiectis; decimas insuper, primitias et incensum, que de Camera Regis Ecclesie memorate debentur, sicut omnia de ratione vel consvetudine ad Ecclesiam tuam pertinere noscuntur, tibi et successoribus tuis ad exemplar felicis recordationis Innocentii Pape predecessoris nostri auctoritate Apostolica confirmamus, et presentis scripti patrocì-

mio communimus. Nulli ergo etc. nostre confirmationis infringere etc. Siquis autem etc. Datum Laterani II. kal. Martii, Pontificatus nostri anno quarto.

(IX. Gergely pápa Regestáiból, Theiner id. m. 93. l.)

170.

IX. Gergely pápának némely elkövetett erőszakoskodásokért az anyaszentegyházból kizárásra meghatalmazó oklevele 1231.

Gregorius Episcopus servus servorum Dei venerabilibus fratribus Archiepiscopo Strigoniensi et Suffraganeis eius, et dilectis filiis Abbatibus, Prioribus, Decanis, Archidiaconis, Prepositis, et aliis Ecclesiarum Prelatis, per Strigoniensem provinciam constitutis, ad quos littere iste pervenerint, salutem et Apostolicam benedictionem. Non absque dolore cordis et plurima turbatione didicimus, quod ita in plerisque partibus ecclesiastica censura dissolvitur, et canonice sententie severitas enervatur, ut viri religiosi et hii maxime qui per Sedis Apostolice privilegia maiori donati sunt libertate, passim a malefactoribus suis iniurias sustineant et rapinas, dum vix invenitur, qui congrua illis protectione subveniat, et pro fovenda pauperum inocentia se murum defensionis opponat. Specialiter autem dilecti filii Abbas et fratres Monasterii de Monte Sancte Marie Cisterciensis Ordinis, tam de frequentibus iniuriis, quam de ipso cotidiano defectu iustitie conquerentes universitatem vestram litteris petierunt Apostolicis excitari, ut ita videlicet eis in tribulationibus suis contra malefactores eorum prompta debeatis magnanimitate consurgere, quod ab angustiis, quas sustinent, et pressuris vestro possint presidio respirare. Ideoque universitati vestre per Apostolica scripta mandamus atque precipimus, quatinus illos qui possessiones, vel res, seu domos predictorum fratrum, vel hominum suorum irreverenter invasserint, aut ea iniuste detinuerint, que predictis fratribus ex testamento decedentium relinquuntur, seu in ipsos fratres vel eorum aliquem contra Apo-

stolice Sedis indulta sententiam excommunicationis aut int
dicti presumpserint promulgare, vel decimas laborum
possessionibus habitis ante concilium generale, quas prop
manibus aut sumptibus excolunt, seu nutrimentis animali
ipsorum, spretis Apostolice Sedis privilegiis extorquere, n
nitione premissa, si laici fuerint, publice candelis accen
singuli vestrum in diocesibus et parochiis vestris excommu
cationis sententia percellatis; si vero clerici vel canonici
gulares seu monachi fuerint, eos appellatione remota ab
ficio et beneficio suspendatis; neutram relaxaturi sententi
donec predictis fratribus plenarie satisfaciant, et tam la
quam clerici seculares, qui pro violenta manuum iniectione
fratres ipsos vel ipsorum aliquem anathematis vinculo fuer
innodati, cum diocesani Episcopi litteris ad Sedem Apost
cam venientes ab eodem vinculo mereatur absolvi. Dat
Laterani XI. kalendas Aprilis, Pontificatus nostri an
quarto.

(Az eredeti után Beeli Fidel a tudománytárban, uj folyam XV. k
Budán 1844. 126. l.)

171.

IX. Gergely pápa a pannonhalmi szent-mártoni apátság és a veszprémi püspök közt a Somogy megyei tizedek ügyében kötött egyezkedést megerősíti. 1231.

Gregorius Episcopus seruus seruorum Dei dilectis filiis . . Abbati et Conuentui Sancti Martini de Pannonia Ordinis Sancti Benedicti salutem et Apostolicam benedictionem. Ea que iudicio vel concordia terminantur firma debent et illibata persistere, et ne in recidiue contentionis scrupulum relabantur, Apostolico conuenit presidio communiri. Quapropter, dilecti in domino filii, uestris iustis precibus inclinati, compositionem inter uos ex parte una et Episcopum Vesprimiensem ex altera, per bone memorie Innocentium Papam predecessorem nostrnm super quibusdam decimis in Comitatu Simigiensi existentibus amicabiliter initam, auctoritate Apostolica confirmamus et presentis scripti patrocinio communimus. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostre confirmationis infringere uel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attemptare presumpserit, indignationem Omnipotentis Dei, et Beatorum Petri et Pauli Apostolorum eius se nouerit incursurum. Datum Laterani VIII. kal. das Maji, Pontificatus nostri anno quinto.

(Eredetie a szent-mártoni főapátság levéltárában.)

172.

IX. Gergely pápa a pannonhalmi szent-mártoni apátság és Demeter gróf közti peres ügyben ismét intézkedik. 1231.

Gregorius Episcopus seruus seruorum Dei venerabili fratri . . . Episcopo Geuriensi et dilectis filiis . . . de Sancto Gothardo et .. de Tata Abbatibus Geuriensis Diocesis salutem et Apostolicam benedictionem. Dilecti filii Abbas et Conuentus Monasterii Sancti Martini de Pannonia sua nobis insinuatione monstrarunt, quod cum olim causa, que inter ipsos ex parte una, et nobilem uirum Demetrium de genere Cata Geuriensis Diocesis super Monasterio Sancte Marie de monte Quizin cum possessionibus suis, et insula Obda de Danubio ex altera uertebatur, venerabili fratri nostro Waciensi Episcopo et coniudicibus suis fuerit a Sede Apostolica delegata, eis tandem negotium remittentibus ad Apostolice Sedis examen deuolutum dilecto filio E. Subdiacono et Capellano nostro tunc in Vngaria commoranti duximus committendam, cui cum plene constiterit, quod eis propter eiusdem nobilis contumaciam in possessionem rerum petitarum inductis, prelibatus ex hoc procurator in eadem contumacia perseueranerat ultra annum, licet ab eo pluries monitus extitisset, ut per se uel procuratorem idoneum in sua presentia praefatis Abbati et Conuentui responderet, demum veram predictarum rerum possessionem adiudicauit eisdem, dictum nobilem in expensis legitimis condempnando. Quare nobis humiliter supplicarant, ut processum huiusmodi Apostolico dignaremur munimine reborare. Quocirca discretioni vestre per Apostolica scripta mandamus, quatinus processum eundem, sicut est legitimus, faciatis per censuram ecclesiasticam appellatione remota firmiter obseruari. Quod si non omnes hijs exequendis potueritis interesse, tu, frater Episcope, cum eorum altero ea nihilominus exequaris. Quidquid autem super hoc fa-

 fuerit, nobis curetis absque more dispendio vestris lit-

teris intimari. Datum Reate II. Kal. Octobris. Pontificatus nostri anno quinto.

(Eredetie a szentmártoni főapátság levéltárában).

173.

IX. Gergely pápa a pannonhalmi szent-mártoni és a pilisi apátságok közti peres ügyben intézkedik. 1231.

Gregorius Episcopus seruus seruorum Dei venerabili fratri . . . Episcopo et dilectis filiis . . Preposito et . . Cantori Jauriensi salutem et Apostolicam benedictionem. Dilecti filii . . . Abbas et Conuentus Sancti Martini de Pannonia nobis conquerendo monstrarunt, quod orta olim inter ipsos ex parte una, et Abbatem et Conuentum Pellisiensem Vesprimiensis Diocesis ex altera super quibusdam decimis questione, demum in dilectum filium Egidium Subdiaconum et Capellanum nostrum tunc in Vngaria existentem fuit hinc inde tanquam in arbitrum compromissum, qui equum inter partes arbitrium promulgauit, quod supradictus Abbas et Conuentus Pellisiensis obseruare pro sue uoluntatis arbitrio contradicunt. Quocirca discretioni uestre per Apostolica scripta mandamus, quatinus ipsos ad eiusdem obseruationem arbitrii, sicut est equum, per penam in compromisso expressam appellatione remota cogatis. Quod si non omnes hiis exequendis potueritis interesse, tu, frater Episcope, cum eorum altero ea nichilominus exequaris. Datum Reate III. Idus Nouembris. Pontificatus nostri anno quinto.

(Eredetie a szent-mártoni főapátság levéltárában.)

174.

Uriás pannonhalmi apát és Paulin gróf közti egyesség. 1231.

Vrias Dei gratia Abbas Sancti Martini et eiusdem loci Conuentus omnibus Christi fidelibus, ad quos presentes littere peruenerint salutem in Domino. Ad uniuersorum noticiam tenore presencium uolumus peruenire, quod nos causa pietatis concessimus et promisimus, quod si Paulinus Comes posset obtinere a domino Rege A(ndrea) Hungarie totam terram uillarum de Vdworch, simul cum nostro adiutorio, ipse medietatem rectam ipsius terre nobis daret; similiter si nos possemus eandem terram habere a domino Rege cum adiutorio P(aulini) Comitis, ipsius terre medietatem sibi daremus; si autem dominus Rex susciperet et promitteret dare Comiti Paulino terram uel uillam in alio loco, tunc nos totam terram uillarum Vdorch plenarie possideremus. Vt autem hec conuencio non possit tradi obliuioni, presentem paginam fecimus diuidere per alfabetum ita, ut una pars, quam uellet retinere Paulinus Comes, penes se esset roborata munimine sigillorum nostrorum; alia autem pars, quam nos uellemus retinere, esset sigillata sigillo Capituli Geuriensis. Actum in Dominica Exurge anno Domini M°CC°XXX°I°.

(Eredetie a szent-mártoni főapátság levéltárában.)

175.

A pannonhalmi szent-mártoni convent birtokeladásról tesz bizonyságot. 1231.

Conuentus Beati Martini de Sacro Monte Pannonie vniuersis Christi fidelibus, ad quos littere presentes peruenerint, salutem in Domino. Ad uniuersorum noticiam tenore presencium uolumus peruenire, quod cum dominus Vrias Abbas noster contulisset quandam uineam in Nylkasocrou suo fideli seruienti nomine Benke de Barsunus perpetuo possidendam, eandem uineam idem Benke uendidit cuidam seruiciali Ecclesie nomine Necku de uilla Torjan. Et ut ipsam uineam decursu temporis non possit aliquis aliqua occasione a dicto N. uel a suis filiis recipere uel alienare, presentem paginam diuisam per alfabetum sibi duximus nostro sigillo roboratam concedendam. Itaque una pars seruabitur penes ipsum Necku uel suos filios, altera autem deponetur in camera Ecclesie. Datum per manus Vrbanj, anno uerbi incarnati millesimo CC°.XXX°. primo.

(Eredetie a szent mártoni főapátság levéltárában.)

176.

II. Endre király adakozása a bakonybéli kolostor számára.
1232.

In nomine Sancte Trinitatis et Indiuidue Unitatis. Andreas Dei gracia Hungarie, Dalmacie, Crohacie, Rame, Seruie, Galicie, Lodomerieque Rex in perpetuum. Pia est fides et sancta deuocio, qua peccata deliquencium elemosinarum largitione redimi posse quiuis catolicus non desperat; ut ea, que humane condicionis fragilitas contra Diuina precepta committit, benignitas indulgeat Saluatoris, dum suis pauperibus misericorditer erogantur, que ipsius misericordia ad sustentacionem uite presentis humano generi contulit possidenda. Hac itaque consideracione inducti pro salute anime nostre et progenitorum nostrorum, monasterio Sancti Mauricii de Bely, dum illuc post regressum nostrum de partibus transmarinis causa uisitandi accessissemus, uidentes illud multis antecessorum meorum institutis destitui, ad releuandam eius inopiam, de prouentibus salium terrestrium de Zolocha triginta marcas in argento uel in equipollentibus in quolibet anno in Pentecosten contulimus iure perpetuo persoluendas; statuentes firmiter, ut salinarii, qui pro tempore constituti fuerint, iam dicte summam pecunie in termino supra dicto memorato monasterio iuxta formam, sicut pretaxatum est, sine aliqua diminucione soluere teneantur. Vt igitur hec a nobis liberalitate Regia facta donacio nullis unquam temporibus possit retractari, sed in generaciones generacionum salua et inconcussa semper permaneat, in argumentum donacionis a nobis solempniter facte, presentem concessimus paginam priuilegiantis sigilli nostri munimine in perpetuum roboratam. Datum per manus reuerendi Vgulini Colocensis Archiepiscopi et aule Regie Cancellarii, anno Dominice Incarnacionis M°CC°XXX°II°. Venerabili Robertho Strigoniensi Archiepiscopo existente, Cletho Agriensi, Gregorio Geuriensi, Bartolomeo Vesprimiensi, Briccio Vaciensi, Bartholomeo Quinque-Ecclesiensi, Re-
Transsiluano, Bulchu Chenadiensi, Benedicto Varadi-

ensi Episcopis Ecclesias Dei feliciter gubernantibus. Dionisio Comite Palatino, Benedicto filio Samud aule nostre Curiali Comite, Ladislao Mussuniensi, Nicolao Baachiensi, Buzad Suppruniensi Comitibus, Nicolao Tauuarnicorum, Phyla Dapiferorum, Michaele Agasonum, Stephano Pincernarum Magistris, et aliis quam pluribus Magistratus et Comitatus tenentibus; Regni autem nostri anno vicesimo nono.

(Eredetie a szent-mártoni főapátság levéltárában.)

177.

II. Endre király adománya a bakonyi szent-kereszti egyház számára. 1232.

Andreas Dei gracia Hungarie Rex omnibus quibus presentes littere fuerint ostense salutem et omne bonum. Ad uniue sorum tam presencium quam futurorum noticiam uolumus peruenire, quod nos studio pie deuocionis salubriter inducti Ecclesie Sancte Crucis in Bokon sub monte Manth constitute ad Monasterium de Belly pertinentis, quam non muneris quantitas, sed offerentis pia placat deuocio, ob remedium anime nostre contulimus tantum terre ibidem circa memoratam capellam, quantum a cimyterio potest bis saggita attingere, iure perpetuo possidendam; per fidelem nostrum Lucach tunc temporis Comitem de Bokon sibi facientes assignari. Et ut super duplici iactu saggitte aliqua non possit fieri occasio seu contradiccio, debet sagitta mitti a medio cimiterio ad quatuor partes, videlicet orientem, meridiem, occidentem et aquilonem. Vt igitur hec a nobis facta donacio nullis unquam temporibus possit retractari, sed salua semper et inconcussa permaneat presentem paginam in argumentum nostre donacionis duplici sigillo nostro fecimus communiri. Datum anno verbi incarnati M°CC°XXXII. Regni nostri anno vicesimo nonó.

(Eredetie a szent-mártoni főapátság levéltárában.)

178.

IX. Gergely pápa intézkedése a keresztes háborúk ügyében.
1232.

Gregorius Episcopus etc. venerabili fratri . . . Episcopo Geuriensi salutem etc. Cum sicut in nostra proposuiti presentia constitutus illo inspirante, qui ubi vult spirat, qui pias hominum actiones et aspirando prevenit et prosequitur adiuvando, memor Dominice passionis et tue redemptionis existens vexillum salutifere crucis assumpseris, et ei te voveris pro ulciscenda eius iniuria laudabiliter militare, qui tradidit semetipsum pro nobis oblationem et hostiam Deo in suavitatis odorem; quia negotium terre Sancte adeo est peccatis exigentibus intricatum, quod ad id sine quodam medio non videtur utiliter laborandum: tu prudenter attendens, quod si prevenisset Dominus vota supplicum et ante terre orientalis excidium Constantinopolitanum Imperium ad Latinos a Grecis, sicut postea transtulit, transtulisset mansissetque adeo solidatum, ut ex nulla parte status eius penitus fluctuaret, desolationem terre Sancte hodie forsitan Christianitas non defleret, ac votum tuum de licentia nostra commutans, ad succursum eiusdem Imperii totis viribus te exponis. Unde cum per subventionem ac defensionem ipsius Imperii pro certo speretur terre Sancte subsidium preparari, quicumque pro reverentia Jesu Christi pie suspirat ad liberationem illius, ad istius quoque defensionem debet efficaciter aspirare. Quare nos rem Deo placitam exequi reputantes, quoticns urgente necessitate vota fidelium ita utiliter commutamus, ut commutata fructum pariant potiorem, trecentorum militum crucesignatorum de Ungaria volentium ire in succursum eiusdem Imperii, ac saltem per annum ibi morari, vota duximus taliter commutanda, ut videlicet eidem Imperio in personis et rebus iuxta proprias facultates ex animo succurrentes carissimo in Christo filio nostro I. Regi Illustri in Imperatorem Constantinopolitanum electo intenderent reverenter, ituri termino, quem idem Rex duceret prefigendum, venerabili fratri nostro . . . . Episcopo

Quinqueecclesiensi et dilecto filio G. Decano Sancti Petri Laudunensis nostris super hoc litteris destinatis, sed eis in mandati nostri executione tepentibus, et crucesignatis ipsis non curantibus exequi vota sua, nullum dicto Imperio de provisione nostra commodum est secutum. Quia vero negotium prefati Imperii auxilio indiget festinato, nedum adhuc tempus subsidii prestandi differtur, interveniente mora, quod absit, cui subveniri valeat, non existat, et sic negotio terre Sancte quasi penitus desperato nequeat commode subveniri, attendentes, quod etsi voluntarium sit vovere, votum tamen necessario est reddendum, cum dicat Dominus per prophetam: „Vovete et reddite Domino Deo vestro"; fraternitati tue per Apostolica scripta districte precipiendo mandamus, quatenus predictis litteris ad eosdem Episcopum et Decanum obtentis neqnaquam obstantibus, memoratos milites, quos tu duxeris eligendos, efficaciter moneas et inducas, ut vota sua Domino exolventes, cum familiis suis crucesignatis vel in terre Sancte, vel in succursum Imperii supradicti, termino quem duxeris prefigendum, studeant tecum ire, ipsos ad id, si monitis acquiescere forte noluerint, per censuram ecclesiasticam, appellatione remota, compellens, concessa illis indulgentia, quam haberent, si transfretarent in subsidium terre Sancte. Datum Reate II. Idus Februarii, Pontificatus nostri anno quinto.

(IX. Gergely pápa Regestáiból, Theiner id m. I. köt. 102. l.)

197.

IX. Gergely pápa a szerémi püspökség ügyében rendelkezik.
1232.

Gregorius Episcopus etc. venerabili fratri . . . Archiepiscopo Colocensi salutem etc. Cum inferior potiorem solvere nequeat vel ligare, sed potior inferiorem liget regulariter et absolvat, et satis indignum et absonum videatur, ut maior subditus sit minori, et filius potestatem habeat in parentem: miramur non modicum et movemur, quod cum tu monasterium de Cuher (Kőér) tue Diocesis Ecclesiam erexeris Cathedralem, venerabilem fratrem nostrum Sirmiensem Episcopum ad titulum ipsius Ecclesie in Episcopum consecrando, . . . Archidiaconus Sirmiensis in tantam prorumpit temeritatis audaciam, ut in eundem Episcopum et Ecclesiam suam iurisdictionem exercere presumat: quare idem Episcopus nobis humiliter supplicavit, ut cum eodem Archidiacono in ipsum et dictam Ecclesiam iurisdictionem huiusmodi exercente, ipse in eadem Ecclesia Episcopus quodammodo non existat, providere sibi super hoc salubriter dignaremur. Nos igitur eisdem Episcopo et Ecclesie paterno compatientes affectu, ipsos cum omnibus iuribus et pertinentiis eorundem a iurisdictione ipsius Archidiaconi penitus eximentes, mandamus, quatenus prefato Archidiacono, ne in eos iurisdictionem aliquam de cetero exercere presumat, ex parte nostra districte studeas inhibere; proviso prudenter, ut si ex hoc Archidiaconatus Sirmiensis iura leduntur in Diocesi tua, ubi expedire videris, absque iuris alieni preiudicio recompensationem illi facias congruentem. Contradictores etc. Datum Reate XIII. kal. Aprilis (Pontificatus nostri) anno quinto.

(IX. Gergely pápa Regestáiból, Theiner id. m. I. köt. 103. l.)

180.

IX. Gergely pápa Béla ifjabb királyt felszólítja, hogy a német rendnek elfoglalt földét adja vissza. 1232.

Gregorius Episcopus servus servorum Dei carissimo in Christo filio Bele primogenito carissimi in Christo filii nostri Andree, Illustris Regis Ungarie salutem et Apostolicam benedictionem. Dilecti filii Magister et fratres Domus Hospitalis Sancte Marie Theutonicorum Jherosolimitane humili nobis et instanti conquestione monstrarunt, quod cum carissimus in Christo filius noster Andreas Illustris Rex Ungarie pater tuus eorum Domui terram *Borcze* pia liberalitate donasset, sicut in ipsis privilegiis perspeximus plenius contineri, ipsi pro colenda et munienda terra eadem, per quam Comanis Regnum Ungarie multipliciter perturbantibus frequens introitus et exitus habebatur, numerosam pecuniam expenderunt ibi cum multo labore et proprii effusione cruoris quinque castra fortia construendo. Sed licet idem Rex eis terram abstulisset, eandem ipsam tandem restituit, ut debebat, quin etiam pro recompensatione dampnorum ipsis ultra montes nivium partem contulit Comanie, in qua cum dicti Magister et fratres castrum munitissimum construxissent, Comani perterriti et dolentes ademptam sibi ingressus et exitus facultatem, congregata ingenti multitudine bellatorum fratres inibi commorantes hostiliter agressi fuerunt, sed Domino propiciante devicti, confusi et reveriti destiterunt, quin etiam quidam ex illis dictis fratribus se reddentes, cum uxoribus et paruulis ad baptismi gratiam convolarunt. At Rex predictus terram ingrediens ipsam cultamque perspiciens, fratres de terra eis per Sedem Apostolicam confirmata, et sub eius protectione suscepta, expulit violenter, quam tu detines occupatam i absque Romane Ecclesie injuria manifesta; cum eade nullum preter Romanum Pontificem habens I Episcopum, eidem Ecclesie duas marcas auri veret annuatim; et quamvis pluries tam pr quam tibi affectuosas preces, monita diligent

ut eis terram ipsam liberaliter reddcretis; nequaquam tamen fuimus exauditi, quin potius idem Magister ad Presentiam Regiam in spe vocatus accedens, frustratus rediit fatigatus multis laboribus et expensis alias Domo sua propter hoc attrita variis et enormibus detrimentis. Ne igitur inexorabilis videaris, si, quod absit, seductus prauis suggestionibus malignorum reddere renuas, què non potes salva conscientia retinere, Serenitatem tuam rogamus, monemus et hortamur in Domino, in remissionem tuorum peccaminum iniungentes, quatenus conscientie et fame tue salubriter consulens, cum peccatum minime remittatur nisi restituatur ablatum, eisdem Magistro et fratribus restituas terram ipsam, de dampnis et irrogatis injuriis satisfactionem congruam impendendo; ita quod veritati verax existens te illi reddas placidum et acceptum, qui acceptos provehit ins alutem et nos tibi constituamur exinde non immerito debitores. Datum Laterani VI. kal. Maii. Pontificatus nostri anno V.

(Teutsch és Firnhaber, Urkundenbuch zur Geschichte Siebenbürgens, I. köt. 50. l.)

181.

IX. Gergely pápa a boszniai püspök ellen emelt eretnekségi vád ügyében intézkedik. 1232.

Gregorius Episcopus seruus seruorum Dei venerabilibus fratribus... Archiepiscopo Colocensi et... Episcopo Zagrabiensi, et dilecto filio... Preposito Sancti Laurentii Colocensis Diocesis salutem et Apostolicam benedictionem. Graues et enormes venerabilis fratris nostri.. Episcopi de Bozna excessus et maculas, que nuper nostro sunt Apostolatui reserata, non potuimus obaudire, ne ipsius culpas nostras efficere uideamur, fiatque anima nostra pro eius anima tanquam ipsum in suis iniquitatibus foueamus. Idem enim, sicut accepimus, imperfectum suum minime recognoscens, utpote litteralis expers scientie, ac hereticorum publicus defensator; per

quemdam manifestum hereticum Simonie uitio mediante se in Episcopum procurauit assumi. Et quia que malo sunt inchoata principio uix bono exitu pociuntur, ipse, qui uinee Domini Sabaoth deberet cultor utilis inueniri, et subditis suis proficere uerbo pariter et exemplo, nullum in Ecclesia sua celebrat Diuinum officium, nec ministrat ecclesiasticum sacramentum, adeoque factus esse dicitur ab ecclesiasticis officiis alienus, quod baptismi forme penitus est ignarus, nec mirum, quod, sicut asseritur cum hereticus in quadam villa moretur et fratrem eius carnalem manifestum heresiarcam, quem deberet ab inicio ad viam rectitudinis reuocare, idem ut ei possit illud propheticum adaptari: „Sicut populus sic sacerdos“, in suo errore foueat dampnabiliter, et defendat. Quia igitur hec non debent relinqui aliquatenus indiscussa, utpote Deo et hominibus odiosa, uolentes descendere et uidere, utrum premissa dictus Episcopus impleuerit actione, discretioni uestre per Apostolica scripta mandamus, quatinus inquirentes super hiis et aliis diligenter ueritatem, que inueneritis, fideliter redigatis in scriptum, et sub uestris sigillis ad nostram presentiam destinetis, ut ex uestra relatione sufficienter instructi procedamus, exinde prout secundum Deum uiderimus procedendum, prefixo ei termino competenti, quo nostro se conspectui representet, pro meritis recepturus. Quodsi non omnes hiis exequendis potueritis interesse, duo vestrum ea nichilominus exequantur. Datum Spoleti Nonis Junij, Pontificatus nostri anno sexto.

(Eredetie a szent-mártoni főapátság levéltárában.)

182.

IX. Gergely pápa a pannonhalmi szent-mártoni apátság és a somogyi esperestség közt a Somogy megyei tizedekre nézve kötött egyességet megerősíti. 1232.

Gregorius Episcopus seruus seruorum Dei venerabili fratri.. Episcopo Vesprimiensi salutem et Apostolicam benedictionem. Dilecti filii . . . Abbas et Conuentus Monasterii Sancti Martini de Pannonia nobis humiliter supplicarunt, ut compositionem, que inter ipsos ex parte una, et . . Archidiaconum Simigiensem, Rectores Ecclesiarum et presbiteros Archidiaconatus ipsius, Vesprimiensis Diocesis ex altera, super decimationibus hominum conditionalium propria cellaria et (h)orrea habentium in Comitatu et Archidiaconatu Simigiensi existentium amicabiliter interuenit, obseruari per te inuiolabiliter faceremus. Ideoque fraternitati tue per Apostolica scripta mandamus, quatinus compositionem eandem, sicut sine prauitata prouide facta est, et ab utraque parte sponte recepta, facias, ut teneris, per censuram ecclesiasticam appellatione postposita firmiter obseruari. Alioquin venerabili fratri nostro . . . Nitriensi Episcopo, et de Chut, et de Rabacuz Archidiaconis Strigoniensis et Geuriensis Diocesium per litteras nostras iniungimus, ut te in executione mandati nostri cessante, ipsi illud, hac uice appellatione postposita exequantur. Datum Spoleti Id. Julij, Pontificatus nostri anno sexto.

(Eredetie a szent-mártoni főapátság levéltárában.)

183.

IX. Gergely pápa a Garam melletti szent-benedeki apátságnak megengedi, hogy egyházi interdictum idejében is bizonyos korlátok közt az istentiszteletet végezhesse. 1232.

Gregorius Episcopus seruus seruorum Dei dilectis filiis Abbati et Conuentui Sancti Benedicti de Grana Ordinis Sancti Benedicti Strigoniensis Dioecesis salutem et Apostolicam benedictionem. Suscepti cura regiminis, que facit nos et reddit omnibus debitores, nos ammonet locis religiosis diligentiam impendere specialem, ne aut Ordo ibidem constitutus aliqua possit occasione destitui, seu grauaminibus vel molestiis aliquorum secundum propositum impediri. Eapropter dilecti in Domino filii, vestris supplicationibus inclinati presentium vobis authoritate concedimus, ut cum credamus indignum a laude Diuina sine uestra culpa cessare, cum generale interdictum terre fuerit, vobis sit licitum, clausis januis, excommunicatis et interdictis exclusis, non pulsatis campanis, suppressa voce celebrare Divina, dummodo nullam causam interdicto dederitis, vel hoc ipsum vobis non fuerit specialiter interdictum. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostre concessionis infringere vel ei ausu temerario contraire Si quis autem hoc attentare presumpserit, indignationem Omnipotentis Dei et Beatorum Petri et Pauli Apostocorum eius se noverit incursurum. Datum Anagnie XI. kal. Septembris. Pontificatus nostri anno sexto.

Hevenesi kézirati gyűjteményében XLIV. köt. 397. l. és Kaprinai gyűjteményében IV. köt. 353. l. V. ö. Fejért, Cod. Dipl. III. k. 2. r. 339. l.; hol azonban hibás az évszám.)

184.

II. Endre király az ausztriai szent-kereszti apátságnak soproni sójövedelmét megerősíti. 1233.

In nomine Sancte Trinitatis et Indiuidue Unitatis. Andreas Dei gratia Hungarie, Dalmatie, Croatie, Rame, Seruie, Gallitie, Lodomerieque Rex uiris religiosis Abbati et Conuentui Sancte Crucis de Austria Cisterciensis Ordinis eorumque successoribus in perpetuum. Per presens scriptum omnibus nunc et in posterum facimus manifestum, quod olim affectu miscricordie prouocati tria millia zwanorum de salibus, quos inclite recordationis pater ac frater noster monasterio uestro in Supprun contulerant intuitu pietatis, nos pro remedio anime nostre, successorumque nostrorum ac Regni nostri salute uobis ac monasterio uestro in eodem Supprun confirmauimus in perpetuum annuatim, ita uidelicet, ut ex ratione et fisci nostri computatione a salinariis preter quorumlibet exactionem tributorum auxilio Suppruniensis Comitis annuatim in Supprun ad festum Sancti Regis iure perpetuo libere persoluantur, sicut in priuilegio nostro uobis concesso plenius perspeximus contineri. Quam piam collationem et confirmationem nunc et in futurum ratam habemus, et Regali auctoritate ex certa scientia confirmamus, promittentes per nos nostrosque successoresob seruare et facere obseruari, quod superius est expressum et in priuilegiis uestris plenius continetur. Et iuxta compositionem, que inter venerabilem patrem dominum Jacobum Prenestinum Electum Apostolice Sedis Legatum ex una parte et nos ex altera intercessit, hanc damus uobis et uestris successoribus libertatem, ut de predictis salibus ad usus uestros tantum retineatis, qnantum Prelatus uester in anima sua dixerit salinariis nostris; ceteri uero uel pars ipsorum, cum uobis fuerint persoluti, libere et absque ulla contradictione in domo uestra sub sigillo salinariorum nostrorum et Prelati uestri, qui pro tempore fuerit, deponantur, depositique seruentur usque ad octauas Sancti Stephani Regis. Et tunc ab illo die usque ad Natiuitatem Beate Marie

Virginis faciemus nobis solui argentum pro salibus, quos tunc apud uos habebitis, pro singulis centum zuanis unam marcam. Et si in illo termino nos aut salinarii nostri sales ipsos non emerimus, et uobis et Ecclesie uestre argentum secundum dictam extimationem non soluerimus, ex tunc omni tempore omnes sales illos libere in proprium usum Ecclesie uestre percipiatis et uendatis iuxta uestre arbitrium uoluntatis. Et omne lucrum, quod deberemus nos uel alius Rex, qui pro tempore fuerit, uel ipsi salinarii nostri percipere, totaliter cedat in usus Ecclesie uestre. Nec a salinariis ipsis ueteribus seu nouis aut aliis personis permittemus uos molestari, nec ipsi molestabimus, quin possitis quidquid uobis placuerit facere semper de saiibus ipsis, ex quo in dicto termino non fuerit uobis pecunia persoluta. Idem dicimus uobis de secundo termino uidelicet, quod a festo Beati Nicolai usque ad festum Sancti Thome Apostoli pro salibus, quos in domo uestra apud uos habebitis sub sigillo salinariorum et Prelati uestri, faciemus uobis solui argentum secundum extimationem superius annotatam. Quod si factum non fuerit, uolumus, quod idem fiat, quod in casu superiori de salibus primi termini dictum est, argentum vero, quod uobis faciemus solui, erit in bonis frixaticis, uel in argento, cuius decima pars comburetur. Ut autem hec nostre confirmationis et concessionis et libertatis pagina robur perpetue obtineat firmitatis, contra quam scienter non ueniemus, nec contra priuilegia monasterio uestro a nobis aut predecessoribus nostris indulta, Regio sigillo eam uolumus communiri, statuentes, ne nos aut nostrorum aliquis successorum, uel aliquis alius contra eam quidquam audeat attemptare, uel ei ausu temerario contraire. Datum per manus reueredi Vgolini Colocensis Archiepiscopi et aule Regie Cancellarii anno Dominice Incarnationis M°.CC°.XXXIII°. Indictione VI^a kal. Octobris. Venerabili Roberto Strigoniensi Archiepiscopo existente, Cleto Agriensi, Gregorio Geuriensi, Britio Waciensi, Bartholomeo Wesprimiensi, Bartholomeo Quinqueecclesiensi, Renaldo Tra
nano, Bulchi Cenadiensi, et Benedicto Wara
Ecclesias Dei feliciter gubernantibus. D
tino, Demetrio aule nostre Curiali C
cholao filio Bors Supprunicnsi, Wra

fratre Marcelli Nitriensi et Stephano Bichoriensi Comitibus, Nicolao Magistro Tawernicorum et Comite Posoniensi, Mauritio Dapiferorum, Michaele Agasonum, et Bagin Pincernarum Magistris, et aliis quam pluribus Comitatus tenentibus. Regni nostri anno tricesimo.

(Az eredeti után Weis, Urkunden des Cistercienser-Stiftes Heiligen Kreutz, 82. l.)

185.

II. Endre király a szolgálatban elaggott Detre ispán ifjabbik fiának, Miklósnak, a Liptó vármegyei Ujfalut adományozza. 1233.

Andreas Dei gracia Hungarie Rex omnibus Christi fidelibus tam presentibus quam posteris litteras presentes inspecturis salutem et omne bonum. Ad uniuersorum tam presencium quam posterorum noticiam uolumus peruenire, quod nos Nicolao, filio iuniori, Detrici Comitis fidelis nostri, qui nobis tam in Regno, quam extra Regnum fideliter et indesinenter deseruiuit, et in nostro seruicio ad decrepitam iam peruenit etatem, ipsius fidelitates et seruicia ingratitudinis silencio nolentes preterire, sed in condigna premiorum remuneracione retribuere intendentes, quandam terram cuiusdam ville nomine Oyufoluu, sitam et iacentem in Lyptou, que ad predium nostrum pertinebat, cum eisdem metis et terminis, quibus antea et actenus termina undique et distincta exstiterat, contulimus ipsi Nicolao et ipsius heredibus in perpetuum possidendam. In cuius terre possessionem per fidelem nostrum pristaldum Alexandrum ensiferum, filium Moys Comitis, auctoritate Regia ipsum fecimus introduci. Vt igitur hec a nobis facta liberaliter donacio salua semper et inconcussa permaneat in posteros, nec nostris unquam seu nostrorum successorum temporibus ualeat retractari, presentem concessimus paginam duplicis sigilli nostri

munimine in perpetuum roboratam. Datum anno gracie Millesimo CC°XXX°III° Regni autem nostri anno XXX°.

Jegyzet. Eredetie tenyérnyi széles bőrhártyára van irva, melynek elvesztett kettős pecséte az alól fölhajtott hártyáról, zöld és fehér sodrott selyemről függött. Ujfalu Liptóban többé nem létezik.

(Eredetie a kékkői levéltárban, Fasc. A. n. 2. *Érdy.*)

186.

II. Endre adománya a pannonhalmi apátság számára. 1233.

Andreas Dei gracia Rex Hungarie omnibus Christi fidelibus presentes literas inspecturis salutem et omnium bonorum incrementum. Licet iustas peticiones Regia mansvetudo admittere debeat; ad ea tamen promovenda clemencioribus oculis et ardenciori cordis desiderio debet intendere; in quibus specialiter Ecclesie Dei et personis Divino officio mancipatis misericorditer subvenitur. Ad universorum igitur Sancte Matris Ecclesie filiorum noticiam tam presencium, quam posterorum harum insinuacione volumus pervenire, quod dominus Vryas vir religiosus, Abbas Ecclesie Sancti Martini de Monte Pannonie, et ejusdem Ecclesie fratres, viri utique providi et discreti ac bone conversacionis, ad nos accedentes, humiliter nobis suplicarunt, ut terram agasonum nostrorum sitam iuxta fluvium Sar modicam, vix ad sexaginta iugera sufficientem, cum terra Ecclesie Sancti Martini communem, Ecclesie prefate, cuius patronatus nullo medio ad nos pertinere dinosscitur, misericorditer conferremus in perpetuum possidendam. Quorum peticionibus iustis et honestis, Deum pre oculis habentes, cupiendo opus caritatis et misericordie in presenti seminare, ut tempore messis metere possimus fructum graciosum in futuro; Regia benignitate misericorditer inducti et admoniti acquievimus, et terram prememoratam, licet modica sit, cum aqua et feneto et una mansione nomine Petro, cohabitatore terre ejusdem, ne occasione donacionis nostre aliquis Baronum nostrorum se interponendo popalis

Ecclesie ibidem commorantibus molestiam inferat et gravamen, et Ecclesia nostra exinde dampnum pateretur non modicum, sepedicte Ecclesie pro remedio anime nostre perpetuo possidendam contulimus. In cuius terre possessionem per dilectum et fidelem nostrum iudicem curie nostre Demetrium, et comitem Bachiensem auctoritate nostra fecimus introduci. Vt autem hec nostra donacio perpetue stabilitatis robur optineat, nec unquam nostris aut nostrorum temporibus successorum queat in irritum reuocari, in testimonium amplioris fidei litteras nostras concessimus duplicis sigilli nostri munimine roboratas. Datum anno gracie millesimo ducentesimo XXX.III., Regni nostri anno XXVI.

(Az eredeti után. *Csech*).

187.

Béla ifjabb király eskűje, hogy ő az atyja II. Endre király, s Jakab prenesztei püspök és pápai követ közt megállapított egyességet meg fogja tartani. 1233.

Universis pateat hec lecturis, quod nos Rex Bela super facto compositionis servande inter venerabilem dominum Jacobum Prenestinum Electum, Apostolice Sedis Legatum, et dominum Andream Illustrissimum Regem, patrem nostrum quondam facte, et nuper solempni sacramento et aurea bulla firmate, iuravimus in hunc modum: Nos Bela Dei gratia Rex, primogenitus domini Andree Illustris Regis Ungarie, vobis patri Bartholomeo Vesprimiensi Episcopo et Magistro Cognoscenti Strigoniensi Canonico, nuncio et capellano venerabilis dicti Legati, recipientibus nomine et mandato eiusdem, et vice ac nomine Romane Ecclesie et omnium Ecclesiarum de Ungaria, de consilio Curie nostre sponte absque ulla conditione, tactis sacrosanctis evangeliis, promittimus et iuramus, quod in omnibus et per omnia tenebimus et observabimus bona fide, sine fraude, nunc et imperpetuum omnia et singula

capitula scripta in compositione prefata, in hiis videlicet, que nos tangunt vel tangent, et faciemus a nostris subditis inviolabiliter observari. In hiis vero, que tangunt vel tangent prefatum patrem nostrum, dabimus operam studiose, rogando et consulendo bona fide, sine ulla dolositate, ut omnia et singula capitula dicte compositionis ipse impleat penitus et observet. Cumque, Deo propicio, erimus in solio debite successionis Regie Maiestatis, quecumque nos tangent de predicta compositione, vel de contingentibus, ea in omnibus et per omnia implebimus, et observabimus cuncta penitus bona fide, et faciemus a cunctis nostris subditis ea quelibet in omnibus observari fideliter, nec super predictis vel aliquo predictorum fraudem seu machinationem aliquam committemus, vel per aliquem vel ab aliquo faciemus, vel patiemur ullo modo committi: quin omnia et singula per nos et nostros maneant illibata, et incorrupta omni tempore observentur. Preterea jobagiones nostros, qui tunc aderant, iurare fecimus, sicut in factis inde litteris continetur. Ista et omnia supradicta iussimus nostri pendentis sigilli munimine roborari. Actum aput Silvam Bereyg, Pous Magistro Tawarnicorum nostrorum, Dionisio Voiawoda, Matthia Preposito aule nostre Cancellario, Luca Bano de Scevrin, et multis aliis Regni nobilibus presentibus, sub anno Domini millesimo ducentesimo (trigesimo) tertio, Indictione sexta, die decimo exeunte Augusto.

(Theiner, Monumenta historica Hungariae Sacrae 1. köt. 123. l. V. ö. II. Endre király esküjét Fejérnél, Cod. Dipl. III. k. 2. r. 319. és 326. ll.)

188.

*Béla ifjabb király a borsmonostrai apátság számára II. Em
királynak Sydan helységre vonatkozó adományát megerős
1233.*

Bela Dei gracia Rex, primogenitus Regis Hungarie o
nibus Christi fidelibus salutem in vere salutis largitore. C
monasteria in Vngaria constituta multum indigeant solici
dine Regalis providentie, maxime talium, qui mundo ign
solummodo vivunt Deo, oportet possessiones vel ex nostra d
nacione vel ex beneplacito aliorum in elemosynas assignat
diligenti providencia custodire, quia in custodiendis illis r
tributio multa. Hinc est, quod universis tam presentibus qua
futuris tenore presencium volumus pervenire, quod cum m
nasterium Dominici Bani de Monte in honorem Sancte Mar
terra quadam Sydan nomine sub eodem monasterio sita n
mis indigeat, et hoc patri nostro Illustri Andree Dei grac
Regi Hungarie per Abbatem et fratres Ecclesie eiusdem fui
set declaratum, et pater noster virorum condescendens pet
cionibus religiosorum terram dictam exceptam a Castro Sc
proniensi pro remedio anime matris nostre contulisset, ide
Abbas et fratres ad nostram accedentes presenciam supe
collacione patris nostri confirmacionem privilegii nostri sib
imo Ecclesie humiliter et diligenter postularunt indulgeri. No
igitur et anime matris nostre, prout possumus, miserentes, e
peticionibus dictorum Abbatis et fratrum satisfacere volentes
super dicta terra collacionem patris nostri Ecclesie dicte con
firmamus. Cuius terre prima meta incipit ab occidente et te
net metam cum eodem monasterio; inde vadit inferius iuxt
aquam Rebche et tenet metam cum terra Bajka a parte se
ptemtrionali; inde vadit versus orientem iuxta eandem ter
ram, et incipit tenere metas cum terra Perscina, que ecian
est terre Ecclesie eiusdem, ubi sunt tres mete capitales, prim
meta predicti Baka, secunda Prescina et tercia Sydan; inde
incipiendo tenere metas cum supra dicta terra Prescina va
dit versus partes meridionales, et venit ad arborem magnam

pomiferam, sub qua eciam sunt tres mete item principales, prima Prescina, secunda Tivan et Boeffia(?), tercia Sydan; inde incipit metas tenere cum terra Tivan et vadit ad villam secundam Tivan; inde ascendit montem et vadit ad vineam Borotey; et de eadem vinea descendit in vallem quandam Ablanch nomine, ubi item sunt tres mete capitales, prima meta Tivan, secunda Tumind de Ferreo Castro, tercia Sydan; inde incipit tenere metas cum Tumind in eadem valle et ad occidentem versus idem monasterium; vallis autem illa dividitur ita, quod Borsbanenses occasionem terre sue ad terram Sydan transferre non possent, neque terra Sydan ad Borsvanenses; inde revertitur meta ad idem monasterium ubi inchoata fuerat, videlicet ad Vigna Poteka, et in eodem Potek (igy) sunt tres mete, prima Chedenka, secunda predicti monasterii, tercia Sydan; et sic terminantur. Preterea eciam omnes collaciones alias eidem Monasterio Dominici Bani a patre nostro racionabiliter et honeste factas, tam in liberis denariis, quam in cybrionibus, vel in tributo, nostro confirmamus privilegio. Vt autem collacio patris nostri nullis unquam temporibus revocetur, sed per confirmacionem a nobis factam Ecclesie eidem salua semper et inconcussa permaneat, presentem concessimus paginam sigilli nostri munimine roboratam. Datum per manus Mathie Zagrabiensis Prepositi aule nostre Cancellarii anno gracie millesimo ducentesimo trigesimo tercio, Dionysio Palatino existente, Pous Magistro Tavernicorum, Andrea filio S ephani Dapipherorum, Pronsa filio Solum Agazonum, Belud filio Osl Pincernarum nostrorum Magistris.

(Kún László király 1277-ki és II. Endre király 1291-ki megerősítő privilegiumából, mely találtatik Hevenesi gyűjteményében LIX. k. 426. l.)

189.

Jakab prenesztei püspök és pápai követ Fábián nevű lovag e házi büntetése ügyében intézkedik. 1233 körül.

Venerabili in Christo patri... Dei gracia Nitriensi E scopo, et dilecto in Christo... Archidiacono eiusdem loci, Ja bus Diuina miseracione Prenestinus Electus Apostolice Se Legatus salutem in Domino. Cum olim dilecti in Christo V(ri Abbas et Conuentus Sancti Martini de Sacro Monte Panno super Ecclesia Sancti Spiritus, quibusdam palaciis et aliis p tinenciis ad eandem, coram diuersis iudicibus a Sede Apos lica delegatis, tandem coram nobis contra nobilem uirum I bianum militem Strigoniensis Diocesis mouerint questione et idem propter multiplicem eius contumaciam ab eisdem a nobis fuerit excommunicacionis uinculo innodatus pro quod dicti Abbas et Conuentus missi in porcionem iusticia e gente, non poterant eam nancisci propter potenciam ad sarii memorati. Postmodum ipse Fabianus reuersus ad e uolens parere mandatis Ecclesie, a nobis beneficium abso cionis humiliter postulauit, quem nos absolui fecimus rece ab eo prius corporaliter iuramento, quod uidelicet porcion predictarum rerum procuratoribus Abbatis et Conuentus in rius designatis restitueret absque mora, nullam uiolencia de cetero uel grauamen super dictis porcionibus Abbati conuentui inferendo, reseruata sibi proprietatis questio prout postulauerit ordo iuris. Si uero mutata uoluntate se dictos Abbatem et Conuentum super premissis presumpme aliquatenus molestare, uoluit et sponte peciit a nobis, qu in ipsum exnunc excommunicacionis sentenciam proferrem quam nos ferimus in presenti, in quam si contrarium fece incidat ipso facto. Vnde discrecioni uestre firmiter preci endo mandamus; quatenus si idem Fabianus premissa, et q in suis litteris continentur, quarum tenorem presentibus lit ris inseri fecimus de uerbo ad uerbum, non obseruauerit promisit, auctoritate nostra sepedictum Fabianum denunc tis excommunicacionis uinculo innodatum, credentes su

hoc simplici uerbo sine sacramento, et aliis probacionibus Viti et Michaelis procuratorum Abbatis et Conventus predictorum, quos iidem Abbas et Conuentus presente dicto Fabiano et consenciente in nostra presencia suos nuncios et procuratores ad recipiendam porcionem prefatarum rerum constituerunt, et ad denunciandum vobis, si illa possessio non foret restituta, uel restitutam auferre idem Fabianus presumpmeret, uel turbare. Continencia autem litterarum eiusdem Fabiani hec est:

Sanctissimo in Christo patri ac domino J(acobo) Dei gracia Prenestino Electo Apostolice Sedis Legato, Fabianus filius Ambrosy Comitis, Strigoniensis Diocesis debitam reuerenciam. Sanctitati uestre presencium tenore innotescat, quod cum auctoritate uestra essem excommunicacionis uinculo innodatus pro eo, quod ecclesiam Sancti Spiritus cum suis palaciis ac pertinenciis, usus minus prouido consilio, Abbati et Conuentui Sancti Martini ad mandatum uestrum restituere noluissem, tandem reuertens ad cor, cum alias de iure non possem absolucionis beneficium obtinere, promisi et promitto Deo et uobis bona fide et sine fraude, prestito nichilominus a me ipso corporaliter iuramento, sponte et sine aliqua coaccione, quod usque ad tres dies predictam ecclesiam cum suis porcionibus, seruis et aliis pertinenciis ad eandem, restituam Abbati et Conuentui supradictis, inducendo eos in ueram porcionem, et promitto sub debito iuramenti, quod nunquam de cetero per me uel per alium, dando consilium uel auxilium, uel aliquo malo ingenio impediam, uel faciam impediri, quominus Abbas et Conuentus superius nominati utantur porcione predictarum rerum pacifice et quiete. Nec intrabo dictam porcionem ulterius per me uel per alium animo retinendi, salua michi proprietatis in omnibus questione. Et quod ad ista facienda mea intencio possit procedere sine aliqua ficcione, uolo et peto a Sanctitate uestra, quod ex nunc contra me excommunicacionis sentenciam promulgetis, in quam incidam ipso facto, si dictam porcionem non restituo infra spacium temporis memorati, uel si restitutam turbare uel auferre per aliquam uiolenciam, per me uel per alios antequam ipsam proprietatem in iudicio euincam, ausus fuero attemptare. Et quia proprio careo sigillo, presentem cartam obligacionis mee duxi

sigillo fratris mei Marcelli Comitis muniendam. Et nichilos nus peto, quod istam formam obligacionis in formam pup cam redigi faciatis auctoritatis uestre patrocinio roborant Datum apud monasterium Sancti Martini III. kal. Marcii.

Quod si non omnes hijs exequendis potueritis interes alter uestrum ea nichilominus exeqnatur.

(Eredetie a szent-mártoni főapátság levéltárában.)

190.

Jákab prenesztei püspök és pápai követ előtt Uriás pannonhal apát és a Somogymegyei papság a tized ügyében egyességre l nek. 1233.

Jacobus miseracione Diuina Prenestinus Electus Ap stolice Sedis Legatus vniuersis presentes litteras inspectu salutem in Domino. Ad Vniuersitatis uestre noticiam uolum peruenire, quod cum inter fratrem Joancam, procuratore Vrie Abbatis et Conuentus Sancti Martini de Sacro Mon Pannonie ex una parte, et Berillum sacerdotem Sancti Geor de villa Joba, procuratorem seu sindicum sacerdotum de S mard, de Gan, de Endred, de Kevrushig, de Zovlad, de C pel, de Tur, de Gomas, de Chega, de Kerali, et de Joba, ceterarum Ecclesiarum in Comitatu Simigiensi existenciu ex altera, questio in nostri presencia uerteretur; questio cuius tenor talis erat:

Vobis domino J. Prenestino Electo Apostolice Sed Legato conqueror procuratorio nomine Ego Johanca procur tor seu Sindicus domini Abbatis et tocius Conuentus San Martini de Pannonia, et peto, quod inhibeatis sacerdotibus Simigiensi Comitatu existentibus, scilicet de Samard, de Ga et ceteris supradictis, ut cessent ab exaccione cubulorum c iuslibet speciei ab hominibus cuiusuis condicionis propria ho rea et cellaria habentibus, cum per huiusmodi collusione Ecclesia nostra grauiter ledatur et dapnificetur. Dampna a

tem, que singuli eorum singulis annis ab octo annis infra nobis fecerunt, estimamus quolibet anno pro singulis eorum unam marcam argenti. Vnde iusticiam petimus. Item petimus, quod faciatis nobis solui a singulis eorum tres marcas argenti, in quibus sunt condempnati nobis a iudicibus delegatis, videlicet . . . Episcopo Waciensi et suis coiudicibus. Item petimus resarciri dampna, que racione huius facti passi sumus eundo ad Romanam Curiam, et ibi moram faciendo, et redeundo in persecucione huius cause; que omnia estimamus, scilicet iter et expensas LXX marcas.

Saluo iure et eciam lite coram nobis legitime contestata, proposicionibus, confessionibus, et allegacionibus ab utraque parte factis, placuit utrique parti a lite recedere, et ad talem composicionem seu concordiam deuenire:

Ego Berillus sacerdos Ecclesie Sancti Georgii de Joba, procurator sacerdotum Simigiensium iuro in animam meam iurare, et promitto pro me bona fide et sine fraude, quod iurare faciam et promittere eodem modo predictos sacerdotes quorum procurator sum, quod nos non impediemus, nec impediri faciemus per nos, uel per alios, nec consilium, uel auxilium dabimus, quo minus dominus Abbas et Conuentus Sancti Martini, uel eorum officialis seu decimator integre et sine aliqua diminucione ab omnibus hominibus, cuiuscunque condicionis sint, propria horrea et cellaria habentibus, iustas et integras decimas percipiant et exigant iuxta morem. Et sub eodem promittimus iuramento, quod quandocunque requisiti fuerimus ab Abbate et Conuentu Sancti Martini uel eorum officialibus super eo, quod aliquis uel aliqui de parrochianis nostris iustas decimas eis debitas denegauerint, per interdictum Ecclesie ad solucionem decimarum eosdem diligenter compellemus. Et hec omnia facere curabimus bona fide.

Ne igitur super hoc aliquod dubium aliquo tempore oriatur, in testimonium dicte composicionis presentes dedimus litteras nostri sigilli munimine roboratas. Datum Strigonii III. Idus Septembris anno gracie M°.CC°.XXX°.III°. Pontificatus domini Gregorij noni Pape anno septimo.

(Eredetie a szent-mártoni főapátság levéltárában).

191.

Bertalan veszprémi püspök nyilatkozata a szemédi kápolna ügyében. 1233.

Vniuersis presentes litteras inspecturis Bartholom
Diuina permissione Wesprimiensis Episcopus salutem in l
mino. Ad uniuersorum uolumus noticiam peruenire, quod e
venerabilis Abbas et Conuentus Beati Martini de Sacro Mo
Pannonie traheret nos in causam coram Reuerendo patre
mino J(acobo) Prenestino Electo, Apostolice Sedis Leg
super capella de uilla Samseu, quam ipsi dicebant, quod
ipsam fieri faciebamus in eorum preiudicium et grauam
nec non et dampnum et iniuriam matricis Ecclesie ipsor
in Keurushig, nos confessi fuimus, et promisimus uiua uo
quod dicta capella fiat absque omni iniuria et lesione eor
et illud jus habeant ipsi in capella iam dicta, quod in q
matrice Ecclesia habere noscuntur. Et ut presens script
robur habeat firmitatis, ipsum nostri sigilli munimine feci
communiri. Actum anno Domini millesimo CC°.XXX°. t
cio, mense Septembri.

(Eredetie a szent-mártoni főapátság levéltárában.)

192.

A vigmani ispánoknak itélete Uriás, pannonhalmi apát és a szemtei vár jobbágyai közt. 1233.

Nos Gregorius filius Basillei et Hab Comites [de Wigman significamus omnibus presentes litteras inspecturis, quod cum Rex Andreas bone memorie causam Abbatis Sancti Martini de Sacro Monte Pannonie, quam habuit cum jobagionibus castri de Scemte, videlicet super terram magistri Smaragdi communem cum jobagionibus castri supradicti in duobus locis, quam eciam dictus Abbas asserens, ut dictus magister Smaragdus pro remedio anime sue Ecclesie Sancti Martini dimisisset. Nos igitur tam Abbatem quam jobagiones castri provocantes ad sentenciam, juxta quos jobagiones castri Curialis Comes de Scemte vice Comitis Cepani filij Petri stans ipsos interrogavimus, ut si magister S(maragdus) terram habuisset communem in duobus locis jobagionibus castri. Qui respondentes, ut in duobus locis terram haberet communem cum jobagionibus castri. Nos autem sentencia taliter judicantes et agnosscentes, ut tediosum esset jobagionibus castri in duobus locis cum dicto Abbate detinere, Abbati sepedicto ab una parte terram, quantam in duobus locis possedisset per pristaldum nostrum nomine Zounuk de Vigman juxta palatium magistri Smaragdi ultra Wag fecimus assignari. Et ut hoc inposterum inviolabiliter permaneat, ad peticionem utriusque partis sigillorum nostrorum munimine corroborauimus. Anno Dominice Incarnacionis M°.CC°.XXX°.III°. Hec sunt nomina jobagionum, qui contra Abbatem adstiterunt: Wz major exercitus, Petrus filius Cuk, Daminia, Buskard cum sum suis consimilibus.

(Eredetie a szent-mártoni főapátság levéltárában.)

198.

IX. Gergely pápa Kálmánt, szlavoniai herczeget inti, hog pannonhalmi apátságot somogyi tizedében ne károsítsa. 12

Gregorius Episcopus seruus seruorum Dei dilecto f nobili uiro Colomanno Duci Sclauonie salutem et Apost cam benedictionem. Significantibus dilectis filiis . . . Abb et Conuentu Monasterij Sancti Martini de Pannonia intelle mus et miramur, quod cum te deceat sicut uirum Catholic et deuotum loca religiosa diligere et in sua iusticia confou tu quasdam decimas in Comitatu Simigiensi pertinentes ipsos eis minus iuste subtractas tuis usibus applicasti enorme ipsius Monasterii detrimentum. Quia uero id in fa ac salutis tue noscitur dispendium redundare, nos retrah te a noxiis, et ad salutaria dirigere cupientes, nobilitat tuam monemus per Apostolica tibi scripta mandantes, qu nus decimas ipsas pro diuina reuerentia tueque salutis tentu Monasterio restituas memorato, et alias illud hab propensius commendatum, ita quod Dominum tibi redd inde placatum, et tua prouidentia debeat commendari. Dat Perusii IX Martij. Pontificatus nostri anno octauo.

(Eredetie a szent-mártoni főapátság levéltárában.)

194.

IX. Gergely pápa Fábián lovag ellen, ki a pannonhalmi apátság jogait és jószágait háborgatta, intézkedik. 1234.

Gregorius Episcopus seruus seruorum Dei venerabili fratri . . . Episcopo Nitriensi et dilectis filiis . . . Abbati de Subro (Zobor) et . . . Archidiacono de Tyrinchen (Trencsin) Strigoniensis et Nitriensis Diocesium salutem et Apostolicam benedictionem. Ex parte dilectorum filiorum . . . Abbatis et Conuentus Monasterij Sancti Martini de Pannonia fuit propositum coram nobis, quod cum ipsi Fabianum militem Strigoniensis Diocesis super eo, quod ecclesiam Sancti Spiritus, terras, prata, molendina, nemora, seruos, ancillas, palatia, et res alias ad eorum Monasterium pertinentes contra iusticiam detinebat, post uarias commissiones ad diuersos iudices impetratas coram E. Subdiacono nostro, cui tunc in Vngaria existenti causam huiusmodi a nobis obtinuere committi, et deinde coram venerabili fratre nostro . . . Prenestino Episcopo in partibus illis legacionis officio fungente auctoritate Apostolica conuenissent, et idem miles in ipsius Legati presentia recognoscens ad Monasterium pertinere predicta, et prestito iuramento promittens ea ipsi restituere, ac non molestare illud de cetero super ipsis lata de uoluntate sua per eundem Legatum excommunicationis sententia in eundem, si contra premissa ueniret, tandem licet ea restituerit memorato Monasterio, postmodum tamen religione iuramenti et sententia ipsa contemptis, ipsos super rebus eisdem multipliciter aggranat et molestat, captis monachis et conuersis eiusdem monasterij existentibus in locis predictis, uulneratis seruis eorum, et quibus dam edificiis Monasterii ac domibus quorumdam suorum hominum incendio deuastatis. Ideoque discretioni uestre per Apostolica scripta mandamus, quatinus, si est ita, eandem sententiam publicantes, seruari eam usque ad satisfactionem condignam, sicut rationabiliter est prolata, sublato appellationis obstaculo faciatis, eumque nichilominus, si de huiusmodi captione uobis constiterit, tamdiu appellatione remota excommunicatum pu-

blice nuntietis et faciatis ab omnibus artius euitari, d passis iniuriam satisfecerit competenter, et cum uestr testimonio litterarum ad Sedem uenerit Apostolicam a uendus. Super aliis uero, partibus conuocatis audiatis cau et appellatione remota fine debito terminetis, facientes q decreueritis per censuram ecclesiasticam firmiter obser Testes autem qui fuerint nominati, si se gratia, odio uel tim subtraxerint, per censuram eandem appellatione cessante gatis ueritati testimonium perhibere. Quodsi non omnes exequendis potueritis interesse, tu frater Episcope, cum eo altero ea nichilominus exequaris. Datum Perusij Id. Ma Pontificatus nostri anno octauo.

(Eredetie a szent-mártoni főapátság levéltárában.)

195.

IX. Gergely pápa a kúnok püspökének részére az esztergo érsek, akkor ott pápai követ rendeletét megerősíti. 1234.

Gregorius Episcopus etc. venerabili fratri . . . Episco Cumanorum salutem etc. Justis petentium desideriis etc. Si nificasti siquidem nobis, quod venerabilis frater noster . . Strigoniensis Archiepiscopus, tunc in provincia Cumanor Apostolice Sedis Legatus, tuam Diocesim limitans, perpet statuit observari, quod nulli laico, patronis exceptis, in ecc siis tue Diocesis presentare liceat capellanos, et sacerdot quartam habeant decimarum, ac quedam alia, prout in ipsi litteris inde confectis plenius dicitur contineri, que contemp periculum, custodita salutem pariunt animarum. Nos itaq fraternitatis tue precibus inclinati, quod per eundem legatu super hiis rite ac canonice factum est, ratum habentes auct ritate Apostolica confirmamus et presentis scripti patrocin communimus. Nulli ergo etc. nostre confirmationis infringe etc. Datum Perusii V. Idus Octobris. Pontificatus nostri an octavo.

(IX. Gergely pápa Regestáiból, Theiner id. m. I. köt. 128. l.)

196.

IX. Gergely pápa Kálmán királyt a katholika hit érdekében működésre szólítja fel. 1234.

Gregorius Episcopus etc. karissimo in Christo filio nostro Illustri Regi Colomanno salutem etc. Si tue Serenitatis obsequiis desudantes per devotionis promptitudinem et fidei puritatem apud te, ut credimus, fili karissime, consecuntur, quod ipsos et dilectionis dono reficis, et foves beneficio largitatis, quid divinis intentos beneplacitis exequendis apud celorum Regem extimas adepturos? Porro non aliud, quam inexplicabilis claritatem luminis et vitam ineffabilem, quam sola novit superne preminentia Trinitatis. Igitur, fili benedictionis et gratie, sollerti meditatione considerans, quod tibi conditor omnium in bonis visibilibus speciale contulerit, et quid in retributione iustorum sit honoris et glorie largiturus, si studeas vigili mente perficere, per que possis in sui conspectu culminis complacere, ad convertendum in robore tue fortitudinis infectos macula heretice pravitatis, te versus partes Sclavonie ita magnanimiter et potenter accingas, quod et alii huiusmodi sanctitatis opus animo prompto suscipiant, et sedentes in perfidie tenebris ad lucem catholice properare fidei non postponant. Sicque fiat, quod dum virtutis tue studio, favente Deo, numerus Dei filiorum augebitur, ita honor tue celsitudinis amplietur, quod et favorem Apostolice Sedis obtineas, et tandem in Beatorum collegio conquiescas. Datum Perusii II. Idus Octobris. (Pontificatus nostri) anno octavo.

(IX. Gergely pápa Regestáiból Theiner id. m. I. köt. 128. l.)

197.

IX. Gergely pápa Kálmán királynak megengedi, hogy az egyházi interdictum alatt lévő helyeken is isteni szolgálatot tarthasson. 1234.

Gregorius Episcopus etc. karissimo in Christo filio nostro Illustri Regi Colomanno salutem etc. Ut pro Regis reverentia sempiterni studeas circa devotionem Sancte Matris Ecclesie promptus assidue reperiri, libenter tibi specialis gratie dona conferimus, et que fructum vite profcrant, liberaliter adhibemus. Eapropter, karissime in Christo fili, tuis iustis precibus inclinati, auctoritate tibi presentium indulgemus, ut ad quemcunque locum ecclesiastico suppositum interdicto deveneris, nominatim interdictis et excomunicatis exclusis, non pulsatis campanis, clausis ianuis, et voce suppressa, tibi Divina facias celebrari, dummodo causam non dederis interdicto. Nulli ergo etc. nostre concessionis iufringere etc. Si quis autem etc. Datum Perusii XVII. kal. Novembris, Pontificatu nostri anno VIII.

In e. m. scriptum est Salomee Regine uxori Colomanni Regis nati . . . Illustris Regis Ungarie. Ut pro Regis reverentia sempiterni etc. ut supra usque in finem.

(IX. Gergely pápa Regestaiból Theiner id. m. I. köt. 129. l.)

198.

IX. Gergely pápa a boszniai eretnekek ellen harczoló keresztteseket pártfogása alá veszi. 1234.

Gregorius Episcopus etc. dilectis filiis crucesignatis contra hereticos Sclavonie in partibus Ungarie constitutis, salutem etc. Sacrosancta Romana Ecclesia etc. Cum igitur zelo fidei ac devotionis accensi, signo vivifice crucis assumpto, proposueritis in Sclavoniam contra hereticorum perfidiam proficisci, nos vestris iustis precibus inclinati, personas vestras cum omnibus bonis, que impresentiarum rationabiliter possidetis, sub Beati Petri et nostra protectione suscipimus, statuentes, ut postquam arripueritis iter peregrinationis huiusmodi, ea omnia, donec de vestro reditu vel obitu certissime cognoscatur, integra maneant et quieta. Nulli ergo etc. nostre protectionis et constitutionis infringere etc. Datum Perusii XVI. kal. Novembris, Pontificatus nostri anno octauo.

Scriptum est super hoc . . . Episcopo Zagabriensi. Cum dilectos filios crucesignatos contra hereticos Sclauonie, in partibus Ungarie constitutos, qui zelo fidei ac devotionis accensi sogno vivifice crucis assumpto proposuerunt in Sclauoniam contra hereticorum perfidiam proficisci, cum omnibus bonis, que impresentiarum rationabiliter possident, sub Beati Petri susceperimus protectione ac nostra, statuentes, ut postquam etc. usque integra maneant et quieta: fraternitati tue per Apostolica scripta mandamus, quatenus non permittas ipsos contra protectionis et constitutionis nostre tenorem ab aliquibus super hiis indebite molestari, molestatores huiusmodi per censuram ecclesiasticam, appellatione postposita, compescendo. Datum ut supra.

(IX. Gergely pápa Regestáiból Theiner id. m. I. k. 129. l.)

199.

IX. Gergely pápa Kálmán királyt, ki a boszniai patarenok ellen keresztes hadba indúlt, az apostoli szék különös pártfogása alá veszi. 1234.

Gregorius Episcopus etc. karissimo in Christo filio Colomanno Regi Illustri salutem etc. Pro fidei meritis, qua nitilare diceris ad obsequia Redemptoris, te libenter speciali fauore prosequimur, et que tibi prosperitatem adiciant, liberaliter elargimur, firma credulitate tenentes, quod quanto gratiam grandiorem ab Apostolica Sede perceperis, tanto fervetiori studio ad exterminium pravitatis heretice laborabis. Hinc est, quod te affectionis paterne brachiis amplexantes, personam tuam cum omnibus bonis tuis, que impresentiarum rationabiliter possides, sub Beati Petri et nostra protectione suscipimus, et presentis scripti patrocinio confirmamus, districtius inhibentes, ut dum pro reverentia Redemptoris contra hereticos perstiteris debellandos, nullus super bonis eisdem te presumat indebite molestare. Nulli ergo etc. nostre protectionis et inhibitionis infringere etc. Si quis autem etc. Datum Perusii XVI. kal. Novembris, Pontificatus nostri anno octavo.

Scriptum est super hoc . . . Episcopo Zagabriensi. Cum Illustrissimum in Christo filium Colomannum Regem illustrem, qui zelo fidei ac devotionis accensus signo vivifice crucis assumpto proposuit hereticos de Sclavonie partibus in manu forti et brachio extento viriliter extirpare, cum omnibus bonis suis, que impresentiarum rationabiliter possidet, sub Beati Petri susceperimus protectione ac nostra, inhibentes districtius, ut dum pro reverentia Redemptoris contra prefatos hereticos perstiterit debellandos etc. ut supra usque molestare, fraternitati tue per Apostolica scripta mandamus, quatenus ipsum contra protectionis et inhibitionis nostre tenorem non permittas ab aliquibus indebite molestari, molestatores huiusmodi etc. ut supra. Datum ut supra.

(IX. Gergely pápa Regestáiból Theiner id. m. I. köt. 130. l.)

200.

Jakab prenesztei püspök és pápai követ a pannonhalmi apátság és Fábián lovag közti perben ítél. 1234.

Jacobus miseratione Diuina Prenestinus Electus Apostolice Sedis Legatus vniuersis presentes litteras inspecturis salutem in Domino. Cum olim dilecti in Christo V(rias) Abbas et Conuentus Monasterij Sancti Martini de Sacro Monte Pannonie super Ecclesia Sancti Spiritus, quibusdam palatiis et aliis pertinentiis ad eandem coram venerabili patre . . . Waciensi Episcopo et coniudicibus eius a Sede Apostolica delegatis contra nobilem uirum Fabianum Diocesis Strigoniensis mouerint questionem, et idem propter suam multiplicem contumaciam ab eisdem fuerit excommunicationis uinculo innodatus, et nichilominus dictis Abbati et Conuentui causa rei seruande possessio adiudicata fuerit a iudicibus supradictis, quam non potuerunt nancisci propter potentiam aduersarii memorati, tandem dicti Abbas et Conuentus super hoc obtinuerunt litteras prudenti et discreto uiro Magistro Egidio domini Pape Subdiacono et Capellano, tunc in Vngaria pro negotiis Romane Ecclesie existenti Qui cognoscens contumaciam nobilis memorati ueram, possessionem ex secundo adiudicauit Abbati et Conuentui supradictis, ex qua propter proteruitatem eiusdem nullum fructum consequi potuerunt. Vnde cum dicti Abbas et Conuentus dicerent, se multis expensis et laboribus fatigatos, petierunt a nobis, quod eos in possessionem ueram predictarum rerum de facto faceremus induci, et eos inductos tueri iuxta formam libelli inferius annotati, cuius tenor est talis:

A uobis, domine J. Prenestine Electe Apostolice Sedis Legate, petit Abbas Sancti Martini de Pannonia nomine suo et Conuentus sui, quod faciatis ipsum induci in ueram possessionem Ecclesie Sancti Spiritus cum palatiis et possessionibus suis, quas nobilis uir Fabianus possidet, quarum rerum possessio adiudicata fuit dictis Abbati et Conuentui per . . . Waciensem et . . . Waradiensem Episcopos et . . . Abbatem

de Felduar iudices a Gregorio Pontifice delegatos; et post Magister Egidius, domini Pape Capellanus, dictos Abbatem et Conuentum ueros constituit possessores; sed propter contumaciam nobilis supradicti non potuerunt possessionem nancisci. Quare petunt dictum nobilem sibi condempnari ad restitutionem fructuum perceptorum et expensarum, quos et quas extimant centum quinquaginta marcarum. Item petit, quod faciatis ipsos tueri in dictarum rerum possessione. Saluo iure etc.

Quam petitionem licet litem contestando nobilis predictus responderit non debere admittere, nec fieri debere, quod continebatur in ea; tamen ante cognitionem cause se contumaciter absentauit, propter quod nos eum excommunicationis uinculo duximus innodandum. Et cum idem F. non uideatur curare de excommunicatione predicta, dictus Abbas et Conuentus a nobis cum instantia super hoc sententiam postulabant. Cum de omnibus supradictis nobis liqueret per processum iudicum predictorum, nos uisis processibus eorundem, et auditis allegationibus dictorum Abbatis et Conuentus, absentiam dicti nobilis Dei presentia supplente et Abbate ac procuratore Sancti Martini presentibus, ueram possessionem rerum petitarum in libello dictis Abbati et Conuentui duximus sententialiter iudicandam, et eos corporaliter debere mitti in possessionem rerum petitarum in libello superius memorato, contradictores per censuram ecclesiasticam compescendo, jure proprietatis utrique parti in omnibus reseruato. In cuius rei testimonium presentes nostri sigilli munimine iussimus communiri. Actum anno gratie M.CC.XXXIIII., IIII. kal. Februarii. Indictionis VII.

(Eredetie a szent-mártoni főapátság levéltárában.)

201.

A pannonhalmi szent-mártoni apátság és a székesfehérvári káptalan közti per választott bírák itélete által elintéztetik. 1234.

In nomine Domini Amen. Cum dominus Vrias Abbas, Thomas Custos, et Joancha monachi procuratores Conuentus Sancti Martini de Pannonia ex parte una; et magister Marcus canonicus et procurator ad hoc Prepositi et Capituli, Cosme quondam Episcopi Geuriensis et omnium canonicorum et clericorum Albensis Ecclesie et Sancti Nicolai Hospitalis Albensis et Sancti Henrici Ecclesiarum ex altera de bona uoluntate compromiserint in nos Jacobum miseratione Diuina Prenestinum Electum Apostolice Sedis Legatum, et fratrem Enoch Ordinis Predicatorum, et magistrum Saulum Archidiaconum Nitriensem de omnibus questionibus, que uertebantur inter ipsos super decimis possessionum dicte Albensis Ecclesie, et possessionum canonicorum et clericorum Albensium et possessionum Sancti Nycolai, Hospitalis Albensis et Sancti Henrici, nec non domini Cosme Episcopi quondam Geuriensis et aliarum Capellarum ad Ecclesiam Albensem pertinentium, sicut in priuilegio domini A(ndree) Regis, de quo fit mentio in arbitrio prolato per magistrum Egidium domini Pape Subdiaconum et capellanum, continetur. Hoc scilicet modo, ut secundum formam predicti arbitrii lati per prefatum magistrum E. in arbitrando procederemus, habentes potestatem illud idem arbitrium mutandi, corrigendi, approbandi, et temperandi, interpretandi et declarandi, addendi, et subtrahendi, uel diminuendi, uisis instrumentis, auditis rationibus et allegationibus partium secundum quod nobis uideretur, et super dampnis et expensis cognoscendi, et cognitis cause meritis inter cetera, que Monasterio Sancti Martini de Pannonia uiderentur nobis arbitris assignanda; vicesimam quoque, quam dominus Rex Albensi Ecclesie in Simigiensi Comitatu contulit, assignaremus eidem, ita tamen, quod procurator Albensis Ecclesie et ipsi Albenses procurare tenerentur, quod donatio facta a Rege cum sigillo domini Bele Regis confirmaretur; de sigillo autem

Colomanni dicte donationi apponendo dictus Abbas et Albenses communiter laborarent. Eo nichilominus saluo, quod procuraretur a dictis Albensibus bona fide, quod domini Archiepiscopi sua sigilla apponerent donationi predicte. Si uero iam dicta donatio vicesime predicto modo confirmari non posset infra terminum a nobis arbitris statuendum, tunc nos statueremus et decerneremus, prout nobis uideretur esse melius ordinandum. In quo casu dictus Abbas promisit cedere iuri et actioni Albensis Ecclesie, que sibi competunt in decimis antedictis. Et ambe partes promiserunt obseruare sub pena centum marcarum argenti, quicquid per nos siue tanquam arbitros, siue tanquam per arbitratores inter ipsos arbitratum fuisset, et pena soluta arbitrium ratum nichilominus permaneret, ita quod pena in singulis capitulis seu articulis, si contrauentum fuerit, in solidum peti posset. Nos commissum nobis officium exsequi cupientes petitiones utriusque partis recepimus, ex parte namque Abbatis contra Prepositum et canonicos Albenses nobis fuit porrecta petitio in hunc modum.

Vobis sancto patri ac domino J. Dei gratia Electo Prenestino, Apostolice Sedis Legato et in hac parte coarbitro; et uobis fratri Enoch Ordinis Predicatorum, et magistro Saulo Archidiacono Nitriensi eiusdem Legati coarbitris conquerimur nos, Abbas et Conuentus Sancti Martini de Sacro Monte Pannonie, de Preposito et Capitulo Albensi, qui decimas Monasterio Beati Martini debitas de omnibus agris, uineis, prediis et villis, mansis ac curtibus et possessionibus et populis, qualicunque nomine censeantur, ad ipsos pertinentibus in Simigiensi Comitatu existentibus contra iustitiam detinent et soluere contradicunt. Item conquerimur de eisdem, quod populos suos, qualicunque nomine censeantur, et ceteros ad ipsos confluentes de possessionibus prediis, negotiationibus, uineis, segetibus, uectigalibus ad ipsos populos pertinentibus, ac proles eorundem, et ceteris rebus que decimari debent in predicto Comitatu existentibus, decimas soluere predicte Ecclesie Sancti Martini non permittunt. Item conquerimur de eisdem, quod de portionibus Ecclesie Sancti Henrici, nec non Sancti Nycolay Hospitalarium Albensium, et omnium clericorum Albensium, et de possessionibus et populis omnium talarum ad ipsos Albenses pertinentium, decimas nobis sol-

uere non permittunt. Vnde super premissis omnibus iustitiam petimus exhiberi et eisdem precipi firmiter ac mandari, ne ulterius decimas nobis et Ecclesie nostre subtrahant; et quod non prohibeant nec faciant prohiberi, quominus a supradictis omnibus decime nobis integre persoluantur. Item petimus restitui nos et ecclesiam nostram in possessionem uel quasi, perceptionis decimarum omnium Cosme Episcopi, quibus per Prepositum et Capitulum Albense sumus spoliati, petentes nobis fructus a decem annis infra perceptos, uel qui percipi poterant, uel eorum extimationem singulis annis quindecim marcas argenti. Item petimus de omnibus dampnis, que fecerunt et faciunt dando sigillum indifferenter siue suis, siue alienis, tam mercatoribus quam ceteris asportantibus uinum tempore uindemiarum de Comitatu Symigiensi et alias in suis ibidem hospitiis uinum retinentibus, in quo a viginti annis infra quolibet anno in quinquaginta marcis argenti Ecclesiam nostram dampnificarunt: supplicantes, ut interdicatis et firmiter inhibeatis eisdem, ne sigilla sua exportantibus uina sua seu retinentibus supradicto modo dare presumant, cum non ipsi, sed nos sigilla dare debeamus, in signum decimationis per nos facte, ne per nos, seu per alios possint impediri tanquam indecimata deferentes. Specialiter conquerentes dicimus, quod in anno proxime iam transacto ultra quantitatem dampni predictam occasione sigilli indifferenter cuilibet concessi in centum et quinquaginta tunellis uini dampnificati sumus per eosdem, super quo iustitiam petimus exhiberi. Item petimus nobis restitui fructus decimaram ab eisdem a quadriennio et infra perceptos, uel qui percipi potuerant, uel eorum ex(s)timationem, singulis annis octoginta marcas argenti. Item petimus dampna et expensas occasione questionis factas, que et quas extimamus mille et trecentas marcas argenti. Item petimus expensas faciendas saluo etc.

Ex parte uero Albensium contra Abbatem et Conuentum Sancti Martini de Pannonia porrecta fuit nobis petitio in hac forma:

A uobis, domine J. Prenestine Electe Apostolice Sedis Legate, et fratre Enoch Ordinis Predicatorum, et magistro Saulo Archidiacono Nitriensi, arbitris communiter electis petit Marcus procurator et canonicus Albensis procuratorio no-

mine Prepositi et Capituli Albensis, quod condempnetis et compellatis Abbatem S(ancti) M(artini) et Conuentum eius ad restitutionem omnium, que dictus Abbas consecutus est per arbitrium latum a magistro Egidio domini Pape Subdiacono et capellano, que sunt hec, uidelicet centum et quindecim marce, et ad restitutionem priuilegii domini Regis, quod Albenses dari fecerunt super salibus regalibus in Posonio, quod ita fuit; et salium, quos ipsi Albenses percipere potuissent, quod extimant ducentas marcas, cum dictus Abbas prides arbitrium a partibus omologatum et iuramento firmatum petierit irritari. Item petit mille et quingentas marcas, quas dictus Abbas dictos Prepositum et Capitulum in multis causis et compositionibus contra iustitiam coegit expendere super decimis, quas a canonicis et populis Albensis Ecclesie petiit in Comitatu Symigiensi. Item petit penam centum marcarum pro eo, quod instrumenta omnia, secundum quod sibi mandatum fuerat sub eadem pena a magistro Egidio, domini Pape subdiacono et capellano, et coarbitris non resignauit, quibus nunc usus est coram uobis. Item petit, quod imponatur Abbati et Conuentui silentium perpetuum super decimis canonicorum et populorum Albensis Ecclesie in Comitatu Symigiensi, cum nullum ius habeat in eisdem.

Lite igitur super predictis petitionibus contestata, utrinque receptis testibus et attestationibus publicatis uisis priuilegiis et instrumentis, auditis nihilominus partium confessionibus, rationibus et allegationibus ab utraque parte propositis plenius intellectis, quia nobis constitit euidenter, decimas Comitatus Symigiensis, de quibus pars Monasterii Sancti Martini in suprascripto libello rationaliter petiit ad ipsum Monasterium de iure spectare; et quia accepimus ex confessione procuratoris Albensis Ecclesiam Albensem nihil aliud spirituale habere, quod posset dare Monasterio Sancti Martini in permutationem decimarum, quas ab Albensi Ecclesia postulabat, nec vicesimam Comitatus eiusdem, quam ex donatione Regia ad se spectare dicebant, que omnino erat insufficiens, ad permutationem decimarum, quas pars Monasterii postulabat; tum ex difficultate iuris, quia non poteramus nec debebamus temporalia cum spiritualibus permutare, tum ex difficultate facti, quia non habebat Albensis Ecclesia sufficientia spi-

ritualia, que cum vicesima posset Monasterio S(ancti) M(artini) pro decimis assignare. Nolentes de cetero Albensem Ecclesiam locupletari in iacturam Monasterii supra dicti predictas decimas detinendo, presente parte Albensi et Abbate S(ancti) M(artini), uocatisque procuratoribus Monasterii de suo hospitio ad arbitrium audiendum, nec inuentis, utpote quia recesserant nulla a nobis licentia postulata; Abbate tamen satissdante, quod procuratores partis sue ratum et firmum haberent, quicquid in his duxerimus statuendum, corrigentes in hac parte Magistri Egidii arbitrium, et mutantes sicut arbitri, uel ut arbitratores, seu amicabiles compositores arbitramur, pronuntiamus, statuimus, et laudamus, quod Ecclesia Albensis et Canonici eiusdem Ecclesie, presertim Cosmas quondam Episcopus Geuriensis, de omnibus agris, uineis, prediis et villis, mansis et curtibus et possessionibus qualicunque nomine censeantur, ad ipsos pertinentibus, in Symigiensi Comitatu existentibus, et de omnibus rebus, que decimari debent Monasterio S(ancti) M(artini) de Pannonia, decimas integre et absque contradictione persoluant. Arbitramur etiam et laudamus, quod non inquietent de cetero, nec impediant, nec prohibeant, nec prohiberi faciant per se uel per alios dicti Albenses, quominus de possessionibus et omnibus rebus, que decimari debent, Ecclesiarum Sancti Henrici et Sancti Nycolai Hospitalis Albensis, et omnium capellarum et clericorum et populorum ad ipsam Ecclesiam Albensem pertinentium in Comitatu iam dicto prefato Monasterio, a supradictis omnibus decime integre persoluantur. Item arbitramur, precipimus et laudamus, quod Abbas et conuentus Monasteril prefati restituant Albensi Ecclesie priuilegia uel priuilegium domini Regis, que uel quod Albenses ei dederunt uel dari fecerunt super salibus Regalibus in Posonio, in permutationem decimarum ipsarum, que fuit per Sedem Apostolicam irritata. Item in hoc arbitrium magistri Egidii approbantes statuimus et laudamus, quod uinum Prepositi et canonicorum et communitatis Albensis Ecclesie et Sancti Nycolai et clericorum predictarum Ecclesiarum cum sigillo canonicorum Albensium ab uno ex canonicis dato et iurato, quod fraudem non faciat Abbati S(ancti) M(artini) de alio uino asportando, et presente homine Abbatis et similiter iurato, quod malitiose non con-

tradicat, educatur. Vinum uero emptitium nullus canonicor uel populorum Albensis Ecclesie educat, nisi homini Abbe si presens fuerit et ire uoluerit, uerum uenditorem assig Si uero homo Abbatis absens fuerit, uel presens ire nolv assignato uenditore sacerdoti loci in presentia trium de lioribus hominibus ibidem cohabitantibus, emptor libere dat. Ab aliis autem, que continentur in petitionibus supr ctis ab utraque parte propositis, partem utramque, alte ab altera absoluimus per hoc nostrum arbitrium seu laud Que omnia et singula precipimus ab utraque parte fieri seruari, et non contraueniri, sub pena centum marcarum genti in singulis commissa capitulis, qua soluta parti a trium obseruanti hoc nostrum arbitrium amicabilis comp tionis seu laudum in omnibus et per omnia perpetuo in maneant firmitate. Actum est hoc, uidelicet promulgatum hoc arbitrium in Suprunio presente domino Roberto Arc episcopo Strigoniensi, domino Johanne Episcopo Bosne Rombaldo Magistro Hospitalis Sancti Johannis Jerosolimit Vngarie et Sclauonie, Magistro Zoen Lectore Batiensi, Magis Raynaldo Archidiacono Pactensi (igy), et pluribus aliis cl cis, et magnatibus Vngarie. In cuius rei euidentiam plen rem nos predictus Jacobus Penestinus Electus Apostolice dis Legatus hoc arbitrium a nobis et nostris coarbitris p mulgatum, ne unquam possit in posterum dubitari, nostri gilli munimine duximus roborandum.

Et Ego Bartholomeus de Campania Clericus, Sac sancte Romane Ecclesie Scriniarius hoc arbitrium de m dato predicti Legati, et coarbitrorum ipsius manu prop publicaui et signum feci. Anno Dominice Incarnationis mil simo ducentissimo tricesimo quarto. Pontificatus domini G gorii noni Pape anno VII. mense Marcio die octaua. Indict. V

(Eredetie a szent-mártoni főapátság levéltárában.)

202.

A bakonybéli apátság és a győri várnak jobbágyai közti határigazítás. 1234.

In nomine Domini Amen. Uniuersis Christi fidelibus tam presentibus quam futuris Vryas Dei gracia Abbas Sancti Martini de Monte Pannonie, et Bug et Baya, Judices perpetuitatum a domino Andrea Rege constituti salutem in uero salutari. Vniuersitati uestre significamus, quod cum nos essemus iudices perpetuitatum a domino Andrea Rege constituti, Symon Comes Jauriensis, Jacobus Curialis Comes eiusdem, et Egidius, jobagiones castri Jaurinensis, citaueri(n)t coram nobis Abbatem de Bel super quadam parte terre uille Sceez, asserentes eandem partem terre a meridie falsis metis possidere. Nos autem iussu Regio uolentes causam terminare, indiximus domino Abbati de Bel testes producere, et priuilegium Ecclesie sue ostendere; produxit autem testes copiosos, uiros nobiles et ydoneos. Nos uero testibus diligenter examinatis ordine iuris, ut decet, nichil aliud audiuimus, quam id, quod predictam partem terre a meridie iustis metis Ecclesia de Bel sine alicuius contradictione possedisset. Inspeximus autem et priuilegium diligenter, et tenor priuilegij autentici et ueri easdem metas scribendo girabat; quas et testibus ydoneis ueras esse comprobaueramus. Ad maiorem etiam cautelam ego V(rias) Abbas Sancti Martini ex consensu et consilio Comitis Bug et Baya, Comitis Arquibaya(?), cum uiris honestis et nobilibus iuimus ad uidendas metas terre prememorate, et giratis circumquaque metis secundum tenorem priuilegij Sancti Ladizlay, uidimus metas multas antiquas, et magnas, ueras, et sine aliqua fraude. Mete uero eiusdem terre Cuyar secundum priuilegium sic incipiunt: terminatur ab occidente ad caput uoraginis, quod dicitur Churhufeu, et ibi sunt IIII cumuli; inde in ascensu montis III; inde in latere montis III; inde ad caput arbustarum Bolugd IIII cumuli; hinc ad agrum Lusua IIII cumuli; inde uersus occidentem in ascensu montis IIII cumuli; inde ad caput quercus IIII cumuli; inde

uenitur ad meridiem et iuxta uiam publicam IIII c(um
inde iterum ad meridiem itur per uiam ad caput Hasag
ibi IIII cumuli; inde uadit per uiam ad meridiem, et sunt
cumuli; inde ad Feusceuleu, et ibi sunt IIII cumuli; i
ascendit ad monticulum et ibi IIII cumuli; item primum eu
in eodem monte IIII cumuli; item in eodem monte IIII
muli; item ad agrum Poth, hoc est in summitate montis
multi et magni cumuli; inde in descensu montis eius IIII
muli; inde uadit per agros in descensu adhuc eiusdem
tis IIII cumuli; inde cadit ad paludes, et ibi sunt cumuli
gni; inde uadit per paludes, et ibi sunt IIII cumuli; ind
caput paludis, et ibi sunt cumuli magni ex utraque pa
postea uadit ad occidentem, et ibi sunt cumuli magni; i
ad occidentem per agros et in agris sunt IIII cumuli ant
et magni; inde uadit per agros ad uiam publicam, et
uiam publicam ad Fyzeg, et ibi sunt cumuli magni et anti
ex utraque parte aque; inde uadit iterum ad occidentem,
ibi sunt quinque cumuli; inde ultro per campos et agros c
ad uias publicas, et per vias uadit ad Aruch; inde per Ar
et per uiam publicam uadit ad septemtrionem, super eund
autem Aruch plurimi sunt cumuli in longitudine maximi
antiqui, a quibus itur ad rus Bissenorum, quod uulgo die
Beseneuthorlou; inde per plurimas metas in diuersis locis
sitas antiquas et magnas cadit in presignatum locum — —
caput voraginis. Vt autem talis uentilatio inter Abbatem
Bel ex una parte, et Simonem Comitem Jauriensem, Jacob
et Egidium et ceteros jobagiones eiusdem castri ex alt
coram nobis iusto fine terminata, ne processu temporum qu
in irritum deuenire, litteras presentes contulimus Abbati
Bel, ne de cetero Comes Jauriensis, et jobagiones castri ei
dem pro predicta parte Sceez possint trahere in causam, c
coram nobis ordine iudiciario terminata est ordine sup
scripto, et sigillo domini Vrie Abbatis Sancti Martini de Mo
Pannonie, et nostris communita. Anno Dominice Incarnac
nis millesimo CC°XXX°IIII°. Datum per manus Pangra
Sacerdotis monachi Sancti Martini de Monte Pannonie.

(Eredetie a szent-mártoni főapátság levéltárában.)

203.

IX. Gergely pápa Magyarország főpapjainak meghagyja, hogy az apostoli széktől kiküldött bírák itéleteit foganatosítsák. 1235.

Gregorius Episcopus seruus seruorum Dei venerabilibus fratribus . . . Archiepiscopo Strigoniensi et Suffraganeis suis, et dilectis filiis Abbatibus, Prioribus et aliis Ecclesiarum Prelatis per Strigoniensem prouinciam constitutis, salutem et Apostolicam benedictionem. Dilecti filij . . . Abbas et Conuentus Monasterij Sancti Martini de Pannonia sua nobis insinuatione monstrarunt, quod cum ipsis plures commissiones ad diuersos iudices diuersis temporibus super diuersis questionibus et dampnis ac iniuriis sibi et ipsi Monasterio irrogatis, nec non et rebus aliis a Sede Apostolica impetrantibus, judices ipsi quandoque interdicti, nonnunquam uero suspensionis uel excommunicationis sententias exigente iustitia proferant in rebelles, ac mandent locorum ordinariis, ut easdem sententias et ipsi reuerenter obseruent, et faciant a suis subditis firmiter obseruari; dicti ordinarii huiusmodi mandato recepto non solum predictas sententias non obseruant; uerum etiam eosdem excommunicatos nuntiatos publice ac suspensos, in suo errore confouent et defendunt, in eorundem Abbatis et Conuentus preiudicium ac ecclesiastice discipline contemptum. Quia uero error, cui non resistitur approbatur, et uiros decet ecclesiasticos prouidere, ne dissoluatur neruus ecclesiastice discipline, vniuersitati uestre per Apostolica scripta firmiter precipiendo mandamus, quatinus cum a iudicibus a Sede Apostilica delegatis super obseruandis eorum sententiis fueritis de cetero requisiti, et uos ipsi eos humiliter obseruetis, et faciatis a subditis uestris inuiolabiliter obseruari. Datum Perusij V. Idus Julij, Pontificatus nostri anno nono.

Régi jegyzet. Eodem prorsus uerborum tenore et decodem dato expedita fuit bulla ad Archiepiscopum Colocensem,

eius Suffraganeos, Abbates, Priores et alios ecclesiarum P latos.

(Eredetie a szent-mártoni főapátság levéltárában.)

204.

IX. Gergely pápa a pannonhalmi apátság birtokának há gatói ellen határozott egyházi kiátkozás büntetésének végre tását sürgeti. 1235.

Gregorius Episcopus seruus seruorum Dei dilectis liis . . . Simigiensi et . . . Tychoniensi Abbatibus et . . . cano Tychoniensi Vesprimiensis Diocesis salutem et Apo licam benedictionem. Dilecti filii Abbas et Conuentus Mo sterij Sancti Martini de Pannonia nobis significare curar quod cum olim ipsi Demetrium, Vrulou, Budou, Benedict et alios homines de villa Wiza Vesprimiensis Diocesis con dilecto filio Egidio Subdiacono et Capellano nostro de m dato nostro tunc in Vngaria commorante super combusti capelle Sancti Jacobi de Heremo Monasterio ipsi subie ac iniectione manuum uiolenta in monachos et conuersos e dem, nec non dampnis et iniuriis irrogatis eisdem traxiss in causam, idem Capellanus in eos exigente ipsorum cor macia manifesta excommunicationis sententiam promulga et excommunicatos denunciauit ac nunciari publice fecit e dem. Sed ipsi claues Ecclesie contemnentes, in eadem exc municationis sententia iam per sex annos damnabiliter p seuerarunt, nichilominus se Diuinis temere ingerendo in marum suarum periculum, eorum preiudicium et ecclesias discipline contemptum. Vt igitur vexatio huiusmodi forsi eis tribuat intellectum, discretioni uestre per Apostolica s pta mandamus, quatinus predictam excommunicationis s tentiam, sicut rationabiliter est lata, faciatis usque ad sa factionem eondignam auctoritate nostra sublato appellatio obstaculo inuiolabiliter obseruari, et singulis diebus dom

cis et festiuis pulsatis campanis et candelis accensis solenniter publicando, si de huiusmodi manuum iniectione uobis constiterit, dictos sacrilegos tamdiu appellatione remota excommunicatos publice nuncietis et faciatis ab omnibus arctius euitari, donec passis iniuriam satisfecerint competenter, et cum uestrarum testimonio litterarum ad Sedem uenerint Apostolicam absoluendi, inuocato ad reprimendam eorum maliciam si opus fuerit auxilio brachii secularis. Quodsi non omnes his exequendis potueritis interesse, duo uestrum ea nichilominus exequantur. Datum Perusii. X. kal. Augusti, Pontificatus nostri anno nono.

(Eredetie a szent-mártoni főapátság levéltárában.)

205.

IX. Gergely pápa Jolánt, II. Endre király leányát, az apostoli szék pártfogása alá veszi. 1235.

Gregorius Episcopus etc. karissime in Christo filie J. Regine, nate karissimi in Christo filii nostri . . . Illustris Regis Ungarie, salutem etc. Sincera devotio filiorum merito in se corroborat matris affectum, et digne meretur, ut favorem, quem ipsi ab illa postulant, consequantur. Cum itaque, sicut exhibite tue nobis littere continebant, clare memorie . . . genitrix tua Regina Ungarie desideraverit, ut Sedem Apostolicam, quam pio venerabatur affectu, matrem semper et dominam reputares, sicut etiam tibi precepit, dum ageret in extremis, tuque mandatum huiusmodi reverenter amplectens Ecclesie Romane tanquam matris cupias presidio communiri: nos tuis supplicationibus annuentes, personam tuam sub Beati Petri et nostra protectione ac tutela suscipimus, et presentis scripti patrocinio communimus. Nulli ergo etc. Si quis autem etc. Datum Perusii III. Idus Augusti, (Pontificatus nostri) anno nono.

Jegyzet. Jolán, kihez ezen pápai levél intézve van, II. Endre király második neje, Jolán királyné utáni leánya volt és 1235-ben ment nőül Jakab arragoniai királyhoz. L. Fejér Cod. Dipl. III. k. 2. r. 448. l.

(Az itt közölt pápai levelet IX. Gergely pápa Regestáiból közölte Theiner id. m. I. köt. 133. l.)

206.

IX. Gergely pápa II. Endre királyt felszólítja, hogy a pannonhalmi apátságot Fábián lovag háborgatásai ellen oltalmazza. 1235.

Gregorius Episcopus seruus seruorum Dei carissimo in Christo filio . . . Illustri Regi Vngarie Salutem et Apostolicam benedictionem. Saluti tue conuenit et honori, ut uiros ecclesiasticos Regni tui maxime regulares in sua iustitia tueris, malefactores suos potentie tue dextera cohibendo, ut in quietis correctis pusillanimes consoleris. Significarunt nobis sane dilecti filii . . . Abbas et Conuentus Monasterij Sancti Martini de Pannonia, quod cum ipsi Fabianum militem Strigoniensis Diocesis super eo, quod ecclesiam Sancti Spiritus terras, prata, molendina, nemora, seruos, ancillas, palatia res alias ad eorum Monasterium pertinentia per uiolentiam occuparat, post diuersas commissiones ad diuersos iudices impetratas primo coram E. Subdiacono et Capellano nostro cui tunc in Vngaria existenti causam a nobis obtinuere committi; dein coram venerabili fratre nostro . . . Prenestino Episcopo in partibus illis legationis officio tunc fungente auctoritate Apostolica conuenissent, et idem miles in ipsius Legati presentia recognoscens ad Monasterium pertinere predictum et prestito iuramento promittens ea ipsi restituere, ac non molestare illud de cetero super ipsis, lata de uoluntate sua per eundem Legatum excommunicationis sententia in eundem, si contra premissa ueniret. Tandem licet ea restituere

198.

IX. Gergely pápa a boszniai eretnekek ellen harczoló keresztteseket pártfogása alá veszi. 1234.

Gregorius Episcopus etc. dilectis filiis crucesignatis contra hereticos Sclavonie in partibus Ungarie constitutis, salutem etc. Sacrosancta Romana Ecclesia etc. Cum igitur zelo fidei ac devotionis accensi, signo vivifice crucis assumpto, proposueritis in Sclavoniam contra hereticorum perfidiam proficisci, nos vestris iustis precibus inclinati, personas vestras cum omnibus bonis, que impresentiarum rationabiliter possidetis, sub Beati Petri et nostra protectione suscipimus, statuentes, ut postquam arripueritis iter peregrinationis huiusmodi, ea omnia, donec de vestro reditu vel obitu certissime cognoscatur, integra maneant et quieta. Nulli ergo etc. nostre protectionis et constitutionis infringere etc. Datum Perusii XVI. kal. Novembris, Pontificatus nostri anno octauo.

Scriptum est super hoc . . . Episcopo Zagabriensi. Cum dilectos filios crucesignatos contra hereticos Sclauonie, in partibus Ungarie constitutos, qui zelo fidei ac devotionis accensi sogno vivifice crucis assumpto proposuerunt in Sclauoniam contra hereticorum perfidiam proficisci, cum omnibus bonis, que impresentiarum rationabiliter possident, sub Beati Petri susceperimus protectione ac nostra, statuentes, ut postquam etc. usque integra maneant et quieta: fraternitati tue per Apostolica scripta mandamus, quatenus non permittas ipsos contra protectionis et constitutionis nostre tenorem ab aliquibus super hiis indebite molestari, molestatores huiusmodi per censuram ecclesiasticam, appellatione postposita, compescendo. Datum ut supra.

(IX. Gergely pápa Regestáiból Theiner id. m. I. k. 129. l.)

207.

IX. Gergely pápa az egyházak számára fizetendő pénzösszegről nézve II. Endre királynak meghosszabbítja a határidőt. 1235.

Gregorius Episcopus etc. carissimo in Christo filio A(ndree) Illustri Regi Ungarie salutem etc. Illius vicarii licet insufficientibus meritis constituti, qui penitentiam nostram libenter suscipiens dignatione pietatis sue nostra tegit errata, Celsitudini Regie, que per litteras et nuncios salutis et fame sue consilium a Sede Apostolica humiliter imploravit, affectione paterna curauimus non sine. speciali gratia providere. Sane cum ad mandatum venerabilis fratris nostri . . . Prenestini Episcopi, tunc Apostolice Sedis Legati pro dampnis illatis Ecclesiis, per compositionem, ad quam te iuramento prestito astrinxisti, annuatim promiseris usque ad quinquennium duo millia marcarum argenti Ecclesiis restituere memoratis, et redditibus tuis, sicut asseris, per Regales munificentias assignatis ex eis tribus partibus tuis filiis et nepoti, sola, ut creditur, quarta tibi retenta, plurimum diminutis, id facere nequeas; neque primo anno propter debita, que necessario te oportuit pro defensione Regni contrahere, satisfacere potuisses; suppliciter postulasti, ut necessitatibus tuis inspectis, clementer super hoc agere dignaremur. Nos igitur tuis devotis precibus inclinati, qui, quantum cum Domino possumus, Excellentie proponimus Regali deferre, tibi usque ad decennium, ita quod singulis annis mille marcas eisdem Ecclesiis solvere tenearis, terminum duximus prorogandum, remittentes benigne, quod ex defectu solutionis primi termini contraxisti. Datum (Perusij II kal. Septembris, Pontificatus nostri anno nono).

(IX. Gergely pápa Regestáiból, Theiner id. m. I. köt. 135. l.)

266.

IX. Gergely pápa rendeli, hogy az apostoli szék különös parancsa nélkül II. Endre királyra és családjára az egyházi átok vagy interdictum ne határoztassék. 1235.

Gregorius Episcopus etc. carissimo in Christo filio A(ndree) Illustri Regi Ungarie salutem etc. Cum ad personam tuam specialem, sicut hactenus, habeamus caritatis affectum, quo te gerimus abundantius in visceribus Jesu Christi Celsitudini Regie, quo excellentius preeminet, eo amplius quantum cum Domino possumus, deferre proponimus et maiorem tibi favorem et gratiam impertiri. Eapropter, carissime in Christo fili, tuis devotis supplicationibus inclinati, auctoritate presentium inhibemus, ne quis absque mandato Sedis Apostolice speciali presumat in tuam, uxoris et filiorum tuorum personas excommunicationis vel interdicti sententias promulgare. Nulli ergo etc. Si quis autem etc. Datum (Perusii II kal. Septembris Pontificatus nostri anno nono).

(IX. Gergely pápa Regestáiból, Theiner id. m. I. k. 135. l.)

269.

IX. Gergely pápa a II. Endre királytól ujonnan fogadott keresztes hadjáratra nézve intézkedik. 1235.

Gregorius Episcopus etc. carissimo in Christo filio A(ndree) Illustri Regi Ungarie salutem etc. Indignum et inconveniens videretur, si te oporteret ad terre sancte subsidium aliis erogare, unde ipsius terre necessitati emisso voto teneris magnifice subvenire. Cum itaque, sicut tua nobis Excellentia intimavit, zelo fidei et devotionis accensus de novo signum crucis acceperis ad obsequium crucifixi, ut ei quamvis non ex condigno retribuas pro innumeris beneficiis, que contulit ipse tibi: nos Serenitatis tue supplicationibus inclinati auctoritate tibi presentium indulgemus, ut te prosequente personaliter votum nuper emissum, et ad mandatum Sedis Apostolice transeunte, ad redemptionem prioris nullatenus tenearis. Nulli ergo etc. Si quis autem etc. Datum Perusii II. kal. Septembris. (Pontificatus nostri) anno nono.

(IX. Gergely pápa Regestáiból, Theiner id. m. I. k. 185. l.)

210.

IX. Gergely pápa II. Endre király kápláinak tilos misézés miatti büntetése iránt intézkedik. 1235.

Gregorius Episcopus etc. venerabili fratri . . . Episcopo Waciensi et dilecto filio . . . Abbati de Monoroud Waciensis Diocesis salutem etc. Carissimus in Christo filius noster . . . Illustris Rex Ungarie nobis humiliter supplicavit, ut Capellanis suis, qui tempore, quo tenebatur excommunicationis et interdicti sententiis, a venerabili fratre nostro . . . Prenestino Episcopo tunc Apostolice Sedis Legato prolatis in ipsum, celebrarunt eidem, sententiis illis eum non teneri credentes, misericorditer parcere dignaremur. Quocirca discretioni vestre per Apostolica scripta mandamus, quatenus iniuncta ipsis penitentia competenti, eisque ad tempus aliquod ab ordinum suorum executione suspensis, secum super hoc auctoritate Apostolica dispensetis. Datum (Perusii II. kal. Septembris Pontificatus nostri anno nono).

(IX. Gergely pápa Regestáiból, Theiner id. m. I. k. 186. l.)

211.

IX. Gergely pápa az esztergami érse
benedeki apátság közti peres ügy

Gregorius Episcopus etc. vene
Cenadiensi, et dilectis filiis . . . Abb
Dioccsis et . . . Preposito Baciensi, ss
lem fratrem nostrum . . . Tusculanu
fratre nostro Strigoniensi Archiepi
dilectorum filiorum . . . Abbatis et C
cti Benedicti de Grana Strigonien
Apostolicam constitutis, in causa qu
rimus auditorem: coram eo syndi
quod cum quondam bone memorie
chiepiscopi monasterium ipsum quil
tiis ac iuribus earundem, in quoru
monasterium extiterat, spoliaverit,
iamdictus Archiepiscopus ea cum q
novo spoliavit, vel spoliari manda
ctum, vel spoliationem inde factam
restituere contradicit. Ad que cum
idem syndicus nomine Abbatis et n
vit; magister vero Albeus eiusdem
eundem reconveniens syndicum ab
Abbatem ipsum ab ammistratione p
amoveri, tanquam quod nec postul
ipso Archiepiscopo aut de mandato
stitutus fuerat in Abbatem. Verum
ditore prefato lis fuerit legitime con
sis potuerit apud Sedem Apostolica
scretioni vestre per Apostolica scri
recepto hinc inde a partibus iuran
facientes eas proponendis hinc inde
dere, testes, quos utraque pars c
cendos, legitime recipere ac diligen
sam ipsam, si de partium volunt

terminantes, et facientes, quod decreveritis auctoritate nostra firmiter observari: alioquin eam sufficienter instructam ad nostram presentiam remittatis, prefigendo partibus terminum competentem, quo nostro se conspectui representent, iustam dante Domino sententiam recepture. Testes autem etc. Quodsi non omnes etc. Nullis literis veritati et iustitie preiudicantibus a Sede Apostolica impetratis. Datum Assissi XV kal. Octobris. Pontificatus nostri anno nono.

(IX. Gergely pápa Regestáiból, Theiner id. m. I. k. 136. l.)

212.

A pápától kiküldött végrehajtók Bertalan veszprémi püspököt a 204. sz. alatti pápai bullának teljesítésére intik. 1235.

Reuerendo in Christo patri ac Domino B(artholomeo) Dei gracia Vesprimiensi Episcopo. Nos Simigiensis et Ticoniensis Abbates, et decanus Ticoniensis, exsecutores a sumpmo Pontifice oraciones in Domino. Nouerit uestra paternitas, nos litteras domini Pape recepisse sub hac forma:

Gregorius Episcopus seruus seruorum Dei stb.

(Következik IX. Gergely pápa bullája mint fenebb 204. sz. a.)

Vnde consulimus paternitatem uestram et hortamur, quatenus, sicut continetur in presentibus litteris, faciatis inuiolabiliter obseruari, et dictos excommunicatos et uillam euitetis. Et hec omnia ut obseruetis auctoritate qua fungimur precipimus, alioquin contra fautores secundum quod ius dictaret procederemus.

(Eredetie a szent-mártoni főapátság levéltárában.)

213.

A pápától kiküldött végrehajtók a 204. sz. alatti pápai b
nak foganatosítását sürgetik. 1235.

P. miseracione Diuina Simighiensis, T. Tychonie
Abbas et Prior Tychoniensis, uniuersis Ecclesiarum Pre
per Hungariam constitutis presentes litteras inspecturis s
tem in Domino. Nouerit iam dudum uestra uniuersitas l
ras summi Pontificis recepisse sub hac forma:

Gregorius Episcopus stb.

(Következik IX. Gergely pápa fenebb 204. sz. a. olvasható bull

Quia vero error cui non resistitur approbatur, et u
decet ecclesiasticos prouidere, ne dissoluatur neruus d
pline ecclesiastice, quia rem inuenimus ita esse, uestram
uersitatem omni affeccione qua possumus in hac parte d
mus exorandam, auctoritate domini Pape uobis firmite
iungentes, quatenus predictam excommunicacionis sentenc
in ipsos plene et firmiter faciatis obseruari, et a uobis
cius euitari, ne censura ecclesiastica uideatur omnino
temptni. Sciat eciam uestra vniuersitas, quod sub eadem fo
domino Episcopo Vesprimiensi tanquam ordinario scripsi
rogantes diligenter eundem, et auctoritate domini Pape fi
ter iniungentes, ut per se et per suos subditos ipsam sen
ciam firmiter faceret obseruari, et ab omnibus arccius e
rentur, donec eisdem Abbati et Conuentui satisfacerent
cum nostrarum testimonio litterarum ad Sedem accede
Apostolicam absoluendi.

(Eredetie a szent-mártoni főapátság levéltárában.)

214.

Poglizza dalmatiai kerületnek magyarországi nemesek általi alapítása. 1235.

Adi 5 Aprile 1235 in Dalmazia luogo 'chiamato Gorizza ossia Rogosnizza sopra la marina di terra ferma. La sopragranda misericordia e Maestà del Signor Iddio Nostro ha constituto sopra questo mondo i Rè, Principi et altar Dominatori in luogo suo per regger il di lui popolo e per essere eseguiti i di lui precetti Ha voluto dunque che Noi Miklos Diclicich, Radivoi Rubnich, Mattias Davidovich, Uladmir Blaxevich, Radivoi Miculich, Pribislau Vojnich et Uladislau Radich Nobili coo. Ungari, che veniamo dal Regno di Ungaria con tutte le nostre famiglie ad abitare in questo Regno di Dalmazia in terra ferma sulla Marina, e con se abbiamo condotto venti schiavi per servitù nostra, ancora questi anni passati anni quattro populando questo luogo, a cui abbiamo dato nome di Rogoznizza avendolo trovato Noi fortissimo ei aspro adornato con forte bosco e gravemente grebandoso, e si portarono qui altri dieci pastori da Bosina, li qualt con li sopra detti venti schiavi li abbiamo messi nel loro numero, perchè abbiano à servirsi, e perchè svegrino e lavorino queste terre per il nostro vivere nobile.

Jegyzet. A poglizzai kerület alapításáról érdekes vizsgálatokat tett Franceschi G. zárai tanár „La Dalmatia" nevü folyóiratnak 1845-ki 22-dik számában (september 25-ke alatt).

(Ezen okmány hiteles mását láttam a zárai előbbi cs. k. kormányszék levéltárában.)

215.

A bakonybéli apátság és a noszlopi várjobbágyok közti kibék
II. Endre király korából. 1204—1235.

Nos D. Abbas monasterii Beate Marie de Almad
Conuentus eiusdem loci, damus pro memoria, quod Ab
Ecclesie Beati Mauricij de Bel cum suis iobagionibus ab
parte; item villa Nuztup, iobagionibus castri de Koraco
Vros et Thoma pro Gurk de Harasti coram nobis consti
propositum extitit per eosdem et relatum, quod causam q
pro destruccionibus ville Palan (Polyán) ac pro morte
rum hominum ex parte Abbatis et ville Nuztup (Noszlop
pro morte duorum hominum Jouuance uidelicet et alt
cuiusdam ex parte iobagionum de Koraco habebant, per
dignam satisfaccionem in pacis deuenissent unionem; its
men, quod si aliqua lis, uel accio per aliquam partem o
tur, parti aduerse ante litis ingressum viginti marcas sol
teneatur. Nec hoc pretermittimus, quod si Capitulum Ves
miense de spoliacione, et uerbere hominis sui pro testim
missi satisfaccionem habere uellet, communiter partes t
rentur deffensare. Datum in quindenis Pasce.

(Eredetie a szent-mártoni főapátság levéltárában.)

Görög és ó-szláv nyelven szóló okmányok.

216. (4. b.)

Szent István magyar király a veszprémvölgyi apáczák számára adott privilegiumának görög szövege.

† Ἐν ὀνόματι τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐντέλλομαι ἐγὼ Στέφανος χριστιανὸς, ὁ καὶ κράλ πάσης Οὐγγρίας ποιοῦντα καὶ διοικοῦντα, καὶ καταστένοντα τὸ μοναστήριον τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου τοῦ μητροπολίτου, τὸ εἰς τῷ Ὑεσπρὲμ, καὶ ἐν αὐτῷ ἀθνάος πλῆθος μοναζουσῶν ὑπὲρ τῆς ψυχηκὴς σωτηρίας ἐμοῦ, συνβίου, καὶ τοῖς τέκνοις μοῦ, καὶ πατρίᾶς πάσης: καὶ δίδωμι ἐνοῶς αὐτῷ τῷ μοναστηρίω ἐννεὰς μετὰ τῶν χωραθιῶν ἀειθνόων, τὰ δὲ ὀνόματα δύο τως τῶν χωρίων αὐτῶν εἰσὶν ταῦτα· τὸ πρῶτων Σαγαρβρὲν ἔχον τοὺς καπνους τεσσαράκοντα ὀκτὼ,καὶ ψαράδας ἕξ. Καὶ ἕτερον χωρίον το Σανατον ἐχέχων ταθαλίους τριάκοντα, ὅπερ ἐστὶν εἰς τὸν Δούναον καὶ κ, Βασιλίους εἰς τον ἐνθρονιασμὸν τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου, καὶ τὸ πέραμα τοῦ Ὀμπάδα μετὰ καὶ περαώντας ἑπτά. Ὁμοίως καὶ τό πανήγυριν, καὶ ἐπιαρίτας ἑξήκοντα, καὶ ψαράδας εἰς τὸν Δούναον δώδεκα, καὶ ξυλουργοὺς τρεῖς, καὶ χαλκεῖς δύο, καὶ βατζιαρὶν ἕνα, καὶ τορναρὶν ἕν. Καὶ στοῦ Πολόσνικ, καὶ τοῦ Μάμα πελαργοῦς ς, στοῦ Ὀμπάδα δ' ο, μελεκδὶς, ἀμπελουργοὺς ἕξ. Ἵνα δὲ ἔχη καὶ Σάνταν νήσιν τὴν ἁγίαν τριάδα εἰς μετόχιον. Ὁμοῦ δὲ πάντων τῶν χωρίων τα ὀνόματα εἰσὶν ταῦτα· α, Σαγάρβριὲν

καὶ Τούνη, Σαίνδρου, καὶ Κνήσα, καὶ Κνήτα, Τζίτ
καὶ τὰ α. Σάμτον, Πώδρουγου, καὶ Ζαλέση, καὶ Γ
ζάρι, καὶ ἕτερα πλείονα δίδωμι στῷ ὑπεραγίαν Θεοτ
τοῦ μητροπολίτου τῷ μοναστήρι, ἵνα μεχρὶς ἱστι
οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ, ἵνα εἰσὶν τοῦ μοναστηρίου. Δί
δὲ καὶ ἐξουσίαν ἐν ταύτη τῇ μονῇ, ἵνα τοῦς θέλο
κατοικεῖν εἰς τὸ κράτος τῆς ἁγίας μονῆς ἀνευ προ
ξεως τῆς ἡγουμένης, καὶ τῶν ἀδελφίδων, ἵνα διοχθ
ἐκ τοῦ τόπου ὁ καὶ να μη βουλόμενος. Ἡ δὲ τίς φορ
ἐξ αὐτῶν, ὧν περ δέδωκα ἀειεὼς μονὴν ἀποκόψαι,
ποποιησασθαί τι, ἢ ἐκ τῆς γενεᾶς μοῦ, ἢ ἕτερός τις,
βασιλεῖς, ἤτε ἄρχοντες, ἤτε στρατηγοὶ, ἤτε ἐπίσκ
ἤτε ἕτεροι τινὲς, ἵνα ἔχον τὸ ἀνάθεμα παρὰ πατρὸς
υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος, τῆς ἐνδόξου δεσποίνης ἡ
Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας, ὑπερενδόξων
στόλων, καὶ τῶν τριακοσίων δεκαοκτὼ πατέρων,
πάντων τῶν ἁγίων, καὶ ἀπ' ἐμοῦ, τοῦ παρὰ πατρὸς
υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος, τῆς ἐνδόξου δεσποίνης
καὶ Θεοτόκου, παν ἀεὶ ἁμαρτωλοῦ.

Jegyzet. Szent Istvánnak ezen görög nyelven kiadott okmá
magyar diplomatica legnevezetesebb tárgyai közé tartozik (l. Sch
ner Márton, Introductio in rem diplomaticam, második kiadás. B
1802. 60. l.); miért is, miután Fejér annak csak latin fordítását
fel okmánygyűjteményébe, a görög szöveget itt pótlólag közzé
szükségesnek láttam. Az okmány eredetie, mint látszik, nem lé
többé. Azonban Kálmán király átírta és megerősítette annak gör
latin szövegét (lásd Fejér Cod. Dipl. II. k. 46. l.), s Kálmán okm
eredetiben őriztetik jelenleg is a budai kir. kamarai levéltárban.
Péterfy és Szegedi János hivatkoztak e görög okmányra; melyet
ször Pray tett közzé (Vita S. Elisabethae viduae, nec non B. Mar
tae virginis. Nagy-Szombat, 1770. 221. l.), később hasonmással é
dekes tudományos fejtegetéssel Szerdahelyi Gy. A. (Diploma Grae
Sancti Stephani Regis, Budán 1804); és legújabban Télfy János (
korlati ó és új görög nyelvtan. Budán, 1848. 187. l.)

217. (40. b.)

Kulin boszniai bán egyezkedése Gerváz raguzai főnökkel, a raguzaiak kereskedéséről Boszniában. 1189.

Ѹ име ѡца и сына и светога доуха. ѣ бань босьньски Кѹлинь присезак тебѣ, кнеже Крьваши, и вьсѣмь граѣамь дѹбровьчамь правы приѣтель быти вамь ѡдь селѣ и до вѣка и правь гои дрьжати сь вамы и правѹ вѣрѹ, до колѣ сьмь живь, вьси дѹбровьчане кире ходе по моемѹ владанию трьгѹюке, гьдѣ си кьто хоке крѣвати, годѣ си кто мине, правовь вѣровь и правымь срьценмь дрьжати е безь вьсакое зьледи, развѣ що ми кьто да своиовь воловь поклонь, и да имь не буде ѡдь моихь честьниковь силе, и до колѣ ѹ мене бѹдѹ, дати имь сьвѣть и помокь, какоре и себѣ, коликоре моге, безь вьсега зьлога примысьла, тако ми богь помагаи и сие свето еванѣелие. ѣ Радое диѣкь бань писахь сию книгѹ повеловь бановь ѡдь рождства хрьстова тисѹка и сьто и ѡсьмь десеть и деветь лѣть, мѣсеца авьгѹста ѹ дьвадесети и девети дьнь, ѹсѣченне главе Иѡвана крьстителa.

(Tvrtkovity Pál Szrbszki szpomeniczi, Belgrád 1840, 1. l.; Safarik P. J., Památky dřevníno písemnictví jihoslovanův, Praga 1851, Listiny 2. l.; Miklosich F., Monumenta Serbica Bécs 1858, 1. l.)

(A raguzai levéltárban található régi latin fordítás.)

In nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti Amen. Ego Banus Culinus Bosnae juro Comiti Gervacio (igy) et omnibus Raguseis rectus amicus fore perpetuo, et rectam vobiscum

pacem manutenere, et amicitiam veram, et omnes Raguseos per totam terram nostram ambulantes, mercantes seu habitantes vel transeuntes recta fide et conscientia vera recipere absque ulla datione, nisi quis suam per voluntatem mi donum dare uoluerit, et aput nos dum fueritis manutere et consilium eis praebere ut nostrae personae ad nostrum posse absque fraude et malo ingenio. Sic me Deus adiuvet et haec sancta — — evangelia.

218.(42. b.)

Aszán a bolgárok és görögök czárja a raguzaiaknak kereskedelmi szabadságokat ad. 1186—1196.

† Дава царьство ми ѡризьмѡ си хѡрѣ всеи дѫбрѡвнишстѣи, любѡвнꙑм (в)севѣрнꙑмъ гѡ(стемъ) царьства ми, да ꙗдꙋ ходѧть по всеи хѡрѣ царьства ми с кꙋплѫ каквѫ (ли)бѡ, или нѡсѧ или женѫ, или кꙋпиѫ каквѫ либѡ носѧтъ, и до кѡꙗ либѡ земѣ или хорꙑ дѡндѫ, или дѡ Бѫдꙑнѣ или Браничьва и Бѣлграда дѡидѫтъ, или дѡ Трънѡва и по всемꙋ Загѡрио — — (и)л(и) дѡ (П)рѧслав(а) или карвꙋнъскꙑѣ хорꙑ придѫтъ, или крънъстѣи хорѣ или бѡрꙋнс(тѣ)и или в Ѡдринъ и в Димѡт или в скѡпьскѫѫ хѡрѫ или прилѣ(п)скѫѫ или Дѣвѡлскѫѫ хѡрѫ или в зема арбанаскѫѫ или в Сѡлꙋнъ идѫтъ, по всадꙋ да си кꙋпѡваѫ н продаваѫтъ свѡбѡднѡ без всѣкѡѫ пакѡсти, да не имаѫ(т)ъ пѡ всѣхъ хѡрахъ царьства ми и г(ра)дѡвѣ хъ и клисꙋрахъ запрѣтениа, н(ѫ) да си хѡдатъ н кꙋпꙋѫтъ и продаваѫтъ бес печѣли ѣ(к)ѡ и всевѣрни лоıбѡвнии гѡсте царьства ми. ктѡ ли им спакѡсти ѡ том либѡ или на клисꙋрѣ или на фѡрѡсѣхъ или гд(ѣ) (и)бѡ прѣзъ законъ о кꙋмерки, тѡ да е вѣстъ, тѡи е про-

тивникъ царьствꙋ ми, и милости нещетъ (и)мѣти, (н)ѫ велик(ѫ) — — ме ѡргиѫ патит — — ми †.

† Ѧсѣн(ъ) — — Б(лъгр)ѡ(мъ) и Гръкомі. †.

(Safarik id. m. és oszt. 2. l.; Miklosich id. m. 2. l.)

(Magyar fordítás.)

Czárságom határoz szabadságot az egész raguzai vidéknek, czárságom szeretett éjszaki szomszédainak (vagy vendégeinek, gosztem = hospitibus), hogy bármely árúikkal járhassák be czárságom földét, akár viszik azt, akár hajtják, s bárminő vásárlott árút visznek is, s avval akármely földre vagy vidékre jöhetnek, akár Budinba (Viddinbe), akár *Branicsovába* (a mai Pancsova) és *Belgrádba*, akár Trnovába és az egész Zagórián végig — —, akár Priaszlavába vagy Karvunszka vidékére mennek, akár a krajnai földre vagy Boruisztába, akár Odrinba vagy Dimotba, avagy Albániába vagy Szalonikba jőnek; mindenütt szabadon vásárolhassanak és árulhassanak minden bántalom nélkül; ne legyenek kitiltva czárságom semmi vidékéből, vagy városából, vagy várából (kliszurach = clausuris); hanem mint czárságom éjszaki szeretett szomszédai mindenütt járhassanak, vehessenek és árulhassanak minden kár nélkül. A ki pedig bántaná őket vagy a várakban, vagy a vásárokon (forosziech = foris), vagy bárhol a kereskedelmi törvény ellenében; tudja meg, hogy czárságom ellensége, s nem lészen kegyelme, és részemre nagy pénzbírsággal bünhödik.

Aszán, a bolgárok és görögök (czárja).

219. (45. b.)

Nemanya István szerbiai nagy-zsupán adománya az athos gyen (szveta gora, szent hegy) lévő chilandari kolostor szám 1198—1199.

Ис-кони сьтвори богъ небо и землю и чловѣкы на
и благослови іє, и дасть имь власть на всѣи твари свое
постави ѡви царе, дроугие кнезе, ини владикы, и комо
дасть пасти стадо свое и сьблоудати е ѡтъ всакога зьла
ходещаго на не. тѣмже братие, богь премилости
оутврьди Гръке царьми а Оугре кральми, и
гожде езика раздѣливь и законь давь и нрави оуставы и
дикы надь ними по нравоу и по законоу раставль своею п
моудростию. тѣмьже по мнозѣи его и неизьмѣрьнѣи ми
сти и чловѣколюбию дарова нашимь прадѣдомь и наш
дѣдомь ѡбладати сиювь земловь срьбьсковь, и вьсакоѣко
строе на оуньша чловѣком не хотѣ чловѣчи гибѣли, и
стави ме велиега жоупана, нареченаго вь с
тѣмь крьщени Стѣфана Неманоу, и ѡбно
свою дѣдиноу, и больше оутврьдихь божиювъ помоки
своею моудростию, дановь ми ѡть бога, и вьздвигохь п
бьшѹю свою дѣдинѹ, и приобрѣтохь ѡдь морьске з
Зетоу и сь градовы. а ѡдь Арьбанась Пилоть, а ѡдь гр
ске лемле Лабь с Льпланемь, Гсьбочицоу, Рѣке, Загрьла
Лѣвьче, Бѣлицоу, Лепеницоу. и божиювь помокию и сво
троудомь та вса прнобрѣть, поспѣшениемь божиемь ми
тихость вьсьприемьшоу владичьствоу моемоу ѡдь вьсо
зачехь по(о)щравати мысль свою и пооучавати оумь с
вьжделѣвати и пещи се ѡ доуши своеи, вь которое ч
вьчьтень бѹдоу вь дьнь страшьнаго сѹда, и како би моц
:приети ми аигельски и апостольски ѡбразь и послѣдов

владичьнемь глаголом: възмѣте иго мое на се. и наоучите се wть мене, ѣко кротькь есмь и съмѣренъ срьдьцемь. иго бо мое благо и брѣме мое лько есть. миноувьшоу же врѣмени многоу владика мои прѣмилостивы не прѣзьрѣ молениѣ съплѣсканиѣ своего, нь ѣко щедры трьдоположьникь и мьздовьздатель, иже рече нескврьними своими оусти: не придохь призьвати праведьникь нь грѣшьникь вь покаѣние; и мьнѣ по милосрьдью его вьнезапоу приключьшоу се врѣмени ѣсно. и вса мира сего чьсть и слава ни вь чьтоже ми вьмѣнена бысть, и вьсоу красотоу житиѣ сего и дивьно вьзьрѣние ѣко и дымь ми бысть видимо. а христова любы паче привезоваше се кь мьнѣ аще и кь недостоиноу. и вьнезапоу wставихь владичьство мое и вьса моѣ. различьнаѣ моѣ. Христоу изьволшоу тако и прѣсвѣтѣи госпожди богородици, и сподоб(и) ме грѣшьнаго светаго ига его благаго, и wбьщьника ме сьтвори чьстьнаго и ангельскаго и апостольскаго wбраза малаго и великаго. семоу же коньчавьшоу се о мьнѣ. оустрою семоу бываемоу. wставихь на прѣстолѣ моемь и вь христодарованѣмь ми владичьствѣ лоубьвьнаго ми сына Стѣфана. велиега жоупана и севастократора. зети wдь бога вѣньчанаго кирь Алеѕиѣ царл грьчькога. и аще и не достоинь рабь Христоу нарещи се. Симеонь мних. благословихь и всакимь благословениемь. ѣкоже благослови Исакь Иѣкова, сына своего. еже посьпѣшьствовати емоу w всакомь дѣлѣ блазѣ оу владичьствѣ своемь и благосрьдь быти на мирь крьстиѣньскы и w црькв(а)хь пещи се и о слоужещихь вь них и никакоже быти зазорьноу wдь всѣхь творьца и господа. по семь же изьволениемь владикы моего Исоу Христа, ѣкоже вѣщаваеть писание: никотриже пророкь вь wтьчьствѣ своемь приеть есть, начеть подвизати се мысль моѣ изити ми wдь знаниѣ моего и дѣти и постигноути нѣкое мѣсто и тоу полоучити съпасение. и не wстави мене владика мои и моего желаниѣ. паче бо радуеть се w грѣшьницѣ кающи се. изидохь изь wть-

чьства своего вь Светоую Гороу, и обрѣтохь монастирь нѣколи бывьши, зовомы Хиландарь, вьведение светые и прѣславьние владичице наше богородице, идѣже не бѣ камень осталь на камени ноу развалень ѡдьноудь; и потроудивь старость свою, посьпѣшьствоующоу ми сыноу ми, велиемоу жоупаноу Стѣфаноу, сьподоби ме владика мои быты емоу кьтитороу. и чести его погибьшее вьзискахь, и ѡбновихь и по изьволению владичице богородице, и да, ере исьпросихь Парике оу цара оу Призьрѣнѣ, да дахь ѡдь нихь манастироу оу Светои Горѣ светои богородици оу Милеѩхь села Непробища, Момоушои, Сламодравы, Ретивлоу, Трьние, Ретивьщица, Трьновьць, Хоча и дрꙋга Хоча и трьгь Тꙋнге и дьва винограда Тꙋнге насадихь и оулиѣнике .д.: едьнь оу Трьпезѣхь, дрꙋги оу Габьшорѣ, трети ꙋ Голишевѣ, четврьти ꙋ Парицѣхь; а за коимьжде оулиѣникомь по дьва чловѣка, и планиноу Богачоу, и ѡд влахь Радово, Соудьство и Ѣꙋрьгево. а всеге влахь .ро., и дахь ѡдь бытька чьто моге, и оу Зетѣ кобыле и соли .л. сьпоудовь. и аке кьто ѡдь манастирьскихь лꙋди бѣжи или влахь подь келиега жꙋпана или кодь инога кога, да се вракаю ѡпеть; ако ли ѡдь жꙋпанихь лꙋди приходе ꙋ манастирьске лоуди, да се вракаю опеть. и вьса елико дахь манастыреви оу Светоу Гороу, да нѣ трѣбѣ ни моемоу дѣтетеви ни моемоу оуноучетеви ни мо(емоу) ро(ди)моу ни иномоу никомоуре. ако ли кьто сие прѣтвор(и да) моу богь соуди, и да моу е соупьрьница света богородица на страшьномь соудищи ѡномь и ѣзь грѣшьникь Симеѡнь.

Крьсть Симеѡнѡвь и подьписание.

(Avraamovity, Opiszanie drevnosztij szrbszki, Belgrád 1847, 16. l., hasonmással együtt; Safarik id. m. és oszt. 3. l., Miklosich id. m. 4. l.)

(Magyar fordítás.)

Kezdetben teremté Isten az eget és a földet, és rajta az embereket. Ő megáldá azokat, és ada nekik hatalmat minden teremtményei felett, s teve némelyeket császárokká,

másokat fejedelmekké vagy uralkodókká, s kinekkinek meghagyta legeltetni nyáját, és megóvni minden rosztól, mely aztérhetné. Ennél fogva, testvérek, a legkegyelmesebb Isten a görögöket császárokkal, a magyarokat pedig királyokkal erősité meg; és valamennyi népeket nyelvek szerint osztályozván, snekik törvényt, státus-szervezeteket, szabályokatés uralkodókat adván, végetlen bölcseséggelállíta fel közöttök szokáshoz és törvényhez képest határokat. Kimérhetetlen kegyelmében s embeszeretetében déd- és nagyapáinknak hasonlólag adá uralkodni ezen szerb földen; s minden, bárminemű rendeletében nem akará, hogy azok, kiket a többiek fölé helyezett, az emberiség romlására legyenek. Ő engem is nagyzsupánná tett, ki a sz. keresztségben Némánya Istvánnak neveztettem. Én a nagyapai örökséget megújítottam, s jobban megerősítettem. Isten segítségével s Istentől adományozottsaját eszélyemmel emeltem nagygyá a feldúl nagyapai örökséget, s ahoz még a tengermelléki vidékből Zetát avárosokkal együtt; Albániából pedig Pilotot, és a görög földből Labot Liplanéval, s azon kivül Glebocsiczát, Rjekát, Zagrlatot, Ljevcsét, Bjeliczát és Lepeniczát szereztem hozzá. Midőn mindezt Isten segítségével és saját fáradságommal megszereztem, s mindenütt Isten pártfogásával a békét és nyugalmat helyreállítottam volt, elhatárzám magamban elmémet élesíteni és oktatni eszemet; lelki üdvösségemről és arról gondoskodni, melyik oldalra jőnék a rettenetes itélet napján, s mikép utánozhatnám az angyalokat és az apostolokat, s követni a Megváltó szavait: „Vegyétek fel igámat, s tanuljatok tőlem, mert én szelíd és szerény szívü vagyok; igám elviselhető és terhem könnyü.“ Sok idők lefolyta után az én legkegyelmesebb Megváltóm imádságomat és kivánatomat nem veté meg; mint bőkezü munkaadó és jutalomosztogató, kinek szüz ajka igy szól: „Én nem jöttem híni az igazságost, hanem a bünöst a vezeklésre.“ S én is az ő könyörületességéből ezen időben váratlanúl öntudatra ébredvén, átláttam, hogy a földnek minden érdeme és dicsősége hiú, és az életnek minden szépsége és kecsegtető reménye múlandó, miként a füst. Krisztus szeretete mindinkább lekötött, ámbár rája méltatlan valék. S tüstént lemondtam uralkodásomról, és mindenről, mi enyém volt, igy tetszvén ez Krisztusnak és

a legszentebb Istenanyának; s mé
nöst szent és jóságos igáját hords
tolok tisztes, nagy és kis közössé
tehát ez mind velem ily módon m
tustól nyert uralkodásomban drá
pánt és önuralkodót, Istentől koro
nak sógorát, hagytam hátra; s ha
tus rabszolgájának (*rab*) neveztet
áldám őt minden áldással, melyl
dotta meg), hogy uralkodása ide
tében teljes sikere legyen, s hog
vére vegye, s az egyházról és a
jék, s ne legyen soha bűnös Iste
Ezek után Jézus Krisztus Megvált
a szentirás hirdeti, hogy bármiféle
vétetik; kezdtem erősödni gondolk
seim és gyermekeim köréből távoz
hol megváltásomat keressem. Meg
gaimat el nem hagyá; sőt inkáb
nösnek. Én hazámból elindúltam a
hagiosz órosz, athosi vagy szent h
kori kolostorhoz, melynek neve Ch
tebb és dicsőbb mennyei királyné,
nek szentelve van, a hol egy köv
épen, mert egészen el volt rombol
tam (annak megujításában) támog
pán által. Megváltóm méltóvá tet
gyüjtém össze elszórt részeit, és
királyné és Istenanya kivánatára.
ajándékokat kérék, s azokat a sze
a szent hegyen adám; hozzácsat
Szlamodravi, Retivlja, Trnja, Reti
falukat és másik Hocsa vásárt; és
négy olajkertet, egyet Trapezába
a harmadikat Golisevóban, a neg
adván minden olajkerthez két mu
gyet; s a vlahok közt Radovot, S
ehez egészben 170 vlahot; s ajánd
annyit, mennyit lehete, és Zetáb

S ha a kolostor valamelyik embere vagy vlah megszöknék a nagyzsupánhoz vagy más valakihez, az visszaszolgáltatandó; azon esetben pedig, ha a zsupán valamelyik embere a kolostoréihoz menekülne, hasonlag visszaadandó. Mindent, mit a szent hegyen lévő kolostornak adományoztam, se gyermekeim, se unokáim, se rokonim, se más valaki ne vonja vissza. Ha sértené ezt valaki, legyen bírája Isten, s a szent Istenanya a rettenetes ítélet napján lépjen fel ellene mint vádló, valamint én is, a bünös Simeon.

(Simeon keresztjele és aláirása.)

220. (151. b.)

István szerb király a sztudeniczai kolostor számára tett adományának töredéke. 1222—1228.

— — пакы да есть ведемо васемь хотещимь знати, дѡкле есть меѣа монастирске земле: до Ꙗсенїце оуправо на Долаць, оуправо Быломь на врьхь на Щавницоу, нис-планиноу оуправо на Гоущерице, оуправо прѣко реке, оуправо оуз брьдо на планиноу брѣсничкоу, оуправо на Полоумирь, оуправо на Ибарь, оуправомь Ибромь на Оусѣе рекомь Стоуденицѡмь, оуправо на рекоу Ꙗсенїцоу — — —

(Safarik P. J.: Serbische Lesekörner, Pesten 1833. 121. l.; a pesti maticza szrbszka *Szrbszkij ljetopisz* czímű évkönyvei, 1845. I. köt.; Miklosich id. m. 8. l.)

(Magyar fordítás.)

— — — — — tudva legyen tehát mindenek előtt, kik tudni akarják, meddig ér a kolostori földnek határa: Jaszeniczáig egyenesen Dolaczra, onnan Bila mentében egyenesen a hegynek Csávniczára; a hegytől lefelé egyenesen Gusczeritzára; onnan a folyón át és a domb mentében egyenesen a bresznitzai erdőhegyre; egyenesen Polumirra, egyenesen Ibarra, Ibaron át a torkolathoz, Sztudenicza folyó mentében, onnan Jaszanicza folyóra — — — — — — .

221. (151. c.)

István szerb király adománya a Meleda szigetén létező boldogságos asszonyi kolostor számára. 1222—1228.

Датель благыихъ и источникъ вьсакомоу данию неw-
скоуднии, оуслышитель вьсакомоу призывающоумоу истинью
не хоте ни іединогоже погибениіе, нь веле вьсѣмь спасти с
и вь разоумь истиныи приити, вѫсѣхъ владыка, Христос
богъ, истыьна моудрость wтьча, іегоже аще кто wбрѣть в
истиноу блажень, кто оубо довольнь изъглаголати силни го-
сподне? w смѣрении таковаго владыкы, всачьскаѣ оудивь-
лаютъ се, іако за наше спасениіе бьисть человѣкъ, вьсѣкы
богъ вьплътиви се вь прѣчистѣю си матерь, и своимь си бла-
говолениіемь вѣньча насъ, даіе испльнениіе newскоудьно с
любовию припадающихъ къ немоу. іегоже благостиноу чловѣ-
колюбыѣ разоумѣвь азь грѣшьни Стефань, велии краль, на-
мѣстьныи господнь вьсе срьбске земле и Диwклиіе и Даль-
матиіе и Травоуниіе и хльмьске земліе, припадаіе молю т
се, господи, ты приіеть ме ис-чрѣва матере мое, тыи іес
мои покровитель, тебе оутврьжденіе и надеждю имамь, и
тебе молительницоу прѣдьлагаю прѣчистоуѭ ти матерь, мен
оубо изьбравь домоу wтьца моіего быти ми на(мѣ)стьнико
стола wтьца моіего и вь братии моіеи вишьша ме тавивь
мнѣ прѣдасть пасти стадо wтьца моего сь благословениіем
wтьчимь ми, иже наоучениіе сицево заповѣдавь мнѣ и ре-
кыи: сыню, моіе глаголы вьнимаи, къ моимь же словесем
прилагаи оухо твоіе, съхрани іе оу твоіем срьдьци. и боуд
оупьваіе вьсѣмь срьдьцемь на бога, благослови бога на всак
врѣме, выноу хвала іего вь оустѣхъ твоихъ, блызь бо го-
сподь вьсѣхъ боіещихъ се іего. и молитвоу ихъ оуслышить, и
спасеть іе аминь. тѣмьже и азь разоумѣвь блаженоую жизнь

ѡтьца моіего, ѣко вьса сь поспѣшениіемь прилежаше вь заповѣдехь господьнахь, тѣмьже и владыка Христось богь страшьна вьсѣмь живоущимь ѡкрьсть его ꙗвн и, и мирь и тишина бысть вь дьни владичьства іего по словоу пророка Давида: ѣко господь не лишить добра ходещихь незлобою. сего ради и азь припадаю вѣдыи твоіе чловѣколюбые, молю се вьпие сице ти Исоу Христе: ѡтврьзи ми ѡчи срьдьчнѣи, разоумѣти и творити волю твою вьсе дьни живота моіего, ꙗко пришьльць азь іесемь, не скрии ѡдь мене заповѣдеи твоихь, нь ѡткрии ѡчи мои, да разоумѣю чюдеса ѡдь закона твоіего, ськажи ми, господи, безьстьна и таина прѣмоудрости твоіеіе, на те бо оупваю, боже мои, да ты ми просвѣтиши оумь и сьмыслы свѣтомь разоума твоего, прѣбывати ми (вь) вьсѣхь писаньныхь твоихь вь ѡбьновлієниіе мнѣ и вь просвѣщениіе нстыню и вь спасениіе доуши моіеи и тѣло аминь. и такь пребывающоу ми аще иное добродѣтели не створихь, ѡ мнѣ провѣсть богь, нь идѣже бисть манастырь коіего светаго, сь оусрьдьнимь хотѣниіемь вьсакоу доволь исьпльнихь іемоу, и семоу же манастырю прѣчинтыіе владычиціе наше госпожде богородице вь Млѣтѣ сніе дароую: ѡтокь вьсь и Бабыно Поле, ꙋ дроугомь ѡтоцѣ оу Крькрѣ црькьвь светога Вида, Ѣниноу и сь Поповомь Люкомь и светаго Стефана и светога Геѡргиѣ. а меге нмь вь соуть: Жоулыꙗнь ѡт мора до мора, оу Стонѣ црьквь светаго Николы. сніе да боудоуть метохиіе свете богородице млѣтьске црькве. и виногради коупль ѡпать црьквыимь добытькомь да боудꙋть црьквы оу Рѣцѣ и оу Жрьновьници прѣдь Доубровьникомь. сии всегда да бꙋдꙋть црькви. и за сиіе метохиіе никоире чловѣкь да не има печалй разьвѣ ѡпать, кто іе оу мѣстѣ томь, а ини никоире чловѣкь да не имаа печали ни ѡбласти надь вимь. нли кто и боуде владыка по мнѣ или моіе дѣте или прысни мои или ины кто, сега да не разории или ѡбыдещоумоу коимь оусилыіемь комоу. аще ли кто завистню сотониною ѡдрьжимь и дрьзнеть разорити что ѡть приносимыхь мною прѣсветѣи

богородици благодѣтельници. таковыи да боудеть прокл
ѡдь господа бога вьседрьжителꙗ и прѣсветыіе богородице.
сила чьстьнаго и животворещаго крьста да мьстить ѥго
нинꙗ(ш)нѣмь вѣцѣ и вь бꙋдоущемь. и ѡдь мене грѣш
наго боуди ѥмоу анаѳема. сего ради писавь и подписахь.

Стефань по милости божиеи вѣньчани
краль и самодрьжьць всіе срьпске земліе и п
морьскіе.

(*Tvrtkovity* id. m. 63. l.; *Miklosich* id. m. 8. l.)

(Magyar fordítás.)

A jónak megadója, forrása minden adománynak, minden hozzád fohászkodónak kész kihallgatója, ki sen nek nem akarod elkárhozását, sőt inkább mindenkinek el szabod, mikép üdvözüljön és voltakép eszére térjen; te m dennek uralkodója, Krisztus Isten, az atya igazi bölcsesé kit ha valaki megtalált, igazán boldog. Mert, hiszen, ki vol képes az Úr hatalmát kimondani? Ily uralkodónak szeré ségét mindenki bámúlja; mert, hisz, megváltásunk vég emberré lett, a mindeneknek Istene testté lévén a legtiszt ségesebb anyában, s a maga kegyes akaratával minket m koronázván, hogy kifogyhatatlan elégtétele legyen a ho szeretettel leborúlóknak. Kiknek kegyteli emberszeretetét vén, én bünös István nagy-király (*velij kral*), az egész sz földnek, Diokleának, Trebiniének és a chulmi földnek lyettes ura; hozzád könyörgök leborúlva, anyám méhébő fogadtál, pártfogóm te vagy, téged bírlak erősödésemül reményül; neked terjesztem elő legtisztább anyádat ill könyörgésemet. Mert atyám, házából engemet választván hogy uralkodói székének helyettese legyek, s testvéreim f emelvén engem, nyáját legeltetés kedveért reám bízva, il tanítást hagyott rám, mondván: „Fiam, szavaimra hallg figyelj reájok, vésd be azokat szívedbe, s légy egész szív Istenben reményteljes, áldd az Istent minden időben, örök ajkadon legyen dicsőítése, mert közel van az Isten mi azokhoz, kik őt félik, s kegyteljesen hallgatja meg, és m váltja azokat. Ámen.“ Ennél fogva megértvén atyám bold

ságos életét, ki az Úristen parancsaiban erélylyel buzgó volt, a körüle lakóknak Krisztus Istent hirdetvén; miért is uralkodása napjaiban béke és nyúgalom volt, Dávid próféta szavai szerint: Az Isten nem vonja meg jóságát azoktól, kik nem részesek a ravaszságban. Ennél fogva én is leborúlok, s tudván a te emberszeretetedet, könyörgök kiáltva ekkép: Te Jézus, nyisd meg szívemnek szemeit, hogy értsék és teljesítsék a te akaratodat éltem minden napjaiban, mert jövevény vagyok; ne rejtsd el parancsaidat előlem, hanem nyisd meg szemeimet, hogy megértsem törvényednek csudáit. Legfőbb bölcseségednek nem ismert titkait nyilvánítsd, mert beléd helyezem reményemet, hogy elmémet és érzékeimet fel fogod világosítani; mikép 'újjászületésem végett irataidhoz hű maradjak, az igazság által felvilágosíttatván, s testem és lelkem megváltatván. Ámen. S ebben megállapodván, ha magamtól egyéb erényt nem gyakoroltam is, majd megtudja az Isten, hogy ha valahol valami szentnek monostora volt, azt szives törekvéssel mindennemű kényelemmel elláttam. A legtisztességesebb asszonyunk, Isten asszonyanyja ezen kolostorának Meledában is ezeket adományozom: Az egész szigetet és Babino mezőt; Corcyra (Curzola) másik szigeten szent Vid templomát, Janinát Popov ligettel, Sz.-Istvánt és Sz.-Györgyet. Határai pedig ezeknek a következők: Zsulijan a tengertől a tengerig; és a másik oldalról Motruzsniczáról, a tengertől a tengerig; Sztonjnál pedig sz. Miklós temploma. S ez legyen az Istennek szent anyja meledai templomának birtoka; és a szőlők, melyeket az apát egyházi jószágúl, a Rjeka mellett és Zsernovniczánál Raguza közelében bír, szintén legyenek a templomé. Mindez (tehát) legyen a templomé. S ezen birtok tekintetében senkinek ne legyen a meledai apát részéről megterhelése; és senkinek ne legyen baja vagy törvényhatósági alárendelése. A ki pedig utánam uralkodó lesz; legyen bár gyermekem, bár rokonom, vagy bárki más, ezt ne rontsa meg, akármi erőszakoskodással bántván azt. Ha pedig valaki a sátán irigységének hatalmában lévén arra vetemedik, hogy azt megsértse, a mivel én a legszentebb Istenanya és jóltévőhöz járultam, legyen megátkozva a mindeneket fentartó Úristentől, a legtisztább Istenanyától, s a szent és éltető kereszttől, boszút állván ezek

rajta most és mindenkoron; s tőlem bűnöstől is az anathema sújtsa ötet. Ennél fogva ezt megírtam és aláírtam.

István, Isten kegyelméből koronás királya és önuralkodója az egész szerb földnek és a tengermelléknek.

---

222. (151. d.)

István szerb király és fia Radoszló Szerbiában a zsiczai kolostort alapitják. 1222—1228.

I.

Семоу же прѣсветомоу храмоу спаса нашего Ісоуса Христа по неисповѣдимѣи милости его, еже створи ѡ нас, Стефан, по божие милости вѣньчани прьви краль вьсе срьпски земле, Дишклитиіе и Травоуние и Дальмацие и Захльмие. і сь прѣвьзлоубленимь ми синомь Радославомь, по божиеи милости намѣстьникомь ми, приносивѣ твоıа ѿть твоихь в мольбьноую память наю, дарь спасоу нашемоу Ісоусоу Христоу и его светимь, светими дрѣвн чьстьнаго и животворещаго крьста господна и светыми страстьми христовами ѿть прѣсветые богородице ризи и поıась и светаго пророк прѣдьтече крьстителa Иѡвана деснице, юже вьзложи н врьхь жиждителa и крьсти, и ѿть глави прѣдьтечеви и моцьм всѣхь светыхь апостоль, пророкь, моученикь, светитель прѣподобнихь, иконами светыхь и чьстьнихь ѡбразь и сьсоуд златими и сребрьними і рипидами доволно и завѣси и покрови светыми и ризами чьстьними и светими іеуангели і книгами многами, инѣми правдами, ıаже быше на просвѣщение спасоу нашемоу Ісоусоу Христоу. и на крьмоу и на ѡдѣıаниіе слоужещимь светомоу храмоу семоу: село Тальско і сь Ратиновь і сь Заклопитовь Лоуковь, Топольница сь Боюшами, Рибьница и сь вьсѣми ѡбьршкми и сь Брѣновь, Жичи сь Батиномь, Рибичи сь Чрьновь Рѣкомь, Тльсто Брьдо сь ıькимь Дѣломь и с Щитариновь, Пѣшьчаница вьса сь

Пѣчаномь, Боуковица, Граховища вьса, Свиньци, Грачаница, Раднево, Конарево, Чрьнаве съ Сѣрчовь, Брѣстница съ трьгомь, Свиѣница съ Окроугломь, Боболе съ Чечиномь, Гвочаница съ Поупавними. оу Ивльцихь села: Дольна Вьсь, Борькь, Гьнила, Добрина, Витахово. а оу Хвостнѣ села: Пекь съ заселиѣмь си, Чрьни Врьхь, Стльпези, Трѣковитикы, Гораждавьсь, Накль вьсь съ Челпекии и съ Лаблани, Лютоглавы съ градомь. а оу Затонѣ села: Чрьньча съ заселиѣмь, Замьчане съ заселиѣмь, Доубовно, Гаіе, и вса сиѣ села съ заселиѣми си. а се оу Зетѣ села: Трѣболе, Плавници. оу Горскои Жоупѣ Голичь. а се планине: на Спориха Ноздри, Шворие съ Лоукавицани; оу Хвостьнѣ Слано Полѣ съ Тмавсѣмь Гвоздомь, надь Брѣзницами Желинь, а зимне паше одь Брѣзне долоу низ Соутѣскоу съ вьсѣми пашами, якоре пръемле црьковьна меда, съ всѣми пашами зимними и лѣтними по wнѣ срѣнѣ Котлѣника. а се власи, чьто сьмо дали сѣи црьквн, имена си соуть: Грьдь кнезь и зь дѣтию, Радота, Влькославь, Тихомирь, Станимирь, Воихьна, Драгьшань, Нѣгославь, Злина, Мирошь, Браіень, Нѣгоушь, Нѣгота, Сына, Радомирь, Драганъ, Братинь, Воило, Дрьжихьна, Пачемиль, Батина, Братьмирь, Драгоушь, Тихомирь, Братешь, Грьдошь, Гостило, Попь, Пачень, Боунь, Стань, Драгомдань, Стань, Десиславь, Коупѣнь, Даниша, Берило, Нѣгь, Боунило, Драгомирь, Братень, Станимирь, Братонѣгь, Нѣгота съ дѣтию, Драгоушь, Братило, Радославь, Тоудорь, Лоуцань, Добромирь, Драгославь, Моужило, Тихочь, Драгомирь, Драгоушь, Коуманъ, Милобрать, Драгоушь, Драгославь, Брапа, Предило, Драга, Прьвославь, Драгюушь, Полиградь, Падншь, Тихомирь, тьца моу и съ дѣтию, Злата, Стань, Драгнь, Попь, Микь, Добриша, Бернло и съ дѣтию, Гостимирь, Радь, Гостимира мати, Чоучь, Коуманъ, Братославь, Боута, Нѣгь, Василь, Братешь, Братославь, Добрьц, Лѣвь, Драгомирь, Сращнь, Тоудорь, Тихамирь, Боунило, Брата, Гостило, Воимирь, *Божата*, *Тоурьтакь*, Прѣдимирь, Боучь, Красимирь

Братило, Бсудиславь, Сихославь, Мрьгела, Радоушь, Б
плень, Братань, Боунь, Продань, Вонхьна, Братохна.
стиша. Илиꙗ, Боукорь. Радь. Братина, Бала, Сра
Хрелꙗ, Милць. Добромирь. Сина, Владь, Десило, Добрас
Тешемирь, Боудинь, Божица, Коумань, Боукорь, Радь, В
Стань, Понѣгь, Роугь, Грьдошь, Злата. Стань. Драг
Влькьсань, Богьдан, Братославь. Бѣгота и сь дѣтию, То
Драгоунь, Лоубота, Коулинь, Велимирь. Брьзѣи. Тоу
Боукорь, Нанота, Сйра Нѣгь, Братеша. Бериславь Прьвс
Боуцкать, Црьномоужь. Грьдань, Никола, Драгошь, Др
славь, Воинь, Гоугота. Воусинь, Скоромирь, Проужинь, Б
славь, Дода. Радота. Велимирь. Поврьжень. Боислав, Бер
Мирошь, Велѣнь. Срацинь. Аньдриꙗ, Бѣгота, Гост
Чврьнѣга, Гргоурь. Боукорь, Богдань, Стань, Деснмирь.
жань, Плѣнь, Братиша, Дѣдоль, оудовица Драгоуш
Тоусь, и с материю, Грижонь. Чрьнота, Стан. Шарб
Воинѣгь, Бѣлота, Воила, Мирошь, Славко, Гостило, Н
Продань, Боунь, Дѣдь. Драгоушь, Гоунꙗ, Братимирь.
косавь, Гостимирь, Ходиша. Прѣдихна. Боукорк. Троус
Нерадь. Синьгоурь, Драгоушь. и сиіе жюпе приложихомь
ѡбласть сиіе црькви: Кроушилницоу, Моравоу. Борьчь.
пеницѣ ѡбѣ. Бѣлица, Лѣвочь. Лоугомьа. Расина, Ѥль
ница. и сиіе что се прилага сиіеи црькви. симь да нѣма
топопа дворьски никоіере ѡбласти. нь что доходи или
поповь или ѡть влахь. или земльна поповска бирь. что
ходи ѡть поповь, половина да се оузима сиіеи црькви.
се не позива архиѣпископоуповь чловѣкь кралю безь кра
печати. нь ако іе комоу чимь дльжнь архиіепископоуповь
вѣкь, да га позива с кралевомь печатию кь кралю, да ак
поиде по печати. то тоузи да се оуписоую печати оу кр
и да іе оузима архиепископоупь себѣ. и аще се позове кра
чловѣкь кь архиепископоупоу. и да боудет — — — —

II.

Си же светы и преѡсвещени храмь спаса нашего Ісоуса Христа, азь, милостию божиєю вѣньчани краль Стефань, и с прѣвьзлюбленимь синомь своимь Радославомь прьвѣньцемь, ієгоже и благословисмо бити емоу кралю вьсе сиіє дрьжаве, вь сем же храмѣ спаса нашего здѣ да поставлають се вьси кралиіє, хотеще быти дрьжавѣ сѣи. и архиіепискоупиіє и пискоупиіє (и) игоумениіє здѣ да поставлають се. и сиіє жоупе приложихомь поѡдь власть сиіеи црькви: Кроушильницоу, Моравоу, Борьчь, Лепеници ѡбѣ, Бѣлица, Лѣвочь, Лоугомира, Расина. и власи вси сиіє кралевьске дрьжаве. и сиіє жоупе, чьто приложихомь црькви спаса нашего, сь симь да не имаю протопопе дворске никоре ѡбласти. а що доходи ѡть поповь или ѡть влахь или земльски люди, что е поповска бирь, что се оуземле на людехь да се та вса оуземлю сѣи црькви. а инѣмь пискоупиꙗмь ке соу дошле жоупе, да оузима протопопа дворски половиноу бири поповьске. а іере іє врьховниа попомь, да ѡдь тога не оуземле протопопа честы, нь вьсе то пискоупь да оуземле. а сие .д҃. жоупе: Ѥльшаница, Пноука, ѡба Ибра. ѡдь ис-прьва нѣ оулазиль протопопа. да и іеще да соуть ѡть протопопь свободне и .д҃. намастири кралевсци: света богородица стоуденичьска и светы Геѡргиіє оу Расѣ и светогорьски манастирь и света богородица градьчьска. тѣми .д҃.-мн ни самѣми ими, или гдѣ имь соу села подь коими пискоупиꙗми. да не имають надь нимн никоре ѡбласти пискоупиіє. а ѡ поповьсцѣмь поставлени сихь манастирскихь ѡбласти и ѡ всакомь доуховномь исправлени прѣдлагаемь та вьса на архиіепискоупа. а ѡ поставлени игоуменьскомь. ієгоже по правдѣ изволи кралевьство, сего архиепискоупь благославлаеть божьствьно, а краль даваеть емоу жьзль, и целовь ієго поставлаеть его игоумена.

и по томоу божьствьни сь законь наоучивьше по црьковномоу оуставоу и прѣдани, и господско запрѣщениіе бысть, не разлоучаты се моужоу ѡть жене и женѣ ѡть моужа; аще ли котори ѡбрѣщеть се сию страшноую заповѣдь престоупае. симь наказаниіемь да наказоуіеть се: аще ли котори боудеть ѡть властель, да оуземлеть се на немь кралю .ѕ. конь; аще ли ѡть инихь воиникь, да оузимаеть се на немь по .в. кона; аще ли ѡть оубогихь люди створить се, да оузимаеть се на нихь по .в. воли. женамь такожде повелѣваемь: аще ли котора вь прѣстоуплениіе закона вьпадеть, аще боуде ѡть властель, то властельскимь наказаниіемь да наказоует се аще ли ѡть нижнихь, то противоу родоу да наказоует се аще ли котора родители ѡтемлет се или инѣмь коимь симь то такови да наказоует се противоу саноу своіемоу; аще ли ѡ себѣ сама иметь бѣсновати се, ѡставлꙗющи своіего моужа да аще има добитькь, добитькомь да наказоует се; аще ли добітка не има, то своимь тѣломь да наказоуіе се, ꙗкоже боудеть изволениіе моужа іее. наказавь ю, да ю водить. аще ли не боудеть іемоу оугодна водити, то наказавь ю да ю продаст, камо іемоу годіе. и по наказани всаки моужь, кои боудеть поустиль женоу, да ю вьзврати вь домь свои: аще ли сего не иметь послоушати, то такови и ѡть божьствьниіе црькве да боудеть завезань, и ѡть господина еи да не боудеть оу милости. и аще второу женоу поиметь, да дасть ѡслоухоу подобноу прьвои. или кто по таковомь женоу дасть. иже не име хьтѣти своіе вьзлещи, то и ты да оупадаіеть оу такоже наказаніе, ꙗкоже и поустивии. и женамь же симь ѡбразомь запрѣщениꙗ да бивають, да не имать ѡбласти оставившии своіего моужа иного оузети; светителемь же и господьствоующимь запрѣщеніемь божьствкнимь запрѣщенимь. ниткоже да не ѡставлаіегь божьствьнаго сего закона, развѣ словесе прелюбодѣинаго. и тои истино да испитаеть се сь расоуждениіемь на властелѣхь же и на воиницѣхь, да оузем-

лють на нихь ѡслоухе господьствоующи. а іеже соуть оубозии, на нихже оуземлю по .в. воли, то гдѣ ѡбрѣтают се оу жоупахь, ке соу подь областью архиіепископиіе, да оузимаеть архиіепископиꙗ, а подь ѡбластию инѣхь іепископиіеи аще ѡбрѣщеть се такови, то да оузима іепископиꙗ іеднь воль, а дроуги да оузима господствоующи. аще кто сватвицоу прѣ-з-аконь оузме, аще боудет ѡть властель или ѡть воиника, да оузимаеть ѡслоухоу господьствоуіеи по .в. воли; аще ли ѡть оубогихь, то да оузима светитель половиноу, а таковы да се распоущають оу распоустѣхь или оу сватвицахь. іже позивают се прѣдь светителіе, іере пороукоу светителемь іемоут се, то такове роуке и печати светителие да оузимають. и да се не позива архиіепископовь чловѣкь кь кралоу безь кралеве печаты нь ако іе комоу чимь дльжнь архиіепископовь чловѣкь, да се позива сь краліевомь печатию кь кралоу. да ако не поиде по печати, то тоузи да се оуписоую печаты оу крала, и да іе оузима архиіепископь себѣ. и се вьса сврьшихомь ти, спасе мои, и прѣдахомь божьствьнѣи и неизреченѣи славѣ царствиꙗ твоіего, да аще кто прѣстоупить и иметь разарати нѣчто ѡть сего прѣданаго тебѣ, кто любо боудеть прѣтвараіе сиꙗ, не тькмь да іе повиннь и ѡтриновень божьствьномоу тѣлоу и крвы господа бога и спаса нашего Ісоус Христа и богоуматери рождьшеи прѣсвѣтиіе приснодѣвиіе Маріе, нь анатѣма іемоу боуди и клетва на немь светыхь небеснихь силь, Іѡана прѣдтече и крьстителa и светыхь прѣславнихь апостоль и светаго прьвомоученика Стефана и светаго ѡтца нашего Сави н светыхь ѡтць нашихь .тиі. иже вь Никыи, и много грѣшьнѣмь да іе завезань вь си вѣкь и вь боудоущии, и наслѣдникь да боудет прѣдателю Июдѣ и причестьникь рекьшимь: вьзьми, разьпни іего, крьвь іего на нась и на чедѣхь нашихь, да причьть се кь тѣмь. ●

(Ezen okmány a zsiczai kolostor falának két oldalán találtatik felirva, névszerint az I. alatti rész a bal, és a II. alatti a jobb oldalon; a hon-

nan másoltatván közzé tették azt Safarik J. P. id. m. és r. 6 l.; M rasevics G. a *Ljetopisz szrbszki* 1828 évfolyamában II. k. 9. l.; V Joak., Puteseszt vie po Szerbij, Buda 1828. 147. l.; és Miklosi id. m. 11. l.)

(Magyar fordítás.)

I.

Jézus Krisztus megváltónk ezen legszentebb te lomához pedig (így) annak kimondhatatlan kegyelmé melyet felettünk végzett, mi István, Isten kegyelméből egész szerb föld, Dioklea, Trebinia, Dalmátia és Zachul első koronázott királya, legszeretettebb fiammal Radoszló Isten kegyelméből helytartómmal együtt ketten, a tieidből tieiddel mi ketten Jézus Krisztus megváltónk imádandó lékezetére s az ő és szentjeinek ajándokául is, hozzá já tunk az Úr tisztességes és éltető keresztének szent farés vel, s Krisztus szent szenvedéseivel, s a legszentebb Ist anya öltözékeivel és öveivel; s Keresztelő szent János e hirdető szent próféta jobbjával, melylyel a teremtőt meg resztelte, azt rátevén; s a próféta fejének, és valamen szent apostol, próféta, vértanu és tisztelendő szentek ereklyéivel; s a szentek képeivel és ábraival; s eleger mennyiségü arany és ezüst edényekkel; s függönyökkel és fátyolokkal, s tisztességes rukákkal, s evangeliumokkal sok könyvekkel, s egyébb dolgokkal és jogokkal, mik zus Krisztus megváltónk dicsöitésére valók. Továbbá e szent templom szolgáinak élelmére és öltözékée (rende vannak): Talszko falu Ratinával, és Zaklopeta, Luka, T polnicza Vojusával, Ribnicza tartozékaival és Brjenóv Zsicza Batinával, Ribicsi Cserna Rjekával, Tolszto Br Raska Djlával és Scsitarinoval, egész Pjescsanicza Pjec nával, Bukovicza, egész Grahoviscsa, Szvinicza, Gracsanic Radnevo, Konarevo, Csernave Szierecsóval, Brjesztnicza vásárral, Szvibnicza Okruglaval, Bobole Csecsinával, Gr csanicsa Pupavnikkal együtt. Jelcziekben ezen faluk: egé Dolna, Bork, Gnila, Dobrinia, Vitachovo. Chvosztniában p "g ezen faluk: Pek falumegetti földeivel (*zaszelo*) együ

Cserni-Wrch, Sztolpeczi, Trjebovitiki, egész Gorazsda, egész Nakal Cselpekivel és Lablanival együtt, Ljutoglava a várral. Zatonyban pedig ezen faluk: Cserncsa, megette fekvő földeivel, a két Iváni falumegetti föjdeivel, Zamcsane falumegetti földeivel, Dubovo, Gaje minden ottani falumegetti földeikkel együtt. Zetaban pedig ezen faluk: Trjebole, Plavniczi, és a felső zsupában Golics. Ezek pedig a hegységek: a Szporiakon Nozdri, Javorje Lukaviczákkal; Chvosztnyában Szlanopolje Tmaszvi- Gvozddal; a Brjezniczán Zselin, és a téli legelő Brjeznától lefelé Sutjeszka hoszszában minden legelőkkel, a mint a templom határában foglaltatnak, minden téli és nyári legelőkkel Kotljeniknak túlsó oldaláig. Ezek pedig a vlachok (pásztorok), kiket adtunk ezen templomnak, s kiknek nevei ezek: Grd knéz gyermekeivel, Radota, Vlkoszló, Tichomir, Sztanimir, Voichna, Dragsan, Njegoszló, Zlina, Miros, Braien, Njegus, Njegota, Szina, Radomir, Dragan, Bratan, Voilo, Drzsichna, Pacsemil, Batina, Bratmir, Dragus, Tichomir, Brates, Grdos, Gosztilo, Pop, Pacsen, Bun, Sztan, Dragoman, Sztan, Desziszló, Kuplen, Daisa, Berilo, Njet, Buniló, Dragomir, Braten, Sztanimir, Bratonjet, Njegota gyermekeivel, Dragus, Bratilo, Radoszló, Tudor, Luczan, Dobromir, Dragoszló, Muzsilo, Tichocs, Dragomir, Dragus, Kuman, Milobrat, Dragus, Dragoszló, Brapa, Predilo, Draga, Prvoszló, Dragus, Poligrad, Radis, Tichomir, ennek nénje gyermekeivel, Zlata, Sztan, Dragin, Pop, Mik, Dodrisa, Berilo gyermekeivel, Gosztimir, Rad, Gosztimir anyja, Csucs, Kuman, Bratoszló, Buta, Njet, Vazil, Brates, Bratoszló, Dobrocz, Ljev, Dragamir, Szrastn, Tudor, Tichamir, Bojnilo, Braja, Gosztilo, Voimir, Bozsaia, Turiak, Prjedimir, Bucs, Kraszimir, Bratilo, Budiszló, Tichoszló, Mrgela, Radus, Kuplen, Bratan, Bun, Prodan, Voichna, Bratochua, Gosztisa, Ilija, Bukor, Rad, Bratina, Bala, Szraczin, Chrelia, Milcz, Dobromir, Szina, Vlad, Desziló, Dobroszló, Tesemir, Budin, Bozsicza, Kuman, Bukor, Rad, Vlad, Sztan, Ponjeg, Rug, Grdos, Zlata, Sztan, Dragut, Vlkszan, Bogdan, Bratoszló, Bjegota gyermekeivel, Tolk, Dragun, Lubota, Kulin, Velimir, Brzjei, Tudor, Bukor, Nanota, Szina, Njeg, Bratesa, Beriszló, Proszló, Buczkat, Czrnomuzs, Grdan, Nikola, Dragos, Dragoszló, Voin, Gugota, Vuszin, Szkoromir

Vuszló, Doda, Radota, Velimir, Po
ros, Veljen, Szraczin, Andrija, Bje
Grgur, Bokor, Bogdan, Sztan, Des
tisa, Djedol, Dragus özvegye és T
Csrnota, Sztan, Sarban, Voinjeg, Bj
ko, Gosztilo, Njezs, Prodan, Bun, I
timir, Vokoszó, Gosztimir, Chodisa,
jen, Nerad, Szingur, Dragus. És
vezett templomnak hatalma alá: K
csot, minkét Lepeniczát, Bjelicz
Raszinát, Jelsaniczát. S minthog
templomhoz, mind ezen az udva
ne legyen semmiféle hatalma;
van, vagy a papoktól, vagy a v
dek után, a papoktól jövén be,
fordittassék. Az érsek embere
rályhoz a királynak pecsété nélk
valakinek valamivel tartozik, idé
pecséttel; s ha ezen idézés után
azonnal irattassanak a királynál,
magának. S ha a király embere
úgy legyen — — — —.

II.

Én István, Isten kegyelméb
legkedveltebb első-szülött fiamm
már megáldottunk, hogy legyen eze
királya, Jézus Krisztus megváltó
szentséges templomának részére
tónk imezen templomában iktattas
kik ezen birodalomban uralkodni
kek, püspökök és iguménok is. Ez
nevezett templomnak hatalma al
Borcsot, mindkét Lepeniczát, Bje
rát, Raszinát, és ezen királyi birt
ezen zsupák felett, melyekkel me
rultunk, az udvari protopopákna
talma. A mi pedig bejön a papoktól
a földmivelőktől, a mely papi jö

vétetik, az mind ezen templomra fordíttassék. Az udvari protopopa pedig felét vegye azon papi jövedelemnek, mely egyébb püspökségeknek a zsupákban jut; de mivel a Vrchovina a papoké, ebből a protopopának semmi része ne jusson, s az egészet vegye meg a püspök. Ez pedig a négy zsupa: Jelsanicza, Pnuka és a két Ibra, melyek már régi időtől fogva protopopa hatalmában nem voltak. Sőt a protopopa alól kivéve legyen ezen négy királyi kolostor is: a sztudeniczai szent Istenanya, Raszában szent György, a szenthegyi és a gradacsaczi szent Istenanya kolostorai. Ezen négy kolostorral, vatamint faluikkal, a hol ezek valamely püspökség alatt vannak, ne legyen a püspökségeknek hatalma semmiképsem rendelkezni. A papok beiktatásását ezen kolostori hatóságba, és minden egyébb lelki igazgatást, az érsekre bizom. Az iguménok beiktatását illetőleg, mennyiben a jog szerint a királyság választ, az érseknek Istenben kell őket megáldani, a király pedig adja nekik a pálczát (zsezlo=scerptrum), és megcsókolván őket felavatja igeménoknak. S ehez képest Istennek törvényét követve, az egyházi alkotmány és a hagyomány értelmében, uri tilalom történt, hogy ne szabadjon a férjnek elválni nejétől, és ennek se férjétől. Ha pedig valaki ezen szigoru parancs áthágójának találtatnék, a következő büntetéssel büntettessék: ha a főurak közől lesz, vétessék meg rajta a király részére hat ló; hogyha pedig egyébb lovag (vojnik), vétessék tőle két ló; ha pedig valaki a szegények közől teszi azt, úgy vétessék tőle két ökör. Hasonlólag parancsolom a nőknek, ha valamelyikök e törvényszegésbe csik; ha a főranguak közől való, úgy a főurak büntetésével büntettessék; ha pedig az alsóbb rendűek közől való, úgy nemzetsége (rodu) szerint büntettessék. Hogyha pedig valamely nő szülőitől vagy egyébb elöljáróitól elszöktettetik, úgy büntettessék meg a(z őt elszöktető) férfi a maga rangja szerint. Hogyha pedig egy maga találna elvetemedni és férjét oda hagyná; jószága lévén, annak elvesztésével büntettessék; ez nem lévén, testével lakoljon, miként férjének tetszeni fog; s megbüntettetvén őt elviheti magával, ha pedig nincs kedvére magával elvinni, úgy megbüntettetvén, eladhatja a hová neki tetszik. S minden férfi, ki nejét ehagyja (? elüzi) büntetés után fogadja azt vissza házába; és ha eb-

ben nem engedelmeskednék, akkor az Isten egyházától i
köteleztessék és az uralkodónál ne legyen neki kegyelm
S hogyha más nőt venne, úgy adja az engedetlenség birsi
gát, hasonlót az elsőhez. Vagy a ki olyanhoz ad nőt, kine
nem szabad akarni nőt birni, úgy ez is hasonló büntetésb
essék, mint az elhagyó. S a nők tekintetében is legyen eze
tilalom; hogy oly nőnek, ki férjét elhagyta, ne legyen jog
máshoz menni. S ez a szentek és az uralkodó isteni tilalm
által tiltva lévén, senki ezen törvénytől el ne áljon: kivév
a paráznaság esetét. S ez igazságosan vizsgáltassék meg
főurak és a lovagok irányában, és a kormányzók vegyé
meg rajtok az engedetlenség birságát. A kik pedig szegényel
azokon vétessék meg két ökör. Ha (a bünös) valami zsupá
ban találtatnék, mely az érseki hatóság alatt van, úgy legye
(a birság) az érsekségé; ha azonban egyébb püspökök ha
tóságában találtatnék, vegyen meg rajta egy ökröt a püspök
ség, a másikat vegyék meg a kormányzók. Hogyha valak
sógornéját törvényellenesen elveszi, ha főurak vagy lova
gok közöl való, fizessen két ökröt a kormányzó iránti enge
detlenség fejében; ha pedig szegények közől való, úgy ve
gye meg rajta annak felét a felszentelt (? szvetitel, püspök
és olyanok választassanak el az elválás vagy sógorság te
kintetéből. A kik a felszenteltek elejébe idéztetnek, mer
azoknak irányában kezeseknek elfogadtattak, úgy ilyenek
felszenteltek kezét (irását) és pecsétét vegyék. És ne idéz
tessék az érsek embere a királyhoz a király pecséte nélkül
hanemha az érsek embere valakinek valamivel tartozik, úg
idéztessék meg a király pecsétével a királyhoz. Ha pedig e
nem megy a pecsét után, úgy azonnal irassanak be a pecsétel
a királynál, és vegye azokat az érsek magához. S im mind
ezeket teljesitettük, ó megváltóm, és átadtuk a te országod
isteni és kimondhatatlan dicsőségének. Ha pedig valaki ab
ból valamit megszegni és megdönteni találna, mit neked át
attunk, legyen az bárki is, ezeket megmásitva; nem csak bü
nös legyen az Úr Isten isteni teste és vére ellen, s taszittas
sék el Jézus Krisztus megváltónktól és a legszentebb örökig
len szüz Mária Isten anyjától; hanem anathema is legye
rajta és átka a szent égi erőknek, előhirdető és keresztel
Jánosnak, és a szent dicső apostoloknak, és szent Istvánnal

első vértanunak és a szent atyánknak Szabbásnak, és a 318 nicéai szent atyáinknak, s általom bünös által kötve legyen ezen században és a jövőben; és legyen örököse Judásnak az árulónak, és részese azoknak, kik mondták: „Vedd, feszítsd meg őt! vére ránk és gyermekeinkre!“ — Hogy számittassék ezekhez.

---

232. (151. e.)

István szerb király a raguzai kereskedőket pártfogolja 1222—1228.

Милость створи господсво мп доубровьчькимь трьжникомь, да ходе по моіеи земли свободно с трьгомь, безь правьде никто да имь нища не испакости; оу коіеи ли се жȣпѣ що испакости, тази жȣпа волꙗ да да кривьце волꙗ да плати

Господинь Стефань.

(Tvrtkovity id. m. 48. l.; Miklosich id. m. 16- l.)

(*Magyar forditás.*)

Kegyelmet tett uraságom a raguzai kereskedőknek, hogy járhassanak szabadon földömön áruikkal; jogkereset nélkül senki semmit tőlök rossz akaratból el ne vegyen; a mely zsupán rosz akaratból valami történnék ellenök, ugyanazon zsupa vagy szolgáltassa ki a bünösöket, vagy fizessen.

István úr.

---

224. (151. f.)

István szerb király ismét a raguzaiak kereskedéséről. 1222—1228.

Пише кралвьство ми, всѣмь да е 8 свѣдѣние. сик милость створи кралевьство ми властеличикемь дѫбровь кимь, да гредѫ съ трьгомь 8 землѫ кралевьства ми, и гредѫ 8 кое мѣсто или 8 Брьсково или иньдѣ гдѣ годѣ, имь нѣ никоере неправьде ни 8силиа; и крьчьмѫ да нѣ и прѣвѣгарь да не влада надь ними; и съ срьблиномь 8 ко годѣ сѫдѣ нигдѣ иньдѣ да се не прю, да греде прѣдь крале ство ми. кто ли се дрьзне прѣтворити, да приме гнѣв наказание wть кралевьства ми, сие бо все писа кралевьс ми, да е всѣмь 8 свѣдѣние.

Стефань краль и съ богомь самодрьжь срьпскі.

(Tvrtkovity id. m. 51. l.; Miklosich id. m. 16. l.)

(*Magyar fordítás.*)

Királyságom irja, hogy legyen tudva mindeneknek. eféle kegyelmet tett királyságom a raguzai uraknak, h járjanak áruikkal királyságom földén; és a merre jár valamely helyre, akár Borszkóba akár máshova, ne leg semmiféle bántalmuk vagy erőszak; s élelmeket (kres korcsma) magokkal vigyenek; és pandur (prjevjetar) ne rancsoljon felettök. S szerbbel semmi más törvényszék e ne perlekedjenek, csak királyságom elé járuljana'. A pedig ezt megszegni merészlené, érje őt királyságom har és büntetése. Mert mindezt királyságom irta, hogy tudv gyen mindeneknek.

István király, Istentől szerb autrocrator.

225. (151. g.)

István szerb király ugyanarról. 1222—1228.

† Пише кралевьство ми, да е вѣдомо всакомѵ. дало е кралевьство ми милость дѵбровьчамь, да си продаю вино безь воде и медь ѵ ѳцѣнь ѵ Брьсковѣ ѵ трьгѵ кралевьства ми. и ако се кто наиде пѵодавь вино с водомь и медь прѣзь ѳцѣнь, да мѵ се все ѳзьме, цто има. а за ине трьжнике да не има печали кралевьство ми. да имь се се не помете, докѵ стое ѵ правдѣ кралевьствѵ ми.

Стефань краль срьпски.

(Tvrtkovity id. m. 38. l.; Miklosich id. m. 17. l.)

(Magyar fordítás.)

Királyságom irja, hogy tudva legyen mindenki előtt. Királyságom kegyelmet adott a raguzaiaknak, hogy árulhassanak bort viz nélkül és mezet az árszalály szerint Brszkovóban, királyságom vásárán. S ha valaki találtatnék bort vizzel árulván és mezet az árszabály ellen; hogy minden, a mije van, tőle etvéttessék. Egyébb kereskedőkre pedig királyságomnak ne legyen semmi gondja; és semmi akadály ne tétessék nekik, mig királyságom törvényében állnak.

István szerb király.

226. (190. b

Szabbás szerbiai érsek a Vraninábar
tort a zetai püspök hatóságá

† Спасꙋ нашемꙋ рѣкьшѡ(м)ꙋ :
иже исповесть ме предь чловеки, ис
цемь моимь, иже ıесть на небеси ; ı
мене и моихь словесь вь родѣ семь
шнемь, и спась чловѣчьски пости
божи вь славе своıеи. сего бо ради ı
Иларїѡнь, ѡсвещенны ıепискꙋпь зет
спаса нашего, многіе трꙋди подьıеті
прьви бо бысть си светитель зет
мьною, начело вьсакои вещи — —
доньдеже чловѣчьскоıе ıестьство ꙋ ѡı
ставить се. семоу же богѡлюбиво
Иларїѡнꙋ трꙋждьшꙋ се ѡ своıемь ı
дающомꙋ крѣпость, и ище мери паки
и в — — — Вранина — — створи
божїю — — светаго и прѣподобнаго
ца Николи, и вьсели тꙋ неколико цр
нїе божїе. си же свети и божьствь
и прѣда ıего мьне, и да не има сь
їепискꙋпь зетьски. азь же Сава, арьх
заповедь даваю ѡть господа бога
ѡть моıего смѣренїа, иже бꙋдꙋть по
не порабощен(о) бꙋдеть сїе светѡı
рокомь ꙋствѡрѣть ю метохїю арьхїе
заповедети имь, нь да прѣбиваıе
свободе ѡть коıе годе ине ѡбиде, ı
тель и ѡсветитель арьхиепискꙋпь,

храме да помен8(іє)ть се арьхїепископ8ь 8 местw їепископ8па зетьскаго. аще ли кто иметь сїе светоіе (место) нечимь wбидети или работанїемь или бесхарьнимь 8зиманїемь нечеса wть сего светаго храма, такови да іесть проклеть и трьклеть и завезань оу си векь и вь б8д8щи wть господа бога вьседрьжителиа и спаса нашего Іисоу Христа. писахь и подьписахь, да іесть вь 8веденїе всемь. и кога иепископ8ь — — — постави старѣишин8 — — по семь, и поставише wть житиа сего да — — (и)зберѣть братїа ж — —8 месте семь светѣмь, ть да поидеть (кь) архїепископ8п8, да га благословить архїепископ8ь, да имь б8де старѣишина 8 месте семь. а да се не поставліеть по мите или по наговороу старѣишина 8 месте семь. и да се не 8зме ничьто 8 месте семь светемь 8н8трь црькве или извьнь или 8 живе или 8 мрьтве. кто ли изьпакости светом8 мест8 сем8 kwwмь любо зледїю, да іесть проклеть а завезань. и молю се хотещимь бити по мне арьхїепископ8помь наместникwмь моимь, сїе место вндевь азь, ієрѣ іесть вь п8стемь wстрове сьтворѣно іесть, и вьсемь правовѣрьнимь намь христїанwмь, помень іесть 8 месте семь и прѣп8тїе всемь христїанwмь, и азь видехь, ієре не има где тежати, ієрѣ іесть 8 wстрове, д(ахь) моу оть метохїе спасове 8 Плавници wть места, где іесть биль свети Иwвань 8 Плавниц8 8 м—ь брьдо, где стои крьсть, коуде с8 теговища нис-Плавниц8 и wнамо 8 Леськовьць, кои потокь wть Гостила тече, и коіе чловѣке тѣзи посаде на томь месте, коіе м8 сьмь азь дань, да не има надь ними wбласть ни вельможа ни архиепископ8ь ни ієгwвь wтрокь ни инь кьто ни маль ни великь, ни велике работе, ни мале — — — ни винограда да теже ни ине никоіе работе, ни на п8ть да не ходе, ни да прикладаю wброка, ни вwиске да не тераю, ни инь кто wть прочихь властель да wбладаіеть ними, нь да с8ть сьврьшени работьници светом8 wтьц8 Николе. ваше же христолюбїе молю азь хотещеіе бити по мне арьхиепископ8пи, да ви нищw — — — божїю — — — светом8 ме(ст8) (се)м8. пwдwбаіеть бо вса-

кѡмꙋ кь црькви прилагати и давати а не ѡть црькве ꙋзима
сего бо ради писахь и подьписахь и прѣдадѡхь вь всако ꙋтв
жденїе и сьхранїениіе црькви места сегѡ вь лето ҂ѕѱ
богоу же слава вь веки. аминь.

Сава божиіею милостию арьхиіепискꙋ
срьбске земле и поморске.

Простите писавьша п — — клиѧцѧѕꙋфѧ. а вась і
да прости. аминь.

(Másolat után Miklosich id. m. 17. l.)

(Magyar fordítás.)

Megváltónk monda: „Kik engem dicsőitenek, meg
csőitem azokat én is; a ki engemet vall az emberek el
vallom azt én is atyám előtt, ki a mennyekben van; és ho
ha valaki megszégyenít engem és szavaimat, azokkal viss
élve és vétve, az emberek megváltója is megszégyeniti ő
az Isten angyalai és annak dicsősége előtt.“ Ennélfogva e
Krisztust szerető férfi, Zetának felszentelt püspöke Ilárion
követvén megváltónk szavait, sok munkát elvállalt szent
vatásában. Ő első volt, kit én a zetai föld szent hivatal
beiktattam; mert minden dolognak (csak) kezdete tünik
mindaddig, míg az emberi természet az Isten szokás
(obicsa, igéjére?) megtaníttatik. S ezen Istent szerető püs
Ilárion a maga lelki nyájának dolgában fáradozva az Is
től erővel megáldva, s a mily mértékben újból megtets
— — — fáradoznia, és — — Vraniná—ban felépít
Istennek lakhelyéül a templomot — — szent és főtisztel
atyánk csodatévő Miklósnak (tiszteletére), oda állitván Ist
nek dicsőitésére néhány feketét (fekete ruhást = barát
Ezen szent és Isteni templomot befejezvén, ő átadta azt neke
miért is ne legyen e felett semmi hatalma a zetai püspökn
Én pedig Szabbás, a szerb föld érseke, parancsot adok a m
váltó Isten, mindenek fentartója, és szerénységem nevébe
hogy utódaimnak ne legyen alá vetve ezen szent hely, és
aljasítsák az bármi okból is az érsek metochiájává (bir
kává), vagy pedig más szolgamunkát ne vessenek reá; han
maradjon az Istennek minden szabadságában, mentve mi
den bántalomtól; és legyen védője és megbosszúlója az é

sek; és ezen isteni templomban a zetai püspök helyett említtessék az érsek. Hogyha pedig valaki ezen szent helyet bántani találná, legyen bár munka, vagy bárminek méltatlan elvétele által, legyen az megátkozva és kitagadva ez időben és jövőben az Úr Istentől, mindenek fentartójától, és Krisztus Jézus megváltónktól. Irtam pedig és aláirtam ezt, hogy tudtára legyen mindeneknek. S a kit a püspök — — — a legöregebbnek beiktat — — — ezután, és beiktattak ezen életből valót mikép — — — válaszszák meg a szerzetes barátok zs — — — ezen szent helyen, és menjen el az érsekhez, hogy szentelje őtet fel elöljárójuknak. S ne iktattassék be se megvesztegetés, se rábeszélés utján ezen helyen az elöjáró. S ne vétessék el ezen szent helyen semmi a templom belsejéből vagy külsejéről, legyen az bár élő vagy életnélkülli. A ki pedig botrányt követne el e szent helyen bármily rossz akaratból, legyen kárhoztatva és átokkal sújtva. És kérem azokat, kik utánam érsekek és helyetteseim lesznek, én ki láttam ezen helyet, mert (így) puszta szigeten létezik és mindnyájunknak, kik igazhitü keresztények vagyunk emlékezetéül (legyen, hogy) ezen helyen mintegy átvezető útjok van minden keresztyéneknek; és én láttam, mert nincs semmi mivelésre alkalmatos földe, mert szigeten van, (és) adtam neki a megváltó birtokából Plavniczában azon helyből, hol szent János Plavniczában volt, M—kben a dombot, hol egy kereszt áll, hol a Plavnicza alatt szántó földek vannak, és a Leszkovácz mentében, mely folyó Gosztilától foly le; s oda ezen helyre, a mely embereket telepit kiket én adtam neki, ne legyen ezen emberek felett hatalma se főúrnak, se érseknek, se az érsek emberének, se senki másnak, legyen az bár kicsi vagy nagy; ne tartozzanak annak semmi munkával, se kis —— ——; se szőlöt ne miveljenek, se semmiféle szolgamunkával ne tartozzanak, se útra ne járjanak, se obrokat (úri adót) ne szolgáltassanak, se hadi szolgálatra ne köteleztessenek, se senki más a főurak közől ne uralkodjék felettök, hanem legyenek mindenkép Miklós szent atyának munkásai. Titeket pedig, Krisztusnak hivei, kik utánam lesztek érsekek, kérlek, hogy semmit — — — — Istent — — — ezen szent helyen. Mert illik, hogy mindenki adjon és adományoz-

zon az egyháznak; nem pedig hog
háztól. Épen azért adtam ezt ki és
helységet mindennemü megerősíte
háznak 6741. esztendőben. Dica
örökre. Ámen.

Szabbás Isten kegyelméből
parti földnek.

Bocsássatok meg annak, k
Czthsufity; nektek pedig bocsáss

---

227. (199

István szerb király vám- és adószal
nak. 123

† Стефань, вь Христа бога
кихъ земль и тревоунискиихъ, оу
мане и сынь прьвовѣньчаньнаго
Стѣфана монаха, Радославь. вь лѣ
братомь ми Владиславомь за пра
ради великаго прѣклетьвьства, пр
никь: кнезь Петрь Болеславикь и
властелы wбькиновь градьсковь w
сь почьстию,и много ме почьтиш
слоужише. видѣ кралевьство мн т
вѣрно послоужениє, и сиє оучини
ако ми богь да, и боудоу господ
ходе сь своими си трьги по всѣи
ми свободно и по Хльмьсцѣ Зем
трьгомь кралевьства ми., а дан

мала ни до велиꙗ, и могорыше хльмьске, и дань, что даіете за Рѣкои и за затоньске винограде и за поличке винограде, wдь тога вы wсвобага кралевьство мн, да не даіете ничесаре; и за винограде жрьновьничьке wдь дѣдь вашихь и wдь wтьць вы дори до вась до дньсь, что сте посадили лозиемь земле кралевьства ми, или іе много или мало, прашаю вы, да сте wдь тога свободни, н дани да не даіете. а wдь дньсь по wноуге земле мое да не покриіете ни іедьне педи или лозовь или житомь или вокемь коимь. хоке ли что wбькина ваша прѣзь сиіе оутврьгениіе кралевьства ми что примькноути мое земле, свѣне ме клетва, поневаре вы wстаіете оу прѣклетьствѣ. wбрѣте ли се кто человѣкь зьль или wдь моихь или wдь вашихь потваріе сиіе, оу томь да нѣ зледи никоере, нь то да се исьправла соудомь правымь божьствьныимь, ꙗкоре да е право и безьгрѣшьно кралевьствоу ми и вамь вѣрьнымь ми приꙗтелемь. и кто боудоу подь роуковь кралевьства ми, боудоукоу ми сь милостию божиевь и прѣчистыіе іего матере оу моемь господьствѣ, или іе брать мои или стрыць ми или братоучедь ми или инь кто любо wдь боларь кралевьства ми, кто хоке сиіе потворити, не маль гнѣвь и наказаниіе има вьсприети wть кралевьства ми. по животѣ же моемь наконь мене или wстане дѣте мое или оуноуче или праоуноуче или инь кто любо присни мои, и хоке сиіе потворити, богь да моу соуди и света богородица и крьсть чьстьны и вси свети оу си вѣкь и оу боудоуки, нь сьврьшенѣ боудоуки вашѣи вѣрѣ и любьви и клетвѣ wноі, коіевь ми се хокете wбекати w всемь кь мнѣ и кь послѣдьнимь моимь. сего бо ради сиіе оутврьдивь и подьписахь роукою кралевьства ми вь лѣто више писано, мѣсеца феръвара .д., индиктиwна .д. (и да е сѫдь 8 врѣменѣхь по старомь законь wдк михолꙗ дьне до гюргева дьне).

Στέφανος ῥήξ ὁ δύκας,

(Tvrtkovity id. m. 2. l., Safarik id. m. és oszt. 10. l.; Miklosich id. m. 19. l.)

zon az egyháznak; nem pedig hogy valamit elvegyen az e háztól. Épen azért adtam ezt ki és irtam alá; s adtam át e helységet mindennemü megerősítéssel és megőrzésül az e háznak 6741. esztendőben. Dicsősége legyen az Isten örökre. Ámen.

Szabbás Isten kegyelméből érseke a szerb és a ten parti földnek.

Bocsássatok meg annak, ki ezt irta, P — — k Czthsufity; nektek pedig bocsásson meg az Isten.

---

227. (199. b.)

István szerb király vám- és adószabadságokat igér a ragúzai nak. 1234.

† Стефань, вь Хрнста бога вѣрны краль всѣхь рац кихь земль и тревоуниискиихь, оуноукь светаго Симеѡна I мане и сынь прьвовѣньчаньнаго крала блажено почивш Стѣфана монаха, Радославь. вь лѣть ҂ѕѱмв. излѣзохь пр братомь ми Владиславомь за правовѣриꙗ моіега и за іег ради великаго прѣклетьвьства, придохь оу си градь Доуброі никь: кнезь Петрь Болеславикь и Тѹдрь Крѹснкь и сь всѣ властелы ѡбькиновь градьсковь ѡдь мала и до велиꙗ приіє сь почьстию, и много ме почьтише, и правовѣрьно ми г слоужише. видѣ кралевьство мн толикоу ѡдь нихь почьст вѣрно послоужениіє, и сиіє оучинивь имь и оутврьдихь. ꙗк ако ми богь да, и боудоу господарь, како сьмь быль. да ходе сь своими си трьги по всѣи земли ѡбласти кралевьс ми свободно и по Хльмьсцѣ Земли и по Зетѣ и по всаки трьгомь кралевьства ми, а да имь се царина не ѹземле ни ѡ

мала ни до велика, и могорыше хльмьске, и дань, что даіете за рѣкои и за затоньске виноградє и за поличке виноградє, wдь тога вы wсвобага кралевьство мн, да не даіете ничесаре; и за винограде жрьновьничьке wдь дѣдь вашихь и wдь wтьць вы дори до вась до дньсь, что сте посадили лозиемь земле кралевьства ми, или іе много или мало, працаю вы, да сте wдь тога свободни, и дани да не даіете. а wдь дньсь по wноуге земле мое да не покриіете ни іедьне педи или лозовь или житомь или вокемь коимь. хоке ли что wбькина ваша прѣзь сиіе оутврьгениіе кралевьства ми что примькноути мое земле, свѣне ме клетва, поневаре вы wстаіете оу прѣклетьствѣ. wврѣте ли се кто човѣкь зьль или wдь моихь или wдь вашихь потвараіе сиіе, оу томь да нѣ зледи никоере, нь то да се исьправла соудомь правымь божьствьныимь, wкоре да е право и безьгрѣшьно кралевьствоу ми и вамь вѣрьнымь ми приятелемь. и кто боудоу подь роуковь кралевьства ми, боудоукоу ми сь милостию божиіевь и прѣчистыіе іего матере оу моемь господьствѣ, или іе брать мои или стрыць ми или братоучедь ми или инь кто любо wдь боларь кралевьства ми, кто хоке сиіе потворити, не маль гнѣвь и наказаниіе има вьсприети wть кралевьства ми. по животѣ же моемь наконь мене или wстане дѣте мое или оуноуче или праоуноуче или инь кто любо присни мои, и хоке сиіе потворити, богь да моу соуди и света богородица и крьсть чьстьны и вси свети оу си вѣкь и оу боудоуки, нь съвршенѣ боудоуки вашѣи вѣрѣ и любьви и клетвѣ wноі, коіевь ми се хокете wбекати w всемь кь мнѣ и кь послѣднимь моимь. сего бо ради сиіе оутврьдивь и подьписахь роукою кралевьства ми вь лѣто више писано, мѣсеца феврьвара .д., индиктиwна .д. (и да е сѣдь 8 врѣменѣхь по старомь законь wдк михола дьне до гюргева дьне).

Στέφανος ῥήξ ὁ δύκας,

(Tvrtkovity id- m. 2. l., Safarik id. m. és ozst. 10. l.; Miklosich 19. l.)

Függelék.

Kritikai jegyzetek

Fejér György „Codex Diplomaticus Hungariae Ecclesiasticus et Civilis" czimü munkájának az Árpádi korszakot illető része felett.

Árpádkori Új Okmánytárunk, habár magában álló Diplomatáriumot képez, irodalmi tekintetben még is egyszersmind a Fejér György-féle „Codex Diplomaticus Hungariae Ecclesiasticus ac Civilis“ hét első kötetének kiegészitése is lévén; feladatunkban fekszik Fejérnek gyűjteménye, — a mennyiben az árpádi királyok korát illeti — és annak tudományos jelentősége iránt tisztába jönnünk. Csak ha azon álláspontot fogjuk fel, melyre Fejér gyűjteménye a magyar történeti okmányismeretet emelte, vagyunk képesek az itt közzé tett Okmánytár kiindulási pontjára nézve a szükséges tájékozást kinyerni; ez pedig mellőzhetetlen feltétele annak, hogy a két gyűjtemény közti belső összefüggést átlássuk, s ennek folytán történeti nyomozásoknál az azokban közölt okmányokat kellőleg egybefoglalhassuk.

Itt tehát sem Fejér György személyéről, sem összes tudományos és irodalmi munkásságáról nincs szó. Okmánygyűjteményének becsét tárgyilagos felfogás szerint megvizsgálván, annak ha nem csak elvitázhatatlan értékét, hanem gyönge oldalait is kiemeljük; egyáltalán véve nem szándokunk, az érdemdús férfi személyes jellemét vagy bámulatos szorgalmát és munkásságát legkevesbbé is illetni. Egyedül a Codex Diplomaticus tárgya kritikai fejtegetésünknek; s így

I. a gyűjtemény czéljáról és tervéről s annak Magyarország árpádkori történetére vonatkozó feladatáról; II. a tartalmát képező okmányok szövegének hiteléről, azoknak egybeállításáról és elrendezéséről; végre III. azon nyereményről fogok szólni, melyben a magyar történet tudományos ismerete a Codex Diplomaticus által részesíttetett.

I.

A Codex Diplomaticus czélját és alaptervét Fejér annak több helyein, különösen pedig és legvilágosabban az olvasóhoz intézett azon szavaiban fejtette ki, melyek az árpádkori okmányok lajstromát tartalmazó kötetnek mintegy bevezetésül szolgálnak. Ezen szavak már 1825. voltak irva; s minthogy az első kötetek csak 1829. tétettek közzé; bennök azon alapnézeteket is találjuk, melyek Fejért okmánygyűjteményének kiadására már kezdettől fogva birták.

A magyar történelem akkori kútfői segédmunkáin érdekes kritikai szemlét tartván, Fejér abban állapodik meg, hogy az okmányok egyrészről ugyan hazai történetünk legnevezetesebb kútfőit teszik; másrészről azonban, a mennyiben kiadattak, annyira szét vannak számos munkákban szórva; az azokat őrző levéltárak pedig, sőt a másolataikat tartalmazó kézirati gyűtemények is a tudósok előtt oly szigorúan elzárvák, hogy azokhoz csak igen nehezen férhetni. Kezdve XVI. századi tudósainktól hosszú sorozatát közli azon érdemes férfiaknak, kik a magyar történetet illető okmányoknak gyűjtésével és tanulmányozásával foglalkodtak; megfejti továbbá, mi számosak azon okmányok, melyek nemű gyűjteményekben találtatnak; de legott fel is

sóhajt, hogy ezen gyűjtemények egytől egyig még csak kéziratban vannak, melyek kevés kivétellel a közhasználatra nyitva nincsenek. „Tanta — mond ő — cum sit documentorum et auctorum solennium copia et varietas, qua natio Hungara nulla non cum gente de principatus gloria possit contendere; miraberis sane, unicum duntaxat eorum apud nos existere tabularium usus publici, penes bibliothecam scilicet nationalem Széchenyiano-Regnicolarem Pestini. In huius catalogo voluminibus tribus anno 1814. Sopronii edito chartae diplomaticae omnis generis diserte admodum multisque paginis exhibentur. —— Diplomatum conditoria, quorum usus historiographis concessus non est (!!), eo apud gentiles nostros sunt numero, ut potius ubi non? quam ubi? merito queras." (XXVIII. és XXIX. l.) Igy történik, hogy „ea sit historiographorum domi nostrae molestissima conditio, ut impallescant licet diurnis nocturnisque studiis, scriptoribus typo expressis sine diplomatibus aliisque manuscriptis in historia civili proficiant parum, in Ecclesiastica nihil. —— Necessitati huiusmodi cultissima Europae Regna Gallia, Italia, Anglia, Germania, Saxonia, Bavaria, Belgium, ultima etiam Hispania editis diplomatum codicibus succurrerunt; non universalibus solum Regni diplomtariis, sed specialibus etiam Episcopatuum, Abbatiarum, coenobiorum, urbium etc. glóriantur; nos Hungari caremus singulis. Adeo nos segnes, ac argumenti huius incurios prodidimus. Operi huic desiderato prolusit quidem idea diplomatarii universalis Martinus Georgius Kovachich in suo Instituto Diplomatico-Historico I. Regni Hungariae, sublimioribus auspiciis excitato; sed laborem nec ipse, nec alter ullus, edito specimine, occupavit. Mansit ager hic, multo-

rum cultus sudore, sine semente" (XLVIII. és XLIX. l.)

Harminczöt év folyt le, mióta Fejér ezen szavakat irá, s napjainkban alig vagyunk már képesek hazai történetirásunk akkori nyomasztó állapotát megérteni. E sorok irója csak fiatal korának visszaemlékezéseiből ismeri azon panaszokat, melyeket az egészen oktalan kútfőtitkolódzás ellen történetiróink akkor emeltek, és azon akadályokat, melyek nem ritkán a legjobb és leghivatottabb tehetségeket a hazai történet mivelésétől vissza ijesztették. Hogy ezen keserves állapot elvégre már nem, vagy csak kivételképen nehezedik történeti irodalmunkra; hogy ma a történetmivelő már igen gyakran igyekezeteinek egyenes felbátoritását és elősegitését találja; hogy ott, hol nem támogatják is munkásságát, legalább akadályokat nem görditenek többé elejébe, s hogy a legrosszabb esetben is szorgalmának eredménye iránti részvétre és rokonszenvre bizton számithat; nagyobbára ugyan a kor megváltozott viszonyaiban leli magyarázatát, egyébiránt sok tekintetben még is közvetlenül vagy legalább közvetve épen Fejér Codex Diplomaticusának is érdeme.

Fejér t. i. elszomorodva azon, hogy Katona Historia Criticáján kivül a magyar történeti irodalom, bármi számos és jeles mívekkel birt is egyébként, nem volt még képes munkát felmutatni, mely historiai okmányainkat tüzetesen egybeállitná; s észre vévén, hogy Katonáról is nem csak „nemo existimaverit sane diplomata singula, numero prope infinita, lustrasse, suaeque Historiae Criticae Regum Hungariae inseruisse; aut lustrare et inserere potuisse;" hanem hogy „ipsa Historia Critica Katonaina cum ob raritatem, tum etiam olem operis carere cogantur plurimi;" egy minél

teljesebb magyar okmánygyűjtemény kiadására határzá magát el. Ezen eszme felfogása már magában véve is, de még inkább az erős akarat, melylyel azt foganatosítani törekedett, Fejér Györgynek igen nagy érdeme volt akkor, a munka sok gyöngeségei mellett is.

Egyébbiránt Fejért is kezdetben nagyobbára, csak a szükség vezérelte. Árpádkori történetünkre, s névszeszerint a magyar egyház történetére vonatkozó kútfői tanulmányok közben és saját tanulmányainak érdekében kezdte ő eredetileg az okmányokat egybefoglalni és elrendezni; úgy a mint azok később tőle közzétéve voltak. „Me, mond ő e tekintetben, non ut optima in Patriam studia invaderem, libido, sed Ecclesiae Hungaricae Christianae origines, vices prosperas et adversas, speciem, formam, dogmata ac ritus, Magistratus sacros, Regum et Regni in Ecclesiam, et huius in utrumque beneficia, scitu ac memoria digniora, enarrare conatum, ac saeculum usque XIII. progressum, dum occurrentibus aliis et aliis diplomatibus lineamenta eiusdem reformanda continuo fuissent, necessitas impulit, in labore hoc ingrato, colligendis prius diplomatibus vires periclitari meas; labem genti nostrae per segnitiem impactam detergere; historiographis tempus ac impensas lucri facere; rerum aevo superiori gestarum studiosius prodesse; captivas denique litteras in scientiarum incrementum ac lucem publicam asserere.“ (XLIX. l.).

Ezekben foglaltatik a munkának alapeszméje; ezek tudatják velünk egyszermind a czélt és feladatot is, melyet Fejér gyűjteményének kitűzött volt, s mely őt annak közzé tételére birta. Eredetileg ez mind egyedül az árpádi korszakra terjedt; és csak a köztetszés, melyben a munka a külföldön nem kevesbbé,

mint a hazai tudományosság képviselői előtt részesül határozták őt arra, hogy azt később 1439-ig folytass

Az Árpádkori Új Okmánytár szempontjából a C dex Diplimaticus ezen folytatásáról itt már nem sz lunk. S így csak azt emlitjük még: hogy annak h első kötetei (volumina) az árpádkori okmányokat tis tesen foglalják magokban; s ezek közt a heted kötet az előbbieket kiegészitő pótgyüjteményt tart maz; és hogy a későbbi kötetekben is számos arp diánumok vannak itt-ott elszórva. Minthogy ped a III. kötet két, a IV. és V. kötet három-három, a V kötet két, és a VII. kötet öt részből állnak; ezen h kötet tulajdonkép 17 kötetet képez; mi már magáb véve is hazánknak a XIII. század végéig lefolyt tö ténetére nézve nevezetes okmányi anyagra mutat. A Árpádkori Új Okmánytár ezen kötetek számát sz porítja most.

II.

Fejér Györgynek nem igen volt módja Code Diplomaticusának tartalmát eredeti okmányokb összeállitani. Ő csaknem kizárólog másolatokkal él és csak kivételképen történt, hogy munkájának egyi vagy másik jóakaró barátja vele egyes eredeti okm nyokat közölt. Még a gyüjtemény Zsigmondkori r szében is, hol gyakran eredetiekre hivatkozik, ilyene általa igen ritkán használtattak közvetlenül. Hevene kinek kéziratait követte, sok okmányokat az ered tiekből másolván le, Fejérnek a Codex utóbbi köt teiben szokása volt, ezekre úgy hivatkozni; mintha a eredetiek általa használtattak volna; mit e sorok iró több alkalommal némi megütközéssel is tapasztalt.

Egyébiránt itt csak az árpádkori okmányokról lévén szó, hogy Fejérnek, ezek közlésére és egybeállítására, s munkája e tekintetbeni elrendezésére vonatkozó igyekezeteit kellőleg méltányolhassuk, legczélszerűbbnek látszik, az ő saját vallomását és néhány más irodalmi adatokat követve, mindenek előtt azon forrásokat venni szemügyre, melyek neki a felhasznált okmányi anyagot nyújtották. Ezek a következők:

1) Hevenesi Gábor kéziratainak gyűjteménye, melyről a Codex Diplomaticus V. kötet 2. része 10. sk. ll. körülményesen tudósit.

2) Kaprinai István kéziratainak gyűjteménye, melyről a Codex Diplomaticus VI. kötet 1. része a 11 sk. ll. szól.

3) Más kézirati gyűjtemények, melyek hazánk több könyvtáraiban találtatnak, s melyekről a Codex Diplomaticus VII. köt. 1. részének előszava nyilatkozik. Különösen fontosak ezek közől a *gr. Széchenyi Ferencz-*, *Práy Györgi-*, (v. o. a Cod. Dipl. IV. k. 1. r. előszavát) *Cornides Dantel*féle és néhány más gyűjtemények.

4) Eredeti okmányok másolatai, melyeket ő többnyire második kézből vett, névszerint a Vaticánum pápai és nápolyi királyi levéltárakból Ő cs. k. fensége József nádor főherczeg által (l. a Cod. Dipl. V. k. 1. r. előszavát); a pécsi püspöki könyvtárban őrzött eredeti okmányokat tartalmazó négy kötetből (Cod. Dipl. VII. k. 1. r. az előszóban 4. l.) stb.

5) Önálló okmányi kutatások.

6) Egyes tudósok közleményei; kik közől különösen *Beke Kristóf* „*Anecdota historiae Cathedralis Ecclesiae Wesprimiensis*“ czimü gyűjteménye (Cod. Dipl. IX. k. 7. r. 631 — 737.) *Czech János*

(lásd a VII. k. 1. r. előszavát) *Gyurikovics György, b*
Mednyánszky József stb. emlitendők.
Végre

7) Nem csekély számú okmányokat állított ö
Fejér bel- és külföldi nyomtatott munkákból, mc
graphiákból, folyóiratokból, és másnemű irod
művekből is.

Teljesebb felvilágositást nyújt mindezekre né
Fejérnek előszava a Codex Diplomaticus hat első
tetének lajstromához, mely egyszersmind álláspon
is feltünteti. Azonkivül tekintetbe veendő még *A*
thentia et vis probandi diplomatum cz
értekezése is (Budán 1838.), melyet ő a gyüteme
nek mintegy befejezéseül (in Codicis Diplomatici
ronidem) tett közzé, s mely a X. kötet 3. részé
szokott kötve lenni.

Látjuk ezekből, hogy Fejérnek nem volt cz
kiadni csupán eredetiket, hanem átalános, a
gyarország történetére vonatkozó meglévő és isn
összes okmányi anyagot öszpontosító gyüjtemény
hogy ő ezen közzétételnek részletei iránt is határo
tervet követett. Személye iránt méltánytalan, a mu
iránt pedig igazságtalan volna, ki, ha ezen tervet r
helyeslyi is, a munkát más mértékkel merné. E
oknál fogva, habár a Codex Diplomaticus hiányai
gyönge oldalait nem tagadom is; Waltherr László túl
gorú birálatával (a Figyelmezőben, 1837. I. félév
sz. II. félév. 3. és 12. sz.) még is tökéletesen nem
dok egyet érteni.

Waltherrnek azon nézetéről, hogy az okmány
rak kiadói a közölt okleveleket csak az eredetiek
adják, különben elvétik czéljokat; már a bevezet
ben szóltam. Egyedül azért, mert Fejér ezt nem te

nem hette, a Codex Diplomaticus felett páltczát törni, nem igazságos. A munkának is megvan ezen oldalról a maga érdeme; s habár kivánatosb volna, hogy a közzé tett okmányok, mennyire lehetséges, eredeti példányokból legyenek véve, ne felejtkezzünk arról soha, hogy ha Fejér csak eredetieket akar használni, meg a munka igen rövid lett volna; hogy az okmányoknak ezen formábani kiadása is csaknem folytonos akadályokkal és nehézségekkel volt kénytelen küzdeni; hogy oly gyűjteményt adni, mely az okmányokat teljesen az eredetiekből veszi (egyes okmányoknál is a kiadóknak nem ritkán elég bajok volt) irodalmunk akkori körülményei közt merő lehetetlenség lett volna; hogy végre régi okmányokat tartalmazó, és ezen alapon készült, csak félig meddig teljes gyűjteménynyel egyetlenegy státus vagy nemzet sem dicsekedhetik.

Máskép áll a dolog, ha elvonatkozva az említett kérdéstől, a meglevő okmányi apparátusnak azon használási módját tekintjük, melyet a Codex Diplomaticus mutat. Itt Waltherr László itélete ellen, ámbár azt szigorúnak tartjuk, Fejért igazolni nem, legfeljebb némi részben mentegetni vagyunk képesek. Mert nem tagadhatjuk, hogy akár az okmányoknak itt közölt szövegét, akár azoknak egybeállitását, akár végre az egész munka elrendezését vizsgáljuk, abban igen számos hibákatés fogyatkozásokat találunk.

Nem lévén itt feladatom, a közölt okmányok szövegében hemzsegő számos hibákat részletesen kiemelni, csak röviden említem, hogy az orthographia pontatlan és határozatlan, a tulajdon nevek irása igen gyakran rosszul adva, az évszámok

hibásan kitéve, itt-ott épen a szöveg döntő helyei rosszúl olvasva stb. Igaz ugyan, hogy a kéziratok, melyekből Fejér az okmányokat vette, ezen hiányoktól szintén nem mentek; sőt hogy ő nem ritkán az ezekben előforduló hibákat kijavitotta. De vannak még több esetek, hol Fejér ezeknek hibáit még szaporította is: sőt van példa rá, hogy egyokmányból (III. Coelestin pápának 1191-ki egy igen érdekes bulláját a Codex Diplomaticusban II. köt. 276. l.) kettőt alakitott; holott nem csak belső kritikai jelek alapján, hanem Hevenesinek általa használt gyűjteményéből is (LXXI. köt. 257. l.) meggyőződhetett volna arról, hogy a kettő ugyanazon egy okmánynak egymástól elválasztott része.

Szintoly hiányos az okmányok egybeállítása. Az egyes okmányok feliratában lévő hibákat még legkevésbbé akarom neki hibául felróni; mert tudjuk, hogy ezeknek pontos készitése egyáltalán véve nem könnyű feladat, s hogy neki erre sok időt fordítani nem lehetett. Azon kivül az olvasó itt könnyen eligazodhatik. De az már el nem nézhető, hogy az idézéseknek alig fele része pontos. Ezen hiány hármas irányban mutatkozik; a gyűteményben foglalt összefüggő okmányoknak kellő közvetitő hivatkozások nélküli szétdarabolásában; a források idézésében, honnan az egyes okmányok vétettek; és azon tudósok megnevezésében, kik után Fejér egyes okmányokat közölt.

Hazánk diplomatikája igen gazdag oly okiratokban, melyek régibb okmányoknak szövegét, hol egyeseknek hol többeket egybeállítva, ismétlik; s az u. n. átiratok vagyis transumtumok nagy fontosságát nemcsak az előbbi magyarországi jogélet, hanem a történetmive-

lés is hirdeti. Hogy gyűjteményekben ilyen okiratokat alkotó részeikre felosztani gyakran tanácsos, azt minden szakértő el fogja ismerni. De ezen esetben gondoskodni kell oly eszközökről is, melyek azoknak összefüggését feltüntessék. Fejér ebben semmi állandó és határozott szabályt nem követett; s így ezen részben nagy zavart tapasztal, ki a Codex Diplomaticust használja.

Azonban még érezhetőbbek a forrásul használt kézirati gyűjtemények idézésében előfordúló hiányok. A Széchenyi-,Hevenesi-, Kaprinai- és másféle gyűjteményeknek kötetei és lapszámai oly pontatlanúl és gyakran hibásan említtetnek, hogy ezen idézések alapján biztosan indúlni egyáltalában nem lehet. S nem ritkán a nyomtatott munkák is, melyekből Fejér valamit vett, hibásan idézvék, és pedig oly módon, hogy ezt pusztán nyomtatási hibának venni lehetetlen. Így történik, hogy ki terjedelmes kézirati és irodalmi tanulmányokat tüzetesen nem tett, a Codex Diplomaticus tartalmának javitására vagy kiigazitására mit sem tehet.

De azon méltányosságot sem tartotta gyakran szem előtt Fejér, melyre az irói hivatás mindenkit kötelez, ki más tudósok fáradságos kutatásainak alapján saját munkásságán segít. Igaz ugyan, hogy azokat, kik vele okmányi adatokat közöltek, p. o. Czechet, Gyurikovicsot, Bekét, b. Mednyánszkyt stb. itt-ott hálás elismeréssel említi. Ez mindazonáltal nála inkább csak barátságos érzelem nyilatkozatának látszik lenni, mint irodalmi kötelessége teljesitésének. Nem ritkán történt, hogy ő egyenesen mások fáradozásának nyomán indúlt, a nélkül, hogy ezt csak egy szóval is emlitné. Így midőn Horvát István az 1833-ki és 1834-ki Tudományos gyűjteményben több érdekes okmányt gra-

phikai pontossággal és gyönyörű hasonmásokkal kiadott (p. o. 1833. II. k. 43. l., IV. k. 55. l., V, k. 108l, VI. k. p. 97., VII. k. 96. l., XI. k. 45. l., 1834. IV. k. 77. l., VI. k. 79.) Fejér ezeket 1835. utánnyomatta a nélkül, hogy Horvátot csak emlitette volna is (Cod. Dipl. VII. k. 3.r. 111., 34., 28., 81., 118., 69., 72., 119. l. és később ismét VII. k. 5. r. 563. l.). Hasonló módon bánt Luczenbacherrel (Érdyvel) is (p. o. az ez által a Tudománytárban 1838. XVIII. füz. 345. l. közlött tokmányt a Codex Diplomaticusban VII. k. 5. r. 253. l. hozván). A Reflexiones in scriptores novos rerum veterum Hungaricarum czimü értekezés irója ilyesmihez legkevesbbé volt jogositva.

Járúlnak ezekhez a munka elrendezésének hiányai. A chronologiai rend ugyan, melyet Fejér szabályul követett, igen czélszerű. Úgy az is a dolog természetében fekszik, hogy midőn ő az árpádi királyok korszakára vonatkozó hat első kötet megjelenése után pótló köteteket hozott, ugyan azon rend volt ismét megtartva. De a pótlékoknak nem volt hossza vége; úgy hogy miután ő már az V. kötet 1. és a VI. 2. részében az évsorozatot újra meg újra megkezdette, s a VII. kötet öt részeiben számos árpádkori okmányokat hozott; a IX. kötet 7. részében, a X. kötet 3. részében és a XI. kötetben ismét arpadiánumok adatnak tüzetesen, sőt azoknak néhányai szétszórva más kötetekben is. Ez annál nagyobb zavart okoz, minthogy a mutató táblák igen tökéletlenek és hiányosak; s nem ritkán történik, hogy az évszámokban nevezetes hibák vannak; hogy ugyanazon okmányok kétszer, sőt háromszor is közöltetnek, a nélkül hogy szövegök kritikailag javitattatnék; hogy p. o. ugyanazon okmánynak, mely a VII. kötet 1. részé-

ben 347. l. eredeti latin szövege szerint közöltetett, Szirmay Szathmár vármegyéjéből vett magyar fordítása ismét és minden ok nélkül a VII. kötet 3. részében 56. l. olvasható stb.

Ezekből, úgy hiszem, átlátja mindenki, hogy én Fejér György Codex Diplomaticusát komoly kritikai vizsgálatnak vetettem alá, hogy tehát, midőn ezen hiányok és hibák daczára azt mégis mentegetem, sőt védelmezem is, sem elfogulva, sem ezen tudományos kérdésben könnyelmű nem vagyok.

Mennyiben Waltherr László pusztán „figyelmeztetni akarja a közönséget a Codex Diplomaticus fogyatkozásaira és annak, eléforduló esetekben, óvakodva használására;“ mennyiben ő meggyőződik, „hogy Fejér úr hivatkozásaira nem támaszkodhatni,“ „hogy Fejér úr az irók sajátságit nem tiszteli“; mennyiben ő állitja, hogy „személy és dolog-mutatója nem egyébb időszaki zavarnál, mely semmi tekintetben nem könnyiti a kötetekben szétszórt levelek, sem az azokban eléfordúló személyeknek és dolgoknak feltaláltatását“; stb. itélete ellen semmi kifogást nem tehetek.

De mennyiben ő, leginkább Codex Diplomaticus VII. kötetének 3., azaz a munka leggyöngébb részét szem előtt tartva, egyenesen szerencsétlenségünknek tartja, „hogy Fejér oklevelek közléséhez fogott“ hogy ő fogott hozzá, „kinek az oklevéltudományban csekély jártassága van, és a ki nem képes tulajdon maga közleményéből csak egy levelet is hiba nélkül ujonta leirni“; hogy a Codex Diplomaticus tartalma „holmi puszta másolatok után gondatlanúl összeférczelve halommal nyújtott út-tévesztő adatok-“ból áll, „melyet a benne hemzsegő hibák és fogyatkozások miatt biztan használni teljes lehetetlenség: különben eltévedünk

és nagyobb botlásokat követünk el, melyeket id
távál csak egy hívebb szerkezetíi okleveles gy
temény után lesz képes a történetirásnak kedvelő
igazitani;" s hogy a munka főérdeme az, mis
„átlátván tudósaink, átlátván a tudományos miv
get pártoló hazánk nagyai azt, hogy mineki
semminél csak kevéssel jobb valami mellett, mara
inkább, mint haladunk, és hogy jól rendezett ok
les gyűjtemény nélkül sok tekintetből el nem lehet
arra fognak törekedni, hogy a magyar nemzetne
gyen valahára egy olyan okleveles gyűteménye, n
hez a törvény-, történet-, nyelv-tudós, földleiró
mint kútfőhez biztosan járulhasson:" Waltherr i
tét túlszigorúnak tartom.

Valamint Waltherr László, úgy én is oly okm
tárt, milyenről ő szól, hazánknak forrón kivá
De ismerem irodalmunk, ismerem a magyar tudo
nyosság viszonyait és jelen állapotját is. Több n
húsz éve, hogy ő kivánatát nyilványítá, és tökéle
okmánytárra az óta készület sem történt. S van-e
pos reményünk, hogy a legközelebbi jövő a ropp
munkát azonnal készen be fogja mutathatni? Ily
rülmények közt ne csigázzuk túl kivánatainkat, s
gedjünk meg avval, a mi lehetséges, mi elérhető,
megvan. Gondoljuk meg, hogy a j o b b-nak is van
rossz oldala, t. i. hogy a j ó-nak leghatalmasabb el
sége.

A Codex Diplomaticus tudományos eredmén
ről azonnal fogok szólni. De ha e tekintetben igaz
gosak akarunk lenni, legyünk méltányosak F
György munkássága iránt is. Számos és terhes eg
foglalkodások mellett ő a Codex Diplomaticust, m
42 kötetből áll, 1829-től kezdve 1844-ig, tehát tize

év alatt adta ki. Csak ő maga volt ezen roppant vállalatban a munkás. Ne felejtkezzünk meg azonkivül arról se, mi nagy áldozatba kerűlt szükségkép ilyen munka egy magára hagyatott, és semmi magasabb segítség által nem támogatott magántudósnak. A munka hibáit ne tagadjuk, ne szépítsük ugyan: de méltányoljuk a szerző óriási szorgalmát és áldozatkész igyekezetét is; s legyünk azon, hogy most már kedvezőbb körülmények közt munkásságát folytatva, a magyarországi okmányismeretet biztosabb alapra fektessük, és mindinkább ne csak kiterjeszszük, hanem tökéletesítsük is.

III.

Ezeknek nyomán képesek vagyunk már azon nyereményt is megitélni, melyben Fejér György Codex Diplomaticusa a magyar történet tudományos ismeretét részesíté.

Azon fontosság folytán, melylyel történetünk kútfői közt az okmányok bírnak, könnyen megfogható, hogy történetkedvelő honfiaink nevezetesebb historiai okmányaink gyűjtésére és egybeírására mindig különös gondot fordítottak. Fejér az árpádkori okmányainak lajstromát tartalmazó kötetnek bevezetésében egész sorozatát említi azon férfiaknak, kik a XVI. századtól kezdve magokat e tekintetben érdemesítették; s ezeknek kéziratai nem csak jelenleg is léteznek még nagyobbrészt; hanem számos történelmi munkáknak, melyek időről időre nyomtatás utján megjelentek, a legfontosabb események felvilágosítására igen becses anyagot is nyújtottak már. Mindamellett, s ámbár az ezen kézirati gyűjteményekben meglevő okmányi apparátus igen gazdag és tartalomdús; nem csekély ne-

hézség volt még is, hogy az egye
igen szétszórva találtatnak, s alig
a hazai történet mívelője, legjob
kitelhető erőmegfeszítése mellett
rátust egybefoglalhatta vagy kim
tona István méltán híres, és telje
munkája erre nézve világos bizon
munkára volt a magyar histori
szüksége, mely az egyes gyűjtemé
mányi kincset egybeállítsa, s azt
pontosítva a magyar történet mi

E tekintetben Fejér
ticusát méltán epochálie
vezhetjük. Mert ő volt az elsi
parátust öszpontosítani és nyom
dalom közbirtokává tenni kísérlet
jük leginkább, hogy most már örv
hatunk az okmányok azon nag
mely őseink bölcs gondoskodásán
tító csapások daczára is, melyek sz
telve érték, múltkorunkból ránk
bizonyítja az irodalmi tapasztalá
jának megjelenése óta Magyarors
ténetére nézve az már általában
kútfői tanulmányokra használtati

Itt azonban lelkiismeretesen
hatunk; mert láttuk, hogy a Code
nak, melyeknek kiegészítése, és
zásai, melyeknek orvoslása a tudo
mellőzhetlen kivánalma. Itt tehát l
van, s csak arról lehet szó, az eze
út közt melyiken haladjunk, és me
Vagy haszonvehetlennek kell

munkát, s egyenesen kimondva, hogy Fejér „oleum et operam perdidit," az ő tizenöt évi szorgalma és munkássága eredményét mellőznünk; ennek mindazáltal most már csak úgy szabad történnie, hogy ne csupán szép szavakat ejtsünk arról, mi volna kivánatos és jó, s minek kell vagy kellene történnie; hanem attól, ki magát ez irányban szószólónak avatja fel, méltán követeljük, hogy a kivánatosbat és jobbat foganatosítsa is—; vagy a Codex Diplomaticust új történelmi igyekezetek kezdetének és kiindúlásának tekintve, szükséges, hogy a Fejér által nyitott pályán ernyedetlenül tovább haladva, egyrészről a gyűjtemény hiányainak és fogyatkozásainak kijavításáról gondoskodjunk, más részről új meg új okmányi kincseket találni, gyűjteni és lehetőleg pontosan kiadni, s ez által nem csak a közbirtokban levő apparátust szaporítani, hanem a hazai történettudomány terét is mindinkább kiterjeszteni igyekezzünk. Nézetem szerint ezen két út közől az elsőt követni könnyebb ugyan, de kedvező eredményről mostani körülményeink közt ez sokkal kevesebb kilátást biztosít, mint a másik. Waltherr László bírálata, tehát tizenkét év óta, alig történt valami, mi, ha Fejér Codex Diplomaticusát mellőzni akarnók, annak helyét pótolná; míg más részről a munka gyakorlati használása bel- és külföldön oly annyira elterjedt, hogy még annak egyes hibái is csaknem elfogadtattak némileg. Czélszerűbbnek látszott tehát a másik irányt követni; s ezen eljárásnak egyik eredménye az Árpádkori Új Okmánytár is.

Ehez képest tehát szabadjon még pár szóval megjegyeznem, mely iránypontokat tanácsos, nézetem szerint, szem előtt tartani, ha Fejér Codexével kellőleg

élni akarunk. Saját észleletei
ket tartom említendőknek:

1) Mindenek előtt az okn
ható számos hibák javítása ki
tőnek látszik, mennyire ez leh
lött okmányokat a forrással ö
ből ő azokat merítette. A He
Széchenyi Ferenczféle gyűjt
mányozván, csaknem lépésrő
dexbe ezekből felvett okmány
melyeknek helyreigazítása né
vehetjük kellő hasznokat.

2) Ha módunkban van
mányoknak eredeti példány
egykorú, vagy, ha későbbi
vagy másaihoz férni, ne mul
szöveget ezek szerint kiigazí
tosabb út, Fejér gyűjtemén
emelni, mint az 1) alatti. Ho
mánytár olvasóinak ez ir
nyújtsak, az előszóban említ
Fejér munkájában hiányosan
mában közöltem.

3) Mennyiben a Codexl
lálunk, ezeket is kiigazítani t

4) Igyekezzünk magunk
felett minél részletesebb átt
azon zavart mellőzzük, mely
rendezés következése: miben
retes gonddal készített időre
segedelmünkre lehet.

5) Végre a Codex Dipl
hibáktóli javítása, hanem m

hiányzó avagy csak hiányosan közölt hiteles okmányok általi kiegészítése is történelmünknek szüksége levén; igyekezetünknek egyik különös tárgya legyen ilyeneknek is felkeresése, és minél hitelesebb és tisztább formábani kiadása. Az árpádi korszakra nézve ezt tűzte ki magának feladatául okmánytárunk.

Úgy hiszem, hogy ezen szabályok megtartása mellett Fejér György Codex Diplomaticus-át a magyar történet kutfői s névszerint okmányi tanulmányozásának biztos alapjául és kiindulási pontjául venni nem csak lehet, hanem jelen tudományos és irodalmi viszonyaink közt kell is. Azonban ismétlem, hogy ezen úton is a valódi haladás csak úgy remélhető, ha nem csak a búvárok járnak el lelkiismeretesen hivatásukban, hanem a levéltárak és okmányi gyűjtemények birtokosaitól is támogattatnak. Ne felejtkezzünk meg soha arról, hogy a hazai történet mívelése nemzeti köztigy.

Javítások és kiegészítések.

24 l.	felülről	9.	sor	*Qam*	helyett	olvass	*Quam*
	„	13.	„	*retribuionis*	„	„	*retribi*
35 l.	alulról	12.	„	*debunt*	„	„	*debuni*
71 l.	„	15.	„	*Monaches*	„	„	*Monac*
	„	8.	„	*sacordotem*	„	„	*sacerd*
80 l.	felülről	4.	„	*Comitatum*	„	„	*Comitu*
	alulról	6.	„	*aunos*	„	„	*annos*
81 l.	„	12.	„	*Albensis*	„	„	*Albane*
	„	3.	„	*Adetard*	„	„	*Adelar*

84 l. A jegyzethez: V. ö. a tudományos gyüjtemény 1886. mát, II. köt. 59. l.

90 l.	felülről	6.	sor	*teneantu*	helyett	olvass	*tenea*
93 l.	„	15.	„	*Dalmac'e*	„	„	*Dalmaci*
95 l.	„	18.	„	*Hereesey*	„	„	*Hevenes*
96 l.	alulról	3.	„	*XI non.*	„	„	*II non.*

A jegyzethez: V. ö. a Tudománytárt, 1843. XIII. köt. 3

111 l.	felülről	16.	sor	*Tyred*	helyett	olvass	*Fyred*
193 l.	alulról	4.	„	*Laterini*	„	„	*Lateran*
215 l.	felülről	2.	„	*III. k. 2. r. 59 l.*	„	„	*III. k.*
219 l.	alulról	16.	„	*II Honorius*	„	„	*III Hon*
220 l.	felülről	9.	„	*ord'ne iudiciarie*	„	„	*iudiciar*
321 l.	alulról	11.	„	*sogno*	„	„	*signo*

330 l. A jegyzethez: V. ö. Fejér, Cod. Dip. VII. k. 1. r.

348 l. A jegyzethez: V. ö. Horváth István, Tud. Gyüjtemén k. 84. l. és II. k. 97. l.

LIBRARIES
UNIVERSITY
STANFORD
LIBRARIES

Stanford University Libraries
3 6105 005 505 487

JD
932
M63
v.4-6
1859-1

STANFORD UNIVERSITY LIBRARIES
CECIL H. GREEN LIBRARY
STANFORD, CALIFORNIA 94305-600
(415) 723-1493

All books may be recalled after 7 days

DATE DUE